

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI
1941-1945.

I
DOKUMENTI
JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

NAPOMENA REDAKCIJE

U ediciji »Zbornik dokumenata i podataka o narodno-oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije« izašlo su 24 knjige IV toma, sa 7404 dokumenta, od kojih 5325 potiče od jedinica NOV i PO Bosne i Hercegovine a 2079 od jedinica okupatora i njihovih saradnika. Međutim, od dana kada se pojavila prva knjiga ovoga tema (1951) do danas, Arhiv Vojnoistorijskog instituta, zahvaljujući predusretljivosti mnogih arhiva u našoj zemlji i van nje, a prije svega Arhiva radničkog pokreta u Beogradu, pribavio je veći broj novih ratnih dokumenata. Iz tih razloga, naša redakcija je odlučila da za period 1941—1945. izda knjigu dopuna IV toma, koja bi, po numeraciji, bila 35-ta. Ona bi obuhvatila najvažnije naknadno pribavljenu dokumentaciju.

Takođe je odlučeno da se, uz ove izvore, objavi, kao poseban prilog, dopuna redakcijskih napomena uz dosad objavljene dokumente u ovom tomu i u drugim tomovima u kojima se govori o narodnooslobodilačkom ratu Bosne i Hercegovine. Ispravke i dopune su načinjene ondje gdje se greške prvi put pojavljuju, bez obzira na to što su one ponovljene više puta.

Od arhivske građe neprijatelja, u 35. knjizi objavili smo samo dokumente ustaških i domobranskih jedinica, jer ćemo dokumente okupatora (Nijemaca i Italijana) i četnika Dragoljuba-Draže Mihailovića objaviti u posebnim tomovima.

I ovom se prilikom redakcija IV toma zahvaljuje mnogobrojnim učenicima NOB-a koji su, na bilo koji način, doprinijeli da se potpunije rasvijetle neki događaji i neke ličnosti pomenute u dokumentima.

BR. 1
**PROGLAS RUKOVODSTVA NARODNOSLOBODILAČKOG
POBUNTA ZA HERCEGOVINU OD AVGUSTA 1941. NARODU
HERCEGOVINE S POZIVOM NA ZAJEDNIČKU BORBU
SRBA I MUSLIMANA PROTIV OKUPATORA I KOLABORACIONISTA**

NARODU U HERCEGOVINI

Obraćamo se iskrvavljenom narodu u Hercegovini. Nastala su teška i zla vremena. Krvoločni djelatni, sluge svjetskih hačitelja Hitlera i Musolinja, Paveličevi ustaši zametnuli su krvavo kolo preko sirotinjskih leževa. Zaklali su srpska i muslimanska sirotinja da bi što dalje vladali nad nama, da bi tako što bolje poslužili svojim gospodarima Hitleru i Musolinju. Oni koji su iskonstili ustaši za masilja poklao je i pobacao u jame hiljade srpske djece, žena i ljudi. Taj isti ološ kao je i najbolje borce radnoga naroda Hrvate i Muslimane. Pored tolikih desetina pobijenih narodnih prvaka, nedavno su ustaški djelati ubili i jednog od najboljih radničko-seljačkih vođa u Hercegovini, prekaljenog narodnog borca Jusufa Čevra. I Sbi i Hrvati i Muslimani ožalošćene Hercegovine stoje danas jedni prema drugim sa punim puč

¹ Dokument (smučena na tipografiju, čirlicom) iz Arhiva Vojvodstvenog muzeja (odjelje AVH), reg. br. 362-3, k. 12, fond NBIH.
² Jusuf Mustafa Čevra (trojanski radnik), član Oblasnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (dalje OK KPJ za Hercegovinu i sekretar Mjesnog komiteta KPJ za Mostar. Strijelje sa ga ustaše, poslije srpskih muks. U avgustu 1941. u Duvaju, kod Sarajeva. (danas Ljubica). Proglašen je 23. jula 1982. za narodnog heroja (Crna strana, Hercegovina u NOB). Vojvodstveni zavod JNA "Vojna deča, Beograd, 1981, str. 965. Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, Osnovna, Beograd 1987, str. 111).

škama, strepe za svoje živote, za svoju djecu i za svoje kuće. Srpski narod stjeran u planinske zbjegove spazavajući goli život ponovo stoji pred navalom ustakih dželata. Pokreću se čitave vojske da sattu zbjegove i da kolju gladnu strotinju i nejač. Narodni neprijatelji skrojili su plan da postije uništenja zbjegova dokrajče i sažegu preostala srpska sela u Hercegovini.

Udar na zbjegove je nož podnesen pod grlo svim Srbima u Hercegovini.

SRBI!

Vi ste osuđeni na smrt. Dželiti narodne slobode boće da vas potpuno unište. Vi ne smijete dovoliti da samirete paski u Jamama. Na udar mora se odgovoriti udarom. Mi ćemo se bitii i braniti do posljednjeg čovjeka, do posljednjeg djeteta, do posljednjeg meika. Naša borba je pravedna. Svi pošteni ljudi, svi slobodni narodi u svijetu na našoj su strani. S nama je oslobodilačka narodna vojska Crne Gore, nacionalno oslobodilačke snage svih potlačenih naroda.

MUSLIMANI!

Vas zavode vaši najkrvaviji neprijatelji. Guraju vas da vršite zločine nad Srbima i vuku vas da ginete, po svijetkim frontovima. Cvijet muslimanske mladosti stoji danas pred smrtonosnim cijevima i kod svoje kuće i daleko u tadini. Pevik svega toga cijede se i posljednji ostaci hrane od nas. Od naše krvave muke ostavljaju nam dvadeset kila žita po osobi za godinu dana. Ni to nije sve. Danas, kad Muslimanski svijet odbija da se u njegovo ime vrše pokolji nad Srbima, Muslimani treba da znaju da komandanti iradžinska Hrvatskog naroda, Pavelića nude puške Srbima da se tobož osvete Muslimanima (ponuda komandanta u Berkovićima Srbima). Ustaskim dželatima nije stalo ni do Srba ni do Muslimana, njima je jedino stalo da se narod kolje između sebe, kako bi oni što dježe održali svoju krvavu vladavinu. Vaš neprijatelj nije srpski narod. Ustasi propadaju zajedno sa propasti njihovih gospodara Hitlera i Musolinija. Oni odlaze a mi i naša djeca ostajemo zajedno sa Srbima. Naš život je svezan, pogibija jednih je pogibija i drugih, dobro jednih je dobro i drugih.

10

SRBI I MUSLIMANI!

U ovim časovima kad počinje borba za slobodu podimo zajedno jedan do drugoga, kao što su nam njive jedna uz drugu, kao što su nam kuće jedna uz drugu, protiv zajedničkoga neprijatelja. Podimo zajednički i bratski u borbu za slobodu. Ujedinito sve pošene Srbe i Muslimane, Zločincima i zlikovcima sudiće mjestoviti od naroda izabrani sud.

Zora slobode se rađa. Velika i moćna radničko-seljačka Crvena armija saspije Hitlerove horde i razbija okove oko porobljenih naroda.

ŽIVJELA BORBA ZA SLOBODU!
ŽIVJEO JEDINSTVO SRBA I MUSLIMANA!
ŽIVJE NAŠ MOĆNI SAVEZNIK SOVIJETSKI SAVEZ
VOJSTVO NARODNOG OSLOBODILAČKOG POKRETA ZA HERCEGOVINU

BR. 2

POZIV ŠTABA BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH NARODNO-OSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA OD ANGSTA 1941. DOMOBRANIMA DA STUPE U BORBU PROTIV ITALIJANSKOG OKUPATORA*

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI HRVATSKE VOJSKE!

Izdajnik Pavelić i njegova ustaška banda napravili su još jednu u nizu stamotnih zločina nad hrvatskim narodom. Ovih dana predali su u ruke Muslimanjskih razbojničkih bandi našu divnu Dalmaciju, našu ponosnu Liku i Hercegovinu. Muslimanske bande razbojnika zaposjedale su naše gradove i sela, a izdajnik Pavelić je izjavljivao svoju zahvalnost Muslimanima za taj njegov poduhvat. Ovakve stamotne izdaje kakvu po-

* Dokument (pisna na mašini, latinscom) u ANII, reg. br. 8810-2, k. 85.

¹ Bijelj je u posljednjim demilitarizovane zone u NDH od strane jedinica italijanske 2. armije.

² Demilitarizovana zona je stvorena po sporazumu u Rimu od 18. maja 1941. u određivanju granica između NDH i fasisčke Italije (tom XIII, knj. 1, otk. br. 19).

niše Pavelić i njegova ustaška banda izdajica ne poznaje isto-
riju hrvatskog naroda.

Ali izdajniku Paveliću neće poći za rukom da ostvari svoju sramotnu izdaju. Niti će poći za rukom njegovom go-
spodaru Masoliniju da se koristi ovom izdajom. Neće im poći
za rukom da upregnu hrvatski narod kao rublje pod jarmom
tuđinskih zavojevača. Protiv njih, za njihovo protjerivanje
i nacionalno oslobodivanje naše zemlje, ustao je sav hrvatski
narod, ustao je muslimanski i srpski zivalj, svi pravi i istinski
odjeljani svrstavaju se u veliko (u redove) narodnooslobodi-
lačke vojske Bosne i Hercegovine koja već zadaje teške udarce
okupatorima. U velikim borbama koje je naša vojska vodila
oko Drvara i Jajca, [Bos.] Krupe i Prijedora, Doboja i Maglaja,
Vlasenice i Bijeljine, Romanje i Mirkoga, Nevesinja i Srebca,
Trebinja i Bičeca, te po svim ostalim mjestima, planinama
i putevima na cijelom području Bosne i Hercegovine, zadali
smo okupatorima ogromne gubitke. Pod udarcima ove voj-
ske, naše vojske, stisnute se konačno jaram okupatora i oni
će biti konačno protjerani iz naše zemlje.

A šta kažete vi, hrvatski vojnici, podoficiri i oficiri, na
ovu sramnu izdaju Pavelića i njegove ustaške bande! Zar ćete
dopustiti da najljepše krajeve vaše domovine bude plijen na-
janski grabeljivaca! Zar ćete pasivno posmatrati ovu
sramnu izdaju Pavelića sa vašom zemljom? Ne! To vi ne-
ćete i ne smijete dopustiti. Ne smijete jer vam to nalaže naj-
viši interesi vlastitog naroda. Ne smijete, jer nalaže vaša
povijest i velike tradicije narodnih borbi za slobodu u pro-
šlosti. Ne smijete jer vam to nalaže čast i ponos hrvatske
vojske. Okrenite svoje oružje protiv stranih zavojevača i nji-

Italijanska vrhovna komanda, preko Generalitaba Koppenhe
vojsci, naredila je 18. avgusta 1941. da jedinice 2. armije posredno
demilitarizovani pojasa (zone) (tom XIII, knj. 1, dok. br. 118).

Poglavnik Ante Pavelić je 19. avgusta 1941. uputio Benito Mu-
soliniju telegram, u kome se saglasio s tom odlukom Italijanske
Vrhovne komande o posrednoj demilitarizovane zone u XIII (tom
XIII, knj. 1, dok. br. 127).

Uprava dva mjeseca kasnije (8. oktobra) Italijanske oružane
snage su stupile prelazak i preko demarkacione linije, u 12 kolona.
Fakti Italijanska jedinica je izvođen s linije Lapaš — Drvar —

— Glamoč — Livno — Zupanja — Mostar na liniju Topusko — Vrgo-
me — Greda — Saraj — Most — Metković-Gradi — Metković-
— Ploče — Uglj — Dubrovnik kao srpsko-njemački objemnost.
Budu u tome vidljom XIII, knj. 1, dok. br. 148, 154 i 159; XVII mi-
nutaom XXV, N. 1, dalje: 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

1 Italijanci u tim barabama vidi tom IV, knj. 1, dok. br. 5, 7, 8,
19, 20, 33, 46, 49, 56, 61, 77 i 93.

bovih domaćih sluga. Pokažite cijelom svijetu da hrvatska vojska nije pogazila svoju tradiciju i svoju čast. Pokažite cijelom svijetu da je hrvatska vojska prišla u svoj narod u trenucima njegove najteže borbe za svoje nacionalno oslobođenje. Pridružite se narodnooslobodilačkoj vojsci Bosne i Hercegovine poput hrvatske vojske kod Stoca, koja je to već učinila, i konačno očistite našu zemlju od stranih zavojevača i njihovih domaćih sluga.
Svi u borbu za oslobođenje naše domovine!
Živjela narodno-oslobodilačka vojska Bosne i Hercegovine!
Smrt stranim zavojevačima!
Smrt njihovim domaćim slugama!

Š T A B
narodno-oslobodilačkih bosansko-hercegovačkih partizanskih odreda

BR. 3

IZVJEŠTAJ ŠTABA ROMANJSKOG PARTIZANSKOG BATALJONA OD AVGUSTA 1941. ŠTABA SARAJEVSKE OBLASTI O OSLOBODENJU SOKOLCA¹

Po ovome možemo vidjeti otprilike kako su tekle borbe na Sokolcu.²

Poslao drug iz Štaba.³
Nismo mogli odavde neke nepotrebne stvari da odhacimo, jer kurir mora da ide. K. S. O.⁴

Za 25/VIII bio je pripremljen napad na Sokolac. Partizanske jedinice su bile u pokretu već dan.

24/VIII i noć 24/25-VIII. Napad nije izvršen iz razloga što zamjenik jednog komandira nije doveo metu na mjesto gdje mu je naređeno, a baš težište izvršenja akcije palo bi na

¹ Original (pisao mastiljavom olovkom, ćirilicom) u AVH, reg. br. 213--7, k. 176.

² Izvještaj je, vjerovatno, pisan 26/27. avgusta 1941. Na ovaj se dokument komandant Sarajevske oblasti poziva u svom izvještaju od 27. avgusta 1941. (tom IV, knj. 1, dok. br. 53).

³ Tako piše u originalu. Rukopis je jeka ćirilju.

⁴ Komanda Sarajevske oblasti.

tu četni. Tako se je desilo da jedinice i ceo dan 25 su provele delom u pokretu, a delom i u odmoru. 24/25 i 25/26 noću streljne jedinica Romanjskoga bataljona nisu uspele da se i najmanje odmore.

25/VIII partizani su imali odličnu večeru, meštani seljaci su im pripravili obilne količine tople i hladne hrane, a uz to su im deljore i cigarete, držana politička i vojnička predavanja o značaju sutrašnjeg napada. Seljani su čak tolika daleko šli, da su po kucama skupili preko 200 kašika za večeru partizana, pa zatim i pored dobre čerbe još i sira, mleka, kajmaka i pečeno meso.

U napadu su učestvovali Romanjska četa, Koptiska i Glasinačka i vod Svetozara Kosorića.¹ Plan napada stvarao je ovaj štab.

Tok borbe tekao je tačno po stvorenome planu, a on je izgledao ovako.

Noću 25/26 je u potpunosti srušen put na stijenama Romanje kod Mokrog i postavljena zaseda od 60 pušaka sa ciljem osiguranja od Sarajeva. Put su zakrčivali u noći 24/25, ceo dan 25 i još noću 25/26 svi nama naklonjeni meštani iz okolnih sela. Bilo ih je oko 100.

Noću 25/26 na isti način zakrčeni su i srutani i drumovi za Han Pijesak i za Rogaticu i postavljene jake snage u zasedama na tim pravcima.

Isto tako su jača odeljenja osigurala i eventualni napad od pravca sela Fediša i Sahbegovića (musliman, sela) kao i od pravca vrlo jakog, dobro nasrtanog i ne bih nama naklonjenog sela Kolućica.

Za sam napad bilo je ostalo oko 130 ljudi. 1 laki mitraljez i 2 puškomitraljeza, a u rezervi je bilo oko 25 ljudi postavljeno tako da podmažu gde god zaskripi, što je docnije bilo od veće važnosti.

¹ Prema Izveštaju Komande Sarajevske oblasti od 22. avgusta 1941. Komandirski bataljoni (zvali su ga i Partizanski bataljoni) Romanjski, Koptiska, Glasinačka i Koptiska 4. i septembra su formirani i teriti. Koptiska četa (tom 13. knj. i. dok. br. 28 i 29).

² Svetozar Kosorić je poginuo 9. oktobra 1941. u Malom Polju, kod Han-Pijeska, u borbi protiv četnika, kao komandant Partizanskog bataljona Romanjski. Njegov odred, bio je član KVO od 1939. Partizani, J. i. H. 1941. za narodnog heroja. Opština o njemu vodi rač. B. H. 1941. u Sarajevu, Koptiska i Glasinačka. Odbor za proslavu 27.og. godišnjice formiranja Nete proleterske brigade. Zbornik, 1968. str. 5-44. Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 308. (grupa autora. B. H. 1941. Sarajevsko). Odbor za proslavu 27.og. godišnjice formiranja Nete proleterske brigade. Zbornik, 1968. str. 78.

³ Odbor za proslavu 27.og. godišnjice formiranja Nete proleterske brigade. Zbornik, 1968. str. 78.

U toku noći je izvršeno razvođenje jedinica i podilaženje Sokocu koji je bio branjen sa 7 automatskih oruđa i oko 30 palaka. Pre samoga svanuća partizani su već bili na 100 m. pred Sokocem. Odbrana Sokoca je primetila nešto i počela da ovetilava trupe i otvara vatru.

Nastao je najkritičniji momenat. U tome momentu, već na to upućeni partizani legli su i čekali. Sa suprotne strane od pravca napada otvorio je žestoku paljbu jedan vod određeni samo za to da zavara neprijatelja. Odbrana Sokoca misleći da je napad otuda od kuda dolazi i vatra — okreće sva oruđa u tu stranu, otvara strahovitu paljbu i skreće pažnju sa naših partijskih staga. Taj momenat je iskorišćen. I uz strahovito urlanje koje je još više pojačavala i jezovitim pravila tama noći i gusti magla — partizani su skočili u Sokolac i nastala je strašna borba u mešavini izmetali su se protivnici po kućama, okolo kuća, izmetu balvana i po baštama i lizgama.

Protivnik je dao strašan otpor. Žilav i uporan. Borba je trajala oko 5 1/2 časova. Protivnik je ispalio oko 20.000 metaka, a partizani oko 3.000. Bomba je bačeno sa obe strane po 15—20 komada. Neprijatelj je pozivan više puta na predaju ali bez rezultata. Naši postaju sve sngroženiji i besniji. Uskaku u kuće i ubacuju bombe kroz prozore. Spuštaju se u podrum i penju na krovove. Starešine i partizani se utrkaju u hrabrosti i junaštva.

U najkritičnijem momentu udara selo Kolonice sa oko 50—60 ljudi na istočni deo Sokoca. Detekuje ih Švecozar Kosić sa svojih 23 partizana i jednim puškomitraljezom. Čim su muslimani iz Kolonice udarili, odmah se diglo na oružje i naše selo Nadići i Baltići i došli u pomoć stavivši se pod komandu Kosovića. Boreći se hrabro sa njima ostali su tu i do kraja.

Iz muslimanskoga sela Mrevića je također otvorena vatra slabiju, ali nisu smeli ići dalje.

Ukratko, kriza već prolazi, naši upadaju na jurit u žand. stanicu koja je kao kamena tvrđava, predaju se i drugi iz škola i kuća — ovona postaju da evone na crkvi u znak pobeđe, partizani vrište i besno jurišaju na kuće iz kojih se još puca i tako uskoro sve se privodi kraju sem Pošte. U nju su se uvukli 3 ustaše i 2 žandara i još pucači. Partizani okružuju kuću, ubacuju bombe, jurišaju u nju i čak pokazuju pojedinci i toliko hrabrosti, da skaču i u podrum u kome su još bile 3 ustaše i još pucale. Na kraju se i oni predaju.

* U Sokocu su se, kao ponađa, nalazili dijelovi domobranske 4. ustaške pukovnije (tom IV, knj. 1, dok. br. 299).

Odmah se potom čuje jača paljba od s. Kotulice, koji sada iznova zavalljuju sa oko 120—150 ljudi. Mi šaljeno pojačanje Kozoriću i napad se odbija još u samome začetku. Kroz Sokolac maršira još 1 vod upućen kao pojačanje u pravcu Rogatice, peta partizanske pjesme, 10 bacajie parele; Živili partizani, živila sloboda, dole ustaše, smrt fašizmu, živio drug Staljin i slučno. Narod sve prima sa velikom radošću. Pojedinci su išli tako daleko, da su podelili partizanima oko 40 opasnaka, oko 1500 cigareta, mnogo meda, sira, hleba i drugog.

Čim se borba završila i plen sakupljen, počela je sprema za evakuaciju. Tovarni konji su nosili, kola vukla, a metnani tovarili plen iz borbe. Interesantno je napomenuti, da je i pre borbe već komora čekala da ude u Sokolac i šio pre izvače plen.

Ranjenika je bilo 4 svi lakši ranjenici, a mrtvih 3. Od neprijateljia je poginulo 4 žandara (od kojih 2 narodnika) i 1 ustaša, ranjeno 6 i jedno meštansko dete. Lekar je previo sve, našli mrtvi su uz plouvan i prigodan govor sahranjeni, a ranjeni odmah upućeni u našu ambulansu. Od plena nadeneoga kod žandara, ustaša i drž. stočne stanice uzeli smo sa sobom sledeće:

- 2 teška mitraljeza M7.9 m/m M.7./12/28
- 1 " " " " M.7.9 m/m M.8.
- 4 puškomitralja " " M.36 i oko 10—15 okvira
- 55 pušaka i nekoliko pištolja

Oko 3000 metaka i 20—30 bombi. Još uz to 9 radio aparata, 4 pisaae mašine, mnogo odeva i šinjela (oko 30 komada), mala apoteka, nešto zavojia i lekova, 2 m. belog brašna i 3 m. kukuruzna brašna, 10 m. ječma i pšenice, 2 kolnice meda, mnogo hartije, olovaka, sapunogri, kante, kazarne, dobnog ja-hačeg konja sa sedlom, 167 ovaca, 6 krava i bikova od po 2—700 kgr., 4 svinje, 2 teška čekića, 3 velike šerpe, 2 čuskije, 5 fenjera, 2 kante gaza i drugih sitnijih stvari.

Po izvlačenju svega toga, bataljon se je povukao u Roma-niju i počinje da razoružava mašinska sela. Sokolac je ostao oslobođen, ali bez tjednoga partizana. Posle borbe partizanima je održao k-dant bataljona pohvalan govor i dobili su 10 ljudi po 1 ovcu da peku samo za večeru.

Sudenje zarobljenicima će da se izvrši 28/VIII. Ima ih 1 nadporučnik, 1 nar. vodnik žandarmerijskij, oko 7—8 žandara, 8—10 ustaša, a ostalo rezervisti žandari (ukupno njih 33), drug Kozorić Svetozar, drug Grujo Novaković.

¹ Slavka Dušana Vajner čita, sumarski inžinjer. Izvešta je sa-moubistvo 21. januara 1942. u borbi kod željezničke stanice Pjen-

IZVJEŠTAJ KOMANDE PARTIZANSKIH ODREDA ZA MLINISTE I OKOLINU OD 11. SEPTEMBRA 1941. ŠTABU DR. VARSKE NOP BRIGADE O SITUACIJI KOD MLINISTA¹

Komanda partizan, odreda
za Mliniste i okolice²
11-IX-41.

ŠTABU BRIGADE NAROD. OSLOB. GERIL. ODREDA³

- 1) Situacija kod Mlinista se pogoršala!
- 2) Plan napada jučer je bio stvoren, borci su zauzeli položaje i krenuli u napad.
- 3) Neprijatelja su spriječili da želi stanice, tu je dat jak neprijateljski otpor i šta se desilo:
Borbu je vodila od Desnice četa sa vodovima koji su bili u njegovoj blizini.

vac, kod Haa-Pijetka, da ne bi živ pao u ruke Nijemcima. Tada je poginuo i 20 preostala iz Nemanijskog bataljona I. pripremao napad sa svojim komandantom Milovanom Hrićem (četa), narodnim borcima i kumovima Dragutinom (komandant) Pavlovićem, samostalnim borcima, narodnim borcima (četa) u obliju sa, izvan je samostalno da ne bi živ pao u ruke Nijemcima. Vojna je poginuo na dužnosti komandanta Romanjaka NOP odreda i člana Glavnog štaba NOP i DV Boser i Hercegovine. Poginuo je 28. septembra 1941. za narodnog borca. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 17 i 58, objavljuje II, tom II, knj. 1. (Biser), str. 165, knj. 3, dok. br. 157. *Životni opisi narodnih boraca Jugoslavije*, str. 264, 599, 821 i 828. Radujak, *Četvrti*, *Zapisi iz omladinske*, tom. knjige III, Matice hrvatske, Zagreb, 1958, str. 22-26.

² Imala je i naziv: Operativni štab partizanskih odreda na sektoru Mlinista (tom IV, knj. 1, dok. br. 160).

³ Odnosi se na Štab Drvarске NOP brigade, koje su u to vrijeme nastale iz Brigadom narodnooslobodilačkih i gerilskih odreda. Bilo je toj brigadi, njenom formiranju i imenovanju vidi tom IV, knj. 1, dok. br. 113, objavljuje 4. str. 253, dok. br. 257, objavljuje 3.

⁴ Odnosi se na Iliju Desnicu. Poslije odlaska Italijana u Drvar stupio je u njihovu službu. Strjeljan je decembra 1941. kao narodni neprijatelj (tom IV, knj. 1, dok. br. 28, objavljuje 5, str. 87).

- Ostalo sve je pobjeglo — Vasić⁴ — Drenović⁵ uopšte se nisu pokazali.
- 4) Žrtava je bilo mnogo od strane naših i od strane neprijatelja.
- 5) Mnogi ljudi pucali su [na] nas (da smo mi svemu krivi što se borba vodi).
- Osim toga, mjesto da ste poslali primer, čemu, vi ste poslali nešto drugo.*
- 6) Odredi Glamoča pustili su neprijatelja do Ozrena⁶ — i nadire prema Mliništima.⁷
- 7) Radim da stvorim nešto ali u jednom rasulu je nemoguće.
- 8) Drvarski odred se huni i neće sa ovim da ide u borbu (zašto što ih izdavaju).
- 9) Pokušavam [na] svemoguću načine da stvorim nešto.
- 10) Tri puta sam izdao naređenje odredima Glamoča da udare suda na grad, kako bi se neprijatelj povukao nazad od Ozrena.
- 11) O svakoj daljoj promjeni odmah ću Vas izvijestiti.

Za Stab:

D. Jović⁸

⁴ Perica. Tada je bio komandir jednog manjeg odreda u Drvarskoj NOP brigadi. Po ulasku Italijana u Drvar skrivao se u njihovom stambu. Potem je pristupio četnicima i na međudržavnoj konferenciji Beosaških četničkih odreda, održanoj 1. decembra 1942. godine u Kraljevu, bio delegat Četničkog odreda "Kočić" (tom IV, knj. 1, dok. br. 112, objavljuje se: AVII, reg. br. 17-7, k. 206; zapisnik sa četničke konferencije u Kraljevu).

⁵ Ired. U početku rata je bio komandir u Drvarskoj NOP brigadi a potom komandant Bataljona "Kočić" 3. krajiškog NOP odreda. Pošle napada partizana na Miranjski Grad, 25. februara 1942. on je svoj bataljon izdvojio iz sastava odreda i predao ga za četnički odred. Onda je bio jedan od istaknutih četničkih komandanata u bosanskoj brigadi. Poginuo je u prvoj bitci u 1942. godinu na gadi savršenih aviona na nemačkoj koloni kod Čadavice, kod Miranjskog Grada (tom IX, knj. 16, dok. br. 77, objavljuje se: Arhiv CK SK Bosne i Hercegovine — dalje: Arhiv SK BiH — tom III, knjige 2, izdavač: odjeljenje CK SK BiH, Sarajevo, 1961, str. 71, AVII, reg. br. 17-7, k. 206; izvještaj Manjila Pejića, na službi u Bosanskom četničkom odredu, od 12. novembra 1942).

⁶ To je trgovačar iz 118. kod Glamoča.

⁷ Prema izvještaju Zastupništva Drvarskog područja Mostar od 26. septembra 1942. sjeverno od Glamoča su djelovali dijelovi italijanske divizije "Saurate" — Saurate (AVII, reg. br. 261-26, k. 2). O dotičnoj nemasnoj italijanskoj diviziji u septembru vidi dok. br. 5, tom XIII, knj. 1, dok. br. 189 i 196.

⁸ Ispisani su sli u Drvar 25. septembra 1942 (tom IV, knj. 1, dok. br. 7, str. 25, tom IX, knj. 2, dok. br. 19, objavljuje se: tom XIII, knj. 1, dok. br. 190).

⁹ Datoš Josif Đukić, šumarski tehničar i rezervni oficir bivše jugoslovenske vojske, kasnije, s. avgusta 1942, kao komandant 1. ba

**IZVJEŠTAJ KOMANDE PARTIZANSKIH ODREDA ZA MILIŠTE I OKOLINU OD 14. SEPTEMBRA 1941. ŠTABU DR-
VARSKE NOP BRIGADE O BORBAMA OKO GLAMOČA¹**

Komanda part. odreda
za Milište i okolinu
14. IX — 41

ŠTABU BRIGADE NAROD. OSLOB. PART. ODREDA
Drvar

- 1) Posle trećeg napada na Milište neprijatelj je uspeo da se prebaci u Glamoč.
- 2) I posle izdatog naređenja da Odredi Glamoča osiguraju cestu (dok mi vršimo napad) nisu izvršili nego su skoro bez otpora pustili ga do Skokova.² Zatim sam tražio bitno 2 voda da osiguraju položaje Skokova, misu na vrijeme došli.
- 3) Tri puta sam naredio da se udari na grad pošto je prazan (neprijatelj se povukao na Skokove da sastavi frontu sa Milišćem), zatim sam jednom naredio da se upadne u grad i zapali... nije se naredilo da se spasi njihov spoj na Milišćima.³
- 4) Neprijatelj se prebacio sav u Glamoč. Sta više napustio je i Ozren.⁴
- 5) Kuda god je prolazio sve je patio i kiao.

1) Original (pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom) u AVH, rep. br. 8-1/20 k. 120.

² To se bilo sastak-dobitarske jedinice. Tek krajem septembra su sektor Glamoča prešli i dijelovi italijanske divizije oborbeno. Bilo je tome isti dok. br. 4; AVH, rep. br. 26 I-28; k. 2; do- petu Zvezdovodstva Dvoriškog položaja. Nostar od 26. septembra 1941. godine.

³ To jest: k. 1302.

⁴ Vid. dok. br. 2; tom IV; knj. 1, dok. br. 80 i 118-113.

Brda (orig. 1118) sprovedenost od Glamoča.

6) A još jedan neuspjeh kod samih Mitina je kriv vod Drvarčana. Usled velikih žrtava (pošto je neprijatelj jak i utvrđen), izdaje ljudi — Drvarčani su potpuno razočarali ovdášnji narod i pobjegli kući. Kod nas su 2-ća ostali.
7) Sutra ću formirati odrede Ribnika — Vrhbanaca⁶ — Drenovica — koji se nalaze oko Mitina.
Odrede Glamočkog batalj koji su učestvovali u borbi povratiti prema Glamoču.
8) Izvještaj za Drvarčane ću dostaviti.

D.¹⁰ Jović

BR. 6

PISMO ŠTARA NARODNOOSLOBODILACKIH I PARTIZANSKIH ODREDA ZA HERCEGOVINU OD 26. SEPTEMBRA 1941. BOROJIMA I KOMANDIRIMA ČETA U HERCEGOVINI O ZADACIMA NARODNOOSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH ODREDA¹

Pismo borcima i komandirima četa u Hercegovini

DRAGI DRUGOVI,

Prilike u kojima se nalaze narodi Jugoslavije su vrlo teške. Fašističke okupatorske sile zavele su u čitavoj zemlji

⁶ Pripadao je Drvarskom NOP odredu (AVII, reg. br. 6-28, k. 1791).

⁷ Mitin se na odred formiran od mještana iz sela Duvjig i Gornjeg Ribnika.

⁸ Određeni se na odred formiran od pripadnika sela Vrhbanca, istočno od Drvara.

⁹ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na neki žbunjak (istočno od Drvara) koji nije označen na karti.

¹⁰ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) u AVII, reg. br. 5-3, k. 180.

11) Ovo je dokument bio objavljen samo djelimično, prva polovina, u tomu IV, knj. 2, bez dat. br. 18 redakcija ga sada objavljuje u cijelosti.

12) Podatak o datumu pisanja dokumenta (tom IV, knj. 2, dok. br. 18) ispraviti, jer dokument nije pisan u oktobru, već 26. septembra 1941. godine.

režim ubijanja, međusobnog klona, pljačke i nasilja. To se sve izvodi bilo učelnom samih trupa fašističkih okupatora, bilo preko okupatorskih sluga i agenata i njihovih bandi (Pavlu, general Nedić i drugi) ili učelnom okupatorskih trupa u zajednici s tim bandama. Režim pod kojim žive narodi Jugoslavije neizdržljiv je.

Napadom njemačkog i italijanskog fašizma na Sovjetski Savez, Crvena armija je vezala glavne fašističke vojne snage za svoj front. Borbom Sovjetskog Saveza stvorene su mogućnosti za otvorenu vojničku borbu političkih naroda Evrope za svoje oslobođenje. Od ulaska Sovjetskog Saveza u rat stvaraju se vojničke organizacije u cilju borbe za nacionalno oslobođenje u čitavoj Evropi. U samoj Jugoslaviji, na inicijativu Komunističke partije, počeli su se organizovati partizanski odredi i stvoren je Glavni Štab¹ tih odreda za borbu za nacionalnu slobodu naroda Jugoslavije ispod okupatorskog jarma. Pod rukovodstvom Glavnog Štaba partizanski odredi okupiraju oko sebe sve borbene i zdrave snage u Jugoslaviji i počinju sve veće vojničke uspjehe. Partizanski odredi u Srbiji mobilizuju u borbu protiv okupatora čitav narod. Po Bosni, Lici, Crnoj Gori, Dalmaciji, Slovenačkoj i Vojvodini partizanske borbe obuhvataju sve šire mase i zadaju teške udarce fašističkom osvajaču lomci mu vojsku, saobraćaj i oslobodavaju čitave krajeve od njegove vlasti.

U odbrani golih života od okupatorskih četa i njihovih agenata ustala, narod u Hercegovini se organizovao sam okupirajući u čete kao jedine narodne organizacije sve što je spremno da se na bilo koji način bori za slobodu. U borbama koje je narod ovih krajeva vodio preko četa postignuti su veliki uspjesi. Čitavi krajevi, a naročito sela, očišćeni su od ustaške vlasti. Danas je u tim krajevima jedini gospodar masovni slobodni narod. Međutim, same čete u tim borbama pokazale su mnoge slabosti koje su umanjivale uspjehe borbe i koje su tu borbu čete okretale u rđavom pravcu, protiv narodnih interesa. Da nije bilo tih slabosti, danas bi, ne samo sela, nego i gradovi u Hercegovini bili očišćeni od ustaških vlasti.

U prvom redu čete kao vojničke organizacije nisu bile čvrsto disciplinovane jedinice, nisu bile dovoljno povezane, niti su imale jedinstvene komande. Sem toga, kao što se pokazalo u narodnim borbama u Hercegovini, usled nemanja skoro nikakve discipline i odgovornosti u četama se okupio

¹ Kao naziv je: Glavni štab NOP odreda Jugoslavije. Objeznan je u Beogradu 27. juna 1941. na sjednici Centralnog komiteta KPJ. Za komandanta je imenovan Josip Broz Tito.

veliki broj ljudi koji su koristili oružanu borbu za pljačke, paljevine i neodgovorna ubojstva zarobljenika, nebrata, žena, djece i staraca. Usled nepostojanja discipline i odgovornosti, usled opšte lahovosti četa kao vojne organizacije dešavalo se da je jedan veliki dio ljudi, koji se vode u četama kao boreci, izbjegavao borbu ili išao za borecima u oslobođene krajeve i ubijao, pljačkao i palio poradinu. Uglavni i uticaj od naroda izabranih komandira i rukovodilaca četa pod takvim uslovima bio je mali ili nikakav. Velike dobiti koje su se mogle postići kroz narodnu borbu za nacionalnu slobodu u ovim krajevima u mnogome su smanjene.

Da bi koristi od narodne borbe bile što veće i uspjeti puniji potrebno je preduzeti sve što bi nedostaje dosadšnjih narodnih vojnih organizacija iskoristilo. Potrebno je usvesti disciplinu, pojačati autoritet vodstva i stvoriti jedinstvenu komandu, uvesti red i očistiti narodnu borbu od svega što je iskrivilo i šteti. To je naročito potrebno kad pomislimo na činjenicu da prema sebi imamo pored ostataka ustaške vlasti i organizovani italijanska vojnu silu. Sticenu slobodu ne možemo odbraniti niti ići u daljnu borbu ako nam vojničke organizacije ostanu ovako labave kao što su bile dosada. Da bi se izbjegle sve slabosti naše borbe i da bi bili spremni da odgovorimo zadacima koje su današnje prilike postavile pred nas mora se pristupiti stvaranju čvrstih i disciplinovanih partizanskih odreda po četama. O te odrede bi se prikupilo sve što je iskreno za borbu, ne za pljačku, paljevine i neodgovorno ubijanje, nego za slobodu.

Organizovanjem takvih odreda sve zdravo u četi bi se prikupilo i time odpravila situacija četa, a narodna borba u Hercegovini bi donosila najveće koristi. Na taj način naša borba bi bila poverzana sa borbom svih zdravih nacionalno oslobođilačkih snaga u Jugoslaviji i Evropi. Na taj način bi stvorili čvrste vojne jedinice sa jedinstvenom komandom.

Time bi postigli zadatke koje pred nas stavlja Glavni štab narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda za Jugoslaviju, a koji se sastoje u sledećem:

- 1) Narodno-oslob. partiz. odredi u svim oblastima Jugoslavije: Srbija, Hrvatska, Slovenija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Vojvodina, Sandžak i Dalmacija imaju glavni svoj cilj — oslobodjenje naroda Jugoslavije od okupatora i borba protiv domaćih okupatorskih agenata koji pomazu ogovetavanje našega naroda.
- 2) Najveći neprijatelj slobode i nezavisnosti našega naroda jest njemački fašizam, pa onda svi ostali njegovi fašistički trabanti koji haraju po našoj zemlji. Prema tome svata

je dužnosti svih rodoljuba da se bore nemilosrdno do potpunog uništenja te fašističke bande.

3) Partizanski odredi zovu se narodno-oslobodilački i zbog toga što to nisu borbeno formacije bilo koje partije ili grupe — u konkretnom slučaju u komunističke partije, bez obzira na to što se komunisti bore u prvim redovima — već su to borbeni redovi naroda Jugoslavije u kojima treba da se bore svi rodoljubi sposobni za oružanu borbu protiv okupatora, bez obzira na političke uvjerenje.

4) U toj opštoj borbi sa neprijateljima našega naroda partizanski odredi imaju mnogobrojne zadatke. Oni moraju raziti sve one objekte koji služe fašističkim osvajačima: željeznice, mostove, fabrike, radionice, skladišta municije i oružja. Oni moraju svim silama onemogućiti okupatore da oduzimaju seljacima žito, stoku i ostale namirnice. Rekvirirano žito, stoku i druge namirnice treba silom oduzeti okupatorima i raspodijeliti narodu, a potrebnu količinu zadržati za ishranu odreda. Partizanski odredi moraju onemogućiti ubiranje poreza i drugih dazbina, jer u današnjem momentu sve to služi samo okupatorima za vođenje osvajačkih ratova i dalje uguštavanje naših naroda.

5) Partizanski odredi moraju sa oružjem u ruci braniti naselja grada i sela od fašističkih zulumata. Oni moraju štitići imovinu naroda od fašističke pljačke.

6) Partizanski odredi moraju na svakom koraku uništavati fašističke odrede, naročito oficire i gestapovce, crne košulje i slično. Isto tako treba nemilosrdno uništavati njihove domaće agente, razne narodne izdajice i provokatore koji u masama predaju u ruke fašističkih krvnika najbolje sinove naroda, koji služe kao vjerni psi okupatorima, i teroristi naš naroda (ljotičevci, ustaše, stojadinovčevci i razni drugi).

* Tako su zvali pripadnike njemačke Tajne državne policije (Geheime Staatspolizei — Gestapo). Otpornici u taj organizaciji i slični strukturi zvali su IV, kolj, III, dok. Nr. 21. Objavljeno u: *Brochhaus Encyclopädie*, Nebeater, Band, 7, A, Brockhaus, Wiesbaden, 1968, str. 28.

* Tako su (pa koji kotalje) nazivali uniformisanu pripadnike italijanskog fašističkog pokreta (Fasci di Combattimento).

* Tako su zvali pripadnike fašističke organizacije *„Želena u Kraljevini Jugoslaviji*. Ime su dobili po njemom osvajaču i kralju Dmiliju Luitolu koji je pao u bitku, 12. oktobra 1941. godine. POK, u smislenom smislu imena: *„Želena u Kraljevini“* i *„St. Petra u krvi“* (ovaj IV. kolj. 31. dok. br. 47. objavljuje ih).

* Tako su nazivane prirode: Mirona Stojadinovića, brata Jugoslovenske radničke zajednice (JRZ) i predsjednika vlade (1945—1950). Nalazi se između prefabrikovane politike, kao okupator i fašističkih vladajućih krugova Berlina i Rima. Po uzoru na italijanske i njemačke taloše, njegovi pripadnici su nosili smeđe kotalje. Početak

7) Partizanski odredi moraju neumorno razvijati otpor naroda dužaci narodne ustanke i stavljati se na čelo tih ustanaka kao borbeno jezgro.

8) Politička linija partizanskih odreda mora biti: narodno-oslobodilački antifašistički front svih naroda Jugoslavije bez razlike na politička i vjerska uvjerenja.

9) Štabovi i komandiri moraju biti povezani da neprijatelj ne ubaci u partizanske odrede svoje provokatore i špijune. Ako se takvi pojave, treba ih odmah streljati i njihova imena objaviti.

10) Štabovi i komandiri partizanskih odreda moraju strogo paziti na disciplinu u odredima, svaki čin pijeteta, izdaje ili grube povrede discipline, treba strogo kažnjavati.

11) Štabovi moraju voditi brigu o ishrani boraca, o naoruzanju i drugo. Ishranu treba organizovati zajedno sa komitetima narodno-oslobodilačkoga fonda koji treba da prikupljaju fond narodnoga oslobođenja. U slučaju gdje takvih komiteta još nema treba dobrovoljnim pristankom seljaka i građana osigurati ishranu ili placati namirnice u gotovom.

12) Svi partizanski odredi sa svojim štabovima: iz Hrvatske, Srbije, Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, Dalmacije, Makedonije i Sandžaka spadaju pod vrhovno rukovodstvo Glavnog štaba narod-oslob. partiz. odreda Jugoslavije.

13) Radi koordiniranja borbe i uspješnog vođenja operacija štabovi moraju međusobno biti dobro povezani.

14) Štabovi i komandiri moraju se pobrinuti za potrebni sanitetski materijal i osoblje radi njege ranjenih i bolesnih.

15) Sa stvaranjem širih ustanaka narodnih masa stvaraju se i potrebne komande. Zato je potrebno da se štabovi i komandiri partiz. odreda pobrinu za dobre i proverene komandire i komesare koji treba da stanu na čelo tih pobunjenih masa.

16) U slučaju povoljnih strategijskih i drugih okolnosti pri potrebi izvođenja krupnih operacija stvaraju se prema potrebi iz više partiz. odreda krupne vojne jedinice.

U ime Glavnoga štaba partizanskih odreda za Jugoslaviju i u ime štaba partiz. odreda za Bosnu i Hercegovinu obra-

je ostavka 4. februara 1939. Pošlije tuga je izključena iz stranke. Ne-potreban pred rat jugoslavenska vlada za je predala Englezima, koji se za ostali na ostrvu Maršijev Utor je u emigraciji, u Buenos Aires (u Argentini), 1961. godine.

7. To je u stvari obilazno vojsko rukovodstvo za Hercegovinu (nazivane je i Oblasnim štabom). To rukovodstvo je, prema pisanju Nohodana Sakate, rezervnog pukovnika JNA i jednog od rukovodi-

čamo se svim borcima, svim komandirima i narodu u Hercegovini da pristupe u narodno-oslobodilačke partizanske odrede.

U Hercegovini, 26. IX 1941. god.

Petar Hija¹⁾
Uroš Jovanović²⁾
Miroslav Branić³⁾

BR. 7

SAOPŠTENJE ŠTABA HERCEGOVAČKOG NOP ODREDA O BORBAMA NA CRNOGORSKO-HERCEGOVAČKOJ GRANICI KRAJEM NOVEMBRA 1941. GODINE⁴⁾

Kratko saopštenje Hercegovačkog N.O.P.O. o borbama na Crnogorskoj granici

25. novembra ov. god. krenula je uveče oko 10 sati jedna italijanska kolona od 3 kamiona, od Biševca preko Petrovica leva strana u Hercegovinu (Hercegovski narodnooslobodilački narodni vojni sastav iz časopisa Vojnoistorijski glasnik, br. 5, VII, Beograd, 1964, str. 7-13, oko 26. septembra formirala Hercegovski narodnooslobodilačka brigada, čiji je komandant bio Uglješa Đumić, politički komesar Petar Dragić i partijski rukovodilac Miro Popara. Neki kasnije ta brigada je preimenovana u Hercegovski NOP odred. Bilje o tome videti tom IV, knj. 2, dok. br. 4, objavljenoje E. Abdulah Sarajlić, Pregled stvarnog bosansko-hercegovačkih jedinica AVNOJ, Sarajevo, Izdavačko preduzeće «Veselin Masleša», Sarajevo, 1968, str. 10-21.

¹⁾ To je predaoim Petra Hija Dragičina, studenta tehničke i sportske škole, koji je 2. novembra 1941. učestvovao u pokretu za oslobodilačku borbu (28. oktobra), kao general-lajtant (danac) general-podporučnik za činovni komandant izbornih jedinica J.N. Progladen je 27. jula 1943. za narodnog heroja (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 172, Politikan od 2. novembra 1945).

²⁾ To je partizansko ime Uglješe Đumićevića, člana Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu i Zemaljskog rukovodstva ustanka u Bosni i Hercegovini.

³⁾ To je predaoim Miro Popara, studenta prava, partijskog rukovodstva u Oblasnom štabu i sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu. Činovi su ga na procvatu obavili: p. s. Zlatoski i predati izbjavcima. Strijeljan je 26. juna 1942. u Nevesinju. Progladen je 28. decembra 1943. za narodnog heroja (tom IV, knj. 4, dok. br. 79, objavljenoje J. Žbanić narodnih heroja Jugoslavije, str. 627).

⁴⁾ Miroslav Poparam je strijeljan i Pavle Kovačević, zamjenik političkog komesara Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu (Lahar N. Bilj, tom III, knj. 2, str. 126).

⁵⁾ Dokumentat (samožen na špirografe, cirilicom) u AVH, reg. br. 7-3, k. 176.

za Nikšić. Jedna grupa partizana dočekala je tu kolonu na Petovcima i uništila jedan kamion i nekoliko vojnika. Oznaka kamiona produžio je preko Višusa, gdje su bili ponovo dočekani od partizana i dobrovoljaca. U trećasovnoj borbi između okupatorske vojske i partizana ubijeno je 12 italijanskih vojnika i 2 oficira, ranjeno 30 vojnika i 2 oficira, a zarobljeno 70 vojnika i 4 oficira. Među zarobljenicima našli se i komandant Bileće. Istoga dana partizani su dočekali u Kosmalu italijanske motorizovane jedinice koje su se kretale iz Trebinja ka Nikšiću i tom prilikom uništeno i zarobljeno 18 motocikla i 6 vojnika. Istoga dana u Podvršić (Opština Rudina) partizani su uništili jedan italijanski kamion a zarobili 14 vojnika i 1 oficira. U svim ovim akcijama poginulo je ukupno 15 neprijateljskih vojnika i 2 oficira, ranjeno 30 vojnika i 2 oficira, a zarobljeno 87 vojnika i 5 oficira sa komandantom Bileće na čelu. U ovim akcijama u ruke partizana pao je ogroman nain plijen i mnogo vojničke opreme. Zaplijenjeno je 4 teška mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 140 pušaka, dosta velika količina municije i čevleza. U ruke partizana pala su potpuno neoštećena 3 tenka, 2 kamiona, 4 motocikla i jedan haček mina. Ostala je motorizacija uništena. Ranjeni italijanski vojnici vraćeni su natrag pošto su prethodno došli u dodir sa okupatorskim vlastima iz Bileće, a zarobljeni vojnici i oficiri zadržani su od strane partizana kao taoci i garancija protiv eventualnih divljaštava i represalija od strane okupatora. Za njih će se tražiti razmena za uhapšene i internirane narodne borece. Naši partizani nemaju ni jednog gubitka. Ove akcije izvršili su crnogorski partizani uz saradnju sa hercegovačkim partizanima.

U ovim danima vode se akcije na putu Trebinje — Bileća. U ovim borbama gdje učestvuju i hercegovački partizani zajednički sa crnogorskim partizanima su veliki uspjesi. U borbama 28 i 29 novemb. naši partizani zauzeli su Lastvu, gdje

Te borbe su vodili Grabovski bataljon Nikšićkog NOP odreda i Lastvaški četa 2. trebinjskog bataljona Hercegovačkog NOP odreda protiv Odreda garnizona Bileća italijanske divizije «Markele» (Marchesi). Komandant italijanskog odreda je bio potporučnik Guido Raffaele (Guido Raffaele), rani zločinac. Optužuje se tome «viri» tom XIII. knj. 1. dok. br. 19 i 20. Naoplićuje. Društvo komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača objavljeno u «Politici» od 21. decembra 1945. godine.

Osim na Grabovski bataljon Nikšićkog NOP odreda (tom XIII. knj. 1. dok. br. 20. objatijeje 69).

Bileć je u Lastvaškom četi 2. trebinjskog bataljona Hercegovačkog NOP odreda (tom XIII. knj. 1. dok. br. 20. objatijeje 69).

Lastva su zauzeli Grabovski bataljon i četa 2. trebinjskog bataljona (tom IV. knj. 2. dok. br. 167, 168 i 169; tom III. knj. 1. dok. br. 96, 105 i 150).

su zarobili 10 hrvatskih vojnika, 2 su streljani pred strojem i sa komandir Zagrebčanin i jedan ustaša iz Fancec. Bajramović, u Lastvi su uništena sva tri mosta.²

U toku ovih akcija došao je izvištni komandira Lastvanske čete da je primljena borba sa neprijateljskom motorizovanom kolonom koja je išla od Trebinja ka Klobuku. Jačina kolone: 4 tenka, 8 kamiona sa pješačijom, 70 do 80 motocikla.³ Došla su pojačanja i to jedan vod Lastvanske čete i jedna četa Grahovskog bataljona. Borba je trajala od 11 časova do 6 posjije podne. Neprijatelj je u neredu natjeran u bijegstvo prema Trebinju.

Zaplijeno je 22 motocikla, 3 italijan, vojnika mrtva, 2 zarobljena. Zaplijeno je dalje 10 pušaka, 4 puškomitraljeza, 2 pištolja, 3000 metaka i više bombi.

U ovim borbama nije ranjen ni jedan partizan, niti je dobio niti jednu ogrebotinu.

Italijani nisu smjeli da preduzmu nikakve represalije.

BR. 8

PROGLAS KOMANDE MJESTA RUDO OD 20. DECEMBRA 1941. O ULOZI I ZNAČAJU NARODNOOSLOBODILACKIH ODBORA I ZADACIMA KOMANDE MJESTA RUDO⁴

F. br. 1 (Bosna)⁵
NARODNO-OSLOBODILACKI PARTIZANSKI ODBRDI
KOMANDA MJESTA RUDO
Broj službeno
Rudo, 20 decembra 1941 g.

NARODU RUDA I OKOLINE

U Rudom, oslobođenom od strane junačkih odreda srpskih i crnogorskih partizana,⁶ uspostavlja se Narodno-oslobodilačka vlast. Ujji su organi Narodno-oslobodilačke odbori.

² U Lastvi su se nalazili dijelovi italijanske divizije "Marke", jedna četa domobrana i Oružanica protiv 4, oružanice, paketaije (tom IV, knj. 2, dak. br. 167, 168, 169, tom XIII, knj. 1, dak. br. 285).

³ Ta kolona, iz sastava italijanske divizije "Marke", opušila se u komandantim divizije na čelu, radi ukupivanja pomoćni odreda popobratunski Ruzelja (tom XIII, knj. 1, dak. br. 285, objavljuje 29 I 71).

⁴ Original (smanjena na geosteternu, stitilicom), u Arhiva CK SKL, rep. br. 486.

⁵ To je, u originalu, duplirano mastilom. Slova "P" vjersvatno znati; Primjerak 20. Febrerljin.
⁶ Rudo je oslobođen 17. decembra 1941 (tom III, knj. 4, dak. br. 14).

Sve druge vlasti, opštinske, finansijske, poreske, sudske itd. ukidaju se. Pored Narodno-oslobodilačkih partizanskih odbora postoji i Komanda mjesta kao organ narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda u Rudom. Pored svoje vojno-administrativne uloge, Komanda mjesta ima za dužnost da pomaže Narodno-oslobodilačke odbore na svojoj teritoriji u vršenju njihove vlasti i da tu vlast obezbjeđuje oružanom snagom partizanskih odreda.

I

Narodno-oslobodilačka vlast jeste vlast koja je nastala u borbi svih naroda Jugoslavije za svoje nacionalno oslobođenje ispod jarma ratobojnog fašističkog okupatora. Ona štiti narodno-oslobodilačku borbu i štiti stanovništvo bez razlike vjere i narodnosti od okupatora i od unutrašnjih neprijatelja, koji su u njegovoj blizini. Za Narodno-oslobodilačku vlast kao i za partizanske odrede ne postoji nikakva razlika između pravoslavnih, muslimana i katolika. Kao što se partizanski odredi bore za uništenje fašističkog okupatora, tako se Narodno-oslobodilačke vlasti, oslanjajući se na oružanu snagu partizanskih odreda, bore za uništenje svih onih unutrašnjih narodnih neprijatelja, slugu i špijuna okupatora, ustaša i onih četnika koji za račun okupatora izazivaju bratoubilačku borbu među stanovništvom raznih narodnosti i vjera.

Narodno-oslobodilački odbori izrađuju su istovremeno iz želje naroda da već jednom dođe do svoje vlasti, koja će stvarno biti narodna i štiti njegove interese. Zbog toga će Narodno-oslobodilački odbori posvetiti naročitu pažnju zaštiti radnih masa u selu i gradu.

Narodno-oslobodilački odbori biraju se na demokratski način, na opštim zborovima naroda po selima i gradovima, od pravih predstavnika naroda i poštenih radnika, koji su uvijek odlučno bili za borbu protiv okupatora.

Narodno-oslobodilački odbori u Rudom izabraće se čim budu završene sve potrebne pripreme.

II

Kao prve mjere za obezbjeđenje interesa naroda i dalje uspješne borbe protiv okupatora, Komanda mjesta u Rudom obznanjuje:

- 1) — Svaka akcija uperena na to da se stanovništvo jedne narodnosti ili vjere potiskuje na borbu protiv stanovništva druge narodnosti ili vjere, pa i samo pozivanje u takvu borbu, kažnjava se smrću, a imovina konfiskuje.
- 2) — Svako služenje okupatoru, ma u kom vidu bilo, kažnjava se smrću, a imovina krivca konfiskuje.
- 3) — Narodno-oslobodilački odbori progone svaku vrstu spekulacije s životnim namirnicama i hrane namod od pljačke neovjernih trgovaca i spekulanta. Trgovci moraju izložiti na prodaju po umjerenim cijenama sve namirnice kojima raspolažu. Svako prikrivanje namirnica, u cilju spekulacije s cijenama biće strogo kažnjeno, a skrivene namirnice biće oduzete bez naknade.
- 4) — Zabranjuje se svaka trgovina s okupatorom. Njemu se ne smije prodavati ni hrana niti kakve druge namirnice. Svaka roba koju neko proda ili uputi okupatoru biće konfiskovana bez naknade, a krivci će biti kažnjeni.
- 5) — Zabranjuje se svako kretanje iz mjesta bez objave koju izdaje ova Komanda.

III

Poziva se srpsko stanovništvo da prijavi ovoj Komandi sve one koji su u službi okupatora i ustaša vršili nad njim nasilja i pljačku. Isto tako poziva se muslimansko stanovništvo da prijavi sve one slugu okupatora i četnika koji su nad njim vršili nasilja i pljačku.

Za Komandu mjesta,
M. Peruničić, s. r.

¹ Milo. Umro 2. decembra 1961. u Beogradu, kao penzionirani sekretar Prezidiuma Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRSJ).

NAREDBA OPERATIVNOG STABA NARODNOOSLOBODILACIJSKIH PARTIZANSKIH ODREDA ZA HERCEGOVINU OD 5. JANUARA 1942. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA AKCIJE U ISTOČNOJ HERCEGOVINI¹

NAREDBA STR. POV. BROJ 1

Operativnog Staba Narodno-oslobodilačke partizanske vojske za Hercegovinu
za 5. januara 1942. godine

1

U cilju formiranja čvrste partizanske vojske, produbljivanja političke svijesti kod masa, umištanja narodnih ideja — petokolonaša i okupatora na teritoriji Hercegovine

NAREDBIJEM:

da se na teritoriji sreza Nevesinjskog, konjčkog, gatačkog, hilečkog, trebnjskog, ljubinjskog, stolačkog i južno-dalmatinskog primorja pristupi odmah izvođenju sledećih akcija:

a) Na sektoru Nevesinje — Konjic operiraju snage Konjčkog bataljona, pojačane sa 200 (dve stotine) partizana

¹ Dokument (pisan na mašini, cirilicom) u AVH, reg. br. 1—21, k. 198. On je, najverovatnije, prepis originala. Redakcija nije mogla pronaći original.

² Obrazloženje 4. januara 1942. u Luvu, na zajedničkom sastanku predstavnika Glavnog Staba NOP odreda Crne Gore i Bosne, Srbije, Hercegovine, Vojvođevacki zavod JNA „Vojna delo“, Beograd, 1964, str. 281. Sadržaj je priložen, u izdanju VVZ, svim odlikom, današnom, najverovatnije, 4. februara 1942. formirao je Operativni štab NOP odreda za Hercegovinu. Iz odluka u tom datumu nije preuzeta, ali je objavljena odluka VVZ NOP i DVZ bez datuma, kao odluka iz januara 1942. (to nije tačno (tom II, knj. 2, dok. br. 114). Najverovatnije je da je ta kopija (skrepi) odluka od 4. februara 1942. (ili original nije sačuvan, a o čemu se govori i u dok. br. 27 u ovoj knjizi).

³ U isto vrijeme VVZ NOP i DVZ donio je odluku o formiranju operativnih Stabova za istočna Bosna i Bosanske krajine (dok. br. II i 12).

⁴ Predlog za formiranje operativnih Stabova i reorganizaciju komandovanja u Bosni i Hercegovini podao je, 28. januara i 2. februara 1942. i Svetozar Vukmanović Tompa, komandant Glavnog Staba NOP i DVZ Bosne i Hercegovine (tom IV, knj. 3, dok. br. 33 i 47).

Hercegovačkog n. o. part.¹ odreda i Nikšićkog odreda. Ove snage imaju za zadatak čišćenje teritorije od ustaške vlasti, čvrsto vezivanje Hercegovine sa Kalinovčkim odredom i Konjaskim bataljonom, oslobodavanje teritorije prema Nevesinju i Konjicu, stvaranje čvrstih partizanskih jedinica i uništavanje pete kolone. —

b) Operacije prema Gacku izvodiće snage Gatačkog bataljona, pojačane sa snagama Pivskog bataljona. Zadatak ovih snaga je čišćenje teritorije od neprijatelja, stvaranje čvrstih partizanskih jedinica i uništavanje pete kolone. —

v) Operacije prema Foci i Nevesinju izvodiće snage bataljona »Nevesinjska Puka« sa jednim dijelom jedinica Durmitorskog odreda. Ove snage imaju zadatak uništavanje neprijatelja, oslobodavanje teritorije, stvaranje čvrstih partizanskih jedinica i uništavanje pete kolone. —

g) Operacije na sektoru zapadno, sjeverno i istočno od Biševca izvodiće bataljon »Vladimir Gaćina« i bataljon Vučedolsko-banjski (sa 50 partizana) sa zadatakom da napadaju neprijateljske kolone, vrše zaokružavanje Biševca, vezivanje sa jedinicama koje operišu prema Gacku, stvaranje jakih i čvrstih partizanskih jedinica i uništavanje pete kolone. —

d) Operacije na sektoru između Biševca i Trebinja izvodiće jedinice bataljona »Luka Vukobratović« (osim Zubačke čete), jedinice Grahovskog bataljona i 50 (pedeset) partizana bataljona Vučedolsko-banjskog sa zadatakom da napadaju neprijateljske kolone, strže, onesposobljavaju komunikacije, stvaraju čvrste partizanske jedinice i uništavaju petu kolonu. —

d) Operacije između Dubrovnika i Trebinja na teritoriji južnog primorja, izvodiće jedinice 3. bataljona,² Zubačke čete, bataljona »Luka Vukobratović« i Orjenjski bataljon. Zadatak ovih snaga je napad na neprijateljske kolone, strže, onesposobljavaju komunikacije, stvaranje čvrstih partizanskih jedinica i čišćenje petokolonaša. —

e) Partizanske snage iz Ljubinskog i stolačkog sreza izvršiti i reorganizovati, narod za borbu pripremiti i uporedo sa raspoloživim snagama, u koliko ne budu zauzete za izvođenje akcija na teritoriji 3. bataljona, vršiti akcije u sreza Ljubinskog i stolačkog napadajući neprijatelja, onesposobljavati komunikacije i uništavati petu kolonu. —

¹ narodnoslobodilačkog partizanskog odreda.
² Odnosi se na 3. trebinjski bataljon Hercegovačkog NOP odreda.

Predstavnici pojedinih štabova, čije jedinice treba da operiraju zajednički, treba da u sporazumu stvore plan o akcijama i sa izvođenjem istih početi odmah. —

III.

Sve ove akcije, produbljivanje političke svijesti kod masa, čišćenje pute kolone, prepadi na neprijateljske kolone namjeravaju neprijatelja da se povuče u gradove i time će se stvoriti mogućnost opšteg narodnog ustanka i protjerivanja neprijatelja iz naše zemlje te uspostavljanja prave narodne vlasti. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Miro Popara¹⁾ Komandant,
Politički komesar, Sava Kovačević²⁾ s. r.
Petar Ilić³⁾ s. r. M. P.⁴⁾

¹⁾ i ²⁾ Redakcija nije sigurna da je ovaj dokument potpisan i Miro Popara. Stiče se utisak da je napisao ostao prijemom, nalik drugom, u nekom drugom dokumentu. Stiče se i sa okruglim pečatom, čija se pripadnost ne može pročitati.

³⁾ Ilić: Peter Drapin.

⁴⁾ Bio je tada komandant Nikitičkog NOP odreda i član Glavnog štaba NOP odreda sa Činov Gornji i Boki. Član je KPJ od 1925. Poginuo je kod Krbave, na Sutjesci, 13. juna 1942. Bio komandant 3. NBU divizije i član Vrhovnog štaba NOV i POJ, čitajući svojim divizionom ranjenike. Proglašen je, 6. jula 1943, za narodnog heroja (*Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*, str. 377).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. KRALJEVAČKOG BATALJONA 1. PROLETERSKE BRIGADE OD 23. JANUARA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI NA PROSTORU PRACA — RENDUČA — SOKOLAC¹

ŠTAB IV KRALJEVAČKOG BATALJONA
I PROL. NAR. OSL. UDAR. HR.

23. januar 1942.
15 časova
selo Boškovići

Sekcija Sarajevo 1 : 100.000

VRHOVNOM ŠTABU
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE²

POLOŽAJ

Odgovarajući vam na pismo od 23. januara 1942. godine³ izveštavamo vas:

1. Neki patroli u zajednici sa patrolama fabričkih snaga⁴ prikupile su podatke o neprijatelju⁵ koji se nalazi

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 19-111, k. 30.

² U cilju stvaranja što većeg dijela stamovništva u borbu protiv okupatora, Centralni komitet KVO i Vrhovni štab NOP odreda, neposredno dostigli su odluku o stvaranju Dobrovoljačke vojske. U nju su stupili svi radnici koji su željeli da se bore protiv okupatora a nisu bili iz kojih razloga, željeli da odu u sastav partizanskih odreda. Priпадnici Dobrovoljačke vojske nosili su na kapiama svoje nacionalne trobojke. Ova odluka je, najjervatnije, donesena 11. januara 1942. kada je V.S. NOP odreda Jugoslavije, primenava u Vrhovni štab Narodnooslobodilačke partizanske i Dobrovoljačke vojske Jugoslavije — V. NOP I DV (tom II, knj. 1 — Biser, str. 115).

³ Hrv. Muj. 2, 948, br. 98, str. 488; *Historijski glasnik* (Beograd, 1964, str. 188).

⁴ U ovom pismu (najjervatnije narednici) rečakija nije precizno. Međutim, rečakija je prethodno narednici V.S. NOP I DV od 23. januara 1942. Štabu 4. bataljona (kraljevačkog), a koje se odnosi na popunu i dejstva 6. hrvatskog bataljona 7. protiterorističke MOI brigade (AVH, reg. br. 19-1, k. 2A).

⁵ Odlučni se na patroli 1. jehovske čete Javorinskog NOP odreda. Ovaj odred se krajem januara 1942. nalazi u formiranju (tom IV, knj. 6, 44, br. 3).

⁶ Prema boljoj relaciji domobranke 5. pješačke divizije od 21. januara 1942. (AVH, VII, reg. br. 110-2, k. 86), Sarajevo je na strani Fata — Prava obezbjeđivala 18. pješačka pukovnija, a na pravcu Metković — Ploče osigurala 15. pješačka pukovnija, a na pravcu Metković — Ploče osigurala 15. pješačka pukovnija, a na pravcu Metković — Ploče osigurala 15. pješačka pukovnija.

a. u selu Dvoristu, u sokolskom domu⁶ i školi, oko 200 ljudi,
b. u selu Oglavku oko 100 vojnika,
v. u selu Račinovici nalazi se njihova komora i oko 100 ljudi,
g. u selu Lučevici drže položaje oko 100 ljudi,
d. u selu Neretici nalazi se isto tako oko 100 ljudi.

Prema izvještaju patrola 1. Jahorinske čete borbeno sposobni kod neprijatelja dobra.

Podatke o neprijatelju od Vrhbrate do Prače prikupljaju naše patrole u zajednici sa dobrovoljačkim četama i dostavljamo ih čim ih upoznamo. Podaci se prikupljaju preko izbeglica i meštana i nisu apsolutno pouzdani, ali mi nastojimo da ih proverimo.

Jule ajutro 22 januara dobili smo izveštaj da su se pojavile neke ustaške bande u selu Hovači, jugoistočno od sela Kneče, na putu za Goržade. One su napale neke izbeglice i naše drugove Simovića i Jakšića. Uputili smo odmah Hovačku četu ojačanu sa našom jednom desetinom i puškomitraljezom. Danas u 13 časova stigao nam je izveštaj od komandira Hovačke čete Savica⁷ da su bande rasterane, ali da su našli mitre drugove Simovića i Jakšića i još dvojicu. Uputili su se u poteru za banditima i poslali patrole ka Goržadama da uhvate vezu.

Ustavni se na gimnastičko društvo (ujedna i dom) predstave gimnastičke organizacije "Sokol".

⁶ Milan Simović, najpoznatiji radnik. Bio je tada komandant Pračanskog partizanskog bataljona. Ujao je u saizku rasjeda, pa su ga razjeda u obje noge, mišice obavale i raskide 20. januara 1942. Pregleda je 6. septembra 1942. za narodnog heroja (tom IV, knj. 2, dok. br. 58. Životni obris: "Glasnik", str. 714 i 715. Beđelab Čolaković, navedeno djelo — dalje: n. d., knj. III, str. 43).

⁷ Milan Jakšić, snak poznatog srpskog pisatelja Brata Jakšića, stariji i brat brata. Bio je tada komandir Pračanskog bataljona. O njegovoj pogibiji vidi tom IV, knj. 2, dok. br. 58. Beđelab Čolaković, n. d., knj. III, str. 43.

⁸ Ljubiša Savić, komandir Hovačke čete. Ustiklanskog bataljona Jahorinskog NOP odreda. Neki kasnije prešao je četnicima i poginuo u borbi protiv partizana (vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 17).

Beogradski bataljon¹⁰ upućivao je patrole u pravcu Gornje Bare i otud nema nikakvih novosti.
Preko Kamenice uhvatili smo vezu sa Jahorinskim snagama i održavamo je dominirajući nad tim sektorom sa položaja na Homaru, Orabovici i Viharu.

Nasle snage:	Jabučka četa	200 ljudi
	Jahorinska I	50
	Rabovićeva	60
	Bistrička	20

Hovačka četa i četa Ohrens Kablara su u prikupljanju i broj im se povećava svakim danom.

5. našim bataljonom nalazi se i vod Sjetlinske čete sa položajima u selima: Hanišje — II kraljevačka, Zorojevička i Boškovići — III rudarska,¹¹ sa isturenim delovima na grebenu Homar i patrolama u selu Kamenici, Orabovici — I kraljevačka i Sjetlinski vod, sa patrolama u pravcu Sjetline, u selu Vihari — Kablarova četa, sa patrolama u pravcu Podgrađa i Prače. Na tom terenu naše patrole našle su na jednu napuštenu četničku komoru u blizini glavnog drumu, od koje smo popuštali praćci vod potčebnim konjima.

Hovačku četu uputili smo preko Hovače u pravcu Gorazde za čišćenje terena.

2. U selima gde se nalaze čete IV Kraljevačkog bataljona kao i u svim okolnim selima održane su političke konferencije. Takođe je obiman rad među ranijim četnicima u sadašnjim partizanima i dobrovoljcima. Propagandni materijal se umnožava i rastura. Osveća se praznina na ovom terenu gubikom drugova Simovića i Jakšića.

3. Napad na Vrhpracu već organizujemo.¹² Prikupljamo podatke o neprijatelju, organizujemo svoje snage i povučeno jedinicu. Mješteni su raspoloženi za to i treće od nas da im pomognemo. Tokom sutrašnjeg dana izvidićemo samo položaje i tada vam podneti svoje sugestije i predloge.

4. Nestankom druga Simovića i Jakšića bilo nam je nemoguće uputiti pismo V. S. za Romanski štab. Danas smo to uradili preko Glasnjačke čete i tim istim putem poslali

¹⁰ To je 6. bataljon 1. proleterske NDU brigade. Brigada je tada imala četiri bataljona: 1. crnogorski (Ivočanski), 2. crnogorski, 3. kraljevački, 4. kraljevački, 5. samostalni i 6. beogradski bataljon.

¹¹ Vjerovatno je trebalo da piše: »Zorojevička i Boškovići III »Zorojevi i Boškovići — III rudarska. Nisu se završile Zorojevi.

¹² Blizu u tome vidi narednje: VS NOP i DVJ od 23. januara 1942. Štabe Pratskog bataljona (tom IV, knj. 3, 66k. br. 27).

pismo za druga Fica¹⁸ i II Crnogorski bataljon¹⁹ saopštavajući im vaše naređenje za prebacivanje preko reke Rade.
Primiti smo obavještenje o pokretu Beogradskog bataljona i naredili Glinačkoj četi i Viteškom vodu da patroliraju u pravcu Komarna — Gornje Bure — Remova.
Izveštavaćemo vas stalno o svemu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu

Nač. Staba¹⁸
Kapetan¹⁹
14021—V—1942 g.¹⁹

Kom. bat.
P. D. Jakić¹⁸

M. P.

¹⁸Filip Kljajić Fica, običarski radnik. Bio je tada politički komesar I proleterske NOB brigade. Poginuo je 5. jula 1943. kada je kao politički komesar I proleterske NOB divizije odbio pobegati u nek ostalobedeću Zavrsku. Poginuo je 25. septembra 1944. za narodnog heroja, videti Osvetni narodni heroji Jugoslavije, str. 280.

¹⁹To je bio 2. bataljon I proleterske NOB brigade.

²⁰Dopisano crvenom olovkom, ćirilicom.

²¹To je stariji naziv Mirk Pavlovića, narodnooslobodilačkog kapetana I i II se bitke jugoslovenske vojske (po čemu je i dobio nadimak). Umro je 13. novembra 1943. kao generalmajor JNA u boravi ličnog automobila. Proje životopisne knjige I. Vojnoizdatavski zavod JNA "Vojno delo", Beograd, 1963., str. 170.

²²Fašo Đure Jakić

²³U Beogradu, matericom dopisani u gorajom delom uzle na poslednji dokumenta, razne redni broj i datom zadržavaju svaga dokumenta u delovodni protokol Vrhovnog Staba NOV i DV Jugoslavije.

NAREDBENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE BOSNE OD 4. FEBRUARA 1942. ŠTABU ROMANJSKOG ODREDA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJAMA SARAJEVO — ROGATIČA, PODROMANJA — JEAN-PIJESAK I PALE — ME-SICI¹

OPERATIVNI ŠTAB N.O.P.O. I DOBR. VOJSKE ISTOČNE BOSNE

BR. štaz. 4 februar 1942 god.

Kopija*
65.

ROMANJSKOM N.O.P. ODREDU

Dragi drugovi

Pigma naredjenju Vrhovnog štaba n. o. p. odreda i dob. vojske,² a u saglasnosti sa Glavnim štabom n. o. p. odreda za B. H. formiran je operativni štab za istočnu Bosnu.³ Naredbu po ovom mislim da ste već primili.

¹ Kopija originala (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 7-2, s. 128.

² Pravilan naziv je: Operativni štab Narodnooslobodilačke partizanске i Dobrovoljačke vojske istočne Bosne (u daljnjem tekstu: OS NOP i DV istočne Bosne). Vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 28.

³ Duginao masilom. Broj izvornog oznake broj u djeletovanom protokolu.

⁴ Tekst: Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke partizanске i Dobrovoljačke vojske Jugoslavije (dalje: VS NOP i DVJ).

⁵ Odluka o formiranju OS NOP i DV istočne Bosne donio je Vrhovni štab NOP i DV Jugoslavije, najprijevovalje, 12. februara 1942 (tom II, knj. 3, dok. br. 54 i 59; Rodoljan Čuković, s. 4, knj. III, str. 46—49).

⁶ Pregled Operativnog štaba NOP i DV istočne Bosne objavljen u 3. broju IV. tova, dok. br. 28, nije od 23. januara 1942, od 3. februara 1942. na originalni dokument plus 23. januara 1942, g.e.

Redaktor je u tome dokumentu stvorio napomenu br. 2 i napisao: „Osnovkom je napisan datum 3. januar 1942, po-dinac a u stvari trebalo je da napiše: „Osnovkom je napisan datum 3. januar naprsto 3. februar 1942, po-dinac. Da se radi o ovom datumu vidj se iz Naredbe i Epistuva VS NOP i DVJ od 3. februara 1942. za mobilizaciju vojske istočne a. Gornjokom, Čaplićkom i gornjokom sreda (tom IV, knj. 3, dok. br. 49). Na to se poziva i OS NOP i DV istočne Bosne.

Usljed ove greške, pogreška je ulinjena i u II tomu (knj. 2, dok. br. 65, objavljuje s. 1 2).

Od sada sva potrebna naređenja primaćete od op. štaba za ist. B.

Vaš pravac djelovanja biće: drum Sarajevo — Podromanja — Rogatica, Podromanja — Han-Pijesak, zatim drum i pruga Pale — Mesici. Višiti sistematski kidanje pruge, rušenje druma, postavljanje busija na istim, rušenje objekata i onemogućenje saobraćaja.

Preko Han-Pijeska ubravniti vezu sa Biračanskim¹ odredom, održavati čvrstu vezu sa odredom »Zvijezda«² i preko Rogatičkog bataljona održavati vezu sa nama. Čim ufažite vezu sa Biračanskim³ odredom i odredom »Zvijezda«⁴ odmah nas obavijestite.⁵

Na prostoru Rogatica — Gorazde — Visegrad formira se Rogatički odred.⁶ Formiranje odreda uzimamo mi na sebe, a vi bi trebali da pošaljete ljude u pravcu Rogatice, da namovo tamo formiraju četi i dođu u vezu sa drugovima koji će raditi na [sektoru] Rog. odreda.

Uspostaviti vezu sa drugovima koji se nalaze u Vrh-Prači. U koliko ste već sad neke čete ubravnili počnite sa akcijama čišćenja prema Rogatici, vežite neprijateljske snage, tako da neprijatelj ne bi mogao izvršiti koncentraciju snaga prema slobodnoj teritoriji. Ovo shvatite kao važno i bitno.

Organizujte obavještajnu službu kako u redovima neprijatelja, tako i u redovima partizanske i dobrovoljačke vojske. Do sada je ta služba bila zanemarevana, pogotovo u našim redovima, i nije bilo odgovarajućeg drugu za to.

Služba veze da radi dobro. Za kurire uzeti odgovorne drugove, pisma šifrovati. Obavještenja da su brza i redovna. Mi ćemo vam slati redovno materijal i obavještavati vas o svakoj promjeni situacije.

Dragovi Pero Kosović,⁷ Stanić⁸ i Racković⁹ imaju da formiraju bataljon na prostoru: Rogatica — Mesici — Ustik

¹ Podatak o formiranju tog štaba, početkom februara 1942. pojavljuje se u dok. br. 184, 157 i 159 u 2. knj. II toma i u dok. br. 33, 47, 56 i 57 u 3. knj. IV. toma.

² To jest: Operativnog štaba za istočno Bosnu.

³ I¹ i² Riječ »Biračanskim«³ je napisana mautilom i ćirilicom, preko precizirane riječi »Vlahinjskim«.

⁴ O vezama Komunističkog NOP odreda sa Biračanskim NOP odredom i NOP odredom »Zvijezda«⁴ detaljnije vidi u tomu IV. knj. 3. dok. br. 37 i 68.

⁵ O formiranju i akcijama tog odreda podrobnije vidi u tomu IV. knj. 3. dok. br. 131 i 158, knj. 4. dok. br. 24.

⁶ U to vrijeme je bio zamjenik komandanta Kalinovskog NOP odreda (prij. rata je stavljen protiv Umea, je, postigao kratak boljšev. 7. jula 1940. kao general-pukovnik JNA. Postojedajski državni mu je bila pomenak državni »čestitke za civilne odbrane. Pregleda

prača, koji će pripadati Rog. odredi. Radi toga drugovi Stamiš i Racković biće u stalnom kontaktu s nama, a ujedno imaju za zadatak da se povežu sa vama radi koordiniranja akcija i veze vašeg odreda sa nama.

Važno sa Bičanićkim¹⁰ odredom i odredom «Zvijezda» odmah zavaćemo preko vas.

M. P.

Setja¹¹

¹²Štabu B. H. i V.¹³

je, 28. decembra 1951, za narodnog heroja (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 366).

¹¹ Rakić, Miro Rogatić.

¹² Vukobrat Pavić je jula 1941. otišao na četničku sesiju kod s. Selića, Miro Rogatić.

¹³ Naloboda Pavić, Selo, student Tehničkog fakulteta u Beogradu, sinovao sarajevskog studenta Gavriila Principa. Bio je član Glavnog štaba NOP i DV Bosne i Hercegovine (gdje je bio komandant Sarajevske oblasti). Umro je 25. aprila 1942. u Centralnoj partizanskoj bolnici, u Njemačkoj, od upale pluća, kao posljedice preležanog gripovca. Sakriven je u s. Kruševu, kod Fatiće, Preplaten je 6. septembra 1942. za narodnog heroja (Ivan II, knj. 4, delo, br. 47 i 56; Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 656; Radaljib Čubavica, u: knj. III, str. 213 i 214).

¹⁴ Te riječi su, na dokumentu, napisane plavom olovkom, čitajući ih.

¹⁵ To jest: Glavnom štabu NOP i DV Bosne i Hercegovine i Vrhovnom štabu NOP i DV Jugoslavije.

IZVJEŠTAJ MUSTAFE SADIKOVIĆA ŠKRABA, INSTRUKTORA
POKRAJINSKOG KOMITETA KPI ZA BOSNU I HERCEGOVINU
OD 6. FEBRUARA 1942. SVETIZARU VUKMANOVIĆU TEMPU
KOMANDANTU GLAVNOG ŠTABA NOP I DV BOSNE I HERCEGOVINE I DELEGATU CK KPJ, O BOR-
BAMA I STANJU U REJONU PLANINA OZRENA I TRE-
BAVE¹

6. 11. 1942.

Družo T.²

Koncept ovog izvještaja napisao sam u jednom selu ne-
ostobodjenog područja, gdje sam se bio prebacio sa Ozrena u
momentu kada su njemački banditi poduzeli veliko nadiranje
na naš teritorij i opkoljavanje naših boraca.³ Prebacio sam se
po cijenu života, a po zaključku štabne partijske jedinice, da
izvijestim gl. štab o najnovijim događajima.⁴ Sumskim putem
kurir se ne može prebiti, pošto je Ozezen blokiran. Izvijestaj
nisam mogao da pošaljem ni iz Dobojja, jer nije bilo pogodnog

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVII, rez. br. 7—UI, k. 1708.

² Odnosi se na Svetizaru Vukmanovića Tempa, delegata CK KPJ, člana VN NOP i DV Jugoslavije i komandanta Glavnog štaba NOP i DV Bosne i Hercegovine.

³ Riječ je o operaciji koju je u sam poznata kao druga nepri-
jateljska ofanziva GVI je otišla, bio da se likvidiraju partijske snage
u jugoistočnoj Bosni: 1. proleterska NOH brigada, šest NOP odreda
(Biračani, Kulinovići, Žabovrci, Romanjaci, Ozrenski i „Zelje-
daci“) i dva bataljona Dvorničkog NOP odreda. Ona je imala dvije
grupe komunističke od 16. do 25. januara, i srušeno od 28. januara
do 4. februara 1942 (dok. br. 184).

⁴ Trebalo je da se u Mostaru Sadićevićem Škrabom prebace i
dva partijska radnika (delegata partijskih organizacija iz Dervente i
Slavonskog broda): Ilija Fafet, brigad iz Dervente, i Vladimir Se-
pat Vlačić, dak. Medutin, iz neprijateljskih ruku, nai se sa Tre-
bavi razli od Škraba i pošli neprijateljom putem, pa na 31. januara
1942. imena Ozezena i Kvoštarić, otišli u demembransku grupu.
Potom su na mjestu u Dobojju Tom selikom Fafet je provalio sru-
šavajući u Dobojju i Derventu, te je pokušao i preko prijelom
voda u Derventi iz komunističke iz Dobojja, 15. iz Dervente i 1. iz Sla-
vonskog broda. Obilježe se neke komije. 11. maja 1942. seljaci su
nedaleko od Zagreba, skrao se, pako, sigurnim kaštom, prebacio i
potom u Sarajevu nastao se Svetizaru Vukmanoviću Tempom
(Ilija Vujanović, Ozezen, Zvonimir, otišli u Vajnoshterjski in-
stetit, Beograd, 1962, str. 234, 268—267, 268). AVII, rez. br. 12—UI, k.
64. Izvještje Stalera demembranske 4. pješačke divizije od 8. marta
1942. u okvirnoj komunističkoj organizaciji u Dobojju i Derventi.

kurira, a isto tako ni ovdje nema dosta spretnih drugova i saobraćaj je posve poremećen, tako nije bilo moguće da se prije pošalje.

Blokada Ozrena i nadiranje njemačkih bandi

Događaji koji su prethodili napadu Nijemaca desili su se na Krivaju i na Turju. Krajem januara prodira je kravska vojska na Krivaju nakon bijega kapetana Račića¹ i zauzela Vozuca, a bijele bande muslimana-seljaka napale su sa Turje naše položaje i povlele protiv nas gerila, što nas je prisililo da trošimo municiju. Ostaci četničke vojske napuštali su položaje, pa je od neprijatelja zauzeta jedna kosa, koja se mlađe mogla da brani sa par pušaka. To nas ipak nije mnogo uznemirilo. Međutim, 28. 1. t. g. bio je lijep dan i neprijateljski avioni su izviđali naš teren, a sutradan avioni su u nekoliko mahova napali uglavnom selo Breznice, gdje je smješten Stab i bolnica. Izbacili su veliki broj bombi, pa je jedna mala pun pogodak: srusila je kuću i ubila dva ranjenika, domaćina i njegovu sina, dakle četiri žrve.² Taj dan je bio zapravo početak njemačke blokade i prodora na Ozren. Ove bande nadirale su u tri kolone i prišle da odjeka jedne otpupica preko Sprčice i da ujedno raspolove Ozren, tako da nas lakše unište. Nijemci su nadirali vrlo brzo zahvaljujući svome automatskom oružju i panici koja je nastala među našim borcima, koji odmah u početku nisu davali skoro nikakva otpora. Jedan mali dio boraca (njih oko 150), uslijed ljubave di-

¹ Dragoslav Račić (u dokumentima se često potpisivao kao kapetan Miletić ili Dragoslav Mantić, kapetan bivše jugoslovenske vojske (u neka rata je, od izbegličke škole u Londonu, napredovao u čin potporučnika), jedan od najpovoljnijih četničkih komandanata u za području Srbije i istočnoj Bosni. Iako se nalazio na čelnom komandantu Četnog četničkog odreda (uzastavog i brigadom). U istom Bunu je došao sa pučkom Jovana Dragića, komandanta Bosanskih četničkih odreda. Tridesetoga avgusta 1942. imenovan je za komandanta Majevičko-povaške brigade. Zatim je postao komandant Četnog korpusa, odnosno Četno-majevičke grupe korpusa. Kao odmereno, ubijen je, u dva svoja pušica, 25. novembra 1945. u selu Sastavina (kod Ljubavice) uzv. ubijavacima, u Srbiji. Bili su njemu oči. AVH, reg. br. 17-1, k. 216. Zanimljivo je i da je komandant Majevičke četničke brigade od 30. avgusta 1942. reg. br. 20-2, k. 216. naredbu komandanta Majevičko-povaške četničke brigade od 7. septembra 1942. Todor Vujanović, n. d., str. 197. »Borba« od 2. decembra 1945. str. 3. saopštenje Tanjuga u Račićovoj prednji.

² Stab odreda je bio u kati Luke Simića, pratila Todor Vujanović. Tada su, u podnožju, poginuli Luka i Jelen njegov dete, kao i Uroš i Premir Jović (oba iz sela Karačići), a Lukin sin Todor je teško ranjen (Todor Vujanović, n. d., str. 224-225).

discipline, napustio je položaje i prebacio se preko Spreče i, ukoliko mi je poznato, otišao prema šumama Trebave. (Dok prije se govorilo da ćemo tamo formirati novi odred sa nekoliko stotina pučaka). Ovi boreci koji su se prebacili preko Spreče pokušali su uspostaviti vezu sa Majevicom i sa Krajin-skim odredom¹⁾ sa lijeve strane Bosne. (Ovaj odred na Krajini izgleda da ima slabo vodstvo bez nekog uticaja). Oni koji su ostali na Ozrenu povlače se na visove, gde nema ni štada ni hrane, i zalaze Njemcima za leđa. Munitije nestaje. Njemci prodiru sve dublje i sve pljačkaju, ubijaju koga nađu s puškom, za Njemaca idu drugi pljačkati, a kulacka propaganda rasteće naše rodove i panika raste. Strah od toga: „opkoljeni smo“, — sve je veći, jer stvarno nema mjesta gdje bi se lako moglo probiti. Evo, već čujem da se priča, kako se četnici listom predaju, a komunisti se bore. Situacija je vrlo teška, kakva nikad na Ozrenu nije bila i mislim da bi trebalo da se što prije ovamo probije jedan dio proletbrigade i da se naredi zeničkom bataljonu da se probija prema nama (ako im se ne može šumskim putem izdati direktiva, onda preko part-organizacije u Zenici). Sve zavisi od tog koliko će trajati ta ofanziva na Ozrenu i koliko će socij. masi da izdrži. Jedno je jasno: *Ozrenu je potrebna pomoć i to hitna i jaka pomoć.* Osim toga, jedino ostanjući se na brigadu, mogli bi da konačno likvidiramo naše kulake — petokoloniste, koji su predlagali pregovore sa Njemcima.

Zbog toga što je potrebna hitna pomoć napisao sam o ovome napadu odmah u početku izvješćaja.

Stanje u odredu (prema mojim opažanjima) prije ofanzive

1) *Masovni pokret sa malobrojnim kadrom partijaca.* — Ustanak na Ozrenu počeo je masovno i taj pokret imao je karakter prave ustanka. Iako su se neki ljudi stvorili na čelo pokreta nisu uspjeli da zadrže uticaj na svim sektorima, jer je bilo vrlo malo drugova koji su mogli da popune komandni sastav odreda, koji se formirao. Uzet je sistem biranja komandira i političkih komesara i, kako nije bilo dovoljno naših ljudi, na položaje komandanata bataljona došli su predstavnici kulaka, koji su otvoreni protivnici Komunističke partije i svega što se naziva komunističkom. Ugurali su se u službove bataljona, u vojni sud, komande pozadine i sa tih položaja otvoreno harangiraju protiv nas. Danas ih se ne možemo tako

¹⁾ Odred je dobio ime po predjelu Krajina, sjeverozapadno od Dubrova.

Iako riječiti. Izgleda da su ovdje neki drugovi pogrešno shvatili direktivu o širokoj saradnji svih rođakstva, pa je sama Partija neke ljude popularizala, koji sada rade protiv nas i koji su nam glavna smetnja.

2) *Totin oportunizam i njegovo sukiziranje.* — Partija nije imala jakog uticaja na Ozrenu i komandant odreda drug Toto Vujanović, partijski izložen stalnom uplivu malograđanske i kuljačke sredine — padio je sve više u oportunizam. Bio je skoro usamljen, bez odnosa na borbeni partijski kadar i, osjećajući se slabim, nastojao je da izmiri sebe — komunistu sa kuljačkom okolinom, pa je zato sukizirao. — Međutim, kako je domaći sin (ovdje je jako zavriježen lokalni patriotizam) i kako je kao komandant stizao svagdje i upoznao se redom sa borcima (ko nisu činili ni komandanti bataljona) — stekao je u naroda popularnost. To ga je odvelo još dalje od Partije, jer je sebe — komandanta pretpostavljao sebi-partiji. Da partijske forme ne smatra iznad vojnih, iskusio sam i na sebi, jer o mnogim događajima koji su se dešavali nije smatrao za valjno ni da me obavijesti.

Kad je Toto pročitao Tvoje pismo u kojem govoriš o njemu kao o oportunisti strašno se razjario: "Je li taj Tempo ludilo tekao je i pokazao mi pismo od drugova iz Zenice, koji ga pozdravljaju i hvale njegov rad. Tražio je komunistu da se njegov slučaj ispita, ali do toga nije došlo. Odmah iza toga opet je pao u grešku. Kad je bila sazvana konferencija za izbranu, na kojoj se krojila sudbina ozrenskog naroda, on je pustio razne tipove da oni sami o tome raspravljaju, a meni je rekao — da im ne smetam i kako sam ja tada tek bio došao, nisam ni mogao sam od sebe upasti među te ljude i s njima govoriti, tako da su pojedini predstavnici zaključili raspodjelu onako kako je to odgovaralo njihovim sopstvenim interesima.

3) *Dobacni Račičev na Krivaji.* — *Kalici dila glave.* — O ovome mogu reći samo toliko koliko sam za ovo vrijeme doznao. Naš odred je zauzeo neke tačke na Krivaji (Vozuću, Stugu) i tamo je bila naša malobrojna straža. Poslije osvajanja Olova* Račičevi četnici su počeli bučno da nastupaju Kriva-

* Olova su napali i zajednički razbili, 19. decembra 1941. dva bataljona Komunističkog NOP odreda i Račičevi četnici. Zatim su se partizanski bataljoni proborili na vrhove Vrećca. I Olova su ostale četničke jedinice, a zajednički sluzi su predstavljala dva komandanta, jedna četnica — Savo Trifunović, a drugi partizanski — Momčilo Biladžić (poznat je 1943). Blizje o tome "isti dila br. 190. tom IV, knj. 2, dek. br. 85. isto. Č. 26. 207. tom III, knj. 1, str. 158.

jom šireći glasove da ih delazi ogroman broj i da će sve što zvezde nosi — poklani. Razočarali su naša straža, uzeli komandu u svoje ruke, uveli žandarmeriju i t. d. Njihova snaga, koja je u stvari bila samo blef, uplašila je borce i počelo je zamjerivanje zvezdica četničkim značkama. — Tada kulturni diže glavu i počinju otvorenu kampanju protivu komunista. Centur cirkacije je kulturno sgo. Bošnjaci sa svojim Cvjetimima, Rečjama,¹⁰ Todorima!¹¹ Tamo niko ne nosi zvezdu, a ako

AVII, reg. br. 21—42, k. 56; bojnu relaciju domobranskog Krivajskog odreda za decembar 1942, potpis.

¹⁰ Cvjetina Todić, sudom iz Sarajeva. U početku nastupa je bio komandir 2. čete Dubovskog odreda, a potom komandant 2. bataljona Ozrenskog NOP odreda. Krajem decembra 1941. ili početkom januara 1942. počeo je da vrati se u četništvo. U proljeće ove godine potpuno je prišao četnicima, proglašivši se za komandanta četničkog odreda ozrena. I bio je glavni organizator pokolja izvećenih nad pripadnicima i simpatizerima NOP-a u regionu Ozrena. Sa ustasko-demobranskim vlastima je potpisao protokol u Sarajevu, kasnije je postao komandant Ozrenskog četničkog korpusa. Poginuo je 1942. u jednom potčinom u 1940. Bilješka o njegovom vođenju 17. list. i. dok. br. 15, objavljenje 3. okt. br. 12, objavljenje 18. AVII, mikrofilm I-314, F-56/34¹⁰243, reg. br. 22-2-1 i 22¹⁰243 k. 56; protokol o saradnji ustasko-demobranskih vlasti i četnika Cvjetina Todića i Save Božića od 28. maja 1942; Todor Vujasinović, n. d. str. 171, 197—202, 207—214.

¹¹ Rečja Peća, učitelj i rezervni poručnik. Prije nego što je prešao u četnika početkom 1942. bio je komandir jedne polovine jedinice, jačine voda, u Ozrenskom NOP odreda, koja se bavila materijalnim opskrbljivanjem odreda (oblogom, odjećom itd.) na terenu između Petrova Sela i s. Krivajac. Četnici su njegovu političku lojalnost pozicijirali i u decembru 1942. (AVII, reg. br. 17—25, k. 284; Zapisnik o međustranačkoj konferenciji Bošnjakih četničkih odreda od 1. decembra 1942. god. je on potpisao, 14. svibnja 1943, prišao NOP-u i postao komandant Trebnjskog NOP odreda (do prelaska u redove NOP-a bio je komandant 2. brigade četničkog Trebnjskog odreda). Odred se krajem decembra, poslije njezmačke operacije zračnarenje, potpuno raspao, a Peća je pobjegao i komandir prišao četnicima. Imao je od čijegda Trebnjskog NOP odreda našta komandanta Ljubo Matijevića, koji je 1942. u 173. tom 17, list. i. dok. br. 18, objavljenje 3. okt. br. 12, objavljenje 18. AVII, mikrofilm I-314, F-56/34¹⁰243, reg. br. 22-2-1 i 22¹⁰243 k. 56; str. 171, 197—202, 207—214.

¹² Ubijska je u lietu 1944. Ljubo Matijević. Todor Borda, Panik, narednik hrvatske jugoslavenske vojske, rođen u Bosniji. Na početku nastupa je bio komandir čete Ozrenskog četničkog odreda. U formiranju Ozrenskog NOP odreda odreda je za komandanta 3. bataljona i samjenski komandanta tog odreda. Po njegovom svjedočenju, bio je u lietu 1942. u svojoj četi, Petar Jatinović Peđa i to na suki način: htijeli su prevesti mu je krajaj preko vrata Todor je bio svaki liko togo da se skloni skloniti, ali je Peđa potakao u pomoć Cvjetina. Najzad, izjedem mrtim, Todor je upro. Zanimljivo Cvjetina Todića su njegovu četu vraćaviti ukazivali i ostavili nepokopano u sumi svazaj Frenja, gdje se ga našli Todorova žena i ovdje i pokopali na boljajevskom groblju. Proglašen je 24. jula 1953. za surođnog heroja (Todor Vujasinović, n. d. str. 182; Obojni sudovih terora, objavljenje, str. 208 i 209).

dode ko sa njom na kapi — drsko mu je skidaju. Odatle je potekla haranga protiv „okaca“ i „balija“ (konkretno protiv Birke¹⁴ i Murata¹⁵), otvoreno se govorilo protiv Toše kao komandanta, na čije je mjesto bilo da dode Cvjetin Todić, kulak, komandant II bataljona. Pop, kojeg je sam Tošo doveo na Ozren, kad krati djecu ujedno i agitira protiv komunista i vodi seljacima da je „Nede“ dobar Šehin i pošten čovjek. To je isto tako daleko da je čak sklopljena i zavjera koja je slučajno otkrivena i ubačena zapisnik sa sastanka Cvjetina Todića, Todora Panica (komandanta III bataljona), bolničara Todora Panica¹⁶ i sličnih tipova, u kojem se govori da treba Birku i Murata kao i sve političke komesare pobiti, a s Tošom likvidirati. E, sad dolazi ono najljepše: Tošo to sve doznanje i ima dokaz! — ne poduzima ništa. A kakva zgodna prilika da se likvidira sa ovim tipovima. — Još jedan slučaj, vrlo interesantan. Na naku se stranu preticao jedan vojnik u momenta kad uopšte nije bilo borbe i izjavio da želi

Prema tome, Skrabova ocjena o Todoru Panicu je bila pogrešna, mada se temeljila na izvjestim činjenicama a kojima Skrab tada nije bio savim upoznat (vidi IV. odbljetanje u ovojne dokumente).

¹⁴ Tako su, s omalovažavanjem, nazivali Hrvate.

¹⁵ Pogrdno ime za Muslimane.

¹⁶ Ilivan Bakić Aco, politički komesar NOP odreda „Zeljenaca“.

¹⁷ Pašaga Mandžić. Tada je bio politički komesar Otrznakog NOP odreda, član Oblasnog Izba Taslovske oblasti i Okružnog komiteta RPF za Taslo.

¹⁸ Milica.

¹⁹ Tako piše u originalu. Pogrdno. Prezime mu je bilo: Todić. Bio je aktivni partijski radnik, radom iz s. Trbova. Po formiranju Otrznakog NOP odreda nalazio se na dužnosti referenta saniteta, ali je ubrzo, početkom 1942. prešao četništvo.

Što se tiče same zavjere, ona je stvarna postajala. S njom je, kao što i Skrab piše, bio upoznat i Todor Vajstanić, Medicin. Inž. Pop, iako je prisustvovao razgovorima sa Cvjetinom Todićem i njegovim bratom Brancom, komandantom čete, ali približno Cvjetinove predloge. Po povratku u Stab odreda, on je o tome obavijestio Todora Vajstanića, ali je pri tom precizno naglasio da je i sam ostetovao u tim razgovorima, komandant odreda, budući da je, uz to, u tome bio i u razgovorima, iako je veoma povjerljiv, a Panica i ali: bio nastani u četništvu, iako sa njim nije postojala nikakva odnosa. Najveći nastup mu je razumljivo, i da bi sprečio potpuno odnosa odreda i predložio i četništvo, kao i odvajanje Cvjetina Todića, koji je poljovinom uprila formiran Otrznaki četnički odred, Todor Panica je, i još nekolicu partizana. U jenu 1942. pokušao da likvidira Todora i njegov Stab. Srećom, taj plan je izdan Nino Jecović, komandir četničke čete, koji je i sam tada protiv četništva. Todorovi ljudi su tada upali u četničku zavjeru u s. Bojanica, gdje su našli četnički Stab, i bili razbijeni, a Todor je morao da pređe u neposrednu ilegaltivu, a kome je bio do 18. juna 1942. kada je mrtvi ubijen (Todor Vajstanić: u. d., str. 263, 264, 272, 278, i 282).

da se bori u našim redovima. Iz razgovora sa njim vidjelo se da je to komunist. Ali kad su ga provodili u Buzraku na asiliranje, na putu ga neki tipovi — ubiju. To je sigurno bilo organizovano od strane kulčke bande, jer taj vojnik nije ubijen kao zarobljenik, nego kao komunist. To je obično da će stvar ispitati, ali od toga nije bilo ništa.

Komandant batalijona Cvjetin Tedić i Todor Panić, bivši »komandant pozadine«³⁹ Stevan Botić⁴⁰ i njegov sadašnji zamjenik Pećo Relja, bivši veliki župan Stakić,⁴¹ neki učitelj Vainć i njegovi truhari — to su tipovi, koje treba čistiti iz naše sredine. Bolje bi bilo i razvojiti odred, nego se držati ovog trilog jedinica, koje može u odlučnim trenucima da donese krak i iskoristiti tošinu popularnosti, jasno svakome reći da je tosto u prvom redu komunist, uhvatiti u ruke čvrsto situaciju i nastupiti odlučno, eto to bi trebalo. Ali sa ovakvim snagama, sa ovako slabim partijcima ... to će teško uspijeti. Jedini oslonac, jedina snaga, kao što je proleterska brigada, koja bi došla na Ozren — takav oslonac bi bio potreban da se može na Ozrenu sve raskisati.

4) Spoznajem sa Račićem, Turja i pogibija druga Pere Dakića⁴² i drugova — Sa Račićem, koji razoružava naše straže.

³⁹ Stevan Botić, bivši predjednik opštine iz Dječana, poslije formiranja Ozeznog NOP odreda je bio komandant pozadine, ali je ubijen u decembru 1942. prilikom četnicima. Krajem istog mjeseca je bio sa Ozezom Prvičevićem četničke uprave i postrojavanja za obelomne postave. Petom je na Truhavi bio četnički rukovodilac. Ubi. je u Kraljevu, 1979. maja 1942. od strane partizana kao narodni izdajnik (tom IV, knj. 16, dok. br. 67; Todor Vujasinović, n. d., s. 194; AVL, reg. br. 22.5, k. 170; Program četničke Prvičevićev uprave izdatke Baze od 20. decembra 1941, reg. br. 177, k. 204; zapisnik s međunarodne četničke konferencije Bošnjakih četničkih odreda od 1. decembra 1942).

⁴⁰ Iz Branko Stakić, bivši veliki župan i narodni poslanik u Kraljevini Jugoslaviji, prišao je četnicima i bio jedan od istaknutih četničkih rukovodilaca na Ozrenu i Truhavi. Izvrija je samoubistvo 1942. (tom: *ČK SK Bil.*, tom III, knj. 2, str. 212; Todor Vujasinović, n. d., str. 27).

⁴¹ Mića Vajić, učitelj iz Truhavi i rezervni oficir. Krajem avgusta 1942. poslije formiranja Ozeznog NOP odreda, bio je sekretar, odnosno pitar u Truhavi, a njegova supruga Đulanka, također učiteljica i Ozez 1942. odreda je sa rukovodilacima odreda bolnice. Strijeljan je maja 1942. zbog kolektivnog držanja i demoralizirajućeg djelovanja na vojne. Njegov žena je otišla u NOP. (tom: *ČK SK Bil.*, tom IV, knj. 2, dok. br. 72; objavljuje S. Čučur u Vujasinović, n. d., str. 73, i 189; Rudi Petrović, *Snazi proleterske jedinice Bošnjaka*, Beograd, Vojvođinski institut, Beograd, 1991, str. 288).

⁴² Petar Dakić Pere, student agronomije iz Maglaja, poginuo je 13. januara 1942. u borbi na ustanku-dimenzijama u Truhavi kao komandir Udarnog batalijona Ozeznog NOP odreda. Njegovu pogibiju priča u borbi, pošto su mu dodijeli prebacivanja da je suo-

koji zaposjeda naš teren, koji traži da se odbaci zvijezda i partizansko ime na Ozrenu, sa tim Račićem. Tola ide na pregovore. Račić je blefirao Tolu da će ići na Turfu i u Posavinu i predlagao da partizani idu naprijed, a Račić sa svojim ljudima za njima — jasno, da pljačka, ali od toga nije bilo ništa. Tola kaže da je i Ročko¹⁰ odobravao sporazum sa Račićem.

Tako je odlučeno da se napadne Turija. Naši najbolji borci privukli su se noću preko brisanog prostora pod same neprijateljske mitraljeze, ali u toku noći Račić odustaje od napada i dok su stigli kuriri od naših drugova, već je svanulo i kad su se postavili bili su jednodavno pokoseni mitraljezima. Tu je poginuo i naš najbolji partizac, odličan borac, koji je trebao da zamijeni Murata kao komesar odreda, drag Pero Dokić. Vjerujem da je to sve namjerno pripremljeno. Bilo je kulaka i njihovih slugu, koji su nakon Dokićeve pogibe prekrstivši se rekli: »Vukla ti bužde, Žabo? — Zato, jer je Pero bio »stokac«.

5) *Bijeg kapetana Račića i prodor krstunde uopće na Krivju.* — Kad je Račić sve opljačkao, povukao se sa Krivvaje u momentu kad sam se sa Muratom probijao prema Ozrenu. Ostavio je prazan front, koji je Murat pokušao da zadrži u našim rukama, ali se već probila hrvatska vojska od Varske, presjekla pragu i uskoro došla i do naših položaja. Zadržana je kod Stoga sve do ofanzive Nijemaca. Zanimljivo je da je hrvatska vojska došla do Varske baš kod pilane Dalmatinskog društva¹¹ u blizini položaja Mujina¹² bataljona i tako nam zašla za leđa. A da je tu neko držao položaj, mogao ga je braniti sa nekoliko pušaka.

Račićev bijeg nakon pljačke nismo znali dobro iskoristiti, tek sam bio dobio i nisam porinuo ni ljude ni prilike u ovom kraju. A baš tu se mogla dobro raskrinkati i četnička banda, na koju su se oslanjani i domaći kulaci.

6) *Purgišta usponompe* — Skovao sam delegata sa svih sektora Ozrena i starije partije na savjetovanje, jer početak

kao, uglavnom od četnički nastrojanih elemenata, rekao je: »Heću da idem opet u Krajčinu. Heću i ovaj put da pokušam biti. Heću da je Hrvat Pero Dukić bolji Šubić nego sam. Ostao je, kako kaže Tola, »ujavnice« (u. e., str. 215-216). I otišao je u vrata. Njega je poginuo i Milin Kupreš, komandir čete u Udarnom bataljonu (u. e., tom II, knj. I, str. 28).

¹⁰ Radoljak (Čukavski Ročko). Tada je bio politički komesar Glavnog štaba NOV i DV Bosne i Hercegovine.

¹¹ Vjerovatno je riječ o dioničkom (akcionarskom) društvu Dalmatinske dioničke društvo, odnosno Dalmatinska d. d.

¹² Maja Hadžić, komandant Međimskog (muslimanskog) bataljona Komunističkog NOV odreda. Umro je poslije rata.

rada drukčije nisam mogao da zamislim. Savjetovanja je prisustvovalo 23 partijsca, među njima Murat, Tolo, Nikola Kostić, koji je ovde poslan od glavnog štaba. Izneli su referat o vanjskoj i unutrašnjoj situaciji, o situaciji na Ozrenu i ozrenskom okrugu. Sve se detaljno pretreslo i doneseni su zaključci da se pristupi likvidaciji četnika — petokolonaša u dubu zaključaka sa pokrajinskog savjetovanja.

U to vrijeme je i Murat sakupljao borce za ozrensku četni politerenske brigade.⁴ Sakupio je što je najbolje, pa je Ozren i onako politički slat trebalo da još otkladi. Misljenja sam da se ovamo mora slati još partijsca, naročito Srba i odatve ne bi trebalo odvesti ni jednog partijsca. Muratova četa ipak nije mogla uslijediti nastale situacije otići sa Ozrena, ona je ovdje pokazala primjerom kako se bori.

Odlaskom Murata u brigadu i pogibijom Dokića, Ozren ostaje bez političkog komesara i ovdje nema čovjeka koji bi mogao da primi tu dužnost. Prvo, mora biti Srbin, drugo treba da bude odlučan i prema Toši nepopustljiv. Pored takva čovjeka i ja bih se imao na koga osloniti, a ovakvo sam i nepoznat — vrlo malo, osobito kao musliman. Na to naročito upozoravam. To je za politkoma predložio drza Dragana Jovanovića, liječnika, kojeg se podala, jer je to njegov stari drug, ali, kako mi se čini, taj doktor nema posve čiste račune sa Partijom i ne bi ispitie od njega bilo neke velike koristi. Čudim se kako mi nije dao niko podatke o ovom doktoru, kao i o Mišjenku,⁵ koji je također kašljan. Pošaljite mi podatke o tim ljudima. Kao i o Milošu Popoviću, koji je ovdje komandant IV. bataljona i pokazuje se kao dobar, iako ič svojeglavo i protiv njega vodena kampanja u Beogradu.⁶

⁴ Petar Mandić Murat je tada prikupljao ljude za 1. četu I. istraživačkog protiterenskog bataljona (Fedor Vujanović, n. d., str. 221, 225, 226, 303 i 304).
Taj bataljon je kasnije utao u sastav 6. praktičke istraživačke NOP brigade (tom IV, knj. 5, dok. br. 76, objavljenje: S. Rado Petrović, n. d., str. 18, 19, 22, 24, i 33).

⁵ Mišjenko Čuković (Stanić), bosanski borac i član KPZ od 1937. Poginuo je 1. juna 1943. na Vučevu kao komandant I. bataljona I. marksističke brigade (kasnije pretvorene u IK marksizma). Poginuo je 22. jula 1945. za narodnog heroja (tom IV, knj. 4, dok. br. 46, objavljenje: S. Žonić, *osovinski borci*, Beograd, 1972).

⁶ Miloš Popović Đurina, rođen iz Banje Luke. Studirao je vjedu predgajski fakultet u Beogradu, član Ota KPZ, po direktivi Političkog komiteta KPZ za Vrbas je bio na vjezi pri Ota KPZ za ličinski okrugi, ubijen je u Ratovom štab, gdje je radio sve dok ga nisu oslobodili. Poslije rata bio je uhapšen i pušten. I do te priče nema nikakvih veza, prebaci u istuđu Banju, u Srebrenicu, a zatim, a žrtvi da ode u Bosansku krajinu dospje je na Ozren gdje je i ostao, na dužnosti komandanta I. bataljona Ozrenskog NOP odreda. Poginuo je kod Kulaša 24. maja 1943. Komunističar je poznat par-

Usput napominjem da ovaj partijac Dinko,²⁴ koji je poslat da radi po omladini — ne vrijedi na ovom terenu, ne zna da se ophodi sa ljudima, brziki je slab i nuče nepokretan. Osim toga — on je Hrvat, a to ovdje mnogo znači. Isto, što se tiče mene, rekao sam da kao musliman teško mogu da uspijem, jer i Murat, koji je proglašen junakom i koji je ovdje od početka, ostao je uvijek — »balije« i vjerujem da mu je drago što ide odatle. Da ste me poslali u Hercegovinu bilo bi bolje, tamo me poznaju dobro, a ustajom mogli ste me sa Dedićem²⁵ baciti na novinarski rad, jer je to moje zanimanje. Ovo je samo moje mišljenje, a ja ću i ovdje uprijeti iz sve snage. Treba otkinuti u radu za Partiju — reku je drug Iso.²⁶

Iz izvještaja koji su podnešeni na savjetovanju znate kako ovdje stoji Partija. Mogu Vam reći još i to da nema pogodnih seljaka koji bi mogli ići u okružni komitet i one koje sam odabrao nećemo moći iskoristiti. Figure, Nego, piti mi da li mogu i lica koja imaju druge funkcije (polikomi, komandiri) ići u okružni. Rekao mi je Uglješa²⁷ da ću dobiti još 2 do 3 partijca i, ako zaista budete slati, pošaljite Srbe.

²⁷ Očimna i Todora protiv sa komandacijom. — Nakon izbijanja opasnosti od opkoljavanja odžali smo sastanak štabne jedinice. Odluka je bila: mijenjanje taktike, prelazak na gerilo, jedan dio odreda sa Marštom i nekim partijcima i sa Popovićem ima da se probije preko Krivaje i da ide u dva pravca: prema zeničkim četama i preko Kojubha, dok drugi dio, kojemu neprijatelj prijete da ga odsijече i opkoli u onom špicu kod Doboja, ima da se prebaci preko Spreče u Trebavu i da traži vezu sa Majevićem i Krujom. Sa tom grupom išao bi i Tolo, i poveo bi sa sobom i kulake — komandante Cvijetina i Todora (ne znam često mu je to trebalo), a ja sam imao da se prebacim u pozadinu neprijatelja, na neoslobodeni tereni i da podićem izvještaj gl. štabu, osim toga da povećem partiganzacije neoslobodena područja u našem okrugu i da predam tuzlansku organizaciju. To se kasnije izmijenio taktiku i naredio da se partizani povlače na visove i zatire neprijatelju za leđa, ali se međutim već prebacio jedan vod preko Spreče i za njim poslije otišlo još oko stotine boraca uslijed

izazvane puzave »knežih platinosa« (tom I, knj. I, dok. br. 4, str. 41, dok. br. 11, str. 40, dok. br. 25, str. 112; Feder. Vjštinstvo, n. 4, str. 124, 125, 126 i 176; Rudi Petrović, n. d., str. 312).

²⁸ Ustav.

²⁹ Vladimir.

³⁰ Jovanović. Bio je tada sekretar PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

³¹ Danilović. Bio je tada član Glavnog štaba NOV i DV Bosne i Hercegovine i član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

slabe discipline, labavosti direktiva i straha od opkoljavanja. O čemu sam već pisao.

Medetim, u prvom haosu bila je izgubljena svaka veza sa Tolom, Muratom i Milešem... a Todo i Cvjetim stalno su tvrdili preko telefona kako Nijemci nikom ništa ne čine, samo mirno prolaze, odnose sve što nadu, ubijaju kokoške, pa su čak i jedno dijete ubili. *Todor je predložio Todi da ide na pregovore, dakle da kapitulira, što je Tolo, naravno, odbio.* Bilo mi je jasno da je Todor i kompanija jedna banda izdajica i nije bilo pogodnijeg momenta da ih se u ovom odlučnom času kao takve raskrinka i likvidira. Ali, to nije učinjeno. Osobito su mnogi borci bili opotereni na Todoru i Cvjetimu i to se moralo iskoristiti, a možda će se moći i kasnije. — Nijemci su došli do manastira, tamo su malo porzvonili i opet se vratili. Murat i Mileš su ih na jednom sektoru potukli i bacili nazad.

Nakon toga prebacivanja organizovao sam telefoni kurirsku službu, da znam šta se dešava na Ozrenu, dok ja ovamo radim, ali uslijed sve jačeg terora i stroge kontrole, to će mi slabo dati pomoći. Osim toga ne znam da li će moći obići organizacije u Dobou, Maglaju i Derventi (koja nema druge veze i mi smo joj najbliži), jer je saobraćaj poremećen, teško je sa propusnicama, a kontrola stroga.

8) *Izborni Trebave.* — Trebava, gdje su se prebacili neki borci za Ozrenu, ima zgodan položaj, jer, ako bi se tamo organizovao jedan odred, Ozren bi imao dobru vezu sa Majevicom i odmah preko Bosne sa krajiškim odredima i čitav ovaj kraj mogao bi se osloboditi, jer tu nema jačih snaga neprijatelja. Ne bi se osim toga više moglo desiti ovo što se sada desilo — da Ozren bude opkoljen i preprišten sam sobi. Imao bi ko da napada neprijatelja iz leđa, a i borci sa Ozrena bi se tamo mogli iako da izvuku. Pobjojsao bi se potezaj Majevice i bližih krajiških odreda i t.d. Tu su sve srpska sela, ljudi su raspoloženi za borbu, ima oružja i mogao bi se podići ustanak i organizovati dobar odred ili dobar bataljon u sastavu ozrenskog odreda. Politički bi potpali pod naš dobojski okrug. Mislim da će se ja sada preko Majevice prebaciti i vidjeti jasnije šta se može i kada.

9) *Stanje u Tuzli.* — U Tuzli je teror pojačan i nastala su nova hapšenja od strane Gestapoa, tako da su se neki partijski morali skloniti, dok su neki uhapšeni i grozno mučeni. Govori se o daljem hapšenju i odvođenju u logor. Moj je potezaj vrlo težak, ali pomoci ću im da pobjegnu rukovodstvo, da se može rad nastaviti. Inače ja sam sa Tuzliom zadovoljan, jer kako smo postavili rad zaista dobro ide. Prije dva dana sre-

Čeno je trinast smrtnih presuda (neki su osuđeni iz grupe što je bila sa Bukom²⁰ na Majevicu), ali ih je dosta i to vrlo dobrih oslobođeno i njih će poslati u logor. Onda je i Maratov sestrić, a jednoga smo spasili, prije suđenja je utekao iz bolnice.

To je uglavnom što je bilo potrebno da izvjestim. Odgovor pošalji odmah, jer kurir će čekati u Sarajevu, a ja ovdje.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Škrab²¹

P. s. Nemoj da Te zbuni ime. Znaš valjda koga si poslao umjesto Brke na Ozren.

Škr.

²⁰Druže Tempo,

Ovaj izvještaj je već bio otpremljen po jednom kuriru, ali za tim drugom je tražala policija u momentu kad je on trebao da sjedne u voz. Kako se morao skloniti, prošao je nekoliko dana dok smo ga pronašli da nam dađe ovaj izvještaj. Opet smo morali da tražimo novog kurira i tako²².

²⁰ Mehmed Buharija Buda Budin (student), član Vajskog rukovodstva za Bosnu i Hercegovinu. Poginuo je 18. oktobra 1941. prilikom probavljenja u Tuzli za Majevicu. Pregledao je: M. Jela 1942. za narodnog heroja (tom IV, knj. 1, dok. br. 26, objavljuje 6. na str. 126). *Žrtve narodnih borbi* (opisništvo, str. 133).

²¹ Mustafa Nadiković Škrab, službenik iz Ljubškog, instruktor PK NFP za Bosnu i Hercegovinu. Poginuo je 1942. u s. Zlatibor, kod Logara, u sjeverozastupnoj Bosni. (Detaljnije o njemu: *Žrtve Narodni borbi*, n. 4., str. 230, 231, 236 i 265).

²² Čio vjedeći tekst je Škrab dopisao plavim mastilom, čiršicom. ²³ Redakcija nije pronašla kraj dokumenta.

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE BOSNE OD 7. FEBRUARA 1942. VRIHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI U JUGOISTOČNOJ BOSNI I PRIPREMAMA ZA NAPAD NA ROGATICU¹

OPERATIVNI ŠTAB ISTOČNE BOSNE
DNE 7. FEBRUAR 1942 g.
Br. 1448/888

VRIHOVNOM ŠTABU NARODNO OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE DOBROVOLJAČKE VOJSKE

Položaj

Dragi drugovi,

Prema vašem naredenju postupili smo i izdali naredbe za pokret. (Prilazimo naredbe kao i skicu.)²

I. S obzirom da moramo hitno da radimo oko priprema blokade i napada na Rogaticu³, s tim što vršimo prebacivanje snaga na taj sektor, mislim da je potrebno pojačati naše snage na sektoru Gorazde — Ustiprača, kao i od Cajniča prema Radom i Pilevju. Na to stana ne možemo da bacimo domaće ljude, radi njihovog kolebljivog držanja prema četnicima i radi četničke akcije koja je pojačana. (Iz pisama koje prilazemo vidjećete najbolje namjere četnika, i njihovu pripremu da se poveća sa razbijenim ostacima četničkih bandi.)

II. Prema saopštenju od vas⁴ da se Nijemci povlače iz Sarajeva u pravcu [Slavonskog] Broda,⁵ onda nam ne prijeto

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 10—2, k. 170.

² Vjerovatno se odnosi na naredenje Vrhovnog štaba NOP i DV od 7. februara 1942 (tom IV, knj. 3, dok. br. 55).

³ Vidi AVH, reg. br. 10—2/k. 170 (skica objavljuje se uz ovaj dokument).

⁴ Vidi dok. br. 18.

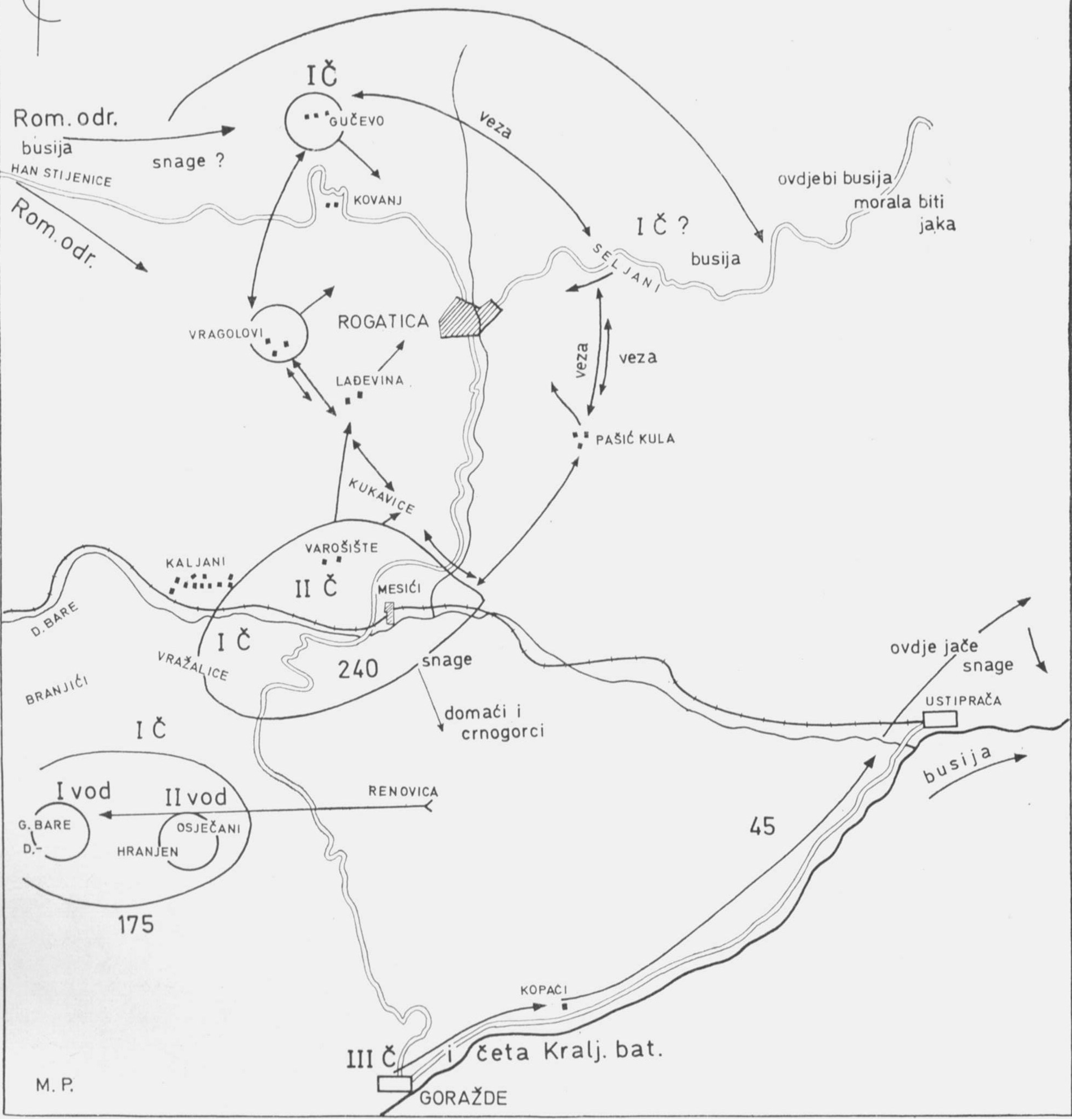
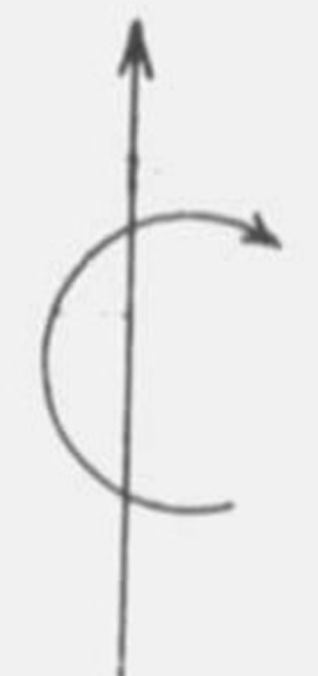
⁵ Bili u tom saopštenju čidi tom IV, knj. 2, dok. br. 55.

⁶ Poslije završetka svezračne operacije, tj. druge neprijateljske ofanzive, došlo je do pregrupisanja njemačkih i ustaško-domobranskih jedinica u dolini rijeke Bosne. Šuk se ajemacka 342. pješačka divizion vratila u svoje stare zaraton; u narednoj knjizi (vidi dok. br. 18, AVH, T.315, k.2267359—361) izvještaj Komande 718. pješačke divizion od 28. januara 1942. o rasporedu jedinica na pravcu Sarajeva — Slavonski Brod — Sremska Mitrovica, sa br. 373; odobrenje Komande 718. pješačke divizion od 2. februara 1942. za pregrupisanje ustaško-domobranskih jedinica; sa. br. 27—300; naredenje Komande 718. pješačke divizion od 24. januara 1942. za povlačenje u rangu karatona po završetku operacije u istočnoj Bosni, sa. br. 300; naredenje Komande 718. pješačke divizion od 3. februara 1942. za transportovanje 607. puka 242. divizion iz Debijsa).

SKICA BR.1
 PRIBLIZNA RAZMJERA 1:100 000

ZA ŠTAB B.i H. i V. ŠTAB

- P U T
- R I J E K A
- P R U G A
- V E Z A
- V E Z A

M. P.

velika opasnost sa te strane, gdje bi mogli sa manje snaga da držimo zasjede i busije, a jake snage i jake busije da prebacimo na pragu Ustiprača—Mededi, Kogatica—Vilegrad, Sokolac—Vlasenica. Na tim stranama biće uspješnije busije od snaga crnogorskih partizana ili protelbrigade, a kombinovanim snagama domaćih ljudi i snagama bataljona »B. P.«³ kao i snagama Rom. odreda vjisti nastupanje prema Rogatici. Drugi dio snaga Rom. odreda da nastupa u pravcu Kram—Han Pijesak—Vlasenica i da održava čvrstu vezu sa Bitunjskim odredom i da zajedno s njim vjisti dalje nastupanje prema Vlasenici.⁴

III. Radi toga zadatka Rom. odreda tražio sam da odred »Zvijezda«⁵ pošalje jednu četu na Romaniju da bi pojačala snage Rom. odreda.

IV. Od Rom. odreda još nisam dobio nikakve podatke sa kojim snagama raspolaže i gdje mu se sada nalaze.⁶

V. Prema svemu ovom trebali bi da nam pošaljete 2 čete, jednu od tih bacili bi u zasjedu prema Mededi, a druga služila kao rezerva, a koristili bi je u sprovođenju mobilizacije.

Smrt fašizmu — Sloboda Narodu

M. P.

Za operativni štab
drug. Princip Sloboda—Selo

³ Rijč je bataljona »Bajo Pijetović«³ Durmitorskog NOP odreda u blizini formiranja i učestvuje u bitci na Bani u okt. br. 11. Pijetović tom IV. knj. 2. dok. br. 135. tom III. knj. 9. dok. br. 19 i 20. tom IX. knj. 1. dok. br. 86. objavljeni 2.

⁴ O dejstvima na pomenutim pravcima vidi tom IV. knj. 3. dok. br. 11.

⁵ U razrednoj operaciji Romunjski NOP odred je pretrpio teže gubitke, a dio sa kome je preovladavao četnički uticaj većinom se rasao. Ukoliko toga ne prihvati organizaciju, pa je odred, poslije preformiranja, imao dvije partizanske čete i jednu dobrovoljnu četu sa Romunji. U čete su Glasovica, i čete oko Rogatice, Stijanić, Četvrtak i Mirovci. Mirovci su partizanski bataljon iz četa, koji je za vrijeme stvarne osvojen kompaktno, i nepotpuni Prataški partizanski bataljon (tom IV. knj. 4. dok. br. 12 i 13).

NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE BOSNE OD 7. FEBRUARA 1942. ŠTABU BIRCANSKOG ODREDA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJAMA VLASENICA — NOVA KASABA — DRINJACA I VLASENICA — HAN PLESNAK

OPERATIVNI ŠTAB ISTOČNE BOSNE
DNE 7. februara 1942. G.
BR. 116/42

BIRCANSKOM NARODNOM OSLOBODILAČKOM
PARTIZANSKOM ODREDU

GDJE BUDE

Dragi drugovi,

Prema odluci Glavnog štaba Narodno oslobodilačke i dobrovoljačke vojske za Bosnu i Hercegovinu, a u saglasnosti Vrhovnog štaba Narodno oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije obrazovan je Operativni štab za istočnu Bosnu pod čiju i vi komandu podpadate¹

Radite brzo na organizaciji partizanskih četa, razbijene četničke jedinice formirajte u dobrovoljačku vojsku, petokolonarne i izdajice bez milosti likvidirajte. Nikakve kolebljivosti pri likvidaciji četničkih bandi i petokolonasa. Nematte li ljudi za likvidaciju vršite je sami, bilo iz zasjeda, bilo na prepad ili lukavstvom.

Vršite brzo pripreme za blokiranje i napad na Vlasenicu,² prethodno očistivši srez od ustaša.³

¹ Original (pisan na mašini, latinscom) u AVH, reg. br. 9-2, k. 1708.

² O formiranju toga štaba vidi dok. br. II.

³ Predubitrijski partizanci, četnici su početkom februara zauzeli Vlasenicu i od nje stvorili četnički centar u istočnoj Bosni. Međutim, puto su već tada četnici stupili u otvorena neprijateljstva prema partizanima, te su jedinice NOP i DVA četnici izveli napad od desetak izdajnika, zauzeli Vlasenicu 18. marta 1942. (vidi dok. br. 16).

⁴ Tada se, na prostoru Zvornik — Čapari — Bratunac nastala 3. pješačka pukovnija domobranske 3. pješačke divizije, u sljedećem rasporedu: Stotara 4. pukovnija sa II, 15. sat u Červeniku, 2. bojna na Vrhovj zlati, 4. bojna u Hercegovini, 5. bojna sa 3. bataljonom u vojsci Čapari — Papradu, 6. bojna sa dejstva prema Vlasenici, 7. pukovnija je bila sjeverna i 2. bojna sa dejstva prema Vlasenici. Doga je bila upućena iz Kalesija u Papradu (AVH, reg. br. 41-26, k. 54). 8. bojna rekvizirana iz Kalesija u Papradu (AVH, reg. br. 41-26, k. 54). 8. bojna rekvizirana iz Kalesija u Papradu (AVH, reg. br. 41-26, k. 54).

Postavite jake zasljeđe na putu Vlasenica—Nova Kasaba—Drinjača. Zasljeđu postaviti na dobro mjesto, sačuvati tajnost zasljeđe, paziti na obezbjeđenje. Stalnim patroliranjem, izdavanjem i dobrom službom obavještenja, nećete biti iznenađeni, a neprijatelju ćete napraviti iznenađenje.

Drugim djelom snaga prebacite se na put Han Pijesak—Vlasenica, gdje ćete napraviti zasljeđu, a na prostoru Vlasenica—Milici—Zagrad—Han Pijesak—Sekovići—Kamenjača—Drinjača—Milici izvršiti organizaciju partizanske i dobrovoljačke vojske. Preko Milica dođite u vezu sa drugom Radom Jakšićem koji radi u tome kraju, održavajte čvrstu vezu sa njim i stvorite zajedno sa drugom Radom štab sektora na prostoru Vlasenica—Drinjača. Preko Šupara¹ uspostavite najbržim putem sa Ozrenskim odredom. Tražite jednu četu Ozrenskog odreda kao pojačanje, radi uspješnog blokiranja Vlasenice i napada na istu.

Preko Han Pijeska i Krma² tijesno održavati vezu sa odredom Romanjskim, a zajedno s njim djelovati u pravcu Han Pijesak—Vlasenica. Za taj sektor odredite zajednički komandni kadar.

Pronađite gdje se nalazi Svetozar Kosorić. Kurirska služba da je redovna i uredna. Za kurire uzimati sigurne i poverljive ljude, dobre poznavaoce terena, brzo da se snalaze u svakoj situaciji. Za kurire ne šaliti odvojiti ljude. Do sada kurirska služba nije bila redovna iako je za to bilo mogućnosti. Bez razlike kakva je situacija kurirska služba da se održava redovno i da se izvještaji šalju na vrijeme.

Izvršite organizaciju obavještajne službe kako u redovima neprijatelja, čemka, tako i u našim jedinicama, iako smo imali mrljave podatke o stanju i kretanju neprijatelja, unutrašnja naša obavještajna služba bila je vrlo slaba, što je neprijatelju u veliko koristilo. Odredite odgovornog drugu za obavještajnu službu, koji ima da organizuje službu kod neprijatelja u pozadini i u jedinicama.

Vezu sa našim štabom održavati preko Romanjskog odreda. Sva ona obavještenja čije tajnost mora biti sačuvana

¹ To mjesto je sada potpuno skamuliranim izrazom idućeg centralne "Zemnik" na rijeci Dni (okolina Vitegrad 1: 100.000, Institut Geografski, Beograd, 1959).

² Na karti 1: 100.000 to mjesto nije nazvano. U pitanju je s. Kamenica (Korpa) i Donja, kod Zvonika.

³ Bio je tada član Oblasnog komiteta KPJ za Biral (Vlasenica), a od 15. marta 1942. je član Operativnog štaba Han-Pijesak (tom IV, knj. 2, del. No. 3) i 1942.

⁴ Odnosi se na s. Šupara, sjeverno od Ključja.

pisati šifrom. To su operacijske naredbe, razni podaci koji bi mogli da posluže neprijatelju.
Polažite nam detaljan izvještaj o stanju u četama, brojno stanje, da li ima četničkih organizacija i u opte o situaciji na vašem sektoru.
Njemačka ofanziva sa ustašama je propala, zato sad dolaze u kombinaciju neđeljevi, zato je potrebno brzo raditi, da ne bi bili iznadmeh. Iz Sarajeva su se Nijemci povukli u pravcu Broda.¹⁰ nastala je kolebljivost među ustašama, sve to treba iskoristiti.

Za sav rad lično mi je odgovoran štab odreda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

ZA ŠTAB ODREDA ISTOČNE BOSNE
komandant
drug. S. Princip Seljo

Predati Vrhovnom¹¹

¹⁰ Štab Bihaćkog NOP odreda je brojnim članovima Štaba NOP i DV Bosne i Hercegovine dostavio 3. februara 1942 (tom IV, knj. 3, dok. br. 59) a brojnim Operativnom štabu NOP i DV istočne Bosne dostavio 2. marta (tom IV, knj. 4, dok. br. 21).
¹¹ Vidi dok. br. 13.
¹² Vjerovatno: Vrhovnom komandantu ili Vrhovnom štabu NOP i DV. Ta riječ je crvenom olovkom dopisana na početni dokumenta.

**NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE
BOSNE OD 7. FEBRUARA 1942. ŠTABI ROMANIJSKOG
ODREDA ZA DJELSTVA NA PROSTORJI SOKOLAC — RO-
GATICA — VLAŠENICA¹**

OPERATIVNI ŠTAB ISTOČNE BOSNE
Br. št.2. 7. februar 1942.

ROMANIJSKOM N. O. P. ODREDU

Dragi drugovi,

I. Prema još nepotvrđenim podacima koje smo dobili iz Sarajeva, njemačka vojska se evakuše u pravcu Broda.
II. Razbijeni ostaci četnika pribiraju se oko Rudog, Kušača i Zaborke. Sliju svoje ljude u pravcu Seljana i okolnih sela, oko Goražda i Rogatice, koji imaju za cilj da se povežu sa ostacima četnika ovih krajeva i da onemoguće našu borbu protiv okupatora, kao i organizovanje domaćeg stanovništva u dobrovoljačku vojsku i partizanske odrede. Prema svima ovome izgleda da se priprema pokušaj prodiranja u ove krajeve preko mediječevca, jer ofanziva sa ustašama je propala.
III. Svojim jačim snagama krenite u pravcu Rogatice, radi blokiranja iste i, kad se ukaže prilika, i napada na istu.² Radi toga potrebno je da svoje snage pomjerite preko Sijevnice u Vragolove i Gučevo, gdje se već nalazi Gučevska četa. Drugi dio snaga prebaciti preko Gučeva u Seljane i zajedno sa Seljanskom četom, u koliko je formirana, dati jaku zasludu na putu Višegrad—Rogatica. Južno od ufatiti čvrtu vezu sa bataljonom «Baje Prilijinas» čiji će se jedan dio snaga nalaziti u selu Ladevini. Južno od Seljana održavati vezu sa istim dijelovima bataljona «B. P.» koji će se nalaziti u selu Palić Kula.
Sa jednim dijelom snaga osigurajte put Podromanja—Rogatica.

¹ Original (pisao na mašini, latinicom) u XVII. sv. br. 11—2, k. 1708.

² U Rogatici se se u to vrijeme nalazile jače neprijateljske snage (dijelovi 7. i 8. pučke pukovnije i 3. bojeve vojske kneževine). Stoga se nije ušla direktno napred, ali je nepredviđena naprijed napredovala. Otpaljeni gradana iz » pretpostavljenom komandnom mjestu održati, važi jedina radionica (dok. br. 10, tom IV, knj. 3, dok. br. 748 i 751).
O djelstvima prema Rogatici vidi i naredbe: Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 7. februara 1942 (tom IV, knj. 3, dok. br. 55).

IV. Postaviti jaku zasjedu na putu Sokolac—Han Pijesak—Vlasenica, tako da se onemogući prodiranje neprijatelja iz toga pravca.¹
Izdajte naredbu odredu »Zvijezda« da pošalje u pravcu Podromanje jednu četu iz Crnovškog bataljona radi pojačanja valih snaga.
Hitno ufatite vezu sa odredom »Bircanskim«.
Nisam upoznat sa kolikom snagama raspolazete i gdje se sada nalaze, radi toga podnesite mi iscrpan izvještaj i uz izvještaj i skicu.
Radite energično i brzo, petu kolonu likvidirati.
Uz pismo prilažem i skicu.
Ođredite komandno osoblje za operacije na sektoru Rogatica.²

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Komandant op. štaba istočne
Dioce
Sejpa
Štabu B. H. i Vr.³

¹ O dejstvima tih zasjeda vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 151.
² Vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 33.
³ Ta rečenica je, u originalu, dopisana mastitom.
⁴ To jest: Glavnom štabu NOP i DV Bosne i Hercegovine i Vr. hrvatskog štaba NOP i DV Jugoslavije. Tekst je dopisan glavnom obavještenom, latinskom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA ROMANJSKOG ODREDA OD 7. FEBRU-
ARA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DV ISTOCNE BO-
SNE O SITUACIJI NA GLASINCU I ROMANJI

Štab parti. odreda
»Romanija«
7. II. 1942 u 14h

OPERATIVNOM ŠTABU N. O. P. O. I DOBR. VOJSKE
ISTOCNE BOSNE

Dragi drugovi, danas smo dobili vaš izvještaj. O formi-
ranju Štaba I. B. saznali smo tek iz ovog pisma.¹ Momentano
se Bodo, Grujo² i Hija³ nalaze u B⁴ Oduku, kamo smo prešli
nečas rđdi situacije koja je u Glasincu. Grujo je pošao sa
Špacom⁵ već prije ovamo, ali je bilo potrebno da se još snaga
ovamo prebaci. Narod je ovdje demoralisan do krajnjih gra-
nica. Četnička banda vrši teror agitacijom o Nediju i nedj-
čevskoj vojsci koja treba odmah da dođe i »pobje i šatre sve
komaniste (partizane)«.

Mi smo reorganizirali 3 čete. 2 su odlične parti. čete sa-
stavljene od najboljih ljudi, dok je 3-ća četa organizovana kao
prva n. o. dobrovoljačka četa sa zadatkom da organizuju od
Knežinskog četničkog bataljona N. O. dobrovoljačku banju.
U četu su ubačeni najbolji ljudi iz Knežinskog kraja⁶ i 5 naših
najboljih ljudi.

Te čete su zasada jako angažovane na teritoriji oko Kne-
žine gdje u glavnom čuvaju sela od pljačke. Njihov položaj je

¹ Original (pisan na mašini, cirilicom) u AVH, reg. br. 17-11,
k. 170h.

² Bijel je u naredbu od 4. februara 1942. u kome st. pored
ostalog, govori i o formiranju Operativnog Štaba NOP i DV Istocne
Bosne (vidi dok. br. 11).

³ Japović, komandant Romanjskog NOP odreda.

⁴ Navaković, politički komesar Romanjskog NOP odreda.

⁵ Partiz. Miroslav Guranin Hija, pravnik, zamjenik političkog komesa-
ra Romanjskog NOP odreda. Poginuo je (s više drugih rukovodi-
laca) 2. januara 1942. u u Zmuru od eksplozije ajzmačke eksplozivne
bombe. Proglašen je 18. maja 1942. za narodnog heroja (tem IV, knj.
21. dok. br. 114, str. 276; Zbornik narodnih heroja Jugoslavije,
str. 234).

⁶ Banić.

⁷ Mitićem.

⁸ Tu jest: iz v. Knežine.

vrlo težak obzirom na to da je neprijateljska vojska u glavnom sastavljena od ustasa domorodaca koji odlično poznaju teren i uvažno otežavaju da se po ovom sniegom organizuju partizanske borbe sa uspjehom. Mokranjski bataljon je sav na okupu. Ima pet četa. Stanje u ojama prilično loše, ali bi se dobrim radom moglo popraviti. Bili smo jednom kod njih i postavili zadatke koje moraju ispuniti. Međutim slab komandant i još slabiji političkom mnogo otežavaju održavanje toga bataljona. Na 12-og treba da održimo konferenciju sa štabom odreda "Čejčidac" (sa kojim održavamo sistne veze) pa ćemo prethodno lično pomoći urediti stvari u Mokranjskom bataljonu.

Sa Pračanskim bataljonom još nismo uhvatili potpunu vezu. Poslali smo tamo *Mju. Grbuca*,¹⁰ koji nam je do sada poslao samo jedan izvještaj sa Glasnice i pošao prema Frači zajedno sa Mitrom Bajagićem i Akimom.¹¹ Očekujemo svaki dan neki izvještaj.

Mi, nakon odlaska G. S.-a, nismo imali nikakve veze. Smatramo da je to pogreška da smo toliko vremena u najtežoj situaciji (kad se odlučio da treba oostati, sa ogromnim gubicima u kadrovima, ostali bez ikakve veze. Smatramo da je ovaj teren nayažniji i da mu treba pokloniti više pažnje. Odred treba pojačati i sa vojnim i pol. fističkim kadrovima u koliko ih ima. Potrebno je neophodno da op[erativni] štab bude mnogo bliže i da neko iz toga štaba dođe ovamo.

Omivanje Rogatičkog odreda je odlična stvar.¹² To je bilo vrlo potrebno i znatno će nam olakšati rad. Pitanje je samo da li će Gučevska četa, o kojoj vam je sigurno već referisao Vesko Kacković, pripasti tom novom bataljonu ili nama.

Opšta situacija ovdje je vrlo teška. Narod je u glavnom zasićen borbe i vrlo kaptulantski raspoložen. Prodiranje ustasa imalo je vrlo negativne posljedice. Narod je demoralisan, spreman je na kompromise čak i sa ustašama. Stalno se prepričavaju situacije kada ustaše nisu pijačkalice i palile

¹⁰ Konferencija je održana 13. februara (tom IV, knj. 3, dok. br. 69).

¹¹ Čičić, revolucionar i književnik. Rođen je u Banjoj Luci 1906. učestvovao u Podbiševu, gdje pokretu jugoslavenski štab sa dijelom "Miloševića", Prvu divizionu objeljavlje 1942. u "Jugoslavenskoj knjizi". Za njegovog revolucionarnog djelovanja progovorio je u "Istini" u Zagrebu, septem. 1945. u NDR. Učestvovao 1942. u bitci kod r. Srebnog i ubijen je u postao komandir Pračanskog bataljona JZK-ovskog NDR odreda. Kao partizanski politički radnik ubijen je od četnika decembra 1942. u Katiševu i kasnije, početkom 1943. strijeljan (dok. br. 28, 29, 30, 31, 32, tom III, knj. 2, str. 119).

¹² Bitičem, Pugačo je nevezanim slučajem 1951. u Zagrebu.

¹³ Vid. dok. br. 11.

prolazeći kroz sela (i to se nekad događalo). Vrlo često pred-
bacuju partizanima da su krivi za paljevinu, hapšenja i ubi-
stva zato jer su davali otpor hrva, i njemačkoj vojsci koja je
hijela «samo proći». Centar četničkog tovarjenja je u Borci,¹³
gde se je ova banda skupila i izdaje letke prosvetnim četničkim
«funkcionerčicima» o dolasku Nedica, o pregovorima između
Nedica i Pavelića na kojima je odlučeno da se 17. septembra
prigoto «majci Srbiji» odnosno Nediću. To bi se izvršilo
10. okt. i sada je krilatica biti miran do 10-og. To dođe sa
uspjehom pobijamo, ljudi ne vjeruju (osim najzadrižnih čet-
nika), ali su izgubili svaku borbenost. Odlazak brigade je
vrlo negativno djelovalo.¹⁴ Njeno pak prisustvo ovdje bilo bi
dragocjeno. Mislimo da bi dolazak bar jednog bataljona ili
Črnogorskog odreda bio neophodan i da bi njihovim prisus-
tvom za kratko vrijeme mogli situaciju popraviti.¹⁵ Ovo mi-
slim treba najozbiljnije shvatiti.

Sa Bičanicima smo održali 5/II sastanak prilikom njihovog
prelaza za Birač. I oni se u svemu slažu sa ovim našim
predlogom. Poslali smo sa njima 2 kurira i imamo stalnu
vezu. O situaciji kod njih ne znamo ništa više sem onog što
smo pisali VŠ-u.

Danas je oko 2 satnije II. vojske prošlo preko Podroma-
nije u pravcu Rogatice.¹⁶ Nastala je panika umjesto da se ta
vojska dočeka. Ipak smo uspjeli da organizujemo dovoljan
broj ljudstva za kasnu i poljenu pod komandom Bože Jago-
vića. Vjerujemo, pošto je vojska zala u vrlo pogodan klinac
kod Rakitnice, da će biti uspješna.

Danas idemo na sastanak sa II glasninačkom četom koja
je odlična. Valjda je dio njen sa Sofrenom Bakovićem koman-
dirom, koji je pošao sa brigadom, isto dobar i potrebno je da
se što pre uputi ovamo. On se nalazi negdje oko Vihprača,
a pisali smo već VŠ-u da dođe.

¹³ Pao naziv toga sela je: Krško Borke, mada je na nekim kar-
tama samo: Borke. U tome selu se nalazilo veliko državno dobar za
odgoj konja. On se turski naziva «repa», pa je onada došlo i ime
sela. Likvidiranje četnika u tome mjestu je izvršila 2. proleterska
NOB brigada 7. marta 1942. (vidi dok. br. 25 i 31).

¹⁴ Odešli su sa 1. proleterske NOB brigade, koja se, jednim
dijelom, u to vrijeme nalazila u istočnoj Hercegovini (vidi IV, knj.
3, dok. br. 70).

¹⁵ Njeni su sa Daruvarskom NOP odred, čija su se dva bataljona
(Bajlo Priljabin i «Vojvoda Momčilo») tada borila u istočnoj Bosni
(vidi IV, knj. 3, dok. br. 17 i 19).

¹⁶ Riječ je o ustakodomoobranakim jedinicama. Toga dana u
Rogatice se se probile 1. i 2. bojne Vajne brigade (u komandni) i
1. bojna 7. pješačke pukovnije, koja je bila upala u rasjedu kod
Čučeva i prišla 7. pješačkoj brigadi od II domobrana (vidi dok. br. II, tom
IV, knj. 3, dok. br. 153).

Inače se naše čete sreduju pomalo. Nismo u stanju da potpuno likvidiramo četnike jer je proces stedičavanja polaganiji nego što je potrebno i što bi želili. Sa akcijama ćemo forsirati po terenu koji nam je označen.

Velika je poteškoća što je Romanija sva popaljena tako da se ne mogu voditi akcije.

Vrnu sa Svetozarem, Kosorićem ćemo uspostaviti i na taj način se preko Pijeska¹⁷ povezati sa Bircom. U Vlasnici je izgleda opet počinjena greška jer se opet tamo nalaze četnici sa Dangićem na čelu.¹⁸ Posiljite nam sve radio-vijesti od 1 ov. mj. pa ovamo.

Očekujemo *hitan* odgovor.

S pozdravom

S. F. — si. n.

Za štab odreda
Gružo
Hija

Javite ako znate
šta za Rada Koprivicu.

¹⁷ Milići var. Han-Pijeska.

¹⁸ Vlasnicu su početkom februara 1942. zauzeli četnici Komande Bosanjskih četničkih odreda (čiji je komandant bio Jerolim Dangić, li koji je 6. februara izvršena organizirana likvidacija). Vlastinec je 16. marta 1942. prema kolektivnim izjavama, broj III, str. 31-34; 17. marta 1942. ponovo zauzela Proleterka udarna grupa (dok. br. 14 i 15; tom IV, knj. 3, dok. br. 157, knj. 4, dok. br. 56; XVII. rez. br. 42-2, k. 701; Izvještaj Operativnog štaba Proleterke udarne grupe od 16. marta 1942).

IZVJEŠTAJ ŠTABA DURMITORSKOG ODREDA OD 9. FEBRUARA 1942. VRHOVNOM ŠTABI NOV I DV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI KOD RENOVICE, MEŠICA I ROGATICE¹

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSL.

Dragovi,

Prema izdatom naređenju štaba ovoga Odreda postupio je, Drug Micanović² sa svojom četom i sa četom n.o.d.v.³, druga Vukobrat Lubić zajedno sa Renovicu. Napada u posljednja 24 časa nijesu imali. Na desnome krilu imaju dodir, a sada i učvršćuju vezu sa delovima dobrovoljačke vojske u predjelu Save Česme. Na lijevom krilu izgubili su neposrednu vezu sa Kraljevačkim⁴ — razlog što je ona četa Glasinačka što je bila u Komranima otišla u pravcu Save Česme da se veže sa svojim bataljonom. Izdao sam nalog da se ta praznina danas popuni na taj način što će Jakić i Micanović izvršiti pomcranje nekih od svojih dijelova. Jakićevci dijelovi nalaze se na Dalecima.

Četa iz Vražalice, dva voda 3-će čete »B. P.« i štab bataljona, kao i meštanska četa Gojka Gladana nalaze se na položajima: Varskiša — Maljević — Kukavice. Napada danas nije bilo.

Napad 7 o. m. i prodor u Rogaticu izvršio je Šanika Čigoje, ustaški stožernik sa Han-Krama. Posle prvoga napada od strane ustaša drugoga nije bilo. Drug Mitar⁵ je preduzeo sve što treba da se upozna svestrano sa situacijom na terenu kako u odnosu na ustaše, tako i u odnosu na četnike, pa će odmah po prijemu tih podataka podnijeti izvještaj.

¹ Original (pisan na matini, latinicom) u AVH, reg. br. 47—3, k. 1674.

² Mican.

³ narodno-oslobodilačke dobrovoljačke vojske

⁴ To jest: 4. kraljevačkim bataljonom 1. proleterske NOV brigade.

⁵ Part. komandant 4. kraljevačkog bataljona.

⁶ »Mija Poljančanin«

⁷ Toga dana su ustaško-domobranske jedinice preduzele akciju na području: Sokolac — Han-Pijesak — Glasinac (Narodna vojska: 1. i 2. bataljoni i Kladanj) — Glasinac (milicioneri), pod komandom potporučnika Emmerika Matića, iz Kladnja, u druge dvije kolone se vr protive u Rogaticu (vidi dok. br. 16, tom IV, knj. 2, dok. br. 131).

⁸ Rogatic.

Grupa prema Ustipraču (jedan vod iz 3-će čete »B. P.« i jedan vod nar. osi iz Gorzđanskog bataljona (Krežović)¹⁾ pošla je na položaj. Postavljen je telefon na Ustipraču. Ova grupa za svoj zadatak u pravcu Međeđe ideće Ustiprača — Buda — Radici — Griep pošto je i bliže i podložnije. Situacija i u odnosu na Talijane i u odnosu na četnike tamo nije poljupno jasna i drugovi su dobili zadatak da je ispituju i o svemu izvijeste. Saradnja između ove grupe i onih dijelova nar. osi, vojske iz Baiova i Sadržnja²⁾ (desna obala Drine) nastojimo da što čvršće sprovedemo kako bi oni onemogućili popravku porušenih dijelova pruge koje bi neprijatelj eventualno pokušao.

Na Ustikolnini se nalazi 17 drugova iz 3-će čete »B. P.«. Molim vas da naredite neka u stražu da Fočanski bataljon — rukovodilac neka i nadalje ostane Tomo Vuković — a ostalih 16 drugova neka se upute u sastav svoje čete, jer se ovako, ostavljajući pojedine dijelove razbijaju taktičke jedinice — u konkretnom slučaju bez potrebe.

Za ostalo ću javiti naknadno čim dobijem pregled sa fronta.

Evo baš ovoga (časa) dobih izvještaj sa Mešića da je Mitar razoružao četu Boska Lukića, onoga što je neki dan otkazao poslušnost na Hranjenu. Bio je pošao Kotoricu³⁾ sa četničkom zastavom. Javio mi je da će izvršiti saslanjanje, pa oružje zadržati, a krivica sprovedi za Gorazde, s tim što će ostale seljake prema uvidavnosti pustiti kućama.

Tako isto i položaj br. 4 (Renovica) javlja da su počeli da ih tuku bacačem iz Prače (okolina) i teškim mitraljezom

¹⁾ Četnik, komandant četinskog četničkog bataljona. Podlje zauzima Gorazde od strane jedinica Đurđevičkog NOP odreda i razrušava njegov bataljon. Krežović je pristupio NOP-u, i početak je komandovao Gorazđanskim bataljonom (3. bataljonom Đurđevičkog NOP odreda), a potom 2. februara, odredom je za komandanta I. Jajinskog dobrovoljačkog bataljona. Nešto kasnije (13. marta) postao je komandant četničke, preraslovočetničke, četničke i dobrovoljačke jedinice. Na 10. oktobra, a čim kapitulira NOP, ostao da vodi pogibije, krajem 1943. kod Čajniča (dok. br. 19 i 20 tom II, knj. 3, dok. br. 43, tom IV, knj. 4, dok. br. 16 i 17, Rodoljub Čolaković, n. d., knj. III, str. 52, 53, i 63).

²⁾ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100000.

³⁾ Radovlje, op. vojvod. Srebrenik. Bio je tada komandant Regatškog četničkog odreda (taj odred je kasnije preformiran u 2. regatšku brigadu četničkog Drinskog korpusa). Podlje obostrano, kao odmetnik, ubijen je od organa državne bezbjednosti (tom IV, knj. 1, dok. br. 226, objavljuje se 1. str. 476, knj. 25, dok. br. 15, objavljuje se 3).

iz s. Prebica¹² frontalnog napada nema još. Stalo sam u
kontaktu — ali vama ne mogu javljati dok se telefon ne do-
vede u ispravnost.¹³

S. F. — S. N. — Za štab Darmitorskog
n. o. p. o.
Obrad M. Cimić
M. P.

9—II—942 g
(u 19.50 h.)

BR. 18

**IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE BO-
SNE OD 11. FEBRUARA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I
DV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI U JUGOISTOČNOJ BOSNI**

OPERATIVNI ŠTAB
Dne 11 februara
Br. službeno

**VRHOVNOM ŠTABU NARODNO OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOKROVOLJAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE!**

Dragi drugovi,

Prema situaciji koja se razvija od pravca Višegrad —
Medeđa — Mesici, kao vjerovatno i od pravca Višegrad —
Rogatica, i Dričica — Visočica — Sokolac, mislimo sam
da bi trebali preduzeti sljedeće:

1. Kraljevački bataljon, koji zajedno sa Jaborinskim od-
redom brani položaje od Pala zaključno do Renovice, bude
prebačen preko Mesica — Pašić Kule — Seljana u pravcu
Siemeća, gdje bi zajedno sa domaćim ljudima organizovali
otpor prema Višegradu. Uputio sam u tome pravcu draga
Peru Koozica, a isto tako naredbom dat je zadatak snagama
Darmitorskog odreda da preko Pašić Kule ufate čvrste veze

¹² To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se od-
nosi na Prebajcu, predio Julac od Renovice.

¹³ Bilje u tom tom IV, knj. 3. dok. br. 151.
¹⁴ Original (pisao na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 14—2,
k. 1706.

sa drugovima koji rade u Seljanima, gdje se još osjeća jak uticaj četnika.

11. Naredio sam Ozrenskom, Romanjskom i odredu »Zvijezda« da dadnu po jednu četu za protibrigadu, predhodno očistivši ih od kolebljivih elemenata (t.j. prema vašoj naredbi¹). Pravač kretnaš Ženske čete i Ozrenski bio bi Romanjski odred gdje bi se sastale sa protibrigadom, a za to vrijeme pojačale snagu Romanjskog odreda i zajedno čistile teren prema Vlasnici. Samo do toga mi bi morali brže nadirati prema Sokocu. Da bi se to moglo morali bi da vratimo samo zaštitu sela od pravca Prace — Sjetline — Stambulčića, jer kako mi izgleda s tih strana neće biti velike opasnosti, prema tome neko bi opet morao otići za Jahorinski odred, koji se ne bi odmah vratio nego rukovodio akcijama na tome sektoru, jer povlačenjem snaga protibrigade² došlo se u slabu poziciju sektora Jahorina, tu je očigledno još ta pogreška što drugovi odmah nisu od najboljih domaćih ljudi sabrali komandni kadra, a sami pri štabu odreda Jahorinskog bili savjetodavci.³

Sajlem ti pismo Romanjskog odreda da vidiš kakvo je stanje tamo.⁴

Isto tako pismo od drugova koji rade u Seljanima. Za sada smo povezani sa Romanjskim odredom preko Pračanskog bataljona koji se nalazi prema Bogovićim stjenama⁵ i prema Sjetlini i Prači.

Ozrenskom, Majevskom, Bičlanskom i odredu »Zvijezda« prema vašim direktivama data su uputstva za rad.⁶

Za neke važnije a hitne operacije prilažem šifru (t. j. za telefonski razgovor).

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant,
Slobodan Princip-Seljo

M. P.
i dobrovoljačkih odreda⁷

¹ Bliže o tej naredbi vidi tom IV, knj. 3, dak. br. 56.

² Riječ je o I. proleterskoj NTU brigadi, koja se u to vrijeme, dijelom snaga, prebacila u mjesto Hercegovinu tom IV, knj. 3, dak. br. 70.

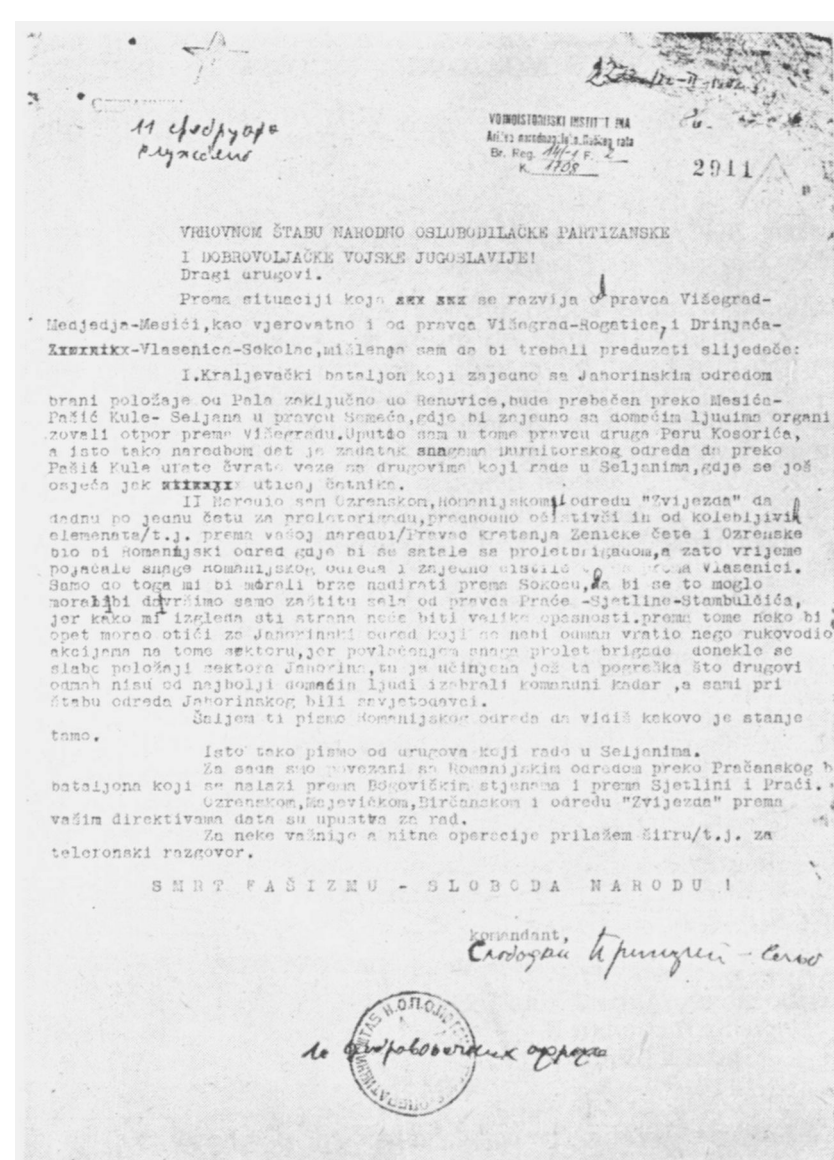
³ O formiranju Jahorinskog NOP odreda vidi tom IV, knj. 4, dak. br. 8, tom IX, knj. 1, dak. br. 49, objavljeni su.

⁴ Vidi dak. br. 16.

⁵ Njegovim od sela Bogovići nalazi se Bogovički planina, tiji su najniži obronci stjenoviti. Vjerovatno su misli na te stijene.

⁶ Vidi tom IV, knj. 3, dak. br. 56.

⁷ Te riječi su crvenim mastilom depisane čitlicom preko pečata.

Fotokopija dokumenta br. 18

IZVJEŠTAJ ŠTABA DURMITORSKOG ODREDA OD 11. FEBRUARA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O RASPOREDU I BROJNOM STANJU ODREDA¹

OPERATIVNI ŠTAB DURMITORSKOG NARODNOOSLOBODILAČKE PART. ODREDA
11—II—1942. g.

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE part. i dobr. vojske Jugosl.

Radi preglednosti i veze između ovoga Štaba i bataljona »Vojvoda Momčilo« — sa kojim do sada nijesmo imali vezu — molim vas da nam tu vezu uspostavite da od njih dobijem izvještaje koje bih mogao dostaviti na Zabljak.

U vezi sa izdatim naređenjem za mobilizaciju III bataljona sa teritorije Durmitorskog odreda izvještavam da se ove jedinice našega odreda već nalaze u akciji:

1) Bataljon »Bajo Pivljanin« na sektoru: Gorale — Međa — Kogatica — Renovica jačine	280
2) Bataljon »Vojvoda Momčilo« na sektoru: Foca — Kalinovik jačine od toga prema privatnim obavještenjima poginulo 6 — (ist. —)	248
3) U Sandžaku 3 čete jačine	120
4) U Gacku Janko Tadić (vjerovatno)	100
5) Baza na Srećan Polju i Bastasima	40
6) Zabljak kod Odreda za službu	40
7) Četa prijic 3—4 dana pošla za Sandžak	70
S v e g a	
8) Novopozvani II bataljon ²	898
Po njegovoj mobilizaciji	250

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!
Za štab Durmitorskog odreda,
Komandant, drug
Obrad Čermić

M. P.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 49—3, L. 167a.

² Bio je tada komandir čete u Zupskopivskom bataljonu (tom IV. knj. 3. dok. br. 54).

³ Taj bataljon Dobrovoljačke vojske je formiran u Gorale, većim dijelom od borača Jarkovog četničkog bataljona Grka Krcovica (vidi dok. br. 17).

NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE BOSNE OD 15. FEBRUARA 1942. ŠTABI 4. KRALJEVAČKOG BATALJONA ZA FORMIRANJE OPERATIVNOG ŠTABA SEKTORA ZA DEJSTVA U ŠIREM REJONU PRAČE

OPERATIVNI ŠTAB ISTOČNE BOSNE
Dne 15. II. 1942 g.
Br. služb.

ŠTABU KRALJEVAČKOG BATALJONA
POLOŽAJ

Polto je vaš štab rukovodio operacijama na sektoru: Lisina¹ — Vrhbrača — Mrkodo — Srednje — Deteљи — Renovica, a treba da dejstvuje u pravcu: Dervente — Prače — Podgrađa — Sjetlina — Stambulića u cilju osvajanja i protjerivanja neprijatelja iz tih mjesta.

Polto se u Renovici — Šanovici² nalaze kombinovane snage iz bataljona »Baje Pivljanina«, jedna četa jačine 100 ljudi i dobrovoljačke čete Vukašina Lučića i Gvoja Krezovića jačine 100 ljudi, čiji je zadatak da nadiru u pravcu Renovica — Prača — Sjetlina — Stambulić, i da ufatе čvrstu vezu sa nama i zajednički da dejstvuju sa našim snagama.

Na položajima od Bogovičkih stijena, gdje se nalazi neprijatelj, preko Podložnika — Buda — Brnjica — Korana (kota 923) — pa do Šajnovica nalaze se snage Pračanskog bataljona u jačini 300 ljudi, i pravac dejstva Pračanskog bataljona je Prača — Sjetlina — Bogovičke stijene (Pračanski bataljon održava čvrstu vezu sa Romanijskim odredom).

Neaktivnošću Jahorinskog odreda i Kraljevačkog bataljona neprijatelj je stalno napadao u pravcu položaja Pračanskog bataljona tako da se Pračanski bataljon nalazio svakodneвно u borbi i teško odoljevao neprijatelju.³

¹ Kopija orisinala (pisana na mađini, latiničom) u AVH, reg. br. 13—2, k. 106.

² Brdo (k. 1202) jugozapadno od Sokoca.

³ Prema karti 1:100.000 u rejonu Prače ima više sela s tim imenom. Vjerovatno je riječ o s. Podgrađe zapadno od Prače.

⁴ To mjesto (deplasirano, a dokumentirano istim naslovom, latiničom) nalazi se sjevernoistočno od Pata, a ovdje je riječ o s. Sakinoviću, istočno od s. Brevitice.

⁵ O heroima Pračanskog bataljona protiv ustško-domobranskih jedinica najbolje vidi u tomu IV. knj. 3. dok. br. 151.

Iako smo mi na tim položajima imali mnogo više snaga nego neprijatelj, te snage nisu bile čvrsto povezane, nije se stvorio zajednički plan napada na neprijateljske snage u Der-ventu — Praču — Podgrabu — Sjetlini.

Snaga naredjenom:

Da se stvori operativni štab sektora u koji ulaze snage Jahorinskog odreda, kombinovane snage bataljona od Priv-ijama i dobrovoljačkih četa i snage Pračanskog bataljona.

Da se odmah stvori plan za napad na Derventu, Praču, Sjetlinu, Stambulčić i Bogovske stijene, npr. u koliko se po-čne sa napadom na Praču onda vršiti demonstracije na ostala mjesta, predviđajući kada bi se neprijatelj mogao da povuče i u tom pravcu dati jaku busiju.¹ Raditi sve u najvećoj tajnosti.

Da se ovaj štab svakodnevno obavještava o situaciji na pomenutom sektoru.

Da obazovanje štaba sektora ume na sebe štab Kraje-vačkog bataljona, a dotle da štab Krajevačkog bataljona ru-kovodi operacijama.

Za nezavršene gornjeg lično nam je odgovoran štab Kra-ljevačkog bataljona.

Komandant
Princip Slobodan

M. P.

Ovo dostavljamo radi znanja:
Kraljevačkom bataljonu,
Milutinu Mičanoviću,
Pračanskom bataljonu i
Vrhovnom štabu n. o. p. i d. vojske.²

¹ Taj odred (sastav: 60 bataljona, 900 boraca) stavljen je 18. februara 1942. pod komandu Operativnog štaba NOP i DV istočne Bosne. Do tada je bio pod komandom 4. krajevačkog bataljona. Imen naredjenim, u njegov sastav je ušao Pračanski bataljon (tom IV. knj. 2. dok. br. 17).

² Izradi tog plana za napad na Praču, Podgrab i Sjetlinu po-vešteno je po naredjenju Vrhovnom štabu NOP i DV od 18. fe-bruara 1942. (tom IV. knj. 3. dok. br. 59 i 66).

³ Tada se na prostoru Sokolac — Bopčin — Ploče (dijelovale: domobranska Zastrebna komandica i 7. i 13. pješačka pukovnija; dijelovi jedinica 4. oružanske (domobranske) pukovnija i 3. bojne Vojne krajine (tom IV. knj. 3. dok. br. 148, 150 i 151).

• Tu jest: Vrhovnom štabu NOP i DV Jugoslavije.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DURMITORSKOG ODREDA OD 17. FEBRUARA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORJI PRAČA — RENOVICA — ROGATIČA¹

OPERATIVNI ŠTAB
DURMITORSKOG NAR. OSL. PARTIZANSKOG ODREDA
Br. 51
17. II 1942. g.

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I D. V. JUGOSLAVIJE

Drugovi,

U toku poslednja dvadeset i četiri sata na pojedinim osecima ovoga dijela fronta desilo se sledeće:

Položaj br. 4 (Renovica): naši preduzeli akciju za uzimanje Prača². Neprijatelj potisnut sa svih položaja sem Sijene nad Pračom odakle se brani sa jednim teškim mitraljezom. Neprijatelj je, prema poslednjim izveštajima, položao u vrući i odlični se brani. Mićanović³ izveštava da nije imao žrtava (dva lakše ranjena iz Cvjetinovića čete), a neprijatelj je imao oko deset mrtvih. Za danas, 17. o. m. izveštice se ponovni napad. Vere sa Jakšićem⁴ u toku dana jučerašnjega nijesu imali za Sijenu neznaju nista pozitivno — pretpostavljaju da je pala.

Položaj br. 5 (Rogatica): Naši — jedna četa s R. P.⁵ držala grad, ali je neprijatelj napao sa Lupa⁶ i od pravca Sijence — Kovan⁷, te su se morali povući⁸. Neprijatelj je taj

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 53—3, k. 163.

² Vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 151.

³ Mićan

⁴ Gruja Cvjetinović, komandir 2. prafanske čete Pračanskog bataljona. On je kasnije prion čuvcima. Ubijen je 4. septembra 1944. od strane partizana (tom IV, knj. 4, dok. br. 1, objavljen 15).

⁵ Pavlović, Bica je tada komandant 4. kraljevačkog bataljona 1. proletarske NOV brigade.

⁶ Baza Pobjunosa.

⁷ Breda (sig. 875) istočno od Rogatice. Predstavja jak topografski objekat.

⁸ Taj napad su izvršili dijelovi Zagrebačke konjaničke pukovnije koji su imali zadatak da otvore komunikaciju Sokolac — Rogatica (tom IV, knj. 3, dok. br. 15).

napad izvršio na taj način što je jedna njihova kolona jačine do 400 ljudi krenula od Glasinca prema Rogatici, a druga ista kolona iste jačine od Rogatice prema Sjenicama pošla joj u susret. Sprečavanje da se ove dve neprijateljske kolone sastanu vršila je naša četa koja se sa Grada¹⁾ povukla na Vijećac, dvije sošičke čete i Gučevska četa. No kako je neprijatelj bio nadmoćniji uspeo je da spoji svoje obadve kolone i da uđe sa svim snagama u Rogaticu. Kad je mrak pao neprijatelj je ostao u Gradu i Lunju.

Rezultati gubitaka kod Gučevske nepoznati. Sačete duž lakše ranjena, a na njihovom sektoru neprijatelj ima oko 30 mrtvih i ranjenih. Zaplenili su oko 20 pušaka, nešto municije i jedan puškomitraljez. ¹⁸⁾ P. nije imao gubitaka, a vod koji je u 3 sata napao neprijatelja nanio mu je gubitaka 6—7 ljudi. Na tome je završen 16. februar, neprijatelj se nije kretao iz Rogatice do 8.30 danas (17. a. n.).

Položaj br. 3 (Ustiprača — Mededa): nema promjena. Miloleva²⁾ četa vrši izviđanja do Medede. Minarsko odeljenje radi na rešenju pruge (detaljan izveštaj podnijeti dok drugovi dođu sa terena). U toku jučerašnjeg dana Talijani sa limskog mosta gadali bacačom: dve mine ka Crjepu i dve uz Drinu tamo gde su naši radili.

Drug Mitar³⁾ javlja da je našim jedinicama, a naročito kod ¹⁸⁾ P. skoro nestalo municije (ima ljudi koji su osuđeni za po 2 do 3 meseci). A drugo da će osijeta velika potreba da se na taj sektor baci veći broj naših jedinica i jače snage, kako zbog ustala tako isto i zbog čimolne snage i prepogande. O ovome će drug Princip podnijeti detaljniji izveštaj po prijemu pisma od druga Pere Kosorića koji je na terenu. U Gorazdu bez značajnijih promjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA OPERATIVNI STAB
Komandant D. N. O. P. D.⁴⁾
drug. Obrad. Cicmil

¹⁾ Predu sjeterevažnja od Rogatice. Na njemu se našli jak topografski objekti: stig. 197.
²⁾ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo prezime.
³⁾ Najasli

Prilozi:¹²

- 1) Jakićeva zapovest za 16.—11.—42. g.¹³
- 2) Naredba Pov. br. 6 i 7 Dugići¹⁴.

(ova je dobijena od drugova iz Seljana.)

M. P.

¹² Dio teksta pod »Prilozi« dopisan je mastilom, cirkicom.

¹³ Za zapovijest redakcija nije ponudila, ali se na osnovu izvještaja 4. kraljevačkog bataljona od 17. februara može rekonstruirati zapovijest o sedmicima i dejstvima na Sjeveru, Podgorici i Trstu (AVH, reg. br. 26—111, k. 791).

¹⁴ Nije li o naredbama pov. br. 6 i pov. br. 7 Jerolimira Dugića, komandanta Bosanskih četničkih odreda, od 6. februara 1942. godine.

Naredba pov. br. 6 se odnosi na raformiranje četničke Privremene uprave istočne Bosne i formiranje četničkog Operativnog tima i Komande pozadine. Po ovoj naredbi, u Operativnom timu su postavljeni za načelnika tima Miloš V. Koroljević, kapetan i klase, za pomoćnika načelnika tima Manjilo N. Pejić, kapetan i klase, za sekretara Radomir B. Tasićević, poručnik, za odredovca Dobrica Đukić, poručnik, dok je za komandanta pozadine određen Stevan Babić, predsjednik opštine iz Opatovca (AVH, reg. br. 26—111, k. 170).

Naredba pov. br. 7 se odnosi na reorganizaciju četničkih jedinica u istočnoj Bosni. Formirani su: Zavrski sektor: Stevančić i Turbanjski odred; 7 bataljona, Ključniko-čevski sektor (Vlasenica i Ključnik) odred — 9 bataljona, Rogožički, Glasinački i Trebavski odredi. U naredbi se iznose opširni podaci o nazivima četničkih komandanata (de komandanata bataljona u istočnoj Bosni (AVH, reg. br. k. 170).

Jerolimir S. Dugić (žandarmerijski major u bivši Kraljevini Jugoslaviji, rodom iz Bratunca) bio je tada komandant Bosanskih četničkih odreda u istočnoj Bosni. Saradnik je u okupacionom i NDH-u. Pod pritiskom ustaša, hapšen je u prvoj polovini aprila 1942. godišnjeg pregleda u Njemačkoj u Beogradu, i interniran u Njemačku. Pao je u svjetsko zarobljeništvo. Ekstradiran jugoslovenskim vlastima kao ratni zločinac, osuđen je, po pravdi, na smrt, ali je pušten iz zatoka od 6. i 8. juna 1947. AVH, mikrofilm Matice N.3919—322; izvještaj Komande Jugoslova od 22. aprila 1942. uhapšenje Dugićev, R. Karapadžić, Gradinski i dr u NjP 1941—1945. Križevci, Obajci, 1908, str. 282—287.

¹⁵ Za jest: Darminorskog narodnoslobodilačkog partizanskog odreda.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. KRALJEVAČKOG BATALIONA OD 24.
FEBRUARA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I DV JUGOSLA-
VIJE O AKCIJAMA NA PROSTORJI PRAČA — SJETLINA
— KORAN¹

ŠTAB
4.
KRALJEVAČKA I PR. S. A.
UDARNE BRIGADE
SMRE FAŠIZMU —
SLOBODA NARODU!

VRHOVNOM ŠTABU
NARODNO-OSLOBODILAČKE I DOBROVOLJAČKE
VOJSKE JUGOSLAVIJE

Posle našeg poslednjeg izveštaja izveštavamo Vrhovni štab
o sledećem:

Ujma situacija:

1) U toku 22 i 23/II vršen je prepad na Mastilovu Stijenu,²
brdo Koran, sa onu stranu reke Prače,³
a sa ovu stranu prepad na brdo Mrakani.
Ovo sve u cilju da se zauzme Mastilova Stijena i on-
spesobi most — koji ustaše osposobljavaju između Mra-
knja i Korana. Ostale naše snage bile su u demonstrativ-
nom stavu i u potpomaganju vatrom ovih operacija.
Rezultati ovih operacija:
Naše su trupe sterale ustaše sa položaja oko mosta ali
mosti nisu mogli da struče.
Razlog ovome je što je naišao voz iz Sjetline do mosta
kao i iz Prača do mosta, a koji su tukli jednu i drugu
stranu.
Mastilova Stijena kao jedan dominirajući zvor sa teškim
mitraljezima — nije mogao ni ovaj put da se osvoji.
Donekle za ovo ima i krivice i neumećnosti do trupa sa
onu stranu.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 31—119,
k. 70.
² Nije uređen na karti 1 : 100.000. Nalazi se sjeverno od Prače,
na padinama brda Korana (k. 92).
³ Bile o borbama oko Prače vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 150
i 152.

Ovaj Stab organizovan je preko Staba Jahorinskog Odreda ekipe za raskucje grupe između Podgraha i Prače. Meštanske trupe izgleda da za ovu akciju nisu sposobne. Postavlja se pitanje da li da se za ove akcije zbroje naše ljudi.

2) Po dobivenom izvještaju sa one strane r. Prače od nadležnih starijina izgleda da meštanske trupe nisu u stanju da izvrše naša naređenja osim grupe Cvora¹ — zato smo umolili preko drugu Micanovića da Operativni Stab za r. Bosnu uputi svoje ljude koji su demondeti, da organizuju ove snage kao što smo mi učinili sa Jahorinskim Odredom.

N. pr. četa druga Lučića² koja je iz Bramića³ pošla sa 95 ljudi, izšla je 23.11 u borbu sa 12 ljudi. Iz čete branjske omladine⁴ dezertiralo je do sada 11 boraca. Po svemu izgleda da među meštanima sa leve strane reke Prače imaju upliva razorni četnički elementi koji se po neproverenim podacima nalaze u okolini Srebrenice⁵ (Daugić⁶). Zato i mi sa svoje strane umoljavamo da se Bosanskom Stabu ukaže na ove činjenice i da odmah neko čvrste ruke izađe na teren, kako ne bi doživeli situaciju iz vremena nemačko-hrvatske ofanzive.⁷

3) Nala je dužnost da ukažemo Vrhovnom Stabu na činjenice da opravke mostova, kao i utvrđivanje neprijatelja

¹ Odnosi se na pripadnike 1. pračanske čete Pračanskog bataljona Jahorinskog NOP odreda. Komandir je čete je Jan Vuko Cvoro (dok. br. 22, tom IV, knj. 4, dok. br. 17, str. 61). Mislilo se da će biti zamjenika komandanta u tom bataljonu nalazio se Mihailo Cvoro (opisano 5. septembra 1942. kao zamjenik komandanta Pračanskog bataljona; za narodnog heroja je proglašen 26. decembra 1942. te se, vjerovatno, misli na obojicu (tom IV, knj. 4, dok. br. 19 i 42).

² Milutin.

³ Vukalica, komandira 3. pujske čete Pračanskog bataljona Jahorinskog NOP odreda (tom IV, knj. 4, dok. br. 17, str. 62).

⁴ To mjesto nije sadeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na u. Branje, zapadno od Begovice.

⁵ Misli se na omladinu iz sela Hranjina, sjeverozapadno od Gozda. U tome selu je reorganizirana i četa Boška Labita, koja je imala namjeru da pređe čitavim (vidi dok. br. 17).

⁶ Na karti 1 : 100.000 u jedinici Vojvođevogratkog inženjera Kraljevine Jugoslavije (1932) pite: Srebrenica, a u dokumentima, negdje pite: Srebrenica a negdje: Srebrenica. U kartama novijeg izdanja Geografskog instituta JNA (1959) pite: Srebrenica. Slično je i sa Srebrenicom (Srebrenikom).

⁷ Jerolimir, tadašnji komandant Bosanskih četničkih odreda (vidi dok. br. 21).

⁸ Riječ je o tzv. drugoj ofanzivi nemačkih i ustaško-domaćinskih jedinica protiv snaga NOP-a Jugoslavije (vidi dok. br. 19).

na liniji Sjetlina — Prača, sa jedne i druge strane, nisu od lokalnog štabova već od zamatnijeg, a kako izgleda ovome štabu da bi uspostavili što pre vezu, kako komunikaciju tako i vojničku, sa Visegradom.¹¹

4) Analogno ovome nama je potrebno da se uputi na ovaj sektor veći broj trupa kao i oruđa kako bi mogli bar donekle odgovarati neprijateljskim oruđima koja nas svakodnevno biju.

5) U glavnom, stanje naših trupa sada je u djelimičnom smislu s tim što se upućuju pojedine jače patrole i ekipe u cilju eventualnog rušenja pruge.

Na samom položaju u Deteđu organizovali smo propagandnu službu preko megafona u cilju moralnog razaranja neprijateljskih redova. Na naše govore neprijatelj odgovara artiljerijskom vatrom.

Iskorišćemo ova prilika da našeg zarobljenika-ustaju upotrebimo za ovaj rad a koji je, po svemu sudeći, voljan da ovako što radi.

6) Na našem sektoru našli smo za shodno da donesemo odluku da se smeni sa položaja komandira 2 Jaborinske čete drug Kublar Obren.¹² Detaljizaciju razloga njegovog smjerenja objasnili smo komandantu Jaborinskog Otdreda.¹³

7) Smisao Organizovan je prema instrukcijama druga Medike¹⁴ a stoji pod našim stalnim nadzorom.

Ovoj službi treba pridodati veću važnost nego do sada i molimo Štab da uputi što više sumeridž poruka za ovaj sektor.

8) Na polničkom radu se nastavilo po ranijim odlukama koje su i od vas usvojene. Politički komesar bataljona nalazi se već četiri dana na putu po selima opštine Illovačke u cilju organizacije Narodno-oslobodilačkih odbora i povereništava.

Takođe se dve drugarice nalaze na putu po selima u cilju organizovanja žena za rad u Odborima, kao i političkog rada sa njima.

¹¹ Prema izvještaju Velike Župe Vrhbosna (š. domobranskog zbora) od 27. februara 1942. dijela su pravce Sokoče — Han-Pijesak

Visočica govore se radi stvaranja poverljive komunikacije (tom IV, knj. 3, dok. br. 152). Bilo o tome vidi i dok. br. 25.

¹² Na njegovo mjesto je postavljen Nikola Tomić. Četa je pri padu Ljubičinskog bataljona (tom IV, knj. 4, dok. br. 17, str. 56),

¹³ Tada je komandant bio Mirko Šepanović (tom IV, knj. 4, dok. br. 17).

¹⁴ Dr Gajko Nikolić, referent saniteta Vrhovnog štaba NOP i DVZ.

Potio je odbor u Jabuci neaktivan, to smo u tom smislu naredili:

a) da naši prolazeci kuriri bilo sa ove bilo sa one strane moraju biti snabdeveni sa objavom da li u tom predelu mogu primiti hranu ili ne.
Za ovo molimo da se svi kuriri snabdevaju sa objavama i naznacjenjem da li su vlasni da primaju hranu ili ne. Ovakve iste naredbe izdali smo i Nar. osi. Odboru u Ilavci. Uopste bi trebalo svu prolazeca lica bilo vojna bilo civilna snabdeti sa odgovarajucim objavama.

9) *Zbiravensko stanje:*
Češke poboljevanje od preluda.
Ostaci od smrtolima od zadnjeg napada.
Vatke
Za sazbijanje ovoga smo naredili da se svi ljudi otisaju i prema mogućnosti menjaju i peru veš, ali sa ovim ide izde

10) *Ekonomija:*
U mesu vrši se u dobivenoj po plenu stoci.
Ovaj plien je već na izmaku.
Ostalom namirnicama preko N. O. O. u Zorojevičima,¹⁶ kao i ostalim sitnim stvarima preko Ustikoline od Glavne Intendanture.
Hrana je jednoobrazna, bez vitaminskih sastava, a što je naročito fali *SOL*.

11) *Opšti rezime:*
Na ovom delu fronta situacija je povoljna kako u vojničkom tako i političko-ekonomskom.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Orahovica
2411—42 g.

Nač. štaba, Za političkomesara, Komandant sektora
Kapetan¹⁷ M. Petrović¹⁸ p. 17 D. Jakić

¹⁶ Na karti 1 : 100.000 plan: Zorojevi. To selo se nalazi južno od Praže.

¹⁷ Mla. Pavlić Kapetan.

¹⁸ Miroslav Petrević Trša (student prava, član KPJ od 1940) bio je član zamjenik političkog komesara i sekretara partijske hrane K. kraljevačkog bataljona. Poginuo je 20. jula 1942. kod Koplčice, nepredaleko od Brijuna. (Izjava autora, *Prva proletarska knj.* 1. str. 735).
*Pava Džur Jakić.

IZVJEŠTAJ ŠTABA OPERATIVNOG SEKTORA ZA GACKO I NEVESINJE OD 25. FEBRUARA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DVJ JUGOSLAVIJE O FORMIRANJU SEKTORA I O SITUACIJI KOD GACKA I NEVESINJA¹

VRHOVNOM ŠTABU ZA JUGOSLAVIJU

Gdje bude

Vaše pismo od 10 februara smo primili.² U vezi toga izvještavamo vas o sledećem:

- 1.) Pogučno ste nas razumjeli o formiranju ovog sektora. Ovo za sada ne može biti odred. jer odjed mora imati svoje stalno mjesto, nego ovo je privremeni Operativni Sektor za Gacko i Nevesinje, koji ima za zadatak koordinaciju hercegovačkih i crnogorskih bataljona na graničnom području za lišavanje partizansko-četničkih bandi, koje se bile uhvatile korjena na sektoru Gacko — Nevesinje, kao i za izvođenje akcija na Borac. Te prema tome najviše radimo u tom pravcu, ne zanemarujući ni osali rad po vojnom pitanju.
- 2.) Prema vašem zadatku četa Župoprijskog bataljona zapostela je sela Vekša — Čemerovo — legati, radi obezbjeđenja veze sa Fočom i obezbjeđenja sela od ustaša iz Borca.
- 3.) Situacija na ovom sektoru se poboljšava. Pojedine četničke vođe pobjegle su Talijanima, ali ima još poneki koji su se sa izvjesnim brojem ljudi zasačili po pojedinim selima. U Gacku pop-Feritica, sa kojim smo imali borbu 21. ov. mj, ali nijemima upjeti da likvidiramo to njegovo gnijezdo, ali ćemo uskoro³ U Nevesinjskom sreću, mjesto Kirino Selo, likvidirani su od ličnog bataljona Oper. Štaba za Hercego-

¹ Original (pisna mastilom, čitilicom) u AVH, rvg. br. 44—1, k. 3.

² Taj sektor je imao i nazive: Operativni sektor za Lipnik i istoim. (gatački) sektor. Formiran je 5. februara 1942. Komandant je bio Mija Kovačević, politički komesar Budo Đerđ, zamjenik komandanta Đokica Grabovac (tom IV, knj. 3, dok. br. 78, Akad. Sarajlić, n. d., str. 182).

³ Taj zadatak je Vrhovni štab NOP i DVJ postavio 4. februara 1942. (tom IV, knj. 3, dok. br. 54).
⁴ Radolija, komandant Gorinjanskog četničkog bataljona i jedan od glavnih organizatora četnika u istočnoj Hercegovini. Poginao je 1942. godine.
• Gacko nije tada zauzeto (tom IV, knj. 3, dok. br. 157).

vinu³ major *Todorović*, profesor *L'Œuvre* i poručnik Mile-
Ljčić.⁴ Time je likvidirana jedna opasna zvjerka.

4.) Kao vrlo važno pitanje naših daljih akcija nameće
nam se pitanje Borač. Mi već višimo pripreme po tom pla-
nju (čišćenje pete kolone, učvršćivanje partiz. jedinica, re-
kviziranje oplojčkane brane i t. d.). Mi smo predviđali da za
napad na Borač treba 1800 — 2000 ljudi sa oko 30 autom,
oruđa i 2—3 bacaca, a to po ovakvom rasporedu: 600 iz Ne-
vesinja, 400 iz Gacka, a 1000 iz južne Hercegovine i Crne Gore.
Već imamo 250 partizana crnogorsko-hercegovačkih na ovom
sektoru, sem 15-darnog bataljona, koji je u pokretu, a koji
ima 160 ljudi.⁵

S tim u vezi potrebno je da i vi date svoje mišljenje i
da ubrzate tu stvar koja je i politički i akcioni vrlo važna za

Taj bataljon (nazivan i I, udarim hercegovačko-crnogorskim
III Hercegovačko-crnogorskim NOB bataljonom) formiran je 28. ja-
nuara 1942. u školi na Baletima. Počikom formiranja on je imao 170
boraca. Komandant je bio Vlado Segrt, a politički komesar Stivo
Kavalević (tom IV, knj. 3, dok. br. 89; Abdulah Sarajlić, a. d., str.
102, i 103; Vlado Segrt, a. d., str. 64—65; Grupa autora, *Hercegovina*
u SOB, str. 267—272).

³ Baška (major bivše jugoslovenske vojske). U početku je, kao
i svi četnici u istočnoj Bosni, saradivao s partizanima (bio je koman-
dant Jadrug bosanske krovne), pa je, dakle, u novembru 1941. vratio i
bivšeg komandanta Operativnih jedinica istočne Bosne, pod koga
su komanda potpadale i partizanske i četničke jedinice. Od decem-
bra 1941. počeo je blagovo zaobilaziti iud. Napret. Vrhovnog štaba da
ga pridobije za narodnooslobodilačku borbu ostali su bezuspešni.
Januara 1942. Todorović je sklopio sporazum s Italijanima za borbu
protiv partizana. Sadržano je njegovo središte od 6. februara 1942.
za deljenje 6. grupe odreda (Donjegosjatski, Gorskojugoistočni, i
Gatački) odreda i Donjegosjatskog, Gorskojugoistočnog, Gatačkog i Iju-
goslovenskih bataljona protiv partizana u Hercegovini. Kao naredni
neprijatelj, strijeljan je 20. februara 1942; tada je bio komandant
Operativnih jedinica istočne Bosne (tom II, knj. 2, dok. br. 78, knj.
3, dok. br. 122; tom III, knj. 3, dok. br. 12, 45 i 47; tom IV, knj. 3,
dok. br. 79, knj. 4, dok. br. 21, 23 i 24; V. H. reg. br. 86—1, 22—4 i 26—4, k.
107; Vlado Segrt, navedena knjiga, str. 86—88; Grupa autora, *Herce-
govina* u SOB, str. 270).

Četnička Komanda Operativnih jedinica je formirana 29. de-
cembra 1941. (AVL, reg. br. 22—3, k. 10). Prema grupiranoj Preporuci
uprave istočne Bosne od 29. decembra 1941).

⁴ Lazar, Profesor, sekretar Zemljoradničke stranke u bivšoj Ju-
goslaviji. Tada nije strijeljan on, nego njegov imarijak Lazar Nedelj-
ković, profesor, najpoznatiji Borač Tolstojev (tom IV, knj. 3, dok. br.
89, objašnjenje 2).

⁵ Lazar Tolića je uspio da pobegne iz zemlje i sada živi u emi-
graciji. Bio je jedan od organizatora četništva u Hercegovini.

⁶ Jovan, poručnik bivše jugoslovenske vojske.

⁷ O tim pripremama za napad na Borač vidi dok. br. 26 i 30.

čitavu Hercegovinu. Ako ste već izdali letak o Borcu, dostavite nam jedan dio, a vi možete poslati neke Muslimane u Borač, koji bi negativno djelovali na borbenost Muslimana u Borcu. Mi to ovdje ne možemo uraditi, jer nemamo ljudi, a letak ne možemo izdati, jer nemamo materijala. Potrebno bi bilo da i *Foćanski dobrovoljci*¹⁷ bataljon da jednu četu ili pod vodstvom sigurnih ljudi. Naravno je potrebno dobro obezbjeđenje prolaza na Popovom mostu. Mi smo predviđali da bi napad mogao doći početkom marta, ukoliko doste prikupimo snage i dozvole nam vremenske prilike.¹⁸

O tome nas izvjestite. Potajajte nam što više propagandnog materijala, jer smo vrlo siromašni, kao i *psuđi priboj*. Ako može i jedna pisaca mašina ili *panflike za mašinu*.

Drug. poz.: Smrti fašizmu — Sloboda narodu!

Položaj, Za Štab operativnog sektora
25. II 1942 god. B.¹⁹ Đuričić
26

¹⁷ O tome bataljonu vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 15.
¹⁸ Borač (grupa sela sjeverno od Gacka, najlže ustaško uporište u tom dijelu Hercegovine) bio je osvojen 17. aprila 1. poslije dvanaesnaih borbi, potpisano zarobl. 18. aprila 1942. Opiširaj: u tome vidi tom II, knj. 1, dok. br. 129, anegdote 2; tom III, knj. 5, dok. br. 184; tom IV, knj. 4, dok. br. 78, 84 i 109; XVII, reg. br. 26-3, k. 1786. Izdjelaj. Operativnog štaba NOV odreda za Hercegovinu od 28. aprila 1942. u razmjanju Borač: Vlado Segret, s. d., str. 101-102.

¹⁹ Borač

NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ZA BOSANSKU KRAJINU OD FEBRUARA 1942. POTČINJENIM ŠTABOVIMA ZA REORGANIZACIJU I FORMIRANJE NOP ODREDA U BOSANSKOJ KRAJINI

OPERATIVNI ŠTAB NARODNO-OSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH ODREDA ZA BOS. KRAJINU

Po naredenju Vrhovnog Štaba Nar. Osi. Partizanskih i Dobrovoljačkih Odreda za Jugoslaviju, formiran je Operativni Štab za Bos. Krajinu.¹ U Operativni Štab imenovani su: komandant ... drug Košta Nadić,² član Glavnog Štaba za B. i H. politički komesar ... drug Osman Karabegović, član Glavnog štaba za BiH zamjenik komandanta — drug Mladen Stojanović,³ načelnik Oper. Štaba za Bosansku Krajinu.

¹ Original ispisao na mašini, sačuvani u AVH, sig. br. 12-2, 2, 162. Ovak dokument je, vjerovatno, napisan krajem februara 1942. godine, jer Košta Nadić, u Listom Poslovi, instruktorom CK KPJ i članom FK KPJ za Bosnu i Hercegovinu, napustio istu krajem januara i otišao za Bosansku krajinu oko 20. februara 1942. (tom IV, knj. 3, dok. br. 75, 83 i 84).

² Inicijativa za formiranje ovog štaba dana je 28. januara 1942. i Svetozar Vukmanović Tompa, komandant Glavnog štaba NOP i DV Bosne i Hercegovine, Medinju. Vrhovni štab NOP i DV je već početkom februara donio odluku o formiranju operativnih štabova za istočnu Bosnu, Hercegovinu i Bosansku krajinu, a 6. februara je obavijestila Tompa o saglasnosti i sa njegovim predloženim mjerama. Redakcija nije pronašla narednje Vrhovnog štaba NOP i DV za formiranje Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu, ali se u postojućem dokumentu vidi da je Operativni štab NOP i DV za Bosansku krajinu, obrazložen 22. februara 1942. (tom III, knj. 2, dok. br. 129 i 164; tom IV, knj. 3, dok. br. 33, 47 i 57; knj. 5, dok. br. 76, str. 122).

³ To jest: Košta Nadić.
⁴ Ispisak. Vrhovni štab nar. oslobodilackih i bosanskoj krajinu, Četnici Rade Radića, komandanta Bosanskih četničkih odreda i četničkog odreda obitelji, sačinili su ga 31. marta, kao razjedinio, u bolnici 4. krajiškog NOP odreda. Ušli su ga 1. aprila 1942. u Gorazjov Jablani, kod kojih je odbio da pređe u njihovu redove. Priglasio je, 7. aprila 1942. za narednog bora (tom IV, knj. 3, dok. br. 88; AVH, HFRPH — 1507—519, predlož Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu o obitelji dr. Mladena Stojanovića, AVH, sig. br. 148, b. 288, informacija Glavnog štaba Bosanskih četničkih odreda od 15. septembra 1942; Zbornik narodnih borova Jugoslavije, str. 743; Zbornik, str. 20; tom III, knj. 2, str. 127 i 128; Pregled OK KPJ za Kozara i 2. krajiškog NOP odreda od 16. aprila 1942. o pogibiji dr. Stojanovića.
⁵ Četnici Stanka Vrhovac, obila dr. Mladena Stojanovića, ubijeno je i utrošeno početkom januara 1942. (tom IV, knj. 5, dok. br. 60).

Ovaj štab u svrhu što jače saradnje i vojničke povezanosti izvršio je reorganizaciju Narodno-Oslobodilačke Partizanske Vojске u Bos. Krajini na sljedeći način:

Na području sadašnjeg III Odreda formiraju se dva odreda.

III Odréd, u čiji sastav ulaze: »Pelagić« (I), »Iskra« (II), »Soka« (III) i »Budućnost« (IV).

IV Odréd sačinjavaju: Manjački (I), »Borac« (II), Prnja-vorski (III) i Bošnjanski (IV) bataljoni.

Na području I Nar. Osi. Part. Odréda (Grmečkog) formiraju se dva odreda.

I Odréd, u čiji sastav ulaze: Sanski (I), kojem se priključuje Hrvatska četa, Krupski (II), kojem se priključuje Bihaćska četa.

V Odréd, u čiji sastav ulaze: Petrovački (I), Drvarsko-Ostreljski (II), Grahovsko-Zdravovački (III) bataljoni.

Krajiski Nar. Osi. Partizanski Odréd u Kozari nosi i dalje naziv II Krajiski Nar. Osi. Part. Odréd.

Štab Nar. Osi. Partizanskih i Dobrovoljačkih Odréda za Bosnu i Hercegovinu¹ imenuvao je sljedeće Štabove Odréda:

Štab I Krajiskog Nar. Osi. Partizanskog Odréda sačinjavaju:

Komandant	Milorad Mijatović
Politički komesar	Veljko Stojnić
Zamjenik komandanta	Petar Vojnović
Zamjenik pol. komesara	Levi ²

Štab II Krajiskog Nar. Osi. Partizanskog Odréda sačinjavaju:

Komandant	Ohrad Stihović
Politički komesar	Ratko Vujović ³
Zamjenik komandanta	Soša Mažar ⁴
Zamjenik pol. komesara	Dušan Mstirača

¹ To su sve bataljoni. Rimski brojevi u zagradama označavaju redni broj bataljona u reorganizovanom II krajiskom NOP odreda.

² Ime: Glavni štab NOP i DO Bosne i Hercegovine, Dr. Mesić Levi.

³ Njegov prethodnik je Čučić.

⁴ Janko Nikolić-Madžar četa, vođa četi četnik teračkih partizanske akademije. Poginuo je 26. oktobra 1944. u Travniku, kao načelnik Operativnog štaba 5. korpusa NOVJ. Poginuo je, 26. jula 1945, za narednog heroja (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 481).

Komandant Rade Marjanac¹⁸
Politički komesar Vaso Batorzan
Zamjenik komandanta Simo Šolaja¹⁹
Zamjenik pol. komesara Nemanja Vlatković²⁰

Štab IV Krajiškog Nar. Osi. Partizanskog Odreda sačinjavaju:

Komandant Danko Mitrović²¹
Politički komesar Vojko Stupar
Zamjenik komandanta Smiljanić Mitar
Zamjenik pol. komesara Rade Radić²²

¹⁸ Rade Simo Marjanac, zcometar, Poginuo je polovinom jula 1943. na planini Kopaonik, kao komandant 7. krajiškog NOB brigade. Pregledan je 28. decembra 1961. za narodnog heroja (tem IV, knj. IX, dak. br. 26, Sl. 100 i 101; *Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*, str. 446).

¹⁹ Simo Šolaja, radnik, Poginuo je 13/14. avgusta 1942. pri napadu na Kupres, kao komandant 2. bataljona 3. krajiškog NOP odreda. Pregledan je 18. avgusta 1942. za narodnog heroja (dak. br. 65, objavljenje 32; tem II, knj. 1, str. 174; *Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*, str. 778).

²⁰ Umro je 4. maja 1961. u Sarajevu na dužnosti člana Izvršnog vijeća Bosne i Hercegovine, narodnog poslanika i predsjednika Savjeta za odgojstvo. Sahranjen je u Sarajevu, na Vojnom groblju na Knežev (Poljica) od 8. maja 1961.

²¹ Danko Mitrović Slobodan, dak, Poginuo je od četnika Draže Mihailovića juna 1942. u Bojnoj Lipnici, ispod planine Mlatica. Bio je komandant 4. krajiškog NOP odreda. Pregledan je, 26. jula 1965. za narodnog heroja (tem IX, knj. 1, dak. br. 25, objavljenje 9; *Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*, str. 525 i 526).

²² Otkriveni su u Banjoj Luci je 28. januara 1945. osuđio na smrt strijeljanjem četnika Dešana Babica, učesnika u ubistvu Danka Mitrovića (Poljica) od 20. januara 1945.

²³ Radovan Radić Rade, bivši trgovac. U proljeće 1942. priključio je četnicima i bio komandant Vojvođinskog bataljona "Petar Merkajčić". U jenu 1942. imenovan je za komandanta Glavnog štaba Bosanskih četničkih odreda kojemu je bio i komandant Četničkog odreda "Borjevi". Kasnije je bio četnički funkcionar u Komandi zapadne Bosne i član Centralnog nacionalnog komiteta Draže Mihailovića. Ubijen je 1945. kao odmetnik. Na procesu protiv Draže Mihailovića osuđen na smrt, strijeljan je 17. jula 1946. (tem III, AVN, reg. br. 52, k. 212; objavljenje Štaba Vojvođinskog bataljona "Petar Merkajčić", Poljica od 18. juna, to. 1, 16. jula 1946).

Komandant Rodić Slavko¹⁴
Politički komesar Ilija Dolen
Zamjenik komandanta Nikola Karanović
Zamjenik pol. komesara Nikola Kotle

Ovo se dostavlja svim Štabovima Odreda radi znanja.
Operativni Štab Narodno-Oslobodilačkih Partizanskih Odreda imaće svoje sjedište na području IV Odreda.

Svi Štabovi Odreda dužni su da upute u Operativni Štab po 3 kurira koji će stalno biti pri ovom Štabu. Kurire otpremi u potpunosti ratnoj spremi, koji moraju biti pouzdani i hrabri vojnici.

Štabovi Odreda odsada će ovom Operativnome Štabu upućivati svakih 15 dana izvještaje o vojnim akcijama. Izvještaji neka obuhvate broj mobiliziranog ljudstva, oružanog i nemoružanog, stanje oružja i municije, zalihе hrane. Politički komesari Odreda dužni su podnositi ovom Štabu posebne izvještaje o političkom radu u vojci, i o radu političkih komesara bataljona i četa.

O svakoj važnijoj vojnoj operaciji, na jača neprijateljska uporišta, svaki se Štab Odreda dužan prethodno obavijestiti ovaj Operativni Štab.

Štabovi Odreda dužni su da u što kraćem roku dostave tačan raspored svojih snaga na terenu.

Štabovi Odreda dužni su da odmah imenuju komandni kadar postčinjenih vojnih jedinica od vodnika pa sve do komandanta bataljona. Ne smiju postojati samostalni Štabovi Četa.

Štabovi Odreda su dužni da ustroje mitralješka, pionirska i bolnička odjeljenja i da imenuju vođe tih odjeljenja. Svaki Odrred neka odmah učvrsti stalne veze sa njemu susjednim Odrredima u svrhu što tješnje vojničke saradnje.

Štabovi Odreda moraju odmah pristupiti organizovanju Vojnih Sudova, sastavljen od tri lica, i to: političkog komesara odreda, zamjenika komandanta odreda i jednog borca ili komandira koje čete.

¹⁴ Slavko Đura Rodić, geometar, Umra je 29. aprila 1949. u činu general-potpukovnika (kada general-potpukovnik). Žk. Priglasak je, 17. decembra 1948. za narodnog heroja (*Žurnal*, posebni broj, 20. siječ. str. 689).

U pogledu organizovanja obavještajne službe neka Štabovi Odreda postupе po naređenju Glavnog Štaba za B-H, odnosno imenuju jedne lice u Štabu koje će se isključivo baviti organizacijom obavještajne službe kako u oslobođenoj teritoriji tako i na neprijateljskom području.

Štabovi Odreda neka odmah pristupe organizaciji pozadinskih četa, čije će komandno osoblje imenovati i dostaviti ovome Štabu.

Štabovi Odreda neka nam dostave sekcije svojih operativnih područja u koliko ih imaju u duplikatu.

Svaki Štab Odreda mora imati svoju štabsku, bataljonsku i četnu zastavu.

Štabovi Odreda moraju zakinjati odmah novoformirane čete kao i sve borce koji do sada nisu zakleti.

Svi Štabovi moraju organizovati bolnice i četne ambulante, i povesti strogo računa o čistoći rublja i odjela kao i redu u logorima. Ovo se mora odmah izvršiti s obzirom na pojavu prejavog tifusa na našoj oslobođenoj teritoriji.

Štabovi Odreda neka se pobrinu za organizovanje brijačkih, krojačkih i obućarskih radionica.

Za izvršenje svih ovih naredaba odgovorni su Štabovi Odreda.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politički komesar:
Osman

Komandant
Ketić

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE BO-
SNE OD 1. MARIJA 1942. VRHONOM ŠTABU NOP I DV
JUGOSLAVIJE O SITUACIJI U JUGOISTOČNOJ BOSNI¹

Operativni štab za I. Bosnu
Položaj 1-111-1942

VRHONOM ŠTABU N.O.P. I D. VOJSKE

Primiti smo vaše pismo od 26 februara² i zasad vam od-
govaramo sledeće:

1. Prema podacima koje smo mogli ovde prikupiti, a koji
nisu baš potpuno sigurni, neprijatelj raspolaže na prostoru
Stijene—Podromanja—Sokolac—Zijebovi sa ukupno oko
2000 ljudi,³ ima jedan brdski top i nekoliko bacača. Na Stij-
jenama nalazi se jedna satnija, na Dikaljima oko pola satnije,
na Podromanji i okolnim selima (Mrvici, Balčići, Pohovac,
Laze, oko Pljever⁴) oko 300—400 ljudi sa žubom pukovnije.
Sokolac 2 bataljona. U Zijebove su otišle tri čete iz Sokolca
ali ne znamo kolika je sada imo posada. Glavne pokrete
neprijatelj vrši prema Rogatici a poslednji napad bio je u
pravcu Han Pješka i Sokolovica. Neprijatelj duž puteva kuda
nadire pljačka i pali sela. O vojno-političkoj situaciji javiti
smo vam u prošlom pismu,⁵ pod uticajem četničkih koman-
dira čete ili nisu davale otpor Hrvatima⁶ ili su se samo iz da-
ljinje prepucavale. U poslednjoj borbi hrvatska vojska je pro-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 28—2,
k. 1786.

² Videti tom II, knj. 2, dok. br. 212.

³ Prema Izveštaju Velike župe Vukosava od 27. februara 1942.
na pravcu Sokolac—Han Pješak—Vlasnica je 26. februara opo-
šta sklopila za otvaranje ponovne komunikacije. Učestvovali su divije
boljere, Učeska bojna bojnika Jure Francića i 4. bojna, Vajpe, ka-
jmeri dok su na pravcu Kladaš—Vlasnica angažovani milicioneri
gajdoskavka Lovrečića Matića i Kladaš. Osim toga, na prostoru
Sokolac—Rogatica—Prado—Podromanja nalazili su se dijelovi
7. i 13. pješačke, 4. oružaničke i Zaječarske konjaričke pukovnije de-
mohravske 5. pješačke divizije (tom IV, knj. 3, dok. br. 156, 151 i 152;
AVH, reg. br. 37—28, k. 36, bojna jedinica demohravske 5. pješačke
divizije od 15. aprila 1942. i 1305. i 2307. Izveštaj bojnika Fran-
čića od 27. februara 1942. no. br. 472; Izveštaj komande ajrmatke
718. pješačke divizije od 1. marta 1942.

⁴ Brdo ik. 981) jegerpadno od Sokolca.

⁵ Videti knj. 4, dok. br. 19.

⁶ Mislj se na domobrane u NDH.

drija na Koptito i produžila prema Žljebovima gde su se za-
držali.

Što se tiče uticaja prema Han Pijesku i Vlasenici znamo
samo toliko koliko nam javlja ovaj drug partijac čije vam
pismo prilažemo.²

2. Vi ste nam usmeno naredili da će jedan ili dva bata-
ljona iz Brigade doći u reon Glasinca a glavni deo Brigade
da će krenuti niz Drinu u pravcu Borike.³ U ovom pismu nam
javljate da će ovamo doći 4—500 ljudi a ne spominjete drugi
dio pa ne znamo da li će taj drugi dio ići prema Borici. Mi-
slimo da čišćenje može biti jedino efikasno ako se udari
pravo na Boriku, jer ako se čišćenjem počne odavde glavni
žlikovci će pobjeći preko Drine a vjerovatno bi i cijele čete
bježale ispred Brigade u pravcu Borike i tamo se koncentri-
sati. Položaji koje sada drže te čete prema Hrvatima ostajali
bi na taj način potpuno prazni.

Deo koji dolazi u reon Glasinca trebao bi se razdeliti na
dva dijela još u Gorazdu. Jedan deo išao bi pravcem: Gora-
zde—Varošite—Vragolovi—s. Maravići—s. Djedovci. Zadatak
ovog dijela bio bi da pročiste sve susedske čete. Prvo prenoći-
šte u s. Varošitima—Mesici, drugo prema izvršenom zadatku
između Maravica i Djedovca. Drugi deo išao bi pravcem Go-
razde—Renovica—Vinča—Ponor—Ozerkovići—Pavličići. Prvo
prenoćište Renovica—Turkovići. Drugo prema izvršenom za-
daku Ozerkovići—Pavličići. Zadatak ovog dijela bio bi da
pročisti Pračanski bataljon i četu Sofrena Odovića koja se
nalazi u Pavličićima.⁴ Događaje na terenu utvrdio bi drug koga
mi delegiramo. Prva baza Miošići—Ozerkovići—Djedovci. Iz
Gorazda da se ponese rezervna hrana za dva dana. Ishrana
ovde biće pribavljena iz sela i kupovanjem. Dobro bi bilo kad
bi se ponijelo nešto soli jer je ovde nema.

Prateća odeljenja dala bi Romanijska četa. Sa onim ode-
ljenjem koje ide preko Varošitima išao bi drug Pero Kosorić⁵
a sa onim koje ide preko Renovice Ilija Gribić.

¹ Redakcija nije pronašla to pismo, niti je mogla ustanoviti od
koga potiče.

² Bijel je o 2. proleterskoj NOU brigadi (formiranoj 1. marta
1942. u Čajniču), njene jedinice su 9. marta 1942. likvidirale četničko
uporište Borike (dok. br. 21, tom II, knj. 3, dok. br. 71, tom IV,
knj. 3, dok. br. 79, Resnikovo—Lanković, n. d., knj. III, str. 79—85).

³ Odnosi se na Ergle Borke.

⁴ Odnosi se na Pračanski bataljon Javoriškog NOP odreda, na
čiji je teritoriji nastala i ta Ozerka četa. Odnosi je tom prilikom
smješten (dok. br. 47, tom IV, knj. 3, dok. br. 130).

⁵ Tako je bio član Operativnog štaba NOP i IV istočne Bosne.

Proletarci će se morati angažovati i u borbi protiv ustala iz političkih i vojnih razloga.

Pošto se ovaj reon očisti iduća baza bila bi u reonu Sokolovica i akcija čišćenja u ovom dijelu koordinirala bi se sa čišćenjem prema Birci.

Glavni deo brigade trebao bi da ide pravcem: Gorazde — Crjepci — Dub — Borika — Zepa — Srebrenica. Vođeće odeljenje dati bi *Želju Željkoviću*¹¹ a u blizini Srebrenice jedna četa iz Bircanskog odreda. Od nas bi bio dodeljen drug Naum Zlatković, koji je bio komandant Smečkog bataljona dok je bio partizanski.

3. *četničke jedinice*. Na prostoru: Romanija—Podromanja—Rogatica—Pražica: 1. Četa Bože Plemića i Slevana Jugovića, 150 ljudi, nalazi se u Carevi Vode¹²—Jelovci—Dijeva.¹³ 2. Četa Grupe Cvjetinovića, 50 ljudi, četa se izjasnila za dobrovoljačku vojsku ali je Cvjetinović ostao četnik. 3. Četa Sofrena Odovića, 60 ljudi (slabi borci), nalazi se u s. Pavličanima. 4. Dve Sotičke čete, 60 i 70 ljudi, čete kolebljive, komandiri četnici, nalaze se u s. Vragolovi—Maravići—Djedovci.

U reonu Sokolovica:

1. Četa Nese Arhona, 40—45 ljudi, dobro naoružani (4 puškomintraljca), nisu neki zadržani četnici, nalazi se oko s. Rakitnice—Jaski, 2. Četa Kneževića Todor, 60—65, dva pukomintraljca, komandir neutralan a ljudstvo isto tako, ne znamo gde se nalazi. 3. Četa Mira Dobriovića, 25, Pobratci, komandir banditi, ljudstvo najgora. 4. Ziljevska četa Mile Tošića, 40, nisu zadržani četnici a ima i nama naklonjenih. 5. Mirkaljska četa, 80 ljudi (4 pukomintraljca), ljudstvo je vrlo dobro, samo treba komandira smjeniti. 6. Džimirjska četa Jovana Mandića, 25 ljudi. 7. Četa Nede Borovčanina, 50, plječkasi i razbojnici, nalazi se oko Brijakovica. 8. Kusacka četa, 80, ljudstvo vrlo dobro. 9. Knežinska četa Rajka Borovčanina, 80, od Knežine prema Bukoviku, zadržani četnici. 10. Mahopoljska četa, pola ljudi naklonjeno nama, pola neutralni, ima naših ljudi koji rade među njima.

¹¹ To su bila tri brata: Dragoljub (poginuo avgusta 1942. naletavši na četničku zapadu na Smercu, kod Rogatica), Miroslav (umro maja 1942. od upale mozga) i Vesu (poginuo jula 1944. kod s. Sediče od četničke ruke), kao član partizanskog rukovodstva na Glasinici. Vidi Rudi Petrović, u. d., str. 318.

¹² Branko, njihov četvrti majmatič, brat, poginuo je februara 1946. kod Rogatica, u borbi s odmetnicima.

¹³ Sada: Orashev Vode.

¹⁴ Brada (k. 1970) sjeveroistočno od Pata.

Okolo Rogatice:

1. Četa Marinka Jendovića 30—40, Kukavice — Kujundževići, komandir bandit, zadržati četnici. 2. Četa Miloša Labarde, 100 (2 puškomitraljeza), Čemanovići, komandir bandit, zadržati četnici. 3. Četa lakše Durovića, 35 ljudi, 12 laka i jedan teški mitraljez), komandir bandit (bio član Partije), zadržati četnici, od Seljana — Čemanovića. 4. Četa Novice Džide, 140 ljudi (2 laka i jedan teški mitraljez), Pijelevića—Sjemeć, ljudstvo zadržati četnici i slabi boreci. 5. Četa Veljovi Save, 100 (2 laka i 2 teška mitraljeza), negde oko Sjemeća, komandir bandit, zadržati četnici. 7. Prodišku četa Obrena Kosorića, 60, zadržati četnici, komandir bandit. Ova je četa sa još jednom pohvatila naše drugove. 8. Jabučka četa Slava Tohrića, Kujundževići, ne zna se ništa detaljnije. 9. Dubška četa Plamnić Jove, 65, Pašić Kala, zadržati četnici, slabi boreci. 10. Seljanska četa Bojović Mihije, 45, u podnožju brda Zasede,¹⁹ zadržati četnici.

4. Ne znamo od koga ste dobili izvještaj da smo mi tražili Kraljevački bataljon da se prebaci na Romaniju, ili da je Operativni štab za istočnu Bosnu izdao naredbu za napad na Praču. Plan napada na Praču—Sjetlinu otvorio je štab sektora, tj. štab Kraljevačkog bataljona. Napad nije uspio zato što se nije vodilo računa o borbenoj sposobnosti domaćih četa Jahorinskog odreda i što crnogorske snage iz čete Lime Barjaktara nisu ispunile što im je bilo u zadatku naredeno, dočim čete za koje se tvrdi da nisu postojale, radi se o Pračanskom bataljonu koji je prema svojoj moći ispunio dati mu zadatak, i drugi put je učestvovao sam Pračanski bataljon u napadu i izgubio četiri mrtva i četiri ranjena. S obzirom da je Pračanski bataljon brojno u ljudstvu slab, to smo mi od štaba sektora tražili da prebaci sto ljudi na sektor Pračanskog bataljona, jer i slijepac bi vidio da se samo sa ove strane mogu uspješno voditi partizanske akcije na prugu i na ustaške kolone, i vršiti uspješno ometanje pravljenja pruge, jer rijeka Prača ometa to uspješno Jahorinskom odreda i Kraljevačkom bataljonu, a najbolje je vidjeti na sekciji Sarajevo I : 100.000 sa koje se strane može uspješno djelovati. Mi nismo tražili da se štab Kraljevačkog bataljona prebaci na Bare ili Renovica, nego smo to tražili da to učini štab sektora, zbog lakšeg rukovođenja akcija na sektoru Pale—Renovica tako da bi štab sektora bio u telefonskoj vezi sa vama i mogao pravilno rukovoditi operacijama, onda se ne bi desio neuspjeh, i onda se ne bi pravili zamajski planovi koji se ne mogu izvršiti. Mi ne mislimo da izdajemo ma kakva naređenja jedini-

¹⁹ To jest: k. 992, istočno od Rogatice.

čama koje vi uputite, ali jedno moralo bi biti, jedinica koja
dođe na sektor nekog odreda ili bi morala za vreme dok se tu
nalazi rukovoditi i snagama toga odreda ili za to vrijeme da
se stvori privremeni operativni štab, jer bi se moglo desiti da
se primaju dva naređenja, jedno od domaćih a drugo od vas,
a mnogo puta situacija nalaže da se naređenje izvrši, a izgovor
jedinice biva što mi nije naredio moj štab.

Večeras se prebacujemo dalje kako bi se spojili sa dru-
gom "Tempom" i kako bi mogli prikupiti razbijene snage Ro-
manjskog odreda i biti u boljoj vezi sa ostalim odredima.

O kretanju jedinice izvestite nas na vrijeme.

Šaljemo pismo jednog drugu i pismo¹⁾ za druga Tita od
Tempa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Princip Slobodan
Uglješa¹⁾

¹⁾ Svetozarom Vukmanovićem
Redakcija ta pisma nije pronašla.
²⁾ U originalu, od zapete do kraja rečenice, dopisano je: "kao i
pismo Jakića", ali su ove riječi precrtae mastilom.
Dauković

IZVJEŠTAJ ŠTABA OPERATIVNOG SEKTORA ZA GACKO I
NEVESINJE OD 3. MARTA 1942. GLAVNOM ŠTABU NOP I
DV BOSNE I HERCEGOVINE O SITUACIJI U GATAČKOM
I NEVESINJSKOM SREZU¹

Štab Operativnog sektora za Gacko—Nevesinje
Dana: 3. III. 1942. god.

GLAVNOM ŠTABU ZA BOSNU I HERCEGOVINU²

Gdje bude

Dragi drugovi,
Na savjetovanju predstavnika ovog operativnog sektora od
2. marta utvrđeno je sledeće:

— Da dosadašnji rad po pitanju čišćenja pete kolone
imao je uspeha, ali nije još u potpunosti svršen. U sreću
Gatačkom ostao je razbojnik Perišić,³ a ostali dio sreza je
uglavnom srušen. U Nevesinjskom sreću situacija se po-
pravila, zahvaljujući Udarnom bataljonu, koji je izveo neko-
liko vrlo uspešnih akcija, ali još nije lakva da se ne moraju
primenjivati enerგიčne mere protiv petokolonskih — čemč-
kih elemenata. Ima još nekoliko sela u kojima je potrebno
nemilosrdno preduzeti razornu i likvidirajuću ovadu. Ra-
zlog što i do sada nije ovo svršeno leži u glavnom u slabosti
i neodlučnosti partizana koji su stali za čišćenje pete kolone
(primjer: Pivske čete⁴ prema pisanju njihovog štaba), koji su
u svim akcijama u Gatačkom sreću ... nijesu dotršli za te
zadake.

— Da dosadašnje privremeno rukovodstvo Operativnog
sektora⁵ mijenja se s tim što za komandanta dolazi drug Du-
kica Grabovac,⁶ pol. kom. drug Kosta Grubičić, zamj. pol. kom.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVH, reg. br. II—1.
k. 1942. Uključ slijedeći dokument je na pojedinim mjestima sličen
i nečitljiv. Za njega su osnovni izdaci, a u prilogu sadrži
određeni broj dokumenata različitog je naravi u glavi Zagreb.

² Pao marta je Glavni štab NOP i DV Bosne i Hercegovine.

³ Redakcija
⁴ Bijed je u Pivskoj četi Nikitićkog NOP odreda (izlaze oko 130
ljudi), koja je početkom februara 1942. upućena na tu prostoriju
(tem. III, knj. 2, dok. br. 92 i knj. 4, dok. br. 46).

⁵ O dosadašnjem sektoru vidi dok. br. 23, objelotvorjeje 3.
⁶ Dukica Grabovac, zemljoposjednik, bio je do sada komandant 1.
bataljona «Nevesinjska palka» Hercegovačkog NOP odreda i zamjenik
komandanta pomenutog sektora, a od 28. marta 1942. i zamjenik

drug Blažo Đuričić i još nekoliko savjetodavnih članova. Mjesto sektora mora biti kao i do sada, jedan dio u Završcima (Nevesinjski srez) a drugi dio u Vrbi (Gatački). To je neopodno potrebno, radi pregleda situacije na čitavom sektoru, kao i svih priprema na Borač. Cim se prede na akcije na Borač onda će mjesto vjerovatno biti u Vrbi, jer će i veća brojliivost svih priprema biti potrebna za sjeverozatadni dio Borač. Veza između Jugovića i Vrbe da bude čvrsta, kako bi se izbjegle dodatneje greske u pogledu izvještaja vama, a da bi se postigla potpuna saglasnost po svim pitanjima.

— Da [pitanje Borta postaje svakim danom] sve aktuelnije s obzirom na bolje vremenske prilike, koje neprijatelj koristi i prelazi u akcije (Napad 2 ov. mj. na Bjelatice ustasa iz Kule i Borača 26 pr. mj. na Popov most), i ono što je najvažnije: zajednički rad Talijana, ustaša i četnika, koji svakim danom sve otvorenije saraduju i pokušavaju da otupe ostrica narodne borbe, razbiju jedinstvo (bombardovanje, prijetnje, [šetnje četnika i] Talijana, zajednički napad četnika i Talijana na Udarni bataljon u Bratkovima i t.d.). Operativni Štab za Hercegovinu¹ kao i Štab odreda upoznati su sa pripremama koje se treba da izvedu i predložen im je plan koji predviđa da bi dovoljno bile za napad na Borač oko 2.000 boraca kao i raspored snaga za izvođenje napada. (Nevesinje 600 boraca, Gacko 400 boraca, a ostalo iz Južne Hercegovine i Crne Gore).² Tražili smo od Vrhovnog da nam pošalje letke, koje je trebao izdati kako bi se u nekoliko otupila borbenost muslimana iz Borač. Pomoć iz Pve nam je obećana, a iz Nikšića nemamo još ništa konkretno pošto bi nam bile potrebne

komandanta Sjevernohercegovačkog NOP odreda (tom IV, knj. 4, dok. br. 36). Veće ranije prilikom napada na Borač 17. aprila, poslile nekoliko dana je u bolnici u Hadžićima podlegao ranama. Pregledan je 26. jula 1945. za narodnog heroja. Redakcija nije mogla da utvrdi tačan datum smrti Đukića Grabovca, i preporučila objavljivanje pite da je smro poslile dva dana, u drugom — poslile tri dana, a u tekstu — poslile četiri dana (tom IV, knj. 4, dok. br. 4).³ dok. br. 15, knj. 4, dok. br. 22. Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 236. Medetin, autor knjige *Hercegovina u NOB*, na str. 942, istome podatak da je Đukić Grabovac umro 3. maja 1942. u v. 30. godina.

¹ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno je oznakom napisano Bjelatice umjesto Bjeliste.

² To jest: Kule, Fočage.

³ Pita naziv je Operativni Štab NOP odreda za Hercegovinu. Taj naziv se upotrebljavali zato što u Hercegovini nije bilo dobrovoljačkih jedinica (tom IV, knj. 4, dok. br. 25).

⁴ O borabama za Borač vidi dok. br. 23; tom IV, knj. 4, dok. br. 22.

dvije čete. Sada ovdje imamo oko 50 Nikšićana] za obezbjeđenje sela i jedna pivska četa na položaju Vrba—Čemerno—Izgori, koja je prema naredenju Vrhovnog Štaba tila da drži ove položaje radi veze sa Focom.

— Prije nego što se pređe na akcije na Borač, neophodno je potrebno likvidirati popa Perišića, jer on je prekinuo najkraću vezu i sa Nikšićem. Ako Nikš. odred ne preduzme što prije, mi ćemo to preduzeti sa Udarnim bataljonom kroz neko koliko dana, pojačanim sa Nevesinjcima i jednim dijelom [Gačana]. To se mora uraditi kao i još nekoliko sela u Nevesinju, pa onda preći na Borač.

— Da veza sa vama, Vrhovnim [štabom], [GŠ] B. H. [i] crnogorskim štabovima bude što potpunija i čvršća, a veza sa Kalinovčkim odredom ne možemo održavati (veliki snijeg, nedostatak snaga, prisustvo Talijana u Ulogu), jedino preko Glavnog Štaba za B. [osna] i Her [ercegovinu].

— I rad i pripreme akcija na Borač mora se ubrzati iako za sada nema teškoća, jer prijanje Borača je vrlo popularno kod masa. Sada imamo oko 30 [M. C.] četa u Jugovicima, ali se prilično troši za vojsku koja je tamo, ali hrane [nema] za muslimanske porodice od kojih je bilo rekvirirano. Na dijelu Gačka ima nešto.

— Imali smo nešto žrtava u akciji na popa Perišića. Za Pol. Komandara.

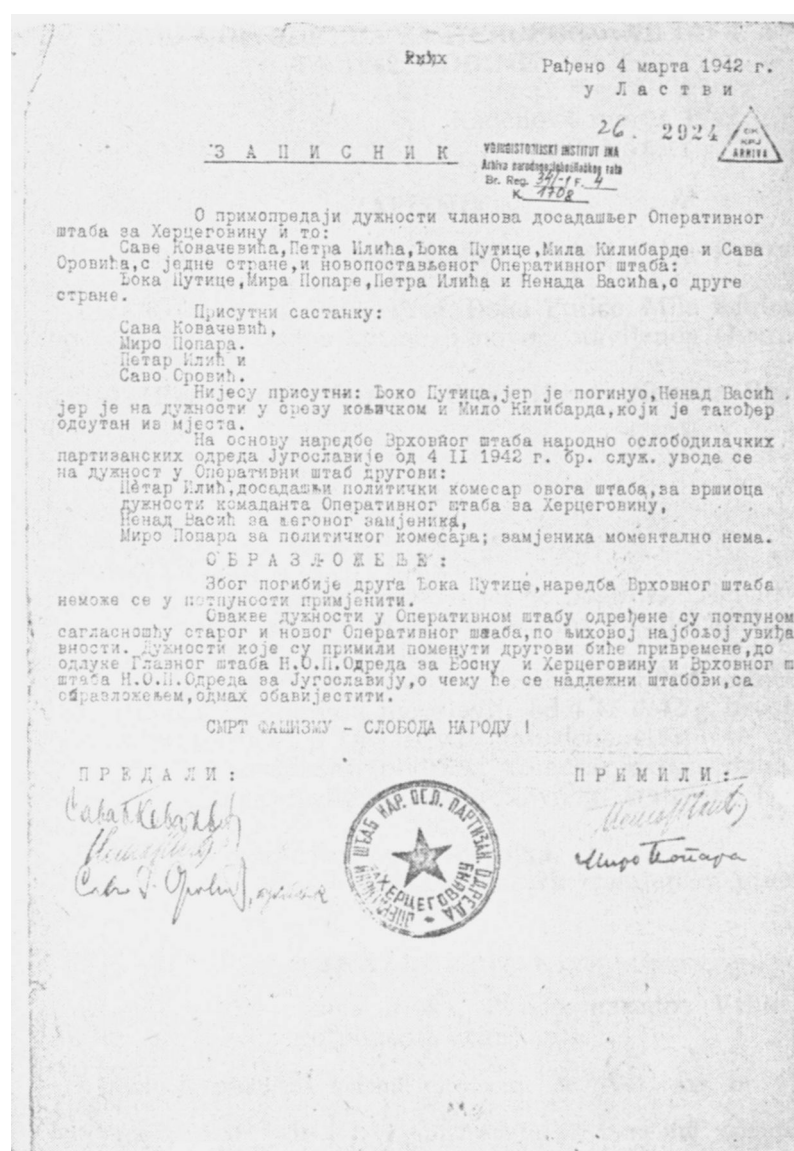
Komandant,
Dukica Grabovac

P. S. Akcijom na Borač rukovodiće neko iz Operativnog Štaba, vjerovatno drug Sava Kovačević.¹¹ Prethodno moramo likvidirati sa ostacima ovih bandi. Talijani poslije prodora Trebinje—Bileća ponovo se vraćaju za Trebinje i ima izgleda da će evakuisati Bileću, ali nije još sigurno. Borbe se jače vode između Nikšića i Danilovgrada, jer Talijani jakim snagama nadiru u pravcu Nikšića. Vjerovatno i da su uspjeli do sada. Sigurnih izvještaja nemamo.

Dajte nam svu potrebnu pomoć u daljem radu, kao i nastojte da veza sa Kalin[ovičkim] odredom održavamo preko vas, jer se sa ove strane ne može. Pošaljite nam materijala pisacog i ako imate sanitetskog materijala.

Blažo Duričić

¹¹ Tada je bio na dužnosti komandanta Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu (G.Š. dok. br. 27).

Fotokopija dokumenta br. 27.

ZAPISNIK O PRIMOPREDAJI DUŽNOSTI U OPERATIV-
NOM ŠTABU NOP ODREDA ZA HERCEGOVINU OD 4. MAR-
TA 1942. GODINE¹

Radeno 4. marta 1942. g.
u Laskivju

ZAPISNIK

O primopredaji dužnosti članova dosadašnjeg Operativ-
nog štaba za Hercegovinu i to:
Savo Kovačevića, Petra Hlca, Doka Putića, Mila Kilbarde
i Sava Orovića, s jedne strane, i novopostavljenog Operativ-
nog štaba:

Doka Putića, Mira Popara, Petra Hlca i Nenada Vasića,
s druge strane.
Pristupni sastanku:
Sava Kovačević
Miro Popara
Petar Hlc
Savo Orović

Nisu prisutni: Doka Putića, jer je poginuo;² Nenad Va-
sić, jer je na dužnosti u sreću Koničkom i Milo Kilbarda,
koji je također odsutan iz mjesta.

Na osnovu naredbe Vrhovnog štaba narodno oslobodi-
lačkih partizanskih odreda Jugoslavije od 4. II 1942. g. br. služ.³

uvode se na dužnosti u Operativni štab drugovi:

Petar Hlc, dosadašnji politički komesar ovoga štaba, za
vršioca dužnosti komandanta Operativnog štaba za Herce-
govinu.

Nenad Vasić za njegovog zamjenika,
Miro Popara za političkog komesara; zamjenika momen-
talno nema.

OBRAZLOŽENJE :

Zbog pogibije drugu Doka Putića, naredba Vrhovnog
štaba ne može se u potpunosti primijeniti.

¹ Original (pisao na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 34-4,
k. 170.

² Vrhovni štab NOP i DVJ smatrao je privremeno dotadašnji
Operativni štab NOP odreda za Hercegovinu (vidi dok. br. 8, i 9).

³ Izbjega je 21. februara 1942. od strane četnika, na čijoj je zasedi
našao komanda drugarstva i četništva, u opštinu Ljubanjski (tada IV
knj. 4, dok. br. 25; Grupa autora, Hercegovina u NOB, str. 235).

⁴ Vidj. dok. br. 9, objašnjenje 2. točk. II. knj. 2. dok. br. 114.

Ovakve dužnosti u Operativnom štabu određene su potpunom saglasnošću starog i novog Operativnog štaba, po njihovoj najboljoj usidavnosti. Dužnosti koje su primili drugovi biće privremene, do odluke Glavnog štaba N. O. P. Odreda za Bosnu i Hercegovinu i Vrhovnog štaba N. O. P. Odreda za Jugoslaviju, o čemu će se nadležni štabovi, sa obrazloženjem, odmah obavijestiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

PREDALI:	M. P.	PRIMILI:
Sava B. Kovačević		Petar Hleč
Petar Hleč		Miro Popara
Sava J. Orović, pukovnik		

BR. 28

IZVJEŠTAJ ŠTABA KALINVIČKOG ODREDA OD 7. MARTA 1942. VRIHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE, O STANJU U ODREDU, FORMIRANJU IGMANSKOG BATALJONA I AKCIJAMA U SARAJEVSKOM POLJU¹⁾

ŠTAB KALINOVACKOG NARODNO-OSLOBODILACKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Broj št. VRIHOVNOM ŠTABU

Dne 7. marta 1942. g. FOČA

1) Usled pojačanog terora u Sarajevskom polju na Igman su pobegli mnogi ljudi te je usled toga porast igmanske čete velik. Ta četa broji sada oko 300 ljudi. Od strane Štaba odreda preduzete su mjere za smještanje ljudi jer se podizaju bvrnare barake. Radi lakšeg preleta i komandovanja Štab odreda je izdao naređenje da se na Igmanu formiraju tri čete, i to: I igmanska, II igmanska i III igmanska četa. Dužnosti Štaba bataljona za sad vrši I igmanska četa dok se ne formira Štab bataljona.

U I igmanskoj četi nema dovoljno oružja za sve ljudstvo jer ta četa ima oko 120 pušaka pa bi bilo potrebno da se ovom

¹⁾ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 17-6, k. 126.

²⁾ To jest: demokratske, ³⁾ Predio jeftin od Pula.

bataljona koji je u formiranju dodijeli nešto oružja i municije. Četa ima zadatak da iz Sarajevskog polja prikuplja oružje i municiju u prvom redu od pravoslavnog stanovništva.

2) *Sluge čete*

Igmanska četa vršila je i vrši stalne akcije u Sarajevskom polju na prikupljanju životnih namirnica. Te akcije vrše i ostale čete Trebevičkog bataljona. Krušpačka četa u pravcu Vojkovića, Kasindolaka u pravcu Miljevića i rezultati su za sad dobri. Od tih akcija je prikupljeno oko 80 metara žita, 30 goveda i nekih drugih sitnijih stvari.

3) Na dan 28. II. l. g. između ljudstva Poljske čete i hrvatske¹⁾ vojske na Jezerima²⁾ niže sela Vlahovića došlo je do sukoba, te je jedna patrola jačine 7 ljudi stupila u borbu sa jednim hrvatskim vodom. U tom sukobu je obješen 1 hrvatski vojnik i 1 je ranjen. Od sprema nije se moglo ništa zaplijeniti. Kod naše patrola nije bilo nikakvih gubitaka.

4) Na dan 5. marta jedan hrvatski avion bombardovao je stanove Igmanske čete na Velikom polju.³⁾ Prilikom otvaranja vatre na avion koji je mitraljirao naše borce jedan je naš borac bio teže ranjen i preminuo je 6. marta u bolnici u Trnovu.

Sa akcijama na prikupljanju životnih namirnica će se i dalje produžiti, a o rezultatima ovih akcija će se dostavljati redovni izvještaji.

Smrt feldima — Sloboda naroda! Sa drugarskim pozdravom.
Pol. komesar drug. Zamjenik komandanta drug.
Sćepan Kovačević Voj. J. Dokić

¹⁾ Na karti 1 : 100.000 nije označeno. Radi se o lokalnom nazivu zarvat (platan) na vrhu Igmans.

²⁾ Borika Kovačević Sćepan, profesor i član RPK prije rata. Bio je član Federalnog komiteta KPO za Bosnu i Hercegovinu i član Antifascističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (ANNOJ). Kao partijski rukovodilac iz Hercegovine NOB borio, preminuo je 14. juna 1945. prilikom pojava snježne na E. Bihoru slika S. Kadijić.

³⁾ Na dan 1945. prilikom pojava snježne na E. Bihoru slika S. Kadijić, u bilježnici dr. Fata — Kalliović, Pogledan je 22. jula 1949. za narodnog borca (tom II, knj. 8. dok. br. 90, tom IV, knj. 5. dok. br. 375).

⁴⁾ Vojnik, naša bivša jugoslovenska vojska. Zbog revolucionarne aktivnosti u bivšoj jugoslovenskoj vojsci abazdes je 6. maja 1932. i smrt na 15 godina mlađe. U januaru 1945. ušao je u partiju za Slobodu. Bio je član Vrhovnog štaba NOV i DVJ. Teško ranjen 13. maja 1945. prilikom bombardovanja Sibača 7. divizije u s. Japšiću, kod Fote, spretan je u Centralnu bolnicu, ali je poslije nekakvog dana smere (prema svojim izjavama) podlegao je ranama. 17. maja, tada je bio načelnik Sibača 7. NOB divizije, i imao je čin generalmajora NOVJ (tom II, knj. 1. dok. 256, tom IV, knj. 13. dok. br. 54, str. 106. Datum Pjanićević, *Četvrti proletarijat*, izost od 13. i 14. septembra 1971. objavljeno u Veterinaru novostima, Beogradsko izdanje).

IZVJEŠTAJ ŠTABA PROLETERSKE UDARNE GRUPE OD 10. MARTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE
O RAZMJESTAJU ZA DEJSTVA NA PROSTORJI VLAŠENICA — HAN-PIJESAK — STARI BROD

Š t a b
Udarne proleterске grupe
10. marta 1942. god.
br. 1.

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO OSLOBODILAČKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

Posle dobijanja vaše naredbe¹ i prepisa izvršnog Operativnog štaba za istočnu Bosnu² održali smo zajednički sastanak štabova obe brigade³ sa drugom Rečkom⁴ i doneli sledeću odluku:

1. Da snage I i II brigade pomerimo u pravcu Sokolovića i razmesimo na prostoru Tocičnik, Džindžić, Kalimančić i Dumanjčić, a jedan deo — u jačini I bataljona — da ostavimo u Ergele Borike, s tim da se jednom četom kontrolise Stari Brod.

Ako se nadiranje ustaša prema Vlasenici od Han Pijeska nastavi u dalje, vrlo je verovatno da će g. oficiri pobeci — ako to nisu već učinili. U tom slučaju — i tek polju proverim da su oficiri pobešli — naša ostrica bila bi uperena protiv ustaša, nastojeći svim silama da u toj borbi stavimo pod svoju komandu sve one snage četničke — melitanske — koje su bile pod komandom Dangića i uzamajući bez kursa na stvaranje Dobrovoljačke vojske u ovom delu Bosne. Zbog ponovne izdaje Dangića i dr. oficira to će nam biti olakšano.

¹ Original ipisan na mašini, šifrovani u AVH, rez. br. 30-2, k. 701. Tekst je na više mesta prečeta i ispravljao, ostalim mašinskim. Istim mašinom se su postupno dodoneseni ispravci.

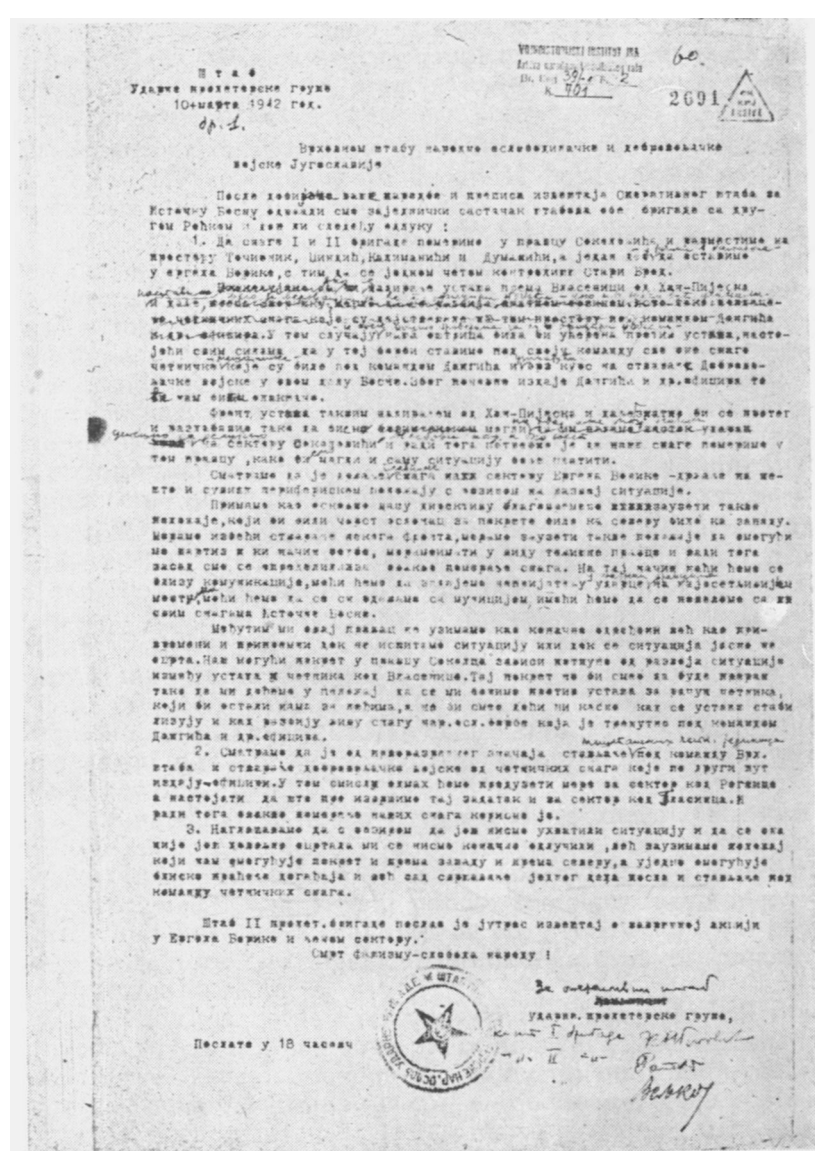
² Upravata se odnosi na direktive Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 5. i 6. marta 1942. (uključujući i 2. proleterске brigade za dejstva u istočnoj Bosni (tom II, knj. 3, dok. br. 15 i 21).

³ Upravata se tiče o sećanja Operativnog štaba NOP i DV istočne Bosne od 7. marta 1942. u kome se govori o stanju kod Zetaka (tom IV, knj. 4, dok. br. 26).

⁴ Odnosi se na štabove I. i 2. proleterске brigade, koji su tada, po naredbama Vrhovnog štaba, formirali Štab Proleterске udarne grupe (tom II, knj. 3, dok. br. 13, 15 i 21).

⁵ Medoljub Čabaković, politički komesar Glavnog štaba NOP i DV istočne Bosne.

⁶ Videti tom IV, knj. 3, dok. br. 99.

Fotokopija dokumenta br. 29.

Fronti ustala takvim nadranjem od Han Pjeska i dalje znatno bi se protegao i rađljivio tako da bismo mogli na ovaj ili onaj način uspešno da delujemo na sektoru Sokolovici—Zhebovi itd. i oko njega i radi toga potrebno je da naše snage pomerimo u tom pravcu, kako bismo mogli i samu situaciju bolje pratiti.

Smatramo da je držanje glavnine snaga na sektoru Ergala Borike — držanje na nešto i suviše periferiskom položaju s obzirom na razvoj situacije.

Primamo kao osnovno vatu direktivu⁷ blagovremeno zauzeti takve položaje, koji bi bili čvrsti oslonac za pokrete bilo ka severu bilo ka zapadu. Moramo izbeći stvaranje nekoga fronta, moramo zauzeti takve položaje da omogućimo parti-zanski način borbe, moramo imati u vidu ležišne pravce i radi toga zasad smo se opredelili za ovakvo pomeranje snaga. Na taj način naći ćemo se blizu komunikacije, moći ćemo da zadajemo neprijatelju udarce u raznim pravcima na najosetli-vijim mestima, moći ćemo da se snabdevamo sa municijom, i moći ćemo da se povežemo sa svim snagama Istočne Bosne.

Međutim mi ovaj pravac ne uzimamo kao konačno odre-đeni, već kao privremeni i pripremni dok ne ispitamo situa-ciju ili dok se situacija jasno ne ocrti. Naš mogući pokret u pravcu Sokolca zavisi potpuno od razvoja situacije između ustaša i četnika kod Vlasenice. Taj pokret ne bi smeo da bude preuran, tako da mi dođemo u položaj da se mi borimo protiv ustaša za račun četnika, koji bi ostali nama za leđima, a ne bi smeo doći ni kasno, kad se ustaske stabilizuju i kad razbiju živu snagu nar. osi. borbe koja je trenutno pod komandom Dangića i dr. oficira.

2. Smatramo da je od prvorazrednog značaja stavljanje meštanskih četn. jedinica pod komandu Vrh. Štaba i stvaranje dobrovoljačke vojske od četničkih snaga koje po drugi put izdaju oficiri. U tom smislu odmah ćemo preduzeti mere za sektor kod Rogalice a nastojati da što pre izvršimo taj zada-tak i sa sektora kod Glasinca. I radi toga ovakvo pomeranje naših snaga koristimo je.

3. Naglašavamo da s obzirom da još nismo uhvatili situa-ciju i da se ona nije još dovoljno ocrtala mi se nismo konačno odlučili, već zauzimamo položaj koji nam omogućuje pokret i prema zapadu i prema severu, a ujedno omogućuje blisko praćenje događaja i već tad svršavanje jednog dela posla i stavljanje pod komandu četničkih snaga.

⁷ Osnovna direktiva je izdata 3. marta (vidi tom II, knj. 3, dok. br. 8), a ratna jr. 8. i 6. marta 1941. Vrhovni Štab NOV i DVJ izdao dopunske direktive (tom II, knj. 3, dok. br. 15 i 21).

Štab II prof. brigade poslao je jutros izvještaj o završnoj akciji u Brgolu Borice i njenom sektoru.¹

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Poslato u 18 časova

Za operativni štab
M. P. udarne proleterske grupe,
k-nt. I brigade K. Popović
- II - Raško
- - - - - Veljko¹¹

BR. 30

IZVJEŠTAJ ŠTABA OPERATIVNOG SEKTORA ZA GACKO I NEVESINJE OD 11. MARTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI KOD GACKA I NEVESINJA I U BOKCU¹

VRHOVNOM ŠTABU PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi,
dobili smo vaše pismo od 7. marta ove godine.² Sa njim smo dobili i propagandni materijal i nešto voška.
Ili mi još uvijek moramo da čistimo četničke bandice kao preduslov napada na Borce. Još takvih bandica ima po nevесиnjskom i jedna u gatačkom sreću (malo jača). Vrlo razoražanje sela i dosada smo imali malo žrtava. Prije nekoliko dana ubijen je od četničke zaječke komandant Hercegovačkog odreda drug Đoko Putica³ (bilečki stez — Ljubomir).

¹ Vidi dok. br. 31; tom IV, knj. 3, dok. br. 99.
² Koča
Ratko Đurđević Saffjančić, (brojački radnik, član KPJ od 1. septembra 1941). Tada je bio komandant 2. proleterske NOB brigade, čime je bio general-pukovnik. 21. avgusta 1942. kao komandant Granatnih jedinica JNA, proglašen je, 20. decembra 1951. za narodnog heroja. (Izvor: *Novosti*, Beograd, 1951, br. 115).
³ Puka Stanišević Jle Veljko. Tada je bio načelnik Štaba 2. proleterske brigade. Umro je 18. jula 1964. u činu general-pukovnika. Poslije njega dolazi na je bio komandant Granatnih jedinica JNA. Original (pisao masilom, ćirilicom) u AVH, reg. br. 47-1, k. 3.
⁴ Vjerovatno je u pitanju narednje Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 7. marta 1942. Štabu Nevесиnjskog NOP odreda za napad na Borac (vidi tom II, knj. 3, dok. br. 27).
⁵ O njegovoj pogibiji vidi dok. br. 27.

Tamo je postla jedna ekspedicija koja je strijeljala 20 četnika. Tako da su u bielečkom i trebinjskom sreću likvidirane bande. Naš Udarni bataljon¹ još čisti po nevesinjskom sreću.

2.) Što se tiče Borača, moramo još temeljito pripreme izvršiti. Još nijesmo dobili podatke koliko nam snaga može dati južna Hercegovina (bilečki i trebinjski srez), kao i Crna Gora. To ćemo brzo dobiti. Što se tiče snaga, tu možemo dosta mobilisati u ovome kraju, ali znatan dio snaga moramo prikovati za Fazlagića Kulu² (ustaško gnijezdo) i za Gacko i izvršiti demonstrativan napad, da bismo obezbedili zaleđe. Što se tiče jačine snaga u Borsu, tu još nijesmo pouzdani. Prema izvještajima koje mi imamo jačina je oko 1800—1900 boraca (jer nevesinjski Borač je uništen od četnika).³ 2 teška mitraljeza, 12 puškormitraljeza. Najjača uporišta su Sipovica i Igrci — njihovim padom pada i Borač. Prema izvještajima od Kalinovičkog odreda, oni raspolažu sa oko 1800—2000 boraca (mi mislimo da su precijenili snage) i sa nešto više puškormitraljeza, nego što mi imamo izvještaje.

Okolna sela u kojima ćemo moći držati trupe su Irgoci, Čermeno, Viba, Dvažljevo, Budešići, Jugovići, Obješenik, Kokorina i Štivlje, to je za Gatačko — nevesinjski sektor, a taj deo dobro ne poranjemo. Napad se mora izvršiti i sa Zelengore, jer tamo ima neki manji zbijeg od tih strana iz Istočne Bosne.

Kalinovički odred nam javlja da on može dati oko 500—600 boraca za Borač i traži da stupimo u što tjeljnju vezu sa njima. Nama je to više teško, zato što vezu sa njima održavamo ukoliko je to moguće preko Obija, a inače preko vas.

Operativni štab za Hercegovinu i Herce, odred o svemu su obaviješteni i oni više pripreme, ali ni od njih nemamo još izvještaja o konkretnim snagama, koje nam mogu uputiti.

3.) Letke za Borač koje ste nam poslali nekako ćemo protariti i nastojati da dobijemo što tačnije podatke o nj-

¹ Bile o njemu vidi dok. br. 23.

² Pravišnje: Kula Fazlagića.

³ Četnici su u toku 1941. i 1942. izvršili više napada na ustaško uporište Borač. Podijeljeni i najveći uspjeh su postigli u prvoj polovini januara 1942. i tom prilikom pretrpjeli velike gubitke. Bile o tome vidi Arhiv. 311, reg. br. 4873, 473, 463 i reg. br. 14 do reg. br. 114 — vidi u k. 190. četničke izvještaje od 10. do 19. januara i od 26. januara 1942. godine.

⁴ Bile o završavanju Borača vidi dok. br. 23.

⁵ Nisu našli na karti i 1940. Otkrili se na s. Bodežići (Dobri i Gerajci), sjeverozapadno od Gacka.

bovim snagama. Tekkih oruđa (sem 2 mitraljeza) uglavnom nemaju.

4.) Pitanje ishrane vojske postaje svakim danom teže, jer u ovom srezu (gatačkom) ima dosta izbjeglica. Mi sada imamo oko 30 m.e. žita, ali još ne možemo da ga razdijelimo na sektore, radi velikog snijega i ne možemo kolima da vrsimo saobraćaj. Čim bi se snijeg malo zamrznuo onda bi se moglo, i to može nastupiti svakog dana. Pitanje likvidacije Borča je toliko popularno pred srpskim masama da ima sela, koja već obećaju da 20 volova za ishranu vojske. Logovanje po pojednim zgradama je vrlo teško jer ih uopšte nema, nego će se morati po selima.

5.) Što se tiče vremena odnosno snijega, koji je prilično veliki u planinama oko Borča, to još mnogo otežava dobro izvođenje akcija, ali u isto vrijeme to mora i ubravnati akcije, jer čim dodu ljepši dani, oni će preći u napad, a mi ne možemo ovdje držati vojsku mjesecima za obezbjeđenje sela, a sela su jako razbijena i udaljena jedno od drugog, tako da se moraju pojedinačno braniti i drugo: slabo naoružanje omogućuje uspješnu odbranu u slučaju njihovog napada. Mi onda mnogo gubimo, a najviše bi izgubili ako ne bi temeljno pripremili plan i povećanje akcije.

6.) Mi ćemo kroz 5-8 dana poslati vama odgovornog druga po pitanju Borča i on će vam detaljno izložiti plan, snage i sva ostala pitanja u vezi sa Borčom. To ćemo uraditi odmah, čim nas bude izvjestio Operativni o svojim snagama koje može poslati amo.

7.) Da tog vremena vi izdajte naredbu za pripreme na tom dijelu: Kalnovičkom odredu i Fočanskom batalionu.⁵ Snage od tog dijela su preko potrebne, radi napada od Zelenogore i drago što očekivane snage iz Nikš. N. O. P. odreda⁶ ne možemo dobiti, radi prodora Talijana od D[ani]lova Grada do Nikšića, kao i akcije čišćenja četničkih bandi u Vasoje vicima⁷ i oko Kolašina.

8.) Operativni štab za Hercegovinu nalazi se u Lastvi Trebinjskoj.⁸ Čudi nas što vas nije izvjestio o izdanim podacima, kao i pomoći koju ste mu poslali. Vjerovatno da je

⁵ Vrhovni štab NOP i DVJ je narednje štabovima Kalnovičkog i Fočanskog NOP odreda uputio 7. marta 1942. (vidi tom H. knj. 3. str. 28 i 29).

⁶ To jest: Nikšićkog NOP odreda.

⁷ Predio u istočnom dijelu Crne Gore, koji naseljava najveće crnogorsko plemo Vasojevići.

⁸ To jest: Lastvi (Donjoj i Gornjoj), istočno od Trebinja.

primio (mi smo tako obaviješteni) ali ne od njih zvanično.¹³
To ćemo odmah proveriti i javiti vam.

9.) Dali smo u zadatak da nevesinjski bataljoni drže zasedu na putu Gacko—Nevesinje i Nevesinje—Ulog, ali nas izvještavaju da im je to vrlo teško, a naročito put Nevesinje—Ulog. Proverjećemo stvar. Još okupator nema veze Gacko—Nevesinje, a Gacko—Bileća je u zasedama, tamo nemaju vezu već 3 mjeseca.

Obaviješteni smo da je veliki dio Talijana potao iz Bileće kao i Trebinja, i da su ostale manje snage vrlo slabog morala. Ima manjih akcija na sektoru Hum—Dubrovnik i svakim danom sve se više širi. U Dalmaciji ima i većih akcija, naročito Sinj, Šibenik i oko Splita. Tako smo obaviješteni.

Materijal propagandni ćemo dostaviti i za Operativni i za Odred. Naš odgovorni drug će što prije dati, pa će vas o svemu upoznat. Trebovanje ćemo poslati kroz nekoliko dana.

Dragi pozdrav Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Za Štab Oper.¹⁴
B. Đuričić

Vrba (Gacko)
11. III 1942. god.

¹³ Vrhovni štab NOP i DVJ, u svome naredbenju od 7. marta 1942. Štaba Nevesinjske NOP odrede, saznanje je izdatoga šta od Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu nije primio nikakve izvještaje (vidi tom II, knj. 3, dok. br. 27). Međimur, Operativni štab NOP odreda za Hercegovinu dostavio je jedan izvještaj 5. marta a drugi 15. marta 1942. U izvještaju od 15. marta se naplaćava da je to, po redu, drugi izvještaj (tom IV, knj. 4, dok. br. 25 i 28).

¹⁴ Puno naziv je: Štab Operativnog sektora za Gacko i Nevesinje.

IZVJEŠTAJ ŠTABA PROLETERSKE UDARNE GRUPE OD 13.
MARTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE
O RASPOREDU GRUPE, STANJU U VALJEVSKOM NOP
ODREDU I SITUACIJI NA PROSTORIJI ROGATIČICA — HAN-
PIJESAK — STARI BROD¹⁾

OPERATIVNI ŠTAB
PROLETERSKE UDARNE GRUPE
BR. 10

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE

1) Glavnina I i II brigade nalazi se još uvijek na prostoru: Babić, Kula—Zakom—Berškovi—Radević—Grbici, 0²⁾ se nalazi u s. Podmramor. Sa te prostorije uspostavljamo vezu sa meštanskim jedinicama oko Rogatice i sa meštanskim jedinicama oko Žljebova—Košutica—Margetica. Odatve možemo da kontroliramo sve što se događa na i oko drumova Vitegrad—Rogatice—Sokolac i Sokolac—Žljebovi—Kram—Han Pijesak.

Jedan bataljon II brigade ostao je u Borikama, a jedna njegova četa na Starom Brodu.

Jutros smo uputili dva bataljona na prostoriju Plac—Podpeplje — Krivača da bi otuda mogli kontrolisati događaje i situaciju oko Han Pijeska, koja je od preventivne važnosti za određivanje naše dalje politike i vojničke delatnosti.

2) Okolne meštanske jedinice, koje se nalaze na položajima oko Rogatice i duž drumova Žljebovi — Sokolac, traže vezu sa nama; ona je već uspostavljena i sada radimo na njenom učvršćenju. Između ostalih, obratili su nam se za pomoć Radovan³⁾ Neković, komandant Sijemčkog odreda⁴⁾ i Radivoje Kosorić, komandant Sokolovičkog odreda⁵⁾. Ovaj poslednji pristo bombarduje sve naše bataljone pozivima u

¹⁾ Original (pisan na mašini ćirilicom) u AVH, reg. br. 40—2, k. 70.

²⁾ Vjerovatno: Operativni štab.

³⁾ Zovu se Radmir.

⁴⁾ Oba odreda su pripadala Komandi Bosanskih četničkih odreda.

⁵⁾ Naredbom komandanta Bosanskih četničkih odreda od 6. februara 1942. postavljen je za komandanta Sokolovičkog četničkog odreda (AVH, reg. br. 33—4, k. 170). Međutim, 12. februara, poslije razjasnjenja, on je i uga položaja prevrteo (vidi dok. br. 35).

kojima kuje u zvezde partizane i proklinje četničke vođe. Mi smo ga pozvali da dođe ovamo na dogovor, i očekujemo da će doći danas.

Prekjuče je, na poziv Koptičke čete¹ koja je tražila pomoć, otišao prema s. Kokešice — Margetici II bataljon I brigade i tamo je vodio borbu sa oko 100 hrvatskih² vojnika — istakla koji su sprovodili kamuru (oko 30 kola) za Han Pijesak. Komora je svedbijenas i vratila se u Sokolac. Nika-kvog plena nije bilo. Saopštili smo II bataljonu da smatramo da se, obzirom na još nedovoljno određenu vojničku situaciju, suviše angažovao, i pozivajući se na taj primer, dali smo precizna uputstva o našto sadašnjoj taktici svim jedinicama obeju brigada.

Jače, 12 o. m., Italijani su sa one strane Drine tukli topovima i bacačima našu posadu na Starom Brodu — bez štete po nas; nekoliko zrna su ispalili prema Borikama, ta-kođe bez rezultata.

3) Jače je došao ovamo Arso Koprivica sa dva pisma Pere Kosorica, u kojima je reč o regulisanju 2—3 sasvim sporedna pitanja. Mi smo odmah uputili kurira u Operativni štab Istočne Bosne sa pišmom u kome smo objasnili situaciju ovdje, podvukli potrebu čvrstog povezivanja, koordinirana naših akcija i jedinstvene taktike. Stavili smo mu, osim toga, u zadatak da što pre organizuje solidnu i razgranatu obavestajnu službu; to je nužno i zbog toga da bi se partizala četničko-medževska obavestajna služba, za koju smo, prilikom saslušavanja u Borikama, mogli utvrditi da vrlo dobro funkcioniše.

Pozvali smo ovamo — pisao Ročko³ — i Svetozara Kosorica, koji izgleda da se sa nekim jedinicama nalazi u Kusačama, kraj Han Pijeska.

(Pokazalo se uprište kao vrlo dobro što je Ročko krenuo sa nama. On nam, naročito svojim poznavanjem ovdajšnjih ljudi, vrlo mnogo koristi.)

4) Jače, 12 o. m., došao je ovamo jedan drug partizan iz Valjeuskog odreda. On nas je obavestio da je Valjevski odred, koji je brojao oko 300 boraca, raspisuje, da je, i čak drugova — među njima Zdravko,⁴ Milosav,⁵ pop Vlada,⁶

¹ Tu je bila partizanska četa Romanjskog NOP odreda.

² Muš. sr. demohrvatskih.

³ Redarjeb Čolaković.

⁴ Ispostavljeni (nerednik) bivše jugoslovenske vojske i član KPJ od 1937. Bio je komandant Valjevskog NOP odreda 1941/1942, a po dolasku u Istočnu Bosnu komandir čete u II bosnanskom bataljonu I, proteterke NOH brigade, Pograna je 3. februara 1943. u Slavoniji, na delatosti sastavnika Staba 2. operativne zone (Neretvanske) Pogle-

Martinović¹¹ većina komandira i komesara — prelio čameima Drinu viđe Bačevca i da su krenuli prema Han Pijesku — Romaniji.¹² On sam da je nosio pismo pop-Vlade za nekog četničkog starišinu, oficira Miletića,¹³ koji mu je dao propusnicu za dalje, da je sa još nekim pismom i propusnicom dobio od Miletića nastavio od Srebrenice prema Han Pijesku, da je u s. Čadevcu (između Han Pijeska i Vlasenice) bio doveden kod Račića koji ga je ispitivao i, između ostalog, mu rekao da na Romaniji nema ničkog i da bi još uvijek mogla da se izbegne bratoubilačka borba između četnika i partizana. Dostiču drug je konstatovao da je Račić obavestio o tome da je izvesna grupa partizana prešla Drinu. — Isti drug je nesumnjivo pošten i sigurno je da su njegovi iskazi tačni, ma koliko inače bili kontrozni. On kaže da je ta grupa partizana iz Srbije vrlo dobro naoružana. Stavili smo u zadatak bataljonima koji su jutros krenuli prema Planc — Podgorlje — Krtavce da se raspitaju o kretanju te grupe i da je prihvate. Ne ulazeći ovde i sada u ocenu tog povlačenja i raspustanja odreda — iz Srbije, mislimo da će nam ovde moći vrlo mnogo koristiti i pop Vlada i Martinović; Fica¹⁴ je, ustalom, već govorio o tome sa vama. Dostiču kurir kaže da Valjevski odred nije mogao da opstane i odriže se pred stalnim proganjanjem Nemaca, nedicevaca i četnika.

U vezi sa ovim, sa opasnosti koja preči toj grupi da bude zarobljena od Račića — ta grupa ne zna da smo mi ovde, a

tes je, 6. jula 1942. za narodnog heroja (tom VI, knj. 5, dek. br. 41 i 1942. Jeronije Vajić i dr., "Jugoslovenski narod", Kultura, Beograd, 1962, str. 560—562).

¹² Milosavljević, sekretar Okružnog komiteta KPJ za Valjevo i politički komesar Valjevskog NOP odreda. On je 1. marta 1942. po-
slije dolaska u istočno Bosnu, odredka za komesara Rogožinskog NOP
i Dobrovoljačkog odreda.

¹³ Željko Lovćenčević. Tako je bio zamjenik komesara Valjevskog NOP odreda. Umro je 26. oktobra 1978. u Beogradu, kao penzionisan savetni funkcionar. U narodnooslobodilačkom ratu je bio član Vrhovnog štaba NOV i POJ, Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Srbije i Izbornoj odboru SNVRSke. Izbora je još na prvom nje-
danju. Poslije rata je bio, između ostalog, na čelu više ministarskih
revera, savetnik vladni, predsjednik Saveznog vijeća Savezne narodne
skupštine i član Saveznog izvršnog vijeća. Član je KPJ od 1942.
godine.

¹⁴ Raska, načelnik štaba Valjevskog NOP odreda.

¹⁵ Štab Valjevskog NOP odreda je se dijelom prelio vijeka
Drinu 26. marta 1942. a njihov prihod je Vrhovni štab NOP i DVJ
marta 15. marta. O tome i u stihovima tom odreda dostojnije vidi
tom II, knj. 3, dek. br. 58; tom IV, knj. 4, dek. br. 58; Jeronije Vajić
i dr., p. 4, str. 178.

¹⁶ Paredonim Dragoslava Račića (vidi dek. br. 12).
¹⁷ Filip Kijaljić Fica, komesar 1. proletarske NOV brigade.

Radić opet zna šta se dogodilo sa štabom u Borikama,¹¹ a i obzirom na Radićeva izjava da ne mora još doći do bratoubilačke borbe između nas, rešili smo da upišimo pismo Radiću, da dakle, poredimo neke progovore sa Radićem i da ga sa mrim tim stanjem pregovaranja sprečimo da ne preduzme neko protiv tih naših drugova iz Srbije. Posle ćemo već udatriti kamo, kako i kada treba.

Sejanci koji dolaze sa položaja oko Han-Pijeska kažu nam da položaje drže mestani, dok se Srbijanci nalaze oko štaba Radićevog, ne učestvuju u borbi i vrše propagandu protiv nas. Četnici su još u Vlasenici i Srebrenici.

5) Politička situacija sarzeva brzo i izgleda uopšte pritično drukčija nego kada smo pošli ovamo. Iz poznatih razloga mi nismo šretnili za Vlasenicu, nego smo se malo zadržali ovde. Četnici se brane od ustaša i traže našu pomoć. Obracaju se nama i za snabdevanje. Razočarali su se u četničke vođe. Vide našu snagu i upri su oči na nas. Sve nam je to omogućilo da se ne zadržimo na njihovom neutralisanju. Napisali smo listak o četničkoj izdaji, upućen stanovništvu. Upitali smo poziv svim mestanskim jedinicama da stupe u narodno-oslobodilačku dobrovoljačku vojsku. Vjerujemo da će odziv biti veliki, možda i opšti. Pridobijanje i učvršćenje tih četa kao naših zavisice naročito od pravilnosti našeg daljeg rada. Merazemo da smenimo izvestan broj komandanata, komesara i komandira. Mislimo da to neće biti teško. Održavamo vezu sa jedinicama i još više ćemo ih učvrstiti. Poslat ćemo skipe koje će im objasniti današnju situaciju, izdajstvo četničkih vođa, našu ulogu i pozivati jedinice da pristupe nama. Najpre smo im preporučili da se vežu za Durmitorski odred, sada ćemo sve, preko nas, kanalisati ka Operativnom štabu Istočne Bosne.

Takva situacija određuje i kakvim će se tempom i u kojoj razmeri vršiti evakuacija namirnica i sloke prema Go-raždu. Ušće smo namne primili vaše naređenje, upućeno prema štabu Durmitorskog odreda, o tome da čitav plen sa Bo-

¹¹ Riječ je o likvidaciji četničkog štaba u Ergli Borikama, po-stupio njegov zarobljavanje, 9. marta 1942. od strane 2. proletarske brigade. Tom prilikom je, 9.10. marta, sudbina tih četnika (među ko-jima je bio i Radić). Tada je na svetlost dana došlo 20 četnika, među kojima i Zvezko Berdović i Milorad Bulovan, poručnici bivše jugoslo-venske vojske. Ostali zarobljeni četnici, sa izuzetkom, jer se bili pristupio mobilizati seljaci, uglavnom iz okolnih sela (dok. br. 39; tom II, knj. 2, dok. br. 8 i 24, tom IV, knj. 2, dok. br. 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000).

¹² Ova rečenica je dopisana zelenim mastilom, čirličicom.

rika treba uputiti u Gorazde. Moramo priznati da nas je malo zabrinulo to što će evakuaciju sprovesti bore iz «Bijele Povelje» (Generalna evakuacija sada delovala bi veoma negativno na ovdajsko stanovništvo i jedinice, koje ne možemo smatrati neprijateljski raspoloženim prema nama. To bi naravno negativno delovalo sada, dok još nismo stupili u borbu protiv ustasa i dok se oni nalaze na položaju. Kada ih budemo priveli solidnije za sebe, tđi će mnogo lakše, daćemo potrebna prethodna objašnjenja o nužnoj solidarnosti sa ostalim krajevima i borcima, a dobro bi, upravo odlično, bilo da pošaljete ovdajšnjim borcima artikle kojih ovdje nema, kao nap. davan i — ako je ima — rakiju. Ipak ćemo početi sa evakuacijom žita i krava muzara. Davaćemo namirnice ovdajšnjim borcima, za kraće vreme, tražeci da se njihove starišine povežu sa nama da bismo i sva ta pitanja regulisali. Pošto ovdje nema mnogo muslimanskog plena, izvršićemo njegovo popisivanje, tako da i taj plen bude mogao biti stavljen na raspoloženje ovdajšnja vojsci.

Rešili smo, obzirom na povoljnu situaciju, da u svim selima obrazujemo n.o.¹⁸ odbore i fondove, a tim da nikako ne dozvolimo da to bude samo formalne ustanove.

6) Jasno je da dogod četnici ne budu potpuno razbijeni — mislimo četničke bande iz Srbije — ne možemo preduzeti krupnije operacije protiv ustasa. Mi nećemo dozvoliti da nas meštani privuku za svoje «položaje», sela i kuće. Ali ćemo ipak morati odmah da preduzmemo neke akcije na komunikacije, prepade, napade na komore itd. Ono, naravno, ne smeju biti tako krupne, da glavnu pažnju i ostricu ustaša navuku na nas, ali ne možemo mi ostati potpuno pasivni. Srpski četnici zasada ne smemo iakođe vojnički napadati, iz političkih razloga. Ali će to među biti vrlo brzo moguće, naročito ako se oni budu samo formalno nalazili u opsadi Han Pijeska. — Mi budno pratimo razvoj situacije i vjerujemo da ćemo prepoznati najpogodniji moment za intervenciju bilo na ovu, bilo na onu stranu.

7) Dosada je došlo nekoliko karata iz Gorazda i nekoliko drugova iz Foče. Nijedan od njih nam nije doneo vesti, koje nismo čitali otkad smo pošli iz Foče. Molimo vas da izdate potrebna naređenja.

8) Molimo vas da direktive koje budete izdavali budu što šire.¹⁹ Mi ćemo vas izvještavati o svim važnijim događajima.

¹⁸ narodnoslobodilačke
¹⁹ Naravno, marta je Vrhovni štab NOP i DVZ potvrdio prijem ovog izvještaja, kao i izvještaja od 18. marta, i dostavio sličniju direktivu za cijelu Grupu (tom II, knj. 3, dok. br. 47).

jima i promenama. U pogledu naših planova, moraćemo biti
obazrivi — tj. u pogledu njihovog izlaganja preko pisama —
jer prostor između vas i nas nije još sasvim siguran.
9) Pošaljite znake za starešine VI bataljona I brigade —
Miladin²¹ i Miloš Marka²² da mu unati je Foče cipele za Irako-
vica²³ a od Pere Popivode²⁴ da mu pošalje odelo. Komandant
II bataljona²⁵ i brigade izveštava da je Nikola Gieranović, voj-
nik tog bataljona, koji je ostao u Foči, dezertir.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODE!

OPERATIVNI STAB PROL. UD. TRUPE

K. A. Popović
Fica²⁶
Ratko²⁷
Kalić²⁸
Veljko²⁹

13. III. 1942 — 11,00 č. M. P.

²¹ Jovanović, komandant 6. beogradskog bataljona 1. proleterske
NOU brigade.

²² Aleksandra Rankovića

²³ Milatina, političkog delegata u 6. beogradskom bataljonu. Po-
gubljen je septembra 1942. u Čitlu (Dalmacija).

²⁴ Tada je bio komand u Vrhovnom Stabu NOP i DV Jugoslavije.

²⁵ Komandant tog bataljona bio je tada Mladen Vukanić.

²⁶ Sefiranki, komandant 2. proleterske NOU brigade.

²⁷ Milutinović, stariji, politički komesar 2. proleterske NOU
brigade. Razbeležio se od pripadnog utopa i u bunila protiv samobila-
stava 1. maja 1942. u Njeguši (Zap.). Tada je bio na dužnosti političkog
komesara 4. NOU divizije. Pogubljen je 9. maja 1945. za narednog
breveta (Ivan II, knj. 3, dok. br. 6; tom IV, knj. 3, dok. br. 23, Zbornik
narodna heroja Jugoslavije, str. 399).

²⁸ prele III Veljko

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KRAJŠKOG ODREDA OD 14. MARTA
1962. OPERATIVNOM ŠTABU: NOP I DV ZA BOSANSKU
KRAJINU O RAZMJEŠTAJU ODREDA I AKCIJAMA NA
PROSTORU DRVAR — BOSANSKI PETROVAC — BOSAN-
SKO GRAHOVO¹

ŠTAB
5-og krajškog partizanskog
odreda
U Boboljućima 14 III 42

OPERATIVNOM ŠTABU ZA BOS. KRAJINU

Negde u Bosni

Primili smo naredenje Operativnog štaba o reorganizaciji
odreda na teritoriji Bos. Krajine, postavljanju štabova odre-
da i naredenja o rušenju komunikacija.²
Mjesto štaba 5-og krajškog odreda izabrali smo na Bo-
boljućima. Odredili smo štabove bataljona I i II i štabove
čete ovih bataljona.
I bataljon (petrovački) streden je i čete potpune. Sektor II
bataljona (drvarskog) je nesredjen i čete nepotpune, čijem
smo srednjanju pristupili. U rukama drvarskog proletarijata
nalazi se mali broj oružja, što nas je iznenadilo. Zločin je bio
razoružati drvarski proletarijat i oružje dati nesigurnom se-
ljaštvu Like i Grahova.
U sektoru Bos. Grahova nije se još prodrlo u većina sela ni
vojnički ni politički. Ovim sektorom još kratare četničke ban-
de i sprovode svoj uticaj.
Podatci o stanju kod III bataljona (grahovsko-dralovačkog)
još nisu stigli.

Naoružanje odreda:

640 pušaka, 29 p. mitraljeza, 7 t. mitraljeza. Za municiju
i bombe nemamo tačnih podataka. U ovaj broj naoružanja

¹ Original (pisao na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 2-1,
k. 176.
² Vidi dok. br. 24.
³ To jest: Bosanski Grahovo.

nismo ubrojati III bataljon (grahovsko-zdravolovački) jer nemamo još podataka, niti dve čete koje pripadaju II bataljonu jer nisu sredene i ne žive logorskim životom.

Akcije:

Noću između 26 i 27-og — II neprijatelj je napustio Ostružnjak — II snage I i II čete bataljona i I četa I bataljona ušle u Ostružnjak u kome je neprijatelj ostavio II kamiona i I ralicu za granje snijega, 11000 italijanskih metaka, 400 bombi, 50 litara nafte, 2 kazana za kuhinje, 150 čeljadi, 40 ljetnih odijela, 2 puške i topovsku karu. Zgrade u kojima je neprijatelj stanovao spaljene su u zid srušeni, kamioni spaljeni.

2 i 3—III. Drugi četa I bataljona rušila je vodovod koji snab. dijeva Petrovac¹ sa vodom.

4—III izvršen je napad na Srb uz saradnju snaga našeg odreda i ličkog odreda. U napadu su naše strane učestvovala je 5-ta četa I bataljona i dve čete II bataljona. Sa ličke strane učestvovao je Bataljon „Marka Oreškovića“.

Prvog dana borbe zauzete su sve zgrade sa južne strane i neke sa sjeverne strane Srba. Italijani su se povukli u centar grada, gdje su se utvrdili.² Uхваćen je komandant samoozvanog puka Pajica Omčikus³ sa još nekim njegovim pristalacima i sproveden u snab grupe ličkog odreda. U ovoj borbi poginula su dva partizana ovoga odreda a 14 ih je lakše ranjeno. Borba za Srb se i dalje vodi.

8—III neprijateljske snage u jačini od 1000 vojnika pokušale su se probiti do Srba, ali pokušaj je osuđen i neprijatelj se morao povući uz velike gubitke.

Ovom prilikom zarobljen je veliki bacač plamena sa 89 teških bombi, radio stanica, nekoliko hiljada metaka i drugog ratnog plijena. Zarobljeno je i 29 italijanskih vojnika.

9—III kružili su neprijateljski avioni nad Srbom i bacili 20 sanduka sa municijom, od čega je u naše ruke došlo 17000 metaka i 1000 trombonskih bombi. Usled velikog broja ranjenih naša jedna četa izvučena je iz borbe.

¹ Bosanski Petrovac

² U Srbu se su nalazili, svesnošću dijelovi italijanske divizije „Spartan“ — „Spartan“ (VII), reg. br. 121, k. 374. izvještaj italijanske 2. armije od 31. marta 1942.

³ Bio je komandant puka „Kralj“ Peter II. Disarcke četničke divizije (VII), reg. br. 5, k. 181. elaborat o formiranju Disarcke četničke divizije, radin početkom januara 1942.

Prilikom napada na Srb neprijateljske snage koje su bile u Vaganu (na pruzi Drvar — Knin) pobjegle su pod zaštitom italijanskog garnizona u Grabovu.

Na sektoru ovog odreda irganje komunikacija vrši se neprekidno. Razrušena je i prekopana cesta Drvar — Petrovac, cesta Drvar — Grabovo, pruga Drvar — Knin, pruga Drvar — Oštrelj. Srušene su dve škole u koje bi se neprijatelj mogao useliti, i svi stambeni objekti pored pruge. Srušen je most na pruzi kod Raduklje (Drvar) i most na Uincu kod Oštrelje, i dalje se radi sve ono što se statiiti može a što bi koristilo neprijatelju.

Snage neprijatelja na teritoriji ovoga odreda u Bos. Petrovcu oko 700 neprijateljskih vojnika (italijanskih) sa dva topa 65 mm, jedna satnija hrvatske vojske i oko 200 naoružanih civila muslimana. Italijani imaju i radio stanicu. U Drvaru oko 2000 italijanskih vojnika sa 4 topa 65 mm i nekoliko pješačkih topova, 13 tenkova. U Bos. Grabovu 800 italijanskih vojnika sa 4 topa 65 mm.

Stanje kod neprijatelja:

U Bos. Petrovcu neprijatelju nedostaju namirnice. Vojnici gladuju. Prilijeni su da kolju i jedu mazge, osim toga jedu i mačke. Rekvirirali su od muslimana žito, s čim su stvorili nezadovoljstvo kod muslimanskog življa. Avion pončkad donese so i đava. U Drvaru isto tako neprijatelj nema zalihu hrane te je bio primuđen klati i jesti mazge. Avioni i ovdje pončkad donesu so i đava.

Djelatnost četničkih elemenata:

Izdajnička djelatnost četnika iz Kninske krajine² je oje-tna. Veći dio grabovskog kraja nalazi se pod uticajem četnika. Petrovački kraj je očišćen od uticaja četničkog a i okolina Drvara.

¹ Prešlo oko Knina.
² Na području Kninske krajine, početkom januara 1942. četnici su formirali Hrvatsku četničku diviziju, koju je imao pet pukova: „Petar Miranović“, „Dmitar Papić“, „Gavrilo Princip“, „Kralj Petar II.“ i „Kralj Aleksandar I.“ (AVII, rep. br. 243, k. 15). Komandant divizije je bio vojvoda Momočilo Đujić (pravoslavni svjetovnik). On je ispostrojeno bio i komandant Hrvatske četničke oblasti (ovaj su je i Likta oblasti). Vid. AVII, rep. br. 24, k. 12; naredbu komandanta Likta četničke oblasti od 24. februara 1942. godine.
Momočilo Đujić je 1945. pobjegao iz zemlje i sada živi u SAD. Tamo je bio emigrantski organizator Polara vjapkih četnika Bosne gore.

U izvještaju vam prilažemo jednu četničku naredbu:

Iskhana odreda:

Rezerve manirica ovoga odreda su male jer je kraj pashivan. Rezervi žita imamo još za mjesec dana. Intendant ovoga odreda upućen je štabu I. K. O.⁷ radi organizovanja prebacivanja žita na ovaj sektor.

Sanitetska služba:

Još nismo organizovali centralnu bolnicu u nedostatku lijekova. Organizovane su bataljionske ambulante koje su snabdjevene sa malom količinom lijekova. Lijekovi sa državskog sektora prenešeni su ranije u centralnu bolnicu I. K. O.

Zborovi i konferencije:

Zborovi i konferencije održavaju se redovno po selima. U Vodenici (sektor I bataljona) prilikom zakljetve II čete održana je velika svečanost. Prisustvovala je u velikom broju ženska i muška omladina sa 10 crvenih zastava i mnoštvo ispisanih parola. Broj prisutnih brojao je oko 700.

7—III izvršena je zakljetva 4 čete I bataljona uz prisedbu sa dva komada koja je organizovala omladina. Ženske i muške omladine bilo je prisutno oko 600, a svega na zboru 1000. Crvenih zastava bilo je 18 a ispisane parole na platnu prekrile sve prisutne. Na zboru govorila dva člana štaba 5-og odreda⁸ i drug sekretar O. K. ispred K. p.¹¹

Raspored snaga 5-og K. O.:

Snage ovoga odreda biće raspoređene na busijama između Ključa i Petrovca, Bihaća i Petrovca, Petrovca i Drvara, Drvara i Grahova, Grahova i Livna i na pruži Drvar — Kriin. U blizini svih komunikacija, na zgodnijim mestima, pristupili smo izgradnji kasarni za čete.

⁷ To jest: I. korijetničnog NOP odreda.

⁸ Najvjerojatije su to bili Hija Džeta i Slavko Radić.

¹¹ To je, vjerovatno, bio Rudi Kolak, sekretar Okružnog komiteta KPZ na Drvar.

Molimo Operativni štab da nam izade u susret u sledećem:

1. Da naredi I krajskom odreda

a) Da se na njihovom sektoru prikuplja u što većim količinama žito za ovaj odred, kao i mast koje oni imaju u većim količinama.

b) Da nam pošalju druga Mareka¹² za organizovanje POBA¹¹ pri ovome odreda, koji će poslužiti na suzbijanju izdajničke struje koja dolazi iz Dalmacije i Like. Napominjemo da je I K. O. okružen našim uticajem i da nemaju borbe sa četnicima.

c) Da nam ustupe jednog od bolničara sa našeg sektora sa najpotrebnijim lekovima kako bi mogli organizovati centralnu bolnicu. Ako su izasle drugarice doktorke mogli bi jednu odrediti kod nas, jer italijanski doktor koga imamo bolestan je.

2. Da nam dostavite šifru za poverljive cifre ako je imate.

3. Da se ovome odreda pripoji mironoški vod koji po položaju dominira Drvaru a sami partizani ovoga voda su bili i do sada u sastavu I čete II bataljona. Drug sekretar O. K. je isto mišljenja da se Mironoški i Vidovo Selo pripoje ovome odreda vojnički i ovome O. K. politički.

4. Da nam javite šta ćemo sa Italijanima ako ih u velikom broju bude zarobljavati, jer ih mi, na ovom sektoru nemamo sa čim hraniti. Štab ličke grupe¹³ pušta zarobljene Italijane u mjesto koje dize opkoljeno a u kome se isto nalaze Italijani bez namirnica.

Saljemo vam 3 partizana za zaštitu Operativnog štaba i dva drugara koji će se vratiti sa izvještajem štabu odreda.

Uz drugarski i borbeni pozdrav:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polikomesar Došen¹⁴ Komandant S.¹⁵ Rodić

¹¹ Vlada
¹² To je skraćena za Partizanski obavještajni biro. Zvali su ga i Prepoznatljiv oblik bataljona.

¹³ To je, u stvari, Ličke grupe NOP odreda.

¹⁴ Ilija
¹⁵ Staska

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. KRALJEVAČKOG BATALJONA OD 15. MARTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA PROSTORJI PALE — RENOVICA — KORANA

ŠTAB
KRALJEVAČKOG BATALJONA
B: služb.
15. mart 1942.

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE
FOČA

Vojnička situacija:

Stanje kod neprijatelja:

— Na sektoru Pale — Renovica — Bogovići neprijatelj je u defanzivnom stavu sa tim što povremeno ispada radi skupljanja namirnica iz obližnjih sela u neutralnoj teritoriji. Staki put ovakve akcije nisu uspjele, već su se isti morali povući.
Neprijatelj gdje god stigne vrši ukonavanje, a na nekim delovima i pokrivanje pojedinih položaja.
Most između Korana i Miraknja opravljen je tako da imade željezničku vezu direktno do Prače, odnosno do prvoga tunela idući od Prače ka Renovici.

Original (pisan na mašini, cirilicom) u AVH, reg. br. 34-111, k. 79.
Jugoslavci od Sokolca se nateli u Bogovici, a jašina od Prače između u Bogovici (Dunji i Gvozd). Ovi se vijesti odnosi na u Bogovici Jugoslavci od Sokolca, inače, na prostoru Pale Renovica — Prača odnosi su se dijelovi domobranske 5. pješačke divizije u širem rejonu Pale, za osiguranje željezničke pruge na odjelcu u Dabluji — u. Srećina, zapadna konjanička pukovnija 2. sat Sarajevske okružne brigade 1. i. vod 2. bitnice II. topničkog sklopa u Podgrah 2. sat Željezničke (Central) brigade i 2. bitnice 7. topničkog sklopa, bez jednog voda u Prači, za osiguranje prvog od Podgraha do ravnine Polovine, 2. bojna Vojne krajine.
Nijemci od linije Pale — Prača nateli su se u Bogovici 2. bojna II. pješačke pukovnije i 3. bojna Vojne krajine u Sokolcu 13. pješačke pukovnije (bez 2. bataljona 2. baterije) u Miraknju, za osiguranje ceste Han-Baboi — Mirko — Neromanija, 1. bojna 7. pješačke pukovnije sa 1. bataljonom 9. topničkog sklopa (AVH, reg. br. 32-34, k. 56; bojna relokacija 5. pješačke divizije od 17. aprila 1942. za marta).

Od toga tunela do Renovice je razrušena pruga, kao i deo od Renovice ka Mešcima. Isto tako je razrovan put od Renovice do Gornjih Bara.

Pa najnovijim izveštajima dohivnim preko izbeglica u Prači se nalazi oko 100—150 nenaoružanih ustala, koji neće da prime oružje i zato su većina od njih u zatvoru. Naše zarobljeno lištvno civilno stanovništvo koje je bilo odvođeno u unutrašnjost vraćeno je od blizu Bosanskog Broda naizg. Pola ih je pomrlo od gladi.

Muslimani koji su pobegli ranije sa naše teritorije pokušavaju da se vrate svojim domovima noću i tajno od nas kao i od ustaskih vlasti. Razlog je ovome, što su dozvali da mi ne pravimo nikakva nedela prema muslimanskom žilju.

Izveštici smo isto o nekoj koncentraciji slabijih snaga neprijatelja na liniji Pale — Prača, kao i o njihovoj navodno predstojećoj akciji iz predela Pale — Spelina u pravcu Ravna Planina — Trnovo. Isto tako sa slabijim snagama od Prače ka Renovici. Preduzećemo prema tome potrebne korake.

Sinoć je pošao voz iz Prače sa tri vagona što hrvatskih vojnika¹ što ustala u pravcu Pala. Da li će se li vojnici iskrcati u Pale nije nam poznato. U Prači prema tome ostaje oko 200 ustala i 100 hrvatskih vojnika, osim onih nezadovoljnika koji se nalaze u zatvoru.

Na pruzi između Pala i Prače postoji jedan blindirani voz, koji nam zadaje dosta nepriklad.

Na bregu Vitez² kod Stribašćica neprijatelj je prebacio dva brdska topa koji nas povremeno gadaju a naročito predveće. Naš stub gadaju izgleda sa topom koji je montiran na vozu. U Bogovicima postoje hrvatski žandarmi i Muslimani meštani. Komandir žandarima je navodno neki sestric Mujir Hodžić. Meštanske jedinice se diraju njega, niti on njih. Prema izjavi političkog komesara Pračanskog bataljona Hije Gribića on će navodno, kada mu se ukaže prilika, preći u naše odrede. O detaljnoj situaciji kako neprijateljskoj tako i našoj izveštice taj Stab načelnik ovog Staba koji će doći danas sutra tamo.

¹ Mladi su sa mobilizacijom vojnika u domobranskim jedinicama.

² To breg nije označeno na karti 1 : 100000. Nalazi se sjeverno od Stranbišća, sile sela Viteza.

³ Maja Hadžić je tada bio komandant Muslimanskog bataljona Romanjskog NOP odreda (14) bataljon su nazivali i Medaški. Ime je postiglo rata.

Stanje kod nas:

— Ovaj stab imao je udela u formiranju Pračanskog bataljona sa leve strane reke Prače. Dolaskom Druge kraljevačke čete na položaje kod Renovice delovi meštanskih trupa formiranih u Pračanski bataljon konačno i definitivno su se potčinili našoj komandi, izuzev grupice Gruje Cvitanovića, koji ne priznaje nikiju komandu, ali se pričinjava našim naređenjima. Raspored naših trupa na sektoru Pale — Renovica — Bogovići vidi se iz priložene skice.

Mravljanska četa koja je bila upućena ka Gorazdama vratila se natrag i dirigovana je u sastav svoga bataljona na svoj stari položaj u Srednjcu.

Obećanu četu, kako nam reče Novak¹ uputite što pre ovamo. Omladinska četa još nije definitivno formirana, ali delovi iste su upućeni u blizinu ovoga staba i kantonuju u s. Boškovićima sa potrebnim staričinama. Ovaj stab će imati u vidu instrukcije V. Š. i davati im predhodno va-

— Zdravstveno stanje:

Teže bolesne uputili smo u bolnicu u Foča, a lakše bolesni nalaze se u bataljonskoj ambulanti u s. Zorčevićima.² Na žalost ima dosta bolesnika, što ide na uštrb vojnoj gotovosti. Primetili smo da bolnica vraća dosta bolesnika nazad na ambulantsko lečenje. Ova lečenja traju dosta dugo. Ambulanta je suviše blizu fronta i bila bi vrlo nezgodna njena evakuacija u slučaju eventualija. Poželjno bi bilo da se ovaj sektor popuni sa dva svršena lekara, jedan koji bi bio u ambulanti koja će se formirati sa leve strane reke Prače a drugi ovdje. Iste ambulante potrebno je snabdevati sa dovoljno medikamena i ostalih lekarskih potrebitina, a naročito radi toga što je postalo norma da se ljudstvo koje smo mi uputili u bolnicu vraća nazad na ambulantsko lečenje.

O ovome treba voditi strogo računa.

¹ Odmeni se na Grupa Cvitanovića, komandira 2. četničke čete na prostoru oko Prače (vidi dok. br. 25).

² Buković

³ Bijež je u direktni vrhovnog staba NOP i DVJ od 1. marta 1942. u obrazloženju omladinske čete i formiranja i potčinjavanja jedinica (tom II, knj. 2, dok. br. 4; tom IV, knj. 3, dok. br. 783).

⁴ Na karti 1: 100.000 pisac Zorčević.

- Moralno stanje:
Moralno stanje trupa, kako partizanskih tako i meštanskih, zadovoljavajuće je. Kod partizanskih trupa se primjećuje zamor bašći monotonije — jednoličnosti života. Vodeći Trifkovića i Šuka¹⁾ onemogućili smo potpuno bez ikakve štetice po nas, Meštanske trupe su zadovoljne našim postupkom. Detaljno o ovome obavješćujemo vas naknadno usmeno!²⁾
- Veze:
Brza naređenja šaljite nam preko Renovice telefonom, a detaljna i opširna kurirnom preko Ustikoline — Previce — Bogovića³⁾ — Orahovice.
- Ishrana:
Vrši se sa terena bilo kojimom bilo rekviriranjem. Poželjno bi bilo da taj štab naredi da nam se šalje što više artikala sa vitaminskim delovima — sastojcima. U tu svrhu šalje ovaj štab komoru sa Ustikoline. U Ustikolini nema magazina, zato komora mora da ide u Feču ili da čeka u Ustikolini. Potrebno bi bilo da se u Ustikolini formira jedan magazin da komora ne bi dangabila.
- Odeća i obuća:
Kako smo ranije tražili, potrebno je ovome sektoru za partizanske jedinice obuće i veća. Šapuna i sode za pranje veća. Naposljetku šapuna za brijanje, pribor za brijanje (brišave i žileto), stipse i t. d.
Pošaljite nam još gasa za osvetljenja kao i fitilja za lampe.
- Politički rad:
Politički se intenzivno radi u našem bataljonu, u meštanskim četama i pozadini. Naročito smo mnogo truda na tom⁴⁾
¹⁾ Slobodan (zamjenik komandira Jabačkog bataljona Jabačkog NOP odreda). Kasnije je prešao u četnike. Poginuo je u borbi protiv partizana početkom marta 1945 (tom IV, knj. 3, dok. br. 109, tom IV, knj. 2, dok. br. 48, objavljuje 2; tom IV, knj. 1, dok. br. 55).
²⁾ Milovan, odrednik Jabačkog bataljona; Poginuo je 1945. kao četnik (tom IV, knj. 2, dok. br. 12, objavljuje 6, knj. 4, dok. br. 17, str. 63).
³⁾ Prema odlici lista 4. kraljevačkog bataljona Slobodan Trifković je određen na prikloni rad u bataljonu, dok je Milovan Sako određan da vjeđi razmatra kod kuce. Obućica su bili predloženi za iznajmljivanje (tom IV, knj. 4, dok. br. 17; tom IV, knj. 1, dok. br. 55).
⁴⁾ Bugarci (Dugaj i Gorup), jedna od Prate.

polju uložili kod metana, gde su već osposobljeni izvesni ljudi za dužnosti političkog komesara po četama. Mi ćemo uskoro njih uvesti u dužnost i povući naše privremene političke komesare.

Organizovanju pozadine posvetili smo takođe veliku pažnju. Odbor u Zorojevićima radi na opšte zadovoljstvo. Sa odobrenjem u Jabuci nije bilo nešto u redu. Predložili smo mere da se to popravi. U tu svrhu politički komesar bataljona nalazi se na službenom putovanju već deset dana.¹⁴ Vojno rukovodstvo priteglo je sa svoje strane i situacija se poboljšava.

Prema dobičnim instrukcijama pojačali smo rad sa omladinom.

Molimo da se po priloženom tražovanju dostave namirnice u Ištikolnu kako se ne bi naša komora bespotrebno za- državala.

Uz dragarski pozdrav

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba, Za Političkog komesara, Komandant sektora,
Kapetan¹⁵ P. D. Jakić P. D. Jakić

P. S.¹⁷ Poslednji izvištaji govore o životu kod neprijatelja u Prači i Podgrabu.¹⁸ Dolaze i odlaze vozovi. Tovare stoku i ljude i dolaze opet trupe u Praču. Primjećeno je i to da posade u rovovima nisu u šinjelima nego u crnim ode- imima.¹⁹ Ovo ćemo sve proveriti.

M. P.

Knt.

P. D. J.²⁰

¹⁴ Politički komesar bataljona je u to vrijeme bio Miroslav (Mira) Dragičević. Bogdan je aprila 1944. u Črači sileo izvesti od Japra, na dužnosti u Političkom odeljenju (Politodjelju) 13. protuber- ske brigade "Bratstva Komara" (tom I, knj. 20, glav. br. 3, objavljuje se 7. Grupa autora, Prva polovinka knj. 1, str. 718).

¹⁵ Mira Pavlič Kapetan

¹⁶ Pate

¹⁷ Tekst u postskriptumu je dopunjen naslovom, ćirilicom.

¹⁸ Prema karti 1 : 100.000, na željezničkoj pruzi Remetica — Pra- ča — Pate nalaze se dva sela Podgrabi: jedno jugoistočno, a drugo zapadno od Prače. U pitanju je, vjerovatno, selo jugoistočno od Prače.

¹⁹ Crna odeća su nosile ustaše.

²⁰ Paraf Pavla Jakića.

DODATAK IZVJEŠTAJU OPERATIVNOG ŠTABA NOP ODREDA
ZA HERCEGOVINU IZ PRVE POLOVINE MARTA 1942.
VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE O DEL-
STVIMA U ISTOKNOJ HERCEGOVINI¹

OPERATIVNI ŠTAB
OSLOBODILACIJA PARTIZANSKIH
ODREDA
za HERCEGOVINU
Broj: .
Datum:

DODATAK IZVJEŠTAJU

2. Marta o. g. ustaši iz sela Kijuča (Gacko) napali su na selo Brestice u bieleškom srezu. Nebratnost naših straza uspjeli su da izazvu pokolj nad 21-dnim licem, od kojih su većina bili žene, djeca i stariji kao i borci. Naši partizani, iako iznenađeni, dali su otpor i branili selo sve dok nisu došla pojačanja iz susjednih partizanskih četa pomoću kojih su ustaši odbijeni. Na kolonju je ostalo 14 mrtvih ustaša, a svakim danom malaze se novi teševi na putu kuda su odstupali.² Po pouzdanim, ali još neproverenim vijestima, ranjenih ustaša ima preko 50. Ustaša je bilo pri napadu nekoliko stotina.

U utorak 10. marta jedinice Bataljona »Šimic«³, uz pomoć nešto snaga iz Ljubuškog bataljona, sačekale su njemačku transportnu kolonu koja je prevozila đuvan na putu Ljubinje — Slatac. Kolona je brojala 29 kamiona, 4 motocikla i 1 luksuzni automobil. Oko 9 sati naši su otvorili vatru na kolonu i razvila se je borba, koja je trajala do samog mraka. Nemci su davali ograničen otpor. Ipak u mrak su natjerani u begstvo i potučni. Ostavili su za sobom velike gubitke i to: 45 mrtvih vojnika i dva oficira, zarobljenih 42 njemačka vojnika i 1 podoficir. Uništeno je 12 kamiona, 4 motocikla,

¹ Original (pisan na mašini, čiriliticom) u AVH, reg. br. 17—3, k. 1708. Postoji vjerovatnoća da je ovaj dodatak izvještaja sastavljen dno izvještaja Operativnog štaba NOP »Srednja za Hercegovinu« od 12. marta 1942, mada to redakcija nije mogla da utvrdi (tom IV, knj. 4, dok. br. 20).

² Prema izvještaju Zapovjedništva 4. sreznike pakovlje od 7. marta 1942. u borbi su vodile demonstrativne sreznike partije iz sela Kijuča i Stepena, sjašane mjesnom milicijom. Imali su 13 mrtvih i 12 ranjenih (tom IV, knj. 5, dok. br. 156 i 157).

a jedan kamion, neotetčen, sklonjen je u brda.³ Od oružja je zaplijenjeno oko 100 pušaka, 7 automatskih pušaka, 2 puškomitraljeza, 4 sanduka municije, 10 pištolja i preko 40 ručnih bombi. Sem toga zarobljena je velika količina raznog materijala. Neki gubici iznose 2 mrtvih, 3 teško ranjena i 6 lakše ranjenih.

Kroz nekoliko dana na naše traženje biće upućeni gore drugovi Dukica Grabovac, komandant bataljona »Nevesinjska Puka«, i drug Miliju Stanišić, politički komesar Udarnog Bataljona, na savjetovanje po pitanju akcija na Gacku, Bocu, Nevesinju i prema Kalinoviku. Oni će istovremeno podnijeti detaljan izvještaj o stanju na tome sektoru. Istovremeno dostavljamo da smo posle jednog dužeg savjetovanja odlučili da predložimo za komandanta Sjevernog Hercegovačkog Partizanskog Odreda (Konjice, Nevesinje, Gacko), koji bi se formirao odmah, druga Dukicu Grabovca, dosadašnjeg komandanta bataljona »Nevesinjska Puka«, za političkog komesara toga odreda druga Miliju Stanišića, dosadašnjeg komesara Udarnog Bataljona.⁴ Što se tiče zamjene za sada nemamo odgovarajućih ljudi, ali to neće značiti nikakvu naročitu štetu, jer će rukovodeći drugovi i Stab Udarnog Bataljona, koji se je pokazao kao dorasno, biti stalno na terenu toga dana i davati podršku njegovom Stabu. Kroz najkraće vrijeme poslaćemo vam prijedlog za formiranje novoga Odreda izine Hercegovine⁵ i prijedlog o licima koji bi šli u njegov Stab.

Drugovima koji idu u Vrhovni Stab stavili su u zadatak da održe sastanak sa predstavnicima Staba Kalinovičkog Odreda po pitanju naših daljih veza, koordinacije akcija i izrade zajedničkog plana za likvidaciju Borča⁶ kao i po pitanju koordinacije akcija na drumu Nevesinje — Ulog — Kalinovik.

Drugarski pozdrav

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	V. d. komandanta
Miro Popara	Petar Bilić
M. P.	

³ Prema izvještaju Velike župe Dubrava od 17. marta 1942. ta kolona je imala 1 politički automobili, 4 motorkole i 30 kamiona. Tada je poginulo 27, ranjeno 12 i zarobljeno 48 Nijemaca. Stradao je jedan razobljen Nijemac, putnik, s porukom poručena da će svi zarobljeni Nijemci biti pušteni ukoliko se izjavi bilo kakav otpad na srpsku vjdu na tome području (tom IV, knj. 2, dok. br. 101).

⁴ Vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 36.

⁵ Tadaš je naziv. Jedin. NOP odred Hercegovine (trvali sa ga i Judohercegovački NOP odred). Prijedlog je Vrhovnom Stabu NOP i DVZ poslan 28. marta 1942 (tom IV, knj. 4, dok. br. 36).

⁶ Vidi dok. br. 23.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRINSKOG ODREDA OD 16. MARTA
1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O
BROJNOM STANJU, SASTAVU I RASPOREDU ODREDA¹**

**OPERATIVNI ŠTAB
NAR. OSL. PARTIZANSKOG-DOBROVOLJAČKOG
DRINSKOG ODREDA**
Br. sl.
16-111-1942

VRHOVNOM ŠTABU NOP I DVJ

Prema naredenju toga Štaba² na sektoru Goražde — Rogatica formiran je Narodno-oslobodilački partizanski dobrovoljački DRINSKI ODRED, popunjen jedinicama sa teritorije Čajničkog i Rogatičkog steza.

SASTAV I RASPORED ODREDA

U sastav ovog odreda ušle su sledeće jedinice:

1. Četa: 110 boraca
95 pušaka
2 p. mitraljeza
15 metaka na pušku (isto i na puškomitraljez)
Nalazi se u s. Ladevine — Gornja Gradina.³

1.
**ČETNIČKI
RIZIČANCI**

2. Četa: 60 boraca
50 pušaka
1 p. mitraljez
5 metaka na pušku.
Nalazi se u s. Dub.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 14-41, k. 162.

² Bilo u tome naredenju vidi tom II, knj. 3, dok. br. 43.

³ Riječ Gradina je dopisana slovkom, inače, Gornja Gradina nije sadržana na karti 1 : 100.000, sjeverno od s. Ladevine nalazi se gradina Grad i na njenoj boci (1:50.000). Vjerovatno je to Gornja Gradina.

Taj bataljon je formiran 23. februara 1942 (dok. br. 17; tom IV, knj. 4, dok. br. 16).

3. Četa: 92 boraca
86 pušaka
1 p. mitraljez
13 metaka na pušku.
Nalazi se u s. Mujevići, Varošite i Mesici.
4. Četa: 61 borac
45 pušaka
1 p. mitraljez
10 metaka na pušku
Nalazi se u s. Gorkaše.
5. Četa: 100 boraca
60 pušaka
5 metaka na pušku.
Nalazi se na Gorkašu.

Zadatak ovog bataljona je da sa 1., 3., i 4. četom zatvore pravac Rogatica — Mesici i da u sudejstvu sa četama I. Rogatičkog bataljona onemoguće neprijateljski transport pravcem Glasinac — Rogatica, i da sa svojom 2. četom i Čelebićskom (u s. Crijeep) omladinskom četom zatvore pravac Vitegrad — Mededa — Ustipača. Jedinice ovog bataljona na sektoru ka Rogatici imaju da se povežu: levo sa jedinicama Pračanskog bataljona, a desno sa Rogatičkim bataljonima sa kojima neposredno saradaju u izvršenju postavljenog mu zadatka.

I Rogatički bataljon u čiji je štab postavljen za komandanta drug Radovan Jovčić (dosadašnji komandir Gučevske čete) a za pol. komesara drug Ratko Staničić. Bataljon je formiran od:

- Gučevske čete (u Gučevu)
1. Sotičke čete (u predelu Sočica)
2. Sotičke čete (u s.)
3. Zakomske čete (u Gučevu).

Zadatak ovog bataljona je da uništava neprijateljske transporte pravcem Glasinac — Rogatica i ovaj pravac zadrži pod svojom kontrolom i u svojim rukama. Bataljon ima oko 260 boraca.

II Rogatički bataljon u čiji je štab postavljen za komandanta Radomir Nešković (do sada zamjenik četa četa

ničkog odreda),¹ a za političkog komesara drug Vesio Racković. Bataljon je formiran od:

1. 2. 3. i 4. Sjemečke čete i
Piješevičke čete.

Zadatak: da na sadanjim položajima vrši aktivnu blokadu Rogatice. Bataljon ima oko 290 boraca.

III Rogatički bataljon, u čiji je stab postavljen za komandanta drug Desimir Preda,² a za politikoma drug Vesio Makanjić. Bataljon je formiran od:

1. 2. i 3. Dubčke čete i
Seljanske čete.

Zadatak bataljona je: na dosadanjim položajima vrši aktivnu blokadu Rogatice i štiti pravac Rogatica — Mešci. Bataljon ima oko 290 boraca.

Općinski bataljoni su formirani od dosadanjih četničkih četa.³ Tačni podaci o njihovom naoružanju još nisu dobijeni. Iz propiske četničkog stabla zaplijenjene u Bosvikama vidi se da ove čete sa municijom vrlo slabo stoje. To su čete izjavljivale skoro i svojim patrolama. Četama za sada komanduju raniji komandiri četa. Postavljenim stabovima bataljona je naređeno da učvrste svoju komandu nad dodjeljenim im četama i dostave predloge za četna rukovodstva. Cio ovaj rad stabova bataljona je još u toku i nije završen. Prema tome, Rogatički bataljoni su snage koje se tek sada organizaciono povezuju, no, vojnici i politički neobrađeni. Dakle, te snage još nisu u stepenu prave narodno-oslobodilačke dobrovoljačke vojske. Da bi se u tom stepenu razvile neophodan je politički rad sa boljim političkim radnicima. Tek posle ovoga one bi se mogle upotrebiti za naš način ratovanja. Za sada te snage mogu se predvidjeti samo na starijim njihovim položajima, jer one potrebu borbe vide samo kroz sebične

¹ Pošto razjašnjenja komandanta Rogatičkog četničkog odreda Radivoja Kneževića, komandanta Bosanskih četničkih odreda pu. 12. februara 1942, izvršila personalne promene u Stabu Rogatičkog odreda; za komandanta postavio Bogdana Marjanovića, kapetana i kome nije javstvenostni vijest, a za njegovog pomoćnika komandira Nikolu Kneževića, narednika boje. Jednokratno vijest, koji je otrava prijetnje četnicima (A. H. H. rep. br. 4141 i rep. br. 214 k. 176) sa obla komandanta Bosanskih četničkih odreda od 6. februara 1942. Radovan Nikšić je objava 1952. na stranici Zbirni, zajedno od Olova, kao odmetnik.

² Počinio je ubistvo 1941 kod s. Prvilo (Foča) kao komandir čete u 3. bataljona 6. proleterske istočnohercegovačke NOB brigade.

³ Bilo o tim četničkim četama vidi dok. br. 25.

interese. Cilj njihove borbe je jedino zaštita svoga sela — svoje kuće, ako u tome ne uspeju oni prestaju biti borci i pretvaraju se u pojedinačne bjege — više ne u sastavu svoje čete, nego svoje zadruge sa kojom beže.³

Cajnički bataljon svakodnevno se povećava novim boricima: stvaraju se nove čete čiji će skoro broj zahtevali stvaranje drugog i trećeg bataljona. Većina boraca bila je povezana u ranije četničke jedinice; no oni su bili očevidci četničke slabosti i lažnih obećanja, donedle su osjetili i izdajničku rambu četničkih voda. No oni ipak nisu dobrovoljno regrutovani — njihova mobilizacija više je bila prinudna. Naša borba im je bliska, no nije im dovoljno objašnjena da bi je dosledno vodili. Rukovodećih kadrova, pravih, nemaju. Nameće se nam potreba da se sa njima više politički radi, da se među njima stvore njihovi rukovodeći kadrovi. Borci ovog bataljona bili su u borbama van svoga terena te im je vojnički jasno da slobodu svoga sela moraju braniti i dalje od svoje teritorije.

Ovaj bataljon smenio je bataljon »Baja Pivljanina« i poseo njihove dosadašnje položaje i baze. *Cajnički bataljon* nije na tim mjestima našao na povoljan i obraden teren. Rđavo disciplinovane i slabo politički svesne jedinice »Baja Pivljanina« mu to nisu ostavile. Takvo unutarnje stanje bataljona »Bajo Pivljanina« imalo je odraz na teren gdje je radio. Mještani koji su bili u dodiru sa njegovim jedinicama umesto da su kod njih videli primere discipline i svesnosti, oni su bili svakodnevni posmatrači njihovog vojničkog rada, neizvršenja naredenja, gundanja protiv staričina, protiv ostataka na tom terenu i svih ostalih činjenja koje iz toga dalje proizilaze. Za vreme boravka u Gorazdu jedinice bataljona »Bajo Pivljanina« i nadalje su ostale nedisciplinovane, pojedinci su se opijali, razbijački istupali prema našim privedbama i si. Taj bataljon trebao je mjesnim borcima služiti kao ugled i uzorak kako oni da se organizuju, žive i rade. On im za to nije poslazio. Nameće se potreba da se u Gorazdu uputi jedna dobra jedinica kojoj je potreban odmor. Ta jedinica morala bi imati ljudi za politički i kulturni rad, te bi pomogla u obrađivanju jedinica koje će se poslijeći sa položaja radi političkog i vojničkog vaspitanja.

³ Vrhovni štab NOP i DVJ (naredkom od 21. marta 1942) nametnu je da se terena politički, ekonomski i kulturni pripremaju i dobrovoljački odred od svih jedinica u teritorije različitog smera. I dok se vraćaju iz bataljona, treba ih staviti u teritorije NOP odreda. Tom prilikom je Radomir Neković odredio za komandanta u Mlavinu Mlavinčevića za komandanta nezavisnog odreda. Bilješke o tome, radovima i nastupovanju štaba odreda i ostalih rukovodilaca vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 34.

Sa gornjim snagama ovaj odred vrši sledeće zadatke:

1. — Štiti pravac Rogatica — Goražde sa snagama Rogatičkog bataljona.
2. — Štiti pravac Mededa — Ustiprača — Goražde sa Celebićkom i 2. četom 1. Čajničkog bataljona.
3. — Štiti pravac Rogatica — Mesici — Goražde sa ostatkom snaga 1. Čajničkog bataljona u sadejstvu sa 3. Rogatičkim bataljonom.
4. — Vršiti partizanske akcije na pravcu Rogatica — Kovanj — Glasinac sa jedinicama 1. Rogatičkog bataljona u sadejstvu sa snagama 1. Čajničkog bataljona koje se nalaze prema Rogatici (položaju Grad i Lunj).⁵
5. — Vršiti izviđanje ka Sijemci i obavestajnu službu oko Vilegrada sa 2. četom 1. Čajničkog bataljona; ista jedinica održava vezu sa našim delovima u s. Borikama.
6. — Održava vezu sa Pračanskim bataljonom, sa kojim poveruje rad pri akcijama iz tač. 4.
7. — Održava vezu i svakodnevno obavestavanje sa Jahorinskim odredom preko Renovice.
8. — Održava vezu sa 2. Zlatarskim bataljonom. Sa rukovodstvom ovog bataljona imali smo ličnu vezu i zajednički organizovali obavestajnu službu prema Rudom. Izviđanje ka Limu dato je u zadatak njihovom bataljonu.

Dajući plan rada ovog odreda i potrebe koje se za to nameću izložio usmeno politički komesar odreda.

Napominjemo, da ovaj odred ima velike snage u ljudima sa tendencijom stalnog i velikog porasta boraca. Kad bi se odred pomogao u političkim radnicima — i oruzju i municiji po mogućstvu — mogao bi za izvesno vreme postati veća vojnička snaga koja bi mogla izvršavati obimne zadatke u istočnoj Bosni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POL. KOMESAR, Vladimir Dapčević	KOMANDANT, Krežović Gajko
	M. P.

⁵ Grad (trig. 897) i Lunj (trig. 878) jaki su topografski objekti na prelazima Rogatici.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. KRALJEVAČKOG BATALJONA OD 19. MARTA 1942. Vrhovnom Štabu NOP i DV JUGOSLAVIJE
O SITUACIJI U DOLINI PRACE I O FORMIRANJU OMLADINSKE ČETE

SMRT FASIZMU — SI. NAR.

ŠTAB
KRALJEVAČKOG BATALJONA
Br. služb.
19 mart 1942.

Vrhovnom Štabu
NAR-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

Vojna situacija:

- 1) Desna obala reke Prače.
Situacija na ovoj strani reke Prače ostaje nepromenjena s tim što je neprijatelj 16. ov. m-ca uspio da potisne naše prednje delove i da zaposedne Pletenište, Celopek i Popovik.
Naše trupe su sada u boljem položaju na tom delu pošto smo zaposeli izuzetki dominantnije položaje.
- 2) Leva obala reke Prače.
17. ov. m-ca pod jakim neprijateljskim pritiskom, naročito artiljerijskim, snage su se morale povući sa položaja Sarulje — Sahinovići i prebacili se na desnu obalu reke Prače, zaposedevši položaje na kosima iznad Turkovića. Poginuo je drug Radi, vodnik 2. čete.
18. u zoru iste snage izvršile su kontranapad u zajednici sa Cvarama.¹ Druga kraljevačka četa nije uspjela da ovlada svojim ranijim položajima i povratila se ponovo u Turkoviće. Čvete su imale uspeha ali rezultati borbe još nije poznati.
¹ Original (pisao na mašini, titliricom) u AVH, vrg. br. 35—131, k. 70j.
² Bodo (k. 1945) jugoslovenski od Prate. Tada je, na taj pretonirji, Sotter demobranske 5. pješačke divizije sa 2. bojama 1. pješačke pukovnije i 1. konjaničkim sklopom Zagrebačke konjaničke postrojbe prešecno akcija protiv protivnika, ali se ova akcija završila neuspješno (AVH, vrg. br. 32—23, k. 86). Bojna rečija Sotter demobranske 5. pješačke divizije od 17. aprila 1942.
³ Radniš, Miroslav Radi, vodnik 2. voda 1. čete (Grupa austera, Prva postrojba, knj. 1, str. 748).
⁴ Bilo u Cvarama vidl. dok. br. 22, objavljuje 4.

v

potpuno poznat. Prilikom te borbe jedan hrvatski vojnik se predao i izjavio da je glavni pravac napada u cilju sjedinjenja trupa sa Rogaticom, što je bilo i naše mišljenje. Isto je navođeno da su njihove starijane reklo da će sopstić doći do Rogatice bez borbe a i ako se nađe ovdje ondje po neki bandit da će ih oni jako bacićima pojiriti. Po njegovoj izjavi ima dosta vojnika koji imaju po tomama i predaju se čim mogu. Zarobljenik je pripadao Bjelovarskoj pukovniji, koja učestvuje u napadu, a sam je rodom iz Dubrovnika.

- 3) Top nam je stigao na Orašovice i tokom današnjeg dana poći će na položaj. Postavimo ga tako da može tuci Prača i položaje na levoj i desnoj obali Prače. Moral je kod trupa mnogo porastao kad su čuli da je stigao top.
 - 4) Omladinska četa, koja je formirana od dovođenih boraca mladića, rasporedili smo na položaj zbog vojne situacije. Kad prestane potreba za njom upućimo je kad se naredi.
 - 5) Mešovitu četu iz Lunja tražili smo zbog toga što smo tamo uputili Jozaničko-slanski bataljon a i iz razloga što su se take formacije pokazale nepraktične.
 - 6) Naš politički komesar, koji je početkom meseca otišao na rad u pozadini, još se nije vratio. Zadnji put nam se javio 10/11.
- Zabrinjava nas da mu se nije nešto desilo pa smo u tom smislu izdali naredenje stražama i odborima u Prevlju, Jabuci, Ustikolmi i lovači da ga pronađu i upute u Štab. Izveštite nas o situaciji na svim frontovima a naročito nas interesuje situacija u Glasincu.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!
Načelnik štaba, Zam. političkog komesara, Koman. sektora,
Kapetan⁸ M⁹. Petrović P¹⁰. D. Jakić

M. P.

⁸ Prema izvještaju Zapovjedništva 3. domobranskog zbora od 28. marta 1942. na prerasloj stranici — Paš — Rogatica je 18. marta preduzeta neodgovorna akcija otklona, u kojoj su učestvovali i komandant odlog Zagrebčke konjaničke pukovnije, 2. bojna 4. pješačke pukovnije i 3. bojna Vojne krajine (tom IV. knj. 3. dok. br. 162).

⁹ Vjerovatno su tako zvali 1. pješačke pukovnije.
¹⁰ Miro Dragičić Pipar
i Miro Petrović Kapetan
u Poš.

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA PROLETERSKE UDARNE GRUPE OD 31. MARTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORJI BRATUNAC — DRINJACA — VLASENICA

**OPERATIVNI ŠTAB
PROLETERSKE UDARNE GRUPE**
br. 28

**VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE**

1) Juče po podne, 20 o. mj., jedinice Proleterskih brigada, potpomognute delovima Birčanškog i Majevičkog odreda, ušle su u Stolovcu, Bratunac i Drinjacu, postrojila oficirska uporišta prema Drini.¹ Do sinoć je uspostavljena veza između tih kolona koje su učestvovali u operacijama.

Sinoć su delovi Proleterske grupe ušli i u Bjelovac na Drini, gdje se nalazila škola, i kojim su pravcem bili pobjegli oficiri i Račičeva vojska.² Jutros je i sa tim delovima uspostavljena veza.

2) U Bratuncu je zaplenjeno 18 vagona duvana, koji će se narednih dana uputiti u Vlasenicu, kao i oko 500 kg. soli. Pred Bratuncem je zarobljen jedan pešački top »Piton«³ sa 52 zrna. U Milcima je, praskiće, naknadnim pretresom, pronađeno 15 zrna za protivokolski top 47 mm, koji je ranije zarobljen u Borikama.⁴

U toku čišćenja prostorije Milici — Vlasenica, tokom poslednjih dana, zarobljeno je 33 četnika sa oružjem, među njima Račičev eskadron (sa konjima), ne računajući četnike razoružane prilikom našeg ulaska u Milice i Vlasenicu (koji su svi, sem dvojice osuđenih na smrt i streljanb, vraćeni u svoje jedinice na front). Od ovih 33, među kojima su se nalazili Račičevi konjanici, četnici Grmečkog odreda⁵ i četnici

¹ Original (pisao na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 44—2, k. 70.

² Milici se sa četnicima uporišta Milice u završnoj fazi napreda vidi dok. br. 44, tom II, knj. 5, dok. br. 70, tom IV, knj. 4, dok. br. 26, Rodoljub Čolaković, s. d. knj. III, str. 391—96.

³ Dodelni se na Cerak četnički odred, kome je komandant bio Draganjević Rado.

⁴ Taj pištolj top 37 mm, francuskog porijekla, našao se u sastavu bivše jugoslovenske vojske (tom II, knj. 6, str. 129).

⁵ Top je, od četnika, zaplijenila 2. proleterska brigada. Pošto se, zbog sniženja i nepoisa, nije mogao prebaciti preko planine Dovraka, top je zakopan u s. Podramuru (Rodoljub Čolaković, s. d. knj. III, str. 91, i 92).

Krajitkog odreda¹ kao i pojedini meštanski četnici koji su se više manje slučajno zaradili sa njima — Ratni sud Proleterke udarne grupe osudio je na smrt 12. Kazna nije izvršena, nego je preko Pere Dukunovića (Drinjča) predložena njihova razmena za 6 drugova iz 1. Učičkog bataljona, koje je Račić bio uspeo da zarobi prilikom svog povlačenja sa položaja oko Han Njaska. Prekujice nas je Dukunović obavestio da je četničko vodstvo pristalo na razmenu i da se ona izvrši 20. o. m., u podne, kod Nove Kasabe (na putu Milici — Drinjča). Naš je cilj bio da tih 6 zarobljenih drugova izvučemo iz Bratunca pre nego što se sazna za naš napad, kako ne bi bili streljani u poslednjem trenutku — koliko streljanje nije izvršeno ranije. O njihovoj sudbini nema još nikakvog izveštaja iz Drinječa,² a sa Novom Kasabom nemamo još veza.

Prilikom cikčenja prostorije Milici — Vlasenica, došlo je kod D. Vrsinje do sukoba sa izvesnim delovima kapetana Momičevića.³ Tom prilikom su poginuli 2 njihova čloglasna oficira: poručnik Milović⁴ i potporučnik Raosavljević.⁵ Mi nismo imali irtava, a ostali četnici su se predali: oni su uručeni u oših 53 zarobljenika. Prilikom tih akcija zaplenjena su 4 puška-mitraljeza, a seljaci su sami doneli jedan teški mitraljez za koji se još ne zna da li ima sve delove.

¹ Rijč je o odredima sastavljenim od izbeglica, većinom iz Bosanske krajine i meto iz Slavonije. Oni su izbegli u Srbiju od svetskog rata. Zanim su, a koji su se vratili u svoj rodni kraj, zarobili od četnika, stigli u Boninasti odred. U februaru su, sa odredima, prešli u istoimnu Bosnu Občanu im je da će se boriti protiv okupa. a ih protiv partizana, čine su bili ubijeni (kao II. knj. 3. dok. br. 76, objavljuje se tom IX. knj. I. dok. br. 88, objavljuje se 4. Redoljna Čuković, u. d. knj. III, str. 88—89).

² U to vrijeme je bio komandant Krajitkog bataljona Srebrničkog odreda Zvezdskog četničkog sektora (AVH, izv. br. 23—4, k. 176 naredba komandanta Bosanskih četničkih odreda od 6. februara 1942).

³ Četnici su ih sve pobili 15. marta 1942. kod s. Milica. Borci su pripadali u sličnom sastavu 2. proleterke NOV brigade. Njihova imena su: Milosav Jeremić, Milovan Kljutić, Rafailo Levi, Toma Nikšić, Milosav Nesković i Rado Simović. Lipodraž Barje, Sami dionci Vojnogedavacki zavod JNA, Beograd, 1966, str. 485; Miroslav Milosavljević, Lene, podizvoći dionci, Vojnogedavacki zavod JNA, Beograd, 1968, str. 20.

⁴ Miroslav. Tako je bio komandant Kladanjskog odreda četničkog Kladanjsko-ševskog sektora, kasnije, od kraljevske izbjegličke vlade u Londonu, upućen je u činu mjesto, a naredbom Petra Brelavice, komandanta Operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine, od 6. septembra 1942. odreda je za komandanta Romanijskog, četničkog korpusa. Na taj dužnosti je i poginuo 1945 (vidi dok. br. 129, AVH, izv. br. 33—4, k. 176, izv. br. 143, k. 173).

⁵ Milica

⁶ Vladimir

3) Juče je došlo do kratke borbe samo južno od Bratunca. Tu je, izgleda, Račić bio postavio zareda. Ali čim je naš puškomitraljez otvorio vatru, neprijatelj je pobjegao. U zatvoru u Bratuncu se naša nalazi oko 50 zarobljenika. Među njima izgleda da nema nijednog oficira ili vođe, te će većina verovatno biti danas puštena i vraćena na položaje (kod Zvonika) — posle saslušanja. — Naknadno javljamo da su svi pušteni.

Izgleda da su oficiri, a među njima i Dangić¹³ i Račić, bili u Bratuncu sve do 2 sata ujutru, juče i da su onda krenuli prema Bjelovcu da se prebace. Već predhodnih dana su bili predložili evakuaciju izvesnog dela divizije.

U Sasama se nalazila fabrika ručnih bombi. Jedinice koje su učestvovala u napadu na Stebričicu dobile su zadatak da sav eksploziv zaplene i prebace ga, zajedno sa džebankom, u Vlasenicu.

4) Iz dokumenata pronađenih u Vlasenici kod Dangićevih kurira posle našeg odlaska iz Vlasenice — a koji su nam blagovremeno dostavljeni — vidi se da Dangić nije bio tačno obavješten ni o našim snagama ni o našim daljnjim namerama, ili je lažno predstavljao situaciju — kao što mu je i Račić lažno predstavljao — da bi podigao moral svojih trupa i valjda uvukao u borbu i meštanske jedinice. U jednom naredjenju Račiću — alias Miletić¹⁴ — on mu čestita što je uspeo da nas opkoli kod Milica (!), predaje mu komandu nad svojim trupama do dolaska načelnika štaba majora Vranelevića,¹⁵ ocenjuje naš položaj kao vrlo težak, smatra da nam je sugrađen i jedini pravac povlačenja — prema Sekovcima — naređuje mu da nas smisli ili matera na predajiv kao i šta treba da radi ako ponudimo pregovore, da treba u čitavom kraju

¹³ Jedinice, inače, Dangić je rodom iz Bratunca. Poslije njegovog objektivnog, kao i objekta ostalih četnika iz Bratunca, Operativni štab Podgorice, odmah grupe se raspustila. U kazu su se naša zatekla i dvojice Dasevićeve sestre (Rodoljub Čolaković, n. d., knj. III, str. 104).

¹⁴ Vidi dok. br. 12.

¹⁵ Slavoljub, major bivše jugoslovenske vojske. U toku rata se nalazio na raznim odgovornim položajima delatnostima u istočnoj, srednjoj i zapadnoj Bosni. Oktobra 1942. je imenovan za komandanta svih četnika u istočnoj i zapadnoj Bosni. Njegova komanda se sastojala od Komanda zapadne Bosne (XVI, str. 10, 20), narednja Komanda zapadne Bosne od 12. oktobra 1943). Uhapšen je 28. septembra 1945. sudano mu je, kao ratnom zločinca, na prečetu protiv Draga Mihailovića i njegovih saradnika, od 16. juna do 15. jula 1946. po jr. po presudi Vojnog suda 15 u Beogradu od 16. jula 1946, osuđen na kaznu života, staze i prinudnim radom u trajanju od 20 godina (Politika, 17. jula 1946).

da razvije »ofanzivnu propagandu« (što znači sigurno da treba svuda govoriti kako palimo i koljemo sve na šta na-
demo id, id).

U tom istom pismu se govori o pojačanjima koja su stigla i koja je još stigla u Bratunac, o tome da naše popukovinska Matića,¹⁴ u Užicu, pripremaju nanad pravcem Vitegrad — Rogatica id.

U drugim dokumentima raznih oficira i vođa vidi se da oni zaista nisu bili svemu situacije. Jedan proničljivi oficir piše da je ovaj naš pokret u ove krajeve verovatno begstvo posle pretrpljenog poraza. Drugi — pop Georgije¹⁵ — objašnjava Katiću kako treba da postupi sa nama kada budemo zatražili pregovore: da nas upita ko smo i šta smo, šta tražimo ovdje, u kojim pravom, koliko nas ima id.; a kada se budemo stavili pod njegovu komandu, da nas uputi na front, ali nikako na Han Pijesak, koji iz naročitih razloga treba baš on da likvidira id. — Sve važnije dokumente ćemo vam upu-
titi. U jednom se govori o pregovorima Dangića sa Nemicima i da on treba u Bosni da bude ono što je Nedić u Srbiji.

5) U jednom pismu se govori da je Dangić protiv svakih pregovora, da se još neko u vodstvu služe sa njim a da su svi ostali protiv borbe sa partizanima. Tu se pominje neka ličnost koja »nažalost, u poslednje vreme, dobija sve veći uticaj«. Za nas koji smo već nekoliko dana na ovom terenu jasno je da je reč o rezervnom kapetanu Dakiću.¹⁶ Smatramo da treba da vas obavestimo i o tome.

U Vlasenici, posle našeg ulaska, zatekli smo ranjenog kapetana Predraga Markovića, koji nam se odmah stavio na raspoloženje. On je komandant pomenutog Krajiškog od-
reda.¹⁷ Odmah je uputio pismo svim svojim jedinicama da se

¹⁴ Mamića

¹⁵ Jovanović Georgije Bašić Bilića, poručnik bivše jugoslovenske vojske, Kasnije je bio komandant Jadranske brigade četničkog Četno-majevičkog korpusa, poznat kao Ratčević borac.

¹⁶ Bogdan, oficir Nediceve Srpske državne straže (dalje SDS), početkom februara 1942. se je sa znanjem predviđajući srpske vlasti vlade Milana Nedića i njegovog ministra unutrašnjih poslova Milana Ačimovića, pripojio u Beogradu četničko-dobrovoljci ex Bosna. U jedan takav odred (Krajiški) stupio je tada i Predrag Marković Alimpić, a još nekoliko simpatizera NOP-a, napustivši da se, na taj način, prebaci u istočno Bosnu (vidi dok. br. 39, Redaljub Čolaković, n. d., knj. III, str. 100).

Predrag Marković Alimpić, kapetan bivše jugoslovenske vojske, bio je simpatizer KPI. Po ulasku Okružnog komiteta KPI za Palazovac stupio je u četnike. Počeo je prebacivanje iz Srbije u istočno Bosnu preko je Krajiški odred u partizane i njime komandovao. Kasnije je postavljen za načelnika Štaba 6. istočnobosanske NOB brigade, početkom avgusta 1942. po naredbama Vrhovnog štaba NOV

vrate na položaj, ukoliko su ga napustile, da ne treba da se bore protiv partizana, da je laž da partizani kolju i pljačkaju, već naprotiv itd. Izvestio je o svemu, u istom smislu, i svog pretpostavljenog, dotičnog kapetana Dakica. Zatim su, sa dvadeset naprednih vojnika, došli iz Bratunca još dva oficira. Jedan od njih, rezervni poručnik, bio je neko vreme u zatvoru u Bratunca, zove se Slobodan (Luce) Ivanović, izvenci dragovi ga poznaju iz Beograda kao levog zemljoradnika. U tom odreda se nalazi i Mita Tripković, ranije član Partije, koji je [19] 36. godine, u grupi Trajka Stamenkovića,²⁵ osuđen na 3 godine roblje; ima i nekoliko bivših partizana iz Istočne Srbije, među njima neki koje pojedini neki drugovi znaju kao vrlo dobre — čak i članove Partije. Štab tog odreda se, u Srbiji, nalazio u manastiru Gornjska, bio je pod komandom Dražinom;²⁶ imao je sporazum sa tamošnjim partizanima, izgleda da je saradivao sa njima do kraja, kad su pojedine partizanske jedinice, pred sve većim terorem i napadima nedivčevaca i Nemaca, morale biti raspuštene; tada su ovom četničkom odredu pristili mnogi partizani, da se okone. Pošli su mu se pridružili još neki ljudi iz Beograda (kao Ivanović i Tripković) i pošli su za Bosnu, tj. trebalo je da krenu za Krajinu.²⁷ Ovdje su svi odbili da se bore protiv partizana. To

²⁵ i DVA, putao je iz Škavitsa, preko Drine, da uspostavi veze s Pokrajinskim komitetom KPI za Srbiju i Glavnim Štabom NOP odreda Srbije, U izdaju Srbije imenovao je za komandanta i, političarske NOV brigade (formirane 9. oktobra 1943. u s. Obozištu). Početkom decembra 1943. po naredjenju Vrhovnog Štapa NOV i POJ, prešao je u Brigadu s. Drine kod Strug Buda i pritrereno odo u sastav 5. NOV divizije, a nekoliko dana kasnije u sastav 17. NOV divizije. Učinio je, 24. decembra 1943. pristupio na samostalni broj (172. 553) na planini Ozren. Tada je imao čin pukovnika NOV i POJ (tom 19. knj. 1), dok. br. 31. kod Petrova, n. št. str. 27. u Mitrović-Perović, *Žrtve Srbije, Nalzi* — Prosveta, Beograd, 1961. str. 324, 326, 332 i 333. Aleksandar Vinterić, *Četnici Srbije, Nalzi* — Prosveta, Beograd, 1961. str. 188.

²⁶ Trajka Stamenković, istaknuti revolucionar u Srbiji. Član je KPI od 1928. Studiran je pravo. Više puta je hapšen i progajan. Pobjegli put je sproveden septembra 1936. na službeni sekretar Pokrajinskog komiteta KPI za Srbiju i tom prilikom je osuđen na 6 godina roblje. U zatvoru (u Nemčkoj Mitrović) pobegao je, u 21. drugu, avgusta 1941. Bio je član Glavnog narodnoslobodilačkog odbora Srbije. Uhapšen je krajem 1941. kada se iz Beograda prebacio u jugoslovensku Srbiju. Zatvoren je u zloglasni logor na Banjici, gdje je, pored velikih muke, obješen krajem decembra 1942. Predložio je, 14. decembra 1949. za narodnog heroja (*Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*, str. 77).

²⁷ Taj četnički odred je bio pod komandom Velimira Pitelica, majara brće jugoslovenske vojske (Aleksandar Vinterić, n. št. str. 162—163).

²⁸ Otkazni se na Bosansku krajinu.

je jedino što je jasno, ostalo je, bar zasada, prilično mutno. Očividno je da tu ima najrazličitijih ljudi, i dobronamernih i propalica, lumpova. Pojedini od njih — da ih ovde ne spominjemo — izlaze nam u svemu na ruku, daju nam sva obavještenja, kažu nam sami koji su od njih sumnjivi, koji su podržavali Račića itd. Svi imaju poverenja u tog Dakića, koji je trebalo da bude u Bratuncu i da radi ne pitajući Dangića — a sada izgleda da je u Srbiji. Oružje su dobijali od Nedica, očekivali su još, trebalo je i da im stigne štamparija za izdavanje lista «Sloboda», u Biševcu se, navodno, mazarilo još stotina njih koji su čekali da im iz Srbije stigne oružje. Jedan od njih je ponudio i da postreduje sspostavljanju veza sa partizanima u Beogradu; o tome vas je sigurno obavestio Maja. Oni su tražili pregovore na bazi sporazuma koji su imali sa partizanima u Srbiji. Lako su usvedeli da o takvim pregovorima ne može sada biti reči. Stavili su se, najrad, pod našu komandu i upućeni su na položaje oko Han Pijevca. Oni su nam tumučili da treba još neko vreme da ostanu kamuflirani, kako bi mogli izvlačiti oružje i dobavljati još ljudi. Mi nismo na to pristali, a oni nisu insistirali. — Mislimo da ih rasformiramo.⁶⁾

6) U Vlasenicu su 18. o. m. stigli Tempo,²⁴ Uglješa,²⁵ Seljo,²⁶ a zatim 19. ujutru i Pero Kosorić (sa Perom nismo stigli da se sastanemo). Oni su se složili sa nama da treba krenuti prema Drini. Ostali su u Vlasenici sa Canom,²⁷ da svrše tekuće poslove i dovrše započeto prikupljanje jedinica i organizovanje poradine. — Sa njima je stigao i Udarni bataljon,²⁸ koji je ostao u Vlasenici kao posada, a i kao rezerva za front prema Han Pijevcu.

7) Mi se ovde nećemo dugo zadržati, sem u jednom mestu koje će vam naknadno javiti. Jutros nam se ovde pojedinačno javljaju narađani ljudi, Srbi i Muslimani, stavljaju se pod našu komandu. Ne verujemo da ćemo za kratko vreme uspeti da stvorimo branu prema Srbiji, ali će nas obavestavati i, u datom trenutku, poslužiti kao most.

²⁴ Odred nije rasformiran, ali je iz njega odstranjeno oko 50 sumnjivih, tako da je on upao na oko 180 boraca. Odred je stavljen pod komandu Fredera Niekovica Altmajera, a potom je upućen na Romaniju (tam 15. kni. 1. del. str. 46, objavljenje 4. Redoljub Čekićević, s. 4. knj. III. sv. 106, 115—117, Todor Vukomanović, s. 4. str. 25).

²⁵ Svrstozar Vukomanović

²⁶ Draletović

²⁷ Nisbedan Princip

²⁸ Spomenje Nisbedan Cuna (Poljubić). Bila je tada zamjenik političke komesara 2. proletarske NOB brigade.

²⁹ To je 1. bosanski proletarski bataljon.

Sa onog jednog mesta moraće se raditi intenzivno.

8) Jedno je nesumnjivo. Dangić i njegova gospoda oficiri pretrpeli su potpun vojnički krah, koji je istovremeno i politički krah.

9) Po izvršenoj evakuaciji plena sa obe prostorije imamo nameru da krenemo natrag u Vlasenicu. Tamo će se o daljem sporazumeti sa Đ. H.²⁸ Sada bi nesumnjivo bila veoma važna likvidacija Han Pijeska radi uspostavljanja veze između naših odreda u ovom kraju Bosne, a i radi čvršćeg vezivanja međanskih jedinica i stanovništva za nas. Postoje i drugi važni pravci. Još ćemo vas o svome mišljenju obavestiti, a nadamo se da ćemo u Vlasenici zateći vaše dalje direktive.

10) Vaša pisma od 13-8 č. 15-10,45 č. i 21 č. primili smo tek 18 o. m.²⁹ kada smo se već nalazili u Vlasenici. Vaše naređenje upućeno preko Staba Darničkog odreda da ne krećemo «u pravcu prvobitno određenom već sačekati do daljeg pismenog naređenja» nismo stoga mogli izvršiti.³⁰ Isto važi i za pismo koje je glavni intendant uputio bio Stabu II Prolet. brigade, u veri sa organizovanjem evakuacije plena iz Benika: ono nas nije zateklo u Borikama.³¹

Sve vaše direktive iznete u njima smo pažljivo proučili. Smatramo da su neke vaše kritike preobire, a neke i neopravdane. Izveštaje, obzirom na udaljenost od nas, ne možemo da vam šaljemo često i ne možemo da vas držimo u toku svih promena koje nastupe, ali se trudimo da budu jasni. Pregovori sa Račićem nisu povereni jako ih je on usmeno tražio; pismo je trebalo da posluži za dobijanje u višenamenu — da bi se spasili drugovi Valjevići³² — ali se i od toga kasnije odustalo.

Po pravilu naši bataljoni ne rade bez našeg znanja, ali se desilo i desice se da će morati da dejstvuju i intervenciju ne čekajući naše odobrenje i pre no što stignu da nas izveste — kao što je bio slučaj sa II bataljonom I brigade, jasno je da je **onakva** intervencija bila neumesna.

Materijal od druga Tempa koji ste nam vi uputili misimo shvatili kao vaše odobrenje. Činjenica da ste nam ga poslali bez komentara shvatili smo jedino kao znak da nam ostavljate punu inicijativu za njegovu ocenu i donošenje odgovarajućih odluka.

²⁸ Mišl se na Glavni štab NOP i DV Bosne i Hercegovine.

²⁹ Mišl o tom naređenju vidi tom II, knj. 3, dok. br. 42 i 43.

³⁰ Za naređenje Verbovskog štaba NOP i DVJ redakcija nije pronašla. Međutim, postoji naređenje Vrhovnog štaba slične sadržine: ono od 16. marta 1942 (vidi tom II, knj. 3, dok. br. 51).

³¹ Za pismo Ojzovicima je naređenje redakcija nije pronašla.

³² I % Đ. ajina vidi tom II, knj. 3, dok. br. 50; tom IV, knj. 4, dok. br. 38, str. 87.

Nasle snage dosada nismo razbacivali, budno pazimo na to. Ali prostorijsa na koju se smetaju ne sme da bude savise mala, kako bismo mogli da lako manevriramo i kako bismo mogli kontrolisati sve tebe sumnjive pravce. Osim toga, u ovom kraju je bilo mnogo sela popaljenih i uvek se postavljalo pitanje smetanja i sigrane. Najzad, iskustvo nam je pokazalo da se pokret mnogo bolje i brze izvrsuje kad jedinice nisu sabijene, naročito kad je broj puteva strogo ograničen. Kao što smo vas izvrsili, mi smo na ovoj prostorijsi bili u stavu itekivanja i raspored smo izvršili tako da pokret možemo što brže i što sigurnije izvršiti u svim verovatnim pravcima. Kada se jedan od tih pravaca nametnuo, mi smo i izvršili pokret sasvim glatko. Da smo bili poslali celu brigadu u borbu, mnogo bismo sakutili svoju pokrtiljivost, a i nismo je mogli celu poslati, jer smo bili obavesteni tek po izvršenoj akciji.

Sa Bosanskim udarnim bataljonom nismo imali nikakvu vezu, jer nismo uopšte znali ade je on.¹¹ Vezu smo odmah potražili sa svim partizanskim jedinicama i stahovima, ali nismo mogli da sačekamo njihov odgovor. Mi smo želeli da saglasimo svoje dejstvo sa njima, i u tom cilju smo im hitno poslali kurirne meštane (koji nisu stigli na vreme) ali smo prethodno procenili da zadatak možemo da izvršimo i bez njih.

Jednoga smo se iz vaših direktiva u svakom slučaju dosledno držali, radili smo brzo i odlučno, iskoristivajući u potpunosti slobodu rada koju ste nam ostavili. I sad, posle izvršenih zadataka, ugleda nam da u opštoj liniji rada nismo pogrešili.

Direktive iz vaših poslednjih pisama smo ponovo saveno procenili, one su dragocene za nas i pored toga što vi otuda ne možete da rukovodite samim izvršenjem operacija. Nama su naročito potrebne opšte, strateške direktive, da bismo mogli svoje akcije da uskladimo sa opštim planom operacija. Što se tiče Istočne Bosne, sada posle uspostavljanja veze sa B. H. to će biti, ali i njima i nama su potrebne direktive u vezi sa opštom situacijom.

11) Po dolasku u Vlasenou, podsećemo vam naknadni izveštaj o rezultatu jučerašnjih operacija.¹² Iscrpni izveštaji još nisu stigli.

Naknadno smo saznali od sarobljenika da je Ratić sa 50 do 70 ljudi juče ujutru krenuo iz Bjelovca za Fakovice — sa

¹¹ Bile o rasporedu tega bataljona vidi dok. br. 44; tom IV, knj. 4, dok. br. 32.
¹² Vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 38.

jednim kamionom i dva luksuzna automobila. Sa sobom je poveo neke zarobljene drugove.¹²

12) Prilažemo zaplenjene dokumente koji mogu da vas interesuju.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

21. III. 1942 = 15.30 č.

Za operativni štab
Proleterke udarne grupe

**K. A. Popović
Ratko
M. Kušić
Fica**

13) Predlažemo da se zbog velikog poštovanja pri progoneznoj Račičevih i ostalih izdajničkih bandi pobuvali I bataljon II Proleterke brigade, sa komandantom Kovačevićem.¹³ Osim toga da se posebno pobuvali partizani II bataljona, drug N. N.¹⁴ koji se uhvatio u koštac sa oficirima Milovićem koji ga je vodio na streljanje i, mada mu je čelo bilo razbijeno kaulakom, rva se sa Milovićem sve dok nisu stigli Kovačević i drugovi, koji su ga oslobodili, ubili 2 izdajnika oficira i razoruzali njihovu vojsku.¹⁵

14) Ovdje smo malopre našli 3 teške bombe za teški bacač. Nedostaju nam upaljači za njih kao i za još 2 bombe. Molimo vas da nam ih pošaljete. Velebit¹⁶ kaže da ih ima kod voda koji je ostao u Foči.

15) Ako je Stanko¹⁷ ozdravio, molimo vas da nam ga uputite. Vrlo je potreban i bio bi veoma koristan.

¹² Radovanom. Umro je jula 1942. u Vrbici, u Centralnoj bolnici, kao teški ranjenik (Grupa anetera, *Drugo proletersko*, knj. 1, Vojno-izdavački zavod JNA, Beograd, 1965, str. 216).

¹³ Odmori se na Mimiru Stambavčevića (Grupa anetera, *Drugo proletersko*, knj. 1, str. 276).

¹⁴ Čio ovaj tekst pod brojem 13, je dopisan rečenicim masilom, ali je na više mjesta ispravljeno.

¹⁵ Milan Antončić Velebit
¹⁶ Branko Poljanac Stanko

**IZVJEŠTAJ ŠTABA KALINOVČKOG ODREDA OD 23. MAR-
TA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE
O ARČHAMA ODREDA U ŠIRIM REJONNE PLANINE IGMAN
I POVEZIVANJE S JABORINSKIM ODREDOM¹**

ŠTAB
KALINOVČKOG NARODNO OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA
Broj ŠI
Dne 23. marta 1942. g.

VRHOVNOM ŠTABU P. i D. O. J.

FOČA

Prema datim uputstvima V.Š. u ovom se određuje postupa.²
Sa Igmans se snage za sad ne mogu nigde pomerati jer
ljudstvo nema dovoljno oružja. U celom bataljona ima 150
pušaka na 360 ljudi. Rejon osiguranja ovog bataljona je ogro-
man i snage se raspinjaju. Ovaj bataljon pod vrlo teškim
okolnostima mora da održava vezu sa Borčko-jezerskim ba-
taljonom. Kretanje moraju da prate po cele desetine na skijama
koje se moraju da probijaju kroz muslimanska sela neprijas-
teljski raspoložena. Na ovim putevima su sukobi vrlo česti.
Ovaj bataljon nije imao za smetaj ljudstva stanova, koje
je morao sam da podiže pod najtežim uslovima. Visok sneg
i nemogućnost prenošenja materijala na drugi način nego na le-
dima ljudstva.

Pored teških okolnosti ovaj bataljon vrši akcije manjeg
sila.

Izvršen je jedan prepad na Blažuj. Uхваćeno je: tri mu-
slimana³ i jedan ustaša koji je po saslušanju strijeljan. Zaple-
njeno je 270 ovaca. U drugoj akciji zaplenjeno je bilo 350 ke-
lograma šećera i dve kante masla. Ova desetina koja je vršila
akciju bila je napadnuta od jačeg neprijatelja i blindiranog
voza pa je morala da odstupi. Šećer je ostao jer se u toj borbi
nije mogao da prenosi.

¹ Original (pisao na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 18-6,
k. 170.

² Vidi tom II, knj. 3, dok. br. 37.

³ Radi se na pripadnike kvislinčke mjesne milicije, u čijim su
se redovima nalazili saradnici okupatora muslimanske vjeroispovijesti.

Noću 20 na 21. marta bila je izvedena akcija, kako se iz priloženog naredjenja vidi. Akcija nije uspeła kako je bilo predviđeno, jer usled vrlo lošeg vremena (kiše) i teško prolaznih puteva Krupačka četa¹ nije stigla na vreme i nije glavni deo predviđenog rada u akciji izvršila. Krivica je dvostruko veća, koje nije predvidelo dovoljno vremena za elementat slučajnosti, što se je ovde desilo, da Krupačka četa nije stigla na vreme. Ostali delovi koji su uzeli učesća u ovoj akciji izvršili su svoje zadatke po predviđenom planu, te je od akcije bilo koristi u toliko što je utvrđeno.

Da u Kasindolu² ima oko 900 ustaša mladih koji su tu radi obuke prikupljeni. Da tu nastaju izvode oficiri, koji su skoro došli iz Zagreba. Da je dan ranije dolazio sin³ Kwaternika⁴ i da je te mlade ustaše zaklinjao. Od iskusnih boraca da ima oko 200 ustaša među ovim mladcima koji su stari od 17—19 godina i koji su neiskusni za borbu. Utvrđeno je gde se nalaze pojedine trupe koje osiguravaju položaje oko Kasindola i na Ilinjaci⁵. Utvrđeno je i raspored automatskih oruđa i raspored neprijateljskih snaga.

Utvrđeno je da je kod našeg ljudstva morali na vrlo velikom poštovanjem i voljom vršila pokret i pokazalo želju da do kraja uspije, ali je usled slabo prorečkanatog vremena ova akcija ostala nedovršena. Utvrđeno je iako da je sa našim ljudstvom moguće objašnjavati akcije većeg stila u kojima učestvoje više jedinica.

Ova će se akcija obnoviti sa više priprema u najskorije vreme, jer neprijatelju nisu otkrivene namere ove akcije.

¹ Pripadala je Kijevskom bataljona Kalinovičkog NOP odreda (tom IV, knj. 4, dok. br. 21).

² Tačan naziv je: sada Kobilje — Kasinda, ali je uobičajeno da se nastavlja Kobilje. Pošto neprijateljske snage Trebišničkog bataljona na to mjesto, ustale su ubiti 16 mlikaraca, a 35 žena i djece otkrili u Sarajevu (tom IV, knj. 3, dok. br. 167).

³ Eugen Kwaternik Đido, glavni savjetelj za javni red i sigurnost Glavnog savjetništva i od Štabke udarne štabe (UNČ) u NDH. Pred oslobodjenje Jugoslavije pobjegao je iz zemlje i živi u emigraciji.

⁴ Slavka, ministar domobranstva i zamjenik Ante Pavličića, poglavnik NDH. Ubijen je 17. septembra 1946. u više drugih političkih dočelnika. Sudio mu je od 29. maja do 7. juna 1947. Vrhovni sud NR Hrvatske, i tada je osuđen na smrt i strijeljan (oPolitika, 20. septembra 1946, 26. maja i 8. juna 1947).

⁵ Brdo (na karti 1 : 100.000 označeno kao k. 655) više sela Podiljane, pripadajuće od Sarajeva.

Za saradnju sa Jahorinskim odredom ovaj će Stab uspostaviti telugu vezu i usavršiti preko drugu Dokaza' zajednički rad da i u tom pravcu akcije budu uspešne. Ranija Paljanska četa je podeljena u dve čete i sad nose nazive:

Bištrička četa
Paljanska četa
Trebevička četa
Kasindolaska četa, koje su u sastavu Trebevičkog bataljona.

Bištrička četa je uhvatila vezu sa Jahorinskim odredom i održavaće tu vezu još setnje.

Izvršena je mobilizacija Crnoriječke rezervne čete. Ta četa ima oko 36 ljudi koji su sada nenasužani, a kad bude oružja ona će se napuštati. Čim bude izvršena mobilizacija Trnovskih rezervnih četa, koja je u toku, odvojiće se Crnoriječka četa i ona će biti upućena na teren Ravne Planine radi tesnog dodira sa Jahorinskim odredom.

Stab Igmanskog bataljona je formiran. Komandant je drug Ivan Večkan,¹² a pol' komesar Bataljona je drug Gavro Princip.¹³

Omladinska četa Udarnog bataljona «Ranok Dvojano»¹⁴ prikupljena je u Trnovu i rad sa tom četom počinje 24 marta tek god.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Sa dragarskim pozdravom,

Za Stab Odreda,

Pol' komesar drug, Zamjenik komandanta drug,
Šćepan Kovačević, Voj. J. Dokiz.

¹² Vojislav
¹³ Proizao mu je Veličanin. Bio je profesor Tehničke škole u Sarajevu. Poginuo je 1942. počinje treće neprijateljske ofanzive, u sukobu s Nijemcima i ustaškama na Igmanu (tom IV, knj. 3, dok. br. 115, knj. 4, dok. br. 31).

¹⁴ Poginuo je 1942 (tom IV, knj. 3, dok. br. 115, objašnjenje 7).

¹⁵ Taj bataljon je formiran u Trnovu. Njegov je tačan naziv: 1. udarni bataljon «Ranok Dvojano». Njegov je po imenu ranjivski komandant, Bosansko-hercegovačke NOP brigade, koji je poginuo oktobra 1941. u borbama s ostrokovodrombranskim jedinicama kod Kalinovika. Bljeđe o tome vidi tom IV, knj. 2, dok. br. 117, str. 330, knj. 3, dok. br. 118, knj. 4, dok. br. 31.

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA PROLETERSKE UDARNE GRUPE OD 24. MARCHA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI I AKCIJAMA NA PROSTORU DRINJAKA — BRATUNAC — SREBRENICA

OPERATIVNI ŠTAB PROLETERSKE UDARNE GRUPE

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

1) Prekjuče, 22 o. m. uputili smo vam izvještaj o rezultatima akcije na Drinjacu, Bratunac i Srebrenicu. U međuvremenu smo pronašli još 2 brdska topa. O plenu u Sasama verovatno vas je izvestio Uglješa. Pored radionice za izradu ratičnih bombi, nađeno je tamno i materijala za izradu oko hiljadu bombi, veliki broj granata, uglavnom bez čaura, raznih kalibara. Predzeli smo evakuaciju, a sigle su u prve partije privoklasnog davana iz Bratunca. Dovačena su dva putnička automobila (jedan potpuno ispravan, nedostaje jedina benzina), zaplijenjena su i dva kamiona, ispravna, koje ćemo prepraviti za pogon čumurom.

2) Posle našeg izbijanja na Drinu, Zvornički front se bio prilično raspao. Oficiri su pre odlaska bili naredili jedinicama da napuste položaje. Promeli su glasove da dolaze partizani zajedno sa ustasama. Sada se stvari, međutim, sredaju; dobar deo jedinica se vratio ili se vraća na front. Našima u tome pomaže i Petra Dukanović.

3) Trebalo bi da nam pošaljete specijalne direktive o postupku sa Dakićem (organizatorom Kraljeve grupe, koji se sad nalazi u Stibiji.) Ljudstvo tog odreda se sada nalazi na položaju, pod komandom našom. Jedan od njihovih starijina, Lase Ivanović, tražio je dozvolu da pokuša uspostaviti vezu sa Dakićem. Mi smo mu to dozvolili, ali smo naglasili da ne pristajemo ni na kakvu spodelu vijesti ili duplo rukovođenje.

¹ Original (pisan na mašini, latiničom) u AVII, reg. br. 45-2, k. 70. U tekstu na nekim mestima vidim manje intervencije, rečenicima, a na margini 2. stranke dokumenta je dopisani: opširno se mnogo zamerilo, ima mnogo bolovih, a za ne vreme čemo i od vas dobiti direktive o daljem pravcu delovanja.

² Vidi AVII, reg. br. 442, k. 70.

³ Bratunac.

⁴ Bile o Boždanu Dakiću i taj grupi vidi dok. br. 37.

⁵ Slobodan Ivanović Lase (vidi dok. br. 27).

ako Dakić želi da razgovara sa nama, neka dođe, mi ćemo sve što se ima svršiti, svršiti direktno sa njim, a ne preko ljudi njegovog bivšeg ođeda. Iz svih razgovora sa pojedinim njihovim vodama — koji ustalom ne predstavljaju mišljenje svoje vojske — vidi se da se radi o jednoj organizovanoj grupi, za koju nismo mogli doznati koga predstavlja i ko stoji iza nje: to možda ne znaju ni te manje vode sa kojima smo razgovarali, oni se svi pozivaju na Dakića. Svi su oni se ponašali više no korektno: rekli su koji su među njima bijuni, petokolonasi itd. — možda su ti ljudi i njihovi neprijatelji, sigurno se ne slažu sa njihovom linijom. Po našem mišljenju, oni su jedna nova ekipa koja treba u izvjesnom smislu da zameni već kompromitovane ranije ekipe. Jedan od uslova za uspješno odigravanje te uloge jeste bar privremeni savez sa partizanima. Osim toga, opšta situacija je zrelija no što je bila, i oni će možda pokušavati da izbegnu oslanjanje na okupatora, ali, hteli se hteli, moraju da održavaju vezu sa njim ili njegovim agentima. Pojedini predlažu ovakve stvari: da blokadu Drine s **one strane** preuzmu Dakićeve trupe, ili da mi pošaljemo **na ovu stranu** njihove trupe koje su se već stavile pod našu komandu; ali bez zvrčke da bi mogli da manevriraju. Jasno je da su pobude takvih predloga nesumnjivo sumnjive i mi nećemo u tom smislu praviti nikakve eksperimente. Izvjesni koristi od opreznog održavanja veza sa Dakićem mogli bismo imati: neke stvari bi se mogle dobiti iz Srbije, između ostalog štamparija — ako je to uopšte ostvarljivo. Sve to ipak više spada u delokrug Obaveštajne službe nego «stične politike». Vake nam je mišljenje u svakom slučaju neophodno potrebno, a onda bi možda cela stvar, ukoliko je uopšte treba voditi, mogli izvesti određeni, za takvu stvar posla kompetentni drugovi.

4) Odmah po prijemu vašes naredjenja od 17 o. m.⁴ a to je bilo 21 o. m. krenuli smo 22 o. m. — ka prostoriji koju ste nam odredili. Obzirom na veoma težak teren morali smo opet krenuti preko Vlasenice. Naše je ljudstvo veoma umorno. Osim toga u nekoliko okolnih mesta sa se pojavili slučajevi pegavog tifusa. Dva bataljona II brigade nastavljaju sutra put, tako da će prekosutra biti na određenoj prostoriji, a dva će iskoristiti današnji i sutrašnji dan za kupanje i pranje, pa će prekosutra krenuti i oni.

5) Omladinske čete su se dosad dobro pokazale, naročito ona koja je dovedena iz Trnova i Zagorja. — Ima li izgleda

⁴ To naredenje redakcija nije primila. Postoji slično naredenje od 16. marta 1942. i vjerovatno se na njega misli (tom II, knj. 3, dok. br. 51).

da nam uputite četu II Crnogorskog bataljona, koja je, mi-
slim, ostala na Jahorini; smatramo da bi njeno upućivanje
bilo dobro i za nju i za bataljon. Šta je bilo sa kombinacijom
u vezi sa bataljonom »Vojvode Momčila«. Dobili smo pismo
od I bataljona u kome nam javljaju da je kod njih popuna
izvršena. Popunjavanje bi bilo potrebno i ovdatnjim bataljo-
nima I brigade; umorni i nepodnosi da se poslađu kući, a na
njihovo mesto da dodu novi. 5 prezdavljenih bolesnika je
juče stiglo iz Foče.

6) Veza sa vama je veoma spora. Vaše direktive, a naročito
vaša izričita naređenja stižu dječkan, kada više nismo u stanju
da ih izvršimo. A i obratno, naši izvještaji stižu do vas kada
se situacija možda već promenila. Dobro bi bilo kada bismo
ovde mogli instalirati radio-stanicu. Dok se to ne uradi, sma-
tramo da biste trebali da nam šaljete šire direktive i za duže
vreme. Mi sada, nar [avno] odlazimo na prostoriju koju ste
nam odedili, tamo ćemo, naravno, rešavati konkretne za-
datke, ali nam nedostaje perspektiva, opšta orijentacija koju
možemo postaviti jedino pod vašim rukovodstvom.

7) Simić su članovi štabova obeju brigada održali sastan-
ak u prisustvu drugo Tempa i drugo Kocka. Dnevni red je
bio: dosadašnje vojne operacije i dalje perspektive, politički
rad na terenu i u jedinicama, razno. U pogledu vojnih opera-
cija koje su brigade izvršile od svog polaska iz Foče, doneli
suo zaključak da je pravac operacija bio pravilan i da su se
one uglavnom izvršile uspešno; neprijatelj je razbijen voj-
nički i politički, što ne znači da smo se ni iz daleka učestvili
— i vojnički i politički — na terenu sa koga smo ga isterali;
delovalo se brzo i energično, čime je kod neprijatelja izazvana
zabuna i čime su u početku onemogućeni njegovi pokušaji da
se pripremi otpor; zamenjen je momenat sinema-
denja — ukoliko je on mogao još delovati posle Borika —
a da se o njemu vodilo više računa, možda bi se uspeo uhva-
titi nekoliko važnijih oficira, što je nesumnjivo bio jedan deo
opšteg zadatka; u tom bi slučaju možda i plen u oružju bio
veći, bar što se tiče mitraljeza i puškomitraljeza; protekan
vremena potrebnog za koncentraciju jedinica i za izvršenje
paketa bio je gotovo redovno slab, pogrešan, odmič i is-
brana ljudstva nisu bili dobro organizovani, intendantska
služba uopšte slabo radi, čitavo dejstvovanje, i pripremanje
operacija i njihovo izvođenje nije bilo dovoljno smišljeno i
srećeno, što je dobrim delom posledica i rdave — gotovo
nikakve — podole rada među članovima štaba, veze, naročito

8) Bilje 6 i 3, ovi, koji je posthuma kao jezgve za formiranje
Jabučkog NOP odreda (tom IX, knj. 3, dok. br. 27, obješnjavanje 8,
tom IX, knj. 1, dok. br. 49).

u pogledu hitnog obavještanja štaba B. H.¹ i V. S. o izvršenim akcijama, slabe id. Jedinice koje su ostale na Drini imaju zadatak da obezbede evakuaciju plena i da kontrolišu Drinu na sektoru na kome se nalaze — po potrebi ihaak do 15ak dana, a kome međavremenu će se poradiiti intenzivno na obrazovanju meštanskih pokretnih jedinica koje će moći zameniti naše jedinice u tom zadatku kontrole i blagovremenog obavještanja o neprijatelju; za to vreme politički rad među stanovništvom i među meštanskim jedinicama, koje treba čvrsto privezati, osposobiti što pre za aktivno delovanje protiv okupatora i njihovih slugu.

Ovo posličnje već spada u politički rad. On je na terenu bio uglavnom živ, ali uslovljen kratkotrajnošću našeg boravka na određenim prostorijama. I tu je bilo mnogo veoma ozbiljnih propusta. Jedan od najkrupnijih jeste, pačin sudenja u Borikama i način izvođenja smrtnih kazni.² Politički rad među jedinicama bio je mnogo slabiji, prepušten je uglavnom inicijativi bataljonskih i četnih političkih komesara: nije se poklonila dovoljna pažnja obrazovanju posebnosti političke situacije u vezi sa zadatkom koji smo dobili i sa terenom na kome imamo da delujemo, ali moramo reći da su i bez izričitih direktiva jedinice se pokazale politički aktivne.

Najzad pod Razno glavna tačka je bila: odnosi između štaba jedne i druge brigade, njihova saradnja, podela posla itd. Tu su konstatovani veoma veliki nedostaci, koji ako se ne otklone, predstavljaće veliku smetnju za pravilno funkcionisanje štaba kao raskovodećeg tela. Kod samih članova štaba bilo je slučajeva brigadnog partikularizma (patriotizma), nemernog isticanja vrednosti ili značaja jedne brigade, sebičnog odnosa prema plenu koji se smatra svojinom onoga koji je prvi stavio ruku na njega itd. Kao glavnu smetnju za pravilnu saradnju drugovi su podavali držanje druga Kasića,³ koje je okarakterisano kao "nadmeno", često međugarško, zajedljivo. Kod druga Kasića je konstatovana neprava ambicioznost i samoljublje, neskrornost, dociranje,⁴ superiorno-odbijajući stav prema drugovima, tako da ga "5 ljudi mnogo više plaše no što ga vole, "besposrednost", izvesno, možda nesvesno, terorisanje ostalih drugova njegovog štaba, drugova koji su mladi, još nedovoljno razvijeni, kojima

¹ To jest: Glavni štab NOP i DV Bosne i Hercegovine.

² Vidi dok. br. 31.

³ Milaka, političkog komesara 2. proletarske NOV brigade. Detaljnije o tome vidi: Bentaljib Čolaković, u: 4. knj. III, str. 92.

⁴ To jest: popunjavanje držanje, pridike, podučavanje.

⁵ Sastao: razmetanje onajom.

treba pomoći da se razviju, pomoći im da se njihove snage i inicijativa povećaju, a ne da se spustaju, kao što deluje odnos druga Kusića prema njima. Drug Kusić nije ni ovu dobronamernu i neophodnu kritiku ostalih drugova shvatio pravilno i nije pravilno iskritikovao sam sebe, on je na rečima priznao greške, ali je u toku njihovog obrazloženja sve te greške pokušao da pretvori u vrline koje drugovi koji su ga kritikovali ne mogu da shvate itd. Osim toga, tom prilikom ispoljio je i veoma nepravilno postavljanje pitanja hijerarhije, zamerajući izvesnim drugovima da ne postupaju sa njim kao sa ravnopravnim, da ne mogu da zaborave da su mu nekada davali direktive, što se međimim nesumnjivo nijednom od tih drugova ne može prebaciti, nego samo dokazuje da sam drug Kusić daje preteranu važnost tim bivšim i sadašnjim odnosima »hijerarhije« itd. Ako drug Kusić ne bi uspeo da savlada ove krupne nedostatke, njegovim prisustvom u Štabu II brigade i u Operativnom Štabu Proleterke udarne grupe bila bi dovedena u ozbiljnu opasnost mogućnost plodonosne saradnje.

8) Sutra sa bataljonima koji odlaze na prostoriju koju ste nam odredili odlazi i štab II brigade. Stavljeno im je u zadatak da odmah stupe u vezu sa Ferom Kosovićem koji se nalazi u tom kraju, a takođe da odmah stupe u vezu sa vama. Mi se nadamo da ćemo u međuvremenu dobiti opširne direktive od vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

24. III. 1942 u 20 č.

ZA OPERATIVNI ŠTAB
PROLETERSKE UDARNE GRUPE

K. A. Popović
Fica

Pročitala je i Čama¹⁾ slaže se. Nije tu da potpiše. Slaže se i Tempo. — Ratko,²⁾ Ljuba³⁾ i Veljko⁴⁾ nisu ovde.⁵⁾

¹⁾ Spasenija Babović, zamjenik političkog komesara 2. proleterke NOE brigade.

²⁾ Seifjanović, komandant 2. proleterke NOE brigade.

³⁾ Ljubodrag Đurić.

⁴⁾ Pavle Bilić, načelnik Štaba 2. proleterke NOE brigade.

⁵⁾ Taj dio teksta, ispod potpisa, dopisao je stotikom.

Vitanjska četa sa 50 boraca nalazi se u Dedovcima, Vitanju i Baljakovini.

Samostalni vod sa 25 boraca nalazi se na Male Gradine¹ (u selu Pavličići).

Na terenu ovog bataljona nalazi se oko Velike Gradine jedna četnička četa sa oko 55 boraca. Štabu Glasinačkog bataljona naređeno je da sastavi svoj samostalni vod i tu četničku jedinicu u jednu četu.

Dosadnje četničke jedinice oko Rogatice formirali smo u tri bataljona.

Rogatički bataljon sa oko 250 boraca.

Sjemečki bataljon sa oko 400 boraca i

Dabski bataljon sa oko 300 boraca.

U sva tri bataljona ima ukupno oko 950 boraca.

Bataljoni imaju po 4 čete.

Sjemečki bataljon ima 6 teških mitraljeza i 1 bacač 80 mm sa 40 bombi.

Prema mogućnostima na terenu izvršiće se konačna formacija četa, bataljona i mitraljeških odjeljenja. Za danas je zakazana konferencija svih komandira četa iz ova tri bataljona te će se prikupiti tačni podaci o brojnom stanju ljudi i naoružanju.

Prema gornjem stanju mišljenja smo:

1. — Da se slabe snage Piraćanskog bataljona i nadalje mogu upotrebiti samo za dosadnje zadatke. Oni izgleda ne mogu izdvojiti ni male snage da sadejstvuju na pravcu Podromanja — Rogatica. Sve njihove snage (dve čete) moraju ostati kao neophodan zasor prema Bogovicima i Prači. Stupicemo u vezu sa njihovim štabom i ispitati pravo stanje.

Pozvali smo njihovog političkog komesara druga Iliju Grbica, no on nije ni do danas došao. Ako stanje toga bataljona bude prema do sada dobijenim podacima, mišljenja smo da on i nadalje ostane na dosadanjem zadatku i u sastavu Romanijskog odreda. Izvjestite svoje mišljenje po ovome.

2. — Snage Glasinačkog bataljona prema našem mišljenju dobru su postavljene, obzirom da sa tih položaja mogu sadejstvovati prema Han Stjenicama s jedne neprijatelju koga bi dole propustili kad bi došao pravcem Podromanja — Rogatica. No, u koliko bi se neprijatelj pri tome lino kvo i denu zabavio bi i pre Han Stjenice, svojim rasporedom nepopaljiva sela. Prema tome, namiče se potreba napasti ga u cilju spaljavanja sela i pre prolaska Han Stjenica. U tom slučaju nedostajale bi dovoljno jake jedinice koje bi i u tom

¹ Tu je brdo Mala Gradina, sjeverno od s. Pavličića.

² Na karti 1 : 100000 pite: Stjenice.

slučaju dejsstvovala u bok i pozadinu neprijateljsku. Da bi se i u tom slučaju takvo dejstvo postiglo trebalo bi isturiti još snaga ka Podromaniji. U tom cilju namjerni smo da dve čete Glasinačkog bataljona smenimo sa položaja oko Đedovca i Parizevića i da tu uputimo dve čete iz sastava našeg odreda. Te dve oslobodene čete Glasinačkog bataljona posele bi položaje oko Karasle i Dikula (na sredokračni put Romanija — Podromanija), koje bi tu pravile zasjede i partizanskim dejstvom uništavale neprijateljsko kretanje i transporte na tome pravcu. One ujedno bi bile i one snage koje bi dejsstvovala u pozadini neprijatelja koji bi dejsstvovali ka V. i M. Gradini, Vinju, Đedovcima i Parizevićima.

3. — Ne bi trebalo izuzimati ni jedan bataljon iz sastava Romanijjskog odreda, jer bi on onda spao na samo jedan bataljon.

Pratanski bataljon ne i zato, što su njegove snage male da bi neposredno na našem pravcu dejsstvovali. Te njegove snage su i maće samo zastor, i to slabi, prema Bogovićima i Prači.

Glasinački bataljon sadejsstvuje sa nama na istom terenu i za iste zadatke, ali ni u njima to sadejsstvo ne može imati stalnom vezom u rasporedu, obaveštavanju i međusobnom povezivanju kuririma.

Sokolovički bataljon — prema tome kako bi bio formiran — mogao bi se upotrebiti za zatvaranje i dejstvo na pravcu Podromanija — Zljebovi — Ban Pijesak. Mi smatramo da su naše snage uz sadejsstvo Glasinačkog bataljona dovoljne za zatvaranje pravca Podromanija — Rogatica, te da se taj novoformirani Sokolovički bataljon baci na zatvaranje drugoga pravca Podromanija — Zljebovi.

4. — U koliko za to ima mogućnosti trebalo bi narediti Mokranskom bataljonu da zasjedama i partizanskim dejstvom što više ugrožavaju pravac Sarajevo — Romanija.

U dosadašnjem radu na terenu pojavljuju se mesitimno poteškoće u preorijentisanju jedinica ka narodnooslobodilačkoj dobrovoljačkoj vojsci. Dolaskom proleterskih brigada ove smetnje bi se u mnogome otklonile i naš rad olakšao. Izvijestite kada će otprilike one doći na ovom terenu.

Izvesne okolnosti i mišljenja ovdašnjih jedinica navelo nas je da uputimo hrvatskom komandantu u Rogatici pismo za predaju varoši, a jednovremeno i letke za vojsku. Jedan letak prilažemo. Pismo i letke još nismo poslali. To ćemo danas organizovati.

Do sada se pojavilo kao problem sledeće:

1. — Da se obavstavi razmena rakije po pojedinim bazama (Mesici i si.)^a Da se taj posao stavi u dužnost štabovima bataljona — preko njihovih intendanata. Oni bi mogli razmjenju vršiti samo na svom terenu gde poznaju prilike i ljude. Tako bi se onemogućilo da se i boreci na razne načine koriste tom razmjenom i opijaju se, što je bio slučaj do sada, jer su baze vršile razmjenu na velikom terenu gde nisu mogli ni kontrolisati kada ta razmenjena rakija ide.
Za ovaj odred odobrite 300 litara rakije za razmjenu, a ovaj štab će organizovati razmjenu tako da se onemogući opijanje boraca.
2. — Pošaljite nam gasa ili nafte. Bez toga nam je onemogućen način rada koji nam je sada neophodan. Ako ovoga nema pošaljite voštane ili lojane svece.
3. — Pošaljite nam novaca i to sitnih, jer je za druge onemogućena kupovina. Sitni novac verovatno da ima u železničkoj blagajni.
4. — U nekoliko sela vlada bolest koja po simptomima liči na piggavi tifus. Neophodno je potrebno za kratko vreme poslati na ovaj teren jednog lekara. Takođe ovdje ima mnogo gripoznih oboljenja kod boraca, svakodnevno se događa bombardovanje, čarke ili borbe i ima često ranjenih boraca ili gradana. Potrebno je uputiti 2—3 stručne bolničarke sa najpotrebijim zavojima i materijalom za prvu pomoć. Mi smo poratili za drugaricu Bosu Cvetić iz Borika, no ona nema nikakvog sanitetskog materijala.
5. — Naredite Agiti-ptopu za Foču da nas svakodnevno snabdeva sa agitacionim i propagandističkim materijalom. Ovo slanje da ide neposredno i na adresu: Štab Rogatičkog bataljona — Položaj (preko Gorazde). Potrebno je da nam odmah pošalje što više primeraka »Narodnog Borca« br. 5 u kome je izneto po nešto iz dokumenata zaplenjenih u Borikama. Dobro bi bilo da se sve stvari iz tog materijala koje ilustruju izdajnički rad četničkih oficira oštampa u zasebnu svesku i ona razdjeli u što većem broju baš kod ovih jedinica.
6. — Odobrite 200 kg sivana za sledovanje ovom odredu za 10 dana i tu količinu uputite preko Gorazde. Mi smo se sa ovom tražnjom obratili i glavnoj intendanturi.
7. — Neophodno bi bilo potrebno da se iz Fočanskog i Čajničkog steza obezbijedi 7.000 kgr. ječma i 3.000 kgr. zobi, koje bi se količine upotrebile za naseljavanje Glinaščkog Polja.^b U tom dijelu zapaljene su i upropaštene sve zalihe žita.

^a Nije obilježeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se na Glasiću, jugoistočno i sjeverozapadno od v. Murgušica.

rica, tako da će bez te pomoći ovaj najbogatiji kraj ostati nezasejan. Obavijestite nas o rešenju po ovoj stvari.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠILJAK Milosav ¹	NAC. ŠTABA Vasi ²	KOMANDANT Rad ³ M. Nešković
---	--	--

BR. 41

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA PROLETERSKE UDARNE GRUPE OD 28. MARTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O AKCIJAMA NA PROSTORJI DRINIČA — BRATUNAC — SREBRENICA¹

OPERATIVNI ŠTAB
PROLETERSKE UDARNE GRUPE

28/III—1942. god.

VRHOVNOM ŠTABU

narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske. —

Vaše naredjenje da se obustavi pokret ka Vlasenici i da se brigade vrate na prostorju: Točionik — Borike — Zaskomo, upućeno 17/III, primili smo 21/III u Bratuncu.² Toga dana naše snage imale su sledeći raspored:

- u Drinjacima Birčanski odred sa jednom četom III bat. I brig.
- u Bratuncu 2 bataljona,
- u Bjeļovcu 2 bataljona,
- u Sasi 1 bataljon.³

¹ Politički komesar
² Milosav
³ Jovanović
⁴ Radomir

² Original (pisna mastilom, ćirilicom) u SVR, reg. br. 46—2, k. 791.
³ To naredjenje redakcija nije našla. Međutim, po direktni izvješaj štaba NOP i DVJ od 16. marta 1942. naredna je Operativnom štabu Proleterske udarne grupe da se snage obustave pokret u pravcu Vlasence, i "prevalno se na te odnose (tom II, knj. 3, dok. br. 52).

— u Srebrenici 1 bataljon, ²
— u zasedama južno od H. Pijeska 1 bataljon.

Odmah smo izdali naredjenje da se krene 4 bataljona na predviđena prostorijska, a 2 bataljona samo morali ostaviti u Bratuncu, Savaama i u Srebrenici, da organizuju evakuaciju plana za 25/111, a posle ovog vijenca da ovaj posao prihvati Operativni štab za istočnu Bosnu.³

Predviđeno je da se sve evakuacije u okolini Vlasenice, a radionica za izradu ručnih bombi da se smesti dalje od Vlasenice na sigurnom mestu. Materijala ima za 1000—1500 komada bombi.

Put od Bratunca do Vlasenice sa 4 bataljona prešli smo u dva dnevna marša. Posle ovoga bili smo prinudjeni da odmerimo trupe 24/111. Sa dva bataljona II brig. 25/111 produžili smo pokret na prostorijska s. Zakomo — s. Sokolovići, dok su dva batalj. I brigade ostali u Vlasenici da se depeširaju. 25/111 uveče stigli smo u s. Džimrije, gde smo se sastali sa drugom Markom, od koga smo dobili direktive za dalji rad. Ujutru smo nameravali da produžimo pokret.

U 3 časa 26/111 dobili smo izveštaj od druga Pere Kosorice, političkog odreda «Komanije», da je u Sokolac stigla komora od 8 kamiona, kasnije u toku akcije se utvrdilo da ih je stiglo 22. Trezveno je od nas da postavimo zasedu na Debeloj Medji, 5 km južno od H. Pijeska, te da ne dozvolimo izlazak vojske iz H. Pijeska da privlače komoru.⁴

Štab je odlučio da 1 bataljon sa meštanskim četama postavi zasedu na Debeloj Medji, 1 bataljon da postavi zasedu kod Krama i s. Mackova, a 1 bataljon da pošalje u Ergele Borike.

U toku dana smo obišli zasede, dopunili njihove raspored i povezali se sa četama Devetačkog bataljona utvrdivši alaze svake grupe u zasedama. Drug Kosorić sa 160 ljudi imao je zadatak da postavi jednu zasedu između Vidrića i Žiljeva, koja će pokušati da savlada komoru, a ako u tome ne uspe poći će za njom i deštivotvori u leđa. Ovo je pošlo izostalo.

27/111 u 1 čas noću neprijatelj jačine 2—300 ljudi sa brdskim topom, bacačem i 4 mitraljeza probio se kroz našu zasedu, obišao Kram i započeo k. 1109 sev. od H. Lanj. Hanića (1 km), kao i kosu istočno od H. Hanića. Zapošedanje je

² Tačan naziv tege štaba je: Operativni štab NOP i DV istočne Bosne.

³ Aleksandrom Rankovićem.

⁴ Odmah su na Hemanjski NOP nared.

⁵ Blizu neprijateljsim jedinicama na toj prostorijski vidi dok. br. 26.

izvršeno toču do 5 č. U 9 časova istog dana krenula je komora iz Sokolca prateća sa 400 vojnika, 2 topa i nekoliko mitraljeza i oko 13 č. bila je kod porušenog mosta u visini s. Mačkovec. Naša zaseda sa položaja sev. od Mačkovec otvorila je mitraljejsku vatra na ova kolona i nanela im znatne gubitke, oštećivši 3—4 automobila. Pratinja komore brzo je zauzela položaje s. i. od Žljebova, na k. 1001 i povezala se sa svojim trupama, te je tako obrazovan front prema našoj zasedi. Bieha je vodena sve do 17 časova 27/11, kada se naša zaseda povukla da ne bi uzalud trošila municiju, a nešto i zbog pritiska na njeno desno krilo i bok.

U 17 časova 27/11 stigao je i Štab I brigade sa svojim jednim bataljonom u s. Džimirje, a drugi je ostao u s. Kusče odn. u s. Mironje. Ovi bataljoni upotrebjeni su na pojačanje zasede kod Krama i kod s. Mečote.

Noću 28/11 oko 2 časa nepr. je uspeo da uveze 3 kamiona u H. Pijesak. A u toka dana uspeli su da provuku i ostalu komoru, a potom da ih povrate u Žljebove. U kamionima su provezli hranu, municiju i odelo. Provlačenje kamiona od Mačkovec do H. Pijeska trajalo je čitavu noć i dan, a povratili su ih u sumrak istog dana i zaustavili ih u Žljebovima. Ovo provlačenje štitili su dosta jakim snagama i sve vreme držali su naše položaje pod vatrom topova i bacača. Municijski nisu štedeli. Našim pešak. topom tukli smo komoru, ali od 5 metaka jedan je eksplodirao.

Ova akcija imala je preventivno politički značaj, a vojni uspeh je u toliko što smo neprijatelju naneli znatne gubitke, dok smo mi imali jednog poginulog, jednog nestalog i 2 ranjena (sve meštani). Vrlo dobro su se pokazale Mikaljska, Džimirjska i četa Todora Kneževića. Njen materijalni uspeh izostao je iz sledećih razloga: naše snage bile su znatno slabije (brojno) od neprijateljskih; naša zaseda na Debeloj Međi bila je iznenadena, jer nije predviđala da će nepr. poći noću i nepr. je na nju naišao kad je zauzimala položaj; pored toga ona je brojala oko 50 ljudi dosta zamorenih, dok je nepr. bio odmoran i brojno mnogo jači. Spasanjem njihovih kolona nije se moglo računati više na zarobljavanje komore. Meštanske čete nisu radile tako je predviđeno. Mi nismo imali vremena da se sa njima povežemo čvršće i da ih stavimo pod svoju komandu. Njihovo dejstvo i praćenje s leđa je izostalo.

Smatramo da je ova akcija završena, pa smo danas odlučili da se 29/11 prikupimo na prostoriji Sokolovic — Zakomo i da postavimo zasede na druma prema Rogatici, a naročito na drumu Sokolac — H. Pijesak i da povežemo, učvrstimo i stavimo pod svoju komandu meštanske čete.

Bataljoni iz Bratunca i Srebrenice nalaze se u Vlasenici. Cim budu dizentričkovani doći će k nama najdalje do 31/111 uveče. Činimo sve da ljude održavamo u čistoći, jer su sve četki slučajevi pegave u okolini pa i kod nas ima dva slučaja.

Juče smo dobili izvještaj iz Erg. Horike od politikoma Vajevskog odreda, da su stali jednu četu u Zepu, da vrate ljude iz pećina. Kad su prošli kroz sela bilo je samo 4 babe. Povrati su Zepljane iz pećina da se u roku od 2 sata vrate u sela i kad su se vratili očekali su ih preko 1000 muslimana koji su ih oduševljeno dočekali kao svoje oslobodioce. Izjavili su kako vole partizane i poštuju partizansku vlast, ali se boje četnika. Molili su da im se ostavi u selu desetina partizana da ih štiti od četnika, a oni će dati četu da se bori na kom bilo položaju.

Partizani iz bataljona Muje Hodžića¹ tražili su da se vrate u bataljon.

U Drinjacu su nađena 2 brdska topa sist. »Snajder«, bez zatvarača, sa nišanskim spravama i 12 metaka za top 80 m/m M. 28.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Operativni štab
Proleterske udarne grupe
Ratko — Kušić — Veljko

¹ Iada je bio komandant Međiškog (muslimanskog) bataljona NOP odreda »Zajedno« (tom IV, knj. 4, str. 13).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA PROLETERSKE UDARNE GRUPE OD 23. MARTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O DJEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI SOKOLAC — VLASINICA — BRATUNAC

OPERATIVNI ŠTAB
PROLETERSKE UDARNE GRUPE
br. 31

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE
VOJSKE JUGOSLAVIJE

1) 26. o. m. stigao je u Vlasenicu drug Marko.¹ U prolazu kroz s. Džimirje on se sastao sa Štabom II brigade, koji je 25. o. m. bio krenuo iz Vlasenice sa dva bataljona prema jugu. U sporazumu sa drugom Markom jedan od ta dva bataljona krenuo je odmah za Borivce, a drugi je ostao na prostorijsi Džimirje — Žiljbovi. Juče, 27. o. m., odmah po ponoći krenula je jedna ustaska kolona iz Han Pijeska u susret komori sa jakim pratnjom koja je dolazila iz Sokolca. Prilazno izveštaj Štaba II brigade o toku operacija u vezi sa probijanjem te kolone — komore prema Han Pijeska. Štab I brigade stigao je u Džimirje sinoč, 27. o. m., sa jednim bataljonom, a drugi bataljon je ostao na prostorijsi Kusače — Mirnja gde, po naređenju i u sporazumu sa drugom Markom, treba da zameni III Sumadijski bataljon II brigade. Neprijateljske kolone su uspjele da se sastanu već juče, te dolazak ova dva bataljona nije mogao bitno da izmeni situaciju. Neprijateljska komora je uspjela u toku prošle noći i današnjeg dana da se probije do Han Pijeska, a kamioni su se danas vratili prema Sokolcu gotovo nesmetano, pošto je neprijatelj u međuvremenu uspio da posjede sve odlučujuće zaštitne položaje, i da obezbeduje prolaz vatrom iz topova i bacača.

Saita situ na prostorijsi Džimirje — Sokolovici III Krajevački I brigade iz Bratunca — Vlasenice i smenjeni III Sumadijski II brigade. Prekosutra stize i I Uzički II brigade iz Stebrevice — Vlasenice.

Prekosutra će, dakle, raspored naših jedinica izgledati većovaino ovako: I bataljon na prostorijsi Kusače — Mirnja,

¹ Original ipisan na mašini, čitljivom u AVH, reg. br. 47-2, k. 701. U originalu su na nekoliko mjesta videne manje intervencije zetajnih mašina.

² Aleksandar Ranković
³ Taj izveštaj redakcija nije proučila.

1 bataljon u Buzakama i 5 bataljona na prostoru Sokolovici — Zakomo (i to većinom 2 bataljona i brigade sa glavnim pravcem prema drumu Rogatica — Podromanja, a 3 bataljona II brigade sa glavnim pravcem prema drumu Sokolac — Han Pijesak).

Pokret svih naših jedinica bio je usporen pojavom nekoliko slučajeva pegavica među našim ljudstvom. Morali smo da preduzmemo najpotrebnije mere zaštite u Vlasenici — parenje, pranje rablja, šišanje.

2) 27 ujutru održali smo kratak sastanak sa drugom Markom kome su prisustvovali drugovi Tempo i Ugješa. Složili smo se sa drugom Markom da treba povući naša dva bataljona koji su bili privremeno ostali jedan u Bratuncu, jedan na liniji Srebrenica — Nase — Bjelovac. Evakuacija glavnog materijala iz Sasa je izvršena, a iz Bratunca je do 27. o. m. izvučeno 2 vagona duvana. Majevičani⁴ ostaju u Drinjacima da dovode prikupljanje meštanskih jedinica na završnom frontu kao i zapečetu evakuaciju duvana; oni će, po mogućnosti uz saradnju domaćih nekih četa, preuzeti kontrolu Drine od Bjelovca do Drinjača.

⁴ Odnosi se na pripadnike Majevičkog NOP odreda, koji su se pevali u jaganjčevu Busuu poslije uništenja njihovog staba. Tada su preformirani u Majevički bataljon. Bataljon je zatim postao kao jregro za formiranje 2 bosanskog proleterskog (odarskog) bataljona 25. marta u Drinjacima. U njegov sastav su tada ušli, pored 100 Majevičana, i 40 Biračana, boraca iz Biračanskog NOP odreda (tom IV, knj. 4, dok. br. 25 i 30).

Sab Majevičkog NOP odreda je uništen, na prepad, 28. februara 1942. u s. Vukosavcima, sjeveroistočno od Tuzle. Napad su izvršili dva četnička bataljona: Majevički (pod komandom Ljubenira Anđića i Jablančki (pod komandom Jovo Damjanovića, brata Stive Damjanovića Leke), iz sastava Zvorničkog četničkog odreda. (Komandant ovog odreda je bio Stivo Damjanović, koji je kasnije postao komandant Majevičkog četničkog odreda; u jeku 1942. kad je ovaj bio odmetnik, abio je ču 2 svuof. četnici iz njegove pratnje). Instrukcija i zapovjedni su Stivo Majevički. NOP odred, koga su poglavni komandanti odreda Ivan Marković (uču, politički komesar) i dr. Mustafa Međugović, dr. Vora Hadžićević i oko 40 partizanskih i vojnih revolucionara, a ostali su raspušteni, izvreni su i napad na partizanske čete u Loparima, Vakufu i Pevlatici. Osmi dana kasnije, 28. februara, četni četnički bataljona. (Majevički, Podrinski, Jablančki i Bičijevski) napali su ponovo prikupljene partizane (njih oko 250) u Vukosavcima, razbili su i nastupili da se, preko rijeke Spreče, preskaču u Skočivce. Tom prilikom je poginuo i četnički komandant Ljubomir Anđić. Opatenje u tome vid. IV, knj. 4, dok. br. 103—104. 8. ZIL: raport Stive Damjanovića od 12. jula 1942. općen Dravi. Mi: bataljona, Stivo Damjanović, u: Jaganjčev, J. Sokolac, knj. 1, odjeljak, Sarajevo 1947, str. 112. 11: Bostić, B. Četnici, s. 4. Mi: III, str. 74, 75, 99. i 100; isto: ZIL: dok. broj, tom III, knj. 2, str. 5.

Naša namjera nije ni bila da stvaramo granicu — front na Drini. Prevladala naša odluka je bila da naše jedinice ostanu u pomenutim mestima na Drini najviše tri dana, radi evakuacije najvažnijeg. Posle smo bili prihvatili predlog druga Tempa da se naše jedinice zadržu tamo još nekoliko dana, dok se na njihovo mesto na upute pokretne meštanske jedinice, tj. jedinice sposobne i voljne da kontrolisu Drinu, tj. voljne i sposobne da nedelceve smatraju neprijateljem. Kasnije smo, sa drugom Markom, uvideli da bi prikupljanje takvih jedinica trajalo duže vremena i da ne možemo toliko vremena ostaviti naše bataljone otečpljene.

I pored pojedinih grešaka i propusta u izvođenju operacija, smatramo da je pravac, opšta linija naših operacija do danas bila pravilna. Mi danas, između ostalog, imamo sve predstave za uspešno pridobijanje i konsolidovanje meštanskih jedinica na celoj ovoj prostoriji. Ne bismo ih imali da se bivši četnički vođi nalaze oko Han Pijeska, u Vlasenici, Međicima, Bratuncu itd., odakle bi i svojom demagogijom i svojim terorem delovali i dalje protivili snage. Biti ne bieli, morali bismo prihvatiti borbu sa ustašama i glavni teret te borbe bi se svalio na nas, čime bi, bar za izvesno vreme, bio poboljšan opšti položaj i mećugnosti delovanja oficira. Posle Vlasenice morali smo nastaviti prema Drini, jer je zaista postojala opasnost da dođemo u položaj u kome su se nalazili oficiri, tj. da budemo uključeni između dva fronta: prema ustašama i prema četnicima. Porazino događje nismo bili učestvovali, ali smo na terenu bili uvideli da ni sa te strane ne preći nikakva opasnost. Sada možemo sva ostricu vojne borbe da okrenemo protiv ustaša, a to je jedini put i način da meštanske jedinice pridobijemo i za eventualne borbe protiv nedelceva. Na ovom sektoru, u tom pogledu, stvari dobro stoje i postoje svi uslovi za dalji povoljan razvoj. Na sektoru prema Drini, sudeti po poslednjim izveštajima iz Drinjac, stoji slabije, tamo se još uvijek dobar dio meštanskih jedinica — koje su bile napustile položaje po naredenju oficira — još uvek nalaze kod svojih kuća. O tome vas je sigurno već izvestio ili će vas, mnogo podrobnije, izvestiti drag Tempo. (Smatramo da nismo otvorili front na Drini, da nismo došli do Drine, on bi već bio otvoren, ali na liniji mnogo nepovoljnijoj po nas, istočno od Milica.)

Još jedna važna posledica cirkenzije do Drine jeste stav Muslimana oko Zepe. Oni su se, u doba četnika, bili povukli sa oružjem u pećine. Sada su naši — kako nas izveštava

¹ Mladi se na ženskičke vode, oficire bivše jugoslovske vojske.
² Bilo u tim izveštajima videti tom IV, knj. 4, dok. br. 33 i 34.

Momčilo Đurić³ iz Borika — stupili u vezu sa njima. Oni su bili oduševljeni našim dolaskom. Neki su predložili da ih upatimo na bilo koji front, neki opet, koji su bili u četi Mujke Hadžića, traže preko nas vezu sa Mujom. Mi ćemo sve učiniti da normalizujemo odnose sa njima i da ih bar isključivo neutralizujemo, što se može sigurno vrlo lako postići. (Oni bi bili idealni za stražu prema nećekovima, ali, naravno, takav im se zadatak ne može povestiti pre nego što bi stekli poverenje domaćih boraca i stanovništva — aktivnim učešćem protiv ustasa.)

3) Sada ćemo svu svoju pažnju i sve raspoložive snage posvetiti borbi protiv ustasa na prostoru Rogatica, Podomanija, Han Pijesak. Zasadu izgleda najvažnija tačka Han Pijesak, koji možemo polupano osvojiti i što pre likvidirati. Nismo još dovoljno upoznati sa situacijom i mogućnostima u tom pogledu da bismo mogli da vam iznesemo konkretan plan. Ako se Han Pijesak može likvidirati bez direktnog napada — a da to ne traje suviše dugo — naravno da ćemo se opredeliti za takvo likvidiranje. (Postoji opasnost i da ustale pokušaju da prođu prema Zvorniku, što bi, razume se, ukoliko bi uspehi, mnogo pogoršalo naš položaj i naše mogućnosti političkog delovanja. U stalnom smo dodiru sa Operativnim štabom Han Pijesak⁴ u kome se uvek nalazi ponki staričina iz jedinica brigade — kao i sa Civanom B. H.) Steta je što i bosanski udarni bataljon morao da ode drugim pravcem, on bi nam mnogo korisno na ovoj strani puta Sokolac — Han Pijesak, ovako izgleda da ćemo morati bar jedan bataljon da prebacimo na tu stranu.

4) Na ovoj prostoriji izgleda da naše jedinice neće imati mnogo prilika i mogućnosti da se odmore. Mnogo su nas zabrinjali ovi slučajevi tifusa, a gotovo u svakom selu ima po nekoliko slučajeva među stanovništvom.

5) Sa Markom ćemo se verovatno ponovo sastati ovih dana, prilikom njegovog prolaza ovduda pri povratku. Sa njim ćemo vam uputiti jednog pastava iz Ergela, za druga Stano⁵, a neki smo mu da ponese i nekoliko kila prvoklasnog bratunačkog đavana. — Molimo vas da nam što čelče šaljete Vesti i sav ostali materijal: opet je došlo nekoliko drugova iz bolnice, ali nista nista doneli sa sobom! Dobro bi bilo da nam pošaljete rakije ako je još ima, a za štab — malo kave.

³ Bio je detada u Valjevskom NOP odreda i s njim se prebacio preko Džer.

⁴ Operativni štab Han-Pijesak je formiran narednjem Štabu Proleterske odbrane grupe od 17. marta 1942. Bilo je u njegovom sastavu više tom IV, kol. 2, dok br. 109, kol. 4, dok br. 110.

⁵ Tako se zvali nekome komandanta NOP i DVJ Josipa Broza Tita.

Sa drugom Markom nismo stigli posljednji put da govorimo o unutrašnjim pitanjima. To ćemo postaviti prilikom sledećeg sastanka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

28. III. 1942 = 23.10 č.

ZA OPERATIVNI ŠTAB

PROLETERSKE UDARNE GRUPE

K. A. Popović Rako

M. P. Kadić Fica

"

BR. 43

OBAVJEŠTENJE OPERATIVNOG ŠTABA ZA OPERACIJE NA KRIVAJI OD 31. MARTA 1942. ŠTABU OZRENSKOG NOP ODREDA O ZAJEDNIČKIM DEJSTVIMA U DOLINI KRIVAJE¹

OPERATIVNI ŠTAB

ZA OPERACIJE NA KRIVAJI

Br. 1

Dne: 31. marta 1942. god.

ŠTABU NARODNO OSLOBODILAČKOG ODREDA

Ozren

Prema zaključku konferencije, koja je održana između Narodnog Oslobođilačkog Odbora Ozren i predstavnika Narodnog Oslobođilačkog Partizanskog Odreda Zvijezda, koja je održana u Štabu Ženičkog Partizanskog Bataljona na lijevoj strani Krivaje dne 22. marta 1942. godine, došao je delegat Narodnog Oslobođilačkog Odreda Ozren i drug Đurđo Simić,² koji je upućen da ispred rečenog odreda uđe u Operativni Štab za ugovorene operacije.

¹ Dva teksta (tri reda), dopisan zeteinim mastilom, redakcija nije mogla prečitati.

² Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 2708, k. 79K.

³ Đurđo Simić je prije toga bio komandant Trebavskog NOP odreda. U februaru 1942. ovaj odred se raspao, a od njegovog ljudstva, koje je prišlo četnicima, formiran je četnički Trebavski odred (tom. IV, knj. 4, dok. br. 46).

Operativni Štab za danas sačinjavaju dva lica i to ispred N. O. Ozren drug Dorde Simić, a ispred Narodno-Oslobodilačko Partizanskog Odreda Zvijezda drug Miljenko¹

Operativni Štab uzeo je u razmatranje zaključke konferencije i dotad do sljedećih zaključaka:

1.) Što se tiče Ozrenskog Odreda, da bi se izvela predviđena operacija, isti će trebati da stavi na raspoloženje Ozrenskom Štabu 500–600 boraca naoružanih puškama, 10 automatskih oruđa i 2 bacača mina sa odgovarajućim brojem municije.

2.) Ženički bataljon osiguraće front prema Zavidoviću, što će zahtijevati 150–200 boraca, kao i zaposjesti lijevu stranu Krivaje uključujući tu i sisečnje te strane, zaposjedanja mosta kod Hadžića i kod Ribnice i držeci tu stranu, za što će opet trebati oko 100 boraca naoružanih puškama. Te snage Odreda Zvijezda na lijevoj strani Krivaje raspolagaće sa 6 automatskih oruđa.

3.) Kas početka operacija određuje Operativni Štab, pošto budu ispunjeni svi uslovi za početak istih.

Sa detaljnim planom tih operacija Štabovi će biti izvješteni na taj način, što će delegat Ozrenskog Odreda voditi operacije na desnoj strani Krivaje prelaski i sam na tu stranu, dok će delegat Odreda Zvijezda rukovoditi operacijama na lijevoj strani Krivaje. Operativni Štab sastaje se odmah po čišćenju Vozuce, te nastaviti svoj rad zajednički.

Kako bi taj detaljni plan mogao do u sitnice da bude razrađen potrebno je da Ozrenski Odred što hitnije dostavi sljedeće podatke:

a) Gdje i koliki broj milicije se nalazi na desnoj strani rijeke Krivaje,

b) gdje i u kojoj snazi se nalazi vojska,

c) kada i koliko vozova saobraća dnevno između Olova i Zavidovića, kako su osigurani, u koje vrijeme prelaze,

d) Da nam Ozrenski Odred što hitnije dostavi sekciju Kladnja.

Član Operativnog Štaba, koji će da rukovodi početkom operacija s desne strane Krivaje, t. j. delegat Ozrenskog Odreda,² peći će na tu stranu čim bude osigurani svi uslovi za početak rečenih operacija.³

¹ Činiković, U to vrijeme privremeno je određen za političkog komandira Ženičkog bataljona NOP odreda "Zvijezda" (tom IV, kaf. 3, dok. br. 85).

² Delegat Ozrenskog NOP odreda je bio Đurđe Simić.

³ O izvršavanju akcije s desne strane Krivaje vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 38, 43, 47, 51, 124 i 125.

Po vašem traženju dinamita i ekrazita poslali smo hitno kurira Odredu Zvijezda, kako bi ovaj ukoliko posjeduje isto to poslao.
Drugarski vas pozdravljamo, do skorog viđenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA OPERATIVNI ŠTAB
Đurđe Stimić
Miljenko

Ovo šaljem kao dokaz, na koji način zavlaci⁶ operacije.

Milij⁷

Operativnom Štabu⁸

Pregledao sam ovu poštu i odmah dostavljam Vama. Vi to sve dostavite Vrhovnom Štabu da bi bili upoznati sa situacijom u Posavini. U tom pogledu Vrhovni će donositi izvesne odluke u tom pogledu pa je potrebno da se hitno obavijesti o situaciji tamo.

Tempo

BR. 44

IZVJEŠTAJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA, KOMANDANTA GLAVNOG ŠTABA NOP I DV BOSNE I HERCEGOVINE, IZ DRUGE POLOVINE MARTA 1942. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP I DV JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O AKCIJAMA PROLETERSKE UDARNE GRUPE I SITUACIJU U ISTOČNOJ BOSNI¹

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I. D. VOJSKE JUGOSLAVIJE

— drugu Titu —

Poludaj

Primio sam tvoje naređenje upućeno Operativnom Štabu Proleterske udarne grupe². Pošto su obje brigade u pokretu

¹ Faks nije u originalu. Smisao je planirano.

² Miljenko

³ Odlazi se na Operativni štab NOP i DV izdalek Buzac.

⁴ Čin ovaj pasus je dupliran mastilom, cirilicom, na pojedini dokumenti.

⁵ Original (pisan mastilom, cirilicom) u AVH, reg. br. 15-11, k. 178. Izvještaj je, vjerovatno, pisan 1928. marta 1942. To se vidi iz ovog izvještaja, izvještaja Svetozara Vukmanovića od 16. marta 1942. (tom IV, knj. 4, dok. br. 23) i dok. br. 37 u ovoj knjizi.

⁶ Vjerovatno se odnosi na naređenje Vrhovnog štaba NOP i DV od 16. marta 1942. (tom II, knj. 3, dok. br. 51).

prema Sečbrenici, Drinjači i Bratuncu, ja sam im uputio hitno kurira sa svojim naređenjem. Oni u toku današnjeg dana trebaju da računaju sa ovim mjestima. Uz pismo ja sam im uputio i moje mišljenje kako treba da postupi u ovom slučaju. To moje mišljenje jeste:

1 — Da se Prva proleterska brigada pojačana sa Majevičkim bataljonom uputi na Točionik, Zakomo i Borike s tim da sa mjestanskim četama organizuje zasjede ka drumu Sokolac — Rogatica i Sokolac — Han Pijesak.

2 — Da Druga proleterska brigada zaposjedne Drinjaču, Bratunac i Vlasenicu te da drži granicu prema Srbiji.

3 — Da Prvi bosanski udarni bataljon zaposjedne Knežinu i Donje i Gornje Babine te da u zajednici sa mjestanskim četama organizuje zasjede na drumu Sokolac — Han Pijesak i oko Ofova.

Inače mi ovdje počinjemo organizovati obezglavljene četničke čete i bataljone. Za prvo vrijeme organizovali smo štabove odreda Vlaseničkog, Bircanskog i Srebničkog,¹ ali smo pozvali sve komandante i komandire da se sa svojim bataljonima i četama stave pod komandom ovih štabova i da budu na položajima. Ovo smo učinili zato što se nadamo da ćemo tako najlakše dovesti sve čete i njihove komandire na položajima i na taj način organizovati front. Poslije bismo prešli na čišćenje komandnog osoblja. U štabove odreda postavili smo sve same domaće ljude. U ovom smislu uputili smo jedan proglas stanovništvu Vlaseničkog kraja, kojeg vam prilažemo.

Juče sam ti uputio jedan izvještaj² prema podacima štaba brigade i oper. štaba na Han Pijesku koji su se pokazali lažni jer umjesto 1200 boraca mještana, tamo ima svega 4—500. Istina, borci se svakim danom pripajaju ali zasada nema onoliko koliko oni kažu da ih ima na frontu.

Ovdje je cio Operativni štab³ pa ću sa Prvom brigadom poslati Peru Kesorića za Sokolovce a sa Bosanskim bataljonom⁴ Slobodana Principa. Ovdje bi ostao Ilijić⁵ i Cvjetin Mijatović koji će ući u Operativni štab. Osim njih ovdje će

¹ Ta mjesta su zauzeta 28. marta 1942. Opišnije o tome vidi dok. br. 37.

² Sva tri odreda su pripadala NOP i Dobrevojskoj vojsci. Bilo o njima vidi tom II, knj. 2, dok. br. 38.

³ Vijećstvo se odnosi na izvještaj od 18. marta 1942 (tom IV, knj. 4, dok. br. 33).

⁴ Mladi se sa Operativni štab Proleterske udarne grupe.

⁵ To je i. bosanski proleterski (udarni) bataljon.

⁶ Dabišević

ostali Kulturni⁹ i Ratko¹⁰ kaj i Ratko¹¹ (sekretar omladine). Dobro bi bilo da dođe Crni¹² i Borisa Kovačević (ako ste mu našli zamjenu).

Ia da ostati ovdje 2—3 dana pa ću se pomjeriti da obidem Zvijezdu i Romaniju. Ovo zato pošto mislim da uskoro, kad se izmogne, krenem prema Ozrenu sa Majevičkim i Bosanskim bataljonom.

S dragarskim pozdravom S F S N
Tempo

P. S. Poslao sam ti izvještaj sa Romanije kad sam došao sa bataljonom iz Stečnjega.¹³ Zatim sam ti poslao izvještaj iz Donjih Babina¹⁴ i Vlasenice (juče).¹⁵ Ne znam da li si sve ove izvještaje primio.

Prema jednom izvještaju uhvaćenom od Dangićeva kurira izgleda da neka grupa uzičkih odreda polazi iz Užica prema Borkama i Rogući.¹⁶

⁹ Avdo Hama

¹⁰ Sofijanić

¹¹ Ratko Duganjić Rato

¹² Vaso Mikić Crni, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Umro je 8. jula 1945. u Sarajevu. Proglašen je, 26. jula 1945. za narodnog heroja (*Glavni meridni heroji Jugoslavije*, str. 524 i 525).

¹³ Vidi tom II, knj. 3, dok. br. 59

¹⁴ Vjeronatno je riječ o izvještaju objavljenom u 4. knjizi IV toma kao dok. br. 32

¹⁵ To je izvještaj od 18. marta 1942 (tom IV, knj. 4, dok. br. 33).

¹⁶ Riječ o četničkim odredima. Redakcija nije mogla da utvrdi njihove svrhe.

IZVIJEŠTAJ ŠTABA DRINSKOG ODREDA OD 1. APRILA 1942.
VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O STANJU U
ODREDU I SITUACIJU KOD ROGATICE, RENOVICE I VI-
ŠGRADA

OPERATIVNI ŠTAB
Nar. Oslobođ. Partizanskog i Dobrovoljačkog
DRINSKOG ODREDA
Štr. pov. br. 11
14V-1942

VRHOVNOM ŠTABU NOP i DVJ, za Arsa

U vezi naših telefonskih razgovora dostavljamo sledeći
izveštaj:

1) Na otecku drugog bataljona u Rogatici već duže vre-
mena je zadržano. Ne vode se nikakve borbe, jedino što su naše
čete čuvale dva noćna prepada pošto kojih je neprijatelj
skoro cijelu noć puškarao. Ovih dana naši vojnici i komesar
odreda razgovarali su sa posadom neprijateljskog bunkera
na Lunju, pa je posada izjavila želju da se predade, čim im se
ukaže zgodna prilika. Po svim podacima moralno stanje ne-
prijatelja u Rogatici jeste dosta slabo, usled opšte situacije,
usled gladi i raznih drugih okolnosti. Vojnici izjavljuju da
im je potpukovnik Šarić naredio da razgovaraju sa partiza-
nima i da na njih ne pucaju, jer da su oni dobri ljudi.

Moralno stanje navedenog našeg bataljona je vrlo dobro.
Desetine iz 1. bataljona Prve brigade u sastavu istog prošlih
osam dana mnogo su koristile, pa je to došlo do izražaja i
kod drugih susjednih četa Rogatičkog odreda. Vjerujemo da
bi taj bataljon sa mnogo poleta napao neprijatelja u Rog-
atici, a svakako i cio Rogatički odred, koji je iz istoimenog
kraja.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 2-41,
k. 162b.

² Usljed partizanske blokade, snabdjevanje Rogatice je bilo
otkazano, te su ustavko-domobranske vlasti garнизон snabdijevale i
pomerao aviona. Nijemci, pak, zbog pogorlane situacije od drugima
uklonjena nisu bili a mogućnosti da blokiranom garнизону pređu na
lakaša nemaju (tam. št. broj 3, dok. br. 122 i 123, dok. br. 114;
AVH, 1-318, 1-220840-461; prepiska ustavko-domobranskih organa i
neprijateljske komande, 16. jula 1942. godine, od 20. marta i 1. aprila
1942. o situaciji u Rogatici i o mogućnosti snabdjevanja iz vazduha).

³ Laka

U potpunosti se slažemo sa vašim mišljenjem izloženim jutros u telefonskom razgovoru, te smo već počeli pripreme.

2) Na otecku III bataljona prema Višegradu vrše se stalno izviđanja. Borbi do sada nije bilo. Štab bataljona izvoda posadu kod mosta na Drini, radi hitnog uništenja iste. Četa iz Daba i četa iz Perućica izviđaju prema Donjoj Lijeski. Tamo su jučer zarobili dva četnika koji su izjavili da se u Donjoj Lijeski nalaze dvije čete četnika, od kojih je jedna mješovita iz naše provincije. Navodno ova četa bi nam se predala. Obavestili smo ih preko porodice da ako se ne predaju u najkraćem roku, biće uništeni i trijebe njihove porodice, a istovremeno objašnjena im je opšta i posebna situacija i ciljevi naše borbe. Pošto nam to još nije uspjelo narediti smo da se napadaju i uništavaju iz zasljeđa, dok se likvidira posada kod mosta na Drini, pa potom da III bataljon uništi sve neprijateljske grupe na lijevoj obali Drine. Put od Višgrada za Rogaticu razrušen je na dva mjesta i na istom oboreno oko 20 komada velikih jela.

3) Na otecku I bataljona prema Lima vrši se uredno svakodnevno izviđanje i mnogo nam je pomogao u mobilizaciji IV bataljona, koji već broji oko 220 ljudi, ali mu mnogo nedostaje oružja. Prvi bataljon izvodi ka Radom i dalje cijelom Lima. On izvještava da se u selu Batkoviću prema Priboju nalazi četa četnika od koje su naružani 50 do 60 ljudi, a ima oko 60 mrtavozanimih. Nalzi su ih porvali na predaju. Rok predaje danas. Bili smo naredili da ako se danas ne predaju da se u toku dva dana noću opkote i unište.

U selu Soćicama nalazi se nekoliko ustasa, kod pilane u selu Štrmici ima oko 30 četnika, a takode i u selu Strga-

* Redakcija nije mogla saznati da ustanovi kojoj se jedinici ili italijanskoj pripadaju. Vjerovatno su bili u italijanskoj 8. srednje divizionije "Pusteria". Ta jedinica se tada pripojavala na provinciju Višegrad — Priboj — Rogatica. — Četnici radi učestala u operaciji zličin, tzv. tzv. tzv. neprijateljskoj ustanovi (AVI, F-13K, F-258 908—952) Operativna jedinica Operativnog tima Dječak grupi "General Badoer" od 18 aprila 1942. za koncentraciju jedinica.

* Vjerovatno: Vase (tom IV, knj. 3, dok. br. 94).

činama nekoliko neorganizovanih — pa smo i za ove grupe narediti, kao i za one u Batkovićima. No s obzirom na posljednji stav pod 1. ove će zadatke dobiti za izvršenje i četa ovog bataljona i novodoliti Zlatarski bataljon.

4) Sada vršimo formiranje IV bataljona, koji već broji oko 220 ljudi sa oko 100 pušaka, a ostali su još nenaoružani. Takođe i III bataljona nedostaje oko 100 pušaka, ima mnogo vjerovatnoće da ćemo ovo ljudstvo skoro naoružati.

5) Četa kod Renovice radi po zadacima Javorinskog odreda. Dostavili smo detaljno naše mišljenje i vaše naređenje o postupku sa onim Pečekom¹ u Praci.

6) Izbavana i smještaj jedinica još uvijek su dobro. Radi se mnogo vojnički i politički sa jedinicama. Izdati su detaljni planovi i rasporedi nastave, te je cijelo vrijeme iskorišćeno na usavršavanje jedinica na položajima, kada nisu u taktičkom radu.

Treći i četvrti bataljon prije odlaska na položaje prošli su kroz petodnevni kurs vojno-političke nastave, gde su im objašnjena i praktično pokazana osnovna znanja. Radilo se s njima po 5 časova dnevno. Prirodne su im po dvije zabavne večeri, gdje, pored razonode, dati su im izvesni podatci o našem prošlom i budućem životu.

7) Sanitetska služba nije dovoljno organizovana, jer nemamo podjednaki lica, pa je neophodno potrebno da nam ih uputite u dovoljnom broju i su dovoljno sanitetski potreba. Radimo na organizaciji i pripremi nekoliko mještanki za bolničarke, ali taj posao izgleda slabo napreduje.

SMET VAŠIMU — SLOBODA SARODU!

Pol. komesar, drug,
Vlado Dapčević

Komandant, drug,
G. Kerezović

M. P.

* Hiskom
* Gajke

IZVJEŠTAJ ŠTABA ROMANJSKOG ODREDA OD 5. APRILA
1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O AK-
Ciji KOD MOKROG¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Štab N. O. P. Odreda 201²
»Romanjaci«
5. aprila 1942.

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I D. VOJSKE JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi, izvještavamo vas o rezultatu akcije vršene
2. aprila o. g.

Sve čete Mokranjskog bataljona izasle su po jedan svoj
vod na zasjedu na Romanji i to na položajima od Ravne Ro-
manije³ do na vrh stijena⁴; jedan vod je prešao na drugu
stranu ceste i to na Stubiču.

Oko 7 sati izjutra našao je neprijatelj iz Mokrog sa
5 kamiona natovarenih municijom, hranom i odjećom. Ti ka-
mionima su bili ustale sa nešto vojnika. Na pojavu naših
neprijatelji je primio borbu, a pričekao ga je u pomoć posada
sa vrha Romanije. Borba se je vodila žestoko — prsa u prsa,
oko pola sata a ishod te borbe još: spaljena su tri kamiona,
a dva oštećena. Ubijeno je 36 lica, većinom ustaša, i 7 ra-
njeno⁵. — Zarobljen je 1 ustaša i jedan vodnik i 4 vojnika. —
Zaplijenjeno je 19 pušaka, 1 p. mitraljez, 1 revolver, 2500 kom.
puš. municije (za šinjare), 1 sanduk topovske municije ka-
libra 75 mm., cigarete, nekoliko pari obuće i odijela i još
nekih sitnica, te napokon 1 bicikl. Nakon završene borbe
dobrovoljno se je predao jedan nadporučnik sa dva vojnika.

Na našoj strani 1 teško ranjen i 1 vrlo lako.

Što se tiče nadporučnika i dvojice vojnika oni su predati
ovome štabu gdje su prečišćani. Zapisnike o njihovom sašu-

¹ Original (pisao na matini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 21—II,
k. 178.

² Ovaj broj se vjerovatno, odnosi na redni broj u delovodniku
Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije.

³ Završava (pinao) sverevnostima od Mokrog, odnosno zapadno
od Sakolca.

⁴ Odnosi se na Crvenu stijenu.

⁵ Prede na Romanji. Na kati i : 100.000 nije naznačen.

⁶ Zarobljeniji podaci neprijateljeve svijetle, kamena je tada
velim dijelom spasena. Prema domobranskim podacima, poginulo
16 a ranjeno 9 vojnika (tom. IV, knj. 4, dok. br. 116).

stanju posjedujemo — ne šaljeno ih, ali podnosimo rekapi-
tulaciju njihovih iskaza.
— Oni su iz sjeverne Dalmacije, sinovi siromašnih roditelja.
— Nadporučnik je bivši oficir jugosl. vojske, a vojnici-radnici.
— Simpatiziraju s komunizmom; marksističko obrazovanje
im je minimalno.
Sva trojica izražavaju želju da se prebace partizanskim
odredima njihovog kraja, gdje im se nalaze mnogi stari dru-
govi, što više i poručnikov brat.
Dobili smo utisak da su poštene ljudi i uvoljivčemo
njihovoj želji.
Od Glavnog i Operativnog štaba dobili smo vojne i poli-
tičke zadatke.

Za štab: „
Druđ Božo“
M. P.

BR. 47

IZVJEŠTAJ ŠTABA JAHUŠKINSKOG ODREDA „GAVRILO
PRINCIP“ OD 10. APRILA 1942. VRIHOVNOM ŠTABU NOP
I DV JUGOSLAVIJE O REORGANIZACIJI I STANJU U
ODREDU

Štab Jah. odreda
»Gavrila Principa«
10. aprila 1942. god.
Položaj

VRIHOVNOM ŠTABU

POLOŽAJ

Reorganizacijom štaba Jah. odreda »Gavrila Principa«
i primanjem dužnosti od dosadašnjeg štaba sektora, ovaj štab
podnosi izvještaj u sljedećem:

¹ Japović, komandant Romanijskog NOP odreda.
² Original (pisan na mašini, (trilicom) u AVII reg. br. 12-7,
k. 1788.

Na dan 9/IV/1942 god. održali su članovi štaba sjednicu na kojoj su se raspravila sva pitanja koja se tiču organizacije odreda, političkog rada, i budućeg rada u odredu.

Territorija Jah. odreda, sa koje je formiran isti odred, za vrijeme bivše Jugoslavije ljudstvo je bilo orijentisano stranci JNS² na čije je čelo za ovaj teren bio poznati reacionar Dobrosav Jevđević³. Kao što se vidi, politički uticaj koji je štabno djelovao na narod ovoga kraja doprinio je u mngome da se ljudstvo ovoga kraja 99% orijentisalo četnički. Uticaj partije u ovome kraju u toku 20 god. nije se ni osjetio, jer nije ni bilo mogućnosti zbog zabačenog terena, kao i velike nepismenosti ovoga kraja.

Dolaskom jedinica 1 proleterske brigade nađeno je jedno stanje ili bolje rečeno naišlo se na jednu naoružanu rulju koju je razno dejstvo četničkih voda naučilo da vrši zločine i pljačku nad nevinim muslimanskim stanovništvom.

Sistematskim i neumornim radom odgovornih političkih radnika iz jedinica proleterske brigade postiglo se, iako za relativno kratko vrijeme, dosta dobar uspjeh kako u političkom tako i u vojničkom smislu. Naročito se osjeća napredak kod omladinca ovoga odreda jer je skoro u svakoj četi postignuto da se u omladinskom aktivu uvede po jedan dosta plitikan broj omladinaca. Nije izlišno napomenuti da je crnogorska četa⁴ izgradila već 2 partije, na pragu za ulaz u partiju može se slobodno kazati da postoji u ovome odredu i još desetak takvih.

S obzirom na gore izneto stanje štab na svojoj sjednici 9 ovog mjeseca doneo je sledeće odluke:

1. Da se u odredu pojača politički rad te kako bi se na taj način uzdigla politička i vojnička ovesi ovoga odreda.
2. Da se pojača politički rad u pozadini, kao i kontrola nad narodno-ostobodilačkim odborima, te kako bi se i u po-

² Jugoslovenska narodna stranka
³ Visoki četnički funkcionar. Po oslavljenju Druze Mihailovića, on je bio veza između četnika i italijanske okupatorske komande. Jedan vrijeme JNS. Bio je komandant četničkog nareda na plemenskoj teritoriji Krajević. Ubrzo je prešao u LNS. Njako se u četničkim pismovima, govorima i štampanim listovima izdavao. Jugoslovenski pokret je u inostranstvu. Druze je u emigraciji. Bilje u njemu vidi tom IV. knj. 3. dok. br. 122. Odnosno za teritoriju Jugoslovenskog radničkog pokreta, *Jugoslovenski radnički pokret* (Zbornik radova) knjiga I. Izdavač: Naš izdavačevski pokret, Beograd, 1965. str. 208.
⁴ Riječ je o četi 2. crnogorskog bataljona 1. proleterske NOU brigade koja je ostala na Jahorini (vidi dok. br. 39).

zadini podigla svest naroda ovoga kraja za narodnu oslobodilačku borbu.

3. Da se sprovede organizovani planski rad po svim našim jedinicama kao i li samom štabu, te da bi na taj način pojačali naš politički, prosvetni i vojnički rad u odredima. S obzirom na stanje bojne gotovosti odreda i količine municije štab je mišljenja da za kraće vreme odred neke biti sposoban za neke veće gerilske akcije, ali zato da bi se podigao borbeni duh i moral odreda štab je rešio da u najkraćem roku otpočne sa sitnim diverzionim akcijama te kako bi se na taj način odred usposobio i za krupnije akcije. Ovo zato što ovo ljudstvo do obrazovanja odreda manjim je delom učestvovalo u ma kakvoj borbi, te prema tome nije sposobno i vešto za akcije većeg štaba.¹

4. Da bi gore postavljene zadatke postigli, štab je rešio i organizovao je jednu omladinsku četu, a nastojaćemo da stvorimo još jednu udarnu četu koju bi nam poslužila za prestojeće gerile i da bi se usposobili za delikantnije zadatke koje će izvoditi ovaj odred.

Obična je ceca sektor od strane ovoga štaba Pale — Stambulčić — Bare — Prača kako s jedne i druge strane žel. pruge, ispitivane su mogućnosti opšteg napada na čitavom sektoru, o kome je i donesen plan napada sa glavnim zadatkom sječenja pruge kod Stambulčića, isti je opozvan iz razloga još nedovoljne bojne gotovosti i manjka municije.

Pitanje Pračanskog bataljona treba riješiti. Dosadašnji štab sektora saopštio je nama da taj bataljon pripada ovome odredima, ali pol. komesar toga bataljona izvestio je nas da oni pripadaju Romaniskom odredima. Dakle, izvijestite nas kome u stvari oni pripadaju, imajte u obzir zajednički front toga bataljona sa ovim odredom.

Ovaj odred nema lekara, s obzirom na pojavu trbušnog tifusa sa onu stranu Prače smatramo da se mora uputiti u ovaj odred jedan lekar, sa čim bi se rešilo to pitanje sanitetske službe u odredima.

Pri ovome odredima obrazovan je vojni sud od sledećih članova i to:

¹ U februaru 1942. taj bataljon je bio u sastavu Želiezničkog NOP odreda, a zatim je, po naređenju Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 31. marta 1942. bio u sastavu novoformiranog, Regularnog NOP odreda, da bi 1. aprila 1942. ponovo pripao Romaniskom NOP odredima. Međutim, izgleda da se štabovi tih odreda malo sliče veći s tim bataljonom, te se on direktno obračunao Vrhovnom štabu NOP i DVJ (tom IV, knj. 4, dok. br. 17, 36, 41 i 42).

1. Pol. komesar odreda Tomo Medović
2. Komandant odreda Mirko Štepanović
3. Član štaba Zdravko Jovanović

Smrti fašizmu — Sloboda narodu!

Pol. komesar:	Nač. štaba	Komandant:
T. Medović	Veljko Vuković ¹	Mir. V. Štepanović
	Član štaba:	
	Zdravko	
	M. P.	

BR 48

IZVJEŠTAJ ŠTABA ISTOČNOG SEKTORA NOP ODREDA ZA HERCEGOVINU OD 11. APRILA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O NAPADU ČETNIKA NA ČEMERNO I IZGORE I O PRIPREMAMA ZA NAPAD NA BORČAN²

Štab Istočnog Sektora
11. IV. 1942. god.

VRHOVNOM ŠTABU NARODNOSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Juče smo vas izvjestili o napadu Borčana² na selo Čemerno — Izgore. Dopunjavamo izvještaj:

1.) Borčani su nas napali 9. ov. mj u zoru sa jakim snagama, a po naredjenju Talijana i četnika iz Gacka³. Iz naredjenja poginulog satnika⁴ iz Igru vidi se da su svi Borčani napadali sven Miodenika.

² Njegov komandir J. Frze, 2. bataljona 1. proleterske NOH brigade teško je ranjen 24. maja 1942. u borbi u selu Goranj Kotličko. Umro je poslije nekoliko dana u bolnici u s. Izgore (osm. IV. knj. 4. dok. br. 17, objasnjenje 3).

³ Original (pisao mastilom, ćirilicom) u AVH, reg. br. 49-1.

⁴ Štab se sa ostacima nalazio u Borči.

⁵ Vidi osm. IV. knj. 4. dok. br. 121; AVH, reg. br. 57-3, k. 1788; izvještaj Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu od 11. aprila 1942. godine.

⁶ Tako je nazivao ustajko-domobranski komandir čet.

Mi smo na Čemeru imali oko 30 boraca, a u Izgorima svega 60, bez ijednog automatskog oruđa. Snaga na ove položaje nijesmo imali, jer su bile angažovane na popu Perišića i četnička sela oko Avtova. Brzo smo tražili pomoć i sa jednom četom bočnim napadom na njihovo desno krilo koje je prodiralo u Izgori uspjeli smo da ih razbijemo i natjeramo u panično bjekstvo. Jednim vodom smo oteli od njih Sabi vrh,¹ prema Čemeru i time smo ih potpuno potisnuli. Čemeru smo odbranili, ali nijesmo mogli preći u protivnapad, jer nam nije dozvoljavala vatra njihovih automatskih oruđa.

Kod nas su poginula 4 borca i 3 ranjena, a u stanovništvu je bilo oko 10 žrtava. Kod neprijatelja bilo je oko 20 mrtvih i ranjenih. Uspjeli su u prvom naletu da popale oko 35 kuća u Izgorima, a da nešto stoke oteraju, a nešto je oteto.

2.) Pop Perišić je razbijen. Sva njegova sela su u našim rukama. Ipak su uspjeli da pobjegnu u Avtovac. Tajanima jedan veliki broj. Likvidirane su i Miholjaze, selo iznad Avtova, jaka četnička baza — isto tako Dražljevo. Okupator pokušava preko ustaša iz Borča i Kule² kao i četnika da nas napadne sa svih strana. Pri napadu na popa Perišića, ustale iz Kule napale su na partizanska sela Stepen i Pržine, ali su odbijeni uz osjetne gubitke.

3.) Sad imamo oko 230 boraca na položajima D. Bodežiste, Viba, Čemeru i Izgori, koji drže ove dominantne tačke i stalne zasjede na putu Bornč — Gacko.

Vrlo ćemo prepađe, ali se još nećemo otkrivati. Napravimo nasilno izviđanje prema Vranjskom Dolu.

Vekimo sve pripreme,³ a komandant Operativnog⁴ će vas izvijestiti 13. ov. mj. i 15. o stanju naših priprema.

Drug. pozdrav: Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Štab Istočnog Sektora
B. Đuričić
Dukica Grabovac

M. P.

¹ Radoljica
² Bodež. 18. 1949, sjeveroistočno od Gacka.
³ Bile o njihovom bjekstvu u Avtovac vidi tom IV, knj. 4, dok. br. 10.
⁴ Odnosi se na Kulu Fazlagića.
⁵ Misl. se na pripreme za napad na sastak uoparite Borča. Napad je izvršen 17. aprila 1942. Počije dva dana borbi to uporište je zarobljeno i popaljeno (vidi dok. br. 23).
⁶ Odnosi se, vjerovatno, na komandanta Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu Petra Bija Drapšinca.
⁷ Izvještaj od 11. aprila redakcija nije gromala; izvještaj od 15. aprila sadrž. se u AVII, reg. br. 58-3, b. 1706.

IZVIJEŠTAJ ŠTABA KALINVIČKOG ODREDA OD 15 APRILA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O AKCIJAMA U SARAJEVSKOM POLJU¹

ŠTAB
KALINVAČKOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA
Broj 41
Dne 15. IV 1942. g.

Izviještaj:

V. [rhovom-] Štabu
Foca

Jedinice ovoga Odreda kombinovane iz Kijeviskog i Trebevičkog bataljona izvršile su akciju u mjestu Kasindol² noću između 7 i 8 aprila u cilju izvlačenja hrane i ostalih artikala potrebni vojsci. U Kasindolu su se u to vrijeme nalazile ustaške satnije tri do četiri u jačini oko 750 ljudi. I pored ovakvog brojnog stanja neprijatelja našim je dijelovima uspjele da nepaženo uđu u Kasindol i da uđu u hotel Rade Novakovića. Tom prilikom iz prostorija ovoga hotela za potrebe vojske evakuirano oko 50 tovara životnih namirnica. Pri radu ustaške patrola koje su bile upućene da izvide šta se oko hotela dešava bile su na ostojanju od 15—20 koraka od malih zaspjeda vatrom izmjenjene pa su se u paničnom bijegu raspšitale i povukle u paviljone. Odatle je otvorena bila vatra na naše dijelove iz mitraljeza, puško-mitraljeza i pušaka koja nije imala nikakvih rezultata jer su se naši dijelovi svi povukli po planu bez ikakvih žrtava. Fotozareni konji isto su tako povučeni bez ikakve štete. Utvrđeno je naknadno da je kod neprijatelja bilo žrtava. Ubijena su bila trojica ustasa a četiri su bila ranjena.

Noću između 11 i 12 aprila bila je kombinovana akcija naših jedinica Igmanskog, Kijeviskog i Trebevičkog bataljona, koja je imala cilj izvlačenje hrane iz sela Lasece, Hranice i Kovača. Kako su ovo čisto muslimanska sela sa kojima do tada nije bilo nikakvih okršaja, pokušano je putem pregovora da se bez borbe postigne izvlačenje hrane. Za izvlačenje ove hrane bila je spremjena i komora od 150 konja. Usljed

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 20-6, k. 1708.
² Puz naziv je: Kasindol-Kasindol.

upornosti i pogrešnog shvatanja naše borbe od strane ovog stanovništva, pregovori nisu dali nikakve rezultate. Po utvrđenom planu i na dati znak prešlo se je na borbu. Borba je počela u 23 časa i 30 minuta i trajala je sve do 2 časa i 30 minuta, kada su opet po ugovorenom znaku naše jedinice povučene bile. Na dati znak za početak naših jedinica u pravcu sela, naši su dijelovi bili dočekani četkom puščanom, mitraljeskom i minobacačkom vatrom sa svih položaja ustaša i hrvatske vojske.¹ U samim sedima stanovništvo se je također oduprlo jakim puščanom i puško-mitraljeskom vatrom. Kako su kuće u selima od tvrdog materijala, one su pružale sigurnu odbranu neprijatelju. Pojedini dijelovi naših jedinica uspjeli su biti da se približe do na ivicu sela, ali u sela nisu mogli prodrijeti. Radi toga što je put za povlačenje bio vrlo naporan i dug a obzirom da i rano svanjava i da su se jedinice prije svanuća na svoje položaje povući morale, naredeno je odstupanje u 2 časa i 30 minuta. U povlačenju ranjen nam je borac dim-dim metkom teže, koji je usljed velikog krvarenja za vrijeme transportovanja na putu izdahnuo. Jedan vodnik bio je lakše ranjen u nogu i blagovremeno je evakuisan u bolnicu u Tmovo. Namjeravano izvlačenje brane nije uspjelo pa je i komora bez ikakve štete povučena bila.

Iz dobivenog izvještaja 14 aprila o. g. jednog našeg obavještajnog organa, saznali smo, da je u Sarajevskom polju stanovništvo jako zaplašeno našim učestalom noćnim akcijama. Na traženje stanovnika sela Hranice, Lasiće i Kovača, poslato je u područje Donjeg i Gornjeg Kotorca pojačanje hrvatske vojske i ustaša. Kod vile Terck na drumu Vojkovići — Alpašin Most dovoćena su dva brdska topa i jedan teški mitraljez. Kao pojačanje posade na položajima kod trikalista Gornjeg Kotorca i Hlinjake poslato je i pripjelo oko 150 hrv. vojnika i ustaša. Neprijatelj je u toku cijeloga dana 14 aprila tukao naše položaje artiljerijskom vatrom na Krupcu, ali pokret unaprijed nije veći.

Sa naših osmatračnica na položaju Klanac primjećeno je da je neprijatelj u toku jučerašnjeg dana (14 aprila) vršio evakuaciju ustaških jedinica iz Kasindola. Koliko se je moglo primjetiti evakuisano je bilo oko 600 ljudi. Evakuacija je vršena pomoću automobila, koji su ove jedinice čekali u okolini Gornjeg Kotorca na drumu. Automobili su otišli u praven liježe. Za sada još nije utvrđeno gdje će ove neprijateljske snage upotrijebiti. Tako isto nije utvrđeno zašto je vršena

¹ Tako su tada u nekim jedinicama NOP i DV Jugoslavije nazivali domobrane.

evakuacija iz Kasindola. Nastojaćemo da pribavimo tačne podatke, koje ćemo naknadno dostaviti.¹

Smrt fašizmu — sloboda narodima!

Za Štab Odreda:

Politički komesar, drug Zamjenik komandanta, drug
Štepan² Kovačević Voj. J. Dokić

BR. 50

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ISTOČNE BOSNE OD 16. APRILA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O POČETKU TREĆE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE I BORBAMA U JUGOISTOČNOJ BOSNI³

OPERATIVNI ŠTAB
ZA IST. BOSNU

s. Gornji Gata

16. IV. 23 časa

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I D. VOJSKE JUGOSLAVIJE

1) Jučer je neprijatelj preduzeo napad od Olova u pravcu s. Ajdinovići, u jačini od oko 600 boraca.⁴ Po jednom izvje-

¹ Bijelj je o prikupljanja stamačkih i kolaboracionističkih snaga za tzv. treću neprijateljsku ofanzivu, koja je počela 15. aprila 1942 (operacija «Trina»). Biljez u njoj vodi dok. br. 58.

² Ime mu je Borisa.

³ Dokument (pisan na mađini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 27-2, k. 178.

⁴ Bijelj je o početka tzv. treće neprijateljske ofanzive III — kako je je neprijatelj nazivao — operacija «Trina» (ovim je imenom nazvan na stoga što su u njoj učestvovali jedinice triju fašističkih saveznika: njemačke, italijanske i srpsko-donbosanske). Operacija «Trina» trebala je izvesti u tri etape (pod titranim nazivima: «Trina I», «Trina II» i «Trina III»); u prvoj etapi «Trina I» vodili partizanske jedinice u regionu Han-Pijesak, Višegrad, Goražde, u. Praga, Sokolac (ova operacija je imala i naziv: operacija «Kopacinski»); u drugoj etapi («Trina II») izvršiti «čistopje» u luku rijeke Drine, oko Srebrenice, Visocica i planine Javora; u trećoj etapi («Trina III») osloboditi od partizana region planine Ozrena (između rijeka Krivaje, Bosne i Spreče).

staju to su bili u većini Nijemci sa manjim brojem hrvatske vojske i ustaša. Po drugom izvještaju to su u stvari ustaše preobučene u njemačke uniforme, što se sudi po tome da su čuli kod neprijatelja naš govor. Neprijatelj je najprije tukao bacačima i topovima, a raspoloža i sa većim brojem automat-

Medutim, plan operacije nije tekao onako kako je zamišljen. Najprije su ustaše, 11. marta, sa svoja ruka, prodrle zapad od Han-Pijetka prema Vlasnici i ovladale Vlasnicom, Drijnjatom, Bratuncem i, nehotično, odnijeli čega je dosta do razpada nekak NVP odreda. Zbog toga je prije vremena otpočela druga etapa ofanzive (17.14.14). Nije izvedena treća etapa, 17.14.14, jer se još u ova izvođenja druge etapa raspo Komunisti NVP saču.

Da odmazda početka operacije dala je i zbog spornosti u prebacivanju italijanskih jedinica na polazne položaje za napad, korišćen je početno najprijemno ustaško-domobranskih jedinica. Operativni plan Borbeza grupa «General Badro» je 18 aprila jedna divizion za operacije «Trin Is» kao i operativna zapovijest za prikopavanje ista u rejonima komunistički (AVH, T-50, F-2268-395). Dječakom u zapovijesti je predviđeno učestće njemačke 718 pješačke divizije, dijelova 75. grenadirskog puka njemačke 77. pješačke divizije (dva bataljona), oko 19 bataljona ustaško-domobranskih vojski i ove italijanske divizije: 1. berška divizija «Laurinzeno» («Laurinzeno»), 5. berška divizija «Pastorice» («Pastorice») i 22. pješačke divizije «Kastelletti delle Alpi» («Kastelletti delle Alpi»). Prema predlozima arapskij i zapovijesti Komande 718. pješačke divizije od 14. aprila 1942. (AVH, T-50, F-2268-396, 397, 398, 399, F-2268-397).

1895. te jedinice, sa svako grupisane: Stab 718. pješačke divizije sa stabom 608. artiljerijskog divizionu u Salsolici; Borbeza grupa «Sobolice» (758. grenadirski puk sa 2. i 3. baterijom i jedinim vodom 4. baterije 608. artiljerijskog divizionu, domobranska 1. i 2. i 3. pješačke pukovnije, jedna voda 5. bataljona 9. oporuckog štaba i 3. grupa Vojne krajine) na prostoru Podložak — Salsolici; Borbeza grupa «Vine» (758. grenadirski puk sa 1. baterijom 608. artiljerijskog divizionu, dijelovima domobranske 8. i 15. pješačke pukovnije — četiri čete, jedna vod 3. baterije 9. oporuckog štaba i divije čete 4. baterije Vojne krajine) u sastavu: 2. i 3. baterija 758. puka od Želazica prema prostoru Salsolice — Han-Pijetka; 1. bataljon od Želazica, dijelovi 8. pješačke pukovnije od Ohva, 4. grupa Vojne krajine prema Han-Pijetku; Borbeza grupa vojnog zapovjednika. Nije —

1. bataljon 757. grenadirskog puka prema Vitegradu, a 3. bataljon u rejonu Slapa; tri ustaške baterije «General Badro» u rejonu Han-Pijetka — Podložak; italijanska 5. berška divizija «Pastorice» u rejonu Vitegrad — Trin — Pijetka — Čajndri; 1. berška divizija «Laurinzeno» — glavina u rejonu Trnovo — Dobro Polje, a dijelovi u rejonu Pula; 22. pješačke divizije «Kastelletti delle Alpi» u rejonu Čakci — Katinovik (AVH, T-518, F-2268-398—399).

Borbeza grupa «General Badro» je u operativnom pogledu, formirano bila postrojena italijanskoj 2. armiji.

Operacija o tome od zaključni izvještaj Operativnog štaba Borbeze crpe «General Badro» od 4. maja 1942. u operaciji «Trin Is» (AVH, T-50, F-2268-398 i 399—400) i njemačke izvještaj, arapskija i zapovijesti od 16. marta do 1. maja 1942. u operaciji «Trin Is» (AVH, T-50, F-2268-397—399).

skog oružja. Naše jedinice, Gajeovski bataljon,¹ pružile su jak otpor, ali nisu mogle zadržati nadmoćnijeg neprijatelja da ne prođe u s. Ajdinoviće. Pred mrak su naše čete izvršile potunapad i neprijatelj se povukao prema Olovu. Tom prilikom poginulo je preko 10 neprijateljskih vojnika i više je ranjenih. Zaplenjen je jedan puškomitraljez, 5 pušaka i oko 800 komada metaka. Na našoj strani imali smo samo 3 ranjena. Danas postije podne neprijatelj je vršio pokret ponovo u istom pravcu, ali o tome nemamo još izvještaja. Naše snage na tome djelu nisu tako brojne. Gajeovski bataljon (oko 150 boraca), pojačan sa dijelovima Vareškog bataljona² i Krajskim bataljonom³ (50 boraca) koga smo tamo uputili u toku prošle noći. Neprijatelj je popalio nekoliko kuća u selu Ajdinovići, a prema našem izvještaju pale se i srpske i muslimanske kuće. S druge strane rijeke Brijuniće neprijatelj u jačini od oko 1500 boraca napao je danas na položaje Olovske bataljona: sela Ponor, Krušani,⁴ Dugandžici, Tisovo Brdo, Bijele Vode i Gornje Drapnice.⁵ Olovski bataljon,⁶ u jačini od 150 boraca sa 2 pukomitralska, pojačan sa još oko 60 boraca iz Knežinskog bataljona,⁷ pružio je žestok otpor, ali nije mogao zadržati neprijatelja, koji je popalio sela Ponor, Krušani, Ropovaca,⁸ Dričevaca,⁹ Katiine, Tisovo Brdo, a ujutro večeras i Bijele Vode i Drapnice. Olovski bataljon ostao je sa malo municije i traži od nas pomoć u municiji i ljudstvu, što mi ne možemo dati, jer ne raspoložemo ni sa kakvim rezervama. Ne možemo odvojiti snage Mokranjskog bataljona¹⁰ da bi ih uputili tamo, jer moramo čuvati glavne položaje na [Han] Vučjoj Luci gdje očekujemo glavni eventualni neprijateljski napad.

Iz ova dva dana borbe ne možemo još tačno da ocenimo prave neprijateljske namjere, tj. da li mu je samo cilj da popali sela i tamo da odmakne naše položaje od pruge Olovo — Han Pijesak, ili je u stvari to napad za probijanje preko Vučje

¹ i ² Ti bataljoni su pripadali NOP odreda «Zvijezda». Pored njih, u tom su se sastavu našli i Crnovski i Zenički bataljon (tom IV, knj. 4, dok. br. 43).

³ Bilo o tome bataljona tom dok. br. 37.

⁴ Na karti 1 : 100.000 piše: Krušani, dok na karti 1 : 200.000 (iz 1948): Krušani.

⁵ Na karti 1 : 100.000 piše: Drapnici.

⁶ i ⁷ Pripadali su Romanijskom NOP odreda. Pored njih, Romanijski NOP odred je tamo imao još tri bataljona: Knežinski, Pačinski i Šaborski (tom IV, knj. 4, dok. br. 42 i 58).

⁸ To mjesto nije našlo na karti 1 : 100.000. Odnosi se na s. Arapovcih, poznatiji od Olova.

⁹ To mjesto nije našlo na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Dričevci.

¹⁰ To mjesto nije našlo na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Dričevci.

Luke s četa Mokranjskom bataljona. Možda je to i demonstracija da bi se odvakle naše snage sa položaja prema Sarajevu, a koliko su tačni glasovi o namjeravanoj njemačkoj ofanzivi na te položaje. Karakteristično je da neprijatelj simoć nije zario u Ajdovšćima da bi odatle prodao pokret, nije se povratio. U svakom slučaju mi nećemo slabiti položaje Sarajeva, a pokušaćemo sa ovim drugim snagama da zadržimo dalje neprijateljsko nadiranje koje bi, ako bi se nastavilo, stvarno ugrozilo i položaje oko Sarajeva.

Na položaju Mokranjskog bataljona u toku jučerašnjeg dana nije bilo nikakvih promjena. Jedino je postije podne takla artiljerija iz Mokrog, ali to je gotovo svakodnevna pojava. Od Glinačkog¹⁴ i Fračanskog¹⁵ bataljona također nemamo nikakvih izvještaja o pokretu neprijatelja.

2) Od Mokranjskog bataljona dobili smo sljedeći izvještaj: Dobili su pismo od hrv. of.¹⁶ u kome piše: »Druže, bio sam u ponedjeljak. Zabio nisi dotao?«¹⁷ Nijemci su sproveli telefon do Ljubogotice. Do 20. IV. bioć akcija. Jedni kreću od Drine, drugi od Save, svega četiri divizije. Živjela SSSR!«¹⁸ S njim su zakazali sastanak u subotu i na tom sastanku dobiće podrobnije podatke u koliko on sa njima raspolaže.

Iz Sarajeva dobili smo izvještaj od drugova koji su izašli da se u gradu spremaju zgrade za njemačku vojsku koja treba da dođe. Postoji jedna verzija da u Sarajevo dolazi i glavna njemačka komanda za Balkan.¹⁹

Iz izvještaja druga Tempa vidi se da Nijemci vrše neke pokrete i oko Tuzle i da se u samoj Tuzli nalazi skoncentrisan veći broj njemačkih vojnika.

¹⁴ To jest: hrvatskog oficira (mislil se na domobranskog oficira).
¹⁵ Odnosi se na Komandu Jugoistoka. Komandant je bio Valter Kenna (Walter Kenna), koji je tada bio i komanda Sjeverne 12. armije. Sjedište Komande Jugoistoka je tada bilo u Solunu. U stvari, gdje je riječ o privremenom delatku generala Paula Badera (Paul Bader), komandanta Srbije (Kommandirenden General und Befehlshaber Serbien), koji je u to vrijeme bio odgovoran za sprovođenje operacije »Irimo i nalazi se na čelu Borbene grupe »General Bader« (Kampfgruppe »General Bader«). Bliže o tome vidi Wolf Kottig, Das deutsche Heer 1939-1945, Podzun-Vierlag, Bad Nauheim, registar br. 211, str. 11 i 187 (dalje: Wolf Kottig, str. 4).

¹⁶ Na srebriježnija komunikacija Doboj — Tuzla i Doboj — Zenica odnosi se 922. bataljon za zračnu vezu (Luftschiffverbindungsbataljon) — Landeschiffverbindungsbataljon, vidi izvještaje njegove Komande od 14. IV. i 17. aprila 1942. u AVN, T.415, F.2248 (88. 786 i 789). U isto vrijeme 4. i 7. aprila 1942. Komanda 718. pješadijske divizije je naredila Komandi 708. grenadirskog puka da 8. aprila pošle, po dječulcima, prebavivane iz Doboja u Tuzlu radi učestvovanja u operaciji »Irimo i«. U izvještaju, u tom području i riječ »AVN, T.415, F.2248 (88. 786 i 789).

Sve ove činjenice navode nas da pretpostavimo da se zbog spomena veća ulaziva na ovaj oslobođeni teritorij. Svakako da dolazak Nijemaca u Sarajevo nije vezan za neko čišćenje Bosne od partizana, nego je u planu širih akcija njemačke vojske, ali je vjerovatno da u koliko se tolike snage nagomilaju u Sarajevu, da mogu preduzeti efikasnije čišćenje terena od nas.

U vezi sa ovime molimo vas da nam hitno naredite kako ćemo postupiti u slučaju da dođe do toga čišćenja. Da li važi ona stara direktiva iz prošle ofanzive, da se odredi moraju pod svaku cijenu zadržati na svome terenu, stvarajući manje pokretne gerilske jedinice. U koliko dolazi u obzir neko povlačenje, koje bi jedinice trebalo povući, u kom pravcu? Isto tako nare.¹

BR 51

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KRAJIŠKOG ODREDA OD 30. APRILA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOV I. DIV. ZA BOSANSKU KRAJINU O AKCIJAMA U REJONU DRVAKA

Štab
V. Kraj. N. O. P. Odreda
Br. 174
30-IV-1942

Petnaestodnevni izvještaj
O vojnim akcijama i političkom radu

AKCIJE:
15-IV-1942. I i II vod II čete III bataljona u zajednici sa četama ličkog bataljona »Marko Orešković« vršili su čišćenje četničkih bandi u selu Tiskovcu. Akcija nije potpuno uspjela, ali su ipak četnici popa Đujića bili primorani da se povuku u zaštitu talijanskom okupatoru u Strmicu. Borba je vođena cijeli dan. Žrtava nije bilo na strani naše čete, dok je kod bataljona »Marko Orešković« bilo 6 mrtvih i 6 ranjenih. Kod neprijatelja žrtve su nepoznate. Naša četa zaolijevala je: 30 kg robe, 80 kg

¹ Redakcija nije pronašla kraj dokumenta.
² Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 39—1, k. 178.
³ Muzička

kukuruz, 50 kg krumpira i povratila od četnika 217 kg opijackane soli.

18oga dana jedna desetina II čete II bataljona izvršila je noću napad na neprijatelja i pokidala mu telefonsku vezu u selu Brni¹ (Drvar) i zaplijenila 200 metara telefonske žice.

16-IV-1942. Patrola III čete II bataljona uhvatila je dva izdajnika — četnika i to Lazu Sobotu i Durana Bošića, obojica iz D. Vrtoče² (Drvar), te su upućeni vojnom sudu, gdje su zbog izdaje streljani.

17-IV-1942. II četa III bataljona i III četa II bataljona vodile su borbu sa talijanskim snagama na Hrajdama. Naše čete uspjele su prisiliti okupatora na povlačenje prema Drvaru. Gubitci kod neprijatelja iznose 17 mrtvih i više ranjenih. Kod nas 2 mrtva i jedan lakše ranjen.

Pri povlačenju neprijatelj je palio sela, pljačkao stoku i uništavao sve što mu je bilo na putu. Tom prilikom zapaljena su sela Jandrin Pod, Korita i jedan dio kuća u Hrajdama i Bastasama. Zaplijenjeno je 6 komada govedih i 20 komada ovčjih koža.

18oga dana neprijatelj je nadirao prema selu Zaglavici i Grubarskom Naslonu sa namjerom da pali i pljačka sela. Jedan vod II čete II bataljona stupio je u borbu na Grabovcu³ sa neprijateljem koji je nadirao prema selu Grubarskom Naslonu i poslije dvočasovne borbe neprijatelj se morao povući. U ovoj borbi okupator je imao 2 mrtva i više ranjenih. Nasi bez gubitaka. Plijena nije bilo, osim povraćene stoke i robe koje su fašisti uplijekali u selu.

18-IV-1942. Patrola II čete II bataljona uhvatila je četničkog saradnika, švercera i dobro poznatog, za ovaj kraj, kriminalca Simu Simića, koji je predan vojnom sudu i streljan.

18oga dana jedan vod IV čete I bataljona pohvatao je odmetničku bandu Laze Atlagića (Krajeva) i predao

¹ To mjesto, u blizini Drvara, nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Podbrno, sjeverozapadno od Drvara, mada ima i s. Podbrno jugoistočno od Drvara.

² Na karti 1 : 100.000 selo Dvije Vrinče nije obeleženo. Jugozapadno od Drvara se nalazi s. Gornje Vrinče, dok se sjeverozapadno od Drvara nalazi s. Vrtoče, i vjerovatno se na njega odnosi. ³ Redakcija nije mogla doći do izvornih izvora, ali je najvjerojatnije pripadnik II bataljona koji se, prema listu iz osovina Hrvatskog BK armijskog korpusa (AVH, reg. br. 131, k. 374, brojnja) Vile komande oružana snaga Slavonije — "Dalmacija" od 28. juna 1942.

⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno je to predio sjeverozapadno od Drvara, prema selu Grubarskom Naslonu.

vojnomo sudu, koji je na osnovu njihovog priznanja osudio sve na smrt.

20-IV-1942. Jedan vod naše III čete II bataljona koji je držao položaj na Kamenici¹ borio se sa četničkom bandom, koju je predvodio četnik Pero Burač sa još 15 bandita. Banda je našu zaspodu primjetila i dala se u bijeg. Naše snage otvorile su vatru i jednog četnika zarile. Istog dana streljan je bandit i četnički špijun Dušan Rokvić iz Drvara.

21-IV-1942. Uхваćen je i streljan Vidović Lazo iz sela Šipovljana jer je bio četnički špijun i naklonjen pljački. Istoga dana je streljan i talijanski Nikola Dejanac pošto je bio član četničke bande i špijunirao kroz sela u korist okupatora.

22-IV-1942. Patrola V čete I bataljona obilazeći Zdeni Do² našla je jedan karabin i jednu topovsku granatu. Istoga dana uхваćen je od strane naše patrola Đanić Vlado iz Šipovljana, koji je bio usko povezan sa četnicima i djelio po selima talijanske letke, zbog čega ga je vojni sud osudio na smrt.

23-IV-1942. Jedan vod II čete III bataljona vršio je čišćenje sela Tiskovca od četnika i oduzimao oružje od neugodnih ljudi. Rezultat ove akcije: 18 karabina, 1664 metaka, 4 bombe, 7 vojničkih noževa i 6 porcija.

Istoga dana I četa III bataljona imala je zadatak da prikupi puške koje su se nalazile u nekim selima (oko [Bosanskog] Grahova) i da na putu održe nekoliko zborova. Rezultat je sljedeći: 4 karabina, 4 c. puške, 4 bombe, 290 metaka i 2 komada vojničkih čebadi.

24-IV-1942. II četa II bataljona ušla je u Pečanca Miju gdje pljačka sijeno od stanovnika, koji su morali napustiti kuću pred fašističkim zvjerovima. Isti je streljan na licu mjesta, jer je kao kradljivac i baranger bio čačen u ovom kraju.

25-IV-1942. Patrole izvidnice V čete I bataljona izviđajući položaj prema Rešincima i [Bosanskom] Petrovcu našle su na neprijateljsku patrolu koja je iz zasjede otvorila vatru. Tom prilikom razjen je jedan naš partizan. Čim

¹ To su bili četnici. Pripadali su Dravničkom četničkom odred "Petar Kečić".

² Na karti 1 : 100.000 nalazi se predio Kamenica (zapadni od Drvara), selo Kamenica (južozapadni od Drvara) i sela Kamenica, 016. To izmišljeno od Drvara. Redakcija nije mogla ustanoviti gdje se ta akcija dogodila. Vjerovatno u predjelu Kamenice.

³ To mjesto nije obilježeno na karti 1 : 100.000.

se je puškaranje čulo, ostali dio snaga V čete prebacio se na ovaj položaj i zauzeo busuju. Neprijatelj je nadirao sa snagom od 150—180 vojnika među kojima su bili četnici iz grada i uspio zauzeti zidine popaljenih kuća u Rašinovcu, borba se vodila sedam sati bez prekida, gdje je neprijatelj bio prisiljen da se povuče u najvećem neredu i bjezstvu.

Istoga dana desetica IV čete I bataljona pretraživala je šumu od Ostrēja do Kalubna Brda¹⁾ i našla jedan slijem, jednu bombu i nešto metaka. Patrola koja je izviđala na koti Kadnjača²⁾ i cesti Petrovac — Ostrelj došla je u sukob sa manražanim Muslimanima — civilima, koji su štitiili oranje zemlje. U ovoj borbi ranjena su 2 Muslimana i jedan konj, dok su naši bez gubitaka.

27-IV-1942. Jedna naša desetica I čete III bataljona dobila je zadatak da prikupi oružje u selu Malečevcima (Grahovo) i da štabu spровede Jovu Gulića, istaknutog četnika, talijanskog i ustaškog špijuna. Partizani su izvršili zadatak, 7 ispravnih karabina, 1 karabin bez zatvarača, 2 c. puške, 2 c. mikolja i jedan vojnički pištolj. Međutim kada su došli po pomenitog bandita Jovu Gulića i pokazali mu naredbu štaba bataljona, on je odjednom sa svojim ocem Lukom napao sikitom na partizane, ali zahvaljujući prisobnosti partizana obijeta su ubijena na licu mjesta. Kod ovih bandita nađeno je 40 komada dinamita, 200 komada kapsli i 15 metara korde, koje je ureto za potrebe vojske.

28-IV-1942. Jurišni vod II bataljona stupio je u borbu sa četničkom bandom koja je izišla iz Drvara u Sipovljane i zapalila nekoliko kuća. Tom prilikom četnici su imali jednog mrtvog i jednog ranjenog. Partizanima je prebjegao drug partizan Radojko Brnko sa puškom, koga su četnici nedavno oko Grahova zarobili.

POLITIČKI RAD:

U četama se redovno svakog dana održavaju politički časovi, na kojima se čitaju radio vesti, proglasi, letici. U svim četama radi se s partizanima «istorija SKP(b)», Ustav Sov. saveza, brošura «22 godišnjica Crvene Armije» od drage Titu, «Veliki teoretičar marksizma».

¹⁾ Tu je predio. Nije obilježen na karti 1 : 100.000. Nalazi se sjeverno od Drvara, prema Ostrēju.

²⁾ Kota 727, zapadno od Bosanskog Petrovca.

»Krajski partizani«, i sve druge izvještaje koje dobijamo od susjednih odreda.

Vrišene su pripreme za proslavu Prvog Maja u svim jedinicama vojnim kao i način na koji ga treba vojska proslaviti. U tom smislu izdat je letak o značaju Prvog Maja od strane O. K. i Štaba Odreda, koji je na vrijeme dostavljen četama i pozadini. Takođe je izdana uputa za proslavu Prvog Maja za vojsku i pozadinu od strane Štaba Odreda.

Za proslavu Prvog Maja u pozadini pripremaju se veliki zborovi i razne kulturne priredbe po stezovima, opštinama i selima.

U pozadini se održavaju zborovi i konferencije po svim selima na kojima se govori o vanjskoj i unutrašnjoj političkoj situaciji. Naročito se objašnjava uloga četnika u razbijanju narodno-oslobodilačke borbe. Po mnogim selima daju se pozorišni komadi koje pišu sami partizani i pozadinski radnici.

VEZE:

Veze sa bataljonima i četama su redovne. Veze sa I Krajskim Štabom III Ličkog Odreda i Dalmatinsko-Dinarskim Odredom su u glavnom redovite.

STANJE NEPRIJATELJA:

U Petrovcu 700 talijanskih vojnika i 200—300 naoružanih civila-Mušlimana. U Drvaru, Grabovu i na putu Grabovo — Drvar računa se oko 5—6000 Talijana, ali se tačan broj ne zna pošto se trupe stalno prebacuju u oba dva pravca. Osim talijanskih vojnika nalaze se i četničke bande, koje zajedno sa Talijanima napadaju partizane i naša sela.

SANITETSKA SLUŽBA:

Svaka četa ima pokretnu ambulantu, a svaki bataljon ima bataljonsku bolnicu. To važi za I i II bataljoni, dok se u III bataljonu vrše pripreme za to. Ocjena se oskudica sanitetskog materijala i stručnog osoblja. Na čitav Odred imamo samo jednog lekara i nekoliko bolničara, što je nedovoljno za čitav Odred.

NAPOMENA:

Borbe na našem sektoru vodene su uglavnom sa italijanskim fašističkim okupatorom koji je nadrao iz Kuma,¹⁾ voden od šakice četničkih bandita koji su mu pokazivali puteve i potpomagali u paljenju i pljački sela oko Grubova i Divra.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR:²⁾ Sekretar štaba **KOMANDANT:**³⁾
Na položaju **Jovo Pavić** Na terenu

BR. 52

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 5. KRAJŠKOG ODREDA OD 22. MAJA 1942. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA HRVATSKE O ZAUZIMANJU PRIJEDORA⁴⁾

M. P.:⁵⁾

Kopija
KOMANDANTU GLAVNOG ŠTABA HRVATSKIH PARTIZANSKIH ODREDA:

Po naređenju Operativnog štaba za Bos. Krajinu izveštavamo Vas da su kombinovane snage našeg I. i II. odreda⁶⁾ sa dvije čete Udarne Brigade⁷⁾ zauzele Prijedor i zarobljeno je sledeće: 7 haubice, 5 bučaka, 8 soknih mitraljeza, 15 puško mitraljeza, preko 100.000 pučkanih metaka, radio stanica, veća količina sanitetskog materijala i mnogo ostale ratne spreme.⁸⁾

¹⁾ Tada je bio Rija Materić.

²⁾ Tada je bio Slavko Rodić.

³⁾ Kopija originala (pisana na mašini, latinsicom) u AVII, reg. br. 20-2, K. 1708.

⁴⁾ Otvrdni pečat. Na njemu piše: oštab V. Krajiškog narodno-ostobodilačkog partizanskog odreda.

⁵⁾ Izdati su: 1. Kopija štaba je: Glavni štab NOP odreda Hrvatske.

⁶⁾ Bilo je to: naređenje (pisano mašinom na Prijedor) videti tom IV, knj. 5, dok. br. 13.

⁷⁾ Odnosi se na I. i 2. krajiški NOP odred.

⁸⁾ Odnosi se na I. krajiški NOP odred. Ona se u to vrijeme nalazila u formaciji (tom IV, knj. 5, dok. br. 27).

Prijedor je zauzet 16. maja 1942. Prema boljoj veštaji domobranskog štaba iz Prijedora od 16. juna 1942. u njemu su se na-

Naše snage koje su zauzele Prijedor sada su zaposjele rudnik Ljubija i proširile svu silu između Ljubije i Prijedora. Komandant Operativnog Staba za Bos. Krajinu naredio je našem stabu da izvrši Komandanta G. S. H. o zauzimanju Prijedora i da drug komandant za Hrvatsku uputi jedno pismo za Operativni Stab Bos. Krajine.

Naše snage na sektoru Petrovo ovih dana zarobile su tal. 2 topa 75 mm, 2 teška mitraljeza, 2 puško mitraljeza i još mnogo druge spreme kao i 40 pušaka i nekoliko sanduka municije.

Komandant našeg odreda otišao je sa jednim udarnim bataljonom prema Grahovskom sektoru sa namjerom da se poveže sa Vašim snagama koje operiraju u Juž. Lici i da zajedničkim snagama pročišta četnike u onim krajevima. U koliko budemo dobili neke nove vijesti o operacijama u Bos. Krajini mi ćemo Vas izvjestiti na vrijeme. —

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Sek. Staba. Z. pol. komesara,
Jovo Pavić Kotlec

STAB
V KRAJSKOG NARODNO-OSLOBODILACKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Br. 205
22 maja 1942 g.

Izložba: 2, 4, 5, 7, i 8. sat (četa) II. pješačke pukovnije, 4. sat Svaške vojske, 5. sat II. pješačke pukovnije, 2. i 8. sat 2. pješačke pukovnije, oko 200 milicionera i dijelovi 1. i 2. brigade (baterije) 8. neposrednog okruga (divizion). U vezi s plijenom, u vojnoj relaciji piše:

... Likovno materijale u Prijedoru je bilo: 900 pušaka, 44 teških strojica, 20 teških strojica, 8 bacača mina i 2 bacače. Na luku je kasnije preokupirano domobransko kolo sa se vratilo iz zarobljeničke situacije i po podacima iz partizanskih izvještaja, ustanovljeno, da su partizani u Prijedoru zarobili ove puške, 16 teških strojica, 7 teških strojica, 5 bacača mina i 2 bacače bez sitanjskih sprava, od kojih je 1 neposredno na mjestu, ostalo materijale je posada prije napuštanja, a uz pomoć neklih podova bacila u ruku Neme, samo da nebi palo u ruke partizana.

U svojoj borbi je poginuo zapovjednik posade pukovnik Zlobec Marija. (AVIL, reg. br. 14—22, k. 54).

Izložba-Rudnik je zarobljena 17. maja, posada se posada (jedna domobranska satnija) povukla, sa oko 2000 izbjeglica, za Bosanski Novi (AVIL, reg. br. 141—22, k. 54).

— Nikola

ODGOVOR ŠTABA 5. KRAJIŠKOG ODREDA OD 22. MAJA 1942. ŠTABU 3. LIČKOG NOP ODREDA U VEZI S MEDI- SOBNOM SARADNJOJ I RAZGRANIČENJEM TERITORIJE I OBLASTIŠTENJE O ZAVIŠANJU PRILEDOVA

ŠTAB
V. KRAIS, SARAJEVO-OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA.

BR. 206
dne 22. maja 1942 g.

Kopija

DRUGARSKOM ŠTABU III. LIČKOG PARTIZANSKOG
ODREDA

Dopis u kome se pomalo osjeća nota nedugarstva (za Babica: „Muslim da nije nikakvo junaštvo“) sme primili. Napominemo da ne bi željeli da se naši odnosi zaostre i da naša prepiska dobije jednu notu nedugarstva. Vi konstatujete da je dosad tog odnosa bilo. Mi to ne vidimo, naprotiv. Vaša konstatacija i stav nas začudava.

Za M. Brod, možemo da rečemo to da, ma kako Vama izgledale idealne pobede tih ljudi koje smo mi kažnjavali, je stvar arangerstva. Tvrđite da su to poštenji ljudi. Šta bi rekli kada znate da je jedan od njih kada je M. Brod bombardovan vikao „Gdje je sad omladina što nabavila bombe?“ Zar to nije neprijateljski stav prema vojsci? Omladina je napadala zato što je bila najaktivnija u borbi protiv naša stranaog i neprijateljskog nenapadanja neprijatelja. Ili šta velite za čovjeka koji je pekao rakiju od kukuruza pa je bio kažnjen ali je opet pekao? Sigurno je da je rakija pečena radi šerca. Dalje pitanje legitimno — zar je legalno da oni postavljaju to pitanje bez znanja ovog štaba pod čijim su rukovodstvom bili? Nikako! Govorite da je Martin Brod ranije pripadao Liki, ma to bi mogli odgovoriti da su veći dijelovi Bosne (Kralji, Bešević, Kestencovac, Beguti¹ itd.) bili također pod Bosnom, ali sad su pripali Vasioj komandi. Nama to pitanje ne pada na pamet da spominjemo i tražimo, ali kada postavljati Vi tako, onda je logično da i mi ovo postavimo.

Najte je mišljenje: kada su dosad ti krajevi pripadali Vama (od ustanka) neka to i dalje ostane. Za Babicev rad

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 27-2, k. 178.

² Odnosi su sa Ljubu Babica tadašnjeg političkog komesara 3. bataljona 5. krajiškog NOP odreda.

³ Martin

⁴ To mjesto nije sadeno na karti 1 : 100.000.

ne možemo Vam reći ništa jer ne znamo gdje se je to desilo. Same smo mišljenja: i ako je bilo greška, onda je zbog neodređenosti i nerazgraničenosti teritorije. Mišljenja smo da se ne bi trebali držati jugoslavenske podjele, nego da razgraničimo kako je za našu borbu zgodnije i kako je na koncu potrebno. Stoga bi bilo potrebno da pošaljete jednog predstavnika Vašeg štaba te da s našim predstavnicima to riješe da razgraniče teritoriju od Donjeg Tiškovca pa sve do iza Vukara.¹

Primili smo Vaj izvještaj o operacijama na Vašem sektoru i zauzvrat šaljem vam 15-dnevni izvještaj o akcijama našeg odreda i izvještaj o borbama koje su vođene ovih dana.

Snage našeg I. i II. K. N. O. P. O. i dvije čete Udarne brigade zauzele su Prijedor i zarobile sljedeće: 2 haubice, 5 bacača mina, 8 teških mitraljeza, 15 p. mitraljeza, 1100 domobrana, 200 ostata i džandara, 100.000 puščanih metaka, veće količine sanitetskog materijala i mnogo druge ratne spreme. Naše snage postije zauzimaju Prijedora zaposjete su željezničkim tunelom Ljubuju i prečitali nekoliko neprijateljskih sela i sva sela od Prijedora do Ljubuje.²

Snage našeg odreda u borbi sa talijanskim fašistima na petrovačkom sektoru na juris otele su 2 topa 75 mm., 2 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 40 komada pušaka, nekoliko sanduka talijanske municije i razne druge ratne spreme. Na sektoru našeg odreda borbe se i dalje uspješno nastavljaju protiv okupatora. Pošalji se jedan udarni bataljon pod komandom komandanta odreda na sektor Grabova koji se ima povezati sa snagama vaših odreda koje operiraju u juž. Liku.³

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Šek. štaba, Z. pol. komesara,
Jovo Paviz, Kotle

¹ Mišljenja smo da M. Brod ostane za nas dok se razgraničenje ne izvrši.⁴

Kotle

¹ Odsel se na Kukun-Vakuf.
² O zauzimanju Prijedora i Ljubije-Rudnika vidi dok. br. 52.
³ Udarni bataljon je formiran po naredbama Operativnog štaba NPP i DV za Bosensku krajinu od 16. maja 1942. Bataljon je na sektor Grabova pripao 21. maja 1942. On je tada bio pod komandom Slavka Rudića, komandanta 5. korijentnog NOP odreda (tem. IV, knj. 5, dok. br. 24 i 32).
⁴ Ova rečenica je dešifirana samostalno.
⁵ O problemima razgraničenja detaljnije vidi tem. IV, knj. 5, dok. br. 25.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 25. MAJA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I DV. JUGOSLAVIJE O BROJNOM STANJU LJUDSTVA I NAORUŽANJA, POLITIČKOM I KULTURNO-PROSVJETNOM RADU I AKCIJAMA BRIGADE U REJONU FOČE¹⁾

VRHOVNOM ŠTABU NAR. OSLOBOD. PARTIZANSKE I DOBROVOLJ. VOJSKE JUGOSLAVIJE

Izveštaj Štaba Druge proleterske n. o. udarne brigade za period od 10 maja do 20 maja

1) Brojno stanje i naoružanje:

Jedinica	Brojno stanje										Naoružanje									
	3 K 0 na na	0 lica	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla	100 pukla
Prvi bataljon	199	31	108	146	12	1	13.008	35	83	1	12	1	45							
Druzi bataljon	195	30	165	142	8	1	7.592	26	63	2	14	1	25							
četvrti bataljon	176	12	164	160	8	1	9.596	22	45	3	3	-								
Svaga	570	73	497	488	28	3	30.256	83	191	6	29	2	70							

Napomena:
 1) Treći bataljon nije u ovom periodu bio pod našom komandom te o njemu nemamo podataka.
 2) Prateća četa II po odjeljenjima raspoređena po bat. te je tako i izveštajem obuhvaćena.
 3) Munjica nije računata po tome kojeg je sistema, a veliki je broj talijanske, za koju nemamo dovoljno oružja.
 4) Ni bombe ručne nisu računate po tome kojeg su sistema, a većina je talijanskih.
 5) Zdravstveno stanje: Ukupno bolesnih i ranjenih 71. Potrebe u sanit. materijalu prema prošlom desetiocijenskom izveštaju. Naročito je oskudica u prvim zavojima. — Četiri
¹⁾ Original (pisan mastilom, cirilicom) u AVH, reg. br. 25—II, k. 796. U pregledu su brojevi sa više mjesta ispravljani mastilom.
 1) Izb. br. 10, k. 142, 151

boluju od pegavog tifusa. Svi iole teži bolesnici transportovani su na R. Zdravstveno stanje pomalo se popravlja.

3) **Snabdevanost:** Hrana jedva zadovoljava. Oskudica je u blebu, a soli je premalo ili nimalo. Odeti prilično slabo, naročito se oskudeva u vešu i obući. Novčani utroci minimalni su bili za ovih deset dana. Snabdevanje je rekvizicijom imovine odbeglih u četnike ili ustaše i *razrezima* preko N. O. odbara.

4) **Vojnička obuka:**
a) *Prvi bataljon:* Po četama obuka na p.mitraljezu, talijanskom lakom mitraljezu i bacaču lakom. Proradivano je i pravilo službe II deo. Održano predavanje sa diskusijom o noćnom napadu.

b) *Drugi bataljon:* Po četama proradivano: O patrolama, O službi veze, O podnošenju izveštaja.

a) *Centri bataljona:* Izvođen egzerici po desetinama i ponovo obučavano rukovanje sa p.mitraljezom. Sa stariješinskim kadrom obrađeno: »Vojni nedostaci starešinskog kadra«, U bataljona je napravljena, na osnovu iskustva, satva »Kratka noćna služba«.

Postupljeno je prikupljanju potrebnog materijala za izradu jednog plana po vojnoj obuci.

5) **Politička i kul. prosvetna obuka:**
a) *Prvi bataljon:* U svim četama održane su četne konferencije na kojima se raspravljalo o polit. i vojničkoj situaciji i zadacima. Održana je u bat. konferencija sa istim dnev. redom i raspravljanjem o svim unutrašnjim pitanjima bataljona. — Po četama je proradivana istorija SKP(b) nastojeći da se za 7 radnih dana pređe bar po jedna glava. Izdaju se zidne novine, obrazuje se bataljonski hor, pišu se istorije četa.

b) *Drugi bataljon:* Održane su četne konferencije i bataljonska konferencija na kojim je referirano i diskutovano o političkoj i vojničkoj situaciji i zadacima, o unutrašnjim pitanjima četa i bataljona. Proradivana je istorija SKP(b). Proradivano na pojedinih četama: Klasa proletarijata i partija proletarijata, Diktatura proletarijata, Razvitak društva, Vera u SSSR-u, Ekonomski razvitak društva. — Održana je posebna konferencija sa omladinom. — Izdaju se u svim četama zidne ili dšepne novine. Ličvičavan je bat. hor i diletanstike grupe. Piše se po četama istorija četa.

c) *Centri bataljona:* Održane su četne konferencije i bataljonska konferencija na kojima je referirano i diskutovano o političkoj i vojničkoj situaciji i našim zadacima, o unu-

tražnjim pitanjima četa i bataljona. Proradivana je po četama historija SKP(B). Po pojedinim četama držana su predavanja sa diskusijom: 'Šta je falizam, 22. godišnjica CA' (ponovo), O elektricitetu, O kontinentima, Rakovnik društva. — Zidne novine u ovom periodu nisu izdavane. Historije četa ne piše se redovno. — Predureto je da se svi nepisмени nauče pisati i čitati, i je već naučen.

Politička i kult.-prov. obuka vrši se sa izvesnim planom. Prema vojnim zadacima prilagođene su forme rada. Oseća se nedostatak polit. kadra.

6) *Politički i kulturno-prov. rad van bataljona:*

a) Održana je ukupno 6 konferencija sa seljacima, jedna sa ženama i jedan zbor. Nije data nijedna priredba za narod.

Na ovom sektoru moglo se više uraditi i bilo je potrebno. 7) *Političke akcije:* Prvi bataljon je uglavnom bavio se čišćenjem terena od petakolonskih elemenata i odbeglih bandita, ali bez nekog uspeha. Drugi bataljon: Noću između 18 i 19. V izvršio je uspešan napad na Italijane na Dedinom lisnaku kod FOŠ. U akciji u iznenađenju ranjenika i plena kao i bočnim obezbeđenjima učestvovala je jedna četa Četvrtog i jedan bat. Druge i jedna "žena" Petog bat. Prve brigade. O akciji je već podnet izveštaj. Na bataljonskoj konferenciji pretrčeno je iskustvo i greške koje su načinjene u samoj akciji. Glavni nedostaci su: slaba i slabo pripremljena bombaska odeljenja, nedovoljna saradnja, naročito puško-mitraljezaca sa bombalima, nedovoljna odlučnost, slabo održavanje veze za vreme same borbe, nevažno primicanje bunkerima.

U akciji od 18/19 maja Drugi bataljon imao je jednog mrtvog, 3 teže ranjena i 18 lakih. Naročito se oseća gubitak u kadru jer je među ranjenim i jedan politikom čete (teže), jedan zamernik politikama čete, 3 vodnika, 1 desetar, a od ranije se nalazi u bolnici 1 komandir čete.

¹ Crvene armije.

² To mesto nije označeno na karti 1 : 100.000.

³ Ima se na on prostoru koja — koristeći nalazni dijelovi iz Hijanke 5. broje obitelji "Pastreje". Divizija je sa zvezde udjelka učestvovala u predviđenoj akciji. (Historijski izveštaj, koji je predstavljao predviđenu operaciju "Etno I" (AVH, F.315, F.2577264 i 1200, objavio: Operativnog Staba. Borbeno grupe "General Bader" — Führergruppe Kampfgruppe "General Bader" — od 26 aprila 1942. no. br. 1177-1210) radijalski izveštaj, Operativnog Staba. Borbene grupe "General Bader" o završetku poduhvata "Rogatica" i "Feda". Održanje o operaciji "Etno I" odn. br. 50.

⁴ Odnosi se na izveštaj Staba 2. brateterske NOH brigade od 20. maja 1942 (AVH, reg. br. B-31, k. 726).

U akciji od 18-19. prilikom noćnog napada na Talijane na
Dednom Irluku kod Foče poginuo je iz Drugog bat. Drage
prolet. brigade drug *Đak Rađalović*. Rodom je iz Beograda,
radnik, star 19 god. U G. Milanovcu radio je kao SKOJ-ovac
u poradini, a od povlačenja bio u bataljoni i učestvovao u
svim akcijama. Pokazao se kao dobar i hrabar drug.

Politikomesar **Mil* Kutić** Komandant,
M. P. **Ratko***
Celebić, 25 maja 1942 god.

BR. 55

OBAVJEŠTENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP ODREDA ZA
HERCEGOVINU OD 26. MAJA 1942. EPIČNO OPERATIV-
NOM ŠTABU ZA HERCEGOVINU I JUŽNU DALMACIJU O
SITUACIJU NA TRUSINI I KOD STOČA¹

OPERATIVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILNOG PARTIZAN ODREDA
ZA HERCEGOVINU 9.33 sat

Br. 51,
26. maj 1942 g.

OPERATIVNOM ŠTABU ZA HERCEGOVINU
I JUŽNU DALMACIJU

Gde bude

Dragi drugovi,

U ovaj čas situacija je ovakva: Snage I i V udarnog² za-
poslele su položaje Štrbine (više Hatelja), Križac, Djedovo
budo³ (više Doda), Križ Vrh i između Križ Vrh i Krca.
Ove snage broje 150 ljudi. Italijani se nalaze na izlazu na

¹ Mlička
² Sadržaj
³ Otkriven (pisan mastilom, latinskom) u AVH, reg. br. 28-31,
k. 178.
⁴ To jest: 1. i 5. hercegovačkog odnarnog bataljona.
⁵ To budo nije obilježeno na karti 1 : 100.000.
⁶ Budo (trig. 1737), na planini Babi jugozapadno od Gacka.

Trusina⁴ kada se ide cestom od Berkovića Zečak⁵ — Ržanik (izvornice), sa druge strane ceste nalaze se jače snage⁶. Sa druge strane Dabarskog polja nalaze se naši od Kubatovine ka Stocu do Predolja.

— Jutros se čula [pučnjava] u pravcu Stoca (u Predolje), od Stoca do u Prevorac došla je ital. motorizacija. Na ove kolone otvorena je jaka vatra od naših partizana. Vrlo jake kolone pošle su od Berkovića preko polja na drugu stranu. Na njih je otvorena jaka puška i mitralj. vatra. Berkovići su u glavnom popaljeni a isto tako i neke kuće u Suzini. Sada je prestala vatra. Čuje se samo po neki rafal. Prema dosadašnjem izgledu da neće ovih dana ići prema Bišću. Civilno stanovništvo je evakuisalo u Siticu.

Druga polovina ovih snaga su snagama »Nev. putke«⁷ i III udarnog⁸ u jačini 160 boraca pošla je za Lukavac — Slato i dalje da očisti teren od četnika koji su preostali. Oni će se sastati sa Proleterkom⁹ čim dobijemo izveštaj javićemo vam šta su oni tamo uradili.

Mi ovdje bdijemo nad okupatorom. Za sada ga ne možemo napasti.

M. P.

Komandant:
Petar Jlić
Vlado Segrt

⁴ Jugoistočno od Nevesinja nalazi se c. Trusina i planina Trusina. Ovdje je, vjerovatno, riječ o planini Trusini.

⁵ Odnosi se na Brdo Zečak (k. 1087), sjeverozapadno od s. Berkovića, na okaci puta.

⁶ Italijani su 22/23. maja stupili u akciju iz Nevesinja prema Berkovićima i ovaj mjesto zauzeli. Oni, među, a utrošili su čitavi planina Bišću (dok. br. 56, XVII. reg. br. 52—36. k. 56; bojna relacija domobranske 6. pješačke divizije od 16. juna 1942).

⁷ Odnosi se na Bataljon »Nevesinjska putka« Sjevernohercegovačkog NOP odreda.

⁸ To jest: 3. hercegovačkog (odarnog) bataljona.

⁹ Odnosi se na 1. proletersku NOV brigadu (vidi dok. br. 56).

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. PROLETERSKE BRIGADE OD 30. MAJA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O SADEJSTVU S HERCEGOVAČKIM JEDNICAMA NA PROSTORU GACKO — NEVESINJE, I O AKCIJAMA NA TOM PODRUČJU¹⁾

M. p.²⁾

Br. 274

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

1) Vate pismo od 19 maja³⁾ primili smo 21 maja, u Izgorima.

2) Jate je održano savetovanje sa drugovima Crim⁴⁾ i Lolom⁵⁾ i članovima Operativnog štaba za Hercegovinu i J. Dalmaciju, na kome je, između ostalog, rešeno kakvi će biti delovi zadaci jedinica Brigade. Jutros su drugovi Crni i Lota održali sastanak pred Štabom Brigade na kome su izneli kritiku i ocenili našeg dosadašnjeg rada. O zaključcima će vas oni obavestiti.

3) 20 o. m. stupili smo u ličnu vezu sa drugom Vladom Segrtom, u Izgorima.

22 o. m. jedna kolona neprijateljska, jaka oko 2000 italijana, 250 četnika, sa oko 300 maza, krenula je iz Gackog u pravcu Nevesinja⁶⁾. Ona je, 22 uveče, stigla u Fojnicu i na visove oko tog mesta, gde je zanočila. 23. pred zoru, delovi našeg II bataljona — koji je tek bio stigao u Bodežić⁷⁾ — izvršili su prepad na neprijateljske zaštitne delove. Mi nismo imali straha, nije nam poznato da li je neprijatelj imao zbravu. Prepad je izvršen iz neposredne blizine, 100 metara. Učestvovalo je 20-ak drugova iz Posvškog bataljona.

¹⁾ Original (pisan sa mašine, ćirilicom) u AVH, reg. br. 53-2, k. 70.

²⁾ Original potat. Na njemu piše: Štab I. proleterske NO udarne brigade.

³⁾ Vidi AVH, reg. br. 36-4, k. 2/A.

⁴⁾ Nasta Zajavčević, član VS NOP i DVJ, sekretar Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ-a) i kasnije, Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (SOJ-a). Poginuo je 27. novembra 1942. na Glamočkom polju, na jednom od partizanskih sređenja, od poslednjeg neprijateljskog avionskog bombiranja. Poginuo je, 18. novembra 1942. u borbama kod Bodežića (str. II, knj. II, dok. br. 99, Obojeni narodna vojska Jugoslavije, str. 69).

⁵⁾ U njemu su bili dva italijanska bataljona i oko 500 četnika (AVH, reg. br. 52-30, k. 56, bolna relacija domobranke 6. pješačke divizije od 16. juna 1942).

⁶⁾ Nevesinje 1942. je naseljeno brdsko (str. II, knj. II, dok. br. 99, Obojeni narodna vojska Jugoslavije, str. 69).

⁷⁾ U njemu su bili dva italijanska bataljona i oko 500 četnika (AVH, reg. br. 52-30, k. 56, bolna relacija domobranke 6. pješačke divizije od 16. juna 1942).

23. o. m. rasporedili smo — u sporazumu sa drugom Segrtom — naš VI bataljon na visove iznad druma Gacko — Nevesinje, ispod s. Dabljavici, sa zadatkom da napadnu otuda neprijateljsku kolonu. Neprijatelj, međutim, nije nastavio drumom, nego je neposredno iz Fojnice krenuo prema jugu, na Ljuskov Dub, prema Šipračnom. Vatra iz automatskih oruđa sa položaja nate zasede nije stoga mogla biti efikasna.

24. o. m. komandant i politički komesar Brigade krenuli su sa IV bataljonom za neprijateljskom kolonom, preko Gradine.

25. o. m. pred zoru, a prema prethodnom sporazumu sa drugom Segrtom, II i VI bataljon Brigade, u saradnji sa jednom četom i Udarnog bataljona Severnog odreda, izvršili su napad na zloglasno četničko uporište — kompleks sela oko Kolečkog. Napad je uspeo, sva 9 predviđena sela su zauzeta, ali neprijatelj nije mogao biti uništen ukrozom da je prostor operacija bio veoma veliki i jako ispresecan, da je neprijatelj bio obavešten o napadu, da je teren bio potpuno nepoznat, živje neprijatelja nepoznate, jedan četnik zarobljen (iz Zagorskog bataljona), zaplijenjeno je preko 1000 grla krupne i sitne stoke, nešto žita, preko 100 kila soli; zapaljene su sve kuće četničkih rukovodilaca i one iz kojih se davao otpor. Mi smo imali 2 mrtva i 4 ranjena. Politički efekat napada bio je svuda vrlo veliki, naročito u vezi sa započetim pokretom neprijateljskih kolona prema jugu.

26. o. m. sa IV bataljonom stigli smo u s. Šipračno, koje je neprijatelj — pomenuta kolona bila napustila 24. o. m. U Šipračnom smo doznali da je sa četnicima polio preko 30 boraca — bivših partizana iz tog sela — a sa njima komesar i komandir čete (koja je pripadala bataljonu »Nevesinjska puška«). Streljali smo 4 lica, koji su bili organizatori predaje i prelaska četnicima, spalili kuće komandira i komesara koji su ušli. Naš dotrazak u selo delovao je kao grom iz vedra neba. Stanovništvo i borci koji su bili pobeгли u šume bili su jako zainteresirani masom neprijateljskih vojnika. Sa četnicima je išao zloglasni njihov vođa Miroslav Popović, koji je

¹ Odnosi se na Geraje Kolečke (III — kako se drakulje zove — Geraje Selo).

² U to je vrijeme bio komandant četničke Gatačke brigade. U jesen 1942. je određen za komandanta neoformiranog Nevesinjskog četničkog korpusa. Na tog je danosti i poginuo 1943. god. u Okrugli-ću, u istočnoj Bosni, u borbi protiv jedinica NOVJ (tam. IV, knj. I, dok. br. 208, objavljenje R. V. V. K. br. 35-4, s. 176). narednjaj četničke Komande Operativnih jedinica istočne Bosne, rep. br. 15-4 i. d. s. 171, pregledi lista, komand. i. mesec komandnog sveska četničkih jedinica u istočnoj Bosni i Hercegovini od 29. novembra 1942).

24. bio održao u selu zbor. Nismo mogli doznati sve što je govorio na tom zboru i kakve je mere bio predložio, ali je bilo očevidno da se, na ovaj ili onaj način, radilo o uspostavljanju četničke vlasti uporedo sa odvođenjem svih bosnih partizana voljnih ili pretijom terorom nateranih da pridruže četnicima.

25. o. m. nastavili smo sa IV bataljonom prema s. Slatu, razlisticivši sva okolna sela: Podgrađe, Grabovica, G. i D. Drežanj kuda je neprijatelj prošao prethodnog dana, ali ne odvudivši ljudstvo, nego ga pozivajući da se 27. javi četničkim vlastima u Kilimom Selu, i ostavljajući u pojedinite od tih sela meštanske «četničke» straže. Dobar deo partizanskih jednica bio je zahvatio proces raspadanja — napuštanje položaja i jedinstva, odlazak kućama, demoralizacija, kapitulativno id. Naš brzi dolazak i pojava u tim selima, u kojima nismo zatekli nikakvu organizovanu vojnu snagu — ni neprijateljsku, ni našu, zaustavio je taj proces, podigao moral i stanovništva i boraca, koji su opet opećeli da se skupljaju oko svojih partizanskih starišina i oko nas.

U međuvremenu, 25. i 26. pomenuta neprijateljska kolona se sastaje kod Zavidola (na drumu Nevesinje — Berkovici — Bileća — Stolac) sa još 4 nepr. kolone koje su krenule iz Nevesinja (Mostara?) — celokupna snaga neprijatelja oko 5000 sa artiljerijom i bacačima, četnika oko 500, a među njima i bosanski, sa kojima je bio i Zagorski bataljon, koji je već vodio borbu sa nama kod Koločevca; prilično lenak koji je izdao «Komitet za borbu protiv komunizma», u kome se navodi prilazak četnicima celog Zagorskog bataljona, sa Urošom Gevedaricom na čelu —. Te 4 kolone došle su do Zavidola drumom od Nevesinja i preko sela, zapadno od toga druma. Pošto su se kolone sastale, nastavile su drumom do Berkovića, odatle jedna nastavila drumom za Stolac, druga prema Vlahovićima (južno od Berkovića), a treća preko Hrguda (severno od druma Berkovici — Stolac). Na mnogim mestima hercegovački bataljon vodi borbu sa neprijateljskim delovima, koji su najdalje stigli u Stolac. Posle kolona iz Nevesinja je otišlo drumom za Stolac 50 kamiona, 20 tenkova i 60 motocikla. Podrobnije podatke o toku i rezultatima svih ovih borbi dobićete od Operativnog Štaba za Hercegovinu i Južnu Dalmaciju.

27. o. m. VI bataljon stiže u Slatu sa zamenikom komandanta Brigade, zamenikom komesara Brigade i načelnikom

³ Odnosi se na dejstva italijanskog odreda iz Nevesinja u pravcu Berkovića i planine Hrgud. On je odgovaravao sa italijanskim odredom koji je iz Gacka upućen prema Nevesinju (dok. br. 35; AVII, rep. br. 52—36, k. 36).

štaba. Zadatak isti kao i IV bataljona: pratiti neprijatelja u stopu, napadati po mogućnosti njegove delove i sprečiti svako ustavljanje i učvršćenje četničke vlasti.

II bataljon ostavljen je na teritoriji severno od druma Nevesinje — Gacko, da kontroliše taj drum, kao i pravce Koteško, Borac, Ulog, Cemerno i da održava vezu sa našim III (Kraševčevskim bataljonom) i da štiti prilazak Pivi.

28 o. m. oko 500 četnika, koji su dobili pojačanje iz Nevesinja, krenu iz Zavidolu ka G. i D. Drežnju, očevidno sa namerom da prodru prema s. Slato, Grabovica itd. Na padinama Gloga, severo-zapadno od sela D. Drežanj, dočekuju ih delovi našeg IV i VI bataljona, koji ih, posle duge i uporne borbe, delimično razbijaju i odbacuju na onu stranu (zapadno) druma Nevesinje — Berkovci. Mi smo imali u toj borbi 7 ranjenih, od kojih jedan teže; po iskazima seljaka neprijatelj je imao velike gubitke, ali tačan broj je ostao nepoznat, na terenu su ostavili svega jednog mrtvog.

29 o. m. jedna kolona četnika, u jačini oko 200 ljudi, krenula je iz Odžaka prema selu D. Drežanj. U isto vreme prošli su u napad i četnici sakupljeni u Zavidolu. U 8 sati ujutru naša dva bataljona, u saradnji sa delovima hercegovačkih udarnih bataljona, prešli su u protivnapad i posle jednečasovne borbe potpuno razbili četnike, prebacivši ih preko druma i nastaviši tamo gonjenje. U tom nahu otkičnu su sledeća sela: Vranikuce, Bezdede, Zavidol, Džinova Mahala, Kosovacka, Lantavica, Solakovci (zasooči Biograd).¹⁸ Četnici su u paničnom begstvu pobešli prema Odžaku — Nevesinju. Mi nismo imali žrve, dok su četnici imali veliki broj gubitaka.

Posle ovih akcija, stanje u celoj severnoj Hercegovini ostalo se popravlilo. Može se reći da je, bar zasada, tj. u svojoj prvoj fazi, ofanziva neprijatelja skakotala; neprijatelj nije uspeo da razbije partizanske jedinice niti da igde na ovom sektoru uspostavi četničku vlast, što mu je nesumnjivo bio jedan od glavnih zadataka.

Moral i borbenost drugova iz Brigade nalaze se na veoma visini. Može se reći da je dotrao i delovanje jedinica Brigade prestavljao preokret u razvoju događaja — i politički i vojnički.

4) Posle ovih akcija, zadatak jedinica Brigade na ovom sektoru može se smatrati završenim — ukoliko ne bude novih pokušaja neprijatelja koji bi izazvali našu intervenciju.

U sporazumu sa drugovima Crnim i Lolom, kao i sa Operativnim štabom, rečeno je da jedinice Brigade (II, IV i VI bataljoni) krenu prema istoku i jugoistoku, sa sličnim zadat-

¹⁸ Predio jaguštištno od Nevesinja.

kom kao i dosada, ali verovatno pod lakšim uslovima, jer Italijana na toj strani nema toliko a Nevesinje je glavni četnički centar. Naime u tom pravcu — ne preciziramo zbog nesigurnosti vesti — pojavile su se na izvesnim mestima četničke manje i veće bande koje iskoristeju delimičnu paniku izazvanu masovnim probijanjem italijanskih kolona i petokolonskom propagandom, (koja, između ostalog, operiše sa argumentom: Crna Gora)¹¹ za razbijanje partizanskih jedinica i uspostavljanje četničkih vlasti i straha.

Ako ne bude nepredviđenih smetnji, mi krećemo sutra, 31. o. m. u tom pravcu. Sa nama polaze drugovi Čmi i Lola. Akcija će verovatno trajati — 10 dana. Sa nama polazi jedan vod I Hercegovačkog bataljona.

5) Naš II bataljon ostaje gde je. Ako se situacija na terenu na kome deluje naš III bataljon konsolidovala, dobro bi bilo da taj III bataljon preuzme kontrolu cele prostorije koja je bila dodeljena II bataljonu i njegove zadatke, kako bismo oslobodili II bataljon i mogli ga priključiti ostalima koji su sa nama. Čmi nam se da bi III bataljon taj zadatak najbolje mogao vršiti ako svoje uporište postavi u Irgore (centralni položaj, a i uzbuna relativno lakša). To bi se moglo sprovesti naročito ako je Kalinovički odred već uspeo da se konsoliduje, što bi mu dalo mogućnost da se srcevim svojim delovima prebaci južno od druma Miljevina — Kalinovik.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

30. V — 17.30 Za Štab I PROLETERSKE NOU Brigade
K-4 Kola Popović
polkom Fića

¹¹ Rijed je o sekciji narodnoslobodilačkog pokreta u Crnoj Gori, u prateći 1942, zbog nebudnosti, skretanja i nepravilnog rukovođenja, ostao čiji je dio do našeg povratka četničkog vojske (tom II, knj. 3, dok. br. 87, 90, 97, 129 i 132; tom III, knj. 4, dok. br. 28, 29, 40, 41, 70).

OBRAVJEŠTENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP ODREDA ZA
HERCEGOVINU OD 4. JUNA 1942. ŠTABU I. PROLETER-
SKE NOU BRIGADE O AKCIJI NA ZVIJERINI I REORGA-
NIZACIJI JEDINICA U HERCEGOVINI

Dragi drugovi!¹

Vjerovatno da ste već obaviješteni o rezultatu akcije u Zvijerini.² Akcija se svela, uglavnom, na evakuaciju ranjenika, oružja i materijala. Glavni dio oružja je evakuisan, veći dio ostalog materijala, a banditi su nam odueli 8 drugova i oslobodili talijanske zarobljenike. Među odvedenim drugovima nalazi se Rade Pravica,³ Husref Čišić,⁴ dvojica iz De-

¹ Original (pisao na mašini, ćirilicom), u AVH, reg. br. 25-31, k. 198.

² Odnosi se na Štab I. proleterske NOU brigade.

³ U Zvijerini se nalazila bolnica Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu, na čijem je čelu bio dr. Safet Mujić. Medicini, Komanda četiničkih odreda Jugoistočne Hercegovine (to su tada imala: Komanda Operativnih jedinica Jugoistočne Hercegovine), vojnom zapovjednik od 28. maja 1942. naredio je: Ljubomirčan, Samokos, Zavrski i Zabuškom bataljoni da, oslobode na Zvijerini, neposredne akcije protiv partizana u jugoistočnoj Hercegovini. Tako su četnici Ljubomirskog bataljona (kojim je komandovao Sava Novak, zadržavajući podnaredni štabički položaj kada se u bolnici partizanske bolnice nisu nalazile jedinice za uzbunjivanje), pa su 31. maja 1942. po planu, izvršili napad i pohvatili veći broj bolničkog osoblja i ranjenika, izbegli su i, odarali hercegovačko-hercegovački bataljon Sjevernohercegovačkog NOP odreda i dr. kadef-vački bataljon I. proleterske NOU brigade (ponaša ličnu kartu u pravcu Zvijerine da bi oslobodili zarobljena bolnička osoblje i ranjenike, sačinava se, u napadu, osoblje četnika, ali se oni već bili odveli Rade Pravice, Husref Čišić i još dva partizana i dev partizana). Sačinava se, u napadu, osoblje četnika, ali se oni već bili odveli Rade Pravice, Husref Čišić i još dva partizana i dev partizana i jedan partizanski zastupnik (od 18 boraca), među kojima je bila i partizanka Dragica, sestra Rade Pravice (tom II, knj. 5, dok. br. 59. AVH, reg. br. 41-1 i 42-1, k. 171; izvještaj od 29. maja, reg. br. 44-1 i 46-1) k. 171; izvještaj, br. 43 i 44, Komanda četiničkih odreda Jugoistočne Hercegovine od 31. maja 1942; Vlado Neger, n. d., str. 117-124; Grupa autora, *Jugosloveni* i 303, str. 273).

⁴ Rade Pravica, sudski pripravnik, jedan od organizatora ustanaka u ovom području. Kada je obavio, sahranio se na dalmatinskoj ravnici u Operativnom štabu NOP odreda za Hercegovinu. Četnici su ga, u vrijeme noćne Dragice odredara OKP za Hercegovinu, predali Italijanima, a ovi su ih, poslije vliedovnog mučenja, vratili četinima Sava Novaku, koji su ih, nakon nekoliko mjeseci otrogljati 27. juna 1942. u Ljubomiru (tom II, knj. 5, dok. br. 96, objašnjenje 4).

bra, dvije drugarice Muslimanke, Risto Miličević, omladinac iz Zvijerne.⁶

Juče smo vam javili kako će se uopostaviti veza između IV bataljona Brigade sa snagama od Roca — Davidovića.

Mi smo sinoć održali vojno savjetovanje. Prisustvovali su drugovi iz Ob. K.,⁷ članovi štaba odreda i Operativnog štaba. Na savjetovanju je odlučeno da se izvrši reorganizacija vojske. Privremeno štabovi odreda neće postojati. Oper. štab će preuzeti neposredno rukovođenje jedinicama. Članovi štabova odreda ući će u štabove bataljona. Drug Vlado Segrt biće komandant I Udarnog bat., drug Milja Staničić koji je skoro odrabao, biće zamjenik politkoma, Milošavi polit. kom. Od snaga koje su prikupljene iz južne i srednje Herce, stvaraju se bataljoni u čijem će štabu biti VI¹⁰ Tomanović, P. Božović, D.¹¹ Girk. Bataljon ima tri čete, ima veliki broj odgovornih drugova. U komande četa ušli su najbolji drugovi iz štabova dosadašnjih bataljona.

Organizovane snage kojima sada raspoložemo su: I Udarni bataljon, II Ud. bat. (Nevesinje — Obren. Išković — oko 150 boraca), III Ud. bataljon preko 150 bor. (VI Tomanović), U Glacku ima 3 čete, omladinske i udarne. Povrh svega ovoga mi imamo Konjički bataljon od preko 400 boraca, većinom radnici iz Mostara.¹²

Drugi — Draga Pravica je 8. juna 1945 proglašena za narodnog heroja (*Glavni narodni heroji Jugoslavije*, str. 444, 445).

⁶ On je član Agitpropa Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu. I stigao sa oštri četini.

⁷ Izbavljeno omladince, koji se junački drže, četnici su takođe strijeljali (Vlado Segrt, s. 4, str. 123).

⁸ Rijep — 4. kraljevačkom bataljono 1. proleterske NOV brigade, Omladnog komiteta.

⁹ Miličić.

¹⁰ Vlado, bio je pravnik, smrtio je ranjen juna 1943. na Otrtoj glavici, na planini Vojvaka, kao zamjenik komandanta II. hercegovačke NOV brigade. Prelijet je u štab na Sirova, na planini Javorka gdje je postigao operativne, izdahnio. Proglašena je, 26. jula 1945. za narodnog heroja (*Glavni narodni heroji Jugoslavije*, str. 444).

¹¹ Poginuo je 2. juna 1943 (Grupa autora, *Hercegovina u NOR*, str. 465).

¹² Džaba.

¹³ On se reorganizaciju nije došlo. Tih dana su jedinice glavnog Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu, koje su se iz sred. i juž. Hercegovine prema vojnoj Glacki, sa Vrhovnog štaba NOP i DVA, razbili Italijani i četnici. Zbog raspada hercegovačkih jedinica, Vrhovni štab NOP i DVA, svojim naredbama od 13. juna, imenuje je Operativni štab NOP odreda za Hercegovinu i imenuje kao njen komandant, sa svih hercegovačkih jedinica. Za komandanta je odreda Vlado Segrt (dotadašnji komandant Sjevernohercegovačkog NOP odreda), za komandara Kraljevačkog bataljona četa.

U južnoj Hercegovini smo postavili organizovanje manjih udarnih jedinica sa zadatkom da odmah pretrže u akcije, naročito da ubijaju rukovodilce bandite.

Sjutra ćemo krenuti prema Davidovićima i Nevesinju. Mi vidimo potrebu savetovanja s vama, tamo negdje prema Danićima. Doći ćemo za vama tamo, ali za to bi veza između nas i staba Brigade trebala da bude čvrsta. Na tome savjetovanju postavili bi na diskusiju i pitanje oslobođenja Gacka, u koliko se pokaze kao tačno da su se tamo tako smanjile italijanske snage. Povoljne situacije u Crnoj Gori utiče pozitivno na jačanje ustanka u Hercegovini. U južnoj Hercegovini povezujućno drugove. Situacija tamo se popravlja. Naročitih novosti nema.

S. F. — S. N.

4 juna, 42 Drugarski vas pozdravljaju
1230 č. Petar Ilić i Miro Popara

BR. 58

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. PROLETERSKE BRIGADE OD 9 JUNA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O AKCIJAMA I SITUACIJAMA NA PODRUČJU GACKA¹

Štab 1. Proleterske
NO udarne brigade

Br. 311

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE
VOJSKE JUGOSLAVIJE

1) Primili smo vaše pismo od 8. VI.²

Instruktor CK KPJ, za zamjenika komandanta Vlado Tomanić, dočelnik komandant Jatašhercegovačkog NOP odreda, čuva radu-
vodstva je, od preostalih boraca sjeverne i južne Hercegovine,
komandir Hercegovački NOP Odred. Potčinjeni jatašinski su obav-
ni Miro Popara, smijenjenog komandira Operativnog štaba NOP od-
reda za Hercegovinu, i predli je Dalićima.

1) Izvještaj u temi više dok. br. 3. 171; kom. št. broj. 171, dok. br.
196. XVII, reg. br. 41-1, 44-1, i 86-1, k. 171. Vlasti Srbije, s. d. št. št.
142-145, 146.

2) Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVH, reg. br. 18-
2, k. 3.

³ Toga dana je Vrhovni štab NOP i DVJ uputio naredbu Štabu
1. proleterske NOU brigade da istovremeno i 2. proleterske NOU bri-
gade formiraju zajednički privremeni Operativni štab za dejstva u
širem rejonu Cernog (AVH, reg. br. 37-1, k. 2 B).

2) Večeras smo uspostavili vezu sa štabom II brigade, kao i sa štabovima II i V bataljona I Proleterske brigade. III bataljon I brigade u toku današnjeg dana nije još bio stigao. O tome gdje se nalaze jedinice Severno-hercegovačkog odreda i drug "Vlada Srebr" sigurno su vas obavestili drugovi Lola i Crni. — Sada su svi naši bataljoni skoncentrisani na prostoru: Stolica — Čemerno — Ravno.¹

3) Jutros, tek što smo stigli sa VI bataljonom u zamak Miramor (s. Ravni), doznali smo da četnici, jednom svojom kolonom, idu iz s. Zanjevica. — Odmah su čete VI bataljona izale na kose severno i južno od s. Miramor.² Morale su da prihvate borbu sa neprijateljem jakim 5—600 ljudi koji je raspolagao sa 2 bacača. Nije se, naime, smeo ostaviti otvoren pravac Stabna i Goransko. Borba je započela oko 12 časova i trajala gotovo do mraka. Računamo da je neprijatelj imao dosta žrtava, ali broj je nepoznat. Mi smo imali 2 ranjena (od bacača koji je povremeno deusvovao vrlo intenzivno), od kojih pol. komesar 3. čete. Krajevački IV bataljon I brigade stigao je donje i nije učestvovao u borbi. Po uspostavljanju veze sa ostalim jedinicama, zatražili smo njihovu intervenciju, ali ona nije mogla stići na vreme. Neprijatelj je prošao kroz Jasenk i Berabice i nastavio ka Lipniku.

Najverovatnije je da će sutra nastaviti prema Samoboru — Garevi i dalje ka Danciama — Danciama, bilo posle odmora u Gackom, bilo neposredno iz Lipnika. Vrlo je mala verovatnoća da će krenuti prema Stabnama ili Goranskom — a kad bi to učinio, računamo da ne bi nikako uspeo da se izvadi, da bismo ga uništili.

3) Postavlja se pitanje naših daljih zadataka, ako ne uspeemo sada da stignemo četnike u njihovom daljem pohodu. Treba znati da se četnici — bar zasada — nigde ne zadržavaju, već samo prođu, ne ostavljajući za sobom nikakve snage. — Zadatak čišćenju Sev. Hercegovine, ovim snagama, ne predstavlja nikakvu teškoću, u smislu sticanja eventualnih začetaka četničke vlasti. Drugo je pitanje da li ćemo uspeti gde da ih stignemo i dočekamo.

4) Ako neprijatelj ne bude nikamo kretao, smatramo za neophodno i neodložno da ljudstvo bar I dan odmorimo.

5) Sa Operativnim štabom za Hercegovinu i J[uznu] Dalmaciju još uvek nemamo veze.

¹ Vidi dok. br. 57.

² Tako se zove predio istočno od Gackog. Vjerovatno se odnosi na s. Ravni.

³ Zamak se naziva po predjelu sa kome je sagradio.

⁴ Nije isto, nego predio u blizini s. Ravni, istočno od Gacka.

6) Druga Gojka⁷ šaljemo vam odmah sutra. Ako imate lekara na raspoloženju, trebalo bi da nam pošaljete bar jednog.

7) Izveštavaćemo vas redovno o svim novostima i promenama.

Smrti fašizmu — sloboda narodu!

8. VI. — 22,30⁸

Za Štab i Proleterske
NO udarne brigade

9. VI. — 16,10⁹

K.4 Koča A. Popović

8) Primili smo jutros pismo (8. VI. — 12,15h) od komande sektora Stepan — Gal — Gareva, koje su potpisali komandanti II i III hercegovačkog bataljona, drugovi Obren Išković i Vlado Tomanović.¹⁰ Sa njima su snage I, II, III i IV udarnog bataljona, sve zajedno oko 250 boraca. Iz I udarnog sa njima se nalazi svega 30 boraca.

Omni izveštavaju da se neprijatelj kreće od Bišće prema Gačku i da je izbio na Koblju Glavu. Neprijatelj se kreće ovim snagama u susret iz Gačka prema Bišću. Verovatno će se sastati u visini Stepena. Neprijateljske snage se sastoje iz Italijana i četnika. Ukupne snage oko 2000. Neprijatelj tuđe i dalje taj sektor artiljerijom: juče ujutru je tukao Dalice.

Drugovi iz Operativnog Štaba još se nisu izvukli, sem pojedinačno. Oni pojedinci ne znaju ništa o ostalima: svi su se navodno raspršili po šumama. Drug Milentije,¹¹ Mile¹² i drugačica Ljubinka¹³ sa još nekim izgleda da su se sklonili u Baba planinu (!).

Drugovi Obren Išković i Tomanović imali su juče ujutru sastanak sa drugom Pećkom Dipeševićem.

Jutros smo primili izveštaj i od komesara I. čete IV udarnog bataljona, drugu Ivana Strojčića. On nam javlja da su se četnici spustili u s. Lipnik juče, oko 16 časova. Snage tog bataljona nisu se upustile u borbu — jer su male. I četa IV udarnog nahari se na položajima južno i jugo-istočno od Lipnika. — On takođe javlja da je jedna kolona od oko 20 kamiona došla od Nevesinja u Gačko. Kolone su se obrću

⁷ Dr. Gojko Nikšić, referent saniteta Vrhovnog štaba NOP i DVJ.

⁸ Iz pisma redakcija nije primila. Biše o tim bataljonima vidi dok. br. 57.

⁹ Popović.

¹⁰ Milevoje Radovanović Farba.

¹¹ Milenijević.

vratile natrag. — Prema pričanju seljaka koji su govorili sa četnicima Italijani će se u najkraćem roku povratiti nazad, a vlast u ovim krajevima primiče četnici.

9) Pošte uspostavljaju veze sa našim. II, V i IV bataljonom, preizlazi da svi svi komandanti bataljona pokazali vrlo malo inicijative. II i V nisu uopšte imali nikakav kontakt sa neprijateljem sa kojim su dan pre toga vodili borbu.¹⁰ Sva 3 bataljona su se nalazili u neposrednoj blizini poprišta borbe — što mi koji smo bili tek stigli, nismo znali — i nisu ništa učinili da se približe, priključe i intervensu. Ispitaćemo odgovornost. (Drugovi iz II i V izgleda da su krivo bili shvatili našu direktivu, izbegavši frontalnu borbu sa nadmoćnim neprijateljem.)

10) Prostorija Lipnik — Samobar — Gareva veoma je nepogodna za napad na četnike, jer bi se taj napad mogao izvesti samo sa jedne strane. — Uslovi za napad su povoljniji tek kada četnici nađu na prostoriju Danić — Dubici — ako krenu tim pravcem. — U svakom slučaju, nezavisno od toga da li ćemo uspjeti da stignemo četnike, neprijatelj je počeo opet da cirkulise komunikacijama i tu ima posla za nas. — Smatramo da će neke naše snage svakako morati da krenu na prostoriju Bodežite. — Javovci, gdje će njihovo prisustvo odmah po prolasku četnika imati veliko političko dejstvo, a gdje su i položaji za zasjede nad drumom odlični. — Inače smatramo da bi bio potreban bar kratak prolazak izvesnih, jakih jedinica kroz prostoriju jadrno od druma Nevesinje — Gacko, i zbog političkog dejstva, a i da bismo okupili tamošnje četničke jedinice i prihvatili udarne delove koji su se raspeli. — Naši dani pokreti zavise od kretanja neprij. snaga koje idu jedna drugoj u susret na drumu Gacko — Bihać i od pravca kojim budu dalje pošli četnici. — Izgleda nam još uvek najverovatnije da će četnici krenuti u susret crnogorskim četnicima, a tada ove italijanske snage treba samo da budu omlane za izvođenje te akcije. —

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

9. VI. — 7.00 h Za štab I. Brigade
Komandant
Kočica

¹⁰ Mišl se na jedinice iz sastava Komande četničkih odreda jugoslovske Hercegovine. Broje i sifoni su vođene od 1. do 19. juna 1942. Mišl o tome vid. dok. br. 60, AVII, reg. br. 3-2, k. 17; izvještaj Komande četničkih odreda jugoslovske Hercegovine od 19. juna.

¹¹ U originalu je na tome mjestu prezina. Vjerovatno treba da piše: steneć.

11) Posle kratkog susretovanja sa drugovima iz Staba II Proleterske brigade, predloženo sledeće:

Da od svih naših snaga ovde obrazujemo 2 grupe, i to:
1) grupa od 5 bataljona 1 brigade, sa zadatkom da prati nepr. snage okupljene oko Gacko — Avtovca, da ih napadne s boka ako budu krenule u susret crnogorskim četnicima; prestor dejstvovanja ove grupe: istočno od druma Gacko — Avtovac — Stepen;

2) grupa od 2 bataljona II brigade i 2 crnogorska, pod komandom Staba II brigade; njeno uporište: Izgori — Čermno; zadatak: kontrola pravaca Stabna i Goransko, učvršćenje meštanskih jedinica na celom prostoru severno od druma Gacko — Nevesinje i suzbijanje porasta četničkog uticaja na njemu, zasede na drumu Gacko — Nevesinje, održavanje veze sa sandžačkim jedinicama na prostoru Zakmur — Popov Most i sa Kalinovičkim odredom.

Ovakav raspored omogućava i kasnije uspešno čišćenje cele prostora Gacko — Nevesinje — Berkovići — Plana (Bileća) koju obavljati sa 2 kraka.
Molimo za hitan odgovor.

9. VI. — 7,45 h

Polkom	Za Stab I proleterske brigade
Fičo	Nac. Staba Komandant
	Stanko ¹⁴ Koča
	M. P.

¹⁴ Branko Poljanac Stanko

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 11. JUNA 1942. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP I DV JUGOSLAVIJE O STANJU U BRIGADI I O SITUACIJI KOD ČEMERNOG¹

Ko piše: Zam. komand. II Pr. N. O. U. B. Odakle: Miramor
Kome: Drugu Starom Gde: Položaj
O. Br. . . . datum 11—VI god, 21 čas 15 min.
Karta razmere 1:

Neumješnim rukovanjem našim bataljonima dogodilo se da smo ostali samo sa Durmit. bat.² 24 sata u G. Čemernu, o čemu su sam drugovi podnijeli izvještaj (a naknadno čemo poslati drugi izvještaj).

Danas oko 12 časova došao sam na sektor Ravno i zatekao I bat. II brig. koji je vraćen sa pola puta i uzaludno se zamarao. Ovaj sektor je neko vreme bio bez borbene jedinice. Preduzeli smo obezbjeđenje od Avstova.

Nepriznata kolona u jačini od oko 500 vratila se putem od pravca Dulica u Avstove. U Lipniku nema nikoga. I bat. II brig. kreće odmah za G. Čemerno, tamo se nalazi Durm. bat.

Na I bat. i Durm. obezbjeđeno pravac Gacko — Vrba — Čemerno.

Naš 4 bat. je dosta nastradao.³ Ranjenih ima oko 25, poginulih i zarobljeno oko 15. Među ranjenima su: komandant Lune⁴ (lako ranjen u nogu), Dobričo, Petrović,⁵ politkom. bat., jedan komandir čete,⁶ nekoliko desetera i p. mitraljezaca.

¹ Original (pisao mašicom, cirilicom) u AVH, reg. br. 33—2, k. 3.

² Durmitorskim bataljonom.

³ Bataljon je nastradao u borbama na Gatu i kod s. Dulica (vidi dok. br. 43).

⁴ Miroslav Milovanović Lune. Tada je bio na dužnosti komandanta 4. bataljona. Ranjen je 27. aprila 1942. u s. Vliču (kod Vliča), kao zamjenik komandanta 2. proleterske NOB brigade. Nastradao je podlegao ranama. Prevladao je 26. maja 1944. za narednog borbog (Izborni memoari borbe Jugoslavije, str. 512, 513; Ljubodrag Đurđević, s. 4, str. 389, 390; Grupa autora, Drugi memoari, knj. 1, str. 763; Miroslav Milovanović Lune, s. 4, str. 267—277).

⁵ Dobričo Petrović, politički komesar 4. bataljona 2. proleterske NOB brigade. Ranjen je 11. juna u umro 12. juna 1942. u Saboj, gdje je i sahranjen.

⁶ Vjerovatno se odnosi na Miroslava Dejičića, komandira 2. čete 4. bataljona 2. proleterske NOB brigade. Njegov je nega nepotpuna.

Medu poginulim drugovima su: jedan politkom čete,⁷ dva zam. politkoma četa, od njih drugarica Anđa,⁸ jedan vodnik, 4 bat. će prenočiti u s. Zanevica i izaci izjutra na položaj Lebrinik.
Koški bat. još nije došao. Po izveštaju komandanta Ranka⁹ izgleda da se priključio našim crnog. snagama.
Prema tome, na prostoru Čemerno imaćemo sutra izjutra:
1) 1 bat. II brig.
2) Durm. bat.
3) Poveška četa (Here.)
4) 4 nai bat. na Lebrniku (oko 100 drug.).
Dobro bi bilo da je grupa oko Čemernog jača, jer ne smemo dozvoliti da neprijatelj prodre do D. Čemerna.
Ophirniji izveštaj poslaće Štab II brig.¹⁰
Koda šalje opširan izv. o akciji.¹¹
Sutra rano bićemo na položajima Čemerno, a veza sa našim štabom u G. Čemernu.
S drugar. pozdr.
Smiti fašizmu — Sloboda narodu!

Zam. komand.
Ljub.¹² Đurić

pa je ostao sa 5. crnogorskom brigadom. Neko kasnije čestitao ga za slob. u s. Vrbaici (Ljubodrag Đurić, n. d., str. 460).
Odatno se na Dragana Pavlovića političkog komesara 2. čete 4. bataljona.
⁷ Anđa Ranković (supruga Aleksandra Rankovića Marka), član KPJ od 1933. God. je bila na odmoru u zampolju političkog komesara 2. čete 4. bataljona 2. proleterske NOU brigade. Poginula je 11. juna na Gata. Prokletin, je. n. jula 1968. na narednog heroja izom. II. brig. 2. jek. br. 96. Životni događaji borba Jugoslavije, str. 481. Ljubodrag Đurić, n. d., str. 460.
⁸ Ranković nije mogla da odumire u kome je drugarica zampoljska političkog komesara 2. čete. Možda se odnosi na Dragoslava Križkovića (bratovršnog ranika), zampoljsku političkog komesara 3. čete 4. bataljona. On je teško ranjen, podlegao ranama 17. juna u s. Vrbaici.
⁹ Ranković nije mogla da odumire u kome je Ranka Riječ. Vjerovatno je ovo greška u pisanoj izveštaju i da treba da pise: Ranka, to jek. komandanta 2. proleterske NOU brigade.
¹⁰ Vidi AVH, reg. br. 391 I, k. 736.
¹¹ Vidi AVH, reg. br. 582, k. 701.
¹² Ljubodrag Ljuba

IZVJEŠTAJ ŠTABA I PROLETERSKE BRIGADE OD 18. JUNA 1942. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP I DV JUGOSLAVIJE O IZVIDANJU I SITUACIJI NA PROSTORIJI BALINOVAC — LUČKE KOLIBE — KONJSKE VODE¹

Štab i Proleterske NO udarne brigade

Drugu Starom.²

1) Juče, 17 o. m. u 19 časova, stigli smo sa II, III, IV i VI u Lučke Kolibe.

2) IV je dobio pravac izvidanja Kapičin Do — Nabojne — Vita Bara i pravac Katunišće — Trsovo Brdo; II, Orlovača — Borovno³ i Orlovača — Zand. st. Zelengosa⁴.

III: Lokve — Otri Kuk; VI: Balinovac — Konjske Vode i Balinovac prema Jeleču. Glavine jedinica zadržale se na prostoriiji V. Kolata⁵ — Plank, odakle će štiti i zaivarati pravac Vrhnica.

3) Niste nas izvestili da li ima nekih jedinica na našem desnom krilu, koje i kolike, pa smo zato naredili i kontrolu pravca Jeleč.

4) Dolaskom volova, ljudstvo se, i pored veoma napornih marševa, donekle oporavilo i uglavnom osposobilo za izvršenje svih zadataka. (Ipak je broj iznemoglih prilično veliki.)

5) Ako Crnogorci raspolažu municijom za teški bacač, dobro bi bilo da nam se nešto od toga dodeli — imamo svega 8 bombi.

6) Juče pre podne neprijatelj je zapalio školu u Izgorima i neke kuće u pravcu Kukua.⁶ — Na Vita Barama nema ni-

¹ Original (pisna olovkom, ćirilicom) u AVH, reg. br. 30-2, k. 3.

² Jožep Reut Vito

³ Odnosi se na bataljone.

⁴ Prema Borovno se nalaze ostaci od Ispitilca, dok je Borovno brdo (1938) zapadne od Ispitilca. Vjerovatno se odnosi na Borovno brdo.

⁵ Ta fandarmerijska stаница je u toku rata paravana i sada na kartama najvjeg izdanja nije označena. Nalazi se sjeverozapadno od Ispitilca.

⁶ To jest: Velika kolona (brig. 1871), sjeverozapadno od Ispitilca.

⁷ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Odnosi se na Otri kuk (k. 1242), sjeverozapadno od Ispitilca.

kog — utvrđeno patrolom — te se time potvrđuje da se radi
o četničkoj, ili još vjerovatnije, o ustaškoj grupi.
7) Ovdje, kao što smo pretpostavljali, nema ni stanov-
ništva, ni stoke, te smo u tom pogledu potpuno zavisi od
stoke i namirnica koje nam vi budete dostavili. — Brigadni
intendant je otišao po stoku, prema Curevu.¹

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

18. VI — 7,00² Za štab I brigade
polkom komandant
Koca

8) Radio stanica zaplijenjena u Dutićima je primo-predaj-
na, italijanska. Kada budemo bliže, upućujemo je vašim struč-
njacima na pregled. Izgleda ispravna.

BR. 61

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKÉ BRIGADE OD 20. JU-
NA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O
DEJSTVIMA NA DOBROM DOLU, GATU I ČEMERNU³

ŠTAB
II. PROLETERSKÉ UČARNE BRIGADE
20 — VI — 1942. g.

VRHOVNOM ŠTABU

Sa izvesnim zaklańjenjem šaljeno vam izveštaj o bor-
bama koje su vodili bataljoni naše Brigade na Dobrom Dolu,
na Gat i na Čemeru.

¹ Toga dana (18. juna) Komanda Hercegovačke grupe četničkih
odreda (imala je i naziv: Komanda četničkih odreda jugoslovske Her-
cegovine — isti dok. br. 88) izvela je napad na parizane u Curevu.
Bilo u tome vidi zapovijest te komande od 18. juna 1942. (AVH, reg.
br. 222, k. 171).

² Komandant te grupe je bio Danilo N. Salatić, kapetan bivše ju-
goslovske vojske. Grupa su činili: Stišić, Čotković, Ljubić,
Šušteršič, Stanić i Tehovski čimbeni nared. (AVH, reg. br.
132, k. 171) pregled sastava Hercegovačke grupe četničkih odreda iz
juna 1942.

³ Original (pisana na matini, djetlicom) u AVH, reg. br. 43—U,
k. 796.

Borba na Dobrom Dolu 2. juna 1942. g.

Pod komandom komandanta I. bataljona I. Brigade druga Pete Četkovića¹ koji je bio komandant čitavog sektora, treći bataljon II. Brigade imao je zadatak da zatvara pravac Zabljak — Dobri Do — Pišće. Za vršenje ovoga zadatka nije sa bila upotrebljena dva bataljona sa ukupno oko 300 drugova. Naš III. bataljon sa nešto preko 150 boraca zatvarao je levi pravac kada bi neprijatelj mogao da prođe i na tu službu upotrebljavao odrednom pola bataljona. To je bilo po naređenju komandanta sektora, druga Četkovića.

Od 1. juna 1942. iznad Dobrog Dola i u čitavoj okolini bilo je strahovito nevreme, vjeverica sa snegom i kišom. Od mesta gde je bio smešten bataljon po kolibama pa do zaseda bilo je rastojanje od 3 — 6 časova, tako da su se zasede smenjivale na svaka 24 časa.

Drugovi u zasedi bili su iznureni, izgledom i premerzi tako da su najbratiji i najizdržljiviji među njima nisu mogli izdržati do kraja u zasedi.

Zorom 2. juna crnogorski četnici² u jačim snagama primakli su se do samih zaseda i kroz neke prošli, neke zaobišli po gustom magli, jer sa nekih zaseda naši drugovi su se bili sklonili u pukotine stena. Tako gotovo neopazken neprijatelj se našao našim drugovima za leđima. Tu je bilo krivice i do nekih drugova iz komandnog kadra (jedan desetar koji nije poverovao izveštaju osmatrača i nije ga preneo nadležnom starešini i jedan komandir koji nije izvršio zadatak za hvatanje veće sa ugroženom zasedom).

Naši drugovi iz zaseda pokušali su da se izvuku, ali kako nisu poznavali teren, padali su neprijatelju u ruke ali da ne bi pali morali su se skrivati u provalijsu u stenje. Vođiči — meštani koje su tu našli vodili su ih pravo neprijatelju u ruke. U toj borbi, koje poginulih, koje zarobljenih i strelja-

¹ Pete Četković, Pera (kapetan bivše Jugoslovske vojske). Ranjen je 26. marta 1942. u Nevesinjskom polju, kod Nevesinja. Bio je tada komandant 2. NBI divizije. Umro je 28. marta 1942. (po neklim izjavama). Za mrtav. Za merenje borbe je izjavljeno. Sa aprila 1942. (Ivan H. kaj, F. Bilien, str. 228; tom IV, knj. 16, dok. br. 3, objavljenoje 5. tom IX, knj. 3, dok. br. 56, objavljenoje 21. Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 186. Grupa autora, Pina produkcija, knj. 1, str. 184).

² Redakcija nije mogla da ustanovi o kojima se četnicima radi, i sa vjerno sa crnogorsko-hercegovački granici dijelovali su četnici Nikitičkog četničkog odreda, pa je u njima vjerovatno i riječ (AVH, makrofilm CG-111-15).

nih, III. bataljon II. Brigade izgubio je 19 drugova, od kojih nekoliko članova Partije (jedan član Okružnog komiteta).
Iste večeri, snagama I. bataljona I. Brigade i ostacima III. bataljona II. Brigade, neprijatelji koji je bio prodro u Dobri Do proturan je, dvadesetina je zarobljeno i pušteno, nekoliko u borbi ubijeno i zaplijenjeno nešto automatskog oružja i municije.
Pri ispitivanju čitavog ovog slučaja došli smo do zaključka da za pogibiju naših drugova snosi krivicu i stab III. bataljona koji je očveć bukvalno shvatio zadatak i starešinski kadrađ koji nije kako treba vršio službu, ali u prvom redu krivica je do ovakvog postavljanja zadatka koji se ne mogu izvršiti.

Borba na Dobrom Dolu 6-7. juna 1942. g.

4. juna nai II. bataljon podpao je pod komandu druga Četkovića, čija je jednu četu uputio u Nedajno da zajedno sa Komskom četom zatvara pravac preko Nedajna. Zatvaranje tog pravca zasjedama i ostalim djelovima izvršeno je, po naređenju druga Četkovića, na taj način što je četa raspoređena na vodove i poludescetine, pa su tim djelovima i delovima iz Komske čete kombinovane grupece i zasjede. Ovakv raspored istao je po velikoj širini, od Tare do iznad sela Pićka. Čepkanjem na poludescetine smanjena je celovitost desetine. Ostatak II. bataljona krenuo je iz sela Pićka ka Studenoj, gde je 5. juna stupio u borbu na položaje oko Dobrog Dola. Neprijatelj je primećen blagovremeno te je ostatak bataljona (bez jedne čete i jedne desetice) dobio položaj zaposedanja. Drug Četković naredio je da se jedna desetina postavi na položaj potpuno otkrivenom i bez ikakvih zaklona. Taj položaj bio je ispod jedne kose odakle je mogao biti tučen bočno i sa leđa. Radi toga, a procenjujući da će neprijatelj nadirati ka toj kosi, komandant i politički komesar bataljona primetili su drugu četkoviću da desetina zauzme tu kosu i ne ostaje u rupi iz koje bi bilo izvlačenje skoro nemoguće.

¹ Odlazi se na Milana Zivota, političkog komesara I. čete 3. bataljona (Ljubodrag Barić, s. 4, str. 458).
² Tada se 2. bataljon nalazio u sastavu Proleterske udarne grupe, kojim je komandovao Petar Četković Pejo, komandant I. bataljona (Ivančević) I. proleterske NOP brigade. Do tada se taj bataljon nalazio pod komandom Stana Periševića, izvođača naredbi ovog bataljona, bilo političari i birojdske jedinice I. bataljona (Proleterske NOP brigade, s. 2, Stefan Nikšićev NOP odred, Bar, politički i komski NOP odred, grupa iz sastava II. juna 1942. tom II, knj. 4, dok. br. 136 i 162, tom III, knj. 6, dok. br. 136, tom IV, knj. 8, dok. br. 87).

Drug četković na to nije pristao, naredio im je da ostanu na tom položaju. U toku borbe neprijatelj je zaista zauzeo tu kovu i uspješnom vatrom tukao desetine iz koje su na samom položaju poginula na mestu tri druga iz puško-mitralješkog odeljenja, a dva druga ranjena. Pri povlačenju te desetine poginula su još dva druga a jedan je ranjen. To su ujedno i jedini gubici u ovoj borbi, sem jedan drug koji je po naređenju druga Četkovića poslat kao kurir u Pišće iako se je znao da je tamo neprijatelj prodro. Dakle, u ovoj borbi bilo je ukupno 5 mrtvih, 3 ranjena i jedan izgubljen.

Borba na Gatu i kod sela Dulčića 1. juna 1942. g.

U ovoj borbi učestvovali su pored ostalih snaga i IV. bataljon II. Brigade. Šaljemo dostavni izveštaj komandanta IV. bataljona druga Miodraga Milovanovića — Luneta.

«Posle tri neprospavane noći i dva dana provedenih u maršu naš IV. bataljon krenuo je za predviđenu akciju tačno u 23.30 časova 9. juna iz sela Zanjevoce. Naredbu od komandanta privremenog Operativnog Štaba druga Kečec, da budemo spremni za pokret, primili smo istoga dana u 20.30 časova. Pokret je trebao uslediti u 22 časa, a ako ne bi mogli u to vreme, da izvestimo Štab. Odgovorili smo da možemo izvršiti pokret u 24 časa, jer ljudstvo nije imalo ništa za hranu. Naredbu da krenemo u 22 časa dobili smo 10 minuta kasnije, a pokret je usledio u pomenuto vreme. Do kraja te noći određene na maršu, Bukove Gradine, bataljon je stigao 10. u 7 časova.

Tu na položaju u Bukovoj Gradini prošli smo na levo krio naših snaga i držali položaje istočno od Bukove Gradine. U toku dana stacionirali su se na naših položajima osmatrao kretanje i raspored neprijateljskih snaga. Ispred nas (južno od naših položaja) vodila se borba između neprijatelja koji je nadirao u pravcu Krstača i naših snaga koje su branile taj pravac. U osmatranju drugovi su najveći dio pažnje poklonili tome delu terena, oko sela Dvojih Kazanaca, jer se nalazio ispred nas a tu je se razvijala i borba. Ljudstvo je bilo dosta zamoreno i gladno, a toga dana malo se je šta moglo pripremiti na položaju.

U 7 časova posle podne pozvat sam od Štaba da primim zadatak i razgledam teren. Meni, komandantu IV. bataljona II. brigade i komandantu V. bataljona I. Brigade saopšteno je da ćemo zajednički izvršiti napad na selo Dulčić i utvrditi

• Na karti 1 : 100.000 pike: Kazanci.

nje Gat. Otišli smo nas trojica na najviši vrh Bukove Gra-
dine i odatle razmotrili teren i napravili plan. Ja sam trebao
sa bataljonom da zaobidem utvrđenje Gat sa zapadne strane,
da se približim selu Dulicu kroz dolinu između Gata i Somi-
ne⁷ i obuhvatim selo sa jugozapada i odatle izvršim napad.
V. bataljon (komandant Ljubčić⁸) trebao je da likvidira
utvrđenje Gat i da ostane na tim položajima kao zaklona
u slučaju da neprijatelj pođe iz Gacka u pomoć svojim sna-
gama. IV. bataljon (komandant Bobić⁹) nastupao bi levo
od Ljubčića, jugoistočnom stranom od Gata. On bi bio na
levom, ja na desnom krilu a Ljubčić na centru. Levo od nas
(ova tri bataljona) nastupali bi preko sela Douglj i Gornjih
Kazanaca ostali naši bataljoni. Takav je bio plan koji smo mi
napravili i predložili Operativnom štabu po povratku sa oma-
tražja. U Štabu nam je saopšteno da će nam u izvršenju za-
datka pomoći i VI bataljon I. Brigade. Naš plan je
pomoćan.

Po novome planu, koji je dat od Štaba, Ljubčić je trebao
i sada da likvidira Gat. Moj zadatak ostao je isti, da sa ba-
taljonom dejstvujem na krajnjem desnom krilu, sa iste stra-
ne pomenutoga sela. Samo tu sada imao je da dođe i IV. ba-
taljon I. Brigade (Bobić), a njegovim stariim pravcem de-
jstvovao VI bataljon. Put kojim sam ja htio ići (da se za-
obide Gat) odbijen je kao iuvise dalek. Sada je trebalo da
ova dva bataljona prođu između Gata i sela Dulica u dve
paralelne kolone koje će se razviti za borbu ispod Somine. A
ravnicom od padina Bukove Gradine pa do sela i utvrđenja
svi bataljoni išli bi paralelno. Ja sam predložio da odmah
krene stariim pravcem da bih stigao na vreme, predlog je
odbijen. Na moju primedbu da ja i Bobić možemo da pad-
nemo između dve unakrsne vatre, sa utvrđenja i iz sela, kada
budemo tuda prolazili, drugovi iz Štaba su rekli da miš put

⁷ To mjesto (selo) nalazi se sjeverozapadno od Bičće. Ovdje je
vjerojatno riječ o temi Sumin, južno od Gacka, koja se upravo
nalazi jugozapadno od s. Dulice.

⁸ Nisula
⁹ Taj bataljon (kraljevački) pripadao je I. proteterskoj NOU
brigadi. Komandant bataljona u to vrijeme je bio Pavle Jakić, a
njegov zamjenik Milan Antončić. Nakon Prve svjetske, a
sada general-majora, tada se i komandant i zamjenik bili bolesni,
pa je komanda nad bataljonom preuzeo Milan Bobić, koji se u to
vrijeme nalazio na službi u Štabu bataljona.
Komandanta Jabučkog bataljona Jaborinskog NOP odreda. Poginuo
je 26. oktobra 1942. prilikom probe munobaza. Tada je imao 46
mjesi. MOP i nalazio se na dužnosti komandanta Ojčičke brigade
II. VOJ. divizije (kao IV. kap. i. dok. br. 71, kap. i. dok. br. 17, tom
V. knj. SK. dok. br. 68, str. 406).

tuda prolazi mrtvim uglom od strane utvrđenja, a tuda treba da prodemo još dok je noć i neprijatelj nas neće osetiti. Na izvršenje zadatka sa položaja Gradine treba da krenemo u 23 časa. Na određeno mesto treba da stignemo još dok je noć da bi povlačenje bilo što neprijetije. Putovode, po našem dogovoru, pribaviće Ljubčić i Bobić i sačekaće me sa svojim bataljonima između Gradine i Jelovca. U slučaju da budemo prinuđeni na povlačenje, povlačili bi se istim pravcem. A na Jelovcu u Gradini ostane jedan bataljon koji bi nas privatio.

Primanje zadatka završeno je u 23 časa, bila je noć i starešinskom kadru zadatak nije mogao biti objašnjen na terenu. Jasnoću zadatka drugovima umanjivla je i situacija terena, jer teren na kome smo imali sada operirati bio je sasvim desno od naših dnevnih položaja. Na izvršenje krenuli smo u 22.30, jer smo bili prilično daleko od Bukove Gradine. Na određenom mestu našli smo Ljubčića i Bobića. Sa bataljonom sam prošao na čelo kolone ispred Bobića. Kada sam ga upitao za putovoda, rekao je da on zna put i da će ići na čelo moga bataljona. Tako smo i krenuli. Silazeci niz Bukovu Gradinu, Bobić je pogrešno put i zalutali smo, najveći deo vremena proveli smo u lutanju silazeci niz brdo. Često puta gubljena je veza između nas i IV. bataljona I. brigade. Drugovi koji su uspostavljali vezu čuli su da je politikom bataljona rekao: »Kraljevači neće da idu brže, oni ne mogu da nose svoja teška oružja«. Kad smo sišli u dolinu, Bobić je otišao pred svoj bataljon i rekao mi da sačekam sa bataljonom dok on provede svoju kolonu u visinu moje. Tu smo zastali 10 minuta. Odatle smo krenuli ubrzanim korakom jer je već počinjala zora. U podnožje Gata stigli smo II. VI. oko 3 sata. Desno od nas gde je trebalo da bude V. bataljon, nije ga bilo, bio je daleko pozadi malo udesno. IV. bataljon bio je levo od nas, ali ne u našoj visini, već malo unazad. Krenuli smo dalje, kad smo bili pored kače, iz nje je istrčao jedan čovek i počeo bežati, ne pitajući nikoga za njim je opalio iz puške jedan drug i time odao naše prisustvo. Ispred nas našla se jedna kosa koja se spuštala od Gata ka selu i trebali smo je preći. Posumnjao sam da neprijatelj može izaći pre nas na kosu i time bi izvršenje zadatka bilo onemogućeno, jer bi neprijatelj zauzeo dominantniji položaj. Zato sam naredio da se pođe još brže, i bataljon je izlazio na kosu. Desno od nas nalazilo se utvrđenje Gat, a levo, malo unapred, selo Dalčić. Neprijatelj nas je stvarno ostao ranije i već je izlazio na položaj pomerajući se ka Gatu. Cim smo izšli na kosu, naše dalje napredovanje bilo je zaustavljeno vatrom iz sela i Gata. Tu sam rasporedio čete i privatio

borbu da bih onemogućio neprijatelja da izlazi na Gat i da bih sačekao dok V. bataljon preduzme napad na utvrđenje i time odloni ili bar delimično skrene pažnju vatre na sebe i omogući naše dalje zaokružavanje sela. Neprijateljske snage¹¹ koje su se pomirale iz sela sa utvrđenju odbijene su natom vatrom i povukle su se u selo. Nisam mogao krenuti dalje jer posada sa utvrđenja tukla nas je sa desno strane, a našim prolazom ostavili bi je sebi iza leđa. Tražio sam da peti bataljon nadire brže, on je tada dolazio u podnožje Gata i nastupao. Pomatrao sam sa dugledom levo i desno pozadi nas i nisam mogao primetiti nigde naših snaga, zadržao sam se i dalje na istom položaju očekujući nadiranje ostalih bataljona. I pored umora drugovi su imali člana i volje za borbu. Laki ranjenici nisu se hteli povlačiti, govorili su mi ćemo sa vama napred. Neprijatelj je u selu prikupio snage i prešao u napad, njegovo desno krilo ponovo smo odbili. Neprijatelj se je povukao još dublje u selo i počeo se zabacivati i izlaziti ispod Somine na utvrđenja. Taj pravac sa naših položaja nismo mi mogli zatvoriti jer je prolazio mrtvim uglom. Prebacio sam se sa levog na desno krilo bataljona da bih odale video kretanje V. bataljona. Sa njim nisam mogao doći u vezu. Naredio sam povlačenje. Neprijatelj je se već počeo spuštati zapadno od Gata i zaokružavati naše desno krilo, drugim pravcem izbio je izo jedne stene ispod samog utvrđenja tačno na naš centar i sjurio se za našim snagama koje su se povlačile niz brdo i u dolini smo se pomešali. Naše povlačenje nije bilo prihvaćeno od drugih bataljona. Organizovali smo ponovo odbranu i zastavili smo nadiranje neprijatelja i tu pod borbenim pokrićem smo izlaski ranjene drugove. Tek tada sam čuo pucnjavu na levom krilu u video IV. bataljon i Brigade. Odale smo se povukli dalje na polazne položaje. Od početka borbe do povlačenja i organizovanja odbrane proteklo je od prilike 2 sata.

U borbi je izbačeno iz stroja 58 drugova. Od njih su 23 članovi Komunističke partije. Poginulih i izgubljenih bilo je 32, od njih deseterica članovi Partije. Od starićinskog kadra izbačeno je iz stroja 14 drugova, od koga je poginulo, umrlo i nestalo 9 drugova.

Neprijatelj je imao u najmanju ruku 50 koje mrtvih koje ranjenih.

Komandant IV. bataljona
Miroslav Milovanović, s. r.»

¹¹ To su bile ustaše.

Napominjemo da do ovakve borbe i gubitaka na Gatu ne bi moralo doći da je neprijatelj blagovremeno praćen i s njim održavana stalna veza. Naime, još 8. juna neprijatelj je u svome kretanju bio nagazio na VI. bataljon I. Brigade i posveća se borbu kod Miramora. U neposrednoj blizini nalazio se IV. bataljon I. Brigade i iz nepoznatih razloga nije stupio i pomogao drugovima u borbi. Posle toga neprijatelj se kretao i smestio u Lipniku, ali patrola nisu blagovremeno poslale, niti su grupisane blagovremeno snage na verovatnom pravcu njegovog prodiranja — prema Golju. Tako se desilo da su naše snage morale igrati za neprijateljem po nepoznatom terenu i premorene dugim marševima prihvatiti borbu na teškom položaju, a moglo su ga sačekati i izabrati momenat i položaj za borbu da je bilo stalno kontakta.

Borba na Čemeru 12., 13. i 14. juna 1942. g.

12. juna sa nešto snaga Durmitorskog¹² i Gatačkog bataljona¹³ preduzeli smo čišćenje sela Vrbe. Zbogom smo opkolili selo, ubili nekoliko četničkih bandita, topicu zarobili i zaplenili oko 300 ovaca i dvadesinu goveda od neprijateljskih elemenata.

Istoga dana pred podne u jakim kolonama neprijatelj je krenuo od Gackog prema selu Vrbi i Lebršniku. Od Vrhovnog štaba dobili smo zadatak¹⁴ da po svaku cenu zadržimo neprijatelja i zatvorimo pravac Čemerno, radi evakuacije ranjenika i izvlačenja naših snaga preko sela Izgori.¹⁵ Za izvršenje toga zadatka imali smo pod našom komandom I. bataljon II. Brigade, I. Hercegovački udarni bataljon sa još dve hercegovačke čete, Durmitorski bataljon¹⁶ sa oko 90 drugova, a tokom borbe pod našu komandu stavljeni su i VI. i II. bataljon I. Brigade a pristigao nam je naš IV. bataljon, Komski bataljon¹⁷ (oko 70 ljudi) i tek 14. dva lovčenska ba-

¹² i ¹³ Odnosi se na I. bataljon Durmitorskog NOP odreda (tom II, knj. 4, dok. br. 156).

¹⁴ To su u stvari, bile tri omladinske (udarne) čete iz Gacka, pripadale su Operativnom štabu NOP odreda za Hercegovinu (vidi dok. br. 58).

¹⁵ Blizu o tome zadatku vidi tom II, knj. 4, dok. br. 177.

¹⁶ U originalu je to riječ dopisna matilom.

¹⁷ To je I. bataljon Komskog NOP odreda (tom II, knj. 4, dok. br. 156).

taljona.¹⁸ U zadatku je stajalo da mi taj pravac imamo zatvarati dva dana i dve noći i to tokom 12. i 13. juna.¹⁹

Pri prvom nadranju, neprijatelj je krenuo još oko 4 sata posle podne 12. juna od Vrha prema našem levom krilu Pleće — Lebrnik. Upotrebio je i teške bacače, ali je bio odbijen snagama Đurđevskog i VI. bataljona 1. Brigade. Pri tom napadu neprijatelj je imao znatnih gubitaka, a iz Đurđevskog bataljona poginuo je jedan drug na teškom mitraljezu.

Noću između 12. i 13. juna neprekidno artiljerijskom vatrom i teškim bacačima neprijatelj je tukao naše levo i desno krilo Zivanj.²⁰ Rano zorom u 3 časa neprijatelj je pošao sa jakim kolonama na naše desno krilo ka Zivanju. Naši su ih propustili do pod sam Zivanj i iz mitraljeza oslali vatru. Neprijatelj se odmah zbranio i počeo u neredu da beži ostavljajući za sobom stotine mrtvih koje ranjenih.

Preko celog dana neprijatelj je tukao žestokom artiljerijskom vatrom iz četiri topa sa daljine od oko 2.000 metara i teškom artiljerijom iz Gacka. Tako je naročito položaje Zivanj i Suhi Vrh.

Prvi bataljon naše Brigade brabro je se držao preko celoga dana ne povlačeći se sa svojih položaja. Tu su poginula dva druga i nekoliko ranjenih i to sve od granata i kamenja, tako da nije imalo borca koji nije zasigurno kamenjem i zemljom. Oko podne neprijatelj je počeo da stiže pojačanje iz Gackog. Neprijatelj se organizovao, prebacivao do pod sam Zivanj i uveče oko 6 časova izvršio jurš na položaje Zivanj zauzimajući prvi vrh pod kílom kurkuma naših mitraljezaca, bombi pa čak i kamenja. Naši su postepeno branili vrh po vrh, ali pred nadmoćnošću neprijatelja koji nije štedeo žrtve i pod uraganskom vatrom topova i mitraljeza našli su se morali povući.

Rešili smo da i dalje držimo položaje zbog evakuacije bolnice pa smo organizovali drugu borbenu liniju iza prve borbene linije. Neprijatelj je sutradan 14. VI. rano ujutru u tri sata zavezao na jurš i sa bombalima naše jedno mitra-

¹⁸ Otkloni se na 1. i 2. izvrenski udarni bataljon Lovčenskog NOP odreda (tem IV, knj. 5, dok. br. 29 i 77).

¹⁹ Zbog teške situacije, 2. proletarska NOH brigada nije bila kompletna: 2. bataljon je bio u sastavu Proleterske udarne grupe (tj. objedinjeni 10. i 11. bataljon) je, posle pretrpljenih gubitaka, 7. juna 1942. stavljen pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba NOP i DVA, a 18. juna gubitaje Suha i bataljona 1. proletarske NOH brigade (tem II, knj. 4, dok. br. 156, 170, 171, 177 i 185).

²⁰ Mišao se na položaje Planina Žrnov (trg. 1415), severno od Gacka, jak je topografski objekat (ostale se više vide: trg. 1415, trg. 1405, a. 1401 i s. 1979).

ljeko gnezdo. Naši mitraljezi su spasili mitraljez i povukli se. Pošto zauzimajući Suhog Vrh povukao se Hercegovački bataljon a zatim i Durmitorski sa položaja Pleći, jer je neprijatelj izbio na Lehotnik pošto su se povukle jedinice Preve brigade ne obavještavajući nas.

Za izvlačenje naših snaga na posljednjem prihvatnom položaju bila su upotrebljena dva crnogorska bataljona (Lovčenski i Žetiski). Borba se nastavila i trajala sve do 8 časova 14. juna, kada su se povukle sve naše snage pravcem Sutjeska — Grab.

Produženje borbe i tokom 14. juna do 8 časova predložili smo na svoju odgovornost, jer smo bili obavješteni da još nisu evakuisani svi ranjenici kroz selo Izgori. Sa svoje strane da bi ubrzo evakuaciju ranjenika mi smo još 13. juna bili stavili na raspoloženje naš IV. bataljon koga smo povukli sa položaja, a drugaricu Spasaciju Buhović, zamjenika političkog komesara, bili smo poslali u selo Izgori da organizuje i ubrza evakuaciju, pošto su se mogli naši položaji dalje držati samo po cenu većih žrtava, a municija nam je bila na izmaku.

Mi smo u borbi imali gubitaka i to tri poginula, dva zagubljena (među kojima je i narodni heroj Petar Leković,²¹ koji se poslednji povlačio) i dva teže ranjena. U određenom pravcu nisu prihvatili da se povuku dva hercegovačka voda i jedna četa.

Za sve vreme borbe od početka do kraja bilo je primerno držanje I. bataljona II. Brigade i Durmitorskog bataljona u celosti. Ta dva bataljona predložimo za pohvalu.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar, Mil. ²² Kušić	Komandant, Ljub. ²³ Đurić
	M. P.

²¹ Za narodnog heroja je proglašen marta 1942. a poginuo je 14. juna 1942. kao zamjenik komandanta I. bataljona 2. proleterske NOU brigade (tom II, knj. I: Bilina Vrhovnog štaba, str. 139; Zbornik memoara heroja, poglavlje, str. 44).

²² Milaković.
²³ Ljubodrag. Za komandanta 2. proleterske NOU brigade je postavljen narednjem Vrhovnog štaba NDF i DVJ od 17. juna 1942. Da tada je bio zamjenik komandanta brigade, toim je narednjem Milodrag Milovanović Lunc odredjen za zamjenika komandanta (tom II, knj. 4, dok. br. 195).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5 KRAJIŠKOG ODREDA OD 3. JULA
1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DV ZA BOSANSKU
KRAJINU O ZAUZIMANJU DRVARA¹

ŠTAB
PARTIZANSKOG ODREDA
Br. 31,
dne 3-VII-1942. g.

OPERATIVNOM ŠTABU ZA BOS. KRAJINU

Na dan 1. jula 1942. godine talijanski okupator napustio je Drvar, selo Resanovec i Peći i sa svojim snagama povukao se za [Bosanski] Grabovo.² Sa okupatorom je ostalo i civilno stanovništvo osim 10-15 siromašnih-radničkih familija koje su ostale u Drvaru. U gradu, po kućama i u električnoj centrali, montirane su paklene mašine od kojih je već nekoliko pronađeno i uništeno. Sam grad je sav anuliran³ (kuće, trgovine, javne zgrade i t.d.) i sve je uništeno što se je dalo uništiti.

Preduje se dostavlja radi znanja.
Uz drugarski pozdrav

Smrti fašizmu — Sloboda narodu!

Polit. komesar, Ilija Doten	M. P.	Komandant, Karanović ⁴
--------------------------------	-------	--------------------------------------

OPERATIVNI ŠTAB
N. O. P. O. ZA BOSANSKU KRAJINU
Br. 154/42
Od 37 1942.

¹ Original (pisan na mašini, cirkulom) u AVH, reg. br. 34-5, k. 162.

² Na prostoru Drvar — Bosansko Grabovo nalazili su se dijelovi italijanskog 18. artiljorskog korpusa (AVH, reg. br. 131, k. 214; izvještaj Vijeća komande oružanih snaga Slovenija — Dalmacija od 28. juna, 1942.).

³ Tečaj; reširan.

⁴ Nikša.

IZVIJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 7. JULA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV. JUGOSLAVIJE O ZAUZIMANJU KREŠEVA¹

Ko piše: Štab II. Prolet. NO udarne brigade Otkako: 77.
Kome: VS Gde:
O. Br. datum 7. jula 1942. god., 10 čas. 45 min.
Karta razmera: 1:

6. VII dva bataljona naše brigade izvršila su akciju na Kreševu.

Zadatak je bio da blokiramo a po mogućstvu i zauzmemo samo mesto Kresevo kako bi omogućili prolaz jedinicama 4. brigade preko komunikacije Kresevo — Kiseljak i izvlačenje bolnica i komora II i IV brigade levo od Kreseva.² — Jedinice 4. brigade, prema zadatku, dok mi vršimo akciju oko Kreseva, trebale su da nam štite desni bok od pravca Kiseljak — Kresevo.³

Na putu ka Kreševu desnokrilni bataljon naše brigade probijao se kroz niz zasada koje je neprijatelj bio priredio, od kojih su neke bile jačine do 60 ljudi. Zasede su sve probijene, pri tome nismo imali žrtava, ubijeno je i ostalo na mestu četiri ustaše i žandarma i dva zarobljeno.

U Kreševu smo sili srozom 6. VII bez većeg otpora. Sami smo preduzeli izvesno obezbeđenje od strane Kiseljaka, prihvatili podatke o petokolonatskim elementima, izvršili pretraze javnih ustanova, potrebne konfiskacije i rekviziranja. Ubrzali smo evakuaciju, ali nam je nedostajalo zaprege i snage. Sem toga zapalili smo jednu strugaru, zapalili i porušili postrojenja u obli. rudniku kvarca.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, rep. br. 45—II, k. 76.

² Odnosi se na 4. proletersku (crnogorsku) NOU brigadu.

³ U sastavu Operativne grupe proleterskih brigada, koji je počeo 24. juna 1942. u srednjoj Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini u pravcu srednje Bosne i Bosanske krajine. 2. i 4. proleterska (crnogorska) NOU brigada su uključivale deo kolona (tom II, knj. 4, dok. br. 19, knj. 5, dok. br. 1), tom IV, knj. 6, dok. br. 29, objavljenj 2; Mita Laković *Štamba proleterskih brigada u leto 1942.* Vojnoizdatički institut, Beograd, 1965, str. 27—49.

⁴ O sastavu 4. proleterske brigade detaljnije vidi tom II, knj. 5, dok. br. 1 i 12.

⁵ U izvještaju (dva voda — 16 vođa i 72 ustaše) organizovano je Oredžičko krilo (iz Travničkog 5. orodžičke pukovnije, dok. br. 2, od Oredžičkog krila i oko 50 ustaša iz Travničkog bratstva samo Kreševa (tom IV, knj. 6, dok. br. 129).

Plena su bile ogromne količine, naročito žita, petroleja, tkanina. Jedan mali dio uspjeli smo da evakuiramo, a sve ostalo organizovano razdijeli sirotinji: iz magacina u radniku rudarskim radnicima, iz magacina trgovaca-petokolonala, ustaskih poverenika. Podeljeno je nekoliko hiljada kg. žita.

U 13 časova neprijatelj je prodro bez otpora od pravca Kiseljak — Kriševa do samog Kriševa, gde ga je kratko zaustavila mala zaseda. Bio je u jačini do 300, a prodro je do Kriševa i počeo ga opkoljavati zato što jedinice IV brig. nisu bile na svom mestu gde su trebale da nam štite bok.

Plen, koliko smo uspjeli da ga spasemo, razdijeli smo sa 4 brig. i namirnice uglavnom već potrošili (detaljan izveštaj ekonom. oteku naknadno).

Ni pri povlačenju nismo imali žrtava. Sad se nalazimo sa celom brigadom kod Bukove Ravni.⁷ S drugarskim pozdravom

S F — S N

Polikom
Mil. Kusić

Komandant:
Ljub. Durić

⁷ Ta dejstva Nijemci su nazvali sabotaža Kriševa. U njaj je učestvovala I. bataljona 718. grenadirskog puka njemačke 718. pješačke divizije. Nijemci su zauzeli Kriševa 6. jula u 18 časova, kada su se svatko-dobrobravski posadi iz Kriševa pripremili djetviti ustaske Pripreme bije iz garnizona Zenice i ustasko-dobrobravski posada iz Fojnice (tem. R. Kri. 6. 664, br. 120, 1318, 1315, 13208, 14. br. 300-302; izvještaj Komande I. bataljona 718. grenadirskog puka od 8. jula 1942. u. Službena na prostoru Fojnice — Brijuni — Kriševa, sv. br. 918-914; izvještaj Komande 718. pješačke divizije od 12. jula 1942. u. Buletina u. vijesti Kriševa od 12. do 7. jula, sv. br. 911-910; operativne karte 718. pješačke divizije sa časom rasporeda jedinica u toku sabotaže Kriševa, S. 6. 1. 7. jula 1942).

⁸ To mjesto nije sadeno na karti 1:100.000. Odnosi se, vjerovatno, na Bujku Ravu, neposredno od Kriševa.

OBAVJEŠTENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ZA BO
SANSKU KRAJINU OD 18. JULA 1942. ŠTABU 4. OPERA-
TIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE O NAPADU NA
GLAMOČ I FORMIRANJU ŠTABOVA BATALJONA «BUDUC-
NOST» I «GAVRILO PRINCIP»¹

18/7 42

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE²

Nogđe

Nale snage ni do danas nisu uspjele likvidirati Glamoč, jer osvajanje na jurš bi nas koštalo dosta žrtava.³ Neprijatelj se utvrdio u zidanim kućama i u starinskoj tvrđavi, da im se ni topom ovih kalibara koje mi imamo ne može ništa.

Blokada grada je totalna, hrane nemaju, te vjerujem da će ih ovo prisiliti na predaju ili pokušaj bijega na noć. Do sad smo uspjeli zarobiti 30 domobrana, 30 pušaka, 1 p. m. i oko 7000 metaka.

Blokada ćemo produžiti za još koji dan i pokušati blokadu i sa izolovanjem pojedinih zgrada.

Sa formiranjem štaba bataljona «Budućnost» sti će dosta teško, jer je do sadašnji k⁴ Vlado Prpa⁵ poginuo u borbi na Glamoču. Od domaćih ljudi ne znam da ima ko da bi ga mogao zamjeniti.

I Štab odreda za Grabovo, Glamoč i Livno biće teško formirati, jer bi ki trebao biti Srbin, zbog sirovosti i nacionalne

¹ Original (pisan maslinom, cirkicom) u ANH, reg. br. 49-4, k. 1426.

² Operativni štab NOP i DV za Bosansku krajinu i Štab 4. operativne zone Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske održavali su neprekidnu vezu s jugoslavinskim Brestom, tj. sa područje glavnog i grabovskog sresa. Oba ova sresa su bila u nadležnosti 4. operativne zone, pa i jedinice na taj teritorij su bile pod njenom komandom (tom IV, knj. 6, dok. br. 26 i 29).

³ Četvrtom operativnom zonom je rukovodio Operativni štab NOP odreda za Dalmaciju (tom II, knj. 5, dok. br. 54, objavljuje 8).

⁴ Borbe za Glamoč su počele 14. jula 1942. a 26. jula grad su oslobodili dijelovi 5. krajolnog NOP odreda (tom IV, knj. 6, dok. br. 28, 41, 44, 47, 154 i 155).

⁵ komandant

⁶ Vidi tom IV, knj. 6, dok. br. 39.
⁷ Tehnička aka formiranja štaba bataljona, koji su nazivali i Glamočkim bataljonom, bila je u tome što je u njemu trebalo da bude uključivao Nbi u teritorije glamočkog sresa.

zagriženosti ovoga kraja.⁷ Štab bataljona «Gavrilo Princip» potpun je.⁸ Trebao bi doći neki odgovoran drug toga Štaba da formiramo štabove bataljona i da primite ovaj sektor.⁹ Za sad su četnici neutralisani, ali su još uvijek u šumama i od straha ne smiju puci ljudi.

Za topove koje bi vam mogli posuditi za akcije koje će se kod vas predizmati nemamo granata, stoga se unaprijed pobrinite da ih nabavite za topove 75 m/m, 65 m m i 100 m/m.

Uz drugarski i bor. pozdrav.

SF — SN.

Z. k-ta za B. K.
S. Rodić

17-VII-42.
Potočanj

⁷ Taj odred tada nije ni formiran, već je na toj teritoriji u septembru 1942. formiran 3. dalmatinski NOP odred (tom IV, knj. 6, dok. br. 26).

⁸ Taj bataljon je bio pronađen u teritorije grakovskog sreza, te su ga nazvali i Grakovskim bataljonom.

⁹ Da toga nije dosta, postio je Vrhovni štab NOP i DV Jugoslavije, 16. i 17. avgusta 1942. naredio preopozivanje bataljona u obliku četničkih, četvrtih, prvih i drugih. Najbolji Operativni štab NOP i DV za Bosansku kraljinu, a ovaj štab je potom (21. avgusta) te bataljone preopozivao u štabovima NOP odreda (tom II, knj. 5, dok. br. 108, 109 i 110; tom IV, knj. 6, dok. br. 9, 26, 29, 41, 47, 49, 60, 86, 90, 112, 114 i 116).

IZVJEŠTAJ ŠTABA I KRAJIŠKE BRIGADE OD 18. JULA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DV ZA BOSANSKU KRAJINU O DEJSTVIMA BRIGADE U SJEVEROZAPADNOJ BOSNI OD 12. JUNA DO 16. JULA 1942. GODINE

I. Krajiska Polozaj, 18. jula 1942.
Narodno-Oslobodilacka Partizanska Udarna Brigada

OPERATIVNOM ŠTABU N. O. P. I D. V.
za BOSANSKU KRAJINU

Dostavljamo izvještaj o vojnim i politickim akcijama od 12. VI—16. VII. o. g. Izveštaj o akcijama od 12. VI. 1942. g. dostavljen je 13. VI. 1942.¹
Priloge se brojno stanje brigade, kao i brojni pregled poginulih i ranjenih drugova partizana do 16. VII. 1942. g. Finansijsko poslovanje i ekonomsko stanje dostavit će naša intendantura direktno Intendanturi Operativnog Štaba.

VAŽNE AKCIJE:

I. BATALJON:

15. VI. 1942. g. u 2.30 sati u jutro napale su snage I. bataljona ove brigade neprijatelja u Sasini. Napad je izveden na same rovove neprijatelja iskoristivši ih iz prednjih rovova, naše snage naišle su na jači neprijateljski otpor i morale su se povući. Borba je trajala do mraka. Neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih. Naši gubici i mrtav, i nestan u borbi pao u prva 16 ranjenih.
22. VI. 1942. g. Spreman napad na Blatinu,² ali pošto su partizani Banje imali dogovor sa domobranima, naše snage nijesu napale.
24. VI. 1942. g. Vrišen napad na Kamen³ koji nije uspio jer su naše snage bile primjećene

¹ Original (pisan na mašini, tiskanom) u AVH, reg. br. 5—44, k. 144.
² Udalj. AVH, reg. br. 53—2, k. 161.
³ Tašev namir. Batevića Blatina, Kostajnice.
⁴ Breda (k. 312), južno od Bosanske Kostajnice.

prije vremena. Ranjena lakše 2 partizana.
21. 11. 1942. g. Jedna naša patrola od 5 partizana privukla se rovovima i iz p. mitraljeza osula vatru na neprijatelja, koji se bio okupio pod drvećem, i povukla se.
22. 11. 1942. g. Vršen napad na stanicu Rudice. Akcija nije uspjela jer su rovovi bili prekriveni i bombe nijesu padale u rovove.
23. 11. u večer, neprijatelj je sam napustio Rudice. Naši gubici 4 mrtva i 4 ranjena.
29. 11. 1942. g. Prekopavana pruga i rušen most na Vojkovi i Rudicama.
Politički rad slab. Pročitani su samo primljeni materijal, kao Saopštenja Operativnog Štaba i radio izveštaji. Političkih časova bilo je vrlo malo. Za ovo vreme bilo je veći pokret i putovanja (iz Maričke do Šrpskih Agića).

II. BATALJON:

12. 11. 1942. g. 2. i 3. četa u zajednici sa III. i IV. bataljonom napali su Avjatičarsku bolnu Gorskog Zdruga kod Piskavice. Na juriš su zauzeli prvi neprijateljski rovovi, koji su se predali. Iza toga je otvorena vatra iz drugih covova. Naši su se partizani herojski borili do 15 sati, kada je neprijatelj došla pomoć i to tenkovi. Pod tenkovskom vatrom naše su se snage morale povući. Neprijateljski gubici u mrtvim i ranjenim bili su veliki. Naši gubici 12 mrtvih i 16 ranjenih.

13.—15. 11. 1942. g. Bataljon je na položaju u Mitjakovicima, kada 2. i 3. četa toga bataljona povlače se samovoljno preko Sane i odlaze na svoj sektor. 1. četa toga bataljona nakon prelaska Sane ušla je u sastav I. bataljona kao 4. četa I. bataljona.

¹ To mjesto nije nazvano na karti 1:100.000. Vjerovatno se radi na Gorje Agić, sjeverozapadno od Sanskog Mosta.
² 1. i 2. četa tog bataljona napali su stariji domobranski 3. gorski odred i Banjački odred. Medutim, prema Piskavici borbe su vodili 3. i 4. četa tog bataljona. (Izveštaji o borbi na Sani, 1. i 2. apr. 1942. g. u jurišna bojna 1. pješačke pukovnije Banjačkog odreda (tem IV, knj. 6, del. br. 144, str. 367, 368).

Politički rad u ovom bataljonu vrlo slab i nije se ništa radilo, što priznaju i sami komesari, u svojim izvještajima.

III. BATALJON:

12. VI. 1942. g. napale su snage III. bataljona u zajednici sa II. i IV. bataljonom neprijateljske položaje u Piskavci. I ako su išle preko brisanog prostora I. i 3. četa be-rakski su jurile na neprijatelja. Borba je vođena do 15 sati, kada su se naše snage povukle pred tenkovima. Neprijateljski gubici su veliki. Uslijed pojave tenkova, naše snage nijesu mogle ponijeti plijen. Naši gubici: 1. četa — 12 poginulih i 18 ranjenih, 3. četa 5 mrtvih i 4 ranjena. Ukupno III. bataljon izgubio 17 mrtvih i 22 ranjena. Partizani ovog bataljona i ako su imali velike gubitke, nijesu se povlačili sve dok nijesu došli tenkovi i kada je izdato naredenje od štaba bataljona.

13. VI. 1942. g. Snage ovog bataljona primile su borbu u selu Rakitovač. Neprijatelj protjeran preko Talica i jedna bojna 10 p.p. iz B. Lake je razbijena. Zarobljeno je 5.000 metaka i nešto karabina, kao i ostale ratne spremne. Zarobljeno je oko 5 domobrana i domorodaca, koji su streljani jer su bili pijani. Kod njih su nađene upljak-kane stvori. Naši bez gubitaka.

14. VI. 1942. g. Neprijatelj je ponovno navlio sa većim snagama. Naše su se snage povukle na višev.

15. VI. 1942. Snage ovog bataljona bile su na Radosavskoj. Neprijatelj je navlio sa

¹ Rakitovača nije selo, već brdo (brig. 449), kod Brestovog Majdana.

² Te borbe je, polupomoćna četnicima iz četinskog paksa «Mandula», vodila i četina bojeva. Međutim, prema općoj vojnoj relaciji Baažalackog odreda od 14. jula 1942. vojnici te boje su 14. jula, povi neprijateljske položaje, povukli se i ostali domobranske jedinice (I. bojne i II. i III. sat. II. pješačke pukovnije i 35. sat. I. pješačke pukovnije), koje su se potom ošle u pješice bijakove. Tom političkom domobranci su imali 6 mrtvih, 9 ranjenih i 120 nestalih (dok. br. 195, tom IV, knj. 6, dok. br. 144, str. 365).

većim snagama i avijacijom.¹⁸ Neprijatelj je zanočio kod «lakača Groblja».¹⁹ Naše snage napale su noću njegove položaje, ali neprijatelj je bio dobro utvrđen i tenkovi su bili u blizini, napad nije uspio. Gubitci neprijatelja bili su veliki. Naši gubitci 1 mrtav i 1 raniji.

16. VI. 1942. g. Neprijatelj koji je zanočio kod «lakača Groblja», krenuo je prema našim položajima. Noću je naš položaj bio dobro maskiran, neprijateljska avijacija nije ga mogla otkriti i neprijatelj je išao slobodno prema našim položajima u jačini od 3 satnije, koje smo prebrzjali i to jedna 83, druga 95 demobrana, treća 110 demobrana. Neprijatelj je pušten na blisku odstojanje i otvorena vatra iz 11 puškomitraljeza i ostalih strelaca. Veliki dio neprijateljskih vojnika bio je izbačen iz stroja i u trenutku kada su naše snage htjele da pobegnu plijen, i zarobe ostatak neprijateljske vojske, pojavila su se 4 tenka, pred kojima su se naše snage povukle. Naši bez gubitaka. 16. VI. u 18 časova ovaj bataljon u zajednici sa ostalim snagama napušta teren i prelazi preko Sane, preko terena I. Odreda²⁰ za Grmeč.

20. VI. 1942. g. prebacio se je ovaj bataljon na teren I. bataljona II. Odreda.²¹

21. VI. 1942. g. 1. i 3. četa ovog bataljona napale su neprijateljske uporište u Pečkovcu. Neprijatelj je panično pobjegao sa svo-

¹⁸ Poslije nesuspjete akcije od 12. do 14. juna, 15. juna je izvršeno pregrupisanje i pripajanje ostalo-domobranskih snaga koje su nastajale: 15. sat II. puškarne polovnje, jedna sat satnije Ijlenek Bajac i jedna satnika novčaka sat (Vrgina žeta). Njima je udjeljeno i jedna puškarica, tzv. «Naga», i, preko 10. juna i vijuge da se ostane najmanje 20 — 4. radništva — 4. Sat — Raklovača (brig. 449). Osimostog jula ova satnika-domobransko-rijemacka grupa je dobila nova pojačanja. Borbeno grupa «San Videlo» (Kampfgruppe von Weddel, grunda iz Sarajevog Mosta i dijelove 3. puškarnog odreda, Motron, koje pokriva ove akcije. 1. krajiška NOV brigada se 1942. jula 1942. iselila u te prostorijske prebjele na ovom obliku Sane (Ist. IV, knj. 6, dok. br. 144, str. 308, 309).

¹⁹ To gađanje nije obilježeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se radi o s. Radovackoj.

²⁰ To jest: 1. krajiškog NOP odreda.

²¹ To jest: 2. krajiškog NOP odreda.

jih položaja, ostavivši dvoja kola i 4 konja i ostalu vojnu spremu, osim oružja. Žrtava nije bilo. Istu večer 2 četa toga bataljona napala je neprijatelja kod mosta Prilugovca. Tom prilikom zarobljeno 10 karabina, 1 p.mitraljez, 3.000 metaka i dosta vojne spreme. Neprijatelj je imao dosta mrtvih i ranjenih. Naši gubici 1 mrtav i 3 ranjena.

22.—23. VI. 1942. g. Snage ovog bataljona napale su neprijateljsko uporište na Kapeli, Asina Straža — Sredel — Ravni Gaji¹⁶ — Projska kosa¹⁷ — Kovalevića groblje¹⁸. Poslije zauzeca neprijateljskih uporišta, naše su se snage morale povući usled pojave avijacije i tenkova. Tom prilikom neprijatelj je pretrpio velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Zarobljeno je dosta ratne spreme i 2 protivokvadratna topa sa 144 granate. Topovi nijesu odmah odvučeni, nego su sakriveni da ih neprijatelj nije mogao pronaći. Naši gubici 5 mrtvih i 16 ranjenih.

24. VI. 1942. g. Naše snage ponovile su napad na ista uporišta uz pomoć snaga TV. bataljona. Neprijatelj je imao velike gubitke u ljudstvu i materijalu. Naše snage izvukle su topove i 3 kare municije koje su noć prije sakrili. Naši gubici 5 mrtvih i 8 ranjenih, među kojima je poginuo i drug Martin Petai (član K.P.J.), komandir 2. čete III. bataljona, partizan iz prvih dana ustanka.

27. VI. 1942. g. 2 četa ovog bataljona oskeda je u zarijezi kod Kruškova¹⁹. 3 neprijateljska kamiona sa oficirima i radnicima, koji su bili na opravku pruge. Zarobljena su 4 oficira, 2 sofera, 1 doktor i 40 radnika, dok je 15 radnika u borbi izginulo. Zarobljena 1 kolo, 2 konja, 3 kamiona (koji su

¹⁶ „17“ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se radi o mjestu izopisanim od Bosanske Dabice.

¹⁷ Nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se radi o komunikaciji Bosanski Novi — Pelehor.

odmah spaljeni), 6 karabina, 4 revolvera i 9.000—Ka.¹⁵

30. VI. 1942. g. 3. četa ovog bataljona u zajednici sa 2. četom napala je neprijateljsko uporište Kapola i Asina Straza.¹⁶ Snage 3. čete isigrale su neprijatelja, koji je imao oko 20 mrtvih i više ranjenih. Zarobljen je jedan "Schmeisser"¹⁷ i 10 rukstaka sa ostalom spremom. 2. četa nije izvršila svoj zadatak, zbog čega se je morala povući i 3. četa. Naši gubici 3 mrtva i 5 ranjenih.

3. VII. 1942. Snage 2. i 3. čete u zajednici sa snagama 1. i 3. čete IV. bataljona napale su Dobrljin. Akcija je počela u 21. 15 sati i završena u 23 sata. Zarobljeno je 284 domobrana, 4 oficira, 1 doktor. Zarobljeno je 400 karabina, 3 p.mitraljeza, 3 teška mitraljeza, 3 minobacača, 70.000 metaka i mnogo ratne spreme i komore koja je bila u Dobrljini. Naši gubici 1 mrtav i 3 ranjena.¹⁸

5. VII. 1942. g. Pokušali su neprijateljski tenkovi prelaz preko mosta Prilugovca. Snage 1. čete III. bataljona i amitenkovski top otvorili su vatru i vratili neprijatelja.

6. VII. 1942. g. Neprijateljska patrola od 28 ljudi naišla je na Prilugovac most, jedan demobran iskoristio je na minu a ostali pobjegli. Jedan partizan preplivao je Sanu i zarobio ranjenog domobrana.

7. VII. 1942. g. Snage 1. čete zapalile su most na Prilugovcu, kojeg je neprijatelj provizorno bio popravio sa gradama i škama.

¹⁵ Prema boljšoj redakciji Banjalackog odcinka od 14. jula 1942. zarobljena su 2 oficira, ranjena je 9 domobrana, poginulo je 6 ratnika (tem IV, knj. 6, dok. br. 144, str. 372, dok. br. 145).

¹⁶ Operativni o. napada na ta mjestu, kao i o plijenu, vidi tem IV, knj. 6, dok. br. 1.

¹⁷ Njemački naziv za automat MP42, kal. 9 mm.

¹⁸ Podaci o gubicima su ispravljeni mastilom. Redakcija nije mogla dovesti do ta ta, pije: 21 mrtav i 30 ranjeno, ili 1 mrtav i 3 ranjena. Prema izvještaju Snaga 1. krajiške NOB brigade od 4. jula 1942. gubici ove brigade su bili: 2 mrtva i 4 ranjena (tem IV, knj. 6, dok. br. 8).

O planu napada i o zauzimanju Dobrljina vidi tem IV, knj. 6, dok. br. 7 i 8.

7.—8. VII. 1942. g. Snage 3. čete ovog bataljona napale su Kukulsko brdo⁷¹ u vezi akcije na Boš. Novi. Rovovi su zauzeti i tom prilikom zarobljena 3 hrv. domobrana, 3 karabina, 300 metaka. Lakić je rangom jedan partizan.

9.—10. VII. 1942. g. 3. četa ovog bataljona ušla je u Blagaj Japru⁷² koju je neprijatelj napustio. Spaljene su sve kuće u kojima je stanovala hrvatska vojska i one u koje bi se mogli eventualno naseliti. Spaljen je most na Sani kod Blagaja, centrala i ćuprija na rijeci Japri. Sa civilnim stanovništvom postupano je najljepše i objašnjeno im zašto se pale kuće i ovdje.

10. VII. 1942. g. Neprijateljski tenkovi prešli most Prijugovac, a vojska prešla Sani. Avioni su bombardovali naše položaje. Na pripućaj naše patrola neprijatelj se povukao i naše snage ponovno su zauzele svoje položaje. Od bombardovanja poginula su 2 partizana. Do 14. VII. 1942. g. u 12 sati snage ovog bataljona su na položaju, kada su se povukle u Malu Rujičku⁷³ radi reorganizacije brigade.

POLITIČKI RAD:

U ovom bataljonu bio je najbolji politički rad. Za čitavo vreme akcija korišćen je svaki odmor za politički rad, što se je osjetilo i u samoj borbi. Prerađen je sav materijal koji je primljen (Krajiške Partizanske Novine, radio izvještaji) a držani su i politički časovi na kojima je objašnjena

⁷¹ To brdo nije označeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se više 20-ak kilometara istočno od Bosanskog Novoga.

⁷² Blagaj tako zove zato što se on nalazi uz r. Japru, koja teče u r. Sani.

⁷³ To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000. Postoje Mala Novska Rujička i Mala Krapina Rujička (oba sela su jedan pred drugo, jače od Bosanskog Novoga). Vjerovatno se odnosi na Malu Novsku Rujičku.

politička situacija i važnost pakta između SSSR, Engleske i Amerike. Isto tako govoreno je o novim izdajcima-četnicima.

BATALJON:

12. VI 1942. g. Snage IV. bataljona u zajednici sa snagama II. i III. bataljona vršile su napad na neprijateljske položaje kod Prkavice¹¹. Zarobljen je i oficir i 9 domobrana, dok je sav ostali ratni plijen (9 malih bacača, 10 p. mitraljeza i dr.) ostavljen u povlačenju prigodom pojave tenkova. Neprijatelj je imao velike gubitke. Gubici ovog bataljona su 20 mrtvih, 3 nestala i 15 ranjenih. Najveći gubici su bili prilikom povlačenja. Naši ukupni gubici u sva tri bataljona u borbi na Prkavici su: 50 mrtvih, 3 nestala i 53 ranjena. Neprijateljski gubici su oko 300 mrtvih i više stotina ranjenih. Čitava Avijatičarska bojna Gorskog Zdruga uništena je. To je bila najtežnja bojna u tom Zdrugu.

14. VI 1942. g. U saradnji sa III. bataljonom odbijen je neprijateljski napadaj na Rukotovači. Naše snage uz pomoć bacača odbile su neprijatelja, koji se je u paničnom bijegu povukao preko Bronzanog Majdana. Zarobljeno 4.400 metaka, 6 karabina i mnogo ostale ratne opreme. Neprijatelj je imao više mrtvih i 3 zarobljena-pijana¹². ... Naši gubici: 1 lakše ranjen.

16. VI 1942. g. Snage ovog bataljona nalaze se u Rukotovači i povlače se nakon što su se pojavili tenkovi i avioni, osigurava u Jelskoj položaje prema četnicima — gdje su se spojili četnici sa hrvatskom vojskom. U 20 časova bataljon se povlači u pravcu Sane, radi povlačenja sa terena.

16—22. VI 1942. g. Bataljon se nalazi na raznim položajima.

23. VI 1942. g. 1. četa ovog bataljona na položaju u Pješkalju¹³ (Jutrogošta), gdje je bila mala borba sa neprijateljem.

¹¹ To mjesto nije nazvano na karti 1 : 100.000. Vjerovatno je to naziv nekog dijela sela Jutrogošte (Donje i Gornje).

24. VI 1942. g. 1. i 2. četa ovog bataljona u saradnji sa snagama III. bataljona pomagali izvlačenje topova. Napali su neprijatelja u rovovima i zarobili 1 p. mitraljez, 200 metaka i ostale ratne spremne. Usled premoćnosti neprijatelja povukli su se. Naši gubici 3 mrtva.

26. VI 1942. g. 2. četa ovog bataljona probila se preko Maglajaca i Bjelajaca sa komandantom bataljona Mečavom Petrovićem u Kozaru razbivši neprijateljski otpor. Pošto u Kozari nijesu znali da dolaze naše snage, jedan vod II. Odreda dao je otpor i snage 2. čete su protjerale taj vod i spojile se sa snagama II. Odreda. Gubici čete bili su 7 ranjenih i 3 mrtva. Pri probijanju iz Kozare, vratio se je jedan dio čete sa zamjenikom pol. komesara drugom Borkom Arsenićem, dok je komandant bataljona drug Mečava ostao u Kozari.

30. VI 1942. g. U zajednici sa III. bataljonom napale su 1. i 3. četa ovog bataljona Ravni Gaj. Usled gubljenja veze sa III. bataljonom zadatak nije izvršen. Naši gubici 1 mrtav i 3 ranjena. Gubici neprijatelja mali.

2. VII 1942. g. 1. i 3. četa ovog bataljona sudjelovale su u napadu na Dobriju. Čete su u potpunosti izvršile svoj zadatak. Gubici ovog bataljona su: 1 mrtav i 1 ranjen. Ukupni gubici na Dobriju su: 2 mrtva i 4 ranjena.

7-8. VII 1942. g. Snage ovog bataljona izvršile su napad na Izhanovo brdo³⁸ (pored Kulskog brda) u vezi akcije na B. Novi, koje je i liksdirala. Četa se spustila na svoju prugu i bacala bombe na blindirani voz. Napred nije smjela jer nije imala moguć.

³⁸ Peter Mladov, podoficir bivše jugoslavenske vojske, poginuo je 28. oktobra 1944. u borbi za Travnik. Tada je bio na dužnosti zamjenika komandanta III. divizije 5. korpusa NOVJ. Poginuo je 27. jula 1945. za narednog heroja (tom IV, knj. 36, dok. br. III, objavljuje 23).

³⁹ To brdo nije označeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se više kilometar sjeverno u bosanskom Novom.

nosti da se povuče, jer grad nije bio zauzet. Zarobljen je 1 domobran, 1 karabin, 2.000 metaka, 5 čebadi, 7 šinjla, 4 šatorska krila, 30 bombi, 10 šatorica i 5 porcija. Naši gubici 3 mrtva i 11 ranjenih. Kod samog nastupanja na Izbanovo brdo četa je imala 2 mrtva i 8 ranjenih.

10.—14. VII. 1942. g. Bataljon je držao položaje, sa kojih se je povukao kada je dobio smjenu radi reorganizacije.

POLITIČKI RAD U IV. BATALJONU:

Politički je radeno vrlo malo u ovom bataljonu, pošto su čete bile u stalnom pokretu i akcijama. U glavnom pročitane su Krajiske Partizanske Novine, Kozarački Partizanski Vjesnik, referat druga Molotova i ostali materijal koji je dobio. Posebnih političkih časova nije bilo.

POLITIČKI RAD U ČITAVOJ BRIGADI:

Politički rad u čitavoj brigadi za ovaj period nije bio sistematski. Radilo se je na odmorima koliko je bilo materijala. Naši gubici od 21. V. do 16. VII 1942. godine:

Poginulih	96
Ranjenih	166
Mrtvih	11
Ukupno:	273

Od komandnog kadra izginuli su drugovi:¹⁰ 1 komesar čete: Rade Blanus

1. Zamjenik pol. komesara II. bataljona Kecman Jovo.
2. Komandir četa: Došenović Gojko i Marin Petar.
3. Zamj. pol. komesara četa: Kesar Petar, Babić Petar, Stanić Mihailo.

¹⁰ -1 komesar čete: Rade Blanus dopisano je zetezanim materijalom.

5 vodnika: Vojnović Dragan, Burać Mladen, Delić Osto, Stanišević Jovo i Medarević Jovan

¹¹ a 4 desetara 16

RANJENI:

2 komandanta bataljona: Melić Dušan¹²; lakše ranjen i povratno se na dužnosti, i Jović Duško¹³ ranio se sam i predao vojnom sudu.

2 politička komesara: Polić Luka i Kapor Momir.
3 komandira četa: Jovičić Petar, Kralj Stojan i Kešić Sava.
4 vodnika: Vuković Brijeko, Baskot Dragoja, Matić Bolo i Gaćka Nikola.
3 desetera: Petrović Milan, Valčić Đuro i Ivanović Mile.¹⁴

POGINULO ČLANOVA:	RANJENO ČLANOVA:		
KPJ	12	KPJ	18
Kandidata KPJ	8	Kandidata KPJ	7
Članova SKOJ-a	8	Članova SKOJ-a	15
UKUPNO:	28	UKUPNO:	40

U borbama sa četnicima 1. bataljon ove brigade, prije osnivanja brigade, imao je 3 mrtva i 12 ranjenih drugova partizana, među kojima su ranjena 2 člana KPJ i jedan član SKOJ-a.

16. VII. 1942. g. Izvršena je reorganizacija brigade. Od dotadašnja tri bataljona stvorena su dva.¹⁵ Brigada je običena od svih nezdavlih elemenata. Odmah po reorganizaciji brigade prešlo se je na redovnu vojnu obuku, koja se vrši svaki dan

¹² a 4 desetara Me takođe je, u tekstu originala, dopisano rečenim mastilom.

¹³ Dalaa Spire Melić Metko, poginuo je 11.12. avgusta 1942. u uličnim borbama u Kupresu, na dužnosti komandanta 1. bataljona «Vam Priglasje» 1. krajinskog NOV odreda. Proviđen je, 20. decembra 1951. za narodnog heroja (tom IV, knj. 6, dok. br. 109, str. 251, 252; Iknj. ČK, SK, BiH, tom III, knj. 2, str. 222-224; Pregled FK KPJ za Bosansku krajinu u poglavlju Sim: Sotaje i Dalasa Melički; Životni narednik: Iknj. Jugoslavije, str. 489).

¹⁴ Dalaa (vidi dok. br. 4).

¹⁵ Sve riječi u tom redu dopisane su, u tekstu originala, rečenim mastilom.

¹⁶ Reorganizacija je izvršena zbog nepotpunih gubitaka i smanjenog broja stana (tom IV, knj. 6, dok. br. 37).

prije podne, a pojačan je i politički rad. Politički komesari daju političke časove. Na smotri koja je održana 16. VII. o. g. u večer, moglo se je vidjeti da je čišćenje izvršilo brigadu. Streljanje čestitera SASICA²⁶ pred brigadom dalo je otkak na ostale. Brigada je odmorena i spremna za akciju u blizini svog odmarališta, a za daljnji put potrebno joj je još par dana odmora.

Za jači politički rad potreban nam je materijal, koji ne dobivamo od PČI-a²⁷. I. Odradu, makar je običan, kao i papir i kemijski indigo, jer bi i mi sami umnožavali materijal za naše potrebe.

Molimo da nas izvjestite kada da šaljemo Vam redovne izvještaje, da li svakih 5, 10 ili 15 dana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar: Hija²⁸ Komandant: Ratko²⁹
M. P.

OPERATIVNI ŠTAB
N.Q.P.O. za Bosansku Krajinu
Br. _____
04 1942

²⁶ Jovo Katić je bio borac 1. i 2. bataljona. Streljan je 16. jula 1942. po naredbi Vojnog suda pri Štabu 1. krajiške NOI brigade. Pored njega, zado su streljani: Branko Kulandžija, obog poljake u Dobrovlju, i Erce Prčić, obog. bošnja, pukovničar i obog. dobor. čestita (XVII. mjesecim I.P.F.Obil. -Štab. pregled Vojnog suda pri Štabu 1. krajiške NOI brigade u jula 1942).

²⁷ Partizansku obavještajnu birou. Imao je i naziv: Propagandni otdjel bataljona.

²⁸ Materić
²⁹ Ivica Marčić Ratko, željeznički službenik. Drugog septembra 1942. prilikom bombardovanja Štaba u Juki borbe protiv Nijemaca, Čerčeka i ostala sa Muzički, umro je ranio parčedinu avionske bombe. Umro je poslije dva dana u s. Drvinjima. Pregledan je 20. decembra 1951. za narednu knjigu (tem IX, knj. 7, dok. br. 6, 7, 8, 9, tom IX, knj. 1, dok. br. 118, objašnjenje 3; Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 434).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2 KRAJIŠKOG ODREDA OD 30. JULA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DV ZA BOSANSKU KRAJINU O SITUACIJI U PRIJEDORU I O ZVJERSTVIMA OKUPATORA, USTASA I DOMOBRANA ZA VRIJEME OFANZIVE NA KOZARI¹

ŠTAB H. K. N. O. P. ODREDA
Drugarskom

OPERATIVNOM ŠTABU ZA BOS. KRAJINU

Dostavlja se izvještaj primljen od drugova koji su stupili u vezu sa Prijedorom o prilikama u Prijedoru kao i o neprijateljskom nastupu za vrijeme ofanzive na Kozaru.²
Po izvještaju iz Prijedora ofanziva je pravljena sa 40 hiljada neprijateljskih vojnika. Od tih 40 hiljada bila je jedna i po divizija njemačke vojske. Neprijatelj je imao 48 topova, 52 tenka.

U Prijedoru je uspostavljena privremena civilna vlast u koju su uvršteni i Srbi koji su ostali u Prijedoru i koji za sada izvještavaju o prilikama u Prijedoru. Muslimani po tom izvještaju se drže po strani. Kozarski Muslimani su slabi, i svi učestvuju u pljački.

Po tim izvještajima Nijemci su dobili naredenje za pokret, ali se još ne zna kada i kamo.

Jedan partizan koji je bio zarobljen od hrvatske vojske, a koji je uspio da pobjegne, priča da su domobrani govorili da je prilikom drugog probijanja naših snaga iz Kozare palo 450 Nijemaca i mnogo veći broj hrvatske vojske, ali kaže ni valima se ne zna broj.

Prilikom neprijateljskog kretanja kroz Kozaru, neprijatelj se kretao frontalno po cijeloj Kozari i to od Prijedorškog kraja i Kozarca prema Dubici³ i Gradskoj⁴. Pretica je bio

¹ Original (pisao na mašini, latinskom) u AVH, reg. br. 32-2, k. 1703.

² O neprijateljskoj ofanzivi na Kozari vidi tom. IV, knj. 5, dok. br. 100, tom. IV, knj. 1, dok. br. 12, knj. 2, dok. br. 3, odjeljenje 3, AVH, reg. br. 17-1, k. 39; Ivan Stojan, domobranac 3. gorskog zbrnoga od 29. juna 1942. za osvajače glavnog masiva Kozare.

³ Tu jest: Bosanskoj Dubici.
⁴ Ovdje se na Bosanskoj Gradskoj.

detaljan. Prvo su isli Nijemci a za tim hrvatska vojska¹ u streljacom strepu u razmaku 3—6 metara. Neprijatelj je kopao rovove na svakom zastoju i postavljao teška oruđa i artiljeriju. Ujedno je proklesavao šumu i nosio žage, sjekeče, sapune te pijske i topače. Glavnim putem kroz Kozaru kretala je neprijateljska komora, kamioni i tenkovi, manjim putevima kretali su se motociklima i konjicom. Komora koja se kretala u dva pravca brojala je do 500 kola natovarena hranom i raznom spremom za vojsku. Komora su vozili Muslimani iz Kozar ca, stanovništvo iz Ivanjske i drugih sela naklonjenih neprijatelju.

Verna svima koje su našli u šumi svirepo su ih unitavali. Neprijatelj je imao tri baze² skupljanja pohvatnog naroda i to kod Dubice, Prijedora i Gradiške.

Neprijatelj stvara uporišta oko Kozare i to na istim mjestima gdje ih je i ranije imao, t.j. Kozarac, Podgradci te uz cestu Banja Luka — Prijedor i Prijedor — Dubica, a vjerovatno i Dubica — Gradiška. Iz tih uporišta odasliju jake partole, obično po vod ili satanju, a nekada upućuje i bojnu radi pljačkanja stvari oko sabova i seoskih skloništa koja su građena još proljetos, radi bježanja ispred neprijatelja, a isto tako odnosi sve iz samih kuća po selima. Pljačkaju sve na što nađu. Svakko da nastoje uništiti čitav taj kraj kao ekonomsku bazu za stacioniranje naših snaga.

Neprijateljska vojska koja je prošla kroz Kozaru, kao i kola koja su vozila njihovu spremu — vratila se, a vojska je otišla za Dubicu i Gradišku.

Po bogatijim selima prema Savi osjeća se četnička propaganda od strane kulaka. Stranih četnika nije se moglo primjetiti u tim selima.

Većim dijelom pozadina koja se nalazi sada u selima i koja nije otišana od neprijatelja i dalje odana nama i potpomaže naše drugove u ishrani, javlja o kretanju neprijatelja po selima.

Neprijateljska vojska još uvijek se kreće cestom od Banja Luke prema Prijedoru.

Prema neprovjerenim podacima u Ljubiji³ imaju 3 satnije Nijemaca i nešto ustaša.⁴ Govori se da su petorica Nijemaca⁵ u Ljubiji.

¹ Mili se na avastko-domobranske formacije.
² To jest: sabirna logora.
³ Odnosi se na Ljubije-Rudnik.
⁴ Riječi su nešto ustaske su dopisane mastilom.

maca bili pošli da se predaju partizanima, ali su bili uhvaćeni od njihove patrola i strijelani.

S drugarskim pozdravom
Smrt fašizmu — sloboda narodu!

20 jula 42. g.
Zamj. pol. komesara: Dušan* Komandant: Obrad**
M. P.

BR. 67
IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 21. JULA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU DONJI VAKUF — TRAVNIK

ŠTAB
II. PROLETERSKE N. O. P. I D. V. J. BRIGADE
VIH 1942. g.
PREŠAK

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I D. V. J.

17. i 19. ov. meseca poslali smo vam opširne izvještaje koji su obuhvatali period od 11. jula pa na ovamo. Dve desetine po kojima smo te izvještaje poslali nisu se vratile pa pretpostavljamo mogućim da te izvještaje niste primili. Zato podnosimo ponovni izvještaj koji obuhvata vreme od 11. jula pa do sada.

11. jula na Suhom jezzeru¹ u zajednici sa drugom Arsom¹ i Didom¹ pred II. i IV. Brigadu postavljen je zadatak: IV. Bri-

* Miroslav
** Miroslav
¹ Original (pisao na mašini, dvičicom) u AVH, reg. br. 48-11, k. 736. Dokument je sa pojedinačnim dijelovima oštećen i vanje IDIP. Ta mjesta su označena crnim tačkama.
² Izvještaj od 17. jula je objavljen u 6. knj. IV toma kao dok. br. 42. Iznadjele su pronašle izvještaj od 19. jula.
³ To je jezero sa malim ostrvcem od Donjeg Vakaufa.
⁴ Ovo jezero je, naime, na području Štaba NOP i DV Jugoslavije. Poginuo je 12. avgusta 1942. kod Viteza, kada je izjavio se za informacije, pokušao da pobjegne preko granice (uži "Pentagon" od 18. avgusta 1942).
⁵ Miroslav Didov, član CK KPJ i VS NOP i DVJ.

r

gadu noću 12. jula da likvidira D. Vakuf⁶ a II. Brigada bez bolnice da odmarljuje desno od komunikacije Bugojno — D. Vakuf i postavi zasedu na toj komunikaciji u vremenu dok IV. Brigada veći akciju na D. Vakuf.

IV. Brigada je likvidirala D. Vakuf veći 11. jula noću i na taj način mi nismo stigli da postavimo zasedu na komunikaciji kako je bilo predviđeno po planu.

Dalje, prema zadatku kako je pred nas bio postavio Vrhovni štab trebalo je likvidirati i u svakom slučaju bar opsesti Bugojno i slati patrole prema D. Vakufu. Mi smo u ovakvoj izmenjenoj situaciji procenili da je potrebno da izolujemo D. Vakuf od Travnika i još pre napada na Bugojno opredismo a po mogućstvu likvidiramo sa snagama II. Brigade D. Vakuf. Tu smo odluku doneli na svojoj ruku ne konsultujući se i ne sačekavši izveštaj od druga Arse.

12. jula ubrzanim maršem sa čitavom Brigadom krenuli smo prema komunikaciji D. Vakuf — Travnik sa konkretnim zadatkom da likvidiramo stanicu Oborci, što više razrutimo praga i onemogućimo saobraćaj između Travnika i D. Vakufa. O tome smo obavestili druga Arsa ali nismo sačekali od njega odgovor.

Prema podacima s kojima smo raspolagali u stanici Oborci bila je mala posada od dvadesetina domobranaca a tako isto i na stanici Komarni.⁷ Međutim, pokazalo se tokom akcije da na stanici Oborci ima preko 70 domobranaca a na stanici Komarni 300—400. Sama stanica Oborci je od tvrdog materijala, ranije već nekoliko puta napadana ali bez uspeha jer je bila utvrđena tako da mi ni nismo uspeli tu stanicu da likvidiramo mada smo zarobili dvadesetina domobranaca. Mala zaseda prema D. Vakufu bila je od jačih neprijateljskih snaga natričijena i likvidirana a isto tako neprijatelju je došlo veće pojačanje i od stanice Komarni, tako da smo mi pošli upornog nastojanja da zauzmemo samu stanicu zapali u žestoku neprijateljsku vatru i tu izgabili iz našeg III. bataljona dva mrtva (jedan od njih drug je Dugačić, komandant bataljona), pet teško ranjenih koji su ostali na položaju (pri pokušaju

⁶ Četvrti proleterski (stranerski) NOB brigada je dobila zadatak da zauzme Gornji a ne Donji Vakuf i to najviše je sjele 2. bataljon sazen 12. jula (tem IV, knj. 6, dok. br. 42, 142, 149, 150 i 154). Odlazi se na Jelezničku stanicu Komar. Uverenostima od Donjeg Vakufa.

⁷ Ilija Dugačić, komandant 3. bataljona 2. proleterske NOB brigade. Poginuo je 14. jula 1942. u n. Oborcima, kod Donjeg Vakufa. Kada je bio komandant čete u banjalučkom Prvom bataljonu, 12. marta 1945. za narodnog heroja (tem IV, knj. 6, dok. br. 42; Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 178).

izvlačenja jednog ranjenog ostala su četiri koji su pokušali da ga spase i bili ranjeni) i ukupno izbačeno iz stroja iz istog bataljona 11 i iz IV. bataljona dva, dakle, 13 drugova iz Brigade.

Komunikaciju nismo uspjeli da prekinemo, dozvolili smo da nam neprijatelj iznenadi, nismo blagovremeno prikupili potrebne podatke o neprijatelju i njegovoj snazi, samo raskođenje akcijom nije bilo na dovoljnoj visini, te smo na taj način, pored osnovne greške što smo na svojoj ruku izmislili osnovni plan i prekinuli vezu sa drugom Arsom, pri izvođenju zadatka kako smo ga mi zamislili i učinili navedene greške. Napominjemo da nam se pri tom pokretu ljudstvo bilo jako zamotilo i izmutilo.

U tom momentu izgleda da se sa više uspeha mogla izvršiti akcija na sam D. Vakuf u kome neprijateljski garnizon nije bio tako jak a donesle se mogao postići moment iznenađenja, ali, mi o tome nismo blagovremeno razmislili. Dacimic, posle našeg prebacivanja preko Vrhosa¹⁰ u Slaninu pokazalo se da bez temeljnih priprema i eventualnog sadržaja još neke jedinice, mi bez velikih žrtava ne bi mogli da zauzmemo D. Vakuf, u kojem je bio neprijateljski garnizon dosta ojačao a i čezao je svaki moment iznenađenja.

17. jula dobili smo naredenje od drugu Arse da naša Brigada zajedno sa IV. Brigadom noću između 15. i 16. ili 17. i 18. ovog meseca najmanje sa dva bataljona ima učestvovati u napadu i likvidaciji Bugojna.

Zbog slabih i nikakvih naših veza drug Arsa nije bio upoznat o vojnoj situaciji kod nas, nije znao gde se nalaze naše snage već je pretpostavljao da smo negde kod Prusca a vrlo verovatno već otišli i sam D. Vakuf, te je tako pred nas postavljen zadatak koji mi nismo mogli u potpunosti izvršiti.

Mi smo sa i inače izmorenim ljudstvom 17. jula ubrzanim maršem krenuli prema Pruscu koga smo morali likvidirati

¹⁰ Posada sa 2. st. Oborci su sačinjavali: 1 častnik (oficir), 2 dečastnika (podoficira) i 60 domobrana. Prema izvještaju Zapovjedništva 5. oružanike pokupio je od 26. jula 1942. tada se poginulo 2 domobrana, ranjena 3 domobrana i zarobljeni 1 oficir, 2 podoficira i 18 domobrana, koji su potom, 15. jula, pušteni. Dakle, od 5 ranjenih partizana, koji su ostali na položaju, zarobljeni i kasnije otpušteni (tom IV. knj. 6. dok. br. 42, Skupštinaje 3. dok. br. 154, str. 47).

¹¹ Brigada je s. Vrhosa forrirala 15. jula (tom IV. knj. 6. dok. br. 42).

¹² O prvom neuspješnom napadu na Bugojno, koji je 16. jula 1942. izvršila 4. proletarska NOB brigada u sastavu sa 6. bataljonom i proletarske NOB brigade, opširnije vidi tom IV. knj. 6. dok. br. 62 (objavljenoje 4) i dok. br. 156, knj. 7. dok. br. 178.

da bi mogli učestvovati u akciji na Bugojno. Prusac smo bez mnogo muke sa jednim bataljonom likvidirali tokom noći 17. – 18. jula i ništa imali štetna, razorovali smo preko 30 domobranaca i civila,¹⁷ zaplenili tri puškomitraljeza i oko 2.000 metaka, ali se noći na sadak na Bugojno nismo mogli da stignemo. Prema naredbi druga Arse očekivali smo da će se napad na Bugojno produžiti i tokom dana 18. jula, bili smo pripremili dva naša bataljona da učestvuju u sjegovom izveštenju, međutim, do napada na Bugojno 18. jula danju nije došlo.

Mi smo nastojali da poste zauzeća Prusca snagama naših jedinica razrukimo komunikaciju Bugojno – D. Vakuf i da napravimo solidnije zasede na toj komunikaciji i na taj način onemogućimo neprijatelju da saobraća između Bugojna i D. Vakufa. Mi smo taj zadetak u zajednici sa IV. bataljonom I. Brigade tokom 19. jula i noću između 19. i 20. jula delimično izvršili. Stanica je u Koplčanima bila razrušena, željeznička pruga iskvarena, zaseda dosta slabo postavljena, ali je neprijatelj tokom 19. i 20. jula i od Bugojna a naročito od D. Vakufa takvom žestinom navaljao na naše položaje da mu je 20. jula pošlo za rukom ponovo da ispostavi vezu između D. Vakufa i Bugojna.

U ovim borbama 19. i 20. jula naši drugovi na položajima već dotad premoreni još više su se izmurlali, dosta smo municije potrošili, (u jednom bataljona ostalo je 10–12 metaka na pušku) a poginulo nam je iz III. bataljona 9 (među njima dragarica Rada Miljković i drug Boško Đuričić), ranjenih 9 i nestala dva (politički komesar čete Janković¹⁸ i zamjenik političkog komesara čete Milutin Čveković). Ustaška i Francetičeva crna legija u selima iz kojih su potisli naše drugove izvršili su nečuvani pokolji: u samom selu Urnje nisu ostavili ni žive dječice, već su poklali i ljude i žene i decu iz kolevke, 65 na broj.

Mi smo ove položaje uporno nastojali da održimo jer preduslov da možemo izvršiti uspješno akciju snagama naše Brigade na Bugojno bila je kidanje saobraćaja između Bugojna i D. Vakufa i držanje ključnog položaja sa ove strane sela Prusca.

20. jula dobili smo kategoričnu naredbu od druga Arse da naša Brigada sa tri bataljona a u svakom slučaju bar sa dva bataljona ima učestvovati u noćnom napadu na Bugojno

¹⁷ Prema duglasnom izvješću Zapovjedništva Oredžitkog krila Jajke od 22. jula 1942. u Prusca je razorovano 11 domobranaca (tem IV. knj. 6. del, br. 149).

¹⁸ Živadin

20. i 21. jula. Jednim bataljonom naše brigade uz sadejstvo jednog bataljona IV. brigade imali smo da prekinemo svaki saobraćaj između Bugojna i D. Vakufa.

Mi nismo imali vremena da se po ovom pitanju konsultujemo sa drugom Arsom, obavestili smo ga da čemo naredjenje izvršiti, ali se u međuvremenu, kako je već rečeno, situacija temeljito izmenila: neprijatelj je uspeo da uspostavi saobraćaj između D. Vakufa i Bugojna a naši drugovi tokom dana-noćne uporne borbe bili su premoreni i nismo imali nijedan bataljon odmora.

Krenali smo na izvršenje zadatka sa naša dva bataljona, i tim da u samoj akciji nekakvogim tek u momentu kada osetimo da druge snage vrše napad na Bugojno, polto zbog tehničkih nemogućnosti nismo bili u stanju da se u izmenjenoj situaciji posvetujemo.

Naša Brigada nije izvršila svoj zadatak noću 20. i 21. jula prilikom napada na Bugojno. Bataljoni su zadeceni jako na izvršenje zadatka, nisu tokom borbe pokazali dovoljno upornosti i snalaženja. Uzrok tome jeste premorenost drugova u prenapornim pokretima koje smo imali poslednje vreme i upornim borbama koje su vodili naročito poslednja dva dana. Ali dobar deo odgovornosti što nismo naše jedinice izvršile dodeljeni zadatak leži na stihu naše Brigade, jer mi nismo kako treba organizovali akciju, nismo blagovremeno doveli drugove na polazne položaje, nismo komandni kadar blagovremeno i dovoljno upoznali sa samim zadatkom, nismo pribavili potrebna obavještenja o neprijatelju i njegovim utvrđenjima, nismo iako je to bilo moguće, izveli drugove da daju osmotre sektor na kome će vršiti zadatak.

U ovoj akciji, sem jednog druga koji je ranjen bombom iz bacača, nismo imali nikakvih žrtava. Jedan naš bataljon bio je prosto do katoličke crkve, ali tu našao na jako utvrđene neprijateljske položaje, zalede mu nije bilo istišćeno, već se razasvajavalo, te je bio primoran da se povuče. Drugi bataljon koji je učestvovao u akciji tek je bio došao do prvih kuća Bugojna kod železničke stanice, ali kako je vatra na svim stranama bila već oslikana a razdajnjavalo se, i on se povukao.¹¹ — Dok je vršena akcija na Bugojno mi smo sa jednom našom jedinicom bili prozurali prepad na neprijatelja koji se bio utvrdio na kosama iznad stanice Kopljevi, te na taj način donekle vezali za sebe te snage, ali nismo uspjeli da ih izbacimo iz utvrđenih položaja, mi ni tu nismo imali gubitaka. Od samoga jutra neprijatelj je preduzeo protivna-

¹¹ Opiširaj i u drugom nepotpisanom napadu na Bugojno, 20.21. jula 1942. vidi tom IV, knj. o. dok. br. 62 (objavljenoje 4) i dok. br. 157.

pad na svim tačkama, naročito od D. Vakufa i Koptića. Ovoga momenta (u 13 časova) neprijatelj je uspeo da nas potisne sa položaja Gavno — Urije, naš drugovi drže položaje iznad sela Prstac i koje iznad sela Ždralovići na komunikaciji prema Kupresu.¹³ U ovakvoj situaciji i mi smo doneli odluku da sa snagama Brigade prebacimo se u predeo Blagaja i to još tokom noći između 21. i 22. jula. Već izvalimo pojedine naše jedinice i do noći smatramo da ćemo izbaciti u planinu¹⁴ sve naše snage. Borba je žestoka, imamo već nekoliko ranjenih. U predelu Blagaja zadržaćemo se dan-dva dok ne dobijemo novi zadatak.

Naše ranjene drugove iz ovih borbi prebacili smo u predeo Janj,¹⁵ a ranjenike iz borbi od 20. i 21. jula povećaćemo sa sobom.

S drugarskim pozdravom

Smrti fašizmu — Sloboda naroda!

Za Štab II. Proleter. N. O. U. Brigade
Politikom **MH. KUŠIĆ**

¹³U borbama od 21. zadali smo neprijatelju osjetnijih gubitaka, a naše strane bio je 1 mrtav i 4 ranjena. Sve naše snage izvalili smo iz sela u pravcu Koprivnice. Pople smo prešli komunikaciju Kupres — Bugojno kod Prače.¹⁶

Posle nećakajnih borbi... kod Bugojna mi smo bili ko-
nuli ponovo...
Mi nismo obavješteni ko
je vršio napad.

Krećemo za predeo B. ¹⁷ preko Koprivnice jer to je prema direktno druga. Drugovi sa nam premoreni te ih moramo odmoriti, a posle gubitaka koje smo imali moramo jedinice bolje utvrditi.

22. VII Za Štab II. Brig.
M. Kušić

¹⁴ Riječi ona komunikaciji prema Kupresu u dokumente sa preetane masilom.

¹⁵ Mladi se na planinski predio jedno od Jajca.

¹⁶ To je grupa sela, jugozapadno od Jajca, a i predio oko reke Janj, kada to nije označeno na karti 1:100000.

¹⁷ Ovo tekst u postskriptumu je dopisan masilom. Tekst je di-
jelan masilom u dijelom otkoren. Dodakcija je: ta, mijeta, označila
taškigama.

¹⁸ To mjesto ne postoji na komunikaciji Bugojno — Kupres.
Vjerovatno se odnosi na s. Periće.

¹⁹ Vjerovatno: Blagaj.

Mi ćemo se nalaziti u predelu Blagaja i na komunikaciji Kupres — Bugajno.

Prema obavještenju koje smo juče dobili od janjskih partizana, u njihov štab je stigao Momir Rakita, partizan koji je bio u Udarnoj brigadi na Kozari, gdje je ranjen i lečio se. On je ispričao da se Prva krajiška brigada nalazi u Ribniku kod Ključa sa još nekoliko bat. Kako on kaže, ta brigada nadire prema četničkom sektoru, tj. prostor Mrkonjić Grad — Jajce.

Kučić

BR. 68

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. PROLETERSKÉ BRIGADE OD 27. JULA 1942. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP I DV JUGOSLAVIJE O ZAUIZMANJU PRISILNA I RAZMJESTAJU BRIGADE¹

Štab I Proleterske NO udarne brigade

Drugu Starom,

1) Sinoć smo primili vaše naređenje.²
2) Poslali smo kurira u Prozor da pozove drugove Crnog, Marka³ i čiču Janku.⁴ Pretpostavljamo da su oni tamo.

3) Otvamo je stigao čika Rosta⁵ inventarisanje i sakupljanje plena i ostalih namirnica ide u potpunom redu. Predviđen je i odgovarajući deo za sve bolnice. Neke su svoj deo

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 48-7, k. 2.

² Bilje o tome naređenje Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 26. jula 1942. (isti tom II. knj. 5. 406. br. 47).

³ Stjepan Zajasić

⁴ Aleksandar Ranković Marko

⁵ Miro Pijač, publicist i akademski slikar. On je tada bio načelnik Ekonomskog odjeljenja Vrhovnog štaba NOP i DVJ za operativne stvari i član Centralnog komiteta KPJ. Umro je 15. marta 1957. u Parizu, na povratku iz službene posjete Velikoj Britaniji. Posljednja funkcija mu je bila predsjednik Savezne skupštine. Za narednog heroja je proglašen 27. novembra 1963. (Izborni materijal heroja Jugoslavije, str. 621. i 622).

⁶ Stefanović, bio je tada interdent I. proleterske NOU brigade.

već podigne. — Poslačemo vam izvještaj o zatečenim i zaplenjenim količinama.

4) Između ostalog, u žandarmerijskoj stanici u gradu pronašli smo 230 kg eksploziva.

5) Pomirski vod smo već sinoć bili uputili u Karlov Han, radi rušenja jakog kamenog mosta. — Sada smo primili izvještaj da je u 11.50h most porušen. Potrošeno je 80 kg eksploziva, eksplozija je uspjela prvim paljenjem. Most je bio dugačak 45,00 metara.

Jutros, u 3h, naš III bataljon izvršio je pokret prema ustaškom selu Prisoju preko Prevale i ušao u selo bez otpora. Bataljon se povezao sa meštanskim partizanskim četama na kosama iznad Prisoja.

Jok će se likvidirati sljedeće selo Gornjevo,⁹ za koje se tvrdi da je prilično nasužano.

U Prisoju seljaci su naše borce lepo primili. Pobjegli su samo obojegljeni ustasi.

6) Naš VI bataljon smestice se oko Prevale, da odatle kontroliše drumove i raskršćicu.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

27. II. 42 — 18.00¹⁰

Za štab I Brigade
K+K Keča

7) Štab Brigade nalazi se u franjevačkom samostanu, kraj nove katoličke crkve.

⁹ Bijelj je u plijenu koji je zadobila I. proleterska NOU brigada priklonom odabranstvu Drava 28. jula 1942 (vidi dok. br. 72).

¹⁰ U tom se mjestu nalazila ustaška postaja sa oko 70 ustaških milicionera, koji se izvjesno, porukli u Penzje (tom IV, knj. 6, dok. br. 41, 157 i 165).

¹¹ To mjesto nije sadeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Gornjevo, južno od Livna. Ovo selo je zauzeto 27. jula bez otpora, gdje se nalazila postaja 20 milicionera i 2 ustaške razbjegle (tom IV, knj. 6, dok. br. 157).

¹² Pogrešno, treba: 27. VII.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 30. JULA 1942. Vrhovnom Štabu NOP i DV, JUGOSLAVIJE
O AKCIJAMA NA KOMUNIKACIJU BUGOJNO — KUPRES¹**

Štab
II Prolet, n. o. u. brigade
30—VII—42/17b

DRUGU STAROM,

U vezi sa vašim naređenjem za rad na komunikaciji Bugojno — Kupres,² učinili smo sledeće:

1) Noću 29/30 izvršili smo napad na Zlosela sa dva bataljona i dvije čete i sa trećim bat. koji je imao zadatak da zauzme M. i V. Vrata³ ako tok akcije bude se povoljno razvijao i preseče komunikaciju Bugojno — Kupres.

Uspeli smo da zauzmemo i osvojimo s. Rastićevo, Suhu,⁴ Jurice, Ratkovine, Mrdebare, Stražbenici i Zlosela — palci one kuće iz kojih se pucalo, ali neprijatelj protivnapadom u zoru bili su prinuđeni da se povuku na polazne položaje, a M. i V. Vrata nismo mogli zauzeti zbog povlačenja naših snaga od Zlosela.

2) Večeras 30/31 preduzimamo napad na V. i M. Vrata da bi prekinuli komunikaciju Bugojno — Kupres. Ovu smo odluku doneli prije vaske pisma⁵ koje je stiglo sada, te nas je to uverilo u ispravnost postavljanja ovog zadatka.

3) Noću 31—VII/1—VIII izvršićemo napad na Zlosela i Kupres sa pravca Blagaja i položaja V. i M. Vrata.

Dobro bi bilo ako je moguće da se neka jedinica primakne južno od Zlosela i Kupresa i pri našem napadu 31/1 sa-
dejavstvuje ili napada na Kupres ili Zlosela (ali mi sa tim ne računamo).

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u AVII, reg. br. 51—II, k. 78.

² Verovatno je riječ o naređenju Vrhovnog Štaba NOP i DVJ od 27. jula 1942. Štaba 2. proleterske NOB brigade za stvaranje neprijateljevih snaga za Bugojno, Kupres i Zlosela radi olakšanja dejstava na Livno (tom II, knj. 5, dok. br. 49).

³ Mala i Velika vrata su izvanzi sjeverno od Kupresa.

⁴ Istina malo toga vata je. Suhuva.

⁵ Riječ je o naređenju Vrhovnog Štaba NOP i DVJ od 28. jula 1942. Štaba 2. proleterske brigade da se udjeluju sa 2. krajolikim NOP odredom preolječe komunikaciju Bugojno i da vrši stalni pritisk na neprijateljeve garnizone u Kupresu (tom II, knj. 5, dok. br. 50).

Sad dobismo vaše naređenje od 30. ov. m. u 9 časova¹
i postupićemo po njemu.
Na prostoru Blagaj sa našom brigadom nalaze se dve
čete III Krajiškog odreda u jačini oko 200 ljudi.
Nada desetina koju smo poslali za vezu sa prostorije
D. Vakuf — Buzgino, nalazi se kod vas ili u nekoj brigadi te
nam je pošaljite.
Pošaljite nam ako imate eksploziv i znaka raspozna-
vanja.
U akciji na Zloesela imali smo tri lako ranjena iz brigade
i jednog iz Kapečke čete. Neprijatelju smo naneli prilične
gubitke.
Od plena smo zaplenili: 1121 ovaca, 158 goveda i još malo
starih stvari. Stoka ćemo vam poslati.
Pošaljite nam ako imate sekciju Livno.
Preduzeli smo mere da prebacimo ranjenike iz zadnjih
borbi ka toj bolnici.
S drugarskim pozdravom
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politikom, Komandant,
Mil. Kusić M. P. Ljub. Đurić

¹ Odnosi se na naređenje Vrhovnog Štaba NOP i DVJ od 20. jula 1942. izdatim u 2. i 3. pratećim brigadi u navedenom smislu i načinu dejstva pri napadu na Livno (tom II, knj. 5, dok. br. 54). Naređenje je pisano u 9 časova.

² Odbrambenim Kaptreza su rukovodili ostaci pakovanja Franjo Smrt neprijatelju i šumsko-vojničke pakovanja i Jure Francetić (tom IV, knj. 7, dok. br. 178). *Pravni dokumenti ustaških snaga u NDH — Zbirka za DOK. politiku, str. 4, 1. 684.*

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. PROLETERSKE BRIGADE OD 31
JULA 1942. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I DR. JUGO-
SLAVIJE O RAZMJEŠTAJU BRIGADE NA PROSTORU TO-
MISLAV-GRAD — SUJICA — LIVNO¹**

Štab 1. Brigade Ovo da pročita Jakić,² a zatim
uputi V. S. 169.

DRUGU STAROM,

1) Sada smo primili vaše pismo od 30. VII — 9h³ kao
i izveštaje komandara III brigade⁴ i našeg 1. bataljona (koji se
nalazi sa IV bat. III brigade).⁵

2) Mi smo sinoć izdali naređenje našim II, III, IV i VI
da se u toku noći približe severno od drumova Suijica — Livno.
Sada je stiglo vaše naređenje. Postoji mogućnost da su IV i VI
već krenuli, u tom ih slučaju mi ne možemo više zadržati.
Mi sa našim III i II ostajemo ovdje — u duhu vašeg na-
ređenja.

3) Od juče ujutru nalazimo se na kosama iznad (za-
padno) od drumova Tomislavgrad* — Suijica i iznad (južno) od
drumova Suijica — Livno.

4) Ako su naša 2. bataljona (pored I) stigla do III bri-
gade, III brigada nikako ne sme dozvoliti da nas neprimjetno
napadne sa lijeve Suijice — Livno. Napominjemo da moramo
da kontrolisemo i drum Tomislavgrad — Suijica.⁷

¹ Original (pisan mastilom, cirilicom) u AVH, reg. br.
51-2, k. 2.

² Velimir Jakić, sumarski inženjer, tada je bio na dužnosti po-
lističkog komandara 3. proleterske (sumarske) NOU brigade. Umro je
od tuberkuloze 3. oktobra 1948. u sanatorijumu na Galuška (Slavo-
nija), poštojarske despotovskog župežnja. Tada je imao čina pukov-
nika JA. Preghstein je, 28. decembra 1981. za narednog broja *IZBOR-
ni meseci boje* objavio: str. 278. «Velimir od 6. i 8. oktobra
1946».

³ To pismo (slovesatno naređenje) redakcija nije pročitala.
Nije pročitao ni prijatelj Velimira Jakića (od 31. 1941), naveden je
njegov izvještaj od 1. avgusta 1942 (tom IV, knj. 6, dok. br. 78).

⁴ Redakcija nije pročitala izvještaj 1. bataljona 1. proleterske
NOU brigade. Ovi bataljoni je, 4. bataljonom 3. proleterske (sum-
arske) NOU brigade, u ne vrijeme napustio neprijateljska oporuga
na Berovoj Glavi i Suhovrhu, kod Suijice (tom IV, knj. 6, dok. br. 78).

⁵ Neki drum.
⁶ I. voz s tim zadatkom, 2. bataljon 1. proleterske NOU brigade
i 4. bataljon 3. proleterske (sumarske) NOU brigade sa 1. avgusta
zauzeli Suijicu (tom IV, knj. 6, dok. br. 78 i 160).

5) Nemamo vremena da sada napravimo plan i odredimo vam zadatke (III-o) brigadi, jer bi došlo u pitanje prebacivanje kurira. Zato ćemo se pridržavati općih linija plana iznesenog u pismu draga Jakića.

S. F. — S. N.
31. VII. — 1,10³ Za štab 1. Brigade
kt Koča
Borbeni znaci: Janko — Rista.

BR. 71
IZVJEŠTAJ ŠTABOVA 5. PROLETERSKO (CRNOGORSKE)
BRIGADE I HERCEGOVAČKOG ODREDA OD 1. AVGUSTA
1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O NA-
PADU ČETNIKA NA CENTRALNU BOLNICU KOD SELA
VRBNICE I ODSUPANJU U BOSANSKU KRAJINU¹
VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I DOBROVOLJAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Gljčc: *Isade*
U Prizor smo stigli na četvorici: Sava, Cmi, Segit² i Blako³ i podnosimo ovaj kratak izvještaj, a detaljan izvještaj ćemo poslati u toku sutra jer naša Brigada⁴ i Odred⁵ stižu u toku noći ovdje.

¹ Original (pisan na mašini, šifrovano) u AVH reg. br. II-81, k. 758.
² Sava Kovačević je bio komandant 5. proleterske (crnogorske) NOU brigade.
³ Vaso Milićević. Tada je bio zamjenik političkog komesara Hercegovačkog NOP odreda.
⁴ Vlado Segit je bio komandant Hercegovačkog NOP odreda (vidi dok. br. 57).
⁵ Blako Ivanović je bio zamjenik komesara 5. proleterske (crnogorske) NOU brigade.
⁶ Poštoje odnaka proleterskih brigada za Bosansku krajinu, 5. proleterska (crnogorska) NOU brigada je ostala, sa Hercegovačkim NOP odredom, na teritoriji jugoistočne Bosne na selu Vrbnici) da čuva Centralnu bolnicu i ošni osiguranje u ovim krajevima. Međutim, kada se dn. 22. jula 1942. dogodila formica, 5. proleterska brigada i Hercegovački odred sa se povukli prema Bosanskoj krajini — (tom II, knj. 5. dok. br. 72; tom IV, knj. 6. dok. br. 76 i 80).

1) Dana 22 jula t.j. izvršen je na nas u Vrbnici koncentričan napad od strane četničkih banda iz Cr. Gore, iz Gacka, iz Nevesinja, iz Zagorja, sa desne strane Drine i od Mljevine i Jeleča. O ovom napadu mi smo bili izvješteni u toku noći i odmah smo preduzeli pokret rano ujutru ovoga dana. Na tri dana prije ovoga mi smo pripremali napad na Kalinovik, ali zbog ovoga napada od strane njihove mi napremo izvršili napad koji je trebao biti 23 jula. U toku ovoga dana imali smo žestokih borbi i neprijatelji su imali dosta štava. Neprijatelj je uspjelo da nam odsječe treći bataljon, kojega je sačinjavalo ljudstvo iz Grabova, Banjana i iz Rudina i Glibovca.⁷ Bataljon je bio na Zelen-Gori. Prestijecanje ovog bataljona je bilo oko 3 sata poslije podne. Sa bataljonom više nijesmo imali nikakve veze, i o njegovoj daljoj sudbini mišta ne znamo.⁸ Sa ovim bataljonom odsječeno nam je i 20 boraca iz Hare. Odseda, koji su bili kao veza sa ovim bataljonom i Odredom. Upitali smo neke kurire do njih.⁹

Naš je pokret-povlačenje bilo u pravcu Mljevine, kao jedino moguće u toj situaciji. Mi smo uspjeli sa ostalim ljudstvom da se prebacimo i izbjegnemo neprijateljski obruč, upravo da ga vještiti manevrima probijemo. U toku 23 jula naš bataljon prvi Brigadi i kombinovan¹⁰ imali su teške

⁷ Riječ je o Hercegovačkom NOP odredu. On je formiran u s. Sabaj, na Sarajevu, krajem juna 1942 (po nekim izvorima: 14. jana), poslije odlaska proteterakog odreda iz Hercegovine i jugoslavne Bosne. U njegov sastav su ušli i 2. hercegovački odredni bataljon i odredi Sjevernohercegovačkog i Južnohercegovačkog NOP odreda. Od tih jedinica su odbravljena dva bataljona. Komandir odreda je bio Vlado Šuprić, a politički komesar Svetoslav Stefanović (zeta (dod. br. 57) tom IV, knj. 4, dok. br. 106, objavljenje 2. knj. 4, dok. br. 81; Abduhah Strajčić u. 4. str. 113; Miroslav Vukobratović, *Šumsko-por. život*, Vojvodina: Beograd, 1978, str. 113).

⁸ Odsedi se na Grabovo koje je jugoslavna od Trebišnja.
⁹ Na nekim kartama jeste Glibova.
¹⁰ Taj bataljon (komandant mu je bio Petar Komencić, a vojni instruktor Nika Jurević) našao je da se prošire iz okruga i da se u Banatskoj krajini, poslije mjesec dana, ponovo pripoji matičnoj brigadi (tom IV, knj. 4, dok. br. 82, objavljenje 4. i 5).

¹¹ Rezervica je dopisana matičnom.
Inverzija. Trebalo je da pise: ... naš bataljon Brigadi Prvi i Kombinovan... (isključivo dragovoljski) bataljon je formiran 25. maja 1942. od boraca bivšeg Fočačkog NOP odreda. Poslije odlaska proteterakog brigada u Banatsku krajinu, krajem juna 1942. ovom su se bataljoni, koji je već bio u sastavu 3. proteterakog (crnogorskog) NOP brigada priključili i boreći ih brigada, koji su, iz bilo kojih razloga, ostali u zoni Vrbanice (holena, iznemogli i sl.). Po dolasku u Banatsku krajinu Kombinovan bataljon je imao 115 boraca, od oko 170. nekima je imao prije probijanja iz okruga (tom II, knj. 4, dok. br. 76 i 78, tom IV, knj. 6, dok. br. 81 i 83).

borbe sa neprijateljem kao naša zaštitnica kod Trebišnice. Neki su bataljoni bili opkoljeni i primorani su bili da se spavaju skakanjem niz stijenu visoku do 150 metara. Prvi bataljon je imao jednog mrtvog i 5 nestalih, a kombinovani mrtvih i nestalih 16 boraca, među kojima politikomesara¹¹ i zamjenika Bogačca,¹² za kojega se zna da je poginuo. Sa prikupljenim ljudstvom smo napravili pokret prema planini Trešakvici, koju smo na juriš zauzeli i probili se, jer je i ona bila zaposjednuta od četničkih bandi. U ovoj borbi koja je bila prsa u prsa mi smo imali 14 mrtvih i nestalih, od kojih znamo da su 5 boraca poginula. Odatle smo napravili pokret za Igman planinu. Tu su nas napali Nijemci i ustaši, ali smo ih bez gubitaka razbili, jer su njihove snage bile dosta male. Napominjemo da smo razbili i one neprijateljske snage na Trešakvici jurišima i kontrajurišima.¹³

Na putu za Prozor, odnosno slobodnu teritoriju, u selu Zabuđe bili smo opkoljeni od ustaša i Nemaca (ovih je bilo oko 300). Napad je na nas bio koncentričan. Napad je bio žestok i mi smo se na juriš probili.¹⁴ U ovoj borbi mi smo imali mrtvih, ranjenih i nestalih oko 45 osoba računajući i one iz bolnice i zbjega. Među poginulim je dr. Mujić,¹⁵ a među ranjenim dr. Dolkanović.¹⁶ Nemaca mrtvih je bilo oko 30.

¹¹ Politički komesar Kombinovanog bataljona je tada bio Buda Popović (tam II, knj. 4, dok. br. 98).

¹² Događaji Bogačca (jurišnik, voditelj zamjaka političkog komesara Kombinovanog bataljona, prije napustanja Srbije, 1941) bio je član Oblasnog komiteta NKO za Krajev. Pregleda br. 6, jula 1953, za narodnog heroja (tam II, knj. 4, dok. br. 76 i 98; tam IX, knj. 1, dok. br. 91, objavljuje S. Žbanić, *Narodni heroji Jugoslavije*, str. 68).

¹³ Ovlaštena o borbanu na Trešakvici između 5. proteterke NOU brigade i četnika, Komanda 718. pješadijske divizije je, svojom izvješćom br. 28 od 26. jula 1942, navela Komandu 718. proteterke puka (Pakovskoj grupi obalnog Regimantgruppe "Sanc-berzei" da li nastupio i otkazao ti. bojim domobranke 5. pješačke pukovnije, dvije čete ustaša, odlogni voz i jedan vod brdskih topova) izvrše napretkovanje komunikacije Buda — Reševica i spreče preder 5. proteterke brigade u srednja Basna (AVII, F-315, F-2270369—372).

¹⁴ Borba je vedena 27. jula 1942. O tome prebija vidj tam IV, knj. 6, dok. br. 83; AVII, F-315, F-227033—337, 337 i 334—337; napu vijesti (sa skicama) Komanda 718. pješadijske divizije od 28. i 29. jula i izvještaj od 4. ogranaka u jedinima 208. grenadarskog puka od 26. do 31. jula 1942. godine.

¹⁵ Dr. Safer Mujić, Poginuo je 27. jula, kada je pokušao da prevli pamač razgranat boraca na bitanom prostoru. Iada je bio ličnik Hercegovskog NOP odreda, Pregleda br. 24, jula 1953, za narodnog heroja (*Životna narodnih heroja Jugoslavije*, str. 543).

U ovoj žestokoj borbi mi smo zaplijenili i nešto komore, municije i oružja³ od neprijatelja. U podnožju Bitovnice napali su nas Nemci iz zasjede i mi smo tu imali jednog mrtvog i dva ranjena druga. Nemci su imali dva mrtva.⁴

Na životom putu nas je pratila avijacija, ali nijesmo imali zbrava. Put je bio vrlo težak danju i noću bez odmora sve dok nijesmo stigli ovdje.

2) U Vrbnici smo ostavili 13 ranjenih drugova koji su bili za nositi jer ih nijesmo mogli nositi, a nijesu mnogo kompromitovani. Mi smo ih ostavili po kućama kod prijateljski nam naklonjenih porodica i predali ih na staranje Filipu Malcu,⁵ komandantu Mjesca odnosno Područja. Ostavili smo nešto novaca i stoke za ove ranjene drugove.⁶ Da smo ih kremlj, tj. i da smo uspjeli da ih krečno, ne bi ih mogli prenijeti i naša Brigada i Odred bi bili razbijeni. Mi smo sa sobom pomjeli četiri teška ranjenika kojima je prijetilo strjeljanje ako ih uhvate i njih smo nosili do na Igman planinu, gdje smo ih predali na čuvanje i liječenje drugu Radu Hamoviću,⁷ pošto ih nijesmo mogli dalje nositi.

Ranjenih i bolesnih drugova smo prenijeli oko 70 i oni su sada ovdje.

3) Iz zbjega smo prebacili ovamo oko 100 osoba, a ostali su se vratili svojim kućama i to su bili mahom žene, djeca i stari, upravo jedino ti. Oni su se vratili na nekih 10 dana prije ovog napada na nas. Njima se pri prolazu granice nije ništa dogodilo, već su ih četnici sa njihovim objavama uputili svojim kućama.

4) Naše je ljudstvo mnogo izmoreno i iscrpljeno, ali je morali vrlo jak. Poslije nekoliko dana oporavka biće sposobno za sve zadatke pred njih postavljene.

³ Rijetki «municije i oružja» su dopisane mastilom.
⁴ Te borbe su vodili protiv dijelova 718. graničarskog puka, Bliz i name vidl. AVK, Zb. 8-270/81-186, 389 i 391-392, izvještaj (sa skicama) Komande 718. pješadijske divizije od 6. avgusta 1942. Zdrinč.
⁵ U nekim dokumentima prezime mu je Mališ (tom IV, knj. 6, dok. br. 83, str. 195).

⁶ Prilikom spada četnika u Vrbnicu, 22. jula 1942, većina ranjenika je australsko, spasi su se samo trojica. (tom IV, knj. 6, dok. br. 83).

⁷ Tada je bio komandant Katoličkog NOP odreda i član Vrhovnog štaba NOP i DVA. Taj odred se tokom sije mogao zadržati na svojoj teritoriji, pa se, načelnik razpada, grupa od pedesetak borbenih boraca, u komandantom, potčinio u Boravsku vojvotštinu, gdje je bila u sastavu novoformirane 1. boroško-katoličke NOB brigade (formirane je 18. avgusta 1942), kas. 3. četa 2. bataljona (dok. br. 78, tom II, knj. 5, dok. br. 3 i 78; tom IV, knj. 5, dok. br. 108 knj. 6, dok. br. 83).

5) Partijski rad je bio dobar i partija se osjeća kao rukovodilac;²⁵ no o tome će se posebno izvjestiti.

6) Kod nas je bio došao na dva tri dana pred napad drug Rade Hamović i on je sa nama išao do prelaska pruge pa se povratio u Igman.

7) Nameće se goruća potreba da se rasteretimo od bolnice i obloga, koji su nas spustavali u akcionom pogledu i pokretu, pa tražimo u tom pogledu da date potrebne izričite direktive. U zbjeg se ne računaju rodoljubi.

8) O brojnom stanju brigade i drugim pitanjima kao i odredu dječemo predloge kad održimo savjetovanje i sastanak sa ostalim članovima štabova naših.

9) Predlažemo da nam odobrite da od naših štabova dodu predstavnici kod vas da vam i usmeno izlože sve stvari kao i političku i parti. situaciju, jer će to biti potpunije tako ćemo vam u toku sjutrašnjeg dana opširno pisati.

10) Stavite vam neke predloge Peško²⁶ i Mitar²⁷, sa čim će nas upoznati i mi ćemo naknadno na sve odgovoriti, odnosno dati naše mišljenje pošto se sastanemo svi iz štabova i ostali odgovorni drugovi.

11) Treći bataljon može da bude i spašen, istina pod najtežim uslovima i uz teške napore a vjerovatno i žrtve.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

S drugarskim pozdravom
Prozor, 1 avgusta 1942. god. Za Štab V Brigade i Herc. Odreda

Sava R. Kovačević
Vlado Šegrt
Mihkin Vaso (Crai)
Blažo Jovanović

P. S.²⁷

Radi odmora privremeno su raspoređene
naše jedinice ovako:

1) Herc. odred (dva bataljona)
u selo Manduč.

²⁵ Rijeci skao rukovodilac dopisane su mastilom.

²⁶ Dapčević

²⁷ Bakić, čijro je 25. novembra 1940. u Beogradu na dužnosti člana CK KPJ i sekretara Savezne narodne skupštine. Preglatao je 28. decembra 1941. za narodnog heroja (Izborni narodni heroji Jugoslavije, str. 20).

²⁸ Ču tekst u postskriptumu je dopisan mastilom.

- 2) I bataljon brigade u selo *Pažlje*;
- 3) 2 i 4 bataljon su bolnicom, ranjenicima i zbjegom u selo *Štipe*;
- 4) Kombinovani *Brigodav* [sko.] čelobčki u selo *Perić*.

SKB-

Pročitao i otvorio
Arso²²

BR. 72

PREDLOG ŠTABA I. PROLETERSKE BRIGADE OD 5. AVGUSTA 1942. VRIHOVNOM KOMANDANTU NOP I DV JUGOSLAVIJE ZA POHVALU JEDINICA KOJE SU UČESTVOVALE U ZAŠTITAMA TOMISLAVGRADA I LIVNA¹

Štab I. Proleterske
NO Udarne Brigade

DRUGU STAROM

- 1) Predlažemo za pohvalu naš VI bataljon koji je junačkim naletom zauzeo Tomislavgrad² koji su branili brojno jači neprijatelji, posebno da se pohvali zamjenik komandanta VI bataljona *Đorđe Milić*³ koji je u borbama oko Tomislavgrada celu noć sa I. vodom vodio borbu sa tenkovima u Tomislavgradu i osposobio I. tenk.
- 2) Predlažemo za pohvalu naš I-II-III i IV bataljon koji su nenadmašivom hrabrošću i vojničkom sposobnošću zauzeli grad *Livno*⁴, zarobili oko 200 neprijateljskih vojnika uzata

²² Jovanović

¹ *Paraf Save Kovačevića.*

¹ Original izlazi otkovom, štitičom) u AVII, reg. br. 42-1, k. 4.

² Po naredbenju Vrhovnog Štaba NOP I DVJ od 22. jula 1942.

³ Tomislavgrad (sela: *Dvorje*) zauzeo 19. jula. Branilo ga je oko 150 ustaša i demobranaca u sastavu 2. bojne 14. pješačke pukovnije i Orlovačkog kraljeva odjela 5. ustaške pukovnije (stan 11. knj. 5. dok. br. 42, tom IV, knj. 6. dok. br. 185, 187 i 168; *Milo Leković*, s. 4, str. 291-292).

⁴ *Milijević*

⁵ Po naredbi Vrhovnog Štaba NOP I DVJ od 26. jula 1942. napad na Livno trebalo je da se izvrši 26. jula. Međutim, usljed upada ustaško-demobranackih jedinica u Duvno i Sušicu, 26. jula, taj napad

i domobrana, zaplenili mnogo pušaka, dva mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 1 tegski bacač, veći količinu municije i raznog ratnog materijala.¹ SF — SN!

5/VIII-42 Za Stab 1 Prolet. Brigade
P.S. Flta

Još dve zgrade se drže, u jednoj su Nemci a u drugoj ustaše.²

BR. 73

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. PROLETERSKE (CRNOGORSKE) BRIGADE OD 9. AVGUSTA 1942. NAČELNIKU Vrhovnog ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE O RASPOREDU BRIGADE I PLANU ZA NAPAD NA KUPRESI³

Štab IV Proleterske
Nar.-ost. U. Brigade
9 avgusta, 12 sati

NAČELNIKU Vrhovnog ŠTABA,

Poludaj

Vaše naređenje od 7 o. m.² primili smo juče, 8 o. m. u 17 časova u s. Donje Vukovsko. Na isto vam odgovaramo.

1. Naše jedinice smo prikupili na prostoru D. Vukovsko — Rilić, a naše prestraže se nalaze na Crnom Vrh, Danas, 9 o. m. Štab Brigade sa komandantima bataljona izvršio je izvidanje sa Crnog Vrh, čitave kupreske kotline i na terenu proučio mogućnosti primijenog naređenja. Štab Brigade je došao do slijedećih zaključaka:

je odlučio, pa je Livno, poslije razbijanja pomenutih ustaško-domobranskih vojski, napadnuto noću 4. avgusta u 23 časa, a vetradna je i razorena (ovim dolje aviruje neprijatelj, bitajnici o tome vidi tom II, kaj. 5, dok. br. 85, 84-86, 86, 87 i 88. AVH, reg. br. 2-1-4, 1942. naređenje: NS NOP i DVJ od 1. avgusta 1942. Štaba 5. krajiškog NOP prema za dejstva u vojnom Livno: Miro Leković, n. d., br. 32-332, 362-386.

¹ Vidi tom II, kaj. 5, dok. br. 87; tom IV, kaj. 6, dok. br. 84, 85 i 86.

² Te dva objekta su srušena 7. avgusta. Tada se broj poginulih neprijateljskih vojnika popeo na oko 150, a broj zarobljenih na 600, među kojima je bilo oko 400 domobrana (tom II, kaj. 5, dok. br. 86; tom IV, kaj. 7, dok. br. 175).

³ Original (pisao na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 29-1, k. 73⁸. Vidi tom II, kaj. 5, dok. br. 87.

a) Slažemo se da naš opšti pravac napada treba da bude s Brda — Pogana Glavica — tokom između komunikacije Kupres — G. Malovan i komunikacije Kupres — Kukavice, s tim što će dva naša bataljona otubavajno preko Stožera odrediti, ali u toku samog napada na Kupres, sela: Otmovci, Botun, Goravci i Begovo Selo.

b) Naše je mišljenje da bi čišćenje sela Brda, Botun i Otmovaca u toku današnjeg dana bilo besciljno zbog toga što bi mi ta sela ponovo, u slučaju njihovog i manjeg ispada, morali napustiti, a ako bi ostali u njima, morali bi biti izloženi artiljerijskoj vatri iz Kupresa i mitraljejskoj sa k. 1200 i vjerovatno te položaje ne bi mogli održati, — trupu bi premetili i onesposobili je za jedan odlučni i bitan nalet, kao što vi kažete, na Kupres. Pored toga, mi smatramo, s obrtom na položaj samog Kupresa i cijesnu vezu sela oko Kupresa, s jedne strane, i Pogane Glavice, s druge strane, — da sve to treba shvatiti kao jedan jedinstveni kompleks, koji je i od neprijatelja u odbrani Kupresa tako shvaćen, te da napad na Kupres treba shvatiti ne samo kao napad direktno na Kupres, već i na sva okolna sela jednovremeno. Pad tih sela i zauzimanje Crdčice, k. 1300¹ sjeverozapadno od Kupresa, znači, zapravo, pad Kupresa. Dodajemo, da s Brda, Kukavice i Kute očito je III bataljon naše Brigade, a mi smo današnjim osmatranjem utvrdili da u tim selima nema nikakvih neprijateljskih snaga, te prema tome, naše će snage moći skoro nesmetano poći u napad opštim pravcem preko tih sela.

2. Naša brigada će, po našem mišljenju, izvršiti u potpunosti svoj zadatak, naime, — likvidirati Poganu Glavicu, s jedne strane, i obuhvatiti, s druge strane, likvidirati s Otmovce, Goravci, Begovo Selo, te onda jednim zajedničkim napadom na prostoru između komunikacije Kupres — Sujica i Kupres — Begovo upasti sa južne i jugoistočne strane u Kupres, preuzimajući na sebe i tu jedan od najtežih zadataka — likvidiranje silosa — kasarne.

Mi ćemo u ovom napadu upotrijebiti 4 bataljona, a naš bataljon V ostavice u rezervi, s tim, što će on za vrijeme dok će se naše snage kretati prema Poganoj Glavici, likvidirati na k. 1241 dva neprijateljska gnijezda — podstarače.

Prizic samog napada sve naše jedinice biće uvedene na dominirajuće tačke, dakle, na k. 1149 — Crni Vrh, Stožer i k. 1213, odakle će osmotriti tereni, organizovati službu veze i primiti konkretne zadatke. Na našem krajnjem lijevom krilu dejstvovala naš II bataljon, koji ima za zadatak da uhvati

¹ Odsud se na Bate brda, brtjeg južno od Kupresa.
² Crdčica je trg. 1300, a ne k. 1300.

vezu sa vama. Na našem krajnjem desnom krilu dejstvovaoe I bataljon naše Brigade, kojim smo postavili za zadatak da uhvati vezu sa III Krajiškim odredom.

3. Mi smatramo da će napad na Kupres uspjieti samo u tom slučaju ako on bude jednovremeni, ako bude održavana čvrsta veza između jedinica i ako komunikacija Bagojno — Kupres bude na vrijeme preječena. Jer, u slučaju neprijateljstva te komunikacije, naš bataljon koji dejstvuje sa Stožera mogao bi biti ugrožen i izložen velikim gubicima jednom bezćnom vatrom sa pravca Velika Vrata — Mali Stoder. Vrlo je važno da II Brigada prije našeg upada u Kupres, naime, odmah pošlje čičenja od naše strane s Bogovo Selo, Gavranci, Olinovci, zauzme črdčiću, k. 1300, jer ako bi mi i upali u Kupres, a k. 1300 ne bi bila zauzeta, neprijatelj bi iz bunkera, kojih ima 5 do 6, kosił naše dijelove između Bogovo Sela i Kupresa, kao i u samom Kupresu. Mi predlažemo da zbog toga što neprijatelj nema važnijih objekata na trouglju Guber — Kupres — Ruđec, da se jedinice II Brigade* rotiraju lijevo, te da njihov osnovni zadatak bude likvidacija Guber — k. 1300 te upad s te strane u Kupres, a da njih uspije ne interesuje Pogana Glavica. Mi smatramo da je s. Zanolina nepo- desno za rukovođenje našom Brigadom kao i za svaku brzu intervenciju naše rezerve, te predlažemo da štab naše brigade bude između k. 1149 — Oštra Glava — Vrata, tj. između s. Breda. To mjesto će biti zgodnije zbog toga što ćemo sa vama preko Gajevine moći lako održavati vezu u Gornjem Malovanu, gdje će se nalaziti drug Arso, kao što kaže naredba.

Jednomo napominjemo, koristeći se iskustvom Bugojna,³ da, ako je to uslovljeno dolaskom III Krajiškog odreda i uspostavljanjem čvrste veze sa njim, kao i veze sa II Brigadom, da napad bude odložen za dan-dva, da bi se postigla istovremenost, s tim što će drug Arso biti siguran da sve jedinice drži u svojim rukama.

Naša brigada je spremna svakog momenta da izvrši zadatak, no mi predlažemo da se napad izvrši 10 na 11 o. m. u 12 noći.

* Odnosi se na 3. proletersku NOU brigadu.
* Riječ je o nesinhronizovanim dejstvima 2. i 4. proleterske (crnogorske) NOU brigade i znanstvenoj jedinici priklono mungje- lisk napada na Bagojno 16. i 20.21. jula 1942 (vidi dok. br. 68).
* Taj predlog štaba 4. proleterske (crnogorske) NOU brigade je usvojen, pa je napad na Kupres izvrš od tri veka napada izvršena u augustu mesec 1942. godine, na nekoj 2. i 4. proleterske brigade, Hercegovske brigade, 2. bataljona 3. sandžačke brigade i tri čete 3. krajiškog NOP odreda.

Bolnica V Brigade još nije sva stigla u D. Vukovsko. Stigla je samo jedna polovina i nešto zbjega, kao i nodeljuba. Ostali dio bolnice još nije upućen i zato smo mi mišljenja da se njeno prebacivanje odloži do zauzimanja Kupresa.

Štab Brigade nalazi se u zaseoku Katanići — D. Vukovsko.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politički komesar, Mitar	Komandant, Peko
M. P.	

Drugi napad na Kupres (ukolice bezopještani) izvršen je 12.14. augusta. U njemu je, pored svih gore pomenutih jedinica, učestvovala i 1. Krajiska NOB Brigada (nacrtna je u 7. Krajiskom brigadnom). Noću 14.15. augusta tri jedinice, osim 4. protiteror. (crnogor. skel) NOB brigade, napale su Kupres po treći put, ali bez uspjeha. Četvrti protiteroristički napad nije učestvovala zbog visokih temperatura i prevelikih vjetrova. Svi napadi na Kupres su imali preko 100 metaka i razmjaha; njemu brojan starije je opalo na 203 čelika i rukovodstvo, pojedini bataljoni, kao 2. i 4. bataljoni bili su desetkovani; nije bilo više od 100 boraca u jednom bataljonu.

Opširnije o borbenim za Kupres vidi tom II, knj. 5, dok. br. 78, 81, 82, 87, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 102 i 104, tom IV, knj. 6, dok. br. 101, 102, 103, 111, 117, 121 i 122, knj. 7, dok. br. 178, ANP, op. br. 12-2, k. 28; izvješće VS NOP i DVJ od 12. augusta 1942; Mile Leković, s. 6, str. 442—483.

ZAPISNIK ŠTABA 1. KRAJISKOG ODREDA OD 10. AVGUSTA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOF 1. DV ZA BOSANSKU KRAJINU O FORMIRANJU 2. KRAJSKE BRIGADE 9. AVGUSTA 1942. GODINE¹

ŠTAB
1. KRAJIS. NARODNOOSLOBODILČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA
Br. u.
dne 12/VIII. 1942. g.

OPERATIVNOM ŠTABU ZA BOS. KRAJINU,
na položaju

Dostavljamo vam u prilogu 2 primjerka zapisnika sa konferencije održane dne 9. o. mj. u Eminovicima,² jedan za vašu upotrebu a jedan za novoozvanu II. Kr. N. O. Udarnu Brigadu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pol. komesar: Veljo Stojnić Komandant: Milerad³
M. P.

OPERATIVNI ŠTAB
N. O. P. O. ZA BOSANSKU KRAJINU
Br. 227
Od 12/VIII 1942

ZAPISNIK

sa konferencije povodom formiranja II. Kr. N. O. Udarne Brigade, održane u Eminovicima 9./VIII. 1942.
Prisutni: Drug. Osmar,⁴ pol. komesar Oper. Štaba, drug. Slavko Rodić, zamjenik komandanta Oper. Štaba, drug. Mirko.

¹ Original (pisao na mašini, latiniцом) u AVH, reg. br. 18-114, k. 161A.

² Sada: Bosanski Milanovac.

³ Mijatović

⁴ Karabegović

lorad, komandant I. Kr. Odreda, drug Veljo Stojnić, pol. komesar I. Kr. Odreda, drug Levi,¹ zamj. pol. komesara I. Kr. Odreda, drug Durin,² komandant I. Udarnog bataljona I. Kr. Odreda, drug Strbac Duro, pol. komesar I. Udarnog bataljona I. Kr. Odreda, drug Ranko Sipka,³ komandant I. Udarnog bataljona II. Kr. Odreda, drug Niko Jovičević,⁴ pol. komesar I. Udarnog bataljona II. Kr. Odreda.

Konferenciju je otvorio drug Osman, ukazujući na potrebu formiranja II. Kr. N. O. P. Udarne Brigade, govoreći o vojničkim prednostima brigada. Govori o tome da prilikom formiranja udarnih brigada treba voditi računa da se one stvaraju od najboljih jedinica, udarnih bataljona. Od manjih udarnih jedinica treba stvarati veće. To nije bilo kod stvaranja I. Udarne Brigade. Uzimane su na brzu ruku parti-zanske čete i radi toga je ta Brigada preživljavala brzo, ali porud svega toga ona se danas sredila i postala je solidna.

Kod formiranja ove druge brigade mi čemo u prvom redu da sjedinimo naše udarne jedinice u krajiškim odredima, da stvorimo štabove i da sredimo te jedinice.

Prema tome u sastav ove brigade ušli bi: I. Udarni bataljon I. Kr. Odreda, I. Udarni bataljon Kozaračkog Odreda, a porud toga i V. Odred će dati naše udarne čete.

Popunu za udarnu Brigadu dace IV. bataljon II. Kr. Odreda i I. Kr. Odred iz svojih jedinica.

Osnivanjem ove brigade mi bi riješili i situaciju na sektoru ovog Odreda, jer bi brigada, koja bi ostala za sada na ovom sektoru nanosila neprijatelju jake udarce.

Brigada je kako politički i vojnički tako i radi današnje situacije neophodna.

Drug Osman traži da se iznese stanje u udarnim bataljonima I. i II. Kr. Odreda.

Drug Niko: Naš bataljon ima 3 čete. Četvrtu je otcijepljena i nalazi se u Kozari, ali sam mišljenja da ta četa treba da uđe u brigadu čim joj se pruži prilika jer je to jedna od najboljih četa u ovom bataljonu. Ona stoji dobro i vojnički i politički a vrlo je dobro naoružana. Ostale čete su također dobre. Komandno osoblje vrlo dobro i ono ne predstavlja naš

¹ Dr. Most Levi

² Predejević

³ Ranko Sipka, student. Poginuo je kao nepokršteni NOVJ 7. novembra 1944. u automobilskoj nesreći kod Travnika. Tada je bio zamjenik komandanta 5. NOU divizion 5. korpusa NOVJ. Pregeten je 26. jula 1949. za narednog broja (tom IV, knj. 7, str. br. 72, objavljuje se životni spisak) str. 774.

⁴ Pogrešno napisano u originalu; treba: Niko Jarišević, Niko Jovičević je bio u 5. proleterskoj (crnogorskoj) NOU brigadi.

nikakav problem. Kod boraca postoji oduševljenje za Brigadu. Oni postavljaju pitanje kada će se formirati brigada i žele da uđu u nju. Žele da se riješe stalnog položaja. Naoružanje četa je vrlo dobro. Munucije ima vrlo malo. Boreci su slabo odjeveni i obučeni.

Drug Ranko: Bataljon ima 280 naoružanih boraca, ima 26 p. mitraljeza i 1 teški mitraljez. Imamo i 1 mali bacač sa 7 kom. mina. Treba 50 nenaoružanih boraca radi popune. U našem bataljonu puške nose i pomoćnici p. mitraljeza a i kavari. I u tome pogledu treba bataljon srediti.

Drug Durin: Naš Udarni bataljon formiran je po statutu Proleterskih Udarnih Brigada. Bataljon ima 3 čete i prateću četu. Borbena gotovost jedinica dobra. Bataljon ima 310 karabina, 13 p. mitraljeza, 4 teška mitraljeza i 3 bacača sa 7 mina. Od tih karabina 85 leži u magazinu. Postojeće su 4 čete pa smo od njih formirali 3 čete. One koji nisu za udarnu brigadu odstranili smo. Potrebna je popuna od dobrih boraca. Ovoj reorganizaciji morali smo pristupiti jer je naš bataljon u zadnje vrijeme imao priličnih gubitaka, a pored toga uslijed velikih napora neki su se boreci porazboljivali i preminuli. Također smo odstranili one borece koje smo u zadnje vrijeme uzeli iz pozadine radi popune bataljona. Ovi nisu pokazali sposobnost i borbenost koja se traži u udarnom bataljonu.

U zadnje tri akcije samo iz 1. udarne čete izbačeno je iz stroja 70 ljudi. U glavnom omladinci se vraćaju nazad u partizanske jedinice.

Zamenik komandanta Operativnog Štaba drug Slavko Rodić: Kako to da omladina ne želi da se bori u udarnoj brigadi?

Durin: Uglavnom to su bolesni omladinci. To su uglavnom omladinci koji nisu završili ni vojke ni kursa a uzimani su na brzu ruku iz sela radi popune bataljona. Formirali smo 1. i 2. udarnu četu, vrlo dobre, i jednu omladinsku iz dvije omladinske.

U bataljonu ima 50% boraca dobro obučanih, ostalo slabo i ima ih i bosih.

Drug Osman: Dakle, potrebno je ljudstva iz 1. i V. Odreda (postavlja pitanje članovima Štaba 1. Odreda šta bi tu 1. Odrred mogao da pomogne).

Drug Milorad i drug Veljo izlažu situaciju u 1. Kr. Odredu i s obzirom na mnoge poteškoće predlažu da 1. Odrred dadne 50 boraca u V. Odrred 100 boraca.

Nakon diskusije predlog se usvaja. Drug Osman postavlja pitanje IV. kovačkog bataljona. Misljenja je da tu mogu dvije čete da uđu u sastav brigade

i to Mihjakoška četa i četa koja se probila iz Korzara. Ostatak da potpadne pod komandu I. Kr. Odreda i to privremeno. Zaključeno je da se posavjetuje sa štabom IV. bataljona i da se među borcima postavi pitanje dobrovoljnosti. Drug Ranko smatra da taj batalion može da dadne za Udarnu Brigadu 250 boraca.

Drug Osman kaže da, dakle, u prvom redu treba upotpuniti ona mjesta u brigadi sa oružjem koje leži a dalje politika brigade treba da bude da se brigada stalno popunjuje. Odredi trebaju da budu rezervoari za brigadu.

Drug Osman postavlja pitanje ujednačivanja automatskog oružja.

Nakon diskusije dolazi se do zaključka da treba voditi kurs na to da borci shvate sve to oružje kao svojino čitave brigade i da oružje treba bez smetnji izjednačavati. Zaključuje se također da će se za popunu municije pobriniti Oper. Stab.

Nakon izlaganja stanja u bataljonima drug Osman prelazi na imenovanje komande Štaba Brigade.

Na sugestiju Vrhovnog Štaba Operativni Stab postavlja za komandanta II. Kr. N. O. P. Udarne Brigade drugu Martinovića. Govori o drugu Martinoviću, njegovim zaslugama u ovome ustanku.

Zamjenik komandant II. Kr. N. O. P. Udarne Brigade drug Darin. Polit. komesar II. Kr. N. O. P. Udarne Brigade drug Niko Jurčić.

Pitanje popune Štaba Udarnog bataljona I. Kr. Odreda: Za komandanta predlaže se drug Schović,¹⁾ a zamjenika određuje zamj. komandanta Oper. Štaba.

Pitanje popune kozarskog Udarnog bataljona: Zamjenik komandanta drug Milan Muharem, polit. komesar Relja Lukić (treba ga pronaći u bolnici).

Na kraju pročitao je statut Prol. Brigada sa komentarom. Zaključeno na kraju:

- 1) Za ljekara uzeti druga Morica²⁾ ili Slovenca³⁾.
- 2) Lijekove tražiti od šefa saniteta O. Štaba druga Butozana⁴⁾.
- 3) Pitanje intendanture — da se Brigadi traže u susret u veći, odjeći i obući. Da se postavi jedan dobar intendant. Da se organizuje posebna radionica za brigadu.

¹⁾ Ranko
²⁾ Ahmet
³⁾ Maric Levi (student medicine). Umro je, u proljeće 1943. od plućevog tifusa.
⁴⁾ Ime mu je bilo: Marijan Kvader. Bio je student medicine.
⁵⁾ Vata.

4.) Brigadi treba ustupiti jednu svotu novca za potrebe
Brigade.
5.) Izraditi štambilje.
6.) Pisati optinama za kože.
7.) Tražiti veša za Brigadu iz V. Kr. Odreda.
Konferencija je završena tim da se odluke provedu
u djelo.

Vodio zapisnik
Veljo Stojnić
politkomesar I Kr. N. O. P. odreda

BR. 75

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. PROLETERSKE BRIGADE OD 12. AV-
GUSTA 1942. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP I DVJ JU-
GOSLAVIJE O STANJU U BRIGADI I ODGOVORNOSTI NA-
ČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DVJ ZA STANJE NA-
STALO POSLIJE ZAUZIMANJA LIVNA¹

ŠTAB
I. PROLETERSKE
NO UDARNE BRIGADE

DRUGU STAROM.

1) Na prostoriji na kojoj se nalaze jedinice ove i III bri-
gade² nema ničeg novog.
Nalzi se bataljoni nalaze svi izvan grada, a štab Brigade
zasada još uvijek na mestu gde je ranije bio.
2) Danas smo, u sporazumu sa drugim Markom³ uputili
u Mostar jednog ovdšnjeg građanina i jednog Nemca da po-
streduju u razmeni zarobljenika.
3) Staranje o redu u gradu⁴ postepeno preuzima Ko-
manda mesta. U tom pogledu nije ni iz daleka kako bi trebalo
da bude, ali se od prvih dana mnogo koračilo napred. Ide
naročito sporo sa regulisanjem saobraćaja i sa uspostavlja-
njem telefonske veze sa drugim gradovima na ovoj prostoriji.
¹ Original ipisan na mašini, čitljivom u AVH, reg. br. II — 1.
k. 3A.
² Odnosi se na 3. sandučku NOU brigade.
³ Riječ je o Aleksandru Rankoviću.
⁴ Nalzi se na Livnu.

4) Može se reći da su se ovog puta kako kaže tako i meštanske jedinice prilično rdavo ponašale prema imovini građana. Ima kuća koje su bez potrebe pregledane, a i u onima gde je trebalo vršiti pretrage nije se radilo sistematski, nego su mnogo upretrane. Uloženo sve snage da se izrek ulazak koji je kod mnogih građana izazvao naše ponajanje — preventivno prema imovini — izbrisano, ali je nezamislivo da su svim ovim uslovi za naše političko delovanje — mada to ne dolazi otvoreno do izražaja — otežani. Tom pitanju ćemo morati ponovo posvetiti najveću, glavnu pažnju, i mobilisati sve raspoložive snage za njegovo hitno rešenje. To što važi za naše jedinice i za meštanske koje su bile ovde sa nama važi, po svemu sudeći, gotovo i za sve ostale i zato bi bilo potrebno ponovo sprovesti u svim jedinicama široku kampanju protiv pojave pljačke i ponovo preduzeti kaznene mere.

Činjenica je da je u gradu u kome se vodi ili vodila borba mnogo teže uspostaviti i održati potreban red, ali je utoliko važnije tom pitanju pokloniti punu pažnju što će se sigurno još u mnogo gradova ulaziti sa borbom. Što se tiče naših jedinica, reč je bio savršen jedino prilikom prvog ulaska u Dušno.

Podela plena nije takode pravilno i pravedno izvršena. Činjenica je da je potražnja bila velika sa svih strana, ali je raspodela ipak morala biti izvršena ravnomernije i organizovanije.

Na sastanku Štaba Brigade koji je održan sinoć u vezi sa svim ovim krupnim nedostacima i problemima, koji su u prvom redu obeleženi kao nedostaci i problemi organizacije i političke svesti koji treba da se reše unutar naših vojnih jedinica, rečeno je da se, između ostalog, V. Š. obavesti i o sledećim trajnim uzrocima i uzročnicima ovakvog stanja:

a) negativno delovanje prisustva drugu Arso⁴ kako neposredno pre, za vreme, tako i posle operacija; drug Arsa je, naročito od vremena kada operacije počinju da ulaze u fazu izvršenja, do krajnosti kolebljiv i nesređen, nije sposoban za brze i smisljene odluke; videti pismo drugu Arse o event. odlaganju akcije na Livno i nak. odgovor (nalazi se kod drugu Dedijera) i osim toga, drug Arsa umesto da kao pretstavnik V. Š. objedinjuje dejstvo raznih jedinica, svojom kolebljivošću, nedosludnošću i nepribranošću, naređenjima koje rasirgano izdaje na sve strane, deluje u protivnom smeru; na

⁴ U ovom su pasusu na više mesta vršene ispravke masilom.

⁵ Jovanović

⁶ Dva rečenice, od višestrukih pisama, do drugu Dedijera, dopisao je masilom.

osnovu toga mislimo da drugu Arsi nije mesto na terenu za vreme izvedenja operacija, kada svojim prisustvom više šteti nego što koristi; u Livnu je za vreme okončanja borbe i posle nje vladao veliki nered, a smatramo da je dobrim delom — ukoliko se tu radi o rukovodstvu — za to kriv, zbog izloženih osobina, drag Arsa, posle zauzimanja grada u njemu je bilo mnogo jedinica ali jedinstvene komande nikako, tako da se izgubila kontrola nad jedinicama i borcima; isti se nedostatak osetio i za vreme liksidranja uradne kuće Mitrović,⁴ koje je moglo biti izvedeno mnogo organizovanije i sa manje žrtava; mi smo, međutim, krivi — između ostalog — i zato što nismo pokazali više inicijative u organizovanju akcija i poslova, u predazimanju odgovornosti za to; apsolutno je potrebno da izvršenje svih akcija koje su sastavni delovi jedne operacije, za jedinstveno komandovanje svim jedinicama koje učestvuju u toj operaciji za vreme njenog izvršenja i posle toga.

b) snage i način rada Ekonomskog oteka ne odgovaraju potrebama ove toliko važne službe; u današnjoj etapi i dok ona bude trajala, prikupljanje plena (po određenim kriterijumima) samo je jedan deo organizovane ekonomije u jednom mestu i jednoj zoni, gde dolazi u obzir i ozbiljno vođenje rata o trajnijim potrebama ne samo vojske, nego i stanovništva.

5) Na pomenutom sastanku je kao problem koji traži najhitnije rešenje konstatovano i brzo smanjivanje „stojenice“ naših bataljona — veliki broj izbačenih iz stroja, bolcinskih itd. —; čete po 35—40 boraca, pojedini bataljoni po 100—150 boraca. Ako se, dakle, želi načevati udarac snaga Brigade kao brigade potrebno je izvršiti hitnu popunu gotovo svih bataljona. Po našem mišljenju najbolji bi bili bataljoni od 250—300 boraca (300 bolje no 250). Molimo vas da izdate što hitnije naređenje i direktive o izvršenju te popune. Dostavite nam tačno br. stanje.

6) Ostali smo potpuno bez municije za lake bacalice (2). Može li se dobiti iz IV zone⁵ ili od Krajišnika?⁶

7) U razgovoru sa drugovima iz VII (Krajiško) brigade,⁷ došli smo do zaključka da se naše brigade prilično razlikuju

⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi ime sopstvenika te kuće.

⁵ Odnosi se na 4. operativnu (oblastnu) zonu NOV odreda Hrvatske.

⁶ Misli se na jedinice iz Bosanske krajine.

⁷ Odnosi se na I. krajišku NOU brigadu (7. krajiška NOU brigada tada nije ni postojala). Načinom je određen sprovodnik, zbog toga što je tada na imne području bilo 7 brigada: 5 proteterških, I hercegovačkih i I krajiških.

u stepenu amilitarizacije, da bi u tom pogledu trebalo izjed-
nakti, kolikogod se može, sve brigade i da bi u tom cilju bilo
dobro da V. S. izradi jedan pravilnik pozdravljanje, dehar-
tista, naredbe i zapovesti, razne službe itd.). Osim toga, bilo
bi dobro da stabovi brigada budu jednoobrazni, kao i podela
dužnosti u njihovom okviru itd.

Podnešenje redovnih izvještaja stabova brigada Vrhovnom
štabu — pored posebnih — o brojnom stanju, namrštanju itd.

8) U II brigadi ima priličan broj Kraljevcana. Postoji li
mogućnost da oni dodu u Kraljevački bataljon, čije se brojno
stanje naročito upadljivo smanjilo?

9) Drugovi iz VII brigade rekli su nam da je straža kod
vas vrlo labava — a teren nesiguran. Tu svoju opasku oni se
nisu usudili da vam saopšte. Mi znamo da ćete vi najbolje
umeti proceniti koliki je stepen budnosti potreban oko vas,
mi smatramo za svoju dužnost da vas obavestimo o ovoj opa-
sci drugova Kraljevnika, tim pre što znamo koliko je upućie
stražarska služba — uglavnom — labava kod nas. Drugovi
tvrde da se čak oko Dvora zna »ispod kog brda« se na-
lazi V. S.

12. VIII — 2.15

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

PO ŠTAB
I PROLETERSKE
NO UČARNE BRIGADE

Politički komesar	Nač. štaba	Komandant
Fica	Stanko	Koca

10)¹² Pročitali smo naredenje druga Starog upućeno dru-
gu Anu, u kojem se određuje da drug Koca preuzima privre-
meno komandu nad sjuznom grupom. Koliko znamo, to na-
redenje drug Anu nije saopštio štabu III brigade. Molimo da
se to sada učini.

11)¹³ Sada smo primili izvještaj od koma VI bataljona,
koi je u Davnu. On pominje prisustvo nepr. delova u selu
Meshovina (pravac Davno — Mostar) i po pričanju jedne
žene ima i Italijana, navodno sve zajedno oko 600; nepr.

¹² Ovaj pasus je dopisan rukom.
¹³ To naredenje redakcija nije pronašla.
¹⁴ Paraf Kote Popovića.
¹⁵ Ovaj pasus je dopisan mašicom.

avioni su kod Davna prilično aktivni, stalno obilaze, mitraljiraju, juče su bombardovali sinu iznad grada. Nesumnjivo je da je na prostoriji koju kontroliramo taj sektor i pravac najslabije obezbjeđen i mišljeno smo da bi tamo trebalo uputiti još i bataljon — po mogućnosti meštanski u kome bi bilo i Hrvata, a ako ne može, onda naš. Molimo vas da nam po ovome hitno odgovorite. K.

12.VIII.—10,15h

BR. 76

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. PROLETERSKE (CRNOGORSKE) BRIGADE OD 12. AVGUSTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O STANJU U BRIGADI, IZROČIMA NEUSPJEŠLOG NAPADA NA KUPRES I PRIPREMI NOVOG (DRUGOG) NAPADA¹

Štab IV NOUP Brigade
12 avgusta, 23 časa
VRHOVNOM ŠTABU
NAR.-OSL. PARTIZ. I D. VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Mi uvidamo važnost Kupresa i želimo da njegovo oslobodjenje što prije ostvarimo. Uostalom, taj uspjeh povećao bi sigurnost bataljona ove Brigade, da su sposobni i za zauzimanje gradova. Taj uspjeh bi naročito povoljno djelovao pošlje Beogradu, pogotovo ako bi se ostvario s minimalnim žrtvama.² To ćemo postići samo jednim strašnim maletom, sa bliskih polaznih položaja.

Zauzimanje gradova snagama koje polaze u napad s dalekih polaznih položaja, savladajući usput istaknute osnovne tačke, nije lako, naročito u noćnim borbama. To je u suštini nepoznavanje moći svoje trupe. O nekom iznenađenju neprijatelja u gradu, koji je opkoljen selima spremnim za otpor, nema ni govora. Ta vijest samo temeljno izvedene pripreme s ciljem da se trupe dovedu odmorne do objekta za napad.

Osmotriti smo teren. Uočili smo slabosti položaja napada,³ a one su — dug put do cilja koji je savladivan pod borbom, to je jako izmorilo trupe psihčki i fizički i umjesto

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 23—1, k. 78.

² Riječ je o neuspjehom napadu, 16. i 20.21. jula na Beograd u saradnji sa 2. proleterskom NOP brigadom (vidi dok. br. 67).

³ Mišl. se na prvi napad na Kupres, izvršen 11.12. avgusta 1942 (vidi dok. br. 75).

da pred ciljem imamo razigrane trupe, pune elana, one su bile amovare i gnatice; napad je izvođen bez vatrene pripreme teških oruđa, koja je u ovom slučaju bila neophodna i, najzad, napadali smo nepovezano sa susjedima, te se dešavalo da su jedne trupe suviše rano dolazile do cilja, dok su druge zaoštagale, što je omogućavalo neprijatelju da ih počeno odbija protivnapadima. A kod trupa koje su bile suviše isturene, izazivalo je to strah od usamljenosti.

Karakteristično je kod bataljona ove brigade, iako vrlo hrabrih u borbama na otvorenom polju, da nemaju smjelosti da samostalno nadiru u grad i dezorganizuju neprijateljsku odbranu po dijelovima, ne običujući se na rad susjeda. U trenucima kad naiđu na jake ostionce neprijateljske odbrane, koje treba smjelim obilascima pojedinačno ili manjih grupa obići i likvidirati ih udarom s bokova ili s leđa, oni tu staju, zbijaju se u gomile i nastaje ustezanje, što omogućava približavanje neprijateljskih snaga, organizaciju protivnapada, a kod naših jedinica vrlo često ima za posljedicu otkušpanje. — te su u otkuda skoro uvijek svi naši gubici.

Na osnovu svih ovih činjenica mi predlažemo sljedeći plan za ponovni napad¹ i uspješnu likvidaciju neprijatelja u Kupresu:

IV Brigada izvodila bi napad sa iste strane i istim pravcem sa težištem na desnom krilu. Njeni bataljoni prije početka napada oviđali bi polaznim položajima na liniji: Alajbegov Odžak — Begovo Selo — s. Goravci — Bašte Brdo IX² — Pogana Glavica 1212³. Bataljoni bi oviđali ovom linijom najkasnije do 18 časova i te večeri kada treba preduzeti napad na Kupres. Napad sa ove linije otpočeo bi u 21 čas. Vrijeme od 18 do 21 bilo bi upotrebljeno za odmor trupa, raspored teških automatskih oruđa, organizaciju plana vatre, za raspored teških bacača ili topova i uzimanje elemenata za dejstvo. U 19 časova otpočela bi priprema bacačima i topovima i djelimično teškim mitraljezima. Zadatak pripreme teških oruđa na otkuju IV Brigade bio bi dezorganizovanje odbrane Kupresa i silosa-kamara, udarne za odbranu. U 21 čas bataljoni bi krenuli u napad sa ove linije i to:

— I bataljon i IV b. pravcem Alajbegov Odžak — Kupres,
— II bataljon: s. Goravci — Kupres,
— III bataljon: Pogana Glavica — Kupres, s tim što bi na polaznom položaju ostavio četu i po za obezbeđenje teških bacača i mitraljeza.

¹ Drugi napad na Kupres izvršen je 13/14. avgusta (doh. br. 73).
² Nadmorska visina Bašte Brdo je 1200 metara. To je k. 1206.
³ To je bota na Poganoj Glavici.

— V bataljon ostao bi u rezervi, između V i M. Stožera.⁷ Tu bi bila i naša osmatračnica, naročito obzirom na to da je i sadašnjeg sa Štabom II brigade, odnosno štabom koji bude rukovodio jedinicama koje napadaju zapadno od drumca Tomislavgrad — Kupres — Bugojno, a čije bi mjesto trebalo da bude na V. ili M. Vratima.

Što se tiče napada jedinica zapadno od drumca, mi bismo predložili sljedeće: II Brigada, izmorcena i oslabljena, da zauzme položaj M. Stožer — V. Vrata, M. Vrata i organiziraju pripremu dva do tri teška bacača na M. Plaznici, k. 1556,⁸ sa zadatkom da tuku Crdaticu, a po ovladavanju iste da prenesu koncentriranu vatru na Kupres.

Prva brigada dala bi za ovu akciju najmanje dva bataljona, koji bi poslužili kao sigurna odmeta od napada na ovladavanje Crdaticom, bez koje se ne može zauzeti Kupres, s tim da jedan od ovih bataljona dobije zadatak da pravcem Rigo-vo — Crdatica prođe u Kupres. Onaj bataljon koji bude određen da zauzima Crdaticu, bio bi potpomagan II bataljonom III Brigade, s tim da drugi bataljon III Brigade, po ovladavanju Crdaticom, produži napad na Kupres preko Crdatice, dok bi bataljon I Brigade koji je ukrcerovno u napadu na Crdaticu ostao na njoj kao rezerva, čiji bi cilj bio da slomi eventualne protivnapade i da svojom vatrom potpomaže dejstvo ovih bataljona koji nadiru u grad. Ovi bataljoni morali bi do 18 časova određenog dana za napad ovladati polaznim položajima k. 1243 — crkva Zlosela. Bataljon I Brigade počeo bi u napad s ovog polaznog položaja pravcem k. 1243 — Crdatica (1300). Bataljon III Brigade napadao bi Crdaticu od zloseljanske crkve, obilazeći Guber sa sjeverne strane i napadajući Crdaticu sa zapadne strane, obuhvatajući je slabijim dijelovima sa juga. Imati u vidu da se Kupres ne može zauzeti što se neće ovladati i Crdaticom. Onaj ko ima Crdaticu imaće i Kupres. Bataljoni Hercegovačke brigade napadali bi na Kupres pravcem Zlosela — s. Cevici — s. Olovo — Kupres, štrci se prema jugu, odnosno prema rijeci Mitvici i to tek po ovladavanju selom Cevici.

Stanje jedinica IV Brigade poslije neuspjeha na Kupresu je takvo da su one spremne na izvršenje ovoga zadatka. Ono što je doneslo i obznanilo jedinice IV Brigade jeste nedovoljno

⁷ Mali stožer (brig. 1628) nalazi se sjevernoistočno od Kupresa, dok je Veliki stožer (brig. 1629) nalazi se sjeverno od Kupresa, na sjeveru od Kupresa, u selu M. Vratima, između M. Vrata i Bugojna.

⁸ Ta kosa se nalazi na brdu Mala Plaznica, sjeverno od Kupresa.

⁹ Tu je i Hercegovačka NOU brigada, čije su napada sjajnih bataljona na Kupres vidljivi na IV. kolu, u dok. br. 106.

sadejstvo ostalih jedinica, te iz toga osjećaj usamljenosti i gubljenje vjere u sebe za potpuno izvršenje zadatka. Sve jedinice IV Brigade, izuzimajući donekle IV bataljon, povla- čile su se u red, što svjedoče i relativno mali gubici, ili ni- kakvi gubici.

Jedinice shvaćaju političku važnost, kao i vojničku, likvi- dacije tog srpskog gučevca, a istovremeno i neprijateljskog krina na ovaj dio naše teritorije, i pretpostavljaju da bi likvi- dacija Kupresa omogućila i likvidaciju Bugojna. Što je za njih vrlo važno. Istina, osjećaju se kod naših jedinica malo nezdrav stav prema jedinicama II Brigade, koje su prve otstupile, no mi ćemo se politički pravilno objasniti i razbiti ovaka ope- pačku politiku u tom smislu.

Ispravno je i to da je zauzimanje Kupresa bijelo stepenovati politički i vojnički naša brigada i mi baš i zbog toga, kao i iz razloga što se u posljednje vrijeme kod nas redaju uspjesi, moramo ići u jednu pobedu.

Naknadno ćemo podnijeti Vrhovnom Štabu jedan detalj- ni izvještaj, kao i plan-zapovijest¹⁸ o prvom napadu, ili ćemo sa- meću o tom raportirati.

Neprijateljske gubitke ne možemo utvrditi, iako oni iz- gleda nisu veliki, jer se neprijatelj povukao u grad u cilju odbrane grada i eventualnih protivnapada iz samog grada. Naši gubici su: I bataljon: 1 mrtvi i dva ranjena; IV ba- taljon: 3 mrtva i 6 ranjenih (od mrtvih je jedan vođač). Među ranjenima komandant i zamjenik komandanta bataljona.

Mi ćemo ovo vrijeme iskoristiti za još jače političko i voj- ničko učvršćenje naše brigade, s tim što ćemo na sve slabosti, koje se obično javljaju poslije poraza, blagovremeno inter- venirati.

Molimo vas da, ako raspolazete sa nekim rezervama mu- nicije, našem intendantu koji se nalazi u Livnu, stavite na raspoloženje 5—7000 metaka, jer naš borac prosječno ne ras- polaže više od po 20 metaka, a puškomitraljezi 100—150 metaka.

Mi se nadamo da ćete naš predlog plana usvojiti, jer smo mi isti izradili poslije izviđanja prije bitke, za vrijeme bitke, poslije povlačenja naših jedinica, kao i povlačenja pouka iz neuspjeha naših jedinica, shvaćajući vojnički i politički zna- čaj likvidacije varošice Kupres, kao i daljih perspektiva. Mo- limo vas da nam vrijeme napada javite bar 24 sata ranije i da obezbijedite dolazak jedinica Prve brigade, kao i blago-

¹⁸ Vidi dok. br. 77.

vremeno obavještavanje ostalih jedinica koje će učestvovati u napadu.¹⁷

Raspored jedinica IV Brigade:
— V bataljon — M. Stožer (održava vezu sa II Brigadom);
— I vod Ožjaka: V. Stožer — padine stožera iznad Alajbegov-
— IV — Stožer i nadvisujuće tačke iznad s. Otiševci;
— II — Crni Vih — Kute;
— III — Brda — Vrla (održava vezu sa Hercegovadž-
kom brigadom). Štab brigade — s. Rihč.
S drugarskim pozdravom
Smi faziizmu — sloboda narodu!

BR. 77

ZAPOVIJEST ŠTABA 4. PROLETERSKE (CRNOGORSKE)
NGU BRIGADE OD 13. AVGUSTA 1942. ŠTABOVIMA BA-
TALJONA ZA DRUGI (PONOVI) NAPAD NA KUPRES¹⁸

Štab IV Proleterske
Nat.-osl. U. Brigade
13. avgusta
9 sati

ZAPOVIJEST
za učeske u novom napadu i zauzimanje
varošice Kupres

Podaci o neprijatelju su se izmijenili utoliko, što je ne-
prijatelj iz Bugojna dobio pojačanje od jedne satnije domo-
branaca i nešto ustaša sa nekoliko motorekila. No, II Brigada,
koja je izvršila svoj zadetak, i upala u grad, uništila je velik
broj neprijateljskih vojnika i zaplijenila tri puškomitraljeza.

U napadu će učestvovati sljedeće jedinice: II Brigada
sa ciljem zauzimanja M. i V. Vrhova — Plazencica¹⁹ i davanje

¹⁷ O planu Vrhovnog štaba NOP i DVJ za drugi napad na Ku-
pres, 13.14. avgusta, vidi tom II, knj. 5, dok. br. 98 i 101.

¹⁸ Original (pisao na mašini, latinskom) u AVH, reg. br. 24—1,
k. 72K.

¹⁹ Mala Plazencica

solidne zasljede prema Bugojnu. VII Krajiška Brigada¹ sa ciljem zauzimanja Črdačice i upada u Kupres, Hercegovačka brigada sa ciljem zauzimanja Pogane Glavice i upada u Kupres, naša Brigada sa ciljem zauzimanja Begovog Sela — Alajbegov Odžak — M. Stožer, blokiranja i zauzimanja silosa i upada u Kupres.

Prilikom napada na Kupres učestvovali stijedela teška oružja: jedan top i 4 bacača VII Krajiške Brigade, jedan ili dva bacača II Brigade, 4 bacača IV Brigade i jedan top, pridodat IV Brigadi. Sva ova oružja dejstvovala na grad pred sami upad jedinica koje učestvuju u napadu u grad.

U cilju sadejstva naših jedinica u zauzimanju Kupresa, n a r e d u j e m o:

— I, II i IV bataljon, poslije ranije likvidacije, od strane jedinica I i V bataljona, bunkera na M. Stožeru, kreću se u napad na grad opštim pravcem: M. Stožer — džamija u Kupresu, dižeći se preko Mrvice i čisteći teren na kome se nalaze vođenice. Sa linije serpentina ispod M. Stožera, kao i ispod V. Vrata — zaključno s. Alajbegov Odžak, poći će u napad na Kupres tačno u 22 časa. Do 22 časa naši bataljoni koji učestvuju na ovom pravcu moraju ovladati označenom linijom. Na označenoj liniji ostaviti će sva teška oružja, kao i bacače, koji će na tom položaju ostati u zasjedi kao uža blokada, sve dok ne dobiju naredenje za njihovo povlačenje od štaba Brigade. — III bataljon ima za zadatak da blokira i zauzme silos. Ovaj zadatak izvršice na slijedeći način: sa polaznih položaja V. Stožera likvidiraje s. Otinovci, Goravci, s tim što će jednu četu poslati pravcem Kute — Otinovci — s tim što će se četom kretati naš top, kao i bacač tog bataljona. Poslije čišćenja s. Otinovci i Goravci, od strane desne kolone tog bataljona, i dolaskom III čete sa topom i bacačem, izvršice koncentraciju vjehog bataljona, najkasnije do 21. sat ispred s. Goravci. U 23 časa ili čak nešto ranije, vaš bataljon ima zadatak da jednom snažnom naletom likvidira silos. Top i bacač stavlja se na raspoloženje vašem bataljonu za izvršenje zadatka tj. likvidaciju silosa. Poslije zauzimanja silosa, bataljon će ostati u njemu i organizovati njegovu odbranu, s tim što će svojim rasporedom vršiti blokadu od drumu Kupres — Pogana Glavica i Kupres — Goravci. Pošto će osnovni pravci napada biti Črdačica — Kupres — džamija, te postoji mogućnost da neprijatelj usljed jačeg pritiska napravi ispad u pravcu vašeg bataljona, to računajte s time i budite spremni da ga sačekate i odbacite.

¹ Odnosi se na I. krajišku NOE brigadu (tom II, knj. dok. br. 98 i 100).

— V bataljon, pod čiju se komandu stavlja II četa Bataljona Zimovci, ostale poslije likvidacije M. Stožera u rezervi na V. Stožeru, s tim što će jednom četom sa jednim teškim mitraljezom zatvarati pravač Dugojino — V. Stožer, a patrolama prema Gotovcima i Otrnovcima likvidirati manje neprijateljske dijelove, koji bi uspjeli pobjeći iz Kupresa u pravcu Stožera.

Mjesta bacača I, IV i V bataljona određiće štab Brigade na terenu.

Osmatračnica štaba Brigade biće na V. Stožeru.

Po znanju M. Stožera, štab Brigade će se prebaciti na M. Stožer.

Brigadni sanitetski puk nalaziće se na mjestu, gdje je bio i ranije, — iznad s. Kakavice, na desnim padinama Crnog Vrha — te tu slati ranjenike.

Bojbeni zadaci za 13 i 13 na 14 o. m.: Metlo — Solaja, i držanje puške u vis na daljem otkotjanju.

U prvom napadu na Kupres II Brigada izvršila je svoj zadatak, uzela Čindacić, ključ Kupresa, M. i V. Vrata i bila upala u sam Kupres, i samo zahvaljujući kolebljivosti u prvom redu štabova naših bataljona, koji su zaustavili truppu pred gradom, umjesto da je ponesu u grad, naša Brigada nije izvršila svoj zadatak. Zato n a r e d j e m o da u ponovnom napadu naše jedinice moraju biti vodene tako da prilikom upada u grad bez zastajkivanja i velikog premitljanja moraju biti energično povedene, ne obzirući se na manje neprijateljske otpore u selima itd., za čiju likvidaciju ostavi manje dijelove, a sa glavninom bataljona kći na grad. Štabovi bataljona moraju imati više inicijative i smelosti u poduzetima, ne čekajući na veze lijevo i desno, jer od naše Brigade zavisi, kao što je zavisilo i u prvom napadu, da li će grad jednim brzim naletom biti brzo likvidiran. Mi zadatak možemo i moramo izvršiti, a za ne izvršenje mogu biti odgovorni samo štabovi bataljona!

Grupom I, II i IV bataljona komandovaće lično na terenu član štaba Brigade, drag Spiro Mugosa!

* Takav nam je ovaj bataljon je: Avajm Zindrić. Bio je pod neposrednom komandom štaba 4. operativne zone Glavnog štaba NOV odreda Hrvatske. U njegovom sastavu se nalazila i Kupreška četa pa se na nju, vjerovatno, i odnosi (tom II, knj. 5, dok. br. 33; tom IV, knj. 6, dok. br. 84 i 110).

O rezultatima drugog napada na Kupres (1314. avgusta) je-dinače 4. političke (organizacijske) NOB brigade, u kome je ova jedinica imala oko 100 mrtvih i ranjenih, vidi tom IV, knj. 6, dok. br. 101.

Poljska je 15. avgusta. Za narodnog heroja je proglašen avgusta 1942. (tom II, knj. 1. Bilten, str. 178. Žurnal narodnih heroja Jugoslavije, str. 542).

Svi bataljoni moraju na svojim polaznim pozicijama za
napad biti u određeno vrijeme.
Direktni napad na sam Kupres sa svom silinom mora
otpočeti tačno u 23 časa 15 o. m., to znači — jedinice naše
Brigade moraju u 23 časa napasti prve gradske kuće i silo.
Štab Brigade će na licu mjesta dati još konkretnija uput-
stva svim bataljonima.
S drugarskim pozdravom
Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politički komesar, Komandant,
Mitar Bakić Peko

BR. 78

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. PROLETERSKE (CRNOGORSKE)
BRIGADE OD 16. AVGUSTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP
I DV JUGOSLAVIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU GOR-
NIJEK VAKUFA I U CRNOJ GORI

ŠTAB
V PROLETERSKE N. O. U. BRIGADE
BR. VIII, DOK. P. « 10. IASO »

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKE P. I D.
VOJSKE JUGOSLAVIJE

Poliočaj

Primiti smo vašu direktivu (drug Arso) juče 15 o. m.
prije podne.² Prema pomenutoj direktivi mi smo odmah pre-
duzeli potrebne mjere na ovdašnjem operativnom području.

U dahu pomenite direktive dostavljamo vam naš odgo-
vor i mišljenje u slijedećem:

Mi ne porajamo situaciju kod ostalih naših brigada, na
našim unutrašnjim frontovima, a na operativnom području
naših glavnih snaga. Zato nas je ova direktiva prilično i izme-
nadila. Mi smo dobro proveli primljenu direktivu i ispunili
sve moguće i vjerovatne pretpostavke u vezi pokušaja nepri-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH sv. br. 17-2,
k. 3A.
² Ova direktiva VS NOP i DVJ je od 13. avgusta 1942 (tom II,
kap. 5, dok. br. 196).

jateljske ofanzive prema nama. Iz pomenute direktive vidimo, da će za koji dan uslijediti pokret naših glavnih snaga u pravcu Bosanske Krajine. Prema tome, zaključujemo da će se težiste naših akcija pomjeriti u tom pravcu. Mi se znamo više dalje operativne ideje, ali iz ove direktive jasno namrećemo da ste posijeli nove odluke, kojima se znatno mijenja način vođenja i izvođenja operacija na našem ovdajšnjem ratištu.

Situacija na našem operativnom području je sljedeća:
1) Mi držimo Gornji Vakuf, gdje smo organizovali komandu mjesta i narodnu vlast. Kontrolisemo i držimo pod svojom vlašću cijelu dolinu Vrbasa (Skopsko Polje)¹ sve do samoga Bugojna, dok prema Travniku kontrolisemo sve do Rastova. Takođe, sa našim jedinicama zatvaramo i budno izviđamo pravce prema Rami i Jablanici kao i pravce koji preko Zeca i Bivojnje² vode prema Prozoru. Porušili smo i potpuno onespobili za nas lakav koloski saobraćaj puteve: Gornji Vakuf — Bugojno i Gornji Vakuf — Rastovo — Travnik. Ovaj posljednji smo potpuno uništili i onespobili za duže vrijeme.

Prema posljednjim podacima, neprijateljske snage u Bugojnu kreću se u jačini od 900—1.200 boraca (domobranaca, ustaša i «crnih kolubas»). Ove snage redovno izvođe utrdivanje položaja oko Bugojna — za neposrednu odbranu Bugojna. Nikake ispade i pokrete nisu preduzimali do sada u pravcu Gornjeg Vakuća.

U dahu pomenute direktive mi smo izvršili pregrupisanje naših jedinica tako da smo naročitu pažnju poklonili zatvaranju manevarskih pravaca i to pravca: Bugojno — Skita Planina — Gornje Vakovsko — Ravno, kao i pravca: Jablanica — dolina rijeke Doljanke — a. Sovci — Gornji Višegrad — a. Šeć. Službi izviđanja i obezbjeđenja kao i organizaciji obavještajne službe posvetili smo naročitu pažnju. Ako nastupi situacija da nas neprijatelj napadne sa jačim i nadmoćnijim snagama, onda je, po našem mišljenju, pravac povlačenja naše Brigade prema Tomislavgradu. U ovakvoj situaciji, a obzirom na vjerovatne namjere u pogledu dalje upotrebe raće Brigade, a uzimajući u obzir prostorno i vre-

¹ Gornji Vakuf je 12. jula 1942. zauzeo 3. bataljon 4. proleterske (crnogorske) NOB brigade, Kaniže, petičkom snagom, po dolasku 5. proleterske (crnogorske) NOB brigade na prostorište oko Prozora, Vihovni stak NOP i DVJ je zauzeo 5. brigadi da uništi jedinice 4. proleterske (crnogorske) NOB brigade na prostorištu Prozor — Bugojno — Gornji Vakuf (isti dok. br. 87, tom II, knj. 5, dok. br. 72 i 79).

² U polje se zove: Skoplje.

³ To se planine.

menško udaljenje ove Brigade od naših glavnih snaga, koje se nalaze zapadno od drumu Kupres — Livno, smatramo da je ovaj pravac najpogodniji za naše povlačenje. Ovome ide u prilog i vjerovatna neprijateljska namjera u pogledu njegovog težina i pravca ofanzive, koja će se svakako ispoliti, po našem mišljenju, a po odlasku naših glavnih snaga sa toga područja baš u pravcu Livna, čime bi naše povlačenje u pravcu Cincar Planine bilo dovedeno u pitanje, odnosno u vrlo tešku situaciju. Po našem mišljenju, neophodno je potrebno da Hercegovački odred za sada i dalje ostane na položajima u tenacu Suijci i da zadržava pravac ka Livnu i Tomislavgradu. U ovom smislu, molimo vas izdati mi odmah potrebno naređenje. Mi smo na Ravnom odredili jednu četu kao posadu za vezu sa našim susjednim jedinicama, koje se nalaze oko Tomislavgrada — Šujice i prema Kupresu.

Mi se u načelu slažemo sa vašom namjerom, da od naše Brigade, Hercegovačke Brigade sa Konjičkim bataljonom i Južno-dalmatinskog odreda formirate jednu udarnu grupu, koja bi djelovala prema donjem toku Neretve u južnoj Hercegovini uopšte. Pojava jedne tako jake snage (oko 1.600 boraca), u sadašnjoj fazi međunarodne situacije, na ovome terenu imala bi, bez sumnje, velike vojno-političke rezultate. Ova udarna grupa formirala bi se, po našem mišljenju, oko Tomislavgrada, a postije temeljito ispričanih pripisima u pogledu ishrane i materijalne opreme samih jedinica. Zaista, problem ishrane u pripremanju i izvođenju jedne ovakve zračne operacije, a na ovakvom terenu, predstavljaju osobite teškoće, koje nećemo moći uspješno riješiti. Mi ćemo i dalje proučavati mogućnost i ispričati uslove jedne ovakve operacije, a vi ćete nam u tom smislu, ako se donese definitivna odluka po ovome, dostaviti vaše direktive i potrebna naređenja.

2) Smatramo da je neophodno potrebno da vam iznesemo postupak IV Brigade, prilikom napuštanja njenih jedinica položaja oko Gornjeg Vakufa. Naravno, iako je po međusobnom usmenom sporazumu bilo predviđeno da jedinice IV Brigade sačekaju na svojim položajima naše bataljone i da im predaju svoje položaje i pruže potrebna obavještenja o neprijatelju i zemljištu, ipak to nisu učinile, već su napustile svoje položaje dan ranije, prije dolaska naših jedinica. Naravno je karakteristično da su jedinice IV Brigade, a prema podacima ovoga štaba nastavili povlačenje i onda, iako su vidjeli i primjetili da se neprijateljski dijelovi od pravca Bugojna i Travnik spuštaju planinskim kosama ka Gornjem Vakufu. Mišljenja smo, da postupak i slučaj ovakve periode jedinica IV Brigade treba posebno ispitati. Pošto ovakve tak-

tičke greške i međusobna neobavješćivanja mogu imati težih posljedica u daljnjem toku naših operacija.

3) Prije 5 dana, ustaške vlasti pozvale su na regrutovanje mladiće Srbe iz sela Zinjasta i Štrbeci, koja se nalaze neposredno sjeveroistočno od Bugojna. Ovi se mladići nisu htjeli odazvati vojnom pozivu. Zato je upućena kaznena ekspedicija iz Bugojna, koja je u pomenutim selima izvršila pokolj Srba, naročito žena i djece. Iz ovih sela, kod nas, izbjeglo je u Gornji Vakuf oko 100 seljaka-Srba, koji traže zaštitu od naših jedinica. Oni su izjavili da žele i da hoće da se bore sa ustašama i traže od nas oružje. Nižu još i dalje manje grupe iz spomenutih sela, tako da njihov broj iznosi već do 150, od kojih bi se moglo formirati jedan laki bataljon. Mi za sada nemamo ozilja da ih naoružamo. Izvjestan broj od njih želi da se bori u sastavu Brigade kud kog hoćemo, jer to potreba zahtijeva dok jedan veći dio želio bi da se bori na svome terenu, u okolini svojih sela. Obzirom na sadašnju situaciju na našem području, a u vezi pomenute direktive, mi nismo donijeli definitivnu odluku po pitanju organizacije ovih izbjeglica za borbu. Molimo vas, da nam u tom smislu izdate potrebne direktive i naredjenja. Naše je mišljenje, da one koji hoće da se bore sa našom Brigadom primimo u sastav naših jedinica, jer na taj način ojačali bi brojno naše bataljone, dok one koji ne žele da stupe u Brigadu, da ih uputimo na svoj teren sa potrebnim uputstvima o organizaciji i izvođenju gerilskih akcija u okolini njihovih sela.

4) Naročito napominjemo, da nam obećana municija i sprema, poslije zauzeća Livna, uspijele nije dostavljena. Tako trebala je i Brigada da nam dostavi municiju, odjecnju opremu (šuplje i veš), međutim, do danas ništa od toga nije dostavljeno, iako je sve bilo predviđeno i ugovoreno između predstavnika ovađa Staba i Staba I Brigade. Naročito vam napominjemo da je ljudstvo naše Brigade u pogledu odječne sprema u vrlo lošem stanju, tako da već sada teško izdržava kišne i hladne noći na ovim planinskim visoravnima, uslijed čega su prehlade i gripozna oboljenja vrlo česta. Sa ovakvim stanjem odječne opreme jedinice naše Brigade teško da bi mogle pristupiti izvođenju jedne zamašne operacije, u odnosnom planinskom području, kao što se predviđa u projektnje od strane toga Staba. Takođe, stanje naoružanja i municije kod nas nije na zavidnoj visini. U tom pogledu brigada predstavlja prilično slabu vojnu snagu. Neophodno je potrebno

¹ - To selo se zove: Zjamer.

² - To mjesto nije navedeno na karti 1 : 100.000. Postoji selo Geraji Štrbeci, istočno od Bugojna, i vjerovatno se na njega odnosi.

da nas ojačate najmanje sa jednim teškim bacačem, 5 do 8 automatskih oruđa, kao i potrebnom količinom pučkane municije i municije za automatska oruđa i bacače, tako da svaki borac može imati od 70 do 90 metaka na rukama, automatsko oruđe oko 500 metaka, a bacač bar 50 bombi.⁵ Ovo je krajnji minimum koji je neophodno potreban za ojačanje vatrene snage naše brigade.

5) Prema dobivenim obavještenjima drug Rade Hamović, sa djelovima Kalinovickog odreda (oko 50 boraca), nalazi se u pokretu prema Prozoru i vjerovatno će stići u toku današnjeg ili sutrašnjeg dana. Mi ne poznamo razloge povlačenja drugu Hamoviću sa Igmana u ovome pravcu, te vam za sada ne možemo pružiti nikakva obavještenja. Čim stigne drug Hamović kod nas, mi ćemo vam odmah dostaviti potrebna obavještenja o vojno-političkoj situaciji na terenu oko Igmana, kao i o razlozima njegovog povlačenja u ovom pravcu.⁶

6) Situacija u *Crnoj Gori*. Danas su baš stigli kuriri iz Crne Gore, i to jedan od one trojice koje smo mi poslali radi poveravanja. Dalan Mugoša kao delegat Partije Međobije, i Kosova i Albanske Partije, kao i Nikola Sekulić, koji je ranije bio komandir brigade partizanske čete, a sada je došao kao pratilja ovih i kurir za natrag. Sa njima su bili još pet drugova, ali na pitanje Crne Gore i Hercegovine razbijeni, no mi se nadamo da će i od njih neki prodirjeti, jer se zna da su i oni pošli ovamo. Jedan od ovih pet nosio je pismo i druge materijale, tako da ih mi sada nemamo pri ruci.

Na osnovu onoga što ovi trojica pričaju, a Mugoša će i tamo doći, stanje u Crnoj Gori je sljedeće: sve čimbenice govore da su se Crnogorci zasitili četničko-italijanske blagodeti, a naročito četničke. Narod avida da je pod teškim uslovima i zaveden i izvršio izdaju prema svojim vlastitim interesima i prema svojoj svetoj započetoj oslobodilačkoj borbi, ali kaže da jedva čeka moment da stane tu laganu. U narodu se govori da su partizani bili dobri i da je njihova vlast bila poštena uz zamjetku što je mnogo ljudi ubijano. Po selima i u vojsci bijegavaju da prime na lakvu funkciju — prvo narod počinje da bježi od te četničke vlasti. U žandarne, za kmetove, vodnike i komandire četa primaju se paši ljudi uglavnom po odobrenju. Bajo⁷ je u Bjelopavlicima⁸ izgubio svaku podršku,

⁵ Treba: mina.

⁶ Bili su: tamo: vidi dok. 71. objavljenije 22.

⁷ Staničić, pukovnik bivše Jugoslovenske vojske i komandant četničkog odreda, početkom 1941. je saradnik u Mariborskooblašćkim pakretom (NOP-om) i bio savjetodavni član privremene Vrhovne komande Crne Gore u danima vjerna crnogorskog naroda u julu 1941. Međutim, 11. februara 1942. je stupio u stvarnu borbu protiv

a najviše zbog toga što je masu naroda poslao u zatvor i ka-
snije nije ih mogao pustiti, već je jedan dio strijeljan, a
drugi interniran. Njegov dogovornik Novo Valjević otvoreno po-
selima istupa protiv Bajca i žandara i govori kako je dobro
ono vrijeme bilo kad su partizani imali vlast. Drugi njegovi
najintimniji saradnici Lazar Bogetić i Spiro Stojanović, koji
su bili četnički komandanti bataljona, pobjegli su iz Bjelo-
pavica. Po selima narod prima porizane i rado razgovara
sa njima, istina još prikriveno. Neki komandiri žandarmerij-
skih stanica, komandiri četničkih četa, pa i komandanti ba-
taljona traže sastanke sa pojednim odgovornijim drugovima,
daju obavještenja, pa i hranu.

Odnos između četnika i separatista¹¹ se osjetnije zao-
strava. To dolazi do izražaja dolje u masama po sitnijim pi-
tanjima, a i u vrhovima. Dva su tako karakteristična slučaja.
Bajco je zabranio da se iziđe u planinu: a Novica Radović¹²
je dozvolio. Na Cetinju i u okolici niko ne smije nositi šaj-

NOP-a. Izbjega je u manastira Ostrova 18. oktobra 1943. Tada je bio
komandant željezng fronta četničke Glavne nacionalne komande za
Crnu Goru, Sandžak i Bosnu, Tom prilikom je poginuo još 7 četnič-
kih funkcionera, među kojima i Blazo M. Budanović, general boćice
jugošlavske vojske i bivši hrvatski časnik, a za vreme akci-
je bio komandant četničke Glavne nacionalne komande za Crnu
Goru, Sandžak i Bosnu (op. III, knj. 2, dok. br. 78, knj. 9, dok. br.
87 i 235, AVH, op. br. 18—4 k, 1943, pregled javnih crnogoraca, voj-
ni dok. k. 136, arhive četničke Glavne komande u reorganizaciji
četničkih jedinica u Crnoj Gori, Sandžaku i Bosni).

¹¹ To je predu u Crnoj Gori, Zaklata krajnji sjeverni dio zetske
edoljine. Naseljavaju ga Bjelopavlići, jedno od najvećih plemena u
Crnoj Gori.

¹² Separatistima u Crnoj Gori nazivani su nacionalisti i pripad-
nici separatističkih krila Crnogorske federalističke stranke, na čijem
su čelu stajali Nikola Đeljić, dr. Novica Radović, Krsto Popović,
Petar Plamenac i Milan Jokić. Oni su na Petrovačkoj cregoporskoj
skupštini, koja se sastala 12. jula 1941. u Cetinju, doneli progla-
šenje o ponovljenju odnosa Podgoričke skupštine iz 1918. i proglasili Crnu
Goru za slobodnu monarhiju pod italijansku suverenitetom, tj. pod
pokrivenošću italijanske Italije (op. III, knj. 2, dok. br. 99, tom
III, knj. 4, dok. br. 147).

¹³ Dr. Novica Radović, jedan od vode separatističkog krila Crno-
gorske federalističke stranke i bivši saradnik samostalnog generala i
separatiste Krste Popovića, komandanta četničkih crnogorskih o-
lasatno-separatističkih bandi (koje su 14. marta 1942. kao odmetni-
ci, bili organi Uprave države u Italiji). Oni prvih dana akci-
je Radović se stavio u službu italijanskog, a potom njemačkog
okupatora. Ubrzo je i onako na smrt k, po naredbi vojne kom-
ande 2. korpusa JA od 9. maja 1945. strijeljan (Politika, saopštenje od
12. maja 1945. i 15. marta 1947).

kažu, jer su to separatisti zabranili i kažnjavaju zbog nošenja jakke. U narodu se sprovođi nezapančen teror. Strijeljanje je u masama, kao i interniranje. Nema dana kada se poneko ne strijelja. U Podgorici, je jednog dana strijeljano 70 njih. Strijelani su imali herojsko držanje. U narodu su simpatije za nas i idejno su, kako ovi drugovi kažu, i potpuno uz nas, a akciono bi bili kad bi tamo na terenu bio živiji rad i kad bi bilo više aktivnijih političkih radnika. Osjećaju se da narod sada, ne videći neku našu snagu, a mrzeći četnike, počinje se približavati separatistima. Talijani počinju da razoružavaju narod, a narod to nerado prima i izgleda da se u Crmnicima¹⁴ po tom pitanju dio otpor. Karakteristična je izjava ovih kurira kad kažu: «Crna Gora danas traži riječ istine, a nema ko da joj reče. Komunisti su se zabilili u rupu».

Ima mjesta koja ne priznaju nijiju vlast. Tako na primjer selo Mitačica u Brakatu ne priznaje četnike, okupatore ni separatiste. Ubili su jednog četnika koji im je ubio jednog rođaka. U Piperima¹⁵ narod nije dozvolio da iko bude strijeljan ili interniran, što je doista izuzetan slučaj u čitavoj Crnoj Gori. Ubijeni su poznati izdajnici i krvopijce crnogorskog naroda Ljubo Mimic i Milutin Jelić. Prvog su izgleda ubili partizani Vlahovića, a za drugoga se tačno ne zna ko ga je ubio, a izgleda da su ga Albanci ubili. Partizani, pa i neki partizanci koji su ostali za rad na terenu prijavili su se okupatorsko-četničkim vlastima. Neki su od njih strijeljani, a mnogi su još u zatvoru. Dosta je mali broj koje su pustili na slobodu. Predao se i Marko Savičević, koji nije imao dobro držanje, a izgleda da je i strijeljan.

I pored ovakvog raspoloženja kod naroda Partija nije uspjela da se čvršće sa tim narodom poveže iako za to postoje uslovi. Što je još teže još se nije izvršilo organizaciono povezivanje unutar same Partije. Do 17 jula nije se povezao jedan dio PK¹⁶ sa drugim dijelom. Nemaju veze sa OK-ima¹⁷ „Jugo“ i „Sred“¹⁸, se nalaze na terenu Piperi — Bijelopolje,

¹⁴ Selo Titograd.

¹⁵ Crmnica je predio u Crnoj Gori i zahvata njen jugoistočni dio. Naseljava je crnogorska plemena.

¹⁶ Piperi, predio sjeverno od Podgorice (Titograda). Naseljava ga i istoimeno pleme.

¹⁷ Mladi se na Pakrajski komitet za Crnu Goru.

¹⁸ Okrajnim komitetima

u Cokacima.

¹⁹ Duko Vujašević Sred. Tada je bio član Pakrajskog komiteta KPZ za Crnu Goru.

Brko²² izgleda prema Golji, uglavnom u sreću nikličkom. Pri kretanju ovih drugova Jagob je rekao da se više sa Cetinjskim OK-om Jagoi i Segeda se drže junački, kao i sva tri člana OK Podgorice, ali izgleda zbog slabih pomoćnih snaga, a i zbog njihovog nedovoljnog iskustva ne uspejavaju prema njihovom zalaganju.

Nikakve akcije u Crnoj Gori nijesu izvršene. U Pipirima ima jedna četa partizana oko 30–40, koja živi u Kameniku u trojkama. Među njima je najaktivniji Vojvo Todorović.²³ U Bjelopavlicima ima isto tako jedna četa oko 40, koja živi isto po trojkama i s vremena na vrijeme se sastaje. U sreću nikličkom vodi Milivoje Maksimović jednu četu od 40 partizana. U Zepi²⁴ se u svom selu polilegalno kreće Obrad Bojović. U Crmici u Daplu ima 14 partizana. U cilnom sreću andrijevačkom partizana sa partijcima ima svega 15 ljudi. Verovatno da ima i u drugim mjestima partizanskih grupica, ali ovi dragovi nemaju tačnih podataka. Zna se da je sa grupom partizana u sreću beranskom Radonja Golubović i u selu Godinje u Crmici neki drug Ieko²⁵ sa još 3–4 druga. Ima više pojedinaca koji su se zabili u duboku ilegalnost i nemaju ni s kim nikakvih dodira, kao na pr. Lazar Đurović i Milišav Koljenić.²⁶

Po našem mišljenju stanje je takvo u Crnoj Gori kakvog smo ga i mi zamisljali. Iz svega ovoga stanje je bolje nego kada smo napustili Crnu Goru i poboljšava se iz dana u dan. Zna se dobro rodila, a svi su izgledi da će i kukuruz roditi, što će opet ići u našu korist.

Mi predlažemo, ako vi smatrate da su uslovi za to, a mi mislimo da jesu, da se pošalju nekolicina aktivnija partijca iz obje crnogorske brigade kao prva partijska i politička pomoć Partiji u Crnoj Gori.

²² Nadežda Đukić Brko, metalni radnik. Ušla je bio na dužnost političkog sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Sandžak 15. januara 1960. godine. Ušla je u članstvo Poljske stranke JNA i na dužnosti sekretara Glavnog odbora Jedinstvenih studentskih organizacija i naučnoistraživačkih organizacija. Prešla je 12. jula 1961. za narodnog heroja (*Žurnal samostan heroja Jugoslavije*, str. 147, političke od. 16, 1. 26. januara 1960).

²³ Vojvo Miliša Todorović (pravnik). Umrta je 7. oktobra 1961. u Beogradu kao generalpotporučnik JNA. Sahranjen je 18. oktobra u Titogradu. Prešao je 27. novembra 1953. za narodnog heroja (*Žurnal samostan heroja Jugoslavije*, str. 803, političke od. 8, 1. 9. oktobra 1961).

²⁴ Pava Karić jr; Niklička Jupa. Protetice se dolinom rijeke Crkvice, jugoistočno od Niklića.

²⁵ Đuka Leković Ieko, partijski radnik.

²⁶ U neravnim završetku, izvršio je samoubistvo 26. marta 1963. kao generalmajor JNA.

O stanju u Hercegovini nemamo nikakvih podataka.
7) Mi smo namjeravali da prepadom zauzmemo Rastovo, gdje se prema obavještenjima nalazi jedna satnija domobranaca Medunim, u svakoj situaciji mi smo za sada odlučili od te namjere.

Molimo vas naredite Centralnoj bolnici da nam vrati sve tovarne konje koji pripadaju ovoj brigadi, a koji su upućeni prilikom transportovanja ovdaljskih ranjenika i bolesnika za tu bolnicu. Napominjemo da su ovi konji neophodno potrebni jedinicama ove brigade.

Molimo vas poslati nam podatke o najnovijoj situaciji kod naših tamošnjih jedinica na tome terenu, kao i direktive i uputstva za naš dalji rad.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politički komesar: Komandant:
Rad. Babić M. P. Sava B. Kovačević

P. S.

a) Prije tri dana stigli su od Teslića iz četničkih jedinica Aleksandar Prodanović, brat Nikole Prodanovića, bivšeg komandanta Zeničkog odreda, simpatizer KP, i Kostić Ožid iz Drevara, član KPZ, koji je bio ranije u 1. Krajiškom odredu Milorada Mijanovića.²⁷ Oni su bili zarobljeni od strane četnika, gdje su se zadržali do sada u njihovim jedinicama.

Ovo je ljudstvo ranije pripadalo bataljionu Stanka Kutinca²⁸ i Hotić Mesuda, koji ga sad traže.²⁹ S³⁰

b) Pored napred navedenog broja izbeglica-Srba koji je došao iz okoline Bugojna, zbog ustaškog terora nad njima,

²⁷ Pogrešno. Komandant 1. krajiškog NOP odreda je bio Milerad Mijanović.

²⁸ Ime mu je Stanko Katanjac. Bio je komandant 5. bataljona 5. krajiškog NOP odreda, koji se raspao maja 1942. Katanjac je potom formirao četnički odred, koji na 6. juna 1942. razbio dijelovi 5. krajiškog NOP odreda. I tom prilikom 1. grupa zaroblila od Stanka Katanjčević odreda, koji je izbjegao zarobljavanje. Bude Delina je formirao četnički odred od oko 200 četnika, stvorivši se tada pod okriplje ustaško-domobranskih vlasti u Buzajna (doh. br. 82, tom IV, knj. 5, dok. br. 22, 06, 71, 81 i 08, knj. 6, dok. br. 100 i 130).

²⁹ Katanjac je potom ponovo prišao NOP-u, postao operativni oficir Krajiškog NOP odreda (tom IV, knj. 7, dok. br. 41) i do kraja rata ostao na rukovodnim dužnostima u jedinicama NOV i POJ.

³⁰ Iz rukovodila je dopisana zelenim mastilom.

— Paraf Sava Kovačevića.

u Gornji Vakuf, nalazi se jedan bataljon od 120 boraca-oružnika u planini oko sela Zmajeta. ²¹ Štj. je komandant bivši komandir partizanske čete Đurđe Delmo. ²² Štab ovog bataljona tražio je vezu i saradnju sa istim jedinicama oko Gornjeg Vakufa. Prilažemo pismo koje dotični komandant bataljona piše političkom komesaru Iliću Mehidu.

vi) Mislijenja smo da od ljudstva koje dode sa drugom Radom Hamovićem, zatim od ljudstva — Bosanaca iz Kombi-novanog Čelibićko-drogačevskog bataljona, pošto se upute drugovi koji pripadaju I i II brigadi, kao i od ljudstva Pro-zorske čete, — formira jedan bataljon koji bi bio u sastav V brigade. Mislijenja smo da o tome treba odmah donijeti odluku, pošto u slučaju pokreta vrlo je nezgodno imati ovo-liko broj sitnih, malih jedinica, bez organske veze sa nekom višom jedinicom.

g) Potpuno se slažemo sa vašom odlukom koju ste do-nijeli u pogledu upućivanja Južno-dalmatinskog odreda preko Aržana u pravcu Tomislavgrada.

h) Napominjemo da od Intendanture Vrhovnog Štaba takođe nismo dobili što nam je obećano i što je bilo predvi-đeno na sastanku ovoga Štaba i šefa ekonomskoga otdjeka. Tako na pr. obećano je 650 pari veša u platnu i sativeno, me-đutim od toga ništa nije dobiveno.

S.

²¹ Seljak iz Zmajeta, komandant četničkog odreda. Četvrtog jula 1942. bijegli od partizana, dotao je u Biograd i izjavio lojalnost ustavko-demosratskim vlastima, pošto se približio, 6. juna 1942. dijelovi 5. krajiškog NOP odreda razbili četnički odred Stanka Ka-taljevića, kome je Delmo bio tada pripadnik. Kasnije, u avgustu, kada su ustavko-demosratske vlasti zatražile da pređe oružje, on se po-vukao i privremeno s njima prekinuo odnos, ali se ustavko-demosratske vlasti dijelom povukle u dijelom pokvatalo i sprevrlo u Biograd, dok se jedan dio razbjegao. Poni krajiški NOP odred je prihvatilo dio zajedničkih četnika, koji su imali bijelice kao prema partizanima, pa je Delmovu jedinicu, zajedno s njim, krajem decembra 1942. ušla u sastav 5. pripremnice (preparovani) brigadi 3. NR. Svojim, kao i (izjaviteljski) bataljon (dok. br. 82, tom IV, knj. 6, dok. br. 196, 196, 197 i 198, knj. 5, dok. br. 9).

²² Ime mu je Mešed.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 17. AV-
GUSTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE
O BORBAMA KOD KUPRESA¹

ŠTAB
II. Proleterske Udarne Brigade
Narod. Osloboj. Part. i Dobr. V. J.
17. Avgusta 1942. god.
Novo Selo
15h

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Položaj

Prema zapovesti V. Š. od 10. avgusta² t. g. napad na Ku-
pres imao se je izvršiti 11. avgusta t. g. u 21. čas. Jedinice
naše Brigade imale su zadatak napad na Kupres preko Črda-
čice gdje smo upotrebili dva naša bataljona (2. i 4.) i zavr-
manje Vel. Vrata i Malog Stozera sa našim 1. bataljonom i
delovima III. Krajiškog Ojeda. Zaseda u Koprivnici držao
je naš 3. Bataljon. Sve naše jedinice izvršile su postavljeni
zadatak, naročito 2. i 4. Bataljon koji su juritjem osvojili
utvrđenje Črdačice i sa delovima upali u grad gde su zarobili
3. pukomitriljeza i naneli neprijatelju prilične gubitke.

Kako nije bilo sudejstva a naročito upada u grad jedinica
IV. Brigade, to su težinu tereta i neprijateljske vatre primili
su ova naša dva Bataljona. Jedinice Hercegovačke Brigade³
polazeći kroz Zločina napredovale su potkro i nisu stigle do
Kupresa. Jedinice IV. Brigade takođe nisu upadale u sam grad.
Kada je svanulo obo naša bataljona morala su se iz grada
povući na Črdačicu gdje su zadržali položaje nadajući se da
će se napad produžiti. Neprijateljska artiljerijska i bacačka
vatra primorala je naše bataljone da se po naređenju povuku
na susedne položaje odmah iza Črdačice.

¹ Original (pisan na masti, cirkicom) u AVH, reg. br. 2—UH,
k. 76.

² Tu zapovest redakcija nije pronašla. U 5. knjizi II. toma
(kao dok. br. 27) objavljen je direktno Vrhovnog Štaba NOP i DVJ
za napad na Kupres⁴ (vidi dok. br. 72 i 76).

³ Odnosi se na I. hercegovačku NOU brigadu. O njenim dejstvi-
ma u borbi za Kupres vidi tom IV, knj. 6, dok. br. 106.

Toga dana neprijatelj je pošao iz Bugojna u pomoć Kupresu i nipošto da potisne našu zasedu iz Koprivnice u isto vreme kada je neprijatelj iz Kupresa uz pomoć artiljerije, bacača i aviona uspeo da nam odzume položaje Mala Plazena, Vel. Vrata i Mali Stožer. Tako su naše jedinice zauzele položaj Maglu i Dominovac do sledećeg napada.

12 ovog meseca pristigla je na prostorištu Blagai I Krajiška N. O. U. Brigada i kako je bila umorna napad se nije mogao vršiti toga večera, već smo ostavili za 13 u veče. Za 13 u veče zakazan je napad sa snagama II. Brigade, IV. Brigade, Hercegovačke Brigade i Krajiške Brigade i delovima III. Krajiškog Odreda.

Naša Brigada dobila je zadatak posjedanja Vel. Vrata, Male Plazene, Malog Stožera i susedne zasede prema Bugojnu. Naša Brigada je i ovoga puta izvršila svoj zadatak. Delovi Krajiške Brigade i IV. Brigade izvršili su iakođe zadatak upada u grad ali se u gradu nisu mogli oslaci zbog nebučenosti zauzimanja utvrđenog grada i borbe sa blindiranim kolima kao i nedostatka sredstava za takvu vrstu borbe. Jedinice IV. Brigade i Krajiške Brigade povukle su se iz grada manevirajući neprijatelju prilične gubitke i ostavljajući iakođe svojih mitih i razničenih drugova. Naše jedinice zadržale su položaje preko celog dana jer je bilo rečeno da izvršimo ponovni napad. 3. napad na Kupres. I ovoga puta jedinice Hercegovačke Brigade nisu napredovale ka Kupresu po predviđenom planu.

Pri prvom napadu borci iz naše Brigade izjavljivali su negodovanje zbog nesadestva IV. Brigade i Hercegovačke Brigade. Posle drugog napada borci Krajiške Brigade gubili su poverenje u Hercegovačku Brigadu opet zbog nesadestva. Pri ovim napadima ova pojava nepoverenja jedne brigade prema drugoj zbog nevršenja postavljenih zadataka uticala je na neuspeh pri trećem napadu na Kupres. Ovom prilikom ukazujemo na ovu pojavu nepoverenja Brigade prema Brigadi i treba skrenuti pažnju svim štabovima brigada, bataljona itd. da pravilnim objašnjenjem izvršenja zadataka ostakomi se ova budava pojava koja će štetno uticati na buduće vršenje zadataka. U isto vreme smatramo da štabovi brigada i ostalih jedinica moraju naročito voditi računa da sve jedinice izvršavaju u potpunosti svoje zadatke, pa će biti i uspeha, žrtava će biti manje a nepoverenje će iščeznuti.

3. Odnosi se na I. Krajišku NOU brigadu. Detaljnije u njenim dejstvima u borbi na Kupres vidli tom. IV. knj. 6. dok. br. III.

* O dejstvima 4. proletarske (crnogorske) NOU brigade u drugom napadu na Kupres. 12.04. avgusta vidli dok. br. 76. I i 77.

Za treći napad na Kupres poslali smo pismo¹ IV Brigadi da sa svojim jedinicama dejstvuje svojim pravcem zajedno sa našim I Bataljonom. Krajiška Brigada trebala je da napada svojim pravcem preko Crdačice a Hercegovačka Brigada sa-kođe svojim pravcem. Međutim napad IV Brigade je i ovoga puta izostao. Štab IV Brigade nam je poslao izveštaj da mu jedinice nisu prikupljene i da su imali velike gubitke u prošlom napadu. Mi smo I. Bataljon pojačali sa delovima 4. Bataljona i Kupreške čete jer se napad nije mogao odložiti pošto je izveštaj od Štaba IV Brigade stigao dočkan da bi se napad mogao odložiti. Napad je zakazan tačno u 20 časova kada su sve jedinice posle naše artiljerijske i bacačke vatre uz vatru svih automatskih oruđa i pušaka izvršile juris sa najbliže mogućih položaja pri samom gradu. Ovoga puta jedinice Krajiške Brigade po zauzimanju Crdačice bez borbe jer se je neprijatelj sa te strane odlučio samo na borbu iz prvih utvrde-nih kuća, čekale su da neka druga jedinica izvrši juris pa bi i oni krenuli napred. Naš I. Bataljon postavši blizu grada prije 20 časova od strane Begova Sela čekao je da padne Crdačica, ali kako i posle 20 časova borba [se] nije čula sve do 21 čas, naš I. Bataljon krenuo je puzeti bliže prema kućama Kupresa. Neprijatelj je primetio pokret našeg Bataljona i pustio ga blizu oko 30 metara i otvorio aragansku vatru sa tri strane. Tom prilikom ranjeno je 8 drugova, od kojih su dva teže ra-njena a jedan ranama podlegao. Puškaranje se čulo tu i tamo, ali juris na grad nije bilo te se je naš I. Bataljon morao po-vući, jer je neprijatelj izvršio juris.

Za sve vreme napada na Zlozela i Kupres mi smo imali sledeće gubitke:

	poginulih	ranjenih	nestalih
1. Batalj.	7	19	2
2. "	6	18	-
3. "	8	10	1
4. "	16	18	1
Svega:	37	65	4 = 106

Od komandnog kadra samo oko Kupresa poginulih i ra-njenih.

1. *Bataljon:* Zamenik komandira poginuo, jedan koman-dir ranjen, jedan poikomesar ranjen, jedan vodnik ranjen, jedan dešetar poginuo, jedna bolničarka poginula.

2. *Bataljon:* Komandir čete poginuo i njegov zamenik ranjen drugi komandir čete, ranjen zamenik komandanta ba-taljona, poginula jedna bolničarka.

¹ To pismo redakcija nije pronašla.

3. *Bataljon*: Poginuo pol. komesar čete, jedan vođnik poginuo.

4. *Bataljon*: Ranjena sva tri komandira i jedan zamenik komandira.

Od poginulih i ranjenih skoro svi su članovi K.P.J. i SKOJ-a.

Procena neprijateljskih gubitaka:

Iz prvog i drugog napada na Zlodela i Kupres samo sa naša dva bataljona po prikupljenim podacima: drugovi iz 4. Bataljona za vreme borbe ubili su živih i u borbi streljali oko 50 koje ustaša koje seljačke milicije iz Zlodela a zajedno 4. i 2. Bataljon tokom ove dve borbe ubili su i ranili po proceni još do stotinu, tako da samo u ove dve akcije neprijatelj je imao do 150 izbačenih iz stroja. Prilikom napada koje je neprijatelj izveo na nas pri našem kontraudaru neprijatelj je imao gubitaka, po podacima koje smo dobili od boraca i zarobljenih neprijatelj je poterao za Begovino tri kamiona mrtvih (oko 40) i tri kamiona ranjenih, ali ih su uračunati samo oni koji nisu iz ovih krajeva. Milicionari su bili pokopani u selima i mestima gdje su nađeni a prema iskazu jedne žene bilo ih je dosta. Posle završene borbe na terenu neprijatelj je ostavio oko 20 mrtvih koje su našli naši drugovi.

U ovoj borbi neprijateljski gubici su 150 izbačenih iz stroja.

U prvom napadu sa IV Brigadom na Kupres po proceni samo naša Brigada izbacila je iz stroja oko 100 neprijateljskih vojnika, jer pri zauzimanju čvorišće neprijatelj je begao ispred naša dva bataljona košen vatrom iz mitraljeza, a naša su tri puškomitraljezsa zajedno jedan do drugog upali u grad i kosili su neprijatelja koji je begao, po ulicama. Ta tri puškomitraljezsa razorili su tri neprijateljska puškomitraljezsa i zarobljene puškomitraljeze predali su svojim najbližim drugovima iz Brigade koji su ih odmah stavili u dejstvo protiv neprijatelja.

Naš 1. Bataljon koji je tokom ovih borbi stalno zauzimao grupu utvrđenih položaja na Vel. Vratima i Malom Stožeru naneo je neprijatelju oko 50 gubitaka.

U zajedničkom napadu sa IV Brigadom i Krajiškom samo jedinice naše Brigade zarobile su 30 demobransa iz 5. satnije 2. Bojne 14. Pakovnije, koja je potpuno razbijena i uništena, u zajednici sa jednim bataljonom IV Brigade. Na položaju Vel. Vrata bila je omladinska Crna satnija,² koja je

² Pripadala je Francetićevoj «Crnoj legiji».

takođe razbijena i naneti su joj veliki gubici. Ovim prilikom drugovi naše Brigade sa jednom četom Krajske Brigade razbili su ovu satniju i zarobili su 3 puško-mitraljeza, delove od dva teška mitraljeza i jedan teški bacač. Pri zadnjem napadu naš 1. Bataljon nanio je iveresne gubitke neprijatelju a naneti su gubici neprijatelju sutra pri njegovom pokušaju da zbaci delove Krajske Brigade sa Male Plazemice. Neprijatelj je ovoga jutra došao u pomoć iz Bugojna i našao je na našu zasedu, kojom prilikom je poginulo 4 neprijateljska vojnika i više ranjeno. U svemu neprijateljski gubici samo od naše Brigade ovoga zadnjeg napada iznose oko 20 izbačenih neprijateljskih vojnika iz stroja.

Naša Brigada u borbama oko Zlosela i Kupresa po ovoj proceni izbacila je iz stroja najmanje oko 470 bandita, a zaplenila je 7 puškomitraljeza od kojih 3 u zajednici sa Krajskom Brigadom, jedan teški bacač mina, delove od 2 teška mitraljeza i oko 10.000 metaka i oko 50 komada bombi a što je sve utrošeno u borbama.

Slijemo podatke iz saslušanja zarobljenih domobrana:

1) Pri zadnjim napadima stanje neprijateljskih snaga u Kupresu bilo je:
dve satnije žutih ustaša, četiri satnije legionara (od kojih dvije omladinske) i jedna satnija domobrana plus sva milicija iz okolnih sela.

2) 15 ovog meseca iz jutra dve do tri satnije crne legije prodiru su ka Kupresu.

Ova pojačanja u toku borbi pristizala su iz Mrkonjić Grada, Jajca i Bugojna. Po iskazu zarobljenika pola 14. Pukovnije otišlo je za Gornji Vakuf a pola je ostalo u Bugojnu i krenuće za Kupres. Prema tome u Kupres se nagomilavaju jake neprijateljske snage, te to uzeti u obzir.

Drag Čmič je tražio da pošaljemo jedan pregled u kome će se videti gubici Brigade od Vrbniče pa do danas:

Vrbniči:	Kad smo stigli u Blagaj:	
1. Bataljon	193 na licu	167 na licu
2. "	190	160
3. "	222	142
4. "	231	142
Svega	836	611

* Tako se zvali pripadnici ustavke 7. bojne (glamočke) 5. stajnog dijelovnog odreda.
* Srećan Zajonc.

Izbačeno iz stroja u borbama oko Kupresa 106, ostaje na licu samo u batalljonima 505 drugova.

Treba napomenuti da još u Vrbnici svi smo imali veliki broj ranjenih i bolesnih drugova. Taj se broj povećao pri prelazu pruge Sarajevo — Konić, a naročito u borbama oko Bugojna gde je stradao naš treći batalljon. Posle borbi oko Bugojna desertiralo je iz 3. Batalljona 10 partizana, od kojih trojica su članovi partije, sa zamenikom pol. komesara jedne čete. Tom prilikom je desertirao i komandir čete.

Sadašnje stanje u Brigadi posle borbi oko Kupresa je sledeće:

1) U prkos velikih gubitaka morali naše Brigade kao i borbenost su na visini, jer su drugovi svesni da su izvršavali zadatke koje je pred njih postavio naš Vrhovni Štab.

2) Predarci smo sve mere da objasnimo značaj i rezultate borbi oko Kupresa i da izvučemo iz njih pouke. Naravno nastojimo da pravilnim objašnjenjem ulijemo, puno poverenje u borbenu vrednost drugih jedinica.

3) Stanje odelja, obuča i odeće je vrlo slabo i nemamo uslova za poboljšanje.

4) Zdravstveno stanje Brigade nije zadovoljavajuće, jer ima mnogo plućnih i stomaknih obolenja.

5) Nas je na položaju smenila 1 Krajiška Udarca Nar. Osi. Brigada.

6) Mi Brigadu odmaramo i sredjemo u pogledu komandnog kadra a vi ste nam obećali da ćete nam poslati nešto iz vaše pratnje čete. Isto tako ako postoji mogućnost pošaljite nam izvestan broj bolničarki.

7) Polito formiramo pionirsko odeljenje i odeljenje za vezu molimo da nam u materijalnom pogledu u koliko postoji mogućnost izadete u susret, kao: telefona bar tri poljska sa sa 2—3 km kabla, platna za signalne baričice i lampe za noćnu signalizaciju. Molimo da nam pošaljete bar 10 litara benzina u kanti sa dobrim zatvaračem i jednu jaču špricajku ako je imate.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab

Politkom, Komandant,
Mil. Kulić Ljub. Đurić

M. P.

¹⁰U Čelebićko-Drugočavskom bat. ima veći broj drugova koji su branije pripadali bataljonima naše brigade. Ako je moguće dobro bi bilo da ih opet uputite u našu brigadu.

Mil Kutić

BR. 80

NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOP I DV ZA BOSANSKU KRAJINU OD 21. AVGUSTA 1942. ŠTABOVIMA BATALJONA »STARAC VUJADIN« I »GAVRILO PRINCIP« I 5. KRAJŠKOG ODREDA O PRETPOTCINJAVANJU BATALJONA I O AKCIJAMA PREMA BOSANSKOM GRAHOVU¹¹

OPERATIVNI ŠTAB
N. O. P. O. ZA BOSANSKU KRAJINU
Br. 80
od 21. VIII. 1942.

ŠTABOVIMA BATALJONA »STARAC VUJADIN« I
»GAVRILO PRINCIP«

polodaj

Po naređenju Vrhovnog štaba n. o. p. i d. v. za Jugoslaviju ta dva bataljona pripadaju do daljnjeg naređenja u V. K. O. P. Odred, od kojeg će dobiti sve direktive za rad i akcije i sva naređenja.¹²

Uz drugarski pozdrav
smrt fašizmu — sloboda narod!

Politikomesar,
Osman, s. r.

Komandant,
Kosta, s. r.

¹¹ Ovaj dio teksta (do kraja) dopisan je ručicom.
¹² Original (pisao na mašini, šifrovano) u XVII, rep. br. 19-7, k. 1798.

¹³ Odlučeno je na naređenje Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 17. avgusta 1942. Dan ranije, 16. avgusta, VS NOP i DVJ naredilo je pretpotčinjavanje bataljona »Gavrilo Princip« 5. krajškom NOP odreda i bataljona »Budućnost« Krajškom operativnom štabu, sugerišući da se prednost daje da bataljoni »Budućnost« i »5. krajški NOP odred« Bataljon »Starac Vujadin«, po tome naređenju, ostaju i dalje u sastavu 4. operativne zone. Međutim, već 17. avgusta, VI je sva odluka izmenio, pa je i bataljon »Starac Vujadin« stavio pod komandu 5. krajškog NOP odreda (dok. br. 80, tom II, knj. 5, dok. br. 108, 109 i 113).

¹⁴ Karabegović

¹⁵ Nad

ŠTABU V K. N. O. P. ODREDA

položaj

Po naredenju Vrhovnog štaba bataljoni »Budućnost«, »Starac Vujadin« i »Glavio Princip« pripadaju pod Krajiški operativni štab.¹ Odlukom našeg Štaba ti bataljoni stavljaju se pod vašu komandu.

Vi trebate da stupite najhitnije u vezu sa štabovima Sjevernodalmatinskih odreda i Ličkih odreda, s time da u zajednici sa tim štabovima ispitajte mogućnost što brže likvidiranja Grahova III Profeterska brigada koja je čistila Livanjsko Polje na pravcu Kajani i Čelobit, gdje se i sada nalazi, dobila je odatak od Vrh. štaba, da se poveže sa bataljonom »Starac Vujadin« i da se postepeno približi Grahovu, u čijem osvajanju bi učestvovala zajedno sa vašim snagama. Prema obavještenju Vrhovnog štaba Italijani iz Splita transportuju svoje trupe brodovima ka jugu. Može se izvrsiti, da će oni napustiti Grahovo, pa treba biti budan, da se u to mjesto što pre upadnete. Ako bi se ta operacija izvela uskoro, možete računati i na neke snage naše III Udarne brigade.

Vi treba da se najhitnije povežete sa bataljonima »Budućnost«, »Starac Vujadin« i »Glavio Princip« i da ih stavite čvrsto pod vašu komandu i da im odredite zadatke.

Dajte sugestije Štabu Sjevernodalmatinskih odreda, da ruši put B. Grahovo — Strmica — Knin.

O postupljenom najhitnije nas izvjestite.

Uz drugarski pozdrav,

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politikomesar,	Komandant,
Osman	Koča

Sl.²
23VIII Primljeno na znanje,
u akta.
Sekretar

¹ To je u stvari zajednički štab 3. i 5. krajiškog NOP odreda.
² Datum prijema naredenja u štabu 5. krajiškog NOP odreda.
Dopisao je u tekstu originala, bism rukopisom i pečatom kojim se, izvrsivom potpisao sekretar štaba 5. krajiškog NOP odreda Jovo Pavic.
Pečat je nečitak. Vjerovatno je to pečat Jovo Pavica, koji je tada bio sekretar u štabu 5. krajiškog NOP odreda (tom IV, knj. 6, str. 25).

NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA 1. KRAJSKE I 2. PROLETERSKE NOU BRIGADE OD 23. AVGUSTA 1942. POTCINJENIM ŠTABOVIMA ZA NAPAD NA MRKONJIĆ-GRAD¹

OPERATIVNI ŠTAB
1. KRAJSKE I 2. PROLETERSKE
BRIGADE
Položaj 23. avgusta 1942. god.

PLAN NAPADA I PODACI O NEPRIJATELJU

Večeras-noću između 23. i 24. avgusta 1942. god. izvršile se napad na Mrkonjić Grad snagama 1. Krajske Udarne Brigade i 2. Proleterske Brigade i delovima jedinica III K. Odreda. Podaci o neprijatelju: U samoj varoši neprijateljske snage po dobivenim podacima su jačine od 800 do 700 vojnika-domobrana i četnika. One su snage raspoređene i to: na OBU-GLP oko 40 domobrana sa 1 bacačem i jednim teškim mitraljezom i 3 puške mitraljeza. Na Rogojinama se nalazi snab. četnički sa svojim snagama, jačina nepoznata. Grad je opasan pretiranjama najverovatnije kod sela Koplevica, Starog sela, Orlovića i Kotora kao zaklona prema istoku. Na Ravn (kota 991) nalazi se posada od prilike jačine 30 do 40 vojnika. Ostali dijelovi neprijatelja nalaze se u samoj varoši raspoređeni za odbranu u rovovima oko varoši i pojedinih kućama koje su za odbranu udešene. Koliko za sada raspoloženo sa podacima, nalaze se sljedeće snage: u glavnoj gradskoj džamiji nalazi se 1 teški mitraljez sa nešto posade. U Grajskom hotelu nalazi se također 1 teški mitraljez sa nešto posade. Kod pravoslavne crkve nalazi se 1 brdski top.

RASPORED SNAGA ZA NAPAD

1. Krajska Udarna Brigada: II batalion siječe komunikaciju Mrkonjić — Sinića kod sela Podhrdo — Podhrdnica i to sa

¹ Original (pisar na mašini, latinsicom) u AMU, rev. br. 12-1, k. 787.

² U Mrkonjić-Gradu se nalazilo oružaničko postroje i 1. batalj. 4. pješačke pukovnije (tom IV, knj. 6, dok. br. 108, knj. 7, dok. br. 190).

³ To mjesto nije udaljeno od Mrkonjić-Grada.

⁴ To nije selo, već k. 406 (Orlovići).

⁵ Nazvan je po septemvniku Branku Grajski; umro je po- slije rata.

jednom četom. Na tom mjestu povezuje se sa snagama III Udarne brigade. Sa ostale dvije čete napada Rogulje i to na mjestu Kasimovci¹ sa zadatkom da osjече neprijateljske snage do grada. Po zauzimanju Rogulja ostavlja jednu četu za zaštitu a sa drugom četom ide prema Mrkonjić Gradu.

I bataljon sa 2 i 3 četom ima zadatak da se probije desno od Orugle i da napadne Mrkonjić Grad između mjesta Kopljevici i Trjebovo i ulazi u grad kod Ploča² (cesta Mrkonjić — Banja Luka).

I četa u zajednici sa I četom III bataljona napada na grad lijevo od Orugla preko »Njiva«, pravac grad.

II bataljon sa 2 četom drži zasjedu prema Sibovima sa zadatkom da u nikakvom slučaju ne dozvoli prodor četničkih snaga uz najveće žrtve iz njihovih sela.

I četa III bataljona napada zajedno sa I četom I bataljona.

Četa pratećih oruđa. Dva odelenja teških mitraljeza dodjeljuje II bataljona. Jedno odelenje teških mitraljeza dodjeljuje 2 četi III bataljona. Ostala mitralješka odelenja ostaju kao rezerva pri Štabu operativnom.

Jedno bacačko odelenje od 81 ml. dodjeljuje se II bataljona. Bacačko odelenje 75 mm³ sa 20 mina dodjeljuje se 2 i 3 četi I bataljona. Ostala dva bacačka odelenja dodjeljuju se I četi I bataljona.

Protakolska baterija ostaje na raspolaganju operativnom Štabu.

Komandir baterije ima se javiti komandantu II brigade.

II *Proleterska Brigada*: I bataljon ima likvidirati neprijateljsku posadu na položaju Orugle. Po završenoj likvidaciji ostace na pomenutom položaju držeći ga čvrsto a uhvatiti vezu sa delovima I Brigade koji upadaju u grad i prema situaciji ako je potrebna pomoć drugovima. Manje dijelove spustiti ka gradu vršeci samim tim boju blokadu grada a tako će se i veza bolje obnoviti. Levo od Orugle upadaju u grad jedna četa I bataljona i jedna četa II bataljona I Brigade sa kojima čete obnoviti vezu.

II bataljon ima zadatak zasjede na putu Mrkonjić — Jajce.

III bataljon ima biti na položaju Magajdel. Sa zadatkom obezbjeđenja pravcu Jajca šaljući jače patrole u pravcu

¹ I to mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000. Nalazi se, sjeversno, prema lokaciji označenoj u dokumentu.

² Riječ je o minovacima.

Boraca ka Milama, održavajući vezu sa II bataljonom i IV bataljonom.

IV bataljon ima zadatak siječenje komunikacije Mrkonje — Crna Rijeka — Banja Luka rušeći sa pionerskim odeljenjem mostove i put.

Napomena: III bataljon može dati u rezervu jednu četu I bataljona.

Mjesto Operativnog štaba biće Hoćune (selo).
Početak napada biće u 1 čas poslije pola noći.
Brigadno prevojaliste biće kod Operativnog štaba.

Borbeni znaci su «Ljubo — Ratko».
Zarobljenike sprovoditi do Operativnog štaba.
Paliti samo one zgrade iz kojih se daje jak otpor.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Operativni štab
Ljubo²² [Rjatko²³]

²² Bilje o zauzimanju Mrkonje-Grada, 24. avgusta 1942, vidi dok. br. 82.

²³ Ljubodrag Đurić.
²⁴ Dokument je otkriven na putopisu; može se prečitati samo sačin. Komandant I krajiške NOV brigade je tada bio Ivo Matić, čiji je pseudonim: Ratko, te je najvjerovatnije da se na tako i potpisao.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. PROLETERSKE (CRNOGORSKE)
BRIGADE OD 26. AVGUSTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP
I DV JUGOSLAVIJE O STANJU U BRIGADI I O AKCIJAMA
NA PROSTORJI GORNJI VAKUF — BUGOJNO — FOJ-
NICA¹

ŠTAB
V PROLETERSKI N. O. U. BRIGADE
26. VIII. 1942. g.

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I D. V. JUGOSLAVIJE

Podatci

Podnosimo slijedeći izvještaj:

- 1) Dana je drug Velimir Terzić, zarnj. komandanta ove Brigade, upućen na svoju novu dužnost u Livno.²
- 2) Jutros je izvršio pokret Mostarski bataljon Her. N. O. U. Brigade sa položaja ove Brigade u pravcu svoje Brigade.
- 3) Sutra ujutru u 3 sata ljudstvo iz Kombinovanog bataljona koje je određeno za I. Brigadu bice upućeno u Livno.
- 4) Kasinu i položaje na stanci Raslovo, na putu Travnik — Gornji Vakuf, kako izgleda, nijesu zaposjeli ustaše, već domobranci i žandarmi u jačini od jedne do dvije satnije. Prek-sinoc je jedan kombinovani bataljon ove Brigade napravio pokret u pravcu pomenute stanice sa zadatkom da je likvidira, da uništi i onesposobi samošnje sumsko preduzeće i put koji vježe to preduzeće do Travnika, to jedno, i drugo, da uništi i onesposobi put Travnik — Donji Vakuf prema Komaru, *ako mu se bude moglo*. Do ovog momenta od svih još nekakva izvještaja nijesmo dobili.³
- 5) Prekjučne su ustaše i domobranci iz Bugojna u jačini od dvije satnije napravili pokret iz Bugojna u pravcu Gornjeg Vakufa, koje su naši partizani dočekali kod sefa Gračanice i postije jednodnevsne borbe ustaše su se povratile nazad. Na

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVII, reg. br. 28-1, k. 3/A.

² Odlazak je sa dužnosti načelnika Štaba 4. operativne (dalmatinske) zone Hercegovine.

³ Taj bataljon je 27. avgusta izvršio bezuspješan napad na Raslovo (item IV, knj. 1, dok. br. 198).

našoj strani žrtava nije bilo, a za njihove žrtve nam nije poznato.

6) Drug Duro Roganović, koji je bio upućen za komandanta bataljona kod izbjeglih Srba od Bugojna, povratio se nazad izjavivši da ovi nijesu bijeli da se organiziraju u partizanski bataljon, a ovo kako izgleda da je došlo otuda što se među njima nalaze nekoliko tipine koje održavaju vezu sa četnicima.¹ Tamošnji srpski narod i većina vojnika osjećaju se partizanima. Mi ćemo i dalje nastojati da politički i vojnički djelujemo u tom pravcu kako bi uspjeli povezati zra se tu vojsci i narod, ali je pored toga potrebno da se naredi tamošnjem Krajiškom odredu² da više obrati pažnje na njih od sada nego do sada i da oni kao podaniji preduzmu ulogu organizatora, a mi bi ih u svemu pomagali.

7) Od naših izviđačkih organa, koji se kreću u pravcu Jablanice — Fojnice, obaviješteni smo, da su im tamošnji mještani pričali, a ovi su obaviješteni iz Sarajeva, da su četnici ovih dana napali na Foču i zauzeli je od ustala uz saradnju sa Italijanima.³ Ustaše su, kako pričaju, imali velike žrtve. Zbog toga Nijemci i ustaše u Sarajevu mnogo strabaju i u tom pravcu silju svoje jedinice. Ovome ćemo se vjerodostojnije obavještavati putem naših izviđačkih odjeljenja koja ćemo uputiti preko Bivovjice u pravcu Igmana, pa ćemo vas o istome izvijestiti. U slučaju da ovo bude istina, što je donekle vjerovatno, taj teritoriji bi onda trebalo posvetiti više pažnje. U tom slučaju četa Rada Hamovića bi trebala da se povrati nazad, kako narod tamošnjih krajeva ne bi bio prepušten uticaju četnika.

8) Sad se na položaju Prozora — Šćita nalaze svega dvije čete nateg III bataljona sa Prozorskom četom, koji trebaju kontrolisati teritoriju prema Fojnici — Bivovji — Rami — Jablanici i održavati vezu sa Hrc. Brigadom, što je sa ovako malim jedinicama mnogo otežano. Jedna četa III bataljona nalazi se na Ravnom, ostala 3 bataljona nalaze se na položaju Gornji Vakuf — Travnik i Gornji Vakuf — Bugojno.

¹ Vjerovatno se radi o grupi Darda Delme (isti dok. br. 78).

² Na tome području je djelovao 3. krajiški NOP odred (tom IV, knj. 6, dok. br. 109).

³ Ta informacija je bila tačna. Četnici su ih oko 2.500, naručani sredinom dubljača od Italijana i naručane obučeni u Italijanske uniforme, zauzeli su Foču 19. avgusta u 13. četa, ali su Italijani, na intervenciju ustata, ponovo otišli u Foču 22. avgusta. Bliz u tome vidi tom IV, knj. 6, dok. br. 106 i 107. XVII, rep. br. 344-1, k. 71, duglasno izvješće Vrhovnog arhivskog zapovjedništva od 10. septembra 1942. godine.

9) Drug Blazo¹ će doći kroz koji dan tamo. Drug Duro Reganović je određen privremeno u Prozeršku četu kao vojni instruktor.

Sa drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

M. P.

Komandant:
Sava B. Kovačević

BR. 83

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. KRAJISKE BRIGADE OD 28. AVGUSTA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE
O ZAUZIMANJU MRKONJIĆ-GRADA²

1. Krajiska Polozaj 28-VIII-1942
Narodno-Oslobodilačka Partizanska
Udarna Brigada

VRHOVNOM ŠTABU N. O. PARTIZANSKE I DOBR.
Vojske Jugoslavije

Destavljam izvještaj o akciji na Mrkonjić i okolna sela (Manjaca).³

Naša Brigada imala je zadatak da likvidira Mrkonjić Grad, sa II prot. brigadom.

Bataljoni koji su napadali grad izvršili su svoj zadatak. Prilikom akcije naši bataljoni zarobili su stijedeći ratni plijen.

¹ Jovanović

² Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 13-2, k. 787.

³ Mjesto se na selu na planini Manjaci, jugozapadno od Banje Luke.

⁴ Mrkonjić-Grad (ovaj) se ga 1. Sarcević-Vukelić osvojio je 24. avgusta. Grad se branilo oružanih 5. odnauke pukovnije i 1. bijela domobranske 8. pješačke pukovnije. Bilo je i 1. i 2. prot. brigade NDH. U toku akcije 1. i 2. prot. brigade NDH izvršile su Operativni zadatak 1. i 2. prot. brigade NDH. Izvještaj Operativnog štaba 1. i 2. prot. brigade NDH brigade od 24. avgusta 1942. o zauzimanju Mrkonjić-Grada. Mita Lukić, n. d., str. 514-515.

⁵ Riječi su II prot. brigadom dopisane sa mastilom.

I bataljon: 66 domobrana, sa 66 karabina, 4 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez sa ostalom spremom. Ovaj bataljon je upao u grad sa svojim četama.

II bataljon: zarobio je 2 oficira, 3 podoficira, 96 domobrana, 1 protivokoliški top sa 99 granata i zaprega sa 2 konja, 2 velika bacača sa 6 velikih mina i 39 lakih mina, 2 teška mitraljeza sa 18 sanduka punih municije, 2 puškomitraljeza i 90 karabina i municiju, dosta čehadi, šatorskih krila i ostale vojne spreme. Zarobljena su 3 konja sa 2 artiljerijska sedalca sa ostalim konjskim priborom. Ovaj bataljon imao je zadatak da prečisti selo Rogolje i da odsiječe rovove u Kasimovcima od grada. Neprijatelj nije bio u Rogoljima a rovovi u Kasimovcima likvidirani su do 3 sata u jutro, gdje je zarobljen gore navedeni plijen.

III bataljon: zarobio je 30 domobrana, 100 karabina, 1 teški mitraljez, nešto municije kao i ostale vojne spreme.

Ovaj bataljon sa jednom četom štitio je napadne položaje od Drenovičkog sektora¹ (Šibovi) a sa jednom četom u zajednici sa I bataljonom napao je sam grad i u potpunosti izvršio je svoj zadatak i zarobio gore navedenu spremu.

Mrtvih i ranjenih u ovoj akciji nismo imali, dok je neprijatelj imao 3 ranjena.

Moral i borbenost partizana u akciji bila je odlična. Spaljene su svega 3 manje dječnjare kao signal da su naše snage u gradu. Pijačke i obijanja radnji nije bilo osim provala u dućan Bate² i jednom trgovcu odučeno 12000 kuna ali nismo mogli utvrditi da su to pravili partizani iz naše Brigade, ali smo odmah uhvatili 10 partizana III odreda³ (čete koje su bile opkoljene četnicima) a za novac nismo mogli naći krivca. Partizani ove Brigade mijenjali su svojevremeno odijela od zarobljenih domobrana i pravili sitnije istupe oko podjele vojne spreme. Ovakv šab ušlo je te greške i podreo ove korake da se u buduću to spriječi a naročito kada sudjeluje u akcijama sa drugim brigadama jer to ometa zblizavanje brigada, a naročito zbog političkog uticaja na mještanske snage.

¹ Mladi se na sektor kojim je komandovao četnik Uroš Drenović. Tako se ovaj kombinat za proizvodnje obuze i gamenih proizvoda u Borevo. Sve njegove proizvodnje u bivši Japradavli smole su ime «Bata», po prezimenu industrijalca iz Čekostvačke. Generalni direktor kombinata u Borevo dr Tomislav Balat (sa jui 18 rukovodilac te tvornice) osuđen je 27. novembra 1945. na smrt zbog saradnje u okupiranom, a cijelokupana imovina teza kombinata je konfiskovana (u Polihku od 25. novembra 1945).
Bijelje je u A. kvartijom NOP odrede.

26.VIII-1942 god. u 23 časa ova Brigada krenula je u pravcu Manjače sa zadatkom da napadne bok neprijatelja koji se nalazi u Sinići i u Bunarevima.

27.VIII. 1942 god. bili smo u Trjehovu gdje su imale biti neke četničke snage, ali smo svega našli dvojicu četnika a jedan je sam priskao k nama. Poradima toga kraja primila nas je prilično, samo se boje jer stoje pod uticajem neprijateljske propagande. Svi »četnici« borci voljni su da se predaju nama, samo se boje za svoje živote.

Isti dan prođžili smo put za Lokvare — Dujakovec — Stričiće i Dubice, sela koja su poznata kao četnički centar Manjače. U svim ovim selima nismo našli na nikakav otpor a poradima nas prima dobro i davala nam je izvještaje o neprijateljstvu, tj. da se isti povukao iz Siniće i Bunareva kao i o tome da su se izvjesne četničke snage povukle prema Kadmoj Vodi. I ovdje smo našli da bi se četnici borci predali, samo se boje za svoje živote. Mi ćemo danas održati zbor u Lokvarima i objasniti narodu liniju naše borbe.

Mišljenja smo da bi trebalo izdati jedan proglas narodu i boricima ovog kraja u kojemu treba objasniti izdaju četničkih vođa u čitavoj zemlji a borce poručiti da pristupe našim jedinicama. Ujedno bi predložili da proto Žetević i ostali sveštenici i rodoljubi izdaju poseban proglas na narod ovoga kraja i da prota i još koji sveštenik šim prijete ovdje krajevc. Za korišćenje ovoga kraja potreban je najživlji politički rad.

Naša Brigada nastavlja dalje svoj zadatak u zajednici sa ostalim snagama a pod neposrednom komandom druga Kostić, kako je naređeno od vas.

Molimo da nam se dostave naređenja tko ima pravo upotrebe konja, kao i naređenja o novim znakovima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polikomesar:	Komandant:
Hija ^a	Ratko ^b
	M. P.

^a Dubica nije selo, već predio, jugozapadno od Banje Luke.

^b Vlast

^c Materić

^d Duce Maršić Ratko

BR. 84

PREGLED BROJNOG STANJA LUDSTVA I NAORUŽANJA
I. PROLETERSKE NOU BRIGADE NA DAN 29. AVGUSTA
1942. GODINE*

STAB I PROLETERSKE
NOU BRIGADE
29-VIII-42

BROJNO STANJE NAORUŽANJA

KOLIČINA I VRSTA NAORUŽANJA

Jednica	m. avetara	puška	1. mitraljezi		topova		bacača	revolverti
			konstrukcija	p. mitraljezi	75mm	105mm		
Stab Brigade	3	16	—	—	—	—	—	15
Intendatura Brigade	—	13	—	—	—	—	—	7
Sanitet Brigade	—	1	—	—	—	—	—	4
Pionirski vod	—	21	—	—	—	—	—	2
I bataljon	—	164	—	3	12	—	—	66
II bataljon	1	133	1	1	10	—	—	48
III bataljon	—	192	2	1	15	—	—	42
IV bataljon	—	156	1	2	14	1	1	44
VI bataljon	1	131	1	1	12	—	—	40
SVEGA	5	827	5	8	63	1	4	268

NAPOMENA: protivkolski top je neispravan i upućen za
opravku. Jedan laki bacač je neispravan. Od
ukupnog broja puškomitraljeza 23 su italijanski.

Za Stab Brigade Zamjenik komandanta,
M. P. Spanac

* Original (pisar na mašini, latinično) u AVH, rep. br. 5—1,
k. 70.
Draško Lelić

IZVIJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 7. SEPTEMBRA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DV ZA BOSANSKU KRAJINU O REZULTATIMA NAPADA NA KLISINU I KADINU VODU¹

97

Ko piše: Štab II proleterske brigade Odstaje: Račune
Kom: Operativnom štabu Gde: Mikovici
O. Br. datum: 7-IX-42 . . . 11 čas., 30 min.
Karta razmere: 1.

Druže Košta,²

Npčas su naša dva bat. izvršili napad na Klisinu i Kadinu Vodu.

Na Klisini su naši bombasni naneli gubitke neprijatelju jer su došli do same crkve gde su handili bili.

Kadinu Vodu smo tukli bacačem i napravili im paniku, tako da su jutros bežali za B. Luku sa tenkovima i kamionima.

Mi imamo samo jednog lako ranjenog (u petu).

Naš 4 bat. je bio od juče po podne u zasedi kod Cvjetića na samom putu. I on je vodio borbu. Tako je nepr. izgledalo da ga na celoj komunikaciji napadamo sa jakim snagama.

Manjačka četa je na Bojatica Visu. Posle božanja nepr. za B. Luku avion je krsirao iznad Rekanice i mitraljirao mišeci da smo veći i tamo stigli.

¹ Original (pisao mastitom. šifricom) u AVU, rep. br. 8-131, k. 78k. Na margini i. strane dokumenta dopisano je: «Obratiti smo jednu stranu »Svega i pos. u Rekanici. A. N. V. različi. izostaviti da su i naš parali u spaga. Poverenje ostaje među vojama». Dokument je pisao na linu uvođenom (na komu je stampano zaglatilo) iz raznog bloka.

² Nad. komandant Operativnog Štaba NOP i DV za Bosansku krajinu.

³ Za njesta je bila grupa Borbon grupa «Pulice (Pulite). U grupi su se nalazili dijelovi ustasko-demokratskog Borboničkog zbraga II. sekcije (2. bataljon 721. grenadirskog puka) Desetoga septembra, kao posljednje, na ovaj sektor su upućeni 1. i 2. bojna Petroljake odred. Sve snage na tom sektoru su bile objedinjene u sistaru snaga: zaseb. Borbon grupa «des. vodica (komandir: »nem. voditelj 714. pješačke divizije. Opijanje «, tme. vodi (tom IV, knj. 7, dok. br. 14 (oktobarske) 31. 200, Arhiv VII. ZAV. PZS-00011. i 90), narednja Komanda 214. pješačke divizije od 9. i 10. septembra 1942. za dejstva kod Kadinu Voda. Mito. Ljekar, n. d., str. 556-558.

Ovu pažnju neprij, moramo iskoristiti i zauzeti one položaje od Kola do Vibana, jer tu se može sa manje snage neprij držati u šahu.

Oko 10 sati uhvatili smo vezu sa Vojnom¹ koji se sa dva bat. nalazi na Prepljetnjaku. Ja sam mu pisao da „...“ dođe na Lunjevac i napadne neprij u Kadimim Vodama.² Naš je jedan bat.³ ostao više sa mab. Kadimih Voda (vzd. lin. 1500 m). Rekao sam mu da taj naš bat. uputi u Račane, a mi ćemo danas sa našim jednim bat. i Manjačkom četom da prodiremo dalje od Bojanice Visu do iznad rijeke Rečavice i sa Han Kolima.⁴ Time ćemo neprij, koji nije sav otstupio ugroziti u pozadini.

Javi Kušicu da sa jednim bat. i II krajiskom brigadom teraju neprij, u stolu duž komunikacije i da nikako ne gube kontakt sa njim.

Sad bat. stiže izveštaj od bat. koji je noćas bio u zasedi. Oni su pokušali sa četnicima koji su puzeli kroz Vajkovač i čuvaju komunikaciju.⁵ Našem bat. je nezgodno preko dana držati zasedu na tom mjestu jer su četnici na nadvladavajućem položaju, ali će držati preko noći. Seljaci špijaniraju i izdaju zasedu. Tako noćas nije prošao ni jedan kamion. Naši su pokidali telef. vezu.⁶ — B. Luka.

Četnici iz Rečavice drže položaje prema Boj. Visu i tuku bacačem Mlani. četni. Zato smo se rešili da im noćas ukrađemo bacač.

Četnici su u rasulu. Juče nam se jedan predao i pušku doneo. Jednoga su našli šibit u šumi i to je delovalo, te sad žene i očevi trče i traže svoje da se vrate kućama.

¹ Voja Todorović Lerer.

² Dokumenti su na ovom mjestu utrošeni. Redakcija je to obilježila crtna tačkama. Vjerovatno treba da piše: da s bataljonima.

³ U boljoj rečenici 2. domobranskog zloga za septembar 1942. u vezi s tim između ostalog piše:

„K. IX. Partizani su se u Oloku noć 29. pojavili na vrhi Vardžiš Vis (880) — Krain (661) — Lunjevac (1034) u čemu skupini Partiz. Situacija je nepovoljna optičnjom položaja i se 2. sat 1. lvačke bojne, 5 i pola 2. satu Druge bojne Banja Luka. Namjera partizana snajperas (tom IV, knj. 7, dek. br. 28).“

⁴ Odnosi se na 4. bataljon (tom IV, knj. 7, dek. br. 18).

⁵ Odnosi se na 8. kol. kod Banja Luka.

⁶ To su, najvjerojatnije, bili pripadnici četničkog odreda „Obilje“, koji je komandant sa 60 vojnika bio Lazar Todorović Laza (vidi AVH, rez. br. 366, k. 204) naredbe komandanta Glasnog Ljuba Borovčanin četničkih odreda od 12. septembra u pobrati Četničkog odreda „Obilje“ za borbe protiv partizana od 31. avgusta do 18. septembra 1942.

⁷ Redakcija je crtna tačkama označila riječ neželjno napisanu u originalu. Vjerovatno treba da piše: Sitica.

Sa vojim ćemo videti pa se Kadine Vode može napasti sa dva bat. Krajiske brig. i jednim bat. naše brigade. Da su nam sinoć bile tolike snage, uzeli bi 6 topova na Kad. Vodama. Javite nam odmah kako idu naši od Stinice.

S drug. pozdr. S. F. — S. N.

Komand.
Ljubo¹⁾

BR. 86
OBAVIJEŠTENJE OPERATIVNOG ŠTABA 5. CRNOGORSKE
I 1. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 17. SEPTEMBRA
1942. ŠTABI 4. OPERATIVNE ZONE NOP OKREDA HR-
VATSKE O SITUACIJI NA PROSTORJI DUVNO — KUP-
RES — TRAVNIK

Operativ. Štab
V. Crnogor. i 1. Herceg. N. O. U. Brig.
17. IX. 1942. god.
08. na večer.

IV. Dalmatinskoj Operativnoj Zoni
Gdje bude.

Vaše pismo od 15. ov. mj. primili smo,²⁾ na koje vam od-
govaramo:

1.) Prema dobivenim podatcima neprijatelj ne raspolaže sa
jačim snagama — kako to vi kažete — u Duvnu i Ku-
presu, u Kupres 2. satnije ustaja i 3—4 domobrana i mi-
licije, u Duvno takode.³⁾

¹⁾ Ljubodrag Đurić Ljubo
²⁾ Original (pisan na mašini, cirkicom) u Arhivu VII, reg. br. 8—
11, k. 78.

³⁾ Štab 4. operativne zone je u svome pismu upozorio na namjere
neprijatelja (vidi AVL, reg. br. 51—4, k. 189).

U to vrijeme na prostoru Kupres — Bugojno — Imotski,
pored dijelova domobranstva 4. i 6. divizije, postojala je formirana do-
glasnog sastavak 5. starijeg djelatnog zadruga pod komandom boj-
nika Ristisa Bokana (sa starišom u Bugojnu). U njegov sastav su
tada ušli: 1. postaka bojna, na relaciji Bugojno — Kupres, 2. usta-
ska bojna 1. dijela, 26. ustaška bojna iz Bugojna, 26. ustaška bojna iz

- 2.) Može se reći da neprijatelj poduzme ofanzivu prema nama i vama a naručio prema vama, ali — kako izgleda — slabo ili nikako da se Italijani angažuju u ovom pravcu jer ih nema, ustati mogu ako iskoriste naše slabosti kao što su neki dan sa ispadom iz Kupresa.
- 3.) Naša zajednička aktivnost na ovoj teritoriji je nužna. U tom cilju smo mi preduzeli efikasne mjere odmah po našem povlačenju od Vukovskog — Suijce. I prije dolaska Hercegovačke brigade V. brigada je bila rokirala svoje snage od Travnika na ova teritoriju iako smo bili prepušteni sami sebi i neobaviješteni o povlačenju vaših snaga sa ovog terena (mislimo na operat. rukovodstvo Livno).
- 4.) Črnoгорска brigada je opet rokirana prema Fojnici, Travniku i Bugojnu gdje joj je ovo rukovodstvo odredilo zadatke u Hercegovacku je na položaje: Vukovsko — Zvirnjača — Trebiševci — Sovici — Rama. Ona je dobila zadatke prema Kupresu, Duvnu i Jablanici: demonstracije, kidanje komunikacija i drugo.
- 5.) Noću 15/16. ov. mj. vršena je demonstracija na Kupresu, koja je uspjela, sa kojom je između ostalog upaljeno oko Kupresa nekih 50 stogova žita i drugo.
- 6.) Na svim pravcima sa temeljitom rask. putevi. Put Kupres — Suijca — Duvno je težak rušiti, ali se mora osposobiti. Naš operativni za Ravno je dobio zadatak da taj put osposobi zajedno sa nama. Vi ih pomozite.
- 7.) Gledite Vrhovnog (depeša od 14. ov. mj.)¹ nije, da se mi angažujemo ka vama, već na drugu stranu navedenu stranu, pa nas to čudi kako se direktive Vrh. Staba izopazuju.
- 8.) Neprijatelj pravi češće ispade iz Bugojna ka Gračanici gdje se sukobljava sa našim snagama i gdje su nam namjeli 5 žrtava.

Ispadnog, Kraljica kombinovana bojna iz Imotskog, 2. i 3. sat 2. ustake bojne, na komunikaciji Bugojno — Kupres, 1. 2. sat 5. ustake bojne, 2. sat 18. ustake bojne i 3. sat 18. ustake bojne iz Grupa čimbeni, na komunikaciji Kupres — Bugojno (AVH, reg. br. 524-1, 2. 18. narednje Zapovjedništva Ustake vojnike od 28. septembra 1942).

Kraljica kombinovana bojna je u stvari 7. ustaka (glavna) bojna (tom IV, knj. R. dok. br. 247).

¹ Taj napad su izvršili jedinica četa iz 1. bataljona 5. proteterak (teretovak) 200. brigade 1. dijelovi Koperkog NOP odreda (tom IV, knj. 2. dok. br. 41).

² Ta depeša redakcija nije pronašla. Međutim, postoji naredenje načelnika Vrhovnog Staba NVP (DVJ) od toga datuma, i vjerovatno se odnosi na to naredenje (tom IV, knj. 6. dok. br. 46).

- 9.) Na položaje Travnik — Turbe došli su neki Njemci a broj još nije poznat.
- 10.) Sinec — ili će danas na veče — trebala se je izvesti demonstracija prema Duvnu od strane operativnog Ravno a nemamo još izvješća o tome. Navedeno im je da se sa vama povežu i zajednički da to izvedete. Ovo samo narediti pošto smo obavijestili, da vi nije uspjela likvidacija neprijatelja u Duvno.
- 11.) Mi zamjeramo zbog vaše neaktivnosti tamo. (Naš kurir Boro Begović izvestio nas je, da nikog nije video od vaših snaga na položaje Borova Glava — Šujica).
- 12.) Naše se snage nemogu angažovati na put Duvno — Požnje.
- 13.) Četu Duvanjskog bataljona koja je na Trebiševu ne možemo momentalno iz napred navedenih razloga uputiti. Njegov bataljon nepravilno je postupio kad je četu pozvao bez našeg odobrenja i obavještenja.
- 14.) Neprijatelj svaki dan bombarduje naše položaje a naročito dolinu Doljanke gdje nanosi stanovništvu žrtve. Sa ovim bombardovanjem nanosi i sebi žrtve: neki dan kad je bombardovan žrimeški bataljon na Kalin³ poginulo je dvoje, gdje je trojicu ubio a četiri ranio.
- 15.) Prema neprovičenim podacima, 16. ov. mj. obaviješteni smo, da je preko Rame prošio 26 vagona ustasa za Mostar⁴.
- 16.) Dobili smo pismo od I. Prolet, pisano 15. IX. ov. mj.⁵ u kome se objašnjava kritički rad jedinica na pravcu Kupres — Duvno prilikom upada ustasa u Duvno. Istovremeno prihvaćaju se naša opažanja kao opravdana u smislu voj. akcija, koordinacije i veza na pravcu Kupres — Duvno. Ovim se pismom najavljuju novi za-

³ Riječ je o dolasku pripadnika I. bataljona 756. granadirskog puka u Duvno 17. septembra 1942. Taj bataljon je prebacio na položaje Travnik — Turbe — Završevci da bi obezbijedio transport devet i drva industriji na tom od partizana ograđenom području (AVII, s. 215, 1229-471) narednje vojne zapovjednika 8. oktobra od 8. septembra, na br. 478 i 474. narednje Komanda 718. pješačke divizije od 8. i izvještaj od 9. septembra 1942. o preobrtanju I. bataljona 756. granadirskog puka za obezbjeđenje drva industrije u terenu neposredno Travnik.

⁴ Odnosi se na brdo Kalin (trig. 1531), jugoistočno od Bugejasa.

⁵ Tu pisnu redakciju nije pronašli. Možda im postoji informacija koja je stak. I. potporučnik NDU brigade, 15. septembra 1942. upućen Službi i operativni zone u odgovarajućem smislu s I. brigadom i 5. vrsnogorskom NDU brigadom (AVII, reg. br. 31—2, k. 795).

datei I. Prolet, čije su jedinice već počele prebacivanje
u dahu novih zadataka.¹

Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!

Načelnik Vukotić ²	Zamj. politkoma A. ³ Mugoša
M. P.	

BR. 87

IZVJEŠTAJ ŠTABA OPERATIVNIH TRUPA NA SEKTORU
BOSANSKOG GRAHOVA OD 19. SEPTEMBRA 1942. VR
HOVNOJ ŠTABI NOP I DV JUGOSLAVIJE O RASPOREDU
JEDINICA I PLANOVIMA ZA DEJSTVA PREMA BOSAN-
SKOM GRAHOVU⁴

ŠTAB
OPERATIVNIH TRUPA
NA SEKTORU GRAHOVO

VRHOVNOM ŠTABI NOP I DV JUGOSLAVIJE

1) Bataljoni I Proleterske i IV krajiške već su prikup-
ljeni na prostoriji sa koje mogu da dejstvuju i ofanzivno i
defanzivno prema neprijatelju. Imamo stalnu vezu sa ko-
mandantom IV Krajiške brigade, a bio je kod nas i drug
Mihč, iz IV Operativne zone. Održali smo zajednički sasta-
nak, na kome je izvičen raspored jedinica i raspored za-
dataka.

* U to se vrijeme I. proleterska NOU brigada nalazila prema
Bosanskom Grahovu (dok. br. 87).

¹ Javo

² Andrija

³ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 39-24,
k. 70.

⁴ Taj štab su nazivali i Operativnim štabom. Njega su sačinja-
vali štab I. proleterske NOU brigade i po jedan predstavnik 4. kra-
jiške NOU brigade i 4. i 5. di-
vi-
zije II. i III. brigade (tom II, knj. 6, dok. br. 56,
tom IV, knj. 7, dok. br. 52).
Prezimeim Maksimilijana (Maks) Baće, načelnika Štaba 4.
operativne zone NOP okruga Hercegovke.

2) U toku 21. o. m. krenuće jedan dalmatinski bataljon, u jačini oko 200 ljudi, na izvešuju diverzije na dramsi i pruzi **Knin — Driak**.

3) Lake jedinice nisu još stigle. Uputili smo im danas jedno pismo, radi uspostavljanja blagovremene veze i radi urgriranja njihovog dolaska. Takođe, nije stigao ni bataljon »Branko Vladušić«, i za njega smo urgrurali.

4) I bataljon I Proleterke ostavili smo zasada i dalje u predelu Poulja. VI bat. I Proleterke, koji je bio dobio zadatak da pronade i likvidira četničku grupu koja se navodno bila prebacila preko s. **Odjak** prema zapadu, vratilo se u sastav Brigade. O pravcu kretanja te četničke grupe nije uspeo da prikupi nikakve podatke, pa se čak nije potvrdilo ni da je ta grupa pošla pomenutim pravcem, postoji mogućnost da je otišla na Staretinu ili u šume istočno od Glamočkog polja, ali sve ovo je neprovereno. Dolovi VI bataljona bili su do Medugorja i spustili se do s. **Grkoveci** i nigde nisu našli ni trag četnika.

5) Prilazimo poslednje podatke o neprijatelju na sektoru **Grahovo**. Sudeci po njima, u toku poslednjih dana nije bilo nikakvih znatnih izmena u brojsom stanju neprijatelja u Grahovu i okolini. Nastojaćemo da prikupimo što više novih i sigurnih podataka.

6) Jutros, 19 o. m. u 2 časa, jedinice IV Krajiške brigade izvršile su prepad na četnike u s. **Pečenci** (2 km. zapadno od Grahova), proterali ih i jedan deo zarobili; podroban izveštaj još nije stigao.

7) Sa drugom Mišićem razgovorali smo o obrazovanju II Dalmatinske udarne brigade. On je razio komandni kadar od I Proleterke i nešto italijanskog automatskog oruđa, zatim izložio da za tu Brigadu ima 500 naoružanih i 240 ne-naoružanih, računajući tu i 200 boraca bataljona »Branko Vladušić«; tražio je da mu se da i jedan drug podestan za komandanta Brigade.

8) Pismo je upućeno Stabu 4. operativne zone pod čijom su se komandom nalazili lake brigade (tem IV, knj. 1, otk. br. 45).

Taj bataljon, koji je bio pod komandom Staba 4. operativne zone, vraćao je, po naredbama Vrhovnog Staba NOV i VOJ, da ode u sastav 2. dalmatinske NOB brigade, koja se tada nalazila u formiranju. Međutim, ona se brigade u međuvremenu popunila do brojnog stanja predviđenog formacijom, te je bataljon i dalje ostao samostalno (tem IV, knj. 1, otk. br. 45).

9) U izlazu iz Bovanškog Grahova, prema Pezaju, Tuzeva i Grakovcima, našli su oko 700 četnika te četničkog vođe »Gavrila Prinčipa Dinarske četničke divizije (AVH, reg. br. 335 i 345, k. 151; Izveštaj Staba četničkog puka »Gavrila Prinčipa od 1. i 2. septembra, reg. br. 50—5, k. 151; Izveštaj Staba Dinarske četničke divizije od 6. septembra 1942).

Misljenja smo da bi 1. Proleterska brigada zaista mogla da da 4-5 drugova za komandni kadar u bataljonima i nekoliko italijanskih puškomitraljeza i 2 italijanska teška mitraljeza. Za komandanta Brigade predlažemo sadašnjeg načelnika štaba 1. Proleterske, drugu Stanko. Mi verujemo da bi drug Stanko bio koristan na tom mestu, da je potrebno dati mu mogućnost da se osamostalji; činjenica je da je on u štabu 1. Proleterske donkle vezan, ali je tačno i to da su uslovi za njegov razvoj i osamostaljenje u okviru ovog štaba skraćeni.

Predložili smo, osim toga, da se stvori brigada od 3 bataljona, jačine 650 pušaka, a ostatak ljudstva da se uputi za papunu 1. Proleterske brigade. Milić nije u načelu protiv ovakvog rešenja, tim pre što ima velike mogućnosti da ubrzo stvori IV bataljon novim pririvom snaga, ovakva brigada dovoljna je za izvršenje zadatka koji je očekuju, a i sa pitanjem ishrane bi isto dosta teško. Drug Milić će o ovome obavestiti i tražiti mišljenje štaba IV zone.

8) U toku sutrašnjeg dana preduzećemo mere za konačno regulisanje ishrane, kao i za ubrzanje izrade ručnih bombi za bacač. Izgrađujemo i uspostavljamo telefonske veze. **Drvar** — **Srmetica** — **Mliniste**, kako bismo imali tešnju vezu sa vama.

9) Jutros smo isprobali protivkolski top; potpuno je ispravan. Seljaci s Těeva odabrali su se delatkom topom; poltele su i devojke da pomognu pri njegovom izvlačenju i darivale su ga: čarapama i pekirima!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!!

19. IX. 1942 — 18.30 č.

ZA ŠTAB

OPERATIVNIH TRUPE NA
SEKTORU GRABOVO
načelnik štaba¹ komandant Kovač

P. S. Pristemo, dak ne prikupimo trupe i ne organizujemo snabdevanje; nalazimo se u s. Zebno, oko 5 km. jugoistočno od s. Resanovci.

¹ Braško Poljansko Stanko. Prethod nije usvojen, pa je za komandanta 2. dalmatinske NOP brigade određeno Ljubo Vukobrat.
Za načelnika štaba specijalnih trupa na sektoru Braškog Grabova i Vrhovni štab NOP i DVI je određeno Pavao Bilić Vojka (tun H. knj. 6. dok. br. 80).
Taj dio rešenja (do kraja) dopisan je zelenim mastilom.

NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA NOV I DV ZA BOSANSKU KRAJINU OD 2. OKTOBRA 1942. ŠTABA 1. PROLETERSKE BRIGADE ZA OBEZBEĐENJE PRAVCA MRKO-NJK-GRAD — JAJCE

Operativni Štab N. O. P. I. D. V.
za Bosansku Krajinu
dne 2. oktobra 1942. god.

radi znanja

ŠTABU II. PROLETERSKOJ BRIGADI
na položaju

Nepriznati radnici i od Travnika i 2. i. mj. dopro je do linije Grdovo. O radu i zadacima jedinica na desnoj obali Vrbasa obavjestite se iz priloženog naređenja.

1. Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 5-111, k. 161.
2. Podijeli ostalobudnja Jajca (25. septembra 1942. od strane 1. i 2. krajiške i 2. proleterske NOV brigade (ovih dana, br. 92) Nijemci su preduzeli opodne mjere da ponovo zauzmu to mjesto (operacija "Jajce I"). Tako je komanda 718. pješadijske divizije, svojim opovijestima br. 25 od 26. septembra 1942. naredila prikupljanje nek razvrstanih borbenih grupa "Kampfgruppe "Schwabinger", a 26. 28. i 30. septembra je napredovan ponovno formiranje te grupe (prikupljanje sa 2. i 3. bataljona 718. pješadijske divizije, 2. bataljona 218. grenadirskog puka, dijelova 608. artiljerijskog divizion, satnika 17. bojna "Jajce", domobranska i bojna 2. pješačke pukovnije i 2. bojna 15. pješačke pukovnije, 9. topnički odjel "domobranski" i neke manje jedinice, i formiranje borbenih grupa "Abois" (Kampfgruppe "Winkel" sastavi: štab i 1. i 2. bataljona 788. grenadirskog puka, dijelovi 608. artiljerijskog divizion, 10. vod 12. tenkovske čete za specijalan upotrebu, 21. satnika bojna, divije domobranske čete borbenih grupa "Simić", 3. bojna 5. pješačke pukovnije, i bojna 15. pješačke pukovnije i neke manje jedinice (individeci, vozila). Za ceo prikupljeni borbeni grupa "Abois" je određena Dvojka Vukof. I napada na Jajce su uključivati i dijelovi 718. pješadijske divizije, na prevozu Banja Luka — Kotor-Varoš — Mirkovlje-Grad (borbeni grupa "von Vedel" — Kampfgruppe von Wedel).
3. Napad je počeo 1. oktobra 1942. U toku daljih dejstava 718. pješadijske divizije su uključeni na raspolaganje: 1. bojna domobranske 8. pješačke pukovnije, domobranska Biskupska (novoska-vegratska) bojna sa četiri voda i 2. voda borbenih grupa "Abois", tenkovski vod iz 12. tenkovske čete sa (od 18. listopada) 12. tenkovske čete, 1. bojna 8. pješačke pukovnije, Tenkovskog voda i 24. dijelom, kao odlogom, uost formirana je borbeni grupa "Puka" — "Flecke". Jajce je nepriznati zauzeo 6. oktobra (dok. br. 99 i 91; tom IV, knj. 7, dok. br. 198, 199, 194, 197, 202 i 203, knj. 8, dok. br. 23 i 246, AVH, T. 318, F.2258798 i F.2278809; sin. 528, 523-534, 538, 539, 543-542, 546-578, 578, 579, 585-593 i 595).

2) Sa vašom brigadom potrebno je da štitite pravac k Jajcu. Do mraka 3. i. mj. vi ne bi smjeli napustiti liniju sela Dumezljice.

3) Vaš bataljon iz Jajca uputiti smo noću 2/3. u selo Magajdolu da štiti taj pravac. Vaša je dužnost da se sa tim bataljonom povežete.

4) U slučaju neprijateljskog jačeg nadiranja vi se povucite na Sinjakove. No o situaciji na vašem frontu morate nas redovno obavještiavati. Narocito je važno da održavate vezu sa bataljonom u Magajdolu te da ne bi ostali sjeverno od komunikacije.

5) Nije potrebno, da vi držite jedan linijski raspored, nego treba, da manje dijelove rasporedite po dohodu. Sa glavninom zadajte neprijatelju udarac ako vam se ukaže prilika.

6) Naredili smo III. brigadi, da jedan bataljon uputi u Kovačevac za eventualni vaš prihvati. Kada ne budete imali potrebu za ovim bataljonom, vi ćete ga uputiti u sastav III. sandačke brigade. Po prihvati to bi vreme bilo noću 4/5. i. mj.

7) Vaša komora mogla bi, da se prikupi u selu Trnovo.

8) U slučaju ako budete prinuđeni na povlačenje, onda vaše bataljone možete razmjestiti na prostoru oko Trnova, s tim, da sa manjim dijelovima kontrolirate otek od Mrkonjca do Jezera. Ako bi neprijatelj nadirao k Jezeru nekim noćnim prepadom iz pozadine, mogli bi mu nanijeti udarac.

9) Mi vjerujemo, da neprijatelj neće nadržati od Mrkonjca k Jajcu, on bi mogao samo da vrši demonstraciju te da bi praveo naše snage i time olakšao rad istočnoj grupi. U takvoj situaciji pošte neprijateljskog upada u Jajce vi nemate potrebu, da na položajima oko Mrkonjca izmuvate trupe i trošite municiju. Dakle sami bi trebali da se povučete oko Trnova, no s tim, da osmatrate sektor od Mrkonjca do Jajca. Mi ćemo i taj otek dodijeliti III. K. Odredu.

10) III. brigada zatvaraće pravac Podralnica — Medna.

11) Štab III. sandačke brigade bice u Carevcu.

12) Vaš štab poslije odlaska sa komunikacije treba da bude u Trnovu.

Uz drugarski pozdrav' sa

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

M. P.

K o m a n d a n t.

**IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA 5. CRNOGORSKE I 18. HERCEGOVAČKE NOB BRIGADE OD 6. OKTOBRA 1942.
ŠTABA 4. OPERATIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE
O KONCENTRACIJI ČETNIKA NA PROSTORIMA MOSTAR
— KONAČI I O AKCIJAMA KOD BUDOVA, GORNJEG VA-
KUF A TRAVNIKA¹**

OPERATIVNI ŠTAB

X² Hercegovačke i
V. Crnogorske N. O. P.
Udarne Brigade
6. oktobar 1942.
13
u

M. P.³

ŠTABU IV. OPERAT. ZONE⁴

Sinoć oko 23 časa dobili smo izvještaj od druga Harne Grebe, kao i od našeg obavještajca iz Jablanice, koji nas izvještavaju da se na prostoru Mostar — Konjice koncentrišu veće četničke i italijanske snage radi napada na nas koji treba da odpočne danas.⁵ Od jutros u pravcu Rame čuje se jača plutonska artiljerijska paljba u pravcu sela Kleča i Kacana. Izvještaje još nemamo. Detaljnije o neprijateljskim snagama na ovom sektoru vidjećete iz pisma druga Grebe i jednog odgovornog druga iz Trebinja koja prilažemo.

Po izvještajima iz V. Crnogorske brigade za poslednjih 5 dana nemaju veze sa Krajiškim odredima i brigadama koje operišu na prostoru Donji Vakuf — Travnik. Nemci su go-

¹ Original (pisan na mašini, latinscom) u AVH, reg. br. 18—13, k. 708.

² U originalu je preko toga broja crvenom olovkom napisano: 1. Otkrili pečati. Štab 18. hercegovačke NOB brigade (18. hercegovačke NOB brigade je u to vrijeme preimenovana u 18. hercegovačke NOB brigade).

³ U je, slikskom, dopisano preko precrtanih riječi: »Nekomom štabu, Narodnooslobodilačke partizanske i ZNOB, vjetro, gdje budno, izvaja je. Zena, pravaog kao operacija »Alma i tog operaciji tre-
balo je da očekivaju i četnici, ali Nijemci nisu dozvolili njihov pri-
jatelj preko Komarataev. Idući. Italijani (28. brojačnik) i 2. ko-
tineti 22. jake divizije »Alma« (odlomak) neprij. na 8. oktobra, završava Prater (AVH, reg. br. 17, k. 58, ratni dnevnik štab-
janke 2. armije za oktobar — novembar 1942, od 3. do 9. oktobra).

spodari pruge Travnik — Donji Vakuf i za posljednjih pet dana ka Vakufu. Bugojnu i Jajcu prebačeno je preko 40 transporta željezničkih vagona i materijala. Po svemu sudeći, a i po pričanju mještana, sprema se napad na Jajce i dalje ka Krasu, uz pomoć napad sa prostora Konjice — Mostar ka Prozoru.

Čekamo izvještaje od Rame, Bugojna, Turbeta i Rastova, ali izgleda da ćemo bataljone pete morati posući blizu Gornjem Vakufu da bi u ovoj situaciji bili prikupljeniji, pa ako bude jačih odnosa, da se priključimo Vranici i Bitovnje bacajući se odmah na Fojnicu, Kreševo i Kiseljak, na kome prostoru vjerujemo da bi se mogli zadržavati bar dok ne dobjemo od vas dalje direktive. Smatramo da naše jače angažovanje u pravcu Sarajeva i Visokog u ovoj situaciji gdje se izgleda privremeno odustalo od napada na Donji Vakuf isto bi toliko skrenulo pažnju neprijatelja, kao i prisustvo pete brigade na prostoru Donji Vakuf — Travnik. Naše dvije brigade imaju dovoljno snage kad su prikupljene za veće akcije i probijanje gdje treba.

4. ov. mj. oko 400 Talijana sa nekoliko oklopnih kola bili su pokušali da se probiju od Rame do Prozora. Dočekani su u zasjedi i vraćeni nazad. Borba je trajala tri sata, naših gubitaka nije bilo za neprijateljske ne znamo. Neprijatelj je bježao, nađeno je nešto opreme.

4. ov. mj. krenulo je nekoliko satnija od Duvna preko sela Sarajlija za Kupres. Naš bataljon ih je dočekaao, borba je trajala nekoliko sati. Kod nas nije bilo gubitaka, neprijatelj je imao jače gubitke. U ovoj odbrani sudjelovao je i jedan dalmatinski bataljon. Dan ranije njihov napad odbili su sami Dalmatinci i imali jednog mrtvog i pet lakše ranjenih. Neprijatelj je imao mnogo žrtava.

2. ov. mj. ustaške bande u jačini oko 400 sa nekoliko tenkova i oklopnih kola pravili su ispad iz Bugojna u pravcu Gornjeg Vakufa.⁴ Vraćeni su nazad uz velike žrtve kontrajurišom drugog bataljona V. brigade. Naših gubitaka nije bilo. Ovom prilikom oterani su do Bugojna i na Lužanskom Brdu i Rosulijama spaljeno je 25 bunkera i rudnik uglja.

1. 2. i J.A. noću jedinice V. brigade vratile su demonstrativni napad na Bugojno u vezi plana Operativnog štaba krajiških odreda. Pri ovim napadima neprijatelj je reagovao strahovitom vatrom svim oruđima. Naših gubitaka nije bilo.

⁴ Prema bilježnici odjelji domobranstva 8. divizionu pokrajnje, u toj akciji su učestvovali samo četvoror borusi. (Ism. IV. knj. 8. dok. br. 235).

1. ov. mj. noću na pravcu Rastovo — Travnik jedna četa V. brigade sa jednom mještanskom četom vršili su napad na selo Bistvo i Han Skopljak. Borba je trajala nekoliko časova, zauzet je Han Skopljak. Kod nas su bila 2 lako ranjena a kod neprijatelja znamo za tri.

2. ov. mj. noću zapaljen je jedan drveni most dužine 100 metara na putu Rastovo — Travnik.

Sve ove akcije u pravcu Bugojna i Travnika izvedene su po planu druga Koste Njaka, a akcije koje su bile predviđene na prostoru Turbe — Komar preuzela je na sebe Druga krajiška brigada, sa kojom smo imali vezu preko Kalina brda. O svemu ovome izvjestili smo i IV Operativnu zonu, sa kojom još uvijek imamo vezu.

Drugi «Kulturac» iz Sarajeva izvještava da se VI brigada bez gubitaka prebacila na Majevicu.

Priloženo: pismo za druga Tina, izvještaj druga Hame Grebe pod potpisom «Crni», i pismo jednog odgovornog druga iz Trebinja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

M. P.

Za štah:
Rade*

Drugovi, šaljem vam prepis akta našeg za V. Š. i iz njega ćete vidjeti situaciju kod nas.

Na prostoru Mostar — Konjic ima oko 8.000 čemala i isto toliko faljiana od Gacka, Nevesinja i Ljubomira. Trebinjski, od Šoca i Ljubinja nisu hteli ići.¹

Veljko²

¹ To brdo se zove Kalin (orig. 153).

² Hamović, načelnik Vuka B. hercegovačke NOB brigade.

³ Na paladini posljednje stranice dokumenta ovaj pasus je dopisan rukom, čitljivo.

⁴ Vjerovatno: Pavle ili Veljko.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KRAJIŠKOG ODREDA OD 18. OKTOBRA 1942. OPERATIVNOM ŠTABU NOP I DV ZA BOSANSKU KRAJINU O NEPRIJATELJEVIM DEJSTVIMA NA PODRUČJU JAICE — DOLNI VAKUF I O STANJU U ODREDU¹

Štab
III Kr. N. O. P. odreda
(obavešt. služba)
Dne 10.-X.-1942. g.

— 1 — z. a.
dok. prošta
drug Osman²

OPERATIVNOM ŠTABU N. O. P. I D. VOJSKE
JUGOSLAVIJE ZA B. KRAJINU

Zbog ofanzive, koja je pre nekoliko dana preduzeta na našu oslobođenu teritoriju u kojoj je sektor III Kr. odreda izgubio znatan deo teritorije, nastali su izvesni poremećaji koji su izazvali ozbiljnu krizu, kako vojske tako i stanovništva u pozadini. Istina tu je kriza trajala jedan do dva dana počev od momenta prodiranja neprijatelja u Janj. U tom momentu nastala je sitkovitna panika, naročito naglim i iznenadnim prodorom neprijatelja na sektor III Kr. odreda. Neprijatelj je, izgleda, imao odličnu obavestajnu službu kao i ljude koji su odlično poznavali sektor I bataljona «Pelagić».

Zbog svega toga obavestajna služba je poremećena. Još nisam uspeo da uspostavim vezu sa Jajcem i D. Vakufom.

Neprijatelj, koji je prodro na sektor I bat. «Pelagić» i koji se je tu bio ulogorilo, pre 3 dana naglo je napustio taj sektor, vratio se u Jajce i otišao za D. Vakuf. Neprijatelj je tako naglo otišao da je iza sebe ostavio na pola zgotovljenu branu (pečene kokice, na pola odreane svinje i druga stoka, napola pečenu bravetinu itd.). Razlog naglog napuštanja sektora nije mi tačno poznat, a mislim da je to zbog nekih braga koje su se pojavile pronađeno, tako da su se naše neprijatelju iza leđa.

¹ Original (pisan mastilom, cirilicom) u AVH, reg. br. 29-7, k. 162.

² Karabegović, politički komesar Operativnog štaba NOP i DV za Bosansku krajinu.

³ Komanda 718. priključne divizije imala je namjeru da čisti dolina rijčke Janje u pravcu Kupresa, pa se u vezi s tim dijelovi

U Kapres do danas nije dolazilo pojačanje. U gradu se nalazi oko 900 neprij. vojnika i milicije. Imaju 2 brodska topa, 1 bacač, 5 teških i 13 p. mitraljeza i oko 2 vagona municije. Među tih 900 vojnika ima 2 satnije ustaša. U gradu je bila izbita velika svada među seljacima i vojskom.

Pre nedelju i više dana neprijatelj je u Kapresu mobilisao sve sposobne muškarce od 18 do 45 godina i uzburkano pravi utvrdjenja oko grada — na domaku grada. Saobraćaj između Bugojna i Kapresa je vrlo slab. 'Istale drže položaje na kupreškim vratima,' prema Malom Stožeru i gradskoj Ploznicu, dok su ostali na drugim položajima. U poslednje vreme se primjećuje uzburkano kretanje rovova oko celog grada, ispred kojih pletu žicu.

Pre 3 nedelje Malomonda četo Kupreškog bataljona se je raspala. U četi nije bilo ni jednoga odgovornoga druga pa čak ni jednog partijca. To je bio glavni razlog raspada te čete. Nije, dakle, bilo drugova koji bi organizovali i politički obradili tu četu. U četi je bilo nekoliko četnički nastrojenih boraca. Bivši komandir te čete Dušan Duvnjak sprovedio harangu i četničku propagandu kao i Vojin Babić koji je održavao tezan vezu sa Malovancanima. Uspeši su da povedu svega 7 boraca, koji su se ovih dana vratili nazad, tako da četnička propaganda nije tu uspela. Poslednjih dana borci su se počeli vraćati na položaj, tako da ih ima oko 15 na položaju. Mislim da bi ovih 15 boraca, u slučaju našeg povlačenja, krenuli sa nama. Tamo smo uputili drugu Davida Marica, koji je bio na vojno-političkom kursu, a koji dosta dobro radi. Pre nekoliko dana banditi Dušan Duvnjak sa 3—4 bandita zaklao je 6 Muslimana iz Srbije. U taj pokolj smešan je i Vojin Babić. Vojin Babić ima oko 7 bandita i sa njima obavlja trgovinu. On prodaje hrvatske zgrade i građevni ma-

terijelne grupe. Njih 300 ukupno prodavali izlazeći u grane Še-pova i doline rijeke Jastre, dok je od komandanta Vrhbe 5. oktobra naređeno da joj se razbije na dva dela. Jedna grupa 'des Vedeta iz sastava 714. prikladijske divizije. Međutim, komandant Vrhbe je 6. oktobra 1942 odobio taj plan (prethodno, pa na dalju delu) stva, na tome pravcu obustavljen, a 718. diviziji je naređeno da vodi stariju na području Boninje i Hovevaka i kod Bagator. Svega oktobra su obustavljene sve akcije u ovom rejonu Jajca, a jedinicama 718. divizije naređeno je razrešiti se u rejonu Barčeva, Barčeva i Dvazog Vahala. Blide u tome isti dok. br. 88 i 91; Arhiv VII. T-315, 1227040; dok. 571—574, 578—581; izvješćni, obavještenja i naredjenja Komande 718. prikladijske divizije od 5. 6. i 7. oktobra, sv. br. 556—576; naredjenje komandanta Vrhbe od 6. oktobra, sv. br. 414—417; zapovjesti Borbene grupe Vrhbe od 4. 5. 6. i 7. oktobra 1942. godine.

* Taj objektiv (trijevci) nije označen na karti i 1:100.000, sadrži se sjeverozistose od Kapresa, između Velikih Vrata i Malog Stožera. To jest: Malog Ploznici (k. 136).

terijal po Hrbinama¹ Malovančanima i izbeglicama iz Glumca.

Perica Vasić sa sedam bandita luta po Vitorogu.

Prvi dan po izbijanju neprijateljstva na sektor I bataljona »Pelagić« nastupila je kriza u tome bataljonu tako da je zapretila opasnost da se neke čete, naročito III četa, raspadnu. Pojavili su se izvesni harangeri i to mahom neisvrsnih. Ti neisvrsno su harangirali. Štab odreda preko odgovornih drugova u štabovima bataljona i četa preduzeo je potrebne mere (konferencije i sastanke) i omogućio svaki uticaj harangera na borce. Većina boraca, koji su harangirali, izjavljivali su da su govorili takve stvari, jer im nije jasno bilo naše povlačenje. Stanje u I bat. »Pelagić« se je znatno poboljšalo tako da za sada ne zabrinjava. U ličarskom bataljonu »Seljaka« bila se je, takođe, pojavila neznatna haranga koja je brzo otklonjena.

U Kupreškom bataljonu situacija je dosta dobra. Ima manji broj ne suviše opasnih harangera. Odgovorni drugovi smatraju da bi, u slučaju povlačenja mas, poveli sa sobom od 180—200 partizana. Ukupno, smatram, da bi sa nama krenulo najmanje 400 partizana.

smrt fašizmu — slob. narodu!

Obav. oficir III odreda,
(im: k-1),
Dakić M.

¹ Odnosi se na planinu Hrbiljuu zapadno od Kupresa.
² Nije je tada zetskih. Bilje o njemu vidi dok. br. 4.
³ Maska

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD II. OK-
TOBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE
O DEJSTVIMA U ŠIRIM REJONI BANJE LUKE, ZAUZE-
MANJE JAJCA I OBEZBEĐENJE PRAVCA MRKONJIC-
GRAD — JAJCE¹**

**ŠTAB
II. PROLETERSKE BRIGADE
II—X—1942. g.**

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I. D. V. JUGOSLAVIJE

I. Po zauzimanju Mrkonjića,² kada je neprijatelj produ-
zoo svoju prvu ofanzivu od Banja Luke, naša Brigada sa tri
bataljona dobila je zadatak da rastera četničke bande i u za-
jednici sa I. Krajiškom i II. Krajiškom brigadom da otera
neprijatelja do Banja Luke.

Naši bataljoni su uspjeli da razbiju četničke bande u selu
Surjani i tom prilikom zaplenili oko 50 mina za teški bacač
i mlazna sprava teškog bacača. Naše jedinice su nastavile
brzo proganjanje neprijatelja tako da su istog dana izbile do
Bojanica Vata. Sutradan smo produžili dalje gonjenje razbi-
jenih četničkih bandi i očistili sav teren do Rikavice.

U tom međuvremenu, neprijatelj je žestoko navaljivao
na Sitanicu sa tenkovima i artiljerijom i uspio je da zauzme
sve položaje oko Sitanice.³ Mi smo odmah sa našim jednim

¹ Original ipisan na mašini, cirilicom u AVII, reg. br. 12—181,
k. 56.

² Mrkonjić-Grad su 24. avgusta 1942. zauzele I. Krajiška i 2.
proleterska NOB brigada; 2. oktobra su ga njemačko-italijsko-dane-
branske snage njemačke Borbene grupe «Im Vedde» ponovo zauzele.
15. oktobra u grad su ušli dijelovi 2. proleterske, 2. sandžačke i 4.
proleterske (ermjerske) NOB brigade (dok. br. 83, 88 i 96; tom IV,
knj. 7, dok. br. 123, 173, 197 i 199; AVII, F. 2315, F. 2316); izvještaj
Komande njemačke 718. pješadijske divizije od 3. oktobra 1942.

Odmah se na prepadnice bosanskih četničkih odreda, u sa-
ve vrijeme protiv jedinica NOP i DVI, u širem vijenac Mrkonjić-
Grada borili četnici Uroša Brevotića (četnički odred «Kobalica», kom.
Mitar i Mileta Azarić, Mite iz Orinčskog odreda «Majstak», grad
na 20 i 1. krajiškim pukom «Majstak», Bika, a čime vodi Vito VII,
reg. br. 47—, k. 284; objejujetejše Komande bosanskih četničkih
odreda od 4. oktobra, reg. br. 48—6, k. 284; sarodejše od 18. okto-
bra 1942.

Mileta Azarić Mite je poginuo 22. avgusta 1943 (tom IV, knj. 16,
dok. br. 196).

³ Nijemci su Sitanicu zauzeli 12. oktobra 1942. Oka Sitanice su
potom vodile višestruke borbe, pa su je tek 20. novembra ponovo
zauzeli dijelovi 1. proleterske i 3. proleterske (sandžačke) NOB bri-
gade (tom IV, knj. 7, dok. br. 94 i 123).

bataljonom prekinuli komunikaciju Banja Luka — Sinića a za dva bataljona napali neprijateljske položaje Kadine Vode i Klisine. Taj naš manevar spasao je Mrkonjić, jer neprijatelju mla više nije stajalo na putu do Mrkonjića. Očekujući nas iza svojih brda, neprijatelj se ustrzo počeo sa Siniće povlačiti i jedan deo svojih snaga, ustaša i Nemaca, okrenuo protiv nas. Od toga dana imali smo svakodneve borbe i žestoka artiljerijska i avionska bombardovanja. Naši bataljoni su za čitavih pet-šest dana imali dana-noćne borbe. Nekoliko puta naš prvi i četvrti bataljon preduzimali su kontrajuriše, zadržavajući neprijatelju dobre udarce. Svako svoje napredovanje neprijatelj je krvaso platio.

U svom nadiranju neprijatelj je uspeo sa jačim snagama da potisne bataljone naše brigade kao i bataljone obe krajske brigade.¹ Na našem pravcu bili su većinom Nemci i u selu Surjane naši bataljoni su izvršili kontrajuriše i tom prilikom zadali žestok udarac nemačkim bandama.

Kako neprijatelju nismo dali mira ni danju ni noću i kako je skupo platio svoje napredovanje prema Mrkonjiću, to se neprijatelj počeo povlačiti od Surjana ka Banja Luci. Mi smo preduželi u zajednici sa I. i II. Krajskom brigadom kao i III. Brigadom² niz napada na neprijatelja i neprijatelj se najzad morao povući na položaje oko Han-Kola.

Sve izveštaje o junačkim borbama naših bataljona u Manjati slali smo Operativnom štabu,³ što je on svakako i vama dostavljao. Uбудuće ćemo slati izveštaje direktno vama, jer ovo gorje je samo bleda slika napora i junaštva, koje su učinili borci naše brigade.

II. Posle zauzavljanja plove neprijateljske ofanzive od Banja Luke, naša brigada u zajednici sa I. i II. Krajskom, IV. Brigadom⁴ i snagama III. Odceta⁵ dobila zadatak likvidacije neprijateljskih snaga oko grada Jajca i zauzimanje samoga grada.

Naša brigada imala je zadatak da likvidira najjače neprijateljsko utvrđenje Čušina i posadu na Kanalu.⁶ I. i IV. naš bataljon uspeli su da za 45 minuta osvoje utvrđenje

¹ Odnosi se na I. i II. Krajsku NOV brigadu.

² To je J. sandžačka NOV brigada.

³ Odnosi se na Operativni štab NOV i DV za Bosansku Krajinu.

⁴ Odnosi se na 4. protiteroru (trougorsku) NOV brigadu.

⁵ To je J. krajska NOV odred.

⁶ Odnosi se na zauzimanje Jajca 25. septembra 1942 (dok. br. 55).
Taj kanai nije označen na karti 1 : 100.000. Nalazi se pored grada MrkonjićGrada — Jajca i odnosi voda iz Donjeg plivskog jezera prema hidroelektrani u Jajcu. Imate, po karti 1 : 100.000, Plivsko jezero se naziva i Jecorum.

Čusina, koje su branili 140 domobrana i ustala. Tom prilikom smo zaplenili jedan teški bacač i oko 150 mina, jedan teški mitraljez i jedan puško-mitraljez. Izbacili smo iz stroja oko desetak neprijateljskih vojnika i oko desetak zaroblili.

Pri zauzimanju Čusine imali smo jednoga mrtvog drugara i dva ranjena.

Naš III. bataljon sadržao se celu noć oko zauzimanja veoma utvrđenih bunkera, koji su štitiili jaz i sutradan izjutra uspjeli su da likvidiraju te bunkere i tom prilikom ubili šest neprijateljskih vojnika. Gubici III. bataljona su, tom prilikom, tri mrtva druga i dva ranjena.

Naš prvi bataljon zauzeo je fabriku¹² rano izjutra, sa IV. bataljonom očistio sve do reke Plive, držeci neprijatelja u gradu pod mitraljejskom vatrom. Naša dva teška bacača i amfitelevski top sa Čusine, tokom dana, zadavali su neprijatelju gubitke. Predveče toga dana, sve jedinice su predurčile ponovni napad i ulaz u grad.¹³

Po zauzimanju grada Jajca, naši su bataljoni dobili zadatak da očiste sela s desne strane Vrbasa. Taj zadatak je izvršen i po naredenju naša dva bataljona vratila su se u grad kao posada, smenjujući bataljone I. Krajiške brigade.

III. Po prodoru neprijatelja ka Mrkonju, naša brigada dobila je zadatak da krene u susret neprijatelju i da zaustavi njegovo nadiranje ka Jajcu.¹⁴ Mi smo odmah uputili naš IV. bataljon, koji je bio u samom gradu, pravcem Mrkonje Grad — Podrašnica. Toga dana neprijatelj je sa tenkovima prodro u Mrkonje, ali se sveće povratio ka Podrašnici. Naš IV. bataljon je ušao u Mrkonje, gde nije zatekao nikoga i produžio ka Rogoljima da ubrati vezu sa I. Krajiškom i III. Sandžačkom brigadom. Međutim, nijedne jedinice tamo nije bilo izuzev neprijatelja, koji se ulogorio oko Podrašnice. Naš bataljon krene prema Ljani, k. 1467¹⁵ i tu biva u vezi sa jedinicama I. Krajiške brigade. Naš bataljon zauzima položaj na Majdanškim kosama¹⁶ i Borovnjaku. To se dogodilo 1. ovog meseca, 2. ovog meseca, rano zorom, sa ostala naša dva bataljona, zauzimamo položaje više Mrkonjica: Oruglo¹⁷ i Borovnjak, izbacujući naše delove i na Kavan. Neprijatelj u ko-

¹² Otkloni se sa tvrđavni klora i krahida u Plivu.
¹³ To je bila 25. septembra (dok. br. 88, tom IV, knj. 7, dok. br. 84, 77 i 106). Narednje za zauzimanje Jajca letelo je Vrhovni štab NOP i DVJ (tom II, knj. 6, dok. br. 4).
¹⁴ Preko je izvršio 2. oktobra, kada je neprijatelj zauzeo Mrkonje Grad (tom IV, knj. 7, dok. br. 192).
¹⁵ To je trg. 1467.
¹⁶ Trebe: Majdanškej kralj.
¹⁷ To jest: Oruglo brdo (trig. 882).

lonama počinje da ulazi u grad od pravca Rogolja, ali nali teški bacači sa Orugle nanose mu gubitke i on se povlači iz grada, zauzimajući kose s druge strane Mrkonjića. Naš anti-tenkovski top lutao je put Mrkonjić — Jajce. Tenkovi nisu mogli proći, čeo dan neprijatelj nas je tukao izom palibom iz haubica i bridskih topova kao i topovima iz tenkova i nisu nam naneli nikakvih gubitaka. Kad su videli da nisu mogli lako proći oni su preko Lisine i Majdanskih kosa kroz sumu došli našim snagama za leđa. To se dogodilo u prvi sutrak. Naše jedinice, naročito sa Borovnjaka, morale su da se izvlače pod vrlo nepovoljnim uslovima. Strecom i ovom pritikom nismo imali gubitaka, mada nam je top i jedan bacač bili u teškoj situaciji i uspjeli smo da ih spasemo.

Za ovaj neprijateljski proder preko Lisine snosi odgovornost I. Krajiška i Sandžačka brigada, jer su oni svoje delove povukli u selo Sibove a da nas o tome nisu obavestili. Oni su pri jednom manjem pokušavanju otišli čak za Trnovo, mesto da dejstvuju na neprijatelja bočno ili iz pozadine od Podražnice. Mi smo se povukli na položaje Kovačevac, zatvarajući put Mrkonjić — Jajce i s jedne i s druge strane druma. Jedan naš bataljon izbacili smo na Sinjakovo. Sutradan, neprijatelj je sa avionima i artiljerijom bombardovao sve položaje od Mrkonjića do Kovačevca (Dumezlije). Neprijatelj je pošao od Mrkonjića i nastupao oprezno, ali kako nam nije zatekao na položajima bliže Mrkonjiću on je pošao slobodnije putem i prišao našim blizu zasedama. Tada se razvila borba i tom prilikom izbacili smo iz stroja oko sto neprijateljskih vojnika. Tom prilikom zaplenili smo jedan nemački puskomitaljez i jedan mašingever. Među poginulim našao se jedan nemački oficir i podoficir. Neprijatelj je tada nastavio sa većim snagama i tako nas jezinkom artiljerijskom vatrom. Tom prilikom samo od artiljerijske vatre poginula su nam dva druga iz I. bataljona i dva ranjena, i dva ranjena iz II. bataljona. Artiljerijska vatra je bila žestoka, mi smo se morali povući na Sinjakovo, gde nas je neprijatelj takođe gadao sa haubicama. Neprijatelj je prošao do jezera. Istog ovog večera četničke i ustaske bande provukle su se kroz sumu i na Sinjakovo napali naš IV. bataljon, mako je on kontrajurišem oterao neprijatelja i tom prilikom ubio jednog ustasčkog oficira, ranio jednog podoficira i jednog četnika.

Izveštaj o ovome smo vam poslali preko III. Sandžačke brigade. Sutradan neprijatelj je sa tenkovima došao do Srpova i sa pešadijom do Duljaka. Uveče smo predželi napad sa dobrovoljačkim bataljonom na neprijatelja u Duljcima, ali dobrovoljačke čete nisu ispunile zadatak a mi smo se malo

potekli. Gubitaka nismo imali. Sadržan je neprijatelj pro-
dro ka Janju. A mi smo dobili naređenje da krenemo u sela
Podgorju i Dragić za čišćenje terena od četničkih bandi.

IV. 6. ovog meseca blokirali smo sela Dakice — Tergetije
i Dragić — Podove u zajednici sa IV. bataljonom I. Bri-
gade. Do dolaska, uz put smo ubili jednog zelenokadrova a
devet nam je pobeglo. Iz Podgorje je streljano šest bandita,
među njima jedan kurir Draže Mihulovića. U Dragiću je
bežeći ubijen jedan kurir Drenovića.¹⁴ Iz Dragića su pobegli
komandir četničke čete Stjepan Prole sa oko 20 bandita, koji
su pucali na drugove 4. ovog meseca. Istragu smo završili i
izvršili konfiskaciju kod pojedinih bandita. Dvoje kola kon-
fiskovanog žita poslali smo do Minista.

V. Komandant III. Sandžačke brigade drug Voloda,¹⁵ za-
menik politkoma drug Tršo¹⁶ i jedan njihov komandant ba-
taljona¹⁷ po svemu izgleda da su ubijeni u selu Trnovu. No-
ćas su naša dva bataljona blokirali selo Trnova. Povećemo
istragu i najstrožije ćemo postupiti prema banditima.

VI. Naša brigada, III. i IV. imamo čvrstu vezu. Drug

Peko se nalazi sa nama, i postupićemo po naređenju.

Imamo vezu sa I. Krajiškom brigadom i VI. Krajiškim
odredom, koji se nalaze na Klokotovu, prela Čadavici i na
suvovima prema Sinići.

¹⁴ Odnosi se na Ureda Drenovića.
¹⁵ Vladimir Knežević Voloda (poručnik, bivše jugoslovenske voj-
ske), četnik od 23. oktobra 1942. u s. Trnova kod Mikolajčeva-
ca, na završni sačin ubijen u Gruzicu jama (na Barackom
brdju kod s. Barata. Proglasa je 25. septembra 1942. za narodnog
heroja (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 352). Grupa autora,
Trava, proširenje sandžačke brigade, knj. 2. Vojnoistorijski zvezd,
Beograd, 1978, str. 497).

¹⁶ Risto Barđalović Tršo, student prava. Ubijen je tokom 23.
oktobra u s. Trnova. Proglasa je 25. septembra 1942. za narodnog
heroja (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 118). Grupa autora,
Trava, proširenje sandžačke brigade, knj. 2, str. 497).

¹⁷ Odnosi se na Tomisa Žilica Stanka, nekadašnjeg agronomije i
člana KPJ od 1943. Tada je bio na dužnosti komandanta I. bataljona
Dijelovskog, ubijen je 23. oktobra u s. Trnova. Proglasa je 28.
decembra 1942. za narodnog heroja (Zbornik narodnih heroja Jugosla-
vije, str. 409). Grupa autora, 3. proširenje sandžačke brigade, knj.
2, str. 451).

Komanda Mikolajčkog područja je osam četnika iz s. Trnova
kaj se učestvovali u ubistvu Vladimira Kneževića, Ristisa Barđalo-
vića i Tomisa Žilica ubijenih i, po proceduri, streljanih (Ivan II, knj.
N. del, str. 46).

O ubistvu pomenutih rukovodilaca videti članak "Kako su pro-
streljani posratni ostaci Hrujeve grupacije u beogradskom iz-
dajstvu" u Borbu od 16. avgusta 1942, str. 2.

Ključ je oslobođen snagama I. Proleterke i VI. Krajisko odreda.²⁷ Ključ²⁸ nas izveštava da se I. Proleterka nalazi na njegovom levom krilu. Notas nam stiže izveštaj od III. Sandžacke brigade da je sedam topkova prošlo sa kantonima i kolonama neprijateljskim ka Čelavici. Mi, u dogovoru preduzimamo koncentrisanje naših snaga za likvidaciju Mrkonjića.²⁹

IV-u Operativnu zonu smo obavestili o situaciji na našim sektorima.

Po izveštajima Kupreškog bataljona V. i X. brigada kretnale se u pravcu Travnik — D. Vakuf ili Travnik — Fojnica.³⁰ Mi ćemo predložiti da ih obavestimo o našem naređenju za njihov novi pravac.

S obzirom na uzimanje kadra iz naše brigade mi smo podučiti niz vojnih i političkih mera da bi se brigada kao celina što bolje osposobila za vršenje i vojnih i političkih zadataka.

Na konferencijama sa komandnim kadrom kao i sa celim jedinicama pretresaju se svi tekući događaji i problemi koji se pojavljuju. Obraduju se iskustva iz proteklih akcija, kao zauzimanje gradova, boja sa horim kolima, služba veče itd.

U političkom pogledu, pored materijala koji dobijamo od Vrhovnog štaba i CK, stvorili smo plan i ospeli s nizom predavanja po svim jedinicama, počevši od postanka zemlje i čoveka pa preko materijalističkog dijalektičkog shvatanja sveta i života i nauke Marksa, Lenjina i Staljina. Od kako su počela ova predavanja oseća se živost i interesovanje, tako da se izvestan broj drugova javio za predavanje.

Po svim bataljonima postoje kulturni odbori, koji su u zadnje vreme naročito razvili svoju delatnost i u svim mestima gde se zadržimo makar i jedan dan priređuju se priredbe za narod.

I unutar po bataljonima često se priređuju priredbe i natečanja koja će četa bolje spremiti program.

EKONOMSKO STANJE U BRIGADI

Novaca nemamo. Tražili smo od druga Milatina³¹ Sa običnom stojimo prilično loše. Sada nam je potrebno bar 100 pari oparaka. Sa odelom isto tako slabo stojimo a na-

²⁷ Oslobođenje iz 7. oktobra 1942 (tom IV, knj. 7, dok. br. 187).

²⁸ Milaković
²⁹ Bilje o njihovom rasporedu i dejstvima na prostoru Travnik — Bepajina — Ploče vidl. knj. 7, dok. br. 142.

³⁰ Milaković
— Milaković se na Ivana Milutinovića.

račio u pogledu činjele. 400 komada čukira koje smo dobili od Ekonom, otiska vrlo je slabo i skoro se pećepalo. Čarapa uopšte nemamo. Sanitetskog materijala naša brigada ima dovoljno.

Zdravstveno stanje u brigadi je dosta dobro.

Imamo veliki broj naših ranjenih drugova, od kojih su većina komandiri, piloti, komezari, vodnici, dotitari i puške-mitraljesci, po našim bolnicama. Čuli smo da su neki već i preživeli i sposobni za bataljon, ali da su uposljeni po našim ustanovama. Zato vas molimo da izdati naređenje da niko ne može zaustavljati naše borce bez vašeg odobrenja ili dozvole ovoga staba.

U tom smislu mi smo poslali dva druga iz naše brigade da obidu naše ranjene drugove i da prikupe sve one koji su sposobni za brigadu.

Šaljemo vam brojno stanje ljudstva, naoružanje, količina municije, brojno stanje konja zaključno sa 22. septembrom. Do toga datuma samo nam je došlo u brigadu 47 Ličana. Naknadno smo dobili u Jajcu 106 omladinaca i omladinki od kojih su 36 drugarica.

Ovom prilikom molimo naš Vrhovni stab da nam pošalje još popune u našu brigadu, s obzirom na gubitke koje je ona imala od osnivanja i s obzirom na brzo podizanje kako u vojnom tako i u političkom pogledu svih onih koji dolaze u našu brigadu, a i iz razloga čuvanja kadra kojeg ima naša Brigada. Svako popunjavanje brigade podiže moral brigadi i izaziva nov polet na vojno-političkom radu i izgrađivanju.

S obzirom da smo dobili još jedan teški bacač i jedan antitenkovski top, naša brigada ima celu prateću oruđa: jedan top, 2 teška bacača i jedan teški mitraljez.

Nove statističke podatke dostavićemo vam uskoro. Šaljemo vam podatke izginulih drugova od osnivanja brigade do 23. septembra. Verovaino da je neko od naših teže ranjenih drugova podlegao ranama u bolnicama, ali mi ne znamo. Trebalo bi da nas bolnice izveštavaju o našim ranjenicima.

Mi vam dostavljamo naša zapažanja u pogledu izvesnih događaja i stvari, koje smo primetili a za koje smatramo da je lično po našu borbu. To neće biti neko kritizativno, već primedbe kako se ne bi ubuduće tako nešto dogodilo.

1. Primećuje se u pojedinim slučajevima da pojedini rukovodeći drugovi u brigadama ne deju sve od sebe i se sadej-

stovu dovoljno sa ostalim jedinicama, te izvesne jedinice podncu dostu na svojim ljudima i trpu uzaludne gubitke, a neprijatelju bi se zadali veći gubici. Tako se desilo da nam neprijatelj kod Mikošnja zade za leđa zbog neopravdanog povlačenja jedinica I. Krajiške i Sandžacke brigade.

2. Nije je procenito dovoljno vojnička situacija radi evakuacije Jajca i evakuacija se mogla izvesti mnogo bolje i brže.
3. Evakuacija ranjenika nije izvedena kako je moglo da bude i hirarška ekipa sa Dr. Dulicem²¹ napustila je jedan broj ranjenika bez ikakve pomoći, od kojih se nekima rane ucervale i jedan lakše ranjen podlegao je ranama jer mu se rana bila ucervila.

Pomenuti lekari su sedeli dva dana u selu Trnovu ne interesujući se za ostale ranjenike.

Prilikom obilaska bolnice u Jajcu naši ranjeni drugovi iz II. Brigade, I. Krajiške i IV. Crnogorske brigade stavljeni su zajedno sa usiskama i domobranima, sa tom razlikom što su naši drugovi ležali i na patosu, dok su ustale ležali na krevetima i primali polifone od civila — voće, slatkiše, dole su naši drugovi dobili samo jednu četvrt hleba i neke čorbe na ceo dan. Obilazak lekara je bio slab u nije bilo nijedne naše bolničarke, već smo zatekli žene sa ulica i mitorodne sestre gde džu jednog bolesnog druga iz IV. brigade, koji je pao sa kečeva zbog visoke temperature.

Medutim se primicalo sverljanje lekara po Jajcu. Ovakvi postupci nedrugarski naših lekara izazivaju veliko negodovanje kod svih drugova boraca.²² Treba ozbiljno skrenuti pažnju drugovima lekarima i uzeti ih na odgovornost. U buduću ćemo dostavljati redovno naše izveštaje o svim akcijama i promenama u brigadi.

5. drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!
Polit. komesar, M. P. Komandant,
Aleksa Dejović²³ Ijub. Durić

²¹ Vojislav Dulic. Umro je 2. februara 1953. kao general-major JNA.

²² Na kraju referencije oelekcom su preciznije riječi: "i počeli su da padaju vjetrovi na celom lekovom kongresu."

²³ Kongres lekara NOP i DVJ održan je u Bosanskom Petrovcu od 25. do 27. septembra 1943. (Ist. H. knj. 6. dok. br. 19).

²⁴ Aleksa Dejović (meštinski rodni), prilikom feritiranja rijčke Druge S. aprila 1943. ustrao ranjen od partizni topovske granate, podlegao je ranama 18. aprila. Sahranjen je u s. Kuti, vije z. Bistricke, lijeve pritoke r. Drine. Priznanje je, 30. aprila 1943. za narednog heroja (Ist. H. knj. 1, str. 238; Ljubomir Durić, u d., str. 155, 161 i 475; Miroslav Miličević, Lupa, u d., str. 104—106; Životni narativni serija Jugoslavije, str. 152).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE BRIGADE OD 4. NOVEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I DVJ O BORBAMA KOD BOSANSKOG GRAHOVA¹

ŠTAB
II Proleterske N. O. U. Brigade
LXI/1942. g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I DVJ JUGOSLAVIJE

POLOŽAJ

Izveštaj o borbama na Grahovu

Po naredenju Načelnika V. Š.² naša Brigada je imala zadatak da oslobodi četnička sela i likvidira neprijateljska utvrđenja od komunikacije Knin — Grahovo³ do komunikacije Grahovo — Dvaz.

Desno od nas imala su zadatak dva bataljona IV Krajiške brigade da likvidiraju četničko selo Obrijaj i selo Kenice.

I. Proleterska brigada imala je zadatak da likvidira selo Pečenci, zauzme neprijateljsko utvrđenje Gradina i likvidira neprijateljske straže na komunikaciji Stenica — Grahovo.

Tok akcije: Na izvršenje zadatka pošli smo prema predviđenom planu sa skoro jednim satom zakasniljenja zbog nehata Štaba IV Krajiške brigade, koji su nam trebali dobiti vodice i poznavaoce terena iz njihovih bataljona.

Naši bataljoni su imali sljedeće zadatke:

1) IV bataljon je stitio prolaz neprijatelja iz Strmice ka Bosan. Grahovu preko željeznog Putja sa dvije kete. Jednu ketu je držao na Risovcu, kod Marica kuća. Time je bio obezbeđen slobodan rad ostalim jedinicama oko Grahova. Ovaj bataljon je na svom putu ubio 9 četnika, od kojih 8 iz sela Ugarka a jedan iz Bosanske Dubice.

2) II bataljon naše brigade imao je za zadatak da likvidira neprijateljska utvrđenja na Arčinskoj kosi, južno od

¹ Original (pisan na maslini, ćirilicom) u AVU, reg. br. 14—131, k. 76.

² To je zapovijest načelnika Vrhovnog štaba NOV i DVJ od 25. oktobra 1942. za napad na Bosansko Grahovo (tom II, knj. 6, dok. br. 112).

³ To jest: Bosanska Gradina.

⁴ Te kuće nisu označene na karti 1 : 100.000; odnosi se, vjerovatno, na kuće u s. Marica, na području Risovca.

⁵ Ta kosa nije označena na karti 1 : 100.000; nalazi se južno od Bosanskog Grahova.

Grahova, sa jednom četom a sa ostale dvije čete da upada u grad od pravca kninskog puta. Ovaj bataljon da likvidira neprijateljsko utvrđenje na pomenutoj kosi, ali sa četama nije mogao prodirjeti u grad zbog neprijateljskih utvrđenja i jake neprijateljske vatre. Ovom prilikom, prve noći ovaj bataljon nije imao gubitaka.

3) III bataljon naše brigade imao je za zadatak da likvidira četničko selo Ugarke a zatim neprijateljsko uporište Bolnica, povezujući se svojim desnim krilom sa jedinicama I Brigade, koje su imale likvidirati Gradinu. Na ovom putu ovaj bataljon je likvidirao četničko selo i tom prilikom je poginulo nekoliko četnika, a zatim je bataljon nastavio sa napadom na neprijateljska utvrđenja oko bolnice i tom prilikom je imao dva mrtva druga.

4) I naš bataljon pročitao je selo Luke i služio je kao brigadna rezerva. Naša tri teška bacača dejstvovala su iz neposredne blizine na neprijateljska utvrđenja i uspješno tukli, iako po noći. Naš amitenkovski top takođe je tukao bolnicu i Grahovo sa 800 metara, sa kose južno od Grahova.

Preko cele noći 26. ov. meseca obavljali smo napade, ali se nije moglo uspeti, zbog veoma dobrih utvrđenja koje je neprijatelj dobro koristio.

Sutradan 27. X, kada je svanulo, naše jedinice su zadržale položaje u blizini grada sa isturenim manjim delovima napred i automatskim oruđem, ne dozvoljavajući neprijatelju pokrete i stalno ga uznemiravale.

Tokom dana naš amitenkovski top izbio je sve neprijateljske bunke i time nanosio gubitke neprijatelju. Bombaši našeg III bataljona pokušavali su pod zaštitom vatre iz amitenkovskog topa i bacača da zauzmu bolnicu, međutim, jaka utvrđenja i neprijateljski otpor sprečili su i u toku dana zauzimanje ovoga utvrđenja.

Preko dana smo razradili vodovod za Grahovo i tako grad smo ostavili bez vode. Tokom sledeće noći obnovljen je napad još jači, ali se nije moglo ništa učiniti, iako su naši bombaši i puškomitraljezci presekli žice i uvukli se do samih utvrđenja.

Tokom dana bombardovali su nas avioni i tom prilikom teže je ranjen jedan drug, a jedna drugarica poginula. Iz Grahova je, tokom dana, izbeglo nekoliko četnika.

28. Izjutra dobili smo naređenje da brigadu koncentrišemo oko Fevija. Naređenje smo izvršili, evakuirajući, uzgredno, iz sela Ugarke i Luke, izvodeći manju količinu žita i priličan

* Mrtvi se na bolničkoj zgradi (bolnici) kraj Grahova.

broj stoke, koju smo predali članovima Ekonomskog otketa, koji su bili na Tikvu.

Nepristojni gubici: U okolnim selima do Grahova naše jedinice su ubile 31 četnika. Tačne podatke za sam grad ne znamo, ali prema saslušanju jednog seljaka, koji je došao iz Grahova, i prima, koje smo dobili od naših simpatizera iz Grahova, neprijatelji u gradu ima sledeće gubitke: oko 100 mrtvih četnika i civilnog stanovništva a ranjenih oko 50; oko 70 ranjenih i mrtvih Italijana. Od četničkih vođa poginuo je komandir grabovske čete.

Naši gubici: 7 mrtvih i 7 ranjenih drugova. Mi smo utrošili oko 9000 metaka pučanih, oko 35 komada bombi, lakih 13 i teških 81 = 94 mine za teški bacač, i 61 granatu za amitenkovski top.

Ploče: Zaplenjeno je oko 30 pušaka, 20 ručnih bombi i po 20-50 komada metaka na pušku. Pri napuštanju položaja oko samog Grahova, uргredno, naše jedinice su izvršile evakuaciju onih stvari, što nije uspela evakuisati pozadina. Tu je bilo malo čarapa, džempera i nešto malo sukna, zatim žita, brašna, pasulja i krompira, zatim goveda, svinja i ovaca. Goveda i ovce su ekspedovana Komandi Područja u Drvar a svinje, pošto nisu mogle ici zbog svoje težine, zaklane su i preradjaju se u mast, koja će biti poslana Centralnoj bolnici.

Milijenje o akciji: Borbe oko Grahova su veoma značajne, kako zbog okupatora tako i zbog razbijanja četničkog uticaja u okolini, tako da izbeglice u Grahovu pušu sve četničke vođe, gube nadu u njihovu pomoć i izražavaju želju da se vrate na svoja imanja, iako su im kuće pogorele.

Inače, Grahovo kao mesto veoma je jako utvrđeno sa zidanim zidom i pravim zidanim bunkerima pokrivenim sa betonskom pločom a unaokolo ograđeni sa žicom. Bez većeg broja granata, Grahovo je teško zauzeti.

Milijnja smo da je se mogla držati opsada Grahova još nekoliko dana, a da se ne dovoli pomoći od Strumice ka Grahovu. Pošto smo mi bili porušili vedovod, a unutra u Grahovu nije bilo vode, to bi blokadom od nekoliko dana primorali neprijatelja da se preda.

Skoro svakog dana dolazi po nekoliko četnika sa oružjem i predaju se.

Novi podaci: U Grahovu ima 1200 Talijana, dvije satnije domobrana i 200 četnika. Oko 160 Talijana i domo-

Prema izveštju Stabera 3. bojne domobranske 15. pitalčke pukovnije od 4. novembra 1942. u Bosanskom Grahovu se nalaze italijanski Frontni bataljon 12. italijanskih divizije Savaški, Za zvezanje garnizona, koji se nalazio u blizini, komandant divizije »Savaški« je naredio da se otvori komunikacija Kula - Strmica, pa st. u

brana nalaze se na Jelinoj poljani,¹ obezbjeđujući prolaz od Stinice ka Grabovu, i na Cigulju izvestan broj Talijana. Porušeni put na Deralima² su opravili i sa njim komuniciraju. Penosé se vesti da će napustiti Grabovo. Inače, Talijani govore četnicima da će im stići pomoć od 10.000. Dok smo bili oko Knina čuli smo preko seljaka da su u Kninu takođe govorili da im stiće oko 20.000 vojske.

Izveštaj o akcijama oko Knina

29. X. 42 g. dobili smo naredenje od druga Arse da krenemo ka Kninu. Istog dana u 24 časa u noć, iako umorni svi bataljoni, krenemo iz Peulja pravcem Penje — Luka — Rina — vce (Maric), gdje se odmaramo do 14 časova 30.X., kada krenemo preko Suhog Polja na šišćenje ustiškog sela Vrpolja i četničkih sela Golubica i Radljeva. Na Suhom Polju smo našli I bataljon II Dalmatinske brigade, koji nema vezu već 10 dana sa svojom brigadom. U toku noći 30—31. čistimo go — menuta sela i tom prilikom u Vrpolju IV bataljon je likvidi — rao žandarmerijsku stanicu i ubio 15 žandarma, zaplijenjen je jedan sanduk municije, 2 pakomitriljeza, 5 pušaka i nešto vojničke spreme. Očišćena su sela do blizu samog Knina i iz teškog bazeza ubačene su dvije mine u sam Knin, od kojih su Talijani imali dva mrtva i nekoliko ranjenih Talijana (o tome priča jedan seljak koji je došao iz Knina).

Četničko selo Golubice su bledirala naša dva bataljona, I i II, i tom prilikom zaplijenili 38 pušaka, sa nešto malo mu — nicipje, jedan teški mitraljez i malo nešto ratne spreme. Svi ovi četnici su se odmah predali. Prečistili smo i selo Radlje — vac i sa jednim bataljonom stigli u selo Plavno, gdje smo do — bili naredenje da se vratimo na prostorijski Ticevo — Peči.

I ovog mjeseca u 1 čas u noć krenemo iz sela Plavna preko Golubica, Suhog Polja za Kisovac, gdje smo se trebali odmoriti ali nas usput pratilo jako nevreme, velika kiša i ve — tar, a kako nigde nije imalo iz put kuća i koliba, to smo morali prođati do sela Maleševaca. Gde smo stigli 1. ov. me — seca uveče od 20—22 časa. Prelazeci preko sela zarobljen je jedan četnik i jedan ranjen, dok ih je 25 pobjeglo pod za — štitom talijanske artiljerije.

¹ Voz i šim. 27. oktobra, u pravcu Grabova, uputila kolona u čijem su se sastavu našle (preko 2. maja 15. pješačke pukovnije) i jedna domobranska bojna sa 100 domobrana, jedan italijanski bataljon (200 vojnika) i jedna italijanska baterija (XVII. reg. br. 463. k. 138).
² Odnosi se na željeznu polje, prođu sjeveroistočno od Knina.
• Treba: Derali. To je brdo.

Ovaj put je bio predug te nam se brigada prilično zamotila. Pravoslavna sela oko Knina su naklonjena nama, izuzev nekoliko četničkih kolonova. Dostavljali su nam podatke o poretu Talijana.

Podaci o Kninu: u našim akcijama oko Knina Talijani su bili uzemljeni i prema podacima garnizon nije bio veći od oko 1.000 talijanskih vojnika, ali, kako pričaju seljaci, Italijani su govorili da očekuju vojsku od oko 20.000. Druge noći, kada smo prošli pred Knin, Knin je bio zamračen do oko 5 časova izjutra.

Na Sjubom Polju malazi se i bataljon II Dalmatinske brigade, koji je imao zadatak, dok su se vodile borbe oko Grabova, da seče komunikaciju Knin — Štrmica. On taj zadatak nije ispunio, iako su postojale mogućnosti. On se tu malazi bez ikakvih zadataka i nema veze sa svojim Štabom Brigade. Mi smo im naredili da pridju Grabovu ili da što prije usvate vezu sa svojom brigadom. Saljemo vam njihov izveštaj.

Sada je naša Brigada raspoređena na pravcu Grabovo — Tijevo dva bataljona. Grabovo — Dvrat dva bataljona.

U čišćenju sela oko Knina imali smo 4 lakše ranjena druga.

Stanje u Brigadi je sledeće:

Moral i borbenost Brigade je zadovoljavajuće.

Ishrana Brigade s vremena na vreme je dobra i loša.

Zdravstveno stanje Brigade je zadovoljavajuće. Tifusnih obolenja u Brigadi nema.

Odeća i obuća u Brigadi ne zadovoljavaju, ali tokom zadnjih akcija uspehli smo da malo obučemo i obujemo, naročito one dragove koji su nam skoro došli u Brigadu. S obzirom na nastupajuće hladne dane problem je u čarapama a i u toplom odeću.

Sa duvanom slabo stojimo.

Novčano stanje u Brigadi je slabo i molimo da nam pošaljete malo novca, naročito radi duvana.

S dragariskim pozdravom.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar, M. P. Komandant,
Aleksa Dejević Ljub. Đurić

NAREĐENJE I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVI OD 10. NO-
VEMBRA 1942. ŠTABOVIMA I, II, PROLETERSKE I, 3. KRA-
JISKE BRIGADE ZA OBRAZOVANJE RADNIH VODOVA I
ORGANIZACIJU SNAJPERSKIH, SANITETSKIH I ANALFA-
BETSKIH KURSEVA¹

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
br. 14
10. XI. 1942. god.

ŠTABOVIMA I, II I III. BRIGADE

Brigade koje su ušle u sastav ove Divizije² razvijale su se posebno, u okviru drugih jedinica, pod različitim uslovima, te se stoga i njihova struktura u izvesnim pojedinostima razlikuje. Sada, po njihovom ulasku u Diviziju, potrebno je da se one i u tom pogledu izjednače, da budu jednobrazne, da im struktura bude jedinstvena. Time će se jedne jedinice poslužiti stečenim iskustvima drugih jedinica i preko jedinstva strukture lakše postići i jedinstvo komande.

Razume se da organizacione mere koje će se sprovesti na osnovu ovog naredjenja ne treba smatrati ispunjenim i konačnim. Štab Divizije uzće u razmatranje svaki novi predlog štabova brigada u ovom ili drugom pravcu.

U gorenavedenoj cilju svi Štabovi brigada preduzeće sledeće mere:

1) Obrazovaoce po bataljonima radne vodove (jedan radni vod na bataljon), radni vod je posebna jedinica, sa svojim starešinom, potčinjena neposredno štabu bataljona, u njemu su okupljeni svi drugovi određeni za razne službe: kovari, berberin, potkivač, veterinar, krojač, opančar itd.; već prema uslovima; kuhinja je zajednica za čitav bataljon, pranje rublja takođe; osim toga, osoblje radnog voda — sem kuvara — obavezno kupa muške kada jedinice bivakuju, po uputstvima svoga vodnika koji će se sporazumeti o tome sa odgovornim članovima bataljonskog saniteta; starešine II i III brigade iskoristiće prvi putiku da se upoznaju sa funkcion-

¹ Original (pisan na mašini, cirilicom) u AVH, reg. br. 2-3, k. 70.

² Prva proleterska divizija NOVJ je formirana 1. novembra 1942. U njezin sastav ušla su ulice: I. proleterska, 3. proleterska (zastelacka) i 3. krajiška NOU brigada (iz II. knj. 1 — Bilić, str. 197).

sanjem ove službe u jedinicama I Brigade, gde su radni vo-
dovi već svedeni;

2) Organizovaće sanitetsku službu po uputstvima izme-
nim u »Vojno-političkom pregledu« br. 7—8, tj. radi organi-
zovanja prve pomoći određuje po jednog vednog bolničara
na svaki vod i jednog čerog bolničara kao odgovornog ruko-
vodioca; radi organizovanja evakuacije određuje po dva no-
sioca ranjenika na svaki vod sa jednim unapred pripremlje-
nim, laganim, improviziranim, lako sklopivim partizanskim
nosilima;

3) Brigadni sanitet svake od tri brigade treba da pribavi
i pripremi dva bareta za paronju koja će stalno ostati pri bri-
gadnom sanitetu; štabovi brigada dobaviće dva tovarna konja
za tu službu;

4) Organizovaće po bataljonima stalne grupe za dejstvo
protiv aviona, po uputstvima iznesenim u listu »Prva Prole-
terskaa pod naslovom »Pulkom protiv aviona«, obuci ovog
ljudstva pristupiti odmah;

5) Organizovaće snajperski kurs — kurs strelaca speci-
jalista, za rukovodioca takvog kursa treba odrediti izučenog
nišandžiju, ukoliko se takvih ne bi našlo u brigadi, organizo-
vaće se kurs u okviru Divizije; na taj kurs bataljoni će ode-
diti po dva boreca iz svake pešake jedinice; po povratku u
njihove jedinice, oni će sprovesti obučavanje novih snajpera
u svojim jedinicama;

6) Stavice u zadatak drugovima iz topovskog odeljenja
da osposobe protivkolski top za nošenje konjima; osim toga
nabaviće se saonice (fale) za prenos protivkolskog topa po
snegu;

7) Izdaće naređenje da se nabavljaju noževi za palke kao
i da se čuvaju osigurači od ručnih bombi — koje će dostav-
ljati Štabu Divizije;

8) Organizovaće analfabetske kurseve po jedinicama,
kako bi se što pre i u potpunosti likvidirala nepismenost;

9) Otkazovaće komisiju za izradu vojnog programa;
prvom prilikom te će se komisije sastati, sunčiti svoje pro-
grame i pod rukovodstvom načelnika Štaba Divizije izraditi
zajednički i jedinstven program vojne obuke za celu Diviziju;

10) Ustanoviće od bataljona pa navise delovodne proto-
kole, bolesničke knjige i operacijski dnevnik;

11) Ispitace mogućnosti i sproveće u delo maksimalnu
redukciju brigadne, bataljonskih i četnih konora, strogo se
držeći, u pogledu jahatih konja, propisa Vrhovnog Štaba;

12) Organizovaće posebne konferencije po jedinicama na
kojima će se razumeti potreba nabavljanja bajoneta kao i nji-

hova upotreba, potreba čuvanja osigurača od ručnih bombi, kao i neophodnu potrebu kopanja rovova prilikom na najmanjeg zadržavanja na položaju — što treba staviti u odgovornost neposrednih starešina.

13) Izveštice o izvršenju svih ovih tačaka;

14) Izveštice o tome kako je dosada bila organizovana služba sreze i šta predlažu za njeno unapređivanje, kao i o tome da li je postojala posebna četa praticeh oruđa ili ne i šta predlažu u tom pogledu;

15) Štabova brigada podnosiće svakodnevno Štabu Divizije kratke redovne reporte — usmene ili pismene, već prema uslovima.

16) Podnosiće svakog 1-og i 15-og u mesecu petnaestodnevne izveštaje o akcijama (sa svim potrebnim podacima) i uopšte o vojničkom radu, zajedno sa izveštajima o brojnom stanju ljudstva, stoke i naoružanja;

17) Podneće odmah spisak celokupnog rukovodećeg vojničkog i političkog kadra;

18) Odrediće po šest boraca za prateću četvu Štaba Divizije;

19) Obaveštavaju sve štabove brigada da se pri Štabu Divizije nalazi Hirarska Ekipa i da će se verovatno obrazovati pri Štabu Divizije bolničarska četa;

20) Utanovioće dežurne u svakoj četi i u svakom bataljonu; kada bataljoni jedne brigade budu na okupu, odrediće jednog od dežurnih u bataljonima za dežurnog u garnizonu;

21) Izveštice da li u okviru brigade postoji pisminski vod.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkom Divizije,
Fica

Za Štab
I Proleterske Udarne Divizije
N. O. Vojske Jugoslavije
Komandant Divizije,
Koča

ŠTAB
III KRAJISKE NARODNOOSLOBODILACKE
PARTIZANSKE
UDARNE BRIGADE
Br. 36
DANA 14.XI. 1942. god.

OBAVIJEŠTENJE ŠTABA 3. PROLETERSKE (SANDŽAČKE)
BRIGADE I. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ OD 21.
NOVEMBRA 1942. ŠTABU 3. NOU DIVIZIJE O ZAUIZIMANJU
MRKONJIC-GRADA I OKOLNIH UPORIŠTA

Š t a b
II brigade¹ I prolet. divizije
21. XI 1942 god.—7 časova

ŠTABU III UDARNE DIVIZIJE

Snage naše divizije su u noć 19/20 ov. m. zauzele Sitnicu, Čadavica i Mirkonje.² Glavno neprijateljsko uporište je bila Sitnica.³ U ovoj borbi zarobljeno je 600 domobrana i 7 Njemaca, ostalih još 40 Njemaca, koliko ih je svega bilo, pobijeni su, među kojima i njemački komandant, major po činu. Gopljenjen je znatan ratni materijal, između ostalog 2 haubice i 2 brdska topa. Snage IV krajiške brigade koje su bile u zasjedi prema Kadinim Vodama kod Bunarva zaplijenile su 14 kamiona.

Vaše pismo⁴ diviziji poslali smo, ali još nije stigao odgovor. Po zadatku koji je dala divizija, naša I i III brigada treba

¹ Original (pisan na mašini, latincem) u AVH, reg. br. 14—111, k. 1255.

² Odmosi se na 3. sandžacku (proletersku) NOU brigadu I. proleterske divizije NOVJ. Ona je bila, po rednom broju, druga brigada u I. proleterskoj diviziji.

³ O dejstvima I. proleterske, 3. i 4. krajiške NOU brigade vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 56, 57, 67 i 243.

⁴ Sitnica su branili: 1. i 2. sat domobranske III pješačke pukovnije, 1. novačka (regretna) bojna (nazivali su je i 4. Rejzom 4. gurakog odreda), 2. bojni Perutićkog odreda (bez jedne čete), dva sata 8. topničkog sklopa i jedan vod Nijemaca iz 714. pješačke divizije (tom IV, knj. 8, dok. br. 243).

⁵ O akciji 4. krajiške NOU brigade 19. novembra 1942. i ratnom plijenu vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 61 i 243.

⁶ Harbena grupa "Thomas" (Thomas) — 18. četa i jedan vod II. čete 711. pješačke pukovnije 714. pješačke divizije, dijelovi 1. čete 282. tekovskog puka i Poljske čete 714. pješačke divizije) uništeno je protivnapadom, od 21. novembra 1942. protiv 19 kamiona, dok je 5 uništeno u toku borbe (tom IV, knj. 8, dok. br. 61, 233 i 243).

⁷ Odmosi se, na direktivu Štaba 3. NOU divizije od 18. novembra 1942. (tom IV, knj. 8, dok. br. 45).

da izbiju kod Mrkonjića najdalje do 22. ov. m., čisteći prethodno s Dubicu, Trichovo do Gostovara. Vjerujem da je rok za akciju na Jajce, koji ste vi predvidjeli s obzirom na akcije koje smo mi vodili, i u toku kojih smo dosta pretražili. U toj istoj naredbi naš štab divizije predviđa da bi akcija na Jajce trebala da uslijedi od 23. do 27. ov. m.

Mislimo da će štab divizije biti sa III brigadom u Meko-
njic u toku današnjeg dana. U koliko ste za sastanak sa njima, mogli biste doći ovdje, jer vam nije daleko.

Naš štab je u Mrkonjiću.
Sa drugarskim pozdravom

Srmt fašizmu — sloboda narodu!

Poljt. komecar, B. Đuričković	M. P.	Komandant, V. Jakić
----------------------------------	-------	------------------------

¹ Bilo o tome zadatku vidi u zapovijesti Štaba I. proteterke divizije NOVJ za napad na Jajce (tom IV, knj. 8, dok. br. 71).
Prema naredbi Štaba I. NOJ divizije od 18. novembra 1942. trebalo je da napad na Jajce počne 22. novembra 1942. Međutim, ovaj štab je svojim naredbama od 22. novembra odbio napad na 25.26. novembra 1942. ni je istoga dana u ponedjeljku zapovijest da napad počne 25.26. novembra (tom IV, knj. 8, dok. br. 80, 81 i 82).
Jajce su branili: 218 ustara iz 17. bojne «Jajce», 284 domobrana s 11 sati 9. pješačke polkoviće, njemačka s. četa 708. prouzročnog puka i pet borbenih kola, jedna domobranska baterija i dijelovi Orlavskog kreta Jajce S. ustaške jedinice, Grad je oslobođen 26. novembra 1942. Bilo o tome vidi dok. br. 97; Arhiv VII, reg. br. 4224—2, k. III; pregled distinkcije jedinica s brojem otisakom ustara S. stajnog djelatnog zbriga od 22. novembra 1942. (jednog je lista imao od čitavka, 127 distinkcija i 1.218 ustara raspoređenih u 1, 2, 15, 26. i 28. bojne i u 3. satiji 3. bojne Odbrambenog zbriga; Radovan Vukosavljević, u. d. str. 27—28).
* Bosko
** Velimir

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. BOSANSKOG KORPUSA OD 22. NO-
VEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJST-
VIMA U SJEVEROZAPADNOJ BOSNI¹

Štab I. Bosanskog N. O. U. Korpusa²
Položaj, 22.XI. 1942 u 18 časova

VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. I P. O. JUGOSLAVIJE

Akcija čišćenja neprijateljske utvrđene linije Suhada³ —
Mlika Giava — Surkovac, između Bos. Novog i Sanskog Mo-
sta, otpočela je u 2 časa 18/XI. 1942, kako je to bilo predvi-
đeno našom zapovijesti, koju smo vam dostavili⁴. U toku dana
18/XI. 1942 g., ta je akcija uspješno završena, iako je neprijate-
lji izgadio po dubini tri linije rovova sa bunkerima od de-
veta i zemlje, mestimično sa pokrivenim streličkim zaklo-
nima i saobraćajnicama. Ova je linija spadala u odbrambeni
sistem Bos. Novog, Ljubije, San. Mosta i Prijedora, kao i
pruga i puteva Bos. Novi — Prijedor, Prijedor — Ljubija —
i Prijedor — San. Most.

U toku 19. 20 i 21-XI naše jedinice nastavile su sa čišće-
njem sela i poljača od neprijateljskih posada prema Prije-
doru, Ljubiji-Islam⁵ i Ljubiji-Kudnik i vodile žestoke borbe

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 3—21,
k. 306.

² Prvi bosanski NOK korpus je formiran naredbom br. 93 ve-
hovnog komandanta NOK i POJ od 9. novembra 1942. U njegov sastav
su ulazile 4. i 5. NOK divizija i 6. istočno-bosanska NOK brigada. Korpus
je 4. oktobra 1942. pretiimenovan u 5. korpus NOK (tom II, knj. I —
Bilten, str. 198, 199, i 355).

³ Linija Bosanskog Novog i Sanskog Mosta nalazila se dva sata
u tim linijama. U ovom slučaju riječ je o s. Suhadi jugoistočno od
Bosanskog Novog, odnosno zapadno od Prijedora.

⁴ U zapovijesti redakcija nije pomenula

⁵ Tu liniju su branili: domobranska 16. pješačka pukovnija (bez
1. 2. i 17. voda), 1. jurišna bojna, 1. bolna 1. pješačke pukovnije, 2.
bojna 4. pješačke pukovnije, 1. bojna Petrićevog zapaga, Dvobojna
bojna «Banja Luka», Dvobojna bojna «Sanski Most», 2. bitnica (bata-
ljon), 4. i 1. bitnica 8. topničkog sropske (divizion), ustrelci 6. i 1. k.
bojna i dijelovi ustrelke 18. boje i Pripremanne boje «Banja Luka».
Te položaje su branili: Postroj «Jugoslavci» (tom IV, knj. 8, del.
br. 243).

⁶ Postroj «Jugoslavci» je formiran na zapovijesti Komande nared-
be 714. gijadajčke divizije od 7. novembra 1942 (AVH, I-315, F-2258/
1234—1236).

⁷ Tako su zvali Muslimansku Ljubiju na razliku od Pravaslavne
Ljubije. Ova dva mjesta se sada zovu: Donja Ljubija.

sa pojačanjima, koja je neprijatelj slao iz Bos. Novog, Prijedor i San. Mosta. U Ljubju je bilo 7 tenkova. Neki su jedinice bile upale u Ljubju-Islam i popalile tvrde javne zgrade, kao i na želj. stanicu Ljeskare, koja je zapaljena i pruga prekinuta.

Uspjeh akcije, iako nije očišćena i uništena Ljubija-Rudnik, ogleda se u sljedećem:

I.) Izbaceno je iz stroja oko 1.500 neprijateljskih vojnika (od toga preko 600 domobrana i ustaša zarobljeno). Među zarobljenima se nalazi jedna cijela domobranska bojna — Bjelovarčana, ostalo su domobranci iz drugih krajeva, nešto ustaša i nešto neprijateljski raspoloženih seljaka. Zarobljeno je i osam oficira, među kojima se nalazi i vrlo revosni sluga okupatora potpukovnik „Severović“, komandant „Pozadine Juge“. Ostatak izbačenih iz stroja jesu slijepci i ranjeni Nijemci i ustaše. Ubijena su i dva-tri četnika.¹⁰ Borbe su bile veoma žestoke sa čestim jurinama. Neki jedinice gurali su jednom mitaljezima njemačku kolonu koja se postrojila isključivo iz veze, a jednom ustašku kolonu u sličnoj situaciji i naneli im strašovite gubitke.

II.) „Treći Gorski Zdrug“, koji je povačen sa linije Suhaća — Sarkovac i poslat na liniju Dvor¹¹ — Volinja sa zadatkom da nadire ka Glini i Bihaću, vraćen je, usled naše akcije na ovome sektoru, na liniju Prijedor — Piskavica, odakle je intervenisao, u toku naše akcije, u pravcu Novog i Ljubuje.¹² Našom akcijom sprečena je ili smanjena koncentracija neprijateljskih snaga za nadiranje ka Bihaću.

III.) Dejstvo naših jedinica na ovom sektoru bilo je istovremeno sa dejstvom I. Proleterke N. O. U. Divizije, koja je

¹⁰ Te borbe su vodene protiv dijelova ustaške 8. i 10. bojne i 2. bojne 5. pješačke pukovnije (tom IV, knj. 8, dok. br. 243).

¹¹ Prema vojnoj relaciji Čapovojinca, Ratničkog zdruga, za novembar 1942, u borbama za Mličan Glavu, Ljubija, — Rudnik i Matinska Ljubja potpuno su razbijeni domobranski 6. bojna i pješačke pukovnije (većim dijelom je zarobljena), ustaška 6. bojna, I. sat ustaške Priredne bojne i 10. sat 10. pješačke pukovnije (tom IV, knj. 8, dok. br. 243).

¹² Ista, kao rani zabilješka (u činu ustaškog potpukovnika), po presudi Vojnog vijeća Vrhovnog suda Demokratske Federativne Jugoslavije od 27. septembra 1945, ovdje je, na smrt strjeljanjem (u „Biliku“ od 14. 23. i 26. septembra 1945).

¹³ Četnici su pobijegli se pobratimili borbu protiv partizana (tom IV, knj. 8, dok. br. 243).

¹⁴ Dvor na Laji.

¹⁵ Bilje o intervenciji 3. crkvaske zdruga vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 235, 240 i 245.

u sadejstvu su dijelovima IV. i VII. Krajiške N. O. U. Brigade očistile Simeu i oslobodila Mirkovici Grad.¹³

Zbog tog sadejstva, neprijateljske snage su pobjegle iz sela između Vrhpolja i San. Mosta, pa su dijelovi IV. K. N. O. U. Brigade oti u Vrhpolje, glavno neprijateljsko uporište sa juga prema San. Mostu.¹⁴

Neprijateljski tenkovi jurili su zbanjeno noću 19 na 20 XI između Ljubije — Prijedora i Banja Luke.

IV.) Zadobijen je ratni plijen u oružju, municiji, vojničkoj spremi, brani itd. Zaplijenjeno je oko 600 pušaka, 10 teških, lakih i njemačkih mitraljeza, 30 puškomitraljeza, 1 teški bacač, 4 laka bacača, dosta pušičane municije, nešto municije za teški i laki bacač. Od vojničke spreme nadeno je čebadi, čulatica, torbica, poljskih kuhinja, poljskih telefona, nešto odjela i obuće itd.

Zaplijenjena je arhiva dviju bojni i »Pozadine Jugs, koju ćemo odmah dostaviti, čim pregledamo podatke koji se odnose na naš sektor.

Bunkere i rovove, kojih ima preko 1.000, sistematski rušimo, palimo i zatrpavamo.

U ovim borbama učestvovala je cijela IV. N. O. U. Divizija (II. V. i VI. K. Brigada) i dijelovi V. N. O. U. Divizije (jedan bataljon I. Kr. Brigade prema s. Dobretin na pravcu za Bilhač i dva bataljona IV. Kr. Brigade, jedan prema San. Mostu, jedan prema Vrhpolju).

Naši gubici iznose oko 30 mrtvih i oko 70 ranjenih. Sada se naše jedinice odmaraju na liniji Raškovac, Troveda, Sarkovac, Miška Glava, Čadavica. Neprijatelj nije aktivan, osim što gađa artiljerijom oko Novske Planine¹⁵ (Grabavac) i Suhac.

Uхватili smo vezu sa Štabom Korpusa N. O. V. Hrvatske¹⁶ i predložili sve mjere da se sa drugovima iz toga štaba sastanemo, radi dogovora za koordinaciju akcija. O daljim našim planovima izvestićemo blagovremeno.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Načelnik štaba, Komandant,
Branko Poljanac, Kotla

¹³ Vidi dok. br. 94.

¹⁴ Vrhpolje je 18. novembra zauzeo 3. bataljon 4. krajiške NOU brigade (tom IV, knj. 8, dok. br. 61).

¹⁵ Nije osvojen u katu i (BOM). Nalazi se u triangle vijaka Uae i Sae, jažao od Huzanskog Novog.

¹⁶ Mišić se na 1. hrvatski NOU korpus (članak: 4. korpus NOVJ).

ZAPOVIJEST ŠTABA 1. BOSANSKOG NOU KORPUSA OD
24. NOVEMBRA 1942. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINI-
CA ZA NAPAD NA BOSANSKI NOVI¹

ŠTAB
1. Bosanskog NOU Korpusa
Brijuni, SL.
Dana 24. XI 1942 god.

Br. 96

ZAPOVIJEST

(Sekcija Kostajnica, Prijedor, Bihać i Petrinja 1. 100.000)

1. AKCIJA

Vrhovni Štab Narodno oslobodilačke vojske i Partizan-
skih odreda Jugoslavije stavio nam je u zadatak, posle ošće-
nja medaprostora Novi — Ljubija, da likvidiramo neprij-
ateljsko uporište u Bos. Novom i da na taj način oslobodimo
vrata Krajine.² Ova akcija predstavlja nastavak i gonjenje ra-
zbičnih neprijateljskih snaga na prostoru Bihać — Sunja
i u medaprostoru između Bos. Novog i Ljubije.

2. PODACI O NEPRIJATELJU

Bos. Novi: sa okolnim uporištima: Oko 4 do 500 Njemaca³
i do 1500 ponetačane vojske ustaša, domobrana i legionara.⁴
Raspored neprijateljskih snaga vidi se iz dveju skica i
dvaju spiskova koji se prilažu ovoj zapovesti.⁵

¹ Original (pisao na mašini, latinicom) u VII. reg. br. 3-2, k.
206. Prema sadržaju dopisne primičbe: na kraju ovog dokumenta,
ispisane su u ovaj primjerak zapovjesti bio samjerice 1. Hrvat-
skoga korpusa.

² Bile u tome zadatak vidi tom II, knj. 6, dok. br. 162.

³ Iz sastava 721. granadskog puka njemačke 714. pešadijske
divizije (tom IV, knj. 8, dok. br. 910).

⁴ Bile u sastavu domobranskim snagama u Bosanskom Novom
vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 91. Legionarima su nazivani i pripadnici
vojski organiziranih stajbih (imovinski milicijskih jedinica, na
čijem se čelu nalazio aktivni ustaško-domobranski kadar. U početku
su to bile vojske formacije lokalnog karaktera, organizovane još 1941.
radi odbrane sela od ustašaka. Učestvovali su u svima akcijama
koje je sa ciljevom potpuno obaranja proveli protivnik.

⁵ Pošto su se pobunili protiv vojske, organizovane su u 80.
gigle i stada naziv legionari. Međutim, legionarima su kasnije nazi-
vani i pripadnici — dobrovoljni saradnjaštvu 309. 371. i 382. legio-
narske divizije, koje su Nijemci nazivali "hrvatkinje", a obzirom na
to da je većina pripadnika tih divizija bila iz NDH (tom komandnog
kadra, koji je dao Vermaht).

⁶ Te skice redakcija nije pronašla.

U rasporedu i veličini neprijateljskih snaga ima svakodnevnu promjenu usled prebacivanja snaga od strane neprijatelja s jednog fronta na drugi, gubljenja položaja oko Novske planine i zaposjedanja kosa južno od s. Blagaj s obe strane rijeke Japre.

U Bos. Novom postoji i oklopni voz koji se može upotrebiti pri odbrani Vještala i kosa u dolini Une a isto tako u dolini Sane. Treba voditi računa i o iskustvu koje je dobiveno u okolini Ljubije Rudnik, tj. o mogućnosti da je neprijatelj postavio izvijena minka polja.

U Matjevićima, po nekim izvještajima, nalazi se nešto Njemaca, koji su mapasili Vidovica brdo.⁷

Door: Po ranijim izvještajima tamo se je nalazila jedna mešana bojna ustaša i domobrana, a sad po neprovjerenim podacima nalaze se delovi III «Gorskog Zdruga», do tri bojne. Pošto se snage toga Zdruga stalno premještaju na prostoru Bos. Novi — Prijedor — Ljubija — Banja Luka, nije moguće tačno ustanoviti gde se ona sada nalazi.

*Hrvatska Kostajnica:*⁸ Ima oko 150 Njemaca i oko 17 tenkova koji kistare prema Sunji i od kojih se 2 nalaze po nekad oko Volinje u blizini mosta i vijadukta.

Bos (anska) — Kostajnica: Jedna satnija ustaša.

*Dukov:*⁹ Snage nepoznate ali nepromjenjene.

Prijedor: Oko 1000 raznih neprijateljskih vojnika. Ovo brojno stanje može da bude promjenjeno usled dolaska delova III «Gorskog Zdruga» ili skidanja snaga sa linije Prijedor — Banja Luka. Nove snage nijesu došle u Prijedor.¹¹

⁷ To brdo nije označeno na karti 1 : 100.000; nalazi se kod Bosanskog Novog.

⁸ Bilje o rasporedu 3. gorskog zdruga vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 91 i 248.

⁹ Tajna naziv je Kostajnica. Međutim, za razliku od Bosanske Kostajnice, koja se nalazi na desnoj obali rijeke Une, narod je naziva Hrvatskom Kostajnicom.

¹⁰ Prema depeti domobranskog častika (oficira) za vezu pri 214. pješačkoj diviziji od 25. novembra 1942. od Kostajnice prema Bosanskom Novom dešturali su dijelovi 202. tenkovsk¹² i 721. grenadirskog puka 718. divizije, 3. baterija 661. artiljerijskog divizion¹³ i 4. bajna 3. gorskog zdruga (AVII, reg. br. 271—43, k. 15).

¹¹ Pomenuti tenkovski puk je skoro promijenjen u 202. tenkovski bataljon.

¹² Odnosi se na Bosansku Dubicu, na desnoj obali rijeke Une, za razliku od Dabice na lijevoj obali Une, tj. u Hrvatskoj.

¹³ O ustško-domobranskim snagama u ovom mjestu Prijedora opširnije vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 233 i 243; AVII, reg. br. 271—43, k. 15.

Ljubju i Sanki Most. Brojno stanje u glavnom nepromijenjeno sem što su izvjesne snage povlaćene iz sela i upotrebljavane u borbi kod Ljubje.¹⁵

Na putu Prijedor — Novi — Kostajnica postoje bunkeri uz pruga navodno na svakih 500 metara sa posadama od po 10 do 12 domobrana i izvjesnim brojem ustala. Po izvjesnim podacima ti domobranci jedva čekaju dolazak naših snaga da bi se predali. Pre kratkog vremena predalo se 4 domobrana i jedan narednik našim snagama u Karanu. Željezničke stanice na istim prugama imaju također izvjesne posade, veličine ispod jedne satnije. U Volinji navodno nalazi se i do 200 Nijemaca.

U Bos. Novom navodno nema više tenkova, dok se prisustvo tenkova osjeća u garnizonima Ljubje, Prijedora i Banja Luke.¹⁶

3. ZADATCI NAŠIH JEDINICA:

a. Sa zapadne strane rijeke Une na neprijateljska uporišta Matijevići, Dvor, sa obezbjeđenjima prema Kostajnici i verovatno između Kostajnice i Volinje, napadaju snage Korpusa NOV Hrvatske¹⁷ sa 3 brigade i to: I i II Ličkom i VII i VIII Hrvatskom Brigadom i te će snage imati vezu sa Slabom I NOU Korpusa telefonsku preko D. Rakana.

b. *J. Kuglića Brigada* napada i čisti neprijateljska uporišta na Radušcima, Ekica Brda, Veljkića Brda, Kamena (i juče je neprijatelj bio zbačen sa Kamena), Vječalima sve do rijeke Une i upuća u Grad. Po mogućnosti ubacuje svoje snage s obale rijeke Une na desnu i za lada Veljkića Brda, Kamena i Vječala radi lakše likvidacije tih uporišta, a isto tako i u sam grad ako bude moguće. Dejstiovati po mogućnosti sa klinovima i sa potpomaganjem vatrom bacača i mitraljeza sa leve obale rijeke Une. S leve strane treba da bude dobro povezana sa najbližom hrvatskom brigadom da ne bi došlo do nepopravnosti i da ne bi našle snage koje su na levoj obali rijeke Une dobile vatru od naših hrvatskih snaga. Narocitu

¹⁵ Bilje o neprijateljskim snagama u širem rejonu Sankog Mosta vidj. nom IV, knj. 8, dok. br. 211 i 242.

¹⁶ Prema izvješću zapovjedništva Banjačkog zbrnoga od 27. novembra 1942. u Banjoj Luci se tada nalazilo samo 500-600 američkih vojnika, prekrupljenih u 2. uporišnog odnosa, sa pušketakom jedinicom i ostacima Pripravnih jedinica, dok se od Nijemaca nalazilo najmanje 600-800 (bez jedne čete) iz 714. divizije (XVII, reg. br. 261-2, 4, 15).

¹⁷ Riječ je o I. hrvatskom NOU korpusu (od 5. oktobra 1942. on se zovu I. hrvatski NOU) u sa 12. B. J. mjesto nisu označena na karti 1:100.000; nalaze se južno od Bosanskog Novoga.

pažnju obratiti na oklopni voz i produžiti sve mjere da mu se onemogući dejstvo. U desno drži čvrstu vezu sa II Krajskom Brigadom koja sa dva bataljona napada na grad na sektoru istočno od Vječala do rijeke Sane.

v. *II Krajska Brigada* napada na grad na sektoru istočno od Vječala do rijeke Sane, po mogućstvu s klinovima. Vodi računa o mogućnosti dejstva i oklopnog voza i iz tenkova sa pruge i druma Novi — Prijedor. Daje izvjesnu zasjedu prema neprijateljskim snagama koje su na kosama jugozapadno od Blagaja i drži čvrstu vezu u levo sa I Krajskom Brigadom i sa II i III Bataljonom VI Krajske Brigade koji će pozadi nje napasti na kose zapadno i jugozapadno od Blagaja (Utisnovac Kosa), u cilju čišćenja te kose i njenog zaposjedanja. Drži vezu po mogućstvu i sa delovima V Krajske Brigade koji napadaju preko Kulskog Brda.

Jedan bataljon II Krajske Brigade ostaje na položajima oko Trijede, povezuje se dobro sa I i I Bataljonom VI Krajske Brigade, s kojima blokira sa zapada Ljubiju, Staru Rijeku i Stari Majdan. Zamjenik politkomesara VI Kr. Brigade sa jednim članom II Krajske Brigade obrazovace zajedničku komandu na sektoru Ljubija — Stari Majdan.

g. *II i III Bataljon II Krajske Brigade* napadće na kose zapadno i jugozapadno od Blagaja u cilju čišćenja i zaposjedanja tih kosa radi zaštite od snaga koje su na kosama istočno od Jastre i od Prijedora. Drži najvećicu vezu sa Štabom II Krajske Brigade, pri čijem Štabu će se nalaziti jedan član Štaba VI Krajske Brigade radi povezivanja dejstva tih dvaju bataljona. Po zaposjedanju označenih kosa (Utisnovac Kose) i drugih ostaje na njima i drži položaj.

d. *I Krajska Brigada* po prebacivanju na pogodnom mjestu preko rijeke Sane u pravcu Karana ostavlja izvjesne snage u zasjedi na drumu i pruzi od Prijedora koje sistematski radi i onemogućava za prečaz voza i tenkova. Sa izvjesnim snagama napada preko Kulskog Brda na željezničku stanicu i deo grada sjeverno od Sane. Sadržuje sa snagama koje napadaju grad tukući vatrom s leđa bunkere i rovove između Vječala i Novog, koji su orijentisani prema Vječalima. Vodi računa o mogućnosti i kretanja i dejstva oklopnog voza i onemogućavanja tog dejstva. Sa izvjesnim snagama na pogodnom mjestu radi prugu i put od Kostanjice za Novi i postavlja zasjedu prema Kostanjici, vodeći računa o mogućnosti delatka tenkova iz Kostanjice. Vodi računa o mogućnosti probijanja neprijateljskih snaga iz Novoga u cilju bježanja putevima s obe strane Une i prugom, te snage propušta i tuče s leđa. Označeni pravac ka Kostanjici treba da predstavlja odu-

sku neprijatelju u pravcu Kostajnice jer blokada Novog za vrijeme napada ne sme da bude hemelična. Povezije se po mogućstvu sa snagama na Karanu i daje im zadatak, poveravajući im osmatranje i zaštitu preko Knežpolja. U koliko je potrebno čisti domobranske posade iz bunkera na prazi, koje su nama inače dobro raspoložene. Drži vezu levo sa II Kr. Brigadom, desno sa delovima hrvatskih brigada.

d. *Zadaci artiljerije:* Zaposjeda pogodan položaj za tu čenje trima haubicama sa Novske planine, uzima elemente za tučenje glavnog cilja, samog grada i sporednih ciljeva Vrešala, Dvora. Tačno u 23 časa 26 novembra otvara brzu paljbu iz svoje haubice na sam grad. Brza paljba trajeće pola sata ako se drukčije ne naredi. Za eventualne ciljeve izdaće se zasebno naredenje telefonom. Snabdjeti se artiljerijskom municijom, koje ima dosta u Čadavci kod Maribora.¹⁰

Od Štaba NOV Korpusa Hrvatske tražićemo da i oni sa svojom haubicom pored Dvora, tuku i grad Novi, ako oni ustraže gađačemo Dvor.

e. IV. Krajska Brigada blizini Sanski Most, budno prati situaciju u njemu i oko njega i ako se nađe prilika razvija svoju aktivnost.

ž. Izvojene snage hrvatskih brigada napadać u isto vrijeme željezničku stanicu Topusko¹¹ i Cemernicu¹² radi privlačenja neprijateljskih snaga i orijentisanja garnizona u Glini na tu stranu.

z. Aktivnost naših jedinica u vezi je sa aktivnošću I i III Proleterske Divizije NOV.¹³

Naše jedinice treba da izvrše svaka svoj zadatak pod svaku cenu, dejstvajući svoim bestijom, sa primjenom klinova i sa ostvarivanjem što jačeg vatrenog udara primjenjujući cjelishodno svaka svoje teško oružje.

4. Početak napada biće 26 novembra 1942 god u 22 časa. Do toga vremena jedinice će se privlačiti neprijateljskim položajima.¹⁴

¹⁰ Puz naziv je: Topusko-Toplice. Napad na tu željezničku stanicu je izvršila 8. NOB divizija 25. novembra, pa 15. i 18. decembra 1942. Da svi ti napadi su bili bezuspješni (tom V, knj. 18, dok. br. 4, 44 i 127).

¹¹ Puz napad, izvršen 25. novembra, bio je bezuspješan, ali u ponovljenom napadu, 16. decembra 1942, 5. brigada 8. NOB divizije zauzela je Cemernicu (tom V, knj. 18, dok. br. 4, 25, 42 i 127).

¹² Prva proleterska i 3. NOB divizija su dejstvovale na graničnim vratima — Dvorci Vahar — koje (tom IV, knj. 8, dok. br. 51, 58, 88, 81, 84 i 92).

¹³ Napad je počeo u naredna vrijeme. Međutim, iako su borbe vodene do 28. novembra, Buzanski Novi nije zauzet. Bliže o tome vidi dok. br. 106, tom IV, knj. 8, dok. br. 91.

5. Komandno mjesto — Štab I Bosanskog NOH Korpusa, koji komanduje svima snagama istočno od Une, nalaziće se u s. Čadavica, kod kuće Kenjala. Tu će biti i telefonska centrala. Štab će imati i osmatračnicu na Novskoj planini sa kojom će biti vezan telefonom.

Komandno mjesto — Štab Korpusa NOV Hrvatske nalaziće se u kućama Cvetović oko 5 kilometara zapadno od Dvora, na putu Novi — Glina i komandovaće svim snagama zapadno od rijeke Une.

6. VI¹ Krajiška Brigada daće 10 putovođa II Krajiškom Brigadi. Ako je to nedovoljno uzeti putovođe i od meštana. 7. Štabovi Brigada prevajalistu postaviti na nepogodnijim mjestima. Brigadni sanitetski referenti vodiće strogo računa da se svi ranjenici kojima nije potrebna hirurška intervencija odmah šalju za najbliže bolnice i da takvi ranjenici ne idu preko hirurške ekipe.

Sve ranjenike kojima je potrebna hirurška pomoć (frakture — povredene kosti, raskomadine, trbušne povrede) upućivati što prije u kiruršku ekipu koja će biti kod kuća Čerman u Čadnici. Preduzeti potrebne mjere preko odbora za kola za prevoz ranjenika.

8. Evakuacija plijena. Plijen treba što pre evakuirati za V. i M. Rutisku, odakle će se dalje evakuirati kad se naredi. Popisati sve što se evakuira, no to ne smije usporavati evakuaciju. Oružje, artiljeriju i municiju evakuiraće samo jedinice do sigurnog mjesta a ostale će prihvatiti pozadinski organi. Svi ostali plijen evakuiraće se pod rukovodstvom draga Milutina, zamjenika komandanta područja, kome će pomagati intendant područja i jedan drug odreden od Štaba NOV Hrvatske. Plijen će se dijeliti između Štaba I Bosanskog Korpusa i Štaba Korpusa NOV Hrvatske, sporazumno sa VS.

Evakuacija plijena iz Dvora i ostalih mjesta zapadno od Une vršiće organi Štaba Korpusa NOV Hrvatske.²¹

Škreće se pažnja štabovima i komandama i rukovodiocu evakuacije da se po svaku cijenu ima spriječiti i zabraniti svako samovoljno neorganizovano uzimanje ma kakvog plijena, a naročito u privatnim kućama, što će se smatrati za pljačku. Ne dozvoliti nikome pristup ko nema pismeno ovlaštenje ovoga štaba ili ostalih štabova.

9. Rezerva hrana. Štabovi sviju brigada postaraće se da botci ponesu rezervnu suhu hranu za jedan dan (hljeb i meso) i da se ishrana za vrijeme borbe vrši ispravno.

²¹ U originalu je napisan broj ispravljen na «17».
²² Dvor na Uni se pripisuje 4. NOH diviziji (i. t. 2. brigadi) i 7. NOH diviziji (i. t. 8. brigadi) od 26. do 29. novembra, ali ga nisu zadržali (tom V, knj. 9, dok. br. 98 i 99; knj. 10, dok. br. 4 i 52).

10. *Evaluacija zarobljenika.* Sve zarobljenike koji su za-
služili smrtu kaznu i čija saslušanja ne bi bila značajna i koji
ne bi dali u obzir za razmjenu, likvidirati na licu mjesta.
Zarobljenike iz kojih bi se saslušanja dobili važni podaci i koji
su podani za razmjenu, slati pod jakom stražom u M. i V.
Ružičku a odatle Komandi Područja u Benakovac, na nadle-
žnost. Tako slati i domobrane.

11. *Telefonske veze.* Podizanjem telefonskih veza rukovo-
diće Stab VI Brigade preko svoga voda za vezu kome će sve
brigade poslati u pomoć svoje vodove za vezu i svo materijal.
Podići sledeće telefonske veze:

Od Staba Korpusa (kula Kenjala, Čadavica — Centrala)
preko Donjih Rakana spoiti linije sa linijom koju je podigla
VIII Hrvatska Brigada do Une. Sporazumjeti se sa hrvatskim
 snagama i ako im gtreba pomoći im u podizanju linije od
Une do Cvetojevića²⁵ — Staba Korpusa Hrvatske.

Od Staba ovog Korpusa do Stabova I i II Krajiške Bri-
gade (sa napredovanjem ove će se linije produžavati u na-
pred).

Od Staba Korpusa do Baterije haubica. Baterija će dati
podatke i za vezu baterije za osmatračnice.

Od Staba Korpusa do osmatračnice korpusa (ovo može
možda biti i osmatračnica I Krajiške Brigade).

Između označenih stanica postaviti potrebne međusta-
nice, a na međustanicama obrazovati relejne kurirske stanice
za razmjenu i brzi rad kurira, koji će pomoći i u kontrolisanju
ispravnosti linije.

12. *Zadaci i raspored naših jedinica poslije oslobođenja*
Bos. Novog:

a. Snage Korpusa NOV Hrvatske, po sporazumu, predu-
zeće nadziranje ku Volinji u Hrvatskoj Kostajnici sa ciljem
čišćenja tih neprijateljskih uporišta.

b. I Krajiška Brigada ostaviće prvi dan jedan bataljon
u Bos. Novom u gradu, postaviti vlast, bliskirati grad i vršiti
gradsku garnizonsku službu. U ovom poslu pomoć će joj
II Bataljon VI Krajiške a tim što će taj bataljon, nakon uspo-
stavljanja reda i vlasti u gradu, sam preuzeti celu tu dužnost.

Dva bataljona I Krajiške Brigade i III Bataljon VI Kra-
jiške produžice nadziranje i čišćenje preostalih neprijateljskih ne-
prijateljskih grupica u pravcu Miške Glave, Ljubije i Sanskog
Mesta. Ovamo će doći i onaj bataljon iz Novoga kad završi
svoj zadatak.

²⁵ To selo se zove: Cvetovici.

v. II Krajiška Brigada su dva bataljona produžice čitene preostalih neprijateljskih grupa na prostoru južno od puta Novi — Prijedor i skoncitrirane se na prostorijama oko sudnika Ljubija "Lipni oštititi Blagaj i Jatre" sponozumno sa delovima V Brigade i učvrstili vezu sa V Brigadom, zato će se postarati Stab IV Divizije.

g. V Krajiška Brigada sa izvjesnim snagama čistiće železničke stanice i bunke uz prugu ka Prijedoru. Pravać Prijedor — Novi zatvaraće dva bataljona V Brigade, koji će držati čvrstu vezu sa II Brigadom. Ostala dva bataljona V Krajiške Brigade čistiće stanice i bunke uz prugu Novi — Kostajnica, i koordinirane svoje akcije sa akcijama hrvatskih snaga prema Kostajnici. Glavni zadatak svoju snagu na tom pravcu jeste razrušenje mosta i vjaduka u Volinji i svih mostova do Kostajnice.

13. *Rubom* znači: Za ovu akciju jesu:

25. XI 1947: Glina — Prijedor, zvučni znaci zviždanjem, poziv dva kratka zvižduka — odziv: jedan dugački zvižduk.

26. XI Kozara — Kordun, zviždanjem: jedan dugački zvižduk — dva kratka zvižduka.

27. XI. Lika — Krajiša, zvučni znaci: imitacija životinjskih glasova — Kukavica — Zaba.

28. XI. Banija — Grmeč, imitacija: Mačka — Pas.

14. Ugovoreni znaci između Staba I Bosanskog Korpusa i Staba NOV Korpusa Hrvatske:

Zauzeti Matijevići i Lebnica²⁷ označiti će se sa dvije velike vatre i izbacivanje po tri crvene rakete, više puta.

Zauzeto Kulsko Brdo označiti se sa jednom velikom vatrom i izbacivanje po tri zelene rakete više puta.

Zauzeto Kulsko Brdo označiti se sa jednom velikom vatrom i izbacivanje po tri crvene rakete više puta.

Napredovanje naših jedinica označavati vatra.

15. Sve brigade, postaje odmah po prijemu ove zapovesti po dva otresita kurira označavajući im mjesto svog štaba za vrijeme svoje akcije.

16. Pre izvršenja napada brigade će hvatati sve civile na koje nađu i držati ih do kraja akcije i slati ih u pozadinu.

17. Šteta za borbu protiv neprijatelja. Štabovi brigada pokloniće ovom pitanju najveću pažnju, tražiti od VI Krajiške Brigade nagazne u koliko su njima raspoložive. Ovak štab slane nagazne mine brigadama ako ih dobije iz radionice.

20. Predio južno od Blagaja. Tačan mu je naziv: Jagra Dal.

²⁷ To je predio. Nije označen na karti 1:100.000. Nalazi se u s. Matijevića, sjeverozapadno od Bosanskog Novog. Na njemu se nalazi iskop. tzv. Lučevac-tunel.

18. Sve pripreme, pokreti i povlačenja držati u najvećoj tajnosti.

19. Štabovi brigada imaće uvijek uza se dovoljno zaštite. Štab VI Krajiške Brigade određuje jednu desetu za zaštitu ovog štaba.

Značaj akcije: Likvidiranje neprijateljskih uporišta oko grada Bos. Novog kao i samog uporišta Bos. Novi i oslobođenje grada od izuzetnog je vojničkog i političkog značaja. Ova akcija dolazi kao nastavak naše uspješne ofanzive koja je dobila zamaha oslobođenjem Bihaća,¹⁸ Bos. Krupe,¹⁹ Cazina,²⁰ Velike Kladuše,²¹ Slunja,²² Mirkonje Grada.²³ Ona je u planu naše uspješne ofanzive na svim stranama kako na sektoru Bosanske [Krajine] tako i na sektorima Kninske Krajine i Hrvatske. Ona je u duhu velikih pobjeda herojske Crvene Armije kod Staljingrada i na Kavkazu, u duhu pobjede savezničke vojske u Sjevernoj Africi, ona je u duhu dnevne zapovijesti našoj vojsci povodom proslave Velike Oktobarske Revolucije, dnevne zapovijesti našeg Vrhovnog komandanta druga TITA.*

U ovoj akciji u kojoj učestvuju udarne brigade i divizije Bosanskog i Hrvatskog Korpusa još jače se u borbi iskiva jedinstvo i hrabrost naroda u oslobodilačkoj borbi, borbeno jedinstvo koje je na tako vidan način manifestirano nedavnim velikim pobjedama kod Bihaća, Krupe i Cazina.

Oslobođenjem grada Bos. Novog i okoline mi na siguran način obezbjeđujemo našu oslobođenu teritoriju i stvaramo mogućnosti za uspješno dalje napredovanje. Politički to znači

¹⁸ Bihać je oslobođen 4. novembra 1942. Podrobnije o tome vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 14, 15, 16, 24 i 229; tom V, knj. 9, dok. br. 2 i 18.

¹⁹ Neprijatelj je Bosansko Krupa napustio 5. novembra. U nju su utjele jedinice 2. krajiške NOV brigade (tom IV, knj. 8, dok. br. 23).

²⁰ Završen je potpuni postepeni oslobođenje Bihaća, neprijateljski garnizon u Cazinu je istoga dana (4. novembra) napustio grad bez borbe (tom IV, knj. 8, dok. br. 21; tom V, knj. 9, dok. br. 78 i 149).

²¹ To mjesto je 8. novembra zauzeo Kardunski NOP odred (tom V, knj. 9, dok. br. 63, str. 195, dok. br. 145).

²² Slunj je zauzet 14. novembra 1942. Opiširaj o tome vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 28; tom V, knj. 9, dok. br. 98 i 78.

²³ To mjesto je oslobođeno 21. novembra 1942. Bilje o tome vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 46.

*Toga je dana, prilikom predaje ratne zastave 1. proleterskoj NOV brigadi (tom II, knj. 6, dok. br. 149), vrhovni komandant NOV i PMJ Josip Broz Tito održao govor i izdao preglas (AVII, reg. br. 6-20a, k. 6).

konačno pridobivanje za narodno-oslobodilačku borbu kolektivnog života svih krajeva i silno razbukavanje narodno-oslobodilačkog ustanka.

Naša borba i ove naše pobjede protiv svih neprijatelja naših naroda najbolji je odgovor izbjegličkoj četničkoj jugoslovenskoj vladi u Londonu, jer na suprot njenom pozivu da još nije vrijeme za oružanu borbu, mi oslobađamo sve nove i nove gradove i krajeve i stvaramo našu slobodnu Jugoslaviju.

Borci koji su se do sada toliko puta istakli u borbi protiv svih neprijatelja, koji su se proslavili u borbama oko oslobođenja grada Bihaća i okoline, koji su neumorno progurali razbijenog neprijatelja i uništavali neprijateljske garnizone, koji su u silovitim naporima likvidirali čitavu jako utvrđenu neprijateljsku liniju od Ljubije do Novske planine, sa preko 1000 jakih bunkera i rovova, ti borci u stanju su i izvršiti u potpunosti i ovaj zadatak koji pred nas postavlja naš Vrhovni štab i Vrhovni komandant drug TITO.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Načelnik štaba	Komandant
Branko Poljanac	Kotia ²⁷

²⁷Skice smo dali drugu Bogdanu.²⁷

Čitali smo izvještaj današnji o Novom, gde kaže da su snage Novi — Dvor i okolina povećane. Napadamo!

Polajite nam novu skicu, ako dobjete.
Šaljemo šifra.

Branko

Kad prestanete gadati Dvor — gadajte grad Novi, južno od Sane, istočno od Lije, što više. Ovdje mislimo na početak akcije.

Mi ćemo gadati Dvor ili što drugo ako zatražite. Vrateni udar u početku treba da bude što jači.

Stalno smo u borbi. Polajite nam bacačke granate. Nemamo ih ni u nekim brigadama. Tražili smo, ako nađemo poslaćemo. Naručio žestoke borbe su oko Nov[sk]e planine juče i danas.

²⁸ Nad
Tako da kraja dokumenta, u originalu, napisan je zetskim maslinom, čirlicom.
²⁹ Prezime mu je čita.

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. PROLETERSKJE DIVIZIJE OD 26. NO-
VEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ZAUGI-
MANJU JAJCA¹⁾

Štab I. Proleteriske
Udarne Divizije
Jajce

VRHOVNOM ŠTABU
NOVIPOJ JUGOSLAVIJE

1) Posle ponovnog oštrog napada naših jedinica na Jajce i okolna uporišta, koji je počeo sinoć u 19h, pao je i po-
slednji bunker jutros oko 3h. — Gradom su naše jedinice,
pomognute delovima III Divizije, bile ovladale ranije, tj. već
sinoć, ubrzo po padu mraza.

2) Neprijatelj se borio upravo očajnički. Broj poginulih
ustaza i Nemaca je veoma velik. Zarobljenika ima malo, broj
još nije utvrđen. — U gradu je, navodno, bilo (Nijemaca) oko
180, ostala 320, domobrana nepoznat broj. Naši su gubici,
koliko sad znamo, relativno mali i većih gubitaka je imao
Dalmatinski bataljon²⁾ koji je likvidirao Čušine.

3) U gradu treba da bude, po prikupljenim podacima, 30
vagona soli, nešto brašna. Evakuaciju ćemo odmah započeti.

¹⁾ Original (pisan mastilom, latinicom) u AVH, reg. br. 58—1,
k. 2/A.

²⁾ Datadašnji naziv: Vrhovni Štab Narodnooslobodilačke parti-
zanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije — VS NOV i DVJ prome-
njen je 26. novembra 1942. u: Vrhovni štab Narodnooslobodilačke
vojske i partizanskih odreda Jugoslavije — VS NOV i DVJ (tom II,
knj. I, str. 206 saopštenje Vrhovnog štaba od 28. novembra 1942).

³⁾ Najpovoljniji 3. NOB divizije u svjetlosti dok. br. 194 i
125, tom IV, knj. k. dok. br. 34 i 98.

⁴⁾ Jajce su u prema izvještaju Zapovjedništva 5. ustaške po-
krajnje od 27. novembra 1942. ostali: 418 ustaza, 204 demobrana,
jedna ajmašna četa, dva nopa i pet boravih kola (tom IV, knj. k. dok.
br. 236), a prema izvještaju Komande 718. gipaljske divizije od 19.
novembra i njenaj zapovijesti od 25. novembra 1942: dijelovi 1. ba-
taljona 718. grenadirskog puka (5. četa), 6. pirotehne baterije i 11.
topničkog sklopa i ustaške 17. bojne (AVH, T.05, P.227808-802
i 857).

⁵⁾ usprijeteljevin jedinica u Jajcu vidi dok. br. 94 i dok.
br. 125.

⁶⁾ Priprema je 1. dalmatinskoj brigadi 3. NOB divizije (vidi dok.
br. 125).

⁷⁾ Brdo (brig. 840) zapadno od Jajca.

Jan deo soli podeličemo stanovništvu. Dosada je pronađen svega 1 kamion i 1 motorcikli. — (Posto se mi nećemo moći duže zadržavati na ovom terenu, trebalo bi da uputite nekoga da preuzme evakuaciju).

Zapljena su 2 protivkolska topa i 2 teška bacača, 1 laki bacač i nešto automatskog oružja. Podaci o zapljenenom rat materijalu još nisu potpuni.

Neprijateljski delovi koji se nisu bili zadržali u bunke-rima povukli su se preko Vrhuša (severno od drumu za Travnik), gde treba da nađu na zasede III Divizije.

Po iskazu jednog zarobljenog nemačkog vojnika, danas, 27 o. m., trebalo je da dođe u pomoć 500 Nemaca iz Travnika.⁴ 3) Računamo da ćemo se ovdje zadržati 2 dana, tj. 26 i 27, i da ćemo 28 o. m. moći nastaviti pokret u predviđenom pravcu. U međuvremenu na ovaj sektor (Mrkonjić — Jajce) treba da stignu druge jedinice. Smatramo da pod ovim uslo-vima jedinice III Krajiškog odreda svakako ne treba da odu radi priključenja svojoj diviziji. Ako nove jedinice ne bi mogle odmah doći — ukoliko su snage III odreda nedovoljne za čeo ovaj sektor ili ne mogu ostati — mogli bi se zadržati i delovi III Divizije čiji pokret dalje nam ne izgleda tako hitan kao naš.

Molimo vas da nas o svemu ovome izvestite i izdate po-trebna naređenja.

4) Drum Mliništa — Mrkonjić Grad biće sutra osposo-bljen za kamionski saobraćaj. Ranjenike i plen evakuiramo, dakle, prema Mliništu. Ako funkcioniše drum Glamoč — Mliništa, dobro bi bilo uputiti još kamiona. Ako to ne bude bilo moguće, evakuacija će se vršiti kolima. Za sve ove po-slove trebalo bi da uputite odgovarajuće drugove, kako bi svoje ljudstvo što pre oslobodili i jedinice osposobili za dalji pokret.

5) Neprijatelj nije, izgleda računao sa našim ponovnim napadom na Jajce: električnu centralu je popravio, a i fa-brika⁵ je počela da radi.

6) Istašnice se nalaze na drumu Jajce — Mrkonjić, 4—5 km zapadno od Jajca, spremne za dejstvo, ako bi neprijatelj pokušao napad novim snagama. Molimo da izdate naređenje o njihovom daljem pokretu.

7) Od svih jedinica koje su učestvovala u napadu mi-šljenja smo da naročitu pohvalu zaslužuje XIV (Dalmatin-ska) Brigada, koja je likvidirala Čusiće.

⁴ Vidi dok. br. 100 i 125.
⁵ Biljele u pokušaju preobaja Borbene grupe „Anacker“ — Kamp-fergruppe „Anacker“ (dok. br. 100).
Otkriva se na fabriku štira i karbida »Pflava«.

Operacije nisu bile dovoljno povezane.
8) O svemu ćemo vas iscrpnije obavestiti čim prikupimo podatke.
9) Stigao je drug Mitoje¹⁴ sa sifrom¹⁵. Za početak rada nedostaju nam slušalice. Tražili smo da nam uputiće jednog radio-stručnjaka da proveri znanje našeg stručnjaka¹⁶. Molimo vas da nam ga uputite.

10) Primiti smo pismo druga Terzića.¹⁷

S dragarskim pozdravom

Smrt fašizmu — Sloboda naroda!

26. XI. — 5.20h

Polkomdiv¹⁸

Za Štab 1 Divizije
Nakišadić¹⁹
Vasa²⁰

Komdiv²¹
Kola²²

M. P.

¹⁴ Mitojević.
¹⁵ Bilo o siframa vidi tom II, knj. 6, dok. br. 169.
¹⁶ Na margini originala nije opeteno van je.
¹⁷ Vilišir. Tada je bio zamjenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ.
¹⁸ Skraćenica za funkciju političkog komesara divizije. Politički komesar 1. proletarske divizije tada je bio Filip Kljajić Pita.
¹⁹ Skraćenica za funkciju načelnika štaba divizije.
²⁰ Skraćenica za funkciju komandanta divizije.
²¹ Jovanović.
²² Popović.

NAREDBENJE ŠTABA I. KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 26. NOVEMBRA 1942. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA NAPAD NA BOSANSKI NOVI¹

ŠTAB
I. KRAJIŠKE N. O. UDARNE BRIGADE
26. XI. 1942. g.
I. AKCIJA:

ZADATCI NAŠIH JEDINICA:

- a) Sa zapadne strane reke Une, na neprijateljska uporišta Matijeveći i Dost, i verovatno između Kostajnice i Volinje, napadaju snage Korpusa NO Vojске Hrvatske sa 4 brigade i to: sa I. i II. Ličkom i VII. i VIII. Hrvatskom brigadom.
- b) I. Krajiška brigada napada i čisti neprijateljska uporišta na Radušcima, Kamenu, Veljicki Brdu, Vještalima i Eljica Brdu, t. j. kod reke Une do Piramide i preko tog sektora upada u grad.
- c) II. Krajiška brigada napada na grad na sektoru istočno od Vještala do rijeke Sane. Jedan bataljon II. Krajiške brigade ostaje kod tromede za blokadu Ljubice, Stare Reke i Starog Majdana.
- d) II. i III. bataljon VI. Krajiške brigade napadće na kose zapadno i jugozapadno od Blagaja u cilju čišćenja i zaposjedanja istih.
- e) V. Krajiška brigada prebacuje se preko reke Sane u pravcu Karana, ostavljajući izvesne snage u zasjedi na drumu i pruzi od Prijedora. S izvesnim snagama napada preko Kalskog Brda na železničku stanicu. Sadejstvuje sa snagama koje napadaju između Piramide i Novoga, s tim što s keda napada neprijateljska uporišta i bunkere na prostoru Piramida — Novi.

¹ Pregled originala (pisan na mašini latiničom) u AVH, reg. br. 13—1. k. 787. Original se nalazi u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Bosne i Hercegovine.

² u Redakcija je istovrsno dan teksta koji je identičan s tekstem u dok. br. 96 ove knjige.

³ Osnovni vrh na površinsko obeležavanju najviše tačke na brdu Vještalica, čija je nadmorska visina 338 metara (reg. 238). Sve trigonometrijske tačke prvoga reda, u državnim (trigonometrijskim) mrežama, označavaju se, između ostalog, i spoljnim znacima, a vide drveće ili goveđevne piramide, to ostalo i novo: Piramide.

0) *Zadaci artiljerije:* Tačno u 23 časa 26. novembra otvara brzu paljbu iz tri haubice na sam grad. Brza paljba trajati će pola sata. Iz Banje tući će također jedna haubica grad Bos. Novi.

Na osnovu zapovesti Štaba I. Bosanskog NO Udarnog Korpusa, Štab brigade izdaje sledeću:

ZAPOVEST

Zadatak naše brigade: Naša brigada napada na sektoru od Une do Piramide, čisteći neprijateljska uporišta na Veljkića Brdu, Ekica Brdu, Piramidi i Jablanići, po mogućstvu jednim delovima provlači se u sam grad ne prihvatajući borbu i otvara vatru u gradu i na Jablanići istovremeno sa početkom napada na isturene neprijateljske položaje oko Bos. Novog.

Zadatak naših jedinica u akciji na Bos. Novi je sledeći:
I. bataljon: napadaće na neprijateljsko uporište Jablaniću, probijajući se do istog bez borbe. S jednom četom direktno se probija u grad, tokom borbe. Dve čete I. bataljona po likvidaciji neprijateljskog uporišta na Jablanići ostavljajući na Jablanići jedan vod, koji će imati zadatak da dočekuje i razoružava raspršene i razbijene neprijateljske vojnike sa Piramide, sa ostalim snagama ubacuje se u grad, zauzimajući kuću po kuću.

II. bataljon: napada sa dve čete neprijateljsko uporište Piramide (Vjehala) a sa jednom četom napada neprijateljsko uporište na Ekica Brdu. Po izvršenju zadatka, snage II. bataljona ubacuju se u grad desno od I. bataljona naše brigade, održavajući sa istim vezu, a na Ekica Brdu ostavlja jedan vod za zaštitu. Na desnom krilu održava vezu sa jedinicama II. Krajiške Brigade.

III. bataljon: sa dve čete napada Veljkića Brdo likvidirajući neprijateljske bunke i rovove, a sa jednom četom probija se bez borbe do Viderije, hvatajući se tvrdih zgrada i prodžavajući napredovanje u grad. - - - uzimajući kuću po kuću. Po likvidaciji neprijateljskog uporišta na Veljkića Brdu, spuštaju se u grad i ostale dve čete. Jedna od tih dviju četa ulazi u grad po mogućstvu niz samu reku Unu.

Jedno od Bosanskog Novog nalazi se rječica Viderija, za razliku od istoimenog proćeta u (reg. 294) sprovedavajući od Bosanskog Novog. Ovdje je riječ o rječici. U originalnom dokumentu riječi: sprovedavajući napredovanje u gradu napisane su dvoput. Redakcija je ponovljene riječi izostavila; označiti te mijene crtom isklama.

Čena pratećih oruđa: postaviti će dva teška mitraljeza na Liskome Brodu, s leve obale Une (Banja), sa zadatkom da tuku neprijateljska uporišta na Veljica Brodu i eventualni pokret neprijateljskih jedinica cestom i prugom. Bazač 75 mm. stavić će se na raspoloženje II. bataljona. Protivokoli: top ići uz stah brigade i dejstvovati će prema mogućnosti i prema potrebama.

I. II. i III. bataljon vodiće računa o pravilnoj upotrebi teških oruđa iz pratećih vodova. Teški mitraljezi ići će uz lijeve bataljone i biti će postavljani na mesta odakle najbolje mogu tuci neprijateljska uporišta.

NACIN RAZBIJANJA I LIKVIDIRANJA NEPRIJATELJSKIH UPORIŠTA

Posto linija neprijateljskih uporišta predstavlja niz dobro utvrđenih bunkera i rovova, međusobno povezanih, jedinice naše brigade upotrebiti će i ovoga puta isprobani način razbijanja neprijateljskih utvrđenih linija s tim što će svaka četa po naseob izbjegavati frontalni nastup, zabijajući klineve po sred neprijateljskih linija i zabacivanjem i obuhvatom neprijateljskih utvrđenja s boka i s leđa napasti neprijatelja. Ovo je naročito važno za snage I. bataljona, koje se probijaju u grad preko Jablanice.

Zbirno mesto pre napada: biti će na Novskoj Planini kod Sijaka za snage II. i III. bataljona. Na navedenom mestu biti će izvršena smotra II. i III. bataljona i održan pripremni govor pred akciju. Snage I. bataljona ostati će skupljene na Posti, zaključene od artiljerijske i bacačke neprijateljske vatre u 16 h.

Početak napada: Sve snage koje napadaju Bos. Novi narati će istovremeno, t. j. 26 sv. 0j. u 20 i 28' časa. Do tog vremena sve jedinice naše brigade moraju se privući neprijetno do napadnih položaja. Tako u 23 časa paljba naših haubica dati će znak za početak napada. Napad mora biti brz, odlučan i silovit.

Bojni znaci za ovu akciju jesu:

26. XI. »Kozara — Kordun«, jedan dugačak zvižduk, dva kratka.

27. XI. »Lika — Krajina«, zvučni znaci: kukavica — žaba.

⁴ *Te mjesta nije označeno na karti 1 : 100.000.*

⁵ *Treba: 23.*

28. XI. slihanja — Grmeča, imitacija mačka — pas.

Sjemeni znaci: Zauzeti Matijević i Lebrnica označiti će se sa dve velike vatre i izbacivanjem po 3 crvene rakete po više puta. Zauzeta Vješala označiti će se sa jednom velikom vatrom i izbacivanjem po 3 zelene rakete više puta. Zauzeto Kulsko Brdo [označiti] će se sa jednom velikom vatrom i izbacivanjem po 3 crvene rakete više puta.

Napredovanje naših jedinica označavati vatrom (paljenje sijena, đakčara).

Veze: Štabovi I, II i III bataljona odrediti će po 5 otreštih, dobrih drugova, koji će biti pridodati Štabu brigade. Ovi drugovi sa jednim brigadnim kurirrom idu uz štab bataljona do mesta napada, a zatim se posle prvog oklišanja sa neprijateljem vraćaju kao kuriri do Štaba brigade. Štabovi bataljona trebaju odmah posle prvog oklišanja, a i docnije redovito izveštavati Štab brigade o razviku borbe.

Štabovi bataljona će iz svake čete uzeti još po 2 partizana, koji će se zajedno sa jednim bataljonskim kurirrom kretati sa četama i održavati vezu između četa i bataljona. Vezu ovoga puta moraju dobro funkcionisati i izveštaji se moraju redovito slati Štabu brigade, jer je isti telefonski povezan sa Štabom korpusa i mi moramo redovito izveštavati Štab korpusa o razvoju situacije.

Barba protiv minskih polja: Postoji mogućnost da je neprijatelj na izvesnim prilazima gradu postavio mine i za taj slučaj potrebno je da četa nabavi po nekoliko dugakih metki, kojima će se pri pazanju (privlačenju) neprijatelju ispitivati teren na 3—4 metra ispred bombala. Ovo ispitivanje s metkom vršiti udarajem metke o zemlju. Ovo napominjemo radi toga, što su naši borci kod Ljubije naišli na nagazne mine.

Barba protiv oklopnog voza: Snage I bataljona, koje se probijaju u grad kod tunela, imaju za zadatak da prekinu sine na usjeku na samku samog tunela ka Vidovici. U tu svrhu šalje se I bataljonu 10 kg. dinamita i potrebnu kordu, kao i kapsle. Štab I bataljona naći će među drugovima partizanima jednog bivšeg mitera, koji će pokidati pruge. Za ovo može poslužiti drug Đukan Vujnović, intendant bataljona.

Barba protiv motora: Sve naše jedinice moraju biti snabdjevene benzinskim flašama i u slučaju pojave tenkova zapaliti ih pomoću flaša sa benzinom. Ikoliko bi se pojavili tenkovi, mi ćemo upotrebiti nagazne mine.

Sanitar: Štabovi bataljona pobrinuti će se da sanitetska služba po četama pravilno funkcionise. Pri tome paziti da

četni bolničari ne budu u samom streljačkom stroju, već pozadi stroja na nekoliko desetina metara u zaklonu, da bi mogao pravilno vršiti svoju dužnost.

Brigadni sanitet nalaziti će se na Pošti.⁴ Drug sanitetski referent napraviti će posebni katoz i po mogućstvu nalaziti vatru radi previjanja ranjenika. Satorska kola ili cirkade potražiti će od Intendanture ove brigade ili od bataljonskih intendantura. Sve ranjenike kojima nije potrebna hirarška intervencija treba upućivati direktno u najbliže bolnice. U slučaju teških povreda kod fraktura, raskomadina teških povreda, upućivati što brže u hiraršku ekipu, koja će biti kod kuće Cerana u Cadevici. Brigadni referent saniteta preduzeti će potrebne mjere preko odmeta za kola za prevoz ranjenika.

Evaluacija plijena: Plijen treba što pre evakuisati za Veliku i Malu Rujsku. Naše jedinice evakuisati će samo municiju i zaplijeneno oružje i upućivati ga do najbližih pozadinskih vlasti. Sav plijen treba popisivati ali voditi računa da se odurme mnogo vremena.

Evaluacija zarobljenika: Sve zarobljenike koji zaslužuju smrtu kaznu i koji ne dolaze u obzir za razmenu, likvidirati na licu mesta. Ostale zarobljenike slati pod jakim stražom u Malu i Veliku Rujsku, a ostale Komandi područja u Benakovac.

Rezerva hrane: Brigadna Intendantura postarati će se da se izdeli suha hrana za 27. XI. o. g. Hrana mora biti izdijeljena najkasnije 26. sv. mj. do 16 časova. Ishrana za vreme borbe organizovati će brigadna Intendantura u zajednici sa Intendanturam bataljona.

ZNAČAJ AKCIJE.....

Držanje drugova u akciji: Svi naši borci treba da budu svjesni svoga zadatka i da ga pravilno izvršavaju, ni jedan naš borac ne sme dozvoliti ni sam sebi ni drugima samovoljno uzimanje kojekakvih stvari, ne zahvati u civilne kuće sem po potrebi pretresa. Sve što se zrobiti, ima se predati komandama četa a komande četa Ratovima bataljona i Štabu brigade koji će izvršiti pravilnu raspodelu. Sa civilnim stanovništvom treba da bude najbolji postupak.

Sve zadatke koje je Višnji štab postavio pred našu brigadu, mi smo ih uvijek dosledno izvršili. Rukovođeni ti-

⁴ Pan naziv je: Pošta brdo (trig. 446). Nalazi se istočno od Bežanijskog Novog.

me, nadamo se da ćemo i ovoga puta u potpunosti izvršiti
i ovaj postavljeni zadatak!

Smrti fašizmu — Sloboda narodu!

Pol. komesar: Komandant
Mladen¹⁾ **Todorović²⁾**

BR. 99

**NAREĐENJE 1. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ OD 28.
NOVEMBRA 1942. ŠTABOVIMA POTČINJENIH BRIGADA ZA
DEJSTVA PREMA KOTOR-VAROŠU³⁾**

ŠTAB
1. PROLET. UD. DIVIZIJE
N. D. VOJNEK BUKOVARIJE
28 XI u 22 z.

ŠTABU BRIGADE

Od 29 ovog meseca izvršiće se prikupljanje svih jedinica
ove divizije za dalje akcije u pravcu Kotor Varoš sa usput-
nim čišćenjem terena od četničkih bandi.⁴⁾

U tom cilju

NAREĐUJEMO:

1. — / Brigada u toku 29 o. m. izvršiće pokret do pro-
storije sela Imjani — Vlakovići — Kobilja — Mramor, gde
će ostati za noc 29/30 o. m. U koliko na ovoj prostoriji ima
četnika Dvovidrat i h. Ujedno omogućiti odlazak četnika u
Skender Vakuf sa te prostorije, kao i sa terena od Vlačić

¹⁾ Mladen Martin Mladen

²⁾ Vaja Todorović Lerec

³⁾ Original (pisan na mašini, latinscom) u AVH, reg. br. 8-1,
k. 7063.

⁴⁾ Ova dejstva je Štab 1. proleterske divizije NOVJ naredio u
vezi s epistolom direktivom VŠ NOV i POJ od 15. novembra 1942. i na-
rednjem od 28. novembra (tom II, knj. 6, dok. br. 168 i 188).

Planine. (Imamo obavještenja da su četnici oko Vlasie Platinie i Travnika dobili naredenje da se probiju u pravcu Skender Vakufa u slučaju našeg nalaska u selima oko reke Ugar).¹

2. — *II Brigada*² noću 29/30 izvršile prikupljanje u pravcu Skender Vakufa, u toku ove noći opkoliti to mesto i rano ujutro 30 ovog meseca likvidirati četničku bandu koja je tu prikupljena.³ Sa sadanjem svoja smetaju na izvršenje ovog zadatka krenuće blagovremeno sa svim svojim jedinicama. (Štabu III Brigade⁴ naređeno je da prikupi podatke o neprijatelju kod Skender Vakufa, te ove od njih tražiti. Sem toga i lično prikupiti ta obavještenja).

3. — *III Brigada* u toku noći 29/30 o. m. izvršile pokret tako da do zore 30. o. m. osvlada prostorijom s. Bokani — Zivnice — Radici, likvidirajući četničke bande u koliko ih na tom terenu ima. Jednovermno izvršiti obebeđenje od pravca Banja Luke i Kotor Varoši i prikupiti podatke o neprijatelju u Kotor Varoši i na pravcu od Kotor Varoši ka Banja Luki.

4. — Štab Divizije i hiruška ekipa kreću se pravcem II Brigade.

5. — 30 o. m. u 14 č. komandanti i pol. komesari sve tri brigade doći će u Skender Vakuf na zajedničko savetovanje.

6. — U toku celog ovog pokreta, kao i po dolasku na određene prostorije, Štabovi brigada održavaće stalnu međusobnu vezu. Vezu održavati većim odeljenjima obzirom da je taj kraj četnički.

¹ Bili su u organizaciji dejstva 1. proleterske NOU brigade u regionu Skender-Vakufa vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 113 i 114.

² Odnosi se na 3. proletersku (sandžačku) NOU brigadu, koja je po sadanjem imeu bila 2. brigada 1. proleterske divizije NOVJ.

³ Prema naređenju Komande Bosanskih četničkih odreda (komandant tog odreda je bio Radoslav Redić Babić od 4. decembra 1942. na preštariji oko Skender-Vakufa su se nalazili četnički bataljoni: "Kralj Petar", "Fakultet", "Kumodolac", "Petar Međimurac" i "Knez Arsova" (AVH, rep. br. 17-7, k. 284). Te jedinice su pripadale Četničkom odredu "Bozjan" (tom IV, knj. 8, dok. br. 72, XVII rep. br. 48-6, k. 284; zapisnik sa sastanka u četničkom odredu "Bozjan" od 24. septembra 1942). Iste, u sastavu Komande Bosanskih četničkih odreda i na vrijeme bilo je sedam četničkih odreda: "Bozjan", "Čibulica", "Majdan", "Kocelo", "Orasen", "Trebova" i "Zemlja" (AVH, rep. br. 17-7, k. 284; zapisnik s međunarodne konferencije Bosanskih četničkih odreda od 1. decembra 1942).

Skender-Vakuf je zauzet 2. decembra (vidi dok. br. 182).

⁴ Odnosi se na 3. krajičku NOU brigadu.

Znaci raspoznavanja i ugovoreni znaci za vreme od 1—15
o. m. dostavljaju se u prilogu.
7. — Izbirna na terenu.

SMRT FASIZU — SLOBODA NARODU!

	M. P.	
POKKOMDIV.	NAŠTABDIV.	KOMDIV.
Fiša ¹	Vasa ²	Koča ³

P. S. Određeni prostor I brigade nalazi se na oko 8 kilo-
metara jugoistočno od Skender Vakufa, a prostor koji je
određen III brigadi nalazi se na oko 5 km. severozapadno
od Skender Vakufa.

BR. 100

IZVJEŠTAJ I. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 29. NOVEMBRA
1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ZAUZIMANJU
JAJCA¹

ŠTAB
I PROLET. UD. DIVIZIJE
N. O. VOJSKE JUGOSLAVIJE
29.—XI.1942. g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

(Izvještaj o akciji na Jajce — sekcija Jajce 1 : 100.000)

1. — Podaci o neprijatelju, obostrani raspored snaga,
prostorijski našeg pripadnika, naša odluka i plan rada za
akciju na Jajce vidi se iz priložene zapovesti.²

U napadu na Jajce sa nama je sudejstvovala III udarna
divizija na prostoru južno od r. Plive i istočno od r. Vrbasa.³

¹ Filip Kljajić
² Zvezdan
³ Popović
⁴ Original (pisao na mašini, latincem) u AVH, svz. br. 6—III,
k. 706/2.
⁵ Biljez + taj zapovest i o snagama neprijatelja u Jajce vidi
dok. br. 98, tom IV, knj. 8, dok. br. 71.
⁶ Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 92 i 98.

2. — Napad je počeo u 20 časova, ali ne jednovremeno kod svih delova. Napad je kasnije počeo na dijelu Carevog Polja prema s. Zjaje (kod jednog dijela naše III brigade) i na Cusini (kod Dalimanske brigade III divizije). Ovo je uzavalo jače organizovanje i priklapanje neprijatelja na pravcu prodora I brigade (između s. Zjaje i s. Prudi) i pojačanje opreza kod neprijatelja na Cusini.

3. — Tok borbe:

I brigada koja je napadala prema s. Prudi na prostoru između r. Vrbasa i s. Zjaje uspjela je brzo likvidirati s. Prudi i uzanim prodorom počev Vrbasa doći do grada. Međutim nijedno desno krilo našlo je na jaka uporišta i žilavog neprijatelja na kosama iznad grada u visini sela Zjaje i Klimenta, koga nije mogla likvidirati sa tri preduzeta juriša. Zbog ovoga, a smatrajući da Cusina nije osvojena, saage I brigade su se pred zoru povukle na polarne položaje ostavljajući prema neprijatelju jedan batalion. Ovo nepravilno rešenje usledilo je zbog slabe veze sa susjednim jedinicama i nepravilne procene situacije toga momenta. U toku dana 25. o. m. jedinice I brigade vraćene su na osvojene položaje.

III brigada svojom desnom kolonom koja je nastupala duž puta Jezero — Jajce uspjela je da prođe u pove grupe kuća u gradu. Ovdje im je potpomagala vatra protivkolskog topa koji je unistivao kuće organizovane kao uporišta. U toku borbe organizovana je brza i sigurna signalna veza između laca i protivkolskog topa, tako da je top prethodno razbijao neprijateljska uporišta ispred strelaca.

Leva kolona ove brigade koja je napadala Carevo Polje ka Katini i s. Zjaje naišla je na jaki otpor neprijatelja. Ona je ujedno i zakasnila sa početkom napada, te se je neprijatelj ispred nje i bolje organizovao. Buncali kod ove kolone nisu bili pravilno postavljani, i, i. blize privučeni radi tučenja neprijateljskih uporišta — bunkera. Ova kolona uspjela je da likvidira samo isturenjia i slabija uporišta.

Ova brigada se je zadržavala na osvojenim položajima. Ona je ujedno bila obavještena o padu Čušine (ovo brdo zauzela je III divizija 25. o. m. oko 2 časa).

* Otkloni su na I. dalimanskoj NOU brigadi (dok. br. 98 i 126, tom IV, knj. 8, dok. br. 92).

• To jest: protivkolskog topa.

• To jest: minobacači.

• To jeste je značilo I. dalimansku NOU brigadu (ona je po rednom broju bila treća brigada 3. NOH divizije, a zvala se je i 14. dalimansku brigadom). Tom prilikom su zarobljeni jedna demobrematska satnija i jedan njemački vod automatičara (dok. br. 125, tom IV, knj. 8, dok. br. 92; Arhiv VJH, reg. br. 373—4, k. 15, izvješće

U toku dana 25. o. m. naredeno je jedinicama da se zadržite na osvojenim položajima (I brigada da se sa njima vrati), a tim da se sa ih položaja obnovi napad toga dana u 19 časova. Teška oruđa dobila su za zadatak da preko dana tako usučena ciljeva (organizovana jata uposilca), a pred napad od 1800-19 č. da koncentričnom jačom vatrom tuku grad i jata uposilca.

Ponovni napad usledio je po ovom planu. U samu varoš prodirala je jedna kolona III brigade duž puta Jezero — Jajce i Dalmatinska brigada III divizije. Na tim pravcima nije bilo jačeg otpora i sam grad je bio potpuno oslobođen u 22 časa. Delovi III brigade koji su ovim bili slobodni upućeni su za napad s juga na neprijatelja koji se uporno borio na kosama severno od grada oko sela Zjaje i Klimenta (prema delu snaga III brigade, a u glavnom najupornije na pravcu prodora I brigade). Pravišnom upotrebom teških i automatskih oruđa kod I brigade došlo je do likvidacije i poslednjeg neprijateljskog uposilca oko 1 sata 26. o. m.

2. — Završetak borbe:
Razbijeni neprijatelj pokušao je bekstvo preko r. Vrbasa, severno od mesta u gradu. Prema izjavi zarobljenika sa toga pravca otkrivanja mnogo neprijateljskih vojnika se je podavilo. Gornjenje u tom pravcu preko Vrbasa nije preduzeto, jer su se na toj strani nalazile jedinice III divizije koje su imale za zadatak da na tome namerno ostavljenom pravcu (debuče-u) postavce niz zasjeda.
Neprijatelj je bio potpuno razbijen i nije imao nikakve dalje borbene moći. Kod naših jedinica dalja borbena sposobnost bila je umanjena samo usled zamorenosti.

4. — GUBITCI:

sopstveni:
I brigada: 2 mrtva (Muharem Hajdar-Hodžić iz I bataljona i Bajic Ljubo iz A. bataljona), 2 teže ranjena i 12 lakše ranjenih.
III brigada: 2 mrtva, 2 teže i 21 lakše ranjena.
UKUPNO: 4 mrtva, 4 teže i 33 lakše ranjenih.
Gubitaka u oruđu, materijalu i stoci nije bilo.

domobranskog sastava za vezu pri 718. pješačkom divizionu od 26. novembra 1942, reg. br. 275-2, 1. 6. dnevnog izvješća Zapovjedništva 3. domobranskog zbora od 26. novembra 1942.

neprijateljski:

mrvih⁸ 79 Nemaca i 37 ustaša i 1 nemački oficir,
ranjenik broj nepoznat,
zarobljenih: 5 Nemaca, ustaški logornik, 1 kulturbundovac i
2 ustaša,
zaplenjeno:
2 haubiće sa preko 300 granata
2 protivokolska topa sa preko 100 granata
2 teška bacača sa 100 bombi
2 laka mitraljeza i oko 30 pušaka sa znatnom količinom
munucije
1 radio stanica
1 laki (nemački) bacač sa 50 mina
i više raznog ratnog materijala i opreme.
5. — Utrošak municije popunjen je u toku same borbe
od neprijatelja.
6. — U prvom napadu nije bilo dovoljne povezanosti, to
je došlo unekoliko i zbog nepoznavanja terena. U drugom
napadu manifestovala se bolja povezanost jedinica, pravilna
upotreba celokupnog materijala, veća odlučnost i pro-
dornost.
Ovde se ispoljio jedan novi borbeni postupak. Naime,
protiv dobro organizovanog i žilavog neprijatelja koji se ne
da likvidirati bombama, kome bombati ne mogu ni prići,
upotrebo se je i to korisno bacac i teški mitraljez. Do sada
je utvrđenog neprijatelja likvidirao bombaš, a puškomitra-
ljezac koji je bio neposredno pored njega krio je neprija-
telja koji isteran iz rovova beži. Sada, međutim, kod žilavijeg
otpora bacac i mitraljez su mnogo bliže, gotovo u prvoj bor-
benoj liniji. Bacac picurima sluga bombaša, a mitraljez je
zajedno sa puškomitraljezom. Potrebno da su ova oruđa bliže
i sasvim blizu uslovljena je slabom vidljivošću i odabiranjem
ciljeva noću.
9. — U ovoj borbi na neprijateljskoj strani učestvo-
vali su:⁹

⁸ Prema biljnoj relaciji 3. domobranskog zbora za novembar
1942. ustaše i domobranu su imali 14 mrtvih, 67 ozleđenih i 29 ranje-
nih, a Nijemci oko 50 mrtvih (tom IV, knj. 8, dok. br. 234 i 235).
⁹ Izdijeli godišni o neprijateljskim jedinicama koje su branile
Jajce stalo se skoro u potpunosti, sa dejetom 3. domobranskog zho-
ra od 26. novembra 1942. i tom razlikom što se, prema domobran-

8. nemačka satnija II bataliona 638.¹⁰ nemačkog puka sa komandom 5. satnije 718. nemačke divizije
17. ustaška bojna
9. satnija 9. domobranske pukovnije i
11. satnija 9. domobranske pukovnije.
10. — Grečevina sposobnosti odbrane Nemaca i domobrana i u momentu kada je grad bio u našim rukama a oni potpuno opkoljeni, može se sumnjati time, što su se nadali pomoći koja im je preko radio aparata bila obećana.¹¹ Ova pomoć zarila je i krenula od Travnička preko D. Vukofa noću 25/26. o. m. u jaci od 9 tenkova i 20 kamiona.¹² Ovo pojačanje uspjelo je da 26. o. m. u zoru uđe u Jajce do r. Plive. Dještvo

skam izveo, u Jajcu sadralo i jedan hitac II. stepaklog sklopa (dok. br. 97; tom IV, knj. 8. dok. br. 235 i 237, str. 541–546).
¹⁰ Popisani trupa: 718. Njemačka 718. pješačka divizija tada je u svome sastavu imala 718. i 758. grenadirski puk, 668. artiljerijski divizion i protivpne jedinice.
¹¹ Pošto je Jajce bilo ogručeno, organizacija njegove odbrane je, 22. novembra 1942. preuzeo Komandir 718. pješačke divizije, formirana je Borbeno grupa «Hummel» (Kampfgruppe «Hummel»), sastavljena od 608. artiljerijskog divizona, 1. batalion 718. grenadirskog puka, domobranska 9. pješačka pukovnija, 17. ustaška bojna «Blauer», tri artiljerijske baterije (3. baterija njemačkog, 608. artiljerijskog divizona, 1. baterija II. topničkog sklopa divizona i PA baterija), 18. tenkovski voz njemačke 12. tenkovske čete i oklopni voz br. 103 (AVII, 1-315, F-2270487). Međutim, kako je ta grupa imala zadatak da vodi obuhvatnoje istog Sreć rejonu (Jajce — Turbe — Travnik), to su njene snage bile nedovoljne, pa je po planu Komandir 718. pješačke divizije trebalo da se izvrši priklapanje cijelom snagu ove divizije u Sreć rejonu Travnik — Turbe. To snage su, inače, bile uvrštene u sastavu 1. i 2. bataliona 11. topničkog sklopa, ustika 17. bojna «Blauer», 3. bojna 9. pješačke pukovnije, 2. bojna 15. pješačke pukovnije i oklopni voz br. 103 (AVII, 1-315, F-2270487) i 907. «Spe» zapovijest br. 47 i 49 Komandir 718. pješačke divizije od 25. i 30. novembra 1942; Radovan Vukanović, n. d., str. 37–40.

III divizije i našeg protivokolskog topa povratilo je nazad ovu neprijateljsku kolonu.¹³

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!
POLKOMDIV. NAŠTADIV. KOMDIV.
Fika Vasa Keča
M. P.

P. S. Prilažemo zaplijenu neprijateljsku poštu.¹⁴

BR. 101

**NAREĐENJE ŠTABA I. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVI OD
1. DECEMBRA 1942. ŠTABU I. PROLETERSKE BRIGADE ZA
NAPAD NA KOTOR VAROS**

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
BR. 101
1 — XII u 1715

ŠTABU I BRIGADE

Za dalji pokret i likvidaciju Kotor Varosi
NAREĐUJEMO

1 — Prva brigada u toku noći 1/2 ov. mca izvršice pokret
ka Skender Vakufu, s tim da ovo mesto očisti od četnika.¹⁵

¹³ Borbeni grupa „Ankers“ se dijelom svojih snaga (6. četa 738. grenadirskog puča, brankovski voj. odložni voj. i jedna domobranska baterija) probila u Jajce, zahvaljujući prije svega nedovoljnoj budi-
nosti 5. proleterke (crnogorske) NDU brigade (vidi dok. br. 125,
tom IV, knj. 8, dok. br. 83). U borbi koja je potom razvijena (kao
i čitava divizija), 5. proleterka i 1. domobranska MDU brigada su
primorane neprijatelja da u 11 časova počne da odstupi. Opišite o
tome vid. dok. br. 125, AVII 1315, 12250800 i sl.; izvještaj Komand-
e 718. pješadijske divizije od 27. novembra, 1-315, 12250920-953,
izvještaj borbeni grupa „Ankers“ od 26. novembra, reg. br. 281-19,
k. 15. Izvješće Stožera 3. domobranskog zborna od 27. novembra, reg.
br. 281-20, k. 13. Izvješće domobranskog četaška sa veze pri 718.
pješadijskoj diviziji od 27. novembra 1942. godine.

¹⁴ U originalu je ova referenca dopunjena rečenim masilom.

¹⁵ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 4-1,
k. 706A.
¹⁶ To mjesto je zauzeto 2. decembra 1942 (tom IV, knj. 8, dok. br.
113, 114 i 215).

U vremenu od 2 ov. mca pa do 3 ov. m. uveče odšle od četiničkih bandi teren na pravcu Skender Vakuf — Radici — Javorani — Lipovac. Trećega ov. mca do 17 č. postaviti se u visini Lipovca — Bahoci — Podbrde, sa zadatkom temeljitog rušenja pruge i puta Banja Luka — Kotor Varoš i postavljanja niza zapeta na toj prostoriji koje će služiti za zaštitu od pravca Banje Luke za vreme izvođenja akcije (kod Kotor Varoši. Rušenje komunikacije, prekidanje telefonskih linija pristupiti odmah po izbijanju na tu prostoriju. Predlažemo da za deo zadatka brigada upotrebi svoja dva bataljona.

Treća brigada noću 1/2 ov. mca. izvršice pokret pravcem Meline — Imljani — Sprage čisteći teren na ovom pravcu od četiničkih bandi. U toku 2 ov. mca. brigada će prodirati sa ovim radom i izbiti do prostorije sela Maslovarc — Obodnik. Dalji pokret izvršiti tako da se brigada u toku 3 ov. mca. postavi do pada mraka na polazne položaje za napad na Kotor Varoš sa severoistočne strane, sa potrebnim obezbeđenjem svojih bokova i pozadine.

II. — **Napad** na Kotor Varoš izvršiće se 3 ov. mca., u 20 časova i to:

Prva brigada (bez dijela određenih snaga za zatvaranje pravca Banja Luka — Kotor Varoš) izvršice napad na dio varoši sa leve strane r. Vrbanje, likvidirajući neprijateljske snage u s. Sokoline (oko 100 milicionera i ustaša).

Treća brigada napadće na glavni deo varoši sa desne obale r. Vrbanje, postavljajući potrebna obezbeđenja od pravca Zavidča i s. Vrbanjci, kao i prema planini Urolomac.

III. — **Znači raspoznavanja:** Znači raspoznavanja, ugovoreni znaci, važe oni dostavljeni za vreme od 1 do 15 ov. mca. Za napad na Kotor Varoš upotrebiti sledeće signalne znake:

»Naci su ovdje« — jedna crvena i jedna bela raketa.

»Naci ovdje« — dvije bele rakete ispaljene u pravcu cilja koji treba da tuče bacač ili top.

Brigada je poslala Krste Ćurčića i četiničara Lazo Tuhanašića, 2. decembra izšla na prostorija Radetici — Javorani — Zlatice a 3. decembra u rejon s. Buhica (tom IV. knj. R. dok. br. 215 i 253, str. 615).

Treća brigada NOB brigada je tom prostorijom oslobodila 1. decembra 1942 (tom IV. knj. R. dok. br. 208 i 253, str. 615).

Kotor Varoš i bila upotrebila obojbojnosti se domobranska 7. dobrovoljačka brigada (Danda Ćurčić) i dijelovi njemačke 714. paradižske divizije, dok su drugi dijelovi ove divizije, objasnili reaktivima, pokušavali da izvedu deblokiranje Kotor Varoša od pravca Banje Luke (dok. br. 105, tom IV. knj. R. dok. br. 215 i 253, str. 615; AVII, T.315, F.228/1091, 1092, 1406 i 1407; odgovoriti Komandir 714. paradižske divizije od 4. i 6. decembra 1942).

»Naišli smo na jak otpor — stali smov — dve crvene rakete (ovaj znak daju štabovi brigada).

»Neprijatelj nije likvidiran — povlačimo se — tri crvene rakete (i ovaj znak daju štabovi brigada).

Po završenoj likvidaciji varoš¹⁾ jedinice prve brigade koje su učestvovalе u napadu izvršile poket na prostoru Bilice — Zabrdani, likvidirajući neprijatelja u selu Zabrdi (oko 70 domobrana i milicije). Na ovoj prostoru će se smestiti povezujući se sa delovima na obezbeđenju pravca od Banja Luke i pojačavajući obezbeđenje.

Трета brigada smestice se na prostoru istočno od Kotor Varoš, s tim što će olistiti s. Vrbanci gde se nalaze oko 100 domobrana i milicije.

IV. — U slučaju da se u toku noći ne izvrši potpuna likvidacija varoš, 4. ov. meš. produžice se sa likvidacijom ukoliko budu preostala samo takva uporišta za koja se predviđa brza likvidacija.

V. — U slučaju da napad ne uspe prva brigada će se prikupiti ka svojim bataljonima koji zatvaraju pravac Banja Luka — Kotor Varoš, s tim što glavina i najveće snage ima držati severno od toga pravca, na desnoj obali r. Vrbanje.

Трета brigada pripajice se u selu na jugozapadnoj padini planine Uzlomac sa potrebnim obezbeđenjem ka toj planini.

U tom slučaju brigade će odmah uhvatiti vezu između sebe u selu Lameševci.

VI. — U času napada na varoš (odmah poste prvog susreta sa neprijateljem) obe kolone sa svojim desnim krilom upaliće vatru na mestima dokle su do tada dospeli. Deo snaga koji zatvara pravac od Banja Luke ukolice će u određeni čas sa napad upaliti veliku vatru na brdu Lipovac. Deo snaga I brigade koji napada na s. Sokolinc, odmah po zauzeću ovog uporišta dace znak vatrom i signalnim pištoljem.

VII. — Stab Divizije kretace se sa III Brigadom. Stab III Brigade sačekace naš dolazak koji će biti danas do 24 časa.

VIII. — Hirurška Ekpa kretace se (ukoliko stigne na vreme) sa I Brigadom. Ukoliko ne stigne do časa polaska I Brigade, Ekpa će se kretati na pravcu III Brigade s tim što

¹⁾ Kotor-Varoš je osloboden 4. decembra 1942. Nijemci su ga 7. decembra zauzeli. 16. decembra ga je 2. brigada (i saznajacki I. prebeteracke divizije punovo oslobodila (dok. br. 103, 110 i 111; tom IV, knj. 8. dok. br. 179, 184 i 253. str. 418).

²⁾ To mjesta nije nazvana na karti 1 : 100.000; odnosi se na s. Zabrdo, sjeverno od Kotor-Varoša.

³⁾ To nije brdo, već predio, jugoistočno od Banje Luke (nalazi se prema Kotor-Varošu).

će Štab Divizije regulisati ostavljene potrebne veze i zaštite za nju. Sa 1 Brigadom ići će od lekara Dr. Radoš Vilotjević.

IX. — Referent Saniteta sa bolničkom četom kreće se sa ovim Štabom.

X. — Postupak prema četničkim vođama i onima koji se uporno bore najostriji. Pojedince i grupe koji se budu predaivali i zarobljavali razoružati i, porediti štabu odgovarajuće brigade uz koji se nalaze drugovi koji poznaju ove prilike i ljude.

XI. — Podaci o neprijatelj: U Skender Vakuf, s. Javorani nalazi se Tčlanovičev bataljon «Obliče (podaci o njemu dostavljeni su vam ranije). U Mlakovarama nalazi se jedna četa pribinskijskog bataljona «Karadorde» (o četničkim djelovima na tom pravcu ka Imljanima dostavljen vam je izvještaj III Brigadi).

U Kotor Varoši bilo je ranije najviše do 300 domobrana, oko varoši ima rovova, nema žice i utvrdjenih bunkera. U s. Sokoline nalazi se oko 100 naoružanih zloglasnih milicionera (katolika). U s. Zabrdie ima oko 70 domobrana. U s. Vrbanjci nalazi se oko 100 naoružanih mještana, domobrana i žandarma. Između Kotor Varoši i s. Vrbanjci nalazi se kod mjestu u Rijeveci manja straza, kao i na mostu na Bobašu⁴ (između Sokolina i Kotor Varoši).

XII. — Dnevni znak za raspoznavanje: mahanje barjacičima (iz obe ruke) ispred tela, kao i ugovoreni znaci za veća rastojanja.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pokomdiv, Naštvdiv, Komdiv,
1. Vasa M. P.

P. S⁵ 1 brigada ima 2 o. m. do zore da dođe u Skender Vakuf, a III brigada do istog vremena u Sitrage.

⁴ Bilje o tim četničkim jedinicama vidi dok. br. 99, objašnjenje 2.
⁵ Taj putok nije označen na karti 1 : 100.000. Između s. Sokoline i Kotor-Varoši su nalazi rečica Jakovina. U nju se, sjeverno od Sokolina, ulazi brzimai potok, pa je, sjuverno, o njeno rječ.
⁶ Tekst u postskriptumu je dopisan zelenim mastilom.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVIJ OD
3. DECEMBRA 1942. STAROVIMA BRIGADA ZA NAPAD NA
LIVNO¹**

Štab II Proleterске Divizije
3. decembra 1942. god.
u 19 časova

IV. Oper. zoni²

ZAPOVIJEST

za napad i likvidaciju neprijateljskog garnizona Livno
(Sekcija Livno — Sinj, 1:100.000)

Livno je utvrđen garnizon.

Prema prikupljenim podacima neprijateljska posada, u
Livno keće se u jačini oko 1000 osiata i 70 demobranaca.

Od naoružanja neprijatelj raspolaže sa: dva topa, tjoš
neprovojereno sa dvije haubice, 10 teških mitraljeza, 27 pu-
škomitraljeza, 6—7 lakih i teških bacača i nevjestan broj ma-
šinskih pušaka.

Odbrana grada je organizovana na sistemu spoljne odbra-
ne, a osnovno uporište te odbrane je Bašajkovic i zapadni
dio grada. Odbrana zapadnog dijela grada pojačana je žicom.
Bunkeri i rovovi još nijesu izgrađeni u jednom povezan sistem
odbrane. Na istaknutim tčkama neprijatelj ima veće bun-
kere u kojima je uveć električno osvijetljenje i peći za ogrev,
te isti mogu da prime 15—20 vojnika. Neprijateljska artilje-
rija, prema poslednjim podacima, postavljena je negdje oko

¹ Original (pisao na mašini, latiničom) u AVH, reg. br. 6—1,
k. 731.

² Te riječi su u originalu dopisane mašicom. Vjerovatno je ova
zapovijest bila namijenjena 4. operativnoj zoni.

Livno su branili: satarka 7, bojna (oko 600 osiata), 3. sat 2b,
bojna (oko 100 osiata), 1. i 2. sat 1. bojne (oko 170 osiata), jedna
satinja satarkog Odborničkog odrua (oko 80 osiata, oko 85 mil-
limetra, 70 demobranaca) i 1. bataljon (opušt) vod — svega oko 1200
 ljudi (inom IV. knj. 8. dok. br. 247). Sve jedinice su bile iz sastava
satarkog 5. stajalice djetalnog odrua (dok. br. 86; AVH, reg. br.
126—1, k. 114); narednje zapovjedništva Ustake vojnike od 1. sa-
stanka 621. u rasporedu satarkih jedinica na prostoru Livna i
okoliša — Prema — Livno — Gornji Vakuf — Bugojno, reg. br. 425—1,
k. 114; izvještje 5. stajalice djetalnog odrua u spoznavanju pojatanja
u Livno.

stočne stanice. Neprijatelj nema u unutrašnjosti grada organizovanih utvrđenja.

Najnoviji podaci koje je dobio ovaj Štab: posada neprijateljskog garnizona Šujice iznosi oko 120 ustaša i nešto četnika sa odgovarajućim nasužanjem (bez tenkova i bacača). Tomislavgrad 60—100 ustaša, isto tako bez topova i bacača.

Nata Divizija dobila je zadatak da likvidira neprijateljski garnizon Livno i za taj zadatak da joj je pridodata jedna haubička baterija.

SAREDUJEMO

Da u napad učestvuju I², II⁶ i III⁷ brigada nate Divizije. Napad na grad sračunat je na potpuno uništenje neprijatelja u Livno, a osnovni pravci su: sjever, istok i zapad.

I brigada, bez jednog bataljona ima za zadatak da sa dva bataljona likvidira neprijateljsko uporište Bašakovac, i sa jednim bataljonom manje neprijateljsko uporište Zastinja — jedan kilometar zapadno od Livna i produži ka gradu, upadajući u grad na prostoru između padina Bašakovac i komunikacije Priluka — Livno. U slučaju da neprijatelj se bude dao jači otpor na Bašakovcu, bataljoni koji napada sumu Bašakovac sa zapadne strane dati pravac da sudejstvuje bataljoni od Zastinja, upadajući u grad. Bataljoni ove brigade podići će polaznim položajima za napad do određenog pravca i u napad će preći poslije završene artiljerijsko-bacačke pripreme na Bašakovac i grad Livno. Artiljerija će kao i bacači prestati da tuku i tek u određenom vremenu za napad svih naših jedinica. Zato jedinice moraju blagovremeno stići na polazne položaje za napad, inače će neprijatelj dobiti vremena da se odmori i pribere. Štab te brigade određuje jedno odlijezje za vezu sa II brigadom istočno od k. 982.

Štab brigade će se nalaziti negdje oko k. 1170 zapadno od Košara u Krugu.

⁶ Projezba neprijateljskih snaga koje su branile to uporište bila je pregrana. U Tomislavgradu (odak: Duvno), da njegovog nasužanja, našle su se dvije satnije (Štaber sastoji 26. bojne s 3. i 4. satij), tri satnije domobranske, 1. dotovoskičke pakucije i nešto milicionera svega oko 1100 ljudi (dok. br. 122; tem. IV, Anl. 8. dok. br. 267, AVH, reg. br. 120—i, k. 1142; i reg. br. 4224—2, k. 114; pregled dislokacije sastavkog 5. stajalnog djetalnog zbraga od 22. novembra 1942).

⁷ To jest: 2. proteteraka NOU brigada.

⁸ Odnosi se na 4. proteteraka (crnogorska) NOU brigada.

Riječ je o 2. dalmatinskoj NOU brigadi.

Bacači te brigade deštinovane na prostora Medanovac (k. 1251) — k. 1223¹ zadruk baterije bacača je da neutraliziraju i unijeti neprijateljsku posadu na Bašajkovcu uz sadejstvo artiljerije. Protivokolski top postavio je kod Kešara u Krugu da bi u slučaju neuspjeha sa istim likvidirali mitraljezka gnjezda na Bašajkovcu u toku sutrašnjeg dana.

II brigada napada sa tri bataljona grad sa istočne i jugoistočne strane. Dva bataljona nastupaće između k. 982 (jugoistočno od šume Bašajkovac na putu Livno — Sušice, jedan bataljon nastupaće komunikacijom Sušice — Livno i južno od komunikacije Sušice — Livno zaključno do s. Brina, održavajući vezu zapadno sa bataljonom I brigade (koji je pridodan III brigadi). Jedan bataljon II brigade zatvaraće pravac Sušica — Livno posjedajući položaj na Luopglavi i Borovoj Glavi.² Ovaj bataljon izvršio je jači demonstrativni napad na Sušicu.

Baterija bacača postavila se za dejstvo na prostoru zapadna ivica šume Kremenjače. Bez obzira na uspjeh napada na Bašajkovcu, bataljoni te brigade će upasti u grad i održati se u kućama pretvarajući kuće u utvrđenja, jer će se napad na Bašajkovac u slučaju neuspjeha obnoviti u toku idućeg dana i noći. Štab brigade će ostaviti jedan dio snaga u rezervi kod šume Kremenjače. Ova rezerva će jednovremeno biti drugi zastor na komunikaciji Livno — Sušica.

III brigada ojačana jednim bataljonom I brigade i protivokolskim topom II brigade izvršio napad na grad sa jugozapadne strane na prostoru zaključno zapadni dio s. Brina i komunikacije Guber — Livno. Jedan bataljon ove brigade posjeduje položaj Vaganj sa zadatkom da zatvori pravac Sinj — Vaganj³ — Livno. Ovaj bataljon će jednovremeno izviđati pravac ka Sinju, no isti neće ulaziti u neprijatelja na tom pravcu, jer nam je to zasad suvišno. Sa pridodanim bataljonom I brigade i jednim svojim bataljonom likvidiraće neprijateljsku artiljeriju koja se nalazi na istočnoj stanici i upasti u grad sa južne strane. Napominjemo da pravac kretanja tih bataljona, odnosno podliženja, treba da bude komunikacija Livno — Tomislavgrad između Smričana i izvornog dijela rijeke Zabljaka, obilazeći isti sa istočne strane, s tim što će jedna četa od ova dva bataljona nastupati pravcem od Gubera ka stočnoj stanici. Stočnu stanicu odnosno artiljeriju treba

¹ Brdo Berezov (brig. 1223), sjeverno od Livna.

² To brdo (brig. 1250), jugoistočno od Livna, jak je topografski objekt na putu Livno — Sušice.

³ Odlazi se na brdo Vaganj (brig. 1208), sjevernoistočno od Livna. Isteže, nešto južnije je mjesto Ham-Vaganj (zastak i žandarmerijska stanica Vaganj).

napasti od muslimanskog groblja odsjecajući je od grada. Poslije likvidacije stotine ranice bataljon koji bude dejstvo-
vao krajnje zapadno upaće u grad komunikacijom Sinj —
Guber — Livno a drugi bataljon će upasti istočnoje od njega
naslanjajući se na lijevo krilo II brigade. Jedan bataljon ove
brigade zatvaraće pravac Tomislavgrad — Livno, posjedajući
položaj Površje — k. 901 — Kastovca (k. 908).¹¹ Ovak bala-
ljon će poslije posjedanja položaja sa jednim dijelom snaga
očistiti obližnja sela na pravcu Tomislavgrad i to poslije 24
časa. Bataljon koji će biti u rezervi nalaziće se na prostoru
Zabrtić — Držanije isturajući jednu objavnicu na mostu
k. 722¹² između Gubera i Gerbozeza. Zadatak ovog bataljona
biće da ne dozvoli izvlačenje neprijateljskih dijelova na tom
pravcu. Protivokotak top postaviti kod izvornog dijela rijeke
Zabljaka, s tim što će se upotrebiti za uništenje neprijatelj-
skih automatskih oružja, naročito u gradu ako neprijatelj pri-
jede na unutrašnji sistem odbrane. Štab brigade nalaziće se
na prostoru Drimova Meda — Delak.¹³

Štab te brigade sa jedinicama prebacit će se sjutra 4. ov-
mj. noću u s. Prolog kontrolišući kretanje seljaka ovoga sela
da ne ide ka Livnu.

Artiljerija postavice se na prostoru Mali i Veliki Ka-
blici sa zadatkom neutralizacije neprijateljske artiljerije, utvr-
đenja Bašajkovac i vatrene uporišta u samom gradu. Poslije
zauzimanja prvih uporišta na ulazima u grad, drugi vatrene
položaj baterije haubica biće u istočnim zascocima s. Suhače.
Osigravanje artiljeriji daje I brigada izdvajajući jednu četu
iz dva bataljona koji napadaju utvrđenje Bašajkovac.

Štab Divizije će se nalaziti u Kolaru u krug. Poslije zau-
zeća Bašajkovca Štab Divizije će se prebaciti na sam Bašaj-
kovac.

Veza. Veza između Štaba Divizije i stabova I i II brigade
biće telefonska i pomoću kurira. Po mogućnosti biće telefon-
ska veza i sa artiljerijom.

Štabovi brigade narediće svojim bataljonima da ponesu
makaze za sjećanje žice.

Štabovi brigada dostaviće ovome Štabu po jedan primje-
rak zapovijesti izdate svojim jedinicama za napad na Livno.
Ove su nam zapovijesti potrebne, jer ih moramo dostaviti uz
našu zapovijest Vrhovnom Štabu. Ove ne izgubiti iz vida.

¹¹ Nije kota, već trig. 908, na brdu Ravstavač, jugistočno od Livna.

¹² Most na r. Sturbi, jugistočno od Livna, označen je kao k. 722.

¹³ Nije meda na karti 1 : 100.000. Postoji zaselek, Betak, nešto
južnije od Drimove Mede. Vjerovatno se na njega odnosi.

Istovremeno smo naredili Štabu Kuprestkog bataljona¹⁴ da izvrši jači demonstrativni napad na neprijateljski garnizon Kupres kao i da prekine vezu ovog garnizona sa ustaškim uporištem Sušice, radi vezivanja neprijateljskih snaga za sebe.

Jednovremeno će otpočeti povlačenje polaznim položajima za napad i artiljerijska priprema, zato će artiljerija dobiti znak da preneše vatru po ugovorenom ključu kojega vam šaljemo. U slučaju da nemate takve boje signalnih raketa, znak za prebacivanje vatre unaprijed biće dvije ispaljene rakete jedna za drugom u pravcu grada.

Sve brigade će slati redovno i što češće izvještaje u Štab Divizije. III brigada će slati izvještaje preko matе II brigade.

Divizijska hirurška ekipa nalaziće se u s. Priluci. Jedinica koja daje obezbjeđenje artiljeriji izdvojiće jednu desetine kao obezbjeđenje hirurškoj ekipi. Sve brigade će organizovati prema dosadašnjem iskustvu brigadnu sanitetsku prihvaticu. Jedinice koje napadaju Blajkovac, poslije zauzeća isoga zapalije vatru na tvrđavi, a jedinice koje upadaju u grad paljenjem manjih objekata označavće dubinu prodora.

Poslije zauzeća grada jedinice II brigade izvršiće sve pripreme za likvidaciju neprijateljskog uporišta Sušica.¹⁵ III brigada izvršiće pripreme za likvidaciju Tomislavgrada.¹⁶ Obje brigade dobiće blagovremeno naseljenje u tom smislu i potrebna vatrena sredstva. I brigada razmjestiće se sa svojim bataljonima na prostoru Dobro — Sircani¹⁷ — Džanlije. Jedan njen bataljon ostaje kao posada u gradu i kao organ divizijske intendature, koja će organizovati evakuaciju plijena. Taj bataljon će pred svim javnim zgradama, slugalištima, sanitetskim ustanovama postaviti straže u cilju očuvanja tih ustanova.

Sav ratni plijen staviće se na raspoloženje Štabu Divizije koji će prema potrebama brigada podijeliti ratni materijal i naoružanje. Svako samovoljno privlačenje oružja smatraće se kao teži prestup i za isti će se odgovarati. Na ovo skrenuti pažnju svim borcima.

Početak napada biće 5. ov. mj. u 24 časa.¹⁸

¹⁴ Pripadao je 3. krajiškom NOP odredu (tom II, knj. 7, dok. br. 54 i 101).

¹⁵ Sušica je zauzeta 19. decembra 1942. (dok. br. 121).

¹⁶ To mjesto je zauzeto 19. decembra 1942. (dok. br. 122).

¹⁷ Trebe, Sircani.

¹⁸ Zbog slabih priprema i organizacije, taj prvi napad nije uspio, pa su borbe oko Lova potrajale duže, iako se je, na jake bratstvo uporište zauzeto tek 15. decembra 1942. (dok. br. 113; tom II, knj. 7, dok. br. 19; tom IV, knj. 8, dok. br. 245, 247 i 251).

Poslije zauzeća grada Štab Divizije će se smjestiti u grad. Jedinice I brigade izvode blokadu grada, a jedinice II i III brigade odmah će napustiti grad po dobivenim uputstvima od ovog Štaba.
Borbena znaci: **Prođiri — Duboko.**
Znaci raspoznavanja važe stari kojim već jedinice raspolažu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR NAČELNIK ŠTABA KOMANDANT
Mitro¹⁾ Vukotić²⁾ Peke³⁾
M. P.

BR. 103

IZVJEŠTAJ ŠTABA I PROLETERSKE DIVIZIJE OD 4. DECEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POI O ZAUZETIMANJU KOTOR-VAROŠA⁴⁾

ŠTAB
I PROLETERSKE LIDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
OK.
4-XII u 21c

VRHOVNOM ŠTABU
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE

1) Jutros u 10 časova I Brigada ušla je u Kotor Varoš. Napad je počeo sinoć u 20 časova. Trebalo je da glavni deo zadatka izvrše jedinice III (Krajske) Brigade. Zbog magle, blata, nedostatka putovođa — a naročito zbog labavosti štabova bataljona koji su, u pored izričitog naređenja Štaba III Brigade, krenuli sa nekoliko časova zakasnenja — jedinice III Brigade nisu učestvovalе u napadu na grad.

¹⁾ Makić

²⁾ Jara

³⁾ Dapčević

⁴⁾ Dokument (pisan na ručnoj, latinskoj) u AVH, reg. br. 7-111, k. 200a. Dokument je neovršen. Redakcija nije preuzela ovaj dokument.
⁵⁾ Vid. dok. br. III i 109.

Juče je kao pojačanje iz Banja Luke došlo 30—40 Nemaca sa tri tenka. Oni se još drže u školi 14 km. severno od Kotor Varoši, pored drumca) sa oko 100 domobrana. Oni su dosada tri puta pokušali da se probiju ka Banja Luci, ali su ova tri puta vraćeni — sa gubicima — od naših zaseda postavljenih na prostoru Podhrđe — Bubići. Još nije likvidirano ni slabije neprijateljsko uporište (škola) u s. Vrbanci (6—7 km. južno od varoši), ali će se sigurno likvidirati u toku noći.

Zarobljeno je u varoši 50-ak domobrana, zaplenjeno je dosada 50-ak pušaka i velika količina puščane municije. U varoši su pronađena 3 motocikla i jedan kamion. Zarobljeni domobranci su sve meštani.

Uspui od Jajca do Kotor Varoši, I Brigada je likvidirala četnička uporišta Borak, Skender, Vakufo, Radići, Javorani (ovaj četnički centar bez otpora), ustaška uporišta Viševce, Sokoline (u koja partizani nikad nisu uspeli da prodru), Vrane, Šibovi, Lipovci (četnička posada). Na tom putu se zasad zna za 11 mrtvih neprijateljskih vojnika i 20-ak ranjenih. Potpurnim podacima još ne raspolažemo — zna se samo da su poginula 3 Nemca¹ prilikom njihovog prvog pokušaja izvlačenja ka Banja Luci.

Gubici I Brigade: 1 poginuo, 3 ranjena. Kasnije su se, nesrećnim slučajem — eksplozij ručne bombe — ranila 4 druga, među kojima komesar III bataljona.

III Brigada je usput likvidirala četnička uporišta Petrovo Polje, Šiprage, i ustaško uporište Plitvica. Pobjena su 2 četnika i 37 milicionera. Sopotveni gubici: 1 poginuli i 6 ranjenih.

2) Terce koji je ostao za nama nije potpuno pročišćen i učvršćen. Smatrali smo da prvo treba da likvidiramo Kotor Varoš, kako bismo sa te privremene baze mogli preduzeti organizovan politički rad, mobilizaciju, obrazovanje meštanskih jedinica ili straža i uopšte učvršćenje novooslobodene teritorije.

Četnici nisu nigde pružili ozbiljniji otpor. U Šipragama je zaplenjena arhiva 7. čete vojno-četničkog bataljona »Mko-nije«². Predao nam se (i) prisao nam dobrovoljno jedan čet-

¹ Nijemci i domobranci su uspjeli da se izvuku prema Čelincu, dok se tenkovi nisu mogli doći do lokusa, ostali (tom IV, knj. 8, dok. br. 253, str. 415).

² Ta mjesta su zauzeta do 2. decembra 1942 (dok. br. 101).

³ Prema ustaško-domobranskim podacima poginula su dva Nijemca i jedan domobran (tom IV, knj. 8, dok. br. 253, str. 415).

⁴ Pripadao je četničkom odredu »Burja« (dok. br. 99, objavljenje 9).

nički kurir koji je nosio pismo Komande Bosanskih četničkih odreda (od 2.XII.1942) za »brata Stanka Čerčiča, komandanta bataljona »Mironjić«, u kome, između ostalog, piše: »Preduzete su hitne mere za koncentraciju naših snaga. — Ako neprijatelj bude nadirao jakim snagama, odstupati da-jući mu otpor. — Saopštiti ljudstva da se ne plaši, da će skoro stići jaka i sigurna pomoć, ali ne dozvoliti neprijatelju da ide, ako dođe, kao da ide u šetnju, jer će se svaki staričina i vojnik koji ne bude vršio svoju dužnost kazniti shodno odluci svih komandanata odreda, održanoj na konferenciji u Kulašima i o. m.«¹

Sljede potpisi:

Nadželnik Staba Slav, D. Vranješević,² po zapovesti komandanta, pomoćnik potpis: nečita.³

Pečat: Glavni Stab Bosanskih četničkih odreda.¹¹

3) Ovdje ćemo se zadržati nekoliko dana, radi odmora ljudstva i političkog rada, a i da bismo sačekali valje radio-direktive, naročito ako bismo dobili drugi pravac u vezi sa eventualnim operacijama krajinskih jedinica.

Zelili bismo da nam se u tom međuvremenu priključi naša II Sandžacka, koja nam je zaista neophodno potrebna obzirom na veličinu prostora koji treba savladati širokim pri-

¹ Komanda Bosanskih četničkih odreda je 4. decembra 1942. naredila četničkom odredu obilaziti da stupa u borbu protiv partizana kod Skradar-Vakufa (AVII, reg. br. 19-7, k. 204).

² To je bila međudredna konferencija Bosanskih četničkih odreda, Biliće o njoj i odlukama vidi sves zapisnik od 1. decembra 1942 (AVII, reg. br. 17-7, k. 206).

³ Slavoljub D. Vranješević (majar bivše jugoslovenske vojske i istaknuti četnički rukovodilac u Bosni), a na vrijeme je bio na sluzbi (vojnom) u Komandi Bosanskih četničkih odreda, ali je na toj međudrednoj konferenciji određen za načelnika Staba, umjesto Manjila Pajića. I jeset 1942. je određen za komandanta zapadne Bosne, Biliće o njemu vidi dok. br. 37.

¹¹ Pomoćnik je bio Vasilije Lalić (AVII, reg. br. 17-7, k. 204).

¹² Prema jednom četničkom dokumentu iz septembra 1942. taj naziv je promijenjen u naziv: Komanda Bosanskih četničkih odreda (AVII, reg. br. 17-7, k. 204), ali se on razlikovao upotrebljavan i po-lijet 1. decembra 1942 (AVII, reg. br. 17-7, k. 204).

Glavni Stab Bosanskih četničkih odreda je konstituisan 1. jula 1942. u s. Srepskoj Gradskoj, kod Dubrova, na međudrednoj konfe-renciji Osvetnog, Trebovskog i Gornjeg četničkog odreda, četni-čkog odreda »Borja«, četničkog puka »Manjilac« i četničkog bataljona »Biliće«. Tada je za komandanta Glavnog Staba imenovan Radostav Radić Radić (AVII, reg. br. 406, k. 206; zapisnik s međudredne čet-ničke konferencije).

laženjem, na njegovu ispresecanost, veliki broj posada — a i radi aktiviranja, pa i snabdevanja te brigade.³⁷

4) U borbama oko Kotor Varoši naročito su se istakli II i III bataljon I Brigade i I i II bataljon III Brigade.

(nedostaje završetak dokumenta)

BR. 104

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. DIVIZIJE OD 4. DECEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BORBAMA NA PRAVCIMA TRAVNIK—JAJCE I DONJI VAKUF—JAJCE³⁸

Štab III. div.
Br. 17
4-XII-42
u 14

VRH. ŠTABU

Danas je peti dan kako vodimo upornu borbu sa neprijateljem koji od Travnika i D. Vakufa teži da zauzme Jajce i da na ovome pravcu tuče snage. Izgleda da je neprijatelj prikupio sve snage sa kojima je raspolagan u Centralnoj i Istočnoj Bosni i to: Svabe, ustaše, domobrane i četnike. Snage su dosta jake; od 5000—6000 bandita, ali slabog morala i borbene vrednosti.³⁹

³⁷ Odnosi se na 3. protioruđu (srednjača) NOV, brigade (koja je po rednom broju bila 2. brigada 1. protioruđe NOV) divizije. Ona je tada privremeno nazvana pod oznakom Štaba 3. NOV divizije (tom II. knj. 8. dok. br. 188 i 189). Vrhovni štab NOV i POJ je 26. novembra 1942. naredio da se ta brigada, čiji obilježje imaju posade u sastav svoje matične divizije (tom II. knj. 8. dok. br. 194).

³⁸ Original (pisana mastilom, latinicom) u AVH, reg. br. 23—3, k. 70.

³⁹ Riječ je o neprijateljevoj operaciji «Jajce II», koja je 1. decembra 1942. preduzeta njemačkom 718. pješadijskom divizijom. Pripadnici jedinica ove divizije i načelnik nj. grupe u Travniku — čvrsto opetla je 24. novembra 1942. (AVH, T-315, F-2278/71), planom 118. pješadijske divizije od 24. novembra a većinom 27. novembra, kada se počela preobrazba dijelova (AVH, T-315, F-2278, F-2278/84, 86 i 88), zapovijest br. 40 i 1. vojvodinjske Komande 718. pješadijske divizije od 27. novembra). Isto Borbeno grupa «Anker» u preobrazbu dijelovima nije opetla da učini povoljniji rezultat (dok. br. 100 i 125), to je Komanda 718. pješadijske divizije, svojom zapovijestju br. 47 od 26. novembra (AVH, T-315, F-2278/87—89), naredila

Ipak neprijateljske snage razvile su se u širokoj prostoriji od izvornog dijela rijeke Luga do rijeke Janje, na raskršću u ve-
liki broj kolonija, te da izbegne naše masovne udare. To zbu-
njuje naše rukovodstvo. Pod svakim okolnostima naši ruko-
vodnici se teško snalaze i rijetko prelaze u protivnapade, te
da počesno tuku pojedine nepr. kolonije, a potogovo malo
razvijaju izvođačku službu. Tučenje iz zasnje, a na taj način
i nepr. nanijeti najveće gubitaka. U tom pogledu stalno idemo,
izdajemo naredbeni i uputstva, ali još ne ide u potpunosti.
Izuzetak čini V. Crnog. brigada, koja je izvršila nekoliko sna-
žnih protivnapada, nepr. nanijela do sada gubitke preko 70
mitova i mnogo više ranjenih, kao i zaplijenila nepr. konuru
od 52 tovarna konja sa čebadima, šatorskim krilima, životnim
namirnicama i raznim drugim potrebama. Ona je potpuno
ukočila nepr. napredovanje, ali zbog situacije na drugim ote-
cima morali smo je povući. Ona je imala 3 mitva i 17 ra-
njenih drugova. Ostale brigade imale su izvjesnih manjih
uspjeha, ali se teže snalaze.

da polne operacije »Jage III«, čiji je cilj bio uništenje partizanskih
snaga u široj okolini Jajca. Napad su u »Jage Travnik — Turbe —
Kunar — Oraklovanj — Rasovci, predvođeći od borbeno grupe »Vite-
1786. (građevinski pod. 1, 1.3. bojna 5. pješačke pukovnije, 1. bojna 8.
pješačke pukovnije, 1. bojna 15. pješačke pukovnije, 4. baterija 668.
artiljerijskog divizion, 3. baterija 7. topničkog sklopa, 3. baterija 9.
topničkog sklopa i dva demobranska inženjerska voda), »Amkere
1. i 2. dok. br. 100 i »Sibovnice — dvije aviačke grupe (AVI, F-18,
F-2270786. Ima organizacijskog sastava divizije od 19. novembra
na br. 928-929. predvod brojni, starija grupa »Vite«, u toj ope-
raciji komandir 718. pješačke divizije stavljen je na raspolaganje
2. bojna 4. pješačke pukovnije, koja je poton. 4. decembra, ude-
lujući u borbeno grupe »Vite«. Operacija »Jage III« završena je 9. de-
cembra 1942. (AVII, 1-15, F-2270912-1099. Završio je komandir 718.
pješačke divizije od 4. 1. narednji od 9. decembra 1942.)

I ovoj operaciji su bili angažovani i četnici četničkog odreda
»Borje«, čiji je komandant bio Rade Radić, i s njima je održavala
veza grupa »Poljane — Poljanje«, (1. bataljon 786. gradnjačkog
sklopa, 3. bojna 5. pješačke pukovnije i drugi bataljoni. Bilo je i
tudi angažovani borbeno grupe »Vite« od 26. novembra 1942. (AVII,
1-15, F-2270 909 i 978).

Operaciji »Jage III« prethodile su operacije »Jage I«, od 1. do
4. oktobra (dok. br. 89), i »Jage II«, od 19. oktobra do 9. decembra
1942. na prostoriji Jajce — Mikošje-Grad (tam IV, knj. 8, dok. br.
141 i 211, AVII, 1-15, F-2270 771-781 i 778-779. Završio je 24 ko-
mandir 718. pješačke divizije od 18. oktobra, narednji od 7. no-
vembra i izvođači od 19. novembra u završnoj operaciji »Jage I«
i »Jage II«, su br. 928-948. uključeni izvođači borbeno grupe »Vite«
od 25. decembra 1942. za potpisat sklope III, rep. br. 314-14 3,
15. prilog dnevnog izvještaja Stojana J. demobranskog zbora od 25.
novembra, rep. br. 271-14. Izvođači demobranske četnika, su veza
pri 718. pješačkoj diviziji od 26. novembra 1942. Kadovan Vukano-
vić, u. 4. str. 42-80).

Na dan 2. XII. pred veće nepr. se nalazio na liniji: Karaula — Radalj — Radalj Sandžak — Vukovo Selo¹⁾, pa smo bili uređili prelazak u povratni napad, ali po padu mrtka toga dana saznali smo, da jedna jača nepr. kolona, oko 1000 bandita, podrla kod Mahića²⁾ u pravcu Vitojstva. Usled ovoga morali smo odustati od protivnapada i u toku noći povukli smo jedinice na liniju: selo Mešine — prednje ivice Gole Planine — Nezrnanka — Uglasta Kosa — Babino Brdo — Staro Selo — Vranovina, te se juče u toku dana vodila borba u glavnom ispred ove linije. U ovome pregrupisanju snaga na položaje sjeverno od drumu Turbe — Jajce prebacili smo u I borbeni red III. brigadu (I. Dalmat. brigada) i II. Sandžačku brigadu³⁾ i kao rezervu oko Doribaba nastavili smo X. Hercegovačku brigadu, a na cijelu ostalu prostoriju južno od navedene linije ostavili smo V. Crnogorsku brigadu, te tako pripremili prelazak u protivnapad i to obuhvatno sa našim lijevim krilom masovno sa dvije jake brigade, pravcem Gola Planina — Vitojstvo — Suho Polje — Radalj — Komar. Po njihovom dolasku na drumu Turbe — Jajce stiču do prede u protivnapad I. Dalmat. brigada, sa Novske Planine, a deonije I. Crnogorska brigada, kada ovi izađu na liniju Radalj. Ovaj protivnapad počeo je jutro u 8 časova, još ne znamo sa kakvim uspjehom teče, ali vjerujemo u uspjeh. Dva bataljona III. Krajiškog odreda⁴⁾ uputili smo od Jajca pravcem: Čusine⁵⁾ — Korita⁶⁾ —

¹⁾ To selo se nalazi kod Kiješa, ali se na njega ne odnosi. Odnosi se na Vakova (isto, južno od Jajca).

²⁾ To mjesto nije sadeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na zaselek Mahića Brdo, zapadno od Turbe (Travnik).

³⁾ Na pravcu Travnik — Turbe — Jajce je djelovala Borbeno grupa N.111, a na pravcu Donji Vakuf — Jajce Borbena grupa N.112 (AM II, 1.318, F:271897-899, zapovijest br. 10 komandn. 1. k. p. ladijske divizije od 30. novembra 1942), dok je na Hrvatom krilu (č. 6) bile Staro Selo — Butilo, a pravcu Jajce, djelovala ostataka Borbeno grupa N.113 (AM II, 1.318, F:271897-899 i sa. br. 901; operativna karta Komandn. 1. k. p. ladijske divizije od 30. novembra 1942).

⁴⁾ To je 3. protivrtačka (sandžačka) brigada (po rednom broju druga) I. protivrtačke NOH divizije. Tada se privremeno nalazila u sastavu 3. divizije (isti dok. br. 101).

⁵⁾ Sjeverozaljeđe od Donjeg Vakufa se nalaze sela Komar i planina Komar. Ovdje je riječ o planini.

⁶⁾ Tako piše u originalu. Ta planina se nalazi južno od Bosanskog Novog. Ovdje je, vjerovatno, riječ o planini Radalj (na nekim kartama: Radalje), sjeverozaljeđe od Donjeg Vakufa.

⁷⁾ To je 5. protivrtačka (crnogorska) brigada. Ona je po rednom broju bila 1. brigada 3. NOH divizije.

⁸⁾ Taj odred se tada privremeno nalazio pod komandom 3. NOH divizije (tem IV, knj. 8, dok. br. 122).

⁹⁾ Odnosi se na brdo Čusine (orig. 460) kod Jajca.

¹⁰⁾ To mjesto, na pravcu Čusine — Grabovitchko Polje, nije sadeno

Grabovičko Polje — D. Vakuf, takođe jutros u 8 časova, jer smo saznali da tim pravcem ide jedna kolona 500—600 bandita.)¹⁷

Po razbijanju ove ofanzive i izbjianju na liniju Turbe — D. Vakuf, levokrilne brigade imaju zadatak da obuhvate i napadnu Turbe, a desnokrilne brigade sa III. Krajiškim odre- dom Donji Vakuf.

Imaće momentalno nalazimo se u dosta teškoj situaciji, jer, kao što se vidi, nepr. je pred samo Jajce.

Na slučaj nepr. uspeha — urediti smo da se u Jajcu uništi sve što moglo nepr. korsiiti, a evakuacija je već izvršena. Imaće bolnice i intendanture prebacili smo na prostoriju. Bečaj,¹⁸

Bilo bi vrlo korisno da naša 2. bataljona iz Glamoča po- javi se u bok i pozadini neprijatelja, pravcem: Glamoč — Novo Selo — Pribelja, ali ih još nema, kako ste nam najavili, njihov dolazak, pa vas molimo da to uradite.¹⁹

Na slučaj nužde naša je odstupnica, po vašoj osnovnoj direktivi. Bečaj — Skender Vakuf, a dali smo zadatak III. Krajiškom odredu od 2. bataljona da zatvara pravac ka Meko- njić Gradu.²⁰ Tim pravcem odstupile bi i naše bolnice.

U budućće ćemo Vas obavetavati o svemu ako nepr. ne prekrine vezu u Jajcu, jer bi tada i ovako teška veza bila još teža.

Prilažemo Vam našu zapevst broj 15, da procenite da li smo napravili koju grešku.

Mi se nadamo da nismo pogrešili i ako nas je nepr. odha- cio, ali moramo čuvati jedinice od gubitka koliko se više može.

Jedinice su u velikom broju gale, česti su slučajevi od djelimičnog smrztavanja, ali su ipak do sada sve herojski sa puno volje izdržali.

na karti 1 : 100.000. Vjerovatno je to neki predio, s lokalnim nazivom, između Jajca.

¹⁷ Uspuća je samo jedna bataljona: obkaza. On se s neprijateljem sukobio kod „Kampila“, i pri tom je odbrana prona s. Mladičima (tom IV, knj. 8, dok. br. 143).

¹⁸ To mjesto nije navedeno na karti 1 : 100.000. Bolnice su smje- štene u G. i B. Despeju (tom IV, knj. 8, dok. br. 125).

¹⁹ Riječ je o 1. bataljona 5. proleterke (crnogorske) i 1. bata- ljona 28. proletarske NOV brigade. Bataljoni su se sastavili sa ko- ristol. gdje su ratovali protiv Glamoč — Livno, i bili pod komandom 2. proletarske NOV brigade (tom II, knj. 7, dok. br. 4). Medicinski bataljoni nisu tada spomenuti, već su ušli u sastav „navetranog Operativnog odreda Jajce — Mrtvošćica“ (vidi dok. br. 143).

²⁰ Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 123, 125 i 143.

²¹ Bile o taj ekspoziciji vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 138.

Po uspješima borbenim i po otpornosti, izdržljivosti za ovo nekoliko dana naročito su se istakli borci i rukovodstvo V. Crnogorske brigade ove divizije.
Na po završetku ovih borbi dostavićemo Vam iscrpan izvještaj.
Na otiscima ostalih brigada neprijatelj ima takode većih gubitaka, a podatke još prikupljamo.
Dragi pozdrav S. F. S. N.

Polit. kom.
Babić¹

Komandant
P. Cetković²

BR. 105
NAREDBA I. BOSANSKOG NOU KORPUSA OD 5. DECEMBRA 1942. ZA FORMIRANJE 1. ARTILJERJSKOG DIVIZIONA³

ŠTAB
I. BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
Br. 081/42
5. XII. 1942.
POLOŽAJ

ŠTABOVIMA IV. I V. NOU DIVIZIJE I
ŠTABU I. DIVIZIONA I. BOSANSKOG NOU KORPUSA.

Po ukazanoj potrebi Štab I. Bosanskog NOU Korpusa doneo je sljedeće odluke:

I.
Obrazuje se I. Divizion I. Bosanskog NOU Korpusa od sadašnjih haubičnih baterija.

II.
I. Divizion I. Bosanskog NOU Korpusa imaće u svome sastavu tri baterije sa po dve haubice, poslugom i zapregom.

¹ Vidi tom IV. knj. 4. dek. br. 211.
² Radomir
³ Peter Cetković Peru
Original (pisan na matini, latiničom) u AVH, reg. br. 2-3, k. 406.

Nedostajće ljudstvo popuniće se iz IV. i V. NOU Divizije, s tim što će svaka poslati po 10 boraca sposobnih za artiljeriju. Štabovi IV. i V. Divizije izvršće kontrolu nad brojem konja u brigadama iz svoga sastava i pošalće sve teške konje u sastav I. Divizionu preko Komandē Mjesta u Lušci Palanka. Ovo učiniti najhitnije.

III.

Postavlja se sljedeći štab I. Divizionu I. Bosanskog NOU Korpusa:
Za komandanta Divizionu drug Kraljević Ante, dosadašnji nastavnik haubičkih baterija.
Za pol. komesara Divizionu drug Stanko Vasiljević.
Za zamjenika komandanta Divizionu drug Miliš Dane, dosadašnji komandir haubičke baterije br. 1, s tim da pored ove redovne dužnosti bude i komandir I. Divizionu.
Pri ovom štabu biće instruktor drug Gavrićenko,² bivši artiljerijski kapetan.
Štab Divizionu upotpuniti sa licima za ostale stručne službe, tako da može pravilno funkcionirati.

IV.

Određuju se sljedeće komande baterija:
I. Baterija: za komandira drug Miliš Dane, pored redovne dužnosti zamjenika komandanta Divizionu.
Za pol. komesara drug Aleksić Sveta.
Za zamjenika komandira drug Milogić Marko.
II. Baterija: za komandira drug Budva Petar.
Za pol. komesara drug Majčić Milan.
III. Baterija: za komandira drug Palija Miloš.
Za pol. komesara drug Stojić Dragoljub.

V.

Štab Divizionu izvršće što prije pravilnu raspodjelu ljudstva, najmanjeju obuku posluge i osmatrača i snabdjevati haubice zapregom, tako da divizion bude sposoban za dejstvo za 3-4 dana.

Smiti fašizmu — Sloboda narodu!
POL. KOMESAR: SAČELNIK ŠTABA: KOMANDANT:
si. odsutan Branko Poljanac Kolta
M. P.

² Aleksej. Umro poslije rata.

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. BOSANSKOG KORPUSA OD 5. DECEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O NEUSPJELOM NAPADU NA BOSANSKI NOVI¹⁾

ŠTAB
I. BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
Br. 81
5. decembra 1942.
POLOŽAJ

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
POLOŽAJ

1) Borba za Bosanski Novi početa 26. XI. u 23 časa, završena je 29. XI. pred zoru.²⁾ Borba nije završena zauzimanjem grada iz više razloga.

1) a) Prvu noć naše jedinice zarobljavajući jednu domobransku bojnu³⁾ i izvlačeći 4 zaplijenjene haubice, po najčešćem blatnjavom terenu, u jednom trenutku su se rasplinule, tako da je otpela žestina udara. Njemi koji su bili na ivici grada, u rovovima i bunkerima, pribegli su se i izvršili kontrajuri, radi otklanjanja haubica, što su naši odbili.⁴⁾ Naši malih jedinica na grad posle toga nije bio dovoljno jakost i ako su napravljena dva prodora u grad, jedan niz Unu, drugi niz Sanu. Kad su napravljeni prodori nije utučeno dovoljno snaga, koje bi zbok i s lada likvidirale neekvidirana uporišta na ivici grada i zbog toga su se naše jedinice morale povući.

b) Naše jedinice nisu se dovoljno navikle na borbu protiv tenkova, a nisu bile ni dovoljno pripremljene za to, pa su tenkovi u izvesnoj mjeri uticali više moralno.

c) Njemi su se očajnički borili do zadnje kapi krvi, ne vodeći računa u gubicima, a bili su vrlo dobro utvrđeni.⁵⁾

¹⁾ Original (pisao na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 93—21, k. 406.

²⁾ Bilje o organizaciji napada na Bosanski Novi vidi dok. br. 96.

³⁾ Dvadeset sedmog mornarica, prema izvještaju 3. pukovnog odreda od 7. decembra 1942. razbijeni su njegovim 1. bojnom (od cijele boje ostalo je samo 80 ljudi) i 2. bojnom (10) zbog je toga dana imao sljedeće gubitke: u mrtvih 37 (osimih), oko 200 ranatih boraca, 2 topa 75 mm, od kojih jedan neupotreben (tom IV, knj. 8, dok. br. 240).

⁴⁾ Bilje o neprijateljskim jedinicama koje su branile Bosanski Novi vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 91.

⁵⁾ Tu su bili dijelovi 714. pješačke divizije (tom IV, knj. 8, dok. br. 91 i 240).

g) Snage hrvatskog korpusa⁴ nisu uspele da likvidiraju Matijeviće, Lehenicu (Laudinov Šnaci) i grad zapadno od Une, pa je i to bio jedan od razloga što naši nisu mogli nastaviti borbu po danu.

d) Veza sa snagama hrvatskog korpusa podbacila je, akcije nisu bile uvek jednovremene. Veza između naših štabova brigada i bataljona takođe je oslabilila za vreme zarobljavanja domobrana i haubica kao i za vreme upada u grad.

2) Drugog dana naše jedinice žestoko su pokušale snage Trećeg gorskog zbriga kod Blagaja. Neprijatelj je imao mnogo mrtvih i ranjenih, zarobljeno je oko 300 domobrana iz zbriga. Neprijatelj je ostavio sve mitive i ranjene pa čak i 2 mrtva njemačka oficira.

3) Druga noć neprijatelj je popunio slaba mesta svoje odbrane u gradu i oko njega tenkovima i naše jedinice nisu mogle prodrijeti u grad.

4) Treću noć pripremljen je napad na grad s klinovima, kroz koje je trebalo ubaciti snage, od kojih će jedne pravo prodirati u grad, a druge likvidirati s leđa i bokova spoljnu odbranu u rovovima i bunkerima na ulici grada. Na sektoru Vješala — r. Sama prodor je uspeo, jedan deo snaga napredovao je do sredine grada, a drugi s leđa i obio 30 Nijemaca u rovovima i bunkerima. Prodor na sektoru Vješala — r. Una nije uspeo iz razloga što su bataljoni sumi promenili način izvršenja zadatka, tj. odustali od klinova i napali frontalno, bez uspeha i povukli se bez znanja štabova bataljona i brigade.

Nesposobnost leve kolone, posebno nelikvidiranje Matijevića i Lehenice od strane hrvatskog korpusa, slaba veza štabova bataljona sa štabom brigade, bili su razlog da se je i desna kolona, koja je prodrla u grad, morala povući zbog svakove sne vatre sa sviju strana i zbog tenkova.

5) Pred zoru prodrla je, po izjavi komandanta VII. NOU Divizije hrvatskog korpusa, druga Jakića, kolona od 1500 Nemaca, ustala i domobrana iz Kostajnice u Dvor, vodena od seljaka iz sela između Kostajnice i Dvora, stazama i poljskim putevima. Ta je kolona napala jednu ličku brigadu s boka i nanela joj gubitke. Inače snage hrvatskog korpusa bile su dovoljne da zadrže svaku kolonu od Kostajnice.

6) Napad na B. Novi poslije prodora u Dvor nije više dolazio u obzir, a i hrvatske snage su se bile povukle.

7) Neprijateljske snage iz Prijedora u jačini od 400—600 vojnika nisu nikako uspele prodreti u toku sva tri dana borbe

⁴ To jest: 1. hrvatskog NOU korpusa (kasnije: 4. korpus NOVJ),
Paša

Iako ih je zaustavljao samo jedan bataljon. Dan i po prolazili su samo tenkovi, a posle toga nisu oni mogli više prolaziti.⁸

8) Rezultat borbe bio je za 3 dana oko 1500 neprijateljskih vojnika izbačenih iz stroja, od toga oko 850 domobrana zarobljenih. Zarobljeno je 15 oficira. Zabilježene su 4 haubice, 2 brdska topa 75 mm (jedan neispravan), dosta automatskog oruđa, nešto bacača, oko 700 haubičkih granata, oko 850 pušaka i mnogo drugog raznog ratnog materijala. Dosta oružja bilo je neispravno i poslato u radionicu na opravku.

Nasi gubici, i ako za sve ovo nemamo tačnih izveštaja, bili su oko 40 mrtvih i 120 ranjenih. Pored toga oko 80 boraca razlozilo se od marša na poljnjama, ali će se brzo vratiti u stroj.

Po proverenim podatcima neprijatelj je i u gradu imao velike zrvce, naročito od granata naših haubica. Ubijena su 2 nemačka i 2 ustaška komandanta, kao domobranski potpukovnik Vukšan (Štubi), koji se je po izavi zarobljenih domobranskih oficira htio predati.

Uj 29. XI neprijatelj je pokušao prodor iz B. Novog sa 3 bojne u 3 kolone: prva uz Unu, druga s tenkovima ka Vještalma, treća uz Sana. Prva je razbijena protivtenkovskim topom kolona ka Vještalma, zatim kolona uz Unu, koja je puzila na blisku odstojanje, udarena s boka i odbijena i razbijena jurišnim našim jedinicama, najzad je odbijena s kolona uz Sana. Neprijatelj je imao preko 100 mrtvih i ranjenih, sve tri bojne pobege sa u B. Novi u najvećoj panici bacajući uz put ratnu spremu. Nasi gubici: 4 mrtva i 11 ranjenih.

III) Preduzeli smo najopsežnije mere da odklonimo greške i da uopisobimo, pripremimo, formiramo i naoružamo naše jedinice za borbu protiv tenkova.

IV) Kao jedno od najboljih sredstava za borbu protiv tenkova pokazale su se do sada na našoj teritoriji nagazne mine. Sve naše jedinice svakodnevno traže nagazne mine. Oko Sanskog Mosta, Ljubice, između B. Novog i Krupa, Krupa i Bihaca, često svakih 7 do 10 dana leteli su u vazduh po neki tenk, kamion, kola sa municijom ili sa vojnicima. Pored ostalih sredstava protiv tenkova, naše nagazne mine bile su strah i trepet za neprijatelja i njegove tenkiste. Koliki je strah neprijatelji imao od naših nagaznih mina vidi se i iz slučajeva iz borbi oko Ključa, gde neprijateljski vojnici nisu smeli prići gomilama kukuruzca, govoreći da su u kukuruzima sakrivene nagazne mine.

⁸ Vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 243, str. 581.
⁹ Podakcija nije mogla utvrditi u kome je rtič. Tada je poglavno domobranski potpukovnik Josip Lankat (tom IV, knj. 8, dok. br. 246).

V) Pre stavljanja naše vojno teh. radionice pod neposrednu komandu V. Š. naručili smo u radionici izradu 30 na-gaznih mina, koje su nam neophodno i hitno potrebne za teren oko B. Novog, prema Kojimnici, Prijedoru, Ljubiti i Banja Luci i molimo da V. Š. odobri tu izradu i izdavanje našem štabu.¹⁸

Vij 28. XI. jedinice VI. Kraj. Brigade ponovo su ušle u s. Vrhpolje kod Sanskog Mosta i porušile i spalile most na r. Sani.

VIII) Po izveštaju V. Krajiške — Kozarske Brigade, situacija na Kozari je sledeća: žene i deca vraćaju se na opustela ognjišta, ali se neki zbog gladi vraćaju u Slavoniju. Jedan deo stanovništva zbog bede traži je veza sa gradovima. To su ustaške vlasti iskoristile i postavile u nekim mestima knezove. Narod je oduševljeno primio naše borce prilikom njihovog bavljenja na Karanu.

U vezi predloga štaba V. Krajiške Brigade i IV. NOU Dv. vizije predložimo da se dodeli hitna pomoć od najmanje 1.000.000 dinara narodu u Kozari, koji je najviše stradao u našoj zemlji. Najveći politički efekat postigao bi se, ako bi tu pomoć dodelio V. Š. ili Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije. Po nalogu V. Š. mi možemo poslati taj novac, od onog sa kojim raspolažemo.

VIII) Saljemo obavestajni izveštaj o Sanskom Mostu i okolini. O našim daljim namerama izvestili smo usmeno, pripreme vršimo.

IX) Poslali smo 300 pušaka, desetak mitraljeza i puško-mitraljeza i oko 40.000 pušanih metaka za IV. Opatovnu Zonu Hrvatske. Slučemo još kad se skupi, pošto svaki dan pristihu transporti evakuacije ratnog materijala.

X) Obrazovali smo i Divizion I. Bosanskog NOU Korpusa od 3 baterije po 2 haubice. Sve ostale haubice saljemo na vata dispozicije.

XI) Pripremamo jednu veliku konferenciju vojnih rukovodilaca na kojoj treba da se prodiskutuju sva iskustva i greške iz poslednjih akcija naših jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAČELNIK ŠTABA: KOMANDANT:
Branko Poljanac M. P. Košta

¹⁸ Na margini dokumenta je zelenim mastilom dopisano: "narediti radnici da odmah izradi tražene nagazne mine."

NAREĐENJE ŠTABA I. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ OD
5. DECEMBRA 1942. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA KAZNEN-
TAJ I DJEJSTVA NA PROSTORJIH KOTOR-VAROS — SKEN-
DER-VAKUF¹

ŠTAB
I. PROLETERSKE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
BR. 52
5-XII u 9 č.

ŠTABU BRIGADE

Po završenim operacijama oko Skender Vakufa, Špraga
i likvidaciji svih uporišta u Kotor Varoš i okolo² — jedinice
ove Divizije zadužene su na novooslobođenom terenu izvesno
vremeno u cilju uspostavljanja i učvršćenja nove, narodne vlasti,
političkog rada među stanovništvom, mobilizacije novih bo-
raca itd. Radi toga

NAREĐUJEMO:

- 1) I Brigada smestice se na prostoriji Kotor Varoš — Bi-
lice i severozapadno od ove linije. Potrebnim snagama zatvo-
rni pravac Banja Luka — Kotor Varoš, i preseći na najzgod-
nijem mestu put Banja Luka — Jolaska.
- 2) III Brigada³ smestice se na prostoriji Vrbanjci — Hr-
vacani i istočno od ove linije. Iz s. Mastovare i okoline likvi-
dirati četničke bande.
- 3) Na određenim prostorijama odmah stpočeti sa poli-
tičkim radom i stvaranjem narodno-oslobodilačke vlasti. Na
prostoriji Skender Vakuf i okolina ovaj rad preuzete I Bri-
gada, a na prostoru Borci — Šprage III Brigada.
- 4) Referent saniteta obrazovake privremenu bolnicu u za-
seoku Tešići (početak s. Bilice). Za obezbeđenje ove bolnice
I Brigada odmah će uputiti jednu četu.
Hiruška ekipa ostaje uz ove bolnicu.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVII, reg. br. 28-2,
k. 795.

² Bilje e završavanja svih mjesta vidi dok. br. III i III; tom
IV, knj. 8, dok. br. 208.

³ Odnosi se na 3. krajiška NOU brigadu.

5) Napominjemo vam da je četničkom raspoloženju ovih krajeva doprinelo nekoliko i to što su ranije partizanske jedinice pravile prilično grešaka — uglavnom sve greške. Mi očekujemo da ćemo na ovom terenu pravilnim radom aktivirati narodno-oslobodilačku vlast i doći do velikog broja novih boraca.

Muslimansko stanovništvo bilo je pasivno, ali može se reći da je nama simpatizalo.

Katolici su bili delom naoružani, prema nama neprijateljski raspoloženi i protiv nas se borili, a jednim delom, verovatno usled naše snage, ostalo je pasivno. Ovo određuje i karakter našeg odnosa prema njima. Opšti uslovi za njihovo postepeno pridobijanje — postoje. Opšti razvoj događaja omogućuje njihovo preorijentisanje.

6) Ljudstvo obezbediti dobru ishranu i smeštaj. Potrebno je da se ljudstvo dobro odmori i osposobi za nove pokrete. Obzirom na slabe higijenske prilike po ovim selima štabovi će preduzeti potrebne mere da se ovo ukoliko je moguće poboljša (kopanje ružnika, ribanje podova, krečenje soba, menjanje slame i s.). Za ovo preovlasno iskoristiti radne vodove.

7) Pridobite drugove, koji su sa ovog terena, iskoristite za prikupljanje podataka o pojedincima i pojedinim mestima. U saglasnosti sa njima određivati postupak pojedinim slučajevima.

8) Prema podacima na terenu, a i iz zaplenjene arhive, vidi se da su četnici naročito nastojali da dođe do dobrih odnosa između njih i muslimana, pa i katolika — bar zasada dok su smatrali borbu protiv komunistaa kao svoj sadašnji glavni zadatak. Stoga nije dovoljno razlikovati ih kao pljačkaše i nasilnike, nego je potrebno njihovoj privremenoj liniji suprotstaviti naš stalan slav, naročito u pogledu nacionalnog pitanja.

9) Jedinice uglavnom držati dobrim delom okupljene. Svaka brigada mora imati pri ruci grupu od najmanje dva bataliona koji će moći intervenirati na pravcima gde se više odvojeni politički ili vojnički zadaci.

10) Obe brigade izvidičkim delovima izvidite pravac od Uzlomca. I. Brigada izpitice Zaborje (zaseok iznad S. Bilice) i ovaj pravac stalno kontrolisati.

11) Naka II. Brigada zasada se još nalazi u sastavu III Divizije i raspoređena je na prostora Meline — Vitovlje.

* Riječ je o 3. proteterskoj (sandžačkoj) NOB brigadi.

12) Ovaj Stab nalaziće se na prostoriji smetaja Prve brigade.

13) U okviru brigada, održati sastanak sa vojnim i političkim rukovodiocima na kome pro diskutovati rad brigade na dosadašnjim zadacima. Uočene nedostatke odmah uklanjati i preduzeti mere za poboljšanje onog vojnopolitičkog stanja po jedinicama (na ovom radu mora se naročito založiti po jedinicama III Brigade).

14) Preduzeti potrebne mere za zaštitu od napada iz vazduha. Sve ono što odaje mesto vojnčkog smetaja maskirati ili uklanjati od pogleda iz vazduha (kooje držati po štalama ili šumarcima, bezpotrebno kretanje zabraniti). Za aktivnu odbranu od neprijateljske avijacije upotrebljavati za to određene grupe strelaca; mesta njihove akcije treba da su na čuvcima podalje od logora.

15) I Brigada poslaće još danas Stabu III Brigade jedan primerak sekcije Prnjavor, nama što pre dostaviti petnaestodnevni izveštaj.

Obe brigade da nam dostave potpune izveštaje o akcijama, počev od početka sa prostorije južno od r. Ugar.

16) Svakodneвно sa nama održavati vezu i izveštavati nas o novim momentima.

S m r t f a š i z m u — S l o b o d a n a r o d u !

POLKODIV.*	NAŠTADIV.	KOMDIV.
Ostutan	Vasa	Koča
	M. P.	

* Politički komesar divizije bio je Mijalko Todorović Plavi.

ZAPOVIJEST ŠTABA I. BOSANSKOG NOU KORPUSA OD 6.
DECEMBRA 1942. ŠTABOVIMA 4. I 5. DIVIZIJE ZA NAPAD
NA SANSKI MOST

ŠTAB
I. BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
Br. 51
6. XII. 1942. g.
P O L O Ž A J

VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. I P. O. JUGOSLAVIJE
Položaj

ZAPOVEST

(Sekcije Prijedor i Banja Luka 1:100.000)

1) Akcija i njen značaj:

Vrhovni Štab Narodno oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije stavio nam je u zadatak, poslije oslobođenja Bihaca i okoline i čišćenja međuprostora Bosanski Novi — Ljubija, da likvidiramo neprijateljske snage u Sanskom Mostu i okolini i da oslobodimo Sanski Most.

Ova akcija predstavlja nastavak i gornjenje razbijenih neprijateljskih snaga na prostoru Bihac — Slani i u međuprostoru između Bosanskog Novog i Ljubije i od izuzetnog je vojnčkog i političkog značaja. Ona je u planu naše uspešne ofanzive na svim stranama kako na sektoru Bosanske Krajine, tako i na sektorima Kriške Krajine, Hrvatske, Dalmacije i Centralne Bosne. Ona pada u vreme velikih pobeda herojske Crvene Armije na Staljingradskom, Kavkaskom i Centralnom frontu¹ i u vreme pobeđe savezničke vojske u

¹ Original (pisao na mašini, latiničom) u AVH, reg. br. 5-1, k. 406. Zapovijest je upućena postrojenim jedinicama, a jedan primjerkak je poslat na ovaj Vrhovnom Štabu NOV i POJ. Pošto redakcija nije primila nijedan primjerk koji je upućen istim jedinicama, to objašnjava ovaj dokument. Na njemu se ne vidi da li je stigao u Vrhovni štab NOV i POJ.

² Napisi Vrhovnom Štabu N. O. V. I P. O. Jugoslavije, *Položaj* datiran je istim mašinskim (latiničom) stilom ve potpisao Branko Petrović, načelnik Štaba I. bosanskog NOU korpusa.

³ Vid. Izm. II, knj. 6, otk. Br. 156, 157, 158, 159 i 165.

⁴ Centralni front, kao takav, nije postojao 1942. Međutim, u ličnom omotu nalazi se ovaj termin koji se pojavljuje u frazama: talijanski, zapadni i brjanski (Grupe armija, *Drugi svjetski rat*, knj. 3, Vojnoistorijski Institut, Beograd, 1964, str. 20—51).

Severnoj Africi, ona je u duhu dnevne zapovesti našoj vojsci našeg Vrhovnog komandanta, druga Tita, povodom proslave velike Oktobarske revolucije.¹

Uništenjem neprijateljskih uporišta u Sanskom Mostu i okolini nastavit ćemo delo osvoje naših fašističkih obočin, okupatorskom vojskom četnicima i ustašama, koji su izvršili tolika zločina u Kozari, Janju, po čitavoj Bosanskoj Krajini, Hrvatskoj, Dalmaciji, Crnoj Gori i Srbiji. Oslobođenjem Sanskog Mosta i okoline uništit ćemo jedan klin, koji je dugo vremena služio kao neprijateljsko uporište za preduzimanje mnogobrojnih ofanziva protiv oslobođene teritorije, uništit ćemo čuvene ustaške zlikovce sa prostorije Ključ — Sanski Most.

Naša borba i ove naše pobjede protivu svih neprijatelja naših naroda, u vremenu velikih pobjeda ujedinjenih naroda² i u vremenu velike slabosti fašističkih okupatora i njihovih slugu, najbolji su odgovor irdaničkoj i ehigelskoj četničkoj jugoslovenskoj vladi u Londonu, jer nasuprot njenom pozivu da još nije vreme i nasuprot klanju nevinog hrvatskog življa po Lici i Dalmaciji od strane četnika i njenog ministra Draže Mihajlovića mi oslobodavamo sve nove i nove gradove i krajeve i stvaramo našu slobodnu Jugoslaviju.

Ova naša akcija prethvavlja najbolju pomoć i sadejstvo našim junačkim proleterskim divizionima, koje dejstvuju oko Ljvna, Travnika, D. Vahala,³ Kotor Varoš, i ostalim našim jedinicama u svima krajevima naše zemlje.

Borci koji su se do sada toliko puta stakili u borbi protiv svih neprijatelja, koji su se postavili u borbama oko oslobođenja Jajca, Bihaća i okoline i ostalih mesta Krajine, koji su u silovitim naličima likvidirali jako utvrdenu neprijateljsku liniju od Ljubije do Bos. Novog, ti borci su u stanju i izvršiti će u potpunosti i ovaj zadatak, koji pred nas postavlja naš Vrhovni štab i Vrhovni komandant drug. Tito.

¹ To je proglašen Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 7. novembra 1942. (AVH, OZ, br. 226, k. 6).

² Misli se na drzave-savremene antifasističke koalicije.

³ Tada je 2. proleterska NOU divizion dejstvovala u rejonu Ljvna (vidi dok. br. 102).

⁴ Na pravcu Jajce — Travnik i Jajce — Donji Vakuf u to vrijeme dejstvovala je 2. NOU divizion (vidi dok. br. 104).

⁵ U ličnom rejonu Kotor Varoš u to vrijeme dejstvovala je 1. proleterska NOU divizion. Njene jedinice su 4. decembra razbile Kotor Varoš (vidi dok. br. 100).

2) Podaci o neprijateljstvu.

Sanski Most ima oko 30 Nemaca i oko 200 domobrana, verovatno mešanih sa domorodcima, 2 haubice, 2 protivokolska topa.¹⁴ Raspored se vidi iz obavestajnog izveštaja 2. XI. 1942. g.¹⁵

Dedovača i Brajića Tavan imaju sada verovatno oko jednu bojnu domobrana i domorodaca. Ranije je bilo oko 1000 vojnika, ali je od njih pojačavana Ljubija i Stari Majdan. Dedovača i Brajica Tavan jako su utrdjeni, štab se nalazi kod Ključića kuća.

Čapljice ima oko 500 domobrana i domorodaca i 6 Nemaca, od Brine preko Lužana prema Skrljevitcu, sa 1 protivokolskim topom. Moral vojnika je vrlo slab.

Tomina ima oko 40 vojnika i 8 žandara. Sasina oko 300 domobrana i domorodaca. Skrljevitcu 30 vojnika.

Bronzana Majdan 40 vojnika. Melina¹⁶ i Pervan imaju četnika.

Kozica, Tramošnja, Kruhari prazni su. Manjača oko 160 četnika sa Strčićima i Dujskovicima.

Demiševci jako neprijateljsko opretnice, snage nepoznate. Trnova, Pobrežje snage nepoznate.¹⁷

U priložene dve skice i dva spiska uz njih treba uneti ispravke prema novim podacima, iz obavestajnog izveštaja od 2. XI. og. koji je dostavljen štabovima divizija. Ako se dobiju noviji podaci štab V. Divizije izvestiti nas i štab IV. Divizije.¹⁸ O svima pripremana blagovremeno izvestiti štabove brigada.

Ljubija — Stara Rijeka — Stari Majdan dve do tri bojne sa nešto Nemaca i ustaša.

¹⁴ Obiteljje o neprijateljstvu u Sanskom Mostu i okolnim mjestima vidi tom II, knj. 7, dok. br. 15, tom IV, knj. 4, dok. br. 17 i 18; AVH, reg. br. 131—24, k. 16; depisa domobranskog časnika za vasa pri 114. pješadijskoj diviziji od 14. decembra 1942. godine.

¹⁵ Taj izveštaj redakcija nije pronašla. Međutim, pronađen je obavestajni izveštaj od 4. decembra 1942. dostavljen neposredno prije napada na Sanski Most i na njemu se, vjerovatno, oslanja (AVH, reg. br. 11—9, k. 406).

¹⁶ Grupa sela zapadne od Banje Luke, nazvana tako po potoku Melini.

¹⁷ Te spiskove i skice redakcija nije pronašla.

¹⁸ Te izveštaje je Štab 4. NOI divizije dostavio 8. i 9. decembra (AVH, reg. br. 3—10, k. 406, i 1—4, k. 360) a Štab 5. NOI divizije 4. 6. i 7. decembra 1942. (AVH, reg. br. 8—9 i 11—21, k. 406, red. br. 6—2, k. 79).

3) *Zadaci naših jedinica:*

IV. *NOU Divizija* imaće sledeće zadatke:¹⁵

- a) Blokiranje B. Novoga sa južne i istočne strane, prekidajući komunikacije Prijedor — B. Novi. Za vreme napada na Sanski Most demonstrativno napadati B. Novi radi privođenja neprijateljskih snaga.
- b) Blokiranje Ljubije oko Trnove sa manjim snagama. Za vreme napada na Sanski Most vršiti demonstrativni napad na Ljubiju radi privođenja neprijateljskih snaga. Proučiti pitanje demonstrativnog napada na Ljubiju, jednu noć ranije.
- v) Blokiranje Starog Majdana i sigurno presecanje komunikacija Stari Majdan — Sanski Most i Prijedor — Sanski Most na pogodnim položajima oko Koptivne. Primjeniti najšire sva sredstva kako silazivna tako i defanzivna za borbu protiv tenkova, radi sigurnog onemogućavanja njihovog kretanja od Ljubije i Prijedora za Sanski Most. Ovo je jedan od najvažnijih zadataka u akciji na Sanski Most.
- g) Sa izvesnim snagama, pogodnim pravcima između Demševaca i Dedovače upasti u grad.
- d) Napasti i likvidirati neprijateljska uporišta na Dedovači i Brajčica Tavanu poslije zastoje artiljerijske pripreme i na primenu izostalog dejstva iz bacača. Primijeniti sistem prodora s klinovima kroz koje ubacivati snage koje će napredovati, a druge napasti s boka i leđa uporišta na Dedovači i Brajčica Tavanu. Teži da se jednim klinom što pre prođe do Ključića kuća gde se nalazi štab, koji komanduje sa snagama na Dedovači i Brajčica Tavanu.
- d) III. Bataljon VI. Krajiške Brigade ostaće po naređenju V. S. u Bihacu.

V. *NOU Divizija*¹⁶

- a) Sa manjim snagama zatvorice pravac Banja Luka — Sittica.
- b) Jednom kolonom napadati neprijateljsko uporište na Čapljina¹⁷ i oko njega i likvidirati ga, odsecajući ga od Sanskog Mosta.

¹⁵ O izvršenju zadataka postrojbnih 4. NOU diviziji vidi dok. br. 114.

¹⁶ O izvršenju zadataka postrojbnih 4. NOU diviziji vidi opširnije tom IV, knj. 5, dok. br. 162 i 218.

¹⁷ To mjesto nije udaljeno na karti 1 : 100.000. Postoje sela Čapljina (nad Kevajnicom) i Čapljina (D. i G., južno od Sanskog Mosta). Vjerovatno se odnosi na uporište u s. Čapljina.

v) Jednom kolonom, jačom, napadne grad Sanski Most sa istoka, teži da u njega prođe klanovima i da kroz klanove ubaci dovoljno snaga kako za frontalno napredovanje, tako i za likvidaciju linije rovova i bunkera istočno od bolnice i željezničke stanice, s boka i s leđa.

g) Likvidirajte ih u krajnjem slučaju blokirati neprijateljsko uporište u Sasini.

d) Prekinute željezničku prugu Prijedor — Sanski Most, likvidirati neprijateljsko uporište u Tinovi. Voditi računa o mogućnosti prolaska tenkova istočnom obalom reke Sane.

d) Voditi računa o zatvaranju pravca Banja Luka — Bronzani Majdan — Sanski Most i o mogućnosti prolaska tenkova tim pravcem.

Snage III. Krajiškog Odreda koje ulaze u sastav VII. Krajiške Brigade treba hitno pozvati.¹²

Napad sviju naših jedinica treba da se odiktuje simultano i jedinstveno, tako da bi se likvidacija Sanskog Mosta mogla izvršiti za jednu noć. Zbog toga je potrebno izvršiti temeljito sve pripreme, a isto tako i borbe pripremiti za ova vrstu napada.

1. Divizion 1. Bosanskog NOB Korpusa:

Izabrati pogodno položaje i osmatračnice za tučenje glavnih ciljeva grada Sanskog Mosta, Dedovače i Brajčica Tavana, i eventualnih ciljeva (okoliš) Demševaca i Čaplja i uzeti potrebne elemente. Izvršiti sve pripreme da sve haubice mogu otvoriti brzu paljbu na označene ciljeve.

Artillerijska priprema počće 10. decembra u 23 časa i traje i sat ako Štab Korpusa ne naredi drugačije. Težiti da se izabere položaji za haubice takvi da mogu neposredno gadati ciljeve. Ako se pojave vatre u blizini označenih ciljeva prekidati blagovremeno vatru.

4) Potrebni napadi biće 10. decembra 1942. god u 23 časa. Do tog vremena jedinice će se privlačiti neprijateljskim

¹² Riječ je o bataljonima «Istvan» i «Pelagić». Trebalo je da ti bataljoni idu u sastav generalne brigade. Međutim, uslijed teške situacije, krajem novembra na pravcu Jajce — Mirković-Grad, ta dva bataljona su ušla u sastav 7. krajiške NOB brigade tek krajem decembra 1942. kao njez. 2. i 4. bataljon. Vrhovni komandant NOV i POJ u međuvremenu je, 6. decembra 1942. naredio da pomenuti bataljoni, s 1. bataljonom 5. proleterske (trougorske) i 1. bataljonom 10. hercegovačke brigade 1. NOB divizion, formiraju Operativni sektor Jajce — Mirković-Grad (to privremenu formaciju nadbali su i Operativnim grupom Jajce — Mirković-Grad). Operativni o tome vidi tom II, knj. 6, dok. br. 184, 187 i 189, knj. 7, dok. br. 8, 17, 50 i 60; tom IV, knj. 8, dok. br. 164 i 167.

položajima. Voditi računa da sve jedinice blagovremeno stignu i da na vreme počnu sa napadom.

5) *Komandno mesto*: Štab I. Bosanskog NOU Korpusa nalaziće se u prvo vreme u Kamičku, a poslije toga na liniji Kamička — Vrhpolje — Sanski Most, prema napredovanju likvidiranja neprijateljskih uporišta, s tim što će u Kamičku ostati veza. Štab Korpusa imaće osmatračnicu u blizini Kamička na Koti.¹⁵

Štab V. NOU Divizije biće u početku borbe na k. 608 Glamočanska Glava¹⁶ a posle na liniji k. 608 — Sanski Most i pomeraće vezu u napred.

Štab IV. NOU Divizije biće u početku na pogodnoj k. oko Eminovaca,¹⁷ a poslije će se pomeriti prema Sanskom Mostu sa napredovanjem likvidacije neprijateljskih uporišta, produžavajući vezu u napred.

6) *Telefonske veze*:

Štab IV. NOU Divizije sredstvom svojih jedinica za vezu podići će telefonsku liniju od Štaba Korpusa u Kamičku do Štaba IV. NOU Divizije. Ostale veze sa svojim jedinicama regulisaće prema potrebi.

Telefonsku liniju između Štaba Korpusa i Štaba V. NOU Divizije podići će vod za veze komande Područja Podgornje, od Kamička do k. 608 na Glamočanskoj Glavi. Isti vod produžavaće ovu vezu u napred i obavljati službu na liniji i na stanicama.

Štab I. Divizionu I. NOU Korpusa na povoljnom mestu vezatiće se za liniju koja vezuje Štab Korpusa sa Štabom V. Divizije i podići će veze baterija na osmatračnicama.

Između označenih stanica podići potrebne međustanice, a gde bude potrebno postaviti i relejne karirske stanice.

7) Štabovi IV. i V. Divizije i Štab I. Divizionu postaću po 2 kurira u Štab Korpusa u Kamičku s tim da tamo budu 8. XII. uveče i da lako znaju mesta Štabova divizija odnosno divizionu.

8) *Putovode*: Štabovi divizija postaraće se da svaka kolona ima dovoljan broj putovoda kako bi jedinice stigle pravim putevima i u određeno vreme počele sa napadom.

¹⁵ Vjerovatno se to odnosi na bezimeno brdo (k. 358) između Vrhpolja i Kamička.

¹⁶ Glamočanska glava nije kot, već trigonometar 608, jugoistočno od Sanskog Mosta.

¹⁷ Sada: Bosanski Milanovac (vidi kartu: 1 : 100.000 u dopunjenom izdanju Vojnografičkog instituta ZNA, 1957).

9) Sanitet:

Mesto Korpusnog saniteta biće uz štab Korpusa.

Hirurška ekipa IV. Divizije biće u Eminovicima u školi i maći će potrebne prostorije za smještaj ranjenika.

Hirurška ekipa V. Divizije biće na sjevernim padinama brda Muleča,¹² tačno mesto određuje štab Divizije, s tim što će blagovremeno obavestiti štabove i sanitete brigada i štab i sanitet korpusa, kao i hiruršku ekipu.

Brigadne trijažne stanice¹³ određuje štabovi divizija u sporazumu sa štabovima brigada i brigadnih saniteta.

Voditi strogo računa da se u hirurške ekipe šalju samo oni ranjenici kojim je potrebna hirurška pomoć (frakture — poturene kosti, raskomadine, teške povrede) a ostali ranjenici od trijažnih stanica, koji se s obzirom na rane mogu transportovati, imaju se uputiti u II. hirurško odeljenje u Koričenicima.¹⁴

Evakuaciju ranjenih imaju organizovati bataljonska previjališta i trijažne stanice. U tu svrhu imaju se pobrinuti za potreban broj sprovodnika za ranjene i bolesne partizane a borec i nosač ranjenih imaju vratiti odmah u njihove jedinice.

10) Evakuaciju plijena: Plijen treba što prije evakuirati iz svih mesta zapadno od rijeke Sane u Lučci Palanki, s tim da ga tamo odmah preuzimaju organi intendanture Korpusa.

Plijen iz mesta istočno od rijeke Sane evakuirati u Kamčak, odakle će se narediti dalja evakuacija.

Oružje, municiju i artiljeriju evakuiraće same jedinice do najbližeg sigurnog mesta, vodeći računa da se jedinice mnogo ne bave tom evakuacijom i da zbog toga žestina napada i borba ne oslabi.

Evakuacijom rukovodiće intendant Korpusa uz pomoć intendanta Područja, a po uputstvima štaba Korpusa. Cim jedinice zaplijene oružje, municiju i artiljeriju i evakuiraju do sigurnog mesta, odmah treba izvesti štab Korpusa, da bi ih poradni organi preuzeli na sebe za dalju evakuaciju.

Skrće se pažnja štabovima i komandama da je svako uzimanje plijena od strane pojedinaca zabranjeno, i da će se u opšte svako neorganizovano uzimanje plijena smatrati pljačkom.

¹² To jest: 616, 1003, jugistočno od Sanskog Mesta.

¹³ To su mjesta gdje se sklaone prva pomoć i vrši selekcija ranjenika s obzirom na težinu ranjavanja (povreda).

¹⁴ To mjesto nije određeno na karti i: 100600, vjerovatno se odnosi na putok Korčulicu kod Donjeg Budojina, južno od Sanskog Mesta (tom IV, knj. 8, dok. br. 102, objelodanje 7).

11) *Evaluacija — zarobljenika:*

Sve zarobljenike iz uporišta zapadno od r. Sane evakuirati komandi mesta u Latici Palanka, koja će odrediti mesto za njihov privremeni smeštaj. Zabraniti svako prilaženje zarobljenicima neodgovornim licima.

Zarobljenike iz sviju neprijateljskih uporišta istočno od r. Sane slati preko Kamička, s tim da se sprovednici javljaju štabu Korpusa.

12) *Rezervni hrana:*

Štabovi divizija i I. Divizionu postaraće se da borci ponesu svoju hranu za jedan dan (hljeb i meso).

13) *Zadaci i raspored naših jedinica poslije oslobodenja Sanskog Mosta:²²*

IV. Divizija nastaviće sa nadiranjem i čišćenjem neprijateljskih uporišta prema Prijedoru kao što su Stari Majdan i Stara Rijeka. Ljubiju blokirati i preseći joj vezu sa Prijedorom, ako ne dolazi u obzir likvidacija. Sa razvijem situacije u Prijedoru postupiti sa puno inicijative. Bos. Novi i dalje blokirati.

V. NOU Divizija nastaviće sa nadiranjem i čišćenjem neprijateljskih uporišta ka prazi Prijedor — Banja Luka i Piskavica, s tim što će zatvarati pravce prema Mrkonjić Gradu i Banja Luci.

Držati čvrstu vezu sa štabom Korpusa, s tim što će divizije i međusobno dobro vezati svoja krila.

14) *Borbeni znaci:*

9. XII. Jajce — Bihac, zvučni znaci zviždanjem, poziv: dva kratka zvižduka — odziv: jedno dugotrajno zviždučje.

10. XII. Grmeč — Karan, zviždanjem: jedan dugotrajno zviždučje — dva kratka zvižduka.

11. XII. Kozara — Banja Luka, zvučni: imitacija psa — imitacija mačke.

12. XII. Prijedor — Ključ, zvučni signal: kukavica — žaba.

²² Jedinice I. bosanskog NOU korpusa nisu uspjele da oslobode Sanski Most, iako su ga 13. decembra potpuno okružile, i čak su oslobodile jedan dio njegov grada. Neprijatelj je 20. decembra 1942. dobio izaslanje Sanski Most, O borbnama se to mjesto opet govori u: tom IV, knj. 6, glava 66, str. 172, 178, 182, 185, 205, 218, 241 i 250.

Napredovanje naših jedinica označavati vatrama. Ako štabovi divizija odrede izvesne znake sa signalnim raketaima, treba da vode računa da one ne treba da osvetle naše trupe i da izazovu gađanje naših od strane neprijatelja.

15) *Tajnost:*

Preduzeti sve mjere da se očuva tajnost predviđene akcije. Borcima skrenuti pažnju da ni u kim o akciji ne razgovaraju, štabovima da pripreme vrše u najvećoj tajnosti. Odmah od početka akcije izvući sve civile i onemogućiti svako kretanje u pravcu neprijatelja. Borcima ne govoriti o budućoj akciji, sve do izdavanja zadatka.

Kroz obavještajnu službu proturiti lažne vesti da idemo na Travnik i Donji Vakuf, to treba i borci da govore.

16) Štabovi svih jedinica vodeće strogo računa o tome da će se kretati kroz sela gdje ima dosta neprijateljskih elemenata i da moraju imati dovoljne zaštitice.

Polovina zaštitnice Štaba Korpusa poći će u Kamitak i tamo obavljati službu zaštite štaba, a u isti mah i sprovođenje zarobljenika do komande mesta Lister Palanka.

Za sprovođenje zarobljenika zarobljenih zapadno od r. Sane stariše se štab IV. Divizije.

17) *Pripreme za borbu protiv anklava:*

Na ovo će naročitu pažnju obratiti štabovi divizija i svi ostali štabovi. Pripreme treba da budu svestrane.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

POL. KOMESAR	NAČELNIK ŠTABA:	KOMANDANT:
Osman ²⁴	Branko Poljanac	Košta ²⁵

M. P.

²⁴ Karabegović
²⁵ Nad

OBAVJEŠTENJE ŠTABA I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ
OD 10. DECEMBRA 1942. ŠTABI I NOVJ DIVIZIJE O ZAUI-
MANJU KOTOR-VAROŠA, RASPOREDU DIVIZIJE I PRED-
LOGU ZA SADEJSTVO NA PROSTORJI IZMEĐU RJEKA
VRBASA, VRBANJE I UGARA¹

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NOVJ
10-XII u 7 z

ŠTABU III DIVIZIJE

1. — Dosad smo vam upućivali nekoliko dopisa u kojima smo vam javljali situaciju kod nas. Od vas nismo dobili odgovor, pretpostavljamo da ih niste dobili. Radi toga ovim obavljamo važnije momente kod nas:

Nake jedinice 4 a. m. oko 10 časova ošle su u Kotor Varoš. Neprijatelj je na ovo odmah reagirao i udruženim snagama Nemaca, ustaša i četnika navaljivao u pravcu Banja Luka — Kotor Varoš, upotrebljavajući protiv tenkove i artiljeriju. Nali su vodili su njima borbu do 7 o. m. izjutra, uglavnom na liniji Babci — Zabrđe — Skaravica. U ovim operacijama uništena su tri tenkova potpuno, a dva su onesposobljena. Neprijatelj je imao priličan broj žrtava a zgljebeno je nešto pušaka i ostalog materijala i dosta puškane municije (od ove smo zadržali nešto i za vas).

Od 7 o. m. naše jedinice na pravcu ka Kotor Varoši postavile su se na liniji Obodnik — Garici. I na toj liniji sve dosada produžava se borba. Neprijatelj tu upotrebljava, koliko smo do sada osmotrili: tri tenka, četiri haubice, oko 600 Nemaca² i 150 ustaša. Četnici se na tom pravcu nisu pojavili.

2. — Obitrom na ovako stvorenu situaciju naš dalji pokret u duhu osnovne direktive bio bi neuspješan bez II (Šta-

¹ Original (pisao na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 9-131, k. 76A.

² U nekim dokumentima to mjesto se tako naziva. Međutim, na karti (1 : 100.000) to selo se naziva Podbrdo, a na nekim kartama Podbrde. Slično je i sa selom Zabrđe. One se nalaze u neposrednoj blizini s. Podbrde i pominje se u nekim dokumentima i u ovoj knjizi. Na nekim kartama se naziva Zabrđe, a na nekim Zabrde.

³ Riječ je o pripadnicima 1. bataljona 741. grenadirskog puška ajemške 714. pješadijske divizije (tom IV, knj. 8, dok. br. 247 i 253).

džacke) Brigade⁴ i naše sudanje borbe na liniji Obodnik — Garići su bespotrebne, a primili smo ih samo zato da bi zadržali vezu ovuda sa II Brigadom koju svakoga časa očekujemo.

3. — 80. m. drug Terzić⁵ izvestio nas je sledeće:

a) da su naši utoči u Grabovo⁶ i Velike, a da Italijani evakušu: Odozac, Gospić, Gradac, Sinj i Imotski;

b) da je neprijatelj ušao u Jajce⁷ a da napad naših jedinica na Livno u ono vreme nije bio uspio⁸;

c) da su se brigade vaše Divizije i naše II (Sandžacka) Brigada prebacile severno od r. Ugar.

4. — Od ovog obavještenja pokušavali smo da se sa vama povežemo. Međutim, to nam nije uspelo: nismo ni od koga mogli saznati da se vi na tom terenu nalazite.

5. — Kao prvo, u vezi sa našim daljim radom, neophodno je i bezuslovno potrebno da nam odmah uputite II Brigadu pravcem Šiprage — Bosci — Maslovar⁹. Ovo je utoliko važnije što smo prinudeni da pod artiljerijskom vatrozadržavamo ove položaje i vodimo borbu koja nije akuelna, a samim zadržavanjem omogućavamo da se četničke bande — koje će nam biti prvi i glavni cilji — organizuju i prikupe.

6. — U cilju saglasnosti za dalje akcije naše dve divizije, smatramo da je potrebno da se naši štabovi sastanu. Da bi taj sastanak što prije usledio predlažemo da odmah (možete sa našom II Brigadom) dođete u s. Šiprage.

Prema sadanjem mi smatramo da bi tad vaše Divizije uglavnom bio na prostoru između reka: Vrbas, Vrbanja i

⁴ Odnosi se na 3. proletersku (sandžacku) NOE brigadu (ona je po rednom broju bila 2. brigada u matičnoj 1. proleterskoj diviziji), koja je tada privremeno nastala pod komandom 3. NOE divizije (vidi dok. br. 10).

⁵ Velimir. Bio je tada zamjenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ.

⁶ Blakada Bosanskog Gradca je sprovela 9. NOH brigada Hrvatske (tada se nalazila pod komandom 2. proleterske divizije NOV).

⁷ Italijanski garnizon je bio primoran da napusti to mjesto (tom II. knj. 5. dok. br. 17, str. 20; tom V. knj. 5. dok. br. 9).

⁸ Druga dalmatinska NOH brigada je u novembru 1942. ostala dva vjerna dijelom okupljeni, ali u samu Veliku tada nije ošla (tom V. knj. 5. dok. br. 28 i 135). Italijani su ovaj garnizon uspješno potpuno razbili 1942. u srpnju se ošle jedinice NOV i POJ (tom II. knj. 5. dok. br. 17, str. 39).

⁹ Neprijatelj je Jajce osvojio 7. decembra (vidi dok. br. 104).

¹⁰ Vidi dok. br. 102.

¹¹ Riječ je o 2. proleterskoj (sandžackoj) NOH brigadi. Da tada se nalazila pod komandom 3. NOH divizije u širem rejonu Skender-Vakufa. Prema naredbama 1. proleterske divizije od 11. decembra, ta brigada je dobila zadatak da dejstvuje prema Kotor-Varošu (vidi dok. br. 106; tom IV. knj. 5. dok. br. 108, 109 i 174).

Ugar. No za bolje sadejstvo, vremenski i po prostoru određeno, naše dve divizion najbolje bi bilo da se sastanemo.
Za sada treba da obezbedite prelaze preko Vrbasa i vezu sa Mirkovim Gradom, jer mi tuda, po naredjenju druga Terzica, treba da uputimo radio-stanicu i i naše ranjene drugove. U tom cilju potrebno je napraviti prelaz preko Vrbasa (najbolje kod Crne Rijčke).

7. — Raspored naših snaga je:
I Brigada na prostoriji Garići — Obožnik — Borci — Sipraga.
III Brigada u s. Liplje i jedan bataljon kod Maslovara.
S drugarskim pozdravom,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pokomdiv,	Nađdiv,	Komdiv,
Fića	Vasa	Koča
	M. P.	

BR. 110
IZVEŠTAJ ŠTABA I. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 11. DECEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U SIREM REJONU KOTOR-VAROŠA OD 1. DO 11. DECEMBRA 1942. GODINE*

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NOVOSRPSKE JUGOSLAVIJE
BR. 81
11. XII u 12 č.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
(Desetodnevni izveštaj o akcijama)

1. — Noću 12. o. m. naša I i III brigada, koje su bile prikupljene južno od r. Ugar, otpočele su sa pokretom ka Kotor Varoši i to:

* Original (pisan na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 18—411, k. 706A.

I Brigada pravcem: Skender Vakuf — Radčić — Javorani, a
III Brigada pravcem: Petrovo Polje — Siprage — Obodnik.

U toku ovog pokreta koji je završen do 2 o. m. u noć I Brigada likvidirala je četničko uporište: Borak, Skender Vakuf, Radčić, u s. Javorani na otpor nije naišla, jer su se četničke bande, posle otpora u s. Radčić, razbegle. III Brigada u ovom pokretu likvidirala je četničku grupu u s. Petrovo Polje i sedmu vojno-četničku četu u s. Siprage, gde je zaplenila četnu artiljeriju i magacin hrane. U daljem pokretu ka s. Obodnik nije naišla na otpor, sem na patrolu od 3 četnika od kojih su dva ubijena.

2. — U toku dana 3 o. m. I Brigada sa dva bataljona produžila je pokret od Javorana do Lipovca, gde je padom mračka porušila put i postavila zasadu na pravcu Banja Luka — Kotor Varoš. Sa druga dva bataljona likvidirala je četničko uporište Vileševci i Sokoline i u 20 časova napala na Kotor Varoš. U kratkoj borbi likvidirala je deo varoši na levoj obali r. Vrbanje i u toku noći produžila su likvidacijom ostalog dela varoši. Poslednje uporište u gradu palo je 4 o. m. u 10 časova.¹

III Brigada, koja je u ovoj akciji trebala da napada uporišta i varoši na desnoj obali r. Vrbanje, zbog kasnog pokreta sa prostorije s. Obodnik — s. Garici, zbog rđavog terena i nesigurnih vođa nije uspjela da u toku noći učestvuje u napadu. Do svega je, unekoliko, došlo i zbog labavosti štabova bataljona. Ona se je 4 o. m. u zoru natla na prostoriji s. Dubovci — s. Hrvacani — s. Vodače, gde se je, na kosi stran s. Plička, sukobila sa oko 40 meštana — milicionara i ustaša. Neprijatelj je uništen: ubijeno je 37, a zarobljena su 3 milicionara (ovde su ubijena dva narednika).

U toku 4 o. m. likvidirano je i neprijateljsko uporište s. Vrbanjci, odakle je neprijatelj delom pobeгаа a delom se predao.

Nemci² iz Kotor Varoši (oko 40), sa 3 tenka i oko 100 domobrana, pokušali su begovo ka Banja Luci. Pošto su na

¹ To nije selo, već naseljeni predio, sjeverozapadno od Travnika.
² Kraj rečenice (od zarezova u originalu je dopisao rečenicom manje).

³ O tome vidi dok. br. 101 i 103, tom IV, knj. 8, dok. br. 215.
⁴ Pripadali su njemačkoj 714. pješačkoj divizion (vidi dok. br. 101, tom IV, knj. 8, dok. br. 255).

tom pravcu naišli na prepreku i našu zasedu vratili su se do škole kod Zabrd, odakle su davali otpor. Posle napada jedinica I brigade neprijatelj je pobjegao u brda ostavivši oštećena sva tri tenka, koje su naši dočnije zapalili. Dombane iz ove grupe, koji su se provalili i ostajali skriveni po selima, naši djelovi su dočnije pronalazili i zarobljavali zajedno sa skivenim oružjem i spremom.

3. — U Kotor Varoši i okolnim uporištima nalazila se je 7. dobrovoljačka bojna¹ zajedno sa meštanima-milicionerima i ustaškama. Ukupno na ovom sektoru bilo je oko 6—800 neprijateljskih vojnika.

Potpune izveštaje o ovim akcijama nismo dobili od jedinica. Prema prikupljenim podacima (dosada), ubijeno je oko 60 neprijateljskih vojnika, a zarobljeno oko 100. Naši gubici su u ovim ovim operacijama do 4 o. m. bili: 4 mrtva i 6 ranjenih. Kasnije su se nesrećnim slučajem — eksplozijom ručne bombe — našli 4 druga, među njima pukom III bataljona I brigade. U Kotor Varoši i okolini zaplijenjeno je preko 100 pušaka i oko 100.000 metaka. Za vreme bavljenja u varoši meštani su donosili i predavali nam oružje i municiju.²

4. — Još za vreme borbi oko Kotor Varoši 4 o. m. neprijatelj iz Banja Luke pokušao je da interveniše u tom pravcu, upucivši pojačanja sa tenkovima, jedanput 5 a drugi put 7 tenkova. Naša zaseda na tom pravcu odbila ih je i onespособila im je dva tenka, koja je neprijatelj uspeo da odvozi.

Sutradan neprijatelj dovlači pojačanje od manjeg broja Nemaca i ustaša, ali svoj prodor povezuje sa četničkom bandom Rade Radčić³ i razbijenim četnicima Tešanovića.⁴ U toj akciji učestvuje oko 500 četnika pod neposrednom komandom Rade Radčića. Ujedinio privlači haubičku bateriju⁵, kojom

¹ Zvanično je i 2. danda boja Kotor-Varoši. Izv. dok. br. 1011.

² Te dve rečnice su upiskane zločinim matilam.

³ Tada je bio komandant Četničkog odreda "Bojna" i Bosanskih četničkih odreda.

⁴ Lazar (Lazo), tada je bio komandant Četničkog odreda "Obilje". U proljeće 1943. bio je komandant Vrhanske četničke brigade. Zatim je određen za komandanta Srednjobosanske četničke korpusa i pomoćnika komandanta zapadne Bosne. Poginuo je 1946. kao odmetnik, u borbi protiv neprijateljske borbenosti (Izv. IV, knj. 8, dok. br. 105, objavljenje 2. knj. 30, dok. br. III, objavljenje 3. knj. 31, dok. br. 143, objavljenje 4. knj. 37, dok. br. 17—17, s. 284, objavljen u međunarodnoj četničkoj konferenciji od 1. decembra 1942, izv. br. 13—13, s. 212, naredba komandanta Vrhanske četničke brigade od 29. aprila 1943.

⁵ Odmetni se na 2. baterija 661. artiljerijskog divizionu 714. pješačke divizije. Komanda ove divizije, svojom zapoviješću od 6. decembra 1942, naredila je likvidaciju delova njene Vrhanske, rejonske Radčić — Rabić — Pudarce — Zubrot, koje će obaviti 1. bataljon

tuže naše položaje. U toku 5 i 6 o. m. jedinice I Brigade uspješno su odbijale neprijateljske pokušaje za prodor ka Kotor Varoš. Međutim, na terenu ovih borbi nije bilo nikakvih uslova za smetnju, a borba se je vodila danonoćno i sa jakim učestvom neprijateljske artiljerije.

Naši gubici na tom pravcu su: Rabići¹⁷ — s. Podbrđe — s. Topci — Skatavica) u toku borbi 4—6 o. m., prema do sada prikupljenim podacima, su: 11 mrtvih i oko 10 ranjenih. Gubici su dobrim delom od neprijateljske artiljerije.

Radi toga nijesli smo da napustimo te položaje, te se je I Brigada povukla na prostoriju s. Obodnik — s. Garići — s. Hrvanski noću 6/7 o. m. i u toku 7 o. m.

III Brigada u toku 7 o. m. izvršila je pokret u pravcu Snjegotine do s. Lipje. Usput je likvidirala četničku grupu u s. Maslovaru.¹⁸ Naši gubici su 1 mrtav.¹⁹ Restli smo da pre dolaska naše II Brigade²⁰ iz sastava III Divizije ne vršimo dalje pokrete, već da se u očekivanju njenog dolaska izvučemo od neposrednog dodira sa neprijateljem, te da odmorimo ljudstvo i izbegnemo nepotrebne gubitke od artiljerijske vatre.

U toku svih ovih akcija i rada na ovom terenu u velikoj meri smo osvetili osnovu II Brigade²¹ (kod koje su u slučaju prilika ostala dva protivkolska topa) i na primeru Kotor Varoši uvideli da je nemoguće sa dvije brigade jednovremeno vršiti prodore i organizovati nužnu bazu za neobračke dijelove Divizije, i kao ishodište operacije. Takođe ne bi se mogli dovoljno založiti za političko obrađivanje oslobođenih krajeva, organizaciju narodne vlasti i mobilizaciju ljudstva sa tog terena.

5. — Neprijatelj koji je u toku 7 o. m. ušao u Kotor Varoš i s. Vrbanjci u osmotrnoj jačini od 400 Nemaca, 150 ustaša i sa 4 haubece i 3 tenka,²² — 8 o. m. u zonu pokušao je sa manjim dijelovima prodor ka našim položajima na li-

741. grenadirskog puka, ojačan vedem tenkova, 2. baterijom 661. artiljerijskog divizionu i 3. letom bataljona „Ludwig von Baden“ — „Ludwig von Baden“ (XVII, 8-2288191—1975).

¹⁷ Po nekim kartama te mjesta se zove Rabići, Zapadnije (kao dokumenta br. 101 i 102) pominje s. Rabići, dok se u ovome dokumentu pominje s. Rabići. Kako su oboje mjesta neposredno jedna sa druge, to redakcija nije mogla da svedoči da li se to radi isto s. Rabići ili isto s. Rabići, pa je ostavila kako to piše u originalu, bez obzira na to, što se s. Rabići, po nekim kartama, nazivaju i s. Rabići.

¹⁸ I. Te referencu sa s. originalu dopisane, referencu, sastavom.

¹⁹ Rijet je o 3. prototetskoj (sastavljaju) NHI brigadi.

²⁰ Nije se eksplicitno i, dijelovima u brigadi vidl dok. br. 109.

²¹ Vidl tom IV, knj. 8, dok. br. 253, str. 615.

nji Obodnik — Garići. Naši dijelovi sa tih položaja materali su ih u begstvo i bočnim manevrom gonili ih do preko mosta kod s. Vrbanjci, nanoseći im gubitke. Na terenu ostalo je: 3 mrtva Nemca, jedna uništena radio-stanica, nešto oružja, municije i vojničke spremne.

Posle ovoga u toku 8 i 9 o. m. neprijatelj nastavlja pokušaje za prodiranje ka ovoj liniji naših položaja, upotrebljavajući pritom tenkove daž drama i jaku artiljerijsku vatru na naše položaje. U toku 9 o. m. upotrebljava i avijaciju — do 7 aviona (iskih bombardera). Zbog ovoga riješili smo da izvučemo ljudstvo ispod artiljerijske vatre, te smo naše jedinice postavili u toku noći 9/10 o. m. na liniju: Maslovare — Borci — 2. st. Obodnik — Orahovo¹⁾ — Šiprage, s tim što smo naredili da se III Brigada iz s. Liplje povuče na položaje oko i južno od s. Maslovare. Sve ovo urađeno je radi izvlačenja od neposrednog dodira sa neprijateljskom artiljerijom i postavljanja na očekivani položaj, do poveravanja sa našom II Brigadom radi preduzimanja daljih akcija u smislu osnovne direktive.

U toku 10 o. m. povezali smo se sa patrolama naše II Brigade i sa patrolama III Divizije²⁾, te ćemo posle prethodnog savjetovanja sa Štabom te Divizije u cilju saglasnog rada produžiti sa našim daljim akcijama.

6. — III Brigada pred pokret ka s. Maslovare napadnuta je od četničke bande potpomognute okupatorskom vojskom (jačina nepoznata), artiljerijom i bacačima. Neprijatelj je razbijen i odu se da sa četnicima naneti gubitke od najmanje 15—20 mrtvih, a da je broj ranjenih mnogo veći. III Brigada imala je ovdje jednog mrtvog i dva ranjena.

7. — Primili smo vaš telegram preko »Slobodne Jugoslavije« u jutrošnjoj emisiji. Preduzećemo pritisak u navedenom pravcu, još u toku noći 11/12 o. m.³⁾

Organizovaćemo upucivanje radio-stanice preko Mrkonjić Grada, na opravku kod vas. Radi toga tražili smo od druga Pere⁴⁾ da osigura prelaz kod Crne Rijeke i vezu sa Mrkonjić Gradom. Posle toga tim pravcem mislimo da uputimo i naše ranjene i bolesne drugove.

Molimo vas da nam što prije uputite obećanu fabričnu radio-stanice preko III Divizije. Ponavljamo da možemo pri-

¹⁾ Pina matij je Orahovo Donje.
²⁾ Ime u teme vidj tom IV, knj. 8, dok. br. 179 i 173.
³⁾ Riječ je o pritisku koji je I. proletarska divizija imala da izvrši na Brijuni Laku, a u vezi s. i. preduzetim napadom I. bosanskog NOU korpusa na Sanki Most (tom IV, knj. 8, dok. br. 179).
⁴⁾ Vjerovatno se odnosi na Petra Četkovića Peru, komandanta 3. NOU divizije.

mati i primamo vaša naređenja i direktive upućene radio-ovcom, kako primaćem na radio-stanici tako i slusajući vijesti »Slobodne Jugoslavije«. Međutim, do dolaska nove radio-stanice nema izgleda da osposobimo naš davalac.

9. — Primiti smo vašu radio-depešu od 8 o. m. o situaciji na unutaršnjim frontovima. Molimo vas da nas i ubuduće obavještavate o tome, samo je potrebno da važna naređenja obnovite bar dva puta.

10. — Našim radom na ovom terenu izgleda da smo, uglavnom, stekli simpatije muslimanskog stanovništva koje je i od ranije bilo prilično raspoloženo prema nama: da smo postigli, uglavnom, bar neutralisanje katoličkog stanovništva koje je prvo bilo zaplašeno: najteže ide sa krajevima gde su se čemci učvrstili i iz kojih stanovništvo beži zajedno sa stokom i sa svime što može poneti sa sobom. Odnos naših boraca prema imovini stanovnika još nije zadovoljavajući: ulažemo i ulažaćemo sve svoje napore da i tu naku, još uvijek glavnu slabost, savladamo. Opšte prilike delovanja ovde su drukčije nego u krajevima kojima smo dosada prolazili. Stanovništvo i njegova imovina dosada nijc, uglavnom, stradala. Našim prisustvom ovde, stvari će se u tom pogledu nesumnjivo zasititi i ustoliko će biti neophodniji intenzivan politički rad.

Prilažemo delove četničke arhive zaplenjene u s. Šiprage. Izdvojili smo za vas samo dokumente koji su važniji i od šireg značaja.

Prataćemo vam opširnije o opštim uslovima rada na ovom terenu čim se ova veza učvrsti.

S. F. — S. N.

Polkomdiv, M. P. Naštadiv, Vasa Komdiv,

NAREĐENJE ŠTABA 3. NOU DIVIZIJE OD 11. DECEMBRA
1942. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA DEJSTVA IZMEĐU ZENICE I ŽEPČA I ZA NAPAD NA LAŠVU¹

ŠTAB
III. UDARNE DIVIZIJE
N. OSN. VOJSKE JUGOSLAVIJE
11. decembra 1942. godine
u 12. čas.

ŠTABU I. II. I III. BRIGADE

Naš Bosanski Korpus napada Sanski Most i neprijatelj koncentriše jaku snagu za odbranu toga mjesta². U tom cilju neprijatelj je prebacio snage koje su prodirale do Kotor Varoši, a vjerovatno tečeći da prebaci nešto snaga iz Banja Luke i Jajca, te da pojača opsjednari Sanski Most.

I. Divizija dobila je zadatak da vrši jak pritisak na Banja Luku³, a naša dva bataljona i III. Krajski Otdel dobili su zadatak da upornom borbom sprječavaju neprijatelja prodiranje pravcem Jajce — Mrkonjić Grad — Banja Luka ili niz dolinu Vrbasa.

Naša Divizija napadće neprijateljska uporišta u dolini donje Labe i u dolini Bosne između Zenice i Žepča, ta uporišta uništiti i temeljito uništiti komunikacije i sve objekte na njima, a naročito željeznice⁴. Napad izvršiti 15. ov. mj. oko 21 čas.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 28-3, k. 593.

² Bilje o napadu I. bosanskog NOU korpusa na Sanski Most vidi dok. br. 108.

³ Održanje o neprijateljevim snagama koje su učestvovala u odbrani Sanskog Mosta i prebacivanja pojačanja vidi tom II, knj. 7, dok. br. 11 i II, tom IV, knj. 8, dok. br. 178.

⁴ Vidi tom II, knj. 7, dok. br. 17; tom IV, knj. 8, dok. br. 178.

⁵ Odnosi se na Operativnu grupu Jajce — Mrkonjić-Grad. Bilje o njoj vidi dok. br. 108.

⁶ U dolini rijeke Bosne od Zenice do Žepča bili su raspoređeni dijelovi demobiliteta 4. pjesničke i njemačke 718. pješačke divizije. Tako je raspored 718. pješačke divizije 10. decembra, prepa zapre vijesti njene komandi od 18. decembra 1942. bio sljedeći: Štab 718. divizije u Sarajevu; priпадne jedinice u Sarajevu, Rogatiči, Sakačcu i Bosanskom Brodu; Štab 718. rezervnog puka u 718. tehdolovskim bataljonima u Zenici (preloženo na putu za Slavonki Bred); I. bataljon u direktnom vijeku (odjele je sa 1. bataljonom 606. ostrijeljskog divizionu, u sastavu Barbone grupe «Salmir», angažovan u poduzetku «Tata Hrv. 2. bataljon u Jajcu (kao jedra grupe za

NAREĐUJEMO:

I. — II. Brigada polazi rano ujutro 14. o. m. pravcem optim Koričani — Bukovica — Gula Gora¹ sa zadatkom da uništi neprijateljsku posadu u Gula Gori i izvrši jak pritisak na Travnik, a prema prilikama i po mogućstvu da uništi objekte na pruzi i na drugu Travnik — Vinje i uništi posadu u Vitezu, kao i da razoruža miliciju u Brajkovićima, Krahovčićima, Jaršolu, Pokračićima, Kijetici i Malini, kao i u drugim mjestima. Po izvršenju ovih zadataka ili na slučaj jačeg neprijateljskog pritiska povući se na prostoriju oko Bukovice (Glabaj) ostavljajući jače izdvojene dijelove sa zadatcima izvođenja i tučenja iz zasjeda.¹⁰

obrhijednje «Saida» — «Sicherungsgruppe Schmid», u čijem su se sastavu pored 2. bataljona našli i nastak 15. bojna sljapa, 1. bojna 5. pješadijske pukovnije, 2. bojna 9. pješadijske pukovnije, 2. bitnica 9. pješadijske odbrane, 2. domobranska inženjerska voda, jedna terena 718. inženjerske čete, dio 3. čete 392. teškog puka, 1. oklopni voz br. 103, 3. bataljon na prostoriji Zavidovići — Dubaji (stab 3. bataljona sa II. i 12. četom u Zavidovićima) a 9. i 10. četa sa 4. baterijom 688. artiljerijskog divizionu i vodom 7. teškog sklopa u Dubajici; Stab 788. grenadarskog puka a I. i 789. folksovdjerskim bataljonom i 5. četom 286. teškog puka a Sarajevu, 2. bataljon u rejonu Vi. sukob: Ispite i vateri (stab 2. bataljona sa 1. i 8. četom u Vitezu, a 2. i 6. četa sa 2. baterijom 688. artiljerijskog divizionu a Vitezu, 3. bataljon a 2. baterijom 688. artiljerijskog divizionu u Vitezu, oklopni vozovi (broj 182, 182, 1825 i 1826) naredbe Komande 718. pješadijske divizije od 6. ranovijet od 18. u pregled odabavije jedinica od 11. i 14. decembra, sv. br. 1040 i 1041; izvještaj Grupe za obrhijednje «Saida» od 15. decembra 1942).

¹⁰ Odnosi se na Hercegovačku NOB brigadu, koja je po rednom broju bila druga brigada 3. NOB divizije.

¹¹ Na mrlin kartama: Gula Gora.

¹² Tadaš mrlin: Gula Bukovica.

¹³ 10. dijelovi Hercegovačke NOB brigade su 15. decembra zauzeli Bukovicu i Gula Gora i izvršili prepad na Turbe, u putnom se pravcu prema Dubu i Gula Gori (tom IV, knj. 8, dok. br. 104, 199, 204, 205 i 251). Posredno ota, kao i ogradna željeznička stanica Nemila, Komanda 718. pješadijske divizije odmah je pokrenula sve raspoložive snage na prostoriji Sarajeva — Zenta — Travnik (operacija «Travnik»). Ona je, svojim izvještajima br. 54, 55, 56 i 57 od 16. i 17. i 18. decembra 1942 (sv. 1, d. 1, 12378/1038, 1039, 1040—1027, 1041, 1042 i 1049), naredila da Barbona grupa «Lerke» —

«Lerke» (3. bataljon grenadarskog puka a I. bojna 45. pješadijske pukovnije) izvrši prepad na rejon Vi. sukob na Glavnoj železničkoj stanici Nemila i potom produbi prema Žepču; da Barbona grupa «Admiral» izvrši na svom poljotajuu da Barbona grupa «Lerke» (3. bataljon) izvrši prepad na rejon Gula Gora i Maline, a da Grupom «Polnize» (ojastani 3. bataljona) iz rejona Kraljevec gurnu prema Gula Gori Bukovici.

Prije polaska uputiti izviđačku četu dobro vedenu da vidi za duže vremena pritisak na Turbe i na komunikacije Turbe — Jurec i Turbe — D. Vakuš, kao i da kontroliše neprijateljske transporte, naročito prugom Turbe — D. Vakuš. U tom cilju neka probaci jednu noću patrolu južno od pruge, te da svakodnevno prikuplja navođene podatke. Ova četa neka vas svaki drugi dan, a u bitnim slučajevima odmah izvještava detaljno o svemu važnom. Na slučaj neprijateljskog pokreta u pravcu Vlačica, ova četa tući će ga iz zasjeda postepeno povlaćeci se u pravcu vas.

2. — III. Brigada polazi sa sadanje prostorije 12 o. m. rano opštim pravcem: Imjani — Petrovo Polje — Trifunovići — Punci — Serici — Orahovića — Vrandak sa zadatkom da unšti neprijateljsku posadu na toj stanici i sva okolina uporišta, kao i da poruši sve komunikacije i važne objekte, naročito željezničke, pa po izvršenju toga zadatka da produži nizvodno i to isto izvrši kod Nemile. Zato se dobro obavezati jediti u tjevaču Vepar¹⁾ ka Zenici, kao i preko planine u pravcu Vraće²⁾ i Gračanice³⁾ (ove posljednje samo sa manjim izviđačkim dijelovima). Po izvršenju ovoga zadatka i dobrom povezivanju sa susjedima ili na slučaj jačeg neprijateljskog pritiska povući se na prostoriju Duglode i Serici odnosno na svoj nastupni pravac.

Jednu izviđačku četu dobro vedenu ostaviti oko G. Bešpela sa zadatkom da jače pritiskuje Jurec počev 13 o. m., kao i da vas izvještava svaki drugi dan, a u bitnim slučajevima odmah o svemu važnom na svome pravcu kao i da privlači naše dijelove koji buda dolazi od Mironje Grada. Pod pritiskom jačeg neprijatelja ta četa bi se povlačila vašim pravcem u suslov, tukući ga iz zasjede i četo vas izvještavajući.

3. — I. Brigada polazi sa sadanje prostorije 12 o. m. rano pravcem Svirage — Ugodnovići — Mladikovina⁴⁾ — Blatinica — Željezno Polje — Begov Han sa zadatkom da unšti

O izvršenju zadatka Burchne grupe «Vist» vidi njih zahtjevi izvještaj o poduhvatu »Travnike od 26. decembra 1942. u AVH, T.315, E.279/1942—1943.

¹⁾ Odnosi se na Vlačić-planinu.

²⁾ To je planina, a tjevač, je na njenim zapadnim padinama, i proteže se od s. Baskoi skoro do Vrandaka (na karti 1 : 100.000 nije imenovana).

³⁾ Pona mjestu Jir. Donja Vraća (sjeverno od Zenice), Postoji i Gornja Vraća (južnije od Zenice).

⁴⁾ Odnosi se na Gornju Gračanicu (sjevernoistočno od Zenice). Donja Gračanica se nalazi sjeverno od Zenice.

⁵⁾ Imeđu s. Ugodnovići i s. Blatinica nalaze se sela Mladikovina i Mladikovine (oba sa istim pravcima). Ovdje je riječ o s. Mladikovini (sjevernoistočno od Travnika).

neprijateljsku posadu i želj. stanicu Begov. Han, kao i komunikacije i sve objekte na njima, naročito željezničke, pa po izvršenju toga zadatka da se krene uzvodno u pravcu želj. st. Nemile, te da i tamo isto učini. Po izvršenju ovih zadataka u potpunosti i povezivanju sa susjedima ili na slučaj jačeg neprijateljskog napada povući se na prostoriju r. Blanske, odnosno na svoj nastupni pravac ostavljajući jače izviđačke djelove za obezbjeđenje i izviđanje.

Prije polaska uputiti jednu izviđačku četu dobro vodenu na prostoriju Brijegovi, sa zadatkom izviđanja doline Vrbasa i održavanja veze sa mašima u Mrkonjić Gradu, prebacivanja naših razostalih dijelova (bataljona), oružja, municije i opreme preko Vrbasa do naše divizijske baze, kao i radi izvištavanja svaki drugi dan o situaciji na tome pravcu i radi iznenađenja neprijatelja. Pod pritiskom jačeg neprijatelja povlačiće se i tući ga iz ruzjede hitno vas izvještavajući.

Štab Divizije, Divizijska bolnica, Intendantura i Hirurška ekipa polaze 12 o. m. rano pravcem Zlovarići — Trifunovići — Pantići. U navedenim mjestima biće svakog dana prenoćište, pa nas svakodnevno izvještavati o situaciji. U toku borbe Štab divizije, Bolnica i Hirurška ekipa malazice se u s. Pantići, a Intendantura u s. Bjelobučje.¹⁾ Jednu četu od 4 bataljona III brigade uzecemo za obezbjeđenje Intendanture i Štaba, a ostatak 4-og bataljona biće sjutra do 14 čas. u Fetovo Polje.

5. — Svi gore navedeni neka maršuju u više naporednih kolona i za prenoćište neka koriste širu prostoriju radi bolje ishrane i odmora. U posljednjim selima ilariti tek po padu noći 15 o. m., te da neprijatelj ne primijeti pokrete. U svima mjestima preduzeti strogo mjere obezbjeđenja te da niko ne izade iz sela i neprijatelja izvjesti o našim pokretima.

6. — Uputno prikupljati podatke i obavještenja kao i koristiti mnogobrojne i sigurne putovode, te da se akcije izvedu što sigurnije i da se očuva snaga ljudi pri marševima i prenoćitima.

Na prihodnicama daleko unaprijed isturiti pionirske vodove spoznajemjersi se sa svima vodičima uskupno, te da svuda izade mostiće za ljude i konje, kako se ne bi desili slučajevi smrzavanja kao u prošlim borbama. Dalmatinci²⁾ neka kombinuju pionirski vod. Zato im nabaviti testere, sjekire i ekere.

¹⁾ Na karti Travnik (1 : 100.000) nalaze se, jednu linuđ drugog, dva sela koja nose to ime. Ovdje je riječ o s. Bjelobučju koje se nalazi sporednično od Travnika blizu s. Pantića.

²⁾ Misli se na pripadnike I. dalmatinske NOB brigade, koja je tada po rednom broju bila treća brigada 2. NOB divizije.

7. — Postarati se da se u usputnim selima nabavi što više pionirskog alata, pod ličnom odgovornošću ličnoga da će se seljacima uredno vratiti, te da bi se na navedenim komunikacijama izvršila sistematska rušenja. Tamo pronaći benzin, naftu i eksploziv, te da se i time pomogne rušenje i da se pionirski vodovi snabdju za buduću zadaću.

8. — Svi međusobno u toku pokreta a naročito za vrijeme dejstva da uspostave čvrstu vezu i ogarantuju što bolje sadejstvo za razne situacije.¹⁾

9. — Pošto prolazimo kroz potpuno četnički kraj, dobro se obezbjeđivati, po izvršenoj akciji očistiti četnička uporišta, to, koliko bi se pojavila izvjesna veća opasnost i smetnja ostaviti potrebne snage za račišćavanje.²⁾

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politički komesar	Komandant
Rade ³⁾ Babić	Pero Četković

¹⁾ Bilje o izvršenju postavljenih zadataka vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 186, 187, 188, 189, 190, 191 i 192; Radovan Vukanović, n. d., str. 58—66.

²⁾ Bilje o tim akcijama četnika vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 186, 187 i 188.

ZAPOVIJEST ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVI OD
12. DECEMBRA 1942. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA NAPAD NA
LIVNO¹

ŠTAB
II. PROLETERSKE DIVIZIJE dana 12. decembra 1942.
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE god.
JUGOSLAVIJE časova 16.—

ZAPOVIJEST

za napad i likvidaciju ustaškog garnizona Livno
(sekcija 1.100.000)

U sklopu operacija koje izvodi danas naša Narodno oslobodilačka vojska, Livno strategijski predstavlja vrata prema Dalmaciji i Hercegovini, koje okupator postepeno napušta. Bez zauzeća Livna mi nijemo u mogućnosti na pravcu koji nam je određen izvoditi jače operacije i prihvatiti narodne mase iz Dalmacije, Hercegovine i Vrhbanske doline, niti smo u stanju sadejstvovati sa I i II divizionom² naše Narodno oslobodilačke vojske, čija su dejstva i te kako zavisna od dejstava naše Divizije. Livno je politička i politička brana prema Dalmaciji i Hercegovini, kao i prema gornjem dijelu Vrhbanske doline te je zato njegova likvidacija danas od vrlo velikog političkog značaja, a da ne govorimo o vojnoj važnosti zauzimanja i o perspektivama koje će biti otvorene pred nama.

Politički značaj zauzeća Livna najbolje ćemo ocijeniti ako podvučemo zapovijest druga Tita koja glasi: «Livno mora pasti».

Livno je utvrđen garnizon, čija je odbrana sračunata na spoljna utvrđenja koja su opasana jednim redom bodljikave žice u visini oko 2 metra. Osnovna utvrđenja nalaze se sa istočne i zapadne strane grada, pomoćno utvrđenje je kula Bakajkove, no to utvrđenje je izolovano i ne predstavlja oporište odakle se ne može braniti grad, niti odlučujuće uticati na odbranu grada. Neprijatelj je u bunkerima sprovoao otk-

¹ Original izlazi na matici, čitljivom u XVII. reg. br. 8-1. V. 731. Uz zapovijest se nalazi i skica odbrane Livna. Objavljajemo je uz ovaj dokument.
² Treba: III divizionom.

trično osvijetljenje i u posljednje vrijeme pokrio bunkere i opasao ih žicom. Bunker se nalaze na dosta velikom odsto-
janju (100–200 metara jedan od drugog), a daleko zaostaju
od bunkera na Čusini¹ i ne mogu protivstati našoj protivkolo-
skoj artiljeriji.

Naša Divizija dobila je zadatak od Vrhovnog Štaba, da
po svaku cijenu likvidira neprijateljski garnizon u Livnu a
za to nam je pridodata jedna haubička baterija sa dovoljnom
količinom municije. Prema tome

NAREĐUJEMO:

1. Istočna kolona
Komandant drug Radovan
Vukanović
Sastav: II brigada² i jedan
batuljon III brigade³
Svega 5 bataljona, 3 bacača
i jedan protivkolski top
37 mm.

1. Istočna kolona napada na grad
Livno sa polaznog položaja: Peline
Kose (k. 1176)⁴ — Mačavača (k.
1227) — Kremenjake (k. 736)⁵ —
Gradina (k. 893), opštim pravcem
napada s. Podgrada — Kremenja-
če — katolička crkva u gradu
Livnu.

Granice zone bitanja desno: k.
982 zaključno i Bukovača Draga

¹ Odnosi se na uporište Čusina (brdo, trig. 840, zapadno od
Jajca)

² Odnosi se na 4. proletersku (crnogorsku) brigadu, koja je po
rednom broju bila druga brigada 2. proleterske NOV divizije.

³ Bijel je u 2. dalmatinskoj brigadi, koja je po rednom broju
bila treća brigada 2. proleterske NOV divizije.

⁴ Kota 1176 je jedna od kosa na Polnim kosama; druga je
k. 1246.

⁵ Brijak je o trig. 1227.

⁶ Pogrešno. Kota 726 ne postoji na karti 1 : 100.000, već zapadno
od navedenog oblika Kremenjake čitavo sklo nalazi se u zagradi broj
761. Taj broj označava nadmorsku visinu Livna. Pisci izvještaja je
taj broj uzela kao kota.

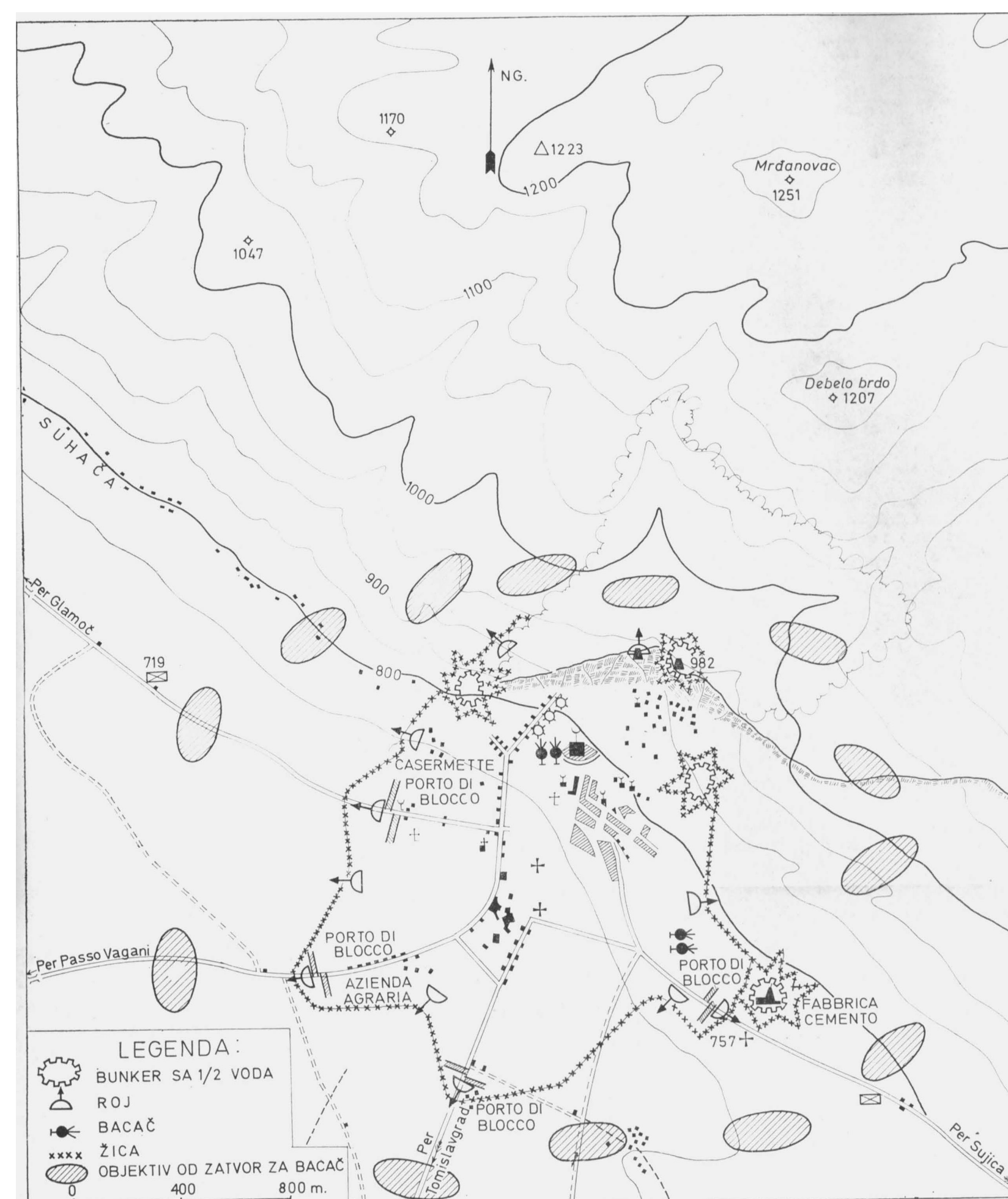
⁷ Gradina je predio jugoistočno od Livna. Na sjemenu se nalaze
k. 893 i 875.

zaključno; lijevo: Gradina (k. 893)
— izvorni dio Zabljaka¹² — s.
Brina.
Vezni održavati desno sa I ba-
talionom III brigade na Debelom
brdu (k. 1207). Lijevo nema naših
jedinica.
Komandno mjesto s. Podgređa,
osmatračnica k. 1075.

2. Sjv. zapadna kolona
Komandni drug Ljuba¹³ Đurić
Sastav: 1 brigada¹⁴
Svega 4 bataljona, 3 bacača
i jedan protivkoloski top 37 mm.

2. Sjeverozapadna kolona napada: sa
polunog položaja: Derogut (1170)¹⁵
— k. 1047 — s. Suhale (k. 719)¹⁶
opštim pravcem napada: k. 1047 —
Bukica Draga, logor — s. Zastinje
— pravoslavna crkva.
Granice zone širenja: desno:
rijeka Bistrica; lijevo: Kula Bašaj-
kovač¹⁷ — k. 1170 zaključno.
Lijevo održavati vezu sa dje-
lovima III brigade, na Debelom
brdu (k. 1207).
Komandno mjesto: Seremeto-
ve kolare, osmatračnica na k. 1047.
Desno nema naših djelova.

¹² Na karti 1:100.000 izvorni dio rijeke Zabljaka (juzno od
Livna) zove se Zabljak izv. —
Ljubođrag.
¹³ Odbio se na 2. proletersku NOU brigadu, koja je po rednom
broju bila prva brigada 2. proleterske divizije NOVJ.
¹⁴ I. i II. je k. k. na kod Derogut, sjeverno od Livna; na istoj
kati se nalazi i k. 122.
¹⁵ Ta k. se nalazi između s. Suhale i zaseoka Zastinja, zapadno
od Lipa.
¹⁶ Bašajkovač je predio vije Livna. Na njemu se nalazi, isti ož-
vata, dvoprijetna kula podignuta u vrijeme Turaka, kao i ostaci ru-
dare. U toj se kuli, prema narodnim predajama, Turci-Ljubljeni mu-
čili hajduka Starca Vajstina i njegova dva sina.

3. Divizijska rezerva
Komandant drug Ljubo Vučković
Kategor: III brigada bez jednog
bataljona
Svega 3 bataljona.

3. Divizijska rezerva postaviće se na
prostori: Deroguz (k. 1221)¹⁾ —
Mrdanovac (k. 1251) — Kolarce u
Kragu.

Zadatak divizijske rezerve je:
a) u slučaju da neprijatelj izvrši
ispad u pravcu I brigade ona ima
energično da intervenske pravcem:
Deroguz — s. Zastinje — ispadnoj
koloni u bok;

b) u slučaju neprijateljskog
ispada u pravcu II brigade dejstvuje
pravcem: Mrdanovac — Debelo
brdo — k. 1075 — Kremenjače.

v) u slučaju da neprijatelj kro-
ne preko Bašakovca u pravcu Ko-
sara u Kragu ili Rađetine Kolarce
ima da izvrši protivnapad na ne-
prijateljsku kolonu koja vrši ispad
pravcem: Mrdanovac — Bašako-
vac — logor.

U svim ovim slučajevima održa-
vati tijesnu vezu sa komandantom
divizije i komandantima brigada,
izvijštavajući uvijek o neprijateljs-
kim pokušajima, obe brigade i
Štab Divizije.

4. Artiljerija
Komandant drug Obradović Branko
Sustav: jedna haubičar baterija
100 mm.
Svega 2 haubičar.

4. Postaviće se na prostori: V. Ka-
blici — k. 729

Zadatak:
da pomogne nared I i II brigade
pri likvidaciji Livanjskog garnizo-

na, uništavajući objekte, a naročito spoljna utvrđenja grada, i sprečava neprijateljske ispađe, otežavajući grupisanje neprijateljskih snaga i komandovanje.

Početak artiljerijske pripreme u 16 sati.

Obezbjedenje izlaska artiljerije na položaj izvršile I brigada i ona je odgovorna za izvlačenje artiljerije u slučaju neuspjeha.

Znak da su naše trupe ule u grad i da treba prestati sa artiljerijskim dejstvom biće 3 rakete izbačene u pravcu Livanskog polja: crvena, zelena i bijela. Posle toga bori će paliti bunke, čime će biti obilježena linija prednjih djelova brigada.

5. Obezbjedenje napada na Livno od strane Suijce izvršile III brigada sa jednim svojim bataljonom na položaju: Borova glava¹⁾ — Mračaj²⁾ — Stupčeva kolara — Greda — Sabovik³⁾, a tim što će sa jednom četom izvršiti napad na s. Suijicu, sadejstvujući napadu Kupreškog bataljona,⁴⁾ koji će dejstvovati pravcem: s. Ravno — Javorini vrh — Suijica. Ovoj bataljon održavaće vezu sa Kupreškim bataljonom kao i sa jednim vodom ovoga bataljona, koji će se nalaziti na podzemnom položaju u visini s. Donji Malovan, zapadno od drumu Suijica — Kupres.
6. Početak napada sa polaznih položaja biće 14. decembra ov. godine u 17 sati.⁵⁾ Medarim trupe I, II i III brigade moraju biti na svojim polaznim položajima do 16 sati, odnosno do početka artiljerijske pripreme. Njihova kretanja od polaznog položaja do svice grada biće pod zaštitom artiljerijske vatre.
7. Hoz. vod za vezu ove Divizije podići će telefonsku liniju od neizolovane žice u toku 13. i 14. ov. mj. pravcem: Sretnetove kolare — zapadno od k. 1077 — Stomica — Radetine kolare — Dronjica kolare — Mršin Dolac —

¹⁾ Odnosi se na brdo Borova glava (trig. 1290).

²⁾ To je kosa Mračaj (k. 1399), istočno od Livna.

³⁾ To je brdo Trig. 1477, sjeverno od Suijice.

⁴⁾ Pripadao je 3. krupnikom NOV bataljonu.

⁵⁾ Livno je zauzeto 15. decembra (dok. br. 113).

Vršk — Mamutovac. U roku 14. ov. mj. popodne postaviti telefonski kabl od Seremetovih kolara do Salsjevača (k. 1035)¹ gdje će biti telefonska centrala.

Telefonsko odjeljenje I brigade vezati svoju osmatračnicu sa telefonskom centralom Divizije na k. 1035. Telefonsko odjeljenje II brigade vezati osmatračnicu komandanta svoje brigade za telefonsku liniju na Mamutovu ili na Vršku (k. 1307).

Divizijska rezerva i baterija vezati se za divizijsku centralu (k. 1035) pomoću svojih telefonskih odjeljenja.

Oznacena telefonska veza ima da se sprovede po cijenu najvećih žrtava.

8. *Somenska služba:* Hirurška ekipa postaviće se u s. Podstrmica.

Pravac evakuacije ranjenika za I brigadu: Livno — Kablci (gdje će biti kamioni) — Prituka — Glamoč (gdje će biti hirurška ekipa IV zone).

Za II i III brigadu: Livno — Podstrmica.

9. *Sorbeni zračni bombas* — zastava.

Jedinice će svoje nastupanje obeležavati paljenjem bunkera i pojedinih manjih objekata u gradu.

10. Stab Divizije nalaziće se u Seremetovim kosarama, sa osmatračnicom na Salsjevači (k. 1035).

11. *Poslije zauzeća grada I brigada ostaje na prostoru Livno, zadržavajući jedan bataljon u samom gradu, a jedan bataljon na Bašjkovcu, obezbjeđujući pravac: Cincar² — Donji Malovan. II brigada produkuje gonjenje neprijatelja pravcem: Livno — Smrčani i dalje ka Tomislav gradu, koncentrišući se na podzemnoj prostoriji za sprečavanje upada u Tomislav grad, pripremajući likvidaciju ostataka posade u tom gradu.³ III brigada uputiće se pravcem: Stupčeva kolara — Lupoglav, presijecajući komunikaciju Suijca — Donji Malovan i pripremati likvidaciju Suijca.⁴ Ta brigada će jednovremeno zatvarati pravac: Kupres — Suijca, kao i Kupres — Donji Malovan — Suijca.*

Bataljon I brigade koji ostaje u gradu vršiće blokadu grada, postaviti straze pred svim ustanovama i magacinima i pod rukovodstvom intendant Divizije druga Danilovića⁵ vršiti evakuaciju plijena u pravcu Glamoča.

¹ To je kaba na platou koje Salsjevače.

² To je planina Cincar (sjeveroistočno od Livna).

³ Tomislav-grad je zauzet 19. decembra 1941. (vidi dok. br. 123).

⁴ Bliže o zauzimanju Suijca vidi dok. br. 121.

⁵ Srebak.

U boju prema neprijatelju biti nemilosrdan, a svaki njegov ispad, ma u kom pravcu bi se pojavio, energično suzbiti i pristupiti izvršenju osnovne zapovijesti.

Poslije zauzeća grada Štab Divizije nalaziće se u manastiru Gorica.

Svi Štabovi brigada dostaviće svoje zapovijesti ovom Štabu te ako ima čega nejasnoga u ovoj zapovijesti, tražit će objašnjenje.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR	NAČELNIK ŠTABA	KOMANDANT
Mitar ¹	Vukotić ²	Peko ³
	M. P.	

BR. 113

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 15. DECEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ZAUZETIMANJU LIVNA

ŠTAB II PROLETERSKE DIVIZIJE
15. decembra 1942. god.

VRHOVNOM ŠTABU NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE

Zapovijest druga Tita »Livno mora pasti«, izvršili smo. Danas u 16 sati naše jedinice nakon 36 sati uporne borbe ovlađale su Livnom.

Markova drugarica oteta natrag⁴ i dvije ustaške zastave zaplijenjene. Neprijatelj je ostavio na bojištu oko 200 mrtvih

¹ Manastir Gorica se nalazi jugoistočno od Livna.

² Markić

³ Peko

⁴ Dječak

⁵ Original napisan na matini. Ispisano u AVH, rep. br. 10-1, k. 731. U drugom paragrafu gdje matilom je dopisana riječ »dopis«.

⁶ O organizaciji napada na Livno vidi dok. br. 133, tom IV, knj. 8, dok. br. 244, 245 i 247.

⁷ Riječ je o drugarici Marka Mihunčića.

i oko 120 ranjenih.' Svi ubijeni i ranjeni su ustali i crno-
legonali.¹⁾

Nali gubitci su osjetni u ranjenim. I brigada ima 75 izbačenih iz stroja, od kojih 12 mrtvih; II brigada 40 izbačenih iz stroja, od kojih 12 mrtvih; III brigada 35 izbačenih iz stroja, od kojih 3 mrtva.

Zaplijenjeno je: tri brdska topa 75 mm.; dva teška bacača; šest teških mitraljeza, 15 puškomitraljeza, jedna radio stanica, jedan automobil i dva motorna bicikla. Velika količina puškani, artiljerijske i bacačke municije kao i ofanzivnih ručnih bombi. Povrh toga zaplijenjena je velika količina drugog ratnog materijala i oko 150 pušaka. Unistena su jedna oklopna kola. Ista su uništili bezimskim vlakama drugovi: Dušan Strugar, komandir čete, i Jovo Zveier, vodnik.

Neki jedinice produžuju sa ofanzivnim operacijama. U ovim bojama naročito su se istakli: II bataljon II brigade (Crnogorske), kao i cijela brigada, IV bataljon I brigade (Srpске), I bataljon II brigade, kao i I bataljon III brigade. III bataljon I brigade došao je do onoga sto je od Brigade Marko tražio.

Naročito treba istaći precizno dejstvo naše artiljerije. Mislijenja smo da preko »Slobodne Jugoslavije« treba pohvaliti druga Radovana Vukanovića, za smjelost, inicijativu i vješto rukovođenje II brigadom. Od komandanta bataljona treba pohvaliti komandanta III bataljona I brigade druga

* 1) Prema izvještaja 2. preloeterske divizije NOVJ od 19. decembra 1942. neprijatelj je imao 280 mrtvih, 12 zarobljenih i 210 ranjenih; zaplijenjeno je 250 pušaka, » 30.000 metaka, tri teška minobacača, » 20 mina, i dva bicikla, » 120 mina, 1.200 italijanskih ručnih bombi, 2.000 guta vode, 20 kupača, 2 vagona kakovana i drugog materijala (AVH, rep. br. 24-1, k. 25). Prema ustaško-domobranskim podacima gubici su iznosili: oko 100 mrtvih, 100 ranjenih i oko 200 metaka, » izbačena su 2 brdska topa (tecijskara), 6 minobacača, 26 kupača, 1 oklopna kola, 400 italijanskih bombi, 200 ratnih grana, 300 drugih bombi, 1 vagon kakovana, 1 vagon bicikla, 200 mina za minobacač i drugog materijala (tom IV, knj. 8, dok. br. 244, 245, 247 i 251).

U depolu Stozera domobranske 6. pješačke divizije od 16. decembra 1942. izmedu ostalog, piše: »O pudu Liva dohivani su stideći podaci: Pudu doprijajeta iz-
drijeta smetanjem... »oprijajeta Liva pravom se u brigadi brig-
ka Tomislavgradu, gdje je da sada postao oko 60 ranjenika. Računa
se ako istoje pogubljen, » za ostalo 300 ljudi su » » »... Kod iz-
bjeglica pamtka...« (AVH, rep. br. 161-37, k. 16).

Tako se navode ostale bojama je komandovan ostali po-
lovak Jaraž Franceti Jara. Bile 2 ustaško-domobranskim snagama
koje su branile Liva od dok. br. 102.

Marka Milanovića i komandanta III bataljona III brigade
druga Bruna Vučetića (star 18 godina).
Naknadno ćemo Vam poslati iscrpan izvještaj.
Ovo su sve prvi i grubo podatci.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!
POLITIČKI KOMESAR, NAČELNIK ŠTABA, KOMANDANT,
Mitar Vučković Peko

M. P.

BR. 114

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 15. DECEMBRA 1942. UPUĆENO ŠTABOVIMA POTČINJENIH BRIGADA O DEJSTVIMA JEDINIČA 1. BOSANSKOG NOU KORPUSA NA PROSTORJI SANSKI MOST — LJUBLJA — BOSANSKI NOVI¹

ŠTAB
IV N. O. UBARNE DIVIZIJE
15. decembra 1942. godine
— položaj —

ŠTABOVIMA II KRAJIŠKE, V KOZARSKO I VI GRMECKE
NOU BRIGADE

položaj

Vrteći zadatak postavljen od Vrhovnog Štaba NOV i PO Jugoslavije, prema zapovijesti Štaba I. Bosanskog NOU Korpusa od 6-XII-1942. godine², jedinice naše Divizije u zajednici sa jedinicama V NOU Divizije vodile su neprekidno žestoke borbe na sektoru S. Most — Ljubija — B. Novi tokom 10, 11, 12, 13 i 14. o. m.

Ove borbe koje su predstavljale progonojenje razbijenih neprijateljskih snaga i nastavljaju naše ofanzive, u duhu ofanzive svih jedinica naše vojske, u duhu velike ofanzive herojske Crvene Armije i ofanzive saveznika u Ist. Africi,

¹ Original (pisao na mašini, ćirilicom) u AVH, rep. br. 33—1, L. 406.
² Vidi dok. br. 108.

istodobno znače ometanje i razbijanje svih pokušaja neprijatelja da ugrozi našu oslobođenu teritoriju, a stvaraju mogućnost novim dalekosežnim akcijama vojniskog i političkog karaktera. Tokom borbi mi ne samo da smo razlomili i potpuno uništili utvrđenu liniju od S. Mosta do B. Novog koju je neprijatelj smatrao neosvojivom i koja je za njega od životnog značaja s obzirom na važne vojničke, privredne i političke centre u neposrednoj blizini, već smo omogućili uspješne nalož vojsci na drugim stranama, a sami nemilice uništili i razbili živi neprijateljsku silu, uništili i zadobijali oružje od neprijatelja, rušili mostove i komunikacije i onemogućavali neprijatelja da svoji radu i privredna blaga naše zemlje, demoralisali neprijateljsku vojsku a visoko uzdizali borbeni duh i ratnu vještinu naših jedinica. Ove borbe koje su veći poprimile i iz dana u dan dobijaju sve izrazitiji karakter borbi jedne regularne vojske, samim tim što u njima na konkretnim vojnim zadacima sudejstvuje i takmiče se u borbenosti i ljubavi prema svome narodu naše jedinice različitih narodnosti iskivaju i u borbi prekaljuju jedinstvo i bratstvo naših naroda, a najdostojniji su odgovor velikosrpskoj izbjegličkoj samozvanoj jugoslovenskoj vladi u Londonu. Narad, ne štedeći svoje živote i vršeci ove zadatke u duhu dnevnih zapovijesti druga Tita za 7. novembar, naši drugovi neprekidno i neumorno boreći se čvrsto izvršavaju svoj zadatak u drugaskoj utakmici pred Prvi antifasistički kongres omladine Jugoslavije.¹

IV N. B. U. DIVIZIJA

Rezultati akcije na S. Mostu koja je započela 10-XII-1942 u 23 sata do danas jesu slijedeći:

1) Slomljena i zauzeta dobro utvrđena linija vanjske odbrane S. Mosta od Brajca Tavana, Dedača, Umca, Kamengrada,² Vrša, Mikanova Brda i Ruškova.³ Napomenuti treba da istoimena linija bila je utvrđena ne samo bunkerima, rovovima, nego i žičanim preprekama, te da su istu na

¹ Odlazi se na željeznu ruku iz Ljublje-Rudnika.
² Prvi kongres Ujedinjenog saveza antifasističke omladine Jugoslavije (ovastavski održan je od 27. do 29. decembra 1942. u Bihaću. Kongres je prisustvovalo 368 delegata iz cijele zemlje. Na njemu je izabran Zemaljski odbor od 26 članova, a Ivan Lelonić izabran za četa (Hrasnočinja, str. 385).
³ Zapadne od Samskog Mosta nalazi se grupa sela Donji Kameograd i Gornji Kameograd, kao i selo (zavlač) Kameograd. Ovdje je riječ o selu Kameogradu, a grupa sela Donji Kameograd.
• Tu je brda (k. 562), sjeverozapadno od Samskog Mosta.

mnogim mjestima pored domobrana branili ustaše, legionari i Nijemci.

2) Pored gore navedenih sela kroz koja je išla utvrđena linija, oslobođena su sela Krikojevci, Zdena, Pobrežje, Demiševci, Podlug, Džesar, Koprivna, St. Majdan, St. Rijeku, Rasavci, kao i niz visova i položaja od velike strateške važnosti (Jabučica, Rukovac itd.).

3) Zarobljeno je oko 75 domobrana, legionara, ustaša i četnika i ustaških činovnika.

4) Zaplijenjena su 3 protukolska topa, 3—4 tenka mitraljeza, nešto pušaka, minobacačke i pušane municije i dosta druge ratne opreme.

5) Uništeni su 4 mosta od kojih su 2 veća (drveni most na Bijem pred S. Mostom i željeznički most na Žegeru, koji veže Ljubiju sa Prijedorom).

6) Zarobljeno je također mnogo žita, blaga,⁹ kao i nešto datanske robe iz neprijateljskih sela i od neprijatelja naše narodno-oslobodilačke borbe.

7) Potrgana je željez. pruga Ljubija — Ljubija Islam — Ljeskare na dužini od 1200 m, tako da će i to doprinijeti, pored Žegerskog mosta, pasivizaciji i blokadi rudnika Ljubije.¹⁰

8) Iako je neprijatelj imao relativno male gubitke na bunkerima, veće gubitke pretrpio je u gradu od naše artiljerije (u gradu nema ni jedne kuće čitave, a ove su javne zgrade porušene — na grad je bačeno samo haubičkih granata oko 500, ne računajući minobacačke i protukolačke).

9) Uništena su 2 tenka, 1 veći od nagažne mine na cesti Prijedor — S. Most, i 1 manji protukolskim topom u gradu. Ostecen je i avion.

10) U demonstrativnim napadima, kao i u aktivnim zasjedama II i III bataljona V brigade ubijeno je oko 160 Nijemaca na Novskoj Piramidi¹¹ i u borbama oko St. Rijeke, Kozima i Ljubije.

11) Popaljena su sva neprijateljska sela i zgrade koje su služile kao neprijateljska uporišta, kao što su Demiševci, Pobrežje, St. Majdan, St. Rijeku, pola Briševa i pola Carakova.

⁹ Bile u neprijatelju u širem rejonu Sankog Mosta stidi dok. br. 106.

¹⁰ Taj st. nije nades na karti 1 : 100.000. Nalazi se, vjerovatno, u blizini Rukovca.

¹¹ Mali se na stoku (ovce, svinje, krave).

¹² Na karti Prijedor (1 : 100.000), u dopunjenom izdanju Vojnog geografskog instituta JNA (1957), to mjesto se naziva Ljubija-Rudnik.

¹³ Odnosi se na trg. 338 (Vještak).

V N. O. U. DIVIZIJA

(Prema dosada još nepotpunim podacima)

1) Zauzeta je utvrđena linija vanjske odbrane S. Mosta i oslobođena su sela Čuplje, Kijevo, Tomina, Kishari, Skrljevića, Sasina, od kojih su ona neprijateljska savim spaljena, kao Sasina.

2) Zarobljeno je oko 300 domobrana, legionara, ustaša i Nijemaca, od kojih 6 oficira. Jedna četička četa (kompletan) spređala se.

3) Zaplijenjen je 1 protukolski i 1 brdski top, 6 vagona artiljerijske municije i druge ratne spreme.

4) Zarobljena je velika količina štira, veći broj blaga i drugih dobara, «vlasništvo» ustata opljačkano od naroda.

Kerzlati ove akcije sastoje se još u tome da je V Divizija dobila slobodan teren za nadiranje ka B. Luci i pruži B. Luka — Prijedor, kao i u tome da je S. Most danas jedan odječen neprijateljski garnizon, blokiran sa svih strana našim snagama, bez municije i hrane. Prodorom naših snaga ka Rasavcima, Čarakovu i Prijedoru omogućuje se efikasnija blokada Ljubije, kao i nadiranje naših snaga ka Prijedoru.

Pored ovih povoljnih rezultata, moramo ipak konstatovati da glavni cilj akcije postavljen Korpusnom zapovjedniku zauzeti S. Most nije postignut. Pored mnogih drugih faktora koji utjecali u okviru korpusne akcije na ovakav ishod bitke za S. Most, mi ukazujemo na dva propusta unutar naše Divizije:

a) Likvidacijom Brajić Tavana i Dedovače, oslobodile su se snage dvaju bataljona VI Brigade, koje su trebale prema zapovijesti da pomognu likvidaciju lijevog krila na Ulici, za što je bila dovoljna snaga jednog bataljona, drugi je mogao nesmetano da se stuču u grad još za vrijeme moći i tako bude udarna snaga za nastupanje naših snaga u grad, i povezivanje sa snagama V Divizije u gradu i omogućavanje tako bijega neprijateljskih snaga u grad tako i njegovog sređivanja u gradu. Ovu prodornu snagu u grad trebao je da čini II bataljon II [krajiske] brigade, ali pošto se je on našao na liniji koja je najkasnije likvidirana (Ulici), nastalo je to fatalno zaokružjenje, što se je moglo ispraviti samo jednom smjelnom, odlučnom i brzom odlukom štabova I i II bataljona VI [krajiske] brigade. Ovdje je podbacila samoinicijativa štabova bataljona, koja je morala postojati.

b) Iako je i korpusnom i divizijskom zapovjedniku naglašena važnost zasljeđe na cesti S. Most — Prijedor, III bataljon II Krajiske brigade, koji je zatvarao taj pravac, propu-

stio je jednu neprijateljsku kolonu u jačini od 18 kamiona, 4 tenka i 2 topa Njemaca, pojačanu sa 2 satnije ustaka i legionara koji su pohjegli sa položaja kod S. Mosta. Pošto je 1 tenk od 4 naišao na nagaznu minu, Njemci su predložili nastupanje u razvijenom stroju sa bočnim osiguranjem prostoala 3 tenka, stigli u S. Most i ova pomoć bila je od presudne važnosti, jer je njemačka komanda sredila odbranu grada.¹⁷

Štab II Brigade uočava težinu ove grijetke, te će se istragom ustanoviti eventualne odgovornosti komandnog kadra za podbacivanje ove zasjede.

Pošto je i ovom akcijom izbačen iz stroja veliki broj dobrih boraca i komandnog kadra, a među njima komandiri VI Brigade Medarović, Mišević¹⁸, Predojević¹⁹ i Gavran,²⁰ te komandi čete V Brigade Tomica Spanović (sv. podaci još nisu dostavljeni), moraće štabovi brigade preduzeti hitne mjere za popunu komandnog kadra, boraca i političko i vojničko učvršćenje svojih brigada, uz zadatke koji im se niže postavljaju. Organizacija pionirskih i protutenkovskih voda, tako mlada, kao i vodova za vezu (telefonski) pokazala se kao pravilna i korisna, kojima se mora posvetiti puna pažnja.

ZADATCI

1/VI Krajiška brigada blokirae S. Most sa zap. strane, onemogućavati slobodan prodor neprijateljskih snaga iz S. Mosta prema oslobođenoj teritoriji, kao i prodor prema Prijedoru. Na liniji Demšević — Brdari — Koprivna saradivatiće sa II Krajiškom brigadom u zatvaranju pravaca od neprijateljskih prodora iz Ljubije i Prijedora.

2/II Krajiška brigada blokirae Ljubija i Kozin od Agićeva Majdana i kote 499 preko Koprivne do Oštre Lake, zatvarajući pravce neprijateljskog nadiranja od Ljubije i Prijedora. Po sređivanju i odmoru ima da patrolira i nadire u saradnji sa jedinim bataljonom VI Brigade i 1 bataljonom V Brigade ka Brljevu, Rasavcima i Čarakovu. Održava vezu sa snagama V Divizije u Ušoricima.

3/V Kozarska brigada blokira B. Novi u uglu od Une do Sane — od Rudica preko Navske Planine do Blagaj Japre,

¹⁷ Bilje o tome vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 255, str. 416. i 417.

¹⁸ Bracko, komandir 2. čete I. bataljona.

¹⁹ Đuljan, komandir čete u 2. bataljonu.

²⁰ Mišić iz tom IV, knj. 3, dok. br. 21.

²¹ Đuljan, komandir 1. čete 1. bataljona.

održava vezu sa Karanom i sa jednim bataljonom blokira
Ljubiju sa zap. strane od Trnove do Milojeva. Bataljon na
blokadi Ljubije saraduje sa II Krajskom brigadom. Održava
vezu sa Hrvatskim brigadama.

Smiti fašizmu — Sloboda narodu!

Polikomesar, Komandant,
Kutić¹⁷ **Šeta**¹⁸

STAB
I. BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
BR. 41.
26 XII 1942 g.
— POLOŽAJ —

U akta.
Šef kane.
Doko's

¹⁷ Milićki
¹⁸ Josip Majaž Šeta, narodni heroj.
Jakić. Umro poslije rata.

BR. 115
PREGLED BROJNOG STANJA Ljudstva I NAORUŽANJA
4. NOU DIVIZIJE NA DAN 15. DECEMBRA 1942. GODINE*
STANJE
Ubojne spremne IV. Divizije I. Bovalskog N. O. U. Korpusa na dan 15-XII-42

Batalj. broj	Naziv jedinice	Brojnik stanje		Topništvo		Brodovi		Streljivo		Pukovničke oznake		Puljke		Rezerve		Društva	
		Pre. ostalo	Na licu mjesta	Top. ostalo	Top. na licu mjesta	Broj	Broj	Streljivo ostalo	Streljivo na licu mjesta	Streljivo ostalo	Streljivo na licu mjesta	Streljivo ostalo	Streljivo na licu mjesta	Streljivo ostalo	Streljivo na licu mjesta		
1.	II. K. n. o. o. u. Brigada	1357	925	1	2	5	6	59	2	801		52	48	459	48	—	
	Rezerve															—	
2.	V. K. n. o. o. u. Brigada	1588	1425	1	4	3	5	77		1201			125	725	—	—	
	Rezerve															—	
3.	VI. K. n. o. o. u. Brigada	1668	1311	2	2			11	63	1242		14	106	131	—	573	
	Rezerve															—	
4.	Sub. Divizije sa palnim oružjem	55	52	1	1				1	39			5	14	—	—	
	Rezerve															—	
5.	Vod. za veš. Slike Divizije	36	4							24						9	
	Rezerve															—	
	S v e g u	4701	3747	1	5	8	5	3	22	200	2	1307	66	281	1338	48	573

Pl. komesar,
M. Kralj

M. P.

Komandant,
Sola

* Original (pregled popisa) masilom, latiničom u AVH, reg.br. 22—21, k. 406.
 * Miliša
 * Josip Mažar Sola

**ZAPOVIJEST ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJI OD
16. DECEMBRA 1942. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA NAPAD NA
ŠUJICU I DUVNO¹⁾**

Štab II Proleterske divizije
16. decembra 1942. g.
u 18. časova

ZAPOVIJEST

Za likvidaciju ustaških garnizona ŠUJICA i TOMISLAV-GRAD (Duvno) (sekcija Livno 1 : 100.000)
U vezi opšte direktive Vrhovnog štaba, naša Divizija će 17 i 18. sv. nj. likvidirati neprijateljske garnizone Šujice²⁾ i Tomislavgrad.³⁾

Jučina neprijateljskog garnizona Šujica kreće se od 120 — 160 ustaša sa nešto četničkih bandi iz Malovana,⁴⁾ se do 200 ustaša ako su nijesu dobili pojačanje poslije likvidacije Livanskog garnizona.⁵⁾ Ni jedan ni drugi garnizon ne raspolaže sa teškim oruđima, kao ni sa borimim kolima.

Garnizoni su utvrđeni, a garnizon Tomislavgrad vjerovatno opasan i bodljikavom žicom. Štabovi brigada čiji je zadatak likvidacije ova dva garnizona prikupice još detaljnije podatke o jačini neprijateljskih garnizona, kao i o sistemu utvrda.

U likvidaciji ova dva garnizona učestvovali će II i III brigada i jedan bataljon I brigade.

U tom cilju

NAREĐUJEMO:

1) Da III brigada, kojoj se pridodaje jedna haubica i jedan bacač I brigade, kao i jedan bataljon I brigade koji

¹⁾ Original (pisan na mašini, čiticom) u AVH, reg. br. II—1, k. 131.

²⁾ Vidi tom II, knj. 7, dek. br. 4 i 21.

³⁾ Vidi tom II, knj. 6, dek. br. 100.

⁴⁾ Pomoćnik sile Društva i Gornji Mlinovi. Vjerovatno se misli na ova dva sela, koja se nalaze neposredno jedno uz drugo.

⁵⁾ Sude Duvno.

⁶⁾ Bili su neprijateljskim snagama u Tomislav-Gradu vidi dek. br. 100 i 124.

će imati za zadatak zatvaranja pravca Šujica — Kupres, noću 17 na 18 likvidira neprijateljski garnizon u Šujici. Osnovni pravac napada treba da bude zapadni pravac, obezbjeđujući se od Kupresa i Tomislavgrada. Ovom operacijom rukovodiće načelnik štaba Divizije drug Vukotić i štab III brigade. Plan operacije izradiće štab brigade zajedno sa drugim Vukotićem i isti dostaviti štabu Divizije u dvije kopije.

2) Da II brigada, kojoj se pridodaje jedan brdski top 75 mm, noću 18 na 19 likvidira neprijateljski garnizon Tomislavgrad.¹

Štab brigade će blagovremeno putem izvidanja prikupiti potrebne podatke o neprijatelju i prvouci jedinice na liniji Vučepolje — Stipančić — Buhovo — Eminovo Selo. Osnovni pravac napada biće sjeverozapadni pravac.

Štab brigade će izraditi zapovijest i poslati je u duplikatu štabu Divizije.

3) Da I brigada obezbijedi pravce od Imotskog i Sinja i da vrši stalno neposredno obezbjeđenje grada Livna.

Poslije izvršenih zadataka III brigada će se smjestiti na prostoru Šujica — Malovan, obezbjeđujući se od Kupresa; II brigada će se smjestiti na prostoru Tomislavgrad — Stipančić — Srdani, obezbjeđujući pravce od Prozora i Imotskog i dajući stalno obezbjeđenje Tomislavgradu.

Sve brigade će na prostoru gdje se nalaze izvršiti čišćenje i razoružanje sela.

Štab Divizije će se nalaziti u manastiru Gorici kod Livna. Divizijska hirurška ekipa će se nalaziti u Livnu. I jednoj i drugoj brigadi biće stavljen na raspoloženje kamion za prevoz ranjenika.

U toku sjutrašnjeg dana izvršiti sve pripreme i pristupiti rešenju zadataka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR	NAČELNIK ŠTABA	KOMANDANT,
	Vukotić	Peko
	M. P.	

¹ O zauzimanju Šujice vidi dok. br. 121.
² Vidi dok. br. 118.
³ O zauzimanju Tomislav-Grada vidi dok. br. 123.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 17. DECEMBRA 1942.
ŠTABU I. BOSANSKOG NOU KORPUSA O SITUACIJI NA
ODSEKU PRIJEDOR — SANSKI MOST¹

Š t a b
IV n. o. u. divizije
br. št.
17/XII 1942. g.
u 21 čas.
OP. II²

ŠTABU I BOS. N. O. U. KORPUSA

1. Prenosimo vam sledeću depešu:
- »V divizija izveštava da je neprijatelj iz Prijedora juče su jednim vozom od 13 vagona i 2 lokomotive, sa 150 Nemaca, 100 domobrana i avionom pokušao da prođe do pokvarenog mjesta na pruži da je optvare. Ujedinjena je lokomotiva i tri vagona, a na ostale vagona koji su bili otvoreni jedinice V divizije otvorile su vatru iz mitraljeza i bacile bombe. Neprijatelj je uspio da otkazi 10 vagona i 1 lokomotivu te da pobjegne u Prijedor sa mnogo mrtvih i ranjenih Nijemaca i domobrana. Neprijatelj je sa drugim vozom pokušao iz Sankog Mosta da dođe do pokvarenog mjesta na pruži ali je odbijen. Zarobljena su 2 Njemca i strijeljana.
- 2) Na sektoru IV i VII brigade nema novosti.
- 3) Četnici iz Maricko i okolne nude predaju I brigadi ako im zagarantuje život i slobodu. Odgovorili smo da im garantujemo život i slobodu.
- 4) Imamo telefonsku vezu sa I brigadom. Naredili smo da se otvori linija Ključ — Vrhpolje — Tomina.
- 5) Naređeno je I brigadi da iskopa rovove i da smjesti u njih mitraljeze koji će tući avione kad se spuste.

Načelnik Korpusa
Branko, s. r.

¹ Prepis originala (pisao na mašini, latinično), u AVII, sig. br. 15-21, L. 806. Original u mašini u Arhivu CK SKH. Prepis je sadržan u Vojnomemorijalnom Institutu.

² Na prepis originala dopisano slovom (izjavljeno prilikom sravnjivanja sa originalom).

Poljane

II. Prema izvještajima Štaba II n. o. u. brigade i Štaba IV bat. VI n. o. u. brigade neprijatelj je danas oko 10 časova pokušao prodor u S kolonu od pravca Sanski Most, Prijedor, Ljubija. Koim Buba se vodila do pred samu noć i naše jedinice uspjele su da odbiju sve neprijateljske kolone. Neprijatelj je izbačen i iz Pobrežja, a jedan bataljon II brigade progoneći neprijatelja prema Ljubiji dopro je na 500 metara do Ljubije, a zatim se morao povući na stare položaje usljed jake neprijateljske vatre. U ovim borbama okupni naši gubici bili su desetak ranjenih a neprijatelj je pretrpio velike gubitke. Kolona koja se Čamcima bila prebacila od Trnova i niz obalu Sane prema našoj zasljezi na Pobrežje, bila je pripuštena na kraće odstojanje i dočekana vatrom iz 10 puškomitraljeza i 2 teška mitraljeza, tako da se neprijateljski gubici kod te kolone cijene na 30 mrtvih, koje su drugovi dočnije vidjeli kako ih neprijatelj izvlači.

Računajući prema današnjem koncentričnom napadu neprijatelja kao i prema neizdrživom stanju u gradu, očekujemo da neprijatelj u najkraćem vremenu pokuša odlučno riješiti svoju situaciju. Danas pred noć primjećeno je gomilanje neprijatelja na periferiji San. Mosta na ovoj situaciji Sane, kao i izvješeno gomilanje zaprege. Naše jedinice pošle su svoje izviđačke vodove, ali rezultati još nijesu stigli. Mi ćemo pojačati sektor II brigade, tim što ćemo pored jednog bataljona VI brig. koji se već nalazi kod Pobrežja primaci bliže još jedan bataljon VI br. koji će poslužiti kao manevarska jedinica.

S drugarskim pozdravom,

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Polkomesar	Komandant
M. Kušić	otsutan

ŠTAB
I. BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
BR. N.

— P O L O Ž A J —

U akta: Šef kane ... ?

¹ Blizu o teme vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 253, str. 417.
² Tada je bio Đoko Žukić.

ZAPOVIJEST ŠTABA 3. BRIGADE (2. DALMATINSKE) 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ OD 17. DECEMBRA 1942. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA NAPAD NA ŠUJICU¹

Štab III. Brigade
II. Proleterske Divizije
17. decembra 1942.

ZAPOVIJEST

Za likvidaciju ustaškog uporišta Šujice
(sekcija Livno 1 : 100.000)

U vezi direktive Štaba II. Proleterske Divizije naša Brigada dobila je zadatak da likvidira ustaško uporište Šujicu.² Šujica je mali garnizon sa posadom otprilike od 120 — 160 ustaša, sa nešto čemkičkih bandi iz Matovana. Šujica se nalazi na raskršću puteva koji vode za Livno, Tomislavgrad i Kupres, te likvidacijom ovoga uporišta prekida se veza zloglasnog ustaškog legla Kupresa sa Tomislavgradom.

Garnizon je nešto malo i utvrđen, polio ima izvjestan broj slabijih bunkera. Prema podacima, teških oružja, topova i bacača nema.

Prema prednjem naredjenju:

- 1.) U napadu će učestvovati naša Brigada, jedan bataljon I. Brigade, jedno haubičko odelenje topova i 2 bacača.
- 2.) II. bataljon sa polaznog položaja Subotih — Tečilo napada pravcem Podgaj — groblje³ zapadno od Šujice — Šujica sa zadatkom da uništi i zauzme bunkere i zapadni dio Šujice. Lijevo, tj. na putu Šujica — Kupres nalaziće se I. bataljon I. Brigade, a desno IV. bataljon naše Brigade, sa kojim održavati vezu.
- 3.) IV. bataljon sa polaznog položaja Borac⁴ — Šipčevića han napada pravcem Šipčević han — k. 919 — dlanjica u Šujici, obuhvatajući jednom četom cestu koja vodi od Tomislavgrada za Šujicu obuhvatajući Šujicu sa istočne strane.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 8—41, k. 86.

² Vidi dok. br. 116.

³ Šujici se ne nalaziše ustare iz 1. i 2. sati 26. rujna 5. stajatelj vjebnog odreda (Ism. IV, knj. 8. dok. br. 247, AVH, reg. br. 126—1, k. 114^a); narednje Zapovjedništva Livske vojnice od 7. novembra 1942.

⁴ To je brzinom groblje u sjevernom dijelu sela Podgaja.

⁵ To je trg. 1285.

Lijevo se nalazi naš II. bataljon, a južno na pravcu Sušica — Tomislavgrad nalaziće se naš III. bataljon.

4.) I. bataljon I. Brigade postaviće se na položajima zapadno od druma Sušica — Kupres kod Donjeg Malovana, sa zadatkom prekidanja veze Sušica — Kupres, osmatranje pravaca koji izvode preko Malovana i Malovanske Poljane, odbijajući eventualnu pomoć koja bi došla iz kupreškog garnizona. Jedan vod sa jednim automatskim oružjem postaviti na javorni Vrh radi zatvaranja pravca Sušica — Ravno. Uхватiti vezu sa Kupreškim bataljonom, kome je također poslato naređenje za zatvaranje istog pravca.¹ U koliko Kupreški bataljon ne bude stradao cestu kod Donjeg Malovana, neka to uradi ovaj bataljon.

5.) III. bataljon zatvorice pravac Sušica — Tomislavgrad, postavljajući se na liniji selo Galčić — s. Dvojine, s tim što će isturiti jedan vod na vrh Galčić, k. 1131 radi zatvaranja puta od Mokronoga za Lupoglavu. Porušiti cestu kod sela Dvojine.

6.) Brigadna rezerva koju će sačinjavati naš I. bataljon postaviće se istočno od ceste u visini Ivković — Rudo Polje. Eventualne zadatke rezervi davati će na licu mjesta Štab Brigade.

7.) Haubičko odelenje postaviće se na prostoru Lupoglava, sa zadatkom da tuku neprijateljska utvorenja u Sušici.

8.) Vod bacača postaviće se sjeverno od Borca na rasčrnci puteva ispod ul'w od Šlipevića hana, sa zadatkom da neutrališe neprijateljska automatska oružja i bunke.

9.) Početak artiljerijske pripreme lačno u 20 časova. Ova momenta pod zastikom artiljerijske i bacačke vatre bataljoni će poći sa svojih polaznih položaja u napad.

10.) Brigadno previjalšte nalaziće se kod ceste Borovo Polje Han, gdje slati ranjenike. Tu će se nalaziti i kamion za prevoz ranjenika dalje za Livno.

11.) II. i IV. bataljon odmah po prijemu ovoga naređenja uputiće pravcem koji im je određen za napad po jedan izviđački vod sa zadatkom izviđanja Sušice, kao i da lačno utvrde da li ima neprijatelja u Sušici i gdje je smješten. Ovi vodovi će poslije izviđanja sačekati svoje bataljone, a u slučaju da neprijatelj uopće ne bude u Sušici izvjestiti najbitnije ovaj Štab.

12.) Početak napada bit će lačno u 20.30 časova.

13.) Ugovoreni znaci: »Tobdzija — Rusi«, znaci raspoznavanja su već izdati svim bataljonima.

¹ Vidi tom II, knj. 7, dok. br. 21.

² Tu je vrh Galčić (opg. 1131) na Kovač-plasini, južno od Sušice.

14.) Stab Brigade nalaziće se u Rudo Polje (k. 980).
Po zauzeću Suijce¹ Brigada će se razmjestiti na prostoru
Gornji Malovan — Zanoljine — Donji Malovan — Sui-
jica. Za ovaj razmjestaž izdat će se naknadno naređenje.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!
Politikom, Komandani,
Marko Jović* Ljubo Vučković

BR. 119

NAREĐENJE ŠTABA 3. NOU DIVIZIJE OD 18. DECEMBRA
1942. STABOVIMA BRIGADA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACI-
JAMA TURBE — JAJCE I TURBE — DONJI VAKUF

18. XII. 1942

C² H¹ i D¹

Po prikupljenim podacima neprijatelj koncentriše izvje-
sne snage u Zenici i duž pruge ka Zepči, kao i u Zepči, a iz-
vjesne snage četničke i navodno Nijemaca nalaze se na polo-
žajima iznad Mladikovine. Očigledno neprijatelj rači da nas
dejsivom i sa manevrom prema lijevom boku odbaci od ko-
munikacije Zenica — Zepči.
Pošto su naše jedinice izvršile dodijeljeni zadatak, a po-
sto smo dobili drugi zadatak na komunikacijama Turbe —
Jajce i Turbe — Donji Vakuf, to će 1. ostapiti od naredenih
komunikacija i postepeno se povlačiti na prostoriju oko
Vitevoja i Korčana za izvršenje drugog zadatka.

* Suijca je zauzeta 18. decembra 1942 (vidi dok. br. 121).
* To je partizansko ime Ante Jurina. Poginuo je 1943, a protiv
neprijateljevoj odmazdi (tom IV, knj. 9, dok. br. 361, obavještenje 72,
k. 79).
* Original (pisao na malini, latinicom) u AVH, reg. br. 53—3,
k. 79.
* Šifra za 1. brigadu (5. proletersko-crnogorska) 3. NOU divizije
(tom IV, knj. 8, dok. br. 200).
* Šifra za 2. brigadu 1. NOU, odnosno 3. NOU divizije (tom IV,
knj. 8, dok. br. 210).
* Druga brigada je, u stvari, 1. hercegovačka, kasnije preimeno-
vana u 10. hercegovačku NOU brigadu.
* Šifra za 3. brigadu (1. dalmatinsku) 3. NOU divizije.
* 1. batalj rijeke Bosne od Zentice do Zepča nahvati se u dijelovi
gijamačke 718. pješačke i domobranske 4. pješačke divizije (vidi
dok. br. 119).
* Šifra za 3. NOU diviziju.

NAREĐUJEMO:

1. C sa svima snagama sutra prije zore povući će se pravcem Btarnica — Mladikovina — Šiprage — Skender Vakuf, a ako ima podatke da su tamo jače snage može otići preko Bjelobuđa i Brica sa zadatkom da sa dva bataljona uništi četničke bande iz Cernice, da strogo kazni krivce za dasadanje napada na naše dijelove na toj prostoru, da podigne most kod Crne Rijeke¹ i uspostavi vezu ka Mrkonjić-Gradu, te da tim pravcem doturi nam artiljerijska oruđa, municiju i opremu za koju smo izdali naređenje da tuda dođe. Za taj zadatak upotrebiti dva bataljona, a ostale snage uputiti u Konjane u opštu rezervu. Po izvršenju dobijenih zadataka C će domaršovati u opštu rezervu u Vitovlje, za što će sledovati naređenje. Uspostaviti vezu sa I. Divizijom i sa štabom sektora² na pravcu Jajce — Mrkonjić-Grad u Kovačevićima,³ pa nas stalno izvještavati o njihovom radu.

2. D povući će se sutra prije zore sa dosadnjih položaja opštim pravcem Pančić — Trifunovici — Vidovšte — Vitovlje, gdje će dobiti naređenje za dalji rad.

3. If počete povlačenje sutra prije zore pravcem Gluha Bukovica — Sitava i razmjestiti se na prostoru Sitava — Lužnica — Mudrike — Gostilj — Dilci odakle preduzeti izviđanje na jug i obezbodeno, a zadatak za dalji rad tamo se dobiti. U Gluhoj Bukovici ostaviti jednu izviđačku četu, da ostane po mogućstvu dva dana radi prikupljanja podataka i izvještavanja o neprijateljskom pokretu i radu.

4. Po izvlačenju iz neprijateljskog dejstva i osmatranja vršiti pokrete lagano i postepeno vodeći mnogo računa o udobnosti trupe, jer nema potrebe za žurno povlačenje na novu prostoru. Radi koordiniranja rada i međusobnog pomaganja međusobno se stalno obavještavati o situaciji i daljim pokretima, jer to nije bilo dovoljno u sadanjim akcijama, a takođe svakodnevno izvještavati i ovaj štab.

¹ Odnosi se na planinu Cernica, sjeverno od Jajca.

² To je zračnik na sječu Crne Rijeke u Vrbu.

³ Misi se na Štab Operativnog sektora Jajce — Mrkonjić-Grad (vklj. gub. br. 100).

⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na s. Kovačević, jugoistočno od Mrkonjić-Grada.

5. T¹⁶ /¹⁷ zanoćije 19. i 20. o. m. u s. Trifunović, a B¹³ i L¹⁴ u s. Novaković, a 21. o. m. i dalje T i L u s. Gradini južno od Korčane, a B i L u Runjavi¹⁵ (u Korčane), pa nam tamo dostavljati izvještaje.

6. Sve teže bolesnike, koje će liječenje trajati više od 10 dana, upatiti blagovremeno u poljsku bolnicu, tako da stignu u s. Novaković 20. o. m. do 15 čas, gdje će se izvršiti odabiranje, pa će se teži bolesnici upatiti u Centralnu bolnicu.

7. Intendantura i komora od C¹⁶ JČ,¹⁷ št¹⁸ odmarlovače sutra iz 3, jezera kod škole u Čudniće, gdje sa istima hvatati vezu.¹⁹

S drugarškim pozdravom

Smit fašizmu — Sloboda narodu!

Politikom: Načelnik Štaba: Komandant:
Rad. Babić Rudi Primorac Pet. Čeković

¹³ Odnosi se na Štab 3. NOU divizije.
¹⁴ Vjerovatno se odnosi na neki od bataljona 1. hercegovačke NOU brigade.
¹⁵ Šifra za 1. hercegovačku NOU brigadu (tom IV, knj. 8, dok. br. 287).
¹⁶ Odnosi se na 5. bataljon 1. hercegovačke NOU brigade (tom IV, knj. 8, dok. br. 287).
¹⁷ Zvezak u Donjoj Korčanimu.
¹⁸ Šifra za komoru Štaba 1. brigade.
¹⁹ Šifra za komoru 3. bataljona 1. brigade.
²⁰ Šifra za komoru 5. bataljona 1. brigade.
²¹ O izvješćima postavljenih zadataka vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 228.

ZAPOVIJEST ŠTABA 2. BRIGADE 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ OD 18. DECEMBRA 1942. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA NAPAD NA TOMISLAV GRAD (DUVNO)¹

Štab II Brigade²
II Prolet. Divizije
18. XII. 1942.
10 časova

ZAPOVIJEST

za napad na neprijateljski garnizon Tomislav-Grad (Duvno) (Škicija Livno 1 : 100.000)

I

Prema prikupljenim podacima, jačina neprijateljskog garnizona u Duvnu kreće se od 1000 do 1500 neprijateljskih vojnika (ustaša, domobrana i milicije).³ Naoružanje posade ovog garnizona je odgovarajuće prešadjsko naoružanje i nekoliko bacača. Artiljerije do sada nijesu imali u Duvnu. Odbrana grada organizovana je na bazi primitivno izgrađenih bunkera. Žice oko grada i oko bunkera nema. Neprijatelj je svoje dijelove isturio u s. Blažuj, sjeverno od varoši, i s. Kobo, južno od varoši. Za pojačanje odbrane, neprijatelj stoji na raspoložuju jedan blindirani automobil. Neprijatelj je svoju posadu iz Šujice na pravcu Kupresa, koja je iznosila do 150 vojnika, povukao u Duvno. Naše snage su zaposjele Šujicu.⁴ Prema tome, neprijatelj nema veze sa Kupresom. Vezu sa litoralnim neprijateljem još održava. Stav vojske ovog garnizona pretežno je od razbijenih bandi iz Livna. Moral vojske je vrlo slab.

II

Naša Brigada je dobila zadatak da napadne i likvidira neprijatelja i zauzme varoš Duvno.⁵

¹ Original (pisan na matini, latinicom) u AVH, reg. br. 42—1, k. 728.

² To je 4. proleterska (crnogorska) NOB brigada.

³ Bile u neprijateljstvu u Duvno vid. dok. br. 123.

⁴ Šujica je zaposjednuta 19. decembra (vidi dok. br. 121).

⁵ Bile u zadataku 2. brigade vidi dok. br. 116.

U prednju svrhu, našoj Brigadi stavljena su na raspoloženje i pod komandu dva bataljona III Brigade¹ naše Divizije, jedna haubična baterija 100 mm² i jedan brdski top 75 mm.

Osnovni pravac napada: zapad — sjever — istok sa polaznih položaja: s. Podgaj — Gradina, k. 1078³ — k. 1059 — s. Buhovo — Eminovo Selo — k. 897 — k. 882 — k. 869.

Radi izvršenja prednjeg zadatka

NAREĐUJEMO:

— I bataljon napasće pravcem Obia Glava — k. 1059 — k. 1078 — zapadni dio grada, likvidirajući na svom putu do grada eventualno postavljene neprijateljske zasjede i bunke na kosama između Gradine i s. Blažuj. Na desnom krilu ovog bataljona nalaziće se V bataljon naše Brigade a na lijevom krilu III bataljon naše Brigade.

— III bataljon napasće opštim pravcem s. Buhovo — Eminovo Selo — s. Blažuj — varoš sa sjeverne strane. Na putu likvidirati neprijateljsku posadu u s. Blažuj.

Na desnom krilu ovog bataljona nalazi se I bataljon naše Brigade a na lijevom krilu jedan bataljon III Brigade.

— V bataljon napasće varoš sa jugozapadne strane pravcem s. Podgaj — s. Kolo, likvidirajući neprijateljsku posadu u s. Kolo. Na lijevom krilu ovog bataljona napada I bataljon naše Brigade a na desnom krilu nema naših dijelova do k. 869, istočno od Tomislav-Grada.

— Bataljon III Brigade, koji se sada nalazi na prostoru s. Mokronoge, sa dvije čete napasće grad pravcem: k. 897 — k. 942 — drum koji uvodi sa sjevera u varoš (istočno od toga grada). Jedna četa ovog bataljona ostaje u zaštiti haubične baterije kod s. Mokronoge.

Na desnom krilu četa u napadu nalazi se III bataljon naše Brigade a na lijevom krilu jedan bataljon III Brigade, koji se sada nalazi u s. Srdani.

¹ To je 2. dalmatinska NOE brigada.

² To je bila haubična baterija (haubiće kalibra 100 mm, M. 1619) 2. NOE divizije. Komandir joj je tada bio Branko Obradović, a zamjenik Ismet Ludić. Baterija je, po naredbama VŠ NOV i PZM, privremeno stavljena pod komandu 2. proletarske NOE divizije (tom IV, knj. 8, dok. br. 18 i 209).

³ To nije kata, već trig. 1078 (Gradina).

⁴ Treba: 816, 942, sjeverno od Duvna.

— Bataljon III Brigade, koji se sada nalazi na prostoru s. Srdani, napuše grad na istočne strane desno k. 882 — k. 871 — k. 903¹⁸ — manastir, a lijevo put koji vodi u s. Srdani preko St.¹⁹ Polja za Davno. Na desnom krilu nalazi se bataljon III Brigade iz Mokronoga a na lijevom krilu nema naših djelova.

— U bataljon naše Brigade postavio se kao opta rezerva pozadi k. 1078. Zadatak: zaštita brdskom i protivkol-
skom topu, onemogućavanje neprijateljskog ispada u bilo kom pravcu na sektoru naših bataljona postavljenih između komunikacija Tomislav-Grad — Livno i Tomislav-Grad — Sajca, eventualno potpomaganje bataljona u napadu. Radi toga, Štab bataljona će stajati u stalnoj vezi sa Štabom Brigade.

— Haubička baterija, pod zaštitom i punom odgovorno-
sti za bezbjednost jedne čete bataljona III Brigade iz s. Mo-
kronoge, postavice se na prostoru s. Mokronoge na najpo-
godnijoj tački, pod komandom i rukovodstvom komandanta
ove baterije. Zadatak: potpomoci napad naših jedinica na
Davno. U tu svrhu tući s. Blažuj, Tomislav-Grad — i eventu-
alno druge otporne tačke u okolini grada.
Peketaš artiljerijske pripreme u 17 časova. Prekid artiljerij-
skog dejstva u 18 časova. U međuvremenu ispaliti po 20 gra-
nata. Znak da artiljerija produži dejstvo: dvije bijele rakete
u pravcu grada. Elemente uzeti preko dana.

— Brdski top postavice se na najpogodnije mjesto na
prostoru iznad s. Stipanić. Zadatak: u isto vreme kad i
haubiča, tući s. Kolo, s. Blažuj i Tomislav-Grad. Prekid dej-
stva kao i haubiče. Ispaliti 20 granata.

— Protivkolski top će se postaviti na najpogodnije mje-
sto za dejstvo protiv neprijateljskih bunkera i oklopnog
automobila. Mi smatramo za pogodno šuma Gradina, u
blizini naše rezerve. Dejstvo po potrebi i na sigurne ciljeve.

— Bazači I, III i V bataljona formiraju bacačku bato-
riju, koja će se postaviti na k. 1059 za dejstvo na s. Blažuj,
Tomislav-Grad i s. Kolo. Dejstvo bacača otpočne posle arti-
ljerijske pripreme i pod njihovom zaštitom će se jedinice pri-
vlačiti gradu. Prekid bacačkog dejstva pola sata poslije pre-
kida artiljerijskog dejstva, tj. u 18.30 časova ako artiljerijsko
dejstvo prekine tačno u 18 časova. Bacačkom baterijom ruko-

¹⁸ Ta kota nije nađena na karti 1 : 100.000, već je u razgradi ispod
rijeci Tomislav-Grad (Davno) ispisao broj 903, koji označava nadmor-
sku visinu Davna.

¹⁹ Srednje.

²⁰ To je potumljeno brdo Gradina (trig. 1078), zapadno od
Livna.

vodice za vrijeme dejstva zamjenik komandanta Brigade. Za slučaj da je potrebno ranije prekinuti dejstvo artiljerije i bacača, znak je jedna crvena ispaljena raketa u pravcu grada.

— Brigadno sanitetsko previjalište nalaziće se u s. Vučipolje.

— Hirurška ekipa nalaziće se kod rudnika uglja¹³ ispod Bukovače.

— Pravec evakuacije ranjenika: položaj — Vučipolje, Lanite — rudnik uglja¹⁴ — Grznari — Livno.

— Borbeni znaci: Livno — oslobođeno.

— Vidni znaci: paljenje vatre na tačkama do kojih su naše jedinice prodrle.

— Prodor naših snaga u grad: tri bijele rakete.

— Komandno mjesto i osmatračnica Štaba Brigade za prvo vrijeme k. 1059 a zatim na pravcu prema Tomislav-Gradu preko k. 1078.

— Po zauzeću grada,¹⁵ Štab će se nalaziti u katoličkom manastiru.

— U slučaju da u toku noći grad ne padne, napad će se produžiti i preko dana i dalje, do zauzeća grada.

— Rami plijen i zarobljenike po poznatom uputstvu predati Štabu Brigade.

— Polazak sa prostorija na kojima se sada nalaze bataljoni u 16 časova.

III

Po zauzeću grada, II bataljon smjestiće se u s. Stipančić i s. Podgaj sa zadatkom da kontroliše pravac prema Karlovom haju i održava vezu sa našim bataljonom koji će se nalaziti na prostoriji s. Kovači — s. Brišnik. — III bataljon nalaziće se na prostoriji s. Orlešani — s. Srdani i očistiti sela istočno od Duvanjskog Polja od eventualno razbijenih neprijateljskih odjeljenja. — V bataljon će se uputiti u gornje eventualno izbeglih neprijateljskih dijelova u pravcu juga, očistiti ostaci raspoložena sela Kovače, Omeroviće, Čeharu i Brišnik i kontrolisati pravac prema Posušju i Imotskom. — I bataljon ostaje u gradu radi obezbjeđivanja i vršenja garnizonske službe. — Bataljoni III Brigade povući

¹³ i ¹⁴ Odnosi se na rudnik uglja između Lanita (predio) i s. Grznari.

¹⁵ Duvno je zauzeto 19. decembra (dok. br. 123).

¹⁶ To je katolička crkva.

će se na prostoriju s. Mokronoge — Eminovo Selo, gdje će čekati dalje narednje. — Haubička baterija ostaje na prostoriji gdje se sada nalazi.

IV

Naknadno smo obaviješteni od Štaba Divizije, da su za večerašnju akciju na Duvno određeni kao rezerva dva bataljona I Brigade, koji će se postaviti na prostoriji: jedan bataljon Eminovo selo, sjeverno od Tomislav Grada, a jedan bataljon na Prevali, zapadno od sela Stipančića, sa zadatkom da kontrolišu pravac od Imotskog preko s. Aržano za Karlov ban i dalje.

Smrti fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar:
M. Jovičević

Komandant,
Radovan

BR. 121

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 19. DECEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ZAUZIMANJU SUJICE I DUVNA¹

ŠTAB
II Proleterske Divizije
19-XII- u 13 časova

VRHOVNOM ŠTABU

Pod grtitiskom jedinica naše III. Brigade neprijatelj je napustio Sujicu 16-XII- i, j. istog dana kada smo ih imali napasti, Jedinice II. Brigade, posle žestokog otpora neprija, telja koji je trajao od 18,30—24 časa, zauzele su Duvno.²

¹ To je 2. proleterska NOV brigada.
² Dokument istina na mašini, latinsom u AVH, reg. br. 25-1, k. 731.
³ Pogrešno treba: 19.
⁴ Vidi dek. br. 118.
⁵ Vidi dek. br. 123.

Neprijatelj je bio brojno nadmoćniji i dao je žestok otpor sa spoljnih i unutarnjih tačaka odbrane. U napadu su deo savovata bočnim osiguranjima i presecanjem komunikacija po dva bataljona I i III Brigade. Još se ne zna koji su gubici neprijatelja, jer je ovo prvi izveštaj. Neprijatelj je pokušao zapaliti grad pri odstupanju. Bio je već zapalio sve magacine, naši vojnici su gasili delimično i što je najvažnije spasili su municiju. Do sada je prikupljeno prema prvim podacima 100.000 metaka, jedan teški bacač, nekoliko teških mitraljeza, i tri peškomitraljeza. Svega ovoga ima više i materijal se prikuplja.

Naši gubici: II Brigada dva mrtva i 8 ranjenih, III Brigada 6 mrtvih i 20 ranjenih. Lakše je ranjen komandant III bataljona III Brigade.

Detaljan izveštaj još nismo dobili, čim ga dobijemo poslaćemo vam. Kamion ćemo zadržati za prenos ranjenika.

Prema podacima, koje su dali seljaci, jačina neprijatelja u Davnu sa novomobilisanim i još nemanorizanim bila je oko 3.000. Nastavlja se progon neprijatelja u pravcu Imotskog i čistenje ostataka sela.

Moral kod naše vojske je izvrstan. Nastavićemo sa ofanzivom. Pošaljite nam protivtenkovskih temperiranih granata. Molimo da nam vratite oklopna kola čim budu oporavljena.

Za Slab Divizije,
Peko i Mizar

NAREĐENE ŠTABA 1. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVI
OD 22. DECEMBRA 1942. ŠTABU 1. PROLETERSKE BRI-
GADE ZA DEJSTVA U REGIONU PRNJAVORA, OVLADAVA-
NJE LIJEVOM OBALOM RIJEKE UKRINE I PRODIRA-
NJE PREMA PLANINI MOTAJCI¹

1. PROLET'ER' DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Br. 101
22. XII — 12 čas.
ŠTABU EA²

OBAVEŠTENJE o situaciji:
Jednice draga Pera³ u toku 15. o. m. u svom pokretu ka
ciljevima na određenoj liniji razjatile su neprijateljske ban-
de u selima: Serici, Mladkovine, Blatnica, Papatnica i Že-
ljazno Polje. Noću 15/16 o. m. likvidirane su sve posade po
železničkim i žandarmerijskim stanicama i te i druge javne
zgrade zapaljene na pruzi Zemun — Zepče. Deo snaga pro-
šao je kod Nemile i sa te strane (istočne) prodirao duž pru-
ge. Drugi deo ovih snaga jednovremeno je, posle žilavog
otpora, likvidirao žandarmerijske i ustaške posade u selima
severno i severozapadno od Travnika: S. Mehurci, Maline,
Gulja Gora, Han Bita, Brojkovci i Bukovica. U ovim akci-
jama neprijatelj je imao gubitaka, ali se tačan broj ne zna
jer ih je sa sobom odnosio. Na terenu su ostavili 3 mrtva i
3 ranjena. Zarobljeno je: 9 četnika, 4 ustaše, 20 domobrana,
oko 70 milicionara.

Ove jedinice napustile su taj teren 19. o. m.⁴ Pred pola-
zak neprijatelj je preduzeo iz Travnika pokret u cilju ponov-
nog ovladavanja komunikacijom u jačini od oko 3—4.000

¹ Original (pisan na mašini, latinskom) u AVH, reg. br. 22-3,
k. 706 A. U dokumentu je na više mjesta, u manjem obimu, interve-
nisao zetskim mašinom.

² Taj broj, u originalu, dopisan je mašinom.

³ Šifra za 1. protetersku NOU brigadu (tom. IV, knj. 8, dok.
br. 214).

⁴ Odnosi se na Petra Četkovića Peru, komandanta 3. NOU di-
vizije.

⁵ Pogrešno: treba: sjeveroistočno.

⁶ Vidi dok. br. 119.

Nemaca i domobrana, a iakođe i pokrete duž pruge iz Zenice i Zepče, a iz Teslića u pravcu Mladikovine.

Pero se sada nalazi na terenu oko r. Ugra, Sipraga i Skender Vakufa. On će raditi uglavnom južno od ovog terena.

Delovi I FE³ određeni za zatvaranje pravca B. L.² — Klačnice — Prnjavor našli su na bandu od oko 100—150 četnika oko s. Drevine iz Črnovrške i Vrbaske čete.³ Ove bande su se bez otpora povukle prema severu ka s. Dragovici i Klačnice. Delovi I FE su bez otpora ušli u s. Dragovici i postavili se na određenom pravcu.

Od IA⁴ smo obavestili da je neprijatelj koji je dejstvo- vao prema njima otisnuo u toku 18. i 19. o. m. i lo hrvatske snage prema Karanovcu (10 km. iz Vrbasa od B. L.), a Nemci prema Čelincu. Četnici koji su bili na tom terenu ostali raz- bijeni su 20. o. m. Delovi IA sada kontrolišu Lipovac i Bje- ljevine (predeo između Čelina i okuke Vrbasa).

O rezultatima akcije OK⁵ prema s. Probinic i Teslić ne- mamo podataka.

Podaci o neprijatelju.

Gl. St. voj. čet. odreda za Bosna¹⁾ bio je 20. o. m. u s. Opočivajka (kod škole), 5—6 km. severno od s. Lijnja.

Rade Radić²⁾ i učitelj Gagić³⁾ su 20 četnika bili su 19. o. m. u s. Lijnja (z. od Prnjavora).

Četnička bolnica i familija R. Radica u s. Nožičko⁴⁾ (10 km. južno od sela Vrbasa).

Črnovrška i Vrbaska četa 21. o. m. pobegle su ispred delova I FE severno od puta Klačnice — Prnjavor.

¹⁾ Bilde o tome vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 251.

²⁾ Sifra za I. bataljon 1. protetske brigade.

³⁾ To jest: Banja Luka.

⁴⁾ To čete su pripadale Četničkom odreda »Borja«.

⁵⁾ Sifra za 3. protetsku (osovčaku) NDI brigadu.

⁶⁾ Sifra za 3. krajišku NDI brigadu. Bilde o dejstvima ove bri- gade je iz vijesti vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 208 i 216.

⁷⁾ To jest: Glavni Štab »vojvođinskih odreda za Bosnu. On je u drugoj polovini septembra 1942. preimenovali u Komanda Bosne- skih četničkih odreda (dok. br. 103).

⁸⁾ U to vrijeme je bio komandant Bosanskih četničkih odreda i Četničkog odreda »Borja«.

⁹⁾ Mile.

¹⁰⁾ Na nekim kartama novijeg izdanja: Nožičko, a na nekim: Nožička.

Verovatno je da su se četničke bande, a naročito njihove vode i štabovi, već sada prebacili bliže pl. Mostjici (oko koje se nalaze Forkapine¹⁷ jedinice).

U Prnjavoru se nalazi oko 120 ustaša, oko 50 Hercegovaca, južno od Prnjavora, na Ceru i Radunjevcu, oko 80—100 domobrana i istočno od Prnjavora, u s. Glogovac, legioneri (nepoznat broj).¹⁸

Banja Luka: Pre nekoliko dana pošlo je za Gradisku 12 tenkova i 40 kamiona sa oko 1000 Nemaca.

Sada se u varoši nalazi oko 700 Nemaca u samom gradu, u manastiru Trapsna¹⁹ oko 700 i na položajima oko grada 1000 Nemaca. Ove jedinice pripadaju 714. nemačkoj divizion (istoj onoj koja je vodila borbe oko S. Mosta i Kotor Varoši). Nedostaju podaci o domobranskim snagama. Od izbeglih domobrana saznali smo da su se u S. Mostu nalazila tri bataljona Banjalucke domobranske pukovnije,²⁰ dok se je štab pukovnije nalazio u B. Luci.

U Čelincu se nalaze jedan ustaški bataljon (iz Ključa) i jedan bataljon četnički.

Promene se glasovi da su domobrani u Prnjavoru demoralisani i da se neke sa nama boriti. Na delove i FE masli su civili iz Prnjavora koji, plašeći se borbe, napuštaju varoš i sklanjaju se po selima.

Iz gore izloženog sačeva se sledeće:

1. — Da se četnici kao samostalna organizovana snaga više ne mogu pojaviti. Mnoge četničke jedinice su razbijene; njihova međusobna saradnja onemogućena, četnički štabovi su razbijeni, duboko sklonjeni, međusobno povezani i bez svojih jedinica. Preostale četničke jedinice su bez centralizovanog vođstva, privržane za najbliže okupatorske garnizone; kao samostalne su nesposobne za ozbiljniji otpor.

2. — Da za sada snage iz Banja Luka nisu sposobne da preduzmu širu ofanzivu na cijelom terenu.

3. — Po svemu izgleda, neprijateljska posada u Prnjavoru je vrlo mala i ne bi mogla suprotstaviti ozbiljniji otpor.

4. — Ostali okolni garnizoni — sem ličnog obezbeđenja — nisu ispoljili nikakvu reakciju pri našem radu na ovom terenu.

¹⁷ Nikola Forkapa je u to vrijeme bio komandant bataljona 4. nog. brigade četničke odrede obilje.

¹⁸ Tada su se u Prnjavoru i okolnim mjestima nalazili dijelovi ustaško-domobranske 4. priobalne divizion (tom IV, knj. 5, dok. br. 209, knj. 5, dok. br. 205).

¹⁹ Taj manastir pripada katoličkim kaludrima franjevačkog reda. Nalazi se u s. Trapsni, sjeverno od Banje Luke.

²⁰ Tada je ovaj Banjalucki odred.

5. — Opšta vojno-politička situacija: unutrašnja i spoljna (inicijativa i višestruki ofanziva n. o. jedinica, uspješna i prodorna ofanziva Crvene armije; ofanziva ostalih saveznika na frontu Afrike i Dalekog istoka; ispravno tumačenje pojedinih inostranih listova o događajima kod nar.; izjave pojedinih ličnosti iz vladinih krugova; rascjep i diferenciranje unutar izbegličke vlade u izdajničkom radu i propagandi) otvara šire perspektive, brzi razvoj događaja i omogućava i zahteva naš brzi i prodorniji rad.

Prema tome, za dalji rad jedinica ove divizije

NAREĐUJEMO:

1. — EA pripremaće ofanzivne operacije ka severu sa zadatkom:

- a) — proterivanje četničkih bandi sa prostora Opočivaljka — Cateva Gora;
- b) — prodiranje sa manjim delom ka bolnici u s. Nožičko i
- v) — likvidacija Prnjavora i okolnih nepr. uporišta.

Ove zadatke izvoditi uzastopno, odnosno uporedo i jednovremeno.

Izvršenju ovog zadatka pristupiti odmah po dolasku jedinica IA na predviđeni teren.

Dalji zadatak EA biće osvajanje levom obalom r. Ukri-ne i eventualno prodor na sever (prema pl. Motajici — Sava).¹⁾

2. — IA postavice se na do sada osvojenom terenu (Javorani — Lipovci — Kotor Varoš — Uzlomac — Sklavica — Jolavka — Snjegotina — Dubrava — Crni Vrh), sa zadatkom:

- a) — zatvaranje pravca od Banja Luke;
- b) — politički rad, učvršćenje n. o. vlasti, mobilizacije n. o. boraca; i
- c) — usvršenje terena: Uzlomac — Snjegotina — Dubrava kao baze i ishodišta ove divizije.

Odmah po prijemu ovog naređenja U. IA najbitnije će preduzeti pokrete za postavljanje jedinica IA na ovom zadatku, kako bi se EA oslobodile za izvršenje određenih akcija.

Predlažemo sledeći raspored za jedinice IA: jedan FI²⁾ na levoj obali r. Vrbanje na prostoru Javorani — Lipovci;

¹⁾ Bilo o izvršenju postavljenih zadataka vidi tem IV, knj. 9, del. 3 i 4.

²⁾ Sirova za bataljon.

tri FI na desnoj obali r. Vrbanje i to: jedan na prostoru Podbiže — Sklavica sa manjim delom u K. Varoši, jedan na prostoru Jošavka — Crni Vrh, a jedan kao rezerva na prostoru Dubrava — Šnjegovina. (Teren Skender Vakuf — Svirage držaće delovi III A.).

3. — OA preduzćece likvidaciju neprijateljskih uporišta na pravcu Tešić — Tešanj, nastojeći da oslobode te varoše.²³ Baza i ishodiste ove OA biće teren Čelava — Uknjica — Ošvica, koga učvrstiti i organizovati.

4. — Održavati stalnu vezu međusobnu, unutar jedinica i sa ovim U.²⁴

Stab IA održavaće vezu sa Perom kod SK. Vakufa.

5. — U slučaju jačeg prijske jedinice A. pripoćite se na prostora Uzlomac — pl. Čavka.

6. — Organizovati obavetajnu službu i ovoj pokloniti punu pažnju (u tom smislu upotrebiti dodeljene drugove sa ovog terena). Jednovremeno očuvati komspirativnost unutar svojeg sastava i zadatka.

Na izvršenje!

Smrt fašizmu — sloboda narodu

POLKOMBIV. NASTADIV. KOMBIV.
M. P. KOČA

²³ Vjerovatno: 3. NOU divizije.
²⁴ Napad na Tešić su 1. januara 1942. izvršili 4. i 6. bataljon 1. proterske i 3. bataljon 3. korijcke NOU brigade. Tešić je 2. januara 1942. zauzeo 4. bataljon (kraljevački). Bile o tome vidi dok. br. 126.
²⁵ Istom

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 25. DECEMBRA 1942. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ZAUIZMANJU TOMISLAV-GRADA (DUVNA)¹

Štab II Proleterske Divizije
25. decembra 1942. god.
13.30 časova

VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. I. P. O. JUGOSLAVIJE

U vezi opšte direktive Vrhovnog Štaba² za likvidaciju neprijateljskog garnizona Tomislavgrad, preduzete su sledeće pripreme:

1) 16. decembra t. g. u 18 časova poslato je naređenje³ Štabu II Proleterske brigade, da se prebaci sa prostorije Livno — Smričani na prostoriju zaseok Vrdipolje — s. Štapanići — s. Eminovo⁴ opštim pravcem kretanja: s. Smričani — s. Grgurčići — rudnik uglja.

2) Da II brigada putem izviđanja prikupi potrebne podatke o jačini neprijatelja u Tomislavgradu, njegovom nabrajanju i utvrđenju samog grada i okoline.

3) Štabu I Proleterske brigade⁵ naređeno je, da sa svojim IV bataljonom zatvori komunikaciju Imoški — Tomislavgrad i spriječi svaku intervenciju neprijatelja od Imotskog, likvidira ustašku posadu u s. Kovčima zadržavajući jedan dio snaga u tom selu kao zadržicu, a da III bataljon svoje brigade postavi u s. Mokronoge sa zadatkom da štiti našu haubičku bateriju od neprijateljskog ispada iz Tomislavgrada.

4) Štabu III brigade⁶ naređeno je, da svoja dva bataljona stavi na raspoložnje II brigadi i to jedan u s. Eminovo a drugi u s. Srdani sa zadatkom sadejstva II brigadi u napadu na Tomislavgrad i sprečavanja neprijateljske ofstapnice u pravcu s. Srdana.

5) Štabu artiljerijskog divizionara naređeno je, da haubičku bateriju prebaci iz s. Borja u s. Mokronoge sa zadatkom, da svojom vatrom potpomogne zauzeće Tomislavgrada

¹ Original (pisao na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. 20—1, k. 20.

² Vide dok. br. 116, objavljenje 2 i 3.

³ Bilo u teme naređenja vid. dok. br. 116.

⁴ Odnosi se na 4. proletersku (crnogorsku) NOU brigadu.

⁵ Pao na to je: Eminovo selo.

⁶ Odnosi se na 2. proletersku NOU brigadu.

Odnosi se na 3. delatinsku NOU brigadu.

i spriječiti svako manevrovanje neprijatelja u grad. Narednje ma je poslato 17. ov. mj. u 22 časa.

6) Desetini za vezu naredeno je usmeno da postavi telefonsku vezu od osmatračnice Staba brigade južno od sedla k. 1059 do osmatračnice haubičke baterije.

Zapovijest za napad od strane Staba II Proleteriske brigade izdata je u prisustvu načelnika Staba ove divizije i poslata u 12 časova 18. ov. mj. svima jedinicama koje su trebale učestvovati u napad.

Napad je otpočeo u određeno vrijeme predviđeno zapovješću Staba II brigade, izuzev artiljerijske pripreme koja nije izvedena zbog slabe prozornosti od s. Burja do s. Mokronoga. Prema zapovijesti za napad artiljerijska priprema trebala je početi u 17 časova 18. ov. mj. kada bi jedinice pod zaštitom artiljerijsko-bacačke vatre izvršile pokret sa polaznih položaja u napad. Ova je priprema izostala jer je haubička baterija zbog nepovoljnog terena zadržala na Bljiškom brdo¹⁾ odakle je ispalila svega sedam granata i prestala sa vatrom zbog nemogućnosti osmatranja pada metaka i bojazni da ne ugrozi naše djelove vatrom.

U 18.15 časova pod zaštitom brdskog odjeljenja iznad s. Stipanica i baterije bacača od k. 1059 jedinice su počele vršiti podilaženje neprijateljskim položajima i prešle u napad tačno prema određenoj zapovijesti.

Neprijatelj je branio grad sa istaknutih osnovnih tačaka s. Kovaci — s. Kolo — Gradina — k. 1078²⁾ — s. Blazju. Dakele odbrana grada organizovana je na spoljnoj ivici. Druga linija odbrane nije postojala.

Oko 19.20 časova neprijatelj primjećuje prednje djelove I i V bataljona II brigade sa pravca Oble Glave i Podgaja i na njih otvara jaku vatra iz automatskih oruđa, bacača i poštoje ručnim bombama. I i V bataljon podilaze svom objektu Gradini a III bataljon Blazju.

Istovremeno podilazi IV bataljon III brigade sa pravca k. 882 — k. 903³⁾ i dolazi u neposrednu blizinu neprijateljskih bunkera kod groblja na istočnom dijelu vrtovi. Neprijatelj jakom vatrom iz automatskih oruđa zaustavlja ovaj bataljon i vraća ga nazad uz ošjetne gubitke, tako da se je morao povući na svoj polazni položaj za napad.

¹⁾ Blježe u tej zapovijesti vidi dok. br. 128.

²⁾ To brdo nije navedeno na karti 1 : 100.000; odnosi se na Bljisku glavu.

³⁾ To je trig. 1078 (Gradina); trebalo bi da je napisano: Gradina (trig. 1078).

⁴⁾ Ta kota nije navedena na karti 1 : 100.000. Broj 903 (koji stoji u zagradama, napad napisa: Davao, na karti 1 : 100.000) označava nadmorsku visinu Davao (Tomislav-Grada).

Rezerva se nalazi pozadi I i V bataljona u stavu izčekivanja.

Polno III bataljon I Proleterke brigade nije blagovremeno stigao u s. Mokronoge da primi zaštitu artiljerije, to je taj zadatak primio na sebe III bataljon III brigade. Neprijatelj primjećujući naše djelove počeo je otvarati još jaču vatru iz svih vatrebnih sredstava sa istaknutih tačaka odbrane koristeći i osvjetljenje preterena u cilju boljeg osmatranja naših snaga.

Koristeći maglu i šumu I i V bataljon II brigade, koji su imali napasti grad sa zapadne strane, podilaze Gradini i oko 22.30 časova uz pjesmu «Oj svijetla majska zoro, majko naša Crna Goru» vrše juris (I bataljon) i osvajaju jaku istaknutu otpornu tačku te potiskuju neprijatelja ka gradu. Po zauzeću Gradine I se bataljon preklupa i srednje da bi dalje nastavio napad ka svom gradu, dok V bataljon preko južnih padina Gradine vrši pritisak na neprijateljsko uporište s. Kolo.

III bataljon II brigade, koji je imao pravac napada na s. Blažaj, usljed otkrivenosti terena i jake pješčadijske vatre nije mogao podici tome objektu.

Ovladanjem Gradine Stab brigade naređuje odjeljenju brdske topa i bateriji bacača da prenese vatru na sam grad u pravcu neprijatelja koji odstupa.

U međuvremenu IV bataljon III brigade podilazi neprijatelju ponovo i vrši jak vatrebnii pritisak na neprijatelja kod groblja, da bi na taj način i pošto je pala Gradina oslabio odbranu groblja kao i s. Blažaja i omogućio napredovanje našem III bataljonu na pravcu Blažaja, no odbrana Blažaja je sve teža i teža.

Oko 11 časova V bataljon II brigade uspijeva da postisne neprijateljsku posadu iz s. Kola u pravcu grada i svojim dejnim krijlom obuhvata varoš sa južne strane, a u istom međuvremenu IV bataljon I Proleterke brigade bez jedne čete vrši napad na ovastko uporište u s. Kovacima. Padom Gradine posada s. Kovaca je djelimično napustila s. Kovace. Je IV bataljon I brigade lakoreći bez otpora zauzeo s. Kovace i tom prilikom zarobio tri neprijateljske vojnika, zaplijenio veću količinu municije i namirnica, kao i jedan laki bacač pa se zatim postavio kao zaspada na pravcu Davno — Imoški sprečavajući neprijateljsk^o svaku otpusnicu od Davna u pravcu Imotskog.

Stab II brigade u 24 časa donosi odluku, da se vatra baterije bacača prenese na neprijateljsku istaknutu tačku s. Blažaj. Nakon izvršenja pripreme bacačkom vatom neprijatelj se ne javlja iz s. Blažaja za punih 20 minuta, što omogućava III bataljonu II brigade da se približi s. Blažaju.

Ponovnom bacačkom vatrom i prisustvom III. bataljona na bliskom odstojanju neprijatelj je počeo napadati u Blazju i povlačiti se ka varoši ostavljajući na samom položaju više municije, bombi za laki bacač i ostale ratne spremne.

IV. bataljon nastavlja sa napadom i pritiškuje na neprijateljske položaje na istočnom dijelu varoši i svojom vatrom natjeraje ga da napusti i on položaje i odstupi u pravcu varoši.

Potno je neprijateljski otpor na spoljnim osnovnim tačkama varoši slomljen, to su naši bataljoni sa raznih strana počeli upadati u varoš tako da je I. bataljon II. brigade ušao u varoš u 1.30 časova 19. sv. mj.

Neprijatelj je pokušao pri povlačenju da upali sve magacine municije i namirnice ali brzim intervencijom i prisustvom naših jedinica požari su lokalizovani i spašeni sav ratni materijal. Prilikom osvajanja gonjen našim djelovima neprijatelj je pobjegao takoreći u rasulu djelimično bos, bez oružja, ponki u donjem vešu bez kape na glavi i t. d. Ovakvo je stanje izgledalo kod neprijatelja koji je dijelom bježao preko planine Ljubuše u pravcu Bugojna. Gonjenje neprijatelja preduzele su sve jedinice koje su učestvovala u napadu prvo vatrom pa onda pokretom, ali manjim djelovima sem I. bataljona koji je ostao kao posada u varoši za obezbjeđenje zaplijenjene ratne spremne i održavanje reda.

Gubici:
sopstveni u ljudstvu:
II. brigada 4 mrtva
III. " 15 "
Svega 19 "
teže ranjenih:
II. brigada 3
III. " 6
Svega 9
lakše ranjenih:
II. brigada 8
III. " 19
Svega 27
Ukupno ranjenih 36
Ukupno izbačenih iz stroja 55
U materijalu gubitaka nijesmo imali.
Neprijateljski gubici:
mrtvih 45
ranjenih oko 70
zarobljenih 3

Zaplijenjeno u oruđu i materijalu:	
teških mitraljeza	6
lakih bacača	2
puškomitraljeza	5
pušaka	150
revolvera	3
bacačkih granata	1200 (malih i velikih)
ručnih bombi	1000
puščane i mitralješke municije preko	100.000
Veći se potraživanja same varoši i okoline jer postoji	
vjerojatnoća da ima još teškog naoružanja koje je neprijatelj ostavio.	
Eksploziva	200 kgr.
motocikla	1
jahačkih i tovarnih konja oko	20

NAMIRNICA:

šećera	13.540 kgr.
kafe obične i zasećerene	13.000 -
pasulja	6.194 -
griza	5.177 -
soli	7.200 -
zejtina	6.940 lit.

Po završenoj borbi II brigada se zadržala na prostoru Tomislavgrad — S. Šipanci — S. Sedmi — S. Opičani sa zadatkom osmatranja i obezbjeđenja od pravca Imotskog i izviđanja u pravcu Plozora i G. Vakuša.

Neprijatelj se povukao iz Tomislavgrada dijelom za Imotski a dijelom za Bugojno preko planine Ljubuste.

U garnizonu Tomislavgrad kao posadu bile su sljedeće jedinice: dvije bojne Zdruga iz Imotskog¹⁾ u jačini od 1000 vojnika

Jedna bojna crne legije²⁾ u jačini od 460 ustaša
 dvije satnije Žutih košulja³⁾ jačine do 250 vojnika
 dvije satnije crne legije pobjegle iz

Livna⁴⁾ u jačini od 220 vojnika

¹⁾ Vjerovatno se odnosi na pripadnike domobranske I. dobrovoljne pukovnije (tom IV, knj. 8, dok. br. 247).

²⁾ To je 26. bojna ustaslog 5. stolnog djelatnog zdruga (dok. br. 102).

³⁾ Žuti kašuljama su nazivali pripadnike ustaske 7. bajne (glavneke).

⁴⁾ Odnosi se, vjerovatno, na satnije iz ustaske 1. ili 7. bajne (dok. br. 102).

jedna satnija crne legije pobjegla iz	150 vojnika
Sujice ¹⁾ u jačini do	300
milicije	"Ukupno: 2380 ¹⁾

Moral kod neprijatelja bio je dosta pokoleban kako kod ustaša tako i kod milicije. Ovo demoralisanje neprijateljskih snaga cijeni se brzim padom jakog i utvrđenog garnizona Livna.

Fortifikacijska odbrana Tomislavgrada sastojala se je iz jedne linije istaknutih oslonih tačaka, koje su bile dopunjene bunkerima i po gdje gdje povezane i rovovima. Zlatah prepreka nije bilo niti ispred bunkera niti oko samog grada. Jače utvrđene oslone tačke bile su Gradina (k. 1078) i s. Blataj.

Naoružanje neprijatelja: oko 10 teških mitraljeza, jedan teški bacač, 4 laka bacača, jedan top «Pion», čije smo mitske sprave našli a za topom se traži, odgovarajući broj puškomitraljeza, artiljerija je bila na putu ali nije došla do izražaja, već se vratila čim je vidjela kako se situacija razvila.

U ovim borbama istakle su se sve jedinice koje su učestvovala u napad. Sve su jedinice savjesno shvatile zadatak, pa ga u potpunosti i izvele, važno je napomenuti vještlo vodnje I bataljona II brigade koji je prvi ušao u grad i pozitivnost IV bataljona III brigade koji su za pohvalu.

Držanje Štaba brigade bilo je primjerno.

Komandni kadar za vrijeme borbe pravilno je shvatio važnost ovog ustaškog centra i njegovu likvidaciju. Pravilno shvaćenim zadaćom svaka jedinica došla je do uspjeha na svom pravcu napada, te se je na taj način ispoljilo i uzajamno potpomaganje za ostvarenje općeg zadatka.

Veza sa bataljonom putem kabela nije bila na visini. Službi veze treba pridati veću važnost i pokloniti više pažnje.

Po zauzeću Tomislavgrada trebalo je ispoljiti veću brzinu u pritisku i gonjenju neprijatelja, jer su istog trebale goniti sve jedinice (sem I bataljona) i to do krajnjih granica mogućnosti te da se pobjeda pretvori u pravo rasulo neprijatelja.

Još kod pojedinih jedinica nije razvijen značaj rezervi i njene upotrebe, te u tom smislu treba komandnom kadru

¹⁾ U Sujici, prije njegov pada, našli su se dijelovi 26. bojne (dok. br. 321).

²⁾ Tomislavgrad se, prema političkoj stvarnoj izvještu Stožera 3. domobranskog zbora od 21. decembra 1942, našao samo oko 1.100 vojnika (tem IV, knj. 8, dok. br. 247).

objasniti značaj rezervi i da svaki štab mora imati u svojoj ruci izvještaj dio snaga sa kojim će u odsudnom času i na pogodnom mjestu intervenirati u cilju dobijanja pobjede.

Artiljerijske starešine po dobliku zapovijesti trebaju po-tem karte i ličnim izvidanjem ustanoviti mogućnost kretanja artiljerije određenim pravcem, pa ako se jedan pravac ne može iskoristiti onda upotrijebiti drugi a da opet artiljerija blagovremeno stigne na određeno mjesto i pristupi izvršenju dodijeljenog zadatka.

II od 21. XII. t. god.

Prema prikupljenim podatcima u s. Bukovici i s. Petrovići nalazi se neprijateljska posada u jačini od 300-350 neprijateljskih vojnika.

U smislu opteg plana Štab II brigade izdaje naredenje Štabu II i IV bataljona, da se ova posada napadne i uništi.

III bataljon dobija zadatak, da izvrši pokret pravcem s. Srdani — s. Kačani — s. Borčani — s. Omošje — s. Senica te da sa polaznog položaja Dobru Glava (k. 922) napadne neprijatelja u s. Petrovići, težeći da istom prekine odstupnicu u pravcu Posušja.

V bataljon dobija naredenje, da se krene pravcem: Brijuni — Mikodol — hvatajući vezu sa III bataljonom između s. Borčani i Omošje sa zadatkom, da napadne neprijatelja na Bukovaci¹⁾ a zatim produži napad na s. Petroviće sadejstvujući II bataljonu.

Bataljonima je naredeno, da izvrše napad ostavljajući po jednu četu u rezervi.

Zajedno od neprijateljske intervencije od strane Posušja južno od s. Petrovića daće III bataljon.

Po izvedenom napadu III bataljon postaviće se na prostoru s. Kozgora — s. Borčani sa zadatkom da ako neprijatelj napravi ispad u pravcu V bataljona ovog napadne bočno.

V bataljon postaviće se na prostoru s. Mikodol — s. Bajkovića²⁾ isturajući jednu četu u s. Petroviće koja će kontrolisati pravac od Posušja i prikupljati podatke o neprijatelju u Imotskom. — Drum od Imotskog ka Petroviću potpuno onesposobiti za saobraćaj.

Neprijatelj je napadnut sa oboj pravca i nakon 6 časova borbe napustio položaje i pobjegao u pravcu Posušja ostavljajući na bojištu 20 mrtvih, oko 30 — 40 ranjenih vojnika.

¹⁾ i ²⁾ Ta mjesta nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se radi o s. Bukovici.

vise pušaka, municije i ostale ratne spreme. — Zarobljena su tri neprijateljska vojnika. Naši gubici: 1 mrtav i 3 ranjena.

III

24. XII. tek. god. neprijatelj je pokušao napraviti ispad jačinom od 100 vojnika u pravcu s. Petrovića. Na ovom prostoru su se našle snage V. bataljona II brigade, neprijatelja dočekale, razbile i vratile nazad noseći mu veće gubitke. Ovim prilikom saopšteno je jedan laki mitraljez.

SMRT FAŠIZMU! — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR, NAČELNIK ŠTABA,	KOMANDANT,
Mitar	Vukočić
	Peko
	M. P.

BR. 124

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. BOSANSKOG KORPUSA OD 28. DECEMBRA 1942. Vrhovnom Štabu NOV i POJ O FORMIRANJU 8. KRAJIŠKE BRIGADE¹

ŠTAB
I. BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
Br. 51
28. XII. 1942. g.
— POLOŽAJ —

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1) Po dobivenoj saglasnosti Vrhovnog štaba, štab ovog korpusa izdat je naređenje da se formira VIII Krajiška n. o. u. brigada na prostoru: Bihać — Bosanska Krupa — Cazim — Bužim — Ključ. U sastav ove brigade ući će ceo III bataljon VI Krajiške n. o. u. brigade i dodatno kao jezgro oko koga će se formirati nova VIII Krajiška n. o. u. brigada. Neovomnana VIII Krajiška n. o. u. brigada ući će u sastav IV n. o. u. divizije I Bosanskog n. o. u. korpusa.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 27-2, k. 3A.

Postavljen je sledeći štab VIII Krajiške n. o. u. brigade:
Za komandanta drug Hamdija Omanović,
za političkog komesara drug Avdo Čuk,
za zamenski političkog komesara drug Trivo Bogunović.
Naknadno će se popuniti štab brigade.

2) Molimo da nam Vrhovni štab dodeli nešto eksploziva
za rušenje mostova na prugama, ako sa njim raspolože.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, službeno odsutan	Načelnik štaba, Branko Poljanac M. P.	Komandant, Košta
--	--	----------------------------

BR. 125

IZVJEŠTAJ ŠTABA I DALMATINSKE BRIGADE IZ DECEMBRA 1942. ŠTABU 4. OPERATIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE O DEJSTVIMA OD 19. NOVEMBRA DO 5. DECEMBRA 1942. GODINE¹

ŠTAB I DALMATINSKE N. O. PARTIZAN. UDARNE BRIGADE

Br. službeno
dne decembra 1942 g.
položaj

Podnosi izvještaj o
akciji na Jajce.

ŠTABU IV OPERATIVNE ZONE

18 novembra 1942 god. štab ove brigade dobio je direktnu broj 8 od 18. novembra od Štaba III. N. O. U. Divizije² po kojoj naša brigada čini jednu kolonu divizije u mirnom napadu na Jajce. Kao pravac dejstva našoj brigadi dati je pravac: Sijovo — Ljiljci — Brljevo — Čuline — Jajce.

¹ Original napisan na mašini, latinskom u AXL reg. br. 18-111, k. 102. Izvještaj je dostavljen kao informacija štabu 4. operativne zone I. dalmatinske brigade čuda se nalazi u sastavu 3. NOU divizije kao njena treća brigada.

² Bilje o taj direktni vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 45.

U cilju izvršenja ovoga zadatka brigada je počev sa 19. novembrom o. g. oipočela pokret pravcem: Glamoč — s. Prebelja — Šipovo — s. Volari s tim da je 19. novembra zanočila u selu Pribelji, 20. novembra: na prostoru s. Sokolac — Dragič Podovi — s. Podgora, 21. novembra: na prostoru s. Gorica — s. Volari — s. Čifluk. Pokret brigade izvršen je bez ikakvih smetnji, a mjesti jedinica na prenoćilištima bio je slab uslijed popaljenosti sela, ishrana od rezervne trodnevne hrane, vrijeme sniježno ali povoljno za kretanje.

Kako je napad na Jajce bio predviđen za 22/23. novembra o. g. preduzete su sve mjere i izdata zapovijest¹ da se u toku 22. novembra o. g. izvede prikupljanje snaga ove brigade na liniji Drenov Dol — Brišće, 22. novembra u 8 sati i 30 min. primljeno je naređenje štaba III. divizije² da se napad odlaže do daljnjega naređenja iz razloga što je I. N. O. U. Divizija u svom nadiraju ka Jajcu likvidirala neprijateljska uporišta u Sinići i Mrkomej Gradu pa se uslijed ovih akcija osjeća zamorenom i ne bi mogla stići na vrijeme do Jajca. Na osnovu ovoga naređenja obustavljen je pokret bataljona i jedinice su prenoćile na svojim starim mjestima prenoćišta.

23. novembra o. g. primljeno je naređenje štaba III. N. O. U. Divizije broj 11³ po kojem se napad na Jajce u zajednici sa I. divizijom i bataljonima V. i X. brigade⁴ ima izvršiti noću 24/25. novembra o. g. u 20 časova. III. bataljon ove brigade određuje se u divizijsku rezervu s tim da 24. novembra bude u Orahovici. Brigadi se pridaje bataljon »Pelagić« iz III. krajiškog odreda.

Na osnovi ovog naređenja izdata je zapovijest⁵ jedinicama ove brigade da se 24. novembra prikupe na liniji: s. Drenov Dol — Brišće u cilju pripreme za napad na varoš Jajce.

Uveče ovoga dana održan je sastanak štaba brigade na kom se raspravljalo po svim pitanjima koja dotiču u ožrti u pogledu napada na Jajce i postupka po zauzimanju Jajca. Po svemu donijeta konačna odluka i sastavljena zapovijest za

¹ Po selu nije nađeno na karti 1 : 100.000; odnosi se na s. Podgoricu.

² Redakcija je nije pronalila.

³ Blizu u istom naređenju za odlaganje napada na Jajce vidi tom IV, knj. 8, dek. br. 64.

⁴ To naređenje je od 22. novembra 1942 (tom IV, knj. 8, dek. br. 64).

⁵ To jest: 8. proletarske (crnogorske) brigade 3. NOU divizije.

⁶ Odnosi se na 1. odnosa 10. hercegovačku brigadu 3. NOU divizije.

napad s tim da se eventualne izmjene izvrše na terenu prilikom izvođenja i osmatranja.

Po izdatoj zapovijesti za 23. novembra jedinice ove brigade izvršile su u toku 24. s. m. prikupljanje na liniji Drenov Dol — Brijuni. Prikupljanje jedinica završeno je do 14 časova s tim što je bataljon »Pelagić« zbog udaljenosti stigao u 15 sati i 30 min.

24. novembra u 10 sati i 30 min. štab brigade sa štabovima bataljona izšli su na osmatračnicu na Orahovici¹⁷ sa koje se dobro vidio cio preteren i položaj Čusine.¹⁸ glavna prepreka na pravcu napada ove brigade.

Na osnovi prikupljenih podataka o jačini neprijatelja, ličnog osmatranja i zajedničkog dogovora sa štabovima bataljona izdata je na osmatračnici definitivna zapovijest za napad brigade na Jajce.

Raspored brigade za izvršenje napada bio je u glavnom slijedeći:

U prvom borbenom redu: bataljon »Pelagić«, I. i IV. bataljon, u brigadnoj rezervi II. bataljon.

Bataljon »Pelagić« dobio je zadatak da napada pravcem: Kamenica — Bage¹⁹ sa zadatkom da izmaneviske Čusine a potom da dežurjuje na nju bočno i time sadejstvuje radu našeg I. i IV. bataljona.

I. bataljon dobio je zadatak da napada pravcem: Drenov Dol — Čusine — Jajce (na najutvrđeniji dio položaja).

IV. bataljon imao je zadatak da napadne pravcem: Brijuni — Čusine — Jajce.

Bataljon »Pelagić« da uhvati i održi vezu sa bataljonom V. crnogorske brigade, a IV. bataljon da se siri do kanala i nasloni na isti u toku izvođenja svoga napada. Svi bataljoni da budu u dobroj i sigurnoj međukobnoj vezi.

Brigadna rezerva potada k. 840.²⁰

Štab brigade u prvo vrijeme na k. 840.

Od specijalnih vodova pridaje se po jedno minobacačko odeljenje i po jedna minerska deseterina I. i IV. bataljona.

Protivkolski top i jedno minobacačko odjeljenje (pridato iz III. sandžacke brigade) ostaje u rezervi do daljnjeg naredjenja.

¹⁷ Preko zapadne od Jajca. Na sjemju je najviše narušenje kota 790.

¹⁸ Otklani se na brdo Čusine (trig. 840), jako upadite zapadno od Jajca. Na sjevernim padinama ovog brda je i selo Čusine.

¹⁹ To mjesto nije naznačeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se radi o sjeveroistočnoj od s. Kamenice.

²⁰ U pitanje je trig. 840 na Čusinama.

Po zauzimanju Jajca bataljoni će odmah produžiti pokret i os. bataljon »Pelagice« u selu Bučice, I. i IV. u selu Sibenež, a II. u Podum gdje će biti i štab brigade.

Pored izmjetlog u zapovijesti su izmjeti podaci o obezbjeđenju bokova, održavanju veze, postupku pri prolazu kroz Jajce, ugovoreni znaci raspoznavanja i ostali detaljni podaci kojima se regulirao rad bataljona u napadu.

Brigadno zavojšite u selu Drenevom Dolu.

Divizijska bolnica u selu Ljoljići, a njena hirurška ekipa u selu Jezarac.¹⁴

Po izdatoj zapovijesti bataljoni izvršili pokret i približili se do 20 časova neprijateljskim položajima. Tu su I. i IV. bataljon uhvatili međusobnu vezu, dok I. bataljon u prvo vrijeme nije mogao uhvatiti vezu sa bataljonom »Pelagice« koji je djelovao na dosta velikom rastojanju.

U 20 časova otpočela je artiljerijska priprema napada koja je trajala 20 min.

Borba počinje svom žestinom, odmah u 20 sati i 15 min. Bataljon V. crnogorske brigade oko 22 časa zauzima Skelu. Ovu situaciju iskoristiše bataljon »Pelagice«, i nadire naprijed uspijevši na taj način da izmancovrše Čusine.

Na I. i IV. bataljon otvorena je najjača vatra sa bunkera na Čusinama, što znači, da neprijatelj nije bio iznenađen, već je spremno dočekao naš napad.

Naš I. i IV. bataljon ostijed jake minobacačke, mitralješke, puškomitralješke i puškane vatre kreću polako i oprezno naprijed. I. bataljon dobro se snalazi u situaciji i poslije izvjesnog zadržavanja nadire naprijed i zauzima nekoliko bunkera. U 23 časa i 30 min. ipak je zadržan jakim bokom vatrom iz bunkera na vrhu Čusina od koje trpi jake gubitke i koja mu je ukočila dalji pokret s obzirom da se na pravcu napada ovog bataljona nalazio najveći broj bunkera.

Za cijelo to vrijeme naš IV. bataljon zadržan je pred bunkerima na njegovom pravcu napada jakim neprijateljskom vatrom.

S obzirom na ovakovu situaciju štab brigade donosi odluku da upotrijebi brigadni rezervu — naš II. bataljon — sa zadatkom da probije liniju bunkera na pravcu napada I. bataljona s obinom da se predviđa da će likvidiranje ovih bunkera na pravcu I. bataljona olakšati situaciju kod našeg IV. bataljona i omogućiti mu izvršenje njegovog zadatka.

U cilju pravilne upotrebe rezerve, teče procjene situacije i podizanje morala kod jedinica štab brigade (komandant, politički komesar i načelnik štaba) odlaze na položaj kod I. bataljona gdje dovode naš II. bataljon u cilju njegove

¹⁴ Treba: Jezarac.

upotrebe. Poslije upotrebe II. bataljona rukovode akcijom I. i II. bataljona u cilju izvornog zadatka.

Radu probijanja linije neprijateljskih bunkera i njihovog likvidiranja pojava se u bataljon sa dvije čete II. bataljona i sa jednom četom ostaje u rezervi. Ova četa ima zadatak da obezbijedi raspored brigade od eventualnog neprijateljskog bojnog dejstva sa pravca sela Cusine.

Neprijatelj najupornije brani bunke, koji obzirom da se nalaze na samom vrhu dominiraju cijelim položajem. Sa ovih bunkera otvara najjaču bočnu i frontalnu vatru. Jurista se nekoliko puta ali su jedinice prisiljene da se pred strahovitim neprijateljskom vatrozadržavaju. Prilikom ovih dejstava osjetio se manjak u bombama, što je znatno doprinijelo da se napad naših jedinica odogovorio s druge strane i svećao naše gubitke obzirom da su vojnici skoro bespomoćno morali stajati pred bunkerima, jer za njihovo likvidiranje nijesu bile dovoljne samo puške. Borba traje do 4 sata i 45 min., kada su velikim zalaganjem i požrtvovanošću jedinica I. i II. bataljona, kao i jedne čete bataljona »Pelagije« koja je izšla na Cusine, i uz osjetne gubitke likvidirani posljednji bunke na pravcu I. bataljona.

Padom ovih najvažnijih bunkera sa kojih je u toku noći izbačena ogromna količina municije, neprijatelj se u bunke rima na pravcu napad IV. bataljona koleba i popušta pred njegovim napadom. U 5 sati i 15 min. položaj Cusine zauzet je i sa time zadatak naše brigade u potpunosti izvršen.

Obzirom na to što jedinice I. N. O. U. Divizije u svom napadu sa Carevog Polja u toku ove noći nisu bile u mogućnosti da izvrše svoj zadatak zbog upornog neprijateljskog otpora, naša brigada po zauzeću Cusine shodno naredenju Staba divizije nije prodalija pokret u pravcu Bajce, već je sa bataljonima zaposjela položaje koji potpuno dominiraju Jajčem i to: I. i II. bataljoni na položajima iznad fabrike¹⁴ a IV. bataljon iznad sela Cusine. Štab brigade nalazio se u bunkeru na Cusini.

U toku dana 25. novembra bataljoni ove brigade ostali su na svojim položajima. U toku dana neprijatelj je dejstvovao na naše položaje artiljerijskom vatro ali od nje žrtava nije bilo.

Naši gubici bili su u toku napada 24/25. novembra po bataljonima slijedeći:

I. bataljon: 10 mrtvih i 18 ranjenih, od kojih su 4 umrli u bolnici.

II. bataljon: 5 ranjenih.

¹⁴ Odsani se na fabriku hlora i karbida »Pibos«.

IV. bataljon: 1 mrtvi i 8 ranjenih.
Ukupno u brigadi 15 mrtvih i 27 ranjenih.
Napad I. N. O. U. Divizije¹ produžen je u toku cijelog dana i noći 25/26 novembra t. g. U cilju potpomaganja ovoga napada naš protivokalni top i minobacači djelovali su na neprijateljsku artiljeriju, a u 19 časova izveli koncentriranu vatru na neprijateljska uporišta u Jajcu.
Po dobijenom naredenju od štaba divizije bataljoni naše brigade ošli su 25 novembra u 20 časova u Jajce, ne nailaski na nikakav otpor u samoj varoši, dok je sa pravca Čerevog Polja naša I. N. O. U. Divizija još uvijek savladivala posljednja uporišta neprijatelja.
1. i IV. bataljon prenočili su u varoši Jajce u blizini fabrike a tako isto i štab brigade.
II. bataljon prenočio je u blizini sela Pruda.
26 novembra 1942 god. u 4 sata izjutra neprijateljske motorizovane snage jake oko 5 tenkova i 30 oklopnih automobila i kamiona punih njemačkih vojnika upali su nenadno u Jajce.² Izvješteni po ovome štab brigade donosi odluku da sa bataljonom odmah posjede položi koje je držao u toku 25 novembra pred ulazak u samo Jajce. Naredena je odmah uzbuna i pripajanje bataljona. II. bataljonu naredeno je po kuturu da se obzirom na njegovu udaljenost od štaba brigade privremeno priključi jedinicama I. divizije, što je ovaj i uradio.
Prvi je bio pripakljen IV. bataljon, kome je odmah naredeno da ostupi u pravcu Kika³ te da organizuje položaj za odbranu. Bataljon je ovaj zadatak izvršio vrlo dobro i pod njegovom zaštitom izvršeno je odstupanje i zauzimanje položaja od strane ostalih bataljona. Uopće kako štab i jedinice ovog bataljona bili su u tom momentu dorasli situaciji.
I. bataljon prikupio se je bez svog štaba bataljona koji se nije mogao ponaći, mada su u u svrhu bili upućeni mnogim kuririma. Isto tako bila je pripakljena i jedna četa bataljona »Pelagić«, koja je te noći prebačena u Jajce.
Odstupanje je odmah počelo, pod jskom neprijateljskom mitraljeskom i minobacačkom vatom. Pod zaštitom IV. bataljona koji je ranije posjeko položaj Kika, zauzet je raniji raspored, a im što je na ranije položaje IV. bataljona upućena jedna četa bataljona »Pelagić«.

¹ Bilje o dejstvima I. proleterske NOU divizije u napadu na Jajce (dok. br. 198).

² Bilje o dejstvima I. proleterske NOU divizije u napadu na Jajce (dok. br. 199).

³ Brdo (str. 438) istočno od Jajca.

III. bataljon, koji je bio u divizijskoj rezervi i prikupljen u zaseoku Zaseplje,¹⁾ odmah je prema naređenju štaba zauzeo položaj koji dominira dijelom puta Jajce — Bugojno i to od Sklele do Jovišića Hana. Štab brigade smjestio se je u staji iza zaseoka Zaseplje.

Neprizateljske motorizovane snage ušle su u Jajce samo do fabrike. Uvidjevši da je Jajce potpuno u našim rukama one su u 11 sati odstupile pravcem: Jajce — Bugojno — Tavnik. Kada su našle na cestu od Sklele prema selu Kovač,²⁾ bile su dotekane sa položaja našeg III bataljona, vatrom našeg protivoklopnog topa, bacača i mitraljeza i pokušaj mitraljeza. Rezultat ovoga dejstva bio je 2 neprizateljska tenka oštećena, 3 kamiona jače oštećena i jedna oklopna kola uništena.

U toku ovog dana imali su gubitke: 1. bat. 2 mrtva i jednog ranjenog; 4. bat. 2 mrtva i 1 ranjenog — ukupno 4 mrtva i dva ranjena.

Štab I. bataljona i postava jednog minobacačkog odjeljenja koji su prenoćili u istoj zgradi bili su iznenađeni dolaskom nepr. motor. jedinica. Nemci su ih pozvali na predaju, našto su oni odgovorili vatrom. Poveča se borba koja je trajala od 6—11 sati. Neprizatelj je tukao zgradu u kojoj se štab nalazio, topovima iz tenkova i oklopnih kola, a pored toga i mitraljezom. Štab se herojski branio. Ne mogavši da savladaju otpor zgrade, neprizatelj je zapalio kuću u kojoj su se naši borci nalazili, ali su ovi i pored borbe uspjeli da gasi i požar. U toku ove borbe bilo je sa naše strane 3 mrtva i tri ranjena, medu kojima je poginuo i politički komesar I. bataljona Danilo Šimljanec. Neprizateljski gubici nisu mogli biti prebrajani ali se naknadno iz zaplijenjene arhive saznalo da su imali 11 mrtvih i 48 ranjenih. Medu mrtvima našao se je i komandant njemačkih bornih kola. Pored toga oštećen je i jedan neprizateljski tenk, koji je bio nepotpuno uz kucu iz koje se branio naš štab. Ovi tenk je oštećen dejstvom jedne minobacačke bombe, koju su mu naši borci bacili pod kola-gasjenice.

Posle je odstupanje nepr. mot. snaga izvršeno i Jajce ostalo čisto od neprizatelja, jedinice brigade ušle su ponovo u Jajce i prenoćile u njemu.

27 novembra 1942. godine.

Prema naređenju štaba divizije bataljoni ove brigade izvršili su pokret i smestili se u okolici Jajca, i to: 1. i 4. bataljon u selu Šibenici, 3. bataljon u selu Biokovini a 2. u

¹⁾ Pogrešno treba: Zaskopje. To je zaseok zapadno od Jajca.
²⁾ Nije sadeno na karti 1: 19400.

selu Budači gdje je bio i štab brigade. Ovakav raspored ostaje i u toku 29. novembra.

U toku 29. nov. primijeno je naređenje štaba divizije,¹⁷ po kojem se brigade divizije u toku 30. nov. izvršiti niz akcija, i to: II. brigada napasti i uništiti posade na ž-stanicama: Goleč i Komar; I. brigada 3. sv. Obore i porušiti objekte na komunikaciji Komar-Donji Vakuf. Nasa II. brigada u toku 30. ov. mj. da izvrši sa I. bat. prepad na Turbe, a sa ostalim dijelovima da se prebaci na prostorijske: s. Gostilj — s. Sahe Polje — s. Selići. U cilju izvršenja ovoga zadatka 3. bataljon prebačen je još u toku 29. XI u s. Čosice, s tim da mu 30. XI ostane za izviđanje, osmatranje, stvaranje plana i izvršenje prepada, koji je trebao da počne u 21 čas. Ostali bataljoni prebačeni u toku 30. XI na određenu prostorijsku, s tim što I. bataljon drži položaj iznad s. Gostilja, 2. bat. s. Selići, 4. batalj. iznad s. Hamandići.

3. bataljon izvršio je pokret prema dobivenom naređenju, ali se nije mogao smjestiti u s. Čosice, jer je u njemu već bio neprijatelj. Zbog toga je zauzeo položaj Malica Brdo i u toku cijelog dana bio u tijesnom dodiru sa neprijateljem. Neprijatelj se je nalazio u zaseku Salkice u jačini od oko 75. Njemačka, 30. domobrana, 2. minobacača i dva bečka topa. Pored toga u selu Redalje se je nalazilo još oko 100 neprijateljskih vojnika. Ozbrom na navedeno, ovaj bataljon nije izvršio naređeni mu prepad jer mu je pravac prema Turbetu bio zatvoren, navedenim neprijateljskim položajima.

Neprijatelj je u toku ovoga dana dejišvoao jakom artiljerskom vatrom, a naročito u pravcu s. Gostilja i s. Hamandići. Štab brigade nalazio se u toku dana u s. Hamandići.

1. decembra produžuje se neprijateljsko artiljersko dejstvo na položaj brigade. Komandant divizije obilazi štab brigade i naređuje da se ovoga dana u 21.00 čas izvrši koncentričan napad sa tri bataljona i to: I. bataljon pravcem Gostilj — Selići — Dželovac, 2. bataljon s. Selići — Kitevine — s. Redalje, a 3. bataljon na neprijatelja ispred sebe pravcem Malica Brdo — Karaula.

Naredenje je od 28. novembra 1942 (tom IV, knj. 8, dok. br. 99).

¹⁷ U naredenju štaba 3. NOE divizije od 28. novembra 1942 (tom IV, knj. 8, dok. br. 99) predviđeno je uporišnje jednog bataljona u to selo, ali umjesto da pite: u s. Čosice, napisano je: u s. Čosice.

Istade, selo Čosici je već bilo zapojednato dijelovima 798. gpr. nadređene grupe (Bardone grupe) avijacije. Bilo je, prema vide. AVH, I.315, F-2270/92 i 966. izvještaj komande 718. pješačke divizije od 30. novembra i uporišna karte od 1. decembra 1942. godine.

Situacija se u toku ovoga dana pogorava na pravcu II. brigade.¹³ Neprijatelj je ulao u Krcetine. Naš 2. bataljon izvještava da je nepr. ušao u s. Selice (njegov južni dio). Zbog toga je svoj bataljon povukao u s. Hamandžice a u sjev. dijelu sela Selica je ostavio preduzraču.

Štab divizije naređuje da u slučaju jačeg neprijateljskog pritiska brigada odstupi pravcem: Suho Polje — Vitovlje. Situacija kod II. brigade postaje sve nejasnija. Vezu sa njom nismo mogli uspostaviti. Čula se je jaka vatra sa pravca dejstva II. brigade koja je sve više zahizla prema zapadu. Zbog ovakve situacije štab brigade donosi odluku, da se prebaci u Suho Polje, što je i učinio.

U toku noći neprijatelj je izvršio napad na naš 3. bataljon ali je ovaj napad odbijen. Gubitci prilikom ovog napada kod 3. bataljona iznose tri mrtva i tri ranjena.

Koncentričan napad zbog ovakve situacije je odložen. 2. decembra 1942. godine. Naši bataljoni odrižali su u toku noći svoje položaje. Dobivamo sigurne podatke o koncentraciji nepr. snaga na prostoru: Vitovlje — Vlasić Planina. Da bi obezbjedili svoj lijevi bok prebacujemo naš 4. batalj. iz s. Hamandžica na pravac Vitovlje — i to na prostoru: s. Dobrati — s. Dedići, a naš 2. bat. u s. Hamandžici. Oko 12:00 sati ovoga dana nepr. minobacačka vatra tuče položaje našeg I. i 4. bat. I. bat. je stupio u dodir sa neprijateljem na Vlasić Plan. Nepr. vatra se pojačava. Nepr. napada naš I. i 4. bat. dobiva pojačanje i vrši obuhvat naših snaga. Bataljoni se pod borbom povlače.

Štab brigade odlazi u s. Božikovec, gdje nalazimo štab divizije koji nam s obzirom na ovu situaciju izdaje zapovjest,¹⁴ po kojoj naša brigada treba da drži položaj: Ugljasta Kosa — Palež (k. 129)¹⁵ — Neznanica (k. 1262). Desno od nas nalazi se naša I. brigada,¹⁶ a lijevo II. Sandžacka brigada.¹⁷ Naša II. brigada u divizijskoj rezervi. Na osnovi ove zapovjesti naredili smo: 2. batalj. posjeda i brani Ugljastu Kosu, zaključno sa putem s. Dubrava — Jajce. 3. bataljon: Palež, 4. bataljon: Neznanica (k. 1262). 1. bataljon u brigadnoj rezervi u s. Bučice. Štab brigade u s. Kručice.

¹³ To jest: II. hercegovačke NOU brigade — druge brigade (po rednom broju) 3. NOU divizije.

¹⁴ To zapovijest Štaba 3. NOU divizije je od 2. decembra 1942. (tom IV, knj. 8, dok. br. 126).

¹⁵ U to vrijeme, EDV u predjelu Paleža.

¹⁶ I. brigada (po rednom broju) bila je u 3. NOU diviziji, 5. proteterak (terezevacka) NOU brigada.

¹⁷ Osim toga, na 3. proteterak (sandžacka) brigada (druga brigada po rednom broju) I. proteterak NOU divizije. Ona je tada prevećeno bila pod komandom 3. NOU divizije.

U toku noći 2/3. XII naši bataljoni izvršuju pokrete, i posjedaju dodijeljene im položaje. 2. bataljon Sandžacke brigade, koji drži položaj lijevo od našeg 4. bataljona, izvještava 4. bataljon, da je neprijatelj sa dvije jake kolone obilazio položaj Neznаница i uputio se u pravcu s. Lendici. Na osnovi ovakvog izvještaja oba štaba donose odluku da napuste Neznаница, koju privode i u delo. Prilikom njihovog napuštanja Neznаница, susreću ih komandant brigade i politički komesar, koji su pošli na obilazak položaja, i naređuju im da se vrate, ali je već bilo kasno. Neprijatelj je iskoristio situaciju i išao prvi na Neznаница. Time je ključ našeg položaja bio u neprijateljskim rukama, što je otežalo situaciju 3. bataljona na Paležu. Naš 4. i 2. batalj. Sandž. brig. posjedaju položaj prema neprijatelju na Potašnici.

Iz štaba divizije prima se naređenje za opšti protivnapad, zonom 4. decembra.¹⁰ Štab brigade izvještava diviziju, da je to ovoj brigadi nemoguće, obzirom da je padom Neznаница pogoršana naša situacija. Štab divizije ostaje pri ranijoj zapovesti. Na osnovi ovoga Štab brigade donosi slijedeću odluku: 1. bataljon prebacuje se na položaj 4. bataljona, koji vrata u brigadnu rezervu. 5. bat. Sandž. brig. i naš 1. bataljon imaju 4. decembra zorom da napadnu Neznаница i da je ponovo zauzmu, a zatim pod ovako poboljšanim prilikama izvesti opšti protivnapad u dahu zapovesti štaba divizije. Protivnapad ove brigade imao je za glavni cilj Turbe.

4. decembra 1942. godine. Položaj Potašnica koji je trebao da bude polazni položaj za napad na Neznаница tučen je jakom neprijateljskom vatrom, što onemogućava izvođenje napada.

Komandant brigade drug. Marjan Bilić¹¹ otišao je u 7.00 sati da obilazi položaj. Po svršenoj obilasku 3. bataljona, komandant brigade se je krenuo u obilazak 2. bataljona zajedno sa 4. kurira. Na putu je dočekan od neprijateljske zajedne vatrom iz mitraljeza od koje je poginuo zajedno sa još dva kurira.

Poslije jake vatrene pripreme neprijatelj napada na Potašnicu ali je odbiven. Položaj 3. bataljona na Paležu nepromijenjen, ali na pravcu našeg 2. bataljona neprijatelj ulazi u s. Bivanci i time se svlaci u raspored brigade. Na taj način izmanevrisano je i deono krio brigade, što dovodi cijeli položaj brigade u tešku situaciju.

¹⁰ Za naređenje je od 3. decembra 1942 (tem IV, knj. 8, dok. br. 179).

¹¹ Mile Jovanov Bilić Marjan, radnik. Priglasen je, 28. decembra 1981, za narednog heroja (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 53).

Na lijevom krilu otpočinje napad II. Sandž. brig. Ona uspijeva da do 15.00 sati zauzme Bukovik i da preko Terenice krene za Javor i prema Želj. st. Pionir, ali neprijatelj²⁸ dobiva pojačanje i odbacuje ovu brig. na njene polazne položaje.

Obitom da su tako oba krila brig. ostala otvorena i nezštićena, i s obzirom što je I. brig. već izvršila povlačenje prema Jajcu, a II. Sandž. brig. to također namjeravala da učini, o čemu nas je i izvjestila, štab brigade donosi odluku, da se bataljoni pod zaštitom mraka izvuku iz borbe i povuku pravcem: s. Sibinica — s. Karići — s. Divčani — s. Vukitešci — s. Donji Bešpeti.

Odstupanje je izvršeno pod vrlo teškim okolnostima, maglovitom noćnom vremenom i spretnom terenu, 4., 3. i I. batalj. izvršili su ovo povlačenje sa uspehom, dok je 2. bataljon prilikom odstupanja bio napadnut od strane neprijatelja sa leđa, što mu je onemogućilo da pravilno i uredno odstupa, već se je prilikom odstupanja razredio u manje grupe koje su jednim dijelom izble u Jajce a drugim većim dijelom doznije preko Brjegovca sašao u Jajce.

Ovaj bataljon je zajedno sa 5. batalj. Crnogorske brig. prebačen čamcima preko rijeke kod Barava i ušao u sastav svoje brigade a s. D i Gornjem Bešpetju.

Neprijateljske snage ulaze 5. decembra ponova u Jajce. Gubitci brigade u toku ovog odstupanja i borbi bili su po bataljonima sljedeći:

kod 1. bataljona, mrtvih /, ranjenih 2 nestalih 1
2. bataljona, mrtvih /, ranjenih /, nestal. /,
3. bataljona, mrtvih 2 ranjenih 1 nestal. /,
4. bataljona, mrtvih 1 ranjenih 3 nestalih 1

Ukupno u brigadi: mrtvih 3 ranjenih 6 nestal. 2.

Smrt fašizma — Sloboda naroda!
Polikom, Nač. štaba, Komandant,
Cenčo²⁹, Primorac³⁰, Olušan³¹

M. P.

²⁸ Nije izjasnila, već bezimena (Palaški), koja se nalazi u listu Borbenih grupa (List. BGR) s. 100. (VII, 1942, F.2278 912. 988 i 992; izvještaj od 4. decembra i operativne (instruicije) karte komand. TIK. pismoljke dnevne od 3. i 4. decembra 1942. godine.

²⁹ Ante Krunja Čenča
³⁰ Rudolf Primorac Rudi
³¹ Podijar, neprijatelj komandanta brigade Marijana Bilča, za komandanta brigade je određeno Gligo Mandić, do tada zajednik komandanta 5. proletarske (crnogorske) brigade 5. NOU divizije.

NAREĐENE I. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ OD 31.
DECEMBRA 1942. STAROVIMA POTICAJNIH JEDINICA
ZA NAPAD NA TESLIĆ¹

U A²
31-XII-19,30 č.
Br. 114

E. A. U³

Previdene jedinice EA, određene za sadejstvo pri akciji na Teslić pristigle su na linju Čekava — Osičava — Draga-
nića mlin.⁴

Podaci o neprijatelju u Tesliću u i oko ovog grada nalazi se neprijateljski garnizon od oko 600 domobrana i 30—50 ustaša omladinaca,⁵ od teškog naoružanja imaju 2 haubice, 2 brdska topa, 4 bacača, 4 teška mitraljeza, u varoši se nalazi voz sa blindiranim vagonima. U Tešnju se nalazi jedna domobranska satinja,⁶ a u Dobroju 2 satinje⁷ i oko 150 Nemaca⁸ na raskršću želaz nalazi se manja postaja. Pre nekoliko dana iz Doboja su pošle dve domobranske satinje ka Tešnju ili negde južno od ovog.

U cilju likvidacije Teslića

¹ Original (pisan na mašini, latinsicom) u AVH, reg. br. 57—2, k. 795.

² To je tifa za Stab 1. proleterske NOU divizije.

³ Odmosi se na 31. decembar 1942 (tom IV, knj. 9, dok. br. 22).

⁴ To jest: Stab 1. proleterske NOU brigade (U je tifa za Stab).

⁵ Tako se zove mlin na rječju Bašnja, sjeverno od Teslića.

⁶ To jedinica o jačini neprijatelja u Tesliću i okolnim opor-
tima nije bila tačna. Teslić sa Bratunji, 2. i 3. bojna domobranske 4.
pješake pukovnije (pod zapovjedništvom pukovnika Željka Bladera)
4. pješake divizije, dvije satinje 1. pješake pukovnije (kapitana
Šker) i, vjerovatno, dijelovi 5. topničkog (artiljerijskog) sklopa (di-
viziona) i 12 artiljerijskih oruđa i 15 100 topova. Iznad boja
⁷ Jedine, pod zapovjedništvom satnika Avde Perićevića, 18 satnja
i oko 30 oruđja — ukupno preko 2.100 vojnika (tom IV, knj. 9, dok.
br. 42, 175 i 176, AVH, reg. br. 111-25, k. 56) bila boja ristišta Su-
žera domobranske 4. pješake divizije od 18. februara 1942).

⁸ Oklopni

⁹ To je bila 19. satinja 1. pješake pukovnije 4. pješake divizije (AVH, reg. br. 11—25, k. 56).

¹⁰ Prigadali su 4. pješake diviziji.

¹¹ Prigadali su, vjerovatno, 738. granadskom puku sjemačke 718. pješake divizije (AVH, reg. br. 11—25, k. 56).

NAREĐUJEMO:

- 1) Napad ima otpočeti 1 — 1 u 19 časova.
- 2) Napad će se izvršiti sa dve grupe jedinica EA i OA¹⁾ prva grupa: II FE, VI FE, i II FO²⁾ Ova grupa stavlja se odmah pod komandu U. EA druge grupe: I FO, III FO, IV FO, i IV FE.³⁾ Ova grupa stavlja se odmah pod komandu U. OA.
- 3) Prva grupa forsiraće prelaz preko r. Usore na najpogodnijem mestu između s. Žarkovine i s. Kaloleviča (kod prvog mesta nalazi se most zaposednut od neprijatelja, a ispod drugog sela postojao je most koji je, navodno, prošle godine porušen) Naređeno vreme za početak napada je za ova grupa forsiranje prelaza preko reke. Situaciju poznaje II FO.
- 4) Zadatak ove grupe je da sa II FO poruši prugu i cestu Tesanj — Teslić i zatvori isti pravac. Sa ostala dva FE izvrši napad sa zapadne strane (desna obala r. Usora) na varoš Teslić, ostavljajući na polaznim položajima potreban deo snage (preporučujemo jedan FE.) za zatvaranje pravca od Tesnja i kao rezervu grupe.
- 5) Druga grupa napadne na Teslić sa leve obale r. Usora⁴⁾ i to južno i severno od puta Pribinč — Teslić. Za napad severno od ovog puta upotrebiće se IV FE. Potrebnu snagu obezbediti se od pravca s. Komatina. I FO. biće u rezervi ove grupe.
- 6) Saniteti ove A. nalaziće se u s. Rankovići. Tamo će biti i U. A.
- 7) Borbeni i znaci raspoznavanja oni dostavljeni. U borbi upotrebiti sledeće svetlosne znake: snaiš au ovde: paljenje vatri, dve bele; svitliti se na polazne položaje: 3 crvene (daju stabovi brigada).
- 8) Zaplenjeni materijal i zarobljenike upućivati pravcem s. Rankovići.
- 9) Zaplenjene topove izvući prema Pribinču, za prvo vreme u visini Borka,⁵⁾ 1 km. zapadno od G. Teslića.⁶⁾ Obara⁷⁾

¹⁾ To je sifra za 3. krajičku NOU brigadu.

²⁾ Odnosi se na 1. i 6. bataljon 1. protiterak. i 2. bataljon 3. krajičke NOU brigade.

³⁾ To je sifra za 1. 3. i 4. bataljon 3. krajičke i 4. (krajjevački) bataljon 1. protiterak. NOU brigade.

⁴⁾ Odnosi se na Malu Usoru, koja se sjeverno od Teslića uliva u Usoru.

⁵⁾ To je brdo Borak (k. 344).
⁶⁾ To jest: Gornjeg Teslića.

iti pažnju da se zaprežni konji i ostala artiljerijska oprema i sprema ne razvlači. Rukovodiva obeju grupa blagovremeno da naredi bat. stacionama da odmah po zauzimanju grada upute sve artiljerice kod topova.

8) Uposredivamo da radi Jeleničke pruge: Doboj — Teslić i Teslić — Komušina, i krak od 5 km. u pravcu Pribinča.

9) Po zauzeću grada,¹¹ u njemu će radi održavanja reda i izvršenja evakuacije ostati IV FE. dok će se ostale 2 jedinice te grupe postaviti južno od grada, radi obezbeđenja i, po potrebi, likvidiranja neprijatelja u s. Komušina.

Prva grupa postavice se za zatvaranje pravca od Doboja i Tešnja. Preduzete likvidaciju Tešnja,¹² u slučaju da se odstupanje neprijatelja pretvori u begstvo na tom pravcu, te male jedinice, ne gubeći dodir sa njim, mogu odmah preći u gonjenje.

10) Dalja perspektiva: brzo napuštanje Tešnja, zadržavanje Tešnica u našim rukama, ako neprijatelj ne preduzme napad sa jakim snagama.¹³ Posle odmora jedinica oko Tešnica, ostavljanje manjih snaga za obezbeđenje te prostorije, pokreti glavnine ka severu.¹⁴

11) Odmah po izvlačenju artiljerije, preduzeti rušenje mosta u gradu.

12) Tešni isto ranijem upadu, ma i manjih delova, u grad, ne zadržavajući se oko spoljnih nepr. utvrđenja.

Smrť fašizmu — sloboda narodu!

polkomdiv.	naštativ.	komdiv.
	Vasa	Koča

¹¹ Teslić je 2. januara 1943. zauzeo 4. bataljon 1. proleterske VNU brigade. Opisi o tome i u plijenu vidu tom IV, knj. 9, dok. br. 42, 175 i 176.

¹² Tešanj je napadnut 15. januara, kada je i zauzet (ovim izdavač, a sledućeg dana je napušten (tom IV, knj. 9, dok. br. 120, 200, str. 40 i 205).

¹³ Preživljavanjem jačih snaga, neprijatelj je 6. januara 1943. ponovo zauzeo Tešnje, oko koga su se potom, a manjim ili većim intervalima, vodile borbe skoro sve do kraja meseca (tom IV, knj. 9, dok. br. 35, 40, 42 i 205).

¹⁴ O daljim dejstvima 1. proleterske i 3. krajiške brigade u januaru 1943. vidi tom IV, knj. 9, dok. br. 13, 17, 42 i 130.

IZVIJEŠTAJ ŠTABA 4. PROLETERSKE (CRNOGORSKE)
BRIGADE OD 6. JANUARA 1943. ŠTABU 2. PROLETERSKE
DIVIZIJE NOVI O USTASKO-DOMOBRA NSKOM ISPADU
PREMA DUVNU¹

Štab IV Crnogorske N. O.
Udarne brigade
II Proleterske Divizije
6. januara 1943. g.
u 10 časova
Pov. br. 6

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKI ODREDI
JUGOSLAVIJE
BK. 54
10. I 1943. g.

ŠTABU II PROLETERSKE DIVIZIJE

31. decembra prošle godine neprijatelj u jačini od 1100—1200 ustaša, domobrana i milicije izvršio je ispad iz Imotskog i Posušja u pravcu Duvna. Sastav neprijateljskih snaga bio je 4 ustaške, 6 domobranskih satnija i milicija iz s. Rakitina. Naoružanje neprijatelja bilo je 1 protivokvklki top, 1 bacač, više mitraljeza i odgovarajuće naoružanje u puškomitraljezima i puškama. Neprijatelj je imao 1 kamion, mali automobil i 1 motociklo. Zapovijest neprijatelja je glasila: zauzeće Duvna.

Neprijateljska kolona iz Imotskog kretala se preko Raškog Polja, Mišene Planine i Gornjeg Brišnika ka Duvnu, a neprijateljska kolona iz Posušja pravcem s. Studeno Vrelo, s. Petrovići, s. Bukovica, s. Mikodol, s. Donji Brišnik ka Duvnu.

Naš V bataljon, koji se nalazio na prostoru s. Bukovica, s. Petrovići, sa zadatkom zatvaranja pravca Imotski — Duv-

¹ Original (pisan na matiji, latinscom i ćirilicom) u AVH, rep. br. 22 — 2, k. 3 A. Izvještaj je dostigao Štab 2. proleterske divizije u ovaj ga je, 8. januara, poštom N. NO i POZ, gdje je primljen 10. januara 1943. godine.

² Te ustaško-domobranske jedinice su pripadale 1. dobrovoljač-koj pukovniji. Ta se jedinica, a kojoj je učestvovalo deset ustaško-domobranskih četa, razvila u neprijateljsku (tom IV, knj. 9, gl. 12, str. 174).

³ Na prostoru Posušja — Rakitina je djelovao i 2. domobranska NOH brigada, koja je 21. decembra uspjela da zauzme Rakitina (tom IV, knj. 9, gl. 12, str. 174, 199 i 200).

no. Posušje — Duvno, dočekaao je neprijatelja u 5 časova na položajima s. Petrovići, Mideni Planina i najjerio ga da se razvije za borbu. Neprijatelj je svojim desnim krilom posio položaje s. Petrovići i desno do s. Cremenice i povezao se sa milicijom iz s. Rakitina. Lijevo krilo neprijatelja nastupalo je Midenim Planinom, a glavina s. Petrovići, s. Bukovica, s. Mikodol, s. Donji Brijuni, potiskivajući na V bataljon.

Mi smo naredili III bataljonu da napadne neprijateljsko desno krilo i pošto ga siom dode neprijateljskoj glavini sa leđa. Isto tako naredili smo i I bataljonu da sa 2 čete pođe u pravcu neprijatelja, poveže se sa našim V bataljonom i zajednički ga napadnu.

III bataljon je već u 10 časova napao neprijatelja na svom sektoru i počeo ga potiskivati, ali milicija iz Rakitina došla mu je sa boka i leđa i donekle otežavala položaj. No, u 17 časova neprijatelj se povukao na privratne položaje ispred s. Petrovića. U međuvremenu neprijateljska glavina je uspjela da stigne do s. Čebare, k. 929, a lijevo neprijateljsko krilo do s. Gornji Brijuni. Čet. I bataljona već su sbratile kontakt sa neprijateljem, povezale se sa V bataljonom i u jednoj zasjedi sačekale neprijatelja, razbile ga i počele goniti. Ali pošto je neprijatelj bio brojčano jači to je sbrzo posio nove položaje i sa njim davao našim snagama uporan otpor. Mi smo u vezi sa novom situacijom izdali naredjenje I, II i V bataljonu da u 18 časova napadnu neprijatelja sa svim snagama izuzev 2 čete koje smo ostavili u rezervi, i razbiju ga. Lijevo krilo neprijatelja uspjelo je prije napada naših snaga da odhaci na V bataljon na položaj iznad s. Gornji Brijuni, tako da je onemogućio, odnosno u mnogome otežao rad našeg I i II bataljona, koji su prodrli do s. Donji Brijuni i tu se zaustavili pred utvrđenim neprijateljem. Naš III bataljon je produžio borbu u toku čitave noći i uspio da ga na svom sektoru potpuno razbije.

Naredili smo onda I, II i V bataljonu da se priberu, povežu i da 1-1-1943 u 6 časova izvrše napad i gonjenje neprijatelja. Izbio u 6 časova naš bataljon su napali neprijatelja koji je bio iznuren i donekle zbunjen napadom našega III bataljona u njegovu leđu. Brzo je bio slomljen i nastalo je gonjenje. U 13 časova naš I, II i V bataljon izbili su u s. Petrovići i na Mideni Planini i povezali se sa III bataljonom. Svi bataljoni su nastavili gonjenje neprijatelja preko s. Studenog Vrela u pravcu Posušja i Imotskog. Po izvršenom zadatku naši bataljoni su se povratili na svoje zapovijedna određene položaje.

¹ Nije sadrena na karti 1 : 100.000; odnosi se na Brijuni (trig. 979), jelsko od Duvna.

Neprijatelj je u ovim borbama imao 52 mrtva, oko 50 ranjenih i 40 zarobljenih domobrana. Veći dio mrtvih i ranjenih bili su ustaši. Prema podacima koje smo dobili od seljaka preko 200 neprijateljskih vojnika nije se vratilo u svoje kasarne. Od neprijatelja smo zaplijenili 1 kamion, 1 puškomitraljez, 2 postolja protivavionskog mitraljeza, 15.000 metaka, 84 granate za protokvski top, 36 ručnih bombi i više vojničke opreme. Naši gubici su bili 6 mrtvih i 9 ranjenih drugova. Držanje naših bataljona bilo je dobro.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar, M. P. Zamjenik komandanta
M. Javičević Vako Đurović¹

Štab II Proleterske divizije
Pov. broj 7
8. januara 1943. godine

Vrhovnom Štabu N. O. V. i P. O. Jugoslavije
Dostavlja se prednji izvještaj Štaba IV Proleterske
udarne brigade o borbama prilikom neprijateljskog ispada
iz Imotskog i Posušja na dan 31. XII. 1942. god.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ŠTAB DIVIZIJE
M. P. NAČELNIK,
Vakotić

¹ Mla.
² Vasilije Đurković Vako, student. Poginuo je 9. juna 1943. na Zetogradu. Poglavlje je, 11. jula 1945. za narodnog heroja. Tuđi je u najgori posmrtni osud, pronađen na Zetogradu, Svedčan sa uklanjanje. M. M. oktobra 1945. u u. Mladostima (Urag. Danilovgrad), njegovom rodnom mjestu (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 265; «Pobitnik» od 12. oktobra 1945).

OBAVJEŠTENJE ŠTABA I BOSANSKOG NOH KORPUSA
OD 8. JANUARA 1943. EPIČNO OBLASNOM KOMITETU
KPJ ZA BOSANSKU KRAJINU O AKCIJAMA U ŠIREM RE-
JONU SANSKOG MOSTA OD 20. DECEMBRA 1942. DO 5.
JANUARA 1943. GODINE!

ŠTAB
I BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA
Str. Post. Op. Br. 22
8. januara 1943 g.
— POKOZAJ —

Koncept!

OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA BOSANSKU KRAJINU

AKCIJE

jedinica I bosanskog n. o. u. korpusa u vremenu od
18-XII-1942. do 7-I-1943.

20-XII-1942. Neprijatelj iz Sanskog Mosta u jačini od
150–200 vojnika pokušao da prođe iz grada. U sukobu sa
levim krilom jedinica V n. o. u. divizije koje drže blokadu
razbijen je i nateran u grad uz velike gubitke.¹

Istog dana u noći jedna naša patrola blokadu sukobila
se sa jednom nemačkom patrolom. U sukobu ranjeno 2, a
ubijeno 5 Nemaca.

Toga dana neprijatelj iz aviona bacio 5 džakova bljeba
za posadu Sanskog Mosta. Od ovoga su naši drugovi zarobili
4 džaka, a neprijatelj pao jedan.

Istoga dana delovi I i IV krajiske brigade napali na že-
ljezničku prugu i stanicu Kozarac. Interavki neprijatelja iz
jakih svratišta naneli su mu oštetne gubitke. Na našoj
strani 5 ranjenih.

23-XII-1942. Neprijatelj iz Sanskog Mosta, pri pokušaju
da se probije do Bronzanog Majdana, dočekan na bliskom
odstojanju od naših jedinica V n. o. u. divizije, razbijen i
nateran u grad uz gubitke 50–60 mrtvih i ranjenih.²

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinskim) u AVH, reg. br.
26 — 1, k. 4073.

² Prema biljezi rešetki 2. domobranskog zbora za decembar
1942. neprijatelj je imao 4 ranjena vojnika, od kojih je jedan bio Ni-
jemaac (isto IV k. dok. br. 25).

³ Neprijateljski gubitci su 3 mrtva i 9 ranjenih domobrana.
Prema ustasko-domobranskim podacima, taj napad je izvršen 19.
decembra 1942. u 23 časa (isto IV k. dok. br. 25 i 254).

⁴ Toga dana se ustasko-domobranske jedinice, prema njihovim
podacima, opjete da zauzmu Bronzani Majdan, ali se to, pod pri-

Istog dana jedan bataljon VII krajiške brigade, čisteći teren kod sela Vrbljana od četničkih bandi, zarobio je 17 četnika.

26 na 27-XII-1942 jedinice V brigade IV n. o. u. divizije izvršile akciju na Blagaj i Dragotinju. Akcija na Blagaj nije uspjela, dok je na Dragotinji s uspjehom završena. Zarobljeno 18 domobrana sa oružjem i spremom.

27-XII-1942 neprijatelj pokušao napadom na jedinice V n. o. u. divizije koje drže blokadu Sanskog Mosta iz Prijedora i Sanskog Mosta u cilju spajanja i pražnjenja pomoći posadi Sanskog Mosta. Posle uporne borbe neprijatelj odbijen u oba pravca. Na pravcu od Prijedora neprijatelju naneta gubici: 50 mrtvih Nemaca i drugoveca,¹ a zarobljeno 5 Nemaca i 8 drugoveca. Zaplenjeno: 1 bacač sa jednom količicom mina, 2 teška mitraljeza, 1 puškomitraljez, 2 strojnice, nešto pušičane municije i ostale spreme. Na pravcu od Sanskog Mosta neprijateljski gubici: 20 mrtvih i nešto ranjenih.

Istoga dana uništen je jedan deo pruge, koju je neprijatelj dan ranije uspeo da opravi.

27 na 28-XII-1942 jedinice V brigade IV n. o. u. divizije ponovile akciju na Blagaj, to uporište posle kraće borbe likvidirale. Zarobljeno: 135 domobrana, među kojima 1 oficir, 4 vodnika i 5 razvodnika. Zaplenjeno: 130 karabina, 3 teška mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 13 sanduka municije, 21 kutija mitraljezke municije sa redenicima i nešto ostale ratne spreme. Gubici neprijatelja: 3 mrtva i 1 ranjen.² Naši gubici: 4 mrtva i 5 ranjenih.

29 na 30-XII-1942 jedinice V brigade IV n. o. u. divizije izvršile akciju čišćenja neprijateljskog uporišta na rijeci Strižni između Bos. Novog i Kevljance. Posle borbe od 10 minuta jedinice su jurišem likvidirale uporište i zarobile 52 domobrana. Zaplenjeno: 46 pušaka, 7 puškomitraljeza, 1 ručna strojica, 3 sanduka pušičane municije i nešto vojne spreme.³ Uništeno 2 mosta, jedan na reci Strižni, a drugi na

istom 4. krajiške NOU brigade, 25. decembra morale pavoći ka s. Piskavici (tom IV, knj. 8, dok. br. 253, str. 618, dok. br. 119).

¹ Bide o tome vidi tom IV, knj. 8, dok. br. 254.

² Odnosi se na pripadnike domobranskog Banjaljskog zbraga (tom IV, knj. 8, dok. br. 253, str. 620).

³ Gubici neprijatelja, prema sigovim podacima, iznosili su: 1 domobran mrtav, 1 četaša (oficir), 8 doturaka (podoficira) i 12 domobrana zarobljeno; 7 strojnice (automata), 7 puškomitraljeza i 12 puške zaplijene (tom IV, knj. 8, dok. br. 254).

⁴ Prema neprijateljskim podacima, zarobljena su 53 domobrana i zaplijena su 5 puškomitraljeza i 50 pušaka (tom IV, knj. 8, dok. br. 254).

Durića Jarku" više same Volinje, zatim 3 vagona na mostu na Sibiru, neko željezničko pruge i 3 km telefonske žice. Neprijatelj imao 2 mrtva. Nale jedinice bez gubitaka.
30-XII-1942 jedan bataljon VII brigade V. n. o. u. divizije, čineći teren u prostoru kod sela Verbljana od četničkih bandi, zadobio 1 puškomitraljez i 18 pušaka.
1-1-1943 jedinice IV brigade V. n. o. u. divizije uništile mostove na rijeci Gomjenici između Omarske i Bronzanog Majdana.
2-1-1943 jedan bataljon VII brigade V. n. o. u. divizije progoneći četničke bande napao je na jednu četničku grupu u Vilasima i razbio je. Poginulo je nekoliko četnika, među kojima zloglasni njihov komandir Sekulić Dragutin. Od odbjeglih četničkih bandita zaptijenjeno je nešto stoke.
4-1-1943 neprijatelj iz Sanskog Mosta jurišem pokušao napad na jedinice V. n. o. u. divizije koje drže blokadu grada. Svojim kontrajurišem naše jedinice odbile su napad i materale neprijatelja nazad u grad, kojom prilikom je na mjestu borbe ostavio 30 mrtvih i 20 ranjenih Nemaca i ustasa.¹⁰ Neki gubici: 3 mrtva i 4 ranjena.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Za Štab i korpusa
Šef kancelarije,
U »aktvu. AT"¹¹

¹⁰ To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000; nalazi se jugozapadno od Bosanske Kostrijane.
¹¹ Prema boljsoj relaciji Zapovjedništva demobranskog Banjalackog odreda od 15. februara 1943. za januar, napad je preduzet u sadejstvu sa Nijemcima (djelovima 714. pješačke divizije), da bi se izvršio probni obrat na Sanskog Mostu. Demobransko-nijemčki gubici iznosili su 2 mrtva i 2 ranjena (AVL, reg. br. 18—21, k. 585).
¹² Prema izvještaju Komande njemačke 714. pješačke divizije od 15. decembra 1942. ona — prvi nastretno prelika uo Sanskog Mostu, preduzete i akcije u luku rijeke Une i Save u dijelovima njemačke 21. protivokopnog puka, 3. bataljona 601. protivokopnog divizionu, 2. i 3. bojnom demobranske 2. pješačke pakovnije, 12. bataljona bataljonom i 1. 2. i 4. bojnom 3. gorakog odreda (1315, F-2258/1265 — 1307).
¹³ Poruč Albertu Trinklju.

IZVJEŠTAJ 6. ISTOČNOBOŠANSKE BRIGADE OD 31. JANUARA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEŠTVIMA U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI I JUGOZAPADNOM SREMNJU OD 3. OKTOBRA 1942. DO 31. JANUARA 1943. GODINE¹

Štab
VI N. O. P. U. Brigade
31. januara 1943. g.
M. P.

VRHOVNOM ŠTABU N. O. P. I D VOISKE² JUGOSLAVIJE

Pošto Vam je drug Tempo podneo izvještaj o našem pokretu na Majevici, mi ćemo u ovom izvještaju iznijeti samo ono što je bilo poslije njegovog odlaska.³

Po naredbenju druga Tempa mi smo sa Brigadom išli u Ravan.⁴ Jedan bataljon ostavili smo pod samom Majevicom u selu Jablanici. To smo učinili stoga da bi u slučaju primudnog povlačenja bila obezbjeđena opskrba i da bi odigli koncentričan napad Nijemaca. U slučaju napada četnika na nas, ovaj bataljon trebao je da udari s leđa. Po raspoloženju četničkih boraca mi smo cijemili da na nas neće doći do napada. U tome smo se prebacili. Tri dana poslije našega odlaska u Ravan četnici su organizovali napad. Inicijatori toga bili su kapetan Račić i Leko,⁵ i uspjeli da pokupe 500—600

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u AVH, reg. br. II—2, k. 300.

² Mali okrugi počinu na kome: pluća, Štab 6. istočno-bošanske udarne brigade, a sređeni je potkivak, izvještaj se vršio i ćirilicom. Ovaj petak (izjavio mi je gerilcem lipom gno, najprije svaka stranica i kraj strajkova) stavljena je, vjerovatno, naknadno, prilikom uređivanja teksta, jer se takva rečenica imala posredstvom jedinstva, a 6. istočno-bošanska NOV brigada je za protjerivanje proglašena 21. jula 1942 (tome IV, knj. 31, deo 36, 69. objelotvorje 4).

³ Tada se Vrhovni štab zvao: Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (NOV i POJ).

⁴ Taj izvještaj redakcija nije pronašla.

⁵ Predu prema G. Savi, sjećerospisnoj od Bijeljine. Na karti 1:100.000: Ravan.

⁶ Dragoslav, Tada je bio komandant Majevičke četničke brigade. Brigada je u to vrijeme imala 4 odreda: Podrinjski, Majevički, Semberki (nastao je i Bratunjski i Posavski. Znači se je i Majevičko-posavskom četničkom brigadom (AVH, reg. br. 322, k. 210; naredba komandanta Majevičko-posavske četničke brigade, od 17. septembra 1942. U tom dokumentu Dragoslav Račić se potpisuje prezimenom Dragoslav Matić).

⁷ Stevan Đorđević Leko. Tada je bio načelnik štaba Majevičke četničke brigade, a tadašnji komandant Podrinjskog četničkog odreda (AVH, reg. br. 322, k. 210).

četnika. Napad je bio 3. oktobra u selu Bukovici. Mi smo bili na vrijeme obaviješteni o napadu. U napadu je učestvo-
vao i komandant Drinskog četničkog bataljona Đuro Bilić,¹⁶
koji se prema nama odnosio prijateljski prilikom našeg do-
laska na Majevicu. Istina, u napadu on i njegovo ljudstvo
držali su se kolebljivo. U oči samog napada Bilić nas je sa-
vijestio da će nas Račić napasti, kao i da će i on možda mo-
rati u tom da učestvuje. Savjetovao nam je da se sklonimo,
a ako dođe do sukoba da ne pucamo u njegove bore, jer
da će i on pucati u vis. Za vrijeme napada njegovi boreci su
se stvarno i ovakvo držali. Pošto je neprijatelj bio brojno
duplo jači, i trebalo mu je doći pojačanje a naš 2. batalion
nije stigao kao što mi je bilo naređeno, mi smo odlučili da
ne primimo odlučnu borbu, nego smo potisli jedno njihovo
krilo i izšli u drugo selo. Naši gubici u ovoj borbi iznose
tri mrtva i tri ranjena. Neprijateljski gubici nisu poznati.
Četnici su se poslije borbe povukli, ali su naredili koncentra-
ciju svih četničkih jedinica za ponovni napad na nas. Mi
smo ocijenili da naše snage neće biti dovoljne za obračun sa
tim bandama, zato smo odlučili da se sa sva bataljona pre-
bacimo u Srem, da pojačamo Brigadu, da izvršimo neke
akcije u cilju snabdjevanja boraca sa odjećom i obućom, i
da ljudstvo odmorimo. Naš 2. batalion Majevički ostao je na
terenu Majevice da djeluje gerilski protiv četničkih bandi i
okupatora.

Noću 6. na 7. oktobra 1942. g. prebacili smo se preko
Save. Poslije odmora od 2 do 3 dana u Bosutskim šumama
izvršena je akcija na dva ... sela, i to Kuzmin i Verbanju.¹⁷
U Kuzminu rekvirirana je »Batina« trgovina i odjeća iz ne-
kih petokolonskih kuća. Borba je bila manja jer se u selu
nalazilo svega 20-30 Nijemaca. Mi nismo imali gubitaka.
U Verbanji je bila veća borba sa jednim domobranskim sa-
tom. Naši su upali usred dana u selo. Zarobljeno je 15 pu-
šaka, nešto municije. Zarobljen je zapovjednik sata, nadpo-

¹⁶ Tada je bio komandant Semberskog odreda (sastava: Drinski, Egjevički, Bijeljinski i Račanški bataljoni) Majevičke četničke bri-
gade (XVII, reg. br. 3272, k. 110). Međimim, u to vrijeme, služio je
neposredno komodu četničkih komandanata na Majevici, dakle bio je
odličan protivnik, na je mogao da je Đuro Bilić tada komandant
Drinskog bataljona. Nada je po arhivnim dokumente komandant
toga bataljona bio Jeremija Lazić Leho.

¹⁷ Bosutskom šumom se naziva predio u zakrpati rijeke Bosuta
u Sremu.

¹⁸ Napad na Kuzmin je izvršio 3. batalion a na Verbanju 1. ba-
talion. Opširnije o toj akciji vidi: Bilić Petrović, n. d., str. 62, i 68;
Zarko Atanagović, Srem u antifašističkom ratu i socijalistič-
koj revoluciji, Beograd, 1968, str. 262, i 263.

ručnik, a ubijeno nekoliko ustaša i domobrana. Iz polje je uzeto 100.000 kuna i rekvirirana odjeća i obuća od petokolonaša. Oplodjena je škola, u koju su se zatvorili domobranci i ustaše, ali ona nije mogla biti likvidirana, jer naši nisu htjeli da upotrebe bombe, pošto su se u školi zajedno sa neprijateljem nalazila školska djeca. Naši gubici: dva mrtva i tri ranjena. Ove borbe vođene su 10. okt. p. g.

11. okt. jedan naš bataljon sačekao je dva kamiona ustaša i Nijemaca na drumu između Kurmina i Bosuta. Neprijatelj je razbijen. Imao je 10 mrtvih i više ranjenih. Naši gubici: dva mrtva i jedan ranjen.

12. okt. došao je u Bosutsku šumu bataljon 3. Odreda 3. Oper. zone,¹³ koji se povukao sa Fruške Gore zbog nemačke ofanzive. Sutradan smo dobili obavještenja da će Nijemci vršiti čišćenje ove šume i da su već blokirali Savu i Bosut.

14. okt. sukobili smo se sa tri čete njemačke 736. divizije¹⁴ kod Dvošća, blizu s. Jamena. Neprijatelj je bio dočekan od dva naša bataljona i jednog bataljona 3. Odreda i potpuno razbijen, pretrpivši teške gubitke i no. 80 mrtvih, 120 ranjenih. Zarobljena je komora sa kompletnom opremom za čete, tri teška bacača (jedan ispravan), 160 mina, 5 lakih mitraljeza, dva ručna mitraljeza, nekoliko desetina ispravnih pušaka, radio stanica (obitečena mečkom), veću količinu municije i ostalog ratnog materijala, kao i njemačku zastavu dotičnog bataljona. Naši gubici: 20 mrtvih i 16 ranjenih (računajući pri tome i gubitke 3. Odreda).¹⁵

16/17. okt. izvršili smo pokret na Frušku Goru gde smo se zadržali do 2. nov. 1942. god. Ovo vrijeme smo upotrebili na odmor ljudstva, koje je bilo prilično iscrpljeno, na formiranje 4 bataljona Brigade od ljudstva 3. Odreda i pripremanje na povratak na Majevicu.

2. nov. 1942. god. krenuli smo zajedno sa dva bataljona 3. Odreda za Majevicu i prešli Savu kod Brodca 5. novembra 1942. g. Na terenu 3. Odreda ostao je jedan bataljon sa zadatkom da vrši gerilske akcije.

¹³ *Tajna naziv odreda: 3. NOP odred 3. operativne zone NOV i PO Hrvatske* (tom 1. knj. 6. otk. br. 41; Boji Petovar, s. 42, str. 87).

¹⁴ *U diviziji nije se nalazila u Jugoslaviji. Odmah se na njezina 77. pripadnika dobio, koji je tada obavljao dužnost, između ostalog, i podvratje Srems (XVII. T.15. F.2278075-476, naredbuje njemačke komandante Srbije od 4. septembra, str. 68); obavio: Henja Stijera 2. domobranskog zbora od 9. oktobra 1942.*

¹⁵ *Bitka je u završetku koji se našli na vrhovnici trupa s. J. mense i s. Maravita. Na karti 1: 100.000 označen je kao Ivačka kula.*

¹⁶ *Opisivanje u tom borbom vodi: Boji Petovar, s. 42, str. 71-75. Odred je imao dva bataljona (1. Fruškogorski i 2. podunavski) sa oko 400 boraca (tom 1. knj. 6. otk. br. 36; Boji Petovar, s. 42, str. 81 i 83).*

Prilikom dolaska na Majevecu našli smo na četničku kaznu ekspediciju, koja je došla u Ravan da u sporazumu sa okupatorom čisti sela od partizana i da teroriziraju stanovništvo ravanskih sela, koje je mlađe. Ekspediciju je vodio kapetan Rakić, komandant Majevečke četničke brigade, kapetan Prnjatović, njegov politički ideolog. U ekspediciji je učestvovala i Dura Bižić sa svojim bataljonom. Mi smo odmah pošli u potjeru za ovim bandama i tom prilikom kapetan Prnjatović sa dijelom snaga pobjegao je u Balaton (hrvatsko uporište) a Dura Bižić u svoju bazu u Malčevce.

Prije našeg povratka na Majevecu, četnici su napali u s. Trstni na naš 2. bataljon, koji je ostao na Majeveci. U napadu je učestvovalo oko 400 četnika ali su u borbi bili razbijeni i rasijerani. Zarobljeno je 10 četnika, a poginulo 7. Među njima i jedan komandir čete Đuro Nikolić.

11. nov. 1942. g. otpočeli smo sa čišćenjem Majevice od četničkih bandi. Toga dana rastjerani su bataljoni Bore Bogdanovića, Petra Rusica, Jure Radica. Ova tri bataljona bila su glavna podrška kapetana Rakića i kod njih se našao njegov štab. U Rakićevom štabu smo našli arhiva sa dokumentima iz kojih se vidi njihova saradnja sa okupatorom u borbi sa partizanima. Najvažniji dokumenti čuvamo i kada se uspostavi čvrsta veza dostaviceemo Vam. Zarobljen je jedan puškomitraljez, 50 četnika s puškama, eksploziv i eksplozivni materijal, bačen iz engleskih aviona.

Do 15. nov. krtirali smo po Majeveci, u cilju razbijanja četničkih štabova i razoržavanja četničkih bandita.

15. nov. napali smo hrvatska uporišta od Celica do Počivnice (Leparec, i uporište oko njih. Sve na drumu Turfa — Brečko). Tom prilikom zarobljeno je 100 domobrana i milicionera. Zarobljeno je 90 pušaka, 2 p. mitraljeza, 2 ručna mitraljeza, 12.000 metaka i raznog ratnog materijala. Prilikom ovog napada četnici Đure Bižića i Radivoja Kerovića napali su nas iz leđa, ali smo njihov napad odbili.

U Majevečkom četničkom logoru nastala je pometnja. Kapetan Rakić sa svojom bandom pobjegao je preko Drine u Srbiju, a razne četničke grupe bile su podvojene u borbi za

¹⁴ Javo (konjički) kapetan II klase bivše jugoslovenske vojske). Tada je bio zamjenik komandanta Majevečke četničke brigade. Za sastavni štab je izdavao 31. jula 1942. kada je Majevečka četnička grupa preformirana u Majevečku četničku brigadu (AVL, reg. br. 227, n. 210, reg. br. 102, s. 118, opomni se vodovi u Komandi Majevečke četničke grupe od 21. juna 1942.

¹⁵ Obiteljje u ovom vidu AVL, 1315, F2271139—141, izvještaje komande 18. jehovaljske divizije od 16. i 23. novembra 1942. 1315, F-2270838, izvještaji istog komande od 17. novembra 1942. Rudi Petrović, n. d. str. 90—92, Zarko Ananacković, n. d. str. 277.

prevlani. U to vrijeme dolazi iz Srbije kapetan Ugrin — Žarko Milurović sa svojim stabom, sa zadatkom da ide u Slavoniju da tamo organizira četničke jedinice. Na prolazu kroz Majevicu nastojao je da ujedini sve četničke grupe kako bi bile jedinstvene u borbi protiv partizana. Vojvoda Majevički, Radivoje Kerović, trećerao je od Nijemaca do Hrvata, tražeći njihovu pomoć u borbi protiv nas. Od Trebavskog i Ozrenskog četničkog odreda također je tražio pomoć. Nijemci nisu imali snaga. Hrvati su organizirali dolazak četnika iz Trebave i Ozrena. Ozrenci, oko 1000 došli su do Tuzle, ali su se iz nepoznatih razloga vratili na Ozren. Trebavci, oko 700, došli su u muslimanska sela oko Čelika, odakle su 25. novembra trebali zajedno sa Hrvatima, ustalama i legijom da napadnu na nas, povrate Lopare i uspostave promet na drumu Tuzla — Bičko. Naša dva bataljona izvršila su noću, prije napada, opkoljavanje jednog četničkog bataljona i zarobili 75 četnika sa puškama. Veći deo pušten je svojim kućama, dok ih je 15 ostalo u našim redovima. Pošto su neprijateljske snage bile politično veće, a u pozadini su se nalazili četnici, naše jedinice su napustile teren Lopare — Medvednik¹⁷ — Jablanica i povukle se u s. Trnovo.

28. nov. izvršili smo sa svim snagama napad na grupu Đure Bižića, kod kojega su bili četnici Trebavskog odreda, pod vodstvom popa Dimitrija Stefanovića, u namjeri da se tamo skoncentrišu sve četničke grupe Majevice. Tada ih je bilo sakupljeno oko 750. Napad je u potpunosti uspio. U borbi je poginulo preko 120 četnika, razeno preko 100, zarobljeno 350. Zaplijenjeno je 350 pušaka, 6 teških, 22 p.mitraljeza, 1 račun mitraljez, oko 20.000 metaka i razni drugi materijal. U borbi koja je trajala 5 sati, poginuli su i poznati četnički vođe: Pop Dimitrije Stefanović, komandant trebavske četničke ekspedicije, kapetan Jovo Prnjatović, načelnik Staba Majevičke čet. brigade i njen politički ideolog, Đuro Bižić, komandant Podrinjskog bataljona, kapetan Ugrin — Žarko Milurović, sa još jednim poručnikom, komandant Slavonskog čet. odreda, povlađ od Džeze Mihailovića, banditi Tejić,¹⁸ poznati krvotok, komandant pozadine Trebavskog odreda Mamojlo¹⁹ (koji je htjeo da razoruža druga Tem-

¹⁷ Medvednik (orig. 84) najviri je vrh na planini Majevici.
¹⁸ Jovo Tejić, Pop. Njega je, 28. novembra 1942, strijeljala 6. istočnobosanska NOU brigada (Rudi Petrović, n. d., str. 106; Slavko Mikanović, 3. skupine i slobodne, knjiga II, Svjetlost, Sarajevo, 1948, str. 145).

¹⁹ Redakcija me nije mogla ostanoviti prezime, strijeljan je u Barom Blizicem, 29. novembra 1942 (Slavko Mikanović, n. d., knj. II, str. 145).

pa prilikom našeg dolaska u Zelinju). Kod kapetana Miturovića nađena je ova arhiva i razni dokumenti, koji se čuvaju. Papa Stefanovića londonska vlada je prije nekoliko dana odlikovala ordenom Karađorđevu zvijezde sa mačevima, jer je poginuo na spolju časti i slave.²⁰

Zarobljeni četnici, većim dijelom sa teritorije Vučjaka, pušteni su kućama, dok je izvjestan broj ostao u našim redovima.

Cvijet četnika i njihove organizacije sa Trebeve i najvažnija četnička grupa sa Majevce potpuno je uništena. Neki gubici u ovoj borbi 10 mrtvih i 7 ranjenih.

Od zaplijenjenog oružja naoružan je novoformirani Majevčki partizanski odred, koji ima uslove da se razvije u jedan jak odred.

Osim ovih uspjeha, razoružani su još mnogi četnički bataljoni i razbijeni svi četnički stabovi na Majevici. Uхваćeni su i Savo Irišić, komandant Planinskog bataljona, Boro Bogdanović, komandant Tavnskog bataljona, Košta Tojić, komandant Majevčkog bataljona. Svi ovi su streljani.

Može se reći da je Majevička čet. brigada potpuno uništena. Ostao je samo Radivoje Kerović²¹ sa grupom od 10 četnika, koji se stalno krije kod Hrvata. Jovo Radić sa ostacima svog bataljona, koji se krije po majevičkim šumama.²²

Zvornički bataljon i Komitski bataljon priznali su našu komandu. Ovi posljednji ušao je u naše redove. Posavski bataljon, pod komandom Zivorada Lakića, pristupio je takođe u naše redove, ali je doznije komandant streljan a ljudstvo razoružano zbog kooptivnosti u borbi protiv Nijemaca. Od ostataka bataljona Đure Bižića, njegov zamjenik Jeremija Lažić (Zeko)²³ formirao je svoj bataljon čije će pitanje riješiti Majevčki parti. odred.

²⁰ Bilo je tada komandant pozadine Majevičke četničke brigade (AVH, reg. br. 322, k. 210).

²¹ O razbijanju Majevičke četničke brigade vidi AVH, T.315, F.2270889 i F.2270190-192; izvještaje komande 718. pješačke divizije od 23. novembra i 6. decembra 1942. Rad. Pismo, n. d., str. 96-102; Slavko Mikanović, n. d., knj. II, str. 141-148; Žarko Atanacković, n. d., str. 177. i 179.

²² Jeremija Lažić Leko je i dalje ostao u četnicima. Napredujući u stablu, 28. novembra 1944. je postao komandant 3. grupe brigade Majevičkog četničkog korpusa. Poginuo je početkom decembra 1944 (tom IV, knj. II, dok. br. 43, objavljenje u AVH, reg. br. 362, k. 312; najprijeje Staba Grupe majevičkih četničkih brigada od 4. decembra 1944).

Još prije povratka naših dijelova sa Fruške gore, stupio je u naše redove kapetan Vukasin Subotić,²⁴ bivši načelnik štaba Majevičke čet. brigade.

15. decembra počela je neprijateljska ofanziva na nas.²⁵ Ofanziva je pošla sa 4 pravca: Tuzla, Brčko, Bijeljina, Zvornik. Učesnici su Nijemci, ustaše i domobranci i legija. Računa se da ih je bilo oko 10.000. Snage Hrvata i Nijemaca bile su u odnosu 2:1. Izvješteni smo da se prave dva gon-tonska mosta preko Save, kod Raca i preko Drine kod Sepka. Isto tako bili smo izvješteni da će doći do prebacivanja većih njemačkih snaga iz Srbije i riješili smo da privremeno napustimo teren Majevice i da se prebacimo u Birač.

16. dec. jedna naša jedinica sukobila se sa njem. kolonom, koja je išla iz Lopara, kod sela Vukosavci. U borbi ubijen je jedan njemački oficir i nekoliko vojnika. Zapljenjen je i plan ofanzive.

17. dec. naše jedinice vodile su borbu na planini Jelici. Borba je trajala čitav dan. Neprijatelj je preduzimao nekoliko puta juriš, ali je bio stalno odbijen. Imali smo tri mrtva i tri ranjena. Neprijatelj je odstupio pretrpjevši veće gubitke.

18. dec. 3. Odred vodio je na istoj planini borbu sa ustašama, Crnom legijom i tom prilikom ubio ustaškog satnika i više vojnika. Sopstveni gubici 2 mrtva i 3 ranjena. 17. dec. jedna naša jedinica vodila je cijeli dan borbu sa neprijateljem.

²⁴ Njegovredno prije prelaska u redove NOP i DVI (krajem oktobra 1942), po naredbi komandanta Majevičke četničke brigade od 17. septembra 1942. određen je za zamjenika komandanta Semberkavog četničkog odreda (AVH, reg. br. 322, k. 210; Slavko Micanović, n. d., str. 113—114).

²⁵ Redakcija nije mogla da pronađe dokument o tome da je Vukasin Subotić bio načelnik štaba Majevičke četničke brigade.

²⁶ Riječ je o operaciji "Tuzla II", koju su Nijemci preduzeli 15. decembra 1942. s ciljem da se sa više partizanskih snaga u sjevernoistočnoj Bosni (k. istočnobosanska NOJ brigada i Sremski NOP odredi). Operacija je počela 15. decembra 1942. po naredbi komandanta njemačkih trupa u Hrvatskoj od 16. decembra (AVH 1315, F-270102—102). U toj operaciji Nijemci su angažovali osam satnija: 2. bataljon 37. grenadirskog puka i 90. grenadirski puk 711. divizije; 2. bataljon 78. grenadirskog puka 78. pješačke divizije; dijelove 608. i 612. pješačke divizije; 12. tenkovski četa za specijalnu upotrebu, domobransku 3. pješačku pukoviju, 3. bojna i 12. i 14. četa 8. pješačke pukovije i 21. i 28. mješoviti ustaški bojna. Na-pred je poljevo jedinstveno odred borbeni grupa (A, B, C, D, E, F, i "Hoffmann"). Opišite u: Tomu, vid. AVH, 1315, F-2701019—1019, naredbe Komande 718. pješačke divizije od 18. decembra, n. br. 1072—1076; pregled grupiranja, obavještenje i operativna karta Komande njemačkih trupa u Hrvatskoj od 28. decembra 1942. po završetku operacije "Tuzla III"; Rudi Petrović, n. d., str. 102—101.

skom kolonom, koja je išla drumom za Lopare iz Zvonika. Borba je vođena kod sela Rožanj. Neprijatelj je u prvi mah zaustavljen, ali je ipak uspio, potpomognut artiljerijom, da se probije u pravcu Lopara. Neprijatelj, ustale i Nijemci, ograđen zbog neuspjeha napadao je selo Rožanj i obio u selima Lopare, Vukosavci, Rožanj, Priboj preko 250 muškaraca, žena i staraca.

18. dec. Brigada i Majevički odred izvršili su nasilan prelaz ceste Tuzla — Zvonik. Tom prilikom napadnuta su neprijateljska uporišta: Kaparde, Kosovača, Rudnik i Sarej. Neprijatelj je razbijen i zarobljen je cijeli 23. sat 3. pi. puk.²⁴ Zarobljeno je 75 domobrana, 6 mitraljeza, 4 prsna mitraljeza, 70 pušaka, 12.000 metaka. Naši gubici 4 mrtva i 3 ranjena. 3. Odred prešao je ovu cestu u toku 19. dec.

Dok smo se nalazili na Majevcima, četnici Rajka Čeloneg,²⁵ Save Drevljanke (Romanija)²⁶ i Stuparski čet. bataljon, u ukupnoj jačini oko 600, napali su naš Bircanski part. odred. Opljačkali su sela Sekovići, Branci, i druga. Zapalili nekoliko kuća i pobili preko 30 ljudi i žena.²⁷ Kada smo se mi pojavili četničke bande su pobjegle. Njihov komandant, Momčilo Mičić,²⁸ komandant Vlaseničke čet. brigade je ubijen od birčanških partizana.

²⁴ Ta jst: domobranske 3. pješačke pukovnije.
²⁵ Pravo ime je ime: Rajko Vuković Čeloneg. Bio je tada zamjenik komandanta Vlaseničke brigade Romanjskog četničkog korpusa i poznati četnički rukovodilac. Poginuo je kao odmetnik u vakufu u neposrednoj blizini Križevaca krajem januara 1947. u "vlaseničkom štrajpu".
²⁶ Tada je imao čin potporučnika kraljevske vojske (AVH, reg. br. 54 i 54 k. 171, četnički formacijni predlozi od 21. i 25. novembra 1942; "Paliluka" od 30. januara 1947).

²⁷ Bio je tada komandant 1. sarajevske brigade Romanjskog četničkog korpusa. Rodom je iz V. Vučje Laka. Po zauzimanju veljač. 4. početka rata bio je komandir jedinice čete u Romanjskom NOP odred. U proljeće 1942. prišao je četnicima i istakao se pu. rješenjima koje je činio sv. samo za vrijeme rata već i poslije odmetništva, kao odmetnik. Tako je samo 18. i 16. maja 1946. u četničkoj odmetničkoj Bitovci Borićima (oblasti E. 16. juna 1947. ovdje od Vojnog voda u Sarajevu na sruši strijeljanjem) i 30 odmetnika na putu od Opatovca, blizu de. Srebrenice, ubio 33 odmetnika i aktivista Narodnooslobodilačkog fronta (NOP-a). Ubijen je 1946. (AVH, reg. br. 54 k. 171, reg. br. 04 k. 070, pregled strjeljanih savjeta 1. sarajevske brigade od 21. novembra 1942, I.315, 9-227112D; izvještaj komandne 73. pješačke brigade od 15. novembra 1942. u izvještaju 1. sarajevske četničke brigade "Paliluka" od 11. juna 1947).

²⁸ Tada je obijavao 16. augustovskih današnja i 2. jener. (P. Paliluka od 30. januara 1947).

²⁹ Ime mu je bilo Momčilo P. Mičić (AVH, reg. br. 54 k. 171).

Po dolasku u Birač ponovo je ojačan odred. Razbijena je Vlasenička i Ključanska čet. brigada.²⁹ Pošteniji boreci ušli su u Narodno-oslobodilačku vojsku a banditi su se razbjegli. Većina je pobjegla za Romaniju i Kalinovik.

Zamjenik komandanta Vlaseničke čet. brigade Rajko Drakulić ubačen je, kao i komandant ljetnećeg odreda Trifko Zugić i komandant Biračanskog čet. odreda Gajo Starešević, streljani su.

29. dec. Brigada je krenula za Romaniju.³¹ Prilikom prelaza pruge Olovo — Han-Pjesak razrušena su dva mosta, uništena je lokomotiva, 6 vagona i zarobljena tri domobrana.

Na Romaniji su razbijeni četnički štabovi, izab korpusa u Poratku, štabovi bataljona u Sičima i Visovici.³² Vodili smo nekoliko borbi, ali bez naročnog uspjeha. Četnici nisu davali ozbiljnog otpora, nego su bijegli ispred nas i gerilaški uzemiravali, tako da nismo mogli nigdje uništiti njihovu glavnu snagu. Osim toga bili su u stalnoj vezi sa Nijemcima i ustašama, koji su ih snabdijevali sa municijom.

4. jan. 1943. izvršili smo pokret za Sokolovce i na tom terenu razoržali smo oko 30 četnika i zarobili 1 p mitraljez. I ovdje su se četnici raspšili u manje grupe.

7. jan. jedna naša jedinica napala je na uporište Žijebovi, na cesti Sarajevo — Vlasenica. Zarobljeno je nekoliko pušaka, nekoliko handara,³³ 5000 metaka i 1 pmitraljez, ubijen je jedan ustaša a više ranjeno, popaljene sve zgrade uporišta i srušen most na cesti.

Usljed velikih snjegova, polave bolesti kod naših boraca, vratili smo se 9. jan. u Birač.

25. jan. izvršen je napad na neprijateljsku uporišta Osman, Čapardi, Kosovski, na cesti Tuzla — Zvornik. Napad nije u potpunosti uspio. Zarobljeno je 22 domobrana, 40 čtenika, nešto oružja i municije. Naši gubici su prilično veliki: 5 mrtvih i 19 ranjenih. Čapardi su bili branjeni od do-

²⁹ Ta brigada je pripadala Otvorenom četničkom korpusu (koji je tada, u svome sastavu, imao četiri brigade: Ključanska, Vlasenka, Zenička i Zepački). Komandant korpusa je bio Bera Mirasović, sa-pitan II klase bivše jugoslovenske vojske. Komandant Ključanske brigade — Stjepan Vujanović, potporučnik (V. r. r. br. 142, k. 171), naredba komandanta Operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine od 6. septembra 1942. u formiranju Otvorenog četničkog korpusa, r. g. br. 184, list. i 484, k. 171; zemski pregled listi i jedinica od 29. novembra 1942.

³¹ Rudi Petašev (b. d. str. 118) iznosi da je nastupio marti pre-ma Romaniji počet 27. decembra 1942. godine.

³² Ta sela nisu na planini Romaniji, već na Otrzen-planini.

³³ Vjeronosno: handarom.

mobrana, legije i četnika i dobro utvrđeni. Četnici su pod vodstvom Dušana Kovačevića.

Usljed jugovine nabujala je rijeka Spreča, koja je ome- la podizanje, usled čega zadatak nije u potpunosti uspio. Tom prilikom pobjegli su se na teren Majevice Majevički i 3. Odred. Ovim ... vršene su manje akcije na neprijateljska uporišta u dolini rijeke Spreče.

Majevički odred prešao je na Majevicu da vrši akcije, čisti Majevicu od ostataka čet. bandi, da djeluje u pravcu Trebave, koordinirajući rad sa radom 1. Divizije, i da mobil- ize nove parti. snage, za što ima mnogo uslova, s obzirom na to da je na Majevici ogromna većina stanovništva, naročito u Ravni, odana našoj borbi. 3. Odred OP. zone²⁷ prešao je na Majevicu da djeluje sa Majevičkim odredom i ubrati vezu sa svojim snagama koje su ostale u Sremu i 3. Operativnom zonom, pod čijom je komandom. Ovaj odred ima naređenje od Zone da vodi kurs ka formiranju brigade pod nazivom 1. Vojvodanska.²⁸ Naše je mišljenje da Majevički odred, prema svojim kvalitetima, a uz pomoć 6. Brigade, može postati us- koro brigada.²⁹

Naša se brigada poslije odlaska druga Tempa po ljud- stvu i materijalu više nego udvostručila.

Situacija u ist. Bosni ukrajno je sljedeća: neprijateljske snage osim četnika, koji su djelimično razbijeni, iše su kao i onda kada je ovdje bio drug Tempo, jedino su Caparde mnogo bolje utvrđene a brane ih mnogo veće snage. Nijema- ci sada nemu nigdje, osim u Bišljini, pa i tamo oko 40. Četničke grupe, koje još nisu razbijene jesu: Savo Derikonja sa Celopijom oko 800 (Romanjski korpus, kapetana Monci- lovića),³⁰ Dalan Kovačević sa Jankom Bašićem oko 200 (oni su sada zajedno sa legijom na Capardima), Jovo Radić oko

²⁷ Dokument je na svome mjestu utvrđen (vjerojatno pite: toga), i redakcija je to označila crnom tačkom.

²⁸ To je 3. operativna zona Hrvatske (zvali su je i Sremskom zonom).

²⁹ Prva vojvodanska NOR brigada je formirana formalno po na- redbi Vrhovnog šefa NOV i NOJ od 2. juna 1942 (tom III) a u stvari je formirana 21. aprila 1942. u s. Bredanima, kod manastira Tavor, na Majevici. Kao jezgra za formiranje ove brigade poslužila je 1. grupa Vojvodanskog udarnog bataljona (tom I. knj. 6. del. br. 92 i 126, tom II. knj. 16. del. br. 6. Zborn. Arsenković, s. 4, str. 179).

³⁰ Prva majevička NOR brigada (kasnije 18. majevička) formi- rana je 11. aprila 1942 (tom IV. knj. 15. del. br. 161).

³¹ Milerad Momčilović, tada se u sastavu Romanjskog četničkog korpusa nalazio još i bratovi: L. i Z. Majevički, Bogučki, Vitaslički i Kraljevićki brigada (tom del. br. 37. AVII, sig. br. 184. L. III; pregled titi ovačkih jedinica Komande Operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine od 28. novembra 1942).

200 (Majevica). Ipak se samo za Romanju može reći da četnici nisu razbijeni ni vojnski ni politički. Osim ovih grupa, postoje manje čet grupe koje krstare po šumama i teže da se povežu međusobno. Likvidacija ovih je u toku. Pored četnika, glavni neprijatelji su ustabe i legija reacionarnih sela oko Kladnja, Kalesije (to su muslimanska sela), ali se u njima stupilo u vezu preko letaka i poruka. Muslimani na Majevici, legija i milicija drže se sve bolje i sve je otvorenije na našoj strani. (Izuzev jednog dijela Čelica i Koraja).

Može se reći da smo mi gospodari u istočnoj Bosni a ne četnici.

Akcije ćemo vršiti sa ovog terena dok ne dobijemo od vas odgovor i uputstva za koordinaciju naših akcija, s obzirom na vaše dalje planove i zadatke, koji nama nisu poznati. (Naročito u vezi sa ofanzivom neprijatelja na našu oslobođenu teritoriju).

Posaljite nam sve publikacije iz VŠ, Izvještaj PK,²⁴ kao i detaljan izvještaj Štaba Brigade dobićete čim se uspostavi veza.

Raspolažemo sa radio-stanicom tip jugoslovenska-polijska primopredajna radio-stanica, rađena u Felcoptiku, Beograd, kod koje je oštećen blok-kondenzator kod prijemnika. Posaljite nam ovaj deo, ako imate.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polikomesar, Kapetan,
Cvijetin Mijatović-Majo, s. r. M. P. Vojo Ljajić, s. r.

²⁴ Pokrajinski komiteta

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. PROLETERSKE BRIGADE OD 23. FEBRUARA 1943. ŠTABU 1. PROLETERSKJE DIVIZIJE NOVI O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI TARCIN — KONJIC

ŠTAB 1. PROLETERSKJE
1. PROLETERSKJE UDARNE DIVIZIJE
NOVI JUGOSLAVIJE
Br. 225
23 februar 1943 g.

ŠTABU 1. PROLETERSKJE UDARNE DIVIZIJE

1. Kao što smo vas obavijestili u prošlom izvještaju, raspored naših jedinica po likvidaciji linije Raštelica — Ivan Sedlo — Lukac — Bradina (kojom prilikom je neprijatelj imao sljedeće gubitke: 46 ubijenih ustaša i žandara, ovih 12, 13 ubijenih Italijana, od kojih jedan potporučnik, i 67 zarobljenih Italijana, od kojih jedan poručnik) bio je glavninom prema Sarajevu, prostor Ivan Sedlo — Raštelica, a manjim dijelovima, jednim bataljonom prema Konjicu, prostor Dra- gočaj — Podorasac.

U toku 18. ov. m. na sektoru prema Sarajevu nije bilo nikakvih važnijih promjena, naime nije se primijetila nika- kova neprijateljska koncentracija. Istoga dana dobili smo sa raznih strana izvještaje o paničnom stanju u Konjicu.¹ Stu- pili smo u vezu sa milicijom, koja nam je ponudila aktivno sudejstvo u slučaju napada na Konjic. Takođe smo obavije- šteni da su Italijani prešli na lijevu obalu Neretve, a da de- šnu obalu drže milicioneri, domobrani i nešto žandara.

U toku 19. ov. m. dobili smo obavještenja da se Italijani pakuju, da imaju namjeru da se povuku prema Nevesinju. Smatrali smo potrebnim da izvršimo demonstrativni napad na Konjic, kako bi sprječili neprijatelja da neometao svo-

¹ Kopija oricinala (pisana na mašini, latinsicom) u AVII, reg. br. 19-1, k. 307.

² Vidi tom IV, knj. II, dok. br. 102.

³ Nije označen na karti 1:100.000. Vjerovatno se radi o Lukac- vum novom kod Konjica. Postoje nekoliko dolina koje su: Babušev most, po nazivima Bratja Jovanu Buhini, koji je na rijeci Neretvi 6. marta 1943 (tom IV, knj. II, dok. br. 17, objavljuje se 13).

⁴ Bilo o zarobljenim neprijateljskih oficira u Raštelici, na Ivan-sedlu i Bradini vidi tom IV, knj. II, dok. br. 241.

⁵ U Konjicu su se našli dijelovi 1. bataljona 200. peka Inal- janske divizije »Marche« (Marche). Vidi tom IV, knj. II, dok. br. 248, objavljuje se 6.

kuće materijal.⁶ U toku istog dana dobili smo izvještaj Štaha V brigade,⁷ poslan u 8.15 minuta ujutro, da je brigada stigla u Ostrožac i da u toku dana produžuje prema Konjicu sa obe strane Neretve, dalje traže od nas obavještenje o situaciji kao i o tome da li mogu računati na našu pomoć, s obzirom na stanje na našem sektoru, i kada? Odgovorili smo da ćemo u toku noći 1920 izvršiti napad na Konjicu sa dva bataljona i zahtijevali smo da i oni napadnu.

Pošto smo se dogovorili o napadu, a kako je stanje na našem sektoru bilo povoljno izdali smo naredenje bataljonima da napadnu energičnije, no to naravno utoliko i tada okoliko i kada bude obezbijeđeno i dejstvo V brigade. Jedan bataljon je napado preko Zlatara, potluno naslanjajući se desnim krilom na cestu, a lijevim na Neretvu. Drugi bataljon je napadao zapadno od drama obuhvatajući polulučno ž. stanicu, naslanjajući se lijevim krilom na drum, a desnim na Neretvu. Napad je počeo u 23 h. Naši bataljoni su brzo očistili desnu obalu Neretve koju su branili domobrani i milicionari. Predalo se oko 40 milicijovera, a zarobljeno je 15 domobrana. Italijani i četnici nalazili su se na lijevoj obali Neretve većinom na Pomolu, odakle su tukli automatskim oruđima, t. bazucima i artiljerijom. Nije borec je, bez nekog posebnog naređenja da to urade, poneo zaras prodora i dvije čete, po jednu iz oba bataljona, sa se prebacile preko mosta na lijevu obalu. Po prebacivanju ovih četa neprijatelj je koncentrisao najjača vatru na most, tako da je svako drugo prebacivanje postalo nemoguće. Ove čete su na drugoj obali, u prvom naletu, zarobile oko 70 – 80 Italijana sa dva oficira. Međutim dalje napredovanje nisu mogle preduzimati pošto je broj ljudstva bio sasvim neznan. Italijani, zarobljenici, sa to primijetili i počeli bijezati. Naši su otvorili vatru na njih, pobijali znatan dio zarobljenika, a jedan dio uspio je da pobjegne. Kako se do tog vremena nije čula borba ni na jednom drugom sektoru, bilo je jasno da jedinice V brigade nisu prispjele ili da su bile spriječene nekim drugim razlogom, zato smo naredili istaknutoj našoj jedinici. Povlačenje preko mosta bilo je vrlo teško usled jake neprijateljske vatre. Jedna četa se prebacila preko mosta i imala tom prilikom 12 ranjenih. Izdali smo naređenje drugoj četi da se prebaci kod s. Bijejele preko gaza na Neretvi. Ona je tu i uradila, usput je likvidirala jednog bunkera. Sve naše jedinice povukle su se iz grada oko 4 časa ujutru 20. ov. m.

⁶ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 106 i 115.

⁷ Odnosi se na 5. srpskogorsku brigadu 3. NOB divizije. Bije o njenim dejstvima u to vrijeme vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 115.

U borbi na Konjicu imali smo jednog mrtvog i 16 ranjenih, većinom lakih. Neprijatelj je imao do 50 mrtvih Italijana i 17 četnika, među kojima i komandant bataljona Dragić¹² i njegov zamjenik.

20. ov. m. sjutru uspostavili smo vezu sa jedinicama V brigade. One su bile upućene na Konjic. Međutim nisu stupile u borbu. Djele su do grada sa obe strane Neretve i tu zastale da bi uspostavile vezu pa tek zatim stupile u borbu. Vezu kao što je već ranije rečeno nisu uspostavile, uprkos tome što se vodila žestoka borba na našem sektoru.¹³

Napad na Konjic nije uspio zato što smo raspolagali malim snagama i što su neprijateljski bokovi, koji bili potpuno slobodni. Ma da je neprijatelj bio usled opšte situacije jako demoralisan i sklon pada poslije jednog energičnog napada, ipak nismo uspjeli jer nas je bilo malo i napadali smo samo sa jedne strane, prelazeći vrlo tešku prepreku — most, koja se dala lako braniti. Jedan od razloga nesuspješnog napada je i brzina sa kojom se radilo, a koja je bila rukovodena željom da se tuče neprijatelj na svim linijama, upravo da se koristi njegov slom na velikom sektoru te da ga se tuče i na toj tački. No kada se shvati da je želja jedno a realnost i svem moment u njoj nešto drugo, onda se vidi da je napad bio pogreška koja nas je koštala priličnog broja ranjenika.

Poslije napada prebacili smo jedan bataljon u s. Bradina da služi kao neposredna rezerva bataljonima koji zatvaraju pravac od Sarajeva. Drugi bataljon smo ostavili na liniji Podoračac — Vrbiljan da odahne zatvara pravac od Konjica, — ovaj bataljon smo, po dolasku III — Sandžacke — brigade na taj sektor, prebacili na liniju Dugošaj — Žukci.

U toku 20. ov. m. obaviješteni smo o koncentraciji neprijatelja u s. Tarčin.¹⁴ Prije podne toga dana došlo je pojača-

¹² Dragić. Bio je tada komandant banjickog voda (AVH, reg. br. 222, k. 242; izvještaj komande br. 39 — Konjičke brigade — od 6. marta 1942. o Dragičevoj pogibiji).

¹³ Vidi tom IV, knj. 16, dok. br. 115.

¹⁴ Pošto je situacija u dolini rijeke Neretve bila vrlo kritična po jedinice italijanskog i armijskog korpusa, to je odlučeno da se mlađa 218. gipskijska divizionja (u tu vrijeme je djelovala na području Travnika — Jajce — Duvno) vakui, predvremenskiitalijanskog demarširane linije i formirane rezervne jedinice. Za izvršenje ovog zadatka, komanda 218. njemačke protidivizijske formirala je dvije borbeno grupe: grupu sačinjavali su: 1. bataljon (komandant), Borbeno grupe stogio imala je zadatak da dejstvuje na pravcu Bregaljevo — Gorani Vukov — Ploče — Rama, a borbeno grupa sačinjavala je: 2. bataljon — Tarčin — Konjic — Jablanica. Ovdje je riječ o Borbeno grupi sačinjavala, koji su prvi dijelovi protivili na to područje veći kasno u noć 18. februara (tom IV, knj. 16, dok. br. 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231 i 271, AVH, F.335, F.337), na br. 77 —

nje od 30 kamiona i jednog voza. Neprijateljske prethodnice su u toku poslije podneva krenule od Tarčina prema Račtelici i Trzanju. U sukobu sa našim prethodnicama neprijatelj je imao osjetne gubitke.¹¹ Zarobili smo jednu neprijateljsku detecinu, 9 vojnika, sa jedinom pmitraljicom. U toku poslije podneva, počev od 15 časova pa 17.30 časova, naše položaje, prvenstveno Ivan-Šušilo i okolinu, tukla je neprijateljska avijacija, 15 aparata od kojih 7 »Šukaa«. Bombardovanje je bilo vrlo jako. Ma da je naše ljudstvo bilo raspoređeno¹² na velikom prostoru, ma da smo imali dosta dobre sovove, ipak nam je avijacija nanijela velike gubitke. Imali smo 5 mrtvih i 11 kontuzovanih.

78f. izvještaj Komande 718. pješačke divizije od 17. februara za potisnu operaciju »Vaj« Hs. sa br. 806 — 808 sa br. 824 i 825 — 827; izvještaji Komande 718. pješačke divizije od 19. i 20. februara za delokretanje Mostara, sa br. 843 i 846; izvještaj Borbene grupe »Ankers« od 28. februara za dejstva prema Mostaru, sa br. 881; naredbe Komande 718. pješačke divizije od 28. februara 1943. za dejstva Borbene grupe »Fogel« od Buginja prema Rami; »Suvom« — »Suzoni« 1943. Vojnomaterijalni institut, Beograd, 1968, str. 28—29.

Borbena grupa »Ankers« je imala u svome sastavu: Štab 758. grenadirskog puka sa 2. bataljonom bez 6. čete i 9. četom 3. bataljona, 1. bataljon 718. grenadirskog puka bez 3. čete, domobranski 7. pješački pukovi (kao bataljoni), avilski 21. bojna 5. stajalnog djelatnog odreda i 3. i 4. baterije njemačkog 608. artiljerijskog divizion. Borbena grupa »Ankers« je tako djelovala u dvije grupe: »Vallardi« — »Muller« (2. bataljon bez 6. čete, 1. bojna 7. pješačke pukovnije, jedna eskadra sa 2. i 3. baterijama, 1. i 2. bataljoni 7. pješačkog puka) i jedna od 4. baterije 608. artiljerijskog divizion i 1. i 2. bataljoni 718. grenadirskog puka bez 3. čete. 2. bataljon 7. pješačke pukovnije i dvije eskadre ostle se 21. februarja. Grupa »Vallardi« je djelovala sjeverno od komunikacije Tarčin — Kuvci, a grupa »Muller« isto. Ostale jedinice našle su se u pakovanoj rezervi (AVH, F-315, F-2271825—827, 843 i 844).

Borbena grupa »Fogel« sastojala se: Štab 728. grenadirskog puka i 2. bataljonom bez 5. čete i 3. bataljonom, 1. bataljon 758. grenadirskog puka bez 3. čete, Štab 608. artiljerijskog divizion i 1. baterijom 718. mlinske brigade, jedan vod i eskadra iz 3. čete 202. tenkovskog bataljona, domobranski 1. i 2. bataljoni 11. topničkog sklopa, tri brodska artiljerijska voda (po jedan iz 7. 9. i 11. topničkog sklopa) i domobranski 3. sat 3. obkopske (minijerijske) brigade. Grupi je bio postavljen 5. stajališni djelatni odred (AVH, F-315, F-2271825 — 827 i 829).

Dejstva u pravcu Mostara nazvana su tada: operacija »Montara« (tom IV, knj. 10, dok. br. 275).

¹¹ Odnosi se na prethodna dejstva (u operaciji »Vaj« Hs — »Vaj« Hs) djelatnog 718. pješačke divizije i domobranski 7. pješački pukovi (AVH, F-315, F-2271806 i 807; izvještaj Komande 718. pješačke divizije sa br. 806; naredbe Komande ajemskih trupa u Hercegovini od 19. februara 1943).

¹² Vidj. knj. 10, dok. br. 242.

Polto su položaji na Ivan Sedlu — Raštelici nepovoljni za odbranu prema Tarčinu, naredili smo bataljonima da u toku noći izvrše napad na Tarčin. U napadu su učestvovala dva bataljona obuhvatajući lučno sa lijevim krilom od t. Legenice do, desnim krilom, drumu i pruge Tarčin — Pazarica. Kako su jedinice usled prethodnog bombardovanja bile prilično rasute prošlo je dosta vremena dok su se prikupile i pošle u napad, tako da je napad zakasnio. Borba na Tarčinu otpočela je u 24 časa. Lijevoo krilo bilo je jakim vatrom spriječeno da pređe rijeku i da ugrozi neprijateljev bok, centar je isiterao neprijatelja iz utvrđenja i došao do ž. st., desno krilo je također uspjelo, ma da prilično kasno usljed idavog terena, da se postavi na određeni položaj, ono je presjelo prugu Tarčin — Pazarica i ručnim bombama odbilo jedan neprijateljski voz iz Pazarica. Neprijatelj je na ovom sektoru imao nekoliko odbranbenih pojaseva, a njegove snage su bile do 1.500 ustala i domobrana, pod njemačkom komandom, raspolagao je sa dvije haubice, dva brdska topa i više t. bacača i drugog automatskog oruđa. Poslije žestoke petočasove borbe, naše jedinice su se povukle na polazne položaje.¹³ U ovim borbama neprijatelj je imao znatne gubitke. Mi smo imali jednog ranjenog. Od zarobljenih domobrana (njih 4) saznali smo da je neprijatelj pripremao ofanzivu na nas 21. ov. m. i da je bombardovanje bilo priprema za ofanzivu. Takođe smo obaviješteni da su pojačanja stizala u Pazaricu, većinom Nijemci. Radi toga predložili smo novi raspored naših jedinica, posjedujući sa tri bataljona liniju Oraševica — Raštelica — Trzanj — Ođazak.

Oko 11 časova 21. ov. m. krenuo je neprijatelj iz Tarčina u tri kolone prema našim položajima. Istodobno su bombardirali 12. otpočeli bombardovanje naših jedinica. Jedna neprijateljska kolona, jačine 6 — 800 Nijemaca i ustala, pošla je prema Oraševici, druga, jačine do 1.000 Nijemaca i manjim dijelom ustala sa 4 tenka, pošla je prema Raštelici i trca, jačine 6 — 800 ustala a Nijemaca, većinom ustala, pošla je pravcem Trzanj — Vijenac — Mali Ivan. Neprijatelj je tukao brdom palibom sa tri haubice, dva brdska topa i mnogo t. bacača, a avijacija je neprekidno bombardovala. Usled tako jake vatre iz teških oruđa i od avijacije naše jedinice nisu mogle održati položaje, već su se pod borbom povlačile. Borba je trajala do 18 časova 21. ov. m., kada je neprijatelj

¹³ Taj napad su odbili dijelovi Borbone grupe "Andere" i 7. div. Ljeto pakovanja (tem. IV, knj. 18. del, br. 262, 271 i 276. AVH, 1.1.18, 1-271 862 i 863; izvještaj Komande 718. pješačke divizije od 21. februara 1942).

izbio na liniju Ivan Sedlo — Mali Ivan.¹⁴ U toku noći 21/22 posjeli smo sa bataljonima liniju Vihor — Pohratine — Velika — Jasen — Zekici. Na ovoj liniji nalazila su se četiri naša bataljona sa isturenim prednjim odjeljenjima. Jedan bataljon je upotrijebljen za prenos evakuelnih ranjenika, sa položaja do s. Vitiševice. U toku 21. ov. m. imali smo 4 mrtva i 12 ranjenih.

22. ov. m. oko 9 časova neprijatelj je otpočeo da tuče artiljerijskom paljbom naše položaje. Poslije jednog sata jake paljbe neprijatelj je počeo da se kolonama spušta prema Bradini, dok mu je bočno osiguranje, jačine 200 Njemaca, krenulo prema Vihoru, a drugo bočno obredbeno, jačine do 600 istata i Njemaca, kretalo se preko Malog Ivana prema Bradini. Naše jedinice su pustile neprijateljska dozna pobočnica na 100 — 150 m i tada dočekale jakom vatrom iz automatskog oruđa. Neprijatelj je pretrpio znatne gubitke i panično pobjegao ostavljajući mrtve na položaju. Neprijatelj nije više pokušao prodor našim pravcem, ali je zato koncentrisao vatru artiljerije i t. bacača, kao i avijacije, 9 bombardera, na naše položaje. Manevrisali smo jedinicama da bi izbjegli efikasnost artiljerije, ostavljajući na položajima samo automatska oruđa jako razrijeđena. Međutim neprijatelj je uspijevao da učitka svako naše oruđe kad god bi se pojavilo. Tako smo u toku dana izgubili 6 pukomirateljaca, od kojih 4 ubijena. Po dolasku u Bradinu neprijatelj je pokušao prodor cestom prema Konjicu, međutim bio je odbijen. Tada je, oko 14 časova, jedna neprijateljska kolona, jačine do 600 vojnika, pošla istočno od drumu Bradina — Konjic prema s. Bradani, dijelom prugom, a dijelom istočno od pruge.¹⁵ Uspjeli smo da i tu kolonu povratimo natrag, ma da djelstvo automatskih oruđa nije bilo tako efikasno usled udaljenosti naših jedinica, koje su se nalazile na kosama od Zilica do Jasena, zapadno od drumu. Ispite u toku dana nastojali smo da onemogućimo na svaki način prodor neprijatelja prema Konjicu usled toga što smo dobili obavještenje da će u toku noći 22/23 jedinice III Divizije izvršiti napad na Konjic,¹⁶ a naš zadatak je samim tim da uporno branimo pro-

¹⁴ Ta borba se vodila protiv Borbene grupe »Anakora«. Bile u tome učestvovali su: 14. kaj. 16. dok. br. 272 i 273, XVI, F.305, F.2271/89 i 870; (u jela) Komanda 718. njemačke pješadijske divizije od 22. 1941/42. 1941. godine.
Jedan nještani bataljon Borbene grupe »Anakora (grupa »Rudari«) napao je jutro 22. februara protiv u Konjicu (sm. 14. kaj. 16. dok. br. 129, 274, 277, 278, 283 i 284, XVI, F.312, F.2271 i 914; u »Jela« Borbene grupe »Anakora od 26. februara 1941).
¹⁵ Taj napad na Konjic je izvršen 23/24. februara, ali bez uspjeha.
¹⁶ Punočijni napad dijelova 3. NOV divizije na Konjic 24/25. februara

lar neprijatelju za Konjic. U toku dana imali smo 6 mrtvih i 14 ranjenih.

Medutim oko 17 časova dobili smo obavještenje da na naš sektor dolazi V — Crnogorska — brigada, da u saradnji sa nama i III — Sandžačkom brigadom napadnemo neprijatelja na liniji Bradina — Ivan Sedlo — Rastelica. Istodobno smo dobili naredenje od Štaba divizije da izvršimo napad na liniji Ivan Sedlo — Rastelica, bez obzira da li će Konjic biti napadan ili ne. U napadu je trebalo da učestvuju i III brigada istočno od druma, počev od Bradine, bataljoni V brigade trebali su služiti kao rezerva. Do pada mraka pripjela su svega dva bataljona V brigade, jedan je postavljen u s. Stojković da zatvara pravce od Bitovnje, a drugi je upućen u s. Repovi da služi kao rezerva našoj brigadi. U napad smo pošli sa naša tri bataljona, jedan bataljon je bio zauzet evakuacijom ranjenika, drugi bataljon je usled povlačenja pred mrak izgubio vezu sa nama tako da je u akciju zakasnio. Dva bataljona smo poslali na Ivan Sedlo, sa jednim bataljonom smo blokirali Bradinu. Borba na Ivan Sedlu otpočela je oko 24 časa. Sa strane sektora, III brigade nije se čula nikakova akcija. Neprijatelj je tada koncentrisao sa svih svojih položaja svu vatru na naše jedinice koje su upale u sredinu njegovih položaja. Na Ivan Sedlu naše jedinice su se neprimijetno podvukle do neprijatelja koji je u gomilama stajao oko ognjeva. Većinom su bili Njemci. Sa rastezanja od 30 m. naši su otvorili vatru i izvršili juriš. Neprijatelj je pretrpio velike gubitke. Veliki broj mrtvih i ranjenih ležao je oko ognjeva. Medutim pošto je glavina neprijateljska bila na Ivan Sedlu, a ostali sektori mirni, neprijatelj se okomio na naša dva bataljona. Tada smo sa jednim bataljonom, da bi olakšali položaj ovih, izvršili pritisak na utvrdene neprijateljske položaje oko Bradine. Borbu smo vodili do 5 časova izjutra 23. okt. m., kada smo donijeli rješenje da povučemo jedinice, usled toga što nismo bili potpomognuti zadjektivom ostalih. Izvlačenje jedinica bilo je vrlo teško usled položaja bataljona koji su napadali Ivan Sedlo i koji

završio se teško bezuspješno (Ist. IV, knj. 10, dok. br. 144, 150, 178, 287 i 288; AVH, I.315, f.2271/88 — 891, 896 — 899 i 910 — 911; izvještaji Komande 718. pješačke divizije od 24. 25. i 26. februara 1943).
Zbog teške situacije oko okruženog Konjica, Komanda 718. pješačke divizije je 26. februara naredila Borbenoj grupi «Anabere (tajfana) 1. i 2. bataljonom 724. pješačkog puka 714. pješačke divizije, A. S. činom 718. grenadirskog puka i 3. činom 786. grenadirskog puka da izvrši debljiranje Konjica (AVH, I.315, f.2271/930). Grupa je prešla u napad 27. februara 1943. (AVH, I.315, f.2271/936 i 937; izvještaj Komande 718. pješačke divizije od 27. februara).
* Mrtvi su na vatre koje su Njemci bacili zbog velike hladnoće.

su samim tim bili unutar neprijateljskih položaja. Tada smo upotreбили i bataljon V brigade da u saradnji sa našim podnim bataljonom vrši bočni pritisak na Bradinu da bi se omogućilo svlačenje ostalih bataljona. Bataljoni su se povukli preko Vihora i Lisine, stranputicama i po velikom snijegu.

U borbama na Ivan Sedlu i Bradini u toku noći 22/23 imali smo 3 mrtva i 12 ranjenih. Naše jedinice su tada zauzele nekoliko neprijateljskih bunkera na Ivan Sedlu, ali kao što je već ranije rečeno ostupile su po naređenju, ma da se nisu mogle održati, jer je neprijatelj, čija je jačina na Ivan Sedlu bila do 1500 Nijemaca i ustaša, neprekidno postrojio jaku vatru iz teških oruđa preduzimao kontranapade.

23. sv. m. držali smo ranije polazne položaje s time što je na položajima zadržan i bataljon V brigade da bi tako omogućili bar minimalan odmor našem ljudstvu koje je bilo potpuno iscrpljeno. Ovdje treba dodati da nijedna naša jedinica nije posljednjih dana dobila redovno ni jedanput obrok a kamo li diskuta. U toku dana neprijatelj je tukao slabijom artiljerijskom vatrom naše položaje. Od bombardovanja iz vazduha, 7 bombardera, imali smo 1 mrtvog i 4 kontuzovana. Istoga dana uveče povučen je bataljon V brigade a mi smo dobili zadatak da izvršimo demonstrativan napad na Bradinu.¹⁾ Zadatak je izvršen oko 22 časa. Neprijatelj je odgovorio samo iz jednog bunkera na kosi iznad Bradine do Jasna. Kasnije se čula borba na našem desnom krilu.

U toku 23. sv. m. jedna neprijateljska kolona, jačine do 600 vojnika, prošla je preko s. Brđani za Kozije. Izgleda da su prošla i 4 tenka.

24. sv. m. neprijatelj je poslao artiljerijske pripreme pokušao oko 9 č. streljačkim strojem prodor od s. Velike prema s. Repovci. Naše jedinice dočekale su ga jakim vatrom iz automatskih oruđa i povratile natrag.

U toku svih ovih borbi vezu sa II brigadom gotovo nismo imali.

Kako su sela na našem sektoru bombardovana i skoro potpuno uništena (Repovci i Tecišjevića) pitanje smjeljaja naših jedinica je vrlo teško tako da ljudstvo većim dijelom spava ili po štalama ili napolu. Kraj je vrlo pasivan, a djelomično uništen bombardovanjem, tako da je i pitanje ishrane ljudstva vrlo teško riješiti. Kada se uzme u obzir slaba prehrana i smjesta u vezi sa stalnim borbama i mar-

¹⁾ Bilje o napadu na Bradinu vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 283.
²⁾ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 289.

ševima, onda se dobija jasna slika kako i koliko je naše ljudstvo umorno i iscrpljeno. Medjutim u toku 23. ev. m. a i kako izgleda i u toku današnjeg dana, jedinice su dobile predah, malo se sredile i odmorile, tako da, ako uspijemo da dobijemo još jedan dan, bićemo ponova potpuno osposobljeni za nove napore.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!
Za štab brigade,
Komandant.

BR. 131

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 5. MARTA 1943. ŠTABU I. BOSANSKOG NOU KORPUSA O DEJSTVIMA NA PROSTORIMA MRKONJIC-GRAD — JAJKE — KUPRES U BICI ZA NERETVU!

ŠTAB N. NOU DIVIZIJE
DANA. 5-III-1943 god.
Položaj

ŠTABU I BOS. NOU KORPUSA

P o s l a ž j a

Primili smo vaše naređenje u vezi sa akcijom na neprijateljsko uporište Kupres¹ i naređenje za I. Kf. Brigade. Pismo za I. Kr. Brigadu upućeno je preko Vrbasa ali još nismo dobili odgovora niti potvrde da li je uručeno.

U vezi naređenja za napad na Kupres nismo odmah pozvali Bataljon II. IX. Brigade da zajedno sa III. Bataljonom koji se nalazi na položaju u Vukovskom, Malovanu učestvuje sa hrv. snagama na grad.

I. Bataljon ostavili smo prema jajačkom sektoru da štiti leđa ovim snagama. U toku noći između 1 i 2 marta dobili smo izvještaj da neprijatelj nadire iz Duganovca prema Ljuti i da su se snage I. Bataljona pod borbu po-

¹ Original (pisan na matini, latinicom) u AVH, rep. br. 1-2, k. 82.

² To naređenje redakcija nije pronašla. Međutim, iz naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. februara 1943. Štabu I. bosanskog korpusa vidi se da je ovaj korpus imao zadatak da sprijечи penetraciju 7. SS brkake divizije prema Bosaru i da sa 9. izrazilačkom NOU brigadom izvrši napad na Kupres (tom II. knj. 8. dok. br. 94).

³ To naređenje redakcija nije pronašla.

vukle na položaje Male Ljube. Istovremeno dobili smo izvještaj od VII. Brigade da se jedna neprijateljska kolona odvojila od snaga koje su nadirale od Mirništa prema Glamoču i krenula u pravcu preko Velikog Vitoroga i Crnog Vrhua gdje je zanočila.¹ Namjere te kolone i pravi pravac prodora nismo znali, jer smo pretpostavljali da bi se imala sastati sa neprijateljskom kolonom koja nadire od Ljube i tako da razdvoji sektor IX. Brigade. Druga pretpostavka je bila da bi ta kolona udarila preko Semenovaca na Blagaju i udarila sa jedne snage koje su koncentrisane prema Kupresu. Ta pretpostavka učinila nam se najvjerovatnija, zato smo II. Bataljon povukli na položaje iznad Semenovaca, Novog Sela i Blagaja sa zadatkom da očekuju neprijateljsku kolonu a snage III. Bataljona IX. Brigade da se povežu sa snagama VII. Brigade koja se pod borbom povlačila u pravcu Vučevskog i Malozana i da VII. Brigadu sa III. Bataljonom učestvuje u akciji na Kupres. U tom međuvremenu 2-III-1943 stiglo nam je iz Glamoča oko 25 ljudi matoružanih i oko 30 nenasoružanih te smo odmah formirali Glamočku četu i privremeno je stavili pod komandu II. Bataljona IX. Brigade, na sektoru Semenovci — Blagaj. Nenasoružane ljude sahranili smo sa po dvije bombe talijanske koje smo dobili od vas.

Cetvrtog ov. mjeseca neprijateljska kolona koja je bila na Vitorogu i Crnom Vrhui prodira je jednim snagama preko Kupreškog polja dok su druge snage te kolone prošle kroz selo Semenovce u pravcu Blagaja. Noćas smo dobili izvještaj od II. Bataljona IX. Brigade da njihove jedinice nisu prihvatile borbe sa neprijateljem jer da im je neprijatelj svojom lijevom pobobočnicom obuhvatio zasjedu i tako su se bez borbe morali povući i kasnije neprijatelj je bio predaleko i svako otvaranje vatre bilo bi neefikasno. Pošto neprijatelj kroz selo nije pušao i vidno veća nastolja posumnjali smo u ispravnost vojnih i političkih rukovodioca toga bataljona pošto je većina boraca sa toga terena. Po tome se vodi istr-

¹ Riječ je o zapadnoj koloni njemačke 309. legionske divizije, koja je odstavljena te operaciji «Vjeh» iznad od Mirništa-Glada, prema Glamoču, Livnu i Kupresu. Lijevo od 309. legionske divizije, na pravcu Blagaja — Goraji Vučev, nastupali su 717. pijetaljska divizija i dijelovi 718. pijetaljske divizije (Barbena grupa «Fogel»). Druge je, u vrijeme, na pravcu Buzanice-Grahovo — Livno, predvode 7. SS divizija «Princ Eugen» Opširnije o tome vidi AVII, 1-215, F.134333, 617, 643-644, 76, i 707. rezervisti komande 309. legionske divizije 6. i 8. marta 1943. i operacijsku (rednu) kartu od 26. Glamoča do 6. marta 1943. 34. F.134333-134334. «Bilježnik» rezervisti komande 7. SS divizije «Princ Eugen» od 1. marta i teme JIČah veza od 2. 3. 4. i 5. marta 1943. godine

ga, o čemu ćemo vas kasnije izvjestiti. Neprijatelj koji je izšao I-III- u Ljušu povukao se je istog dana nazad u Jajce.

Stanje na ovom sektoru je sljedeće:

IX. Brigada sa jednim bataljonom drži položaj prema Jajcu sa zadatkom da jednu četu izvidi položaje prema Drag-nišu, Gerozu do ceste Mrkonjić — Mlinšte jer po pričaju neprijatelj je u tim selima ostavio samo četničke bande. Ova četa u glavnom imala bi zadatak da isprta situaciju na sek-torima koje je neprijatelj već prošao i da prikupi ako ima partizana koji sa oružjem lutaju i traže svoje jedinice. II. Bataljon drži kontakt sa neprijateljom koji se kreće od Bla-gaja prema Kupresu. III. Bataljon ostao je na svom starom položaju (Vukovskom, Matovana).

Cetvrtog III. dobili smo izvještaj od VII. Brigade u ko-jem nam javlja da se povlači u pravcu Vukovsko da bi dala predaha premorenim jedinicama. Mi smo III. Bataljona IX. Brigade sa kojim se nalazi zamjenik komandanta IX. Bri-gade stavili zadatak da se poveže sa VII. Brigadom i sa ostal-im jedinicama koje se nalaze na tome sektoru.

Bez obzira na neprijateljska nadiranja IX. Brigada ostaje na ovom sektoru održavajući vezu sa VII. Brigadom i ispitujući stanje u neprijateljskoj pozadini kao i stanje na sektorima kroz koje je neprijatelj prošao. Javite nam šta je sa X. Brigadom i ostalim rasporedom naših jedinica. Osjeća se ojačan priliv ljudstva u ove brigade.

Posaljite nam ako znate gdje se nalazi ostalo naoružano ljudstvo koje se je evakuiralo iz Glamoča.

Jedna četa I. Bataljona 4. ov. mjeseca ista je u zasjedu na prugu Jajce — Vukuf. Voz koji su trebali dočekati izma-kao im je ranije. Kasnije su našli kamion i tenkovi. Neki su uspjeli da ršćenim bacačem uruše jedan kamion. Nisu uspjeli ništa da zarobe. Detalja o ovoj akciji još nemamo.

O svim promjenama izvještavajte nas pravovremeno ukoliko veza ne bude prekinuta.

Mi ćemo se sa Štabom divizije za sada još malaziti na sektoru Janja. Ostavljajte nam vezu ako se budete premje-šali da bi vas naši kuriri mogli pronaći.

Uz drugarski pozdrav

Smrt fašizmu — Sloboda Narod!

Polikomesar: Komandant
Nemanja¹ M. P. Milorad²

¹ Vlaković
² Njegović

5. ov. mjeseca dobili smo izvještaj od štaba II. Bataljona IX. Brigade da su snage II. Bataljona i novoformirane Glamočke čete zarobile 14 domobrana od kojih se je jedan (razvodnik) sam ubio. Zarobljeno je 13 pušaka i jedna strojnica i jedan puško-mitraljez. Domobrane smo saslušali pojedinačno i saznali smo da je ta neprijateljska kolona koja je išla preko Crnog Vrha na selo Semenovec i Blagaj u pravcu Kupresa III. "Zding" i da ih ima oko 2000, među njima ima oko 6 njemačkih oficira koji drže pod kontrolom hrvatske oficire. Ova neprijateljska kolona bila je zamocila u Rastićeva u blizini Kupresa i Blagaja. Jedna veća grupa, oko 600, sa komorom povratila se ponovno u pravcu sela Blagaja vjerovatno radi pljačke jer po izvještaju zarobljenih domobrana neredovno dobijaju sledovanje i gladuju po nekoliko dana. Naše jedinice (II. Bataljon) dočekale su neprijateljsku kolonu i razbile je nanijevši im 30-40 mrtvi.

Prema izvaji zarobljenih domobrana ovaj zdrug zbog dugog maršovanja i gladovanja prilično je demoralisan, ne znaju kud ida ali se tako u njihovim redovima šapuće da će na more. Upoznati su prilično sa stanjem na istočnom frontu. Njihovi časnici isto tako šapuću kako je Njemačka kod Stalingrada dobila po glavi i kako će sigurno izgubiti ovaj rat. Mi smo o stanju ovog zdruga obavjestili VII. Brigade, a naredili smo i našim jedinicama da ih napadnu i dalje progone.

Ovaj zdrug kretao se pravcem od Novoga preko Kostajmice, Banje, Krupa, Sanakog Mosta, Ključa, Mrkonjića i Jezera preko kume (Crnog Vrha) u Blagaj. Na tome putu nisu nigdje našli na jači otpor. Ustale u ovoj ofanzivi ne učestvuju, vjeruje se da su otišli na istočni front. Legionari su obučeni u njemačke uniforme i idu zajedno sa Njemicima.

Izdala im je naredba da ne smiju paliti sela i pljačkati. Smiju samo kupati ili ako im neko da nešto da jedu dobrovoljno. Za prekršenje ove naredbe strijeljaju ih.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komandant:
Milorad

¹ Rijeci da kraja rečenice dopisane su crvenim mastilom.
² Rijeci je o demarširanoj 3. čovskom zdrugu (hrvatski brigadi), koji je dejstvovao pod komandom 369. legionske divizije (XVII, T. 369, 4254 642-644).
³ Vjerovatno se odnosi na polunijeni predio jugozapadno od Jajca, na kome se nalazi brdo Čin vrb. (1916, 1918).

VIII. k. u. brigada otišla je u pravcu Vukovskog i Malovana. Prema izvještajima njihovim priično je zamorena i demoralisana. Mi smo mišljenja, da bi tu brigadu trebalo vratiti na sektor Gerzovo — Draguć (sektor Mrkonjički) radi odmora i hvatanja četničke bande. Javite nam vaše mišljenje.

6-111-43 S. F. S. N. Milorad

Ovu kolonu sprovodili su četnici od Mrkonjića preko šuma. Četnika ima vrlo malo i ostali su kod svojih kuća u selima: Jasenovci, Potoči, Gerzovo, Draguć itd. Neprijatelj inače ne ostavlja nikakvih snaga na sektorima kroz koje prođe izuzev gradova.

Mi ćemo organizovati akciju za čišćenje od ove četničke bande.

S. F. S. N. Milorad

BR. 132

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 14. MARTA 1943. ŠTABA I. BOSANSKOG NOU KORPUSA O SITUACIJ I ZATVARANJU PRAVACA JAJCE — DONJI VAKUF I MRKONJIĆ GRAD — MUDUŠTE U BICI ZA NERETVU I O FORMIRANJU 11. GLAMOČKE BRIGADE¹

Štab X. Kr. N. O. U. divizije
Št. pov. broj 8/43
14. marta 1943. g.
Polozaj

ŠTABA I. BOS. N. O. U. KORPUSA

POLOŽAJ

Ovo su treći kuriri koje Vam upućujemo sa poštom a odgovora, ni kurira još nema. Mi smo saznali, da se Vi nalazite sa Štabom u Velikom Tićevu, pa smo u tome pravcu i slali kurire.

¹ Tekst do kraja dokumenta dopisan je crvenim mastilom, čiriličnim.
² Original (pisan na mastini, latiničnim) u AVH, reg. br. 2-2, k. 85.

Stanje u našim jedinicama je sledeće:

- 1) I. bataljon IX. Kr. brigade prebacili smo preko Vrbasa na komunikaciju Rajce — Donji Vakuf, sa zadatkom, da kontrolišu pomenute komunikacije pravci zasjede i likvidaciju manjih neprijateljskih uporišta.
- 2) II. bataljon IX. Kr. brigade danas ćemo uputiti na sektor Mrkonjić¹ — Milinšte sa zadankom, da očiste okolna sela od četničke bande, koje su došle u poslednjem prolazu sa Njemcima i ustasama. Ovaj bataljon povezaće se sa snagama preko ceste i oko Kipača V. divizije (u koliko ih bude).²
- 3) III. bataljon IX. brigade povući će se sa sektora Malovan — Vukovsko radi sređivanja u selo BLAGAJ, odakle će kasnije opet kontrolisati taj sektor.
- 4) I. bataljon XI. Glamočke brigade³ (koji broji 200 ljudi sa 100 pušaka) poslali smo na sektor Glamočki sa zadatkom.

¹ To jest: Mrkonjić-Grad.

² Ova rečenica treba da glasi: Ovaj bataljon povezaće se sa snagama 5. divizije preko ceste i oko Kipača (koliko ih bude).

³ Imena: Najice i Kupresa nalaze se sela Gornji i Donji Malovan i glavnica Malovan (u najbližim vrsom: stig. 1929). Njerevatno se misli na cistu taj predio.

⁴ To jest: Malovan-Grad.

⁵ Prva je bila II. glamočka brigada 16. divizije, o kojoj je riječ u ovom dokumentu. Očekujem, ta brigada je skoro reformirana (AVI, reg. br. 3-2, k. 85); izvještaj Staba 16. NOU divizije od 28. marta 1943.

Druga je II. krajiška NOU brigada (nazivali su je i 6. NOU brigadom). Nastala se u sastavu 6. NOU divizije. Formirana je u Jenu 1941. od 2. i 4. bataljona 4. krajiške NOU brigade i 2. bataljona 9. krajiške NOU brigade, rigada je, po naređenju Staba 2. bosanskog NOU korpusa od 8. septembra 1941. reformirana. Drugi bataljon 9. krajiške NOU brigade opet je, po naređenju Staba 2. bosanskog NOU korpusa, dislociran u 4. bataljonom 8. brigade pripadnika i 4. krajiške brigade 3. NOU divizije (tom II. knj. 78. dok. br. 68 i 81; tom IV. knj. 14. dok. br. 57 i 80; knj. 15. dok. br. 47, 113 i 128; knj. 16. dok. br. 61, 72 i 118; knj. 17. dok. br. 7, 54 i 162).

Treća je II. krajiška NOU brigada formirana je (od Rihvalter NOP odreda), po naređenju Staba 2. bosanskog NOU korpusa od 24. avgusta kao II. krajiška brigada 4. NOU divizije (toči se je i "Glasnik"). Potom je je Stab 2. bosanskog NOU korpusa, svojim naređenjem od 8. septembra 1941. preimenovao u II. krajišku NOU brigadu, u sastavu II. NOU divizije. Na intervenciju svog Staba od 9. septembra 1941. održala je snagu. II. krajiška NOU brigada (tom IV. knj. 16. dok. br. 79 i knj. 17. dok. br. 3, 46, 54, 66 i 74).

Četvrta je II. krajiška NOU brigada koja je, po naređenju Staba 2. bosanskog NOU korpusa od 8. septembra 1941. formirana (od Kuzarskog NOP odreda čimrečke grupe NOP odreda) kao II. krajiška (Kuzarska) NOU brigada (trebala je, po naređenju Staba 2. bosanskog korpusa od 24. avgusta 1941. da se zove: II. krajiška NOU brigada).

1a. brigada je preimenovana u II. krajišku NOU brigadu odmah po stije intervencije Staba 13. krajiške NOU brigade (tom IV. knj. 16. dok. br. 79 i knj. 17. dok. br. 54 i 166).

da kontrolišite komunikacije Glamoč — Ministe, da mobilise i prikupi preostalo ljudstvo za vojsku toga sektora, i da ispi-ta mogućnost skicije na Ministu koliko neprijatelja još tamo ima.

Sa X. Kr. N. 0. U. brigadom još nismo uspostavili vezu, i ne znamo na kome se sektora sada nalazi.

2) Dobili smo izvještaj od naših partola i od političkih radnika iz poradne (Mlota Polica) da se u Stekerovicima nalazi II. bataljon IV. Kr. brigade. Pomenuti politički radnik javlja nam, da je u tome bataljonu većinom ljudstvo sa sek-tora Glamočkog i da bi dobro bilo da taj bataljon kompletan ode u sastav nove formirane XI. Glamočke brigade, a da njegovo mjesto u IV. brigadi popuni III. bataljon VII. bri-gade, koji se također nalazi negde prema Ključu. Mi misli-mo, da bi taj bataljon IV. brigade bio momentano neophodno potreban za XI. brigadu, bar za izvjesno vrijeme, dok se ne mobilise i prikupi svo ljudstvo sa sektora Glamočkog i dok se ne dode do oružja. Ako se Vi slažete s tim, javite nam.

Mi smo do sada formirali svega jedan bataljon XI. Gla-močke brigade, i rukovodilce smo dobili za ovaj bataljon sa Glamočkog sektora. Drugovi koji sačinjavaju štab bataljona bili su do sada politički radnici u poradini. Zbog toga bi nam bilo neophodno potrebno, da u Štabu XI. Kr. brigade budu drugovi sa više borbenog i političkog iskustva. Te bi ljude trebalo odmah odrediti, pa Vas molimo da to učinite.

3) Štab ove divizije još nije dobio obavještaoca, te prema tome obavještajna služba nije na dovoljnoj visini.

Prema izvještajima naše dosadašnje obavještajne službe, stanje je sledeće:

Na sektoru Fajce: Garnizon neprijateljski je mali i nije stalan, svakodnevno stižu vozovi sa hranom i ratnim materi-jalom. Do sada je stiglo ukupno 300 vagona. Hrane na pijaci ima vrlo malo, i kg žita prodaje se od 70 — 150 dinara. Fa-брика u Jajcu prerađiva. Sve odrasle muškarce Nijemci kupe u varoši kad neko dode i odvođe vozom za Travnik. Do sada ih je odvedeno oko 200. Moral kod vojske je vrlo slab. Pos-toji neprijateljnost između ustasa i Nijemaca. Ustale se žale da ih Nijemci gone u prve borbene redove.

Na sektoru Donji Vakuf: Neprijatelj ima priličan broj. Ima nešto malo ustasa i domobrana. Neprijateljski garnizoni nisu stalni, nego se mjenjaju skoro svaki treći dan. Donji Vakuf štiti neprijatelj kao baza za odmaranje. Oko grada ukopavaju lanceve — bunkere, i to po njivama svuda okolo grada. Jednu njivu čine i ravanjanu, od politike pravce acro-

Prema tome, od sve četiri pomenete brigade ostale su II. i III. krajiška NOU brigada.

drom. Neprijatelj čuva cestu sa manjim patrolama. Patrolira kadkada i konjica. Neprijatelj je izdao naredenje stanovništvu da se evakuira iz grada navodeći da im prijeti opasnost od bombardovanja. U svim izvještajima koje sam dobio potvrđuje se jedna činjenica, da se neprijatelj strahno plaši od bombardovanja.

Na sektoru Mrkonjić Grad. Prema današnjim podacima grad je blokirao od partizana. Neprijatelj je povratio neke snage i komoru od Donjeg Vakuša za Jajce, što bi moglo da potkrijepi ova činjenica da su partizani blokirali Mrkonjić Grad. Na pruzi Mrkonjić Grad — Jajce, na mjestima Skoku Bago i Okomlju nalaze se male neprijateljske snage, t njih po 60, koji čuvaju prugu.

Oni su na tim mjestima napravili bunkere. Izvjesna mjesto duž pruge, koja su bila podvoda da se pruga razruši, minirata su od strane neprijatelja. U Sokolcu ima 18 četnika sa 2 puškointrajca. U Pijevi nema četnika. U Dragnić Podovima i Gerzova i Dragnića pošlo ih je 12 u četnike. Narod je nezadovoljan sa četnicima a naročito posle mobilizacije koju je naredio Drenović na teritoriji sreza Mrkonjić Grada. Sa toga sreza po njegovom naređenju mora se javiti svaki muškarac od 18 do 40 godina. Narod bi volio da naša vojska što prije dođe i ne veruje u snagu neprijatelja, pa i ako je momentano uspio da okupira taj teritorij. Kod Komara naše neke snage razrušile su prugu a koliko ne znamo. Nijemci su napustili Tortakovac i došli u Joče. Na Tortakovcu imali su do sada jednu satniju.

Na sektoru prema Glamoču i Pribelji ne znamo još tačno a prema pričanju divju žona koje su došle iz Šekero- vaca neprijatelja nema u tim selima, samo prugom Mlinišće — Glamoč prolaze njihovi kamioni. Naše neke snage prebacivale su se od strane Tičeva u pravcu Ribnika. Ovi podaci sa loga sektora nisu još provjereni, ali smo poslali da se i tamo situacija upita.

Na sektoru prema Kupresu: nema ništa novoga. Neprijatelj saobraća Livno — Kupres — Sušica — Livno. Među seljacima iz sela Blagaja pojavila se je peta kolona koja je

* To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000; nalazi se prema Jajcu.

† Ured. Bio je tada komandant Četničkog odreda «Kalić». Odred je imao četiri bataljona, batraljona na teritoriji Bogašju — Glamoč — Mrkonjić Grad — Jajce — Kiselj. (AVNOJ, reg. br. 102, k. 267, nepovijest Komande Bosanskih četničkih odreda od 10. marta, reg. br. 182, k. 207, naredba Komande četničkog odreda obično od 20. marta 1943. o podjeli teritorije odreda).

počela da rovari u korist četnika. Na naš poziv o mobilizaciji nisu se odazivali. U veći tuga održan je zbor sa narodom i vojskom. U izgledu je da će se situacija popraviti.

4) Noćas su stigli kuriri iz I. brigade sa poštom za V. diviziju i Štab Korpusa. Odmah ćemo ih uputiti zajedno sa našim kuririma. Mi smo otvorili poštu i pročitali izvještaj za V. diviziju tako, da smo se upoznali sa stanjem na položajima I. Kr. brigade.

5) Sanitetska služba u našoj diviziji u opšte ne postoji. Ni u jednoj brigadi nema sanitetskog referenta (liječara). Sanitetskog materijala također nema ni malo. Ranjenih i bolesnih imamo preko 20. Skraćuje se vrijeme bilo, da se za ovu diviziju s Vaše strane u ovom smislu učini nešto.

6) Istrana: Ovo pitanje, i pored široke inicijative koju ste nam dali, mi ne možemo riješiti. Treba nam bezuvjetno pomoć sa Vaše strane. Odmah nam javite možete li nam odvojiti izvesnu količinu zrna.

7) Akcije: Kratak pregled u toku posljednjih 20 dana. 8/II. o. g.¹ jedna četa I. bataljona IX. Kr. brigade izvršila je napad na pruzi Jajce — Duvaj Vakuf i porušila istu u dužini 2 — 3 km., usled čega je bio saobraćaj prekinut kroz 2 dana.

9/II. II. četa istog bataljona izvršila je akciju na istu prugu D. Vakuf i porušila je u dužini oko 3 km. Saobraćaj je bio obustavljen 2 — 3 dana.

15/II. III. četa I. bataljona IX. Kr. brigade izvršila je akciju na putnički voz D. Vakuf — Jajce, kojom prilikom je zarobila 1 domobranskog oficira, 1 njemačkog vojnika, 2 crno-legionara i 11 domobrana. Zapljenila je 250.000 kuna, 1 pištolj i 4 puške. 2 njemačka vojnika su odijena. Voz od 24 vagona je zapljenjen.

¹ To jest: 8. februara. ² Otkloni su na desnom 731. zrenadivskog puka njemačke 711. pješačke divizije u operaciji «Vajce». Puk je zapadne pravcem Kijev — Minskočernog — Jajce (AVH, F.226414, 8, 18, 28, 116, 124, 126 i 146 operativne — radne — karte Komande 717. pješačke divizije od 20, 21, 22, 23, naredbe od 21, 22, 23. i izvještaji od 22. i 23. februara 1943). U dejstvima na pravcu Duvaj Vakuf — Jajce — Minskočernog učestvovali su dijelovi 718. pješačke divizije (Barbena grupa «Fogel») od 15. do 19. februara 1943. kada je, prema naredbama Komande njemačkih trupa u Hrvatskoj od 17. februar 1943. stigla obavijest da protivnici Puzos — Niska — Kozjak, četa 718. pješačke divizije na čiji je bojište grupa «Fogel» i saskupljena orijentisana na pravcu Duvaj — Jajce. Vakuf — Puzos — Rama i Sarajeva — Karzin — Kozjak — Jablanica, čime je nametnuta poročna grupa operacije «Vajce». (AVH, F.226414, 10, 18, 28, 116, 124, 126 i 146, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 218, 220, 222, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236, 238, 240, 242, 244, 246, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 260, 262, 264, 266, 268, 270, 272, 274, 276, 278, 280, 282, 284, 286, 288, 290, 292, 294, 296, 298, 300, 302, 304, 306, 308, 310, 312, 314, 316, 318, 320, 322, 324, 326, 328, 330, 332, 334, 336, 338, 340, 342, 344, 346, 348, 350, 352, 354, 356, 358, 360, 362, 364, 366, 368, 370, 372, 374, 376, 378, 380, 382, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406, 408, 410, 412, 414, 416, 418, 420, 422, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 452, 454, 456, 458, 460, 462, 464, 466, 468, 470, 472, 474, 476, 478, 480, 482, 484, 486, 488, 490, 492, 494, 496, 498, 500, 502, 504, 506, 508, 510, 512, 514, 516, 518, 520, 522, 524, 526, 528, 530, 532, 534, 536, 538, 540, 542, 544, 546, 548, 550, 552, 554, 556, 558, 560, 562, 564, 566, 568, 570, 572, 574, 576, 578, 580, 582, 584, 586, 588, 590, 592, 594, 596, 598, 600, 602, 604, 606, 608, 610, 612, 614, 616, 618, 620, 622, 624, 626, 628, 630, 632, 634, 636, 638, 640, 642, 644, 646, 648, 650, 652, 654, 656, 658, 660, 662, 664, 666, 668, 670, 672, 674, 676, 678, 680, 682, 684, 686, 688, 690, 692, 694, 696, 698, 700, 702, 704, 706, 708, 710, 712, 714, 716, 718, 720, 722, 724, 726, 728, 730, 732, 734, 736, 738, 740, 742, 744, 746, 748, 750, 752, 754, 756, 758, 760, 762, 764, 766, 768, 770, 772, 774, 776, 778, 780, 782, 784, 786, 788, 790, 792, 794, 796, 798, 800, 802, 804, 806, 808, 810, 812, 814, 816, 818, 820, 822, 824, 826, 828, 830, 832, 834, 836, 838, 840, 842, 844, 846, 848, 850, 852, 854, 856, 858, 860, 862, 864, 866, 868, 870, 872, 874, 876, 878, 880, 882, 884, 886, 888, 890, 892, 894, 896, 898, 900, 902, 904, 906, 908, 910, 912, 914, 916, 918, 920, 922, 924, 926, 928, 930, 932, 934, 936, 938, 940, 942, 944, 946, 948, 950, 952, 954, 956, 958, 960, 962, 964, 966, 968, 970, 972, 974, 976, 978, 980, 982, 984, 986, 988, 990, 992, 994, 996, 998, 1000).

1711. Jedna četa I. bataljona izvršila je akciju na teretni voz D. Vakef — Jajce i otkrila ga.

23/11. i 24/11. I. četa sa I. bat. VII. Kr. brigade vodila je borbu sa oko 2000 Njemaca, ustaša, četnika i domobrana, koji su pokušavali da prođu u Mirkojine Grad. Tom prilikom I četa IX. kr. brigade nanela je neprijatelju 11 mrtvih i ranjenih.

Nasi su imali 2 ranjena.

Od 18 — 26/11. dve čete II. bataljona držale su položaj kod Jezera sa I. bataljonom VII. Kr. brigade 27/11. II. bataljon IX. kr. brigade povukao se pod pritiskom neprijatelja u Mujdžice — Močinci, odakle je bio premješten u Blagaj. Na dan povlačenja bataljon je imao neprijatelju 15 — 20 ubijenih ustaša. Toga dana je poginuo jedan borac 3. čete I. bataljona IX. Kr. brigade od neprijateljske artiljerije.

4/III. neprijatelj je prodro u Ljusu. U kratkoj borbi sa jednom četom I. bataljona IX. brigade neprijatelju su naneti gubici od 3—4 vojnika, dok je naša jedinica izgubila jednog borca.

5/III. II. bataljon IX. Kr. brigade pokušao je da izvrši napad na neprijatelja u Hrašćevu,¹⁶ ali je neprijatelj osetio pokret naše jedinice i povukao se u Kupres.¹⁷ U ovim borbama imao je neprijatelj nešto mrtvih i ranjenih. Istoga dana patrola ovoga bataljona sukobila se je sa neprijateljem i tom je prilikom poginuo jedan borac.

Istoga dana neprijatelj je iz Hrašćeva krenuo za Blagaj u nameri da opljačka tamošnje selo. II. bataljon IX. Kr. brigade dočekao ga je i, posle kraće borbe povratio ga nazad u Hrašćevo. U toj borbi neprijatelj je imao oko 40 mrtvih i ranjenih vojnika i oficira. Zarobljeno je 14 domobrana i zlogovaca a zaplenjeno 13 pušaka, 2 strojnice, 1 puškomitraljez i 2000 metaka. Nasi nisu imali gubitaka.

11/III. II. bataljon IX. Kr. brigade izvršio je kod Malovan napad na neprijateljsku kolonu u jačini od 600 — 1000 Njemaca i legionara. Borba je trajala 3 sata. U ovoj borbi neprijatelj je imao 50 mrtvih, zarobljena su 3 Njemca, među kojima su dva podoficira, i 3 legionara. Zarobljene su 10

¹⁶ Treba: Hrašćeva.

¹⁷ Na pravcu Zrnica — Rastićeva — Blagaj dejstvovalo je 3. garakni odred (XVII. T-215, F-2184 636 i 637; zapovijest Komande 369. legionarske divizije —Vojlog od 8. marta 1943).

¹⁸ Na granici Sajca — Kupres nalazili su se dijelovi 309. legionske divizije. Borbu izvela 309. divizija zahvaljujući se u Kupresu (XVII. T-354, F-145378639—378640; tema Žiloh vođa Komande 7. SS divizije s/Brno Engers od 11. marta 1943).

puška, neto municije i druge ratne spreme. Naš II. bataljon IX. brigade imao je 5 poginulih drugova i 6 lakše ranjenih. U ovoj akciji poginuo je komandir i čete drug Čolčić.¹⁵ Naši su bili uspjeli da zaplene jedan top sa 20 kola topovske municije, ali usled brze i jake pomoći neprijatelja iz Kupresa i Šujice naši borci morali su napustiti zapljenjeni ratni materijal. U ovoj akciji naši borci pokazali su puno herojstva i ratne vještine sa daleko nadmoćnijim neprijateljem. U ovoj akciji oslobođeno je 15 partizanskih oćeva koje su Njemci sa koncom pristisno poveli iz Banije.

Kratki pregled akcija III. bataljona IX. Kr. brigade, koji je bio na komunikaciji Kupres — Vukovsko, Kupres — Šujica.

“Ovaj bataljon 8/III. postao je pod direktnu komandu V. S. jer je na tome sektoru bio formiran operativni štab pod rukovodstvom druga Milana Laha.”

To je tako ostalo sve do povlačenja glavnine snaga prema Prozoru, nakon čega je bataljon je vršio sledeće akcije:

7/III. bataljon je privatio borbu sa Njemcima koji su nadirali preko Herbjine. Preći nadmoćnijim neprijateljskim snagama,¹⁶ bataljon se je povukao. Podataka o gubicima neprijateljskim nemamo.

8. marta jedan vod ovoga bataljona poslat u patrolu (nasilno izviđanje) našao je na seosku košaru u kojoj je bila neprijateljska straza. Naši su opkolili košaru i pobegli neprijateljske vojnike. Zarobljeno je 7 njemačkih vojnika i 1 oficir, zaplenjeno je 1 strojica, 7 pušaka i 1 derbon, 5 mapa i druge spreme.

Istoga dana neprijatelj je napao Kupres.¹⁷ Šujica — Baljci su položaj 2. i 3. čete tog bataljona.¹⁸ Borba je trajala jedan sat. Neprijatelju su naneti gubici. Naši su imali jednog lakše ranjenog. Obe čete su se povukle zbog nadmoćnijeg neprijatelja.

¹⁵ Bio je operativni oficir Vrhovnog štaba NOV i POJ. Po naredbi Vrhovnog štaba preuzeo komandu nad 7. korijekom NOV brigade i tim bataljonom (tom II, knj. 6, ođb. br. 16 i 144).

¹⁶ Odnosi se na dijelove 309. legionske divizije «Vralje» (XVII, T-354, F-145) i 2. bataljona «Zmaj» (XVII, T-354, F-145) i 2. SS. divizije «Princ Eugen» od 7. marta 1943.

¹⁷ Na komunikaciji Banja — Kupres dejstvovali su toga dana 309. i 308. i 307. i 306. i 305. i 304. i 303. i 302. i 301. i 300. i 299. i 298. i 297. i 296. i 295. i 294. i 293. i 292. i 291. i 290. i 289. i 288. i 287. i 286. i 285. i 284. i 283. i 282. i 281. i 280. i 279. i 278. i 277. i 276. i 275. i 274. i 273. i 272. i 271. i 270. i 269. i 268. i 267. i 266. i 265. i 264. i 263. i 262. i 261. i 260. i 259. i 258. i 257. i 256. i 255. i 254. i 253. i 252. i 251. i 250. i 249. i 248. i 247. i 246. i 245. i 244. i 243. i 242. i 241. i 240. i 239. i 238. i 237. i 236. i 235. i 234. i 233. i 232. i 231. i 230. i 229. i 228. i 227. i 226. i 225. i 224. i 223. i 222. i 221. i 220. i 219. i 218. i 217. i 216. i 215. i 214. i 213. i 212. i 211. i 210. i 209. i 208. i 207. i 206. i 205. i 204. i 203. i 202. i 201. i 200. i 199. i 198. i 197. i 196. i 195. i 194. i 193. i 192. i 191. i 190. i 189. i 188. i 187. i 186. i 185. i 184. i 183. i 182. i 181. i 180. i 179. i 178. i 177. i 176. i 175. i 174. i 173. i 172. i 171. i 170. i 169. i 168. i 167. i 166. i 165. i 164. i 163. i 162. i 161. i 160. i 159. i 158. i 157. i 156. i 155. i 154. i 153. i 152. i 151. i 150. i 149. i 148. i 147. i 146. i 145. i 144. i 143. i 142. i 141. i 140. i 139. i 138. i 137. i 136. i 135. i 134. i 133. i 132. i 131. i 130. i 129. i 128. i 127. i 126. i 125. i 124. i 123. i 122. i 121. i 120. i 119. i 118. i 117. i 116. i 115. i 114. i 113. i 112. i 111. i 110. i 109. i 108. i 107. i 106. i 105. i 104. i 103. i 102. i 101. i 100. i 99. i 98. i 97. i 96. i 95. i 94. i 93. i 92. i 91. i 90. i 89. i 88. i 87. i 86. i 85. i 84. i 83. i 82. i 81. i 80. i 79. i 78. i 77. i 76. i 75. i 74. i 73. i 72. i 71. i 70. i 69. i 68. i 67. i 66. i 65. i 64. i 63. i 62. i 61. i 60. i 59. i 58. i 57. i 56. i 55. i 54. i 53. i 52. i 51. i 50. i 49. i 48. i 47. i 46. i 45. i 44. i 43. i 42. i 41. i 40. i 39. i 38. i 37. i 36. i 35. i 34. i 33. i 32. i 31. i 30. i 29. i 28. i 27. i 26. i 25. i 24. i 23. i 22. i 21. i 20. i 19. i 18. i 17. i 16. i 15. i 14. i 13. i 12. i 11. i 10. i 9. i 8. i 7. i 6. i 5. i 4. i 3. i 2. i 1.

¹⁸ Na komunikaciji Banja — Kupres dejstvovali su toga dana 309. i 308. i 307. i 306. i 305. i 304. i 303. i 302. i 301. i 300. i 299. i 298. i 297. i 296. i 295. i 294. i 293. i 292. i 291. i 290. i 289. i 288. i 287. i 286. i 285. i 284. i 283. i 282. i 281. i 280. i 279. i 278. i 277. i 276. i 275. i 274. i 273. i 272. i 271. i 270. i 269. i 268. i 267. i 266. i 265. i 264. i 263. i 262. i 261. i 260. i 259. i 258. i 257. i 256. i 255. i 254. i 253. i 252. i 251. i 250. i 249. i 248. i 247. i 246. i 245. i 244. i 243. i 242. i 241. i 240. i 239. i 238. i 237. i 236. i 235. i 234. i 233. i 232. i 231. i 230. i 229. i 228. i 227. i 226. i 225. i 224. i 223. i 222. i 221. i 220. i 219. i 218. i 217. i 216. i 215. i 214. i 213. i 212. i 211. i 210. i 209. i 208. i 207. i 206. i 205. i 204. i 203. i 202. i 201. i 200. i 199. i 198. i 197. i 196. i 195. i 194. i 193. i 192. i 191. i 190. i 189. i 188. i 187. i 186. i 185. i 184. i 183. i 182. i 181. i 180. i 179. i 178. i 177. i 176. i 175. i 174. i 173. i 172. i 171. i 170. i 169. i 168. i 167. i 166. i 165. i 164. i 163. i 162. i 161. i 160. i 159. i 158. i 157. i 156. i 155. i 154. i 153. i 152. i 151. i 150. i 149. i 148. i 147. i 146. i 145. i 144. i 143. i 142. i 141. i 140. i 139. i 138. i 137. i 136. i 135. i 134. i 133. i 132. i 131. i 130. i 129. i 128. i 127. i 126. i 125. i 124. i 123. i 122. i 121. i 120. i 119. i 118. i 117. i 116. i 115. i 114. i 113. i 112. i 111. i 110. i 109. i 108. i 107. i 106. i 105. i 104. i 103. i 102. i 101. i 100. i 99. i 98. i 97. i 96. i 95. i 94. i 93. i 92. i 91. i 90. i 89. i 88. i 87. i 86. i 85. i 84. i 83. i 82. i 81. i 80. i 79. i 78. i 77. i 76. i 75. i 74. i 73. i 72. i 71. i 70. i 69. i 68. i 67. i 66. i 65. i 64. i 63. i 62. i 61. i 60. i 59. i 58. i 57. i 56. i 55. i 54. i 53. i 52. i 51. i 50. i 49. i 48. i 47. i 46. i 45. i 44. i 43. i 42. i 41. i 40. i 39. i 38. i 37. i 36. i 35. i 34. i 33. i 32. i 31. i 30. i 29. i 28. i 27. i 26. i 25. i 24. i 23. i 22. i 21. i 20. i 19. i 18. i 17. i 16. i 15. i 14. i 13. i 12. i 11. i 10. i 9. i 8. i 7. i 6. i 5. i 4. i 3. i 2. i 1.

9. marta, po naređenju operativnog Štaba, III bataljon je zauzeo položaj Mlađa; — Čini Vih — Javorac — Sirokovač i Podove. Neprijatelj je nastupao od Ravnoga¹⁷ preko Polja¹⁸ i preko Rašnice. Borba je počela u 11 sati prije podne i trajala dva sata. Neprijatelj je bio u jačini od 4000 ljudi. Zbog nadmoćnosti neprijatelja nate su se snage počevši bez gubitaka. Neprijateljski gubici nisu nam poznati.

10.III. 2. četa III. bataljona napala je neprijateljsku kolonu, koja se je kretala Zahum — Prozor, nanevši mu ozbiljne gubitke.

11. marta dvije čete III. bataljona u zajedni na položaju u Kudiljskoj dolini¹⁹ između Kukučeva i Kudilja dočekale su neprijateljsku kolonu sa komorom. Borba je trajala od 8 — 18 časova. U ovoj akciji zarobljeno je 20 konja, 4 sanduka mina za bacanje, 30 kg slijiva, 10 kg šećera, 30 hljebova, 15 pušaka, sa nešto municije. Neprijatelju je stigla pomoć te naši nisu uspjeli da zarabe čitavu komoru. U ovoj borbi poginulo je 7 drugova i 1 lakše ranjen. Neprijatelj je imao oko 35 ubijenih, 5 zarobljenih, među kojima je jedan njemački oficir. Među ubijenim neprijateljskim vojnicima nalazili su se i dva oficira.

53. Dobili smo izvještaj od V. divizije, iz koga smo saznali, da je naša X. brigada nalazi na sektoru Trubar — Cvjetni.²⁰ Mi smo mišljenja, da ovu brigadu povećamo na položaje prema Mrkonjiću, radi čišćenja četničkih sela Draganić — Medba — Pecka — Baraci — Gerzovo prema Trjebova. Ovo bi učinili radi toga što je taj zadetak, dobila VII. brigada, a ona je otišla sa V. S. prema Prozoru, i mi uopšte nemamo veze sa njom.²¹

Javite nam najhitnije da li ćemo to učiniti, jer nam je neophodno potrebno da pročistimo sa četničkim bandama na ovom sektoru. Ako Vi imate vezu sa X. brigadom i ako se slažete sa našim predlogom, molimo Vas da joj izdate ovo naređenje.

¹⁷ Sa istim imenom postoje dva sela, jedno jugoistočno od Kupreva, a drugo zapadno od Prozora. Ovdje je riječ o ovom jugoistočnom od Kupreva.

¹⁸ Vjerovatno se odnosi na Ravajsko polje, jugoistočno od Kupreva.

¹⁹ To mjesto nije naznačeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se misli na planinu Rašnice, zapadno od Prozora.

²⁰ To dolina nije naznačena na karti 1 : 100.000. Sjeveroistočno od njeva (kod Kukuča) nalaze se sela Mlađ i Veliki Cvjetni. Ovdje se misli na prostorije koje zahvataju oba sela.

²¹ Ta brigada, koja je do tada bila u sastavu 5. NBI, dugo je bila je u sastavu Glavne operativne grupe Vrhovnog Štaba NOV i POJ, i prešla je rijeke Neretva 10.5. marta 1945. godine. (Ist. s. dok. br. 157, 167, No 4 191; Neretva — Sarajeva 1945, str. 46).

9) Zbog teške ishrane na ovome sektoru, molimo Vas da nam pošaljete za sada barem 200.000 dinara radi kupovine stoke za vojsku.
10) Šaljemo Vam nekoliko njemačkih pisma, koja su po prilici interesantna.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Polkom, Nemanja	M. P.	Komandant, Mitorad
--------------------	-------	-----------------------

BR. 133

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. KRAJIŠKOG ODREDA OD 9. APRILA 1943. ŠTABU I. BOSANSKOG NOU KORPUSA O OBNAVLJANJU ODREDA I AKCIJAMA U JUŽNOM DIJELU SREDNJE BOSNE OD 3. FEBRUARA DO 9. APRILA 1943. GODINE¹

ŠTAB
IV Kr. N. O. P. Odreda
9IV-1943

ŠTABU I. BOS. KORPUSA

Izvještaj o radu od 3. februara do 9. aprila 1943. godine.

3II — formiran je odnovo obnovljen IV krajiški odred u čiji sastav su ušli I bataljon sastavljen od 3 čete boraca sa kotor-varoškog sektora i II bataljon sastavljen od 3 čete boraca sa prijavorskog sektora.

Brojno stanje i naoružanje bataljona bilo je:
I bataljon: ljudstva 172, karabina 106, p. mitraljeza 4, breča jedna, strojnica jedna.
II bataljon: ljudstva 212, karabina 200, p. mitraljeza 9, laki njemački jedan, jedna breča, teški bacač i jedna strojnica.

4II — II bataljon sa jednom četom III bataljona (koji je ostao uz bolnicu) I prot. brigade dobiva zadatak da krene prema prostoru Vrlani — Vlačani u cilju pol. rada na terenu kojim se kreće, prikupljanja boraca, prikupljanja poda-

¹ Original (pisan na matini, latinscom) u AVH, reg. br. I—30, k. 426.

taka o neprijatelju te prikupljanju hrane i povezivanja sa n. o. odborima a i razbijanja četničkih grupa u koliko na njih naiđe ili na terenu kretanja za iste sazna. I bataljon u cilju zaštite od Kotor-Varoša dobiva zadatak da se preko Grabovice spusti u Donju Orabovu¹ i kontrolise cestu Vrbanjci — Obodnik dok se snage II batalj. ne povrate.

Toga dana posle podne snage II bataljona sukobljavaju se sa neprijateljem koji se nalazio u Obodniku u jačini od 60—70 domobrana, nešto četnika i 5—6 Nijemaca i u saradnji sa snagama prot. čete razbijaju neprijatelja koji bježi prema Uzlozcu i Kotor Varošu. Snage I bataljona koje stupaju u progonjenje neprijatelja zarobljavaju 3 domobrana sa oružjem. Neprijatelj ima gubitaka koji nisu poznati.

II bataljon produžuje pravcem koji ima u zadataku i dolazi do sela Garića gde ostaje da prenoći.

5/II — Od prot. divizije dolazi naredenje za hitno prenošenje bolnice na slob. teritoriju. Narudnjemo da se II bataljon najkraćim putem vrati za Svirage a I bataljonu da nakon prolaska II bataljona preko Grabovice krene za Vlatkoviće, gde se nalazila bolnica.

6/II — posle podne bataljoni stižu na određena mjesta.

7/II — II bataljon kao bliža prethodnica kreće za Skender² kuda će naići bolnica u cilju prebacivanja preko Baljvina za Mrkonjić.³ Rđav put, hladnoća i gladovanje. I bataljon učestvuje u prenosu bolnice.

8/II — Bolnica produžuje put za Baljvine. Prati je sa snagama III bataljona naš I bataljon. II bataljon kao zaštita ostaje u Skenderu.

9/II — I bataljon stiže u Baljvine a II bataljon posle podne kreće prema Mokrom Lugu gde ga vata noć i u toku noći utjed mećave, gladi i nevesnosti boraca a i bezazni prelaska preko Vrbasa pojavljuju se slučajevi dezertierstva (9 dezertiera).

10/II — II bataljon stiže u Baljvine a I bataljon prelazi Vrbas i prati bolnicu u Mrkonjić. U II bataljonu održavamo sastanak sa komandnim kadrom u cilju sprečavanja dezertierstva.

11/II — dve čete II bataljona dobivaju naredenje da se spuste niz Vrbas do Bočca i Agna Sela u cilju šire zaštite Baljvina a i skupljanja hrane. Na svom zadatku iste se sukobljavu sa manjom četničkom grupom i razbijaju je i izvršuju zadatak.

¹ Selo se zove Orabovo Donje.

² Mli u na Skender-Vakuf.

³ To jest: Mrkonjić-Grad.

1211 — U toku noći vratio se iz Mkonjica I bataljon i iz Bočca dve čete II bataljona. Posle podne toga dana sa četama se radi na voj. obuci, disciplini.

1311 — Pošto je javljeno da na ovaj teren dolazi jedna krajiška brigada, na sastanku štaba odreda i druga Mirka odlučeno je da se u Baljvinama ostavi samo veza a da se sve snage odreda vrate u Skender kao strategijski važno mesto s obzirom na čuvanje Baljvina.

1511 — I bataljon sa jednom četom II bataljona kreće posle pola noći preko Brijegova — Mrkog Luga za Skender. U putu ih dočekaju četničke zasljedice pred Mokrim Lugom i Skenderom, prva u jecima od oko 50 četnika a druga od oko 120. Četnici su na oba mesta razbijeni i naterani u begstvo.² Ostaci II bataljona u toku dana stižu u Skender.

1611 — Jedne se snage odmaraju a jedne idu za kupljenje hrane u okolna sela. Patrola I bataljona u Zivnicama sukobljuje se sa manjom četničkom grupom i poviče se.

1611 — I bataljon stavlja se u zadatak da krene prema Goranjoj Grabovici³ u cilju zaposedanja Golog Brda i kontrolisanja pravaca Obodnik — Siprage, Donja Orahova — Skender te radi lakše ishrane. Toga dana stižu u Skender prvi dijelovi I krajiške Ud. brigade.

1711 — II bataljon je u Skenderu a I u Goranjoj Grabovici. Radi se na smještaju i ishrani boraca I krajiške brigade.

Posle podne II bataljon dobiva zadatak da se preko Golog brda spusti na Vrbanju i prebaci na desnu stranu iste te smjesti u Maljevu.

1811 — II bataljon se u zoru prebacuje preko Vrbanje. I bataljon koji se sa nekim snagama spustio na samu cestu napadnut je iznenada od četnika iz pravca Sipraga. Četnici su uspjeli da potisnu jedan vod III čete i da u prvi mah zarobe kuhinju, 2 druga i jednu drugaricu. Od zarobljenih jednog su odmah ubili. Ostala dva voda III čete koji su bili prisob-niji iznenadili bočnim napadom četnike i materali ih u ostu-panje. Četnici su ipak uspjeli da odvedu zarobljene druga i drugaricu ali su ostavili teški mitraljez, 1 kornja, hraba i neke sitnije spreme. Sa strane neprijatelja u borbi je uče-

¹ i ² Prema obavještenju Komande Bosanskih četničkih odreda od 14. februara 1943. četnici su tada izvršili prikopavanje svih re-spubličkih snaga iz srednje i zapadne Bosne za dejstvo protiv parti-zana za komunikaciji Ključ — Mkonje-Grad (ANU, reg. br. 53, k. 297).

³ To mjesto nije sadeno na karti 1 : 100.000. Postoji grapa zase-laka sa zajedničkim nazivom Grabovica. Ovdje se, vjerovatno, misli na njen sjeverni dio.

stvarao bataljon »Tankosića«⁷ sa oko 200 boraca a sa naše strane III četa I bat. sa oko 48 boraca.

I četa I bat. koja se nalazila niže Mirkovića zarobila je 7 četnika koji su razbijeni bijegli niz Vrbasju. Nepristajeli je u odstupanju prešao Vrbasju i pošao prema II bataljonu ali obavješten da se nisi tamo nalazi pregrao je Vrbasju i via-tio se na levu obalu. (Gazio je tri puta tamo i dva puta na-zad). Usled guste magle naše snage II bataljona nisu nepri-jatelja primjetile sve dok ovaj treći put nije pregrao Vrbas-ju i tada je došlo do sukoba u kome su naši oslobodili za-robijenog drugu iz III čete I bat.

Tom prilikom zarobili su i 2 četnika. U zoru pri preba-ri vanju preko rijeke II bataljon je zarobio i 2 četnika ku-ritu također naručana tako da je troji zarobljenika toga dana iznosio 11 bandita sem nekoliko ubijenih i ranjenih. U boju toga dana poginula su 2 druga i to jedan iz I a jedan iz II bataljona.

Naredjujemo II bataljonu da se povuče jer smo od za-robijeničku obavješteni da četnici prema našim snagama kreću u dve kolone i to jednom kolonom od Maslovara pre-ma Sipragama a drugom od Javorana prema Skenderu svaka u jačini od oko 800 boraca naoružanih sa više automatskog oružja i bacačem.⁸

1911 — Zajedno sa brigadom vršimo raspored naših snaga tako da naš I bataljon i IV bataljon brigade ostanu na prostoriji Skender — Rajvine sa zadatkom držanja veze sa snagama V divizije i ujedno da izvrše napad na desnu kolonu u Javoranima za koju smo smatrali da je manja a ostala tri bat. brigade i II bat. našeg odreda smisli su da napadnu ne-prijatelja koji se smestio na prostora Hodžino Brdo — Štopan.

2011 — II batalj. drži položaj ispod Urlaja⁹ gde ga četnici tuku bacačem.

2111 — naveče vrši se pokret svih naših snaga. I naš bataljon i IV bat. brigade napadaju četnike na Čakovcu i razbijaju ih. Nemei iz Kotor Varoša prema Skenderu i naši im postavljaju zasjedu. Borba je bila krutka i naši se usled premoći protivnika (oko 300) povlače prema Golom Brdu.

II bat. odreda i ostale snage brigade napadaju četnike na Borecima i Obodniku (sa Hodžina Brda — Štopana — Butče povukli se neopaženo u toku noći), razbijaju ih i

⁷ Pripadao je Četničkom odredu »Horjao«.
⁸ Odnosi se na brdo Veliki vrhuj (k. 709), istočno od Skender-
-Vakufa.

progone preko Uzlomca.¹⁸ Neprijatelj ima što mrtvih što ranjenih 15 a Nijemci na Obodniku 7 pobijelih, ponajviše od sopstvene artiljerije. U borbi učestvuju i neprijateljski avioni. Borce II bataljona dobro se prebacuju ali iz datka otvaraju vatru.

23/II — prema utvrđenom rasporedu II bataljon odreda i III bataljon brigade kreću iz Gatica — gde im pri pokretu artiljerija iz K. Varoša daje gubitke od jednog mrtvog i jednog ranjenog — kotama Uzlomca prema Novakovu Kamenu preko Marina Groba za Spasojeviće gde iznenadaju četnike dolazeći im iz leđa ali i sami budu iznenađeni tako da smo kolonom došli u samo selo i razbili ih bez gubitaka.

Ostale snage brigade stigle su u Ladevac. Pošto smo zauzimanjem Skendera osjećajući od naših snaga to smo odlučili zajedno sa štabom brigade i drugom Čočetom¹⁹ i Mirkom²⁰ da se spustimo na sektor. Priljavor radi ishrane i odmora ljudstva i bolnice. Pozvali smo naš I i IV bat. brigade u sastav ostalih snaga. Veza sa našim snagama preko Vrbasa održavaće se putem sigurnih karata.

24/II — Naš II bataljon oko Spasojevića vodi borbu. Pošto podne stize naš I bataljon i IV [bataljon] brigade.

25/II — Odmor. Naveče oba bataljona odreda kreću prema prostoru Sarinci — Vijakani. III bat. brigade u Bra-
neće a ostale snage brigade i bolnica na prostor sela Vijačana oko Ljubčića i Čavke.

II bataljon u zoru stize školi u Vijačane gde zarobljuje 3 četnika i iz četničkog zatvora pušta oko 10 dezertera iz našeg II bataljona koje su četnici zatvorili. I bat. se smješta na kotama više Sarinaca.

27/II — III bat. brigade napadnut je od četnika. Po-
maže mu naš I bataljon.

Osjećaju se jaki pokreti neprijatelja od Jotavke, Ladevca, Potočana, Prnjavora i Vučjijska. Neprijateljska artiljerija tuče sve i Vijačane. U saglasnosti sa štabom brigade, drugom Čočetom i Mirkom donosimo odluku da se u toku noći povučemo preko Čavke u Čičevu.

Borce II bataljona kao i narod Vijačana je zabrinut. «Nemojte nas ostaviti» govori narod a borci kažu — «zar da se povučemo bez borbe».

¹⁸ To su bili četnici iz bataljona «Kardordev» Četničkog odreda «Borja». Komandant bataljona je bio Rija Matić (AVH, reg. br. 104, k. 21); pripadaj Komandni bataljona «Kardordev» od 26. marta 1942.

¹⁹ Ratko Vajović Čoče

²⁰ Sefket Maglaci Mirko

²¹ To je planina. Tačan je naziv: Čavka planina.

Uzajud je bilo dokazivanje besmislenosti borbe u Vijačanima.

2811 — U zoru krenimo preko Ljubica za Čečavu. U toku dana i noći iz II bataljona dezertiralo je oko 80 boraca, komandir čete Jelenko Kusić, njegov zamjenik i dva vodnika iz III čete, vodnik i dugogai pratilac vodja.

— «Ih ti mene, drože komandante, ali ja više ne mogu u zobenicus — rekao je vodnik III čete Dragan Nježić kada ga je komandant odreda svaštio pri dezertertvu.

Po mišljenju štaba odreda dezertertvo se pojavilo:

a) zbog slabe političke svesti boraca,
b) zbog teške ishrane (robeni hljeb) na prostoru južno od ceste Teslić — K. Varoš,

c) zbog momentalno teške situacije u Vijačanima radi nadiranja neprijatelja i djelovanja stanovništva na borce usled toga.

Na zajedničkom sastanku boraca oba bataljona nastojalo se sprečiti daljnje dezertertvo i tom prilikom konstatovano da se dezertertvo pojavilo usled gore izloženih momenata i jake neprijateljske ofanzive na slobodnu teritoriju.

1111 — bataljoni ostaju u Čečavi. Na zajedničkom sastanku sa štabom brigade, Povjereništvom OK[ruznog], Komiteta i drugom Čeketom odlučeno je da se ove snage odreda i brigade prebace preko Buletića prema Očaušu.

2111 — vršimo pokret prema određenom prostoru i to I bat. odreda i I i III bataljon brigade jedna grupa, te II bataljon odreda, II i IV bat. brigade i bolnica druga grupa. I grupa vodi borbu sa četnicima pred Lipovom Glavom i razbija ih. Navetcer i u toku noći prebacujemo se preko ceste i smještamo u Buletić, isturaju se osiguranja na kote. Posle podne toga dana primjećena je koncentracija četnika u Prbinicu koji spremaju napad na nas. Odlučeno je da ih napadamo.

3111 — u toku noći vršimo pokrete. II bataljon odreda i tri bataljona brigade izmenaduju četnike i razbijaju. Zarobljeno 10 četnika. Neprijatelj ima dosta mrtvih i ranjenih. Zarobljeno 20 pušaka i teški hačak.

4111 — bataljoni su u Buletiću.

5111 — Odlučujemo da snage odreda i brigade podijelimo u dve grupe i to II i IV bataljon brigade i I bataljon našeg odreda kreću sa bolnicom za Očauš kao zaštita bolnici. II bataljon našeg odreda i I i III bataljon brigade stvaraju udarnu grupu koja će napadati neprijateljske garnizone, razvlačiti neprijateljske snage i prikupljati hranu za bolnicu.

Iz II bat. dezertiraju još 4. U borbi su četnicima na Pribinici uhvaćen je vodnik dezertjer, kojega sino streljali.

6/III — Bataljoni stižu u Mladikovinu i u zoru napadaju ustaško selo Komušine, odakle neprijatelja protjeravaju i više konfiskaciju nepr. imovine.

Neprijatelj iz Teslića intervenise ali ga snage brigade odbijaju. Jedna patrola III čete II bataljona odreda spušta se radi prikupljanja hrane u selo Slatinu gde je napadaju milicioneri. U dosta dobrom napadu naša patrola ubija 3 milicionera i progoni ga sa visokih čuka iz bunkera.

7/12/III — II bataljon se šalje na prikupljanje hrane, osiguranje sa jednim a sa drugima se odmaru. U međovremenu naš I bataljon sa II bataljonom brigade napadaju ustaško selo Melinu i veke konfiskaciju hrane.

12/III — Udarna grupa kreće preko Smolina¹⁴ za Dubrave.

13/III — Pokret prema Tešnju gde se vrši napad na Tešanj i Adem-aginu vilu.¹⁵ Naš II bataljon daje osiguranje prema Novom Šeheru. Adem-agina vila zapaljena i snage brigade upale i u grad ali se tvrđava¹⁶ nije mogla uzeti. Snage u Tešnju izmislile su oko 250—300 domobrana i nešto ustaša.

14/III — nalazimo se u Dubravama.

15/III — II bataljon odreda sa jačim snagama brigade upada u Novi Šehar odakle protjeravaju milicionere i više konfiskaciju nepr. imovine.

16/III — Snage druge grupe odmaraju se u Dubravama a snage I grupe napadaju četničke koncentracije oko Klupa.

17/III — Snage Udarne grupe stižu u Blatnicu.

18/III — Neprijatelj iz Teslića preko Komušina napada na naše snage ali su odbijeni, u toku noći naš II bataljon vrši razaranje pruge Teslić — Blatnica gde usled neopreznosti bode teže povredeni komandant II bat., njegov zamjenik, komandir II čete i njegov zamjenik.

19/III — Kretemo prama Očaušu, gde stignemo poslije podne.

20/III — I bataljon odreda se nalazi na Kraševu Brdu.¹⁷ Dolazi u vezu sa I bat. IX brigade koji se u cilju vatazja ve.

¹⁴ Na karti 1: 100.000 pšice: Vrtki Smolin (k. 1143) i Mali Sma lin. Oba topografska objekta su brda i nalaze se jedan uz drugi, sjeverozapadno od Zupca. Vjerovatno se odije misli na ova objekta, pošto geografski (konjske) staze vode preko njihovih grebena.

¹⁵ Nije naznačeno na karti 1: 100.000. Nalazi se kraj Tešnja.

¹⁶ Zvali su je i skulac.

¹⁷ Sjeverno od Travnika je selo Krašev Brdo, a 5 km istočnije nalazi se brdžeg Krašev brdo (orig. 1224). Vjerovatno je odjele stijež u seljegu.

ze prebacio preko Vrbasa i oba zajedno budu napadnuta od četničke skupine od oko 300–400 hanđija, koje razbija ali radi udaljenosti od ostalih snaga krenu prema Ugodnovcima gdje se smjestile.

23/11 — Sve snage dijelimo u 4 grupe i to:
I grupa: I bataljon brigade i I bat. IX brigade, da štite bolnicu koja je prečišćena u Palivak — Kovačevici.¹⁸
II grupa: II i IV bataljon brigade sa zadatkom da napadnu i očiste od četnika Bulečić, Pribinčić, Kluge, Maslovari i sasko uporište Vrbajice te preko Večica zabace se u Zvornice iza leđa Skenderu.¹⁹ Ova grupa uspješno je napala Maslovari i ubila 10 četnika te četničkog komandira Stetu Jotanovića.

III grupa je sačinjavao III bataljon brigade, koji je stigao Borci i imao zadatak da kod Obodnika baci jednu četu dok II grupa vrši napad na Maslovari, ali ovi to nisu učinili i tako omogućili bjegstvo četnika iz Maslovara prema Kotor Varošu.

IV grupa sačinjavala su oba bataljona ovog odreda kojima je bio zadatak da denom obalom Ugra dodu pred Skender 26/11 — naveče kad i ostale snage brigade i izvrše napad na sam Skender. To je odluka donesena kad je bilo obavještenje da četnika nema na Golom Brdu. Međutim kako smo obavješteni da neprijatelj ima na Golom Brdu, u cilju rasterećenja III bataljona koji bi mogao biti napadnut od te četničke skupine krenuli smo noću između 25 i 26. od Sviraga prema Vukovićima nepopretno. Zabacujući se posle podne lijevo od Borka ušli smo naveče u Skender gdje smo obavješteni da su četnici oporavili za naše snage brigade u životinama pobeželi oko podne prema Čemernici.

27/11 — Odmor oko Skendera. U toku noći snage odreda i brigade kreću u tri kolone prema Radcima i Javranima.

Prva grupa: II bat. odreda i II bat. brigade ispod Čemernice na kijavac zabacujući se iza Čukovca. Druga grupa: IV bataljon frontalno preko Radica a treća istočno od Radica prema Pčivlana.

28/11 — celog dana borba sa četničkim skupinama. Snage II bataljona pred veće zarobljavaju 2 čet. zandara u selu Mehovcima.

¹⁸ To mjesto, na toj prostoriji, nije pronađeno na karti 1 : 100.000.
¹⁹ Na prostoriji Skender-Vukar — Imjenti — Petrovo Polje i Pribinčić — Maslovari — Bulečić ubila se Vrbaska brigada Bosanackih četničkih odreda i bataljona. Nije izvjesno iz čitavog puka «Manjača» (AVH, reg. br. 135, k. 207; izvještaj komande Bosanackih četničkih odreda od 18. marta 1945).

29111 — vrši se konfiskacija čet. imanja. Zapaljena je škola u Javoranima, kuća Laze Četanićeva i nekih čet. komandira.

Pređi veče II bat. odreda i dve čete iz brigade gane čet. nike preko Lipovca sa zadatkom da u toku noći postavte zasjede prama Čelincu i suse ostale snage brigade i odreda koje napadaju K. Varoš gde prema obavještenju ima 700 domobrana, 20 Nijemaca sa oko 24 p. mitraljeza, 6 teških mitraljeza i tri bacača.

I bat. odreda dobio je zadatak da od Sokolina preko mosta upadne u grad, što ovaj nije učinio, već se sa nekih čika pokušao. Štab I bataljona je za ovo porazan na odgovornost.

II bataljon brigade imao je da napadne donji grad¹⁹ i upadne u gornji dio varoši,²¹ što je jedna četa izvršila i razbila dve sainsje domobrana i zarobila 28.

III bataljon je trebao napasti utvrđeni križ na koji je kasno stigao i kad ga je napao ne imajući veze povukao se.

Prema tome zadatak je izvršio samo II bataljon brigade a I bataljon odreda nije ni pokušao tako reći da to učini a III bataljon također je podukcio.

Sem toga mirna noć, kasna priprema za akciju i opreznost neprijatelja alarmiranog našim prisustvom u Javoranima doprinelo je mnogo neuspjeha.

Istog dana II bataljon odreda i dve čete brigade vode borbu ispod Lipovca, gde II četa II bataljona odreda uspeva ubiti 3 ŠS-ovca i skinuti oružje sa istih. Neprijatelj je odbijen.

30 III — bataljoni su oko K. Varoša. III bat. brigade je u Vrbanjcima.

31 III — II bataljon odreda i dve čete brigade povlače se sa Lipovca i u putu prama Čukovcu imaju borbu sa četnicima. Snage II bataljona u borbi sa četnicima ubile su 7 bandita ali ih usled brisanog prostora i noći nisu mogle razoružati.

Ostale naše snage povlače se od Kotor Varoša i u putu III bataljon brig. i I bataljon ovog odreda napadaju neprijatelja koji je pošao iz K. Varoša i nanose mu gubitke te zarobljavaju oko 18 domobrana, jedan p. mitraljez i jednu strojnicu. Naše povlačenje i borbu prate 8 aviona.

Naveče I bataljon odreda i snage brigade vode borbu oko Kijavca sa četnicima.²²

¹⁹ Dio Kotor-Varoša na lijevoj obali r. Vrbasje.
²⁰ Dio Kotor-Varoša na desnoj obali r. Vrbasje.
²¹ Ti četnici su pripadali četničkom odredu "Borja", ovaj odred, koji je pripadao Komandi Benetinih četničkih odreda, vodio je borbu

Istog dana oko 9 sati izjutra četničke bande napadaju našu bolnicu i nanose joj usled neopreznosti 1 bat. IX brigade gubitke. Tom prilikom četnici su oceli 3 teška mitraljeza (dva je 1 bat. IX brigade dao naš 1 bataljon).

11/IV — Snage odreda i IV bat. brigade sa ranjenim i bolesnim drugovima kreću preko Skendera — Golog Brda za Sprage.

2, 3, 4, 5/IV — odmor i prikupljanje hrane.

6/IV — pokret prema Krištinama.

7/IV — pokret prema Vitovlju.

8 i 9/IV — odmor u Vitovlju i prikupljanje hrane te osiguranje prema Melnoj — Gositju. Pri ovim pokretima ima dosta dezertersiva. Slaba ishrana, naporna putovanja, vježbe akcija samo u cilju ishrane, pojava bolesti (oko 400 bolesnika), sve to negativno utiče na sirove borce ovog odreda.

Od stvaranja odreda do danas, kako se vidi, stalno maršev. Sem toga i odred je formiran pod teškim uslovima povlačenja prol. divizija sa ovog terena, pa i to ima svog udjela.

Samo brzi dolazak novih jakih snaga na ovaj teren može ustati odred a daljnje zivotačenje, po pasivnim krajevima smanjuje još više odred.

Odred sada broji 267 boraca sa isto toliko karabina, 11 p. mitraljeza, 2 laka sjemacka, 2 brede i teški bacač mina.

U pogledu vojne obuke sa borcima su predena najosnovnija znanja jednog vojnika (rukovanje oružjem, nišanjenje, gađanje, stražarska dužnost, patrola, prestrojavanja te borbeni i desetični obuka).

Borbena gotovost odreda je dosta dobra, disciplina isto tako i u danima dobre hrane više i najteže maršev bez ikakvog gundanja i u tim momentima može se sigurno reći da su spremni izvršiti i teške vojne zadatke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar, Vojvo ¹	Komandant Steva ²
-------------------------------------	---------------------------------

protiv 1. krajiške NOU brigade i 4. krajiške NOP odreda od 26. marta do 6. aprila 1943 (AVH, reg. br. 308, k. 201; obavještenje Komandni Buzinskih četničkih odreda od 6. aprila 1943).

¹ Samardžija

BR. 135

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. PROLETERSKE BRIGADE OD 16. APRILA 1943. ŠTABU I. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ O FORNIRANJU RIJEKE DRINE KOD USTIKOLINE*

ŠTAB
I. PROLETBRIGADE
Br. 423
16. IV. 1943.

Izveštaj komandanta
Brigade o vojnim ak-
cijama u vremenu od
1. do 15. aprila 1943.

ŠTABU PRVE PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

k.

(Pripreme)

ZADATAK:

Narednja Štaba Divizije za izvištenje svih priprema u cilju prebacivanja naših jedinica preko Drine.¹

POSTUPAK:

Rad naše Brigade od 1. do 7. aprila t. g. kao nastavak rade započelog koncem marta sastojao se uglavnom u tome da se naprave potrebna prevozna sredstva (splavovi), koja bi omogućila u datom momentu prebacivanje naših jedinica preko Drine. Mada mjesno raspolagali nikakvom gradom (gredama, niti drugim materijalom: ckerima, klanfama i dr.) ipak smo uspjeli da u kratkom vremenu — do 7. aprila — izgradimo 31 splav. Greda smo nabavljali sa kuća porušenih artiljerijom. Takođe smo te rukevne kooritili za prikupljanje eksera i klanfi. S obzirom na to da je mjesto iz-

* Original (pisan na mašini, latinskom) u AVH, reg. br. 48—1, k. 701. U izvještaju se našao i pregled vojnog stanja (čuvstva, marširanja i stoke (konja). Redakcija objavljuje samo pregled brajnog stanja ljudstva. Ne se više navedeno i stoke, ova brigada je imala: 994 pešaka, 79 puškomitraljeza, 15 mitraljeza, 2 pt topa i 14 minobacača (AVH, reg. br. 487—1, k. 707). U jataču 1. 208 tovarnih konja (AVH, reg. br. 48 8—1, k. 707).

¹ Štab I. proleterske divizije je 6. aprila 1943. izdao dva narednja da se vrše pripreme za forriranje rijeke Drine (tom IV, knj. 12, dok. br. 11 i 12).

gradnje i čitav sektor bio pod stalnom neprijateljskom artiljerijskom i bacačkom vatrom, s obzirom na to da u ovome poslu nismo imali nikakovo ranije iskustvo, s obzirom na pomankanje materijala, — rad je ipak išao naprijed sa nesmanjenom početom upornosti i voljom.

II. (D r i n a)

ZADATAK:

Naređenje Štaba Divizije od 7 aprila u 11,20^h časova po kome je naša Brigada trebala da izvrši prebacivanje preko Drine u toku noći 7/8 aprila i da obezbedi mostobran za prebacivanje ostalih jedinica.

POSTUPAK:

Kao prethodnu mjeru za prebacivanje postavili smo obezbeđenja prema Gorazdu i Ploč, taksode smo postavili teška oruđa na sektor Ustikoline, iznad mjesta određenog za prebacivanje tako da u koliko ne bude bilo moguće izvršiti prelaz tajno izvršimo isti pod zaštitom naših teških oruđa. Raspored naših jedinica za prebacivanje bio je po rednom broju u Brigadi. Po pada mraka otpočeli smo sa prenošenjem splavova do Drine. Udaljenost je bila oko 200 metara. Usled toga što je za svaki splav pojedinačno bilo potrebno najmanje 30 ljudi za prenošenje neprijatelj je otkrio prvi splav i otvorio vatru na nas. Naime neprijatelj je već bio posao rovove i bunke na desnoj obali Drine, koji su bili izrađeni nad samom rijekom tako da razdaljina od našeg mjesta ukrcajanja do rovova nije bila veća od 60—70 metara. Odmah po otvaranju vatre iz automatskih oruđa uslijedila je paljba iz topova i teških bacača. Tada su naša teška oruđa odgovorila jakim vatretnim dejstvom na čitavom sektoru, što je neprijatelju dalo na znanje da se tu radi o prebacivanju. Samim tim povećala se budnost neprijatelja i on je poslije izvesnih prekida nastavljao nesmanjenom žestinom da tuče iz automatskih oruđa, teških bacača i topova. Usled takove koncentracije neprijateljske vatre, izazvane više dejstvom naših oruđa nego pojavom prvog splava, usled udaljenosti splavova od Drine i nevoljne organizacije u njihovom prenošenju rad na prenošenju splavova išao je vrlo sporo tako da je oko 7 sata 8 aprila bilo preneto svega 11 splavova.

¹ Blizje o tome naređenju vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 35.

Postalo je jasno da sa tim brojem splavova do zore ne možemo uspjeti da prebacimo ni minimum neophodnog ljudstva, radi čega smo predložili komandantu Divizije da odložimo prebacivanje za iduću noć, sa čime se komandant Divizije složio. Ostatak noći koristili smo za dalje prenošenje splavova tako da smo do zore imali na obali 14 splavova a ostale smo pihbili na otkojanje do 100 metara od Drine. Osnovno iskustvo koje smo stekli u toku ove noći bilo je to da je organizacija kako prebacivanja splavova, tako i rukovođenja vatrom na čitavom sektoru podbacila. Pokazalo se da su i splavovi slabi jer je prilikom ukrćavanja prvih grupa izvestan broj splavova potonuo. Što je značilo da je splavove trebalo poverovati da bi se dobila veća površina. Organizacija splavova je takođe podbacila, nije bila izvršena njihova raspodjela, nisu bili postavljeni kod puškomitraljeških odjeljenja tako da se u datom momentu nisu mogli pronaći. Radi toga u toku dana predložili smo sljedeće mjere. Odabrali smo iz čitave Brigade (5 bataljona) dobrovoljačke grupe sa deset puškomitraljeza. Broj čitavog dobrovoljačkog odjeljenja iznosio je 36 ljudi. Takođe smo izabrali splavare dobrovoljce koje smo dodijelili ovim bombaškim odjeljenjima (svako bombaško odjeljenje sastojalo se od 7 ljudi sa dva puškomitraljeza). Dalje, odabrali smo iz I i II bataljona sposobne borece, raspodijelili ih na grupe po broju splavova tako da se postigne maksimalna brzina pri ukrćavanju na splavove, jer smo odmah shvatili da je osnovni problem brzina, upornost i odvažnost. 8 aprila tačno u 19 časova neprijatelj je otpočeo da posjeda rovove na desnoj obali Drine od pravca Jolanac na sektor Utkikline a tada su već svi naša teška oruđa bila na položajima — a Brigada je bila spremna za prebacivanje. Pristupili smo prebacivanju naših jedinica. Ikaristili smo jednu sandalinu kojom se mogao prevoziti samo jedan borac i pomoću nje tačno u 19:05 časova prebacili smo prvog puškomitraljeza. On je uskočio u rov i otvorio vatru na neprijatelja koji se prebacivao preko polja da bi posjeo rovove. Samim tim najuži mostovran bio je bar donekle uspostavljen, samim tim Drina je bila bar donekle savladana. Upravo sa sandalinom prebacili smo dobrovoljačke odjeljenje. Naravno taj posao je išao vrlo teško s obrtom da su splavovi tonuli te je njihova pokrivenost bila vrlo mala. Kako su bojeci iz dobrovoljačkog odjeljenja morali po prebacivanju hitno da pristupe rešavanju vojničkog zadatka, to su splavovi ostajali sami te nisu mogli izvlačiti splavove uzvodno da bi ponovo prebacili splavove na lijevu obalu, već su ostavljali splavove na desnu obalu te se njihov broj svakog časa smanjivao. Uspjeli smo da opravimo skelu i da nje-

me prebacimo oko 30 ljudi. Međutim, skela je pri povratku bila pogodena od bacača i nabijena. Dalje prebacivanje jedinica moralo se vršiti splavovima čiji se broj već bio znatno smanjio. Čitav ovaj rad odvijao se pod jakim paljbom neprijateljskih teških oruđa i pod vrlo velikim tehničkim poteškoćama. Po prebacivanju čitavog bombaskog odjeljenja postavili smo po dva p. mitraljeza za bočna obezbeđenja, a sa ostalima pošli smo za s. Cvilin, t. j. sa 27 boraca i 8 p. mitraljeza. U 20 časova, poslije kraće ali otre borbe zauzeli smo s. Cvilin, branjeno od četnika, oko 400 na broju. Paskomitralska odjeljenja smo postavili u polukrug sa naslonom lijevo i desno na Drinu, kao obezbeđenja postignutog klina. U 21 čas imali smo na desnoj obali Drine oko 50 boraca. Iznave neophodnih obezbeđenja na bokovima, poveli smo sve ostale na Krčino Brdo odakle je dolazila jaka vatra, a za koje smo pretpostavljali da je posjednuto sa 100 do 150 Italijana. Međutim broj neprijatelja bio je mnogo veći. Krčino Brdo bilo je utvrđeno rovovima i bunkerima i posjednuto sa 600 italijanskih vojnika — Alpina. Ta neprijateljska snaga osjetila se pri prvom kontaktu naših dijelova na brdu. Pa ipak se moralo napadati, jer je to bio jedini način

⁴ Dolina rijeke Drine na desnoj obali, na odjeka Osnica — Fače, prema Italijana, započeli su i četni voć komandir Drinov sektora (pod komandom Milerada Momičevića, komandanta Romanjske korpusa), a čijom se se osnove sastavili četni bataljoni brigada i po jedan bataljon iz Drinskog, Mitrovačkog i Romanjskog četničkog korpusa, sa razmještenim četničkim jedinicama u pozadini sektora. Na pravcu formiranja i protjerne brigade, na odjaku Brestovici — Četnik, nastali su se kombinovani četnički bataljoni i četnički bataljoni. Međutim, u toku borbe, na pravcu nastupanja i protjerne brigade, nastali su se osnove četničke jedinice Komande Drinov sektora, da bi omogućile protjer i protjerne brigade u pravcu Čapljina. Odlazili su tome vidl. AVII, reg. br. 312, k. 177, sa- vjetaj Komande Drinov sektora (četničkog) od 5. aprila 1942, reg. br. 91, k. 145; naredba Komande Mitrovačkog četničkog korpusa od 1. aprila 1942, reg. br. 191, k. 145; zapisnik Prijetnog suda 2. mitrovačkog četničkog korpusa od 5. aprila 1942, reg. br. 331, k. 105; obavještenje Komande Drinskog četničkog korpusa od 8. aprila 1942, reg. br. 341 i 374, k. 105; izvješće Komande Vitegradske četničke brigade od 8. i 18. aprila 1942. godine.

⁵ Desna obala rijeke Drine, od Fače prema Vitegradu, započeli su dijelovi italijanske 1. brdske divizije "Faurimontes". Tako se u Fači i prema k. 806, uverenostima od Fače, našao bataljon "Monte", na pravcu Krčino Brdo (reg. 844) — Kapač (reg. 1203) — Gadi vrh (reg. 1089), nakon se sastavili bataljon "Intero", a u toku borbe vidl. BK, aprijal prijaviti sa, kao pobjedni, u bataljon "Faurimontes" (Faurimontes), 4. alpski i "Siggio" (Faurimontes) Odlazili su tome vidl. tom IV, knj. 12, dok. br. 172, 184, 185, 197, 207, 212, 221 i 226; tom III, knj. 5, dok. br. 148, AVII, 1.318, F-2154/788; razni dnevnik 369. legio- narske divizije za 9. april 1942. godine.

odbrane i priširenja stvoreno mostobrana. Takove naše snage, od 10 boraca, uspjele su da postige četiri uzastopna juriša izbacivši Italijane iz utvrđenja. Tome je doprinijelo narokito dva sanduka zaplijenjenih bombi. U momentu kada su te snage zauzele prva neprijateljska uporišta, na lijevom krilu, na padinama kosa iznad s. Cvilina, prešli su četnici¹ u protivnapad i uspjeli da postige dlave borbe potisnu naša dva p. mitraljeza i da se nadu više za ledima nego bočno našim jedinicama-odjelovima koji su se borili sa Italijanima. To je bio odušudan trenutak, kada već nije postojalo veze sa dijelovima na Drini i na Krčinom Brodu. Tada su komandanti i il. bataljona poveli 13 boraca u protivnapad, pomiješali sa četnicima i ručnim granatama natjerali četnike u bjegstvo. Na više četnici su doviknuli da se predaju, pa iskoristivši momentalni zastoj tog odjeljenja pobjegli, ostavljajući ogroman broj mitrova. Odmah zatim Italijani su otpočeli s protivnapadima, ali sada je situacija bila povoljnija, radi toga što su bokovi kako prema tako i prema Jozanci, koje su ranije ugrozavale četničke snage, jačine do 1500 ljudi, bili oslobođeni njihovim razbijanjem i protjerivanjem, a k tome i naša glavna se pojačala, tako da smo na Krčinom Brodu imali oko 100 boraca. Tako su naše snage uspjele da odbiju četiri uzastopna protivjuriša Italijana i da ih konačno u a času 9 aprila natjerau u panično bjegstvo prema Kapaku. Oko 5 časova osposobili smo skelu za prevoz. Njene osposobljavanje koštalo je mnogo truda, bilo je potrebno 80 ljudi da je izvuku iz rijeke. A čitav rad oko skele obavljao se pod neprijateljskom vatom. Pomocu skele otpočelo je relativno brzo prebacivanje naših jedinica, tako da smo do 12 časova na desnoj obali imali sve boračko ljudstvo naše Brigade. Po razbijanju neprijatelja na Krčinom Brodu predali su se gonjenjem sve do Kapaka, gdje nas je dočekao neprijatelj novim snagama.² Neprijateljska utvrđenja na Kapaku bila su jača nego na Krčinom Brodu, snage veće. Radi toga nastupio je izvjestan zastoj kod nas, da bi se organizovali i rasporedili, pošto se više nije htjelo protjerivanja razbijenog neprijatelja, već borbe sa mnogo jačim neprijateljem i dobro postavljenim. Upanili smo jedan bataljon da preko s. Mide-

¹ Iz sastava Vitegradske četničke brigade (AVII, reg. br. 344, k. 165).

² To su bili četnici iz Kombinovane, Fažanske i Kalinovske četničke brigade i Livnjsko-hercegovačkog bataljona (AVII, reg. br. 312, k. 177).

³ Dvadeset marta na su protivnja (Kapak — Goli vrh) palele su da protivlje snage tri italijanska bataljona (tom IV, knj. 12, dok. br. 212).

lica i Mirkovića⁷ napadne Kapak sa sjeverne strane, bočno, — jedan bataljon smo uputili preko Črnetica da napada sa južne strane, sa sektora Orahov Do — Gupče, a sa dva bataljona smo polni frontalno obuhvatajući Kapak poluokrug, sa zapada. Usled jako ispresjecanog terena nismo postigli puno jedinstvo u napadu ali su sve jedinice uporno, ne osvrćući se na rad drugih izvršavale postavljen zadatak. U toku noći 9/10 prelazili smo četiri puta u napad, zauzimali prva utvrđenja i bili isprizvani usled koncentrirane vatre svih redova oružja, naročito teških oruđa. Oko 20 časova uspostavili smo vezu sa jedinicama III Krajske brigade od kojih smo zabilježili da se što prije postave na određeno mjesto kako bi sadyještvovala sa našim napadima. Međutim uprkos nekoliko naših traženja jedinice III Krajske brigade te noći nisu stupale u kontakt sa neprijateljem. Oko 4 časa ujutru, 10 aprila, uspjeli smo da obnovljene napade završimo pobjedom — osvajanjem Kapaka. Razbijene neprijateljske snage povukle su se prema Golom Vrhu. Ali tada je postala jasna sledeća činjenica, vrlo jake neprijateljske snage, oko 4.000, čitavi nizovi utvrđenja po položajima, postavljenim dubinski, — samim tim i potreba da se mijenja taktika, ne više uzastopnog osvajanja položaja, već širi obuhvatni manevar. — što je naredio Štab Divizije. Zauzimanjem Kapaka stvorene su mogućnosti nesmetanog prebacivanja naših snaga preko Drine, dobivena su uporišta za odbranu postavljenog mostobrana, stvorena je baza za dalje, šire operacije. Tako smo malenim snagama, naoružanim samo p mitraljezima i bombama, bez i jednog teškog oruđa postigli 34 časa neprekidne borbe pod teškim vremenskim prilikama (snijegu i hladnoći), bez i jednog obroka osvojiti mostobran i postaviti se čvrsto za njegovu odbranu. Razbili smo velike neprijateljske snage (na Krčnom Brdu i Kapaku do 2.000 Italijana i nekoliko brigada četnika, jačine do 1.500 ljudi). U ovim borbama imali smo znatne gubitke. Gubici neprijatelja bili su ogromni. Zabilježili smo znatne količine ratne spremne.

O c j e n a : Postavljeni zadatak naša brigada je izvršila sa uspjehom. Savladali smo Drinu. Razbili jake neprijateljske snage i omogućili prebacivanje našoj Diviziji u cilju daljeg razbijanja i ponijanja neprijatelja. Tom prilikom sve naše jedinice, prvenstveno I i II bataljon, pokazali su do tada neviđeno masovno herojstvo i poštivost, što su svjedoci da je Brigada kao cjelina shvatila značaj prelaza Drine i bitke na Drini.

⁷ To mjesto nije sadeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na s. Mjerkovići, istočno od Ustikoline.

(Goli Vrh)

Zadatak: Narednje Srednje Divizije za likvidaciju neprijatelja na sektoru Goli Vrh — Hraš, po kome je naša Brigada trebala da napadne Goli Vrh sa sjevera, zapada i juga. I da tako, u sadejstvu sa jedinicama III Krajiške brigade koje su sjekle neprijatelja na sektoru Raskriće — Banjača — Hunka, uništi neprijatelja na tom sektoru.

POSTUPAK

U napad na Goli Vrh odrediti smo tri bataljona usred toga što teren nije dozvoljavao razvitak većih snaga, budući da je sada naš zadatak postao drugostepen, pošto je težište borbe preneseno na sektor III Krajiške brigade. Ostala dva bataljona koja su do tada počev od 8 aprila uveče (I i II) bila neprekidno u borbi, povukli smo u s. Cincetice da bi se malo odmorili i da istovremeno služe kao opšta rezerva. Raspored za napad bio je sledeći: jedan bataljon napadao je sa severne strane, sa sektora Gostičej — Novakovići, drugi sa zapada sa polaznim položajima na koti 1085 i treći sa juga, sa sektora Husici — Konjaci. Na taj način smo obuhvatili Goli Vrh polulučno, sprečavajući tako neprijatelja da koristi ma koji pravac za isvlačenje izuzev glavnog drumca, koji je trebao biti presječen od strane III Krajiške brigade. Napad je otpočeo 10 aprila u 21 čas. Borba je bila žestoka na čitavom sektoru Goli Vrh — Hunka. Naše jedinice sa juga i sa zapada uspjele su da zauzmu prva neprijateljska uporišta — rovove. Međutim akcija jedinica sa sjevera nije po intenzitetu odgovarala ostalim jedinicama, tako da neprijatelj na tom sektoru ne samo da nije bio isjeren, šta više nije tipio potreban pritisak koji bi vezivao njegove snage, tako da je sa istima za vrijeme noći mogao manevrisati i pojačati ugrožena mjesta. Razlog ovakvom postupku bio je u nesporazumu. Naime, ugovoreni znak za napad bio je paljba naših teških haubica i topa, ali kako se borba otvorila prije pripreme, naša teška oruđa se nisu mogla razlikovati tako da ih jedinice sa sjevera nisu čule i samim tim ostale više pasivne nego aktivne, t. j. nemajući su slobodni postavljenu akciju. Borba na Golom Vrhu po upornosti napada i odbrane bila je ravna borbama na Kričnom Brdu i Kapsku. Međutim neprijatelj nije bio razbijen, uglavnom radi toga što je na tom sektoru bila glavina njegovih snaga raspoređena na dominantnim položajima. U zoru, 11 aprila, povukli smo glavine naših

jedinica pozadi prvih linija ostavljajući im u zadatak da budu spremne za brzo dejstvo u slučaju da neprijatelj pokuša sa izvlačenjem. Naša prednja odjeljenja ostala su u neposrednoj blizini neprijateljskih utvrdjenja (izvjesne jedinice na rastojanju od 50 metara). Tek oko 10 časova, 11 aprila, dobili smo obavještenja da su jedinice III Krajiške brigade izvršile postavljenu zadaću i presjekle neprijatelja na sektoru Raskršće — Hunka. Međutim istovremeno neprijatelj je jakim snagama napao s luda jedinice na tom sektoru (od Ifsara), odbacio ih i tako otvorio prolaz svojim otjetečnim trupama. Tako je neprijatelj oko 10 časova opočeo povlačenje sa Golog Vrh. Naše jedinice sa svojih položaja su intervenisale tukući neprijateljske kolone i nanoseći im teške gubitke. Dvije čete našeg III bataljona, sa sektora Gostinčaj — Novakovići, uspjele su da ubrzanim maršem stignu blagovremeno na Raskršće i da tu dočekaju neprijatelja onmogućavajući mu izvlačenje komora. U progonjenju neprijatelja učestvovala su naša tri bataljona, a time što je III bataljon svojom glavnom gomo neprijateljsku kolonu koja je odstupala od Raskršća preko Hujradinovića prema s. Miljevo, ostala dva bataljona (VI i IV sa dvije čete III bataljona) progonila su neprijatelja pravcem Goli Vrh — Raskršće — Ifsar. Neprijatelj je bijesno u panici pribegavajući individualnom spašavanju, ostavljajući komora i spremu. S obzirom da je na bojištu izlao rasni ogroman plijen ostavio sam jedan bataljon za prikupljanje snog, a potjera smo nastavili sa IV bataljonom, pojačanim sa dvije čete III bataljona. Za čitavo ovo vrijeme nijesmo imali dodira sa jedinicama III Krajiške brigade, koje su se uslijed neprijateljskog protivnapada povukle, gubeći kontakt s neprijateljem. Tek poslije protjerivanja neprijateljske zaštitice, sa Hunka, uspostavili smo vezu sa djelovima II bataljona III Krajiške brigade koji je bio odbačen sa tih položaja napadom neprijatelja od Ifsara. Mi smo nastavili dalje gonjenje zadržavajući se u mjestimicim borbama sa neprijateljskim zaštitnicama na položajima: Dabrava, k. 1065, k. 1155, Crni Vrh. Kako smo prodorali dalje neprijateljski otpor bivao je organizovaniji, otpočelo je dejstvo neprijateljske artiljerije i teških bacača. Dalje, nismo znali kako je na našim bokovima a budući da smo imali takotvo sa II bataljonom III Krajiške brigade, ocijenili smo da bi bilo avanturistički upuštati se sa tako malim snagama u nimalo obezbijeđen klin, te sam ledno naredenje bataljona da se povuče za Ifsar i da tu sačekamo dolazak jedinica III Krajiške brigade, na čijem smo se pravcu kretanja nalazili, te da po njihovom dolasku okrenemo u lijevo nastavljajući izvršenje drugog dijela postavljeneog zadatka.

datka. Obavijestili smo Štab III Krajiške brigade o rasporedu naših jedinica, pa ipak njihove jedinice su zamoćile pozadi nas na sektoru Dubrave — Vrstejak. Tek 12 aprila, u 14 časova, po prehlasku jedinica III Krajiške brigade, pošli smo na izvršenje drugog dijela postavljenog zadatka — presijecanje drumova Gorazde — Čajniče, likvidacija s. Miljeno i napad na Čajniče sa sjevera sa zonom širenja krila do drumova. Uputili smo dva bataljona na sektor Paljka — Kozara — Oštri Vrh da sa tih položaja omogućuju eventualno neprijateljsko nadranje od Gorazda kako prema Čajničima, tako i prema Usitkolini desnom obalom Drine. Jedan bataljon smo ostavili na sektoru Goli Vrh — Hvar, sa zadatkom prikupljanja i sređivanja plijena koji je bio znatan (6 brdskih topova kal. 75 mm, 1 bacač, znatne količine municije i sprene, munic. i dr.), a sa dva bataljona pošli smo na Miljeno da po njegovoj likvidaciji obuhvatimo Čajniče sa sjeverne strane i da ga u sadještva sa III Krajiškom zauzmemo. Na putu za Miljeno nijesmo naišli na neprijatelja i po dolasku u selo saznali smo da je neprijatelj napustio Čajniče, pošto je prethodno popalio magacine oružja. Radi toga smo produžili drumom za Čajniče, ostavivši jedan bataljon u s. Luke, a sa drugim smo ušli u Čajniče, postavivši u zadatak tome bataljonu kontrolu grada, prikupljanja i sređivanja bogatog plijena koji se tu zatekao, naročito u municiji (artiljerskoj, bacačkoj, mitraljeskoj i puščanoj). Do 15 aprila na našem sektoru nije bilo promjena.

Ocjena: Borba na sektoru Goli Vrh — Hvar nije završena, nije dokončana. Razbijeni neprijatelj nije dotučen. On ne samo da je glavninom snaga unakao, nego je dobio u vremenu da u mnogome uništi znatne rezerve naoružanja i druge sprene. Neprijatelj koji je bio razbijen, koji je na bojištu ostavio više od 150 mrtvih i ogroman rati plijen, uspio je, zahvaljujući našoj ležernosti, da dobije predah, da se sredi i organizovano povuče. U tome leži nedostatak, propust, greška, već dobjene bitke na ovom sektoru.

Zaključak: Borba na Drini, u svojoj cjelosti, na svim sektorima, bila je jedan od najtežih zadataka koji su se do sada postavili pred našu Diviziju, samim tim pred našu Brigadu u sklopu Divizije. Ta je borba uspješno završena zahvaljujući velikom, silnom borbenom članu naših jedinica, poštenosti i upornosti, zahvaljuju-

jači pravilnom rukovođenju borbe u njenoj
 cjelini. Ma da smo mali ozime gubitke ovim
 borbama, ipak ti gubici nisu bili uslovljeni
 mjestimičnim propastima i gektama, već te-
 žinom zadatka, nesrazmjernim odnosom sna-
 gama u ljudstvu i materijalu i nepovoljnim te-
 rezenom po naše jedinice. Greške i propasti su
 omogućili neprijatelju da se izvuce iz konač-
 nog poraza.

SMRT FAZIZMU — SLOBODA NARODU!

K o m a n d a n t,
 D. M. Lekić

11—

L J U D S T V O

brojno stanje I Proleterske brigade na dan 15 aprila 1943 god.

JEDINICA	NA LICU		U RASHODU		PO SPISKU	
	muških	ženkih	muških	ženkih	muških	ženkih
Štab brigade	29	1			29	1
Intendantura	25		2		27	
Samoći	10	8			10	8
Protivčki vod	26	1	4	1	30	2
Protivkolika Ota	52		6		58	
I bataljon	167	15	51	1	218	16
II bataljon	214	11	52	3	266	14
III bataljon	179	11	69	7	248	18
IV bataljon	190	8	49	4	239	12
VI bataljon	196	14	41	4	237	18
SVEGA	1088	69	274	20	1362	89
			Ukupno		1481	

K o m a n d a n t,
 D. Lekić

¹⁰ Izazilo
¹¹ Ovaj pregled tabele D zaveden je u AVH kao reg. br. 486—1,
 a. l. 707.

IZVEŠTAJ ŠTABA PODGRMEČKOG ODREDA OD 9. MAJA
1943. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O FORMIRANJU ODREDA¹

ŠTAB
PODGRMEČKOG N. O. P. ODREDA
Op. broj 1
9. maja 1943. g.

Strogo poverljivo.²

ŠTABU IV N. O. U. DIVIZIJE

Prema dobivenim direktivama formiran je Podgrmečki n. o. p. odred na dan 7. maja 1943. godine. U sastav ovog odreda ušlo je ljudstvo koje je bilo na vojnoj dužnosti pri pozadinskim vojnim vlastima te ljudstvo koje je zbog fizičke iscrpljenosti i ranjavanja nesposobno za pokretne borbačke jedinice iz bataljona VI brigade. Od ovog ljudstva formirani smo za sada tri čete sa brojnim stanjem kako slijedi:

- 1 četa (taška) 87 ljudi
 - 2 četa (novska) 85 partizana i
 - 3 četa (krupska) 86 partizana.
- Naoružanje ovih četa je sledeće:
- 1 četa: mitraljeza 2, puškomitraljeza 1, pušaka 66, puš. met. 4820.
 - 2 četa: mitraljeza —, puškomitraljeza 1, pušaka 63, puš. met. 2060.
 - 3 četa: mitraljeza 1, puškomitraljeza 1, pušaka 56, puš. met. 2050.

Postavljene su komande svih tri čete, a unutar čete postavljene su vodnici, polti, delegati i desetari, a čete su razdijeljene na vodove i desetine.

Odmah po formiranju čete su upućene na svoje sektore sa određenim zadacima.

Izbrana četa vrši se sa terena.

Štab odreda je organizovan. U ovaj štab ušli su sledeći članovi:

- 1) Drug Milančić Miljević, komandant odreda
- 2) Drug Novaković Ranko, politički komesar odreda
- 3) Drug Skandrić Mihajlo, zamjenik komandanta odreda

¹ Original (pisao na mašini, latinsicom) u AVH, reg. br. 1—3, k. 1628. U originalu je na više mjesta intervencijama maxilom i dopisano.

² Diktirano maxilom.

4) Drug Obrad Stihović, politički komesar
5) Drug Hazim Šehović, šef ob. centra i
7) Drug Milan Gaković, intendant.

Svi imenovani drugovi odmah su stupili na svoje nove dužnosti sem drugova Skundrića Mihajla, koji je bolestan od piegavog tifusa, i druga Novakovića Ratka, koji još nije stigao iz VIII brigade.

U zadnje vrijeme se naročito zapala šćerc, koji zauzima sve veći mah. Mi smo preduzeli sve i nastojimo da to spriječimo. U tom smislu smo izdali uputstva komandama naših četa, koje već aktivno rade na suzbijanju istoga.

Pojasna aktivnost četničke propagande osjeća se naročito na sektoru Šanice, gdje stanovništvo ima prilike da dođe čak i u kontakt sa pojedinim četničkim izdajnicima. Sem toga, usljed do sada vrlo slabe kontrole toga terena, stanovništvo iz ovog kraja masovno odlazi na neprijateljsku teritoriju, a tako isto i dolazi sa neprijateljske teritorije, što svakako ide u prilog neprijatelju. Mi smo i po ovoj stvari dali uputstva našoj četi koja već radi na suzbijanju i stvaranju reda.

Vojnička situacija na našem sektoru je u glavnom bez bitnih promjena.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politi. komesar, Komandant odreda,
služb. otisak. **Mihailić**

Krstarenje vodovima!
ob. povezati ih sa selima
ob. č. Smajlo
XII Ralca

Stalne akcije — stalno
paketi, što jača ob. služba.
Smajo za ob. centar,
prikupiti grubole i
rasute, prikupiti nove
borce, koji nisu u borbi.

* Miljević
* obačistačaj
* Obastajaj centar
* Smajlo (Berklinbergov) Smajo, Zavrhovac ga je Gestapo za kol-
janski rad, Jula 1944. je otkriven i veštijan. Tada se nalazio na
dužnosti šefa Obastajajnog centra 4. NOV divizije.
* Dera
* obastajaja

14. Žrnovnik, tom. IV. 841. 15 529

BR. 136
PREGLED BROJNOG STANJA Ljudstva I NAORUŽANJA
8. KRAJSKE NOU BRIGADE OD 30. MAJA 1942. GODINE¹
DVODNEVNI RAPORT
 VIII. Krajske Narodno oslobodilačke udarne brigade za dan 30-V 1943. godine.

Jedinica	Na licu površina	Ispisanih				Bombi	Metaka	Primitivna u bolnici Poellapue nabavi se 58 drugova u Zirovcu 86, na Kordunu 44, od kojih 10 razminiranih 2 teška haubica nalaze se u sastavu I. V. grupe 100 pušaka rezerve kod postroja Bunice koje će biti primljene sad
		pešaka	p. mitr.	mitraljeza	p. bacača			
I. bataljon	140	131	5	—	1.	38	7.436	
II. bataljon	140	127	6	—	2.	47	9.240	
III. bataljon	160	106	6	—	1.	52	7.480	
IV. bataljon	161	124	5	—	1.	40	6.200	
Mitraljeza	54	36	—	6	—	16	5.140	
Tandemura	14	12	—	—	—	4	360	
Štab brigade	30	29	—	—	—	10	240	
Svega	719	556	22	6	5	207	36.296	

Zamj. sotkoma. Izbavna je u toku posljednja dva dana bila. Sloboda naroda!
 Smrt fašizmu. M. P. Komandant.
 K. Urot

¹ Original pregled pisan na mašini, latinicom, popunjen mastilom u AVH, reg. br. 4-4, k. 775.
² U originalu riječi: k. v. mjesu čitljive. Moguće je da pite: k. u. U tome slučaju te skraćnice bi vjero-
 vato značile: ispravne udarne grupe.
³ Kukolj

IZVJEŠTAJ OBAVJEŠTAJNOG CENTRA ŠTABA 2. BOSANSKOG KORPUSA OD 10. JUNA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O STANJU OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE U KORPUSU I O RASPOREDU I JACINI NEPRIJATELJA U ŠIREM REJONU TRAVNIKA, JAJCA, BOSANSKOG NOVOG I PRILJEDORA¹

OBAVJEŠTAJNI CENTAR
ŠTABA II BOSANSKOG NOH KORPUSA²
Šif. pov. ob. br. 943
Dana 10 juna 1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

za
OBO³

Nakon formiranja ovog centra podnosimo vam naš prvi i nepotpuni izvještaj:

I. ORGANIZACIONO STANJE

a) Štab II BNOU korpusa: nepotpun ob. centar (OC) od svega jednog člana.

b) IV NOU divizija:

I. OC pri Štabu divizije zasad ne postoji. Područje se u najkraćem vremenu sve što je potrebno da se uspostavi taj OC, kako bi ob. služba (OS) unutar te Divizije mogla pravilno da funkcioniše.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 131-112, k. 47.

² Drugi bosanski NOH korpus je formiran, po naredbi Vrhovnog komandanta NOV i POJ, 12. maja 1943. i njegov sastav čine: 1. bosanski NOH korpus, pa su u njegovom sastavu ostale: 5. NOU divizija, 4. najteža brigada, 6. i 7. brigada (ostali su ga i Skočevčkim NOP odred (član II, kol. i, str. 278, i 279).

³ Obavještajni odjelak

2. *VI KNOU brigada*: nepotpuni centri pri Štabu brigade i štabovima bataljona, niži ob. organi u četama.

3. *Podgornički odred*: mješoviti puni OC pri Štabu odreda u kojem je Odred zastupljen po ob. liniji. Komanda područja po kontrastijama (kisp), centri pri štabovima bataljona, povjerenici u četama i na terenu.

4. *Ribički odred*: novoformirani centar zastupljen i po ob. i kisp.

5. *VIII KNOU brigada*: organizovana OS, ali koju zbog bolesti pojedinih članova iz pojedinih OC i terenske udaljenosti Brigade nismo mogli dovoljno kontrolisati i razvijati.

7. *X KNOU brigada* je otkora ušla u sastav IV NOU divizije, tako da je njena OS još mlada i nije dosada dala neke rezultate.

7. *Komanda područja Drvar sa svojim komandama* njena: data je direktiva da se formira mješoviti centar u zajednici sa Drvarskim odredom, dok će OC pojedinih komandi mjesta i dalje funkcionisati kao takvi u sastavu tog mjest. centra.

c) *X NOU divizija*: novoformirana OS u cijeloj Diviziji. IX Brigada, Kupresko-janjski i Glamočko-livanjski odred imaju zasada nepune centre, dok se Travnički i Prozorski odred mlaze još u formiranju, te u njima nije zasada ni organizovana OS. Jedino je na terenu Travničkog odreda otposlani jedan drug koji će sač. sada da otpočne sa organizovanjem OS toga Odreda.

d) *XII NOU divizija*: zbog prekinutih veza posljednje vrijeme sa Kozarom, zbog toga što je to naka najmlađa Divizija, nemamo pregled stanja OS u toj Diviziji. V KNOU brigada ima stara i razvijeni OS, jedno po svoj prilici nema pune centre, XII Brigada nema brigadni OC, dok nam stanje u Kotarskom i Banjačkom odredima nije ni približno poznato. Pri Štabu divizije, sudeci po jednom izvještaju, postoji OC, samo nije nam poznato da li je to privremeni ili stalni OC.

Zbog upoznavanja sa stanjem OS unutar cijelog Korpusa član ovog OC obilazi će u toku narednih dana X i XII Diviziju, te će vam nakon toga podnijeti potpuniji izvještaj.

* Ta je divizija 19. avgusta 1943. preimenovala u II. NOU diviziju (osm. IV. knj. 18. dok. br. 147).

II. Rad na ustrojstvu OS i ob. služba donekle je bio za-
stupljen u IV NOU diviziji, ostale 2 divizije ovog Korpusa
kasnije su formirane i ovaj OC, skoro formiran, nije dosada
gotovo ništa uspio da učini u tom pogledu.

Rad se uglavnom, zbog velike teritorijalne udaljenosti
pojedinih OC, nepotpunosti ovog OC itd., svodi na davanje
direktiva pomoći pismenim putem, dok se u mogućim slu-
čajevima direktive prenose i prerađuju usmeno.

Od formiranja ovog OC date su direktive jedino OC-u
Štaba X NOU divizije za rad i organizaciju OS, a sljedećom
poštom dostavićemo vam — ukoliko je to potrebno — di-
rektivno pismo OC-ima divizija po pitanju organizacije pi-
nih OC (prilog: organizacija kontrapjunaže — referat),
organizacije mjesovih OC tamo gdje to prilike zahtijevaju,
rada teritorijalne OS odn. određene gdje ova prva ne posto-
ji, organizacije veza sa gradovima, uspostavljanja sifr-¹⁾ kar-
točke vumjivih itd. Osim toga, u vezi sa direktivnim pi-
smom Vrhovnog štaba²⁾ Štabu II BNOU korpusa i pisma ovog
posljednjeg štabovima divizija date su direktive OC-ima tih
divizija u pogledu budućeg rada³⁾.

U daljnjem našem radu, ukoliko to prilike budu dorvo-
ljavale, bila bi nam nužna i dragocjena vaša pomoć.

III. Stanje u pojedinim neprijateljskim garnizonima

a) Prema izvještaju od 28.V.1943.

Zemnik: II konjički sklop (bez konja) sastavljen od 3
pješačke, 1 mitralješke i jedne stozerne satnije (svake 500—
600 ljudi).⁴⁾ U gradu osim toga regrut-regonara sa njemač-
kim komandnim kadrom (2—3 čete pješadije sa 3 protokol-
ska topa, djelovi za vezu, 1 baterija haubica, pionirski vod, sa-
nitetska četa, stožer).⁵⁾ Gestapo u gradu broji oko 50 agenata

¹⁾ Vid. AVH, reg. br. 16—12, k. 457.

²⁾ Hrvatske

³⁾ Vid. tom II, knj. 6, dok. br. 185.

⁴⁾ Odnosi se na Upravu Štaba 2, bosanskog NOU korpusa od 3.
juna 1943. o organizaciji obavještajne službe. Uputstvo je dostavljeno
Štabovima 4, 10. i 12. divizije (AVH, reg. br. 1—12, k. 485, reg. br.
11—2, k. 747).

⁵⁾ I¹⁾ i I²⁾ ni uključeni su pripadali domobranskoj Zagrebačkoj ko-
njaničkoj pukovniji.

⁶⁾ I. Travnika se u to vrijeme nalazio štab 384. vrsandričkog
puka njemačke 375. legionske divizije (čijeraj) sa orlaškim dije-
lovima i 1. bataljonom (tom IV, knj. 13, dok. br. 185; Franc Srani,
n. 4, str. 157).

D. Iznad III konjički sklop (legija)¹¹ Ostale snage u gradu nisu poznate.¹² Sam promet neprijateljskih snaga kroz grad prilično je velik.

Adve: I konjički sklop i navedno neke motorizovane jedinice.¹³ Ne postoje tačniji podaci, niti potpuniji.

Bogovo: 13 pješ. puk i IX topnički sklop otišli su sa IV Lovackom brigadom (koja je dalje otišla u pravcu Kiseljaka — Kalinovka) prema D. Vakufu.¹⁴ Gradski garnizon sastavljen je uglavnom od Nijemaca,¹⁵ koji grad smatraju važnom bazom za ljudske rezerve i materijal u slučaju otvaranja drugog fronta na Balkanu. Saobraćaj prugom i komunikacijama na tom sektoru dosta je živ, utoliko više što je pruga Sarajevo — Mostar neupotrebijiva. Neprijateljske snage više se prebacuju zadnjih dana u pravcu Lašva — D.Va kući nego obratnim pravcem.

Prema istom izvještaju u NDH nalazi se sada oko 80—100.000 legionara koji su završili kurs u Njemačkoj (4 pozvana godišta), od kojih jedan dio treba u saradnji sa ostalim snagama koje stoje Paveliću na raspoloženju postepeno da prodire i osvoje teren prema jugu.

Radi teškoća oko ishrane Pavelić je izdao naredenje da se od starijih godišta u NDH otpuste kućama oko 60.000 demobirana. Izvesek čine oni od kojih su formirane 4 lovačke brigade, dok se 2-ta nalazi u formiranju.¹⁶

b) Prema izvještaju od 30.V.1943.
Dvor: 500 Nijemaca sa 16 t. mitraljera, 8 topova, 32 žandara sa 1 p. mitralj.

¹¹ U Dnevnj Vakufu su se nalazili Štab 373. artiljerijskog puka s 3. divizionom i dijelovi 384. grenadirskog puka (tom IV, knj. 13, dok. br. 285 i 235; Franc Strani, n. d., str. 157).

¹² U Jajcu se, od njemačkih jedinica, nalazio 3. bataljon 384. grenadirskog puka (2. bataljon se nalazio u Turbatu). Bilje o tome vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 198, 212 i 235, knj. 14, dok. br. 160 i 164; Franc Strani, n. d., str. 157.

¹³ Na prostoru Travnik — Bugojno nalazile su se, početkom maja, raspoređene jedinice demobiranskog 4. lovačkog odreda (7. i 13. lovačka pukovnija i dva artiljerijska sklopa — divizion: 7. i 9). Međutim, 10. maja sve jedinice ovog odreda (brigade) kretnle su prema Knežjaku, odakle su se prebacile na prostoru Kalinovik — Peta (tom IV, knj. 13, dok. br. 311, 312 i 313).

¹⁴ U Bugojnu su se nalazili: Štab 373. legionarske divizije, 373. bataljon za vezu, 1. divizion 373. artiljerijskog puka i odred Haidar-daradžije (tom IV, knj. 13, dok. br. 185, 188 i 194; Franc Strani, n. d., str. 156 i 157).

¹⁵ Ta brigada (druga) nije formirana, mada su te namjere, u to vrijeme, postojale.

29. maja otišla je iz Dvora jedna grupa od 2 kompanije Nijemaca (300) i 70 konja na sastajanje prema Dobrljima i Rudicama. Sa tom grupom otišla je iz B. Novog jedna veća grupa, i obje se do 30. maja nisu povratile u svoje garnizone.

c) Prema izvještaju od 6. juna 1943.

Krupa: 5, 7 i 8 satnija II lovačkog bataljona 394. pukovnije (regimente),¹⁸ svega oko 350, 10 zandara, 2 satnije III Gorskog zdruga čiji se štab nalazi u Gudavcu (na cesti Krupa — Petrovac). Komandant puka je pukovnik Vukanić, Srbin iz Zagreba, koji istupa na zborovima zajedno sa četnicima (na krupskom sektoru).

Vođenica: oko 160 četnika sa Manom Rokvićem.

Komunikacija Krupa — Risovac: 4 bojne zdrugovaca sa nešto Nijemaca. Utvrđuju komunikaciju rovovima i bunkerima.

Cazin: 60 milicionera bez autom. oruđa.

Osova: 7-ta kompanija II lovačke bojne 394. regimente, od toga 90 Nijemaca, 20 zandara. Svega 9 t. i p. mitraljeza, 2 minobacača.

Blatac: 1 kompanija Nijemaca.

Rudice: 30 domobrana sa 2 p. mitraljeza.

Boz. Novi: 800 Nijemaca sa 4 haubice, 2 brtka topa, 4 protivaerionska, 4 protivtenkovska, 2 bojne domobrana i bojne XII p. pukovnije raspoređene na položajima Rudice, Vještala, Urnje, Kuličko Brdo, Matijevići i Lebrnena.

Prijedor: 300 Nijemaca i isto toliko domobrana i bojne, 11 protivaerionskih topova sa kojima svakodnevno vrše vježbe; ostalo naoružanje nepoznato. Kroz grad svakodnevno prolaze veći kontingenti neprij. vojske.

Ljubija: 2 kompanije Nijemaca, 1 baterija haubica. Pomenuti Nijemci vrše i osiguranje rudnika Korin, pošto je Jarišna bojna koja se je tamo nalazila otišla u pravcu Siska.

Sanski Most: 700 Nijemaca i 2 satnije domobrana koji drže položaje oko grada. U gradu se nalaze 4 protivaerionska topa, ostalo teško i automatsko oruđe nepoznato.

¹⁸ Tako piše u originalu. Omotka, rebri: 384. zrenadivskog puka (regimente). Taj puk je pripadao 372. legionskoj diviziji «Tigrovi» i našli se u Bisenjskoj Krupi ostalo vrijeme 2. bataljona (tom IV, knj. IX, dok. br. 212).

= Dva

Stanje garnizona u Baniji: nema većih promjena. —
Kratke vijesti iz Banije javljaju (zasada nepotvrđeno) da će se u najskorije vrijeme evakuirati Novi, Dvor i Kostajnica kao i cijelo Pounje¹⁹, i da će se na tom sektoru smjestiti rezerva okupatorske vojske za Balkan. U garnizone Dvor i Novi trebao bi da dođe navodno i izvjestan broj četnika koji bi trebali da razvijaju svoju iduću djelatnost po okolnim selima. U samom Dvoru inde već duže vremena četnički agenti, koji su donekle povezani sa nekim banditima u okolnim selima Banije i u nekim selima na desnoj obali Une. — U Zagreb je stiglo oko 400 «staka»²⁰ za drugi front, a u Krupa i Novom treba da opočne izgradnja aerodroma. U svim mjestima naređeno je da se kopaju rovovi (ceci-cake) i skloništa od napada iz vazduha, a izdato je i naređenje o najstrožem zamračivanju gradova. Uopšte, i kod neprijateljske vojske i kod civilnog stanovništva u okupiranim gradovima vlada priličan strah i nervoza zbog eventualnog bombardovanja od strane saveznika. U gradovima govori se mnogo o opštoj ofanzivi, ali te vijesti nisu potvrdene, a govori se i o velikoj ofanzivi između Save i Dunava, i o toj ofanzivi govori i neprijateljska vojska. — Iz Banije javljaju da su ovih dana pravcem Novi — Krupa, pa dalje za Bihać i Risovac trebalo da prođe oko 60.000 Nijemaca i legije. Nije provjeren. — Neprijateljska komanda izdala je naređenje za evakuaciju sveg civilnog stanovništva s desne strane rijeke Sane, od Prijedora do Novog, u širinu od 5 km, a sa lijeve obale rijeke u širinu od 2 km. Isto tako ovih dana treba da se izvrši ista takva evakuacija od Novog prema Krupoj, kao i cestom od Krupe prema Risovcu i dalje. Oko Prijedora i duž pruge prema Novom, kao i duž pruge Prijedor — Sanski Most neprijatelj je otpočeo da kosi žito i sjekle žum. — Iz Otoka javljaju da su u Cazin stigle neke njemačke trupe koje su putem imale borbe sa našim snagama. Podrobniji izvještaja još nema. — Muslimani časnici pozvani su u Zagreb na pregled, i ukoliko ih se pronade sposobnim uvjeruje ih se bez daljnjega i bez njihovog pristanka u muni. SS divizion koja se sada formira²¹ Njemačka komanda izdala je tom prilikom i jedan letak u kojem poziva «Bošnjake»²² da stu-

¹⁹ Prema u zahvatu rijeke Une.
²⁰ To su poznati njemački javni avioni Ju-87, koji su Nijemci najčešće upotrebljavali za napade na nesustićene gradove, sela i kolone.
²¹ Odnosi se na 13. SS divizion «Hindjari».
²² To je upitni izraz za narode i narodnosti koji žive u Baniji. Međutim, taj izraz se najčešće upotrebljava za bosanske Muslimane. Isto je i ovaj slučaj.

paju u tu diviziju. U nekim mjestima, kao što je npr.²⁴ Ljubija, u kojima odziv nije bio velik pristupa se priklonom regrutovanju za tu diviziju. Njemačka komanda obećava svima onima koji stupe u tu diviziju da će im porodice biti doživotno obezbjedene (4–10000 kn²⁵ mjesečno), a oni sami da će biti svršeni u najbolju, najhrabriju, najbolje odjevenu i hranjenu vojsku koja će spasiti «Bošnjake» i njihove porodice od «partizana i komunističkih bandi» i donijeti im red i mir. — Povodom neodrzavanja u SS diviziju u Ljubiju je stiglo 9 gestapovaca koji treba da izvrše hapšenje. — Na terenu Podgrmeča narod je povajino primio vijest koja se je tako rasirila, da se na oslobođenu teritoriju Like spuštaju britanski avioni, i smatraju to kao znak da su se saveznici, a posebno Englesko, odrekli četnika i Draže Mihajlovića.

Napomena: ovaj izvještaj šaljemo preko Staba XII NOU divizije, te ćemo tražiti od OK toga Staba da priloži izvještaju najnovije stanje u garnizonima na sektoru XII Divizije.

d) Prema izvještaju od 8-VI-1943:

Ključ: 3 satnije domobrana, oko 500 ustaša.

Čadivica: 600 domobrana, 1 kompanija Njemaca, 1 baterija haubica.

Mkonjić Grad: 1 bojna domobrana — legije, 2 kompanije Njemaca. U gradu se nalazi četn. kancelarija, dok se stab nalazi van grada.

Bravsko: 450 Njemaca sa artiljerijom i većim brojem autom. oruđa.

Panonsac: 2 kompanije Njemaca (200).

Vrpolje: — čuprija²⁶ i vod legije sa 2 t. mitraljeza i 1 minobacačem.

Drenovićev sektor²⁷: 270–300 četnika, koji se normalno nalaze u grupama od najviše po 30 u selima.

Manjači sektor²⁸: oko 550 četnika. Najjača je kosačka četa i broji oko 60 četnika, ostale čete broje 40–50.

IV: VEZE

Na sektoru Kozare i Podgrmeču postoje redovne veze sa svim okupiranim gradovima, dok su te veze na sektoru X

²⁴ na primjer

²⁵ kna

²⁶ Milić se na područje na kome su se nalazili četnici trula Drenopolja.

²⁷ Okupni se na prostoru u širem vojnom planine Manjače.

Divizije slabije. Veze sa mркоnjsčkim i manjsčkim sektorima postoje, ali nisu najbolje. Možimo da će se stanje popraviti u tom pogledu i odgovarajućim OC dati su već konkretni zadaci i uputstva.

Osim toga postoji redovna veza sa barijskom OS²⁴ sa OS Like preko VIII KNOU brigade, a stavljeno je u zadatak OC X KNOU brigade da uspostavi vezu sa OS daljn. grupe odreda.²⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za GOC B-2K
šef
S.²⁶ Kovačević

BR. 138

NAREĐENJE ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVI
OD 3. JULA 1943. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA DEJSTVA NA
PROSTORJIH BANOVICI — KLADANJ — OLOVO¹

Štab II proleterske divizije
3. jula 1943. god.
u 14 časova

ŠTABU IV PROLETERSKE BRIGADE

U duhu direktive Vrhovnog Štaba od danas² naša divizija ojačana sa jednom brigadom VII hrvatske divizije izvršić pokret određenim pravcima, u cilju likvidacije neprijatelja i postavljanja divizije na nove položaje.

Situacija na pojedinim pravcima, a za pojedine grupe odnosno brigade vidi se iz priloženog biltena, koga dobro proučiti.³

Prema prednjem

¹ obavještajnom službom

² Odnosi se na Sjevernu grupu dalmatinskih NOP odreda.

³ Štab

⁴ Original (pisao na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 1-1, k. 79.

⁵ Vidi tam II, knj. II, dok. br. II.

⁶ Na je bilten od 1. jula 1943. (AVH, reg. br. 12, k. 11). O snagama neprijatelja na široj prostoriji Tazla — Kladanj detaljnije vidi u dok. br. 146.

NAREĐUJEMO:

1. Druga proleterska brigada prebacuje se sa dosadašnjeg prostora na prostor Grovice — Poljica sa zadatkom potpunog likvidiranja neprijateljskih snaga na tom prostoru, kao i uništenja svih vještačkih objekata koje neprijatelj koristi na tom području (rudnici). Pravač pokreta: s. Ravne — s. Tarevo — s. Repnik — s. Grovice — s. Poljica.¹ Put prolazi kroz Repnik kao i kroz Litvu ugljene rudokope unistiti i upaliti. Vežu održavati desno sa VII hrvatskom divizijom na prostoru Dardunak — Žrnimci. Lijevo sa II dalmatinskom brigadom na prostoru Banovici — Oraševica — Turija.

2. Druga dalmatinska brigada prebacuje se sa dosadašnjeg prostora na prostor s. Banovici — s. Oraševica — s. Turija sa zadatkom potpunog likvidiranja neprijateljskih dijelova na tom pravcu odnosno prostora i uništenja vještačkih objekata koje neprijatelj koristi na tom području. Pravač kretanja s. Tahleji — Konjuh — Željeva — Banovici — Oraševica — Turija.² Desno održavati vežu sa II proleterskom brigadom na prostoru Poljica — Grovice, lijevo nema naših dijelova.

3. Stab brigade obezbijediće se potrebnim dijelom snaga od Ribnice, zatvarajući put koji izvodi iz doline rijeke Krivaje preko Ribnice, Četkova brda za Banovici. Na ovom putu postaviti izvjestan broj zasjeda, a naročito kod Vrane. Svojim snagama kao i mobilisanim seljacima ovaj put potpuno onespособiti za prolaz motornih vozila.

4. Četvrta proleterska brigada bez jednog bataljona izvršuje pokret pravcem Ključani — Olovo, odakle će zajedno sa VII brigadom VII hrvatske divizije pristupiti likvidaciji čemickih uporišta na pravcu planine Žvižde — Medjoševici. Naročito dolaze u obzir sledeća čemicka uporišta: s. Krivajevici, Okruglica, Nitići, Čevljanovci, Ivančići, Rakova Noga, Medjoševici i Šabanici.

¹ 1. Druga proleterska NOU brigada je 4. jula isšla u smjeru s. Tareva. Tu je dobila novi zadatak: da u saradnju sa 2. dalmatinskom NOU brigadom izvrši napad pravcem Gornje Vite — Žrnimci (tom IV, knj. R. dok. br. 20 i 168, str. 242).

² To bilo nije sadeno sa karti 1: 100.000. Odnosi se sa Četkova brda (k. 673) kod Banovita.

³ 1. Pokret je obavestljen 4. jula, pa se brigada razmjestila u smjeru rejsu Ključani, odakle je, po novoprimljenom naređenju, nastavila marš prema s. Komarniku, sverozapadno od Olova. Na taj prostoruji potvrđeno je formirana Operativna grupa Krivaja od veći postrojice Krivajke grupe i 4. proleterske brigade. Tada se ove te jedinice objedinile pod komandom Ratovana Vekavčevića, komandanta grupe (dok. br. 176, tom IV, knj. 15. dok. br. 25, 27 i 30).

Vežu održavati sa krivajskom grupom⁸ koja se nalazi na prostoru u Čunšta — Milanovici, sa kojom po potrebi i zajednički sadejstvovati.

IV proleterska brigada ostaviće jedan svoj bataljon koji je fizički najslabiji kao posadu u Kladanj, a VII brigada⁹ jednu četu u Olovo.

U operativnom pogledu VII brigada stoji pod komandom Štaba IV proleterske brigade a tim što će komandantu IV proleterske brigade kao pomoćnik biti drug Banina¹⁰.

Po izvršenom zadatku ova će grupa dobiti naređenje za dalji rad, inače njena orijentacija je dolina rijeke Krivaje — Ribnica — Orzic.

4. Krivajska grupa (i dalmatinska sa dijelom V crnogorske brigade)¹¹ zadržaće se na dosadašnjem prostoru, na-šice i dalje a što dublje željezničku prugu dolinom rijeke Krivaje, onespobobljavajući je u tolikoj mjeri da se ista ne može dovesti u ispravno stanje. Ova grupa ima naročiti zadatak da zatvori pravce od Zavidovića dolinom Krivaje i od Vareša dolinom Ponikve — Ozević kako bi IV proleterska brigada sa VII hrvatskom brigadom mogla izvoditi nesmetano svoje akcije u određenom pravcu¹².

Sve jedinice koje budu nailazile na rudnike prilikom uništavanja istih obratit će pažnju, da se prikupi sav eksploziv, štapin, kapele i drugi upaljivi materijal koji se bude našao po rudnicima.

Četvrti proleterska brigada prilikom čišćenja Ivančića i Čevljanovića svojim snagama i mobilisanim seljacima razrušiće i uništiće željezničku prugu, stanice i objekte na istoj u tolikoj mjeri da se u dogledno vrijeme ne može opravati.

Sve jedinice u toku pokreta obezbijediće se potrebnim dijelom snaga, a naročito za vrijeme odmora.

Ranjenike u koliko ih bude bilo IV proleterska brigada prebacit će u Olovo, a odavde u Kladanj, dok ostale brigade ranjenike će zadržavati u svojim brigadnim bolnicama. IV proleterska brigada zadržaće svoju bolnicu na prostoru

⁸ Odnosi se na 7. krajišku NOU brigadu.

⁹ Anđ.

¹⁰ U Zavidovićima se tada nalazio Stelzer 15. pješačke pukovnije (tada se je i gorskima) a 14. 14. i 15. sateljan, dok se se u Varešu nalazio 2. bojna 9. pješačke pukovnije i, u prikopljanju, Jedinica razbijene 2. pabedne satnije 9. pješačke pukovnije (XVII, reg. br. 30—31 i reg. br. 103—11, k. 57) boje jedinice Zapovjednog skupa domobranskog 2. porskog odreda svjetskoj oslobodilačke Stranke Slobodne vojske od 18. jula i 18. avgusta 1943).

¹¹ Zapovjedni štab 2. porskog odreda, po rasformiranju Stelzera domobranske 5. pješačke divizije, preferiran je, 5. jula, u Stelzer 2. porskog odreda (XVII, reg. br. 103—11, k. 57).

Kladnja, a obezbeđenje ovoj bolnici daće bataljon koji ostaje kao posada u Kladnji.
Hitratka ekipa prebacuje se u s. Repnik i kretaju se dalje na pravcu II proleterske brigade.
Pokret svih jedinica izvodi se danas padom prvog mraka u određenim pravcima (3. jula t. g.).
Štab divizije nalaziće se u toku sutrašnjeg dana u s. Repnik, zaselak Bečići, gdje nam izvještajte sati.
S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Politički komesar	Nadžnik Štaba,	Komandant,
Mitar ¹	Vukotić ²	Pežo ³
	M. P.	

BR. 139

NAREĐENJE ŠTABA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ
OD 14. JULA 1943. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RASPORED
I DEJSTVA NA PROSTORJIJ ISTOČNO OD MAGLAIJA⁴

Štab II proleterske divizije
14. jula 1943. god.
u 22.30 časova

ŠTABU IV PROLETERSKE BRIGADE

Najnovijim direktivama VŠ od 11. ov. mj. Krivajska grupa spada u komandno pogledu pod Štabom II Proleterske divizije, od koje će dobiti u buduću zadatke:

" Bečići

" Javna

" Dupleći

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 5-3, k. 799.

² Odnosi se na Operativnu grupu Krivaja (zvana Krivajska operativna grupa). Formirana je po naredjenju Vrhovnog Štaba NOV i POJ od 7. jula, a naredjenjem Vrhovnog Štaba od 11. jula 1943. Grupa je stavljena pod komandu Štaba 2. proleterske divizije NOV (1641 dek. br. 138, tom II, knj. 16, dok. br. 25 i 30; tom IV, knj. 15, dek. br. 27, 28 i 78).

Prema podatcima dobivenim od Štaba V crnogorske brigade danas 14. ov. m. u 18 časova četničke snage od pravca Maglaja i od Orzina koncentrisa se na prostoriji Omerova voda — Maračići.¹ Navodno, putem podataka dobivenih izvidanjem i preko ob. službe njemačko-ustavske snage grupisu se na prostoriji selo Panjik — Mijevići — Vasiljevci sa namjerom da sa te prostorije izvrše napad na naše snage. Jačina neprijateljskih snaga kako četničkih tako i njemačko-ustavskih nije nam poznata. Navodno napad bi izvršili na naše jedinice tokom šiptrastog dana 15. ov. m.

U cilju postavljanja naših jedinica i pomćenje neprijateljskih planova, kao i u cilju sprečavanja svakog iznandjenja, i produžavanja mogućnosti odmora naših jedinica, u cilju izvršenja zadatka koji stoji pred našim jedinicama u najskorijem vremenu, jedinice naše divizije i nama pridodate jedinice izvršice podilaženje pripremnom položaju za borbu.

U smislu izvršenja prednjeg zadatka

NAREĐUJEMO:

1. Prva dalmatinska brigada izvršice pokret sa prostorije Haidenovići pravcem Delci — Imamovići — Miranovići — Karačić — Omerova Voda sa zadatkom uništenja i razbijanja četničkih snaga na prostoru Karačić — Omerova Voda. Pokret izvršiti obavljajući neprijateljsko desno krilo. Desno od 1. dalmatinske brigade nalaziće se IV proleterska brigada na prostoru Gornja Brjenica sa kojom održavati vezu. Lijevo nalaziće se na prostoru Kik (k. 583)² Peta crnogorska brigada sa kojom održavati vezu.

2. Peta crnogorska brigada izvršice pokret sa dosadašnje prostorije pravcem Livade — Borik — k. 337 — Kik sa zadatkom sadržaja 1. dalmatinskoj brigadi i obezbjeđenje boka istoj od pravca Maglaja odnosno Zavidovića. Lijevo od Pete crnogorske brigade nema naših djelova. Desno nalazi se 1. dalmatinska brigada sa kojom održavati tijesnu vezu.

3. Četvrti proleterska brigada izvršice pokret sa dosadašnje prostorije na prostoru Gornja Brjenica, postavljajući

¹ To mjesto nije udženo na karti 1 : 100.000. Odnosi se na s. Karačić, jugozapadno od Maglaja. To je 15. jula, vodena borba protiv ustavske jedinice i četnika (tem. IV, knj. 15, jmb. br. 20 i 206, AVH, reg. br. 101—24, k. 87; bojna jedinica domobranske 15. pješačke polubrigade od 1. avgusta 1940).

² Trg 583.

jući se u pripremni položaj za borbu sa dubokim izviđanjem pravca Donja Brijunića — Tumare — Panjšk. U slučaju neprijateljskog nadiranja od Panjška preko Tumara za Donju Brijuniću — Gornju Brijuniću, manevar IV proleterske brigade biće uputjanje neprijatelja, a zabucivanje svojih snaga pravcem Kadina — k. 485¹ u cilju bočnog odnosno leđnog udara neprijatelja.

Lijevo od IV proleterske brigade nalazi se I dalmatinska brigada, a desno II proleterska brigada sa kojim jedinicama održavati vezu.

4. Druga proleterska brigada zadržaće se na dosadašnjoj prostori, izbacujući jedan svoj bataljon na prostori Turija sa zadatkom da osmatra odnosno zatvara pravce eventualnog neprijateljskog napada od Poljica — Paračića i Donje Brijuniće, kao i Milina Sela. U slučaju jačeg neprijateljskog pritiska na pravcu IV proleterske brigade intervenirati bočno prema neprijatelju. Desno od II proleterske brigade nema naših djelova, a lijevo nalazi se IV proleterska brigada sa kojom održavati vezu.

5. Druga dalmatinska brigada ostaće na dosadašnjoj prostori kao divizijska rezerva i zaštita bolnice. Vezu održavati sa IV proleterskom i II proleterskom brigadom. Štab ove brigade organizovaće dublje izviđanje na pravcu Podgorja i Ribnice.

Četvrta proleterska brigada će svoju bolnicu i intendaturu ostaviti u Seoni s tim što će obezbeđenje istih primiti na sebe II dalmatinska brigada. Peta crnogorska brigada priključiće svoja bolnica IV proleterskoj brigadi, a I dalmatinska brigada bolnici II dalmatinske brigade.

6. Štab divizije nalaziće se u Seoni kod Štaba II dalmatinske brigade.

7. Hirurška ekipa nalaziće se u Seoni, koju tražiti preko Štaba II dalmatinske brigade.

8. Sve jedinice prije izlaska na pripremne položaje istu-riće izviđačke patrole što dublje u pravcu neprijatelja a u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju i njegovim namjerama. Pokret ovih patrola regulisati na jedan sat prije polaska jedinica. Patrolama dati uputstva da se kreću obzirivo izbjegavajući sela koja su skoro sva četnički nastrojena kako bi se na taj način tajnosti pokreta i prisustvo naših snaga održali u tajnosti.

S obzirom da je teren pokriven i ispresijecan naročitu pažnju obratiti vez i koristiti dosadašnja iskustva neprij-

¹ Brdo Radine, jugozapadno od Paračića.

tejskog nastupanja kontrolišući jednovremeno i uzvišena i
jurgu. Prema neprijatelju biti drzak i na svaki njegov pre-
pad odgovarati još dubljim zabacivanjem naših djelova. Iz-
bjegavati frontalnu borbu i ne davati mogućnosti neprijatelju
da otkriva raspored naših snaga i da nam nameće frontalnu
borbu.

8. Jedinice će izvršiti pokret odmah po prijemu ovog
naredjenja.

9. Borbeni znaci za 15. VII. 1943. god. pismo — Sarajevo —
16. VII. — opreza — zajedno.

Primijećeno je, da zbog nenailaska avijacije u posljednja
nekolika dana, naše jedinice zaboravljaju, a naročito stare-
šine da će neprijatelj protiv nas baciti ponovo avijaciju,
naročito ako budemo imali sukoba sa djelovima Vražje di-
vizije, te ne poklanjaju nikakvu pažnju kretanju i sklanjanju
svojih jedinica od napada iz vazduha. Čak izvrsne bolnice i
intendanture vrše pokret pod neprijateljskom avijacijom. Mi
ćemo ovo smatrati za zločin prema našoj vojsci i u slučaju
da neka jedinica nesmotrenoću starešine pretroi gubitke od
avijacije štab te jedinice ćemo izvesti pred Vojni sud, shodno
naredjenja vrhovnog komandanta druga Tita. Napominjemo
još jednom svim štabovima i starešinama da ćemo za svaku
nebudnost lično uzimati na odgovornost, a za svaki pokret
koji bi dao mogućnosti neprijatelju da prozre naše namjere
uzimati na najstrožiju odgovornost. Mi nećemo dopustiti da
se ponovo javaljak uvede u praksu naših jedinica po cijenu
najtežih kazni jer mi danas više nego ikada moramo čuvati
naše borce — jedinice, jezgro buduće velike narodne armije.

10. Upozoravamo sve štabove brigada da jednom za
svagda moraju prekinuti sa praksom rješkog slanja izje-
štaja ili slanja istog na komadiću papira. Neprijatelj je vješt
i oprezan, drzak i pridržan i mi mu možemo dokaziti je-
dino tako ako budemo drskiji, precizniji, prodorniji i ako
stalno budemo držali jedinice u svojim rukama.

S drugarskim pozdravom

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Za Štab divizije
Komandant,
Peko

M. P.

Ps. IV proleterska brigada 15. av. mj. u
18. časova uputiće, odnosno stavići na
raspoloženje u Seoni u blizini Štaba di-
vizije jednu svoju četu na raspoloženje
načelniku štaba I bosanskog korpusa
drugu Vukotiću, od koga će dobiti zada-
tak komandir čete koji će se javiti dra-
gu Vukotiću. Četa će uzeti hranu za dva
dana.

BR. 140

IZVJEŠTAJ OBAVJEŠTANOG CENTRA 2. PROLETERSKE
DIVIZIJE OD 14. JULA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I
POJ O JACINI I DISLOKACIJI NEPRIJATELJA NA PRO-
STORJI DOBOJ — TIZLA — KLADANJ¹

OB-CENTAR II PROLETERSKE DIVIZIJE

Broj 9
14. jula 1943. god.

VRHOVNOM ŠTABU
N. O. V. i P. O. J.
za OB — centar

Dostavljamo vam Ob — izvještaj od 5. do 14. av. mj.
Kod Zvornice i Stupara naše jedinice vodile su borbu sa
jedinicama Vražje divizije. Neprijatelj je u tim borbama
upotrijebio dvije pukovnije te divizije i to 369 i 370. Pukov-
nija 369 bila je sa lijeve strane puta Tuzla — Kladanj, a 370
sa desne strane puta.² Ove dvije pukovnije došle su na tri

četa. • Redakcija nije mogla da ustanovi kakav je zadatak imala ta

četa. • Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br.
7-2, 9, 10.

¹ Obavještajni. Ti centri su obrazovani prema Uputstvu VŠ NOV
i POJ iz septembra 1942. o organizaciji obavještajne službe (vidi tom
II, knj. 6, dok. br. 185).

² Prilikom napredovanja 369. legionarske divizije (Vražje),
prema izvještaju (br. 52) njenog štaba od 1. jula 1943. izvršena je
na prostoru Doboj — Matija — Lukava — Tuzla, GJ, je bio da se
saufte jedinice Vrhovnog štaba NOV i POJ jurno i kreću od Tuzle.
Nedugo su hrvatsko-slovenačka divizija «Prva Krajina» (dalje: 7. SK
divizija «Prva Krajina»), prema toj izvještaji, imala je zadatak da
dijelom snaga sudjeluje sa 369. legionarskom divizijom (AVH, T. 103).

četiri dana prije ovih borba iz Doboja u Doboju su nešto ranije stigle iz Foče preko Pala i Sarajeva i trebale su da budu upućene za Slavoniju u borbu protiv partizana.⁷ Nakon pojavom u blizini Tuzle, one su prebačene na pomenuti sektor. Prilikom pomenutih borbi našle su jedinice zarobile nekoliko neprijateljskih vojnika po narodnosti: Slovenaca, Hrvata, Poljaka i drugih. Svi su oni svršili vojnu obuku u Njemačkoj i to pješaci u gradu Stokerau, a artiljerici u Kircholu Obuku je trajala po tri mjeseca. Poslije svršene obuke oni su vraćeni u Jugoslaviju i upotrijebljeni u borbu protiv partizana. Učestvovali su u borbama oko Foče, u Crnoj Gori i Hercegovini, odakle su vraćeni preko Sarajeva u Doboj na odmor i popunu, koja im je bila neophodna potrebna usljed velikih gubitaka koje su pretrpjeli u tim borbama. Prema dobijenim podacima Vražje divizija ima četiri pakovanja i to: 369, 370, 371 i 372.⁸ Svaka pakovanja ima po četiri bojne.

F-2156,796—798. ti. to svrhu, 369. legionarska divizija je formirala tri borbene grupe: „Volkmajers“ — „Wolfsmeiers“ (ili „Fesens“, kako su je nazivali, skops — skopje (nazivali su je i „skipskomi“) i „Wermilera“ — „Wärthmüller“ (nazivali su je i „Srednjem“). Bile u sastavu 28 grupa i u dispozitivu tih grupa IV. kolj. 25 dok. br. 248, 249, 250, 252, 254, 257, 259, 264 i 268. AVII, T.315, F-2156300—304, 310, 311, 318, 320, 324 i 325, zapovijest Komande 369. legionarske divizije od 2. 4. 6. II, 13. i 15. jula 1943. godine.

⁷ Divizija u Slavoniji obustavljena su po naredjenju njemačke Vrhovne komande Ovužanih vojski (Oberkommando des Wehrmacht — OKW) od 28. juna 1943. (AVII, T.315, F-2156, sv. br. 194) — 1943. zapovijest Komande 369. legionarske divizije od 22. i 25. juna 1943. za pokret u Srem i Slavoniju, sv. br. 1566—1567. naredjenje Komande njemačkih trupa u Hrvatskoj od 28. juna 1943. za obustavljanje pokreta u Hrvatskoj i odijeljenje divizije za divizija u Srem regiona Tuzle.

⁸ Formiranje 369. legionarske divizije (Vražje) počelo je 19. avgusta 1942. u Austriji, u logoru Döberstajm (Döberstein). Kao jezgri postavila je 369. pješački puk, koji je neposredno prije toga nastupio kod Slavonske Komande kod divizionara Divizije II i legim-bra 1942. pakovanja (kasnije General) Eric Najbardi (Fritz Naitzbardi), tada Jakuša. Divizija je imala u svome sastavu 369. grenadirski puk (da februara 1943. nazivan je 905. grenadirskim pukom), 378. grenadirski puk, 369. artiljerijski puk i pet bataljona: lovnički, protivtenkovski, za vezu, dopunski i inženjerski (obitajnici su nosili numeraciju divizije). Prebrisanje divizije iz logora Stokerau (Stokerau) i Kaufbele (Kaufbele) u NDH počelo je 16. decembra 1942. Divizija je krajem 1942. imala u svome sastavu oko 12.000 ljudi. Nijemci su te diviziju razložili svaki: 369. njemačko-hrvatska legionarska divizija (Vražje) Opštine u tome su: izvještaje, narednja i prepriete od avgusta 1942. do januara 1943. u AVII, T.315, F-21541—51, 496 — 500; Franke, Viktor, Einrückung des Wehrmacht, Franke, Viktor, Hrvatska ratnici, Kurt Vowinkel Verlag, Neckargemünd, 1962, str. 27 — 28.

svaka bojna po četiri satnije; satinja tri voda, vod tri desetice po deset ljudi. U borbama na putu na sektoru Tuzla — Kladanj neprijatelj je upotrijebio 12 do 15 topova, te 5 do 6 tenkova. Svi zarobljenici Vrađe divizije nakon saslušanja su likvidirani, izuzev jednog Hrvata (okojevca) koji je stupio u naše redove.

Prema dohijetnim podatcima od jednog našeg simpatizera prije dva dana prebačeni su neki djelovi jedinica Vrađe divizije od Tuzle prema Doboju. Prebacivanje je vršeno vozovima, dok je komora, kamioni i artiljerija prebačeni cestom.

Za vrijeme naših borbi sa ozrenskim četnicima jedna bojna Vrađe divizije pomogla je četnike, dostigla im 20.000 metaka i za svaki dan borbe protiv partizana četnici su dobijali po 70 kupa i pola kilograma hljeba. U zajednici sa četnicima i pomenatom bojom učestvovalo je još 800 do 1000 legionara protivu nas. Budući da smo bili brojčano manji od neprijatelja, te da ne bi poveli frontalnu borbu sa brojno jačim neprijateljem koja bi izazvala i veće žrtve, naše jedinice su se odvojile od neprijatelja i prebacile se na određenoj prostoriji, gdje bi se odmorile. U napadu protivu nas neprijatelj je bio potpomognut artiljerijom, tenkovima i blindiranim vozom.

Sa Hadži Efendićevom legijom⁴ vodene su samo neznatne borbe. Cim su osjetili mak pokret Muslimani su u većini evakuisali sela. Skoro većina sela kroz koja smo prošli bila su prazna. Legija prema svemu izgleda da je u raspadanju, naročito postije slučajni ranijeg prebjegavanja izvjesnog broja njenih ljudi na strani partizana, te postije njenog prevođenja u aktivno domobranstvo. Ona u svakom slučaju ne preistavlja organizovanog neprijatelja čija bi borbena vrijednost bila na visini.

U posljednje vrijeme pokušali su Nijemci da preko izvjesnih istaknutijih Muslimana mobilišu Muslimane u SS trupe. U tu svrhu angažovali su Hakija Adžića, Hadži Efendića,

Komandanta divizije Frica Najdholca je Vojni sud JA u Beogradu, 26. prosinca od 5. do 16. februara 1947. osuđen na smrt i strijeljom (Politikan od 5. do 17. februara 1947).

⁴ HadžiEfendićeva legija nezvanično je nazivana Demobranskom dobrovoljačkom (Darda) pukovijom u sjeveroistočnoj Bosni (nastala su je iz Demobranskom legijom ili samo legijom). Stvorena je u zimu 1942. Imala je nepotpunu oprema izvan čije teritorije Bosne. Njeni sastavci su bili Rado Čaplija, veliki Jugoslavac, ike Jozo Čučur i Sava, i Husein Muhamed HadžiEfendić, izlaskali trgovac (umro je 1943). Vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 165; Rodoljub Čolaković, u. d., knj. III, str. 185; "Vjestnik Slobodne vojske 1942, str. 845.

Jerusalimskog muftiju Husina⁷ i neke druge. Ta mobilizacija nije u potpunosti uspjela. Da bi ma koliko odgovorili nasilno su mobilizovali iz svake »Domdo«⁸ satnije 5 do 10 ljudi i poslali ih u Njemačku na obuku. U svrhu pridobijanja Muslimana za SS trupe Nijemci su izmislili neke dekorativne uniforme sa fesovima u koje su uniformisali nekoliko tih mobilisanih ljudi i sada ih šalju da paradiraju ulicama bosanskih kasarni i gradova.⁹

Muslimanski živalj uglavnom je uplašen, te je većim dijelom izbjegao izpred nas. Ione je mnogo doprinijela propaganda okupatora i njegovih sluga, a u mnogim slučajevima vršena je nasilna evakuacija.

Katolički živalj iz okoline Husina većim dijelom je sa simpatijama pratio naš pokret u pravcu njih. Prema izvjesnim podacima ima uslova da bi u tom kraju mogli nešto mobilisati, naročito među rudarima. Podatke o ovom dobili smo od nekoliko rudara koji su pristupili u naše redove.

U toku operacija naše su jedinice uništile pet rudnika sa svim postrojenjima. Uništeni su rudnici: Begov Potok, Banovići, Mušići, Radin i Durdčevik.¹⁰ Mjesečni kapacitet ovih rudnika prosječno je iznosio: Begov Potok 7.000.000 kilograma, Banovići 8 miliona kgr., Mušići 5 miliona kgr., Radin 5 miliona kilograma i Durdčevik 10 miliona kgr. Ukupna produkcija ovih rudnika iznosila je 35 miliona kilograma uglja. Rudnik Begov Potok je privatno vlasništvo Mirza Begovića, Banovića, Mušići i Radin su državni rudnici, dok je Durdčevik vlasništvo društva Kroatija A. D. Fruga kojom je uglj transportovan pripada također društvu Kroatija. Ovih

⁷ Haj Amin et Husseini (vidi Arhiv Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu, k. 23—2—25). Bliže o njegovom uticaju vidi referat Komisije za utvrđivanje ratnih zločina u formiranju 13. Vafra-SS divizije »Hamdara« (AVH, reg. br. 254, k. 9).

⁸ Skraćeno od: Domobranska dobrovoljka (rat, bojna, pokovnja).

⁹ To su bile prethodice za formiranje njemačke 13. Vafra-SS dobrovoljačke bosansko-hercegovačke brdske divizije »Hamdara« (13. Waffen-SS Freiwillige bosnisch-herzegowinische Gebirgs-Division-Croat. Nr. 1). Njena formiranje počelo je maja 1943. Vojnički sastav je uglavnom činilo lijevito muslimansko višepokoljeno, dok je komandni kadar bio njemački. Raspuštena je krajem 1944, kada je, od vijetn divizije, ostala samo jedna borbona grupa. Otkrivena se na vojnoj operaciji i objerativom koji je obim, prvenstveno, bio ispostavljen crpkim nacionalistima (tom IV, knj. 20, dok. br. 57, knj. 38, dok. br. 82; knj. 31, dok. br. 106, XVII, reg. br. 264, k. 9, reg. br. 61, k. 70-71, izvjava generala Aleksandra Fera, komandanta Japovitske, reg. br. 215, k. 27 B, predlog komandanta njemačkih trupa u Hrvatskoj od 25. februara 1943 za formiranje divizije).

¹⁰ Bliže o uništenju tih rudnika vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 278.

pet radnika zapošljavali su 1400 do 1500 radnika, čija je mjesečna plata iznosila 4 miliona i 900 hiljada kuna, te 200 činovnika sa platom jedan milion kuna. Jedna tona uglja koštala je prosječno 700 kuna. Radništvo je potpadalo pod takozvanom industrijskom mobilizacijom. Izostajanje pošta potpadalo je pod vojni sud. Kazne su se kretale od zatvora do kome, logora. Velikim kazne predlagao je upravnik rudnika. U našim operacijama bio je uhvaćen upravnik rudnika Begov Potok Ivan Radan. Njega su optužili sami radnici, a kod istog su nađene ustaške isprave, oružje, te dokumenti koji su dokazivali njegovu denuncijisku policijsku ulogu u odnosu prema radnicima. Pomenuti Radan je strijeljan. Prilikom našeg nastupa većina radnika je bila evakuisana, ostali su strogo kvalifikovani radari, koji su davno mobilisani, većina dobrovoljni.

5. ov. mj. prisao je našim redovima domobranski narednik v. d. komandanta satnije u Sorn Muhamed Hukić, sa još četiri domobrana legionara. On je iznio dva p. mitraljeza, tri mašinke, 2.000 metaka i nešto sanitetskog materijala. Hukić je radnik iz Tuzle. On se sada nalazi pri Štabu naše divizije kao poznavać ovog kraja, dok ostali domobranci su raspodijeljeni u jedinicu.

Nailaskom naših jedinica na teritoriju i. zv. ozrenskog četničkog odreda došlo je do napada od strane četnika na naše jedinice. Za ovaj napad četnici su izvršili prisilnu mobilizaciju koja nije u potpunosti uspjela. Stanovništvo na koje smo našli bilo je strahovito zaplašeno, jedan dio bio je u prvi čas izbjegao a dočimje se je počeo vraćati. Prema podacima borce ozrenskog četničkog odreda uglavnom još održava na okupu strahoviti teror vodstva i propagandom izazvan strah od naših represalija. U naše redove pristupilo je do sada oko 30 ljudi, većinom radnika iz okoline Sijaja i Petrovog Sela. Bili su u izgledu novi pridolasci, koji su u ovom času uslijed našeg pomjeranja izostali. O nekom masovnom mobilisanja na Ozrenu ne može za sada biti nikakvog govora, sve dotle dok se vojnici ne unisti sadašnja njihova organizacija i vodstvo. Samo ovaj odred ima izvjesne svoje osobenosti, u toliko što nije pod vodstvom oficira, nego uglavnom kulaka i bivših politkana, čija politička linija nosi karakter kulaksko — spekulantski. Njihove veze sa okupatorom su otvorene, dok prema Drazi su posredne i vrlo labave. Radi karakteristike njihovog vodstva pominjemo da su u toku posljednjih nekoliko mjeseci likvidirali nekoliko stotina ljudi, od kojih 300 bivših partizana. Uvedene su strahovite poreške i kaznene mjere, te šumske i monopolske kazne. Mase su strahovito zaplašene njihovim terorom.

Prema izvještaju I dalmatinske brigade a po pričanju jednog seljaka u Zavidovicima ima oko 250. Njemaca, 300 milicionera, nešto domobrana i ustaša.¹¹ Kažu da su im u posjedejajk došle četiri satnije legionara (malo vjerovatnosti). Naoružanje: dva topa 75 mm., tri teška mitraljeza i jedan teški bacač (neprovičeno). Ovi su podaci od 14. ov. mj.

U prilogu dostavljamo vam: jedan četnički letak, dva njemačka letka upućena četnicima i OB-bilten broj 7¹² i 10.¹³

Smrti fašizmu — sloboda narodu!

M. P. Za Ob — Centar
II proleterske divizije,
Branko¹⁴

¹¹ Prema bujnoj relaciji Zapovjednog skupa domobranskog 2. crnogorskog odreda „Vidokovode deseterica vjetrov Slavska kvaternik“ od 18. avgusta 1943. u Zavidovicima su se nalazili Stroj 15. prietarske pukovnije sa 12. i 15. satnijom i dijelovi I., 1.2. bujnoj. koji su se pripajali gornje neuspjelog poduhvata „Sekovici“ (AVII, reg. br. 81—12, k. 57).

¹² Vidi AVII, reg. br. 82, k. II: obavještajni bilten od 11. jula 1943. godine.

¹³ Taj bilten redakcija nije pronašla. Postoji bilten broj 8, od 14. jula 1943. Mišle se sa njim odnosi, jer je ovaj dokument, koji objavljujemo, bilten broj 9. Vidi AVII, reg. br. 8—2, k. II.

¹⁴ Poljansko selje mitrovića w.z.z.c.n.s. odvojenog sa v. od

BR. 135

NAREĐENJE ŠTABA 12. NOU DIVIZIJE OD 20. JULA 1943.
ŠTABOVIMA 2 I 5. KRAJŠKE BRIGADE I PRNJAVORSKOG ODREDA ZA NAPAD NA JELAH, TEŠANJ I TEŠANKU¹

ŠTAB
XII. NOU Divizije²
Op. Br. 18
20. jula 1943. g.

ŠTABU II. I V. KRAJŠKE NOU BRIGADE I ŠTABU
PRNJAVORSKOG PARTIZANSKOG ODREDA NA POLOŽAJU.

Da bi se pomogla ofanziva naših snaga u Istočnoj Bosni,³ razbila namjeravana koncentracija neprijatelja na liniji Doboj — Zenica protiv naših snaga u Istočnoj Bosni, kao i da bi se proširio uticaj našeg Narodno Oslobođilačkog pokreta u svim krajevima i mjestima Centralne Bosne, ovaj Štab je donio odluku da izvrši akciju na grad Tešanj i Novi Seber i okolne sektore sa kombinovanim snagama II. s V. KNOU Brigade.⁴

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinscom) u AVH, reg. br. 27—1, L. 865. Dokument je pisan pod nadimkom, i Josip Malac lista, komandant divizije, svojim rukom je napisao: «Prepis, mišići, vjerovatno, na kopiju originala».

² Ta divizija je 20. avgusta 1943. preimenovala u II. NOU diviziju. Po naredjenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. jula 1943. ona je ušla u sastav I. bosanskog NOU korpusa, a do tada je bila u sastavu 2. bosanske NOU korpusa (tom II. knj. 18. dok. br. 44; tom IV. knj. 15. dok. br. 97 i 106, knj. 16. dok. br. 47).

³ Bija je u ofanzivnim operacijama Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba NOV i POJ u julu i julu 1943. U vezi s produljenim etatarskim operacijama, Vrhovni štab je 18. jula 1943. naredio da I. i 2. proleterska divizija NOVJ (kao i sve jedinice u centralnoj i istočnoj Bosni) obavija jednu operativnu grupu, da u objedinjenoj akciji na toj prostoru (pod rukovodstvom Privremene štaba); da u Privremeni štab sastave: 1. i 2. proleterske divizije, 1. i 2. NOU i POJ, 1. i 2. NOU i POJ, 1. i 2. NOU i POJ i Centralnog komiteta KPZ; Svetozar Željko Čukić, Ivo Luba Ribar, Vladimir Popović i Ivo Jovanović. Međutim, zbog nastale situacije, do formiranja tog štaba nije došlo (tom II. knj. 18. dok. br. 31, 32, 44 i 47; tom IV. knj. 15. dok. br. 97).

⁴ Dvanesta NOU divizija tada je imala u svome sastavu tri brigade: 2. krajšku, 5. bosarsku (krajšku) i 12. krajšku NOU brigadu. Dvanesta NOU brigada u tada nije uključila u svoje sastave, ali ona je djelovala na prostoru između Vrhovni i Vrhovni, gdje je, po naredjenju Štaba 12. NOU Divizije od 18. jula 1943. obavezana Operativna grupa sastava: II. krajška NOU brigada, Banjački NOP

PODATCI O NEPRIJATELJU:

*Doboj:*¹ 1 bojna domobrana, 1 bojna ustaša i u prolazu za Tuzlu 369^a njemačka divizija², 1 oklopni voz patrolira željezničkom prugom Doboj — Teslić.

Teslić: 2 bojne 8^e peš. pukovnije, »Ferizbegovićeva milicionerska bojna«, koja drži i položaje van grada, i nešto njemačke »fidele, žandarmerije.

Pruga Teslić — Doboj: 1 željezničarska-domobranska bojna koja je raspoređena ovako: *Lišnje* 50 vojnika, *Tetanjka* 20 vojnika, *Židni* 80 vojnika, *Kaloševci* 30, sa 2 bunkera, jedan prema stanici, a jedan prema selu *Prvola* 180 vojnika sa djelom posade na položaju *Kriš*³ (imaju jedan bacač), *Zarbovina* četnički bataljon (100), *Mirkotić* 40 vojnika, *Hunkić*⁴ 20 Pretar preko pruge najgornji je kod Kaloševica. Dvije čuprije nalaze se kod željeza prema Tesliću (jedna gvozdena, a jedna zidana).

Tetanj: 150 milicionera i 12 »fidele žandarma njemačkih. Milicioneri Tetanja u slučaju napada povlače se u zidanu kulu koja se nalazi u gornjem dijelu grada, odakle daju otpor sa teškim mitraljezima.

Novi Seber: Ima nešto milicije.

Gornji Teslić: Grupa Pribinskih četnika. *Pravica:* Grupa zelenog kadra Stanka Kaprenjaka (40) Okolo Vrućice nalaze se četničke manje grupe Nede Nedića i Vlade Pavlovića. Zadržavaju se više oko Blatinice.

U muslimanskim selima duž pruge nalazi se nešto legije i milicije.

Maglaj: Stari podatci, 1 bojna.

odred i 4. bataljon 2. krajiške NOU brigade (tom IV, knj. 15, dok. br. 191).

¹ Na ličnom godražju Doboj — Teslić — Tetanj djelovao je domobranski 2. divizion drugog, 6. njegovog raspoređa i djelovanja u julu 1941 tom IV, knj. 15, dok. br. 208; AVII, reg. br. 81-17, k. 55; bojna jedinica njegovog zapovjedništva sa 101. 1941. godine.

12. divizion nije bila u prolazu za Tuzlu, već sa njome jedinice djelovale na prostoru Tuzla — Bečevci — Zelenak — Zlatnjaci — Ozren preko jedinica 2. protiteroškog i dijelova 16. i 17. NOU divizije.

³ Vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 66, 106, 107 i 108; knj. 16, dok. br. 8; AVII, T.318, F.2155-002-014; izvještaje Komande 308. legionske divizije (1941) od 19. 20. i 21. jula 1941. godine.

⁴ To je Dunda bojna »Teslić«. Komandant te bojne je bio Avdo Ferizbegović.

⁵ Tako se nazivala njemačka vojna policija.

⁶ To je bilo drug. 307.

⁷ To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000.

NAREDBA:

1) Dva bataljona V. Brigade sa snagama P. P. 0.¹ dejstvovali kao jedna operativna grupa na zasjedama okolo Prnjavora prema Banjoj Luci i Derventi i vršit će povremeno čišćenje Mačinog Brda, Šibovske, Branetaca i Kokora od razbijenih četničkih grupa i razbijati njihove eventualne koncentracije. Sa ova dva bataljona ostaje pola štaba Brigade. Ova grupa biće pod direktnom komandom jednog člana štaba Divizije. Ova grupa posvetit će naročitu pažnju mobilizaciji ljudstva za jedinice.

Druga dva bataljona V. KNOU Brigade i pola štaba kreću se sa dosadašnjih položaja 21. ov. mj. u 20 časova preko Pojane za Jelanku i Ljeskova Voda 22. ov. mj. krenuće u 23 časova iz Ljeskovih Voda za Cerovicu i Vitkovec 25. ov. mj. polazi u vrijeme kad može stići tačno na akciju Jelab, Tešanjku i Tešanj.

Likvidira: Jelab i po mogućnosti Tešanjku, postavlja zajedno prema Dobruju u Zabljaku više Tešanjke i u Mrazaju, Jovadije (atmeđan) prema Tešlju više potoka Burnovca i sa dvije čete učestvuje sa sjeverne strane u napadu na Tešanj. Hvara vezu sa II. KNOU Brigodom i po likvidaciji Tešnja pojačava zajedno prema Dobruju i Tešlju. Po mogućnosti ruši most na Mrazaju. U povratku na liniju Glogovac — Vučijak razoružava posade Mrkotić, Kalošević, Vrela.

Za povratka ova dva bataljona izdaje se posebna naredba.

2) II. Krajiska NOU Brigada krenuće sa svojih dosadašnjih položaja 21. ov. mj. u 20 časova na liniju Prihine — Bulešić. (IV. bataljon¹ ostaje na svojim dosadašnjim položajima i zadacima).

22. ov. mj. u 23 časova kreće se na liniju Mladikovine — Komušnica 25. ov. ...² nuđe se u vrijeme koje je potrebno za marš od Komušnice do ... jedno od Tešnja, da se stigne na vrijeme početka akcije.

¹ Prnjavorskog partizanskog odreda.
² Bilje o izvršenju tih zadataka vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 128, 131, 148, 159 i 208.
³ O akcijama na ta mjesta opirnije vidi tom IV, knj. 15, dok. br. 148, 159 i 208.

⁴ Dokumentat je sa četiri mjesta oštećen. Redakcija je ta mjesta označila crnom tačkom.
⁵ Ni tom prilikom jedinice 12. NOU divizije nisu uvijek zasesti sa staru utvrdu Jelab u Tešnju. Iako je Tešanj 25. jula razrušen, pripadnici je uvijek da se povuče u ova tvrđava. Bilje o, blizina, odjasa do protivnjača pomeni iz 1964. tom IV, knj. 15, dok. br. 128, 159 i 208.

... na napastec i likvidirat neprijateljski garnizon u Te-
lnju napadaju — istoka, juga i zapada. Voditi računa, da se
ubaci jedna udarna grupa koja će prikriveno doći se do
kule¹¹ i onemogućiti povlačenje i koncentracije neprijatelja
u kuli, a ako se neprijatelj prije utvrdi u kuli, istu sa jednom
četom blokirati, da se može vršiti politički, evakuacioni i
drugi radovi. Sa jednom bataljonom likvidirati Novi Seher i
po likvidaciji istoga krenuti na zasjedu na raskrižje Tešanj —
Magla.

Štab Brigade treba da postavi zasjedu pred zoru u Ra-
duši na putu prema Tesliću
Početak akcije 25. VII. 1943. god. u 24 časova (pola
noći).

Barbarni znaci: Ranko — Žarko.
Znaci raspoznavanja u noći: Poziv — Odriv — tri udara
dlan od dlan.

Za evaluaciju i rad u gradu: Odgovara Štab II. KNOU
Brigade.

Obzirom, da je stanovništvo grada Tešnja ranije se do-
bro držalo prema Narodno Oslobođilačkom pokretu, to se
uiskom slučaju ne smije doći slučajevi palenja — i samo-
voljnog uzimanja robe. Odgovorni drugovi mogu oduzeti na
rekvizicionu priznanicu živčne namirnice, trgovačke artikle
manifakture, te kožne proizvode potrebne za vojsku kao i
samirski materijal. Nkakvo oblačenje mi presvlačenje ne
smije se desiti unutar grada. Već sva roba kao i zarobljenke
izvoći izvan grada u Štab II. KNOU Brigade.

Jedan član Štaba XII. Divizije nalaziće se uz Štab II.
KNOU Brigade.

Po izvršenju gornjih zadataka II. KNOU Brigade iz-
vršite čišćenje sektora Blatnice od četničkih grupa, gdje će
dohiti i daljne zadatke.

Smit fašizmu — Sloboda narodu

Politički komesar,
Žarko¹²

K o m a n d a n t,
Isto¹³

¹¹ Zvezdast
¹² Josip Matić

INFORMACIJA ŠTABA 2. BOSANSKOG NOU KORPUSA OD
24. JULA 1943. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA HRVAT-
SKE I POČINJENIM JEDINICAMA O JACINI I RASPO-
REDU NEPRIJATELJEVIH SNAGA U JUŽNOJ, SREDNJOJ
I ZAPADNOJ BOSNI I DIJELU ZAPADNE HERCEGOVINE¹

ŠTAB
H BOS. N. O. U. KORPUSA
GLAVNI obavještajni centar
STR. POV. BR. 41
DANA 24. JULA 1943. G.

Strogo povjerljivo
Koncept²

Obavještajnim centrima
IV. X. XI. NOU DIVIZIJE
OP-IVZK-G³
OP-IVZK-G⁴
6-XII-ZK⁵
i Bos. Korpusa
Ist. o. GS H⁶
Štabu grupe p. o. Dalm.⁷

Stanje u neprijateljskim garnizonima — po-
sude:

Čet. 00

7. znanje:

Virovitički konjički sklop: 800 voj. Iste snage
drže položaje i na Vitezu — ostatak u garni-
zoni i nešto vojnika iz IX. puk. [ovsnje] čiji
se dijelovi nalaze u Jajcu. Disciplina vrlo stro-
ga, za najmanju krivicu izvođenje pred sud.
Oficiri loše se odnose i strogo prema vojni-
cima. Moral i bojevnost vojske dosta slaba.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinično) u AVH, reg. br.
II-1, k. 457A.

² Koncept je, najčešće, matičan onaj primjerk dokumenta
koji je ostajao u štabu.

³ Šifra za Podgorički mješoviti odredsko-podružni obavještajni
centar (AVH, reg. br. 82-12, k. 774) pregled listi 2. bosanskog NOU
korpusa od 3. juna 1943.

⁴ Šifra za Dvoraški mješoviti odredsko-podružni obavještajni
centar (AVH, reg. br. 82-12, k. 774).

⁵ Obavještajni centar Kozarskog NOP odreda (AVH, reg. br.
82-12, k. 776).

⁶ Informativnom odjelju Glavnog štaba Hrvatske

⁷ postrovnih odreda Dalmacije

ishrana srednja. Simovništvo srpsko i muslimansko u očekivanju međunarodni događaji se odražavaju na raspoloženje. Katoličko stanovništvo slabo i neprijateljski prema nama. Kod sviju zamorenost od rata. Muslimani su otpali od Pavelića, mrze Njemačku a simpatiziraju našu borbu. Njihov odziv u vojsci slab. Srbi bolje pomažu našu borbu. Spjunala neprijateljski. Ekonomsko stanje dobro (moglo bi izdržavati nekoliko naših brigada).

Komar: 1 vod sat. III konj.⁶ sklopa, vojnici u bunkerima s obe strane, 2 tm, 1 limit, Satnik Aleksandar Pereš loš u odnosu s i jskom.

Obarci: 1 vod sat. III konj. skl.

Goleš: 1 vod sat. III konj. skl.

Turbe: 3-ća satnija III konj. skl. (br⁹ 130—150 v¹⁰), 4. i 2. tm¹¹. Satnik Teofil Domjančić, vrlo loš čovjek i strog prema v.¹² Domobranci slabo borbeni iako su pod strogom disc. Moral im je opao.¹³

Dugji Vukuf: 3 satnije XIII p.¹⁴ domobrana u jačini 400 v i jedne konjičke satnije. Art. nema, automat.

¹ konjičkog
² vojni
³ vojnika
⁴ četiri laka i 2 teška mitraljeza
⁵ vojnici
⁶ O stanju i dejstvima domobranske Zagrebačke konjanike pukovnije (u čijem su se sastavu nalazile pomenute jedinice) vidi AVII, reg. br. 107—127, k. 57; bojna jedinica njena raspodjela od 5. avgusta 1942. Ova pukovnija je 22. jula ubačena na prostoru Travnik — v. razi. vojara 7. konjičke pukovnije 4. bovalskog odreda. Bilež u tome radi AVII, reg. br. 101—106, k. 57; bojna jedinica Stalera 7. konjičke pukovnije od 3. avgusta 1942. za jula 1942. Bilež je u domobranskoj 12. konjičkoj pukovnji, koja je 28. jula 1942. imala sljedeći raspored: Stalera pukovnije s 13, 14. i 15. satnijom, 1. bojnom i 9. topolčkim sklopom u Bihaću i okolnim

skog oružja ima dosta. Ova pukovnija učestvovala je u odinovi na našoj gl. snage i brojala je 1200 ljudi, sada je taj broj znatno manji, velik je broj izginuo, desetkovana je od naših snaga.

Borci su demoralisani i mrze Njemce. Sastav: muslimi od Sarajeva, Rogatice i Foče. Iako mrze Njemce neprijat, raspoloženi prema nama, svakako radi svojih zločina u ist. Bosni. Hrana osrednja, disc. stroga, odjeveni su vrlo loše. Komandni kadar odan ust. vlasti.

Garnizon nije utrajen usljed dolaska i proslaka leg. od Bugojna. Stanovništvo u većini pasivno. Velik broj muslim. odazvan se u vojsku. Katolici neprijateljski rasp. prema nama.

Bugojno: Nalaze se dijelovi XIII pp. U oba garnizona 1200—1400 do.¹⁾

Gornji Vakuf: Takođe dijelovi XIII pp. U Bugojanskom sreću hrv. vlasti vrše prisilnu mobilizaciju, bilo je slučajeva da su hvatani ljudi po alicama, kavanama i drugim loktima i odvedeni u nepoznatom pravcu. Stanovništvo u većini pasivno, kat. neprijateljski raspol. prema NOV.

U ovom tim garnizonima nema antila, oni su uglavnom konc. u Koprivu, Livnu i Glamoču.

Prozor: Nemamo podataka.

aparitima (u. Cipaljki, u. Veselji, u. Porčići); 2. bojna u Donjem Vakufu; 3. bojna u Gornjem Vakufu (XVII. reg. br. 101—131); k. 57; bojna relacija Stolera 13. pješačke pukovnije od 5. avgusta 1943. za julu. Die 5. republičkog silepa se nalazi i u Donjem Vakufu. Trinaesta Iovacka pukovnija uc. na pomenutoj protoviji, privremeno nastala pod komandom ajroničke 375. legionarske divizije "Tigrovi", a do tada je bila u sastavu 4. Iovackog zbraga (XVII. reg. br. 101—20. k. 57; bojna relacija 4. Iovackog zbraga od 31. avgusta 1943. za julu).
1) demobranas
* koncentrisani

Fojnica: Nema neprijateljske vojske — napušten je garnizon. Nema ni grad vlasti, žandarmi se presvukli u civilna odjela.

Busovača: Nema neprijateljske vojske osim kad prolazi za Kiseljak i Sarajevo. Uglavnom se iz Sarajeva kreće vojska prema Brodu. Željezna pruga Sarajevo — Lajva je *provizorno* opravljena. Prema nepovjerenim podacima ni u

Fasikom nema neprijateljske vojske.

Kupres: 500 milicija¹⁷ s vrlo malim brojem ustaša. Najveći broj logeruje oko grada — manji u gradu. Armi nema, nešto automati, oružja i 2 bacača.

LITVOVAC: 400—500 Autoleg.¹⁸ koji su došli iz Glamoča — zamjena ih dvaju garnizona]. Pokreta nema nikakvih osim prema Duvnu sa 2—3 satnije. Osiguranja za grad nemaju nikakvih osim straže na Bašajkovcu — danju i noću sa 1 m. [ino] b. [bacacem] — 1 satnija drži stražu. Ostale snage po danu u gradu, a noću izlaze na samo polje, tj. od Zastinja preko polja prema Priluci, gdje su napravili samo zaklone i povezali sa manjim kanalima kroz koja se mogu provući samo ležeci. Govore da je neku noć grad osvjetljavao od sav. aviona i da od tog dana ni civ. stanovništvo sa vojskom koja nije na dužnosti ne bude u gradu.

¹⁷ milicijera

¹⁸ Prema saštem poduhvatnom izvješću Stožera 5. stajalić dječjeg društva od 11. rujna 1941. za jui, u Livanu su u sastavu: Stožer društva, Stožera sat. Oblastna sat 1. 7. bojna (t. 2, 3, 4. i Novčeva sat).

¹⁹ Riječ je o pripadnicima ustaške 7. bojne (glamočar) 5. stajalić dječjeg društva. Pripadnike te bojne nazivali su štetnicima.

Imaju 1 brdski top, broj autom.[atskih] s. [rada] nije poznat. Otkako je osnovan odred na Cincaru ne čine u tom pravcu više pokret.

Korićna:

1 satnija²⁰ — petnaest pod. Livno: 1 t.[eski] i 1 laki bacač, 2 t. i 2 lm.²¹
Komandant oba garnizona je poznati BO-BAN.²²
Na Korićnjoj su posjekli svu šumu u prostoru 1 km.²³ a također i šumu duž ceste Livno — Glamoč; poštivali više tamo gdje su bile zgodne zasjede.
Uspjeh mob.[ilizacije] u SS div. slab.²⁴

GLAMOČ:

1 bojna ust. sa 2 brd. topa.²⁴ Grad utvrđen bunkerima (razmak 50 m), oko grada opletena žica.

JABKE:

Djelovi 373 njem. peš. div. — legionari,²⁵ zatim *djelovi*: 1 konj. skl.²⁶ — domobranci i IX pak. ob. — ukupno 2000 v. i 3 bat. ip. i više automati, oružja.
Prema podacima legionari odlaze prema Prijedoru.

²⁰ Očimni se na 3. satnije 20. bojne sastavak 5. stajaleg djelatnog zbriga: Raspored 20. bojne je bio sljedeći: Stožer bojne, sa Stožernom sat. u Fontiške-Gradcu, 1. sat u Srijci, 2. sat u Kostici, 3. sat u Kozgari (AVH, reg. br. 101-2, k. 57).

²¹ dva teška i 2 laka mitraljeza

²² Rafael (bojnik)

²³ Miti se na 15. SS divizion u Slavoncu.

²⁴ U Glamoču su se nalazili: 1. bojna sastavak 5. stajaleg djelatnog zbriga s 1, 2, 3. i Stožernom sat. i, gorska bitnica (brdska baterija) i vod. minobacača (AVH, reg. br. 101-2, k. 57).

²⁵ Očimni se na pripadnike 3. bataljona 364. grenadirskog puka njemačke 373. legionske divizije (čiji su se tada nalazili u Jabici (AVH, fond NDH, reg. br. 151-9, k. 28, izvještaj Komande 373. legionske divizije od 14. jula 1941, Franc. Srani, s. 6. str. 159-161).

²⁶ Prei konjanički sklop je pripadao Zagrebačkoj konjaničkoj pukoviji (AVH, reg. br. 101-27, k. 297).

²⁷ Potčinom jula 1941. godine je preoblikovan 373. legionske divizije u sjeverozapadni dio Bosanske kraljeve (AVH, reg. br. 151-9, k. 28, Franc. Srani, s. 4. str. 161).

Barbenost i jednih i drugih nije na visini. Disciplina u njem. diviziji stroga, odnos oficira diktatorski.
Hrana osrednja, moral slab.
Muslimani iz grada prilično simpatišu našu borbu i među njima se govori otvoreno o pobjedi Saveznika. Srbi također prema nama raspoloženi (pokušaja ima i četi, propagandje) ali kao i stanov. neprijateljski.

VEJENAC:⁷⁶

2 satnije I konj. skl. db. Naor. 2 mb i nešto aut. oružja. Posada je pojačana radi naših uspješnih akcija na vozove.

MRKONJIC:

Bez promjena.
Djelovi hrvatske pukovnije (X)⁷⁷ trebali su otići sa ostalim djelovima iz KLJUČA, ČADAVICE u Brodu⁷⁸ na naobrazbu, ali im nije stigla zamjena koja je razbijena u Slavonji. ČADAVICA isto.

KLJUČ:

stiglo oko 150 ustala (polije naše akcije na Ključ) sa velikim automatskim oružjem.

ŠANSKI BOST:

1000 kadrovača SS dobr. divizije — starih 18—25 g.⁷⁹ 40 kamiona, 20 tuku. auta, 800 običnih bicikla, 25 mot. bicikla, 2 pr. kol. topa, 3 mala brzoiz. topa, izvjesna količina gum. i drugih stvari.
Magacin municije u novoj kući Jove Delića, a kom. u kući Elvira Leva.
Na svakog 10-og vojnika dolazi »šarac« mit. komandant je Hrvat iz Osijeka, oko 200 zlikovac, i još 3 Hrvata.

⁷⁶ To mjesto se sada zove Vinac.
⁷⁷ To jest: 18. hrvatske pukovnije. Pripadala je 2. livačkom zdrugu.

⁷⁸ Misl se na Slavanski Bred.
⁷⁹ Vpravda se odnosi na vojnike za papana 7. SS divizije »Princ Eugen«, gdje su neki oti u sjeverozapadnom dijelu Bosanske krajine — Nova Topola (Wunderth), Bosanski Aleksandrovac (Lokal-Fstahl) i druga — bila »jedna« »ofukodjeterima« (pripadnicima njemačke nacionalne manjine).

Ostali oficiru su Njemci, podoficiri svi Njemci. Jaka disciplina. Još ima 14 zandarma, od kojih su 5 stalnih i 9 privr., i 40 pola.

Vihpolje, Bojančici, Deđovača:

bez promjena. Moral stanovništva (S. M.)²² je vrlo slab. Ima slučajeva dezertiranja SS div. U narodu vlada političnost, a kod onih koji imaju grijeha sućudnost. Prošle njemačke snage pri svom odlasku izvršile su masovnu pljačku od priv. lica i nadležnosti. U S.²³ Mostu vlada veliki strah od bombardovanja. Dvojeznici muslimani moraju napustiti grad i otići na svoja stara ognjišta. Farelčeva civilna vlast je bez autoriteta. Stanovništvo Sasine okrivljuje ustaše što je spaljena. Muslimani u Čaplju ne spavaju kod kuća, jer se boje četnika. Polovica Srba u S. Mostu je u špijnskoj službi.

LJUBIA:

Pojačanje od 1 komp. hrv. regnuta, danas stanje je: 4 kompanije koje su razdijeljene na Rudnik,²⁴ Kozni i St. Rijeku, Nr. Rudniku od mor. 30 većih topova, nekoliko laka i, nešto teških str., ostalo puške. Pored toga u Rudniku se već 12 dana vrše opravke njem. kamiona koji stalno dolaze pokvareni. Opravke vrše njem. majstori uz manji broj domaćih. Narod je otpočeo sa žetvom i sprovodi uputstva o sakrivanju žita.

PRILEDO:

Raniji garnizon i dio snaga iz B. Luke i Kotor Varoša upućen je ovih dana u Bihać. (Prema najnovijim verzijama ova bi vojska imala da ode u najskorije vrijeme u Italiju). Momen-

²² Srbi, Muslimani.

²³ Srebrenica.

²⁴ Poništen je: Ljubija Rudnik.

iano se u Prijedoru nalaze: 4 sat. ob. i bitnica.
Naor. 4 teška topa, 4 tmb na 4 kotača sa
zračnim tlakom — izgleda plijen iz Rusije.
Moral ovih jedinica nije na visini. Nijemci
imaju među hrv. vojskom mnogo špijuna i
nemaju povjerenje u hrv. vojnike.
Ovih dana stiglo je 12 vagona municije.
Ovih dana stigle jedinice iz B. Luke u Kozarac,
pretpostavljaju se ofanz. pokreti prema
Kozari.
9 haubica utovareno je u Prijedoru i otišlo
za Bihać.
Pritisak za odziv u domobranstvo jak, odziv
slab i izvlačenje podmičivanjem činovnika.
Moral kod stanovništva popušta, muslimani
se boje četnika pa javno opravdavaju našu
borbu.
U mjestu ima 80 gestapovaca.

Mrakonica:
neprijatelja nema.

Kozarac:
80 hrv. žandarma, ograda žicom; stanovništvo
uz našu borbu.

Šušarica:
47 legionera, 3 pm, ostalo puške, 5 bunkera,
ograda žicom, moral nikakav, hrana loša —
nikuda ne kreću izvan logora.

Martin Brdo:
300—400 legije i ustaša, nešto Nijemaca,
naor. nepoznatu poruč. pruge.
Prijedor — [Bosanski] Novi evakuisanje sta-
novn. 5 km od pruge, ali stanovn. uspijeva ne-
što dovolom nešto noću da sneže žita.

¹⁰ Polovinom jula 1943. počelo je prebacivanje jednog dijela je-
dinstva 373. kolonjske divizije iz bivšeg logora Travnik — Begovlje —
Zajec u sjeverozapadni dio Bosanske krajine. Tako su u Prijedor
prešli 300. legionske divizije, 2. bataljona 380. grenadirskog
puka i 2. divizion 373. artiljerijskog puka (AVH, reg. br. 151—9, k.
25, Franc. Njema. n. št., str. 161).

BOX NOTE

1 bojna db XII pp koja se nalazi na stražama u Rudićama, Polju²⁶ i Novome,²⁷ njemačka, sa sledećim nasuženjem:

16 polj. topova, 22 brdska, 20 ubojnih lakih topova, 2 tenka, 4 oki kola, sa 2000 pištoladije. Stab divizije u Novom a staze su privremeno smještene od Novoga do Kostajnice. Najveće snage u samom Novom.

16 VII iz Novog u Bihać otišla su 2 transporta sa vojskom i ratnim materijalom, a također 17 VII isto toliko.

Računa se da je ovih dana za Bihać prošlo oko 1500 vojnika. Nastičio je zapušeno bezglavo kretanje Njemaca tamocima.²⁸

U Novom se nalazi 150 gestapovaca, uniformisanih i bez uniforme.

Vijesti o iskrcu na Siciliju²⁹ djeluju neočekivano kao udar, pojačano vijestima o uspjesima Sovjetske ofanzive.³⁰ Muslimani najviše osjećaju težinu situacije, prebacuju jedni drugima što su se zamjerili ranije i uvidaju pravednost naše borbe.

Ovih dana stupa ograničenje kupovine papira i koverata.

²⁶ Tu jest: Polje brda (brig. 446), sjevernoistočno od Bosanskog Novoga.

²⁷ Bijed je o 373. legionarskoj diviziji »Figara«. Stab ove divizije nije se nalazilo u Bosanskom Novom, već u Prijedoru. U Bosanskom Novom se bilo: Stab 283. grenadirskog puka, 2. bataljon tega puka, jedan divizion 373. artiljerijskog puka (AVH, reg. br. 159-9, k. 28; Franc. Vrančić, n. d., str. 161).

²⁸ Te brojke vjerovatno nisu tačne, bez obzira na ove pokrete njemačkih jedinica u očekivanju sovjetskog iskrcavanja na jadransku obalu (AVH, I, 77, 1-802/5631737-8; obavještenje od 17. jula 1943. o napredovanju savezničkog iskrcavanja u južnoj Dalmaciji).

²⁹ Saveznici su se na ostrvu Siciliju iskrcali 10. jula 1943. Tu se operacija završavao izvlačenjem »Italka« i. Njemačko-italijanska snage su napustile ostrvo 17. augusta 1943. (operacija »Leros« — »Lithyros«). Bili su čine 508. Grupa automa. Drugi izvodi: »Zet. knj. 3, str. 463—484.

³⁰ Otpisani su na protivofanzivu Crvene armije kod Kurcka 1. Oktobra 12. jula 1943 (Grupa automa. Drugi izvodi: »Zet. knj. 3, str. 315—329).

Dvor: 310 Nj. [emačka]⁴¹ 50 db [demobranska], 15 žandjarska, sa 12 top.; 4 pr. av., 4 prki i 4 bdska, 8 imb, 4 tm, 10 km, 20 pm i 1 part. av. m.⁴²
Prema nekim izv. svi Njemci su trebali 19 VII otići za Bihac i to iz Novog i Dvora, a umjesto njih doći po 1 boj. leg. iz njem. divizije koji su se vratili iz Hercegovine i to po 500–600 ljudi sa 8 haubica i 4 pr. av. mit. Među legionarima govorka se o odlasku u Italiju, te je zavludalo prilično nezadovoljstvo. Ima slučajeva trovanja rana na sebi u cilju izbjegavanja obaveze.

Rudac: 1 sat. db i Nj., utvrđuju se i prave bunkere sa kanalima koji vode u rj. Vojkovo. Po noći dobivaju pojačanje iz Novog, a preko dana patroliraju duž ceste do rakanske škole.⁴³ Domobrani svugdje traže radio vijesti.

Dobričin: 1 s. ust., ograda žicom, naor. nepozn.

*Srpsko-Mont.** 70 db, 1 t. i 3 l. m., 4 bunkera, ogr. [adena] žicom, db nijesu loši.

Volinja: Most-Grdanovac.⁴⁴
1 bojna ust., raspoređena prugom Volinja — Kostajnica. Na vijaduktima po 1 bunker, sa po 1 tm, 15 pm, 1 imb. Na mostu 2 bunkera sa dvije strane, po 20 ljudi u svakom.

⁴¹ Prigodali sa 383. grenadirskom puku 373. legionske divizije (Franc. Strani, n. d., str. 161).

⁴² Pomenite skraćeno: znači: top. — topava, pr. av. — protivavionska, prki — protivokokij (tj. protivtenkovski) imb — teških minobacača, tm — teških mitraljeza, pm — puškomitraljeza, prt. av. m. — protivavionski mitraljez.

⁴³ Misliti se na škole u s. Rakasima.

⁴⁴ Taj most se nalazi na r. Strižini, sjeveroistočno od Bos. Novog.

⁴⁵ Bijel je o mostu na r. Uni kod s. Grdanovca, jugozapadno od Bosanske Kostajnice.

Kostajnica:

1 sat. ust. 1 sat. db u B. Kostajnici, a u Hrv. Kostajnici 300—400 Nijemaca¹⁰, sa 26 top. raznog kl. utvrde na brdima iznad grada. Na samom starom gradu u Bos. Kost. smještjena 2 brdska topa okrenuti prema Bljaju.¹¹ Oko grada žica. Obiti topovi u Hrv. Kost. smješteni u šupama. Straža Nijemci. Ostalo naor. nepoznato. Ishrana vojske loša. Civ. stanovništvo većina iz nas, naročito Muslimani.

B. Dubica:

1 boj. SS Div.¹² naor. nepozn., dobro obučeni, hrana pitulna — bolja nego kod db. 100 njem. feldžandara, oko grada žica. 10 bunkera. Njem. komanda u B. Dubici, stanova pusti od gladi. Većina stan. iz nas. Pojedinci izbjegavaju u sela.

Bos. Gradiška:

700 Nj., 500 db od kojih 131 u Vrbaskoj, predgr[adu] Gradiške 20 db sa 2 Njemca na zv. »15-ome« km od Podgradaca kao predstraža grada. U gradu 40 feldžandara i njem. komanda. Naor. 4 bacača, zásad topova nema, broj aut. oružja nepoznat. Cestom Gradiška — Banja Luka kreću stalno trupe u oba pravca. Cesta osigurana i drže je pod većom patrolom radi našeg kratarenja.

Medula:

180 ust., naor. većinom strojnice, 2 tm, 6 bunkera. 1 bacač na kući u kojoj stanuju. Tu su došli radi čuvanja žita koje im je ispred nosa digla naša vojska.

¹⁰ Odnosi se na Nijemce iz sastava 1. bataljona 383. grenadirskog puka 373. Inženjerske divizije (F. von Strani, s. 4, str. 161).
¹¹ To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno se odnosi na brdo Blaj (k. 359), najbližije od Kostajnice.
¹² Vjerovatno se odnosi na divizion ajnmašskog 3. SS tenkovskog korpusa.

Čelinač: 70 zandara, 3 pm, ostalo puške — stanuju u školi, okolo rovovi.

Užari: 40 zand., 2 pm.

Simić: legija-civili sa karabinima, noćno patroliranje i pljačkanje obližnjih sela.

Guganova glavica⁴⁹ 100 leg., 1 bacač, 1 t. m — kao predstraža Ivanjske, Simića, Mičija itd. — ostalo puške.

Blata:⁵⁰ Novi — [Bosanska] Krupa 1 komp. Njem. i 1 s. db.

Oloka: nepromjenjeno.

R. Krupa: stalna posada 500 dmb i Njem. Na žitarnici 2 pr. av. topa, između Rebića i Čeklija 4 pr. av., 4 pr. tenk i 2 haubice 100 mm, sa 7 tm, na Sombitju 2 pr. av. topa.

Za Ličko Petrovo Selo otišlo je iz Bihaća 3000 dmb, a za Kladušu 4000 Nj. (izv. 19 VII).

BHAC: Sada se nalazi (izv. 22 VII) oko 10.000 Nj.⁵¹ i 1 puk. legionara.

⁴⁹ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Glasivo (k. 415), sjeverozapadno od Banje Luke.

⁵⁰ Sjeverozapadno od Bosanske Krupe nalazi se selo Batevića Blata, dok se željeznička stanica naziva: Blata. Vjerovatno se odnosi na tojli stanicu.

⁵¹ 52 Ove cifre o broju Nijemaca i domobrana vjerovatno nisu tačne. Iz predjela njemčko-ustavno-domobranske jedinice od 21. septembra 1941. vidi se da se na teritoriji cijele NDH nalazila četiri njemčka korpusa: 5 SS (pukovni korpus 02, teritorijaska i 2nd. pješačka divizija), 8 SS (bratni armijski korpus 17, SS, 108. lovačka, 101. pješačka i 309. legionska divizija i 15. i 16. rezervni puk. 18. bratni armijski korpus 114. lovačka i 275. legionska divizija) i 68. rezervni korpus (1. lovačka, 187. rezervna i 297. pješačka divizija) — preko 100.000 vojnika, dok se se od ustavno-domo-

Imaju nekoliko bornih kola i veći broj kamiona. Kod bolnice u parku nalazi se 6 haubica. Vojska većinom smještena u aleji. Položaje drže većinom u starim bunkerima koje popravljaju i utvrđuju. U Priloci i periferiji grada popisali su sve zidane kuće radi lopotovanja vojske — boje se bombardovanja. Govori se da će Bihać biti baza odakle bi slali pojačanja na razne strane i da se treba skoncentr. ovih dana 25000 v.¹⁰

Namjera ranijih snaga je bila pokret prema Jadransu preko Like, ali su odbijeni.

III gorski odred koji se nalazio u Bihaću otišao je za Petrovu Goru — Karlovac, a jedan dio preko Novog za Novsku, za Slavoniju.

Takođe se govorka i XII¹¹ u Krapu, ali nije objavljeno o pokretu preko Novog.

Civilno stanovništvo u Bihaću je demoralizirano, uočava krizu fašizma i pokazuje sve veće raspoloženje prema NOV, naročito musliman.

Povodom otpočete žetve neprijatelj širi glasine da neće žita oduzimati od Srba, a osjeća se izvjesno taktiziranje prema Srbima.

Postoje stroge mjere za zadržavanje.

bornih jedinica nalazi: 4 brodske brigade (28 bojni + 24.000 domobrana), 4 brodske brigade (24 bojni + 18.200 domobrana), Srijemski i Istarski odred (8 bojni + 4.800 domobrana); jedna meška brigada Pavličevića (Ipiševac garde (6.000 ustaša), 18 jedinica strazarskih (dosta) domobranskih bojni (11.000 ljudi), jedna ustaška Jetera — bojna (500 ustaša), jedna ustaški saobraćajni odred (3.000 ustaša), dvije jeterine bojne (11.000 ljudi), ostaci 3., 12., 14. i 15. pješačke pukovnije (11 bojni + 5.200 ljudi), dvije katarške (bičkihističke) bojne (500 ljudi), 28 ustaških bojni (22.500 ustaša), 18 dobrovoljačkih (Domob) teritorijalnih bojni (7.500 ljudi), tri kanjanička odreda (2.700 ljudi), šest orlačkih pukovnija (18.000 ustaša), sa obitelji u Njemačkoj (6.000 ljudi), a SS-jedinicama (3.000 ljudi), te 26 drugih snaga na ukupno oko 71.000 ljudi u raznim ustško-domobranskim formacijama (AVH, T-77, F-883 5631982).

— one Pavličić, a svome izvještaju od 4. oktobra 1943. Njemačkom poslanstvu u Zagrebu, iznosi da se, pored toga, u njemačkim jedinicama nalaze: u 100. i 373. legionskoj diviziji 10.000 Hrvata, sa obitelji u Njemačkoj 20.000, a SS formacijama 20.000, u vladobolovstvu 1.000, a FA ljudi 2.500, a mornarici 700 — ukupno 62.000 ljudi (AVH, T-77, F-883 5631980—92; izvještaj Njemačkog poslanstva u Zagrebu od 8. oktobra 1943).

¹⁰ To jest: domobranska 12. pješačka pukovnija.

Prije nekoliko dana pušten je jedan rafal iz protuavion, mitraljeza na 1 avion koji je misko letio nad gradom.

Jedan izvještaj govori da je zapažen velik broj Austrijanaca, Rumuna, Bugara i drugih i veći broj starijih od 50—55 god. koji dolaze po selima, išću hrane jer su gladni.

Proče:

(nepotvr.) nalazi se oko 500 Nijemaca. Jedan njem. ljekar u N. zapitan zašto se Nijemci ovoliko kreću i zar su partizani toliko opasni odgovorio je: osama nema određenog mjesta u Novoj Evropi, a ovdje se nalazimo kao posadina Jadranskog mora, te ne mislimo na ovom sektoru vršiti neke veće akcije obzirom na ozbiljnije stvari radi kojih moramo biti na oprezu.

K e t a:

Grad je utvrđen i ograđen bodljikavom žicom, dok se još uvijek utvrđuje, a naročito Fortica¹⁴ sa starim utvrđama. Garnizon 3000 Talijana, većinom bersaljera sa logorom u preparandiji¹⁵ a sa štabom u bivš. jug. štabu Divizije. Moral vojske dosta slab, mizerna prema ratu velika¹⁶. U zadnjoj akciji Talijana prema Lici, jedna grupa od oko 300 htjela se predati, ali su ih na vrijeme spazili i povukli prema Kninu. Oficir koji im je komandovao skrenuo im je pažnju ako se pokušaju predati da će im četnici udariti s leđa. Sa otcivom se nalaze i Dujšić pri komd. Topolje (kod Knina: 800 db i 70 ust) — karakter defanzivni, moral slab, a odnosi sa Talijanima također rđavi. Iz izv. GOC: Štaba grupe part. od Dalmacije: — opći pregled —

¹⁴ Bijel je o samoljetni terdavi.
¹⁵ vještajski štab.
¹⁶ Odnosi se na pripadnike 11. bersaljerskog puka Dinarčkog sektora Italijanskog IK armijskog korpusa. Taj puk se tada nalazio u Kninu (AVL, reg. br. 102, l. 90, reg. br. 100, l. 104, depeta Komande IK armijskog korpusa od 4. jula i 2. septembra, mikrofilm IZNA, Zagreb — 1360—660 izvještaj) i ušice adrešene štabu od 25. septembra 1943).

Vojnički: Broj neprijateljskih snaga u Dalmaciji nije se povećao. Kretanje vojske vrši se prema moru, gdje su u zadnje doba pojačani svi garnizoni, iz garnizona iz unutrašnjosti. Nastoji osigurati cestovni promet uz obalu i željezn. Split — Knin, Perkovac — Šibenik. Okupator vrši akcije na osi, teritoriji u svrhu pljačke. Pokušava osvojiti oslobođeni dio teritorija uz obalu. Okupator postaje sve bijesniji i vrši represalije nad mirnim stanovništvom.

Politički: Narodne mase sve više prilaze nar. osi, pokretu, pa što više u posljednje vrijeme i funkcioneri HSS²⁹ tako se može reći da je 75% HSS u Dalmaciji na strani n. o. b. Četnici su postepno izgubili glavu, tako da se danas pojavljuje i to samo u Splitu ileg. četn. literatura iz više izvora koji nevezano rađe.

Ekonomski: U vremenu žetve, koja je ove god. mnogo bolja nego lanijske, očekuju se veći prilazi za NOV. što je sjerovaino otkrom na sve veće prilazjenje masa našem pokretu. Neprijatelji ovdajajući sve ovo izvešio je na više mjesta paljenje žetve. Svi radovi na gradnji cesta i drugih objekata su likvidirani, a materijal prevezen u Italiju. Sva civ. i vojno tehn. proizvoda također su otišla u Italiju (11 VII og).

Č e i n e i: Na Zmijanju (Raikovo — Manjača prema Banjoj Luci) četnici pristupili odučavanju taca koji će odgovarati 1) svojim životom ako ne prokažu i ne daju četnicima svaku uslugu koje bi ma ko učinio iz sela partizanima, i 2) životom svojim i svoje porodice ako bi zatajio blizini partizanskih snaga. To je dokaz njihove slabosti u narodu, koji ih sada već napušta, ne podupire.

²⁹ Hrvatske seljačke stranke.

Svugdje je borbena aktivnost četnika opala, međunarodni događaji ih zbunjaju.

Četnici Međimurjskog sektora su mnogo zaplateni od partizana, demoralisani su i energičnim i uspješnim akcijama ribničkog odreda.

Naziv »brigade« i »korpuse« uzeli su radi naroda koji čuje iz izvještaja o uspješnim akcijama brigada i korpusa, pa da bi narod mogao misliti da i četnici nešto rade (trebaju im ti nazivi).¹² (Narod je znao da nemaju oni brigada i korpusa pa je mogao lako zaključiti da to nijesu četničke jedinice).

Drenović se prozvao vojvodom Bos. Krajine, inače sada — obavješten o ugledu partizana na strani — lansirao svoje tvrdnje kako nije više protiv partizana i da će im pomoći.

Dajbica banda je izašla iz Knina i krenula je prema oslobođenoj teritoriji iz koje je bila istjerana, a u svrhu »zaštite« ljetine.¹³ I kod te bande započeo se demoralisanje, zbunjenoost i neki traže načina da se izvuku i povrate kućama.

Iz neprijateljske zaplijenjene arhive:
Nijemci su mirrali savski most kod Zagreba, kao i sve ostale mostove. »Obzirom na prenos izručiti vlasti na zapovjednika njemačkih četa (trupa) u Hrvatskoj, ovisi vođenje svih pregovora sa četničkim grupama, koje se nalaze na operativnom području zapovjednika njem. četa u Hrvatskoj, od zoge

¹² U lipovskoj Banji, 3. juna 1942. na međusobnoj četničkoj konferenciji u Han-Kraljevu, formiran je Bosanskohercegovački četnički korpus, pod komandom Uroša Drenovića (do tada komandanta četničkog odreda »Kraljevi«). U sastav ovog korpusa su ušli četnički odredi »Kraljevi« i »Kraljevi Peter II« i puk »Mladost«. Od njih se formirao tri četničke brigade: 1. brigada »Vojvoda Milić« (komandant Jovan Milić), 2. brigada »Zlatibor« (komandant Pavle S. Mesić) i 3. brigada »Kraljevi« (komandant Mitar Trivančić). Njima kasnije, 12. jula 1942. formirana je i 4. brigada, pod komandom Mile Arsića (AVH, reg. br. 6/1, k. 285, reg. br. 2/6, k. 297; zapisnik o međusobnoj četničkoj konferenciji od 3. juna, reg. br. 152, k. 286; naredba Komande Bosanskohercegovačkog četničkog korpusa od 12. jula 1942. za formiranje 4. brigade i Jurešićev četničkog bataljona). U međuvremenu, na sastanku komandanta Bosanskih četničkih odreda, 8. jula 1942. odlučeno je da se formira i »Srednjobosanski četnički korpus« od četničkih jedinica »Mladost«, »Mladost« i »Mladost« (AVH, reg. br. 113 i 161, k. 285). Medjutim, taj korpus je formiran tek 12. oktobra 1942. U njegovom sastavu bile su jedinice 1. brigade »Hrvatstvo«, 2. brigada »Vrhovnjaci«, 3. brigada »Kraljevi«, 4. brigada »Mladost« i 5. brigada »Mladost«. Za komandanta korpusa je imenovan Ljubo Telišević, a za njegovog pomoćnika Nikala Fortopa (AVH, reg. br. 251, k. 285, reg. br. 5/6, k. 213; naredba Komande zapadne Bosne od 12. oktobra 1942.).

¹³ Vidi dok. br. 148.

zapojeđnja. Topogledni predložil imadu se predlagati na odobrenje zapovjedniku sjemačkih četa u Hrvatskoj. — (Glavni stan poglavika Gsp br. 47-tajno od 23. 1. 1943).
U Braku u Austriji u logoru lev domobrana novaka (regu-
ta) prije nekoliko dana došlo je do velikog izraza protunje-
mačko raspoloženje kod 7000 domobrana. Sjekli su nekoji
sami sebi prste na ruci, drugi su vadili sopstveno oko, po
svim kasarkim zidovima ispisane su vrlo oštre protunje-
mačke parole, ka npr. »Vrag jebal mater Švalbe«, »Ne bumo
se takli za Švabe«, »Vrag odnesel Hitlera«, »Ne bumo tili na
Istočni front« (naredenje minoru¹⁰ od januara 1943). —
Inform. ovoj. GSII¹¹

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Za šefa GOC-a,
šef Ksp. 5.
S¹² Kovačević

BR. 143

IZVJEŠTAJ ŠTABA 7. DIVIZIJE OD 27. JULA 1943. VRHOV-
NOM ŠTABU NOV I POJ O IZBJAVNI DIVIZIJE NA PRO-
STORIJU OLOVO — VAREŠ I O SILOVANJU DJEVOJCIKE
U VAREŠU OD ČETVORICE NDEMACA¹³

Štab
VII. Divizije N. O. V.
Hrvatske
27-VII-1943 god. u 12 čas. i 30 min.

VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. I P. O. J.

1) Sa VII i VIII brigadom izbili smo na prostoriju s. Ri-
jeka — s. D. Balici. Dalmatinska brigada dobila je naredenje
da se prebaci u s. Kamenisko ali nam se još nije javila iz
toga sela.

¹⁰ Skraćena za ustalke-domobransko Ministarstvo oružanih
snaga.
¹¹ Informativni ođjek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske
u Štalu.
¹² Original (pisan na mašini, latiničom) u AVH, reg. br. 28 — 3.
L. 812.

2) U s. Rijeka natili smo na treći bataljon I. Brigade.² Obitrom na veliko nagomilavanje mi smo im izdali naredjenje da se prebaci u s. G. Batići na koncentracijsku prostoriju I. Brigade.

Molimo vas da jedinicama skrenete pažnju da se pridržavaju određenog plana za razmještanje jer u protivnom dolazi do nagomilavanja i neorganizirane ekonomske prirode.

3) O zločinima Njemaca u Varešu u razgovoru sa jednim radnikom saznali smo za niz konkretnih primjera.

Četiri Njemca došli su u kuću Hrvata Marica Stjepa iz okoline Vareša i poručili za sebe večeru. Naredili su da im večeru donese njegova najstarija ćerka. Međutim večera je bila poslana po njegovoj mladoj šestnaestogodišnjoj sestri. Posle večere sva četiri Njemaca silovali su ovu devojčicu. Kad je otac došao da se zbog ovoga žali u komandanturu Njemci su mu zabranili da o tome govori i nisu preduzeli nikakve mjere.

Njemci su naredili da se Vareš zamrača zbog avijacije. U mraku su obli radnju Pečinošića Ivana i odneli iz nje sve sateve. Kada je vlasnik počeo da se raspiruje za svoju imovinu, zaprečeno mu je streljanjem zbog klevete njemačke vojske. U međuvremenu njemački vojnici prodavali su po Varešu raznolike sateve.

Narod u Varešu ogorčen je zbog bezbroj ovakvih zločina i želeo bi da se o ovome govori na radiu.

4) Naš štab nalazi se u s. Rijeka.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu.

Polit. komesar,
Duro³

Komandant,
P.⁴ Jakić.

¹ Odnosi se na 1. proletersku NOU brigadu (tom IV, knj. IX, dok. br. 140).
² Kladarić.
³ Pavle.

BR. 94
NAREĐENJE ŠTABA 1. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ
OD 2. AVGUSTA 1943. ŠTABOVIMA 3. I 7. KRAJISKE BRI-
GADE ZA NASTUPNI MARS KADI PŘELAZA PREKO PRU-
GE MOSTAR — SARAJEVO¹

ŠTAB
1. PROLETERSKE DIVIZIJE
N. O. VOJSKE JUGOSLAVIJE
Br. 234

dana 2 avgusta 1943. god.
časova 13

ŠTABOVIMA

VII KRAJISKE BRIGADE I
III KRAJISKE BRIGADE

1. III i VII Krajska brigada,² sa delovima koji su se do
sada kretali uz njih, danas predvode izvršice pokret tako da
do 21 čas sve jedinice budu oko s. Umojani, gdje će i pre-
nočiti. Treća Krajska brigada smenjuje se oko s. Gornji Umo-
ljani, a VII Krajska brigada između Donjih i Gornjih Umo-
ljana. Obezbeđenja će dati:

— III Krajska brigada prema brdu Kobilica i prema
Dugom Polju, a

¹ Original pisan na mađini, latinicom u AVII, reg. br. 31 — 5,
k. 700k.

² Pred početak tzv. pete neprijateljske ofanzive (operacija
«Svazac» — «Schwarz») 7. krajska brigada se nalazila privremeno u
sastavu 2. proleterske divizije NOVJ, Medicinske stacije u Ču-
bići. 400 četa, u dalini njike Njivice, su zadržani i u istomj. broju.
7. brigada je privremeno mijenjala komandu (izlazila je, zavisno od
situacije, u sastav 1. i 2. NDH divizije). Iz sastava je izšla
u oko 400 boraca. Ne mogavši da se probije prema dalini rjčke
Spreče, u prvih polovini jula 1943. tada je bila u sastavu 7. NOJ di-
vizije, ona je, po naredjenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. jula
1943. prešla u sastav 1. proleterske divizije. Te noći, jula
1943. 3. krajskom NOJ brigadom, formirala je Operativni štab i
uputila se u pravcu Jablanice, kako bi se, preko grupe Sarajeva —
Mostar, prebacila u Buzaniku krajina, gdje je trebalo da, po nare-
đenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. avgusta, ode u sastav 18.
NOJ divizije. Tako su 3. i 7. krajska brigada 3. avgusta prele pređu
Sarajeva — Mostar, na područje Podrinje — Brdina, izvršivši prelaz
od Kobilica, da bi 18. avgusta 7. krajska brigada bila upućena u Jajce,
u sastav 1. proleterske divizije. (Dok. br. 125, tom IV, knj. 16,
dok. br. 88, 15, 16 i 18; tom IV, knj. 15, dok. br. 66, 67 i 128, knj. 16,
dok. br. 24, 25 i 31).

— VII Krajiška brigada prema brdu Obalj i u pravcu s. Lukomir.

2. Sa prostorijske s. Umoljani nastaviće se dalji pokret svih jedinica 3 o. m. u 1 čas izjutra, pravcem Umoljani — Sljegovča — Dugo Polje — Hajuzi — Kovačevac, s tim što će — III Krajiška brigada izbiti na prostorijsku Raska Strana¹ — Zelene Njive.

— VII Krajiška brigada ostane u sumi Hajdučki Dol, zap. s. Hajuzi. Obzirom da se s ovom brigadom kreću i bolnice, to u slučaju da ova kolona ne uspe da do 6, a najdalje do 7 časova, izbjie na određeno mesto. — ostaje u sumama sa leve strane ispred s. Hajuzi. Ovoga dana, 3 o. m. predveče, VII Krajiška brigada sa bolnicama i ostalim delovima izvršice pokret unapred i smestice se: sa dva bataljona, svojim brigadnim sanitetom i intendanturom u sumi ispred s. Kovačevac; a divizijsku bolnicu sa jednim svojim bataljonom uputiće u Rasku Stranu, gde će se taj bataljon i bolnica javiti i staviti pod komandu štaba III Krajiške brigade. Štab III Brigade ostaviće ovim delovima na putu svoju vezu, koja će ih sačekati i odvesti na određeno im mesto.

Sve jedinice po izbijanju na određenu prostorijsku obezbeđiće se, naročito prema zapadu. Štabovi će prikupiti podatke o situaciji ispred njih, na liniji mostarske pruge, kao i o putevima koji izvode na tu prugu.

Za vreme boravka na ovoj prostorijskoj formiraće se kolone i razraditi zadaci koji su dale postavljeni za prelaz naših jedinica preko mostarske pruge.

3. Sve jedinice ove divizije u toku noći A—3 o. m. preći će mostarsku prugu sa zadatkom:

— a. likvidirati železničke stanice i posade na sektoru od Ivan pl. do Konjica, na što više mesta potražiti železničku prugu i cestu i uništiti objekte na tim komunikacijama, koliko je više moguće; i

— b. preći mostarsku prugu i produžiti za Bosansku Krajinu. Za izvršenje predjug

n a r e d u j e s e:

4. — Sa prostorijske Kovačevac — Raska Strana — Zelene Njive sve jedinice krenuće na gornji zadatak prema mostarskoj pruzi u tri kolone.

¹ To je trig. 1896. sjeveristočno od Konjica.

DESNA KOLONA:
Dva bataliona
III Krajiške
brigade
svaga: 2 bat.

krenuće pravcem Vukovo Polje — Me-
gara¹ — Trebulje — Bradina. Zadatak
ove kolone je da kod Bradine poruči
i zapreči putu i cesti, da od pravca
Sarajeva obezbeđuje za svo vreme pre-
bacivanje Srednje kolone i da nastoji
da likvidira neprijateljsku posadu u
Bradini. Pošto se završi akcija na ko-
munikaciji ova kolona postaviće se na
prostoriji s. Repovci — s. Tukovići,²
ostavljajući zaštitnicu na liniji Lisin
k. 1744³ — Vranjaca k. 1310. Komandu
ove kolone određuje štab III Krajiške
brigade.

Po potrebi ovoj koloni pridodati i Ode-
ljenje brđskog topa.
Komore određenih bataljona treba da
idu istim pravcem, kako bi se što više
olakšao pokret Srednje kolone koja
prima sve neborračke delove ove Di-
vizije.

SREDNJA KOLONA:
2 bat. III Krajiške
brig.
jedan bat. VII
Krajiške brig.
Divizijska boln.
Saniteti III Br.
Divizijska i Br.
inženjerska
svaga: 3 bat. i
nebor. delovi.

krenuće pravcem Raska Strana — Sta-
zine — Usanovine — k. 1196 ispod
brdg.
Crvene Stijene — Bđani i Dragočaj.
Zadatak ove kolone je da likvidira ne-
prijateljske posade u Bđanima i Dra-
gočaju i da na tom sektoru omogućiti
prebacivanje Divizijske bolnice i osta-
lih neborračkih delova. Ovom kolonom
komandovace komandant III Krajiške
brigade drug Karanović.⁴

Prelaz bolnicama omogućiti po svaku
cenu.
Po prelasku komunikacije bataljona
III Krajiške brigade sa bolnicom i
ostalim neborračkim delovima uputiti
na prostoriju Bulatovići — Opšćci, s
tim što delove za njihovo obezbeđenje
postaviti na liniji Stojkovići — Gobe-
lovina — Lipica — Trešnjevica.

¹ Suda: Karija.
² Pogrešno treba: Tukubići.
³ Rada: Lisin nje k. 1744, već reč: 1744.
⁴ Nikša.

Bataljon VII. Krajiške brigade iz sastava ove kolone postaviti iznad s. Ba-
le na brdo Bikova Kosa. Sa tog mesta ovaj bataljon hvata vezu sa svojom brigadom, od koje će primiti dalja naređenja.

LEVA KOLONA:
2 bat. VII. Krajiške brigade
Samić i Inten-
dantova brigade
svaga 2 batalj.
s nebor. delov.

krenuće pravcem Kovačevac — Djepe
— Kanina — Podkamin i Podorašac.
Zadatak ove kolone je da obezbedi pra-
vac od Konjica za svo vreme prelaska
Srednje kolone, da na sektoru Podka-
mine — Podorašac što bolje poruši ce-
stu i pruži, da na prvoj smisli najpo-
voljniji objekat sa raspoloživim eks-
plozivom, da likvidira neprijateljsku
posadu u Podorašcu, a ako u tom ne
uspe, da je na svaki način potpuno
veže za sebe za svo vreme prelaska
Srednje kolone. Ovom kolonom ko-
mandovaoće drug. Bajić,¹ komandant
VII. Krajiške brigade.

Po završenom zadatku na komunika-
ciji, jedinice ove kolone smestice se na
prostoru Barmiš — Hasanovići, s tim
što obezbeđujuće delove postaviti na
liniju Ljut² — Križ³ — Snježnik,⁴ po-
vezujući se i primajući pod komandu
svoj bataljon, kada Srednja kolona po-
stavlja na brdo Bikova Kosa.

B. — Sa prostorije Kovačevac — Raika Strana — Ze-
lene Njive ove kolone krenuće istovremeno, tako da na ko-
munikaciju izbjiju 4 a. m. u 22 č.

Imati u vidu da su pravci svih kolona samo sa jednim
putem i to vrlo slabim, pa predviđeti dovoljno vremena za
približavanje komunikaciji. Takođe, imati u vidu da se uspat
nalaze sela sa neprijateljskom mitcijom, koju takođe treba
likvidirati, što znači da se mora uračunati i vreme potrebno
za ovo. Likvidaciju mitcije koja se bude suprotstavila izvršiti

¹ Vlado.
² Ljut je predio. Na njemu je bezimeno brdo (h. 1926); odnosi
se na to brdo.
³ Na karti 1 : 100.000 nalazi se dva Križ: k. 838 i k. 1268, obje
sjeverno od Konjica. Ovde se misli k. 1268.
⁴ Odnosi se na bezimeno brdo na predjelu Snježnika.

energično, te da pozadi kolona ne ostane organizovani neprijatelji.

C. — Ovladavanje mestima: Bradina, Dragečaj, Brđani, Podorašac obznanice određene jedinice sa dve rakete ma koje iste boje, ispaljene sa najkracim razmakom.

Završetak svoga prelaza preko komunikacija Srednja kolona će obraniti sa 4 rakete bele boje, ispaljene u najkraćem razmaku. (Da ne bi bilo pometnje u ovim znacima, ovladavanje gore navedenim mestima obznanjivati ma kojom drugom bojom rakete, sem belom).

— Sem ovim putem, komande kolona dužne su da uzajamno održavaju međusobnu vezu odjeljajima potrebne jačine.

D. — Stab ove divizije kretuće se sa Srednjom kolonom, a po prelazu komunikacije biće na sektoru dodeljenom toj koloni, verovatno u s. Bulatovici.

Komandanti kolona, čim završe akciju i prelaz, izvestiće ovaj Stab o tome sa podacima o rezultatima. Po ovoj vezi dostavice se Stabovima brigada naređenje za dalji rad.

(Pokret sa krajnje označene pratorije izvestiće se verovatno u zoru 6 o. m. i to III Krajiška brigada ka Solakovoj Kuli, a VII Krajiška brigada ka Podhumu).

E. — III Krajiška brigada odmah po prelasku komunikacije nastojće da uhvati vezu sa V Krajiškom divizijom i Prozorskim odredom; sektor operacija ovih jedinica naznačen je u prethodnom direktivnom naređenju.

F. — U toku dosadašnjih pokreta pokazalo se je potrebnim da određena jedinica za sprovođenje bolnice vrši ne samo neposrednu zaštitu već da se angažuje i potpomogne organizaciji i izvođenju pokreta, rada, sastanka, nošenja, lečenja i svih ostalih poslova u bolnici za vreme njenoga pokreta. Stab Srednje kolone će ovo imati u vidu za vreme dok se bolnica kreće u sastavu te kolone.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

28. Stab div.
Vasa⁴

BR. 191

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA 2. BOSANSKOG NOU KORPUSA
OD 10. AVGUSTA 1943. ŠTABI 5. DIVIZIJE O ZAIZJAMANJU
KLJUČA, RAZBIJANJU ČETNIKA U PLANINI DINARI I
FORMIRANJU GRAHOVSKOG NOP ODREDA¹**

ŠTAB

II. BOS. N. O. U. KORPUSA
kop. br. 97
DNE 10 avgusta 1943 G.

ŠTABU V NO UDARNE DIVIZIJE
(Druhu Milutinu² i Hiji³) — *Pobedaj* —

Ranije smo vam poslali jedan dopis,⁴ a poslije i 30 kom.
»Bosanskog udaraka«, na znamo da li ste primili ova pošta.
Smatramo, da ste još na sektoru Fojnica — Krelevo ili
da na tom sektoru imate neke dijelove,⁵ te vam i ovaj put upu-
ćujemo dopis i nekoliko primjeraka lista »Glas«.

Situacija na Krajini je sljedeća:

Napadom dijelova IV NOU divizije na Ključ izbačeno je
neprijatelja jedna bojna iz stroja, 1 haubička baterija i dobar
dvoji vojnika je zarobljen, što je primudilo neprijatelja da od-
stupi od grada, jer je svaka pomoć bila spriječena.⁶ Osloba-

¹ Original (pisan na latini, latinicom) u AVII, reg. br. 22 — 5.
k. 46.

² Muzić (komandant 5. NOU divizije).

³ Materić (političkom komandant 5. NOU divizije).

⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi o kakvom je dopisu riječ.

⁵ Peta NOU divizija se u drugu polovinu jula 1943. nalazila na
prostorištu Fojnica — Krelevo — Ključak. Oko 10. avgusta ona je
dijelom snaga vršila akcije na prost. Vlasica — Podigovo (t. krajiška
brigada); dijelom snaga je djelovala prema Busovači, kod Trava-
nika (t. krajiška brigada); dijelom snaga na prost. Baranje — Mo-
star (t. krajiška brigada), dok se u Krelevo nalazila samo komanda
mista u svojim organiz. linijama. 5. NOU divizija se u to vrijeme
nalazila pod komandom I. bosanskog NOU korpusa, pa je u skladu
Štab 2. bosanskog NOU korpusa održavao stano vodu (dok. br. 137;
tom IV, knj. 16, dok. br. 78).

⁶ Vrhovni štab NOV i POJ je 10. avgusta 1943. izvršio preformi-
ranje I. i 2. bosanskog NOU korpusa, pa su pod komandom I. bosan-
skog NOU korpusa stavljene 5. i 12. (u privremenoj) i 17. divizija, a
pod komandom 2. bosanskog NOU korpusa 4. i 10. NOU divizija (tom
II, knj. 10, dok. br. 68).

⁷ Neprijatelj je Ključ napustio 8. avgusta 1943. O borbanu za
Ključ, neprijateljeve gubitke i plijene vidi tom IV, knj. 16, dok.
br. 11 i 198.

danjem Ključa oslobodene sa komunikacije Petrovac — Mrkonjić i Ključ — Sanski Most. Krupnijih akcija od ove nismo imali, nego akcije i zasjede i u susretu sa neprijateljem. Drvar i Podgrmeč su slobodni, kao i Kozara. Prije 10 dana imali smo jednu veću akciju na četnike koji su nam nametnuli tu akciju, u cilju da se koncentrišu na glamočkom terenu, odakle bi višiti, kako su njihove vode zamislile, ciklonce glamočkog, drvarskog i petrovačkog sreza od partizana.³ Ovdje se radilo o četnicima popa Đujića,⁴ koji su nastupali preko Dinare i Gnjata prema Šatoru i Tičevu, i četnicima Drenovića,⁵ koji su se koncentrirali, na čelu sa svojomdoma Plečašem,⁶ Dražim izvlačkom, kod Herkovaca. I jedna i druga banda je potučena i razbijena. Đujić je uspio da se sa 400 bandita, što

³ U pokušaju da realiziraju naredbu načelnika štaba četničke Vrhovne komande od 1. aprila 1943. (AVH, reg. br. 421, k. 2), četnici su 20.22. jula 1943. preduzeli akciju da bi ovladali glamočkim, drvarskim i petrovačkim sredom. U tu svrhu oni su angažovali četni korpus: Lički (naziva se 802. korpusom), Kozovski, Grmečko-školaški i Slavsko-Francijski (ova tri iz Dinarske četničke divizije) i Bosansko-krajiški četnički korpus Komande zapadne Bosne. Međutim, Grmečko-školaški četnički korpus samo je formalno postojao, a Bosansko-krajiški četnički korpus je bio angažovan u borbama oko Javorana, gdje se Vrhovna četnička brigada Lazara Teliševića nalazila opkoljena. Tako su akciju preduzeli samo dva četnička korpusa: Kozovski i Lički. Svim tim četničkim jedinicama je komandovao delegat četničke Vrhovne komande za Banat, Liku, Dalmaciju i Slavoniju Mladen Zupović (prijazno potpisovao: Mladen), odvjetnik iz Birograda. On je u svom izvještaju iz Lika i Slavonije na čelo komande Bosanski i Liksko-dalmatinskih odreda (AVH, reg. br. 126, k. 152) obavijestio Komandu Dinarske četničke oblasti od 19. jula, reg. br. 176, k. 152; zapovijest štaba 802. četničkog korpusa od 28. jula, reg. br. 176, k. 152; izvještaj o obavljenoj komandi Bosanski i Liksko-dalmatinskih odreda od 27. jula, reg. br. 123, k. 152; izvještaj delegata četničke Vrhovne komande za Bosnu, Liku, Dalmaciju i Slavoniju od 6. avgusta, reg. br. 42, k. 208; izvještaj komandanta 1. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa od jula 1943.

⁴ Mladen Zupović je, u danima oslobođenja, pobjegao iz zemlje. Na suduju Braći Mihailovića i on je, kao ratni zločinac i izdajnik, 12. jula 1946. u odmoru, osuđen na smrt vijećijajem (opširnik od 16. jula 1946).

⁵ Mladen Đujić. Tada je bio komandant Dinarske četničke oblasti 1. sjedne, komandant Dinarske četničke divizije. Bosanska četnička oblast je obuhvatila područje zapadne Bosne, Liku, Korduna, Banje, sjeverne i srednje Dalmacije (AVH, reg. br. 163, k. 127; uputstva Komande Dinarske četničke oblasti od 6. septembra 1943).

⁶ Uroš Drenović. Tada je bio komandant Bosansko-krajiškog četničkog korpusa (dok. br. 142).

⁷ Đuro Plečaš. Tada je bio komandant Grmečko-školaškog četničkog korpusa. Korpus se u to vrijeme nalazio u formiranju; imao je samo oko dvadesetak četnika (AVH, reg. br. 123, k. 152).

je od 2000 ostalo uz njega, probije prema Kninu ostavivši arhivu, stambenje, koje i sve teče svatki na Dinari kod Unšta. Ostale njegove snage su se razbježale, svako na svoju stranu. Dok su male snage na Trčevu, Peuljama i Gnjatu razbile i djelimično potukle Dujiceve dijelove, jedna laka brigada dočekala je Dujića u otstupanju kod Unšta i nanijela mu osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu.¹¹ Nasta X Brigada produlila je gonjenje Dujića prema Kninu, uz saradnju laka i dalmaćinskih snaga, a također su zajednički ositili prostor između Knina i Sinja (Četinska Dolina) od četnika i nastala I Bataljon VI Brigade i jedan bataljon Ribničkog odreda uspješno su iznemogli i razbili dvije Drenovčeve "brigade", koje su bile koncentrisane u šumi kod Hoikovaca. Ovom prilikom je ubijen i "svajvodan" Plešić, kod koga su nađena važna četnička dokumenta i milion kuna i 30.000 lina.¹² Prepis ovih dokumenata dostavljam vam, da bi se i vi upoznali sa njima.

Na prostoriji Sator — Gnjat četnici su se bili dobro ukvrstili i njihov broj iznosio je oko 300, pod komandom Markice Cucuza.¹³ Od toga je 100 poslednjom akcijom ubijeno, zarobljeno ih se predalo, a ostali 200 su pobjegli sa Markicom. Rešili smo da formiramo Grabovski odred sa sjedištem u Peuljama. Pošto nemamo popularnih ljudi iz toga kraja za stab ovoga Odreda, odu drugovi koji su popularniji nalaz se na stazi, potrebno bi bilo da nam vi pošaljete drugu Trkulju Kostadina iz Grkovaca, zamj. politkoma vašeg jednog bataljona. Ovaj drug je vrlo popularan u Crnom Lugu, Nugalšici, Grkovcima i Peuljama gdje banda ima najbogat oslonac. Ovaj drug je sjeđno vrijedan i dobar bogac, te bi bio garancija da bi se sa njegovim priustvom u Stabu odreda odred dobro razvijao. Drug Trkulja bio bi komesar toga Odreda.¹⁴ Znamo da vam se teško rastati sa ovim drugom, ali shvatite važnost održavanja pod našim uticajem livanjsko-glamočkog sektora.

¹¹ Ta je bila 2. brigada (HŠK) 6. NOU divizije (AVH, reg. br. 123, k. 157, reg. br. 2 — 5, k. 80); zapovijest Staba 2. laka NOU brigade od 12. jula 1941. za napad na četnike.

¹² On je nosio lagan poruku: Miroslav Zajčević za Uroša Drenovčevića (tom IV, knj. 16, dok. br. 57 (str. 163) i dok. AVH, reg. br. 461, k. 106; objavljuje Komanda Dinarke četničke oblasti od 17. avgusta 1941). Naveo me je iznenadno, ali to je nepovratno i vjerovnije četnika za njegov korpus (AVH Reg. br. 123, k. 157).

¹³ Komandant Satorke četničke brigade (AVH, reg. br. 71, k. 153; naredba komandanta Dinarke četničke oblasti od 12. avgusta 1941).

¹⁴ Od te namjere se odustalo. Za vršoca dužnosti komandanta savezničkog Grubovskog NOP odreda "Gavrilo Princip" je 12. avgusta 1941. odredio Mirku Viteškoviću a za vršoca dužnosti političkog komesara — Đivo Drenjak (tom IV, knj. 16, dok. br. 21).

pošto su odlaskom naše glavine iz Krajine ovi sektori bili ugroženi i dobar dio sela pao je pod četnički utjecaj.
Obavještjeni smo od Štaba X divizije da iz II bat. IX Brigade, koji se nalazi u sastavu vaše XI Brigade, dezertiraju boreći koji odlaze u četničke redove. Ako bi se to dezertersko nastavilo, onda bi tome trebalo učiniti kraj i bataljon uputiti u sastav njegove Brigade (IX), koji bi se prema potrebi mogao nadoknaditi sa drugim nekim boljim bataljonom ili Drugom brigadom (II).
Ukoliko imate veći broj bolesnih i ranjenih drugova, možete ih uputiti u naše bolnice, koje su dobro sredene, na oporavak, ako za to nemaju uslova na terenu na kojem se vi sada nalazite.

Javite nam se i obavjestite nas o situaciji kod vas i o stanju vaše Divizije.

Uz drugarski i borbeni pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar,¹⁵ M. P. Komandant,¹⁷

BR. 146

IZVJEŠTAJ ŠTABA 16. DIVIZIJE OD 14. AVGUSTA 1943.
GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE O DEJSTVIMA
U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI

ŠTAB
XVI Udarne Divizije NOVJ
Del. br. 55 14 avgusta 43 g.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE

Polačaj

1. Već smo vas obavestili o neuspjehu pokušaju razaranja jedne bojne na sektoru Vrbanja — Drenovci. Glavni

¹⁵ Bilo o tim pojavama dezerterska u 2. bataljonu 9. brigade
vidi tom. IV. knj. 10. del. br. 179.

¹⁶ Vojni Štabni Veje
Štabna Radila

¹⁷ Original (pisan sa rukopisa, listovima) u AVH, sig. br. 3 — 2.
k. 958. Dokument je sa više mjesta oštećen. Redakcija je sa stije-
čnja oštećila tekstu i o oštećenju riječi stavila o sigurne nagrade.

Pa odlici Vrhovnog Štaba NOV i POJ taj Štab je formiran
2. jula 1942 (tom II. knj. 1. str. 209).

uzrok neuspjeha je taj, što operativno rukovodstvo nije prilagodilo naš plan za napad konkretnoj situaciji na terenu i što se II Stremki odred pri napadu na samu Vrbanju držao dosta loše. Naime od prve vatre nastalo je kolebanje u Odredu, što je neprijatelj iskoristio da se pribere i pojača otpor posle koga je Odred prisiljen na povlačenje. Ipak je tu zaplenjeno 40 pušaka i 3 p. mitraljeza sa odgovarajućom količinom municije i nešto druge ratne opreme. Nama su prišla 4 oficira, nekoliko podoficira i preko 40 domobrana. Domobrane smo pustili kućama a oficire i podoficire uputili Štabu Odreda sa sugestijom, da im izradi u saopštenju, u koliko je to moguće, u pogledu njihovih zabluda, a da o svemu tome i vas obaveste.

8/9 nata I brigada razoružala je muslimansku miliciju u Janji, nešto ustasa i domobrana, kojom prilikom je zaplenila oko 70 pušaka, 20.000 pušanih metaka, nešto vojničke odeće i obuću i druge ratne spremae.

10/11 2 bataljona naše I brigade (I i II) upali su u Bijeljnu, kojom prilikom je zaplenjeno preko 100 pušaka sa dosta municije i druge spremae. Pošto se neprijatelj iz grada povukao i skoncentrisao u utverđeni logor borba se nastavila i u toku celog dana 11. sv. m. Borba je bila vrlo žestoka i često bore su se prva u prva tukli sa račinim bombama. Neprijatelj je imao velike gubitke (ne znamo tačan broj) a i naši gubici se bili vrlo osetni. Imali smo 10 mrtvih i 16 ranjenih. Pošto bataljonima nije pristigla municija na vreme morali su uveče da se povuku, ali organizovano i u redu.

12/13 Sa celom našom I brigadom i jednim bataljonom naše III brigade preduzeli smo ponovni napad na grad. Jedan bataljon naše II brigade, jedan bataljon naše III brigade i jedan bataljon Mađevičkog NOP Odreda vršili su obezbeđenje sa pravaca: Rača, Breško, Zvornik i Drina — Petrovo Polje. Ove noći borba je bila još žestoka. Pošto u posle nekoliko uzastopnih jurika naših jedinica nismo prodrli u logor, a dobili

¹ Redakcija nije pronašla taj izvještaj. Međutim, 2. vremski NOP odred je svojim izvještajima vrlo uspešno napadao na Vrbanju (između je je domobranska 2. bojna Stremkog odreda) 1941. i drugi 22. avgusta 1941 (tom I, knj. 6, dok. br. 20 i 12).

² Janja je obezbeđivala Orluška postaja 4. oružanike (Gandrovski) paketaže (tom IV, knj. 16, dok. br. 209).

³ U Bijeljini su se nalazile njemačke policijske snage, oružanici i oružanike paketaže i nešto milicija i suglasno sa domobranskog Tuzlanskog odreda. Prema izvještaju Komande njemačkih trupa u Hercegovini od 14. avgusta 1942. njihova gubitci su iznosili 71 mrtvih i 28 ranjenih (tom IV, knj. 16, dok. br. 54, 148 i 209; AVH, reg. br. 911-17 i 92, otk. broj 1439, odluka očinjena Zavojskim odredom od 13. septembra 1942. za avgust).

⁴ Bosanska Rača

sno sa više strana obavještenja da je u Sremsku Raču stiglo jače pojačanje sa nekoliko tenkova, kao i to da je dan ranije u C [ru] Baru stigla neka nemačka kolona, naredili smo povlačenje naših jedinica. Neprijatelj je to iskoristio i odmah po udaljavanju naših jedinica pobjegao iz grada prema B. Rači, ostavljajući bogati ratni plen za sobom. Naši gubici bili su 2 mrtva i 12 ranjenih. Zabilježili smo preko 200 pušaka, mnoge puškane municije, jednu ispravnu radio stanicu, eksploziva, benzina, ulja, nekoliko vagona brašna itd. Plen se još uvek prebrojava.

U svim ovim borbama naše jedinice su se pokazale na visini. Naročito borci naše 1. brigade pokazali su primjeru hrabrost i požrtvovanost i što je naročito pohvalno bezprekorno ponašanje u gradu prema stanovništvu i privatnoj imovini, što je ostavilo najljepši utisak kod građanštva i najveće zadovoljstvo kod nas i svih ostalih rukovodilaca na ovom te-reću. Naročito se istakao II batalion naše 1. brigade i u njemu jedna četa sa zamenikom komandanta bataljona.

II. Juče smo dobili opširan izveštaj, sa predlozima od drugog komandanta naše Divizije, o situaciji u Birci.² Glavna crta te situacije je aktiviziranje četničkih bandi na tom sek-toru, kao posledica naših slabih snaga na tom delu. Posled-njih dana tamo se prebacuju izvesne četničke grupe iz Srbije, tako da pitanje četnika na tom delu postaje vrlo ozbiljno pitanje za celu istočnu Bosnu. U prvom redu, zbog toga, kao i zbog slabih ustaških i domobranskih posada u pojedinim mestima drug komandant predlaže da se tamo uputi jedna divizija, makar i naša, u cilju razbijanja četničkih bandi i sprečavanja njihove aktivizacije i okupljanja, kao i u cilju likvidacije ustaško-domobranskih posada u cilju razorža-vanja naših jedinica i uspostave narodne vlasti na široj teri-toriji.³ Pošto za sada jedino naša Divizija dotični su ožeri za sektor Birtča, a kako nam je i veza sa I Bos. korpusom, pod čiju komandu privremeno podpadamo, a preko njih sa V. Š.,

² Zamenik komandanta 2. bataljona 1. vojvodanske NOU bri-gade tuda je bio Nikola Sekandić.

³ Taj izveštaj Dasha Lekica, komandanta 16. NOU divizije, re-čak nije stigao preporučiti komandantu divizije, sa dva bataljona 2. voj-vođanske NOU brigade, 6. istočnobosanske NOU brigadom i Birlan-škim NDF odredom, tuda se nalazio na prostoru Srebrenice — Srebrenice (AVII, reg. br. 1742—3, k. 951/A) knjiga depeta Staba 16. NOU divizije od 16. avgusta 1943.

⁴ Za izvršenje tih zadataka upućena je, 30. avgusta 1943, 16. NOU divizije (tem D. knj. 18, odn. br. 39, AVII, reg. br. 1741—3 i reg. br. 1742—3, k. 951/A) depete Staba 16. NOU divizije od 30. avgu-sta i 3. septembra 1943.

dosta otežana i spora,¹⁰ to smo mi odlučili sledeće: prvo, da sa našom I brigadom i delom III koji je ovde predazrečno pokret u pravcu Majevice — Požarnice u cilju razbijanja četničkih bandi koje se tu nalaze ponovo okupljene posle napada na Husija, o čemu smo vas izvestili.¹¹ Posle ovoga I Brigada bi produžila za Birač; drugo, da sa III brigadom nastavimo čišćenje četnika u pravcu Drine (Branjevo) — Kozlaci do prikupljanja svih njenih delova na prostoriji Majevice, kada bi mi zajedno sa njom krenuli za Birač, i treće, da vam odmah uputimo II bataljon II brigade koji se sada nalazi ovde kod nas, s tim da nam vi hitno uputite sve delove III brigade sa što više novomobilisanih boraca, a da glavina naše II brigade krene iz Birača za Majevicu i dalje k vama čim tamo stigne naša I brigada.¹²

Naša I brigada je već popunjena na oko 1.200 ljudi, te ćemo sada otpočeti sa popunjavanjem III brigade dok se ona bude zadržavala na terenu Majevice. Posle njenog odlaska u Birač otpočelo bi popunjavanje II brigade koja bi se sa 2 bataljona nalazila kod vas a sa jednom na prostoru Majevice, kako u cilju potpomaganja Majevičkom odredu radi kontrole Majevičkog područja tako i radi održavanja veze između nas i vas. Mi smo vam već predložili, a i naš drug komandant nam je u poslednjem pismu podvukao da vam predložimo formiranje četvrt brigade.

III. Nasuprot brzom razvijanju i pravilnom podizanju jedinica naše I brigade Štab te brigade kao celina ne zadovoljava i vrlo malo obećava. Nastojali smo svim silama da mu pružimo punu pomoć ali smo na kraju došli do zaključka da su izvesne izmene u tom Štabu neophodne. Načelnika Štaba druga Hribara¹³ smenjujemo i upućujemo ga vama s predlogom da ga upotrebite za nastavnik u vašoj vojnoj školi pošto će na toj dužnosti mnogo bolje odgovoriti. On teoretski vrlo dobro stoji i već je jednom u našim redovima sam organizovao i vodio jedan vojni kurs, a kao načelnik Štaba brigade ne zadovoljava iz razloga što je brz, nestređen, pomalo kolebljiv i što još nije uspio da savlada i da uđe u potpunosti u taktiku

¹⁰ Veza je održavana (ređe) preko radio-stacije 17. NOV divizije (AVII, reg. br. 1745-3, k. 981A).

¹¹ Izveštaj o napadu na Husija čiji su AVII, reg. br. 14-2, k. 290 izveštaj Štaba 16. NOV divizije od 24. avgusta, reg. br. 1744-3, k. 981A; Izveštaj Štaba 16. NOV divizije, depeše od 21. i 25. avgusta 1943. godine.

¹² Prema izveštaju Štaba 16. NOV divizije od 16. avgusta 1943. Vrhovnom Štabu NOV i POJ, raspored ove divizije je bio sledeći: I. brigada se nalazila na Majevisi, 2. brigada u Biraču, 3. brigada u Srempu (AVII, reg. br. 1746-3, k. 981A).

našeg današnjeg rata. Na mesto njega postaviceemo dosadašnjeg načelnika II brigade¹⁴ čiji štab brigade vojnočki znatno bolje stoji i gde možemo još praviti izvesnih kombinacija. III brigadi dacemo načelnika koga smo dobili od V. S. a koji je zbog bolesti nedavno došao kod nas.¹⁵ U štabu I brigade smenićemo i drugu Iliju,¹⁶ zamenika komandanta, i na mesto njega postaviceemo sadašnjeg komandanta iste brigade drugu Bakića.¹⁷ Drugu Iliju smenjiceemo iz razloga što se u tom štabu osećao prilično zapostavljen i što tu nije dao ono što inače može dati. Njega predlažemo za komandanta II Sremskog Odreda, s tim da nam se dosadašnji komandant odreda uputi kako bismo ga postavili za komandanta bataljona u jednoj od naših brigada. Mi smo se prilikom dolaska u Bosutke Seme upoznali sa II Odredom i svim njegovim slabostima kojih ima dosta, te ovaj predlog činimo u prvom redu radi podizanja odreda a isto tako i radi podizanja kako drugu Iliju tako i drugu Save.¹⁸ dosadašnjeg komandanta. U veri sa Odredom mi imamo i taj predlog, da vam iz naših brigada damo do 100 starih boraca namerio onih koji se sada nalaze u Odreru, koje bismo uvrstili u naše jedinice i za što kraće vreme vojnočki i politički podigli. Podviciemo da komandanta II Odreru u svakom slučaju i u njegovom radu treba smentiti, jer se on kao komandant vrlo malo oseća. Što se tiče drugu Iliju, u koliko se vi ne slažete sa našim predlogom, mi bismo s njim pravili izvesne kombinacije kod naše III brigade. Molimo da nam po ovome hitno odgovorite ali ponovo napominjemo da je naše mišljenje da će drug Ilija kao komandant odreda zadovoljiti. Mi smo čak i sa njim o tome govorili — izneli smo svoje mišljenje — i on se slaže sa našim mišljenjem.

IV. Sa II bataljonom II brigade, koga ćemo vam odmah uputiti, uputićemo i drugove Budu Popovića, borca i rukovodioca na raznim funkcijama iz II Proletbrigade, i drugu Keslera,¹⁹ biv. nač. štaba naše II brigade. Drugu Budu uputićemo kao i predstavnika naše Div. intendature u cilju što boljeg organizovanja snabdevanja iz Srema a isto tako kao pomoć II bataljona za učvršćivanje partijske organizacije po jedinicama. Drugu Keslera ne poznajemo dobro, ali [ga] na osnovu njegove ranije funkcije predlažemo za nač. štaba II ili I Odreru. Čim uspostavimo vezu²⁰ sa V. S. izručiceemo

¹⁴ Riječ je o Periti Grušiću.
¹⁵ Odnosi se na Ljubilu Nevskovića.
¹⁶ Ilija Bogdanovića čika.
¹⁷ Stevana.
¹⁸ Riječ je o Naci Sugiću Kusl.
¹⁹ Save.
²⁰ Pogrešno: treba: vezu.

još kadrova, a između ostalog i jednog načelnika štaba brigade ili odreda koga ste vi ranije tražili.

Po pitanju druga Blaža Radunovića molimo da nam dostavite svojoj mišljenje o njemu. Mi uvidamo važnost politkomesara škole, ali smatramo da pored vas koji imate školu pod neposrednom kontrolom, drug Blažo može izvršavati sve te funkcije i da će u jednoj od naših brigada više koristiti. Mi bismo [njega] postavili za zamkomesara u našoj II brigadi, pošto drugarica²¹ koju je sada [na] toj dužnosti kao mlada partizka ne može da da ono što drug Blažo može. O [toj] drugarici mi imamo i mišljenje druga Marka²² o njenom ranijem radu.

V. Pošto mi već operišemo i za duže vreme po ravničastom terenu, došli smo na ideju da formiramo jedan konjički eskadron koji bi za prvo vreme brojao 40-50 konjanika. O tome smo usmeno razgovarali sa komandantom II bataljona²³ II brigade koji je inače konjark i kome smo pored ostalog i to stavili u zadatak. Taj eskadron bismo upotrebljavali kako na terenu Majevice tako i na terenu Buča.

VI. Molimo vas da nam hitno uputite šifru i plan rada sa V. S. sa svim potrebnim objašnjenjima, odnosno plan rada i šifru sa XVII Divizionom ako niste imali direktnu vezu sa V. S. Ako imate i jednu i drugu šifru pošaljite obe.

Obavestite nas kakav je kvar nastao kod vaše radio stanice i po mogućstvu pošaljite je zajedno sa radiotelegrafistom do nas, jer bi možda naš radio-telegrafista mogao da je opravi.

VII. Uputićemo vam izvesnu količinu eksploziva preko II odreda.

Molimo da nam uputite pešadijski top PITO koji vi, kako smo obavestili, slabo upotrebljavate.

Pošaljemo pricom 500.000 kuna i zahvaljujemo se. Uputićemo vam jednog ljekara koji nije hirurg ali će vam biti sigurno od pomoći. U koliko vam eventualno nije potreban, pređaćete ga našoj II brigadi koja inače nema ljekara. Vodite računa da i naša III brigada nema ljekara.

VIII. II Biježini smo pored ostalog zaplijenili 2 Stamparije. Jednu je evakuisao PK za BH a druga ćemo nastojati da vam svakako pošaljemo kao dar naše Divizije PK za Vojvodinu. Pošto mi odlazimo sa ovog terena zainteresujte se i vi sa svoje strane za tu stampariju.

²¹ Ljiljica Stanimirović Šonja

²² Marka Perišina Kamenjara

²³ Očinski se sa Milanom Jelićem izbu.

Mnogo nam je žao što nijesmo imali vremena da ovom prilikom dođemo do vas. Kada se ponovo vratimo u Šemberiju, nadamo se, da ćemo sigurno doći.
IX. Molimo vas da nam što hitnije pošaljete vaš predlog za širu operativnu aktivnost u Sreću. Želeli bi da taj isti izveštaj uputite vi sa svoje strane Vrh. Štabu.
S drugarskim pozdravom.

Smrt Falizmu — Sloboda Narod!
Politkomesar¹⁾ Načelnik Štaba,
Ljubita²⁾

BR. 147

IZVJEŠTAJ ŠTABA 12. DIVIZIJE OD 17. AVGUSTA 1943.
ŠTABU 1. BOSANSKOG NOU KORPUSA, O RAZBIJANJU
ČETNIKA U CENTRALNOJ BOSNI

ŠTAB
XII NARODNOOSLOBOD. UDAR.
DIVIZIJE
Br. 16/43 Str. pov.
17—VIII 1943 g.

12 k
Izveštaj o akcijama
ove divizije u vremenu
od 6—10 ovog mj.

ŠTABU 1 BOSANSKOG NOU KORPUSA

U vezi zadatka ove divizije, tj. razbijanja četničkih grupa u Centralnoj Bosni, štab ove divizije donio je odluku, da

¹⁾ Tada je bio Stefan Mitrović.
²⁾ Trešević. Teko je ranjen u stranak 4. oktobra 1943, kada je, u automobilu, našao na njemačku zastavu, na rasstranci para koji iz Tule, preko Bakije, vodi za v. Dubrovje. Tam prilikom je poginuo vođa automobila, a dva Vrhovna, četničkih štaba 1. bosanskog NOU korpusa, čičke je ranjen. Polju Trešević nije mogao da se kretati, jer ih je četnik automobila vratilo u po njemu u jednom desetom odjelu, ali je u njemu. Njemu je štab, poslije nekoliko dana (tom IV. knj. 16. dok. br. 39).
³⁾ Original (pisani na mašini, inicijalom) u AXH, reg. br. 4 — 2. k. 81.
⁴⁾ Po naredjenju Vrhovnog štaba NOV i POJ 12. divizija je 19. avgusta 1943 preimenovana u 11. NOU diviziju (tom IV. knj. 16. dok. br. 47).

se napadne na sektore i baze četnika Forkape,² Bundale³ i Ra-
de Radica,⁴ te su od snaga II i V KNOU brigade i PPO-a⁵
formirane dvije Operativne grupe, sa zadatkom koncentričnog
i jedinstvenog napada na gore navedene grupe četnika.

Prva Operativna grupa ima zadatak održavati grad Pr-
njavor u našim rukama i očistiti sektor Motajice od četničkih
grupa.

Druga Operativna grupa imala je zadatak opkoliti i uni-
štiti četničke bande Bundale i Radica.

Operacije na pomenuti sektor razvijale su se ovako:
Prva Operativna grupa izvršila je pokret 8 ovog mj. uju-
tro, sa prostorije Mačino Brdo — Glogovci i Prnjavor, preko
prostorije kraj Careve Gore, Kalaba, Veljčina Brda i Šibav-
ske, te je izšla na liniju Top Brdo — Smederevo i Spaso-
vište. Ova grupa, koja se je kretala u tri kolone, nije naišla
na tako žestoki otpor četnika, jer su isti bježali ispred naših
snaga, sem što su snage PPO-a naišle iznenadno na Šibovskoj
na četnike, koji su poslije kraće borbe razbijeni i protjerani.

9 ovog mj. ista ova grupa izvršila je pokret u pravcu Mo-
tajice i N. Vesi. Pri ovom pokretu očišćena je prostorija
donji dio Rakovice⁶ — Kraljevačkog Brda⁷ i Kumove. Pri-
likom ovog očišćenja četnici su Forkape davali dosta jak otpor,
koji je nakon jednog sat žestoke borbe skršen. Bande su po-
bjegle u pravcu Kobala,⁸ a odale u pravcu Strpa.⁹ Po
dobivenim podacima o stanju neprijatelja u N. Vesi, snage
II KNOU brigade sa snagama PPO-a 16-og ovog mj. u 3 sata
napale su jednu satniju legije, koja je 9-og ovog mj. smijenila

² Nikala Forkape je tada bio komandant Motajičkog četničkog
odreda.

³ Izbomira (Išbo)
⁴ Komandanta Bosanskih četničkih odreda, neposredno prije
atake 2. i 3. Kraljeve (okružne) NOU brigade, četnici su 4. avgusta
1943. preduzeli napad na položaje 5. kraljeve brigade u rejonu Prnja-
vora. U napadu su učestvovali Motajički četnički odred i četnički ba-
taljoni »Mirnašić«, »Prejica« i »Hajduk Veljko« četničkog odreda
»Borja«. Napad je odbijen (tem IV, knj. 16, lok. br. 12; AVII, reg.
br. 181, k. 205; narednje Komande Bosanskih četničkih odreda od
2. avgusta, reg. br. 275, k. 2012; narednje Komande Motajičkog
četničkog odreda od 3. avgusta 1943).

⁵ Prnjavoračkog partizanskog odreda.

⁶ To brdo nije navedeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na Veljko
brdo, sjeverno od Prnjavora.

⁷ Pod nazivom: Topičko brdo (orig. 242), sjeverno od Prnjavora.

⁸ Navedeno nije navedeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na s.
Rakovac, sjeverno od Prnjavora. Prema tome treba da pili: Rakovca.

⁹ To brdo nije navedeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na Kralje-
vo Brdo (orig. 356), jugozapadno od Bosanskog Kobala.

¹⁰ To jest: Bosansko Kobalo.

jedna satnija domobrana, koji su otišli u Slavoniju. Borba sa neprijateljem — legijom na N. Vesi bila je ogođena, koja je trajala oko 4 sata, gdje su naše snage uspjele istjerati neprijatelja iz nekoliko prvih rovova, koji je bio jako utvrdjen, ali utijed stizanja pomoći neprijatelju, naši su se morali povući, jer je bio brisan prostor.

Uz ovaj ovaj, jedan dio snaga II KNOU brigade čistio je sela od četnika Rakovica i Lepenica, bande su pobjegle ne dajući otpora u pravcu Sepca. Drugi dio snaga, III¹⁾ KNOU brigade sa snagama PPO-a, čisto je Pečenogovec, Kurnovu i Smrtiče prema Tromedi.²⁾ Toga dana četničke bande bile su se prikupile i sa manjim snagama nalazile su se u Smrtićima i kod Tromede, dok su jače skoncentrisane snage imali u Motajci. Pr sukobu naših snaga sa četnicima u Smrtićima, četničke snage koje su se nalazile u Motajci odmah su krenule u pravcu Smrtića i tako ugrozile naše snage sa juga, koje su vodile borbu u Smrtićima. Borba je trajala od 12—19 časova. Naši su bili primorani da se povuku. U samom povlačenju seljaci su pucali na naše vojnike, a neki su ležali i tražili oružje, gdje su nekoliko ubijena.

Za vrijeme ovih operacija četnici su imali oko 23 mrtva, 19 ranjenih i 5 zarobljenih. U akciji na N. Vesi ubijeno je oko 20 legionera, 7 ranjenih i jedan zarobljen (koji je strijeljan). Među zarobljenim četnicima bio je i zamjenik Bandaljin Fleksiš,³⁾ koji je likvidiran. Zaplijenjeno je 17 karabina i 1 p. mitraljez, 300 metaka, 6 bombi i nešto vojne spremne. Spaljen je i Forkapin auto.

Naši gubici za vrijeme ovih operacija bili su: 7 mrtvih, 3 ranjena i dva lakše ranjena. Izgubljen je jedan p. mitraljez ispravan i jedan neispravan, kao i 3 puške.

Druga Operativna grupa, čisteći sektor prema Jošavki, imala je nekoliko sukoba sa četnicima, koji su postigle manje borbe razbijeni i protjerani. Naše snage izbile su na cestu Jošavka — Četinae.

U ovim operacijama četnici su imali 3 mrtvih i dva zarobljena od kojih je jedan pusten kući. Umalo je umakao i bandi Rade Radić.

Zarobljena su 4 karabina, 700 metaka. Zapaljeno je 5—6 kuća istaknutih četnika i skorjetih bandita.

¹⁾ Trbušići.
²⁾ Sela: Pečeneglova (Gornja i Donja).
³⁾ To mjesto nije naznačeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na nekakvo mjesto kod Smrtičkog mts. Spretnostima od Prujavca.
⁴⁾ Redakcija nije mogla da mu ustanovi pravo ime.

Prilikom bombardovanja Jošavke 10 ovog mjeseca od strane neprijatelja, poginuo je jedan komandir i 5 je ranjeno drugova.

Snage V KNOU brigade u borbama sa četnicima imale su jednog mrtvog i dva ranjena.

Ove akcije nijesu u potpunosti uspjele iz dva razloga:

Akcija V KNOU brigade na sektor Jošavke došla je drugi dan kad i pokret I Proleterske brigade na isti sektor, o čemu ovaj štab nije bio izvješten. Četnici su se izvukli prema Čelinici i Banja Luki. — Kod grupe koja je operirala na sektoru Motajice ne uspjele se je radi potjezivanja neprijatelja. Tj. razbijanjem četnika sa našim manjim snagama, progonilo se je četnike duboko u sektor sasebo-četnički, gdje su ovi izvršili koncentraciju četničkih snaga i dobili pomoć od legijenera i tako skoncentrisani ugrozili II bataljon II KNOU brigade i nanijeli mu gubitke.

Poslije ovih akcija sporazumno sa štabom I Proleterske divizije, čija je I Proleterska brigada razmještena na prostorištu Šnjegotinu — Dabrave — Devetine, naše snage su raspoređene ovako:

II KNOU brigada i PPO-ed zatvara pravce Derventa — Prnjavor i Banja Luka — Prnjavor.

V KNOU brigada zatvara pravce Teslić — Maslovar, Kotor Varoš — Maslovar, kao i Teslić — Prnjavor.

Snage XII KNOU brigade i PPO-a nalaze se na sektoru Skender Vakufa — Kotor Varoš.

Nečas 16 ovog mjeseca sa snagama kombinovanim iz II i V KNOU brigade i PPO-a naredili pretres Ljubica u kojem se krije jedna četnička četa.

Iz Jošavke poslije akcije došao je jedan četnik sa p. mitraljezom i malazi se u PPO-u.

Mišljenja smo da udarci naneseni na ovom sektoru četnicima moraju biti ponovljeni i bliži njihovim bazama, dok se potpuno ne razbiju. Naročito se osjeća potreba pretresa Motajice i povremenog razbijanja Forkape, radi političkog i vojničkog našeg ugleda, kao i jednog načina da se omogući politički rad u pozadini i spasi žetva u Župi. — Odlučili smo isto tako, radi povećanja brojnog stanja neprijateljskog garnizona u K. Varošu kao i usmenih razgovora drugu četu sa Vama, odustati privremeno od te akcije.

Naše jedinice na dodjeljenim sektorima vrše stalnu aktivnost u borbi sa manjim četničkim grupama.

Provaljen je četnički obavještajni kanal u Četvri i pohapšeno je oko 10 ljudi. Istraga se vodi.

Na sektoru Prijavora još nije bilo neprijateljske intervencije za preuzimanje grada. U samom gradu održavaju se kulturno-političke priredbe od strane naših jedinica, koje su dobro posjećene.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politikomesar, Načelnik štaba, Komandant
Zarko¹⁷ Sosa¹⁸

M. P.

¹⁷ Zvonimir (Zudar) je jedan od organizatora svjetske narodne na području Hrvatske. Umro je 26. juna 1976. u Zagrebu kao prezidentski predstavnik ZNA i poslanik Vijeća naroda Savezne skupštine SFRJ.

¹⁸ Josip Malnar

BR. 151
 PREGLED BROJNOG STANJA LUDSTVA I PROLETER-
 SKE NOU BRIGADE OD 21. AVGUSTA 1943. GODINE¹

1
 L J U D S T V O
 Brojno stanje I Proleterke brigade na dan 21/VIII 1943 god.

JEDINICA	NA LICU		U BASHODU PO SPISKU			
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab brigade	24	3	1		25	3
Intendantura	37	2	V		37	3
Sanitet	49	41			49	41
Politički vod	10	2	5	1	15	3
Politička Oeta						
I. bataljon	129	17	21	3	150	20
II. bataljon	142	11	56	9	198	20
III. bataljon	158	22	5		163	22
IV. bataljon	156	11	56	4	212	15
VI. bataljon	107	18	26	3	133	21
SVUKA	912	127	170	21	1082	148
					Ukupno	1230

Polikomesar² M. P. za Komandanta J. Žarić

¹ Original (pregled pisan na mašini, latinsicom, popunjen masti-
 lom) u AVH, reg. br. 1 — 3, k. 707. Redakcija ne objavljuje pregled
 slike i materijala koji se u AVH nalaze uz ovaj pregled.
² Tada je bio Vlado Šekić (tom IV, knj. 16, dok. br. 46).
³ Zagab. Vreme, posljedje rata.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 7. DIVIZIJE OD 23. AVGUSTA 1943.
GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE U PRISTIZANJU
U REJON PODGRMEČA, STANJU U JEDINICAMA DIVIZIJE
I RASFORMIRANJU 16. BRIGADE¹

Štab
VII. Divizije N. O. V.
Hrvatske
23. VIII. 1943.

23. VIII. 2042

GLAVNOM ŠTABU N. O. V. I P. O. HRVATSKE.

Sa našom divizijom stigli smo na prostoriju Podgrmeča gdje smo se po direktivama V. S. zaustavili, da ispitamo situaciju na Banji pa da se potom prebacimo preko Une². Kako neprijatelj u dolini Une koncentriše svoje jake snage, a primjećena je koncentracija i oko rijeke Save, dobijamo utisak da je to koncentracija za ofanzivu. K tome obaviješteni smo da su Nijemci otpočeli sa ofanzivom na Liku, o čemu nemamo nikakvih podataka, izuzev to da je neprijateljski saobraćaj na liniji Novi – Bihać vrlo živ.

Kako je našim brigadama očepovodno potreban kraći odmor i popuna, to vas molimo da nas obavijestite o situaciji, i, u naše mišljenje da li imamo uslova i dovoljno vremena da reorganizujemo i popunimo našu diviziju na Banji, u koliko bi otpočela ofanziva mi bi se zadržali na sektoru Podgrmeča.

Naša divizija danas ima dvije brigade (VII i VIII), dok XVI brigada usljed malog brojnog stanja rasformirana je. Brojnost i ove dvije brigade su vrlo male i pri tome popune je naš najglavniji problem.³ Kako su perspektive mobilizacije na Banji vrlo slabe, to vas molimo da nam dostavite nešto od

¹ Original (pisan na mašini, latinsicom) u AVII, reg. br. 47-3, k. 195A.

² U brojevi, dopisani mašicom, označi dan, mjesto i čas odlijanja izvještaja iz Štaba 7. NOI divizije.

³ Bilo u preobratu 7. NOI divizije u Banju stidi tom V, kol. IK dok. br. 182.

⁴ Za vrijeme bitke na Neretvi i Soljci, ti u četvrti i petoj neprijateljskoj ofanzivi, 7. NOI diviziju, koje se nalazila u sastavu Glavnog operativnog grupe Vrhovnog štaba NOV i POH, imala je teške gubitke, čime je njeno brojno stanje znatno smanjeno. Opiranje o teme stidi tom V, kol. IK dok. br. 182.

Određskih snaga za popunu naših brigada. Obavješteni smo od područne komande Banije da oni imaju u projektu da formiraju i treću brigadu iz Odreda i smatramo odnosno mislimo, kako su perspektive za mobilizaciju slabe na Baniji, da bi to ljudstvo bolje iskoristili sa ovim našim rukovodnim kadrom u ove dvije brigade nego da se stvori manja brigada sa slabim rukovodnim kadrom. Svakako kad bi bile mogućnosti za mobilizaciju povoljne, t. j. kad bi se mi mogli popuniti bez odreda — stvaranje nove brigade bilo bi bolje jer se time naša vojska povećava i raste.

Naša divizija imaće radio stanicu, dok nema dobrog radio telegrafiste niti stručnjaka za opravku u koliko bi se desio kakav kvar, pa vas molimo u koliko imadete koga od njih, naročito radio telegrafistu, da nam ga dadeće. Isto tako da nam pošaljete ključ veze kako bi mogli održavati s vama radio vezu.

Smrti fašizmu — Sloboda narodu!

Poltkomesar: Komandant, potpukovnik:
Duro Kladarin P. Jakić

Izdata potrebna naređenja 1. korpusa i VII. diviziji¹ u vezi s popunom i zadatka VII. divizije.

30. VIII. Terzić²

¹ Sedma NOU divizija je u septembru 1943. preformirana i pojačana iz Banjskog NOP odreda i, razformirane Irske operativne grupe. Tom prilikom je formirana 3. brigada, a 7. i 8. brigada su preimenovane u 1. i 2. brigada 7. NOU divizije (tom V. knj. 18. dok. br. 182).

² Za naređenja redakcija nije pronašla.
³ Za primjeha je dopisana maxilom.
⁴ Velić, zamjenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije.

NAREĐENJE ŠTABA II. NOU DIVIZIJE OD 23. AVGUSTA
1943. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA ZAŠTITU OD NAPADA
NEPRIJATELJEVE AVIJACIJE NA ŠTABOVE¹

ŠTAB
XI NOU DIVIZIJE
Brog: Slučbeno
23. avgusta 1943. god.
Položaj

STROGO POUZERLJIVO!

ŠTABOVIMA II. V. I. XII. KNOU BRIGADE I
ŠTABOVIMA BANJALUČKOG I PRNJAVORSKOG PO-a

POLOŽAJ

Izvijestio nas je štab XII KNOU brigade, da je dana 16 ovog mjeseca, u 16 i 30 časova, neprijatelj dva puta bombardovao njihov štab, sa tri aparata vjetrova, koji se nalaze u selu Čukovcu, ispod Vagana. Prilikom bombardovanja, štab XI KNOU-b-e imao je 3 mrtva drugara i tri ranjena i jednu drugaricu. Među poginulim drugovima je i zami, politkomsura brigade, drug Trivo Bogunović i šef OC, drug Kraljević Ante.

Kako ovo nije prvi slučaj bombardovanja naših štabova od strane neprijatelja, već naprotiv, ovakovi i slični slučajevi dešavali su se niz puta, gdje smo imali žrtava. Da bi izbjegli nepotrebne žrtve, koje trpimo sumo neopreznosti i podcjenjivanjem neprijatelja, to u svrzi toga napominjemo štabovima brigada i odreda, da u buduću ne zadržavaju se sa štabovima na jednom mjestu duže vremena, ako to već nije potrebno, a ako je potrebno, onda treba pojačati budnost, tako na primjer, da svaki štab po danu postavi po jednog ili više osmatrača nebu, koji će u slučaju pojave aviona, sa već određenim znakom obavijestiti štab, tj. da prijete vazдушna opasnost. Pored ovoga potrebno je da se unaprijed odredi mjesto gdje će iko da se skloni od aviona.

Nije potrebno, da više navodimo, tj. da vam dajemo uputstva, šta ćete raditi prilikom pojave aviona, već je potrebno to, da budete budni i da ne dozvolite, da vas neprijateljski avioni srenade, te da se ne možete, na vrijeme, na sigurno mjesto skloniti.

¹ Original (pisan na matini, latiniicom) u AVII, reg. br. 28-1, k. 865.

O ovome treba, da skrenete pažnju štabovima vaših bataljona tako da ne trpimo nepotrebne žrtve u borcima i komandnom kadru.

Svakako bi bilo potrebno, da štabovi brigada i odreda posebno izdaju uputstva štabovima bataljona, koji će prenijeti na komande četa, kako će se vladati prilikom pojave neprijateljskih aviona, kao i prilikom bombardovanja, jer vam je poznato, da je do sada stradalo dosta drugova, koji se nijesu znali skrivati od aviona prilikom bombardovanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polikomesar,	Načelnik Štaba,	Komandant,
Žarko	M. P.	Šoša

**PREGLED BROJNOG STANJA Ljudstva I SAORUŽANJA
4. NOU DIVIZIJE OD 31. AVGUSTA 1943. GODINE***

BROJNO STANJE

Ijadrova, otalja i manije IV. divizije II. Bosniskog N. O. U. Korpusa na dan 31. VIII. 1943. god.

Jednica	Liderstvo		Oružje										Municija										
	Pov. vodja	U. vodja	Tipovi	Brojka	na kopcu	na haubi	na topu	na mitraljezu	na puški	na pištolu	na revolveru	na puški	na revolveru	na pištolu									
			Mauser	Pravica	od 75 mm	Brojka	na puški	na mitraljezu	na pištolu	na revolveru	na puški	na revolveru	na pištolu	na revolveru									
Sub. Divizija je sastavljena, manj. i ina tendencija	70	88	62	/	/	/	3	45	8	20	/	/	/	/	500	2500	80	/					
VI. brigada	983	229	754	/	/	1	2	29	428	37	141	4	/	/	6	/	1480	4264	13090	238	22		
VIII. brigada	943	214	729	/	/	1	1	5	2	438	42	189	4	/	/	10	/	2500	6996	22792	359	33	
X. brigada	705	/	702	/	1	1	1	2	7	171	564	41	97	/	1	21	/	115	7500	6400	14096	310	/
Vodja sa vozni	51	5	46	/	/	/	/	/	37	4	5	/	/	/	/	/	/	/	/	1285	50	/	/
Ukupno	2752	456	2296 ¹⁾	/	1	2	/	7	16	73	1712	132	462	8	/	27	16	/	11780	18160	54163	1037	57

Pat. komesar
Bukac²⁾

Štirn falzima — Sloboda naroda!
Zamjenik komand.
Roca³⁾

Komandant:
Pitar⁴⁾

M. P.

¹⁾ Original (pisao mastilom, cirilicom) u AVH, reg. br. 41 — 5, k. 456.

²⁾ Zbir je pogrešan; treba: 2293.

³⁾ Slijevanje.

⁴⁾ Urad. Begunović Roca
Vujanović

BR. 154
IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. BOSANSKOG KORPUSA OD 4. SEP-
TEMBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O AKCIJA-
MA U ZAPADNOJ BOSNI OD 24. DO 29. AVGUSTA 1943.
GODINE¹

ŠTAB
II. BOS. N. G. I. KORPUSA
Op. Br. 168
Dne 4-VIII² 1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
Polodaj

Ranije smo Vam dostavili pregled akcija II. Bos. NOU
Korpusa od osnivanja Korpusa.³ Sad Vam dostavljamo izve-
štaj o posljednjim akcijama.

24-VIII: Drvarsko-petrovački NOP Odred zarobio je u
selu Suvaji kod Bos. Petrovca 15 četnika, 3 ubijena, među
njima i četnički komandir.
25-VIII: Dijelovi IV. NOU Divizije opkolili su neprij-
ateljsku posadu kod čaršije na Vrhopolju. Posada se predala
pod manjom borbom. Zarobljeno je 130 domobrana i legio-
nara, a zaplijenjeno 13 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez,
1 teški i 1 laki bacač i 90 pušaka.⁴ Dijelovi iste Divizije su
u borbama oko Banja Luke ubili i zarobili 60 četnika, među
kojima je komandant četničke «brigade» Mica Azarić.⁵ Od
četnika je zaplijenjen 1 teški bacač sa 69 mina, 2 puškomitra-
ljeza i 36 pušaka. Srusjen je vodovod koji je snabdijevao Banja
Luku sa vodom.

¹ Original (pisan na matini, latinicom) u AVH, rep. br. 3-2,
k. 93.

² Pogrešno napisano u originalu. Treba: 4-IX.

³ To je izvještaj od 28. avgusta 1942 (tom IV, knj. 16, dok.
br. 57).

⁴ Četnikima u Vrhopolju lično vodili Đorđe Bajić «Banja Lu-
ka», prema izvještaju Štaba Grmečke grupe NOP odreda od 1. sep-
tembra 1943, napisu na jeluša četa Podgrmečkog NOP odreda i 1.
bataljon 13. krajiške NOU brigade (tom IV, knj. 16, dok. br. 180 i
178, knj. 17, dok. br. 3). AVH, LjB, P.19121/106, izvještaj Komande
II. bosanskog armijskog korpusa od 29. avgusta 1943.

⁵ Miroslav M. Azarić Mica, komandant 4. brigade Bosansko-
krajinskog četničkog korpusa. O razbijanju četnika 4. brigade u rejon
Dubice kod Banja Luke, vid. AVH rep. br. 373, k. 286, izvještaj Ko-
mande 3. brigade «Koloča» Bosansko-krajinskog četničkog korpusa od
21. avgusta 1943, godine.

26-VIII. Podgrmečki NOP Odred napao je jednu neprijateljsku kolonu na cesti Petrovac — Krupa. Zarobljeno je 15 legionera sa puškama i 2 laka mitraljeza tipa »Šarac«, a ubijeno 10 legionera.

28-VIII. Udarni bataljon Drvarsko-petrovačkog NOP Odreda i Bihački bataljon napravili su zasjedu na komunikaciji Bihač — Petrovac i tom prilikom spali neprijateljski transport od 4 kamiona i nekoliko motorcikla. Zaplijenjeno je 4 laka mitraljeza »Šarac«, 5 njemčkih strojica i 50 karabina. Na cesti je ostalo 56 mrtvih Srba.

1. bataljon Kozarskog NOP Odreda digao je u zrak putnički voz sa lokomotivom na pruzi Bos. Novi — Dobojin. Tom prilikom poginulo je 140 neprijateljskih vojnika, većinom Nijemaca, među kojima i jedan pukovnik. Zarobljena su 22 domobrana i 1 satiski nadporučnik. Zaplijenjeno je 37 pušaka, 1 strojica, 5 pištolja, 260 pari odijela, 296 pari cipela, 100 pari veća i druge spremne. Il. bataljon istog odreda stradao je na cesti B. Luka — Prijedor dva neprijateljska kamiona i 1 luksuzni auto, u kojem je zarobljen direktor rudnika Ljubice. Ubijeno je 30 Nijemaca. Isti je bataljon spatio neprij-

3. Zajedno su postavili 1. i 2. bataljon Podgrmečkog NOP odreda i 4. i 5. čete 8. brigade 7. NOI divizije (tom IV. knj. 17. dok. br. 3).

Oba bataljona su pripadala Drvarsko-petrovačkom NOP odredu (tom IV. knj. 17. dok. br. 3).

Grmečka grupa NOP odreda formirana je 12. avgusta 1943. godine. U njen sastav ušla su sile: Drvarsko-petrovački, Kozarski, Podgrmečki i Ribnički NOP odredi (tom IV. knj. 16. dok. br. 21).

Odlomci se sa dijelove njemačke 23. legionske divizije »IT-gara«. Tada su jedinice te divizije dejstvovale na komunikaciji Bihač — Bosanski Petrovac, da bi, prema naredjenju komande njemačkih trupa u Hrvatskoj od 8. avgusta 1943. obezbijedile bare za seobdivljanje 14. lovačke divizije (AVH. 1315, F-215693-6). Na terenu, ova lovačka divizija probušena je tada na prostoru Kamin — Grmeč, tako su joj članovi pripadali rezervni bataljon italijanskih jedinica sa baze podređenja u otkupnu kapitulaciju (tom IV. knj. 16. dok. br. 21). 9. septembra u akt o kapitulaciji je stupio na snagu 9. septembra 1943. Taj plan o raspuštanju italijanskih jedinica na području Dalmacije, Crne Gore i Albanije Nijemci su nazvali »Unternehmen »Athen« (operacija »Athen«) (opširnije, o tome vidi tom IV. knj. 16. dok. br. 21). AVH. 1315, F-93,354862-6; zapovijest Komande 2. oklopne armije od 8. septembra, os. br. 745208; izvještaj 15. hrvatskog armijskog korpusa od 28. avgusta, T-318, F-215693-6; zapovijest Komande 15. hrvatskog armijskog korpusa od 9. septembra 1943. za postavljanje jedranke obale i raspuštanja italijanskih jedinica po planu »Athen«, 1314, F-281905-6; izvještaj Komande 15. hrvatskog armijskog korpusa od 27. avgusta 1943. o spremnosti jedinica za preobrt prema jedranjaci obali.

teljski bombarder tipa »Junkers 58« kod 2. st. Piskavice. Po-
sada aviona spasila se bjezivom u bunkere kod stanice.

•

Ukupni gubici neprijatelja na području II. Bos. NOU
Korpusa za posljednjih 35 dana su sljedeći:

Ubijeno: 557 Njemaca, ustaša, legionera i do-

moži.

5 mladi oficira

1 pukovnik

106 četnika

4 četnička komandira

1 četničkog »vojvodu« (Duro

Plešaš)

1 četničkog k-nta »brigade«

(M. Azarić)

Ukupno ubijeno: 677 neprijateljskih vojnika i oficira.

Zarobljeno: 354 neprij. vojnika (Njem., leg. do-

moži.)

5 oficira

116 četnika

Ukupno zarobljeno 475 neprijateljskih vojnika.

Pređalo se oko 200 neprijateljskih vojnika.

Zaplijenjeno od neprijatelja: 492 puške, 6 t. mitraljeza,

43 laka i pukomitaljeza, 11 strojica, 3 t. bacača, 2 t. ba-

cača, 10 bicikla, 348 pari cipela, 200 odijela, 160 pari veša, oko

20.000 metaka, 6.350 kg. soli, 4.500 kg. šećera, 2 vagona žita

i 147 konja.

Utišteno: 2 voza sa lokomotivama, 15 kamiona, 8 moto-

cikla, 47 bicikla, 3 haubice, 1 bombarder »Junkers«, 1 beton-

ska utvrda 13 metara visoka i 50 konja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBOLA NARODU!

Politički komesar, M. P. Komandant,
S. Rudić

* Bila o pogibiji četničkog vojvode Duro Plešaša, komandanta
Grmečko-klekvačkog četničkog korpusa »Gavrilo Princip«, vidi dok.
br. 148.

BR. 149

NAREĐENJE ŠTABA 2. NOVI KORPUSA OD 12. SEPTEMBRA 1943. STABOVIMA 4. PROLETERSKE I 2. DALMATINSKE BRIGADE ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJU SARAJEVO — KALINOVIK

ŠTAB
II UDARNOG KORPUSA¹
Št. Pov. br. 4
12. septembra 1943. g.
u 21 čas.

Koncept

ŠTABU BRIGADE

PODATCI O NEPRIJATELJU:

U Kalinoviku nema okupatorskih snaga. Na komunikaciji Kalinovik — Sarajevo zaključno Donjeg i Gornjeg Kotaraca nema okupatorskih snaga. U Dobrom Polju ima mali broj milicionera Muslimana, u Trnovu ima također nešto milicionera, čiji broj nije izviđen, sa nešto automatskog oružja.² Nešto razbijenih četničkih bandi ima u neposrednoj okolini Kalinovika i na južnim padinama Jahorine, ali te grupe ne predstavljaju nikakve formacije niti su vojnički organizovane. Ove bande imaju po nešto automatskog oružja.
U Gorazdu je jedna bojna Vražje divizije sa tri tenka i jednim brdskim topom.³ Ovi tenkovi su danas izvršili izviđanje sa pravca Gorazda do željezničke stanice Osanica, ali za tenkova nije primjećena pješadija. Ovim podatkom se još ne može utvrditi da li neprijatelj ima namjeru daljeg prodiranja ka Foči.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinsicom) u AVH, reg. br. 2-1, k. 20.

² Taj korpus je formiran po naredenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. septembra 1942. U njegov sastav su ušle 2. prototroška i 2. NOH divizija (štam II, knj. III, dok. br. 95, objavljuje 4. dok. br. 113, objavljuje 2. dok. br. 10).

³ U Trnovu su se nalazili dijelovi Društva anti »Trnovci, dok se ekspedicija prije napada sastojala i 14 četa 378. grenadirskog puka 309. legionske divizije (»Vražje»). Četrnaesta četa se vjerovatno postavila u Kijev (štam IV, knj. 12, dok. br. 105 i 120, AVH, T215, F215574; ratni dnevnik 309. legionske divizije za 11. septembar 1943).

⁴ U Gorazdu se nalazio 3. bataljon 378. grenadirskog puka 309. legionske divizije (AVH, T215, F2155708; ratni dnevnik Komande 309. legionske divizije za 11. septembar 1943; Franc Šraml, n. d., str. 65).

OPSTA IDEJA MANEVRA:
Manevarska grupa korpusa — IV proleterska i II dalmatinska brigada — u vezi direktiva Vrhovnog štaba izvršiće sledeći manevar:
1. Brzo primicanje komunikaciji Kalinovik — Sarajevo sa istočne strane u dve kolone i to: desna kolona IV proleterska brigada, a lijeva kolona II dalmatinska brigada.
2. Zauzimanje mjesta Dobro Polje i Trnova a zatim gravitiranje obeju kolona prema Sarajevu istočnom stranom komunikacije, sa malim obezbeđenjem sa zapadne strane komunikacije. Prediranje do Jablanice i Kijeva, odnosno Turba i time izazriti svoj pritisak prema Sarajevu sa juga.
3. Nagli prelaz na zapadnu stranu komunikacije Sarajevo — Kalinovik, čišćenje cjelokupnog terena od četničkih i milicijskih bandi sve do oblasti sela Kuta i Kalinovik.
4. Povratak sticim marševskim rasporedom prema sjeveru na grad Sarajevo i sadejstvovanje, pritiskom na južne položaje svoga grada, dejstvu naših jedinica i Bosanskog Korpusa.

oo X oo

U vezi navedene ideje manevra naše manevarske grupe

NAREĐUJEMO:

1. Primicanje ka komunikaciji.
a) IV proleterska brigada: krenuće sa svoje sadašnje prostorije na pravcu Trnova, s tim da brigada stigne u oblast i visinu: Lijeskov Dol (1178)¹ — Buzduhanj (1326). Brigada će krenuti na ovaj marš i isti izvršiti u toku noći 13/14 septembra tek. god. i nastiti da brigada bude do visine označene linije na dan 14 u 6 časova.
Smještaj organizovati tako da se prisustvo brigade u potpunosti prikrije od neprijatelja u oblasti Trnova.
Sa ovom brigadom kretaju se hirurška ekipa i njeno mjesto na mapi određuje Štab brigade.
b) II dalmatinska brigada: izvršiće pokret sa sadašnje prostorije do prostorije: s. Varoš — Jejača (k. 264)². Ovaj marš izvršiti na dan 14 septembra počev tačno u 2 časa.

¹ To je trig. 1178 (Lijeskov dol).

² Jejača je brdo (jugistočno od Trnova), nadmorske visine oko 1.000 metara, dok je k. 264 kraj potoka na padinama Jejače.

Smjeljat organizovati tako da se prisustvo brigade potpuno prikrije od neprijatelja u s. Dobro Polje.

c) Ovaj štab kretaće se sa levom kolonom, t.j. II dalmatinskom brigadom, te će štab brigade blagovremeno izvršavati štab korpusa o mjestu na maršu i času polaska sa sadašnjeg mjesta.

Str. Pov. 4/43

2. Zauzimanje Trnova i Dobrog Polja:

a) IV proleterska brigada: kao naša desna kolona manevarske grupe pripremiti i izvršiti napad na Trnovo i posadu likvidirati.

Napad izvršiti na dan 14 septembra u 18 časova.¹

b) II dalmatinska brigada: kao naša lijeva kolona manevarske grupe pripremiti i izvršiti napad na Dobro Polje.

Napad izvršiti na dan 14. ov. mj. u 20 časova.²

3. Vadiranje ka Sarajevu:

a) IV proleterska brigada: odmah po zauzeću Trnova sasrediti svoje bataljone na prostoru Ilovice — Slavjevići — Deljaci.

Na prostoru Trnovo — Ilovice porušiti sve putne objekte i mjestimično sam put, ostavljajući duž puta mjestimične zasjke, sa jednom zasjedom u visini šume Hrastovac.

Na označenoj prostoriji biti sa brigadom najdalje do 20 časova 15 septembra tek. god.

b) II dalmatinska brigada odmah po zauzeću Dobrog Polja sasrediti svoj pukret do prostorije Trnovo — Bistrućaj — Bašci, gdje razmjestiti i brigadu, a jedan bataljon zapadno od komunikacije u oblasti Trebečaja kao pobočnicu cijele manevarske grupe.³

Porušiti sve putne objekte od Dobrog Polja do Trnova i postaviti jednu malu zasjedu sa nekoliko zasjeka u visini Šinkari (juzno od Trnova na 3 km.) kao zasjedu od pravca Kalinovika.

Na označenoj prostoriji biti sa brigadom na dan 15. ov. mj. do 24 časa.

¹ Trnovo je, bez borbe, zauzeto 14. septembra u 19 časova (tom IV, knj. 17, dok. br. 86, 211 i 218, str. 513).

² Dobro Polje je naša zauzeto (tom IV, knj. 17, dok. br. 211).

³ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 82.

⁴ Štab 5. NOB korpusa je 15. septembra naredio da se 2. dalmatinska brigada prebaci na prostoru Matići — Dobro Polje — Bojarski (tom IV, knj. 17, dok. br. 82).

BR. 154

[PUTSTVO 10. NOU. DIVIZIJE OD 24. SEPTEMBRA 1943.
STAROVINA POTICNIH JEDINICA ZA OBEZBEĐENJE
OD NAPADA NEPRIJATELJEVE AVIJACIJE¹

Uputi i primedbe operat.[ivnoa]

ŠTAB
X. N. O. U. DIVIZIJE
Broj: 10/1943, od 24. IX. 1943

SVIM JEDINICAMA X. N. O. U. DIVIZIJE
Podlog.

U zadnje vreme delavaju se čeki slučajevi bombardovanja od avijacije na jedinice ove divizije. U tim bombardovanjima obično strada veći broj ljudi i tih jedinica. Stradanje i gubici ljudi na ovaj način su za naše jedinice nenadoknadivi i vrlo brđavo djeluju na moral i raspoloženje vojske. Isto tako ova bombardovanja koja su većinom proizročena nepažnjom i nedovoljnom budnošću i oprečnošću utiču da boracko ljudstvo stekne nepovjerenje prema svojim rukovodnicima koji ne vode dovoljno računa o zaštiti od bombardovanja. Nikakvi gubici u borbama ne mogu biti tako teški kao što su gubici proizročeni bombardovanjem iz vazduha, gdje se boracko ljudstvo osjeća nemoćno i nesposobno za samoodbranu. Zaštita od bombardovanja iz vazduha leži u glavnom na pravilnoj i savjesnoj kontroli, obazrivosti i obezbeđenju koje treba da sprovedu rukovodstva jedinica.

Radi očuvanja našega ljudstva od bombardovanja iz vazduha skreće se pažnja i puna odgovornost svim rukovodnicima jedinica ove divizije da pvedu računa u svakoj situaciji i momentu tako da ne dode do nepoželjnih gubitaka od neprijateljskog vazduhoplovstva.

Na stanovanje, kretanju, borbi i svim ostalim taktičkim radnjama ukoliko se ove izvode danju voditi računa da sve mjere bezbednosti od bombardovanja iz vazduha budu u potpunosti zastupljene. Logorišta i mjesta za stanovanje za jedinice ne uzimati u naseljima ukoliko se ova nalaze u blizini neprijateljskih garnizona. U položajima kao i ukoliko postoje mogućnosti da neprijatelj lahko dode do podataka o mjestu stanovanja. Ukoliko je tople vrijeme normalno, bi bilo da se logorišta za vojsku određuju van naseljenih mjesta u pogod-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 3-3, k. 85.

nim šumarcima ili kolibama na lak način spravljenih. Pri ovome važno je da se postave osmatrači neba koji će na vrijeme objaviti nailazak neprijateljskih aviona. Ove osmatrače postavljati na zgodnim i uzvišenijim mjestima koji će moći primijetiti i čuti avion na velikoj daljini. Na dati znak neprijateljski avioni svo ljudstvo treba da se najhitnije skloni kao i sav ostali okolni materijal tako da izviđač iz aviona ne može ni u kom slučaju posumnjati da tu možda logoruje vojska. Često puta logorista naših jedinica su otkrivala razasuto rablje, veliki broj kopača na polu, nabacan materijal i veći broj kola pored logorista kao i višljanje i bježanje ljudstva u momentu kada avion već nailazi.

Naša vojska normalno trebala bi marševati noću, na koji bismo način izbjegli svaku opasnost od bombardovanja iz vazduha. Ikoliko se pokreći vrši danih birani puteve i pravce koji vode kroz šumu, pored drvećeta, ograda, kultura i drugih mogućnosti koje mogu poslužiti za sklanjanje ljudstva u slučaju nailaska neprijateljskih aviona. Kolona na maršu mora biti tako eformljena da odstojanje između boraca bude 2-5 metara. Četa od čete na 30 metara a bataljon od bataljona na 50-100 metara. Ovo iz razloga toga da ukoliko bi nas neprijateljski avion zatekao na polju i čistom terenu imalo bi mogućnosti da se to ljudstvo što lakše i što brže rasturi i izbjegnu mogućnosti da nas izviđač iz aviona primijeti ili ukoliko nas primijeti i počne bombardovati da se izbjegnemo mogućnosti gubitaka. Kada nađe avion iznad kolone u maršu, pored toga što je važno da se kolona najhitnije rasturi važno je da svaki pojedinac zauzme ležeci stav birajući jaruge, uvale i doline u koje treba pobjeći. Isto tako kao na stonovanju tako i na maršu treba odrediti osmatrače neba koji će na vrijeme objaviti nailazak neprijateljskih aviona.

Na položajima ukoliko jedinice nijesu direktno angažovane u borbi držati manje dijelove koji će kontrolisati dotične položaje, dak glavnu ljudstva skloniti na zgodnije mjesto u neposrednoj blizini tih položaja. Na ovaj način će se izbjeći izlišnim gubicima ukoliko bi neprijatelj bombardovao naše položaje. Pored ovoga imati u vidu da i ono ljudstvo koje je skriveno po šumi, voćnjacima ili na nekom drugom mjestu ne bude gusto nabijeno već manje više rastureno, tako da ukoliko bi se desilo da se i ta mjesta bombarduju ne dođe do većih žrtava.

Kod naših jedinica djeluju se često slučajevi da pojedini borci zapostavljaju opasnost od bombardovanja i hitujući se pokazati »hrabrim« neće da se sklone na dati znak nailaska neprijateljskih aviona. Ovakve borce objediti da je potrebno

da se sklone ne iz razloga njihove lične zaštite, već radi obezbjeđenja celokupnog ljudstva koje oni ovakvim nedisciplinovanim i lakoumnim držanjem izlažu riziku da ih izvede iz aviona primjeti i bombarduje. Ovakve nedisciplinovane istupe suzbijati pa čak i kažnjavati kako bi se izbjeglo da zbog nemarnosti i usiljene hrabrosti pojedinaca rizično izlaganje bombardovanja glavine ljudstva. Imati na umu da se ovim radom i objašnjavanjem potrebe zaštite i sklanjanja ljudstva od neprijateljskih aviona ne stvori kod ljudstva previše velika opasnost i bojazan od neprijateljskog vazduhoplovstva, tako da se i u onim momentima kada je nužno ostati na položaju ne pojavi možda bježanje i rasulo na slučaj pojave neprijateljskih aviona. Nastojati da se ova zaštita od bombardovanja iz vazduha pravilno objasni i pravilno sprovede.

Za aktivnu zaštitu od neprijateljskih aviona potrebno je u svakoj jedinici formirati streljačke grupe u koje treba prebaciti i nešto automatskih oružja. Ove grupe treba osposobiti za gađanje nisko letjećih aviona. Avion se gađa u onim slučajevima kada leti u pravcu streljačke grupe ili odlazi od streljačke grupe kao i do visine 300 metara. Ukoliko avion leti pod gore navedenim uslovima treba ga gađati sa najvećim nisanom (2000 metara) i nisaniti u najvišoj tački aviona (kljun, elisa). Na ovakvim se nisanom gađa kada avion leti u pravcu streljačke grupe i kada leti većom brzinom. Ukoliko je slabija brzina aviona može se uzeti i manji nisan (1500—1200 metara).

Ukoliko avion leti od streljačke grupe u suprotnom pravcu, tj. odlazi, onda se gađanje vrši sa najmanjim osnovnim nisanom (200 metara), nisaneci u najnižu tačku aviona (stajni trap, točkovi).

Avioni koji lete bočno od streljačke grupe gađaju se na taj način što se sa osnovnim nisanom na oružju nisaniti na jednu, dve ili tri dužine aviona i ispred njega. Da li će se nisaniti na jednu ili dve dužine ispred aviona zavisi od brzine leta aviona. Dužine koje se ovde pominju za nisanjenje misli se i računaju se na dužinu aviona od repa do kljuna.

Ove streljačke grupe postavljati na izvesnom ostojanju od mjesta gdje se nalazi glavina dotične jedinice koja postavlja ovu grupu, tako da se ne otkrije mjesto gdje se nalazi vojska. Položaj sa koga gađa ova streljačka grupa treba zgodno izabrati na uzvišicama i čuvicima sa kojih se ima dobar pogled i mogućnosti za dobro gađanje.

Ovo naređenje pravilno sprovesti i objasniti svim jedinicama, tako da iz ovog kratkog uputa se izvuku korisni zaključci.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politikom, Komandant,
Baja¹ M.P. Vel¹ M. Knežević

BR. 155

IZVJEŠTAJ ŠTABA U. DIVIZIJE OD 1. OKTOBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ I ŠTABU I. BOSANSKOG KORPUSA O FORMIRANJU TEŠANJSKO-TEŠLIČKOG NOP ODREDA I AKCIJAMA U SREDNJOJ BOSNI SEPTEMBRA 1943. GODINE²

ŠTAB
XI. NAR. OSLOBOD. UDAR.
DIVIZIJE
Br. 51
1. X. 1943. g.

Izveštaj o akcijama i vojnom radu ove divizije, za vrijeme od 1—30. septembra 1943. g.

ŠTABU I. BOSANSKOG NOUT. KORPUSA I VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Polozaj

I. J. Alečević

¹ U sastavu Snage II i V. KNOU brigade čitile su teren od četničkih bandi oko Jotavke. Bilo je manjih sukoba sa četnicima. Prnjavorski partizanski odred istog ovog dana ta-

² Dimitar Rajčević Baja
* Velmar

³ Original (pisan na mašini, latinsicom) u AVH, reg. br. 3—2, k. 865.

kode je čitio sektor od četnika Sredevici — Razboj.¹ Tom prilikom uhvaćen je jedan četnik sa puškom, koji je pušten kući.

3. septembra. Snaga II i V KNOU brigade i snage Prnjavor. partizanskog odreda čistile su teren od četničkih bandi oko Crnog Vrha — Kadujana pa do Šutine.² Ovog dana uhvaćena su 3 četnika i zarobljena 2 karabina. Istog ovog dana snage XII KNOU brigade i Banjalučkog odreda čistile su četnička sela i na Lipovcu — Podosoje — Gradina — Vra³ i Osmaća.⁴ Bilo je manjih sukoba sa četnicima. Od oružja nije ništa zarobljeno.

4. septembra. Jedinice II i V KNOU brigade sa snagama Prnjavor. partizanskog odreda čistile su teren od četničkih bandi.

6. septembra. Koncentracija snaga II i V KNOU brigade na liniji Ukrajica — Rastuće — Rankovci, radi napada na neprijateljski garnizon u Tesliću.⁵ Ovoga dana jedinice Prnjavor. partizanskog odreda operirajući na svom sektoru uhvatile su tri četnika dok je drugi dio ovog odreda čistio teren od četničkih bandi ispod Careve Gore zarobio 6 četnika i 5 karabina. Od zarobljenih četnika 2 su ostala u našim redovima, dok su ostala 3 puštena kući. Jedna patrola ovog odreda provalila je 5 karabina.

7. septembra. Četničke snage u jačini od oko 900 ljudi (snage Bože Telanovića, Rade Radića i Drenovića⁶), potpomognute minobacačkim vatom, napale su na sektor XII KNOU brigade i Banjalučkog partizanskog odreda. Borba se vodila 2 sata. Tom prilikom neprijatelj je imao 15 mrtvih i ranjenih vojnika. Naši gubici jedan ranjen.

¹ Postoje dva sela Razboj: jedno u Lijevcu polju i drugo (Dražići) u Gornjoj Razbojci sjeverozapadno od Prnjavora. U izvještaju je riječ o ovom drugom.

² Na karti 1 : 100.000 Prnjavor (u izdanju Vojnografičkog instituta Kraljevine Jugoslavije, 1931) nalaze se planina Crni Vrh i oselak Crni Vrh, jugozapadno od Prnjavora. Odnosi se, vjerovatno, na planinu.

³ Na karti 1 : 100.000 Banja Luka nalaze se sela Stajina Hida i Gornja Stajina (oba najvjerovatno se nazivaju Stajina). Ovdje je, vjerovatno, riječ o Stajini Hidi.

⁴ To selo nije navedeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na brdo Građina (k. 713), južno od Banje Luke.

⁵ To selo nije navedeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Vreće, južno od Banje Luke.

⁶ To je planina.

⁷ Bilo je tome isti zapovijest Staba II. NOU divizije od 6. septembra 1943. za napad na Teslić (isto N. k. 17, dok. br. 40).

⁸ Pogranični trehba: Lazara (Lazeb).

⁹ Urota.

8. septembra. Jedan bataljon Prnjavorskog partizanskog odreda sukobio se je sa četničkim bandama u blizini Litanje. U ovom sukobu neprijatelj je imao dva mrtva i 6 ranjenih. Nali bez gubitaka.

8/9 septembra. Vriena je akcija na neprijateljski garnizon u Teslicu. U ovom napadu učestvovala su snage II i V KNOU brigade. Te iste noći naše jedinice nijesu uspjele prodirati u grad.¹¹ Likvidirana su neka spijuna uporišta. Zarobljena su 22 domobrana i toliko ustala, sa nešto sprema i oružja.

9/10 septembra. Izvršen je ponovni napad na garnizon u Teslicu, ali ni ovog puta naše jedinice nijesu uspjele prodrati u grad. U oba puta napada¹², snage V KNOU brigade imale su osjetne gubitke: 7 mrtvih i 25 ranjenih, dok su 4 nestala. Snage II KNOU brigade imale su jednog mrtvog i dva ranjena. Grad nije zauzet iz sljedećih razloga: Neprijatelj je u gradu imao dosta velike snage i to: 1600 domobrana, sa 5 topova, oko 200 milicionera i 70 felčandara.¹³ Grad je bio utvrđen i opasan naelektrisanom žicom. — Istog ovog dana jedan vod Prnjavorskog odreda razao je u prostor koji kontrolishe neprijatelj i zarobio je 5 karabina, 7 pari cipela i 500 metaka. U toku ovog dana neprijateljska avijacija bombardovala je položaje XII KNOU brigade i Banjskičkog partizanskog odreda. Ranjen je jedan drug. Jedan bataljon XII KNOU brigade porazio je jedan četnički most na cesti Kocor-Varot — Čelinac.

11 septembra. Neprijatelj u jačini jedne boje i 5 tenkova potpomožni sa artiljerijom nadirao je u pravcu Kelj — E-lah,¹⁴ gdje se nalazio jedan bataljon V KNOU brigade. Ovaj bataljon sa pomoć snaga II KNOU brigade prečao je u kontranapad i protjerao neprijatelja. Sa naše strane nije bilo gubitaka. Neprijateljski gubici nepoznati.

12 septembra. V KNOU brigada sa tri bataljona vršila je pokret ka rijeci Bosni, radi osiguranja prelaza II KNOU brigadi preko rijeke Bosne. II bataljon V KNOU brigade krećući se preko Leskovič Voda i Bukovice spušta se na željezničku

¹¹ Vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 92, 192 i 199.

¹² Ove četiri riječi su u originalu, dvaput napisane.

¹³ U Teslicu su tada nastojale Snage 4. Istarske pukovnije domobranskog I. Istarskog odreda sa starijima dijelovima, 2. bojevan i Dembe bojevan. (AVH, reg. br. 101—10, k. 55, opća boja rješaja I. Istarskog odreda od 14. oktobra 1943. za septembar).

¹⁴ Te snage (jedna njemačka četa i pet tenkova i dva topa i 1. boja 4. Istarske pukovnije I. Istarskog odreda) spicene su u pomoć upućivanom garnizonu u Teslicu (tom IV, knj. 17, dok. br. 192 i 199, AVH, reg. br. 101—10, k. 55).

prugu Doboj — Derвента i kida istu na tri mesta. Tom prilikom porušena su dva betonska mosta. Poslije završenog rada snage ovog bataljona vrše napad na željezničku stanicu Rudarska. Akcija nije uspjela radi jednog otpora iz blindiranog voza i samih utvrđenja oko stanice. IV bataljon iste ove brigade napadao je na željezničku stanicu Kotorako. Snage ovog bataljona uspjele su da zauzmu ova stanica, koja je spaljena zajedno sa jednim vozom, u kojem se nalazio jedan tenk. Na nekoliko mjesta potrgana je pruga i srušena mostića. Ova neprijateljska uporišta branili su Nijemci, legija i domobranci, nepoznate nam jačine.¹⁵ Neprijatelj je tom prilikom imao 10 mrtvih i jednog ranjenog. Zarobljena su 4 domobrana i 5 željeznikara i jedan legionar. Pored toga zarobljene su 33 puške, 3000 metaka, 100 komada bombi, nešto duvana, 100 pari odijela, 20 pari cipela, 20 šinjela i druge ratne spremne. Naši gubici su dva ranjena. Istog ovoga dana na večer napale su četničke bande na jednu jedinicu Prnjavorškog odreda, koja se nalazila u Lisinju. Pošto je neprijatelj bio nadmoćniji našli su se morali povući na pogodnije položaje. Četnici su upali u Lisinju i zapalili 25 muslimanskih kuća i ubili 17 civila.

13 septembra. Snage IV bataljona V KNOU brigade imale su borbu sa legijom, domobranima i četnicima kod Malog Prnjavora. U ovoj borbi neprijatelj je imao 6 mrtvih i više ranjenih. Naši su imali jednog lakše ranjenog. Snage XII KNOU brigade ovog dana vršile su mobilizaciju ljudstva na sektoru oko Skender Vakufa, gdje se uspjele nešto mobilisati.

14 septembra. I bataljon V KNOU brigade i Prnjavorški partizanski odred imali su borbu sa četničkim bandama Fortkape i Bundala, koji su napali na grad Prnjavor. Neprijatelj je bio jak oko 600 vojnika. Borba se vodila oko 3 sata. U prvi mah neprijatelju je uspjele da proдре u predgrađe Prnjavora, ali po stizanju snaga V KNOU brigade četnici su protjerani nakon kratke borbe. U ovoj borbi neprijatelj je imao 11 mrtvih, među kojima je i zloglasni četnički komesar Prnjavorške Čete Matije Branko. Kod istog je nađen engleski glasnik, koji je dobio za poklon od Rade Radića, radi zasluge. U ovoj borbi poginuo je jedan komandir čete Prnjavorškog partizanskog odreda i još dva druga, dok su 4 druga ranjena.

16 septembra. I bataljon V KNOU brigade operirajući teren na Pojzini iznenadio je jednu četničku grupicu, gdje je poginuo jedan četnički komandir Sarić Rade i još 4 četnika. Istog ovoga dana II bataljon ove brigade na sektoru Illove uhvatio je jednog četnika.

¹⁵ Blizje o tome vidi tom IV, knj. 17, dok. br. 199, str. 465.

četničke bande 17 ovog mjeseca, u zajednici sa Njomcima, legijom i domobranima, napale su na sektor XII KNOU brigade i Banjalučkog odreda. Ujutro oko 4 sata neprijatelj je počeo tući artiljerijom, a u 7 sati otpočeo je sa bombardovanjem, koje je trajalo cijeli dan. Neprijatelj je nadirao u pravcima: Ponir — Jagare — Karanovac — Mehanovac — Popovac. Borba je vodena od ujutro do u večer. Tom prilikom snage Banjalučkog odreda ranile su 10 neprijateljskih vojnika. Naši su imali jednog ranjenog. Istog ovog dana snage XII KNOU brigade vodeći borbu sa neprijateljem imale su 11 ranjenih drugova, većinom od avionskih bombi.¹⁷ Jedan bataljon V KNOU brigade u akciji na četničku grupu Sočanima¹⁸ ubio je dva četnika. Zarobljeno je 5 karabina i nešto municije.

18 septembra. Ovog dana formiran je Tetanjsko-četnički partizanski odred od boraca iz okoline Tešnja i Teslića.

19 septembra. Jedan bataljon XII KNOU brigade vrteći pokret do sela Dragovića zarobio je 2 četnika. Jedna deseterina iz ove brigade, koja je išla da hvata vezu sa štabom brigade, saznajući da se u jednoj kući nalazi jedan četnik, blokirala je istu kuću. Tom prilikom poginuo je jedan drug nepažnjom desetera. Banditi je otišao.

20 septembra. Četničke bande izvršile su napad na jedan bataljon XII KNOU brigade, koji se je nalazio oko Dragovića. Borba je bila teška. Četnici su odbijeni uz pomoć jednog bataljona V KNOU brigade.¹⁹ Tom prilikom četnici su imali 5 mrtvih i 10 ranjenih. Naši gubici su jedan mrtav i jedan ranjen.

21 septembra. Snage XII KNOU brigade u sukobu sa četnicima zarobile su 2 karabina. Ubijeno je 6 četnika, a ranjeno 5. Jedna četa V KNOU brigade sukobila se je sa četnicima u Develinama. Četnici su imali jednog mrtvog. III bataljon ove brigade u progonojstvu četnika preko Boskovića — Papažana i Krškavaca zarobio je 5 četnika sa puškama. II bataljon iste brigade u sukobu sa četnicima ubio je 8 četnika, među njima komandant četničke brigade Vaso Sikanić.²⁰ Tom prilikom ranjeno je više četnika. Zarobljeno je 8 karabina, jedan pištolj i nešto municije. Sa naše strane nije bilo žrtava.

¹⁷ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na s. Mehovce, jugoistočno od Banje Luke.

¹⁸ Bilo je tome isti tom IV, knj. 17, dok. br. 112.

¹⁹ Redakcija nije mogla da utvrdi u čemu je veće riječ, bilo da se radi o imenu grupe ili nazivu nekog naselja. Na karti 1 : 100.000 nema geografskog objekta sa sličnim nazivom.

²⁰ To je bio 4. bataljon (tom IV, knj. 17, dok. br. 112).

²¹ Komandant ljubičke četničke brigade (tom IV, knj. 18, dok. br. 18, str. 49).

22. septembra. II bataljon V KNOU brigade u Novom Matinecu zarobio je 3 četnika, koji su dobrovoljno stupili u naše redove. Zarobljene su dvije pisane mašine i arhiva četnička iz opštine. Jedan bataljon Prnjavorskog partizanskog odreda pri čišćenju sektora oko Kalenderovaca zarobio je 3 četnika, koji su dobrovoljno stupili u našu vojsku. Istog ovog dana četničke bande Laze Teševića, uz pomoć njemačke avijacije, napale su na sektor Banjaččkog odreda. Neprijatelj je protjeran, uz gubitke 26 mrtvih i ranjenih.

23. septembra. Snage V KNOU brigade izvršile su napad na neprijateljsko uporište Ražboj. Ubijeno je 6 žandarma, a zarobljena 54. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 58 karabina, 2 sanduka puščane municije, nešto bombi i ostale ratne spremne. Istog dana jedna jedinica ove brigade sukobila se je sa Njemcima, u blizini Topole.²¹ Ubijeno je 9 Njemaca, med njima 2 oficira. Zaplijenjen je jedan t. mitraljez, jedna strojica, 9 pušaka i 3 pištolja. U ovim borbama bilo je 5 lakše i jedan teže ranjen. Istoga dana jedna patrola ove brigade uhvatila je 4 živa četnika sa puškama. Jedna jedinica Prnjavorskog partizanskog odreda u sukobu sa četnicima Malčić²² na Pojezini zarobila je 2 četnika i ostobodila 8 drugova i dvije dragarice, koje su četnici poveli u Dervent, da ih predaju Njemcima. Oslobođeni drugovi su iz IV Crnogorske i I Krajiške NOU brigade.

24. septembra. Jedna jedinica Prnjavorskog partizanskog odreda u sukobu sa četnicima u blizini Tromede zarobila je 12 četnika. Zaplijenjeno je 11 karabina, 4 pištolja, 3 bombe, 150 metaka i nešto odjeće. Istog dana njemačke motorizovane snage napale su na položaj XII KNOU brigade, u Kukolima. Neprijatelj je rebacen uz gubitke od 9 mrtvih i veći broj ranjenih. Uništen je jedan automobil, jedan motorciki i običena su 3 kamiona. Naši gubici 2 mrtva i jedan ranjen. Zaplijenjena su 3 karabina i 2 pištolja. Ovoga dana neprijateljska avijacija je bombardovala položaje V KNOU brigade, gdje su imali jednog mrtvog i 4 ranjena. Ovog istog dana predali su se jednom bataljonu Prnjavorskog odreda dva četnika.

25. septembra. III bataljon V KNOU brigade uhvatio je jednog četnika sa puškom i 70 metaka. Jedan bataljon XII KNOU brigade zapalio je školu u Kukolima i kuću Kosjerovu, u kojima je neprijatelj stinovao. Ubijen je ustaša sa imanja

²¹ Nove Topole

²² III. Navepostavljeni komandant Ljubičke četničke brigade (AVH, reg. br. 251, k. 285: naredb. Komande zapadne Bosne od 12. oktobra 1941).

Belagica i zaplijenjen je jedan karabin, 2 bombe, 100 metaka i 861.000 kuna. Jedan ranjen ustaša uspio je pobjeći.

26. septembra. Ovog dana snage V. KNOU brigade vodile su borbu sa neprijateljem, koji je bio potpomoćan avijacijom i tenkovima. Borba je trajala preko cijelog dana i bila je ogorčena. Tom prilikom I bataljon V. KNOU brigade imao je jednog mrtvog i 17 što teže, što lakše ranjenih, dok su 3 nestala druga. Izgubljeno je 7 pušaka, kod novomobilisanih, IV bataljon ove brigade imao je dva mitva i 12 ranjenih drugova. Istog ovog dana snage XII brigade vodile su borbu sa neprijateljem. Ranjena su 3 druga, dok su dva nestatim slučajem ranjena od mine. Na sektor Banjačkog odreda četničke bande Laze Tešanovića napadale su nekoliko puta, sa ciljem da upadnu u Kotor Varoš. Borba je bila kraka i neprijatelj je pobjegao. Imao je nešto gubitaka. Nasil su bez gubitaka.

27. septembra. III bataljon V. KNOU brigade imao je borbu sa neprijateljem. Ubijen je jedan neprijateljski vojnik. Nasil su bez gubitaka.

28. septembra. Jedna jedinica XII KNOU brigade u sukobu sa četnicima ubila je jednog četnika i nekoliko ranila. Istog ovog dana jedna četnička grupa susjela se prvaci jednom bataljonu XII KNOU brigade, koji su odmah protjerani. Tom prilikom je teže ranjen komandant četničke brigade Ljubo Butalo.²⁷

30. septembra. II bataljon Prnjavorskog partizanskog odreda u blizini Kanove našao je na jednu grupicu četnika, koji su bez borbe pobjegli. Zaplijenjen je jedan jahači konj, motorički i nešto materijala. Ovu dana jedna jedinica XII KNOU brigade imala je borbu sa četnicima kod Kriškovača. Borba je trajala oko pola sata. Ubijen je jedan četnik. Zaplijenjen je jedan p. mitaljez. Takođe istog ovog dana snage Banjačkog odreda vodile su borbu sa četnicima Rađe Radčića, koji su imali za cilj da upadnu u grad Kotor Varoš. Jedna četa Banjačkog partizanskog odreda koja se nalazila u odbrani samog grada, poslije izvještenog jurta povukla se je i četnici su upali u Dnju Varoš.²⁸ U ovom momentu stigla su dva voda iz Prnjavorskog odreda i neprijatelj je protjeran. Za vrijeme dok su se nalazili četnici u Dnjoj Varoši pljačkali su i tukli žene. Pri samom juristu od strane četnika čuli su se podvici: Naprijed, ja ću prvi u grad slaviti bajram. U ovoj

²⁷ Tada je bio komandant Zapske četničke brigade (tom IV. knj. 17. djk. br. 129 i 130).

²⁸ Dio Kotor-Varoša, na lijevoj obali rijeke Vrbasje, naseljen pretežno Muslimanima.

bombi četnici su ostavili na bojištu 5 mrtvih, dok se kasnije doznalo da su imali 20 mrtvih i ranjenih.

2. Vojasnički rad:

I KNOU brigada: Svako slobodno vrijeme iskoristavano je u vojničkim i političkim časovima sa borcima. Bilo je kratkih sastanaka, na kojima su davata uputstva, kao i savjetovanja komandnom kadru po četama od strane bataljona.

XII KNOU brigada: Za ovo vrijeme održana su tri sastanka sa cijelim komandnim kadrom, na kojima su davata uputstva i savjetovanja. Pretresati su razni nedostaci, ukazivane greške i davata uputstva za daljnji rad.

Benjovčki partizanski odred: Održana su dva savjetovanja sa komandnim kadrom. Održana su nekoliko vojničkih časova sa borcima.

Prnjavorški partizanski odred: Održana je jedna konferencija sa štabovima bataljona i komandama četa. Štabovi bataljona takođe su održali jednu konferenciju sa komandama četa, na kojoj su ukazivane greške pojedinaca, kao i nepravilni postupci komandnog kadra prema borcima.

3. Mobilizacija:

Jedinice ove brigade vršile su mobilizaciju na svim terenima gdje su se nalazile. Bilo je nešto uspjeha. Održana su dva vojno-politička omladinska kursa sa preko 120 slušalaca. ČJ V KNOU brigada javio se prilikom broja mliadica iz Ljeveča Polja. XII KNO brigada mobilisala je 107 ljudi, od kojih su 34 dezertirala — pobjegli svojim kućama.

4. Ishrana:

Ishrana je u svim jedinicama dobra.

5. Odjeća: Odjeća i obuća je jako slaba u vojnika. Veliki broj vojnika ide bos.

Kulturno-prosvjetni rad je malo bolje živahnio. Ima prilike da će se još više razviti. Održavaju se priredbe, koje stanovništvo dobro posjećuje.

S. F. S. N.

M. P.

Zam. ka
ppkovnik
Darda

" Pređajetit

NAREDBA ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 10. OKTOBRA
1943. ŠTABU NOVIFORMIRANE 3. DIVIZIJE O POSTAV-
LJENJU STARJEŠINA¹

ŠTAB
III. Korpusa NOV i POJ
Br. 51
10. oktobra 1943. g.
Položaj

ŠTABU III. DIVIZIJE²

Pošto je formirana III. divizija III. Korpusa NOV i POJ,
to po potrebi službe

IMENUJEMO:

- 1.) Za komandanta III. divizije druga Peru Kosovića, do-
sadašnjeg zamjenika komandanta XVII. Bosanske NOU di-
vizije.³ Za političkog komesara druga Hazana Bakića (Acu).
Za obavještajnog oficira druga Zvonka Grakalića,
dosadašnjeg obavještajnog oficira II. Krajiške brigade.
Na službu u Štabu III. divizije dodeljuje se bivši
potpukovnik Anton Vidaković.⁴
- 2.) Pošto je od Majevičkog PO⁵ formirana II. Majevička
brigada⁶, to je istom narednom odredom.
Za komandanta drug Voljko Lukić (Kurjak),⁷ dosa-
danji komandant Majevičkog PO.

¹ Original ipisan na mašini, latinskom u AVH, reg. br. 4-1,
k. IIIH.

² Tako se je činio nazivom: II u vrijeme u 3. korpusu NOVJ su
bile još dvije divizije (16. i 17. NOH divizija). Ništa kasnije (17. ok-
tobra 1943) 3. divizija je preimenovala u 17. NOU divizija (tem IV,
knj. IX dok. br. 122).

³ Nastao se je iz istočnobosanske NOU divizije.

⁴ Tako se zove: Majevički NOP odred.

⁵ Kasnije (17. oktobra 1943) preimenovala se u 17. majevičku
NOH brigadu (tem IV, knj. IX dok. br. 122).

⁶ Voljko Lukić Kurjak, seljak iz s. Bukovica kod Bijeljine. U to-
stoj neprijateljskoj ofanzivi teže je ranjen u klistru. Kada su ga ot-
klole, u boru su izmreni, stigao je u borbu protiv četnika (po svojim
verzijama — protiv Nijemaca) i poginuo, kod s. Glavice, juna 1944.
Poginuo je 12. januara 1945. za narednog heroja (Redni Petrović, s.

Za političkog komesara drug Milutin Pejanović, do sada na službi u Štabu III. Bosanske Muslimanske brigade.
Za zamjenika političkog komesara drug Antun Mioč, dosadašnji zamjenik političkog komesara Majevičkog PO.
3) Pošto je formirana nova NOU Hrvatska brigada,¹ to su određeni:
Za komandanta ove brigade drug Franjo Erlijević,² dosadašnji zamjenik komandanta I Majevičke brigade,³ Za političkog komesara drug Mirko Filipović,⁴ dosadašnji politički komesar Majevičkog PO.
Za zamjenika političkog komesara drug Franjo Kuršer.
Ostali članovi za pojedine Štabove naknadno će se odrediti.
4) U sastav III. NOU divizije ovog Korpusa ulaze sledeće jedinice:
II. Krajiška brigada, II. Majevička brigada formirana od Majevičkog odreda, Hrvatska brigada, Bircanski i Romanjski PC.
Prednje se dostavljaju jedinicama radi znanja.
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!
Politikomesar: Komandant-General major: V. Popović M. P. Kostać.
Po primitku na znanje u AKZ.
Politikomesar: Komandant:
d. str. 28; Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 425; Slavko Mičević, S. Križevci i Šibenik, knjiga III, „Sjajnost“, Zagreb, 1951, str. 163—165.
Bilo je vrlo popularan zbog svoje neustrasnosti i hrabrosti, i narod mu je objevoj pjesmu: „Nema borbe, nema rata, bez Kurjaka komandanta...“
Sredinom oktobra 1942. preimenovana je u 16. muslimansku NOU brigadu (tom IV, knj. 18, dok. br. 123).
Imeno je 11. oktobra 1942. preimenovana u 16. hrvatsku (istočnobosansku) NOU brigadu (tom IV, knj. 18, dok. br. 123).
Isto: Hrvatski.
¹ Bilo je pravilo. Kada je naišao na njihovu zajedu u s. Priboju (kod Lepoglave) čim su ga obavestili i predali Nijemcima, a oni su ga strijelali avgusta 1944. kod s. Drenovca u Slavoniji. Tada je bio ga delovao oktobra Oblasnog komiteta za Majevice. Proglasio je 26. jula 1942. za narodnog heroja (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 128).
² Videti: Za političkog komesara I. bosanskog NOU korpusa je postavljen po naredbini Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. jula 1943. Tada je izvršeno i preformiranje štaba toga korpusa (tom II, knj. 18, dok. br. 36).
Nad

IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. DIVIZIJE OD 13. OKTOBRA 1943.
ŠTABA 8. KORPUSA NOVJ O STANJU NA PROSTORJI
TRILJ — STUDENCI — IMOTSKI¹

ŠTAB

IX. Dalmatinske N. O. U. Divizije
Br. 6243.
13. X. 1943. 12. h.

ŠTABU VIII. KORPUSA N. O. V I P. O. JUGOSLAVIJE

1.) Napad koji je bio predviđen na Studence u noći 12/13. ov. mj. nije izvršen jer je neprijatelj napustio Studence 11. poslije podne i krenuo sa jednim dijelom u pravcu Trilja a drugim dijelom u pravcu Imotskog.² Na prolazu kroz s. Čistu došlo je do sukoba sa IV. Bataljonom III. Brigade. U toj borbi oštećen je jedan kamion kojeg su Nijemci uspjeli poslije izvuci u pravcu Trilja.

2.) Štab III. Brigade izvještava da se u toku jučerašnjeg dana primijetila jedna neprijateljska kolona nepoznate jačine sjeverno od Lovreča.³ III. brigada sa tri bataljona krenula je u pravcu Lovreča da očisti tu prostoriju ukoliko se nalazi neprijatelj oko Lovreča i po likvidaciji te grupe da se orijentiraju sva u pravcu Trilja.⁴

3.) I. Brigada sa dva bataljona zatvara pravac Posavje — Duvno na prostorji sjeverno od Vučipolja i istočno od s. Zagerje. Dva bataljona I. Brigade zatvaraju pravac Imotski — Studenci i ostatak na toj prostorji dok ih smijeni IV. Brigada.

¹ Original (pisan na mašini, latinično) u AVII. reg. br. 41—3. k. 516.

² Opišnije o tome vidi tom V. knj. 28. dok. br. 77.

³ To su bili dijelovi njemačkog 92. motorizovanog grenadirskog puka (AVII. T-31), F-1897449094; izvještaj Komande njemačkog 15. baltičkog armijskog korpusa od 14. oktobra 1943.

⁴ Treća dalmatinska NOB brigada je tada stupila u borbu protiv dijelova 92. motorizovanog grenadirskog puka na prostorji Čista — Studenci — Lovreč, ali je neprijatelj uspio da se probije u Imotski (tom V. knj. 28. dok. br. 77).

4.) Cesta Aržano — Lovreć — Šestanovac — Zadarje još nije potpuno očišćena odnosno ne znamo da li je očišćena.¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

Politički komesar: M. P. Komandant:
Dunde² Banina³

BR. 158

ZAPOVJEŠT ŠTABA 3. NOU DIVIZIJE OD 15. OKTOBRA 1943. POTCINJENIM ŠTABOVIMA ZA DEJSTVA U JUGO-ISTOČNOJ BOSNI I PROGLAŠENJE FORMIRANJA 2. MAJEVIČKE BRIGADE⁴

STAB
III. N.O.U. Divizije
O. br. 1
15. 10. 1943.
22 časa
Polozaj

27. Div.
Oper. 1⁵

ZAPOVEST

Sekcije Kladanj — Tuzla — Zvornik 1:100.00

Neprijatelj je poslije likvidacije Tuzlanskog bazena,⁶ pretrpio velike gubitke, odstupio preko Doboja ka Savi gonjen u stopu od jedinice N. O. V.

¹ Prema izvještaju Štaba 9. NOU divizije od 13. oktobra 1943 (listan je u M.M. listov) odgovorje se čini je vrlo teško, jer neprijatelj stalno maršir sa jakim kolonama i borba se stalno vodi baš oko ovih komunikacija (tom V, knj. 28, dok. br. 77).

² Edo Santini Dunde.

³ Ante.

⁴ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 6-1, k. III.

⁵ Izrijeli su deplasane maštom i znače: 27. divizija, Operativna i. Napomena: sa vjersvratim prilikom rečavanja divizijske akcije poslije pretmensavaja 3. NOU divizije u 27. NOU divizija (dok. br. 141).

⁶ Pod tuzlanskim bazenom se podrazumjeva lijeva područje Tuzle, koja su jedinice NDV i POJ zauzele 2. oktobra 1943 (tom IV, knj. 18, dok. br. 89).

Prema naređenju Štaba III. Korpusa N. O. V. Jugoslavije na-
koj se Diviziji postavljaju novi zadaci: zličenja ostataka te-
ritorije Istočne Bosne od okupatora, njegovih slugu i četnika,
te oslobođenje još okupiranih područja i uporišta naše teri-
torije, kao i zadaci što sopsretnije mobilizacije u N. O. V.
U cilju izvršenja ovih zadataka

NAREĐUJEMO:

1) II. Krajiška brigada: 1) Druha kolona: Štab brigade (ko-
mandant, politički komesar i za-
sastav: Štab brigade mandant, politički komesar) i za-
sastav: Štab brigade mandant, politički komesar), pra-
vica četa 1. i II. bataljon, pobari
vima 1, 2, 3, 4 bataljon 16. ov. mj. iz Zivnica u 13 časova
Bojna i trupna komora pravcem Zivnice — Stupari gdje se
zadržava na prostoru s. Tarevo —
s. Stupari — s. Prijanovici.
17. ov. mj. polazi iz Stupara u 2 ča-
sa pravcem Stupari — Kladanj.
Pokret ovoga dana vršiti sa potrebnim
obezbeđenjem i optezom.
Zadatak 17. 10. Ulažak u Kladanj sa
ciljem uspostavljanja narodne vlasti
i vojničkog sređivanja ranije le-
gionarske posade, po zaključcima
divizijske konferencije.¹ Nastojati
da se riješi pitanje legionarskih je-
dinića u okolnim selima. Napomi-
nje se da je legija u Kladnju volj-
na pristupiti N. O. pokretu. Sa šta-
bom brigade ide i politički komesar
dr. drag Aco.²
Po delasku kolone u Kladanj pove-
zati se sa lijevom kolonom vaše
brigade koja će biti na liniji Stu-
pari — Prijanovici.

¹ Bilo u izvješću o zadataku vidl tom IV. knj. IK dok. br. 107 i 108 knj. IV dok. br. 99.
² U Kladnju je 17. oktobra 1943. utla 2. krajiška NOU brigada (dok. br. 170).
³ Riječ je o pripadnicima kladnjske kvistlatke milicije. Tada se nalazio pod komandom Avdige Hanića komandanta Poljskevoe boj-
ne bratstva Kladnja (tom IV knj. IK dok. br. 107, 108 i 109; AVII, T.15, 2.275/102); ranih obovnik Komande 265. legionarske divizije sa 19. oktobar 1943).
Haseo Bekić Aco

18. ov. mj. desna kolona brigade polazi iz Kladnja u 6 sati pravcem: Kladanj — s. Gopšalci (starim austrijskim drumom) — s. Prijedor — s. Dole — s. Jasen-Vlasenica, gdje se zadržava i čeka dolazak lijeve kolone brigade.

Lijeva kolona: 3. i 4. bataljon sa zamjenikom brigade, polazi iz Živinice 17. ov. mj. u 1 sat noću pravcem Živinice — Stupari, gdje se zadržava na liniji s. Tarevo — Stupari u toku 17. ov. mj. za eventualni prihvat desne kolone brigade u Kladnju. Ispostaviti vezu sa kolonom u Kladnju.

18. ov. mj. u 4 sati kolona polazi iz Stupara pravcem: Stupari — Rastić — Pilašće — Mrmorje — Strmica — Savići, gdje se zadržati u toku noći 18/19. ov. mj.

19. ov. mj. kolona produžava po-kret pravcem: Savići — Stanimirovići — Vlasenica (drumom) gdje ulazi u sastav brigade.

Sa ovom kolonom kretati će se i Štab Divizije sa divizijskom pratjećom četom.

2) II. Majevačka brigada: (sa svima dijelovima)

2) Polazi sa sadašnje prostorije 16. ov. mj. u 7 sati u Simin Han, gdje ima biti postrojena cijela brigada do 14 sati istoga dana, kada će se izvršiti proglašenje formiranja brigade. Po završenom proglašenju brigada se razmješta na prostoru Simin Han — Požarnica, gdje ostaje do 20. ov. mj. U tome vreme-nu brigada ima izvršiti ove zadatke:

* Druga krajiška NOU brigada je u Vlasenici otkr. 19. oktobra 1943 (dok. br. 170).

* Zapovjednik komandanta 2. krajiške NOU brigade tada je bio Đukan Ujević (tem. IV, knj. 8, dok. br. 140).

a) vojno i političko sređivanje brigade za polje.

b) čišćenje prostorije Požarnica — Babinja — Luka — Čalkoveci — Simin Han — Gornja Tuzla.

c) prikupiti sve svoje dijelove, snabdjeti se sa odjećom, obućom, municijom (pušćanom, bacačkom, protivoklokom).

d) povezati se sa mobilizacionim odborom u Tuzli u čiju dalje potpunu brigadu.

e) povezati se odmah telefonom sa štabom Korpusa u Tuzli.

f) pozvati iz čete druga Kobe!¹⁾ 50 nacrtaznih mladih boraca, kao i muslimanski Majevički bataljon,²⁾ koji se nalazi na Majeveci i koji ulazi u vaš sastav.

g) prikupiti što više rezervne hrane i evakuisati ovu u pravcu Sekovića.

h) iz majevičke bolnice doći će veći broj prezdravljenih drugova od kojih potovno predati hrvatskoj brigadi sa potrebnim rukovodećim kadrovima, a ostale uvstiti u sastav vaše brigade.

i) sve mobilisane radnike iz Lukavca uvstiti u sastav brigade.

U toku 20. ov. mj. (prema odluci i sporazumu sa štabom Korpusa u Tuzli) brigada će krenuti iz Požarnice pravcem Požarnica — Prnjavor — Gojčin — Branci — Seko-

¹⁾ To mjesto nije nadano na karti 1 : 100.000. Odnosi se na Babinja Luka kod Tuzle.

²⁾ Pogrešno napisano u originalu; treba: Čalkoveci (kod Tuzle).

³⁾ Bijeli je u Divovcu Kobilje Kobi, komandira čete u Majorićkom NOP odred.

⁴⁾ Odnosi se na 4. bataljon (muslimanski) 3. vojvodanske brigade iz NDH divizije. Bataljon je formiran od omladine mobilisane po stije ostobrodarje Tuzle.

vici, gdje ima biti u toku 22. ov. mj. Po dolasku u Šekoviće uhvatiti vezu sa Štabom Divizije u Vlasnici.

3) *Hrvatska brigada*¹¹
(sadanjeg sastava)

3) Ostaje na dosadanoj prostornoj u okolini Turle sa osnovnim zadatkom produženja mobilizacije i popune brigade naoružanjem, opremom i municijom. U tom cilju brigada će izvoditi odgovarajuće akcije na masiva neprijateljska uporišta i železničku prugu Doboj — Tuzla, te sadejstvovati akcijama XVI. Vojvodanske divizije.

Imati na umu da odbrana Turle i zatvaranje pravca dolinom Spreče ostaje u zadataku Hrvatske brigade. Vezu sa Štabom divizije uspostaviti i redovito održavati preko Šekovića.

U toku boravka na ovom terenu preduzeti sve da se brigada vojnički i politički uredi za dolazak u sastav Divizije. Sve postavljene zadatke rješavati brzo i bez odlaganja.

4) *Štab Divizije*
(sa svima dijelovima)

4) Polazi iz Turle 17. ov. mj. i kretati će se pravcem lijeve kolone Krajiške brigade. Hitišna ekipa i divizijska bolnica kretati će se sa Štabom divizije.

5) Skreće se pažnja svim Štabovima, da se snabdeju sa što većim količinama hrane za ljude i stoku, polto je teritorija na koju jedinice polaze oskudna u ljudskoj i stočnoj hrani.

6) Znači raspoznavanja važiti će po postojećem ključu.

¹¹ Preimenovana je 17. oktobra 1942. u *II. hrvatsku (istočnohercegovačku) NOU brigadu*.

*) Pripisano za što uspješnije izvršenje zapovijesti izvr-
šiti u duhu zaključaka na konferenciji Štabova brigade sa
Štabom Divizije 15. sv. mj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar: Aco M. P. Komandant: Kosorić Pero

Dostavljano:
Štabu III. Korpusa N. O. V.
II. Krajiškoj II. Majevečkoj
i Hrvatskoj brigadi.
15. 10. 1943. u 22 časa.

BR. 159

IZVJEŠTAJ EKONOMSKOG ODSJEKA ŠTABA 3. KORPUSA
NOVI OD 16. OKTOBRA 1943. O PLIJENU U TUZLI¹

ŠTAB III. KORPUSA NOVI
EKONOMSKI ODSJEK
16. oktobra 1943. g.

IZVJEŠTAJ

* NADENOM PLENU U TUZLI I NEGOVOJ RASPODIJELI

2. oktobra Tuzla je oslobođena.² Odmah smo pristupili
ispitivanju vojnih magazina, da utvrdimo vrstu i količinu pli-
jena. Ustanovili smo da se u magazinima nalazi:

1. Oružje i municija: ovo je samo u magazinima zate-
čena municija nakon što su se skoro sve brigade potpuno
snabdjele sa municijom i vodile borbu sa neprijateljem.

1.200 komada protivcičak. granata 37 mm.
1.600 - granata 75,15 mm. mod. 15
800 - " 100 mm.
2.000 - " 65 mm.
110.000 - puščani metaka 7,9 mm.

¹ Original (pisao na mašini, latiničom) u AVH, reg. br. 1-4,
k. 87.

² Opširnije o tome vidi tom IV, knj. IK dok. br. 66 i 88.

24.000	-	-	-	8 mm. mod. 30
24.000	-	-	-	8 mm. mod. 93
40.000	-	-	-	8 mm. mod. 86
80	-	-	-	granata za veli minobacač
100	-	-	-	za mali bacač 46 mm.
30	-	-	-	nagaznih mina
2.500	-	-	-	kgr. eksploziva.

II. ODEGA I OBLIČA:

2.550	komada	šinjela
6.280		čakšira
2.500		koporana novih
5.000		starih
1.600		košulja
500		gasa
718		čaršava
115		navlaka za jastuke
65		šlamarica
265		čebadi
4.000		kapa domobranskih
150	kgr.	kože dona
350	komada	kalema konca.

III. ŽIVOTNIH NAMIRNICA:

Oko 40 vagona razne hrane kao brašno, pasulja, šećera, masi, ulja, makarona, divopeba, konzervi, pekmeza, marmelade, kafe, čaja i dr.

IV. OSTALOGA:

6	komada	velikih šatorskih krila
5	sanduka	sanitetskog materijala
9	sanduka	veterinarskog materijala
40	komada	sanitetskih torbica
1	kompletna	pokretna poljska bolnica
30	komada	sedala sa potrebnim priborom
20	komada	železnih šamara
600	komada	fisekija
180.000	komada	cigareta
180	kgr.	duhana

Osim toga nađeno je u Kreki:
400 vagona soli
70 vagona ugljena
2 1/2 vagona spirita
1500 litara ugljene kiseline
1.000.000 džakova² od jute.

Konfiskovano je u raznim državnim i privatnim ustanovama oko 11.000.000 kuna.

Sva upotrebljiva municija je evakuisana, ostala je uništena. Kako vojna situacija nije omogućavala normalno evakuisanje ostalog plijena morali smo pristupiti podjeli odjeće na licu mjesta jedinicama koje su se nalazile u neposrednoj blizini grada Tuzle.

Po naredenju štaba Korpusa evakuacija je imala biti vršena na sljedeći način:
Prvo oružje i municija, drugo odeća i treće životne namirnice.

Kao što smo već gore istakli vojna situacija nije omogućila, da se evakuše u potrebnoj količini hrana pa je prepušteno stanovništvu da se njome koristi, kako ne bi pala neprijatelja u ruke. Radi toga mi danas nemamo dovoljnih rezervi hrane i moraćemo se prihvatiti razmjert za so, špirit i drugo, što će ipak omogućiti na duže vrijeme dobra i sigurnu ishranu naše vojske na ovom sektoru.

Sa odjedom su se snabdjele sljedeće jedinice:
II. Krajiška brigada potpuno snabdjevena i povrh toga 400 odjela za novomobilisane.
Dve brigade Vojvodanske divizije³ potpuno su snabdjevene.

III. Muslimanska brigada⁴ 300 pari odjela (potpuno snabdjevena).

VI. Bosanska brigada⁵ potpuno snabdjevena i povrh toga 150 pari odjela za novomobilisane.

Majevička brigada⁶ potpuno snabdjevena.
Krečanski bataljon potpuno snabdjeven.

XVII. Divizija potpuno snabdjevena.
Majevički odred potpuno snabdjeven.

Trebavski odred potpuno snabdjeven.

² Mjehi se na 16. NOU diviziju.
³ Odnosi se na 16. muslimansku NOU brigadu 17. NOU divizije.
⁴ Tuzla je matič. 6. muslimanska NOU brigada.
⁵ I^o Odnosi se na 1. majevičku NOU brigadu, koja je 17. oktobra 1941. preimenovala u 15. majevičku NOU brigadu (ten D. broj 18. dek. br. 12).

⁶ Odnosi se na Krečki bataljon Tuzlanskog NOP odreda.

Kako je priliv novomobilisanih sve veći morali smo pristupiti rekviziciji lične plate i koje u raznim trgovinama za potrebe novomobilisanih koji nisu podmireni u izvesnim potrebama, tako da možemo slobodno reći da su jedinice potpuno podmirene izuzimajući obuću, koja nije u optički bila u dovoljnoj količini.

Od zapljenjenog novca izdali smo:

150.000	—	kuna II. Krajskoj brigadi
100.000	—	III. Muslimanskoj brigadi
100.000	—	I. Majevskoj brigadi
100.000	—	VI. Bosanskoj brigadi
50.000	—	Bolnici Sekovići
100.000	—	Komandi Bircanskog područja Sekovići
4.500.000	—	kuna Komandi mjesta Tuzla
4.500.000	—	III. Korpusu NOVJ
SVEGA:	10.900.000	— kuna

Potrebno je napomenuti, da i pored toga što su, radi nastale vojne situacije, uništena postrojenja fabrika soli i Spiritusa, kao i ugljenog majdana i električne centrale, da se po

* Malo se na pakalaj Nijemaca da ponovo osvajaju razlikaškim bazenom i jezera Tuzla 4. tone čelje, 2. akšera, vijenci sa šar-
mirali Borbeno grupa "Fitero", sastavi: 2. bataljon (bez 2. čete) 309.
grenadirskog puka i pakovskim divizionima 309. protivtenkovski anti-
tenkovski divizion, 3. četa 309. izviđačkog bataljona — sve iz 309.
legionarske divizije (čvrstina) divije poljske čete iz "Beregova", 3.
bojna 4. lovačke pukovnije, 2. juvinska bojna 6. lovačke pukovnije i
jedna vod iz 1. čete 280. tekovskog bataljona. Treće, oktobra, u sa-
stav ove grupe, dovedeni su iz 178. rezervne divizije: 2. bataljon 133.
grenadirskog puka, 6. baterija 98. artiljerijskog puka, jedna vod iz
eredu "Pako" (Pak), jedna laki pi vod iz 408. artiljerijskog divizionu,
a iz puka "Brenndekburg", jedna motorovozna zaštitna četa i jedna
teška četa (teška oklopna izviđačka kola dva četvrtarctirna PA mi-
nijača, jedna vod iz eredu "Pako" i jedna vod teških minobacača).
Borbeno grupa "Fitero" je imala zadatak da nastupa sa Tuzla prvo-
cima Žrnovce — Tuzla i Gracanka — Tuzla, dok je sa pravca Brijuni
Tuzla napadala Borbeno grupa "Brijuni". Otpadilo je tone vođi
AVII 1315, F-2150/964 i 965 zapovijest (br. 79) 309. legionarske di-
vizije (čvrstina) od 1. oktobra, na sv. 984-986. (izvijesti) Borbeno
grupe "Fitero" od 21. oktobra 1943. Franc Srami, n. d., str. 78 i 71.
Medimim, 17. NOV divizija, sa sastavom dvaju bataljona 1. voj-
vodanske brigade 18. NOV divizije, počela je 5. oktobra protivnapad.
Naprijatelj je tako bio primoran da se povuče, pa je podbio i po-
red zračnih napada 18. oktobra 1943. izvriću uspjehom. I pored toga
uspjehom. Nijemci nisu odustali od namjere da osvajaju razlikaškim
bazenom. Oni su ponovo, 7. novembra, preuzeli (iznim. snagama)
odjela sa pravca Tuzla (operacija "Brijuni"). Tom prilikom su, 18.
novembra 1943. zauzeli Tuzla (dok. br. 162 i 173; tom IV, knj. 18. dok.
br. 16. dok. 167 i 213).

izjavi stručnjaka mogu izvjesti dijelovi staviti u pogon. Na taj način moći će se proizvesti 75 tona soli dnevno, preko 50 vagona ugljena. Spiritus fabrika moći će proizvesti samo kvasac i glicerin. Svi ovi artikli omogućit će razmjenu nabavku životnih namirnica u znatnoj količini.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

REKOVAC UBOJNE SPREME, KAPETAN Franja Kljus	SEF EKONOMSKOG DISEKA MAJOR: Rista Gačnović
M. P.	

BR. 160

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. KRAJIŠKE BRIGADE OD 18. OKTOBRA 1942. ŠTABU 4. NOU. DIVIZIJE O AKCIJAMA U SJEVEROZAPADNOJ BOSNI I ZALUŽMANJU BOSANSKE DUBICE¹

ŠTAB
11. KRAJIŠKE BRIGADE
Br. 51
18-X-1942. g.

ŠTABU IV. N. O. U. DIVIZIJE

Dostavlja Vam se izvještaj o radu XI. K. N. O. U. Brigade od 1. do 15. sv. mj. 1. X. 1. II. i III. bataljon držali su česove, dok je IV. bataljon zarobio na pruži 6 domobrana sa 5 karabina i 1 strojnicom. 2. X. Bataljoni držali su teoretske časove, dok je minerska četa vršila pripremu za rušenje pruge Volinja — Prijedor. I. III. i IV. bataljon sa grupama iz minerske čete noću između 2. i 3. porušili su oko 3500 m. pruge i prekinuli oko 5500 m. telefonske linije. Porušena su 3 mosta dužine između 10—15 m.

3. X. Brigada na odmaranju.
4. X. Rad Brigade kao redovno.

¹ Original (pisan na mašini, latiničom) u AVH, reg. br. 4-1, k. 776A.

5. X. II. bataljon dočekao je neprijateljsku kolonu iz Omarske, Ivanjske i Kozarca. Neprijatelj je odbijen uz gubitke: 5 mrtvih, 7 ranjenih i 1 zarobljen.

6. X. I. bataljon u zasjedi prema Blagaju, a ostali bataljoni u pokretu prema novom zadatku. Patrola II. bataljona zarobila je 1 domobrana.

8. i 9. X. Brigade na položaju, jer se očekivala neprijateljska ofenziva.

10. i 11. X. Brigada u pokretu prema Dubici.¹ Koncentriše se sa južne, istočne i zapadne strane Dubice.

12. X. Odmara se vojska, komandni kadar izviđa grad.

13. X. I. bataljon postavlja se u zasjedu prema Kostajnici² sa 2 čete, na desnoj i lijevoj obali Ulice. Jedna četa je u napadu na grad sa zapadne strane. IV. i III. bataljon napadaju na južne i jugoistočne strane, a jedna četa na zasjedi prema Gradici.³ Sa južne strane napada II. bataljon. 2. topa prateće čete postavljena su za tučenje ciljeva u gradu i bunkera. 1. top je postavljen na cestu Kostajnica — Dubica. Kozarski odred vrši zaštitu od Prijedora. Minerska četa stvara 3 grupe. Jedna ruši most u Dubici preko Ulice,⁴ jedna ruši most na Crncu ispod Dubice, a jedna grupa, uz pomoć Odreda, ruši prugu i most kod Dragotinje, dok jedna diverzantska grupa kida prugu između Prijedora i Kozarca na tri mjesta. Akcija je odpočela u 22 sata i 15 m. na neprijatelja koji je bio iak jedna bojna (II. bojna XI. p. p.) i 150 domaćih ustaša. Akcija je u potpunosti uspjela. Do u 22 sata i 45 m. male snage su u gataju, dok se jedna grupa domaćih ustaša i oružnika držala do 10 sati 13. o. m. u zgradi steskog načelnika. U 23 sata 12. o. m. tuki smo zgradu iz topova na odstojanju od 50 m. Zgrada je pala petio je spaljena.⁵ Uba-

¹ Ta kolona je pripadala 7. Ivojskoj pukovniji domobranskog 4. Ivojskog zbriga (AVH, reg. br. 131—50, k. 57; bojna relacija Stajera 4. Ivojskog zbriga od 17. novembra, reg. br. 131—66, k. 57; bojna relacija Stajera 7. Ivojske pukovnije od 6. novembra 1942).

² Iz post. Bosanski Dubici.

³ Odmara se na Bosansku Kostajnicu.

⁴ Iz post. Bosanski Gradici.

⁵ Pogrešan izraz: Sava.

⁶ Čini se predio ispod Dubice, sjeverno od Save. Ovdje je vijet o željezničkom mostu na rijeci Savi, preko koga prelazi železnička pruga koja Vukovom poveruje u pravom normalnog kolonjsku sjeverno od Dubice. Iz praga je služila za eksploataciju železničke pruge na planini Kozari.

⁷ Iz post. 3. bojna II. Ivojske pukovnije.

⁸ O razmatranju Bosanske Dubice vidi tom IV, knj. 1K, dok. br. 209, AVH, T.333, 1319754308—9; izvještaj Ispostave Abdera (Abwehr) u Beogradu od 12. oktobra, I-95754297; izvještaj 2. SS tenkovskog korpusa od 14. oktobra 1941. u post. Bosanske Dubice.

čeni banditi su streljani i među njima čuveni krvnik i zlikovac ovoga kraja Krešo Mikšević.

Rezultat akcije je sledeći:

Zatobljenih 128 domobrana i 2 narednika, 1 zastavnik, 5 oficira, 1 doktor, 7 omladnika i 5 domaćih bandita. Od oružja: 322 puške, 7 puškomitraljeza, 1 laki mitr., 2 teška mitr., 2 mala bacača mina, 1 teški bacač mina, 100 granata za mali bacač, oko 200 za veliki, 150.000 pušanih metaka, 1 ispravna radio stanica, 15 strojnica, 200 bombi, 8 konja, 1500 kg. četeta, nešto gaza i nešto ostale vojne opreme, kao i plijen istaških radnja. Most na Uti je srušen.

13. i 14. X. vršila se evakuacija grada, dok su jedan bataljon u zasedi prema Kostajnici, a jedan prema Gradiškoj, a jedan vršio evakuaciju grada, a jedan se odmarao.

15. X. bataljoni na odmoru u blizini grada. Popodne vrše pokret prema nedodohjenom zadatku. Bilož dana popodne neprijatelj ulazi u napušteni grad i zaposjeda popaljene bunke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Z. Polikomesar: M. P. Komandant:
Vaso Petrović: Miloš Šiljegović¹¹

¹¹ Tada je u Buzanskoj Dubici učila jedna bojna ustallog 1. odbrambenog diviona i Buzanska grupa SS tečkovskog prezdilskog puka »Norge« (tvo IV. kolj. IK dok. br. 209; XVII. F-JIK. F-195746217; br. 17121). SS tečkovskog diviona od 18. oktobra 1942. o. generalom zauzimanje Buzanske Dubice).
¹² Umro 18. septembra 1952. u zvan general-majora JNA.

ZAPOVIJEST ŠTABA 3. NOU DIVIZIJE OD 22. OKTOBRA
1943. POTCUKOVNIŠKI STAROVIMA ZA DEJSTVA NA PRO-
STORIJH ROGATICA — SOKOLAC¹

Štab
III. N. O. U. Divizije²
O. br. 4
22. 10. 1943.
19 sati
Položaj

ZAPOVIJEST

sekcije Zvornik — Višegrad 1:100.000

II. Krajiška brigada izbila je na postavljeni cilj u visinu
sela Sokolovića i vjerovatno je danas u toku daljih pokreta
u sadejstvu sa Petom divizionom N. O. V.³ koja nadire sa prav-
ca Foče prema Rogatici.

XVII. Divizija dobila je također zadatak da izvrši po-
kret u pravcu sarajevskog Ouzena.⁴

Radi sadejstvovanja II. Krajiškoj brigadi upućuje se u
toku 22. sv. mj. i II. Majevička brigada.⁵ U cilju izvršenja
pokreta brigade

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u AVH, reg.
br. 7—4, k. 1111.

² Po naredbenju VS NOV i POJ od 17. oktobra 1943. ta je divizija
preimenovala u 27. NOU divizion. Međutim, u tome je Štab 3. kor-
pusa NOV tek 22. oktobra 1943. pisano obavijestio Štabov 17. i 27.
NOU divizije (dok. br. 156 i 159; tom IV, knj. IK dok. br. 123).

³ Peta NOU divizija bila je u to vrijeme na prostoriji Priboj —
Rudo (tom IV, knj. IK dok. br. 146).

⁴ Vidi tom IV, knj. IK dok. br. 128.

⁵ Druga krajiška i 15. majevička NOU brigade (do 17. oktobra
1943. zvala se: 2. majevička brigada) imale su zadatak da zauzmu
Sokolac i Rogatica. Tako je 2. krajiška NOU brigada zauzela Rog-
aticu 22. oktobra (dok. br. 176).
Međutim, Sokolac je zauzet tek 31. oktobra 1943. poslije teških
četverodnevskih borbi (vidi dok. br. 176).

NAREĐUJEMO:

1) II. Majevička brigada

1) Štab brigade, dva bataljona i pripadajuće bataljionske komore kreću iz Vlasenice 22. ov. mj. u 13 sati kao prvi etalon pravcem Vlasenice — Tugova — K. 889 — s. G. Zlatkovik — K. 670 — Sječnja — Han Mitrović — Kraljevo Polje, gdje će se zadržati na prenoćištu 22/23. ov. mj. i sačekati ostatak brigade.

Bataljionske komore da ponesu više rezerve hrane i zobi za sioku.

Zapovijest za daljnji pokret uslijediti će po pristizanju ostatka brigade u Kraljevo Polje, odnosno daljnje pokrete možete izvršiti po naredjenju komandanta Divizije koji se nalazi sa II. Krajiškom brigadom.

U pokretu prikupljati podatke o neprijatelju i o tome izvještavati hitno štab Divizije u Vlasnici i komandanta Divizije u Sokolovićima.

Red marševanja urediti tako, da bude organizovana sigurnost pokreta u kome cilju isticati jedan bataljon u predhodnicu na odgovarajuće odstojanje.

Preduzeti tokom marševanja mjere osmatranja i brzog javljanja pojave neprijateljskih aviona, te blagovremeno sklanjanje jedinica sa pravca kretanja, a naročito komore.

Ostatak brigade (jedan bataljon) i brigadna komora ostaju u Vlasnici u toku 22. ov. mj. u cilju sređivanja svih dosada neredovnih i neorganizovanih dijelova brigade. Ovaj dio brigade kreće se za štabom brigade prema posebnoj zapovijesti ove Divizije.

Štab brigade u toku pokreta, te odmora i nastanka, kao i po dolasku na prenoćište također ima preduzimati

* To je brdo (k. 954), jugoistočno od Vlasenice.
Nad: Partizan Polje.

mjera na sredivanju bataljona, stabo-
va i komere.

Prije pokreta stab brigade podjeje-
ti će izvještaj ovom stabu o broju bo-
skih boraca, o broju nemoroznih kao
i o tome da li je sanitet sreden, kako
i sa kojim nedostacima.

Sve nepotrebne intendantske po-
trebe predati intendanturi divizije po
spisku.

Što hitnije organizirati brigadne
radionice radi što bržeg snabdjevanja.

Brigada se ima odmah povezati
sa Planinskim odredom.⁶ II. Krajis-
kom brigadom i XVII. Divizionom i po
uhvaćenim vezama podijeliti izvještaj
ovome stabu najkasnije 23. ov. mj. do
12 časova.

Znači raspoznavanja za vreme od
22. do 31. 10. priližu se.

2) *Bircanska brigada*

2) U toku 22. ov. mj. produžiti će
sredivanje i organiziranje brigade a
zapovijest za daljni rad ostići će.

Podijeliti Divizioni izvještaj o broj-
nom stanju brigade po bataljonima, o
broju boraca bez oružja, kao i o bro-
ju bosa, 22. ov. mj. do 16 časova.

Danas u 16 časova održat će se u
stabu ove divizije sastanak na kome i-
maju biti prisutni i svi članovi bivšeg
Staba Bircanskog odreda.

Znači raspoznavanja za vreme 22.
do 31. priližu se.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Dostavljeno: Politkomesar
Stabu II. Majevičke brigade Aco
Stabu Bircanske brigade M. P.

⁶ Odnosi se na Planinski bataljon Romanijskog NOP odreda.
Trebalo je da taj bataljon preraste u NOP odred. Međutim, podje-
gubije njegov komandant, Sventara Ković, 9. oktobra 1943.
u Maton Polje, od koje se udaljava (prema karavanu Save Prode,
jednog od partizanskih prevoza tog kraja).

⁷ Hasan Bekić Aco

OBAVJESTENJE ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 24. OKTO-
BRA 1943. OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA ISTOČNU BO-
SNU O BORBAMA U SRĀMU I KOD BRĀKOG I POĀETKU
NJEMACKE OFANZIVE U SJEVEROISTOĀNOJ BOSNI¹

ŠTAB
XVI. UDARNE DIVIZIJE
N. O. VOJSKE JUGOSLAVIJE
BR. 165.

24. X 1943. god.

P. S. Nijemci su takođe otpoĀeli
sa Āaslinim prelazom Drine kod
Janje.²

OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA ISTOĀNU BOSNU

1. Primiti smo vaĀ dopis od 24. ov. mjeseca.³
2. O situaciji na maĀem sektoru obavijestili smo Ātab Tuzlan-
skog partizanskog odreda, kao i Ātab Tuzlanske hrvatske
brigade⁴ preko političkog komesara te brigade.
3. Stanje kod nas je sljedeće: posle trodnevnih krvavih borbi
na sektoru BrĀko — Gunja, u toku kojih smo uspjeli da
zaузmemo Gunju, uniĀtimo ŀeljezniĀku stanicu Gunju,
uniĀtimo most na BrĀkom, uniĀtimo fabriku Spiritosa i Ba-
tina fabriku u BrĀkom, prodremo u niz odbrambenih utvr-
đenja u BrĀkom i nanosemo ogromne gubitke neprijatelja
borući se sa mnogo jaĀim neprijateljskim snagama koji je
bio preko 5.000. — bili smo primorani da se 22. ov. mje-
seca povučemo sa osvojenih poloŀaja.⁵ JaĀe njemaĀke sna-

¹ Original (pisan na maĀini, latinicom) u XVII. reg. br. 10—4.
k. 959.

² Ta prijava je dopisana u originalu celim mastilom.

³ Taj dopis redakcija nije prouĀila.

⁴ Odnosi se na 16. hrvatsku NOU brigadu. Brigada je imala za-
datak da zatvara pravac Doboj — Tuzla. Pod njegoĀm komandom
tada su se nalazili Trebavski i Ozrenski NOP odredi (item IV. knj. 8.
dok. br. 129 i 139).

⁵ Prema najnoj reĀenju domobranskog 3. lovaĀkog odreda od 15.
novembra 1943. upad na Gunju i BrĀko poĀeo je 19. oktobra uveĀe.
Gunja je branila 5. bolna 3. lovaĀke pukovnije brigada, odĀad po-
stila jedinica 16. NOV divizije (2. brigada i 4. brigada 3. operativne
zone), bila primorana da se mjesto upasti istoga dana oko 21.30 i
da se povuĀe u BrĀko. MeĀutim, u BrĀkom i okolnim mjestima na-
tali se u znatne domobranske snage (5. i 8. lovaĀka pukovnja 3.
lovaĀkog odreda, 7. topniĀki skop, 2. opkopsarkoistojarijska bojna

ge preko 20.000 vojnika sa artiljerijom i tenkovima i uz aktivno sudjelovanje avijacije primorale su naše snage, posle niza žestokih borbi u Sreću, na povlačenje preko Save, tako da je neprijatelj u Brčkom odmah dobio nove snage preko Čerije gdje su Nijemci napravili pontonski most. Preko tog mosta Nijemci su prebacili tenkove, artiljeriju i pješadiju. Nijemci drže čitavu lijevu obalu Save a garnizon u Brčkom stalno pojačavaju novim snagama.⁷ Takođe se izvjesne njemačke snage koncentrišu na desnoj obali Drine počev od njenog ušća pa do Ljubovije. Prema do sada prikupljenim podacima Nijemci namjeravaju da iz- vrše ofanzivu na našu oslobođenu teritoriju sa glavnim pravcem kretanja Brčko — Tuzla i sprovednim Brčko — Bijeljina — Zvonik — Tuzla, Derventa — Tuzla i Doboj — Tuzla.⁸ Napominjemo da glavninu njemačkih snaga

i Dvode bojna »Brčko« Domobranske dobrovoljke pakovnice), ne- što ostata i njemačkih vojnih policajaca, tako da su svi sagodi 1. i 2. brigade ostali bezopasni (ton IV, knj. 18, dok. br. 212, XVII, reg. br. 121—13, k. 55).

Odmot se na dijelove njemačkih jedinica (policijske jedinice SS grupenführera Konstantina Kamberofera i 1. kosačke konjičke divizije) koje su od 14. do 17. oktobra 1943. učestvovali u poduzetu »Anima« (Unternehmen »Anima«, na Fruškoj gori (XVII, 1315, F.229123—125, zapovijest 1. kosačke konjičke divizije od 12. oktobra, sa br. 186. divizijske komande i brigade i kosačke konjičke divizije od 18. oktobra 1943, F.180/748786, 748783 i 748830; razni izvici 2. kolopne trupa od 12. 14. i 26. oktobra 1943, u podacima u materijalu, pečeta i završetku poduhvata »Anima«; Zarko Atanacković, n. d., str. 273—275).

U prvoj polovini oktobra 1943. poslije prve neuspjele akcije, početkom oktobra da se ovlada Tuzlom, njemačka Komanda 2. ob- lapar armije planirala je izvođenje jedne nove operacije u sjeverno- istočnoj Bosni (u tomglu rijeka Save i prišlo su učesle policijskih jedinica, 1. kosačke konjičke divizije i 2. domobranskog zbora. Tada je bilo predviđeno da operaciju osvoje »Vidvan« (Schilkevan), počet- 15. oktobra 1943; međutim, zbog zakasnelosti u prikupljanju jedinica i zbog početka operacije »Anima«, ona je počela 25. oktobra, uz znatno veće angažovanje snaga: 1. kosačke konjičke divizije, dijelova 123. i 187. rezervne divizije, domobranskog 2. lovackog zlogra, ostali dijelovi njemačke Škabe za sigurnost željeznice u Hrvatskoj, po- licijskih snaga Kamberofera i Komande 208. Operacija je izvedena pod komandom 66. rezervnog korpusa čiji su čini čini sastavili: 1. Srpskoj Mitrovići, Prehodna divizija (prva etapa) počela sa 20.21. oktobra u izvješću otkla Save i Bosna (okupir. područje) — »Zlogra«, uz učesće 1. ojačanog puka 1. kosačke konjičke divizije i jednog arti- ljerijskog divizion 183. rezervne divizije, i na području Zapanje, Bosanskog Samca, Vrgolja i Vinkovca (okupir. »Hrvatsi Ho), uz učes- će 101. ojačanog bataljona 187. rezervne divizije. Glavni dio operacije »Vidvan«, poznat pod imenom »Vidvan II« (druga etapa operacije), počeo je 24. i trajao do 27. oktobra 1943. Biloj zatvaranja jedne di- jela obrata, naredna je i dejstvo 92. grandirskog motorizovanog puka sa liniji Tuzla — Zvonik. Nijemci su, kao predviđeno operacij,

Čine zarobljeni Rusi čiji je moral vrlo slab⁶ To je divizija generala Krasnova,⁷ naravno sa njemačkim komandnim osobljem. Ta divizija raspolaže sa izvjesnim čisto bjelogardijskim jedinicama koje su vrlo borbene. Nala divizija za sada drži položaje oko Brežkog duž desne obale Save i manjim djelovima prema Drini. Mi ćemo učiniti sve što je u našoj mogućnosti da neprijateljska odaziva ne bude prosta šetnja, međutim mi ne možemo zagaranovati i to da ćemo neprijatelju sprječiti prodor prema Tuzli. Što znači da vi morate računati na tu činjenicu i preduzimati odgovarajuće mjere u odnosu na nju.

Neprijatelj je vrlo aktivan od momenta prodora u Brečko i posjedanja lijeve obale Save. Stalno tuče artiljerijom i bacaćima naše položaje, dok avijacija neprekidno mitraljira i bombarduje ista. Ovoga momenta neprijatelj je prošao sa tenkovima u pravcu Brežovog polja. Tenkove (njih 4) prati jedna bojna pješadije. Da li je neprijatelj

⁶Vidhanae (treće etape), planirali akciju, pod kofom „Vinkelstele“ (Winkelstele), u blizini rječja Bijeljine (koje sa sifrovano nazvali „Vinkelstele“ — „Vinkelstele“, a početkom operativnih dejstava) i 4. novembra 1943. Opišite u tome sidi dok. br. 159, AVII, V-313, F-2807448772—3, 148788, 148789—9, 148800 i 148822—7, reči desetak Komande 2. oklopne armije na 7, 8, 15, 17, 19, 20, 21, 22. oktobar i 4. novembar, F-313, F-2807448803—1 i 280800—1, direktiva Komande 2. oklopne armije od 17. oktobra i izvještaj od 21. oktobra, F-313, F-2807448823—4, 2807448824—5, izvještaj Komande 2. rezervne korpusa od 31. oktobra, F-313, F-2807448827—7, izvještaj Komande 2. rezervne korpusa od 19. oktobra za pomjeranje datuma početka operacija, F-313, F-2807448834—143; obavještenje Komande 2. rezervnog korpusa od 8. oktobra i izvještaj od 17. oktobra, F-313, F-2807448834—148 i 149; izvještaj 1. kosačke konjičke divizije od 18. oktobra i izvještaj od 28. oktobra 1943. godine.

⁷Odnosi se na kozake, bivše pripadnike Crvene armije, iz Sibira, s Tereka, Donsa i Kubana, zarobljeni na sovjetsko-njemačkom frontu, koji su, jedan dijelom, dobrovoljno stupili u kvitalističke jedinice koje su formirali Nijemci. Ovi bivši zarobljenici su pripadali 1. kosačkoj konjičkoj diviziji, formiranoj u drugoj polovici 1942. na terenu poljskog Miha (Mihail) u istočnoj Franciji. Uprkos 22. septembra 1943. iz Königsberga (Königsberg) u Jugoslaviju, po naredbi njemačke Vrhovne komande kopnene vojske — OKW (Oberkommando des Heeres) od 18. septembra, ona je 27. septembra stigla u istu lokaciju. U ovom sastavu je imala šest pukova (1. i 2. donski, 2. sibirski, 3. i 4. kubanski i 6. erečki kosačko-konjički puk), nepuno redovni u dvije brigade (1. i 2. kosačko-konjičke brigade), te kosačkoj brigadi sa četrnaest bataljona (1. i 2. donski, 3. i 4. kubanski, 5. erečki artiljerijski divizion). Opišite u tome sidi tom IV, knj. 29, dok. br. 57, objavljenje 16. AVII, V-313, F-2807448834—148; naredbu za postavljanje i izvještaje Vrhovne komande njemačkih Oružanih snaga (OKW) broj 1, o njenoj odbrabi i 1. kosačke konjičke divizije od 17. do 27. septembra 1943. godine.

⁸Komandant divizije nije bio general Krasnov, već general Helmut von Panwitz (Helmut von Panawitz). Vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 57, objavljenje 16.

prema i prema Čelici još nismo obavješteni. Ovaj njegov prvi pokret ne mora biti pokret ofanzive koja će po svemu sudeći uskoro uslijediti, nego, vjerovatno, u cilju ispitivanja naših položaja.

To bi bilo sve.

Napominjemo da su teži ranjenici sklonjeni, prema obavještenju Uprave bolnice, dok su pokretni ranjenici pridodati ovoj divizijskoj bolnici.

S drugarskim pozdravom:

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politikom: (otsutan)	Za Štab Komandant, pukovnik, D. Lekić
-------------------------	--

BR. 163

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 25. OKTOBRA 1943. O ZAUIZIMANJU SANSKOG MOSTA I AKCIJAMA U ZAPADNOJ BOSNI I KOJ TRAVNIKA OD 10. DO 20. OKTOBRA 1943. GODINE¹

ŠTAB

5. Korpusa NOVJ.
Inf. br. 51.
25. oktobra 1943.

Informacije za 24. oktobar 1943. g.²

Kozara: 10/11. X. — Snage Kozarskog NOP Odreda izvršile su napad na predstražu Prijedora i tom prilikom zarobile 9 neprijateljskih vojnika sa svom ratnom opremom. Iste noći potrgana je pruga više samog Kozarca. S naše strane nije bilo gubitaka.

Jedan vod istog odreda 12. X. zarobio je 3 domobrana, dok su tri ranjena. Jedan se utopio u Sani.

13. X. — U zasjedi na cesti od Kozarca prema Prijedoru isti odred ubio je 15 neprijateljskih vojnika, 20 ranio, a 4 za-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 20-4, k. 1958.

² Bilje u tim informacijama vidi knj. 29, dok. br. 1.

³ Bilo u tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 94.

⁴ U akciju izvršio je jedan vod 2. čete (tom IV, knj. 18, dok. br. 94).

robio. S naše strane ranjen jedan partizan. Zaplijenjeno je 28 karabina, 2 puškomitraljeza i druge spremne.

Majača: 19. X. — Sanski NOP Odred odbio je napad četničke brigade u selu Kuzicama i tom prilikom oteo 150 kom. ovaca, koje su četnici opljačkali od seljaka. Sve su ovce povraćene seljacima. Zarobljena je četnička kuhinja i neka dokumenta. Neprijatelj je imao gubitke.

Istog dana jedinice naše XIII. Krajiške NOU Brigade zarobile su 2 četnika s oružjem, a 2 su ubijena.

19/20. X. — Sanski NOP Odred napao je četničku bandu u s. Vilusima i tom prilikom ranio nekoliko bandita. Nešto vojničke spremne je zarobljeno. —

Travniki sektor: 19. X. 1943. g. jedinice IX. Krajiške NOU Brigade sukobile su se s jednom njemačkom kolonom od 20 vojnika kod s. Lokve u blizini Fojnice. Borba je trajala 5 sati. U toj borbi neprijatelj je imao više od 30 mrtvih i ranjenih. Bilo je plijena. —

Podgornje: 20/21. X. — Jedinice IV. i X. NOU Divizije izvršile su napad na Sanski Most. Poslije nekoliko časova borbe, cijeli garnizon u gradu i oko grada je razoren. Tom prilikom zarobljeno je 850 neprijateljskih vojnika i 15 oficira, dok je ubijeno i ranjeno 70.

Zaplijenjeno je: 830 pušaka, 40 puškomitraljeza, 6 teških mitraljeza, 4 bacača, 5 topova, 2 vagona municije, 4 radio-stanice, 1 auto i druge spremne. Naši gubici bili su neznatni. —

Kozara: XI. Krajiška NOU Brigada između 18—21. X. imala je nekoliko žestokih okršaja s neprijateljskim trupama na komunikaciji Banja Luka — Bos. Novi. U borbi kod Prešavice sa jednom neprijateljskom bojnom prua u prau, gdje su se borci bili noževima, ubijeno je 80 neprijateljskih vojnika, zarobljeno 14, a veliki broj ranjen. Zarobljen je i jedan Italijan. Zaplijenjeno je: 1 boksni top sa 50 granata, 1 teški

⁴ Odmosi se na 309. izviđački bataljon 309. legionarske divizije (uVrajuje). Taj bataljon je toga dana stupio u protivnapad, ponijevši napad na jednu njemačku postrojbu odloženje (XII, 13/15. Fizički i 196. rani završnik komande 309. legionarske divizije, dio dnevnika sa 19. i 20. oktobar 1943).

⁵ Vidi listu IV, listu 18, dok. br. 45 i 60.

⁶ Odmosi se na borbu protiv 373. dopunskog bataljona 373. legionarske divizije (Fijer) i dijelova domobranstva i Istarske pukovnije 4. Istarskog zdruga. Taj bataljon je preduzeo akciju u pravcu Vranjskog, ali je tom prilikom bio ranjen (Istarski glasnik, 2. sv. 179). U vezi s tim, u vojnoj relaciji Stodera 7. Istarske pukovnije od 6. novembra 1943. između ostalog piše: da su partizani 17/18. oktobra razbili jednu njemačku bojnu i uočavaju sat pakovanje; da se bijan u seretu poslika u s. Istarski, da su partizani 19/20. oktobra osvojili posadu na željezničkoj stanici Puhavice; da je posada, u jačini jedne sati, potpuno razbijena; da je izgubila cinkovnu nametaju (vodi

bacač, 2 mala bacača, 8 »Šarac«, 4 šmajsera, 5 pištolja, 60 pušaka, dosta pištoljane i mitraljevske municije.

Likvidirana je željeznička stanica Piskavica i na njoj zarobljeno 26 domobrana. Zaplijenjeno je: 1 mali bacač, 3 puškomitraljeza, 25 pušaka, dosta municije.

Osim toga na pruzi Banja Luka — Prijedor zarobljeno je 9 domobrana, 2 puškomitraljeza, 3 pušaka, 1 »Šarac«, 1 teški mitraljez, 1 radio-stanica i dva sanduka municije.

Spaljeni su svi bunkeri Kozarac — Ivanjska, kao i na pruzi Bos. Novi — Prijedor.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

I. odjel¹⁹
uzeti
podatke

M. P.

ZA ŠTAB
Šef kancelarije,
major
J. Pavić

manjeg dijela pušaka; da je veći dio domobrana zarobljen (ANU, rez. br. 131-60, k. 57). O tome vidi i tom IV, knj. 18, dok. br. 136.
Jovo
¹⁹ Duplirano mastilom.

BR. 16

IZVJEŠTAJ ŠTABA I. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 28. OKTOBRA 1943. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ SA PREGLEDOM BROJNOG STANJA LUDSTVA, STOKE I NAORUŽANJA NA DAN 15. OKTOBRA 1943. GODINE¹⁾

Štab I. Proleterske udarne diviz. NOV²⁾
Br. 312
28. X. 1943. g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Dostavljamo Vam u prilogu:
1) Brojna stanja ljudstva, stoke i naoružanja naše divizije na dan 15.—X.—1943. god.
2) Pregled za protizvođenje sanitetskog osoblja I. Proleterske brigade u oficire.³⁾

S. F. — S. N.1

Polikomesar
M. Todorović

M. P.

Komandant
general-major
Knež A. Popović

¹⁾ Original (pisan mastilom, latinicom) u AVH, reg. br. 9—4, k. 718.

²⁾ Po naredbi Vrhovnog Štaba NOV i POJ od 5. oktobra 1943. formiran je I. proleterski korpus NOV. Za komandanta je postavljen general-major Knež Popović, a za političkog komesara pukovnik Mihaljko Todorović. Prati, Medunin, u sastavu ovog korpusa tada, osim naših samo I. proleterska divizija, pa je Štab korpusa vodio i funkcija Štaba divizije, sve do 26. oktobra 1943. kada se, po naredjenju Vrhovnog Štaba, u sastav I. proleterskog korpusa ušla 13. brigada obične komarne i 6. NOV divizija (HČ) 4. korpusa NOVJ (tem II, knj. 10, dok. br. 222, knj. II, dok. br. 7 i 16).

³⁾ Taj pregled redakcija nije pronašla.

L U D S T V O
brojno stanje I Proleterke udarne divizije na dan 15 okt. 1943

Jedinica	PO SPISKU		U RASHODU		NA LICU	
	muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski
Šah divizije sa Zalutimim četom	83	3	1		82	
I Proleterbrigada	1.632	128	106	16	1.526	128
III Proleterbrigada	1.075	169	112	18	963	151
Artiller. divizion	100				100	
Motoriz. bataljon	80				80	
Diviz. bolnica	50	19			50	19
S V E G A:	3.020	319	219	34	2.801	398

Polikomesar
M. Todorović

M. P.

K o m a n d a n t
general-major,
Koča A. Popović

* Motorizovani bataljon je formiran poslije oslobođenja Splita, od zaplijenjenih italijanskih motocikla, kamiona, tanketa i lakih automobila. Imao je dvije trkačke čete i jednu auto-četu (stan IX, knj. IV, dok. br. 26, obješenje 2).

Sadržaj	Šifra	Ukupno količina	Ukupno težina	Ukupno volumena	Ukupno vrijednosti	Ukupno broj	Ukupno broj	Ukupno broj	Ukupno broj
Protektor mrtaljari						2			2
Municija za protiv- zrak					2.386				2.386
Streljaci 75 mm Mod. 18						2			2
Granate za protiv- zrak 75 mm Mod. 18						92			92
Bed. top 65 mm. Mod. 18						1			1
Granate 65 mm Mod. 18						75			75

Polikomesar
M. Todorović

M. P.

K o m a n d a n t
general-major
Koča A. Popović

S T O K A

Brojno stanje u I Proleterskoj udarnoj diviziji na dan 15 okt. 1943

Jedinica	Jahači konji	Toparni konji		Svega
		Bojna konnica	Komora	
Šah Divizije sa Za- štitnom četom	7	7	16	30
I Proletbrigada	44	172	127	343
III Proletbrigada	29	41	140	210
Art. divizion		64		64
Motorn. batalj.				
Diviz. bolnica	3		80	83
U k u p n o	83	284	363	730

Polikomezar,
M. Todorović

M. P.

K o m a n d a n t
general-major
Kuča A. Popović

N A O B R U Ž A N J E

broj stanje u I Podlaskoj udar. diviziji NOVJ na dan 15 okt. 1943 god.

SADRŽAJ	broj stanje	I. Podlaska udar. divizija	III. Podlaska brigada	IV. Podlaska brigada	broj stanje	SVEGA
Pašuka	51	1.146	687	27	15	1.928
Paškomitraljeza	3	72	63			138
Lakih mitraljeza	1	22	8		10	41
Teških	-	23	2		3	28
Municija 7,9 mm	2.710	126.849	93.124	1.500	700	220.183
Municija 6,5 mm	58.400	3.000			7.500	68.900
Strojnice	4	22	12			50
Munic. za stroj.	390	2.072	610			3.072
Teški bacači		4	4			8
Bombe za t. bacanje		236	180			516
Laki bacači		1	6			7
Bombe za t. bacanje		105	277			382
Bombe defanz.	11	272	332		20	652
Bombe ofanzivne	40	2.728	332			3.100
Revolveri	14	235	135		5	416

NADRŽAJ	Sig. jedinice i dom	I. Podst. brigade	III. Podst. brigade	IV. Podst. brigade	VI. Podst. brigade	IX. Podst. brigade	SVEGA
Municija za rev.	290	2.145	1.618	55	100	97	4.305
Sig. jedinice		20	8				28
Rakete		300	138				438
Protkol. patke		4	3				7
Mat. za pl. patke		287	195				482
Teleskopi i teleskopi bacača plamena					3 1		3 1
Borna kula					1		1
Kamion					1		1
Osobn. automobili	1						1
Motocikla							
Bicikla					2		2
Radionica	1				1		2
Telefona	1	3	2		1		7
Protkol. top.		2	1				3
Granate za pl. t.	100	30					210

BR. 86

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 30. OKTOBRA 1943. POTICAJNIM JEDINICAMA I USTANOVAMA O AKCIJAMA NA KOZARU, PODGRABCU, DRVARSKO-GLAMOČKOM I SARAJEVSKO-TRAVNIKOM SEKTORU OD 17. DO 29. OKTOBRA 1943. GODINE

10. XI. 1943*

ŠTAB
5. KORPUSA NOVJ
JUGOSLAVIJE
Inf. Br. 52
Dne 29. X. 1943.

Informacije za 29. X. 1943. godine. —

Kozari: 17/18 oktobra Kozarski NOP Odred stradao je dva mosta, jedan na željezničkoj pruzi dužine 10 metara, drugi na cesti dužine 13 m. Potrgana je pruga na više mjesta između Blagaja i Prijedora.

Odmah poslije toga neprijatelj je krenuo sa blindiranim vozom i dvije satnije vojnika u cilju popravka mostova i željezničke pruge, kao i pljačke okolnih sela. Snage Kozarskog NOP Odreda uspjele su neprijatelja odbiti i povratiti u Bos. Novi uz gubitke 4 mrtva i veliki broj ranjenih. Zarobljena su 3 neprijateljska vojnika. Zaplenjeno je 8 karabina, 1 šmajser i druge opreme. Na ovoj strani nije bilo gubitaka!

Podgrmec: 24 oktobra neprijatelj je pokušao nadirati u jačin od tri bojne od Prijedora prema Sanskom Mostu. Snage VI Krajiške NOU Brigade dočekale su ove neprijateljske snage i u četiri-satnoj borbi vještim manevrom uspjele su potpuno razbiti neprijatelja, koji je u naredu odstupio.¹

¹ Original (pisao na mašini, cirkulom) u XVII, ser. br. 28-4, k. 105B.

² Datum ulaska numerarom: Redakcija nije mogla da utvrdi koja je jedinica (stanovaj) toga datuma primila to saopštenje.

³ Bile u tome vidl. tom IV, knj. 18, dok. br. 105.

⁴ Franc. Strani (u n. d., str. 176, i 171) navodi da je Prijedor, u drugoj polovini oktobra 1943, bio opkoljen od partizana; da su se u Prijedoru nalazile domobranske jedinice; da su, pod komandom komandanta OK, gerilačkog part. 275, legionske divizije „Sljeme“ općene jedinice za deblokiranje Prijedora; da je 2. bataljon OK, pakao upućen iz Šabca prema Prijedoru, i da je ovaj prošli oktobar; da je 24. oktobra oktobra vršeno sistematsko čišćenje Prijedora.

⁵ Inače, u Prijedoru su u nekoliko dijelova 2. licačke pukovnije (XVII, ser. br. 113-4 i 57) bila formirana 2. licačke pukovnije (XVII, ser. br. 113-4 i 57) koja su formirana 4. licačke odreda od 6. novembra 1943). O tome vidi i tom IV, knj. 18, dok. br. 157 i 165.

U ovoj borbi ubijeno je 200 neprijateljskih vojnika i oficira a zarobljeno 11, među kojima i jedan četnik. Zaplijenjeno je: 1 mali bacač, 1 teški bacač, 2 puške-mitraljeza i druge spre-
me i oružja.

Drug Marko Zorić, desetar u četi VI. Krajiške NOU Bri-
gade, još s jednim svojim drugom sa unakrasnom vatrom ubili
su 36 neprijateljskih vojnika i veći broj ranili i tim izbacili
čitavu satanju iz stroja. —

U ovoj borbi naročito se istakao drug Sveto Popović, ko-
mandir čete VI. Krajiške NOU Brigade, koji je ranjen u ju-
rišu na neprijatelja. —

Usporedo sa tim manevrom jedinice VIII. Krajiške NOU
Brigade ponovo su oslobodile Ljubija-Rudnik i tom prilikom
između ostalog zaplijenile 2 vagona pšenice, 3 vagona zobi,
preko 1000 kg. šećera, 30 buradi petroleuma i drugog mate-
rijala i spremne. —

Dinarsko-glamočki oškor: 20. oktobra Drvarsko-petra-
vački NOP Odredi dočekao je jednu neprijateljsku kolonu koja
se kretala cestom od Bihaća prema Petrovcu, kao i jednu
njemačku kolonu, koja je polja da glavička selo Vodenuc.
Tom prilikom ubijeno je 43 neprijateljska vojnika, među
njima i jedan njemački oficir, i nekoliko Čeha. Zarobljen
je 1 njemački podnarednik, 1 podnarednik-Poljak, 1 mađar-
ski vojnik i nekoliko legionara. Uništena su 31 kola s rat-
nim materijalom i zapiegom, dok su 3 zarobljena. Zapije-
njeno je: 1 mitraljez, 3 šmajsera, 10 karabina i druge spre-
me i materijala. Neprijatelj je odbijen i povraćen u Bos. Pe-
trovac.

24. oktobra Udarni vod Vukufske čete Drvarskog NOP
Odredu sjelo se privukao njemačkom logoru u Prikosima i
kad su se Njemci postrojili za ručak, borci ovog voda osuli
su jaku pljuskavu paljbu iz svih oruđa. Tom prilikom ubi-
jeno je 15 njemačkih vojnika, a 21 ranjen. Odmah nakon dva
dana uslijed pritiska naših jedinica, neprijatelj je napustio
svoj logor u Vitoču, povukao se prema Kutcu Vakuću, a su-
tradan naše su snage unišile i u Ptkose, pošto je neprijatelj
iste napustio. —

29. oktobra Sajkovička četa vodila je čitav dan borbu
s četničkom bandom papa Dujica u s. Nugašnici i Crnom
Lugu. Ranjeno je i ubijeno nekoliko bandita.

*Ljubija-Rudnik, u sastavu s Podgrmečkim NOP odredom,
zauzeo je 22. oktobra 3. bataljom 8. Krajiške NOU Brigade. Tom pri-
likom je zarobljen potporučnik Rudolf Strula, komandant 16. redar-
ske skupine (batalj), koja je oslobodila Ljubija-Rudnik. (Ist. IV,
kuj. 18. dok. br. 165, 170 i 201).*

kolonu, koja pokušava da ponovo zagospodari Crvenom Stjenom i pričekne u pomoć opkoljenom svom garnizonu u Sokolcu'. Jedinice naše divizije posle dva žestoka napada na Sokolac uspele su da neprijatelju nanesu velike gubitke kao i da ga potpuno uobrate. Potpuna likvidacija Sokolca nije se mogla da izvrši usljed toga što naša divizija nije raspolagala sa dovoljnim brojem teškog oružja. Napad na Sokolac nastaviti će se u sadejstvu sa jedinicama XVII. Divizije, kao i sa bdelikom baterijom te divizije'. Naša 17. Majevička brigada upućena je u pravcu Višegrada sa zadatkom sadejstva sa jedinicama V. Divizije u razbijanju četničkih bandi Drake Mihajlovića na tom sektoru kao i zauzimanja Višegrada i rušenja mosta na Limu'. U toku današnjeg dana jedinice ove divizije imaju sledeći raspored:

¹ Nijemci su, počev od 27. oktobra, pokušali da izvrše deblatiranje Sokolca i u tu svrhu angažovali, u okviru borbenih grupa: «Hamerlinge» («Hammerschütz»), zastavni saop. 1. rezervni lovački pak s dva bataljona («A» i «B») bez protivtenkovske čete, 3. bataljon 376. grenadirskog puka i 5. baterija 306. protivtenkovskog puka 369. Seimonske divizije, 1. bojna domobranske 6. gorske pukovnije 2. gorskog odreda i 3. kompanija obnove. Pored toga: 27. oktobra, na pravcu Mokra — Narančanijski deštivali su i 2. bataljon 92. grenadirskog motorizovanog puka i 2. bataljon 7. SS puka. Iste se primenjavala i 14. SS pak. 7. SS divizije «Princ Eugen» (kom 17. sat. 18. div. br. 167. AVH, F-315, F-2156/246, 247. 997-1000) razni dnevnik Komande 306. legionske divizije u godinama sa 27. i 28. oktobra i zapovijesti od 27. i 29. oktobra, sa. br. 1001 i 1012; zapovijesti Komande 5. SS. protivnog armijskog korpusa od 28. i 30. oktobra 1943. godine.

² Divizioneri izlaze negde 1943. pod komandom 5. SS. lovačke armijske grupe, sastavljene sa: 7. SS. divizija «Princ Eugen» (datada pod komandom 18. protivnog armijskog korpusa), 188. batalion (kom. 1. aprila 1943. nazivana 718. protivtenkovskom divizionom, a zatim, u 704. 714. i 117. lovačke divizije); 181. protivtenkovski i 300. legionski divizion (datada pod komandom 18. protivnog armijskog korpusa). O tome vidi AVH, F-315, F-2156/1001 i F-227/115; narednje Komande 718. protivtenkovske divizije od 22. marta, F-315, F-240/1001; narednje Komande 184. lovačke divizije od 1. aprila 1943. godine.

³ U napadu na Sokolac, 27. i 28. oktobra, učestvovali su 2. krajiška i dijelovi 17. majevičke NOH brigade. Bliže o tome vidi dok. br. 170.

⁴ Jake četničke snage su 8. oktobra 1943. počele napad na Višegrad (četnici su ga vrhovi «Pravice» «Klana»). I ostalo na završetku (Višegrad su tada obuhvatili 3. bataljon 376. grenadirskog puka 369. legionske divizije i 1. bojna 3. gorske pukovnije 2. gorskog odreda). Međim, 5. NCH divizija (koja je tada deštivala između od Drine, na pravcu Višegrad — Boko — Prehaj) uspele je da 26. oktobra zauzme Višegrad (zauzela ga je i krajiška NOH brigada). Otkretaji o tome vidi dok. br. 170, tom 1. knj. 16. dok. br. 51, tom 17, knj. 18. dok. br. 116, 146, 162, 166, 170, 182, 198, 199 i 214; AVH, reg. br. 81, i 91, k. 166; zapovijesti Komande protivnog četničkog korpusa

1) *II. Krajske brigade* postaviti će se na prostoriju sa svoja tri bataljona i to jednim bataljonom Bandin Ođak — Zavarine, sa jednim bataljonom Pošćine — Kusače a sa jednim bataljonom preko druma Sokolac — Han Pielak u rejonu s. Brajkovići. Četvrti batalion ove brigade postaviti će se u s. Dolovi — Vjstrenik sa zadatkom obezbjeđenja naše bolnice, koja će se smjestiti također u s. Dolovi. Ovaj batalion imat će i zadatak rekvizicije hrane iz rejona Sokolovica za našu Diviziju prema spisu naša intendantata ove divizije.

2) *Romanjski P. Odrad* u toku današnjeg dana prikupit će se na dostadnoj prostoriji. Uputite odmah jednu desetine u ovaj štab. Desetina će služiti za vezu sa XVII. Divizijom kao i za prenos važnog materijala za XVII. Diviziju. U desetini treba da bude borci koji poznaju teren Crvena Stijena — Stari Grad — Kaluzovići. Po izvršenom zadatku desetina će se vratiti u sastav odreda. Četa koja se nalazi kod haubice u Zavočinama treba da uđe u sastav višeg odreda a obezbeđenje haubice preuzet će 1. bat. Krajske brigade.

3) *2. bat. 17. Majevičke brigade* smjestiti će se danas u s. Dolovi i ostati do sutra u jutro 31.10 do 5 časova kada će krenuti dalje prema zapovijesti koju će naknadno dobiti. U s. Dolovima ovom bataljona bit će pripremljen hljeb i hrana.

4) *Štab Divizije* nalazi se u s. Konostrevci u kući Rajka Kovačevića.

Napomena:

Bataljon II. Krajske brigade kao i bolnica smjestiti će se u s. Dolovi 31. ov. mj. po odlasku 2. bat. 17. Majevičke brigade.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

	M. P.	Komandant
Aco		Kosorić Pero

od 3. i 5. oktobra za razumijanje Vukgrada, rpg. br. 131—32, k. 57; izvješće Zapovjedništva 2. gorskog odreda od 27. oktobra, 1.310, P:1907456866 (vještajni komandir B. brdskog armijskog korpusa od 6. oktobra 1941, Franc. strani, s. 4, str. 72).

* Po nekim kartama ranijeg izdanja to selo se zove: Brejkačić.

BR. 88

IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. DIVIZIJE OD 31. OKTOBRA 1943.
ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORJI
IMOTSKI — POSUŠJE — DUVNO¹

ŠTAB
IX. Dalmatinske N. O. U. Divizije
31. X. 1943.

ŠTABU VIII KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE.

Neprijatelj sa pravca Imotski — Posušje već tri dana vrši jak pritisak na položaje bataljona III. Brigade. On je jučer do podne uspio da zauzme Snježnicu — kotu 1191 i obide bočno male položaje na Klenku.

Jučer popodne vršio je još jači pritisak sa pojačanim snagama (sa preko 3000 vojnika, 15 tenkova, 16 topova i većim brojem minobacača i automatskog oružja), na položaje svih bataljona III. Brigade.² Borba je bila žestoka, od-bijen je sa položaja tri bataljona, dok je na lijevom krilu uspio drškim nadiranjem sa Snježnice da potisne II. bata-ljon III. Brigade sa Maslica i Bukovca, koji je morao zauzeti položaje od Pleševca preko Ostraca i Predenjaka k. 1041, 1114 i Olujak k. 1208.

III. bataljon ove brigade bio je prinuđen da se privuče sa Klenka na Pleševicu. Tako je i V. bataljon I. Brigade na

¹ Original (pisan na mašini, latinsicom) u AVII, reg. br. 30-3, k. 516.

² U prvaj polovini oktobra 1943. u srednj podražju Imotskog ve-dene su teške borbe protiv jedinica 7. SS divizije »Princ Eugen«, 92. grenadirskog motorizovanog puka, domobranske 6. pješačke divizije, I. domobranske dobrovoljačke pukovnije i ustaškog 5. stajalice dijelovog zbrnoga. Te borbe su produžene i u drugoj polovini oktobra, i vodene su u neravnjanskom terenu, naročito na pravcu Posušje — Duvno. Takođe sa 29. oktobra dijelovi I. domobranske dobrovoljačke pukovnije i 5. stajalice dijelovog zbrnoga predoteli napad preko Tri-škavca (k. 1144) u pravcu Oluje (brig. 1208) i Male Oluje (k. 1140). Vjerovatno da su u ovoj neprijateljskoj akciji učestvovali i neki di-jelovi 7. SS divizije »Princ Eugen«, ali je broj vojnika i tenkova pre-toran. Opširnije o temi vidi AVII, reg. br. 161-24, k. 27; obilje biljege re-lacije Zapsvjedništva 6. pješačke divizije od 17. decembra 1943. godine.

³ Poprečna naplatano: Oluja (brig. 1208), Oluja (brig. 1208) nastali su u Velikom Olujuju, za razliku od Male Oluje (1140).

položaju Crnovro (k. 905) izložen bočnom dejstvu. Izgleda da jakim pritiskom još potiskuju snage III. Brigade jer se tamo vodi neprestano borba. Ljudstvo ove brigade vodeći već nekoliko dana stalno neprekidnu borbu sa nadmoćnijim neprijateljem jako je zamoreno i ne može ozbiljno da preduzme jedan jači napad na neprijateljske položaje. U ovim borbama teško je ranjen komandant II. bataljona ove brigade, a po smjeni komandanta IV. bataljona, koga ne možemo ponovno vratiti na istu dužnost, sada nam ostaju dva bataljona bez komandanta.

Po poslednjim izvještajima obavještajne službe neprijatelju je pojačan garnizon Imotski još sa 800 Nijemaca-konjanika, a po pritisku na pravac za Duvno vidi se da imaju namjeru se za isti borbti, pa svakako i za Livno, što potvrđuju izvještaji Ob. službe sa Sinjskog Sektora, koja govori da se Nijemci i ustaše u Sinju nadaju nekoj koloni od Imotskog preko Livna da stigne u Sinj. Iz svega iznijetog vidi se ozbiljnost, radi skretanja pažnje na ovaj pravac. Snage sa kojima isti sada zatvaramo su nedovoljne da spriječe prodiranje, ako budu ovako navijitali!

Mi smo po ovome učinili sve što smo mogli, a to je izdali smo naredenje Staba IV. Brigade, da jedan svoj bataljon koji je bio u Aržano odmah uputi pravcem Zavrčim — Tandarića — Zagorje, da na položaju Kobilić k. 755 i k. 736¹ smijeni IV. bataljon III. Brigade, kako bi sa ovim bataljonom pojačali snage koje brane prodor u pravcu Duvna. Sa ovim smo upotreбили sve snage na položaje tako da nemamo više ni jednu jedinicu u rezervi koju bi mogli angažovati na neki ozbiljniji pravac.

Bataljoni IV. Brigade su na položajima i to: jedan prema Trilju, jedan osigurava put s. j. pravac Imotski — Sladenci, a jedan osigurava put Aržano — Provo — Šestanovac i pravac od Imotskog na Vukoviće — Rimski put — Lovreč.

¹ Nijemci su planirali srušenje obalnog područja Split — Sinj — ušće rijeke Neretve, i ta operacija, poznata pod imenom „Landsturm“ („Landsturm“) počela je 6. 8. završila se 20. novembra 1943. Tada je došlo više općevratne preko Livna (1312, 1419744828, 744837, 744851, 744855 i 744859) rati dnevnik 2. oktobra armije s podacima od 6. 10. 18. 19. i 20. novembra, na br. 744886; obavještenje Komande 15. brodnog armijskog korpusa od 25. oktobra 1943.

² Dejstva na pravcu Livno — Sinj, u sklopu operacije „Čitine“ („Zitibna“), počela su 4. decembra 1943. Opširnije o tome vidi dok. br. 107.

³ Kote 736 i 755 nalaze se na brdu Kobiliću, jugozapadno od Duvna.

Zbog iznjetne ozbiljnosti situacije od pravca Imotskog prema Duvnu mišljenja smo, da bi trebalo odmah tražiti jednu jedinicu neke druge divizije da se angažuje na ovom pravcu, pošto je naša I. Brigada na otocima i ista se vjerovatno neće brzo vratiti. Ako ima mogućnosti ovo bi trebalo uraditi što prije.

Ni jedna naša brigada, pa ni njihovi bataljoni nemaju svoje štamblije, nego se čak štabovi nekih brigada služe štamblijama odreda. Dobro bi bilo da naredite, da se kako za brigade tako i za bataljone istih izrade štamblije.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar:	Načelnik	Komandant:
Edo Santini	Mom. Poleksić	A. Banina
	M. P.	Himo!

u arhivu⁶

IX div. nadiranje neprij. od Imotskog ka Duvnu 31. X⁷

⁶ Te riječi su u originalu dopisane crvenom olovkom.

⁷ Te riječi su u originalu dopisane mastiljavom olovkom, sjevano u Štabu 8. korpusa NOV Jugoslavije.

BR. 156
 PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
 I. PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ OD 1. NOVEMBRA 1943.
 GODINE¹

Br. 324043²

I
 LJUDSTVO
 brojno stanje u I Proleterškoj odrednoj diviziji NOVJ na dan
 1. nov. 1943 god.

Jedinica	PO SPISKU U RASHODU				NA LČCU	
	muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski
Štab divizije sa Zastitom Četom	85	3	2	-	43	3
I Proleterbrigada	1.700	141	111	9	1.596	132
III Proleterbrigada	1.189	170	110	14	1.079	186
Atletički divizion	107	6	3	-	104	6
Motorizovani bataljon	80	-	-	-	80	-
Divizijska bolnica	54	30	-	-	54	30
SVEGA	3.222	350	226	23	2.998	327

Politkomesar,
 M. Todorović

M. P.

K o m a n d a n t
 general-major,
 Koča A. Popović

¹ Original (pisao na matni, latinscom) u XVII. reg. br. 10-4, k. 716.
² Dapizano očitim maštilom; označava broj pod kojim je pregled zaveden u delovodni protokol.

SADRŽAJ	Sopstveni vožnja	1. Puk brigade	111. Puk brigade	Motori baterij	SVEGA
Protivokalne puške	4			3	3
Municija za pk. juška	285	215			500
Topkova i tenk. bater. pl.				3 1	3 1
Borna kola				1	1
Kamiona				1	1
Osobn. automobili	1				1
Motorcikli				1	1
Bicikla				2	2
Radionica	1				1
Telefona	1	3	2	1	7
Protivokalni topovi		3	1		4
Granata za pk. top		230	32		262
Protivaz. mitralj.				1 1	2
Municija za pr. av. m.				530 2.000	2.530
Hrd. top 75 mm				2	2
Municija za top 55 mm				193	193
Topkvi top 65 mm				1	1
Municija za top 65 mm				58	58

Polikomenar,
M. Todorović

M. P.

K o m a n d a n t
general-major,
K. A. Popović

BR. 86

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10 DIVIZIJE OD 5. NOVEMBRA 1943.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O NAPADU NA VISOKO I
ARČIJAMA NA KOMUNIKACIJ SARAJEVO—KISELJAK —
BISOVACA

ŠTAB
X. N. O. U. DIVIZIJE
— 2. BOS. KORPUSA —
Op. Br. 4/1943.
5. novembra 1943. g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ JUGOSLAVIJE

1. — Noću između 2. i 3. o. mj. jedinicama VII i IX Krajiške brigade pripremili smo napad na neprijateljski garnizon Visoko (06431906).¹ Po izdanoj zapovijesti za napad jedinice VII Krajiške brigade, kroz šuma i neprimjetno, dopile su do ovog sporišta, izvršile napad i u snažnom naletu do zore 4. o. mj. ovladale gradom.² Međutim, odsustvom jedinica IX Krajiške brigade i brzim neprijateljskom intervencijom sa više strana³ morale su se iz grada povući u svanuću pomenutog datuma.

2. — Jedinice IX Krajiške brigade, u svom pohodu na zadatak prema Visokom, sukobile su se sa jednom njemačko-ustatkom pukovnijom koja je u više pravaca nadirala od Sarajeva i Kiseljaka (06431919). U ovom sukobu, boreći IX Krajiške brigade pustili su jednu kolonu (još za druge nijesu znali) na odstojanje 10—20 metara, ovojili na nju snažan plotun, a zatim prešli na juris razbivši i natjeravši ovu kolonu u panično bjegstvo. Našim borcima u ovom poduhvatu pao je u ruke bogat plijen sa čitavom komotom. U tom vie-

¹ Original (pisan na mašini, latinskom) u AVH, reg. br. 45 — 2, k. 85.

² Brijuni u zgradama, na tri mjesta u originalu, upisani su mašicom. Redakcija nije mogla dobiti izvornu završnicu 10. brzeva. Visoko sa središnjim ul. 305, dopunski bataljona 300, legionarske divizije i I. četa 92. motorizovanog grenadirskog puka (I-215, I-216, I-217, I-218 i 219), četa dječakih Komanda 300, legionarske divizije.

³ »Vrslje» s podacima za 3. i 4. novembar, sn. br. 1009 i 1010 izvještaj iz Komande od 4. novembra 1943.

⁴ U taj se akciju najvjerojatnije uključivali dijelovi 92. motorizovanog grenadirskog puka (AVH, I-215, I-216, 1009 i 1010) ratni dječakih Komanda 300, legionarske divizije »Vrslje» s podacima za 3. novembar i izvještaj od 4. novembra 1943.

mena pet drugih neprijateljskih kolona pomenute pukovnije stupaju u borbu sa jedinicama IX brigade sa boka. Ogorčena borba trajala je čitavog dana, tako da je neprijatelj ponova uspio povratiti komunu koju su naši borci bili zarobili. Istog dana u večer neprijatelj se povukao u polazne baze.³

3. — U ovim borbama neprijatelj je imao preko 100 mrtvih i ranjenih, od kojih 3 legionara zarobljena. Naše jedinice zaplijenile su 1 »sarcas«, 1 tromblonsku pušku, oko 20 pušaka, nekoliko hiljada metaka, šinjela, čebadi i ostale opreme.

Naši gubici 23 ranjena i 6 mrtvih.

4. — Na komunikaciji Kiseljak — Busovača (964418996) jedinice VII krajiške brigade zaplijenile su jedan teretni kamion i u njemu 125 litara gasa. Kamion je svojina jednog trgovca iz Sarajeva. Kamion i gas prebacili smo u Fojnicu a trgovca i ostala lica saslušali i vratili u Sarajevo.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Saab X Divizije,
V. d. komandanta pripisikovnik
M. P. Karanović⁴

³ Odmosi se na borbe koje je 9. krajiška NOU brigada vodila 23. novembra na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak i između od Križeva (na prostoru Vahjask — Poljan). 8. grupe Kiseljak — Sarajevo drži se 300. lovačka bataljon 300. legionske divizije. Oni je od Sarajeva prema Kiseljaku napadala Barbarska grupa »Jugo« (Kempfergruppe »Sida«), sastav: 2. bataljon 378. grenadirskog puka 300. legionske divizije ojačan 15. četom 7. SS puka 7. SS divizije »Feme« (Kempfer, 3. bataljon 2. SS puka bez 15. čete, 14. četa 378. grenadirskog puka i 4. baterija 300. artiljerijskog puka 300. legionske divizije. Opišite o tome vidi: AVU, I-315, F-2162/296, 300, 301, 303, 310—312, 309, 316, 320—322; ratni dnevnik Komande 209. legionske divizije (Sarajevo) u periodu od 1. do 3. novembra i izvještaje te komande od d. 1. 3. novembra 1943. godine.

BR 156

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 5. NOVEMBRA 1943.
ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O ZAUZIMANJU Kladnja, Vla-
šeniće, Rogatiče, Sokolca i Deštivica u istoc-
čnoj Bosni u drugoj polovini oktobra 1943. GO-
DINE¹

ŠTAB
XXVII N. O. U. DIVIZIJE
5. 11. 1943.

Predmet: Podnos izvještaja o akcijama
u vremenu od 15. 10. do 31. 10. 1943.

ŠTABU III KORPUSA N. O. V. J.

Za vreme od 15. do 31. oktobra o. g. jedinice ove divizije
izvršile su akcije kako slijedi:

1) II korpusna brigada

15. 10. brigada je bila raspoređena na prostoriji Živi-
nice — Đurđevik sa pojedinim djelovima brigade u s. G. i D.
Vilaže² i s. Nasoci sa zadatkom razoružavanja tamošnje je-
dinice i pridobivanja iste za pristupanje u naše redove. Ovom
prilikom u naše redove pristupila su 3 milicionera i dobiveno
je 19 karabina i 2 puško-mitraljeza.

16. 10. brigada je bila u pokretu prema Kladnju sa za-
datkom likvidacije Kladnja kao neprijateljskog garnizona
i istog dana zanesila u Stuparima.

17. 10. brigada je sa dva bataljona ušla u Kladanj bez
odpora. Neprijatelj se povukao u pravcu Olova³. Istog dana
uveče sazvan je u Kladnju narodni zbor, na kome su govori-

¹ Original (pisao na mastil, latinscom) u AVII, reg. br. 6 — 2.
k. IIII.

² Tako piše u originalu; treba: Viki.

³ I' Vidi dok. br. 159.

⁴ Prema ratnom dnevniku Komande 309. legionske divizije
(Vraštje) za 19. oktobar 1943. listanjska mitulija se povukla ka Va-
rešu (AVII, L235, 2-21861B); O zauzimanju Kladnja vidi i tom IV,
kol. 8. dok. br. 167, 168 i 169.

nići objasnili prikupljenom građanstvu vojno-političku situaciju u svjetlu i kod nas. Ovom prilikom prešlo je na našu stranu 25 legionara iz legije Avdaga Hasića.¹⁸

18. 10. brigada je izvršila pokret sa dvjema kolonama od Kladaža i od Stupara prema Vlasenici i zanočila na prostoriji Tasevo — Mlini — Betanj — Strmica.

19. 10. brigada je ušla u Vlasenicu u 18 časova gdje je izvršena revija brigade od strane štaba III Korpusa. Narod je sa simpatijama dočekao i podržavao našu vojsku.

20. 10. brigada je izvršila pokret prema Rogatici u cilju razbijanja četničkih bandi koj se bile skoncitrirale na prostoriji Rogatice¹⁹ i Višegrada²⁰ sastavljene djelom od četnika Srbijsanaca²¹ a djelom od mještana.²² Ovoga dana brigada je zakončila na prostoriji Niševode²³ — Mandre²⁴ — Džemle.²⁵

21. 10. brigada je se rokirala na prostoriji Gribići — Dreniči²⁶ — Sokolovići i istoga dana u 20 časova sa ove prostorijske krenula sa tri bataliona prema Rogatici u cilju čišćenja ovoga mjesta od četničkih bandi, dok je jedan batalion u zajednici sa Romanijkim P. O. imao zadatak da protjera četničke bande u s. Supercima. Taj batalion je potpuno izvršio taj zadatak, te je koristivši se iznenađenjem upao u sam štab četničke Adukovske brigade, ubivši tom prilikom obojgašenog četničkog oficira kapetana Pavlovića²⁷ i potukavši 150 četnika, dok ih je 50, prema kazivanju civila, bilo ranjeno. U ovoj akciji su zaplijena 2 minobacača i jedan puškomi-

¹⁸ Mlini se na smetru (pregledi) brigade.

¹⁹ Vidi tom IV, knj. IX, dok. br. 108.

²⁰ Brigada sa četnici zauzeli 15. oktobra 1943. Bišće o tome vidi tom IV, knj. IX, dok. br. 191, 192 i 214; AVII, reg. br. 151, k. 106; u. j. 1943. Višegradske četničke brigade od 18. oktobra, reg. br. 151—k. k. 37; izvještje nastalog Stupara, I, stajalec dječijeg odreda od 20. novembra, reg. br. 151—k. k. 37; izvještje Stupara, u. j. 1943. godine.

²¹ Bišće o razbijanju Višegrada od strane četnika, 6. oktobra 1943. god. dok. br. 106.

²² Odmosi se na četnike pod komandom Dragoslava Račića (tom IV, knj. IX, dok. br. 102).

²³ Na prostoriji Rogatica — Višegrad nalazili su se četnici iz sastava Dreničke i Romanijjskog četničkog korpusa.

²⁴ Iako piše u izvještju: Doba Niševode.

²⁵ Sjeverozapadno od Rogatice nalazi se s. Mandre, a sjeverozapadno — s. Mandre. Riječ je o ovom drugom selu.

²⁶ To mjesto nije navedeno na karti 17 (10000). Vjerovatno se odnosi na neko naselje južno od Han-Pijeska III sjeverozapadno od Rogatice.

²⁷ To mjesto, na toj prostoriji, nije navedeno na karti 1: 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Džemle, sjeverozapadno od Rogatice.

²⁸ Milana Adukovska brigada bila je u sastavu Račićevog Četničkog korpusa.

trajer, 70 karabina i veliki broj municije raznih kalibara. Jačina ove brigade srbijanskih četnika sjenila se na oko 500 vojnika sa priličnim naoružanjem.

22. 10. tri bataljona ove brigade, koji su se kretali prema Rogatici, uspjeli su da istu zauzmu bez velikog otpora četnika,¹⁷ kojih je tu bilo oko 200, zarobili tom prilikom 41 četnika i zaplijenili u njihovom magazinu jedan teški mitraljez, jedan njemački mitraljez, 6 pušaka, 2 pištolja, 1 kamion, 1 motocikl i 10—12000 metaka kao i veći količinu topovskih granata i bacačkih mina, zatim kukuruza, brašna i 2000 pečutih bijelova, 3 jahača i 2 tovarna konja. Ovom prilikom oslobođeno je i 25 domobrana koje su četnici zarobili negde oko Višegrada, dok naše jedinice nisu imale ni mrtvih ni ranjenih.

2. bataljon ove brigade po protjerivanju četnika iz s. Sijerci, u pokretu preko Senkovića ka Rogatici sa zadatkom da se spoji sa ostalim dijelovima brigade, ponovo se sukobio sa četničkim bandama kod s. Senkovići, koji je razbio u prvom naletu i natjerao u panično bijegstvo. Ovom prilikom četnici su se bezglavo povlačili bacajući svu svoju spremu i nudeći seljacima banoslovne sume novaca, da ih ovi dovedu do Drine.

23. 10. brigada je bila raspoređena na prostoriji Barati — Ražar — Radine.¹⁸ Ovoga dana nije bilo sukoba sa neprijateljem sem što su dubinske patrole bataljona uhvatile 8 četnika sa 6 karabina i 1 pištoljem. Nađeno je i 500 kom. puščane municije kao i 1 teški top 65 mm sa priličnim brojem topovskih granata kao i bacačkih mina koje su četnici ostavili u svojoj bježaniji. Uveče ovoga dana četničke bande napale su naše skladište materijala evakuisarog iz Rogatice, koje je bilo u Sokolovićima pod zaštitom jednog voda. Izkoristivši pomćinu iznenadili su borce ovog voda, kojom je prilikom nestalo 5 drugova.

24. 10. 2. bataljona rekinana su na prostoriji Sokolovići — Djedovaci¹⁹ sa zadatkom osiguranja od četničkih bandi, dok jedan bataljon istog dana činio s. Grbici (sektor) od četničkih bandi. Neprijatelj je imao tom prilikom 4 mrtva

¹⁷ Priopćenje od Rogaticeho četničkoj brigadi Rumanijskog četničkog korpusa (tem IV, knj. II, dok. br. 163, 7) završavajući Rogatice vid i AVII, LXXX, F-126229, nem. dokument Komande 309. brigade, divizije (uVražje) za 25. oktobar 1943. godine.

¹⁸ Sjeverozapadno od Sokolica nalazi se zaselek HanRadine, je padno — između Radine i s. Radine. Ovdje je najprije nastajao, tipično u v. Radinima.

¹⁹ Treba: Dedovci.

i nepoznati broj ranjenik, zaplijenjena su 4 karabina, 800 metaka, raketni pištolj i 1 jahač i 2 tovarna konja. Istoga dana ujutro 3. bataljon činio je Rogaticu i položaj oko grada od čerčičkih bandi kojih je tu bilo oko 100. Izbrieno je 5 i ranjeno nepoznati broj bandita. Brigada je imala jednog mrtvog drugu, koji je nehotice ubijen od strane naših jedinica.

25. 10. 3. i 4. bataljon rokirao se na prostorištu Smrtići — Kusače gdje su uhvaćena 3 čemika i zaplijenjena 2 karabina i 500 metaka, dok su ostala dva bataljona ostala na prvobitnoj prostorištu.²⁴

26. 10. Ovdoga dana bataljoni su zauzeli raspored na prostorištu: Smrtići — Kusače — Bandin Ožmak — Margetici sa zadatkom zatvaranja pravca i zauzimanja položaja za napad na Sokolac. Istoga dana neprijatelj (Nijemci) pokušao je sa tenkovima i artiljerijom u pravcu Han Pjeska i otvorilo artiljerijsku vatru na komoru našeg 3. bataljona. Tom prilikom poginula su dva druga i jedan je teže ranjen. Neprijatelj je sa pomenutog pravca vraćen u svoju bazu.²⁵ Istoga dana predveće neprijateljski avion bombardovao je Izbib brigade, bolnicu i 4. bataljon. Ranjena su 2 druga i ubijeno 4 konja.

27. 10. preko dana zadržan je isti raspored bataljona sa zadatkom blokade neprijatelja u Sokoku su ove strane. U 18 časova istoga dana bataljoni ove brigade u sadržaju 2. bat. 17. Majevičke brigade otpočeli su podizanje za akciju na ustaško uporište Sokolac i utvrđenje Pohovac. Napad je otpočeo u 21 čas uz predhodnu artiljerijsku pripremu i borba je vodena do 4 časa ujutro. Iako je vatra iz teškog oružja, pušćana i mitraljejska, a u nekoliko navrata i bombaska bila vrlo jaka, neprijatelj se nije mogao potjerati iz bunkera, jer su isti bili jako utvrđeni pa im je gotovo nemoguće bilo i piti.²⁶ Bataljoni su se ujutro povukli na prihvatne položaje. U ovoj akciji brigada je imala 28 ranjenih drugova, od kojih 9 teže, i jednog mrtvog drugu. Gubitci neprijatelja nisu bili utvrđeni. Položaj Sokolac i uporište Pohovac branili su ustaše crne legije čiji se je broj cjenio oko 1000.

²⁴ O tome vidi i AVII, T-315, F-2156228; ratni dnevnik Komande 300. legionarske divizije («Vražje») s podacima za 25. oktobar 1943. godine.

²⁵ Bilo je o tome ispadu njemačkih jedinica prema Han-Pjescu vidi AVII, T-315, F-2156229; ratni dnevnik Komande 300. legionarske divizije («Vražje») za 26. oktobar 1943. godine.

²⁶ Nekađe je u to vrijeme bio jako neprijateljsko uporište. U njemu su se tada nalazile znatne ostlike snage: Njemački ustaskog 1. bataljona, djelatnog odreda sa Njemačkom, ali, jednom sastavljen 2. stajanje bojne i 21. bataljon sa oko 900 ustasa (tam. IV, knj. 18, dok. br. 100, 102, 211 i 214; AVII, sig. br. 101—6, k. 97).

28. 10. U toku ovoga dana vršena su izviđanja u pravcu neprijatelja, rokiranje izvješnih dijelova i postavljanje teških oružja za ponovni napad na Sokolac, koji ovoga dana nije izvođen, čekajući na sadejstvo jedinica XVII Divizije.

29. 10. U 21 čas ovoga dana izvršena je ponovna akcija na Sokolac koja je takođe ostala bezuspješna. U ovoj akciji brigada je imala 6 lakke ranjenih. U toku dana prilikom izviđanja nađeno je u jednoj četničkoj kući jedna puška sa 18 metaka i 18 granata za mali bacač.

30. 10. brigada je u sadejstvu jedinica XVII Divizije²⁷ izvršila punovno napad na Sokolac, ali se neprijatelj izvukao pod zaklonom miraka iz Sokolca tako da je isti zauzet bez borbe.²⁸ U ovom napadu sudejstvovao je i Romanijski P. O. Plijez u Sokolcu bio je: 1 mitraljez, 8 pušaka i velika količina puščane i topovske municije te ostale ratne spreme, kao i velika količina životnih namirnica.

U toku ovih 15 dana neprijateljski gubici iznosili su: ubijenih 170 isključivo četnika, dok je broj ubijenih ustaša nepoznat. Ranjeno je 50 neprijateljskih vojnika, većinom četnika. Zarobljeno je 30 četnika. Predalo se je 28 legionara i 3 četnika. Oslobođeno je 29 zarobljenih domobrana koje su zarobili četnici u Višegradu.

U ovom razdoblju zaplijenjeno je: 109 karabina, 3 puško-mitraljeza, 2 teška mitraljeza, 2 mino-bacača, 3 pištolja, 1 brdski top 60 mm, 1 top »Skoda« 37 mm (neispravan), jedan kamion, 1 motocikl, 12.000 puščanih metaka, veliki broj topovskih i bacačkih granata i veće količine ostalog ratnog materijala.

Naši gubici: 5 mrtvih, 28 ranjenih, 10 teže ranjenih i 5 nestalih. Ova brigada popunjena je sa 54 novopridošla druga.

2) 17. Majevička brigada

15. i 16. oktobra brigada je bila raspoređena na prostoriji Bukinje — Tuzla, orijentirana prema Lukavcu sa zadatkom rušenja željezničke pruge i puta na djelu Lukavac — Kirka, koji je zadatak brigada u potpunosti ispunila.

16. 10. brigada se prikupila na prostoriji Simin Han gdje je izvršeno svečano proglašenje brigade.

²⁷ Tako su iz sastava 17. NOH divizije učestvovali 6. istočnohercegovački i 16. muslimanska NOH brigada (om IV, knj. 18, dok. br. 188).
²⁸ Izvještje sa se, po naredboj Komande 309. legionske divizije (»Vezalci«), poslato u pravcu Pula. Bilje o tome vidjeti om IV, knj. 18, dok. br. 214; XVII, reg. br. 131—8, k. 57 i F-315, F-256/284; razni dokumenti Komande 309. legionske divizije za 21. oktobar 1943. godine.

Od 17. do 20. oktobra brigada je ostala na prostoriji Simin Han — Požarnica sa zadatkom vomo-političkog središnja brigade, čišćenja prostorije Požarnica — Babina Luka — Čakovci — Simin Han — Gornja Tuzla i papusa ljudstvom, naoružanjem i odjećom, koji zadatak brigada je samo djelomično izvršila zbog kratkog boravka na ovoj prostoriji.

20. i 21. oktobra izvršen je pokret od Simin Hana preko Sekovića za Vlasenice, kada je brigada stigla 21. 10. u 20 časova.

22. oktobra krenuo je štab brigade sa 1. i 3. bataljonom u 17 časova pravcem Vlasenice — Tugovo — G. Zalukovik — Kraljevo Polje, gdje se je brigada zadržala na prenočištu. U toku pokreta prikupljeni su podaci o neprijatelju u rejonu Sokolovici.

23. oktobra pokret je produžen pravcem Kraljevo Polje — Han Pijak — starim drumom — Mekote — G. Čapori — Kramić²⁵ — Ziljevo — Kolutica — Sijerci. Odlaskom brigade u Sijerke ista je napadnuta na prenočištu od strane jedne četničke kolone, kojom je prilikom brigada imala 13 mrtvih.

24. oktobra izvršen je protunapad u sadejstvu jednog bataljona II Krajiške brigade te su četnici odbačeni sa prostorije Sijerci — Kusače i potpuno razbijeni ostavivši na mjestu borbe 65 mrtvih.

25. oktobra brigada je zauzela raspored na liniji Čavčije Polje²⁶ — Lučevnik sa zadatkom zatvaranja pravca od Sarajeva i povezivanja sa jedinicama XVII Divizije.

26. oktobra izvršena su manja rekiranja u duhu osnovnog zadatka brigade kao i razviđanja u pravcu Starog Grada i Čvernih Stijena.

27. oktobra brigada je bez drugog bataljona obezbjeđivala pravac od Sarajeva na liniji Durdevik²⁷ — Čavčije Polje, dok je drugi bataljon u sadejstvu sa jednim bataljonom II Krajiške brigade u sastavu sjeverne kolone radi zagrizanja Sokolca napadao ustaške uporište Pohovac (1074)²⁸. Borba je vođena do osvajanja 28. oktobra bez uspjeha, kada su se naše jedinice povukle na poluzne položaje.

²⁵ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na Han-Hani, južno od Han-Pijaka.

²⁶ Treba: Čavčije polje.

²⁷ Tako piše u originalu. Vjerovatno je omaka. Odnosi se na Lučevnik (Durdevik se nalazi sjeverno od Sokolca).

²⁸ To je trg, 1074 (brdo), sjeverno od Pohovca. Vjerovatno se to brdo naziva po istomimenu zaselku.

28. oktobra. Bataljoni ove brigade zauzimali su polazne položaje za ponovni napad, izviđanje neprijatelja i izvršene potrebne korekcije u rasporedu snaga.

29. oktobra ponovljen je napad na Sokolac sa istim rasporedom snaga kao i 27. oktobra bez uspjeha.

30. oktobra itab brigade sa 1. i 3. bataljonom upućen je u Rogaticu preko Bregga i Zakoma. Brigada je ovoga dana zakončila u Rogatici.

31. oktobra brigada je ušla u Višegrad gdje je zamjenila 1. Krajišku brigadu i zauzela položaj za odbranu orijentirana u pravcu Ulica i Bajine Bašte. Ovoga dana upućen je u sastav brigade i njezin drugi bataljon.

U ovom periodu jedinice XVII Majevičke brigade imale su 13 mrtvih drugova. Ubijeno je neprijateljskih 65 vojnika — četnika.

3) Hrvatska brigada

U vremenu od 15. do 20. oktobra brigada je bila na prostoriji Hasno — Zvinice, sa zadatkom mobilizacije i popune brigade naoružanjem, opremom i municijom.

Od 20. do 25. oktobra brigada je sa jednim bataljonom bila u Lukavcu za zatvaranje pravca od Doboja, a ostacima brigade na prostoru Bicečke — Dokanj. U ovom razdoblju brigada je razoruzala jedno muslimansko selo u rejonu Lukavca nama neprijateljski raspoloženo i ovom prilikom zaplenila 30 pušaka. Dolazilo je do manjih sukoba izviđačkih patrula manjeg značaja.

Od 25. do 31. oktobra brigadu je na prostoriji Grič — Memići — musli. Milno Selo — Devetak — Dobošnica. Na ovom odsjku jedinice brigade vodile su svakodnevno manje borbe sa četnicima koji napadaju od pravca Turnare i Brje-snice. Jedinice brigade uspele su povratiti s Turija koju je Ozrenski partizanski odred morao napustiti ispred nadmoćnijeg neprijatelja. Zarobljeno je nešto oružja i spremne od četnika s ovim borbama. Mostovi na pruzi i cesti Dobošnica — Petrovo Selo²⁷ djelom su porušeni, a djelom su u toku rušenja od strane minerske desetine ove brigade.

U ovom razdoblju brigada nije imala gubitaka, a ukupno je zaplenila 120 pušaka i 1 puško — mitraljez.

²⁷ Taj pokret je izvećen radi snižene 1. krajiške brigade 5. NOU divizije (dok. br. 166).

²⁸ muslimansko

²⁹ Puz naziv je: Bosansko Petrovo Selo.

4) 19. *Birčanska brigada*

U vremenu od 24. oktobra dejstvovala je kao samostalan Birčanski odred, koga je danu u Vlasenicama izvršeno svečano proglašenje brigade.

25. oktobra brigada je izvršila pokret iz Vlasenica pravcem Tugovo — Kraljevo Polje gdje je zakonačila.

26. oktobra brigada je bez jednog bataljona izvršila pretres sela Trešnjevac — Bubići — Počardak — Balvanov Stan i Narandžići, kojim je prilikom nađeno nešto oružja i opreme. Istovremeno više rekvizicije stoke od narodnih neprijatelja u ostalim selima.

27. oktobra brigada je izvršila pretres sela Crna Rijeka i ovom prilikom zarobila 4 četnika iz „Visokog“ četničke brigade.³¹ Drugi bataljon ove brigade nalazio se na prostoruji s. Foharici — s. Sijenci, sa zadatkom zaštite pravca od Sokolovića kao i zaštite bolnice i štaba divizije.

28. oktobra brigada se je sa dosadanjem prostorije vratila u Vlasenicu sa zadatkom da na prostoruji Capardi — Stebrenica zatvori pravac od Zvornika preko Capardi za Tuzlu odnosno preko Drinjac³² za Vlasenicu.

Od 28. do 31. oktobra brigada je bila razmještena na prostoruji Požarnica — Zvornik sa prvim i drugim bataljonom, i trećim bataljonom na prostoruji [Nova] Kasaba — Pobjude, sa zadatkom izviđanja u pravcu Drine, rukovanje komunikacija na ovome sektoru i čišćenje četnika u rejonu Zelinja.

U ovom periodu od 15. do 31. oktobra brigada nije imala sukoba sa neprijateljem, a u toku akcija izviđanja i pretresa sela i kuća narodnih neprijatelja zaplijeno je: jedna puška, 1 pištolj, 2 bombe, 55 metaka, 3 opasica i 1 diveljad.

5) *Romanjski odred*

U samostalnoj akciji 26. oktobra zaustavio je pokret njemačke motorizirane kolone koja je pokušala probiti se od Sarajeva u pravcu Rogatice i ovom prilikom zaplijeniti jednu

³¹ Tako pišu u originalu. Treba: Ralići.

³² pripadala je Otravskom teračkom korpusu.

³³ To mjesto, po kartama novijeg izdanja, zove se: Capardi.

³⁴ To mjesto je selo pripojeno u administrativnom jeziku Hrvatske Zvornik na rijeci Drini. Nalazi se oko 15 km južnije od Zvornika, na istočnom vijeku Drinjac u Drini.

haubicu 105 mm i jedan kamion sa raznom vojničkom opremom. Zarobljen je jedan Nijemac.
Odred je imao jednog mrtvog druga i tri ranjena. Gubici neprijatelja nepoznati.

Ukupno u ovom razdoblju jedinice ove divizije zaplenile su: 230 pušaka, 3 puško-mitraljeza, 2 mitraljeza, 2 bacača, 2 pištolja, 1 brdski top 65 mm, 1 pješački top 37 mm «Škoda», 1 haubica 105 mm, 3 mitraljeza engleska, 1 motocikl, 1 kamion sa raznom vojničkom opremom, 12000 pušanih metaka, velike količine topovskih granata i bacačkih bombi te raznih živežnih namirnica.

Naši gubici u ovom razdoblju: 24 mrtva, 28 lakše ranjenih, 10 teže ranjenih i 5 nezalih.
Neprijatelj je imao 150 mrtvih (četnika), 50 ranjenih i 30 zarobljenih — sve četnici. Gubici ustaka nisu poznati. Iz četničkog zarobljeništva oslobođeno 29 domobrana.

Smrti fašizmu — Sloboda narodu!

Polikomesar,	Komandant, major
Aco	M. P. Kosorić Pero

BR. 171

IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. DIVIZIJE OD 7. NOVEMBRA 1943.
ŠTABA 8. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU
IMOTSKI — ŠIJCICE — DUVNO — TRILJ*

ŠTAB
IX. Divizije N. O. V. Jugoslavije
Br. 7743
7. XI. 1943.
15.30h.

ŠTABU VIII. KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE

Neprijatelj koji je jučer ujutro pošao iz Imotskog u pravcu Studenca, poslije borbe od nekoliko sati sa dijelovima IV. Dalmatinske Brigade ispred Studenaca, uspio je da pređe
* Original (pisao na matini, latinicom) u AVH, reg. br. 12 — 4, k. 516.

ovim putem i stigne do mraka u Lovreč, gdje je i zanočio.³ Neprijatelj koji je također jučer ojutro krenuo iz Trilja u dva pravca, i to prema Biorzama i prema Vrhopolje dočekan je od snaga IV. i X. Dalmatinske Brigade, koji je povijte borbe čitavog dana pred mrak povučeni u pravcu Trilja.⁴ On nije uspio da se probije u susret koloni od Studenaca. Danas se sa pravca Studenci — Cista čuje prilčno jaka artiljerijska vatra ali nemamo još izvještaja od Štaba IV. Brigade.

Mi smo u duhu naredenja toga štaba pisatog 6. ov. mj.⁵ u 22 časa izdali jednu opštu zapoviest brigadama čiji vam prepis prilažemo.⁶ Smatramo da je sad narzgodnije ovako, jer se nema vremena vršiti neko pregrupisavanje, u kom bi se slučajno neprijatelj mogao probiti u Zelena strana. U ovom smislu mi smo i ranje izdali avizo naredenje IV. Brigadi za najpogodniji način sprječavanja neprijatelja u sprovođenju njegovih namjera. Kako se bude razvijala situacija, mi ćemo tako i davati konkretne zadatke svim ili pojedinim jedinicama. Bili ćemo aktivni i nastojati ćemo da onemogućimo neprijatelju sprovođenje njegovih namjera.

Dobro bi bilo da se III. Krajiška Brigada prebaci preko Sultice i Duvna na pravac Imotskog, koja bi sa našom III. Brigadom vjernije zauzela i Posušje i Imotski, sa kojim bi dali veliki udarac neprijatelju i konačno ga pomeli u njegovim planovima. Inače neki ozbiljniji poduhvat takvog značaja mi sa ovim našim snagama ne bismo mogli izvesti.

³ U Imotskom se se tada nalazili veći dio snaga I. domobranske dobrovoljačke pukovnije i ustalog 5. stajatelj djetelnog zdruga i dijelovi 7. SS divizije „Finc-Eugene. Vjerovatno je bio i jedinica čestvoava u toj okupij, koju je glavaid 7. SS divizije, kas i njemačka jedinica koje su postojale bila angažovana u operaciji „Kam-ditarna“ (dok. br. 10; AVII, T-33, F-1927452866; izvještaj Komande 2. oklopne armije od 6. novembra 1943. u jedinicama koje ostajuju u operaciji „Kamditarna“, sn. br. 7452772; izvještaj Komande 5. SS hrdskog armijskog korpusa od 4. novembra 1943. u stanju 1. stajatelj djetelnog zdruga u Imotskom).

⁴ Na području Sinj — Kuin — Gospić se nalazila 15. livačka pu-kovalja, a u Koina još i 17. avastka bojna. Obe ove jedinice su, po naredenja Komande 2. oklopne armije od 31. oktobra 1943. stavljene pod komandu 15. hrdskog armijskog korpusa. Vjerovatno je da se one uzlele otičeta u napadu od Sinja, preko Trilja, u naraštajem pravcima (vidi AVII, T-33, F-1927452772-2). O tome vidi i AVII, reg. br. 24-3, k. 516(A); obavještajni izvještaj Štaba 9. NOU divizije od 6. novembra 1943. godine.

⁵ Redakcija nije mogla da pronađe to naredenje.
⁶ Bile u toj zapovijesti vidl tom V, knj. 21, dok. br. 42.

S obzirom na situaciju koja je nastala od jučer, mi predloženo da se naša I. Brigada prebaci su otoka na Bukovo, koja bismo upotrebili za pritisak na Imotski sa južne strane.

U jučerašnjoj borbi koju je vodio IV. bataljon IV. Brigade prema Trilju, poručnik navedenog rezultata borbe, mi smo imali jednog mrtvog i jednog ranjenog, a neprijatelj je imao 13 mrtvih i mnogo više ranjenih.

Imotski Odred i naša IV. Brigada predlažu da se bombarduje Imotski, navode razlog da tamo ima prilično veliki broj Nijemaca i ustaša. Ako bi se to preduzelo onda navodimo podatke o rasporedu neprijateljskih snaga ovoga garnizona. Njemačka vojska se uglavnom nalazi u dvoranskoj stanici, gdje su i magacini, većina tenkova, oružja i ostali materijal. U sudskoj zgradi je glavna njemačka komanda. U Gradanskoj školi ima nešto vojske — ustaške, a ispod nje su parkirani kamioni. U kući Lazara Todića nalazi se bolnica.

Skicu Imotskog na kojoj je bilo tačno uneseno raspored vojske kao i oruđa, za odbranu grada naš obavještajni oficir je dostavio drugu Simiću¹ bez našeg znanja, pa mu je u slučaju potrebe zatražio.

O situaciji na sektoru nijesmo vas mogli prije izvjestiti jer nijesmo dobili podatke od Brigade, a radio-vezu imamo s 6 časova i s 17 časova. Mi predlažemo da se jutarnje vrijeme primopredaje depeša promjeni mjesto 6 da bude 10 časova, ili da se uvede još jedno vrijeme.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Načelnik	Komandant:
Mom. Poleksić	A. Banina
	M. P.

¹ Ta brigada se 11. novembra s poljestra Poljica prebacila na obalu kod Podgora (tom V. knj. 21. dok. br. 152).

² Tada su zvali Ljubo Kristulović, obavještajnog oficira 8. korpusa NOVJ.

³ Mramlić

⁴ Aste

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. DIVIZIJE OD 10. NOVEMBRA 1943.
ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O AKCIJAMA NA ROMANJH
I U DOLINI PRACE¹

Š t a b

XVII. Bde, u divizije NOVJ
Broj: Sl.
10. novembar 1943. god.

ŠTABU III. KORPUSA NOVJ

1) Situacija kod nas. Šinović je drug komandant korpusa bio u Baltićima. Do njega je otišao drug politički komesar divizije, poručnik pomenog vojskovođe koji smo mu uputili. Drug komandant korpusa jutros je krenuo za štab XXVII. divizije, a po povratku doći će u naš štab.

XV. brigada drži položaj: Orlova² i Crvena Stijena prema Kadimom Selu u jednom bataljonu na rješnju pruge između Stijena i Prace. Most kod Podgraba od 50 metara i još nekoliko manjih porušenih i oko 3 km. željezničke pruge.

XV. brigada gotovo svaki dan vodi borbu sa neprijateljem koji vrši napad sa svojih položaja Sumbulovac — Pusto Selo — Glog — Brezovice (spoljna linija utvrđenja Sarajeva).³ Jedan dio ovih utvrđenja bili smo već likvidirali, ali ih je vrlo teško držati jer je ta linija na domaću neprijateljske artiljerije iz Sarajeva, a sam toga teren otvoren i avijacija ga lako može tući.

Tako je I. bataljon XV. brigade iče imao dostuku borbu sa neprijateljem koji je u 4 kolone napao položaj naših jedinica, pravicima od Mokrog, Sumbulovca, Kotara i Bijelih Stijena. Jčina neprijatelja bila je 500 vojnika Nijemaca.⁴ Po-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 7-2, k. 981. Sarajeva — Sokolac.

² To je brdo Glog (brig. 1408), sjevernoistočno od Sarajeva. Ta linija odbrane, od Prace do Mokrog, je istočno od Sarajeva prema Sokolcu, obuhvatala su: Stoterna ul. i 22. i 24. bojna vstaničkog i, vijećnog djelatnog odreda (kom. IV. boj. 20. div. 7. 244), rezervni tenkovski puk i dijelovi ajemnog 92. motoriziranog grenadirskog puka (AVH, T.218, F.218c/368 i 366; ratni dnevnik Komande 309. legionske divizije — "Vrijeme" za 9. i 10. novembar 1943).

³ To mjesto se naziva Bijele Stijene. Premo ratnom dnevniku Komande 309. legionske divizije ("Vrijeme" za 10. novembar 1943), akcija u pravcu Mokrog sa predzelo (u barbarske grani drava (dijelovi 1. vijećnog djelatnog odreda), srednja (dijelovi 92. ajemnog i rezervnog tenkovskog puka) i 6-

sije oštre borbe i snažnog protivnapada I. bataljona neprijatelji je bio prisiljen na povlačenje pretrpivši velike gubitke: 40 mrtvih i oko 60 ranjenih. Ubijen je i komandant te kolone, njemački oficir, pored ostalih. I. bataljon Maj. brigade imao je 6 mrtvih i 6 ranjenih.

Sektor XVI No u. (Muslimanske) brigade: Ozren, Vrana, Vučja Luka, Kalanovici, Čini Vrh. Ova brigada u toku posljednjih 4 dana vodila je stalno sa uspjehom oštre borbe sa četnicima Derikonje, među kojima je bio i izvjestan broj Sibjanaca na čelu sa tzv. komandantom korpusa (Sarajevskog) kapetanom Momčilovićem. Borbe su se vodile u rejonu sela Vioševce. Četnici razbijeni u manjim grupama, ali ne i sa svim potučeni. Baš na ovom kraju oni su do sada jedino agresivni. XVI. brigada imala je u tim borbama jednog mrtvog i 3 ranjena, četnici: više mrtvih i ranjenih i 2 zarobljena.

Preksinoć i juče sjutra ova brigada vodila je žestoke borbe sa jakim njemačkom kolonom od oko 400 vojnika kod sela Vrana. Nijemci su bili potpomognuti preciznom artiljerijskom vatrom sa Gloga, zbog čega je XVI. brigada u ovim borbama pretrpila osjetne gubitke: 12 mrtvih i 16 ranjenih lakše i teže, 2 izgubljena. Nijemci su imali dva puta više gubitaka, tj. oko 20 pobijenih i preko 20 ranjenih. Za ovu mladu brigadu koja je izgubila nekoliko odličnih rukovodilaca (dva komandira, jedan zamjenik komandira, jedan zamjenik politkomesara čete) ovo je bio osjetan gubitak.

Nijemci su se poslije ove borbe povukli na svoje polazne položaje, prema Glogu i Hrci.

Sektor VI Bos. brigade: rejon s. Kalanovica prema Kalanovicima do Srednjeg. Zadatak razbijanje romanjskih četnika koji su se krili u tom kraju. Rezultat u tome pogledu nije postignut, jer četnici ne primaju borbu, kriju se pa su naredili i stanovitvu da se potiču iz sela.

2.) Opšte i borbeno stanje na visini. Hladno vrijeme i snijeg najviše pogoduju XV. brigadi, koja nema takoreći nikakvih smestajnih mogućnosti, jer su sve kuće i sela na njenom sektoru najvećim dijelom popaljene. To se gotovo isto odnosi i na (Muslimansku) XVI. brigadu.

3.) U prilogu dostavljamo jedan primjerak »formulara br. 3« koji smo izradili za vođenje »opšta evidencije oficira i podoficira«. Ukoliko isti po vašem mišljenju odgovara po-

java (I. bataljon nijemskog 92. motorizovanog grenadirskog puka). Vrh 2/11. 1.3.41. 1-215/308 i 306.

»Nava Derikonja je sada bio komandant I. sarajevske četničke brigade Romanjskog četničkog korpusa.

»Mihrad Memilović je inače bio komandant Romanjskog (odnosno Sarajevskog — kako je još nazivao) četničkog korpusa.

trebi za koju je namjenjen i ako za to ima mogućnosti, molimo vas da se takvi formulari u štampariji unesu u više primjeraka kako bi ih dostavili jedinicama naše divizije. Sa formularom dostavljamo vam kopiju našeg naređenja broj 30 za vođenje slična evidencije oficira i podoficira (t. 2 tog naređenja). U t. 3 tog naređenja predviđa se uglavnom formular za vođenje tzv. prozivnika za desetero, vodnike i t.d. (manjeg formata), pa ako ima mogućnosti i ti bi se prozivnici mogli odštampati u štampariji analognog formulara br. 3.

4.) Predlog za unapređenje oficira i podoficira nismo mogli do sada dostaviti zbog udaljenosti jedinica i borbi koje su jedinice vodile. Sem toga drug komandant sinoć nam je saopštio da predloge oficira i podoficira možemo poslati neposredno za V. S. pa ćemo tako i učiniti, a vas u tome izvestiti.

5.) Aktom toga štaba br. SI. od 23. X. t. g. uputili ste nam 2.350 komada parizvanskih legitimacija i dr. Međutim mi smo primili svega 2.200 komada. Prema tome pošto se radi o legitimacijama kao dokumentima, molimo vas da ispitajte da li kod vas nije možda manje upakovano tih legitimacija, a u protivnom može se zaključiti da postoji zloupotreba od lica koje ih je donijelo.

Sem toga molimo vas da nam se pošalje još 1.800 legitimacija, koliko je potrebno da se namiri broj na 4.000 kako to stoji u vašem predjerm naređenju.

Mi smo legitimacije od vas primili posredno preko štaba XXVII. divizije, SI. prošlog mjeseca.

6.) X. o. mj. dezertiralo je 9 Vukajana⁶⁾ sa puškomitraljezom, iz VI. brigade sa položaja kod Rakove Noge. Preduzete mjere nisu omogućile hvatanje dezertera, jer su to dezerteri planski pripremili.

Molimo vas da obavijestite sve jedinice i odrede u reonu Tuze prema Trebavi i Posavini i Biču da se, ako je moguće, oni pohvataju i da se ubuduće, ako kroz reon tih jedinica nađu grupice dezertera, hvataju, ovo napominjemo zbog ustejalog dezerterstva. Prije dva dana i iz XVI. brigade dezertiralo je 7 boraca iz Vareša a iz baterije proteklih dana oko 10 novomobilisanih, među kojima veći deo doobrana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politikomesar, Načelnik p. pukovnik, Komandant, pukovnik
B. Petričević⁷⁾ Vukajani⁸⁾
M. P.

⁶⁾ Tako su zvali mještane (burce) s područja Vučijaka, kod Prujavice.
⁷⁾ Branko Petričević Kuda
⁸⁾ Subotić

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREBAVSKOG ODREDA OD 11. NOVEMBRA 1943. ŠTABU I. KORPUSA NOVU O RASPOREDU I STANJU O ODREDU NA PROSTORJI SRNICE — GRADACAC — MODRICA I O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA TREBAVI

ŠTAB

Trebavskog n. o. p. odreda
Položaj

Dne. 11. XI. 1943. godine

ŠTABU III. BOSANSKOG KORPUSA

POLOŽAJ

Vaš izvještaj od 29. X. 1943. god. broj službeno¹ u redu smo primili kao i naredbu u duplikatu Vrhovnog štaba NOV i POJ, a isto tako naredbu broj službeno od 31. X. i 1. XI. 1943.² U vezi vaših naredaba podnosimo sljedeći izvještaj:

1. — Sa odredom držimo položaj Srnice (Sprake),³ Gradacac, Modrica. Desno održavamo vezu sa Vojvodanskom brigadom⁴, koja se nalazi u blokadi Brčkoga, i Posavskim odredom, koji je u Bukvici, lijevo sa XIX. Hrvatskom brigadom, čiji se dijelovi nalaze u Turskom Lukavcu i Dobošnici. Prema naredbama XIX. Hrvatske brigade bili smo pomjereni na položaje Miričina — Gnojnica — Kruševica i Dobošnica, a pošto se je situacija izmjenila vraćeni smo na dosadašnje položaje.

¹Original (pisao na mašini, latiniicom) u AVH, reg. br. 1-3, k. 1627.

²Vjeronatna se odnosi na obavještenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1943 (vidi tom IV, knj. 18, dak. br. 156).

³Vidi AVH, reg. br. 113, k. 407.

⁴Redakcija nije mogla do pronaći pomenute naredbe i nije joj poznato na što se ona odnosi.

⁵Pre kartama najviše izdajša Srnice (Muslimanske i Pravelavskog) zove se: Donje i Gornje Srnice.

⁶Odnosi se na 1. vojvodansku brigadu 16. NOV divizije (tom IV, knj. 18, dak. br. 109).

⁷Tako piše u originalu. Vjeronatna je oznaka. Odnosi se na 18. hrvatsku brigadu 17. NOV diviziju (tom IV, knj. 68, dak. br. 67, 74 i 79).

⁸Mali se na Muslimanski Lukavac (za razliku od Pravelavskog Lukavca) izdaje od Tuzle. Pothle rina se Pravelavskog Lukavac zove Gornji Lukavac, a Muslimanski — Donji Lukavac (vidi karta Tuzla 1: 100.000, izdaje Vojvođegrafskog instituta JNA, 1955).

VOJNA SITUACIJA:

Trebavski četnički odred.
U zadnje vrijeme situacija na Trebavi izmjenila se u mnogome. Nijemci pokušavaju svim mogućim silama da stave četnike pod svoju komandu, jer su u to ime poslali tri svoja oficira, koji su pregovarali u to ime sa četnicima i dobili su da zauzmu položaje Bečija (Duje¹), to jest da sela Kostajnica i Grabska budu pod njihovom komandom.
Nijemci su tražili od četnika da opravdaju toliki utrošak municije, koji su im oni dali, a ovi su iskopavali mitive partizane, koji su poginuli na Trebavi i okolini. Međutim odnosi se nisu mogli popraviti i više nisu mogli dobiti municije u borbu protiv partizana nego samo za razmjenu za rakiju.
Narod to strahovito osuđuje i sabotira svim mogućim sredstvima kao napuštenijem položaju, nedovoljavanjem četničkih potraživanja u hrani, radnoj snazi i popuni jedinica. U vezi svega toga bili su odredili 50 ljudi kao taoce, koje su htjeli sprovesti u Doboju, a međutim ustali su muslimani sela Grabske protiv toga i tako spriječili tu namjeru.
Četnici, pošto im to nije uspjelo, iste su zatvorili u zatvor u Grabskoj. Zatvořeni sami su obili zatvor i pobjegli svojim kućama, protiv kojih četnici kasnije nisu smjeli preduzeti ništa.
I pored svega narodnog nezadovoljstva i priličnog broja boraca, četniško vodstvo uspjeva veliku većinu zavedenih naoružanih ljudi da drži pod svojom kontrolom i da služi njima i njihovoj izdaji. Prema tome naš podzemni rad vrlo je malo uspio, jer može se videti iz brojnoga stanja sa koliko smo se drugova iz četničkih redova do sada pojačali.
Naš jedan bataljon stalno je patrolirao Krečane² — Tolna — Skugrić i time sprečavao neprijatelju da ometa naš saobraćaj sa Modricom, a u isto vreme preko propagandnog materijala pokušavao uvjeriti narod o pogrešnom stavu četnika i njihovog vodstva.
Po dosadašnjim podatcima četnika na Dugoj njivi i okolini ima oko 1200, zajedno sa Posavcima. Položaje drže samo okolo Duge njive, patrolirajući po selima. To nisu stalni borci, nego mobilisani seljaci, koji se smjenjuju svaki 4 dana. Tu se dešava hježanje i naravno postoje stječke kaznene ekspedicije za pojedincima. Još uvijek glavnu riječ vode Dražini oficiri, koji uvijek govore: »Bolje sa ustašama nego sa partizana«.
¹ Duje nita udarne na karti 1:100.000. Vjerovatno je to lokalni naziv za neki predio u rejonu Bečija.
² Zapadno od Gradčica se nalaze Goraje i Duple Krečane, a grupe sela se nazivaju Krečice. Vjerovatno se odnosi na Goraje Krečane.

nimate četnički štab sa popom Savom¹¹ i oficirima nalazi se u pokretu, a najviše u selima duž Bosne.

Prema sporazumu Njemci su zauzeli Bečan, na kome su isto tako postavili 2 topa, iz kojih su već dva pita gadali Crnov Gaj, Donju Palenica i Siemna (Kobiljak),¹² sve četnička teritorija.

Oko Brečkoga još uvijek traju žestoke borbe sa neprijateljem koji je dovukao znatna pojačanja,¹³ a naročito je došla 8. pukovnija preobučena u njemačko odjelo i dopunjena u oružje.¹⁴ Prema posljednjim vijestima koje smo primili naili su ih upustili i preli u protivofanzivu, gdje su opet oterani u sam grad Brečko,¹⁵ kojom prilikom je bilo dosta mrtvih neprijatelja, a između ostalog zarobljen je 1 rečni brod (lađa).¹⁶

U Gračanki neprijatelj koncentriše izvjerne snage, a najviše Russ-hylogardjaca, sa kojima izgleda misli vršiti ofanzivu na oslobođenu teritoriju.¹⁷ Te su snage vrlo male, bar do sada, da bi sa njima mogli to učiniti. U Dobroju pravo stanje ne može se shvatiti, jer kolone jedne dolaze, a druge odlaze. Borbe između Dobroja i Dervenje vode se povremeno. Poznato

¹¹ Bolićem

¹² Kobiljak nije nađen na karti 1:100.000. Vjerovatno se tako lokalno naziva neki predio kod Spilane.

¹³ Počije razmatranja Turza i Vučanskog bazena, početkom oktobra, od jedinica 3. korpusa NOV. Njemci su planirali da pomnu ofanzivu izvrše, uz pomoć paravojne snage u okviru četničke Bosni i Srbije. Izvršavaju ovim jedinicama ND i PVO. Za operaciju obučeno, koja je počela 7. i trajala do 14. novembra, pod neposrednom komandom njemačkog od rezervnog korpusa, od kojih pripadnici rezervnog divizion, puk «Von Nalke» 2. brigade 1. korzaka konjičke divizion, demotivirani u lokalni odred i dijelove demotivirane rijeke Plavice. Napadali su u dva pravca: Doboj — Turza i Brečko — Turza. Na prvom pravcu su zauzeli Turzu, 9. novembra, a na drugom pravcu 11. novembra. Operacije u tome vidu dok. br. 174; tom IV, knj. 19, dok. br. 165, knj. 20, dok. br. 1: AVII, F.313, F.490/744882, 744883, 744884, 744885, 744886, 744887 i 7449733-3; rani decembar Komande 2. oklopne brigade, 2. 9. 11. 12. i 14. novembra i prijatelj od 11. novembra, od. br. 7449334; izvještaj Komande od rezervnog korpusa od 12. novembra u razmatranje Turza, 13.10. F.231, F.232-2; izvještaj Komande od rezervnog korpusa od 13. i narednje od 14. novembra, od. br. 131-12, k. 55; obila vojna jedinica Zborništva 3. licačkog odreda od 12. decembra 1942. u november.

¹⁴ U oktobru 1942. u Viškovcima je vršeno prenameravanje dijelova 8. licačke pukovnije (AVII, 123-24, k. 55; obila vojna jedinica Zborništva 3. licačkog odreda od 13. novembra 1942. u oktobru).

¹⁵ Podatak nije bio tačan (vidi dok. br. 174 i tom IV, knj. 19, dok. br. 99).

¹⁶ Pritužba su 2. novembra oterani brod rečne Plavice «Povratnik», brod «Lutaka» zapalili i derogirali u hranom, koji je ovaj brod terao, zapaljeni su i zapali (AVII, knj. br. 121-12, k. 55).

¹⁷ Gračanicu su zauzeli kosci 9. novembra (AVII, F.313, F.490/744883).

nam je, da je uništena stanica na Kotorском, gdje je unisten jedan oklopljen voz.

SAS RAD

Po zauzeću Tuzle krenuli smo zajedno sa Vojvodanskom brigadom, od koje smo dobili poseban zadatak — zauzeće Gračanice. Zauzeli smo Gračanice od neprijatelja, koji je držao visove Gračanice od strane Karanovca. Prilikom zauzeća zarobljeno je od neprijatelja sanitetskog materijala, jedna pištač matina, zapaljena 2 vagona i inventar željezničke stanice.

Po zauzeću Gračanice zajedno sa Vojvodanskom brigadom učestvovali smo u akciji na Trebavu, u kojoj mi nismo imali jakog oružanog sukoba. Po povratku Vojvodanske brigade određen nam je položaj Srinice — Skagrin.

Jedan naš bataljon nalazi se na tom položaju, koji je djelovao vojnički i politički u samom selu i dalje u četničku teritoriju.

Pratili smo sa jednim bataljonom druga Tobi¹⁴ preko Bosne, koga su primili djelovi naših snaga iz preko Bosne. Isto tako pratili smo i druga Rečka¹⁵ preko Bosne do Matjeva, gdje ga je preuzeo XII brigada.

Nakon dosadanje privremeno mirovanje iskoristili smo oko organizacije jedinica u vojnom i političkom pogledu, a u isto vreme zatvaramo put od Gračanice prema Gradšću i Biškom, a prema pismenom naređenju XIX. hrvatske brigade.¹⁶ Mi isto tako stojimo na stanovištu, da drugovi treba da budu stalno u pokretu — borbi — jer borba to je najbolja škola u svakom pogledu, ali to nam nije moguće, jer jedino imamo mogućnosti da vršimo akcije prema četnicima, koji po prednjem izlaganju još uvijek čvrsto stoje, pa su nam potrebne veće snage da podržemo našu akciju, a genitrali je nemoguće.

U prilogu dostavlja vam se spiskovi starješinskog kadra ovoga odreda s predlogom za unapređenje. Isto tako dostavlja se i brojno stanje ovoga odreda.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Zamj. politškoma, M. P. K o m a n d a n t, Pečo C. Relja¹⁷
Slobodan¹⁸

¹⁴ Odmisli se na Todora Vujsinovića, zamjenika komandanta 3. korpusa NOVJ.

¹⁵ Radaljina Čelakovića.

¹⁶ Riječ je o 12. krajiškoj brigadi II. NOV divizije.

¹⁷ Slobodan Janković Čolan. Umro je poslije rata.

¹⁸ Bilje o njemu vidi dok. br. 12.

ORAVJEŠTENJE ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 14. NOVEM-
BRA 1943 OKRUŽNOM KOMITETU KPJ ZA MAJEVICU U
SITUACIJI U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI S PREDLOGOM
ZA ZBRINJAVANJE RANJENIKA»
OKRUŽNOM KOMITETU KPJ ZA MAJEVICU

Dragi drugovi,

1. — Današnja situacija na sektoru Bečko—Tuzla sastoji se u tome, što je neprijatelj, zauzevši Čelić,¹ proširio svoi klin time što je zauzeo i kote iznad Čelića prema Kozaju, što se čula topovska i mitraljevska vatra od Gornje Tuzle i što je avijacija naša položaje naše II brigade, tj. Vražice i Zovik, inače, neprijatelj u toku današnjeg dana nije napredovao niti u pravcu Tuzle niti u pravcu Bijeljine.

Naša se divizija podjela u dvije operative grupe, jedna zapadno, a druga istočno od ceste Tuzla—Breko. Zadatak obeju grupa jeste ne voditi frontalne borbe sa neprijateljem već manevrima uništavati pojedine njegove djelove. Od sutra ovaj stav će u potpunosti biti sproveden, tj. naše će se jedinice povući u glavnom na prostoriju Zabrd—Ugljevik—Bo-
gotovo Selo — Fočačak, sve do Medede. Zadatak je jedinica da kontrolišu ova područja, prate neprijateljske pokrete, napa-
dajući ga na najslabija njegova mesta. Iz ovoga se vidi, da naš stav nije više frontalna odbrana Bijeljine. Dva su osnovna momenta prouzrokovala promenu našeg dosadašnjeg stava: prvi, pad Gornje i Donje Tuzle i drugi, velika žrtva (samo naša I brigada imala je u toku ovih dana 200 izbačenih iz stroja), koje smo imali u toku sedmodnevnih upornih bojeva protiv VII neprijateljske ofanzive.

¹ Original (pisao na mašini, latiniicom) u AVH, rep. br. 16—41, k. 90b.

² Čelić sa 13. novembra, zauzele zapadne grupe domobranskog 3. bovalskog odreda. Bilje u tome vidli tom IV, knj. 26, dok. br. 12. AVH, rep. br. 131—12, k. 58. Bujina jedinica Zapovjedništva 3. bovalskog odreda od 12. decembra 1943. godinu u poduhvatu »Ferkete« (dok. br. 173. AVH, rep. br. 131—12, k. 55).

³ Na makiu kartama: Begutovo Selo.

⁴ Gornje Tuzle.
⁵ Tako se zove Tuzla.
⁶ Nije jasno, tako piše u originalu. Vjerovatno se misli na sve veće neprijateljske napade na 16. NOU diviziju, od kojih je formirana, pa je i ova neprijateljska akcija, koja je počela 7. novembra, prou-
zročila, sa sedmo odazivom.

Savjetujemo vam, da ovom našem stavu saobrazite sva ona pitanja koja su u neposrednoj vezi sa ovom situacijom na ovom sektoru.

Po pitanju ranjenika naš Štab je zauzeo sledeći stav:

a) Sve pokretne ranjenike i bolesnike, tj. malu bolnicu broj 2 i sve pokretne ranjenike koji se nalaze na Majevici organizovati u tri čete i pokrenuti ih iz Tavne, smestivši ih, za sada, na prostoriji Čaklovića — Čajira — Rastolnica. U koliko situacija bude zahtevala, pokrenućemo ih zajedno sa izvesnim našim jedinicama, u pravcu Biča.

b) Što se tiče teških ranjenika, mi smo mišljenja, da treba nastojati da se jedan veći dio dobro smjesti (zakrije) ovdje na Majevici, ali sigurno, i to ne u jednom već u nekoliko sela, a drugi dio, od prilike njih oko stotinu, odmah, još u toku sutrašnje noći. Naravno, rešenje ovoga pitanja zavisi od vas, tj. ako vi smatrate, da možete smestiti sve teške ranjenike ovdje na Majevici, onda nije potrebno slati ih u Biča. Tražimo od vas, da još u toku noćasnje noći rešite to pitanje.

c) U cilju što bolje organizacije evakuacije i pokreta ranjenika i bolesnika, formirali smo privremeno, rukovodstvo bolnice. U to rukovodstvo ušli su: drug Dr. Levi,¹ referent saniteta naše Divizije, drug Petar Matić, komandant III brigade, drug Ostojić,² politikom III brigade, i drug Duratević,³ politikom naše bolnice. Po sastavu ovog rukovodstva, vidite koliko važnost poklanjamo pitanju pokreta bolnice.

U koliko odlučite, da se jedan izvesni broj ranjenika pokrene prema Biču, predajte ih navedenom rukovodstvu, izlazićemo u svakom pogledu u susret.

d) Za obezbeđenje i pokret ranjenika i bolesnika odredili smo naše V brigade.

3) Naše jedinice na frontu imaju vrlo slabu ishranu, čak gladuju. Naredili smo našoj intendanturi, da dopremi najveću količinu namirnica iz ovdasnih magazina. Međutim Komande Mesta nisu još znale u susret, govoreći, da u tom pogledu nisu dobile nikakvo naređenje od Komande Podružja. Obiljno vam skraćem pažnju, drugovi, da to pitanje sredite, jer bogata Semberija može da hrani one, koji i za nju kevaru.

S drugarskim pozdravom
S. F. — S. N. Politkomesar XVI Divizije
14. XI 1943. Stefan Mitrović

¹ Moai

² Uroš Ostajić Đetić

³ Miroslav Duratević Đurak

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 15. NOVEMBRA 1943.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVI O AKCIJAMA KOD BOSANSKE
KRUPE, BHAČA I PRIEDORA I POGIBIJI AVDE ČUKA,
POLITIČKOG KOMESARA 8. KRAJIŠKE NOU BRIGADE¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Br. 11.
Dne 15. XI 1943. g.

ŠTABU V. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Polotaj

Na neprijateljsko uporište Čardak² izvršili smo noću između 11. i 12. o. m. akciju neprijatelj je davao žestoki otpor i borba se produžila i danju 12. o. m.³ Neopreznošću minerskih odjeljenja VIII. brigade neprijatelj se pobio sa 5 tenkova i izvukao neprijateljske posadu sa Čardaka, uz pripomoć neprijateljskih snaga iz susjednih garnizona. U ovoj akciji neprijatelj je pretrpio velike žrve od svoje naše artiljerije⁴ i pješadije, isto tako i mi smo imali priličan broj ranjenih i mrtvih.

Akcija nije u potpunosti uspjela iz razloga što je neprijateljsko uporište bilo jako utvrđeno sa bunkerima, žičanom preprekom i minama, kao i iz razloga što su neprijateljske snage bile sastavljene od iskusnih ostataka ustaša i legije lovaca, koji su se otvoreno kretali po potezaju bez ikakve bo-

¹ Original (pisan na mašini, latiniicom) u AVII, reg. br. 29-1, k. 767.

² To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na brdo (predio) u s. Gudaucu (Dunjem i Gorijem), južno od Bosanske Krupe. Kod izvora su ovdje 13. novembra 1943. vođene borbe (tom IV, knj. IX, dok. br. 14, knj. 26, dok. br. 17).

³ Prema izvještaju Štaba 8. krajiške NOU brigade od 16. novembra 1943. napad na Čardak je izvršen 13. novembra (tom IV, knj. IX, dok. br. 77, AVII, reg. br. 40-10, k. 586, izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 13. novembra 1943).

⁴ Prema 2. i 4. bataljona 8. krajiške NOU brigade, a napadima na Čardak je učestvovala 1. artiljerijska divizion 5. korpusa NOVJ (tom IV, knj. IX, dok. br. 72 i 79).

jazni i davali žestok otpor, po čemu se može zaključiti da ta banda više ne polaze na svoj život.

U ovoj akciji poginuo je politički komesar VIII. brigade drug Avdo.⁴ Drug Avdo za vrijeme akcije nalazio se je kod brčkog topa koji je bio u neposrednoj blizini neprijateljskih bunkera, čija je posluga zahvatio snop neprijateljskog mitraljeza, od koga je snopa jedan metak druga Avdu udario iznad samog uca gdje je nakon nekoliko minuta izdahnuo.

Ovaj štab predviđao je žrtve u ovoj akciji, ali se ipak rešio da ovu akciju izvede, jer iz spomenutog neprijateljskog uporišta metaci su zlikovci ispalili u sela i klade i ubijali narod kao i omogućavali četničkoj bandi koja se je nalazila kod njih da rasprostrite četničku i fašističku politiku po selima na slobodnoj teritoriji.

Iscrpan izvještaj⁵ dostavićemo čim dobijemo od jedinica koje su učestvovala u ovoj akciji, koji do danas nije dobiven iz razloga što se borba vodi neprekidno sa neprijateljskim snagama koje nadiru iz Krupa i Bihaća pojačane tenkovima.⁶

Dijelovi snaga ove divizije porušili su želj. most na rijeci Sani, na trazi koja vodi Prijedor — Ljubija razrušili dvo-spratne bunke i nanijeli neprijatelju osjetne gubitke, isto tako snage VI. brigade postavile su zasjedu na cesti između Prijedora i Omarske, kojom je prilikom ubijeno 10 neprijateljskih vojnika a broj ranjenih je nepoznat, zarobljen je jedan puškomitraljez, 5 karabina i nešto sprema.⁷

Prilikom posljednjeg pokušaja neprijatelja iz Prijedora, Omarske i Bronzanog Majdana uništena su 2 neprijateljska tenka i neprijatelj je potpuno razbijen i sjuten u garnizone, u ovoj borbi neprijatelj je imao osjetne gubitke, a sa naše strane nije bilo velikih gubitaka.

Da bi još efikasnije uništavali neprijateljske oklopne jedinice potrebno bi bilo nabaviti naizlaznih mina za električno paljenje. Naizlazne mine mogu bi se izradovati u jednoj vojnoj

⁴ Avdo B. Čuk Redić, učesnik. Član je KPJ od 1936. Poginuo je 13. novembra 1943. Poginuo je 23. jula 1942. za narodnog heroja (tom IV, knj. IV, dek. br. 72, AVH, reg. br. 18—4, k. 778; rasprave o pregibi Avde Čuka, Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 144).

⁵ Bilo o čemu vidi tom IV, knj. IV, dek. br. 79.

⁶ Na komentarciji Bihać — Bosanska Krupa sa se nalazi dijelovi 373. legionarske divizije (čifara), O njenom rasporedu detaljnije vidi Franc Srnani, a. d. str. 170. i 171.

⁷ Bilo o toj zasjedi, koji je postavila 2. četa 1. bataljona 6. krajiške NOV brigade, vidi tom IV, knj. IV, dek. br. 121.

radionici u koliko prilike dozvoljavaju a eksploziv tražiti od
savršenka ili nekih drugih izvora.

U posljednjim akcijama osjeća se prilična saradnja u
borbi i vatrena pomoć pješaštva od teških i artiljerijskih
oruda, naročito u odbrani, jedino što boreci još ne znaju isko-
ristiti zbunjenost neprijatelja pod pritiskom vatre teških i
artiljerijskih oruda i da u tom momentu izvrše iznenađan
juriš i udar u neprijateljske odraštene linije.

Za daljnje akcije vršimo pomjeranje naših snaga u pravcu
o kome je bilo govora na savjetovanju sa članovima štaba
korpusa.

Radio stanica je prebačena iz Kozare i nalazi se u ovome
štabu ispravna, javite treba li istu uputiti u taj štab.

Smet fatizmu — Sloboda naroda!

Politički komesar	Zamj. komandanta	Komandant
Botko Štjegović	p. pukovnik	p. pukovnik Petarč
	M. P.	

• Vajnović

PREGLED BROJNOG STANJA LUDSTVA I NAORUŽANJA
U NOU DIVIZIJE OD 15. NOVEMBRA 1943. GODINE

BROJNO STANJE

Izdatka, oružja i municije XI NOU divizije na dan 15-XI-43 g.

JEDINICA	LUDSTVA						ORUŽJA						PREMIJERNA	
	Po spisku	U razvodu	Na čelu	Amir. bio.	P. 1. Puk.	P. 2. Puk.	P. 3. Puk.	P. 4. Puk.	P. 5. Puk.	P. 6. Puk.	P. 7. Puk.	P. 8. Puk.		P. 9. Puk.
V KNOUB-a	1254	152	1102	1	2	1	5	1	67	908	22	71		
XII KNOUB-a	659	67	592	1	3	1	6		36	503	18	44		
XIV SINOUB-a	629	60	569	1	1	1	2		26	469	6	49		
Bani. PO-a ¹	91	2	89						4	89				
Protiv. PO-a ¹	146	10	136						4	131	3	4		
Trč. Pst. PO	123	7	116						1	3	107	1	5	
Granov. PO	56	6	50						1	49	8	8		
Metak. PO-a ¹	89	4	85						2	77	2	7		
Kom. Bani. P.	365		365				2			273	6	19		
Div. bolnič.	54	5	49							8				
Štab diviz.	130	5	125						3	92	4	12		
Ukupno	3487 ²	318	3169 ³	1	4	5	15	2	146	2714 ⁴	70	226		

¹ Municije za jag. knažine 15—20 na bera.

² Municije za ul. po 50 metaka na bera.

³ Municije za p. minirajce jag. 150—200.

⁴ na ul. minirajce 300—500.

Politikomesar
Žarko⁵

M.P.

Komandant
ppukovnik
Sala⁶

k. M⁷

⁵ Original (pisao na malim, latinicom) u AVH, reg. br. 4-3.

⁶ Pogrešno obradjeno: treba: 3.087.

⁷ Pogrešno obradjeno: treba: 3.269.

⁸ Pogrešno obradjeno: treba: 2.716.

⁹ Zboglova

¹⁰ Josip Matar Sala

ORAVJEŠTENJE 16. NOU DIVIZIJE OD 16. NOVEMBRA
1943. OKRUŽNOM KOMITETU KPJ ZA MAJEVICU O RAS-
POREDU DIVIZIJE I DJEJSTVIMA U SJEVEROISTOČNOJ
BOSNI

OKRUŽNOM KOMITETU KPJ ZA MAJEVICU

Dragi drugovi,

1. Situacija na našem operativnom sektoru jeste sljedeća:
 - a) Neprijateljska ofanziva od pravca Brčkog razbijena je i neprijatelj satjeran u grad, posle desetodnevnih krvavih borbi, u kojima smo imali priličan broj žrtava.¹ Neprijatelj je imao oko 300 mrtvih, veći broj ranjenih i 2 uništena i 2 oštećena tenka. Predlažemo vam da popularizirate ove borbe naših jedinica na terenu vašeg okruga. Naknadno ćemo vam poslati zaista herojske primjere držanja pojedinih naših boraca.
 - b) G. i D. Turfa pala je u neprijateljske ruke i u njima se nalazi 3.000 neprijateljskih vojnika i 10 tenkova (izvještaj Majevičkog NOPO).²
 - c) Naša IV Brigada poslednjih dana vodila je žestoke borbe sa četnicima i zelenokadrovcima,³ kojom prilikom su pobili 50 bandita, veći broj ranili, zarobili 40 pušaka i 2 p. mitraljeza.
2. Obzirom na vaš rad saopštavamo vam raspored naših jedinica, koji, naravno, morate održati u najvećoj tajnosti:
 - a) Naša II Brigada nalazi se na prostoru Čelče — Brezovo polje, orijentisana prema Brčkom.
 - b) Naša III Brigada orijentisana je prema Tuzli.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u AVH, reg. br. 17-41, k. 98.

² i ³ Vidi dok. br. 171.
⁴ Tako su zvali pripadnike Odreda bosanskih gorških planinaca (odnosno "Zelenog kadra"). Prva jedinica "Zelenog kadra", jačine oko 150 ljudi, osnovan je u selu Topče u okolini je Zvonik u završnom sreću u avgustu 1943. U "Zelenom kadru" su se uglavnom nalazili Muslimani, pripadnici različitih društvenih slojeva (ili — kako su je zvali — svaki — I, demobranke dobrovoljačke pukovnije). Pripadnici "Zelenog kadra" su se borili protiv četnika i partizana na području grada u novembru 1943. u sjeveroistočnoj Bosni ih je bilo oko 3.000 (sem IV, kraj IX dok. br. 165).

c) Nala IV i V Brigada imaju zadatak čišćenja četnika i zelenokadrovaca na prostoru Tešak—Sapra—Mededa itd.

3. Dobro ste učinili u pogledu teških ranjenika. Obzirom na mogućnost ponovnih ofanzivnih ispada neprijatelja na teritoriji Majevic, još jedanput vam skrećem pažnju, drugovi, da spremite — i to na široj teritoriji — skloništa za sakrivanje ranjenika.

4. Neki naši rukovodioci primjećuju da je bilo panike kod nekih pozadinskih organa. Savjetujemo vam, da takve pojave surbijete u partijskoj organizaciji.

[5.] Nije isključena mogućnost, da neprijatelj pribere svoje snage u Bičkom i slične ofanzive prema Bijeljini. Skrećem vam pažnju na tu mogućnost.

6. Pojava zelenokadrovaca sve je masovnija. Mislijenja sam da to pitanje treba da riješavaju i partijske organizacije, tim prije što smo mi prišli njihovoj vojničkoj likvidaciji, tretirajući u osnovi kao četnike.

7. Radi zdravog i pravilnog postavljanja naših odnosa saopštavamo vam sljedeći stav Polikomesara III Korpusa koji sam dobio prije gotovo 8 dana: „Partijskim organizacijama u vojsci rukovodi direktno CK¹ preko brigadnih partijskih rukovodilaca i divizijskog komiteta. To znači da brigadni partijski rukovodioci i divizijski komitet moraju obavezno slati svoje izvještaje izravno CK. Radi koordinacije rada, izmene iskustava, materijala itd. PK² za Vojvodinu i Obk³ mogu intervenirati po pitanju pravilnog sprovođenja, ako su vojne jedinice svjestene na njihovom terenu, situaciji na pravilan razvoj i politiku kadrova, pomoći da se oni pravilno rasporede, da se zajednički oživi partijski rad u vojsci i pozadini ...“

Prema tome, drugovi, želimo vašu pomoć po svim onim pitanjima po kojima nam možete pomoći, naročito po pitanju odnosa vojske i naroda, tj. po pitanju stvaranja jedinstva fronta i pozadine.

S drugarskim pozdravom
Smrt Fašizmu — Sloboda Narodu!
16. novembra 1943 g. Polikomesar XVI Divizije,
S. Mitrović

¹ Centralni komitet
² Pokrajinski komitet
³ Oblastni komitet

ZAPOVIJEST ŠTABA 6. PROLETERSKE DIVIZIJE „NIKOLA TESLA“ OD 18. NOVEMBRA 1943. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RASPORED NA PROSTORIMA GORNJI VARIJE —BUGINO U SVOJSTVU OPŠTE REZERVE 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ¹

ŠTAB VI DIVIZIJE
1. PROLETERSKOG
UDARNOG KORPUSA NOVJ
Op. Br. 16643
18. XI. 1943
17h

ZAPOVIJEST

(Sekcija Travnik i Prozor razmjera 1:100.000)

OPĆA SITUACIJA:

14. ov. mj. dvije bojne „Vražje divizije“ iz Zemice sa 3 tenka i 3 oklopna automobila došle su na Travnički sektor i 15. ov. mj. preduzeli su akcije: sa jednom bojom preko Vrhbić planine na Turbe i komunikaciju između Turbeta i Jajca, a druga bojna izvršila je ispad iz Travnika ka jugu sadejstvujući neprijateljski diverzantskoj grupi koja je u to vrijeme izšla u Sebešiće i Rostovo. Obe ove bojne povukle su se iz Travnika u svoju polaznu bazu. Sada se prema ne-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinsicom) u AVH, reg. br. 18-1, L. 796.

Odnosi se na 1. i 2. bataljon 309. grenadirskog puka 309. legionske divizije („Vražje“), koji su, u sastavu Borbene grupe „Šifer“, učestvovali u poduhvatu „Kamufiraj (Kamufiraj)“. Te akcije Nijemci su preduzeli 11. novembra a ciljem da razbiju partizanske snage u ravni Travnik i otvore Jajčanika komunikaciju. Snage — Štabovska Brigada i ta snaga su formirane od dvije borbene grupe: „Šifer“ — odnosa Borbena grupa „Šifer“ — Kampfgruppe „Šifer“, i „Jap“ — odnosa Borbena grupa „Kamufiraj“ — Kampfgruppe „Kamufiraj“. (U tekstu dokumentima se ova grupa naziva „Homen“ — „Höfen“).

Borbena grupa „Šifer“ (Kampfgruppe „Šifer“) imala je u svom sastavu: 1. i 2. bataljon 309. grenadirskog puka, 4. divizion 309. artiljerijskog puka i dijelove Zapadne komunističke partije. Dještovale je na pravcima Travnik — Turbe i Travnik — Vitez.

Borbena grupa „Jap“ (Kampfgruppe „Jap“) imala je u svom sastavu: 2. bataljon 376. grenadirskog puka, 309. lovački bataljon i 1. baterija 309. artiljerijskog puka 309. legionske divizije („Vražje“) i Bataljon „B“. 1. rezervnog lovačkog puka. Grupa je napadala na pravcu Travnik — Ravno.

prijestlju u Travniku nalazi I Proleterska Divizija, kao i neki dijelovi X Udarne Divizije. Naša VI Udarna Divizija postaviće se kao opća korpusna rezerva u dolini rijeke Vrbasa, na prostoru Donji Vakuf — Bugojno — Gornji Vakuf.²

NAREĐUJEMO:

I BRIGADA:

Smjestiće se na sredokraći između Donjeg Vakufa i Bugojna u selima Čauš-tine — čučića Lug — Koplčić — Dve-tine — Rogušač — Sultanovići, a Stab Brigade u čučića Lug sa zadatkom, da održava neprekidnu vezu sa jedinicama I Proleterske Divizije, tj. Štabom u Do-njem Vakufu.

II BRIGADA:

Smjestiće se oko Bugojna u selima: Ljubnjić — Kula Čelepirova — Glavica pa do Kandije.

III BRIGADA:

Smjestiće se između Bugojna i Gor-njeg Vakufa od Golog Brda do prema Gornjem Vakufu sa zadatkom, da nepre-kidno održava vezu sa snagama X Divi-zije, koje se nalaze prema Prozoru. Stab te brigade neka bude u redni rasporeda jedinica.

*Poljska četa: 1
artiljerija:*

Smjestiće se u selo Ugurlije, a arti-ljerija u selo Milanovići.

Bošnjačke grupe su uspostavile borbeni dodir 16. novembra u po-duhvu iz pravca D. novembra.³
Ugurlije u tom selu čim su, sag. 30. dek. br. 226. AVH 1.315, F-2156 309, 401-416 ratni dnevnik Komande 309. legionske divizije 1-Vrlojci u jedinicama od 13. do 17. novembra, br. 189 i 186; raspisjevi od 11. novembra 1943, 1.313, F-189 74884 i 74884; ratni dnevnik Komande 2. oklopne armije za 13. i 17. novembar 1943. godine.
² Opširnije o rasporedu i dejstvima I. i II. NK NOV divizije vidi tom IV, knj. 19, dek. br. 98, 99 i 100.
³ Bilje o tome vidi narednje: Staba I. proleterskog korpusa NOV od 18. novembra 1943 (tom IV, knj. 19, dek. br. 177).

Divizijski sanitet: Smjestite se u selo Cipaljški, gdje se već nalazi i sanitet I Proleterske Divizije.

Štab Divizije: Nalaziće se u Bugojnu.

Već a: Sve jedinice uspostaviće sa Štabom Divizije telefonsku vezu, ukopčavajući se na stalnu liniju — ukoliko je ima — spoznati i potreban broj kurira sa pravcima prema Štabu Divizije.

Znači raspisno-vojni: 19. XI. 1943. *Bomba* — *Bogojno*, a 20. XI. 1943. *Prlika* — *Prozor*.

NAPOMENA: Jedinice neka se ne drže prema gore navedenom rasporedu kruto, što znači, mogu da se smjeste u sela i zaseлке u blizini navedenog rasporeda, nastojeći da se jedinice što udobnije smjeste, a težeći da ne budu mnogo razvučene. Preduzeti sve potrebno, kako bi se jedinice što bolje odmorile, osušale, obrijale, očistile od insekata, dovele u red i ispravnost oružja, odjeća i ostala opremu, izvršile potkivanje konja, opravke konjskog i tuvarnog pribora itd.

Smit fasizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar, Komandant
Z. Dimitrijević, v.r. potpukovnik,
M. P. D. Jovanik, v. r.

* Živan
* Đako

Dostavljeno:
Štabu I, II i III Udarne Brigade
Komandi inženjerske čete i Komandi brdske baterije, te
sanitetu ove divizije. —

Da je prepis vjieran
originalu tvrdi:
Nadžnik Štaba
m a j o r
Mile J. Uzelac

P.S.
Izbrana jedinica vršice se na terenu na kome budu raz-
mještene jedinice i to preko NOČ-a, koji će prikupljati od sta-
novništva. Skrećemo pažnju da se jedinice pridržavaju odre-
đene tablice i najstrožije zabranjeno da se sledovanje trasi
u većoj količini nego što je to određeno tablicom. Svaka je-
dinica vodiće spisak primanja i izdanka hrane, tj. koliko je
primljeno od NOČ-a i čega, i koliko je izdato jedincima.

Nadžnik
major
Uzelac

BR. 179

IZVEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 19. NOVEMBRA 1943.
ŠTABU I KORPUSA NOVI O DEJSTVIMA U ISTOCNOJ BO-
SNI U PRVOJ POLOVINI NOVEMBRA 1943. GODINE¹

ŠTAB
XXVII. S. O. U. Divizije
Br. 18
19. 11. 1943.

ŠTABU III KORPUSA N. O. V. J.

Podnašamo izveštaj o našem radu od 1. do 15. sv. mj.
II. Kopljuke brigade od 1. do 7. 11. nalazila se na pro-
storiji Gačevo — Vragolovi — Rogatica — Mešići, a od 7. do
15. 11. na prostoriji Gorzđanska Jabuka² — Hranjen — Go-
k. III.
¹ Original (pisao na mašini, latinskom) u AVH, reg. br. 7-2,
Odnosi se na s. Jabuka, kod Gorahde.

razde — Rešetnica. Za cijelo ovo vrijeme vršilo se je razoru-
žavanje četnika i milicije¹ i pristupilo uspostavljanju NO-
vlasti.²

U nekoliko akcija jedinice te brigade razoružale su
ukupno 54 četnika, 7 milicionera, među njima i Pandu³
i Čebu⁴ Zarobljeno je 65 pušaka, 2 p. m., 1 mašinska puška,
3 pištolja.

14. ov. mj. bataljon te brigade kod Ustikoline i Foče za-
robio je grupu od 187 Italijana — od kojih 24 oficira, sa 15
puško mitraljeza, 9 prasnih mitraljeza, 163 puške. Sve je oružje
italijanskog modela.

Za ovo vrijeme jedinice ove brigade rušile su željezničku
prugu između Mesica i Prače i porušile ovu u dužini od 12 km,
4 mosta, 2 viadukta i stanične uređaje na stanicama Reno-
vica — Prača — Mesići — Banja Stivena. Na drumu Prača —
Renovica — Hranjen porušena su 4 mosta i drum u dužini
1 km. Isto tako onesposobljen je za saobraćaj drum Sokolac
— Rogatica na dionici Kovanj — Rogatica.

XVII. Mješovita brigada, od 1. do 13. ov. mj. nalazila se
na prostoru oko Visegrada sa zadatkom razoružavanja čet-
nika, uspostavljanja NO-vlasti. Jedinice te brigade su u za-
jednici sa jedinicama I. Krajiške brigade vršile nekoliko ak-
cija diljem sela od četnika. U ovim akcijama zarobljeno je
58 četnika, 8 milicionera, sa 66 pušaka, ip. m., 18000 metaka
za stalijske puške, 300 mina za bacac. Istovremeno rušena
je željeznička pruga Visegrad — Ustiprača, a podignut je vi-
seći most preko reke Drine kod Visegrada. Oko Visegrada su
postojali uslovi o oživaranju domaćeg odreda, što je rezultat

¹ Mili se sa muslimansku miliciju.

² Milije u zadacima 2. krajiške udarne brigade vidi tom IV, knj.
19, dok. br. 54.

³ Muhamed Pandža Hafiz. Tada je bio muftija i jedan od musli-
manskih predavača i predvođačima bojni. Zarobljen je 18. novembra
1943. u bataljon 4. krajiške udarne NOU brigade. Milije u njemu vidi
tom IV, knj. 19, dok. br. 54, 71, 106, 141 i 106, knj. 20, dok. br. 78, knj.
21, dok. br. 174.

⁴ Milije. Mili je tada vođa muslimanske milicije. Zbog političkih
zločina osuđen je na smrt (tom IV, knj. 19, dok. br. 71, 83, knj. 20,
dok. br. 4).

⁵ Ti Italijani, poslije kapitulacije Italije, bili su pod četničkom
komandom. Zarobljeni su 18. oktobra 1943. u bataljon 2. krajiške udarne
brigade u Foči. Tom prilikom nisu dozvoljeni, već su spazeni, na
ispitivanje, u Gornjoj, gdje se nalazio Slob 27. NOU divizije (tom IV,
knj. 19, dok. br. 71, str. 231 i 234). Medjutim, Slob 2. udarnog korpusa
NOU naredio je 28. novembra 1943. da se oni upute Slobu Italijanske
divizije "Fascistate", koja se tada nalazila pod komandom svoga
korpusa (tom III, knj. 9, dok. br. 208).

rada jedinica te brigade. Toj rad je posle odlaska brigade nastavila I. Krajska brigada.

Od 13. do 15. ov. mj. brigada se nalazila na prostori Rogatica — Gorahanska Jabuka — Hranjen — Gorahde sa istim zadacima kao i oko Vitegrada.

Romanjski P. Odred: za svo ovo vrijeme sa glavnom snagom nalazio se je na prostori Sokolac — Sokolovici sa zadatkom mobilizacije ljudstva i razoružavanja četnika. Između 3. i 6. ov. mj. dve čete odreda učestvovala su u čišćenju prostori Rakova Noga — Čevljanovici zajedno sa jedinicama VI brigade. Između 13. i 15. ov. mj. tri čete odreda u zajednici sa bataljonom VI. brigade čistile su okolinu oko Olova od kladanjskih ustaka. U ovoj borbi ubijeno je 19, a ranjeno 20 ustaša, dok odred nije imao gubitaka. Zbog toga bio je odred bio razvaren po raznim zadacima još nemamo pregleda o njihovom radu u pogledu pljena kao i neprijateljskih gubitaka. Odred danas broji oko 300 ljudi od kojih je oko 350 sa oružjem. Idevi za dalju mobilizaciju ljudstva su povoljni.

XIX. Bircanska brigada: za cjelo ovo vrijeme nalazila se oko Tuzle i Srebrenice. Zbog udaljenosti izvještaj od nje o njenom radu nismo dobili.

Zaključak: zarobljeno je ukupno 112 četnika, 15 milicijera, 187 Italijana, 24 oficira. Od oružja je zarobljeno: 18 p.m., 9 prasnih mitraljeza, 1 mašinska puška, 19 pištolja, 284 puške sa oko 20.000 metaka, 300 mina za bacač. Od ovog pljena je 15 p.m., 9 prasnih mitraljeza i 163 puške italijanskog porekla. Sem toga zarobljeno je i 19 maza.

U toku ovih 15 dana nije bilo većih borbi. Gubitaka nismo imali, sem 3 nesretna slučaja ranjavanja od bombe u XVII. Majevičkoj brigadi. U ovom periodu desila su se 3 slučaja dezertersva.

Neprijateljski gubici iznosili su 19 mrtvih i 20 ranjenih. U naše redove pristupilo je dobrovoljno 23 druga i 4 drugarice.

Održana je jedna konferencija sa štabom XVII. Majevičke brigade.

Kod štaba ove divizije održavaju se politički i vojni kurs. Politički kurs počeo je 8. ov. mj. i posjećuje ga 27 kursista. Vojni kurs otpočeo je 15. ov. mj. i posjećuje ga 37 kursista.

Štab 19. biranske NOU brigade je poslije izvještaj 17. novembra 1943. Tada se ova brigada nalazila na prostori Saageva — Caparde — Omazci (tom IV, knj. 19, dok. br. 54).

Rukovodilac vojnog kursa je drug potpukovnik Ante Vidaković.¹ Kursevi se održavaju u Goraždu.

Po brigadama se izvodi vojna obuka. Za ovo vrijeme jedinice su izvodile obuku iz pješačkog eksercira na teškim i automatskim oruđima, iz nastave gađanja i strazarske službe. U brigadama postoje obučena odjelenja za teške bacače. Obuka se izvodi po uputstvima vođa slaba.

Moral, borbenost i disciplina su na visini. Kulturni i prosvjetni rad: sve jedinice su na svetan način proslavile 26-godišnjicu Oktobarske Revolucije.

Ishrana: zadovoljavajuća.

Odjeća i obuća: ima još veći broj boraca sa slabom obućom ili uopšte bez obuće, naročito u XVII. Majevičkoj brigadi. Isto tako nedostaje i veći broj šinjela i deka.

Odnos vojske prema narodu dobar i ispravan. Primjećuje se porast povjerenja i simpatija prema našoj vojsci. Četnici su raspršeni i demoralisani i ne predstavljaju uopšte kakvu vojničku snagu. Muslimanska milicija ne pokazuje nikakve aktivnosti.

Smeti fašizmu — Sloboda narodu!

Polikomesar, Načelnik štaba, Komandant major,
Aco² Petovar³ Kosorić Pero

M. P.

¹ Poginuo je 2. januara 1944. u s. Žrnovi zajedno s političkim komesarom Farukom Gerzanićem i vojvodom. Bili su o njemu vidjeti tom IV, broj 20, dok. br. 71, objašnjenje 2.
² Hasan Bekić
³ Rudi

NAREĐENE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
27. NOVEMBRA 1941. ŠTABOVIMA 3. I 10. HERCEGOVAČ-
KE BRIGADE ZA DEJSTVA NA PRAVCU BILEĆA — GAC-
KO I NA PROSTORIJI DONJE CRKVICE — DONJA VR-
BICA¹

KOMANDANT HERCEGOVAČKE
XXIX* N. O. U. DIVIZIJE

sk. br. 1
Ubla, 27. XI 43 u 11³⁰h

ŠTABU X. I III* N. O. U. BRIGADE

(sekcija Gacko—Trebijne)

Polto je neprijatelj uspio da se probije prema Gacku,² uz ve-
like gubitke koje su mu nanijeli bataljoni gore imenovanih
brigada, III. brigada izvršila je svoj zadatak skoro u pot-
punosti.

X. brigada tukla je neprijatelja na širokom frontu od
Planike³ pa do Vardara i nije se moglo osjetiti njeno jako
udarno dejstvo. Iz svih prikupljenih podataka neprijatelj ima
za cilj da zauzme Gacko, njegove dalje namjere su nam ne-
poznate. Bandit Jančić⁴ vrši ubrzanu mobilizaciju u četiri

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u AVH, reg. br. 3—1,
k. 114.

² Ta cifra je, u originalu, dopisana olovkom. Hercegovačka NOU
divizija, po naredbama Vrhovnog štaba NOV i POJ iz decembra (tj. o-
divizija (tom IV, knj. 19, dok. br. 100 i 113).

Hercegovačka NOU divizija, po naredbi Vrhovnog štaba NOV i
POJ od 26. novembra, formirana je od II. hercegovačke NOU brigade,
11. od njene tri udarne grupe: bataljona. Od I. udarne grupe je formi-
rana II. hercegovačka NOU brigada, od 2. udarne grupe 2. hercego-
vačka NOU brigada, od 3. udarne grupe 3. hercegovačka NOU brigada
(tom IV, knj. 18, dok. br. 26, knj. 19, dok. br. 96).

³ Treća brigada je, po naredbama Vrhovnog štaba NOV i POJ od
13. januara 1944. preimenovala u 12. udarnu brigadu. Istim naređe-
njem II. hercegovačka NOU brigada je preimenovala u 10. udarnu a
2. hercegovačka u 11. udarnu brigadu (tom IV, knj. 21, dok. br. 75).

⁴ Prouder je izvršio 43. 88. pak. 7. 88. divizije "Primo. Eugene. U
Gacku je ubijen 27. novembra u 10 časova (tom IV, knj. 19, dok. br.
10, AVH, L21, F100740206 i 747087; izvještaj komande 2. udarne
armije od 28. i 30. novembra 1943).

⁵ Ostavci se na vešiti plinak (orig. 1903), jurezapsadno od Gacka.
⁶ Ivan (kapetan) bivše jugoslovenske vojske. Bio je tada koman-
dant 1. jubahjske brigade Trebinjskog četničkog korpusa.

susjedne opštine staza nikšićkog. Jančićeve namjere su da udari nama u leđa tako da bi razbili našu udarnu snagu.
Na osnovu svega ovoga

NAREĐUJEM:

1. III. brigada čim primi ovo naređenje preturite se na liniju Golobrdje — Kovači, s tim što će batalion „MIRO POPAČA“ ostaviti na prostoru od Lukavca do Plane da ne dozvoli četničkim bandama da vršljaju po ovom sektoru. Ovaj batalion ostaje pod neposrednu komandu III. brigade sve do daljeg naređenja. Bilečki batalion ostaje i dalje pod komandom III. brigade, s tim što će da kontroliše sela: Balji — Bogdanci i da zatvara taj pravac.

2. Zadatak je ove brigade da ne dozvoli neprijatelju da se širi desno od druma BILEČA — GACKO, da mu postavlja zasjede na drumu Bileča — Plana, Plana — Kobilja Glava. U koliko neprijatelj oslabi na ovom sektoru a četničke bande se prikupe na prostoru Rieca — Davidovići — Fatnica — Padeni — Bijela Rudina, prikupite sve svoje snage, tačno procijenite vrijeme da bi svi batalioni mogli da jednovremeno ispolje svoje dejstvo da bi ovim bandama nanjeli što veće gubitke.

Polto bi izvršili taj zadatak odmah nešto snaga preturite sa ovu stranu druma Bileča — Gacko.

3. X. brigada još u toku današnjeg dana prikupiće sve svoje snage na prostoru: Donje Crkvice — Ubla — Donja Vrbica, s tim što će jedan batalion ostaviti u Golobrdje ili Kovači do dolaska III. brigade. Banjsko — Vučedolski batalion koji se nalazi u Ubla (Kaluđerski Do) od danas stoji pod vašom komandom do daljeg naređenja. Štab brigade neka dođe u selo Ubla gdje će dobiti novo naređenje sa dalje zadatke.

4. Štabovi brigada da podnesu izveštaj u što kraćem roku koliko su neprijatelju nanjeli gubitaka kao i po mogućstvu koliko je neprijatelj imao ranjenih. Isto tako koliko je zaplijenjeno oružje, municije i sve druge ratne spremne. U izvještaju dostavite koliko ste imali gubitaka i ranjenika.

5. Štab divizije preturite se na prostoru sjeveroistočnog dijela Gatačkog staza, a na njima će se nalaziti II. brigada i Divizijska bolnica. U slučaju jačeg neprijateljskog pritiska oni će se prebaciti ka Golju odakle će sa nama obaviti vezu.

¹ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 122.

² Bileča o tome naređenju vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 119, a o izvršenju postavljenih zadataka vidi dok. br. 123 i 141 u istoj knjizi.

6. Vodište dobro računati da imate vazda jedinice u svojim rukama, da možete neprijatelju vazda zadati siloviti udarac. Nikada ne gubite iz vida da je nama kao glavni zadatak razbijanje četnika i mobilizacija ljudstva. Saznajte što čelike što pogornije teže i teže da bi se mogao uvi-
jek imati pregled situacije.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komandant, p. pukovnik
Vlado Segrt

BR. 181

ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
1. DECEMBRA 1943. ŠTABOVIMA 3. I 10. HERCEGOVAČKE
BRIGADE ZA NAPAD NA ČETNIKE NA PROSTORJI BOAN
— BUSAK

STROGO POVERLJIVO!

KOMANDANT
XXIX. HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE
Pov. Broj: 5
1. decembar—1943. g.
u
sazn
u
VELIMLJE

ZAPOVIJEST
(Sekcija Trebinje 1 : 100.000)

X. Brigada u toku 30. prošlog mjeseca očistila je četničke
bande sa prostora: Donje Dubčke — Mirkovići — Velimlje
i zarobila 10—15 četnika.¹ Po svim do sada prikupljenim
podacima, četnici, sa kojima je rukovodio banditi Janičić,
izgleda da su u paničnom bijegu pobjegli u pravcu Vilusa, Pe-
trovica i nastanjali se na hercegovačke četnike.

Rudinsko — trepački četnici, sa zloglasnim Rakom Lali-
ćem, ušli su prisilno mobilizaciju na sektoru njihove opštine

¹ Original (pisar sa malim, ćirilicom) u AVH, reg. br. 6-1.
k. 1143.
² Događaj otkriven.
³ Blježe o tome vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 141, knj. 26, dok.
br. 95.

i uspjeli da okupe oko 200 četnika, koja je većina silom mobilisana i borbenosti te vojske je na nikakvoj visini, a noćas su zanoćili na: Busak — Roan (K. 1129). Njihov magacin nalazi se u Bijele Rudine (Muzafica Grede), u kući Perovića Dorda, ili pecini više kuće.

U izvještaju III. Brigade vidi se da su se neke manje nje-mačke snage povatile na Bogatice i Bujke, gdje su ih sačekali nekoliko stotina hercegovačkih četnika. Možda isti imaju namjeru da u zajednici sa crnogorskim četnicima izvrše na nas napad. Na osnovu gore izloženog.

NAREĐUJEM

- 1.) X. Brigada ujutro zorom izvršice pokret sa svoja tri ba-taljona pravcem: Velimlje — Grebenice — Cerovica i napsati bande koje se nalaze na Roan — Busak i preigrati ih preko Krstac, nastojeći da im što više nanesu gubitaka. Jedan bataljon uputiti na Bijela Rudina sa zadatkom da zarobi ovaj četnički magacin. Po izvršenom zadatku, Brigada će se povra-titi i smjestiti na prostoriji: Lirovo Polje — Dolovi — Bjelovci.
- 2.) III. Brigada ostaće na svojim dosadanjim položajima, s tim što će pod svoju komandu uzeti sa-bataljona X. Brigade i Banjsko-Vučedolski bataljon, koji će ostati na istim položajima. Jednu četu Banjsko-Vučedolskog bataljona ujutro u zoru uputiti na Velimlje, koja ima zadatak da obezbjeđuje Velimlje do dolaska X. Brigade. Oba ova bataljona, čim se po-vrati X. Brigada, stavice se pod njezinu ko-mandu.

Ukoliko četnici i Švabe sutra pokušaju kakav napad, od pravca: Bičica — Počekovci, III. Brigada treba ove bande da pod svaku cijenu razbije i sjuri u Bičicu. Ukoliko četničke bande počnu se gdje koncentrisati u blizini položaja III. Brigade, ista treba da ih napadne noću između 2. i 3. ovog mjeseca.

¹ O izvršenju postavljene zadatka vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 10.

² Bičice u izvršenju postavljene zadatka vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 11.

nastojeci da ih što više uništi i protjera ka
Bileći?¹

3.) Izvijestite sve slati na Velimlje, gdje će se
ja nalaziti.

4.) Ugovoreni znaci i znaci raspoznavanja — po
ključu.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

KOMANDANT
p. pukovnik
Vlado Segrt

BR. 182

IZVIJESTAJ ŠTABA HERCEGOVAČKE DIVIZIJE OD 1. DE-
CEMBRA 1943. ŠTABU 2. KORPUSA NOVU O ZAUZIMANJU
KULE FAZLAGIĆA I BORBAMA NA PRISTORJI BILEĆA
GACKO²

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Fov. Br.: 29
1. decembra 1943. god.
s.: Ravno

ŠTABU II U. KORPUSA N. O. V. I P. O. JUGOSLAVIJE

1. — Odmah po prijemu vaše depeše za likvidaciju Kule
Fazlagića pristupili smo pripremama za izvršenje postavlje-
nog zadatka. Kako su se u to vrijeme bile počele koncentri-
sati bande grabovskih i hercegovačkih četnika u Banjanima
vršili prisilno mobilizaciju Banjanske, Vučedoške i opštine
Opština Radina i mobilisale sve do 400, to smo brzim pokre-
tom najprije razbili te bande, pa potom smo napali Kulu i po-
sljele borbe od dvije noći i jednoga dana očitili potpuno sva
sela Kule: planine Babe i Bicišnice. Borbe su bile na Kuli

¹ Napad je izvršen 4. decembra (tom IV, knj. 28, dok. br. 81).
² Original (pisao na mašini, ćirilicom) u AVH, rea. br. 3-6,
k. 390A.
³ Riječ je o Kuli Fazlagića, koju je 28. novembra zaradila 18. her-
cegovačka NOU brigada. Tada se u tome mjestu nalazila oružanica

teške i vrlo žilave jer su se ustale i žandari očajnički branili. Pri posljednjem jurišu druge noći naša bombasna podjela su i u posljednja njihovog uporišta i rovove, a ostatak ustasa spašao se je bjegovom ka Sipačnu gdje su ih ponovo dočekali dijelovi II brigade i Partizanske čete, nanijeli im ponovno gubitke i najteže na ponovno bjegovno 200 ustaša i zarobljeno 2 mitraljeza, nešto pušaka i municije.

Tek što smo likvidirali Kulu, dijelovi Švabske divizije SS "Prine Eugene" otpočeli su napadom na nas sa linije Bičica — Stolac — Mostar (Nevesinje). U napadu na nas učestvovalo je oko 3000 Švaba potpomognutih sa nešto malo tenkova i teške artiljerije. Tri dana vođene su vrlo žilave i uporne borbe oko Bičica — Plana — Korta — Kobilja Glava — Nevesinje i najzad morali smo se povući na poziciju III i X brigadu ka Banjani, koje su brigade produžile pod komandom komandanta divizije druga Segru da čiste teren dalje ka Grahovo i po mogućstvu ka moru, a u vezi vašeg uzmenog naređenja drugu Segru kad je bio kod toga Staba. Ostavljena je i manja zaštita ka Bičici. II brigada je sada na prostoru s. Zanjevica — s. Ravno¹ i od sutra počće sa napadima na komunikaciju Stepen — Avtovac — Fojnica.

U ovim borbama ubijeno je i nađeno na bojišnom polju 7 švabskih oficira i 352 Švaba. Zaplenjeno je 4 teška bacača, 200 granata, 6 baraca, 3 mašinske, 1 teški mitraljez, 1 postolje za teški bacač i jedno za teški mitraljez, jedna ispravna radio stanica njemčkog tipa, 164 puške, 53 konja i mazge, nešto municije, sanitetske opreme i drugih manjih potreba.

Mi smo ukupno imali 39 mrtvih i 41 ranjen. Izgubljen je jedan laki bacač, jedan teški i pet konja.

Po svemu izgleda da Švabska divizija je na prolazu sa prostora Mostar — Metković, komunikacijom preko Nevesinja i Uloga ka Kalinoviku, odakle će dalje ka Sarajevu ili Foči (možda na leđa našim snagama kod Višegrada).² Za sada po-

postaja 6. orodničke pukovnije i Domođ bojne "Čackov" (tom IV, knj. IX, dok. br. III, dt. 1. 1943. Medijim, prema izvješću Glasovodnog ureda armijskih snaga NDH od 27. novembra 1943. to mjesto postojalo su završi 15. novembra 1943. (tom IV, knj. IX, dok. br. 109).

¹ Odnosi se na 7. SS diviziju "Prine Eugene. O njenoj rasporedu i dejstvima vidi AVII, I-233, F-387(407), 24904, 24904 i 24904; izvještaje 2. oklopne armije od 20. 21. 22. i 28. novembra 1943. godine.

² To isto, po nekim kartama, zove se Ravno.

³ Vidi tom IV, knj. IX, dok. br. III.

⁴ Pošto je naredjen komandir 6. SS bodskog armijskog korpusa od 18. novembra 1943. radi učestva u operaciji "Kriegsbüchse", bila subodređen svih drugih jedinica (AVII, I-233, F-387(407)), 7. SS divizija "Prine Eugene" se krajem novembra sastala u pokretu da bi učestvovala u dejstvima na prostoru Kalinovik — Foča — Gatače.

pravljaju i mostove kod Avtoveca kao i u Ulogu i pred Kalinovikom, koje će vjerovatno još u toku današnjeg dana popraviti. Vjerujemo da popravak mostova kod Avtoveca je više demonstracija, a i ako ne bude, ponova ćemo ih porušiti. Predložili smo mjere izvođenja da saznamo o njihovom daljem pokretu iz Kalinovika, o čemu ćemo vas depektem izvijestiti. Čimisi pronose glasove da će ovdje naći tri njemačke divizije, u što sumnjamo. Švabe pak u nekoliko slučajeva su pričaš da idu za Sarajevo radi olinovce na Bosnu. U tom smislu pozivali su hercegovačke četnike da podu s njima, koji su iskoristivši prisustvo Švaba, nešto prisilno mobilisali i skupa sa Švabama činili zajedničke zločine nad našim porodicama i zapalili nekoliko sela kod Biševce (Baljci, Bogdašići, Bijela Rudina).

Moral Švaba je vrlo nizak, u glavnom se bore vrlo slabo i imaju malo pješadijske municije. Primjećuje se veći broj teškog naoružanja — valjda zbog nadomirenja kvaliteta trupa. Komore vode ogromne i u velikoj nesrazmjeri sa brojem ljudi. Još nose lična odijela, vrlo počepljalo i iskrpljeno tako su u Hercegovini već sprijegevi. U teškim situacijama u borbi predaju se i u većem broju. Ishrana im je vrlo slaba.

Primjećuje se vrlo slabo rukovodstvo kod Švaba i već u nekoliko slučajeva nepotpomanje međusebnih kolona, što omogućuje počesno njihovo tućenje.

2 — Uslijed bombardovanja komunikacija u primorskom pojasu s naročito u dolini Neretve do Mostara, Švabe sada imaju uvijek jače snage u Trebinju i Nevesinju, a što pak omogućuje četničkim bandama da uspješno plasiraju razne lažne prijevete parole među narod, te tako mogu još uvijek u Hercegovini da prisilno mobilis i do 1.500 četnika.

Uslijed mogućih i daljih koncentracija u Nevesinju i Trebinju i ogromne koristi kada bi se ove dvije baze bombardo-

(dok. br. 188 i 188 tom IV, knj. 26, dok. br. 195, 196, 198—201, 203—206, AVII, 3.113, F.196/34058 i 75501; depete Komande 2. SS brdoškog strijeljskog korpusa od 2. decembra, sa br. 748033; izvještaj Komande 2. školne armije od 10. decembra 1943. Do tada je 60-om usaga, učestvovala u operaciji „Landsturm“ (Landsturm).

Otpisani 2. SS jedinici barjuna usaga je prvom Elge još 21. novembra, dok se 12. decembra na prostoru Ulog — Kalinovik zala „Sveučelje“ usaga 7. SS divizije „Primo Kugel“ (AVII, 1.313, F.193/149544; izvještaj Komande 2. teskovske armije od 25. novembra 1943, 3.113, F.196/34058—3).

Na pravu Kifino Selo — Ulog, protiv jedinica Hercegovačke NSU jedinice, učestvovali su u saradnji s Nijemcima, i četnici Nevesinjskog četničkog korpusa (AVII, reg. br. 175, k. 202; naredbe Komande Nevesinjskog četničkog korpusa od 14. decembra 1943).

vale, to predlažemo da se ova dva grada po mogućnosti imaju u vidu radi bombardovanja.

3. — Za zamjenika komandanta X Hercegovačke brigade predlažemo drugu Peka Bogdana — do sada vršioća dužnosti zamjenika komandanta iste brigade.

Za referenta saniteta divizije predlažemo drugu Tripa Vujčića — do sada vršioća dužnosti referenta saniteta u ovoj diviziji.

Za zamjenika političkog komesara II brigade predlažemo drugu Matu Markotića — sada vršioća dužnosti zamjenika polkova II brigade.

Molimo da taj Štab i V. Š. upute naš Mostarski Bataljon sa prostora Konjic u sastav ove divizije.

4. — Drug Alija Latifć ostao je kod nas dok se omogući njegovo prebacivanje za Istočnu Bosnu, do tada će raditi pri kulturno prosvjetnom sektoru u jednoj od naših brigada. Drug Novica Sekarić također ostaje kod nas dok se omogući njegovo prebacivanje za Istočnu Bosnu.

5. — Njemačka radi stanicu koju smo u ovim borbama zarobili — ispravna je a ima uz nju i njen pripadajući dinamo od 5 volti, mislimo je dati jednoj našoj brigadi za veza unutar divizije, ali ako postoji potreba za njom veća na drugoj strani mogli bi je ustupiti.

6. — Šaljemo vam četiri i po kutije upaljača njemačkog tipa za dinamit, sa kojima mi ne znamo da rukujemo.

7. — Premili smo depeti od vos da nam je upućena hrana za Šavnik. Molimo da nas izvjestite što ste nam sve uputili.

U koliko nam nijeste poslali cigareti papira, a ne možete ih ni poslati, mi bi imali novca svakakve monete da ih kupimo ako igdje ima, jer nema grada u Hercegovini gdje se mogu dobiti.

Italijanske municije za puškomitraljeze takođe ne možemo nigdje ni otići ni kupiti, pa bi nam jako koristilo da nam pošaljete nešto ove municije, jer imamo dosta italijanskih puškomitraljeza.

8. — Dobro bi bilo ako bi se u tamošnjim štamparijama mogla da odštampaju razna zaglavlja ovoga Štaba na praznim tabacima i koferama, a hartija bi nam inače koristila.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar Načelnik Štaba — p. pukovnik
Drug Ivanović Rade Hamović

M. P.

Dragi

PRILOG: Relacija sa prilozima za vrijeme

od 15. do 30. novembra o. g.

P. S. Ako imate matrice i indiga, molimo da nam pošaljete.

Primili smo 100 primjeraka

«Godina preloma»¹

ŠTAB II UDARNOG KORPUSA NOV

Por. BR. 200 3 dec. 1943 g.

u akta

Šef štaba
B. Selić

BR. 183

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 4. DECEMBRA 1943.
ŠTABA 5. KORPUSA NOV I O AKCIJAMA NA PROSTORU
BANJA LUKA — PRILEJDOV — OTOKA I O ZLOČINIMA
OKUPATORA KOD BOSANSKOG NOVOG²

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Br. 31.
Dne 4. XII. 1943. g.

ŠTABU V. KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE

Podloga

Jedinice ove divizije imale su borbu sa neprijateljem na sektorima, sa sledećim rezultatima:
1. — Snage XI. brigade pokidale su prugu na liniji Svodna — Bin. Novi i spriječile neprijatelju snabradaj na ovoj liniji koji do danas nije uspostavljen, zarobljeno 9 domobrana sa oružjem i ratnom spremom, ubijeno i ranjeno više neprijateljskih vojnika, naši gubici pet ranjenih od kojih jedan podlegao ranama.³

¹ Miše o taj relaciji vidi tom IV. knj. 19. dok. br. 141.

² Die teksta, u originalu, od of. Se (postskriptuma) do kraja dopisane je rečenicom maxillom.

³ Miše.

⁴ Original (pisan na mašini, latinicom) u AVH, reg. br. 1-2, k. 97.

⁵ Te akcije II. krajiške NOU brigade vršene su 25. novembra 1943 (tom IV. knj. 20. dok. br. 20).

2. — Snage XIII. KNOU Brigade u akciji oko Han Kola i iznad Banja Luke zarobile su tri četnika, među kojima jedan četnički doktor, zaplijenjeno pet karabina, 2 civilne puške, 1 pištolj, kao i ostale opreme i sanitetskog materijala. U samom uporištu Han Kola neprijatelj je imao ovojne gubitke od vatre našeg teškog oruđa.

3. — Dijelovi snaga VI i VIII. KNOU Brigade 3. o. m. spriječili su prodor neprijateljskih snaga iz Prijedora za Ljubu u vratili ga nazad u Prijedor. Neprijateljska predhodnica u jačini jedne boje i 6 tenkova pod zastom artiljerijske vatre sukobila se sa našim snagama na liniji Hambarine — Carakovo, gdje je neprijatelj u prvom naletu naših snaga pretrpio oštre gubitke i počeo povlačiti, poslije čega se pod jakom borbom povlačio u neprijateljski garnizon Prijedor.¹ Ovim prilikom neprijatelj je imao 30 mrtvih i ranjenih, koliko znamo do sada, isto tako oštećen je jedan neprijateljski tenk našim protivokloškim topom, poslije čega su ostali tenkovi pobjegli u Prijedor. Naši gubici i mrtvi i 6 ranjenih drugova, plijena nije bilo. Po Dosljednim izvještajima neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i više ranjenih vojnika.

4. — Akcija na Otoku nije u potpunosti uspjela iz razloga što su naše snage zakasnile, kao i što su bili nespretni demobranski oficiri koji su trebali dati znake raspoređivanja našim jedinicama za upad u neprijateljsko uporište Otoku, posle čega je kao i za vrijeme navale naših snaga svačeno i izšlo: 3 oficira, 8 podoficira i 15 vojnika.² Neki od podofi-

¹ Napad na Han-Kola imao je demonstrativan karakter i izvršen je 29. 11. novembra 1943. Trinaesta brigada se nalazila u sastavu 16. NOU divizije, ali je tada, pod neposrednom komandom Steta 5. korpusa NOVJ, privremeno dejstvovala na operativnom području 4. NOU divizije. U Han-Kolima, na obokupljenju, nalazila se tada 12. sat. 2. boje 13. laskve pukovnije demobranskog 4. laskvog zdruga (tom IV. knj. 26. del. br. 4, 5 i 137).

² To je bio četvrti pokušaj neprijateljevog prodora iz Prijedora. U Prijedoru, prema izvještajima Komande 15. brdske armijske korpusa od 28. novembra 1943, nalazili su se 2. bataljon 383. gradodirskog puka 373. bejbarske divizije "Ugla" i 3. četa 202. traskovskog bataljona (AVH, T.313, F.829/1410/90). O tome pokušaju prodora vidi tom IV. knj. 26. del. br. 12. AVH, T.313, F.800/626/88. Izvještaj Komande 2. skopske armije od 4. decembra 1943. godine.

³ Preod toga, u Prijedoru (i okolnim uporištima) nalazila se i 3. garska pukovnija demobranskog 3. gorskog zdruga (tom IV. knj. 26. del. br. 228. knj. 21. del. br. 209).

⁴ U akciji od 29. 11. novembra, izvršili dijelovi 8. krajiške NOU brigade i Podgorackog NOP odreda. U Otoku je u tu vrijeme stisao

cira i vojnika razbijali su se po tami i pridolaze po grupama našim jedinicama. Zапљечена је нешто орауја и друге опреме. У овој акцији примјечена је labavost kod štаба IV. баталјона VIII. бригаде, по чему се води истрага.

Према изјави заробљених непријатељских официра и подофицира моћи ће се и даље вршити разбијање непријатељских јединица на овај начин, по чему смо предузели мјере на осталим секторима. Срутен је један воз са војском и пруга је покидана.

5. — У posljednje vrijeme ne primjećuje se naka naročita promjena u neprijateljskim garnizonima na ovim sektorima, jedino što povremeno prolaze transporti neprijateljskih trupa linijom Kostanica — Novi — Bihać — Kamin, posljedni transport je bio 100 neprijateljskih kamiona sa vojskom, koji je otišao za Bihać. Na pomenutoj liniji neprijatelj oporavlja mostove za nosivost tereta od 40 tona.⁵

6. — Dana 26. o. mj. neprijatelj je upao u selo Ravnice i Cerovica između Bos. Novog i Dobričina i poklao 137 žena i djece, isti je imao namjera prodirati i u ostala sela, u čemu ga je spriječio IV. баталјон XI. бригаде ngmijevi mu prilične gubitke, mali gubici 5 ranjenih drugova.⁶ Naše je mišljenje da bi bilo potrebno ova zločina okupatora i narodnih izdajnika iznijeti preko »Slobodne Jugoslavije».

smjerna ustasko-domobranskih jedinica (tom IV. knj. 28. dok. br. 28. 22 i 25, knj. 21. dok. br. 209, AVII, 3313, F-190745662; izvještaj Komande 5. oklopnog armije od 4. decembra 1943).

⁵ Odnosi se na pokrete dijelova 371. pješačke, 373. legionarske i 1. konjice konjičke divizije domobranskog 2. i 4. tenakog odreda radi pregrupisanja pred početak operacije »Pastera (Pastera)» u operaciji je bio sudjelovao partizanski odred na području Petrove gore i Samariće, odnosa između rijeka Une, Save i Korane. Operacija je počela 7. a završila se 22. decembra 1943. Op. izjavje o tome vidi tom V. knj. 22. dok. br. 28. 28 i 55; AVII, 3315, F-216908—432; izvještaj Komande 15. bratstva armijskog korpusa od 1. decembra, sn. br. 69—62; izvještaj Komande 371. pješačke divizije od 5. decembra, T314, F-558488—95, 520 i 521; izvještaj Komande 15. bratstva armijskog korpusa od 28. i 24. decembra, sn. br. 493—585; izvještaj Komande 371. pješačke divizije od 31. decembra, sn. br. 525258; izvještaj Komande 1. konjice konjičke divizije od 22. decembra 1943, sn. br. 507—510; izvještaj Komande 373. legionarske divizije od 1. januara 1944. godine.

⁶ Prema izvještaju Štaba 4. NOU divizije od 5. decembra, slična se događila 25. novembra 1943. Tada je ubijeno 111 i ranjeno 26 lica, uglavnom žena i djece (tom IV. knj. 28. dok. br. 28).

Gore pomenute akcije izvršene između 26. XI. i 3. o. mj.
Za dalji rad i borbu daju smo zadatke našim brigadama i
vrsimo pripreme za akcije većeg stila.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar Boško Šiljegović	Zamj. komandanta p. pukovnik Vojo ¹	Komandant p. pukovnik Petar ²
---------------------------------------	--	--

M. P.

BR. 184

NAREĐENJE ŠTABA 13. PROLETERSKE NOU BRIGADE
„RADE KONČAR“ OD 9. DECEMBRA 1943. ŠTABOVIMA BA
TALJONA ZA RASPORED I DEJSTVA U REJONU TRAV-
NIKA

Štab
XIII. Proleterske Brigade
»Rade Končar«
9. XII. 1943. godine
op. broj 19.

Štabu I, II, III, IV, V. Proleterskog bataljona
Komandi čete za vezu i inženjerskoj četi
XIII. Proleterske Brigade »Rade Končar«

Obavješteni smo od naših pretpostavljenih da je okupator
sa svojim slugama ustašama i četnicima počeo sa ofanzivom
na naš oslobođeni teritorij Jugoslavije. Naše snage već vode
borbe sa neprijateljem na svim sektorima. Neprijatelj je skon-

¹ Todorović

² Vojnović

³ Original (pisan na mašini, letnicom) u AVH, reg. br. 17-2,
k. 721.
⁴ U toku zime 1943-1944. Nijemci su, svim raspoloživim snaga-
ma, predvodi opredar operacije u većim dijelima Jugoslavije. Cilj im
je bio da zadaju odlučujuće udarce NOV i POJ i time sberbišije po-
redine jadranskog područja, jer su postije kapitulacije Italije, 8. sep-
tembra 1943. ostvarili iskrcavanje anglo-američkih snaga na Balkanu.

centrisao veće snage na sektoru Livno, Bos. Grahova i Konic. Mi moramo svakog momenta očekivati narednje da stupimo u borbu. Već Vam je poznato da se nalazimo kod najbližeg neprijateljskog garnizona Travnik — Zenica. Susedne snage koje su pred nama već su raspoređene prema svim neprijateljskim garnizonima, a naročito te snage sa kojima naša Brigada treba da održava stalnu vezu. Da bi bili upoznati sa rasporedom naših snaga, a mi kao rezerva moramo biti upoznati sa našim privratnim položajima, za to Vas obavještavamo.

Te operacije su izvođene počevši, uglavnom u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj (isto od rijeke Save) i dijelu Sandžaka i Makedonije, gdje se bile povezane s dejstvima u susjednoj Albaniji protiv jedinica njene narodnooslobodilačke vojske. Operacijama je učestvovala Komanda 2. oklopne armije, angažujući jedinice 5. SS, 15. i 21. bratskog armijskog korpusa. Kao početna operacija nismo se, u jugoslavenskoj historiografiji, dan početka operacije »Kugelblitz« — 2. decembar 1943, mada je bilo završljivih dejstava i u novembra operacije »Kardinerne«, »Mpanozee«, »Vinkelo«, »Ruhrajfe«, »Rotermans«, »Del-fino«, »Kodopaje« i dr.

Operacije »Kugelblitz« (Unternehmen »Kugelblitz«) imala je za cilj uništenje jedinica NOV i POJ u binišnoj Bosni i sjeverozapadnom dijelu Sandžaka. U njoj su učestvovali: 1. bratka i 7. SS divizija »Fritz Bayerle«, dijelovi 306. iglomanske i 87. rezervne divizije, 2. rezervni puk, 2. puk »Bratuneger« (bez 2. bataljona), 3. SS policijski puk, 52. motorizovani grandirski puk s 2. divizionom 31. motorizovanog artiljerijskog puka, 901. tenkovski i 2. motorizovani puk, dijelovi 24. bugarske divizije i snabijeli dijelovi drugog. Operacija je počela 2. i završila se 18. decembra 1943. Opišite o tome vidj. tom IV, knj. 26, dok. br. 47; AVII, F.313, F.139744927-48; zapovijest br. 3 Komande 2. oklopne armije od 18. novembra za operacije »Kugelblitz«, sn. br. 744878, 744890 i 744891; ratni dnevnik 2. oklopne armije za 2. i 18. decembar 1943, F.196745012; izvještaj Komande 2. oklopne armije od 19. decembra 1943. o završetku operacije »Kugelblitz«.

Operacije »Cine« (Unternehmen »Zischen«) imala je za cilj uništenje jedinica NOV i POJ na području Kain — Sijaj — Iznjaci — Livno, a tržičem na Livno. Počela je 5. i završila se 15. decembra 1943. Bilo o njoj operaciji vidj. dok. br. 187.

Operacije »Panzer« (Unternehmen »Panther«) imala je za cilj uništenje partizanskih snaga na strom području Petrovo gore i Sa-marice, tj. između rijeka Une, Save i Korane. Počela je 7. i završila se 22. decembra 1943. Bilo o njoj vidj. dok. br. 185.

Operacije »Lido« — B. Iako se je vrstioje nazvali »Berger-ode« (Unternehmen »Bergerode«) izvodila se na području Eiharske, Iznja i Petrova, na sjeveru odri nastanovani grupe 21. bratskog armijskog korpusa. Počela je 14. i završila se 22. decembra 1943 (AVII, F.313, F.135745316; izvještaj Komande 2. oklopne armije od 14. decembra, F.196744997; izvještaj Komande 2. oklopne armije od 24. decembra od 24. decembra 1943).

Operacije »Schnee« (Unternehmen »Schneesturm«) u stvari je nastavak operacije »Kugelblitz«. Počela je 18. i završila se 28. decembra (vidj. dok. br. 201).

I. Proleterski bataljon držao bi položaj na cesti Jajce — Travnik kod Bolikovac⁷ i Slatina i IX, između tih kota zauzeo bi se položaj i iskopati rovove, također cestu za barikadirati gde se ne bi smio neprijatelj pustiti dalje. Također bi bio zadatak I. batalj. da uhvati vezu sa prvom jedinicom VI. Divizije koje bi se nalazile pred Vama.

II. Proleterski bataljon ostaje na starim položajima, a to je oko Jajca.

III. Proleterski bataljon imao bi zadatak da zauzme položaj od kote 1138 (Slatina) u prodžetku I. bataljona do kote 876 Škrbino Brdo.⁸ Zadatak bi mu bio važan a to je da kontrolise cestu i sve staze koje vode prema njegovom položaju, u slučaju da neprijatelj prođe od VI. Divizije, a isto bi cestom k našem I. Proleterskom bataljonu, ne bi trebali odmah otvarati vatru dok se ne stvori kod našeg I. bataljona, te poslije toga tukao bi se neprijatelj bočno. Isto tako bi bio zadatak III. bataljona da se poveže sa snagama VI. Divizije koje se nalaze također pred njim.

IV. Proleterski bataljon imao bi zadatak da osigurava i sprečava svako eventualno neprijateljsko nadiranje u pravcu Donjeg Vakufa, a to bi bio položaj od kote 1217 brdo Rakovec,⁹ sa manjim snagama koje bi kontrolisale sve staze koje vode od Goleča, a druge glavne snage bile bi između Čurčaka i Kurčela sa zadatakom da se povežu sa snagama našeg III. Proleterskog bataljona koji se nalazi levo od njih i snagama VI. Divizije koje se nalaze pred njima, a to je prema Goleču.

V. Proleterski bataljon bio bi u rezervi, koji bi služio Brigadi za razno manevrisanje, gde bi to bilo potrebno, a to je u selu Priska, gde bi se također nalazio i Štab Brigade. Četa za vezu, Inženjerska četa i Sanitetsko previjalište nalazilo bi se u selu Avdići.

Sve gore navedene jedinice, kada bi upućivale patrole za održavanje stalne veze, ne bi smele slati patrole od dva do tri borca, već u jačini od 5—8 boraca sa jednim p. mitraljezom. U slučaju neprijateljskog prodora sa tenkovima glavnim komunikacijama, tenkove propustiti, a pješadiju sačekati i proleterski potući i ne dozvoliti da neprijatelj sa pješadijom prođe naše položaje.

⁷ To nije kota, već selo Bolikovac, zapadno od Travnika.

⁸ To je trg. 1305 (Smiljevića), kod s. Bolikovca, zapadno od Travnika.

⁹ Škrbino Brdo nije kota 876, već zaselek sela Slati, kod Travnika, kota 876 nalazi se kod Škrbino Brdo.

¹⁰ Tako piše u originalu; međutim, to brdo se zove Rakovec (trg. 1217).

Svi gore navedeni štabovi neka dobro povedu računa na položaju kako treba rukovoditi sa svojim jedinicama, ne dozvoliti da se štab bataljona pretvori u borec, a isto tako i komande četa, već treba voditi računa sa pravilnim davanjem uputstva nižim rukovodiocima, da postanu pravi rukovodioci svoje sopstvene jedinice za koju odgovaraju. Naročitu pažnju skrenuti desetercima i dati im mogućnosti da što više podignu svoj autoritet u svojim desetinama. Uvijek imati u vidu da smo otišli u 1. Proletersku diviziju, koji su prošli sve borbe i prekaljeni u borbama, a koji očekivaju od nas kao od Hrvatske Proleterske Brigade, koji smo godinu dana tukli neprijatelja na vratima Zagreba, a koji su obavesteni da smo opravdati ime proleterska kao i srpsa i čeka. Pošto je neprijatelj isti i kod Zagreba i u Bosni zato ga moramo još više tući u Bosni i da pojačamo ovim jedinicama poverenje koje očekuju od nas.¹²

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komesar:
Božo Spaiček

Komandant:
Milan Zečelj

¹² 0. plaska 13. proleterske brigade «Rude Končar» u sastav 1. proleterske divizije vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 78.
¹³ u izvješću postavljene zadatka vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 72 i 73.

BR. 186

ZAPOVIJEST KOMANDANTA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD 10. DECEMBRA 1943. STAROVIMA 1. I 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA DEJSTVA NA PROSTORJI BIJELECA — TREBINJE — GRAHOVO¹

KOMANDANT
HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE
Bov. broj: 9
10. decembar 1943. g.
u 14.20 sati
Vilusi

Srugoš *poverljivo!*

ZAPOVIJEST:

(Sekcija Trebinje 1:100.000)

Prema naređenju Štaba II. Udarog Korpusa, X. Hercegovacka Brigada izvršila je svoj zadatak u potpunosti, razbila koncentraciju četničkih snaga na teritoriji banjske, vukodolske, rudinsko-trepačke i grahovske opštine i Krivostija. Četničke bande bile su brojčano — na gore imenovanom sektoru — jače do hiljadu boraca. Moral i borbenost ovih bandi je vrlo slab. Veliki dio ovih boraca krije se kod svojih kuća, dok jedan dio pobjegao je u pravcu Risan — Bijela Gora — Lastva — Bileća. Ove bande bile su potpomoćne jednim dijelom hercegovackih četnika i sa jednom ustaško-njemačkom kolonom od pravca Lastve, koja je bila jaka 140 boraca. Neprijatelju su u ovim borbama nanoseni prilični gubici, dok je jedan dio zarobljen. Zarobljeno je 2 puško-mitraljeza, 1 bacač, više pušaka, prilično municije i dosta vojničke spremice, te su se borci ove brigade dosta dobro pokrili u odjelu i drugoj spremi. Borci iste brigade uspjeli su da poruše željezni most između Lastve i Bileće koji su Nijemci opravljali.²

Jedinice X. Brigade 9. o. ni. vršile su na liniji Jankov Vrh³ — Crkvice — Lug i zapalele na Dragalju žandarmerijsku stanicu, gdje je bio smješten slab četnički komandant. U međuvremenu, kad je X. Brigada operisala u pravcu Risan i

¹ Original (pisan na mašini, šifricom) u AVH, reg. br. II—1, k. 111712.

² Vidi dok. br. 181, tom IV, knj. 28, dok. br. 183 i 113.

³ To mjesto nije udaleno od kani 11. BRUMB. Otkad se na prvoj Jankov vrhu, sjeverozapadno od Risan, a sjeverovršno od jedne od vrhova ovog prevoja naziva Jankov vrh.

Čikvice, četničke bande napale su Banjsko-vučedolski bataljon od pravca Skovča gora i odbacile ga u pravcu Velimlje. Zbog netačnog izvještaja sa ovog sektora, Brigada se bitno preturila na prostorije: Grabovac — Dolovi — Vilusi — Spuša, gdje smo dobili izvještaj od naše III. Brigade da se ona nalazi na određenom sektoru i da je četničke bande odbacila iz sela Bajci u Bileću a da je noću između 9. i 10. o. m. preduzela čišćenje vučedolske opštine u sadejstvu Banjsko-vučedolskog bataljona.¹

Stab Divizije nalazi se na prostoru Kazanci, a II. Brigada preduzela je čišćenje gatačkog sreza sa zadatkom da zauzme Gasko, ukoliko ne bi bile veće njemačke snage. U vezi gore izloženog

NAREĐUJEM:

1) III. BRIGADA

poslije završene akcije tokiraće se na sektor oko same Bileće sa zadatkom — ukoliko su manje njemačke snage u Bileći — da ih zauzme.² Ukoliko bi garnizon u Bileći bio pojačan vršiti na isti prepad, iako da bi vezala bilečki garnizon za sebe. U tom slučaju jedan svoj bataljon upućivati u pravcu Žavoda da bi skrenuo neprijatelju na sebe pažnju dok X. Brigada bude se spuštala u Lastvu.

2) X. BRIGADA

prikupiće bitno podatke o neprijatelju u Lastvi i Zubcima i ojačani sa Banjsko-vučedolskim bataljonom manjevrim noćnim naletom zauzeti Lastvu,³ ukoliko

¹ U ličnom rečniku Trebinja nalazili su se četnici Trebinjskog četničkog korpusa. Komanda ovog korpusa (izdala se i Gorskim listom br. 250) naredila je 10. decembra Bilečkoj četničkoj brigadi da brani Bileću od napada partizana, obavijestivši njome da to, prema potrebi, interviruati i Nijemci, pošto je s njima postignut sporazum (XVII, rep. br. 224, k. 200).

² Napad na Gasko je izvršen 11. decembra, bez uspjeha. Opširnije o dejstvima 2. korpevske VOH brigade u ličnom rečniku Gaska vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 36.

³ Napad na Bileću je izvršen 12. decembra, iakođe bez uspjeha (tom IV, knj. 28, dok. br. 33, 31, 113 i 230).

⁴ Zbog napada njemačko-četničko-domobranskih snaga izlaska od Trebinja, napad na Lastvu nije izvršen. Niže o tome vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 101 i 230.

se u Lasivi nalazi domobrana ili Njema-
ca — nastojati pod svaku cijenu da se
ove bande zarobe ili unište i da im se
oduzme oružje i municija. Brigada treba
u svom munjevnom naletu da govrdeni
most na kolskom putu Trebinje — Las-
tva baci u rijeku, tako da bi se saobraćaj
Trebinje — Vilusi potpuno prekinuo. Za
ovo pripremiti potrebna sredstva. Svoj
sile na Grabova upotrebiti za odrazne
akcije u pravcu: Bojanje, Brdo, Bijela
Gora a jedan dio ka Grabovu, te tako da
bi skrenuo na sebe sve četničke bande iz
Grabova i Zubaca i omogućio ostalim ba-
taljonima da uspješno izvedu gore pre-
dviđeni zadatak.

Dan i kas napada odrediti sam Štab
X. Brigade. Štab X. Brigade uputiće Šta-
bu III. Brigade jednu količinu municije
za italijanske puško-mitraljeze kao i za
»Bredus« u koliko je ista potrebna pome-
nutoj Brigadi.

3.) Štab Nikićkog Odreda staviće Banjsko-vučedolski bata-
ljon pod komanda Štaba X. Herc. Bri-
gade sve do daljega naređenja. Ovo na-
ređenje za Štab Nikićkog Odreda zdu-
jem po odobrenju Komandanta II. Udar-
nog Korpusa.

Banjsko-vučedolski bataljon poslije da-
našnjeg izvičenja nek se smjesti u selo
Broćane, odakle će javiti se Štabu X.
Brigade na Viluse. Četa rudinsko-trepač-
ka neka ostane i dalje na pravcu: Tre-
binja i neka je pod komandom Nikićkog
Odreda. Štab Nikićkog Odreda o svim
promjenama oko Nikića neka hitno iz-
vijestava me. Bilečka četa neka ostane i
dalje kod Komande mjesta u Banjsane i
Bolnice* i potpomaže vam vršiti mobili-
zaciju na tom sektoru.

4.) Ja ću se nalaziti kod Štaba X. Brigade gdje mi i sve
izvijestite slati.

* Misliti se na divizijsko bolnice.

5.) Znaci raspoznavanja i ugovoreni znaci po ključu.
6.) Štab III. Brigade neka odziva stalnu vezu sa Štabom
Divizije i o svim promjenama neka me hitno obavještava.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

KOMANDANT
p. pukovnik,
Vlado Segrt

Dostavljeno: Štabu X., Štabu III. Bri-
gade i Štabu Nikšićkog Odreda.
Štab
X. Herce. N. O. U. Brigade
Por. br. 46
10. XII. 1943.
Primljeno na znanje i predviđen rad po
ovome za 11/12. XII. t. g.²

2. 2.
Za štab
načelnik
Džadarević³

² Čin tekst od riječi -štabo do kraja zaobljete duplisan je, u
originalu, masilom.
³ Mustafa

NAREĐENJE ŠTABA 13. PROLETERSKE NOU BRIGADE
"RADE KONČAR" OD 12. DECEMBRA 1943. STABOVIMA
POTČINJENIH JEDINICA ZA RASPORED I DEJSTVA NA
PRAVCU TRAVNIK — JAJCE¹

Štab
XIII. Proleterske Brigade
"Rade Končar"
12. XII. 1943. godine
op. broj. 20.

Štaba I, II, III, IV, V. Proleterskog bataljona
Četi za vezu i Inžinjerskoj četi

XIII. Proleterske Brigade "Rade Končar"

Započela je šesta njemačka ofanziva na našu slobodnu teritoriju.² Jake neprijateljske snage, potpomognute tenkovima i motorizacijom, započele su ofanzivne operacije od Une do Lima, a također i na teritoriji Dalmacije. Do sada je neprijatelj u glavnom vrlo duboke prostore tenkovima i motorizacijom, težeći da tim prodorima isprjesica dijelove naše slobodne teritorije i izbaci nas iz gradova. To je već djelimično postigao u Sandzaku, Istočnoj Bosni i Dalmaciji. Može se očekivati da će isto pokušati na ovom dijelu oslobođene teritorije.

Vojno-politički uslovi u kojima je započela ova ofanziva mnogo su povoljniji, i u svotu i u našoj zemlji, nego prilikom prethodnih ofanziva. Naša vojska je u ovom međavremenu mnogo ojačala i učvrstila se. Teritorija koju kontrolira naše jedinice mnogo je veća. Broj i sposobnost naših stabova i staršina mnogo su se povećali. Postoji centralizovana komanda obezbjeđena radno svom. Pozadina je mnogo čvršća, ne postoji ni jedan ozbiljan unutrašnji neprijatelj. Naš politički položaj u zemlji i u mostarskoj čvrti je mnogo bolji nego ikada bio. Saveznici sve više priznaju snagu i legitimnost naše vojske i naše vlasti. Imamo svoj nacionalni komitet Narodnog Oslobođenja³ i imamo svog Maršala.

¹ Original (pisan na mašini, latinsicom) u XVII. vrg. br. 13—7, k. 726.

² Podrobije o toj ofanzivi vidi dok. br. 184.

³ Tačan naziv jeti Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOOJ).

Sve ove činjenice daju nam mogućnost da i ovu neprijateljsku ofanzivu razbijemo i da iz nje izademo još jači nego sada. Zato je potrebno samo da pravilno upotrebimo naše snage i da način borbe prilagodimo stvarnim mogućnostima, imajući u vidu neprijateljske snage i planove, u cilju što bržeg razbijanja tih planova, nanašanja što većih gubitaka neprijatelju i otkrivanja naših snaga i naše ubojitosti.

Da bi se to postiglo Vrhovni Štab Narodno-oslobodilačke vojske i P. O. J. naredio je da naše klopne formacije ne budu na okupu, da ne primamo teške frontalne borbe, da ne dozvolimo da neprijatelj sabije naše snage na uske prostore, da se držimo taktike pokreta, a naročito manevrisanja, kombinovanih sa brzim i energičnim ofanzivnim akcijama na neprijateljske komunikacije, kolone, posade itd.

Od pravilnog shvatanja ovog naređenja, od zalaganja i umješnosti Štabova bataljona i u njegovom sprovođenju, zavisi će i brzina i opseg našeg uspjeha. Naročito je važno za nas da naša manevarska sposobnost može doći do punog iznosa jedino ako naše jedinice budu u okviru ovih zadataka do krajnje mjere i neprekidno ofenzivne. Ovakav raspored i način borbe naših jedinica u stvari je raspored po dubini na čitavoj našoj teritoriji. Neprijatelj treba na svakom koraku da trpi gubitke, na svakom mjestu treba da nailazi na prepreke i zastoje i tako će njegova ofenzivna moć moći u brzo biti okrnjena, a zatim uništena. Pored osujećenja neprijateljskih planova na taj način biće osujećeni i njegovi eventualni pokušaji da preduzme neželjene prostorije.

Napominjemo da se za vrijeme trajanja ovih operacija može očekivati dejstvo savezničke avijacije. Štabovi bataljona treba da budu spremni, na svojim sektorima, da to dejstvo iskoriste za energično brze i ofenzivne akcije. Svaki bataljon dobije svoj određeni sektor na kome će dejstvovati i manevrisati, s tim što će biti jedan između drugoga najuže povezan, tako da bi mogli na pogodnim mjestima i povoljnim prilikama davati jači otpor kao i vršiti jače napade, s tim što će u slučaju da neprijatelj nastupa sa jako nadmoćnim snagama brzo se izvući iz borbe i zahvatiti se u poraznu neprijatelja, sa manjim dijelovima tući sa čela i bočno. Sve se te operacije mogu vršiti u okviru svoga dodjeljenoga vam sektora. Javna stvar da će zbog širih sektora Štabovi bataljona i ostale jedinice morati da dejstvuju samostalno i inicijativno. Svakako treba da i naši diverzanti budu pripravi za zadatke koje budu dobili tako da budu stalno aktivni.

* Bilje o temi vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 47.

Polto se naša brigada prebacila na sektor Travnik — Jajce sa zadatkom da sprečava svake neprijateljske pokušaje od Travnika k Jajcu. Na sektoru Travnik — Donji Vakuf nalazi se i I. Brigada VI. Lčke Divizije sa kojom moramo imati najvršću vezu. Da bi se gore navedene jedinice upoznale sa položajima koje drži naša brigada, a također koje drži I. Brigada VI. Divizije.

NAREĐUJEMO:

Broj: 51/43

IV. Proleterski bataljon držit će položaj prema Travniku, i to: Paklarevo, Dubrava, Ovcarevo i Radica Brdo, sa kojeg može kontrolisati neprijateljski pokret iz pravca Travnika, cestom prema Turbe, sa jednim vodom, jedan ili dva p. mitraljeza biti na položaju: Devčani kota 1768, gdje trebaju biti kao mrtva straža, koja bi kontrolisala sve staze koje vode od Travnika prema Goričanju kota 1767. Nastojati da se dobro zabarikadiraaju (maskiraju) tako da ga ne bi neprijatelj primjetio u slučaju kada bi krenuo tim pravcem.

I. Proleterski bataljon biće u rezervi u blizini IV. bataljona u selu Skulje i Doci, s tim što će održavati stalnu vezu sa IV. Proleterskim bataljonom gde se nalazi na gore navedenim položajima. Patrole upućivati prema cesti ovčan Turba, i povezivati se sa snagama VI. Divizije koje će se nalaziti desno od ceste Lovnica breg.

III. Proleterski bataljon nalaziće se isto tako u rezervi u selu Sečevo, Potkraj, s tim što će održavati stalnu vezu sa I. Proleterskim bataljonom.

V. Proleterski bataljon isto tako biće u rezervi u selu Vljajševići i Djelilovac, s tim što će upućivati patrole prema Begov Konak, k. 1560, održavati stalnu vezu sa III. Proleterskim bataljonom i kontrolisati cestu od Karaula prema Turbama, legitimisati svakoga nepoznatu bio civil ili vojnik. Ambulanta i Inžinjerska četa smestit će se u selo Varešluk, s tim što će održavati vezu sa snagama koje se nalaze u Bačvicama i Četom za vezu.

¹ Biće u tome zadatku vidi tom. IV. knj. 20. dok. br. 47.

² Devčani nisu kota, već brig. 706. Nalaze se sjeverozapadno od Turbe.

³ Tačan naziv toga sela je: Lovrića Brijeg.

⁴ To jest: brig. 1597.

⁵ To je: brdo Javorak (k. 1560).

Četa za vezu i Štab brigade nalaziće se u Turbetu, gdje treba slati sve izveštaje.

I. Brigada VI. Ličke Divizije drži desnu stranu ceste prema Travniku i zatvara cestu Dnoji Vakuf.

Njihovi položaji prema Travniku jesu: Lovrića Brijeg, Kraljevića i Kiceš kotli 1233.¹⁰ rezerva I. Brigade nalazi se: Bakvice, Dulac, Bjelobužje i Trebeniša. Sa snagama I. Brigade mora biti najuža veza, tako da neprijatelj pokuša sa nadiranjem, da možemo jedinstveno da ga dočekamo i nanesimo najosjetljivije gubitke.

U slučaju nadmoćnijeg neprijatelja Lička Brigada imaće položaje lijevo i desno ceste Dnoji Vakuf — Travnik, i to položaje Spahići, Vatrosluk kota 736.¹¹ Važno je napomenuti da svi gore navedeni bataljoni i komande četa, kada šalju patrole da ne smiju slati manje od jedne desetine ili voda, sa jedan do dva p. mitraljeza.

Naš II. Proleterski bataljon nalazi se na sektoru Jajce i ostaje sve do daljnjeg naređenja.

Četa za vezu postaraće se da što prije postavi telefonsku liniju sa položajem koji drži naš IV. Proleterski bataljon, a to je Paklarevo.

IV. Proleterski bataljon, koji se sada nalazi na položaju, nastojao da postavi što više barikada na cestu, a isto tako svaki bataljon koji bude preuzimao položaj kojega drži sada naš IV. bataljon. Naši diverzanti pregledaće cestu od Radica brda te prema Karaulama gdje se nalazi most ili propust dizati ga i rušiti.

Napominjemo gore navedenim jedinicama, ako neprijatelj navalni sa mnogo većim snagama, defanzivni prihvatni položaji bit će u pravcu Jajca.

Svi stabovi bataljona dok se nalaze na ovom sektoru imaju da izaberu položaje, također da upoznaju sve niže rukovodioce sa položajima.

Intendanti bataljona sa svojim radnim vodovima moraju organizirati ishranu, iako da borci koji se nalaze na položaju dobivaju uvijek i na vrijeme.

Svaki štab bataljona ima da posveti najbolju kontrolu položajima koji se drže prema Travniku, i da se članovi štaba raspodjele po četama i da pomognu komandirima kao i vod-

¹⁰ Kotelj je stig. 1233. a ne kota.

¹¹ Ta kota se nalazi kod n. Vatrosluka.

nicima dok se ne snadu na novom sektoru. Ovo naređenje
obijlino shvatiti i po njemu postupiti.¹²

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Komesar: Komandant
Božo Spatek Milan Jezekelj

Ovo naređenje zadržite kod sebe, neka bude u tajnosti.¹³
Štab

II. Proleterskog Bataljona
Delv. Broj: 5
Dana 12. XII. 1943. god.

BR. 187

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 1. PROLETERSKOG KORPUSA
NOVJ OD 14. DECEMBRA 1943. ŠTABA 8. KORPUSA NOVJ
O SITUACIJI NA PROSTORJI DUVNO — LIVNO — SUJICA¹⁴

ŠTAB
1. PROLETERSKOG KORPUSA
14. decembra 1943.

ŠTABU VIII KORPUSA

1. — Štab 1. Prolet. divizije dostavio nam je dopis koji
ste mu uputili 11. o. m. u 16. 00.
2. — Otkad su došle na sektor Duvno — Livno¹⁵ jedinice
1. Prolet. divizije vodile su neprekidno borbu sa neprijateljem
i nanele mu ošete gubitke, ali, blagodareći tenkovima, ne-
prijatelj je ipak uspeo da polako poizne naše snage.¹⁶

¹⁴ Bilje u izvješću postavljenih zadataka vidi tom IV, knj. 20,
dok. br. 72 i 73.

¹⁵ Ta referenca je, u originalu, dopisana mastilom.

¹⁶ Original giban na mašini, izmrcosni u XVII, reg. br. 18—6, 516.

¹⁷ Bilje u tome dopisu vidi XVII, reg. br. 11—2, k. 516.

¹⁸ Prema podataka divizije NOVJ, prešla je 08. decembra 1943.
na prostora Livno — Duvno — Sujica (tom IV, knj. 20, dok. br. 26).

¹⁹ Da bi sačuvali materijalne snage u ovom dijelu Livna, Nijemci
su u novembru 1943. planirali jednu veću operaciju u kojoj će učes-
tvovali jedinice 8. SS i 15. hrvatskog armijskog korpusa. Ta operacija,

Prekjučer 12 o. m. u 17 t. neprijatelj je ulao od pravca Livna u Šujicu. Jačina te neprijateljske kolone iznosila je 10 malih i 2 velika tenka, oko 40 kamiona, vojnika i materijala, 10 motocikla, 7-8 topova i oko 1.000 pušaka. Na-kladno je došlo u Šujicu 50 kamiona, 2 tenka i 3-400 pe-šaka.¹

Jačer od Šujice neprijatelj je krenuo manjim snagama prema Kupresu, koje su odbijene.²

3. — Na sektoru Kupres — Šujicu nalazi se sada III Prolet. brigada i II Lička brigada (VI divizije),³ VII Krajiška

narvana «Čitvo» (Unternehmen «Zitthen»), počela je 5. decembra (po nekim verzijama — 4. decembra). Angažovane su sljedeće jedinice: 118. i 118. lovačka divizija, motorizovani 108. SS izviđački bataljon, 108. SS tenkovski bataljon i 108. protivtenkovski divizion 5. SS br-škog armijskog korpusa, 4. puk obredneborbe, satiski 5. vijesti dje- lani zadrž i 1. domobranska dobrovoljačka pukovnija. Sve te snage su uile 17. oktobra u dvije borbene grupe: «Sjever» (Kampfgruppe «Nord») i «Jug» (Kampfgruppe «Süd»).

Borbena grupa «Sjever» su sačinjavale jedinice 114. lovačke di- vizije. Ona je imala zadatak da, kao dvije ojačane pakovske grupe, napada na pravcima Sij — Livno i Kun — Bosanske Gradske — Livno.

Borbena grupa «Jug» je sačinjavala ojačana 118. lovačka divizija. Njen je zadatak bio da, kao tri borbene grupe, napada na pravcima Poniše — Tomislavgrad (Davao), Studina — Aržano i Zadarje — Trbiš.

Operacija je završena 15. decembra 1943, pošto je ovladano širim rejonom Livna.

Operacije o tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 38 i 207; tom V, knj. 22, dok. br. 18 i 56; AVII, I-313, F-1897448872-904; ratni dnevnik 2. oklopne armije od 20. novembra do 15. decembra 1943, F-1987453363.

745364 i 745366; narednje i izvještaj Komande 2. oklopne armije od 2. decembra, br. 745365 i 745366, 6; izvještaj i plan Komande «Čitvo», I-314, F-5582407-116; izvještaji, izvješci i narednja Ko- mande 15. brdskog armijskog korpusa od 12. novembra do 28. de- cembra 1943 (na sv. br. 267-269 je izvještaj Komande 15. brdskog korpusa od 2. decembra za operaciju «Čitvo»).

¹ Šujicu je zauzela Borbena grupa «Sjever», koju su sačinjavali: 721. grenadirski puk, 114. izviđački bataljon, dvije protivtenkovske čete, jedan motorizovani artiljerijski divizion i 2. četa 114. inžinjer- skog bataljona — sve iz snage 114. lovačke divizije (tom IV, knj. 20, dok. br. 115 i 207; AVII, I-313, F-1897448898, F-1937453382-4, I-314, F-5582252); deželna Komanda 15. brdskog armijskog korpusa od 12. de- cembra 1943, u završavanju Šujice).

² Bijeg je u divizionu Borbene grupe «Sjever». Grupa je imala zadatak da pređe pravcem Šujica — Kupres — Bugojno (AVII, I-313, F-1987450264; izvještaj 2. oklopne armije od 14. decembra 1943).

³ Bijeg u dejstvima 3. proletarske (krajiske) NOB brigade vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 105 i 118.

⁴ Vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 66, 107, 115 i 125.

treba danas od Prozora da stigne u Ravno⁴, I Prolet, brigada u rezervi u Bagoju.⁵

4. — Situacija na sektoru Šujice još otvorena i u razvoju, snage kojima neprijatelj raspolaže su obilne, a njihova jačina i dublji raspored nisu nam još tačno poznati. Zbog toga ne možemo već sada odrediti vreme, opseg i pravce naših ofanzivnih operacija.

Smatramo da to ne treba da spreči akciju vaših jedinica. Mi ćemo, u svakom slučaju, ofanzivno, odlučno i brzo intervenirati čim se ukaže povoljna prilika i aktivizirati se za vreme vašeg dejstvovanja, kako bismo bili sprečili neprijatelja da sa pravca Sajsca interveniše ka Livnu.

Za napad na samo Livno ne treba da računate na III Prolet, brigadu, jer ona već nekoliko dana vodi teške borbe na vrlo teškom terenu, pa je premorena.

5. — Šaljemo vam plan radioveze vašeg korpusa sa I Prolet, divizionom i VI Ličkom divizionom. Ove stаницe slušat će vas od 15 o. m. Ako ta veza ne proradi odmah, možete vezu držati preko V. S.

6. — Lička brigada koju vi pominjete biće sutra na prostoru Pecka — Podrašnica. Nije predviđeno da za sada kreće dalje.

7. — III Prolet, brigada ima od jučer terensku vezu sa vašim delovima. Prema izveštaju štaba III Prolet, brigade najaktivnija jeste komunikacija Sinj — Livno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
general-major
Kuča A. Popović

⁴ Na to je prenetiji 7. krajiška NOU brigada ličba 14. decembra da 9 časova (tom IV, knj. 20, dok. br. 74, 82 i 188).
⁵ Mile u tome i u dejstvima I, pomorske brigade u to vrijeme vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 107 i 118.

BR. 128

IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. DIVIZIJE OD 23. DECEMBRA 1943.
ŠTABA 8. KORPUSA NOVJ O RASPOREDU I DEJSTVIMA
NA PROSTORJIH POSUŠJE — IMOTSKI — DUVNO U PR-
VOJ POLOVINI DECEMBRA 1943. GODINE

24/XII 943 g.
u 22 k.¹

ŠTAB
IX. DIVIZIJE N. O. V. JUGOSLAVIJE
23. XII 1943.

ŠTABU VIII. KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE

Operacijski izvještaj za razdoblje od 1. do 15.
XII. 1943.

1. XII. 1943. III. Dalmatinska Brigada sa rasporedom snaga na položajima dva bataljona iznad Posušja lijevo od komunikacije Duvno — Imotski, a dva bataljona na odmaranju u selima Meshovina — Crvenice. Jedan od dva bataljona izvršio je čišćenje sela Sutine, koji je pod kontrolom neprijatelja i ubijena su tri milicionera uz konfiskaciju imovine od neprijatelja iz ovoga sela.

IV. Dalmatinska Brigada je imala sljedeći raspored. Dva bataljona na položajima Crnovrvo — Jelinak — Kobilje prema Posušju i Imotskom desno od puta Duvno — Imotski, a dva bataljona su bili na odmaranju u selima Breko Polje — Volkovci.

Bataljoni ove Brigade ovog dana nisu imali nikakve borbe.

Štab Divizije i hirurška ekipa bili su u selu Kolo — Duvanjsko Polje. Divizijska bolnica u selu Zagortani.

¹ Original (pisan na mašini, latinscom) u AVH, reg. br. 8-2, k. 842.

² Ti brojevi znače datum i vrijeme prijema izvještaja u Štabu 8. korpusa NOVJ Jugoslavije.

³ To mjesto nije navedeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na Ruklo Polje, lijevo od Duvna.

2. XII. 1943. Ovega dana smo obaviješteni od Štaba Korpusa da neprijatelj od Knina ide velikom kolonom u pravcu Grabova¹ i da se osjećaju pokreti prema Livnu od Sinja, isto isto i od Imotskog i Posušja u pravcu Duvna.² Naređeno nam je da povučemo IV. Brigadu na prostoriju Duvno — Karlov Han, da posluži kao rezerva i prema Posušju i prema Aržanu, odakle je V. Dalmatinska Brigada upućena prema Grabovu, na njeno mjesto imala bi doći VI. Brigada. Po ovom naređenju mi smo izdali naređenje IV. Dalmatinskoj Brigadi da sa dva bataljona dođe na ovu prostoriju. Dobili smo ponovni radiogram Štaba Korpusa 0 ulasku njemačke kolone 1. ov. mj. u Grabovu, te da je zbog toga i VI. Dalmatinska Brigada angažovana na ovom pravcu, a nama je naređeno da zatvorimo pravac Aržano — Studenci. Mi smo prema ovom izdali naređenje Štabu IV. Brigade, da dva bataljona mjesto u Šipaniće po prvom naređenju uputi odmah na prostor Aržano sa zadatkom zatvaranja pravca Studenci — Livno. III. Dalmatinskoj Brigadi naređeno je da svoja dva bataljona prebaci iz Crvznica na prostoriju Bričnik — Kovači.

3. XII. 1943. Sa položaja III. Brigade primjetila se koncentracija snaga u Posušju iz Imotskog, kao i na čitavoj liniji prema našim položajima po jačanje su njihove snage. Obavještajna služba ove Brigade je ovog dana otkrila namjere neprijatelja, t. j. saznanja je da će 4. ov. mj. uslijediti neprijateljska odnava od Imotskog i Studenca prema Duvnu i Livnu.³ IV. Dalmatinska Brigada je ujutro rano uputila svoja dva bataljona iz Rožkog Polja u Aržano po našem naređenju.

¹ Odnosi se na Bosansko Grabovo.
² Riječ je o pripremama i pokretima njemačko-italijsko-domobranskih jedinica pred operaciju «Čitno» (dok. br. 188).
³ Odnosi se na pripremljene jedinice Boševac zregu «Jugo» (dok. br. 187). O tome «idi» AVII, T.313, F.490740862; izvještaj 2. sklopne armije od 4. decembra 1943. godine.
Taj podatak je bio važan. Nijemci su počeli operaciju «Čitno» 4. decembra 1943. (dok. br. 187).

Naredili smo stabovima brigada da prikupe snage i izvrše protivnapad u namjeri povratka neprijatelja na stare položaje. III. Brigada je imala pomjeriti svoje bataljone prema Brišniku sa pravca Kongore.

Na večer a 20 sati smo izvješteni od odbornika sela Korito i Dobrići, da su ovog dana oko 15 časova neprijateljski tenkovi prošli od Aržana na Bukovu Goru i u selu Koritima napali neboraske dijelove IV. Dalmatinske Brigade — Sanitet i Intendanturu, koji su bili ta smješteni. Pošto o ovome nismo izvješteni od Sisa IV. Brigade, niti njezinih bataljona, od Aržana smo uputili našu četu da izvuče i provjeri te iskaze, a pored toga da uhvati vucu sa IV. Brigadom i da joj prenese naše direktive.

Oko 22 časa neprijateljska motorizacija je drsko produžila put od Meshovine preko Donjeg Brišnika i Kovača do mosta na Šujici. Ovdje je zastala neko vrijeme jer je bio most na istoj rijeci upala poražen zbog toga što nismo očekivali ovako brzi prodor njihove motorizacije a neboraske dijelovi III. Brigade preč samim njihovim nataskom prošli su preko ovoga mosta.

Bataljoni III. Brigade zbog ovog prodora neprijatelja nijesu mogli krenuti, a j. preči prema Brišniku, već su ostali na pravcu Kongora. Hitno smo im uputili naređenje da produ a istočnom stranom Duvanjskog polja i što prije izbjiju na liniju Sarajlije — Mokronoge — Eminovo Selo radi zatvaranja pravca prema Šujici.

IV. Dalmatinska Brigada je trebala zatvoriti pravac Karlov Han — Davno posjedajući ježne i jugoistočne padine Tušnice, ali zbog nematja voze s ovom Brigadom nije dobila ovo naređenje. Sugestije za ovakav rad bile su im date ranije našim naređenjem.

pet tenkova 885 tenkove čete, jedan bataljon 1. domobranske do-
bravoljake pakovnje i 4. baterija 608. artiljerijskog puka. Ta grupa
je zauzela Bukovu Goru negu danu (XVII, 1-3), P-19070000 i 1-31,
P-588799.

Broj motornih vozila koji su nastupali prema Davnu bio je prilično veliki — oko 100 kamiona i tenkova.

5. XII. 1943. Neprijatelj je sa motorizacijom ujutro u 8 časova uputio u Duvno¹⁾ i odmah prodao u pravcu Sujice. Nala III. Brigada je ujutro izbita na pravcu Sarajlje — Mokronoge i zatvorila put prema Sijici. Poručili smo most na reci Sujici i sa Mokronoga dočekali neprijateljsku motorizaciju, koja se morala povratiti u Duvno. Odmah smo uputili jedan bataljon III. Brigade preko Eminova Sela da ide iznad sela Stipanica kako bi omogućio prihvat bataljona IV. Brigade od Grabovačke Planine na ovu stranu.
- Oko 15 časova stigao je kamionima jedan bataljon I. Proleterske Brigade kao pomoć na ovoj pravcu a ostali bataljoni stigli su tokom noći.²⁾
- Neprijatelj je u stvari prvoga dana izvršio napad od Studenaca preko Aržano u pravcu Karlovih Hana, probio se motorizacijom i izradio sanitet i intendanturu IV. Brigade, kojim je prilikom ubijeno i zarobljeno oko 20 drugova i drugarica, gdje je ostao skoro čokan sanitetski materijal i sve rezerve intendanture ove Brigade. Izvršio je ovaj prepad i ponovo se vratio u pravcu Bukove Gore. Jedan bataljon ove brigade se ovog dana prebacio iznad sela Stipanica i pošao da zatvori pravac prema Livnu, odakle se povukao u s. Dobro na odmor. Još dva bataljona su se ovim pravcem prebacili i preko Vučipolja uputili prema Bosnoj Glavi bez veze i naredjenja Staba Brigade za ovo.
- IV. Bataljon ove Brigade je ostao na prostoru Koško Polje — Grabovačka Planina i nije se prebacio za ostalim bataljonima. Njegov dalji pokret i pravac ostao nam je nepoznat sve do skoro. Sa ovim bataljonom je pošla i jedna četa III. bataljona IV. Brigade.

¹⁾ Vidi tere IV, knj. 20, dok. br. 107, knj. 21, dok. br. 4.

²⁾ Bilde o uplivanju I. proleterske brigade na prostora Duvno — Sijica vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 107.

Naš Stab u toku ovoga dana nije mogao uspostaviti vezu sa Stabom IV. Brigade, niti sa njenim bataljonima.

6. XII. 1943. I. Proleterska Brigada posjela je položaje lijevo od puta Šujica — Duvno od Mekronoga na Lag — Kuk — Sarajlje a jedan bataljon u pravcu Mandina Sela. Dva bataljona III. Dalmatinske Brigade posjeli su Mekronoge k. 973¹⁷. Eminovo Selo sa jednim bataljonom a drugi je pošao u pravcu Vučipolja kao pomoć II. bataljona ove Brigade, koji još od zore vodi borbu sa neprijateljem na položaju Gradac i Umice. Ova se borba vodila skoro čitav dan i neprijatelj je odbijen u pravcu Duvna uz osjetne gubitke.

V. bataljon I. Dalmatinske Brigade, koji je 4. ov. mj. vršio protivnapad na neprijatelja preko Rakitnog, u ovim borbama se zadržao i 5. ov. mj. čitav dan, na je tok ovog dana pred veče izbio na privac Mekronoge — Šujica.

Ovoga dana je Stab IV. Dalmatinske Brigade bez bataljona stigao u Vučipolje. Sa jednim bataljonom IV. Brigade smo uhvatili vezu, on se nalazio u selu Dobro.

Oko 16 časova neprijateljska motorizacija je ovog dana od Orhova unišla u Livno, dok sa pravca Karlov Han još nije bio prošao. Mi smo poslije upada neprijatelja u Livno postavili I. bataljon IV. Brigade iz s. Dobro na pravac Posulje — Livno na položaj Gradina k. 893 — Sušica Hranj k. 825¹⁸ i Podgređa k. 1136.

Škola gađanja VIII. Korpusa koja je ovoga dana bila stavljena pod našu komandu bez ikakvog narudžbenja postavila se je na svojoj ruku

¹⁷ Kota 973 nalazi se oko 1 km sjeverozapadno od s. Mekronog.

¹⁸ Livno je zauzela Borbeno crupa «Berger» (tem IV. k. 28, dok. br. 115) obještavaju 13. AVH. Ulica 8.588 280. duga 15 brakov armijskog Sargasa od 6. decembra 1943. u oltisim borbama u Livnu.

Tepe dana je I. proleterska (bratstva) brigada I. proleterske divizije NVA prebačena u prostorije Donji Vakuf — Travnik prema Livnu i Duvnu (tem IV. k. 28, dok. br. 109).

¹⁹ Ta kota nije nađena na karti 1 : 100.000. Odnosi se na k. 802, 5, više selo Sušica Hranj.

u nepoznatom pravcu. Doenije smo saznali da je pošla za Šujci.

7. XII. 1943. Ujutro rano na prostorijsi Borova Glava — Stipića Kolara* gdje su već bili pristigli bataljoni III. Krajiške Brigade za zatvaranje pravca od Livna, našli smo II. i III. bataljon IV. Brigade i sa njima uhvatili vezu. V. bataljon I. Brigade prvog dana je pred veče bio bombardovan od neprijateljske avijacije u Šujci, kojom je prilikom imao dva mrtva i šest ranjenih drugova. I ova se bataljon nalazio na Stipića Kolarama. Oko 9 časova primljeno je naredenje od Štaba Korpusa da naša Divizija sa dvije brigade što prije zatvori pravac Livno — Glamoč, a da se položaje na Borovoj Glavi preuzeti III. Krajiška Brigada.
- IV. Brigadi je naredeno da sa tri bataljona hita na pravac Priluka — Kerčina i tamo pojedne položaje. Na ovaj zadatak pošla je u 11 časova iz Stipića Kolara preko Krug Plamine III. Dalmatinskoj Brigadi je upućeno naredenje da se odmah kreće od Duvna preko Borove Glave u pravcu Kerčine. Nebožacki dijelovi Divizije i Brigada upućeni su u Glamočko Polje preko sela Draguća.
8. XII. 1943. Ovog je dana IV. Brigada bila na pravcu Livno — Glamoč u cilju njegovog zatvaranja. Glamočki Partizanski Odraci po naredenju Štaba Korpusa je upućen također za pojačanje zatvaranja ovoga pravca. III. Dalmatinska Brigada se je sa svojih položaja pripajala na prostorijsi Borova Glava, poslije predavanja istih III. Krajiškoj Brigadi.
- Neprijatelj je 7. i 8. ovog mjeseca pokušao prodirjeti preko Borove Glave, ali je bio odbijen od snaga III. Krajiške Brigade. U pravcu Glamoča na položaju naše IV. Brigade nije uopšte pokušavao pokret.
9. XII. 1943. Ovog dana se naš komandant sa komandantom I. Proleterske Divizije sporazumio i donio
- * Tačan naziv je: Stipićeva kolara. Nalazi se istočno od Livna.

odluku za napad na Livno sa snagama male III. i III. Krajske Brigade.¹⁷ Ovaj napad je izveden u toku noći, bataljoni su i jedne i druge Brigade stierali neprijatelja sa prvih položaja i za njim upali u grad, ali je prisustvo većeg broja tenkova i prilično veliki broj oruđa onemogućilo zauzimanje grada našim snagama. Pred zoru bataljoni su se povukli na polazne položaje. Neprijatelju je naneseno po saznanju obavještajne službe 20 mrtvih i preko 50 ranjenih a mi smo imali 1 mrtvog i 5 ranjenih.

10. XII. 1943. III. Brigada sa jednim bataljonom drži položaj na Debelom Briju sa sjeverne strane, a IV. Brigada iznad Pribuke na položajima Prosišće — Pucigus, zadržavajući pravac prema Glamoču. Ostali bataljoni ovih brigada su na odmoru u Glamočkom polju. Ovog dana je Stab VIII. Korpusa došao kod nas.

11. XII. 1943. Bataljoni su i jedne i druge strane bili na položajima i odmoru kao i predbodnog dana. Ovog dana je održan sastanak Staba Korpusa, Štaba IX. Divizije i Štaba III. i IV. Dalmatinske Brigade. Glavno pitanje na ovom sastanku bilo je ispitivanje mogućnosti napada naših snaga na grad Livno u cilju njegovog zauzimanja i daljeg napredovanja prema Jadranskoj obali. Postignuta je saglasnost i donesena odluka da se Livno napadne 12. ov. mj. od snaga male Divizije i III. Krajske Brigade I. Divizije.¹⁸

12. XII. 1943. Ovog dana su se vodile jake borbe na Borovoj Glavi, neprijatelj je sa tenkovima krenuo od Livna za Sušicu i poslije jake borbe ovog dana uspio je da prođe preko Boroze Glave u Sušicu.¹⁹ Bataljoni III. Krajske Brigade su se povukli sjeverno od ove komunikacije. Na našim položajima nikakvih promjena.

¹⁷ Napad je izvršen 9. decembra u 24 časa. Bilje o tome sveopćitnom napadu vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 190, knj. III, dok. br. 4.

¹⁸ Bilje o tome naredboja vidi tom V, knj. 2, dok. br. 54.

¹⁹ Bilje o zauzimanju Sušice vidi dok. br. 187.

13. XII. 1943. Oko 12 časova dobili smo od Štaba Korpusa naredenje za napad na Livno. Naša divizije se po istome učestvovati sa dve brigade. Pored naših snaga ima napadati III. Krajiška Brigada i jedna Lička Brigada koja ima stići preko Mliništa. Napad je predviđen 15. ov. mj. u 17 časova.
14. XII. 1943. Po naređenju Štaba Korpusa za napad na Livno mi smo izdali opštu zapovijest sa rasporedom snaga i njihovim zadacima za napad na grad. Prepis ove zapovijesti smo vam dostavili. Zbog prodora neprijatelja iz Livna za Suiću III. Krajiška Brigada je onemogućena da direktno učestvuje u napadu na Livno. Mi smo mjesto nje upotreбили VI. Dalmatinsku Brigadu i dali joj napadni pravac. Ova brigada je bila predviđena kao rezerva Divizije odnosno Korpusa. Lička Brigada nije stigla, pa je prema tome IV. Brigada više angažovana u napadu.
15. XII. 1943. Ujutro rano neprijatelj je iz Livna izvršio pokret na naše položaje u tri pravca, i to: prema III. Dalmatinskoj Brigadi, u pravcu Marica Kolara^{*)} a drugom kolonom u pravcu Društvene Drage i Blagodije. Dva bataliona ove brigade su dočekali neprijatelja, pošto su ga puštili prilično blizu, jako ga udarili frontalno i bočno i tako se razvila žestoka dvosatna borba. Neprijatelj je u bjekstvu natjeran u Livno. U ovoj borbi neprijatelj je imao 20 mrtvih, jednog zarobljenog i više ranjenih njemačkih vojnika. Zaplijenjena su dva »Šarca« i deset pušaka, 3 tovarna magarca sa nešto municije. Na pravcu IV. Brigade neprijatelj je kamionima došao do Prilake, a odavde se u manjim kolonama uputio na naše položaje. Dočekan je jakim vatrom od dijelova IV. Brigade i povraćen natrag u grad. Poslije ovog ispada neprijatelj na naše položaje i borbe sa njima štabovi Brigada su držali da se neće

^{*)} Sjeverozaludno od Livna nalazi se, jedno parot drugog, Martićev kotarac i Marica kotarac. Vjerovatno se odnosi na Martićev kotarac.

vršiti predviđeni napad na Livno iz razloga što
nisu znali situaciju kod susjednih jedinica.
Upućeno im je ponovno naređenje za ovo.
Tok napada i rezultat istog smo vam iscrpno
izneli u relaciji od 20. sv. mj. iz koje se mogu
vidjeti detalji priprema samog toka i rezultati
ovoga napada.¹

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P.

Politički komesar:	Načelnik:	Komandant:
A. ²³ Kovačević	Mom. ²³ Potekić	A. ²³ Banina

BR. 189

ZAPOVIJEST ŠTABA 3. BRIGADE (LIČKE) 6. PROLETER-
SKE NOU DIVIZIJE OD 29. DECEMBRA 1943. POTICINJE-
NIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA BANJU LUKU¹

ŠTAB III BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA
S. O. V. ŽUGOSLAVIJE
Op. Broj: 851/43
29. XII. 1943. g.

Z A P O V J E S T

(Sekcija Prijedor, Banja Luka, Pakrac 1 : 100.000).

1) AKCIJA I NJEN ZNAČAJ (POSEBAN PRILOG)
2) PODACI O NEPRIJATELJU:
Banja Luka do 4.500 vojnika od kojih 600 Nijemaca. Po-
sada grada raspolaže od 6-9 lakih i srednjih tenkova. Grad
je opasan sa jednim redom žica, a mjestimično rovovima
¹ Bilo je o toj relaciji vidjeti tom V. knj. 22. dok. br. 99.
² Andrej.
³ Mamičić.
⁴ Ante.
⁵ Original (pisao na mašini, taticom) u AVH. reg. br. 8-4.
k. 802.

i bunkerima.² Raspored posade u gradu vidi se iz priloženog plana.

Spoljna odbrana grada: Ključica 300—400 vojnika 13. pukovnije, među kojima se nalazi iStub pukovnije. Od Ključice do Bosanske Gradiske na putu nalaze se sledeći garnizoni: Mahovljani 600 SS-ovaca, Laktaši 80 SS-ovaca, Gornja, Donja i Srednja Topola 270 SS-ovaca, Matiči 10 SS-ovaca, Aleksandrovac 100 SS-ovaca, stanica Ivanjska na pruzi Banja Luka — Prijedor jedna bojna 13. pukovnije 300 vojnika.³

Prijedor 2.500 vojnika,⁴ Bosanska Gradiska 1000 vojnika,⁵ Stara Gradiska 250 vojnika, Mikarska 800 legionera. Kozarac manja posada.⁶ Aerodrom 400—500 vojnika, t.j. jedna bojna koja pripada vezduhoplovnoj formaciji.⁷ Detaljni podaci o aerodromu dostavljaju se u prilogu.⁸

¹ Nepoverljivo prije napada na Banju Luku, u gradu su se nalazili: 15. bratskog armijskog korpusa 418. bratska bataljona za vezu, 1. četa 202. teškavakog bataljona, jedna četa policije, 373. dopunski bataljon 1. i bataljon 82. granatnog puča 273. teškovakog divizion "Fiderna" Aljerm-jedinića Komande mjesta, Nožer 4. lovačkog odreda i protivoklopni jedinica. 2. bojna 7. lovačke pukovnije, 3. Bojna 13. lovačke pukovnije, 8. topnički sklop (bez svoje bitnice), 11. topnički sklop, 12. topnički sklop (u formaciji) 4. lovačkog odreda, Zepceji-ničivo 3. oružanike pukovnije u jednom satu oružnika, Zepca redarstva i neki manji dijelovi (ovakni). 10. lovačke pukovnije, Opatovje i tome vidi dek. br. 190. AVII, T-314, F-588 815. pregled Komande 15. bratskog armijskog korpusa od 4. januara 1944. o stanju njemačko-ovastako-dombrovačkih jedinica u Banjoj Luci, T-314, F-54187; izvještaj 2. oklopne armije od 1. januara 1944, T-314, F-381 449807; izvještaj 15. bratskog armijskog korpusa od 31. decembra 1943, rep. br. 281, k. ob. izvještaj Zepceji-ničivo 2. obratnog postroja od 18. januara 1944; Fran Strani, s. 4, 10, 118.

² Taj plan nije pronađen. Međutim, redakcija je pronašla autentican plan odbrane Banje Luke (AVII, T-314, F-588802, 812, 813 i 940). O tome vidi i tom IV, knj. 20, dek. br. 137, objavljuje se 3, 4 i 5.

³ Bile u jedinicama spoljne odbrane Banje Luke i njihovom rasporedu vidi dek. br. 190.

⁴ U Prijedoru i okolnim uporištima nalazila se 3. gorska pukov- nija 3. gorskog odreda (tom IV, knj. 21, dek. br. 209).

⁵ Bile u neprijatelju u Bosanskoj Gradici vidi tom IV, knj. 20, dek. br. 137, objavljuje se 10.

⁶ To mjesto nije navedeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se, vjero- vatan, na Makarsku (k. 113), odvozanjano od Prijedora.

⁷ U Kozarac se nalazila 3. sat 1. bojne 13. lovačke pukovnije (tom IV, knj. 21, dek. br. 209).

⁸ Vidi dek. br. 190.

⁹ Taj prilog redakcija nije pronašla.

¹⁰ Te jedinice su bile u sastavu 3. grupe 5. korpusa NOVJ za napad na Banju Luku. Bile u njihovim dejstvima vidi tom IV, knj. 20, dek. br. 137, knj. 21, dek. br. 180.

3) PODACI O NAŠIM SNAGAMA:

U izvođenju operacija na prostoriji Banja Luka — Gradiška — Prijedor bice angažovane slijedeće jedinice: III Proleterska (Krajiška),¹⁾ II Licka,²⁾ V,³⁾ VI,⁴⁾ VIII,⁵⁾ IX,⁶⁾ XII⁷⁾ i XIII Krajiška Narodno-oslobodilačka Udarne Brigade,⁸⁾ Udarni Odred⁹⁾ Podgrmečki,¹⁰⁾ Kozarski,¹¹⁾ Sapski¹²⁾ i Gradisko-Liječanski,¹³⁾ i II Artiljerijski Divizion.¹⁴⁾

4) Radi lakšeg komandovanja ove snage podjeljene su u pet grupa, od kojih jedna i to druga napada Banju Luku sa istočne strane Vrbasa, treća sa jugozapadne strane Banja Luke, četvrta Bosansku Gradišku sa zadatkom da je osvoji, peta demonstrativno napada Prijedor i postavlja osiguranje prema istočno-slavonske snage napaste Stara Gradišku.¹⁵⁾

Prva grupa, sa kojom komanduje Štab IV Divizije, a u čijem se sastavu nalazi naša brigada (III Licka), VI i XIII Krajiška i Sapski Udarni Odred, napada Banju Luku sa sjeverne strane na prostoru između Vrbasa i rijeke Crkвина. Pored toga ima zadatak likvidirati aerodrom i postaviti osiguranje prema Klačnici i Ivanjskoj, na Klačnjicu i Ivanjskoj fiktivni napad, i po mogućnosti zauzeti.

XIII i VI napadaju grad s ciljem da se neprimjetno probiju što dublje u unutrašnjost, te iznutra razvijaju borbu ka spoljnim obroncima. VI napada između Petriceva i kote 161,¹⁶⁾ tj. sa zapadne strane pruge. Sapski Odred zaposjeće kote prema pruzi Prijedor — Banja Luka između stаницe Ivanjska i Omarska na koti 210 kod Milečeva, te jugozapadno od kote 219 Potočine sa zadatkom da ruši prugu i sprečava prodor

1) U n. 22 j. 24 j. jedinice su djelovale pod komandom 4. NOU divizije. Bilje o njihovim dejstvima vidi tom IV, knj. 21, dek. br. 83; Milan Njira, *Traga Licka brigada*. Vojnosudbinački zavod, Beograd 1970, str. 192—197.

2) Te brigade su iz sastava II. NOU divizije, koja je, kao 2. grupa 5. korpusa NOVJ, napadala Banju Luku. Bilje o njihovim dejstvima vidi tom IV, knj. 21, dek. br. 83.

3) U n. 22 j. jedinice su sačinjavale 5. grupu 5. korpusa NOVJ u napadu na Banju Luku (tom IV, knj. 21, dek. br. 137, knj. 21, dek. br. 83).

4) Vjerovatno oznaka u originalu. Odnosi se na II. krajišku NOU brigadu (tom IV, knj. 21, dek. br. 137). Ona je, u postojecim jedinicama, djelovala u napadu na Banju Luku, kao 4. grupa 5. korpusa NOVJ (tom IV, knj. 21, dek. br. 137, knj. 21, dek. br. 99).

5) Taj odred je bio u sastavu 4. grupe 5. korpusa NOVJ. Tada je bio pod komandom II. krajiške NOU brigade (tom IV, knj. 21, dek. br. 137).

6) Bilje o sastavu tih grupa vidi tom IV, knj. 21, dek. br. 137.

7) Ta kota je u Banjoj Luci, na istočnoj strani pruge. Ovdje je riječ o k. 181, jerina od Petriceva, zapadne od pruge.

neprijatelja od Prijedora. Štiteci ujedno lijevo krilo snaga na osiguranju prema Ivanjskoj.

5) Zadatak naše Brigade: Likvidirati neprijateljski aerodrom (Ljescovaci) kod Zalužana. Postavljanje zasjede prema Klačnici, fingiranje napada na istu, a po mogućnosti i likvidirati je. Postaviti zasjedu prema Ivanjskoj, na istu fingirati napad u zajednici sa Sanskim Odredom, a po mogućstvu i likvidirati. Cestu i prugu Prijedor — Banja Luka što više uništiti. U cilju izvršenja predlog.

Naredujemo:

- 1) a) I Batajlon a) Sa jednim vodom postaviti zasjedu prema Banja Luci na liniji: Kala — Novakovići, sa zadakom da obezbedi ostale snage od neprijateljskog iznenađenja iz grada. Sa ostalim snagama napasti aerodrom sa južne strane od Kuljana, između prvog i drugog bunkera, s težnjom da se što bliže pride neprimjećeno, a zatim brzim naletom upadne unutra u pravcu oficirske menze te sa jačim snagama krene prema njemačkim barakama i tako s toga likvidira zgrade i bunke. Sa manjim snagama krenuti na Stab Luke** u pravcu stanova njemačkih tehničara i bunkera br. 12. Manje odelenje sa više automatskih oruđa postaviti na prostoru kote 190, sa zadakom da snažnom vatrom fingira napad na njemačke barake u slučaju da neprijatelj primijeti napad na glavnom pravcu pre nego što se uspije upasti unutra. Takvo jedno odelenje može se postaviti i na desnom krilu. Za likvidaciju bunkera br. 1 upotrebiti protokolni top. U eventualno neko drugog bunkera. Prilikom napada ne zadržavati se, već energično upadati unutra bez obzira na pucanje, a za likvidaciju bunkera spolja ostaviti manje odelenje.
- b) II Batajlon b) II Batajlon sa jednom četom pojačanom sa mitraljejskim odelenjem fingirati napad na Klačnicu i prema istoj postaviti

** To jest: Komanda aerodroma.

zajedno na koti 277, te istočno do Vrbasa sa zadatkom da spreči prodor neprijatelja u pravcu Banja Luke i aerodroma. Sa ostalim snagama napasti aerodrom sa sjeverne strane pored ceste na prostoru bunkera 10 i 11, na isti način kao i I bataljon, a tim da sa jakim snagama krene prema Hangarima, te iste napadne s leđa i bunkele koji ih štite sa manjim snagama u pravcu ceste i bunkera broj 12, sa zadatkom da lijevim krilom teži ka Vrbasu i u zajednici sa snagama I bataljona koje prođu prema Vrbasu očisti taj deo aerodroma i likvidiraju njemačke ovione za koje se predpostavljalo da se nalaze u šikarama pored Vrbasa. Također kao i I bataljon fingirati napad sa sjeverne strane u pravcu njemačkog bunkera, pošto budu primjećene snage na glavnom pravcu napada.

c) III Bataljon

c) III bataljon fingirati će napad na želj. stanicu Donja Ivanjska⁷⁵ i Mlini Han, ukoliko u njima bude neprijatelja, a po mogućstvu gledati i da se likvidira. Ovaj zadatak vršiti sa sjeveristočne strane puta i pruge Prijedor — Banja Luka, ukoliko ne bude neprijatelja u pomenanim uporištima na taj način postupice prema želj. stanici Ivanjska. Položaje organizovati na koti 277, 320 izbacujući snage na kotu 471 (Bobija),⁷⁶ levo kontrolisati zaključno prugu. U koliko Mlini Han i Donja Ivanjska budu likvidirani položaje obrazovati na koti 538, 292 zaključno sa cestom i prugom. Pored toga zadatak je toga bataljona da što više uništava prugu.

⁷⁵ Ta stanica, po karti 1 : 100.000, zove se Pomoćna željeznička stanica Donja Ivanjska.
⁷⁶ Ta kota nije određena na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na k. 481, na planini Bobija, sjeverozapadno od Banje Luke, ili na k. 477, na brijegu planini.

- d) *IV Batajlon* d) Fingirati će napad na pomenuta uporišta u zajednici sa III bataljonom, te po mogućstvu ista i likvidirati. Na stanicu Ivanjska Ingričanje i napad potpomoće i Sanski Odrad. Položaje obrazovati na liniji kote 248, 373 (Kukavica), levo održavati vezu sa Sanskim Odradom, desno držati zaključno cestu. Likoliko se likvidira Mišun Han i Donja Ivanjska položaje obrazovati na liniji kota 313, 326 i 363. Pored toga zadatak je što više uništavati put Banja Luka — Ivanjska.
- e) *Puteca četa* e) Dodjelice u sastav II bataljona jedan minobacač. Dva minobacača postaviti negde kod Kuljuna, sa zadatkom da u vrijeme kad neprijatelj primijeti napad i kad se snage budu probijale unutra, odnosno kada bude tražio Stab I bataljona otvori brzu paljbu na njemačke barake. Zatim gadati ciljeve koje bude tražio I bataljon. Protokolini top također staviti na raspoložnje I bataljona za likvidaciju bunkera, a putem ga postaviti u Vujnovici prema Banja Luci za tučenje tenkova. Protokolnu pasku dojeliti II bataljona.
- 2) *Borba protiv tenkova* U slučaju da se nađe neki tenk na aerodromu treba pripremiti odeljenja za borbu protiv istih. U tu svrhu upotrebiti će se i protukulsko oruđe. Formiraće se protivtenkovsko odeljenje pri Stabu Brigade, koje će se postaviti prema Banja Luci za borbu protiv tenkova, ili na nekom drugom pravcu.
- 3) Položaje za odbranu dobro utvrditi i preko istih ne smije se pustiti da prođre neprijatelj po nika cijenu. Za utvrđivanje i ručenje pruge koristiti seljake. Po likvidaciji aerodroma II bataljon orijentisati će se prema Klasići u cilju likvidacije iste. I bataljon sređice se na aerodromu, te će dobiti daljnje naređenje.
- 4) Brigadna rezerva smjestiće se u zaseok Orlovac. U isti će III bataljon dati jednu četu. Štabovi bataljona također moraju imati izvjesne rezerve.

5) Veza: Četa za vezu postaviće telefonsku centralu kod željez. stanice Ramici, na koju će vezati s telefonom linijom Štab III i IV bataljona, a sa poljskom linijom Štab I bataljona i Štab Brigade. Sa Štabom II bataljona održavati vezu pomoću gure aparata. Pored veze sa telefonom štabovi bataljona slaće izvještaje po kuririma. Na prostora kuda nema naše vojske kuriri se moraju osiguravati, pošto je stanovništvo neprijateljski raspoloženo oko pruge.

6) Brigadno sanitetsko previjalište obrazovao će šef saniteta Brigade kod Popovače, u koji će se slati svi ranjenici, u slučaju da II i III bataljon ne bi mogli slati ranjenike evakuisati će ih u neko selo sjeverno prema Kovari. Za iznošenje ranjenika upotrebljavajuće se pred ljudi koji su određeni i seljaci, borci se ne smiju upotrebljavati za nošenje ranjenika.

7) Početak napada u 22 časa (10 časova) noću između 31/XII i 1/I. 1944. Do toga vremena jedinice moraju na polazne položaje juristinog ostojanja (zasjede) doći. Jedinice koje fingiraju napad ne smiju pre početi nego što počne napad na aerodrom 31. ov. mj. sve jedinice ove brigade krenuće zajedno sa mjestu koncentracije od Čardaka zapadno od Bronzan. Mapi data pravcem Bronzani Majdan — Kremenski — Orlovac, odakle će se razlaziti svaka u svom pravcu. Pokret treba da bude što tajniji, kako bi se neprijatelj iznenadio i kako se ne bi počelo ni ranije ni kasnije od određenog vremena. Polazak od Čardaka 31. ov. m. biće u 9 časova. Sve pripreme i dešenje hrane i ostale spremne mora se završiti u toku noći 30 i 31. ov. mj.

8) Znači raspoznavanja:

Borbeni znaci:	Zvučni znaci:
31.XII-1943 Petar — Sela	
1-1-1944 . . Osman — dolazi	
2-1-1944 . . Zora — sviće	
3-1-1944 . . Nala — pobjeda	
	2 kratka zvižduka —
	1 kratki
	1 dugi zvižduk —
	1 kratki
	2 duga zvižduka —
	2 kratka
	1 dugi zvižduk —
	2 kratka.

Borcima izdavati znakove svuku več. Znači signalni: palenje vavara na mjestima dokle se dođe. Mogu se paliti slame i pojedini slabiji objekti, daske, bunkeri itd.

9) Štab Brigade nalazice se u Popovci.

10) Intendantura Brigade nalazice se u Marićima selo Dragošaj. Bataljoni će ostaviti nepotrebne dijelove komore u sastavu Brigadine intendanture još u Bronzanom Majdanu.

11) Zarobljenike dopremati Štabu Brigade (ustate i Njemce vezati). Evakuaciju ratnog plijena vršice intendant Brigade sa ljudstvom pri Intendanturi Brigade i bataljona, koristeći i zarobljenike. Borci se ne smiju miješati u evakuaciju plijena.

12) Napomena: Tražiti znake raspoznavanja od prvog zarobljenog neprijateljskog vojnika pod pretnjom smrti u slučaju neizvjesnosti, te iste koristiti i sa njima upozoriti ostale jedinice. U početku akcije ispući sve telefonske linije, svak na svom odsjeku. Četa za vezu susjedne telefonske žice na pruži i česti kod želj. stanice Ramići. Također nakući osvjetljenja koja budu smetala. Ne zadržavati se u zgradama, naročito u onim odakle je istjerana neprijateljska vojska, jer bi iste mogle biti minirane, ne uzimati hranu koja bi mogla biti otrovana, kao: hleb, varivo, meso, piće, šećer i t.d. Najstrožije se zabranjuje u borbi presvlačenje neprijateljskih vojnika.

Moguće je da i saveznička avijacija učestuje u ovoj operaciji.¹¹

Uporišta koja se ne bi dala likvidirati treba ih sa manjim snagama blokirati, te ne zadržavajući se oko njih produžiti napad dalje. U slučaju da se aerodrom ne likvidira u toku noći, u zoru treba snage postaviti na mjesto gdje će moći manevrisati, kako ne bi ostale u ruku pod neprijateljskom vatom. Treba voditi računa da neki paniker ne napravi zabunu zbog svog kukavičluka.

Ovo je najveća operacija koju je izvodila naša vojska. Od uspjeha ove akcije naša daljnja borba zavisiati će se mnogo većim poletom. Naša brigada u ovoj akciji prezentuje Ličku Diviziju¹² i, potrebno je uložiti sve snage da se dobiveni zadatak izvrši.¹³

¹¹ Prejedor je 3. januara bombardovala 20 savezničkih aviona. Tada su 24 civila poginula i 110 ih je ranjeno (tom IV, knj. 21, dok. br. 105, VIII, Lika, F.58/72, izvještaj komande 2. oklopa armije od 4. januara 1944.

¹² To jest 6. NOU divizije.

¹³ Napad na Buzju Luku nije uspio. Garnizon je bio utvrđen, a razvijanjem sistemom zaprečavanja (žičane prepreke, taboriško-bunkeri i dr.), i sa znatnim snagama koj. su ga branile. Porod toga neprijatelj je u ruku borbe doveo sveće, koje su mu služile za

477 759

Borce treba upoznati, tj. one batalione koji se nalaze sa sjeverne strane proga, da im se kazara nalazi za ledima i slobodna teritorija, kako bi znali da im je sigurna zaledina.

SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU!

Politikomesar M. P. Komandant, major,
M. Basta M. Šijan

Dostavljeno: štabovima bataljona 1—4, Komandi
Čete za vezu, Komandi Prateće
čete — na izvršenje.

BR 190

OBAVEŠTAJNI IZVEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD
30. DECEMBRA 1943. O NEPRIJATELJU NA ŠIREM POD-
RUČJU BANJA LUKA — PRIJEDOR¹

STAB P r e p i s

IV. Divizije N. O. V. J.
II. Brij. 43

Dana 30-XII-1943 god.

STABU TV. DIVIZIJE N. O. V. J.

Poludaj

Dobili smo izveštaj od jednog domobranskog oficira sledeće sadržine:²

raspolaganju: 901. oklopno-grenadirski nastavak pak. 3. batalion i 15. četa 288. grenadirskog pak. 375. legionarske divizije. 1. četa 1. batalion 92. motorizovanog grenadirskog pak. Opišnje i o tome vid. XVII. r. 24, f. 563. 106—116; izvještaj Komande 15. batalion armijskog korpusa od 31. decembra 1943. do 2. januara 1944. i izvještaj o položaju i plijenu od 31. januara 1944. (m. br. 117 i 118). f. 563. 1. 14; izvještaj Komande 2. oklopne armije od 1. i 4. januara 1944.

¹ Milan

² Otvoren prepis originala (pisao na mašini, pod lažnim, latinskim) u XVII. reg. br. 15 — 4. k. 767A. Prepis je sastavljen poslije 1. marta 1945. i to se može utvrditi na osnovu skraćene početka kojim je prepis osječen.

³ Izvještaj domobranskog oficira u osnovi je bio tačan. Izvještaj je, u podatcima, postao oko 18. decembra 1943. (tom IV. knj. 21. dok. br. 265).

1) II. bojna 13. lovačke pukovnije koja je smještena u Kulina Bana kasarni, a koja treba da se obuče u njemačko odijelo sa hrvatskim znakovima i da dobije njemačko naočnjavanje. Ta bojna treba da dođe navodno kao posada u Omarsku.

Ljudstvo te bojne je većinom Mostarskog vojnog okruga.

2) III. bojna 13. lovačke pukovnije nalazi se u Gornjem Šcheru kod Banja Luke, s tim da je jedna satnija bila u Han Kulima, koja je prije nekoliko dana bila razjarena od strane partizana, tako da se je u sastav Bojne povratio samo jedan zastavnik sa 19 vojnika.

3) II. top. sklop nalazi se kompletan isto u Kulina Bana kasarni.

4) 22. top. sklop, koji je ranije formiran u Sarajevu, također se nalazi u Banja Luci s koji nema dovoljno konja i tako je za sada nesposoban za pokret.

5) VIII. top. sklop također se nalazi u B. Luci i to dvije bitnice. Jedna bitnica VIII. top. sklopa nalazi se u Omarskoj, a druga u Ivanjskoj, pojačana su četiri protuoklopna topa.

6) Stožer IV. lovačkog ziduga sa svojim pododjeljenjima i to: opskrba satnija, dojavnička satnija, veterinarska zdravstvena, srednji povoz, pekarska polusatnija, odnosno jači vod ljudi, gospodarski ured i samovoljni sat.

7) U Katiču i u Pivnici nalazi se jedan njemački bataljon koji je dobio 18. 6. topova u kasarni Kulina Bana i dva u Gornjem Šcheru.

8) U Klasićama nalazi se II. bojna VII. pukovnije i to sa 3 (ostajnici), jer je jedna satnija razoružana i rasturana u Piskavici na 20. X. U toj bojni nalazi se 300 ljudi, oko 100 je kod aerodroma u selu Bukovici.

9) U Ramiće dolazi svako veće po jedna satnija domobrana na izviđanje i čuvanje pruge.

10) Ivanjska: I. bojna VII. lovačke pukovnije koja zajedno sa topništvom ima oko 700 vojnika. Naoružanje: 32 strojnice, 4 teške strojnice, 3 velika bacača, 2 haubice, 1 bičski top, 4 protuoklopna topa, ostalo puške. Zapovjednik ove bojne je bojnik Stipetić.¹

¹ Ta bojna je 19. decembra 1943. primila novu uprema i oružje (tom IV, knj. 21, dok. br. 285).

² To je bila 18. satnija. Nju je 13.12. decembra 1943. razbila 13. Irajška NSD brigada. Bilje + tom VIII tom IV, knj. 21, dok. br. 10 i 205.

³ To je sjeverna, bio 373. dopunski bataljon (dok. br. 189).

⁴ U Ivanjskoj se, pored 2. bojne, nalazio i Stožer 7. lovačke pukovnije sa stacioniranim dijelovima. Komandant pukovnije je tada bio

11) Piskavica: 1 satnija domobrana.⁷
12) Križin (Guganova Glavica)⁸ nalazi se oko 80 vojnika sa zapovjednikom satnikom Stjepanom Žuljevićem (uštaša). Naoružanje: 5 lakih i jedan teški mitraljez. (Ovo uporište nalazi se između Ivanjske i Piskavice).
13) U Omarskoj i na Kozaračkoj želj, stanici nalazi se 1. Bojna XIII. lov. pukovnije.⁹
14) I. četnička brigada je jaka oko 500 ljudi.¹⁰ Nalazi se oko Brankovca, Rekavice, Goleša i Pervan Donji.
15) II. četnička brigada jaka je 400 ljudi.¹¹ Nalazi se oko Plavića, Han Kola, kao i u Manjaš[ti]i, Lokvarifima], Duja-kovcu i Duhici.
16) III. četnička brigada¹² jaka je OX¹³ mogu naći u svim četničkim selima p¹⁴

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Šef O. C. — kapetan:
Pera¹⁵ s. r.

Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava šef obave-
stajnog otecka major: Levi J. Moric

M. p.¹⁶

Dragutin Stipetić (AVH, reg. br. 151—34, k. 57; obća bojna relacija Sadržaj 7. lovačke pukovnije domobranskog 2. lovačkog odreda od 10. jasnara 1944).
Pripadala je 1. bojni 7. lovačke pukovnije (AVH, reg. br. 151—34, k. 57).
Ta mjesta nisu označena na karti 1 : 100.000.
* U Omarskoj se nalazila 1. i 2. sat 1. bojne, a u Kozarcu 3. i 4. sat te bojne (tom IV, knj. 21, dok. br. 205).
Kozaračka željeznička stanica je u stvari željeznička stanica Kozarac, na pruzi Prijedor — Banja Luka.
Te brigade su pripadale Hrvatskom četničkom korpusu.
17) 18) Relektivna nije moguće da određuje značenje tih slova, u originalu.
19) Jovanović
20) Na okruglim pečatu piše: Stab IV. divizije 1. Jugoslovenske armije. Obavješćivač, obavještajci, špijuni. Relektivna nije moguće da odredi značenje tih slova, u originalu. Nije poznato kojim je putem odgovarajućih vojnih komandi i ustanova, pripadajama prihvataju gradak. U ovom slučaju moguće je da je original sadržan u Stabu 1. Jugoslovenske armije, ili pak da je predat nekom lokalnom muzeju na teritoriji Bosne.

BR. 191

PREGLJED BROJNOG STANJA LJUDSTVA, KONJA I NAORUŽANJA I PROLETERSKOG KORPUSA OD 1. JANUARA 1944. UPUĆEN VRIHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLA-
VIJE¹

Štab 1. Proleterskog
korpusa NOVJ
Br. — 3
4 jan. 1944

VRIHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Dotavljam vam u prilogu brojna stanja ljudstva, stoke
i naoružanja našeg Korpusa na dan 1. januara 1944. godine.
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

M. P. K o m a n d a n t
general-major
Kuča A. Popović

Ljudstvo
brojna stanja u 1. Proleterskom korpusu na dan 1. januara 1944.
godine.

Jedinica	Po spisku		U rashodu		Na licu	
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab Korp. sa Štab. četa	115	5	10	—	105	5
Brđ. bater. 65 mm	88	2	13	—	75	2
I. Proletdivizija	4.783	486	484	53	4.379	433
VI. Lična divizija	3.406	278	195	18	3.211	262
Svega	8.394	763	622	71	7.772	692

Napomena: Kod VI. Divizije u brojnu stanje nije uzeto ljudstvo
iz Divizijske bolnice i bolničke čete.

M. P. K o m a n d a n t
general-major
Kuča A. Popović

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu radničkog po-
kreta u Beogradu, rep. br. 41001 3—1341, V. 5.

